THEOLOGIÆ UNIVERSÆ
SPECULATIVÆ, DOGMATICÆ ET MORALIS

AUTHORE

R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE

TOMUS SECUNDUS.

1679-1743

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA,
COMPLECTENS
OMNIA MORUM PRÆCEPTA,
ET
PRINCIPIA DECISIONIS OMNIUM
CONSCIENTIÆ CASUUM,
SUIS QUÆQUE MOMENTIS STABILITA.

AD USUM
PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM.

AUTHORE
R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE,
SOCIETATIS JESU PRESBYTERO, SS. THEOLOGIÆ
DOCTORE ET EX-PROFESSORE.

In hac nova Editione facta juxta Venetam editionem accedunt Propositiones damnatæ, casus reservati, Constitutiones BENEDICTI XIV. ac plura ex ejusdem Tractatu de Synodo Diœcesana, cum Appendice de Sollicitatione, Rerum Indice, atque plurimis aliis.

Nunc primùm ad commodiorem aliquorum Seminariorum Studiorum usum, in duas partes distributa, cum insitione Tractatuum de Actibus humanis, Peccatis, Sacramentis ac Indulgentiis, ab ejusdem Authoris Theologia Speculativo-Dogmatica de integro avulsorum.

TOMUS SECUNDUS.

CUM PRIVILEGIO CÆSAREO.

AUGUSTÆ VINDELICORUM ET CRACOVIÆ.
Sumptibus CHRISTOPHORI BARTL, & Consortum, Bibliopol.
Universitatis Cracoviensis.
M DCC LV.

Continet ſequentes Tractatus.

- De Actibus humanis.
- De Conſcientia.
- De Legibus.
- De Peccatis tùm in genere tùm in ſpecie.
- De Virtutibus Theologicis.
- De Virtute Religionis.
- De Beneficiis Eccleſiaſticis.
- De Virtutibus Moralibus, & vitiis eis oppoſitis.
- De Obligationibus ſpecialibus certorum ſtatuum, ac officiorum.
- De Juſtitia, & Jure, Injuriis & Reſtitutione.
- De Contractibus.

D. VIN-

D. VINCENTIO
A PAULO.
PRESBYTERORUM CONGREGATIONIS MISSIONIS
FUNDATORI.

Prostrato in demissam adorationem poplite, Scientiarum Principem, arcanorum Divinorum summam, Dogmatum Fidei nostræ compendium, Theologiam universam Tuis subiicimus plantis, Galliarum Regni Decus, Orbis Christiani Columen, Ecclesiæ Catholicæ Præsidium, & Ornamentum, VINCENTI *divinissime.* Opus hoc à R. P. Paulo Gabriele Antoine Societatis Jesu Presbytero, Sacræ Theologiæ Doctore concinnatum, non alteri præterquam TIBI dedicari debuit, QUI illud unà cum lectissimis filiis tuis, pridem fecisti Tuum & domesticum. Et sanè volumen istud ab emeriti Authoris dignitate commendatione non eget, hocipso commendatissimum, quòd Honori Tuo, Institutique Tui utilitati devovetur. Commendatissimum censuimus, quia sanctissimo Tuo Nomine insignitum, à Quo sublimis liberalibus scientiis gloria derivatur. Illas TU in terris cœlesti studio decorasti, dum humanas aquis; Tolosæ, Cæsaraugustæque Divinas complexus, non tam didicisti, quàm perspicaci Ingenio demonstrasti innatas Tibi fuisse & inquilinas. Lento aliis gressu ad eruditionis Culmen eundum erat, soli Tibi concessum altissimarum scientiarum Appiam, inoffenso terere pede, ab ipsisque incunabulis, quidquid doctum fuerat, maturo an veriùs Gigante passu prendere ac capessere. Nullus in Palladis Atrio te doctior, nullus prudentior, nullus qui anteiret, vel præeminentem intelligentiam assequeretur. Inde erat, quòd omnium ora, vultus & animos, in Te unum tanquam in admirabile scientiarum Prototypon converteras. Supremâ Theologiæ insignitus Laureâ, plurimos eruditionis Tuæ participes effecisti; astro-

aſtrorum Principis more, illuſtre mentis jubar toto diſpenſans ac diffundens orbe. Cœcutiebat is atris ignorantiæ oppreſſus noctibus, cœcutienti adfuiſti præſidio, ubi craſſam inſcitiæ caliginem præfulgida frontis acie diſſipaſti. Altiſſimis doctrinis plusquam fraterno fœdere, Germanam copulaſti pietatem. Hæc non alia fuerat, niſi quæ TE cæteris Patriæ concivem, Angelum in terris, vivámque virtutum imaginem demonſtraret. Quam enim vero faventes ſuperi Sanctorum Diademate coronârunt, Clemens XII. Sanctorum Faſtis arisque appoſuit, adorant populi, colunt univerſi, illâ præduce in animarum effuſus lucra totum TE impendiſti. Zelo divinæ gloriæ plenus, urbes, Provincias, inacceſſa terrarum imperia, Apoſtolicis laboribus, & meritis impleviſti. Tibi ſua debent ſubſidia afflicta dejecti ſorte, quæ liberali manu in egentium turbas erogaſti, à te captivi libertatem, ſalutem ægri, fideles ſanctioris vitæ exempla, cuncti millena hausêre ſolatia. Geſtiebat præ gaudio univerſa Eccleſia, cujus integritatem inter barbaros à fide extorres, hæreticósque non minùs fortiter, quàm fideliter propugnaſti. Quid memorem admirandum prudentiæ ſpiritum, quo innumeros hominum cætus, quadrageno annorum ſpatio incredibili omnium lætitia moderabaris. Illud in Tui encomium narrare ſufficiat, quod ſanctiſſimus æquè ac ſapientiſſimus Præſul SALESIUS tulit judicium, cùm diceret: *nullum ſe noſſe Sacerdotem Vincentio digniorem.* Et verò amplior hæc Tui Nominis dignitas eminuit, cum non Galliis tantùm, aſt orbe toto inclareſceret. Parum fuit Tibi patrio ſolo, liligeri ſceptri finibus, ſanctis inſudare muneribus. Terris major ſpiritus, Europæ unius limitibus contineri haud potuit; Aſia, Africa, Americáque Apoſtolicis laboribus patere debuit. Ex Italia in Poloniam, Scotiam, Hyberniam, Indos inter atque barbaros ſeſe extendit Zelus tuus; Quæ Dominia vaſta licet, meritorum tuorum famâ, ſelectiſſimorum filiorum numerô, virtutibus & exemplis ampliaſti. Florebunt Regna hæc, tuis irrigata ſudoribus, eo magis feliciora, quo ampliorem ſpem concipiunt, nunquam illis te Patrono, cœleſte defuturum Patrocinium. Admitte jam, hanc quam gratioſo conſpectui tuo ſubiicimus, ac Plantis ſupplices ſubſternimus, Theologicam facultatem VINCENTI diviniſſime. Cedat opus hoc Honori tuo, filiorumque tuorum commodo. Hæc eſt votorum noſtrorum, (Qui ſacri Nominis tui profundi ſumus adoratores) ſumma.

SAN-

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

BENEDICTO XIV.

P. O. M.

FR. PHILIPPUS DE CARBONEANO

ORD. MIN. REG. OBSER.

NOVAM hujuſce Theologiæ Moralis editionem, nomini inſcriptam Tuo, BEATISSIME PATER, in publicam emittere lucem conſtitui; quod tantum ei ex Te, hac in editione, decoris & ornamenti acceſſerit, ut quidquid in ea perfectum ſit atque optimum, id tuum jure meritoque dicatur. Ut enim prætercam me ad novam hanc procurandam impreſſionem ex magna illa motum fuiſſe exiſtimatione, quam huic Theologiæ, judicium illud Tuum conciliaverat, quo præ ceteris digna habita eſt, quæ in Collegio de propaganda Fide Adoleſcentibus ad Sacras Miſſiones deſtinandis, explicaretur, Tua doctrina eſt: PATER BEATISSIME, qua

qua ambigua quæ ſunt, explicantur, & confirmantur: quæ obſcura videbantur, clarius, & luculentius exponuntur: & qua, ea ſupplentur, quæ quamquam Confeſſariis, aliiſque ſcitu ſunt neceſſaria, in hac tamen Theologia deſiderabantur. Nec iis tantum in ea ita ornanda, & perficienda ſum uſus, quæ à Te, ſive pro Ethicæ Chriſtianæ puritate ſarta tecta ſervanda, ſive pro tollendis abuſibus & inſtauranda Eccleſiæ diſciplina, ac divino cultu ampliando, decreta ſunt, & conſtituta; verum etiam perutili illo Tractatu Tuo de Synodo Diœceſana; ex quo plura deprompſi, quæ propriis addita locis, opus mirificè illuſtrant, & ornant, & augent. Quam ob rem vel ex hoc unicè opere, poterit quiſque conjicere, quot ad Petri Cathedram evectus, pro Dei augenda gloria ſubieris labores: quam bene, maximam qua polles eruditionem, atque ſapientiam, ad Sacrorum Miniſtros inſtituendos, conſervandam, tuendam, ampliandamque Religionem aptaveris; qua denique induſtria, fidelium omnium animas, per rectam æternæ ſalutis viam ad cœleſtem gloriam perducere ſtudueris. Hinc Paſtores habent curæ & ſollicitudinis Apoſtolicæ exemplum; Hinc viris omnibus Eccleſiaſticis patet, qua ratione, miſſis vanis & inutilibus, ad ſolidiora, tuta, & neceſſaria Sacrarum literarum ſtudia incumbere oporteat; Hinc denique Chriſtiani omnes, & regulas diſcent, ad quarum normam, cum Religionis functiones, tum mores componere debeant ſuos, ac perpetuo movebuntur ad Deum exorandum, ut Te Summum Paſtorem, totius Eccleſiæ bono, diu ſoſpitem, incolumemque conſervet.

FACUL-

FACULTAS
R. P. PROVINCIALIS CUM PRIVILEGIO CÆSAREQ.

Cùm D. Chriſtophorus Bartl Bibliopola Auguſtanus typis recudere deſideret librum, cui titulus: *Theologia univerſa ſpeculativa dogmatica, & moralis*, à P. Paulo Gabriele Antoine S. JESU conſcripta; Ego Adamus Dichel ejusdem Societatis per ſuperiorem Germaniam Præpoſitus Provincialis, poteſtate ad id mihi facta ab Admodum R. Pre. Nro. Ignatio Vice-Comite univerſæ Societatis Præpoſito Generali eidem ad primam hanc in Germania editionem facultatem impertio, ſimúlque communico Privilegium Cæſareum, quo aliis Bibliopolis, atque Typographis prohibetur, ne dictos libros citra conſenſum Superiorum recudere, aut intra fines S. R. I. inferre præſumant. In cujus rei fidem has ei manu propria ſubſcriptas, & conſueto officii mei ſigillo munitas dedi.

Auguſtæ 10. Aprilis 1754.

(L. S.)

ADAMUS DICHEL.

LICENTIA R. P. PROVINCIALIS.

Ego Præpositus Provincialis Provinciæ Campaniæ Societatis JESU, potestate ad id mihi à Reverendo admodum Patre Præposito Generali ejusdem Societatis tradita, facultatem concedo, ut Patris PAULI GABRIELIS ANTOINE ex eadem Societate, Liber cujus titulus: *Theologia universa dogmatica & speculativa* &c. trium ejusdem Societ. Theologorum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has literas manu mea subscriptas, & sigillo meo munitas dedi Mussiponti die 13. Novembris 1729.

LUDOVICUS JACQUESSON.

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII VARSAVIENSIS.

Bina opera Theologica, quorum primum inscribitur: *Theologia universa speculativa & dogmatica* &c. *authore R. P. Paulo Gabriele Antoine* Soc. JESU. Alterum verò *Theologia universa speculativa, dogmatica & moralis* &c. ejusdem Auctoris jam aliàs multoties excusa ac probata, nunc in unum opus tribûs tomîs comprehensum sub titulo *Theologia universa speculativa dogmatica & moralis* &c. novo ordine Tractatuum adunata, ad usum Seminariorum, iterum typis mandari cum magno Ecclesiæ bono posse censeo. Datum Varsaviæ in Ædibus S. Crucis die 3. Novembris. Anno 1754.

PETRUS HYACINTHUS SLIWICKI
Præpositus Ecclesiæ S. Crucis Varsaviensis è Congregatione Missionis Ordinarius librorum Censor.

APPROBATIO.

Jussu Illustrissimi Regiorum Sigillorum Custodis, legi *Theologiam universam speculativam & dogmaticam* &c. quæ mihi visa est cum Fide Catholica planè consentire & dignam esse, quæ in lucem emitteretur. In Sorbona die quinta Junii anni 1736.

THIERII, REGIUS SORBONIÆ Professor.

APPROBATIO

Illustrissimi Episcopi loci, ubi facta est prima editio.

SCIPIO - HIERONYMUS Dei gratia, & Sanctæ Sedis Apostolicæ authoritate Episcopus Comes Tullensis, S. R. I. Princeps, Regi à sanctioribus Conciliis, &c. Omnibus præsentes visuris Salutem in Domino. R. P. Paulus-Gabriel Antoine Soc. Jesu Presbyter, S. Theologiæ Doctor, Exprofessor, & Universitatis Mussipontanæ Rector. Nobis exposuit se Cursum Theologiæ Moralis ad usum Parochorum & Confessariorum ea methodo elaborasse, ut nec prolixitas tædium, nec obscuritatem brevitas pariat, ac tradita in eo doctrina sanioris Ethicæ Christianæ principiis innitatur. Cùm verò perspectum habeamus, tum ex quarumdam ejusdem Operis partium lectione, tum præsertim ex relatione Doctoris Sorbonici, viri pietate & scientia eximii, cui Librum hunc attentè legendum dedimus, non levem ex eo utilitatem percipere posse Parochos & Confessarios; Nos non solum hosce Tractatus Theologicos in nostra Diœcesi in lucem edi & doceri permittimus, sed etiam valdè hortamur omnes rebus Theologicis operam dantes, ut sedula illorum lectione scientiam curandi animas, quæ est ars artium, sibi comparare studeant.

Datum Tulli Leucorum die quinta Octobris anni Domini 1725.

✠ SCIPIO - HIERONYMUS,
Episcopus - Comes Tullensis.

APPROBATIO CENSORIS REGII.

Illustrissimi D. D. Regiorum Sigillorum Custodis Jussu, Librum perlegi Typis editum Nanceii, anno 1731. apud Joannem Baptistam Cusson, cui titulus est: *Theologia Moralis Universa, Authore R. P. Paulo Gabriele Antoine, Societatis JESU Presbytero, S. Theologiæ Doctore & Ex-Professore*: Opus egregium, brevitatem conjungens cum claritate & integritate, ita ut fusiori expositione non egeat, nihilque in eo desideres morum directioni & casuum occurrentium decisioni necessarium vel utile, certioribus innixum fundamentis, Scriptura Sacra, Sanctorum Patrum authoritate, Conciliorum cùm œcumenicorum, tum particularium definitionibus, juris utriusque regulis ac placitis, praxi & usu Ecclesiæ, præstantissimorum Theologorum sententiis, necnon rationum solidiorum momentis gravioribus; à vitioso aliunde utroque extremo cautè & prudenter recedens, nimia videlicet relaxatione, & majori quàm par est severitate, mediam constanter ineundo viam, eamque certiorem & tutam; stilo denique exaratum puro, nitido & eleganti. Nedum igitur aliquid impediat, quominus in hocce florentissimo, & Christianissimo regno distribuatur, quinimò utilissimum fore existimo, si in ipso, majoris commodi gratia, typis quoque mandetur. Datum in Sorbona, anno reparatæ salutis humanæ septingentesimo trigesimo secundo supra millesimum, die verò mensis Januarii septima. A. LE MOINE, Doctor & Socius Sorbonicus Ecclesiæ Collegiatæ Sancti Benedicti Canonicus Librorum Censor Regius.

ALIA APPROBATIO CENSORIS REGII.

Ex mandato illustrissimi DD. Regiorum Sigillorum Custodis legi hanc *Theologiam Moralem*, quæ intra paucos annos typis pluries edita, se publica existimatione non indignam probat. Ipsa sanis & optimis morum regulis constanter adhæret, è scripturis & traditione sua haurit momenta, quæ ad sensus alienos non detorquet: Evangelicam sectatur diligenter severitatem, quam argutiolis emollire aut enervare non studet: nihil igitur mirum si hoc opus spectatissimis omnium ordinum viris probatum fuerit: itaque è re videtur illud prælo rursus committi, ut faciliùs & promptiùs haberi queat, ac tandem è manibus excutiantur libri illi morales, qui non in ædificationem, sed in destructionem scripti fuisse videntur. Datum in Sorbona die duodecima mensis Martii anno 1733. Saint AUBIN.

Approbatio Theologorum qui jussu SS. D. N. BENEDICTI XIV. Theologiam hanc examinaverunt.

In opere, quod inscribitur, *Theologia Moralis universa ad usum Parochorum, & Confessariorum, Authore P. Paulo Gabriele Antoine Soc. Jesu*, nihil quidem id nobis perlustrantibus occurrit, quominus Clericorum Seminariis, aliisque Ecclesiasticorum Cœtibus perlegendum provide, atque utilissime proponatur. Quia tamen nonnulla identidem habet nimia profecto brevitate, ac præcisione scripta, ea intellectu, vel Magistro, uti in similibus compendiariis operibus accidit, indigere existimamus, ne sanæ cæteroquin Auctoris doctrinæ ad improbatos, improbandosve sensus detorqueantur. Atque ita &c. Romæ 1748. Kalend. Augusti 1748.

Thomas Sergius Pior. Oper. S. Rom. Inquis. Consult.

Ita & ego censeo Fr. Philippus de Carboneano Ord. Min. Lect. Jubil. Sacræ Congr. Ind. Consultor, Supremæ, & Univ. Inquisit. Qualificator, & in Collegio Urbano de Propaganda fide Philosophiæ Professor.

Ita & ego censeo Fr. Carolus Dominicus de Moya Ord. Min. Conv. Magister, in Rom. Archigymn. Publ. Theol. Prof. Theologicæ Academiæ Censor, & Collegii D. Bonav. Regens, ac Rector.

NOI RIFORMATORI.

Dello Studio di Padova.

Avendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. Fr. Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato: *Antoine Theologia Moralis, cum Additionibus, Additamentis, & Annotationibus: giusta l'Esemplare Stampato in Roma*, non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat 21. Giugno 1748.

(Gio: Emo Proc. Rif.

(Barbon Morosini Kav. Proc. Rif.

Michiel Angelo Marino Segr.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contra la Bestemmia.

Francesco Gadaldini Segr.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO.

OPus hoc Theologicum R. P. PAULI GABRIELIS ANTOINE Soc. JESU Presbyteri, ac Sacræ Theologiæ Doctoris post iteratas editiones, iterùm de novo prælo subjectum est, ordine Tractatuum nonnisi variato. Segregaverat ille à Morali sua Theologia, Speculativo-Dogmaticam atque in hac posteriori reliquit Lectori Benevolo monitum haud prætermittendum; inquiens: *Hanc Theologiam dogmaticam inscripsi, quod dogmata Fidei merè speculativa complectatur, utque distingueretur à mea Theologia Morali, Nanceii primum, deindè Parisiis typis impressa, quæ Fidei quoque doctrinam, sed solùm practicam & ad mores spectantem continet.*

In hac Theologia dogmatica in lucem edenda propositum mihi fuit omnia Fidei dogmata exponere, illustrare, explicare, stabilire, & propugnare adversùs impios & hæreticos; atque Theologiæ studiosos instruere ad perfectam doctrinæ

ctrinæ Fidei notitiam ac defensionem. Quare nihil quidquam sive in probationibus, sive in objectionibus, quod alicujus esset momenti, prætermisi, aut certè prætermisisse me puto, quamvis hoc totum opus non videatur adeò prolixum. Sed cum omnia, quæ ad praxim & mores spectant, ad meam Theologiam moralem explicanda vel stabilienda utilius rejecerim, eo pacto sine tam multis & amplis voluminibus, omnia Fidei dogmata amplè, fusè & copiosè tractare potui, scilicet quantùm ad res omnes utiles. Utinam quod animo intendi, feliciter perfecerim ad DEI gloriam & Ecclesiæ utilitatem

Cæterum me in omnibus quæ tùm in hac Theologia dogmatica tùm in altera morali continentur, subjicio Ecclesiæ judicio. Hucusque Author Operis. Diviserat deinde universam Theologiam Speculativo-Dogmaticam in duos Tomos, quorum primus contineret Tractatus de Fide Divina, de DEO uno, de Sanctissima Trinitate, de Angelis, peccatis, Incarnatione & actibus humanis. Alter verò Tomus ageret de Gratia, Sacramentis tùm in genere tùm in specie ac Indulgentiis. In præsenti verò editione, cùm ad iterata vota eorum (qui Sacris initiandi Theologiæ morali ab eodem R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE editæ in nonnullis Seminariis felicem navant operam) Tractatus de actibus humanis, peccatis, Sacramentis tùm in genere tùm in specie ac Indulgentiis ex Speculativo-Dogmatica segregari, ac ad eandem Moralem Theologiam, ob speciales studia ipsa præfatorum Seminariorum more usitato tractanda, concernentes rationes, transferri debuerint, universa isthæc Theologia tùm Speculativo-Dogmatica tùm Moralis in tres ad præsens coordinatur

natur Tomos. *Primus* exhibet Tractatus ſex, videlicet: de Fide Divina, de DEO uno, de Sanctiſſima Trinitate, de Angelis, Incarnatione & Gratia. *Secundus* complectitur Tractatus duodecim, ſcilicet: de actibus humanis, conſcientia, Legibus, geminum Tractatum de peccatis. Item de Virtutibus Theologicis, Virtute Religionis, Beneficiis Eccleſiaſticis, Virtutibus moralibus & vitiis eis oppoſitis. De obligationibus pariter ſpecialibus certorum ſtatuum ac officiorum. Ultimo de Juſtitia & Jure, injuriis, reſtitutione ac Contractibus. *Tertius Tomus* reliquos Tractatus de Sacramentis in genere & in ſpecie ac de Indulgentiis ſpeculativo-dogmaticos cum moralibus jungit, ſingulorum ordinem minimè turbando, Cenſuráſque cum Irregularitatibus ultimô reponit locô. Horum Benevole Lector te commonefacere opportunum cenſui, ne paulò aliter ac primitùs in hac nova editione coordinatos ſpectando Tractatus, Opus hoc Theologicum Eruditorum calculo & communi plauſu in editionibus Pariſinis ac Venetis ſuſceptum, alienum à ſe ad præſens judicares. Tùm denique ne præfatam materiarum Theologicarum diſpoſitionem me temerè ſine conſilio eorum (quibus experientia ipſa tradendæ ejuſmodi Theologiæ pro Magiſtra eſt) arripuiſſe autumares. Utere igitur Lector Erudite hocce Opere Theologico quàm fructuoſiſſimè, ac Soſpes Vale.

MONI-

MONITUM
AD
LECTOREM.

CONSTARE tibi puto, Erudite Lector, in quo habenda sit pretio, & quam utilis sit, quam ex me denuo vulgatam accipis, Theologia Moralis; Idque tum ex plausu, quo dum primum prodiit, suscepta fuit in Gallia, in Italia, aliisque Regionibus, tum ex multis quas brevi tempore subiit impressionibus, tum denique ex eo, quod, celebriores Antistites Galliæ, ac præsertim Italiæ, reliquis Theologiæ moralis institutionibus anteponendam, ac pro Clericis instituendis aptiorem esse, existimaverint; Et, quod vel ipse Summus Pontifex BENEDICTUS XIV. ut laudabile horumce Episcoporum studium suo comprobaret exemplo, aliosque ad eos imitandos alliceret, in Collegio de Propaganda fide, ubi Adolescentes erudiuntur, qui in omnibus ferme infidelium regionibus sacras obire debent Missiones per selectos Professores tradendam, explicandamque præceperit. Quo autem intelligas, quantum hæc nostra ceteris præstet editionibus; quibus aucta, & locupletata sit, paucis indicabo. Addita sunt, quæ deerant damnatæ à Summis Pontificibus propositiones, Casus reservati in Bulla Cœnæ, & Romano Pontifici intra Italiam, Constitutiones bene multæ à BENEDICTO XIV. editæ, quarum nonnullæ integræ relatæ sunt, ex aliquibus vero, quæ definita, sive explicata fuere, per summa capita distincte sunt indicata, ac plura ex ejusdem Tractatu de Synodo Diœcesana selecta, quæ sive ad supplendos defectus, sive ad loca explicanda adhibita sunt, quæ obscura, vel ambigua videbantur. Accedit etiam commentatiolum ad Constitutionem, qua Confessarii Complicis nomina à pœnitentibus exquirere prohibentur, ac brevis de Sollicitatione Tractatus. Quibus cum aucta, & ornata sit, non dubito, quin tibi placere, & quin pro completa atque perfecta Moralis Theologiæ institutione haberi possit.

INDEX

INDEX.

TRACTATUS
De Actibus humanis.
Ex speculativa.

TRACTATUS
De Conscientia.

TRACTATUS

De Legibus.

TRACTATUS
De Peccatis.
Ex speculativa.

TRACTATUS
De Peccatis.

Quæst. 10.

Quæst. 1.

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis.

TRACTATUS

De Virtute Religionis.

Quæst. 2.

TRACTATUS

De Beneficiis Ecclesiasticis.

TRACTATUS

De Virtutibus Moralibus, & vitiis eis oppositis.

TRACTATUS

De Obligationibus specialibus certorum statuum, & officiorum.

TRACTATUS
De Justitia, & Jure, Injuriis, & Restitutione.

TRACTATUS

De Contractibus.

Quæst. 2.

TRACTA-

TRACTATUS

DE

ACTIBUS HUMANIS,

EX SPECULATIVA.

ACTUS, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, sine deliberatione, advertentia & libertate, ut motus indeliberati concupiscentiæ, seu motus primò primi. Actus naturales sunt actus merè corporei, qui necessariò fiunt, nec ad mores pertinent, ut respiratio, circulatio sanguinis, &c.

Actus verò humani, de quibus, hìc agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe liberè & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi est hominis proprius, nec brutis convenit. Propriè enim loquendo, ea omnis & sola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantum homo est, id est, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus: ab his autem differt, in quantum est dominus suorum actuum, ita ut possit illos pro arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Thomas, 1. 2. qu. a. 1. *actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ solæ propriè dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis, in quantum est homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc: quod est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur propriè humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo Dominus suorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis: Illæ ergo actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt.*

Igitur actus humani sunt actus ab homine liberè facti cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa seu debita & possibili. Quare actus humanus idem est realiter, ac actus moralis, seu actus pertinens ad mores, ideoque laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis est actus liber bonus vel malus moraliter

raliter: omnis autem actus, qui fit ab homine liberè & cum advertentia suprà dicta, est bonus vel malus moraliter, cùm nullus actus liber in individuo spectatus, sit indifferens.

CAPUT I.

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid sit voluntarium, & quotuplex?

DIco 1. Voluntarium propriè est id, quod fit, vel quasi fit, seu omittitur à voluntate ex prævia cognitione intellectuali, supple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ scilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur, 1. Ut fiat, vel omittatur à voluntate ejus, respectu cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod est verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, si sit liberum, sufficit cognitio virtualis, & interpretativa, hoc est, cognitio, quæ quidem non existit, sed quæ potuit & debuit haberi.

Porrò voluntas definitur appetitus rationalis, sive potentia volendi & nolendi ex prævia cognitione spirituali.

Aliquid autem fieri potest tripliciter à voluntate, 1. Ut actus elicitus: sic fiunt à voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt à voluntate actus aliarum potentiarum ei subjectarum, quoties scilicet ex ejus imperio seu impulsu & applicatione agunt. Cùm autem voluntas sibi ipsi per unum actum possit imperare alium, idem actus voluntatis potest simul esse elicitus, quatenus nempe immediatè fit à voluntate, & imperatus, quatenus fit ex impulsu per alium priorem actum facto. 3. Aliquid fit à voluntate ut effectus secutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit à voluntate homicidium, quod sequitur ex percussione imperata à voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex est, nam dividitur, 1. In elicitum seu immediatum & imperatum seu mediatum.

2. In necessarium, quod scilicet fit à voluntate ad unum antecedenter determinata; & in liberum, quod fit à voluntate sine antecedenti & intrinseca ad unum determinatione.

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum est illud, quod est à voluntate cum perfecta cognitione, hoc est, cum cognitione, qua rationes boni & mali cognoscuntur sufficienter ad perfectum usum libertatis: cognitione inquam, vel quæ actu habeatur, vel haberi possit & debeat. Unde voluntarium perfectum est illud, quod est à voluntate cum sufficienti usu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum imputetur, integrè scilicet. Voluntarium verò imperfectum est illud, quod est à voluntate cum imperfecta tantùm cognitione, hoc est, cum cognitione, qua non cognoscuntur, nec cognosci possunt rationes boni & mali sufficienter ad usum perfectum rationis & libertatis.

4. In voluntarium in se, & voluntarium in alio. Voluntarium in se est tum actus elicitus voluntatis, tum id quod immediatè & secundùm se intendit voluntas. Voluntarium in alio est illud, quod virtualiter seu moraliter continetur in alio immediatè: & secundùm se intento à voluntate, velut effectus in causa. Sic, v.g. cùm quis ob solam voluptatem nimiùm bibit, & nimiùm bibendo se inebriat: actus elicitus, quo vult bibere

bere, & ipsa actio bibendi sunt voluntaria in se: ebrietas verò, quæ ex nimia potatione sequitur, est tantùm voluntaria in alio, nempe in ipsa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directè & immediatè in ebrietatem, sed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas velut effectus in causa.

5. Denique in formale, & virtuale, ac interpretativum.

Voluntarium formale est illud, quod est à voluntate positivè volente & agente. Quod si voluntas positivè vult illud immediatè ac in se, est formale voluntarium in se: si verò voluntas positivè illud intendit mediatè tantùm & in alio, est formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale, & interpretativum est illud, quod est à voluntate liberè non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretativè nolente agere. Sic si quis liberè non velit facere eleemosynam, nec faciat, unde alii meritò scandalizentur; libera omissio positivæ volitionis faciendi eleemosynam, & libera omissio dationis eleemosynæ sunt ei virtualiter & interpretativè voluntariæ in se, scandalum verò ex illa omissione secutum, quod prævisum est vel prævideri potuit, est ei virtualiter & interpretativè voluntarium in alio, nempe in libera omissione eleemosynæ.

Nota. Ut aliquid sit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod est immediatè ac in se volitum: vel ut sic cognosci potuerit ac debuerit, hoc enim sufficit: nam tunc perinde se habet in ordine ad imputabilitatem, licèt fortasse non tantam, ac si re ipsa actu cognosceretur. 2. Ut sit vel per se connexum cum illo alio directè & immediatè volito: est autem per se connexum cum illo alio, si ponitur re ipsa hoc ipso, quòd illud aliud ponitur, sic ebrietas cum nimia potatione connexa est. Vel si sit tantùm per accidens cum illo alio connexum, ita ut vi illius non sequatur, sed propter alia adjuncta, requiritur in voluntate obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abstinendi ab actione: nam alioqui non censetur voluntarium.

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex sit involuntarium?

DIco. Involuntarium propriè est illud, quod est contra actualem inclinationem voluntatis, ita ut sit aliquo actu voluntatis nolitum.

Duplex est autem, nempe involuntarium simpliciter, & involuntarium secundùm quid. Involuntarium simpliciter est illud, quod est contra inclinationem voluntatis, quantùm est ex se efficacem ad illud impediendum, ut mors, quæ homini planè invito & pro viribus reluctanti infertur: item motus concupiscentiæ, qui voluntate toto affectu renitente insurgit.

Involuntarium secundùm quid est illud, quod displicet quidem secundùm aliquam considerationem, sed magis & efficaciter placet secundùm aliam: unde est aliquo actu inefficaci nolitum, & simul alio actu efficaciter volitum. Sic cùm viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet; datio illa est secundùm quid involuntaria, nam secundùm se displicet; sed spectata ut necessaria ad vitam servandam, magis & efficaciter placet: unde sub hac consideratione re ipsa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem necessarium.

Hinc involuntarium secundùm quid non est involuntarium nisi cum addito diminuente, imò destruente rationem involuntarii: nam est simpliciter & ab-

ſolutè voluntarium, cùm voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare meliùs vocatur voluntarium mixtum cum involuntario; quia voluntas illud vult, ſed cum aliqua repugnantia.

ARTICULUS III.

Utrùm ea, quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria?

NOta. Fieri aliquid ex metu non idem eſt, ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus eſt cauſa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & ſic eſt cauſa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantùm, quando metus non eſt cauſa actionis, nec ad illam movet, ſed ſolùm eam comitatur. Clarè autem patet, ea quæ fiunt duntaxat cum metu, voluntaria eſſe. Sic latro cùm furatur, timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, ſed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet: quod furtum eſt ei maximè voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, ſunt abſolutè & ſimpliciter voluntaria.

Prob. Illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod eſt à voluntate agente ex perfecta cognitione: ſed quod fit ex metu, eſt à voluntate agente ex perfecta cognitione: Ergo eſt ſimpliciter voluntarium.

Dico. 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando ſunt involuntaria ſecundùm quid, aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu, aliquando fiunt cum aliqua repugnantia, aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, ſunt involuntaria ſecundùm quid: quando verò fiunt abſque omni repugnantia, nullo modo ſunt involuntaria. Ergo.

ARTICULUS IV.

Utrùm ea, quæ fiunt ex concupiſcentia, ſint voluntaria?

NOta. Concupiſcentia hìc ſumitur pro quolibet motu appetitus ſenſitivi in bonum ſenſibile. Alia eſt antecedens, alia conſequens. Concupiſcentia antecedens eſt ea, quæ à voluntate non imperatur, ſed ab objecto ſenſibili excitatur, voluntate nil planè conferente. Conſequens eſt ea, quæ à voluntate imperatur, ſeu excitatur. Unde patet ea eſſe voluntaria, quæ fiunt ex concupiſcentia conſequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente, & à fortiori conſequente, ſunt voluntaria.

Prob. Illud eſt voluntarium, quod fit à voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiſcentia etiam antecedente, fit à voluntate, ex prævia cognitione intellectuali: nam intellectus apprehendit bonum ſenſibile, à quo eſt commotio ſenſus interni, illúdque ut bonum ſenſibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiſcentia etiam antecedens non minuit voluntarium.

Prob. Nil poteſt imminuere voluntarium, niſi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiſcentia non minuit voluntarium, 1. Ex parte intellectus: nam concupiſcentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum ſenſibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, ſiquidem inclinat voluntatem, ad volendum: unde voluntas agens ex concupiſcentia, ardentiùs fertur in objectum ſenſibile.

Imò concupiſcentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis,

tatis, & ex clariore apprehensione, ac propositione objecti saltem ut boni sensibilis.

Obj. Concupiscentia antecedens tollit, aut minuit liberum: Ergo & voluntarium.

Resp. 1. Concupiscentia antecedens solùm tollit liberum, quando ita vehemens est, ut totaliter auferat usum rationis, ita ut intellectus nequeat considerare rationes boni & mali. Quando autem concupiscentia antecedens non est adeò vehemens, minuit duntaxat liberum; quia minuit cognitionem requisitam ad libertatem, nempe considerationem finis & eorum, quæ sunt ad finem.

Resp. 2. Nego conseq. Quia voluntarium strictè sumptum differt à libero, & potest esse necessarium, & revera est in amore beatifico, qui est maximè voluntarius & simul necessarius.

De ignorantia vide inferiùs Tractatum de Peccatis in Theologia morali, in qua etiam continentur omnes aliæ Quæstiones ad praxin pertinentes, quæ ideo in hoc Tractatu omissæ sunt.

CAPUT II.

De libero seu de libertate.

ARTICULUS I.

In quo consistat essentia liberi arbitrii, seu libertas strictè sumpta?

§. I.

Prænotanda.

I. Liberum, voluntarium, & spontaneum, licèt aliquando confundantur, tamen si strictè sumantur: inter se differunt. Nam spontaneum strictè est id, quod est à principio intrinseco juxta inclinationem agentis cum cognitione materialis seu purè sensitiva: ac proinde solis brutis convenit. Si minùs strictè sumatur, præscindit à cognitione spiritali & materiali, & tunc convenit hominibus ac brutis, nam est id, quod est à principio intrinseco cum aliqua cognitione sive spirituali, sive materiali.

Liberum est id, quod est à principio intrinseco, seipsum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minùs latè patet quàm voluntarium. Nam omne liberum est voluntarium, quia omne liberum est à voluntate agente ex prævia cognitione spiritali: at non omne voluntarium est liberum, quia non omne voluntarium est à voluntate, se ipsam per electionem determinante, & valente non agere. Sic amor beatificus est maximè voluntarius, quatenus à Beatis maxima cum inclinatione voluntatis elicitur ex prævia cognitione spiritali; sed simul est necessarius, quatenus eorum voluntas ex visione beatifica summi boni clarè cogniti omni ex parte summè amabilis determinatur necessariò ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abstinere. Igitur liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate antecedente intrinseca, seu potentiam se determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppositis, ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod est conforme vel difforme regulæ morum: vel quod consideratur relatè ad regulam eorum: sive quod est laude vel vituperio dignum. Naturale verò dicitur id, quod est à principio intrinseco sine cognitione.

II. Necessarium, violentum, & coactum licèt sæpe confundantur: tamen strictè & propriè sumpta differunt inter se. Nam necessarium est id, quod est à principio sive intrinseco, sive

extrinſeco ad unum determinante. Violentum propriè eſt illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut aſcenſus lapidis: unde ſoli naturali directè opponitur, ſæpe tamen pro coacto ſumitur. Coactum dicitur illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Quare coactio eſt motus ab extrinſeco procedens contra inclinationem patientis; ſive eſt vis illata ab agente extrinſeco determinante ad unum contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Violentia verò latè ſumpta eſt vis illata ab agente extrinſeco ad unum determinante contra inclinationem patientis ſive cognoſcitivi, ſive non cognoſcitivi.

III. Libertas generatim idem eſt ac immunitas. Quare totuplex eſt libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem aſſignatur immunitas, ſcilicet immunitas à ſervitute ab impedimento, à miſeria, à peccato, à coactione, & à neceſſitate. Agitur hìc ſolùm de duabus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, importans potentiam agendi.

IV. Neceſſitas eſt determinatio ad unum. Duplex eſt, nempe violenta, & non violenta. Neceſſitas violenta eſt determinatio ad unum cum violentia, breviùs eſt coactio. Neceſſitas non violenta eſt determinatio ad unum abſque violentia, & dicitur neceſſitas ſimplex. Neceſſitas autem ſimplex ſeu voluntaria, non violenta, duplex eſt intrinſeca ſcilicet, & extrinſeca. Neceſſitas extrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio extrinſeco. Intrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio intrinſeco.

Neceſſitas intrinſeca ſubdividitur in antecedentem, & conſequentem. Neceſſitas antecedens intrinſeca eſt intrinſeca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Neceſſitas intrinſeca conſequens, eſt intrinſeca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porrò libertas à neceſſitate, de qua hìc agitur, eſt libertas à neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferentia activa. Dicitur indifferentia, quia ſecundùm ſe eſt expers determinationis ad unum: & activa, quia eſt potentia ſe ipſam determinandi.

V. Libertas à neceſſitate ſimplici, ſeu libertas indifferentiæ activæ, quæ eſt libertas ſimpliciter & propriè dicta, definitur à S. Thoma vis electiva, hoc eſt, potentia eligendi. Eligere autem eſt unum è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate eligentis, unum aſſumere ſeu ponere, altero recuſato. Unde libertas, ſeu vis electiva eſt potentia è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate, unum aſſumendi, alio recuſato.

Libertas propriè dicta rectè etiam definitur, facultas ſuorum actuum domina, potentia ſuorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, potentia agendi & non agendi poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis.

VI. Cùm libertas ſit completa & expedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompoſſibile, quamvis non requiratur potentia ponendi ſimul duo oppoſita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri ſimultas poteſtatis, non autem poteſtas ſimultatis, id eſt, poteſtas ponendi ſimul duo oppoſita. Per oppoſita intelliguntur incompoſſibilia, quæ ſcilicet non poſſunt ſimul poni.

VII. Libertas propriè dicta, seu libertas à necessitate simplici antecedente dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & specificationis. Libertas contradictionis seu exercitii est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia sunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia sunt amor & odium. Libertas specificationis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex specie diversis incompossibilibus, qualia sunt oratio & studium. Libertas verò genericè sumpta, quæ in has tres species dividitur, est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis seu incompossibilibus, quorum alia sunt contradictoria, alia contraria, alia specie tantùm diversa, unde oritur divisio in tres supradictas species libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia distinguitur, nempe physica & moralis. Potentia physica est facultas seu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis est facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicata, quæ ab agendo avocent. Impotentia physica est carentia facultatis agendi. Impotentia moralis consistit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Jansenius docuerunt ad essentiam liberi arbitrii sufficere libertatem à coactione, quæ etiam libertas spontaneitatis & voluntarietas dicitur, consistitque in carentia absolutæ & inevitabilis ad unum determinationis, ab extrinseco ortæ contra inclinationem voluntatis, è contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium essentialiter requiri libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, etiam voluntaria seu non violenta.

§. II.

Dico. Essentia liberi arbitrii consistit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca. Unde ad liberum arbitrium non sufficit libertas à coactione, sed essentialiter requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca.

Prob. 1. Constitutionibus S. Pii V. & Gregorii XIII. ab Ecclesia Catholica receptis, quibus damnatæ sunt hæ Baji propositiones 39. *quod voluntariè fit, etiamsi necessariò fiat, liberè tamen fit. 66. sola violentia repugnat libertati hominis naturali.*

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus sint Gregorius Naz. in apoleg. ubi ait: *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet.* S. Ambrosius, l. 2. de Fide, c. 3. *pro voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.* Ubi liberum arbitrium opponitur necessitati. S. Augustinus infra citand. & S. Damascenus, l. 2. orthod. Fidei, c. 26. *arbitraria ac nobis libera sunt, quæ in utramque partem æquè contingere possunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere &c.* His adde S. Thomam, l. 1. contra Gentes, cap. 68. *dominium, quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam causæ exteriùs agentis.*

Prob. 3. Ratione duplici. 1. Si quod datur liberum arbitrium, est illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requisitum ad meritum & demeritum, est libertas ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, ut fide constat & mox ostendetur. Ergo. 2. Liberum

arbitrium ex S. Thoma est vis electiva: Sed vis electiva, seu potentia se determinandi per electionem excludit omnem necessitatem intrinsecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia constat, secundùm quam non dicitur propriè eligi, nisi quod potest fieri & potest omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem necessitatem, &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Jansenii tempora, omnes omninò non solùm Catholici, sed etiam Hæretici & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni necessitate simplici. Et verò omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideò negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi absque omni necessitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, nisi prorsus insaniat, negare seriò potest contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem esse liberam à coactione.

Prætereà liberum arbitrium & voluntarium strictè differunt. Sed non differunt, nisi quòd liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo.

§. III.

Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.

Obj. 1. S. Damascenus, l. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, ex quibus colligitur ad essentiam liberi arbitrii sufficere immunitatem à coactione. Nam

1. Cor. 12. dicit: *neque virtutis nomen obtinere potest, quod quis per vim atque invitus facit.*

Resp. Ibi vim & invitum latè sumit, per *vim* intelligendo quamcumque necessitatem, & per vocem *invitus* intelligendo necessitatem quacumque necessitate. Unde non opponit libero solùm coactum strictè dictum, sed coactum latè sumptum, nempe pro necessitato quacumque necessitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in statu innocentiæ habuit: quæ sanè libertas erat immunis ab omni necessitate antecedente intrinseca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum esse, eò quòd rationalis est.

Resp. Hoc dicit, quia libertas necessariò supponit rationem, & radix libertatis residet in intellectu; & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, c. 26. dicit id esse in nostra potestate, quod ultro & sponte fit.

Resp. Per tò *sponte* intelligit liberè. Nam (ut ex c. 24. constat) spontaneum duplex admittit; unum imperfectum, quod nullam supponit deliberationem, nec proinde est ex electione, vocatur tamen spontaneum, quia voluptatem affert: & alterum perfectum, quod supponit deliberationem, & est ex electione, ac proinde à principio se determinante per electionem, & consequenter quod est liberum libertate ab omni necessitate antecedente.

4. C. 27. dicit libertatem nil aliud esse quàm voluntatem.

Resp. Voluntatem ibi sumit pro facultate agendi & non agendi, seu pro potentia sui ipsius per electionem determinativa. Voluntas quippe apud Patres & Theologos sumitur dupliciter, nempe prout natura est, ideóque potentia ad unum determinata, & prout est facultas sui ipsius per electionem determinativa. Et ipse S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici sensu accepit, nam quæst. 2. de potentia, art. 3. sic ait: *voluntas in quantum voluntas, cùm sit libera, ad utrumlibet se habet: potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic non facere, velle*

le & non velle. Et si respectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali, ideoque in quantum natura est.

Confirmantur hæ nostræ responsiones ex eo, quòd S. Damascenus doctrinam nostram clarè tradat in eodem libro objecto, nam postquam, c. 25. probavit hominem habere in suo arbitrio & in sua potestate actiones suas, explicat, c. 26. quid sit hominem habere aliquid in potestate & arbitrio suo, *In nostra potestate*, inquit, *sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.* Et infrà. *Propriè autem in nostra potestate consistunt omnia ea, de quibus deliberamus. Consilium porrò ac deliberatio de iis rebus suscipitur, quæ peræque in utramque partem contingere possunt. Peræque autem contingens id est, quod & ipsum possumus, & quod ipsi adversatur. Hujus verò electio penes mentem nostram est.*

Obj. 2. S. Anselmus, l. 2. *cur Deus homo*, c. 10. sic ait: *impropriè dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio.* Ergo ex S. Doctore necessitas simplex seu non violenta non est propriè necessitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Resp. Nego conseq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem necessitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia, q. 1. ubi dicit actus Imperatos voluntatis esse necessarios, quia voluntas cogit potentias, à quibus eliciuntur. Sanè per to *cogere* intelligit necessitare necessitate non violenta. Præterea S. Anselmus eadem quæst. hæc ait: *potest* (voluntas) *non velle, antequam velit, quia libera est; & cùm vult, non potest non velle, sed eam velle necesse est, quoniam impossibile illi est id ipsum simul & velle & non velle. Opus verò voluntatis, cui datum est, ut, quod vult, sit, & quod non vult, non sit, voluntarium sive spontaneum est, quoniam spontanea voluntate fit, & bifariàm est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit, non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, quæ priùsquam sint, eas cavere potest.*

Inst. S. Anselmus ibidem dicit Christum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipsum liberè justos esse, quamvis peccare non possint.

Resp. Dicit eos liberè esse justos, quatenus, quamvis impeccabiles sint, possunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis seorsim sumptis possunt hoc vel illud eligere.

Obj. 3. S. Bernardum, l. de gratia & libero arbitrio.

Resp. S. Doctor eodem libro apertè nobiscum sentit. Nam postquam triplicem distinxit libertatem, nimirum à peccato, à miseria, & à necessitate, quam asserit esse libertatem arbitrii, hæc subjicit: *sola remansit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique cæteras amisit, ipsam tamen amittere non potuit . . . de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis se privavit.* Ergo ex S. Bernardo libertas, qua Adamus in statu innocentiæ abusus est, & qua abutendo se ipsum & posteros suos privavit duabus libertatibus, nempe à peccato & à miseria, est libertas arbitrii. Secundùm autem omnes etiam hæreticos ejusmodi libertas est libertas ab omni necessitate simplici.

Jam respondeo ad ea, quæ ex S. Bernardo objiciuntur.

Cùm de libertate loquens ait: *est enim habitus animi liber sui; siquidem non cogitur, non extorquetur: est quippe voluntatis, non necessitatis.* Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*)

quetur) intelligit, non necessitatur ulla necessitate etiam non violenta. Nam etiam secundùm communem loquendi modum, cùm aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, significatur nulla necessitate fieri. Et quòd hic sit ejus sensus, patet etiam ex his verbis immediatè præcedentibus verba objecta: *aliud est*, inquit, *voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus . . . hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit. est enim habitus animi liber sui, &c.* Ergo ex S. Bernardo solus voluntarius consensus nos discernit à bestiis per libertatem sibi propriam, & quam non habet appetitus naturalis, seu sensitivus. Atqui libertas illa non est libertas à coactione, quam bestiæ etiam habent: Ergo est libertas à simplici necessitate.

Cùm autem dicit voluntatem hoc ipso, quòd voluntas est, liberam esse libertate arbitrii. Per voluntatem intelligit facultatem sui ipsius determinativam per electionem, facultatem activè indifferentem ad opposita.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baji & Jansenii errores scripsere, has voces (*necessitatem & coactionem, voluntarium ac spontaneum & liberum, cogi & necessitari, liberum, & non coactum*) sæpe confundunt, & pro eodem sumunt; quia eas in sensu latiore & etiam vulgari sumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcumque necessitatem etiam non violentam: per tò *cogi* intelligunt necessitari sive violentè sive non violentè: per voluntarium & spontaneum intelligunt liberum, seu id quod est à voluntate sui ipsius determinativa per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam sui ipsius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in significatione stricta, quam nunc in scholis habent, sed in significatione latiori & quam etiam habent in usu communi. Imò interdùm sumunt liberum latè, nempe pro voluntario necessario. Quare voces illæ pro subjecta materia ad illorum mentem exponendæ sunt. Nunc autem Theologi easdem voces accuratiùs distinxerunt, & strictiùs sumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thomam variis locis. Nam

1. quæst. 10. de potentia, art. 2. & 5. sic ait. *Naturalis necessitas, secundùm quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.*

Resp. S. Doctor hìc loquitur de libertate spontaneitatis & latè dicta, quæ est facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & propriè dicta, quam clarè multis locis docet esse immunem ab omni necessitate etiam non violenta. Nam, 1. p. quæst. 19. art. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessario volumus, vel naturali instinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet, quod volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cùm igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia verò non ex necessitate, respectu illorum, quæ non ex necessitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Thomas, in 2. dist. 25. quæst. un. art. 4. ait: *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non potest.*

Resp. Per tò *cogi* intelligit necessitari quacumque necessitate antecedente intrinseca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic, art. 2. dicit, quod *intelle-*

tellectus demonstrationis vi cogitur. Et verò S. Doctor, 1. p. qu. 83. art. 4. ait : *Liberum arbitrium nihil aliud est quàm vis electiva.* Et, art. 3. *Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod unum possumus recipere, alio recusato, quod est eligere.* Per verbum *recipere* intelligit assumere.

3. S. Thomas, eadem dist. art. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata sunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipsi fini conjungunt, ut videre, amare, & hujusmodi : & respectu horum erit* (in beatis) *sempiterna & libera electio.*

Resp. Solùm vult, Beatos semper habituros esse liberum arbitrium circa aliquos actus, quales sunt actus visionis & amoris circa multa objecta alia à Deo, quæ videndi & amandi nullam necessitatem habent. Et verò, 1. 2. q. 13. a. 2. sic ait: *Cùm electio sit præacceptio unius respectu alterius necesse est, quòd electio sit respectu plurium, quæ elegi possunt : & ideo in his, quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet.*

§. IV.

Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.

Obj. 1. Voluntarium omne quamvis necessarium est liberum. Ergo ad essentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni necessitate simplici. *Nego antecedens. Probabis.* Illud est liberum, quod est in nostra potestate. Sed omne voluntarium etsi necessarium, est in nostra potestate : Ergo est liberum.

Resp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali patet) illud solùm est in nostra potestate, de quo possumus pro arbitrio disponere : ac proinde illi soli actus sunt in nostra potestate, quos possumus pro arbitrio elicere vel non elicere.

Resp. 2. Disting. maj. Illud est liberum, quod est in nostra potestate electiva, seu activè indifferente, *conc. maj.* In nostra potestate non electiva, *nego maj.* Potestas electiva est potentia se determinandi per electionem : quæ potentia includit simul potentiam ponendi actum, & potentiam illum non ponendi. Potestas non electiva est potentia producendi actum antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inst. 1. Illud est liberum, quod fit cùm volumus, quod non fit cùm nolumus, nec fit, nisi quia volumus : at quod est in nostra potestate, non electa fit cùm volumus, non fit cùm nolumus, nec fit, nisi quia volumus ; Ergo illud est liberum.

Resp. Disting. maj. Quod fit, cùm volumus sine necessitate antecedente intrinseca volendi, & non fit, cùm nolumus sine antecedente necessitate non volendi, *conc. maj.* Secus *nego major. & distincta similiter minore nego conseq.* Ut aliquid sit liberum, non sufficit, ut illud fiat cùm volumus, nec fiat, nisi quia volumus, nec fieret si nollemus ; alioqui Dei amor beatificus esset propriè liber ; sed insuper requiritur, ut habeamus potentiam illud non volendi cùm volumus, & potentiam volendi cùm nolumus.

Inst. 2. Amor Dei beatificus est liber Beatis, quia fit ex eo, quòd voluntas velit amare : Ergo. *Nego anteced. Probabis.* Si Beatus non vellet amare Deum, re vera non amaret : Ergo Deum liberè amat.

Resp. Nego antec. Nam ex communi usu ad veritatem hujus & cujusvis similis propositionis, non sufficit connexio consequentis cum antecedente, sed insuper requiritur possibilitas antecedentis, alioqui propositio est falsa & nugatoria.

 toria.

toria. Nam ejusmodi propositiones juxta communem usum enuntiant non solùm antecedentis cum consequente connexionem sed etiam antecedentis possibilitatem : Beatus autem non potest non velle Deum amare. Et verò eodem argumento probaretur Beatum posse odisse Deum, & liberè non odisse, si enim vellet Deum odisse, Deum odisset. Item probaretur Deum posse peccare, quia, si vellet peccare, re vera peccaret : ergo liberè non peccat, ergo potest peccare.

Inst. 3. Voluntas Beati, Deum amando, seipsam movet : Ergo amat ex propria determinatione.

Resp. Nego anteced. Nam (ut docet S. Thomas) voluntas, propriè ac strictè loquendo, non movet seipsam, nisi cùm est actus sui domina, non est autem actus sui domina, nisi cùm potest pro arbitrio illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii consisteret in differentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, nam tollunt indifferentiam. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. maj. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia propensionis, *conc. maj.* Si libertas consistit in indifferentia activa, quæ est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, ut re ipsa consistit, habitus tolerent libertatem, *nego sequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt, ut eam non necessitent, seu determinent ad unum.

Nota. Triplex distinguitur indifferentia ; nimirùm activa, passiva, & propensionis. Indifferentia activa est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis seu incompossibilibus. Indifferentia passiva est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, quod nondum habetur. Hæc duplex est ; alia merè passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid necessariò, non ex propria determinatione ; & alia non merè passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, sed ex propria determinatione : sic homo neque amans, neque odio habens Deum, est indifferens ad amandum vel odio habendum Deum ; quia potest ex propria determinatione in se recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non merè passiva est indifferentia simul activa & passiva. Indifferentia propensionis est æqualitas propensionis ad plura : ut si quis æqualiter propendeat ad amorem & odium ; sive consistit in æquilibrio voluntatis non magis in unam partem quàm in aliam propendentis ; quæ indifferentia non requiritur ad essentiam liberi arbitrii, sed illi accidentalis est.

Obj. 3. Si essentia libertatis consistit in immunitate ab omni necessitate simplici, tota essentia libertatis est in libertate contradictionis. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego min. Re vera tota essentia liberi arbitrii est in libertate contradictionis. Nam tota essentia liberi arbitrii consistit in eo præcisè, quod sit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quod sit facultas agendi vel non agendi ; quod sit facultas, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere & potest non agere.

Porro libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei superaddit potentiam faciendi actum positivum contrarium. Nam actus malus est tum negatio actus boni, tum actus positivus ei contrarius.

Quæres, utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii.

Resp. Nego. Prob. 1. Ex S. Augustino, l. de correptione & gratia, c. 11. ubi ait : *Quid erit liberius libero arbitrio,*

trio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est & Angelis sanctis merces meriti? . . . Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare: novissima erit multo major, non posse peccare.

2. Ex aliis Patribus docentibus liberum arbitrium esse eximiam illam perfectionem, secundùm quam homo ad imaginem Dei conditus est. Sed homo non est secundùm potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia Deus habet totam essentiam liberi arbitrii, cùm liberum arbitrium perfectissimum habeat, & tamen peccandi potestate caret.

4. Quia tota essentia liberi arbitrii consistit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando describunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Resp. Tunc liberum arbitrium describunt, non per id, quod ei essentiale est, sed per merum statum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi est aliqua perfectio, nam est aliqua virtus.

Resp. Nego. Itaque potentia peccandi neque est perfectio, neque virtus aliqua; sed est solùm defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni essentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas est aliquid purè negativum: unde ea posita vel sublata liberum arbitrium semper manet idem quoad totum positivum quo constituitur; nec augetur, aut minuitur secundùm suum constitutivum essentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio nisi accidentaliter ratione status contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Potest etiam dici potentia peccandi esse virtus aliqua, non præcisè sumpta, sed quatenus defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde supra liberum arbitrium dicit aliquid merè negativum.

ARTICULUS II.

Utrùm ad merendum & demerendum in præsenti statu requiratur libertas ab omni necessitate simplici?

NOta. Libertas à coactione est immunitas à violentia extrinsecùs illata: sive est potentia agendi secundùm propriam inclinationem. Coactio autem est determinatio ad unum orta à principio intrinseco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præsenti statu naturæ lapsæ non sufficit libertas à coactione, sed requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Est de fide contra Jansenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccli. cap. 31. *Beatus .... qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino, &c.* Ergo laudabilitas & ratio meriti repetitur ex eo, quòd quis non violet mandata cùm possit violare: ideoque quòd mandata servet sine ulla necessitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Jansenii propositione damnata ab Ecclesia ut hæretica, quæ sic habet: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.* Ergo nostra assertio huic propositioni in sensu doctrinæ Jansenii, in quo damnata est, contradictoria est de fide. Adde, quòd Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propositionem damnarunt: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quòd necessariò facit.*

Prob. 3. Ex Patribus. Pro omnibus sint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreses, cap. 71. *Dedit Deus bonum .... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cùm possint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium justum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cùm possent operari illud.*

2. Sanctus Justinus, in apologia ad Senatum. *Nihil esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, qua se in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, l. 1. stromatum. *Quoniam libera electio peccata primum inchoat, jure infliguntur supplicia.*

4. Sanctus Chrysostomus, Homil. 22. in Genesim. *Nonne manifestum est, sua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verùm quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideò & peccantibus supplicia proposita sunt, & benè operantibus retributiones.*

5. Sanctus Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est.*

6. S. Damascenus, l. 2. de Fide, c. 26. *In nobis sunt ea, quorum liberam adepti potestatem sumus & facere & non facere ..... quæ sequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo Sanctum Thomam, qui, qu. 6. de malo, art. un. sic ait: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur: non enim omne necessarium est violentum, sed solùm id, cujus principium est extra .... Hæc autem opinio est hæretica: tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis ex necessitate agit, quòd vitare non possit, &c.*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio sit meritoria, debet esse nostra, sic ut illam dare possimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio sit nostra, & illam dare possimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente: nam & hoc requiritur, ut actio sit in dominio nostro, ita, ut possimus de illa pro arbitrio disponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut actio sit meritoria, requiritur libertas ab omni necessitate simplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum est essentialiter peccatum imputabile, ad culpam scilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas à necessitate. Ergo & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet posse vitari: Ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas à necessitate. *Prob. antec.* Obligamur ad vitandum peccatum. Ergo peccatum potest vitari: alioquin obligaremur ad impossibile, nam obligaremur ad vitandum id, quod non posset à nobis vitari. Nemo autem obligari potest ad impossibile, ut lumine naturali patet; & Deus impossibilia non jubet, ut docet Conc. Trid. sess. 6. c. 11.

Confirmatur ex communi omnium hominum, partium studiis non excæcatorum assensu; & solo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam mereri, quòd egerit id, quod non potuit omittere, vel omiserit id, quod non potuit facere.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Thomas, in 3. dist. 18. qu. un.

un. art. 2. ad 5. ait: *Vel dicendum, quòd etiamsi* (liberum arbitrium Christi) *esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere potest; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis sive meriti, quia in illud non coactè, sed spontè tendit: & ita est actus sui dominus.* Ergo ex Sancto Thoma ad meritum sufficit libertas à coactione.

Resp. Nego conseq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coactè, sed spontè*) intelligit non necessariò quacumque necessitate, sed liberè libertate à quavis necessitate simplici, ut patet ex his verbis: *& ita est actus sui dominus.* Nam ad dominium actuum requirit multis in locis libertatem à necessitate simplici, ut eodem A. in O. ubi postquam dixit tria ad merendum requiri, sic prosequitur: *secundum, ut sit dominus suæ actionis ..... & ideo ea, quæ agunt per necessitatem naturæ, non merentur.* Item, 1. p. q. 82. art. 1. ad 3. ait: *sumus domini nostrorum actuum, secundùm quod possumus hoc vel illud eligere. Electio autem non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non est de his, quorum domini sumus.* Item, 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. *voluntas Christi licèt sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Thomas, 1. 2. q. 6. art. 2. ad 3. sic ait: *laus & vituperium consequuntur actum voluntarium secundùm perfectam voluntarii rationem.* Ergo ad vituperium & laudem sufficit libertas à coactione.

Resp. Nego conseq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod fit secundùm perfectam rationem voluntarii, est illud, quod fit à voluntate sine antecedenti necessitate. Nam juxta illum voluntarium secundùm perfectam rationem voluntarii est illud, quod fit ex prævia deliberatione; sic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis sequitur voluntarium secundùm rationem perfectam, prout scilicet apprehenso fine, aliquis potest deliberans de fine, de his quæ sunt ad finem, moveri in finem vel non moveri.* Sed ex Sancto Thoma, quod fit ex prævia deliberatione, fit sine antecedenti necessitate etiam voluntaria, nam, ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quòd homo est Dominus sui actus, quòd habet deliberationem de suis actibus: ex hoc enim quòd ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest.* Enim verò cùm ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad opposita, & sic agit sine ulla necessitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntariè licèt necessariò, habet potentiam faciendi oppositum: nam voluntas est facultas volendi & nolendi, quæ semper remanet. Ergo.

Resp. Disting. anteced. Habet potentiam faciendi oppositum ligatam & impeditam, *esto.* Completam & expeditam, *nego antec.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi sano ac robusto, sed manus pedesque vinculis constricto imputari non potest ad culpam, quòd non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, sed ligatam & impeditam.

Jam verò si (ut docet Jansenius) voluntas nostra bonum & malum necessariò agit, prout determinatur à gratia vel à concupiscentia intensiore; certè cùm vult bonum, non habet potentiam illud non volendi nisi ligatam per gratiam, siquidem stante majore gratiæ delectatione non potest non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamsi tunc habeat aliquam gratiam ad oppositum, sed minùs intensam, non habet poten-

potentiam omittendi malum nisi ligatam & impeditam per majorem concupiscentiæ delectationem, necessitantem voluntatem ad malum. Ergo in systemate Jansenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari potest.

Inst. Voluntas etiam cùm necessariò agit, poneret oppositum, si vellet. Ergo ei imputari potest actus ejus bonus vel malus.

Resp. Nego antecedens, quod falsum supponit : nam cùm dicitur voluntas ponere oppositum si vellet, supponitur ex communi hominum intelligentia quòd possit velle oppositum. Sic dici non potest : Deus peccaret si vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quamvis voluntas peccandi sit peccatum. Voluntas autem non potest supponi posse velle oppositum illius, quod necessariò vult.

Obj. 3. Belluæ pœna & præmio afficiuntur, & tamen non habent libertatem à necessitate simplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Resp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ propriè loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur ; sed bonis vel malis quibusdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non sunt pœnæ propriè dictæ, sed duntaxat mala ipsis connaturalia : pœna enim propriè dicta est malum seu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes propriè loquendo fuste percutiuntur ob carnem comestam, nisi ut absterreantur à comedenda in posterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas à necessitate etiam voluntaria, sed absoluta & invariabili, non autem à necessitate relativa & variabili, quæ nempe modò ad bonum, modò ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiscentiæ intensior est.

Resp. Nego. Et dico esse de fide requiri libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria tum absoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem à qualibet necessitate etiam voluntaria sine ulla restrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id, quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propositio Jansenii emanata est ab Ecclesia ut hæretica in sensu doctrinæ Libri Jansenii, ut constat ex bullis Alexandri VII. & Clementis XI. ab Ecclesia, receptis. Sensus autem hujus propositionis Jansenii (*ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate*) est, quòd non requiratur libertas à necessitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Jansenii legenti ; & ipse Jansenius admittit in præsenti statu naturæ lapsæ immunitatem à necessitate absoluta & invariabili : nam disertè docet eumdem hominem modò ad bonum à gratia intensiore, modò ad malum à concupiscentia intensiore physicè determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate à qualibet necessitate etiam voluntaria tam relativa & variabili, quàm absoluta & invariabili. Nam utraque necessitas tam insuperabilis est, & æquè tollit potentiam ad oppositum eo instanti, quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licèt homo necessitetur à concupiscentia, tamen verè imputabiliter peccat, quia id quod fit à concupiscentia necessitante, est sufficienter liberum in peccato Adami.

Resp. Nego. Quia, 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem : *in statu naturæ*

naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium fuit in causa sua, peccato originali & voluntate Adami peccantis. 2. Quia peccata personalia debent procedere à libertate propria voluntatis, quæ sit physicè nostra. Nam cùm omne peccatum sit essentialiter liberum, peccatum personale est essentialiter liberum libertate personali. 3. Quia si ea quæ contra legem fiunt, non sunt libera nisi libertate peccati originalis, sublato peccato originali; jam non sunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non possunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS III.

Utrum homo in statu naturæ lapsæ habeat libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca?

§. I.

OLim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calvinistæ negant inesse homini in præsenti statu liberum arbitrium seu libertatem ab omni necessitate intrinseca antecedente, & quamvis in eo admittant libertatem à coactione. Idem docet Jansenius in suo opere, quod inscribitur *Augustinus*, ab Ecclesia damnato, ex quo quinque famosæ hæreses quoad sensum excerptæ sunt, ut videre est, tom. 2. lib. 6. de gratia, c. 6. & tom. 3. l. 6. c. 38. & alibi. Idem etiam nunc docent Jansenistæ, qui idem quoad hoc cum Luthero & Calvino sentientes, ut errorem suum à Concilio Tridentino jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc statu naturæ lapsæ liberum arbitrium, per illud intelligentes solam libertatem à coactione, vel à necessitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini inesse libertatem ab omni necessitate antecedente intrinseca voluntaria etiam relativa & variabili, quam asserunt amissam esse per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quod à nobis fit sive bonum sive malum, censent fieri ex necessitate intrinseca, antecedente, insuperabili; quia gratiæ delectatio major seu intensior voluntatem ad bonum, concupiscentiæ verò delectatio major ad malum insuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita durè loquuntur, licèt non minùs hæreticè sentiant; sed suam hæresim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & usitatis vocum significationibus, sub verbis in speciem Catholicis velant. Quare ut simpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum; sed per illud intelligunt indifferentiam passivam, quæ juxta illos est capacitas; quam habet voluntas, ut à gratia intensiore ad bonum, vel à motu concupiscentiæ intensiore ad malum insuperabiliter determinetur. Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licèt antecedenter & insuperabiliter determinata à gratia vel à concupiscentia, verè agit, quamvis non ex propria determinatione & electione; & in hoc sensu dicunt se admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi novatores constanter negant voluntatem nostram immunem esse ab omni necessitate intrinseca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc est, quæ modò est ad bonum, modò ad malum prout gratiæ vel concupiscentiæ motus est intensior; sed volunt voluntatem nostram semper necessariò agere id, quod agit.

§. II.

Dico. Inest homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertas à qualibet necessitate intrinseca, antecedente,

etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Est de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deuter. c. 30. sic Moyses Israëlitas homines existentes in statu naturæ lapsæ alloquitur: *testes invoco hodie cœlum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas.* Et lib. Josue c. 24. sic eosdem Israëlitas exhortatur Josue Spiritu sancto afflatus: *nunc ergo timete Dominum, & servite ei perfecto corde atque verissimo .... sin autem malum vobis videtur, ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimùm debeatis, utrùm Diis, quibus servierunt Patres vestri in Mesopotamia: An Diis Amorrhæorum. Ego autem & domus mea servimus Domino.* Ergo Israëlitæ habebant optionem & potestatem eligendi bonum vel malum, cultum veri Dei & idololatriam. Ergo habebant libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria. Enim verò si hac libertate caruissent, exhortatio illis facta instinctu Spiritus sancti, fuisset inanis & planè nugatoria. Nam inutilis est exhortatio ad aliquid, ad quod faciendum quis necessitetur; & nugatoria ac jocosa est, si sit ad faciendum id, ad quod omittendum quis insuperabiliter necessitatur.

Item, Eccli. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te. ... appofuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præsentes, ideoque lapsos.

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios. Hic sufficiant Patres, art. 2. citati, & hi pauci. Sanctus Irenæus, lib. 4. c. 9. *homo rationalis, & secundùm hoc similis Deo, liber in arbitrio factus, & suæ potestatis, ipse sibi causa est, ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat.* Si homo suæ potestatis est, & sibi ipsi causa est, ut frumentum vel palea fiat, certè bonum vel malum agit sine ulla antecedenti necessitate. Sanctus Athanasius, in orat. contra idola. *Anima libera est & sui arbitrii, potest enim ut ad bona se inclinari, ita bona quoque aversari.*

Prob. 3. Ex Concil. Tridentino, quod, sess. 6. c. 1. declarat in hominibus lapsis *liberum arbitrium minimè extinctum fuisse, viribus licèt attenuatum & inclinatum.* Et can. 5. sic habet: *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit .... anathema sit.* Ex quo sic argumentor. Liberum illud hominis arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est libertas ab omni necessitate simplici antecedente, intrinseca, etiam voluntaria, non autem sola libertas à coactione. Ergo Concilium definit libertatem ab omni necessitate simplici remanere in homine post Adæ peccatum. *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est illa libertas quam amissam esse asserebant Hæretici hoc canone damnati, nempe Lutherus & Calvinus, non autem illa libertas, quam fatebantur non esse amissam, ut nemo sanæ mentis dubitat: alioqui Concilium nil ageret, & inutilis prorsus esset illius definitio. Atqui liberum arbitrium, quod amissum esse asserebant Lutherus & Calvinus, est libertas ab omni necessitate simplici, seu voluntaria & variabili, non autem libertas à coactione. Ergo liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum post Adæ pecca-

peccatum, est libertas ab omni necessitate simplici etiam voluntaria & variabili. *Minor constat;* nam illi Hæretici asserebant amissam esse libertatem à necessitate simplici, nec unquam negarunt inesse homini lapso libertatem à coactione, ut patet ex illorum scriptis. Lutherus, in libro de libero arbitrio, fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate nostra ait: *mera lubentia, pronitate, ac sponte sua vult & facit.* Calvinus verò, lib. 2. instit. c. 3. imò Calvinus expressè admittit liberum arbitrium intellectum in sensu Jansenii, nempe de sola libertate à coactione, sic enim, lib. 2. contra Phigium ait: *si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero; ac pro Hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, & violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror.* Et verò dari libertatem à coactione, nemo unquam negavit, nec negare quis potest nisi insaniat. Nam per se patet voluntatem cogi non posse quoad actus suos; cùm omnis actus voluntatis sit ipsa inclinatio voluntatis, & evidenter repugnet voluntatem posse velle nolendo, & nolle volendo: quod tamen fieret, si cogeret. r quoad suos actus.

Accedit Concil. Arausicanum II. can. 15. ubi ait: *Hoc secundùm fidem Catholicam credimus, quòd accepta per Baptismum gratia, omnes quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, implere.* Et Concilium Constantiense, quod, sess. 18. damnavit articulum Wicleffi, quo asserebat omnia de necessitate evenire. Per necessitatem intelligebat simplicem, seu voluntariam, quam à præscientia Dei repetebat, in quo solo à Jansenio & Calvino discrepat.

Prob. 4. Ratione Theologica. Homo in statu naturæ lapsæ meretur, & demeretur, ut fide constat: ac proinde habet id omne, quod requiritur ad merendum & demerendum. Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, nec sufficit libertas à coactione, ut etiam fide constat, & ostensum est, art. 2. Ergo homo in statu naturæ lapsæ habet libertatem à necessitate simplici, & non tantùm à coactione.

Prob. 5. Alia duplici ratione. Prima si homo lapsus careret libertate ab omni necessitate etiam voluntaria, teneretur ad impossibile: nam teneretur observare præcepta divina, quæ tamen necessariò violaret, quoties ea non servaret.

Secunda ratio. Si non daretur libertas ab omni necessitate simplici, homines scelerati justam haberent excusationem suorum criminum, nempe necessitatem antecedentem insuperabilem peccandi. Falsum consequens: alioqui injustè sive à Deo sive ab hominibus punientur: Ergo & antecedens. Item viri probi frustra curam ac conatum adhiberent, ad virtutem colendam, siquidem ad illam exercendam necessitarentur, & quidem ex majore delectatione. Nec magis laude ac præmio digni forent quàm improbi, siquidem utrique facerent, quod non possent non facere, quare hæresis illa negans libertatem ab omni necessitate simplici est principium omnis morum corruptelæ: sceleribus ac vitiis omnibus fræna laxat, & omnem virtutis curam ac studium penitùs tollit.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. Multos textus Scripturæ.

1. Christus, Matth. c. 7. dicit: *non potest arbor bona malos fructus facere,*

re, neque arbor mala bonos fructus facere.

Resp. Per arborem hìc intelligitur voluntas efficax, ut docet S. Augustinus, & sensus est: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non potest malum agere. Sed bonam illam voluntatem liberè habuit ex auxilio Gratiæ, & potest illam amittere dissentiendo Gratiæ. Similiter habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non potest bonum agere; sed illam liberè habet, & potest cum auxilio Gratiæ habere aliam bonam, & haberet si consentiret Gratiæ. Præterea si per arborem intelligitur homo ipse, sensus est: homo bonus quatenus bonus non potest malum agere, neque homo malus quatenus malus potest bonum agere. Sed homo bonus potest fieri malus dissentiendo Gratiæ, & homo malus potest fieri bonus consentiendo Gratiæ.

2. Illud, Joann. c. 8. *omnis qui facit peccatum, servus est peccati.*

Resp. Sensus est, quòd peccator necessariò subjectus sit pœnis peccati, nec possit se sine Gratia à peccato & pœnis peccati liberare, & justificationem consequi.

3. Illud Rom. c. 7. *non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.*

Resp. Apostolus loquitur de indeliberatis concupiscentiæ motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem necessariò experimur, sed quibus possumus ex auxilio Gratiæ non consentire, & qui dissentientibus non imputantur ad culpam. Quare subjicit: *si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, id est, concupiscentia. Sensus igitur textus objecti est: non sentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere; sed è contra superior inclinationem seu propensionem indeliberatam ad malum, quam nollem sentire.

4. Eodem cap. dicitur: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.*

Resp. Homo captivatur in lege peccati impropriè dicti, non autem propriè dicti. Peccatum propriè dictum est actus liberè factus vel omissus contra legem Dei. Peccatum impropriè dictum est concupiscentia, quæ ideò dicitur peccatum, quia oritur à peccato (Adami scilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem in cujus lege captivamur, intelligit Apostolus concupiscentiam, quæ est habitualis propensio ad malum: cujus quidem motus necessariò experimur, & sic ea captivamur, sed iis non necessariò obsequimur, & sic non necessariò peccamus. Unde quamvis non simus liberi circa motus concupiscentiæ quoad sensum, sumus tamen quoad consensum.

5. Illud, Tim. c. 2. de impiis & incredulis: *Ut resipiscant diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

Resp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo necessitantur ad peccatum, sed quia propter voluntariam suam cæcitatem & pravos habitus possunt difficiliùs resipiscere & ejus tentationibus resistere, & dæmon à Deo permittitur in illos magis sævire, quàm in pios & fideles.

6. Illud, Prov. c. 21. *Cor Regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Resp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocumque vult efficaciter, non eas necessitando, sed (ut ait Sanctus Augustinus) eas vocando & movendo quomodo scit congruere, ut vocan-

vocantem non respuant, sed Deo planè consentiant.

7. Illud, Isai. c. 26. *Domine .... omnia opera nostra operatus es in nobis.*

Resp. Deus operatur quidem opera nostra in nobis, sed non sine nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud, Jerem. c. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat gressus suos.*

Resp. Hìc agitur de successu consiliorum & actionum hominis, non de productione suarum volitionum. Et sensus est, quod successus seu executio eorum, qua homo liberè vult, non sit semper in potestate hominis, sed semper pendeat à divina Providentia. Quòd si ageretur de actibus voluntatis humanæ, sensus esset: quod homo ex suis solis naturæ viribus & sine auxilio divino non potest rectè vitam suam instituere, & actus salutares elicere.

Obj. 2. Ex Cælestino Papa I. Naturalis possibilitas Adami amissa est per peccatum.

Resp. Per possibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione, sed potentiam agendi salutariter: quæ quidem per peccatum Adami amissa est, sed per Christum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem, quia Adamus eam simul cum natura accepit, eamque si non peccasset, cum natura ad posteros transmisisset.

Obj. 3. Concil. Arausicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam Baptismi non potest reparari. Quod amissum, nisi à quo potuit dari, non potest reddi.*

Resp. Loquitur de libero arbitrio tantùm, ut est potentia instructa habitibus supernaturalibus, qui necessarii sunt ad merendam & consequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amissa est nec reparari potest nisi per Baptismum in re vel in voto susceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præcisè, ut est facultas naturalis, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere & simul potest non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum est, non tamen amissum.

Obj. 4. Si voluntas est indifferens, debet determinari ab alia causa. Ergo non est libera.

Resp. Nego sequel. anteced. Quia voluntas nostra est indifferens indifferentia activa; & sic potest se ipsam determinare, & re vera se ipsam determinat efficienter seu activè per seipsam seu per suam virtutem agendi, formaliter verò per suam actionem quæ est formalis ejus determinatio. Cùm autem voluntas agit, non potest non agere, sed impotentia consequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non potest habere potentiam ad opposita; nam non potest opposita ponere. Ergo non est libera.

Resp. Voluntas nostra habet potentiam ad opposita, non simul, sed divisim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi simul duo opposita, cùm illorum positio repugnet; sed habet simul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum divisim tantùm. Unde voluntas cùm amat, potest producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, sed divisim ab amore, id est loco amoris potest producere odium.

Obj. 6. Voluntas non potest eligere minus bonum: Ergo à fortiori non potest eligere malum.

Resp. Nego anteced. Itaque voluntas potest eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, sed ut bonum sufficiens, vel comparatu facilius, & respuere majus bonum ut non necessa-

rium, vel ut difficiliùs comparabile, vel ut ſenſibus minùs gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; ſed tamen læſum, & viribus attenuatum fuit, non ſolùm quia per hoc peccatum voluntas hominis ſpoliata eſt juſtitiæ originalis dono, & ſpeciali illa Providentia, quæ ſic regebat hominem, ut in poteſtate ſua haberet omnes corporis & animi motus, ſed maximè quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiſcentiam continuò ad malum impellentem, voluntas noſtra bonum honeſtum adeò faſtidit, & ita propendet in malum, ut nihil ſalutare velle & agere poſſit ſine auxilio gratiæ potentioris, quam indiguerit Adamus in ſtatu innocenciæ: imò ſine gratia non poſſit actus honeſtos merè naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concurſu naturali potuiſſet in ſtatu innocentiæ, vel etiam in ſtatu naturæ puræ elicere.

ARTICULUS IV.

Exponitur mens & doctrina S. Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ.

§. I.

SAnctus Auguſtinus per liberum arbitrium hominis etiam lapſi intellexit libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca etiam voluntaria. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam 1. L. 2. contra Fauſtum c. 5. ſic ait: *Et nos quidem ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim ponimus; ut liberum arbitrium voluntatis, quo benè vel malè vivitur, propter juſtum judicium Dei ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus.* 2. Lib. de Gratia & libero arbitrio, cap. 2. poſtquam retulit verba Eccleſiaſtici, c. 11. quibus deſcribitur liberum arbitrium hominis lapſi ut immune ab omni neceſſitate, nempe hæc. *Ipſe ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. Si volueris, conſervabis mandata, & fidem bonam placiti. Apponit tibi ignem & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conſpectu hominis vita & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei.* Sic proſequitur S. Doctor: *Ecce apertiſſimè videmus expreſſum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Ergo S. Auguſtinus per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Eccleſiaſticus attribuit homini viatori lapſo; atqui Eccleſiaſticus attribuit homini lapſo facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca, ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem, qui ea legit, ideoque ad hominem lapſum. Ergo S. Auguſtinus per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & ſine ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca, 3. Lib. 2. de nuptiis & concupiſcentia, cap. 3. infra citando teſtatur ſe admittere ſecundùm fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapſis ſicut ipſi Pelagiani, idque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam, & expeditam, ac immunem ab omni neceſſitate ſimplici, ut conſtat apud omnes. Ergo, 4. Lib. de ſpiritu & littera, num. 54. ait, *Cum poteſtas datur, non neceſſitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. Auguſtinus, lib. 5. de Civitate Dei, c. 10. ait: *Si autem illa definitur eſſe neceſſitas, ſecundùm quam dicimus neceſſe eſſe, ut ita ſit aliquid, vel ita fiat, neſcio, cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas

bertas non excludit omnem necessitatem.

Resp. Nego conseq. Quia S. Augustinus ibi loquitur de necessitate non intrinseca, sed extrinseca & resultante ex aliqua hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatim necessitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præscientiam omnium liberè futurorum, ex eo quod inde sequeretur; necesse esse ut illa futura eveniant. Contra hos Sanctus Doctor docet libertati non officere necessitatem extrinsecam, resultantem ex hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: qualis est necessitas secundùm quam dicimus necesse esse, ut actus à Deo absolutè præsciti & futuri, re vera futuri sint. Nam hypothesis præscientiæ divinæ est aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit; quia Deus non præscit actus nostros esse futuros, nisi quia futuri sunt, ut docet Sanctus Augustinus, cap. citato: ac proinde non esset præscientia Dei circa actus nostros futuros, si illi futuri non essent: ut autem sint futuri, pendent à voluntate nostra. Jam verò necessitas resultans ex aliqua hypothesi, quæ in potestate nostra est, ut fuerit vel non fuerit, est etiam in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: ac proinde non tollit libertatem, imò supponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur necessitas, secundùm quam dicimus necesse esse, ut actus quibus benè vel malè vivimus, aliquando sint, quia Deus eos præscivit: non officit libertati nostræ, cùm hæc necessitas, ut fuerit vel non fuerit, sit in nostra potestate perinde ac hypothesis, ex qua resultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de necessitate antecedente, quæ nullatenùs sit in nostra potestate, imò talem necessitatem expressè removet à voluntate, eodem c. *Si necessitas*, inquit, *illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolumus efficit quod potest, sicut est necessitas mortis, manifestum est voluntates nostras, quibus rectè vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse.* Ergo ex S. Augustino actus voluntatis nostræ boni & mali non subjacent necessitati, quæ non est in nostra potestate, nec proinde necessitati intrinsecæ antecedenti.

Inst. S. Augustinus in exemplum necessitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere, sic enim, cap. citato ait: *Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse, Deum semper vivere & cuncta præscire.* Sed talis necessitas est absoluta. Ergo.

Resp. Disting. maj. Adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, hoc est, semper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus, *conc. maj.* Vivere vita necessaria, hoc est, habere actus necessarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & distincta pariter minore, nego conseq.* S. Doctor in exemplum necessitatis non tollentis libertatem adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, id est semper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu secundo; nam velle & intelligere est vivere, cùm sit agere immanenter. Hæc autem necessitas est hypothetica, quatenùs ex hypothesi quòd Deus liberè aliquid extra se velit, & aliquid contingens cognoscat, necesse est ut illud semper & incommutabiliter velit & præsciat, licèt illud non necessariò velit & præsciat

ſciat neceſſitate antecedente & independente à libertate Dei vel creaturæ.

Quare ſenſus loci objecti eſt: quamvis dicamus neceſſe eſſe, ut Deus ſemper & immutabiliter velit, quidquid vult extra ſe, non idcirco tamen dicimus Deum neceſſariò velle id quod vult extra ſe. Sic ex hypotheſi quòd Deus velit mundum, neceſſe eſt, ut ſemper nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licèt non neceſſariò velit mundum. Similiter licèt dicamus neceſſe eſſe, ut Deus præſciet omnia futura, quæ futura ſunt, non idcircò dicimus præſcientiam illam divinam eſſe abſolutè neceſſariam; quia nempe quamvis ex hypotheſi quod ſint aliqua futura, Deus non poſſit non illa præſcire, Deus tamen ſic illa neceſſariò præſcit ex hypotheſi, ut potuerit non præſcire, quia illa ſic futura ſunt, ut potuerint non eſſe futura, & ſic potuerint præſciri ut futura, cùm repugnet Deum præſcire ut futura, quæ non ſunt futura.

Confirmatur Reſponſio noſtra. Quia S. Auguſtinus in exemplum neceſſitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis noſtræ, ibidem immediatè poſt verba inſtantiæ adducit aliam neceſſitatem hypotheticam, & quæ eſt in noſtra poteſtate, ſic enim poſt verba objecta proſequitur; *Sicut etiam cùm dicimus neceſſe eſſe, ut, cùm volumus, libero velimus arbitrio: & verum procul dubio dicimus, & non ideò ipſum arbitrium neceſſitati ſubjicimus, quæ adimit libertatem.* Deinde ſic caput illud conficit: *Neque enim ideò peccat homo, quia Deus illum peccaturum præſcit . . . Qui ſi nolit, omnino non peccat: ſed ſi peccare noluerit, etiam hoc ille præſcivit.*

Obj. 2. Ex S. Auguſtino, l. 3. de libero arbitrio, c. 3. Illud eſt in noſtra poteſtate, quod fit cùm volumus. Sed actus voluntatis neceſſarius fit, cùm volumus: Ergo eſt in noſtra poteſtate, ideoque eſt liber.

Reſp. Ibi per poteſtatem intelligit poteſtatem electivam; & ſenſus eſt illud eſſe in noſtra poteſtate electiva; quod fit cùm volumus pro arbitrio noſtro & ex electione, ita ut poſſimus illud non velle. Præterea *minor eſt falſa*: nam ex communi ſenſu & uſitato loquendi modo, illud ſolùm dicitur fieri cùm volumus, quod poſſumus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate antecedenti. Sic Deus non dicitur ſe ipſum amare quia vult: è contra dicitur Deus nos amare, nos conſervare, quia vult.

Obj. 3. S. Auguſtinus, ibid. nempe l. 3. de lib. arb. c. 3. ait: *Voluntas noſtra nec voluntas eſſet, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Porro quia eſt in poteſtate, libera eſt nobis.* Ergo ex S. Auguſtino volitio hoc ipſo eſt libera, quod volitio eſt, & ſic volitio neceſſaria eſt libera.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi ſumit volitionem in ſenſu ſtrictiore, & per eam intelligit, non quamlibet volitionem, ſed eam tantùm volitionem, quæ eſt à voluntate ut eſt facultas ſui ipſius determinativa per electionem, & immunis ab omni neceſſitate antecedenti. Nam, eodem cap. volitionem opponit neceſſitati antecedenti etiam voluntariæ, ſic enim ait: *Miraris quomodò non ſint contraria & repugnantia, ut Deus præſcius ſit omnium futurorum, & nos non neceſſitate ſed voluntate peccemus. Si enim præſcius eſt Deus, inquis, peccaturum eſſe hominem, neceſſe eſt ut peccet: ſi autem neceſſe eſt, non ergo eſt in peccando voluntatis arbitrium, ſed potiùs inevitabilis & fixa neceſſitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, times, ne aut Deus futurorum omnium præſcius impiè negetur, aut*

ſi

si hoc negare non possumus, fateamur non voluntate sed necessitate peccari.

Obj. 4. S. Aug. lib. 1. operis imperfecti n. 100. ait: *Si liberum non est, nisi quod Deus potest velle, id est, bonum & malum, liber Deus non est, qui malum non potest velle, de quo etiam ipse dixisti, Deus esse nisi justus non potest. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Resp. Hìc solùm reprehendit Julianum, quòd libertatem arbitrii generaliter sumptam diceret esse facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falsum est, nam hæc est tantùm species libertatis propria hominis viatoris, qui potest mereri & demereri. At libertas generatim & secundùm essentiam suam sumpta, est præcisè facultas agendi & non agendi pro arbitrio, & absque ulla necessitate intrinseca antecedenti; est facultas eligendi hoc vel illud; est completa & expedita facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompossibilibus, seu oppositis, sive illa sint opposita contradictoriè, sive contrariè.

S. Augustinus sensit ad merendum & demerendum in hoc statu naturæ lapsæ requiri libertatem ab omni necessitate antecedente intrinseca, nec sufficere libertatem à coactione. Est contra Jansenium.

Prob. Nam 1. L. de duabus animabus, c. 11. sic ait: *Etiamne hi libri obscuri mihi scrutandi erant unde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui aut id velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest? Nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & Antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quòd si nemo vituperatione vel damnatione dignus est, aut non contra vetitum justitiæ faciens, aut quod non potest non faciens; quis dubitet tunc esse peccatum, cùm & velle injustum est, & liberum nolle; & ideo definitionem illam veram esse. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere?* Et c. 12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summa iniquitatis est & insaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, si natura non voluntate faciunt, id est, si libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent; si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus.* 2. L. 3. de libero arbitrio, c. 18. *Hoc brevissimum tene, quæcunque ista causa est voluntatis* (malæ) *si ei non potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An fortè fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tota fallacia est, ut cavere omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt: quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri potest?* 3. L. de natura & gratia, c. 65. postquàm hæc S. Hieronymi verba retulit, (*liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas est, nec corona est.*) sic respondet: *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat?* Ubi agitur de omni necessitate antecedenti etiam voluntaria, nempe de necessitate qua trahamur. 4. L. de Gratia & libero arbitrio, c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium. Nemo ergo Deum causetur in corde suo; sed sibi imputet quisque, cùm peccat.*

Nota. S. Augustinus, l. 1. retractationum refert textus pro libertate expres-

expressos, quos contra Manichæos tradiderat, & illos confirmat, nedùm retractat: volens tantum intelligi illam libertatem quoad opus salutare supponere gratiam Christi, & illos textus non adversari peccato originali.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Augustinus, l. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera est in malis, quia delectatur malis.* Ergo ad demerendum sufficit libertas à coactione.

Resp. Nego conseq. Quia per tò *delectatur* intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero consistit. Unde sensus est, quòd peccatores liberè malum agunt, quia liberè illud amant, & amando, liberè illo delectantur, nam omnis amor est delectatio, ut docet S. Thomas, & experientia patet.

Obj. 2. S. Augustinus, eod. libro, c. 2. ait: *Liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet.*

Resp. Ita loquitur, ut significet peccatores ultro & liberè seu ex propria determinatione peccare: loquitur enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, secundùm quem ex eo quòd quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud absque omni antecedenti necessitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. Augustinus, l. 1. operis imperfecti, n. 105. ait: *Cogitare te existimo, quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc nesciunt, ipsa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi necessitatem. Necesse est enim, ut peccet, qui nesciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis.* Ergo homo necessariò peccando demeretur.

Resp. Nego conf. Quia hìc agitur de necessitate consequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit necessitatem consequentem, quæ supponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc est, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia culpabili, quæ scilicet potuit ac debuit depelli, nec tamen depulsa est, quia homo neglexit discere, quantum poterat & debebat. Hæc autem ignorantia est libera in causa, nempe in libera negligentia addiscendi: ac proinde ipsa peccatum est, & ea quæ ex illa malè fiunt, sunt peccata imputabilia, quæ vitari potuerunt.

Inst. 1. S. Augustinus ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam agit de ignorantia, qua ex magna difficultate addiscendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam posset & deberet. Nec obstat, quod loquatur de ignorantia, quæ est pœna peccati originalis: nam juxta illum ignorantia vincibilis est etiam pœna peccati, quamvis sit simul peccatum & causa peccati.

Inst. 2. S. Augustinus, ibidem, n. 106. sic concludit: *non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi. Sed ut non obsit ista necessitas, donat ille, cui dicitur: de necessitatibus meis erue me. Donat autem duobus modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando, ne intremus in tentationem. Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua.*

Resp. Ibi loquitur de morali necessitate

ſitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad rectè vivendum pertinet, tum ex concupiſcentia. Sed cum morali illa neceſſitate peccandi, quæ nil aliud eſt quàm magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de neceſſitate conſequente, non antecedente.

Obj. 4. S. Auguſtinus docet hominem lapſum habere neceſſitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ ſcire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo ſenſit neceſſitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali, non phyſica. Nam hæc neceſſitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex abſoluta impoſſibilitate, ſed ſolùm ex magna difficultate addiſcendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad benè vivendum. Quæ magna difficultas poteſt & debet ſuperari ab homine.

§. III.

S. Auguſtinus ſenſit ineſſe homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertatem ab omni neceſſitate ſimplici antecedente. Eſt contra Lutherum, Calvinum & Janſenium.

Prob. 1. Ex ejus textibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2. Ex l. 2. de nuptiis & concupiſcentia, c. 3. ubi ſic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque ſicut te atque alios fallens loqueris, ſi quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum eſſe naſcentium conditorem dixerit, Cæleſtianus & Pelagianus vocatur, iſta quippe Catholica Fides dicit .... liberum itaque in hominibus eſſe arbitrium, & Deum eſſe naſcentium conditorem utrique dicimus, non hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Liberum autem quemquam eſſe ad agendum bonum ſine adjutorio Dei, & non erui à poteſtate tenebrarum, & ſic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis tegmen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor teſtatur ſe ſecundùm Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapſis, ſicut ipſi Pelagiani admittebant, hocque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma, & Pelagianos ſolùm arguit, quod dicerent illud liberum arbitrium ſine gratia valere ad bonum ſalutare agendum: non autem eos arguit, quod per liberum arbitrium intelligerent libertatem à neceſſitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapſo admittere non potuit cum Pelagianis, & aſſerere dogma liberi arbitrii, quale nunc ineſt homini lapſo, eſſe Catholicis & Pelagianis commune, nec aliud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quàm quòd gratiæ neceſſitatem negarent, niſi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexiſſet, nempe libertatem ab omni neceſſitate ſimplici, illudque ſic intellectum admiſiſſet. Ergo S. Auguſtinus admiſit in homine lapſo libertatem ab omni neceſſitate ſimplici.

Porro probè ſciebat Pelagianos conſtituere libertatem hominis lapſi in indifferentia activa, & immunitate ab omni neceſſitate ſimplici. Nam, l. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 18. dicit liberum arbitrium quale nunc habemus, tale eſſe ſecundùm Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur.* Et, l. de gratia Chriſti, c. 31. refert hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epiſtola: *Ecce ad beatitudinem tuam epiſtola iſta me purget, in qua purè atque ſimpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos*

dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino semper adjuvatur auxilio. In quo Pelagii textu nihil reprehendit, sed tantùm quærit sensum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc subjicit S. Doctor: *cernitis itaque pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba solvenda non sufficere quæstioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne fortè, sicut solet, velit intelligi legem atque doctrinam.*

Prob. 3. Ex lib. 1. operis imperfecti, n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare potest, sed alterum horum non facit, nisi adjutus ab eo, qui dixit, sine me nihil potestis facere: alterum verò propria voluntate.* Ergo ex S. Augustino homo lapsus potest peccare & non peccare, benè & malè agere, cum hoc tamen discrimine, quod cùm bonum salutare agit, illud non agat nec agere possit sine gratia: peccet verò propria voluntate, hoc est, solis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex sola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex lib. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unusquisque in voluntate aut eligere quæ sunt, & esse arbor bona: aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala.*

Denique S. Augustinus docet nos habere eamdem specie libertatem, quam Adamus habuit in statu innocentiæ, cum hoc solo discrimine accidentali, quod libertas status innocentiæ esset immunis ab ignorantia & concupiscentia, & facilitatem ad bonum complecteretur: nostra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiscentiæ, & nobis per gratiam Christi restituatur quoad bonum salutare. Nam, lib. 6. operis imperfecti, n. 11. asserit libertatem per gratiam in pristinum statum restitui. Postquam enim citavit textum Innocentii I. sic ait: *Audis restitui libertatem & non periisse contendis; atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas nostra etiam in statum pristinum restituta, sibi esse intelligit necessariam.* Idem docet, lib. 3. n. 114.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. August. Enchirid. c. 30. ait: *Libero arbitrio male utens homo, & se perdidit & ipsum . . . cum libero peccaretur arbitrio victore peccato, amissum est liberum arbitrium.* Ergo amissum est liberum arbitrium.

Resp. Distin. cons. Amissum est liberum arbitrium, quale erat in statu innocentiæ *conc. conseq.* Amissum est liberum arbitrium sumptum præcisè pro facultate, quæ positis omnibus ad agendum requisitis potest agere & non agere, *nego conseq.* Per peccatum originale amisimus liberum arbitrium sumptum quoad potentiam agendi utiliter ad salutem, sed illud per Christum recuperavimus. Item amisimus irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi promptè, facilè, & sine reluctatione concupiscentiæ. At ex S. Augustino per peccatum originale minimè amissum est liberum arbitrium quoad essentiam, sumptum nempe pro facultate agendi & non agendi, positis omnibus ad agendum requisitis; nam, lib. 1. contra duas epist. Pelagian. cap. 2. sic ait: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere. Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam.* Illa autem plena justitia consistebat in habitibus supernaturalibus, in dono integritatis, in immunitate à concupiscentia inordinata & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum salutare. Porro per merita Christi

sti nobis applicata recuperamus habitus supernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem à concupiscentia, quæ nobis relicta est ad humilitatis, cæterarumque virtutum exercitium: ita ut ad bonum salutare agendum & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quàm fuerit auxilium necessarium in statu innocentiæ.

Obj. 2. Sanctus Augustinus, lib. contra Fortunatum, disp. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico; qui primus formatus est. Ille sic factus est, ut nihil omnino voluntati ejus resisteret, si vellet Dei præcepta servare. Postquam autem libera ipse voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus.*

Resp. Hìc per liberum arbitrium intelligi libertatem sanam ac robustam, sive facultatem se ad bonum determinandi promptè, facilè & hilariter, quacum primus homo conditus fuit, & quam dicit nos amisisse per ejus peccatum. Per necessitatem verò, in quam præcipitati sumus, intelligit necessitatem moralem peccandi, propter concupiscentiæ motus vehementes, fere continuò nos in malum impellentes. Nam necessitatem illam opponit facilitati, & comparat cum necessitate, quam affert inveterata consuetudo peccandi: ac proinde non est nisi necessitas moralis, quæ consistit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Potest etiam per necessitatem illam intelligi necessitas patiendi motus inordinatos concupiscentiæ ad peccatum inclinantes, item necessitas nascendi in peccato, & manendi sub captivitate dæmonis, donec per Baptismum in re vel in voto susceptum justificemur.

Obj. 3. S. Doctor, lib. 8. Confessionum, cap. 8. ait: *dum servitur libidini, facta est consuetudo. Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.*

Resp. Loquitur de necessitate morali peccandi, quæ est magna difficultas vitandi peccatum: prava quippe consuetudo non affert necessitatem physicam & insuperabilem: nam gratiæ auxilio emendari ipsa potest; & non semper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. Augustinus, lib. 83. quæstionum, quæst. 66. ait: *Ante Legem actio est, cùm peccatum ignoramus, & sequimur carnales concupiscentias. Sub Lege est actio, cùm jam prohibemur à peccato, & tamen consuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.*

Resp. Loquitur de fide viva & per charitatem formata; & distinguit plures status, in quorum primo homo sine pugna vincitur à concupiscentia, id est, obsequitur ejus motibus, quia non habet boni & mali cognitionem nisi valdè imperfectam & confusam: in secundo verò statu non vincitur sine pugna, id est, non obsequitur concupiscentiæ sine repugnantia aliqua propter distinctam ac perfectam boni & mali notitiam, quam habet. Homo autem in hoc duplici statu sic liberè peccat, qui tamen non peccaret, si adjuvaretur per fidem vivam & charitate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ solis justis & amicis Dei reservantur, & quibus coërcetur concupiscentia.

Obj. 5. S. Aug. l. 1. operis imperfecti, n. 47. ad solum Adami peccatum restringit definitionem hanc peccati, quam, lib. de duabus animabus tradiderat, videlicet peccatum esse voluntatem retinendi vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Ergo posteà agnovit libertatem status naturæ lapsæ non esse immunem à necessitate simplici.

Resp. Nego conseq. Nam ibidem sic ait: *multa sunt, quæ agunt homines, mala*

mala, à quibus eis liberum est abstinere; sed nulli tam liberum est, quàm illi fuit, qui Deo suo, à quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat. Ubi manifestè docet homines etiam nunc mala agere, à quibus possent abstinere, ideoque peccare sine ulla necessitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam, quam habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiscentiæ motibus ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in statu innocentiæ.

Itaque S. Augustinus (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem suam restringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna peccati, quia in statu naturæ lapsæ liberum nobis non est aliquibus carere, quæ sunt peccata & simul pœna peccati ab Adamo commissi, à quo ei liberrimum fuit abstinere. Peccatorum autem, quæ simul peccata & pœna peccati sunt, exemplum affert S. Doctor, 1. In motibus inordinatis concupiscentiæ, quibus carere nobis liberum non est, quique peccata dicuntur quamvis impropriè, quia sunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, imò verè & propriè peccata sunt, si accedat voluntatis consensus, quamvis iis carere non potuerimus. 2. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata: nam ea peccata sunt etiam propriè, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excusat à peccato propriè dicto; & sunt pœna peccati, quia sunt effectus ignorantiæ, quæ est pœna peccati originalis; & ab iis non est liberum abstinere ob necessitatem etiam physicam sed consequentem peccandi, quia impossibile est agentem non peccare ex hypothesi, quòd aliquis malum liberè agat, quamvis licitum & bonum esse putet ex ignorantia vincibili 3. In peccato originali, quo infantes nascuntur infecti, & quo nobis liberum non est carere, & tamen verè ac propriè peccatum est; & simul juxta S. Augustinum est pœna peccati; nam S. Doctor constituit peccatum originale in concupiscentia velut materiali, & in ipsomet actu Adami moraliter perseverante velut formali: unde sequitur peccatum originale esse etiam pœnam peccati secundùm suum materiale constitutivum, cùm concupiscentia sit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitione illa, & docentes involuntarios concupiscentiæ motus nullo sensu peccata dici posse, nulla dari peccata ignorantiæ, sed solùm ignorantiam affectatam esse culpabilem, & infantes sine ullo peccato nasci.

Hìc referri juvat ipsa Augustini verba in loco objecto: *Si tria ista discernas, & scias aliud esse peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, id est, ita peccatum, ut ipsum sit etiam pœna peccati; intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi voluntas est agendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Peccatum namque isto modo definitum est, non peccati pœna, non utrumque. Habent autem tria ista genera etiam species suas.... Tertium genus, ubi peccatum ipsum est & pœna peccati, potest intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam cùm aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona.... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi sic peccatum est, ut ipsum sit & pœna peccati.*

Inst. Eod. lib. n. 104. Sic de eadem definitione loquitur: *Ista definitio peccati ejus est, quòd peccatum tantummodò est, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi: à quo malo liberat nisi ille, cui non tantùm dicimus, dimitte nobis debita nostra;*

nostra; verùm etiam, & ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo. Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est.

Resp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem simpliciter, sed libertatem non peccandi, qualis fuit in statu innocentiæ, quæ fuit facultas abstinendi ab omni peccato cum summa facilitate. Et per necessitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit physicam & antecedentem necessitatem peccandi propriè, sed intelligit tum necessitatem peccandi impropriè per indeliberatos concupiscentiæ motus, tum necessitatem physicam sed consequentem peccandi propriè per ignorantiam culpabilem, tum etiam necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per justificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora sunt iis, quæ injustis dantur. Hæc autem triplex necessitas est effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in statu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro spiritui perfectè subjecta erat.

Obj. 6. Ex Sancto Augustino, epist. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Resp. Per peccatum originale amisimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfectè & super omnia, sed illud per Christum recuperavimus.

Obj. 7. S. Augustinus, l. de perfectione justitiæ dicit ex libero Adami peccato subsecutam esse pœnalem vitiositatem, quæ ex libertate fecit necessitatem.

Resp. Hìc per necessitatem intelligit, non necessitatem peccandi physicam & antecedentem, sed necessitatem etiam physicam patiendi motus inordinatos concupiscentiæ, ignorantiam, mortem, aliasve miserias, & necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia.

Obj. 8. Ex S. Augustino homo in præsenti statu non est liber nisi per gratiam Christi.

Resp. Sensus est, hominem sine gratia Christi non esse liberum à peccato seu justificatum, nec etiam liberum ad agendum salutariter seu faciendum actus utiles ad salutem, neque ad agendum ullum bonum arduum etiam ordinis naturalis, neque posse superare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. Augustino homo non fit liber ad vitandum peccatum nisi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Resp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Christi Redemptoris corroborantem voluntatem adversùs concupiscentiam. Vel per eam intelligit gratiam habitualem justificantem; & solùm vult hominem non esse nisi per gratiam justificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facilè concupiscentiam vincit. At non loquitur de libertate merè sufficienti ad vincendam concupiscentiam, & sic vitandum peccatum. Nam sine gratia justificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuscum concupiscentiam vincere potest, & vinceret si vellet, quamvis cum tali libertate id non possit nisi difficile.

Obj. 10. Ex S. Augustino, homines peccatores sunt sub servitute dæmonis, & sub dominatu concupiscentiæ.

Resp. Ex S. Doctore peccator est sub servitute & tyrannide dæmonis, quatenus peccator privatus speciali Dei protectione, qua dæmon cohibetur, graviores & crebriores patitur tentationes,

eisque

eisque saltem ut plurimum cædit, & à dæmone regi se sinit, utpote destitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ justis & amicis Dei reservantur.

Item ex S. August. peccator subjicitur dominatui concupiscentiæ, quatenus homo, quamdiu est in statu peccati, vehementiores & frequentiores concupiscentiæ motus experitur, eisque ut plurimum obsequitur utpote destitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ solis justis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen sub illa dæmonis & concupiscentiæ servitute non habet necessitatem peccandi nisi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia saltem remotè sufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 11. S. Augustinus pluries asserit liberum arbitrium per peccatum Adami factum esse servum & captivum peccati.

Resp. Per servitutem illam & captivitatem intelligit magnam propensionem ad malum propter concupiscentiam effrænatam ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata sæpissimè labitur, donec liberetur per gratiam sanctificantem & adjuvetur per auxilia gratiæ sanctificantis annexa. Sed hæc illa magna propensio ad malum facit tantùm moralem peccandi necessitatem, seu magnam difficultatem abstinendi à peccato, quæ nunquam superatur sine speciali gratiæ auxilio, sed tamen superari potest cum gratiis ordinariis.

Cæteræ objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota 1. Cùm libertas generatim sit immunitas, per libertatem, S. Augustinus in variis locis intelligit immunitatem vel à peccato, vel à servitute dæmonis: vel à concupiscentia, vel à miseriis sive corporalibus sive spiritualibus, vel à difficultate in bono agendi & malo vitando, vel etiam à coactione sive perfecta sive imperfecta, nam utramque pati possunt homines à concupiscentia. Duplex quippe est coactio, nempe perfecta, & imperfecta. Coactio perfecta est ea, qua aliquid patimur omnino inviti & reluctantes, ut cùm quis planè invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & secundùm quid est ea, qua aliquid facimus vel patimur consentientes quidem sed cum aliqua repugnantia: sic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines possunt utramque coactionem pati à concupiscentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, sed quantùm potest reluctante patitur inordinatos concupiscentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad sentiendam motionem ad malum: & dicitur captivari à concupiscentia. E contra cùm concupiscentia ad consensum pertrahit hominem, qui consentit cum aliqua repugnantia, tunc is à concupiscentia cogi dicitur coactione imperfecta & secundùm quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni necessitate physica antecedente & intrinseca pluribus locis admittit S. Augustinus.

Nota 2. A S. Augustino *coactio* & *cogo* sæpe sumuntur pro verbo *necessito* quacumque necessitate sive violenta sive non violenta, imò pro minis, vel vehementi suasione, ut constat ex variis locis, ut, lib. 1. retract. c. 15. ubi primis parentibus loquens ait: *Qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente peccando, hoc est, libera voluntate peccando: quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret, non coegit.* Ubi verbum *cogo* sumitur latè pro inferre quamcumque necessitatem etiam voluntariam. Nam adversarii in Adamo innocente admittunt libertatem non solùm

lùm à coactione propriè dicta, sed etiam ab omni necessitate simplici. Et verò verbum *cogo* latinè significat idem ac gallicè vox *presser*; sic Horatius, epist. 9. ait: *Cum rogat, & preces cogit.* Sic etiam extra scholas quotidiano usu dicimus, tu me coegisti ad hoc faciendum, id est, vehementer impulisti.

Nota 3. Ex S. Augustino duplex est libertatis species; alia immutabilis, remanens in cœlo, cujus objectum est bonum & beatitudo ipsa, quæ libertas est ipsamet voluntas seu volendi facultas, & ipsa libertas spontaneitatis, voluntati essentialis & identificata. Altera consistit in potentia eligendi, seu volendi & non volendi, requisita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum sunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex est virtutis species: prima est virtus propria libertatis spontaneitatis & beatorum, nempe impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia est propria hujus status, & sola meritoria.

Nota 4. Cùm S. Augustinus tribuit laudem actibus necessariis, v. g. amori beatifico Angelorum, sumit laudem in sensu latiori, nempe pro honore, non autem propriè & strictè, nempe pro testificatione de excellentia alicujus propter actum virtutis, quem omittere poterat, & qui per se dignum est præmio, si subjectum sit illius capax.

ARTICULUS V.

De subjecto, objecto, & exercitio libertatis.

QUæres 1. *Quodnam sit subjectum libertatis?*

Nota. Subjectum libertatis aliud est immediatum, & est facultas illa quæ dicitur libera, aliud mediatum seu denominationis: & est natura seu suppositum: cui libertas convenit.

Resp. 1. Subjectum libertatis immediatum est sola voluntas: quia in sola voluntate residet formaliter libertas. Nam libertas est vis electiva. Sed vis electiva est in sola voluntate: nam sola voluntas potest eligere; eligere enim est unum velle præ alio, vel unum & idem potiùs velle, quàm non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii sic est formaliter in sola voluntate, cùm sola sit facultas electiva, facultas sui ipsius determinativa & actuum suorum domina, ut tamen sit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non est libera nisi dependenter ab intellectu: nam voluntas non potest unum præ alio eligere, nisi dependenter ab intellectu proponente objectum partim sub ratione boni, partim sub ratione mali, vel boni limitati aut ardui.

Porro ad usum libertatis sufficit apprehensio composita, repræsentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Resp. 2. Subjectum denominationis libertatis est omnis & sola natura intellectualis; nam omnis & sola natura intellectualis cognoscit finem ut finem, & media ut media, & sic omnis & sola potest unum præ alio eligere.

Quæres 2. Quodnam sit objectum libertatis, sive quodnam sit illud, circa quod voluntas versari potest per suam electionem, illud volendo vel respuendo.

Resp. 1. Finis ultimus consideratus secundùm communem beatitudinis rationem, seu beatitudo generatim & indeterminate sumpta, hoc est, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non potest esse objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas necessariam habet inclinationem, à natura

tura insitam. Nam non ex propria electione, sed ex instinctu naturali volumus esse felices; nec quisquam verè velle potest esse infelix. Unde nemo umquam verè deliberavit, utrùm beatus esse vellet, sed duntaxat de mediis quibus beatus esse vellet.

Hinc summum bonum clarè & in se visum non est objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non potest appetere beatitudinem actu cogitatam, licèt possit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale est in homine viatore, versari potest circa finem ultimum sumptum materialiter, ut ajunt, hoc est, circa objectum, quod est re ipsa finis ultimus & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam sæpe homines deliberant, utrum beatitudinem suam in Deo, an in creaturis constituere ac quærere debeant seu velint; & re ipsa cum summa Dei injuria & summo suo malo in creaturis constituunt & quærunt. Sed hoc est per accidens respectu libertatis nostræ, quatenus in hac vita Deus obscurè cognoscitur.

Resp. 2. Objectum libertatis nostræ sunt omnia bona particularia sive vera, sive apparentia tantùm. Nam cùm ista nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantùm, aut saltem ut finita, insufficientia & defectibilia, possunt à nobis eligi vel respui pro arbitrio.

Quæres 3. Utrum possit dari omissio pura libera?

Resp. Hæc quæstio est merè philosophica. Id unum ad Theologum pertinet, scilicet quod ex hypothesi quod detur respectu actus præcepti, sit verum peccatum imputabile. Quia omissio illa est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad agendum requisitis voluntas abstinet ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit, & perinde se habet in æstimatione prudenti & in ordine ad imputabilitatem, ac si positivè nollet, positivè vellet non agere: ac proinde tunc virtualiter & interpretativè libertatem suam exercet, virtualiter & interpretativè volendo non agere, ideóque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiratur, ut actus sit bonus.

Nota 1. Actio humana tum interna tum externa considerari potest dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris. Spectatur in genere naturæ, cùm spectatur secundùm suum esse physicum seu entitatem suam. Spectatur in genere moris, cùm spectatur secundùm libertatem, & honestatem vel malitiam moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hìc autem spectatur tantùm hoc ultimo modo.

Nota 2. Actus humani duplex distinguitur bonitas, nempe transcendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua sola agitur, est bonitas in ordine ad mores, & subdividitur in materialem & formalem. Bonitas materialis consistit in speciali conformitate seu convenientia actus cum natura rationali seu intellectuali ut intellectuali: malitia verò materialis consistit in difformitate & disconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis est bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, ita ut hanc deceat illum facere; & ideò malus est, quia disconvenit naturæ intellectuali, ita ut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem est

est ac honestas, & malitia moralis est inhonestas seu turpitudo.

Bonitas formalis est materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adest, cùm actus honestus seu conformis naturæ intellectuali ut intellectuali fit liberè. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis est: & ipse actus est completè ac simpliciter moralis, seu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud est, quàm denominatio extrinseca, petita à voluntate scienter ac liberè actum suum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porrò bonitas actus dicitur moralis, quia pertinet ad virtutes, à quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis est ad laudem & meritum, si actus liberè fiat.

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni tum materialem, tum formalem, datur bonitas objectiva moralis, quæ est id, vi cujus res aliqua appeti potest modo decenti naturam intellectualem; & consistit in speciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali: nihilque aliud est realiter, quàm objectum ipsum conforme seu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior est, quàm moralis bonitas actus; nam objectum aliquod non habet specialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali, quia appetitur modo decenti naturam rationalem: sed è contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia specialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis est. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta est esse objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis duplex est, nempe materiale; & formale. Objectum materiale est id, quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale est id, propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus speciem sumit non ab objecto materiali, sed à formali, à quo solo accipit ultimam suam differentiam essentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licèt habeant diversa objecta materialia, sunt ejusdem speciei: sic actus, quo amatur Deus propter suam bonitatem absolutam, & actus quo amatur proximus propter eandem bonitatem divinam, sunt ejusdem speciei, nempe sunt actus charitatis. E contra actus habentes diversa objecta formalia, licèt habeant idem objectum materiale, sunt diversæ speciei, ùt actus quo amatur Deus, quia in se bonus est, & actus quo amatur Deus, quia est summum nostrum bonum: nam prior est actus charitatis, alter verò actus amoris concupiscentiæ seu spei.

Nota. 5. Agitur hìc solùm de bonitate materiali, nam supponitur actus liberè fieri, ideoque habere bonitatem formalem, si habeat materialem.

Dico 1. Ut actus sit bonus bonitate scilicet materiali, necesse est: ut habeat tum objectum bonum, vel de se indifferens sed conducibile ad finem bonum seu honestum, tum finem honestum, tum circumstantias objecto debitas.

Prob. Quia si unum ex his desit, actus hoc ipso non habet specialem conformitatem seu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectuali. Nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum, finem & circumstantias: unde non approbatur à recta ratione, sed improbatur. Enim verò recta ratio dictat eum solùm actum

esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus prosecutivus sumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam: non sufficit, quòd hæc bonitas sit cognita, sed debet esse formaliter, directè & secundùm se volita; & esse aliqua ratione motivum prosequendi objectum.

Prob. 1. Ex S. August. in Psal. 41. *Bonum opus intentio facit: Non valdè attendas, quid homo facit, sed quid cùm facit, aspiciat.*

2. Ex S. Thoma, 1.2. q. 19. art. 7. ad 3. *malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra causa. Unde sive voluntas sit ejus quod est secundùm se malum, & sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc quod sit voluntas bona, requiritur, quod sit boni sub ratione boni, id est, quod velit bonum & propter bonum.*

3. Ex Aristotele 2. Ethic. c. 4. *ut aliquis sit temperans & justus, temperatéque ac justè agere dicatur, non satis est, ut justa agat & temperata: sed oportet, ut sit eligens propter ipsa,* hoc est, ut eligat justa quia justa sunt, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem: alioqui actus non convenit naturæ rationali nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, nisi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali ut rationali, ideoque propter honestatem: nam si appetat propter motivum inferius, jam non appetit modo decenti naturam rationalem. Ergo ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum propter honestatem seu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus sit malus sufficit, quòd malitia objecti sit indirectè volita, id est, ut cognoscatur conjuncta cum eo quod appetitur, licèt ipsa secundùm se displiceat. Ergo ut actus sit bonus, sufficit, ut cognoscatur bonitas moralis.

Resp. Nego conseq. Disparitas est, quod bonitas moralis seu honestas sit appetibilis propter se directè & secundùm se, exigatque sic appeti: quare ut quis secundùm rectam rationem agat, debet velle bonitatem directe ac secundùm se. At malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui se inebriat, quamvis non velit directè privationem usus rationis & malitiam ebrietatis, sed solùm delectationem, quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 3. Ut actus internus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari propter finem honestum.

Prob. Ut actus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non aversatur illud tali modo, nisi aversetur illud propter motivum aliquod honestum. Ergo ut ejusmodi actus sit bonus, debet aversari objectum malum propter motivum aliquod honestum. *Minor patet;* nam aversari objectum malum modo decenti naturam rationalem est illud aversari propter motivum decens naturam rationalem, ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honestum.

Obj. Actus quo voluntas aversatur objectum malum propter solam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam, est bonus moraliter. Ergo.

Resp.

Resp. Antecedens ſupponit falſum. Nam voluntas averſari non poteſt objectum malum propter ſolam ejus malitiam tanquam unicum motivum; quia odium malitiæ vitii neceſſariò fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppoſitæ, illumque neceſſario ſupponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter ſe, niſi amet & quia amat bonitatem ac pulchritudinem virtutis oppoſitæ.

Porro objectiva bonitas ſeu pulchritudo virtutis eſt ejus conformitas ac convenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali: ſicut malitia ſeu turpitudo objectiva vitii eſt ejus difformitas & diſconvenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali.

ARTICULUS II.

Utrùm actus internus ſumat bonitatem à fine extrinſeco & circumſtantiis?

NOta 1. Agitur hìc de fine extrinſeco ex ſe bono, nam actus internus nullam poteſt ſumere bonitatem ab objecto indifferenti. Objectum enim eatenus bonitatem actui interno dare poteſt, quatenus ex ſe habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter ac conformiter naturæ rationali: ſiquidem materialis bonitas actus nil aliud eſt, quàm actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de ſe indifferens non habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter naturæ rationali: alioqui jam eſſet bonum non indifferens.

Nota 2. Circumſtantia moralis eſt affectio accidentalis actui ſpectato in genere moris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumſtantiæ aliæ augent vel minuunt tantùm bonitatem aut malitiam moralem infra eamdem ſpeciem: aliæ verò mutant ſpeciem, hoc eſt, novam ſpeciem bonitatis vel malitiæ dant vel addunt ſpeciei actus humani.

Porrò circumſtantia ſpeciem mutans eſt quidem eſſentialis actui humano adæquatè ſumpto ſecundùm omnes bonitates vel malitias ſpecie diverſas, quas habet: at eſt accidentalis eidem actui inadæquatè ſumpto, nempe ſecundùm ſpeciem bonitatis vel malitiæ, cui altera bonitatis vel malitiæ ſpecies ſupervenit.

Nota 3. Circumſtantiæ ſeptem vulgò aſſignantur, hoc verſu contentæ, *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Tamen motivum actus ſignificatum voce *cur*, non eſt propriè circumſtantia, quia finis ſeu motivum dat ſpeciem actui humano.

Nota 4. Agitur hìc ſolùm de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus: non verò de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte actus, ut ſunt intenſio, duratio, &c. Nam certum eſt, actum ab his aliquam bonitatem moralem ſumere.

Nota 5. Actus alio melior eſſe poteſt tripliciter, nempe eſſentialiter, intenſivè, & extenſivè. Melior eſt eſſentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior eſt intenſivè, dum fit cum majore conatu potentiæ, ſeu ardore & vehementia. Denique eſt mélior extenſivè, cùm ſe extendit ad plura objecta bona ſeu honeſta quatenus honeſta.

Dico 1. Actus voluntatis ſumit bonitatem in aliqua ſpecie virtutis à fine extrinſeco, quando voluntas propter ejus bonitatem tanquam motivum proſequitur objectum aliquod de ſe indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus eſt moraliter bonus in aliqua ſpecie virtutis propter bonitatem finis extrinſeci. Nam in objectum ſuum tendit modo naturam rationalem ſpecialiter decenti: objectum enim illud ſeu finis extrinſecus ſpecialem

lem habet conformitatem & convenientiam cum natura rationali; ideoque specialem bonitatem objectivam.

Quòd si objectum materiale, seu objectum quod voluntas propter finem extrinsecum appetit, sit bonum, & voluntas illud non solùm propter bonitatem objectivam finis extrinseci, sed etiam propter specialem illius objectivam bonitatem appetat; tunc actus voluntatis moraliter bonus est in duplici specie virtutis, nempe in specie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in specie alterius virtutis, ad quam pertinet bonitas objecti materialis, sicque actus voluntatis est duplicis virtutis. Si verò voluntas non appetat objectum bonum nisi propter bonitatem finis extrinseci; tunc actus voluntatis est tantùm in unica specie virtutis, illius nempe cujus est bonitas finis extrinseci, sicque est actus unius tantùm virtutis. Ratio est, quia in primo casu actus duplicem habet modum tendendi in objectum specialiter naturam rationalem decens: in secundo verò unicum habet.

Hinc qui vult esse temperans, ut sit castus, si tum temperantiæ tum castitatis bonitate objectiva afficitur, actus ille est simul actus internus temperantiæ & castitatis. Si autem sola bonitate objectiva castitatis afficitur, actus ille est solius castitatis actus.

Dico 2. Actus voluntatis sumit etiam bonitatem à fine extrinseco bono, quando voluntas propter bonitatem illius aversatur objectum aliquod ex se malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntatis actus tendit in objectum suum modo naturam rationalem specialiter decente propter specialem conformitatem&convenientiam, quam finis extrinsecus habet cum natura rationali ut rationali: ac proinde specialem habet bonitatem propter illam specialem conformitatem: & consequenter est in aliqua specie virtutis, cùm omnis specialis bonitas seu honestas sit in aliqua specie virtutis.

Dico 3. Actus voluntatis à circumstantiis bonis seu convenientibus bonitatem sumit, etiam specie diversam à bonitate objecti, si illarum bonitas sit specie diversa à bonitate objecti, & propter se appetatur.

Prob. Quia tunc actus voluntatis tendit in objectum modo naturam rationalem specialiter decente, non solùm propter bonitatem objecti propriam, sed etiam ob bonitatem circumstantiarum propriam. Ergo actus voluntatis præter bonitatem objecti propriam, habet etiam bonitatem circumstantiarum propriam, cùm voluntas utramque propter se velit. Hinc volitio sublevandi miseriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater est, duplicem habet bonitatem seu honestatem in duplici specie virtutis, nempe misericordiæ & pietatis.

Quòd si circumstantia habet bonitatem eamdem specie cum bonitate objecti, tunc auget solùm bonitatem actus interni intra eamdem speciem; & actus melior est extensivè.

ARTICULUS III.

Unde actus internus sumat malitiam, & quid ad hoc requiratur?

NOta 1. Moralis malitia actus duplex est, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate & disconvenientia actus cum natura rationali ut rationali. Nam hoc ipso actus intelligitur malus, quod disconvenit naturæ rationali ut rationali, seu illam dedecet. Malum enim relativum est aliquid disconveniens, sicut bonum relativum est aliquid conveniens. Hæc autem difformitas seu disconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur malitia moralis, quia

quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam si actus disconveniens naturæ rationali fiat liberè, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est, & imputatur ad vituperium, culpam & pœnam, atque ita actus internus est completè & simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis imputari non potest ad culpam & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis.

Itaque actus malus adæquatè moralis est actus disconveniens naturæ rationali, imputabilis ad vituperium, culpam & pœnam: Hæc autem malitiæ imputabilitas est denominatio extrinseca, petita à voluntate decenter ac disconvenienter naturæ rationali agente liberè, & scienter, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili disconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, est etiam malitia objectiva moralis, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hæc autem ratione prior est malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur decedenter ac disconvenienter naturæ rationali; sedècontra appetitur dedecenter & disconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus sumit malitiam ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: ita ut sit malus hoc ipso, quod habet objectum malum, seu disconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumstantiam malam seu disconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo quis vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala seu disconvenienti, hoc ipso malus est moraliter. Nam hoc ipso actus dedecet naturam rationalem, ei disconvenit, & improbatur à recta ratione; & si liberè fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad solvenda debita est mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemosynam propter vanam gloriam est mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi sacrum propter fines bonos, sed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, est mala ob circumstantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis sumit malitiam materialem ab objecto, fine & circumstantiis, quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipso habet malitiam materialem, quod dedecet naturam rationalem ut rationalem: sed actus naturam rationalem dedecet hoc ipso, quòd vult objectum de se malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, sed in circumstantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis malitiam formalem, sufficit quòd sit cognita, nec requiritur, ut sit secundùm se volita.

Prob. Nam hoc ipso actus voluntatis habet malitiam formalem, quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipso habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quòd voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum

bonum propter finem bonum ſed in circumſtantia mala vult cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumſtantiæ: nam hoc ipſo malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Imò ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, ſed ſufficit, quòd hæc potuerit & debuerit cognoſci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excuſat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æſtimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licèt non tantam, ſi ignorantia non ſit affectata.

Ex dictis inferes unum & eumdem actum poſſe habere triplicem malitiam ſpecie diverſam non solùm objectivam, ſed etiam formalem. Quia objectum, finis, & circumſtantia actus habere poſſunt malitiam objectivam ſpecie inter ſe diverſam cognitam, vel non niſi culpabiliter ignoratam. Talis eſt actus, quo quis furari vult in loco ſacro ad fornicandum: nam hic actus tres malitias ſpecie diverſas habet, ſcilicet injuſtitiæ, ſacrilègii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrùm idem actus voluntatis poſſit eſſe ſimul bonus & malus?

DIco. Idem actus voluntatis non poteſt eſſe ſimul bonus & malus.

Prob. Quia actus eſt ſimpliciter malus, non bonus, hoc ipſo quòd habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumſtantiam malam: nam hoc ipſo tendit in objectum modo dedecente naturam rationalem, ideoque ſimpliciter dedecet naturam rationalem, eique diſconvenit. Et verò actus, qui ſub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipſo malus eſt, minimè bonus; & ſolus actus, qui ſic naturam rationalem decet, ut ſub nulla ratione illam dedeceat, bonus eſt.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non ſubordinata, unum bonum, & alterum malum; ut actus, quo quis vult dare eleemoſynam propter motivum miſericordiæ, & ſimul propter vanam gloriam, eſt bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam hic actus eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus, quamvis malitiam ſuam ex unico motivo ſumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & actus ille ſimpliciter dedecet naturam rationalem: nam ſimpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & ſic velle malum.

Inſt. Per hujuſmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumſtantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus eſt.

Reſp. Nego conſeq. Quia voluntas per hunc actum vult ſimul & indiviſibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & ſic malus eſt ſimpliciter: nam bonum ex integra cauſa, malum verò ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult ſacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus eſt ex objecto, & malus ex circumſtantia.

Reſp. Nullatenus bonus eſt, ſed eſt ſimpliciter malus. Nam ut actus ſit bonus ex objecto, neceſſe eſt, ut re ipſa hìc & nunc objectum poſſit honeſtè appeti propter bonitatem ſuam objectivam: unde voluntas celebrandi ſacrum non poteſt ſumere bonitatem ab objecto ſuo, niſi hìc & nunc honeſtum ſit velle celebrare ſacrum. At hic & nunc non eſt honeſtum velle celebrare, quia non eſt honeſtum hìc & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemosynam, est partim bonus, & partim malus.

Resp. Nego. Nam est simpliciter malus, & nullatenus bonus; quia volitio finis honesti ut per medium illicitum obtinendi est mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, naturam enim rationalem dedecet versari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo consistat malitia materialis, an scilicet in positivo, an in negativo seu privatione rectitudinis debitæ?

Resp. Hæc quæstio est merè philosophica, & in qualibet sententia rectè explicantur omnia, quæ ad Theologiam pertinent.

ARTICULUS V.

Utrùm dentur actus indifferentes in individuo, hoc est, qui neque boni, neque mali sint, spectatis omnibus circumstantiis, & præsertim fine?

§. I.

Dico. Nullus est actus indifferens in individuo; sive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus sit ex objecto, circumstantiis, & fine. Ita Suares, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios.

Prob. 1. Ex Script. Matth. c. 20. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die Judicii.* Ex quo sic argumentor: Omne verbum otiosum est peccatum; siquidem de eo reddetur ratio in die Judicii, utique tanquam de peccato. Ergo actio otiosa est etiam peccatum, cùm par sit utriusque ratio. Atqui actio, quæ honesto fine caret, seu quæ non est bona moraliter, est otiosa moraliter, nam nil confert ad bonos mores: ergo est peccatum. Ergo, &c.

Prob. 2. Ex S. Augustino, lib. 4. contra Julian. c. 3. ubi ait: *Cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur.* Et infrà: *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio* (id est, ex objecto materiali) *videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.*

Prob. 3. Authoritate & ratione S. Thomæ, 1. 2. quæst. 18. art. 9. *Oportet, quòd quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minùs ex parte intentionis finis. Cùm enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si verò ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis à deliberativa ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum.*

Hæc est igitur ratio S. Thomæ. Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis, vel non ordinatur. Si ordinatur, congruit cum ordine rationis, & à recta ratione approbatur: ergo bonus est. Si non ordinatur, repugnat ordini debito rationis, & à recta ratione improbatur: ergo malus est. Et consequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus est.

Prob. 4. Ratione. Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honestum, vel non fit. Si fit propter finem honestum, bonus est, modò aliunde non vitietur: tunc enim naturam rationalem

decet. Si non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. Ergo omnis actus deliberatus est bonus vel malus, proindeque nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem honestum. Ergo actus deliberatus, qui non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. *Prob. ant.* Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem proportionatum seu consentaneum naturæ suæ rationali, quatenus rationalis est. Atqui finis consentaneus naturæ rationali ut rationali est finis honestus: nam honestum est id, quod est consentaneum naturæ rationali & rectæ rationi. Ergo homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem honestum. *Major satis per se patet.* Enim verò homo deliberatè agens agit modo humano & hominis proprio. Atqui homo agens humano modo & hominis proprio, debet agere ut homo, ideoque ut rationalis; & non agit ut homo & ut rationalis nisi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali consentaneum. Ergo.

Dices. Homo licitè agit propter finem conformem legi permittenti.

Resp. Contrà est. Nam 1. sine fundamento asseritur lex permittens finem non honestum. Imò videmus in omni agente sive naturali sive artificiali exigi bonitatem sibi propriam. Ergo etiam natura rationalis exigit, ut agens rationale agat propter bonitatem sibi propriam, nempe honestatem. 2. Lex permittens non potest esse motivum actionis, sed est duntaxat conditio removens impedimentum agendi: nam motivum seu finis actionis debet esse aliquod bonum. Sed id, quod est præcisè conforme legi permittenti, non est bonum: ergo non potest esse finis actionis.

Resp. Adhuc alia ratione. Actus spectatus in individuo est actus consideratus præsertim secundùm finem. At nullus actus spectatus secundùm finem est indifferens. Ergo nullus actus in individuo spectatus est indifferens. *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel est bonum honestum; vel jucundum: nam bonum utile nunquam appetitur propter se, sed solùm propter aliud, ad quod conducit, proindeque non potest esse finis. At si finis actus sit bonum honestum, actus est bonus, modo aliunde non vitetur: si finis sit bonum jucundum, actus est malus. Ergo quilibet actus consideratus secundùm finem est bonus vel malus; ac proinde nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Qui agit duntaxat propter bonum jucundum seu propter delectationem, agit inordinatè. Ergo actus factus propter bonum jucundum est inordinatus, ideoque malus. *Prob. ant.* Ille inordinatè agit, qui rerum ordinem ab auctore naturæ institutum pervertit. Sed homo propter solam delectationem agens, pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ institutum. Ergo homo agens propter solam delectationem agit inordinatè. *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ institutum delectatio est propter operationem, non autem operatio propter delectationem. Sed homo propter solam delectationem agens pervertit hunc ordinem, faciendo operationem propter delectationem: ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ institutum: *Major constat,* & expressè traditur à S. Thoma, 1. 2. quæst. 4. art. 2. ad 2. ubi ait: *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes.* Et (ut docet Aristoteles) bonum delectabile, cùm sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud.

Confirm. ex hac propositione ab Innocentio XI. damnata: *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modò non*

non obsit valetudini, quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui, id est, conquiescere in actibus suis, non illos referendo ad finem honestum.

Hinc collige delectationem à natura rebus inspersam esse veluti sal & condimentum quoddam, quod non propter se quæreretur ab agente rationali, sed quo duntaxat alliceretur ad actiones quasdam suæ conservationi ac perfectioni necessarias & utiles, quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali consentaneo, ideoque honesto. Igitur delectatio per se est duntaxat medium ad actiones faciliùs, meliùs & constantiùs efficiendas non autem finis actionis. Hinc lex benè agendi non vetat moderatum usum delectabilium in certis circumstantiis, sed eum regulat jubendo, ut ad finem honestum referatur.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Hieronymus, epist. 89. ait: *Bonum est continentia, malum est luxuria: inter utrumque indifferens ambulare, &c.*

Resp. Solùm vult dari actus indifferentes in specie, hoc est, actus qui neque sunt boni neque mali ratione objecti materialis. Eodem sensu intelligi debent alii Patres, qui objici possunt, nempe solùm intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inst. S. Hieronymus addit: *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis nec injustitiam.*

Resp. Loquitur tantùm de actu secundùm objectum spectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud est bonum, ut continentia, aliud malum ut luxuria, aliud indifferens ut deambulatio. Quare sensus est: sive feceris, sive non feceris, nec justitiam nec injustitiam habebis ratione objecti. Quod non impedit, quominus actus sit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in specie: Ergo & in individuo.

Resp. Nego conseq. Ratio disparitatis est, quia actus indifferentes in specie sunt actus, qui neque boni, neque mali sunt ex objecto: actus verò indifferentes in individuo sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex omni parte, nempe ratione objecti circumstantiarum, & finis. At ex eo, quod aliqui actus neque boni neque mali sint ex objecto, non sequitur eos non esse bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Imò omnis actus necessariò bonus vel malus est ratione finis: nam vel fit ob finem honestum, & tunc bonus est, modò aliunde non vitietur, vel non fit ob finem honestum & tunc malus est, quia homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solùm consentaneum naturæ suæ rationali ut rationali.

Inst. 1. Nulla est species sine individuo. Ergo si dantur actus indifferentes in specie, dantur etiam in individuo.

Resp. Nego conseq. Quia non datur species actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in specie, sed inde non sequitur dari speciem actuum indifferentium; quia dari speciem actuum indifferentium est dari naturam communem actuum liberorum, qui neque boni neque mali sunt moraliter sub ullo respectu, qualis nulla esse potest: at dari actus indifferentes in specie est dari actus, qui neque boni neque mali sunt præcisè ratione objecti, licèt sint boni vel mali ratione finis.

Inst. 2. Deambulatio facta propter sanitatem in circumstantiis non vetitis, ex nullo capite est bona vel mala, nam sanitas recuperanda est finis indifferens: Ergo est indifferens.

Resp. Nego anteced. Nam si intendatur honestas elucens in procuranda sanitate per media ordinata, deambulatio est bona moraliter. Si verò nulla inten-

intendatur honestas, deambulatio est mala, quia caret fine debito.

Porrò honestum est procurare sanitatem per media ordinata: nam est materia charitatis propriæ, sicut honestum est procurare sanitatem proximi per media ordinata, nam est materia charitatis alienæ. Charitas autem propria ordinata tam est virtus, quàm charitas aliena.

Inst. 3. Ambulare propter relaxationem moderatam est actus indifferens: nam illa relaxatio non est prohibita, nec honesta. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam si per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus est, utpote disconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius est bonum honestum. Si verò per relaxationem intelligatur levamen, & intendatur honestas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus est ille finis; & actus pertinet ad charitatem propriam, vel virtutem, cujus est proprium moderari curam corporis & animi. Quòd si nulla intendatur honestas in relaxatione illa, tunc actus est malus, quia debito fine caret.

Inst. 4. Saltem qui ambulat præcisè quia deambulatio non est prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Resp. Nego anteced. Quia falsum supponit. Nam assignatur pro fine id, quod revera non est finis: quod enim res non prohibeatur, sed sit licita, non potest esse finis actionis, sed duntaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant scholæ, vel quia habeo licentiam: vacatio & licentia non est finis, sed tantùm conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio est, quia omnis finis est bonum honestum vel jucundum. Potest quidem quis agere quia lubet, quia placet; sed illud motivum est delectatio, proindeque finis illicitus.

Inst. 5. Actus, qui fiunt præcisè ob moderatam naturæ commoditatem: ut volitio accedendi ad ignem frigoris depellendi causa, volitio deambulandi ad juvandam digestionem, &c. Sunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam illi actus sunt mali, si non intendatur honestas aliqua saltem illa, quæ relucet in moderata corporis cura; quia alioqui carent fine debito. Nam homo semper tenetur agere modo naturam suam rationalem ut rationalem decenti; & hoc modo non agit, nisi agat ob finem decentem naturæ rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honestum: honestum enim nil aliud est, quàm consentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inst. 6. Delectatio moderata corporis vel animi non est mala moraliter. Ergo potest esse finis licitus.

Resp. Disting. anteced. Delectatio moderata & licita non est mala ut objectum, quod appetatur, *conc. ant.* Ut finis qui propter se appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non est quidem mala ut objectum, quatenus licitè appeti & percipi potest: at est mala ut finis, quatenus licitè ab agente rationali appeti & percipi non potest propter se, sed tantùm propter finem honestum. Enim verò, qui agit solùm propter delectationem, inordinatè agit; nam rerum ordinem ab auctore naturæ institutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cùm tamen delectatio ex natura sua sit propter operationem.

Inst. 7. Naturæ auctor inspersit rebus multis suavitatem & delectabilitatem, v. g. floribus suavem odorem, alimentis saporem, &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter solam delectationem de se licitam.

Resp. Disting. anteced. Auctor naturæ rebus multis inspersit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium,

dium, & referat ad finem honeſtum, putà ad honeſtam recreationem, qua meliùs diſponatur ad munera ſua rectè obeunda, *conc. ant.* Quam ſibi proponat ut finem, & in qua ſiſtat, *nego ant. & conſeq.* Suavitas & delectabilitas rebus inſperſa, eſt quidem propter delectationem hominis, ſed qua utatur velut medio, non autem quam ſibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere ſemper propter finem honeſtum, non datur lex permittens. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honeſtum, *conc. ſequel.* Circa objectum actus, *nego ſequel. maj.* Igitur extat lex permittens, ſed ſolùm circa objecta quædam, quæ ex ſe neque bona, neque mala ſunt moraliter, & quæ ad finem honeſtum referri poſſunt. At non datur lex permittens finem non honeſtum, cùm detur lex præcipiens naturæ rationali finem honeſtum in omnibus ſuis actibus deliberatis.

Inſt. 1. Si datur præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum, illud eſt naturale, vel poſitivum. Neutrum dici poteſt. Ergo.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri ſemper agere propter finem conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honeſtum, qui ſolus proprius eſt hominis ut homo eſt. Hoc præceptum eſt etiam poſitivum: nam Chriſtus vetat omnem actionem otioſam moraliter, ideoque non honeſtam, ſiquidem declarat reddendam eſſe rationem de verbo otioſo, & à fortiori de opere otioſo moraliter.

Inſt. 2. Præceptum naturale eſt notum omnibus ſaltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non eſt notum omnibus viris piis & eruditis; nam S. Bonaventura, Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non eſt naturale.

Reſp. Diſting. maj. Præceptum naturale debet eſſe omnibus notum, ſi ſit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facilè deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque ſit unum ex primis principiis, neque ita facilè deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, neque eſt unum è primis principiis, neque ex illis evidenter ſaltem reſpectu omnium deducitur, quamvis ſit ſufficienter certum.

Inſt. 3. Illud præceptum ſi datur, vel eſt affirmativum, vel negativum. Neutrum dici poteſt. Ergo non datur.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe affirmativum, quia obligat ad actum poſitivum: & eſt etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honeſtum.

Inſt. 4. Illud præceptum obligat ſemper & pro ſemper: Ergo eſt negativum.

Reſp. Non obligat ſemper pro ſemper abſolutè, ſed ſolùm hypotheticè, nempe obligat ſemper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat ſemper & pro ſemper abſolutè. Præceptum verò affirmativum poteſt obligare ſemper & pro omni tempore, quo in ejus materia agimus. Sic quoties cum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia ſemper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honeſtum obligat in ſingulis actibus deliberatis, cùm illi actus ſint ejus materia propria. Non obligat tamen omni inſtanti actionis ad illam referendam in finem honeſtum, ſed ſolùm initio actionis, modò in decurſu actionis non retractetur.

Inſt. 5. Præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum eſt univerſaliſſimum: Ergo eſt unum è primis principiis, ac proinde debet eſſe omnibus notum.

Resp. Est universalissimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos: non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. Qui ignorant invincibiliter præceptum agendi semper ob finem honestum, non peccant præcisè non agendo aliquid licitum propter finem honestum. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Disting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens, *conc. conseq.* Per se & extra natura sua, *nego conseq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem positivè honestum, non peccant præcisè omissione finis honesti, quia excusantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus est indifferens seu potiùs inculpabilis, seu tantùm per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modò aliunde non vitietur. Imo ejusmodi actus verè malus est, quia caret fine debito, ejus tamen malitia, non imputatur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hìc autem agitur de actibus deliberatis secundùm se spectatis.

Obj. 4. Datur omissio deliberata indifferens in individuo: Ergo & actio. *Nego antecedens: probabis.* Omissio consilii seu rei, quæ tantùm consulitur, neque bona est, neque mala moraliter: Ergo est indifferens.

Resp. Disting. anteced. Omissio consilii neque bona, neque mala est ex objecto *conc. ant.* Ex fine, *nego ant. & conseq.* Omissio consilii est indifferens ex objecto, quia objectum non præcipitur. At est bona vel mala ex fine. Nam si fit ex fine honesto, est bona: si ex fine malo, mala est, non quatenus est omissio rei, quæ præcisè consulitur, sed quatenus est omissio ex fine vetito, nempe non honesto. Sic, v. gr. qui sacrum die non festo omittit, non peccat præcisè, quia omittit sacrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, putà ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam si ex fine honesto omittat, putà ut ægro opituletur, tunc omissio sacri bona est.

Obj. 5. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit, quòd sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Concilium Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quòd omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quòd omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non verò ex parte finis. Concilium Constantiense hanc propositionem damnavit tantùm in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo allatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est: ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediatè humanorum operum est, quòd sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiosè; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuosè. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI.

Utrùm actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DIco. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam, alii malitiam

tiam intrinsecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti: alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum natura rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi decenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio, unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrùm actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

Dico. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, à quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, &c.* Et, Matth. cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem ad laudem & præmium, si sit bona, vel ad vituperium & pœnam si sit mala.

2. Ex S. Augustino, in Psalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eam cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minùs est reus, quàm si in ipso facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam à libertate actus interni, à quo imperatur, cùm à potentia necessaria immediatè procedat, & non sit liber nisi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cùm actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. Quod autem est prorsus involuntarium, non auget imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thomas, 1. 2. q. 20. a. 4. & per se patet.

Obj. 1. Qui martyrium subit, plus apud Deum meretur, quàm is, qui solùm subire vult martyrium, quantum in se est.

Resp. Neg. Si tam intensè & perseveranter velit, quàm si re ipsa subiret.

Inst. Qui martyrium re ipsa subit, plus gratiæ sanctificantis, ideoque plus gloriæ consequitur, quàm qui solùm vult efficaciter illud subire, nec tamen subit. Ergo plus meretur.

Resp. Nego conseq. Quia excessum gratiæ & gloriæ Martyr consequitur tantùm ex opere operato martyrii, vel saltem ex speciali privilegio actui externo martyrii concesso. Unde re vera actus externus martyrii plus prodest quàm sola illius voluntas efficax, sed hoc fit per accidens, seu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diversis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur sexto, *non mœchaberis*, & internus nono, *non concupisces.*

Resp. Illa præcepta non sunt strictè ac propriè diversa. Nam ideò ex eodem motivo vetant, cum hoc solo discrimine, quòd sextum vetet explicitè actum externum, & implicitè internum: nonum

nonum verò vetet explicitè actum internum, & implicitè externum.

Obj. 3. Si actus internus per se non augeret malitiam actus interni, non esset obligatio confitendi actum externum. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Neg. seq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia sine confessione actus externi non satis declaratur actus interni efficacia, intensio, extensio & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non satis innotescit. Præterea actus externus est obnoxius scandalo, censuris, irregularitati, restitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis est actus merè internus. Unde sine actus externi declaratione Confessarius non satis cognosceret statum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem satisfactionum præscribendarum: proindeque non posset, ut par est, officio suo fungi.

Obj. 4. Assertio nostra tollit studium ac curam bonorum operum externorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Resp. Neg. Quia si non exerceantur bona opera externa, cùm facultas adest, tunc actus internus non est efficax; sed est mera velleitas, quæ sanè non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & sæpe præcipitur à Deo, ut eleemosynæ largitio. Opus verò externum malum prohibetur à Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde, quod actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam ædificationem parit, & quandoque Gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si verò malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, restituendi obligationem, &c. Subjicitque pœnis ac censuris.

Dico 2. Actus externus sæpissimè auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur.

Prob. Quia sæpissimè est occasio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutiùs duret, aut multiplicetur actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutiùs continuatur propter longiorem temporis moram necessariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque causam sæpiùs iteratur,

TRACTA-

TRACTATUS
DE
CONSCIENTIA.

NOTA. Conscientia est judicium, dictans quid in particulari sit licitum vel illicitum; agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus judicat aliquid hìc & nunc licitum esse vel illicitum, faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicè practicum, seu ultimò practicum, ut distinguatur à judicio generali & non ultimò practico, quo intellectus judicat aliquid in genere, seu abstrahendo à circumstantiis particularibus, esse licitum vel illicitum, v. g. contractum usurarium esse illicitum: nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt à synderesi, ut actus ab habitu. Nam synderesis est habitus, seu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia sunt; *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum. Deus colendus & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Suum cuique reddendum, &c.* Conscientia autem est judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. g. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conscientia dividitur in veram seu rectam, & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; scrupulosam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non sit propriè conscientia.

CAPUT PRIMUM.
De Conscientia vera seu recta, erronea, & perplexa.

NOta. Conscientia vera seu recta, est ea, quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod revera tale est in se. Erronea seu falsa est, quæ dictat esse hìc & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipsa tale non est. Hæc duplex est, alia erronea vincibiliter, seu ex errore, qui depelli potuit & debuit; alia erronea invincibiliter, seu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæst. I. *An tenemur sequi conscientiam veram & rectam, dictantem aliquid præceptum vel vetitum esse?*

Resp. Affirm. Quia dictat esse faciendum, vel omittendum id, quod Lex æterna præscribit faciendum vel omittendum esse hìc & nunc, seu in talibus circumstantiis. Quare qui contra conscientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porrò an conscientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an dumtaxat intimatio talis regulæ, quæ sit tantùm lex, seu præceptum, non refert ad praxim.

Quæst. II. *An & quale peccatum est agere contra conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Actio vel omissio contra conscientiam sive vincibiliter, sive invincibiliter erroneam, dictantem eam esse illicitam, est semper peccatum, quamvis ex se sit licita. *Ita omnes.* Constat 1. ex Rom. 14. *Qui autem discernit*, (scilicet inter cibos falsò putans aliquos præ aliis adhuc esse à Deo vetitos) *si manducaverit, damnatus est, quia non est ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.* Id est, (ut interpretantur Patres & Concilium generale Lateranens. IV. paterque ex contextu) omnis actio vel omissio, quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quòd sit licita, peccatum est: At omnis actio, vel omissio, quæ est contra conscientiam, sive rectam, sive erroneam, non est ex persuasione, quòd sit licita. Ergo peccatum est.

2. Ex cap. 13. de restitut. spoliat. *Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.*

3. Quia agens contra conscientiam erroneam, vult peccatum, cùm velit actionem vel omissionem, quam judicat esse peccatum. Nam esto, tale objectum non sit reipsa illicitum, sed licitum: at voluntas illud amplectendo consentit in objectum sibi propositum ut malum, ideoque in objectum malum: objectum enim voluntatis est bonum vel malum, non quomodocumque, sed prout ab intellectu proponitur. Item is reipsa, quantùm in se est, sectatur malum, faciendo id quod putat esse malum. Præterea qui facit aliquid de se bonum, putans esse malum, in æstimatione prudenti censetur perinde velle malitiam, ac si actio illa esset reipsa de se mala: cùm nolit ab illa abstinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conscientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem consensum & affectum ad id, quod putatur malum etiam ex errore.

Resp. 2. Peccatum, quod contra conscientiam erroneam agendo admittitur, habet eam speciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omissioni suæ. *Est communis sententia.* Quia is vult objectum, in quo talem speciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & sic vult, saltem interpretativè, talem speciem & gravitatem malitiæ sibi ab intellectu propositam; habetque affectum ad peccatum talis speciei & gravitatis: cùm voluntas feratur in malum, prout concipitur. Breviùs: is vult peccatum committere, quale esse conscientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falsò putans tali die esse jejunium, non jejunat; contra justitiam, quia non restituit id, quod falsò putat non esse suum; contra charitatem, qui falsò judicans se debere mentiri ad servandam vitam proximi, non mentitur. Supple semper, nisi deponat prudenter hanc conscientiam erroneam.

Nota. Licèt is, qui contra conscientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam; non incurrit tamen easdem pœnas humanas, ac censuras; quia hæ non imponuntur nisi transgressoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falsò putat esse prohibitum sub tali censura; nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit, quod falsò putat esse illicitum, non distinguens an veniale an mortale sit, peccat mortaliter: Tum quia vult objectum illud, etiamsi esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretativè peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter spectata sua mente. *Ita Azor, Vasquez, Sanchez,*

chez, &c. Quod si apprehendat peccatum in genere tantùm, & non in ulla specie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

Quæst. III. *An licet agere secundùm conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solùm licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat à peccato, cùm tollat omne voluntarium circa malum: sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dictat esse præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cùm ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, ut dixi.

Non tamen est propriè regula morum, nec propriè obligat, cùm non sit legis veræ intimatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam; quia non possumus aliter peccatum vitare; cùm deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. Hinc sequitur, quòd aliquis possit necessariò peccare, v. gr. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deserat infirmum, nec potest tunc errorem suum deponere: unde si utrumvis agat, aget contra conscientiam, & sic necessariò peccabit. *Resp.* In hoc casu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modò eligat id, quod minus malum esse judicat. Quamvis enim possit ex duobus illis alterutrum eligere, non est tamen libera ad non agendum contra conscientiam, cùm utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Resp. 2. Nunquam licet agere secundùm conscientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid esse licitum: quia fieret culpabiliter aliquid illicitum; cùm ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuset à peccato, & id quod ex ea fit, sit saltem indirectè voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modò dixi, sed ipsa deponi debet.

Hinc si quis ex errore vincibili judicet se debere furari, ut subveniat egeno non laboranti extrema necessitate, peccat contra justitiam, si furetur: quia furtum est vetitum, & ei voluntarium est ut malum in causa, nempè in negligentia inquirendi veritatem. Si verò non furetur, peccat contra charitatem: quia non agit id, quod lege charitatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo, &c. Quòd si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior, quem consulas; tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem, in qua putas esse minùs mali: & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error è vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cùm ejus causa fuerit retractata, & facias jam quod in te est, ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum: Nam retractatio culpæ non facit, ut non fuerit liberè posita causa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum: & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessariò annexam injuriæ damnosæ.

Quæst. IV. *Quid est conscientia perplexa?*

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum, sive actus hìc & nunc fiat, sive omittatur; v. gr. sive mentiaris ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cùm hoc judicium sit erroneum, deponi debet: nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud, quo

putat Deum offendi. Quod si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minùs malum, puta mendacium in illata hypothesi, ex Can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quòd si eligas id, quod apparet majus malum, peccas secundùm quantitatem excessus apprehensi; nam hunc excessum liberè eligis. Si utraque pars appareat æquè mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest: quia hæc omissio non est ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De Conscientia certa, & dubia.

NOta. Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hìc & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta verò est actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem fortè aliter se habere. Dixi, *prudenter:* nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæsionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem & formidinem oppositi; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæst. I. *An ad non peccandum requiritur judicium certum de honestate seu licitate actus vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. *Ita communiter, imò fortè nullus quoad rem dissentit.* Prob. 1. Ex Eccli. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile,* hoc est firmum & prudens judicium de honestate actus, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi per fidem intelligitur certa persuasio.

2. Quia conscientia rectà est actus prudentiæ, qui debet esse saltem moraliter certus de veritate: cùm prudentia sit virtus intellectualis, & ex Aristotele sit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur à peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est.* Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem saltem moraliter certum se non peccare, nam si fides, seu persuasio, quòd non peccet, sit solùm probabilis, illa & res ipsa falsificari, & homo non solùm re ipsa, sed etiam quantùm ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solùm reipsa, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. Impossibile autem est hominem bona fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut re ipsa, aut secundùm propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantùm probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certò judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

Quæst. II.

Quæſt. II. *Quid eſt dubium, & quotuplex?*

Reſp. 1. Dubium eſt ſuſpenſio aſſenſus, & diſſenſus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æquè probabilia. Dico, *ob motiva*, &c. Nam dubium, quod vocant negativum, conſiſtens in ſuſpenſione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non eſt propriè dubium, ſed neſcientia & ignorantia. Quòd ſi mens in unam partem magis inclinet quàm in alteram, abſque tamen aſſenſu, tunc eſt ſuſpicio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc aſſentimur uni parti: in dubio verò mens ſuſpenſa manet inter aſſenſum & diſſenſum. 2. Conſcientiam dubiam non eſſe propriè conſcientiam, cùm dubium non ſit dictamen ſeu judicium practicum, ſed ſuſpenſio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Reſp. 2. Dubium aliud eſt juris, aliud facti. Dubium juris eſt dubium de lege: ſeu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex eſt, nempe ſpeculativum ſeu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid ſit licitum, an illicitum; & practicum ſeu particulare, quo dubitatur, an actus aliquis hìc & nunc cum omnibus ſuis circumſtantiis ſit licitus necne: ut cùm quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, ſit licitus.

Dubium facti eſt dubium circa aliquod factum, ut cùm dubito, an tale debitum perſolverim; item an hæc perſona ſit, v. g. conſanguinea, an non; an cibi appoſiti ſint caro necne, &c. Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris, ut cùm quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat, an id præſtare teneatur in tali dubio.

Quæſt. III. *An eſt peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hìc & nunc faciendi, vel ejus omiſſionis?*

Reſp. Eſt peccatum ejuſdem ſpeciei & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, quamvis id ſecundùm ſe ſit licitum. *Ita omnes.* Conſtat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non eſt ex fide*, hoc eſt, ex perſuaſione quòd ſit licitum, *peccatum eſt.* At actio, (idem dic de omiſſione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non eſt ex fide, ſeu ex perſuaſione quòd ſit licita, ut patet. Ergo peccatum eſt. 2. Agens in dubio, vult ſaltem interpretativè malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipſo enim æquè vult actum, ſive ſit peccatum ſive non. 3. Qui ſe exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem ſpecie & gravitate peccati, cujus periculo ſe exponit, juxta illud *Eccl. 3. Qui amat periculum, in illo peribit.* At agens in tali dubio, exponit ſe periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit: nam id agit, quod, ſpectato ſuo conceptu, tam poteſt eſſe illicitum quàm licitum, nec habet determinatum judicium, quòd operatio ſua ſit licita potiùs quàm illicita. Idque Ethnici ſolo lumine naturali norunt. Sic enim Cicero lib. 1. de Offic. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum.*

Quæſt. IV. *Quomodo formanda eſt conſcientia in dubiis?*

Reſp. Tum quiſque tenetur, 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & poſſibilem pro rei gravitate, & loci ac perſonæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis, affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcæcant cohibendo; probos ac peritos conſulendo: praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrimque, & rem pro materiæ gra-

gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, séque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam, quisque tenetur se prudenter resolvere, ideoque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cœca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quòd si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est:* alioqui se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minùs tutam, modò sit longè probabilior altera, ut infra dicam.

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. I. QUid est scrupulus?

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque augens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti, judicat cum anxietate aliquid hìc & nunc esse præceptum vel prohibitum. Laxa ècontra est actus, quo intellectus ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirùm melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel ex immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta: ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis: suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & à perfectione vel salute tanquam nimis ardua imò & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriosa, & proximo utilia, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt remedia contra scrupulos?*

Resp. Hæc à Doctoribus passim præscribuntur.

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præsertim actus humilitatis, fiduciæ & amoris in Deum &c.

2. Sollicitudo cavendi peccata manifesta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac sapientum vitam ac consuetudinem intueri, ut monet sanctus Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem sui superioris, vel confessarii, seu directoris probi ac prudentis, deposita opinione propria inani: quod non solùm tutò potest, sed etiam debet scrupulosus, ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, si remedia & consilia respuat. Etsi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in se est, non peccabit, ex cap. 44. *de sent. excomm.* ibi: *Ad sui Pastoris consilium, conscientia levis, & temerariæ credulitatis explosa, licitè potest, &c.*

5. Non debet ad singula directorem adire, sed ex regulis generalibus ab ipso vel aliunde acceptis, assuescat formare conscientiam in casibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem scrupulis vexant; & ani-

animum in ipſis ſcrupulorum initiis aliò avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, ſed contra illos agere, formando prudens ac rectum judicium in oppoſitum. Quod facilè fieri poteſt, cùm ſcrupulus ſit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Deſtruere cauſas ſcrupulorum. Superbus prudentiæ ſuæ non innitatur. Pertinax frangat ſuum judicium. Rudis inſtruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæſt. IV. *Quomodo ſe gerere debet Confeſſor cum ſcrupuloſo?*

Reſp. Confeſſor, 1. nullum ſcrupuloſum admittat, niſi declaret ſe velle ejus conſilia ſequi depoſito proprio judicio. Quare ei perſuadeat ſcrupuloſum non poſſe ſe ipſum regere, ideoque debere regi per alium, cui obſequatur: nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via ſalutis poſſit, cùm Deus ſincerè velit omnes ſalvare. Idque eſſe medium ab omnibus Sanctis & Doctoribus præſcriptum, & neceſſarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, graviſſima damna ſpiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum cauſas exploret, & remedia ex allatis aptiſſima præſcribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatnr ad depellendos ſcrupulos, nec admittat frequentes ad ſe recurſus: & dum ſcit ſcrupulum afferendum eſſe, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recurſus fovent ſcrupulos.

4. Sollicitè moneat, ut nulli ſcrupulo cedat, ſed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valdè gravem anxietatem & moleſtiam patiatur in obſervando præcepto, à quo notabile nocumentum excuſat, petatur pro eo diſpenſatio, ſi aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abſtineat à nimis anxio conſcientiæ examine, doceatque eum non teneri niſi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortaſſe hinc omitti contingeret, ſi videat tantam hac in re eſſe anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad inſaniam aut deſperationem redigendi. Nam ad materialem Confeſſionis integritatem non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod à ſanis.

7. Confeſſionem generalem peccatorum antea rite confeſſorum, impediat ſcrupuloſo timorato, & ſufficienter à peccatis purgato, ſi inde oriatur nimia anxietas ac moleſtia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur ſatis purgatus à peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuò conſentiendi: nam confeſſio generalis per ſe utilis eſt ad conſcientiam purgandam.

8. Non permittat abſtinere à frequentandis ut oportet Sacramentis, ne privetur gratia ſacramentali, quæ plurimùm valet ad pacandam conſcientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum ſe præbeat erga illum, ne afflicto afflictionem addat. Quandoque tamen juvabit auſteritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat, ne pœnitens ab uno extremo tranſeat ad aliud, conſcientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conſcientia, & Opinione probabili.

NOta 1. Opinio probabilis ſpeculativè ac ſecundùm ſe, eſt opinio veriſimilis,

riſimilis, ſed non evidenter vera: ſive eſt opinio quæ nititur motivo gravi, ſed abſolutè fallibili. Opinio verò probabilis practicè & reſpectivè ad operantem, eſt ea, quæ apparet ita veriſimilis, ſeu niti motivo tam gravi, quamvis abſolutè fallibili, ut poſt diligentem veritatis inquiſitionem, poſſit meritò ac prudenter approbari ut vera. Non poteſt autem meritò ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falſitatis.

Nota 2. Opinio probabilis ſtrictè loquendo differt à conſcientia probabili: nam hæc eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave, ſed fallibile, judicat actionem hìc & nunc exercendam, eſſe licitam vel illicitam: illa verò eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave, ſed fallibile, judicat aliquid eſſe licitum vel illicitum, præſcindendo à praxi actuali, ſeu exercitio.

Nota 3. Ut opinio cenſeatur probabilis etiam ſpeculativè, neceſſe eſt. 1. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum ſententiæ adverſetur. 2. Ut nitatur motivo gravi, licèt abſolutè fallibili. Motivum autem grave eſt motivum magni momenti; quod, ſi ſeorſim ſpectetur, nec oppugnetur motivo æquè aut magis gravi in oppoſitum, per ſe ſufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & abſolutè fallibile. Porrò opinio improbabilis eſt ea, quæ nititur motivo levi, & abſolutè inſufficiente ad prudentem aſſenſum.

Nota 4. Probabilitas eſt veriſimilitudo ſeu apparentia veri infra evidentiam, fundamento nixa; ſive eſt motivum grave, ſed abſolutè fallibile, reddens opinionem veriſimilem. Dividitur in intrinſecam, & extrinſecam. Probabilitas intrinſeca eſt ea, quam facit momentum aliquod diſtinctum ab authoritate; ſeu eſt momentum ipſius rationis. Extrinſeca eſt ea, quam facit momentum authoritatis Doctorum, vel teſtium. Doctorum tamen authoritas non movet, niſi in quantum præſumitur cum ea conjunctam eſſe gravem rationem, ita ut reſolvatur in gravem rationem præſumptam. Quare probabilitas, quæ eſt ab authoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quàm ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, ſtudio, diligentia ac ſapientia metienda eſt. Hinc opinio probabilis intrinſecè eſt ea, quæ habet pro motivo rationes ab authoritate diſtinctas: probabilis verò extrinſecè eſt ea, quæ habet pro motivo authoritatem aliquam magnam, ſed fallibilem, quamvis hæc reſolvatur in gravem rationem præſumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Si liber ſit alicujus junioris & moderni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet rejectam eſſe à Sede Apoſtolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta eſt ea, quæ removet à periculo peccandi; tutior, quæ magis removet; minùs tuta, quæ minùs removet à tali periculo. Item tutior ſtat pro præcepto, hoc eſt, aſſerit extare præceptum jubens, vel vetans aliquid. Minùs tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, ſed aſſerit hominem poſſe licitè pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hìc de Opinione probabili relatè ad operantem poſt diligentem ac debitam veritatis inquiſitionem, & motiva utriuſque partis diligenter & ex ſtudio veritatis aſſequendæ expenſa.

Quæſt. I. *An licet ſequi conſcientiam probabilem & minùs tutam?*

Reſp.

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem saltem relativam: quia, ut dixi cap. 2. quæst. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minùs tutam, & minùs aut non magis probabilem, quàm sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. Econtrà licet sequi conscientiam unicè probabilem, vel saltem longè probabiliorem opposita, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcisè probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

Quæst. II. *An licet sequi opinionem minùs probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto?*

Resp. Numquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex *Eccl. 3. Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actus; quod etiam ipse Aristoteles 1. Ethic. cap. 4. docet: *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere & sequi, quantùm possumus.* Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minùs verisimilem, quæ proindè à vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id, quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licitè, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minùs probabilem & minùs tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. Ergo. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minùs probabilem, &c. non potest, nisi imprudenter judicare actionem vel omissionem suam esse licitam. *Minor patet.* Et verò ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantùm in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare, quantum in se est, errorem, nisi cùm in evidentibus amplectitur id, quod verum est, & in obscuris id, quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verisimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verisimilitudinem majorem, & magis removentem à periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare præceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. At tale est præceptum, quod apparet probabilius, cùm pro eo stent motiva graviora: prudenter enim judicando præferuntur motiva graviora motivis minùs gravibus, & major veri-

risimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quòd actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cùm sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. Nam non potest illi apparere certum, quòd actus sit licitus, cùm illi appareat certum quod verisimilius sit eum esse illicitum; hæc enim judicia virtualiter opponuntur: Mihi apparet certum quòd actus sit licitus, & simul mihi apparet certum quòd verisimilius sit eum esse illicitum.

5. Quia in concursu duarum opinionum æquè probabilium, tenemur sequi tutiorem, ut modò probabo. Ergo à fortiori, &c.

Hinc collige nemini licere consilium dare secundùm opinionem, quæ ei minùs probabilis & minùs tuta videtur, cùm nemini liceat secundùm illam operari, & nemini liceat consulere actum illicitum.

Porrò Adversarii fatentur, Professores in docendo teneri sequi sententiam probabiliorem, præsertim in rebus gravibus, quales sunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia ideò eis tale munus commissum est, ut discipulos doceant probabiliora in rebus, quarum absoluta certitudo non est.

Obj. 1. Opinio minùs probabilis in allata hypothesi, est probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Resp.* Opinio minùs probabilis, in concursu tutioris probabilioris aut æquè probabilis, est ad summum probabilis speculativè, secundùm se, & absolutè: at non est probabilis practicè, & in ordine ad hìc & nunc operandum expru denti judicio de honestate seu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum assensum viri prudentis, si illud spectetur seorsim & absolutè: secus, si spectetur comparatè ad motivum gravius aut æque grave in oppositum: nam motivum grave non potest prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æquè gravi in oppositum; nec proinde in hoc concursu potest fundare assensum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipso quòd est probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concursu, & sic prudenter secundùm eam agimus. *Resp.* Hoc est falsum, ut constat ex dictis, & ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis. 3. *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* 4. *Excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minùs probabili.* Ergo nec quivis alius excusabitur, si talem opinionem sequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non potest, saltem prudenter, judicari vera in concursu probabilioris oppositæ; cùm sit fundamentum gravius judicandi eam esse falsam. Idem dic in concursu opinionis æquè probabilis, quia non est potior ratio eam judicandi veram, quàm falsam; nec est sufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potiùs quàm alteri, cùm neutra appareat magis vera quàm falsa: unde intellectus tunc debet hærere suspensus, vel judicare rem esse dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipso quod grave est, dignum est assensu, & facit magnam spem assequendæ veritatis. *Resp. dist.* Quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppositum, *Concedo.* Cùm apparet moti-

motivum gravius vel æquale pro opposita parte *Nego*. Nam gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, & non potest vincere gravitatem æqualem. Porrò motivum grave non sic dicitur, quia meretur assensum in omni casu, sed tantùm quia illum meretur, quamdiu ejus vis non superatur per majus motivum oppositum; vel non eliditur per æquale, quòd vicissim elidit: nulla enim gravitas prævalere potest alteri majori vel æquali oppositæ.

Obj. 4. Motivum per se sufficiens ad prudentem assensum, semper ad eum sufficit: *Resp.* Motivum per se & intrinsecè sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu, semper sufficit ad prudentem assensum. At non semper ad prudentem assensum sufficit motivum, quod ad illum sufficiens est pro aliquibus tantùm casibus. Motivum autem præcisè grave non est motivum per se & intrinsecè sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu: alioqui sufficeret etiam dum postea occurrit motivum evidens & certum pro opposita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minùs probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Resp.* Agit cum ratione, quæ superatur per aliam majorem in oppositum, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum, & sic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem sequatur opinionem æquè probabilem, tunc agit cum ratione, quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum.

Obj. 6. Lex non obligat, nisi cùm certum & evidens est illam existere. *Resp. Neg.* quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde sequeretur legem naturalem, quoad maximam sui partem, inutiliter latam esse à Deo. Nam, ut patet ex dissidiis Doctorum circa innumeros penè casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros pene casus, non cognoscitur evidenter. 3. Sequeretur licere sequi opinionem minùs tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum est ab Innocent. XI. & repugnat cap. 44. *de sentent. excommun.* nam tamdiu opposita tutior non est evidenter vera. 4. Lex obligat, hoc ipso quòd est sufficienter proposita: & est sufficienter proposita, hoc ipso quòd est probabilius illam existere: nam hoc ipso ejus existentia prudenter affirmari potest, & non nisi imprudenter negari, cùm habeat motiva graviora.

Obj. 7. Potest quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quòd liceat sequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam in concursu tutioris magis aut æquè probabilis.

Resp. Neg. Nam principia Probabilistarum non sunt certa, sed controversa; imò sunt falsa, aut saltem dubia, ut patet ex nostris solutionibus. Unde non possunt fundare judicium moraliter certum de honestate actionis vel omissionis.

Obj. 8. Summi Pontifices sæpè dispensarunt in casibus, in quibus minùs probabile erat, eos posse dispensare. Ergo sæpe secuti sunt opinionem minùs probabilem, &c. *Resp. Neg. ant.* Nam si qui in concedendis dispensationibus aliquando à communiori sui temporis sententia recesserunt, ideò ab ea discessere, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, oppositam sententiam judicarunt esse longè probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir* 2. de cognat. spirit. dicitur. *Si vir, vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit, an propter hoc separari debeant? Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd quamvis generaliter sit institutum, ut debeant*

separari, quidam tamen humaniùs sentientes, aliter statuerunt. Ideoque nobis videtur, quòd sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi; nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci. Unde sic argumentaberis: Ibi Alexander III. casum propositum decidit secundùm opinionem minùs probabilem, & minùs tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humaniùs sentientes, aliter statuerunt.* Ergo.

Resp. Neg. ant. Et dico eum decidisse casum secundùm opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione, quam subjicit: *Quia*, inquit, *si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canonistæ per tò *humaniùs*, intelligunt æquiùs, rationabiliùs. Porrò ibi non permittit parenti, qui scienter filium de sacro fonte levarat, exigere debitum; sed præcisè statuit non ideò debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo, quod Pontifex, utpote legislator supremus, mutare poterat, si magis expedire judicaret ad amovendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cœlestinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, si dubitent, an impotentia sit absoluta, vel temporalis. *Resp.* Ex hoc capitulo nil concludi potest contra nos: nam etiamsi minus probabile esset illos sub finem triennii non fore impotentes; tamen certum est. 1. Ecclesiam, in dubio an impotentia sit absoluta, an temporalis, posse certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui si hoc non concederetur, vel matrimonium dissolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum esset, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non potest sine injuria illorum, qui bona fide contraxerunt; & sine necessitate & culpa sua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter constitutum esse, ut adhibitis mediis possibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum est, & circa finem triennii impotentia tandem cessare potest.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de restit. spoliat. *R.* In hoc capitulo Innocentius III. præcisè relinquit duabus sententiis oppositis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam esse probabiliorem. Ipse verò tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falsitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ sententiæ priores, quas exponit, singulæ stant pro lege licèt diversa, non autem pro libertate: nam prima stat pro lege justitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris, altera verò pro lege matrimonium inter consanguineos vetante.

Obj. 12. Cap. *Inquisitioni*, de sent. excom. *R.* Ibi Pontifex respondet secundùm partem tutiorem, & legi faventem; nam sic ait de conjuge, probabiliter, sed non certò credente matrimonium esse invalidum: *Cùm conscientia pulsat ani[mum] ex credulitate probabili & discreta, & quamvis non evidenti & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.*

Obj. 13. Can. *Ego solis*, dist. 9. *R.* Ibi S. Augustinus non agit de minus proba-

probabili & tuto, sed solùm de Authoribus non canonicis, *Alios*, inquit, *ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios authores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* Ubi non dicit se admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æque aut magis probabilibus seu gravibus in contrarium, de quo tamen hìc agitur. Sanè licet sequi opinionem nixam rationibus probabilibus seu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis aut æque gravibus.

Obj. 14. Can. *Sicut quædam*, dist. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis, quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum.* *R.* Sequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam, est contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudentia christiana in actibus nostris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in servandis præceptis, & via arcta, quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adversariorum nimis probat: probat enim nos debere sequi simul duas opiniones contradictorias: nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipsi contradictoria non adversantur præceptis evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus sequendum*, hoc est, id sequi debemus.

Porrò cùm dicitur opinio probabilis esse ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adversatur, hoc debet intelligi de opinione probabili absolutè & secundùm se considerata, nam si consideretur relatè ad tutiorem æquè aut magis probabilem, ea jam quoad praxim adversatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non potest stare pro opinione minùs tuta, & minùs aut æque probabili in concursu tutioris & probabilioris.

Obj. 15. Omnes ferè Doctores xvii. sæculi docuerunt licere sequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. *Resp. 1.* Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante annum 1571. floruerunt. Nam Anton. Cordubensis in suo Quæstionario lib. 2. quæst. 3. postquam dixit tenendam esse partem tutiorem, quando probabilior est, addit: *Et in hoc omnes Doctores consentiunt.* Tum Clerum Gallicanum, & innumeros Recentiores ex omni natione & ordine, qui nunc re meliùs perpensa, oppositum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt solùm licere sequi opinionem minùs tutam, quæ communiùs ab aliis haberetur minùs probabilis, quando operanti, post diligentem veritatis inquisitionem, apparet certò probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua censeri potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcircò rectè præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro se rectè præsumi non potest Probabilismus, cùm oppositum jam pridem à multis ostensum sit. 4. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab authoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quàm valeat pondus rationum, quibus nititur Probabilismus; quæ profectò rationes certitudinem moralem nunquam fundare

possunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus maturè considerаtis, verosimilius est errare. 6. Multæ enim viguerunt opiniones, quæ postea diligentiùs expensæ, omnino evanuerunt.

Observa. Nemo è Societate nostra ex professo Probabilismum, cujus author fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vasquez, qui primus è Societate nostra hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi verò Probabilismi impugnatores è Societate nostra prodiere, videlicet Rebellus tom. 1. de Justitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. respons. moral. quæst. 18. num. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, sub nomine Candidi Philaleti, tract. de opinionum praxi, edito ann. 1642. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizade, Estrix, R. P. Thyrsus Gonzalez Præpositus Generalis, de Camargo, Malatra, Gisbert, &c. His adde Reginal. lib. 11. cap. 3. Cardinal. Bellarminum, & plurimos Professores Theologiæ, quotidie impugnantes Probabilismum, quem Congregatio Generalis XIII. an. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et verò S. Ignatius Societatis nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, ut *sequantur in quavis facultate securiorem & magis apprabatam doctrinam*, Const. pag. 4. cap. 5.

Quæst. III. *An licet sequi opinionem minùs tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æquè probabilis tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico sæpe à Summis Pontificibus traditum, ut principium decisionum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut cap. 5. de Clerico excomm. *In dubiis tutior pars est eligenda.* Et cap. 12. de homicid. *Cùm in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem.* Et cap. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus, &c.* Alioqui enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æque probabilium, est verum dubium, ut docet S. Thomas quæst. 14. de verit. art. 1. & S. Antoninus 1. part. tit. 20. de regulis juris. Nam est vera suspensio judicii de veritate & falsitate, ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim est potior ratio judicandi unam opinionem esse veram, quàm alteram, cùm neutra plus minusve appareat vera aut verisimilis quàm altera; & sic intellectus necessariò suspendit judicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundùm opinionem stantem pro præcepto.

2. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. cap. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quòd certis incerta præponeret.* Et cap. 5. *Accipere* (Baptismum) *in parte Donati, si incertum est esse peccatum; quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potiùs accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex S. Augustino, cùm incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliquid non esse peccatum, certò peccat, qui non eligit id, quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æquè probabilium, eligens minùs tutam,

tutam, non eligit id, quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est non esse peccatum, ut patet; cùm sit æque probabile esse peccatum. Ergo talis certò peccat.

3. Peccat, qui agit sine judicio prudenti, quòd actio sua sit licita. At sequens opinionem minùs tutam in allata hypothesi agit sine tali judicio: nam non potest, saltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cùm non possit saltem prudenter judicare veram esse opinionem negantem extare præceptum: non enim habet fundamentum sufficiens judicandi illam esse potiùs veram quàm oppositam, cùm fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare, ut intellectus prudenter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cùm non habeat motivum potiùs assentiendi quàm dissentiendi.

4. Opinio æquè tantùm probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æquè gravia: quanta enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum; & sic intellectus nihil habet, quo possit, saltem prudenter, & firmiter, determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccli. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Sed qui facit id, quod ei apparet tam probabile esse illicitum quàm licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cùm evidenter & necessariò judicet esse æquè probabile actum prohiberi.

6. Qui facit vel omittit id, quod cognoscit æquè probabiliter esse contra legem, quàm non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem, & curam servandi legem. Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Item peccat contra legem charitatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solùm ab iis, quibus certò scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id, quod judicat æquè probabile esse, quòd displiceat amico vel domino.

Confirmo 1. Authoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus ann. 1700. sic ait: *Absit verò, ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas à jure præscriptas agnoscimus: Primùm, ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius, sive quod est in hoc casu unicè tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura:* Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera: . . . ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2. Authoritate Cardin. Bellarmini Ep. ad Nepotem suum Episc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omninò debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minùs tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei, cùm de salute æterna tractatur, & facillimum est* con-

conſcientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo, conſcientia non remordente, ad eum locum, ubi vermis non moritur, & ignis non extinguitur, deſcendere.

Hinc non licet inire contractum, qui probabiliùs vel æquè probabiliter apparet injuſtus, &c.

Obj. 1. Qui ſequitur opinionem minùs tutam in concurſu oppoſitæ tutioris æquè probabilis, non agit in dubio practicè practico: ſed per judicia reflexa certò judicat ſe licitè agere.

Reſp. 1. Ex dubio ſpeculativo ſeu generali, neceſſariò reſultat dubium practicum circa actionem particularem hìc & nunc ponendam. Nam cùm propoſitio univerſalis contineat omnes particulares propoſitiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere ſit illicitus, idem eſt ac dubitare an hic & ille contractus particularis participans illam rationem ſpecificam, ſit illicitus: ſic dubitare an liceat pingere die feſto ſine neceſſitate, idem eſt ac dubitare an Petro, Paulo, &c. liceat pingere hoc die feſto ſine neceſſitate. Ergo non poſſum dubitare ſpeculative & in univerſali, an illicitus ſit aliquis contractùs, quin ſimul dubitem, an ſit illicitus contractus à me hìc & nunc celebrandus, ſi hic contineatur ſub illa ratione communi, & niſi adſit aliqua circumſtantia hunc contractum extrahens ab illa ratione ſpecifica ſeu communi.

Reſp. 2. Judicia illa reflexa Adverſariorum non ſunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controverſis, imò falſis: unde non reſolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honeſtate actionis pariunt. Nempe hæc ſunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus ſequendo opinionem probabilem, etiam in concurſu oppoſitæ tutioris, magis aut ſaltem æquè probabilis. Sed hujus falſitatem jam oſtendi.

Secundum. In dubio melior eſt conditio poſſidentis, & homo eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis circa actiones ſuas, quamdiu non conſtat extare legem eas vetantem. Sed contra eſt. Nam 1. hoc effatum (*In dubio melior eſt conditio poſſidentis*) valet ſolùm in materia juſtitiæ, ſeu in rebus temporalibus, quæ ſubſunt poteſtati humanæ, & in quibus ſolis applicatur à jure, idque docent Vaſquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non ſubjicitur poteſtati humanæ; ſed in his valet iſtud axioma, *In dubio tutior pars eſt eligenda.* Præterea prius effatum ſupponit parem cauſam: At in dubiis de licito & illicito, non eſt par cauſa Dei & creaturæ; Deus enim, ut ſupremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus. 2. Falſum eſt hominem eſſe in poſſeſſione ſuæ libertatis, quamdiu lex non eſt certa. Nam agitur hìc, non de libertate facti, quæ conſiſtit in potentia phyſica agendi & non agendi pro arbitrio; ſed libertate juris, quæ conſiſtit in potentia agendi & omittendi licitè. Unde cùm dubitatur, an extet lex vetans aliquid, hoc ipſo dubium eſt, an homo id poſſit facere licitè, ac proinde an ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis. Ergo jam eſt petitio principii, & affertur pro principio id, de quo eſt quæſtio. Jam verò cùm æquè veriſimile eſt extare legem prohibentem actum, homo non poteſt licitè eum ponere: nam tunc non poteſt judicare prudenter illum non eſſe prohibitum, & ſic privatur libertate juris: homo enim nil poteſt licitè agere, niſi prius prudenter judicet illud eſſe voluntate divina permiſſum vel præceptum; voluntas quippe divina eſt regula ac menſura actionum noſtræ voluntatis, quæ illi neceſſariò

ſubjici

subjici debet: regula autem est prior regulato; ac proinde prius est aliquid esse voluntate Dei permissum, quàm esse licitum voluntati nostræ; & sic voluntas nostra, ut licitè agat, debet cognoscere prius, an illud sit divinæ voluntati conforme, non enim regulari potest à voluntate Dei nisi præcognita. Præterea in dubio seu æquali probabilitate, lex generalis subjectionis ad Deum ut supremum Dominum ac Legislatorem, habet possessionem anteriorem & potiorem, quàm nostra libertas; obligatque ad abstinendum ab iis, de quibus dubitamus, utrùm Dei voluntati adversentur.

Tertium. Christi jugum suave est. *Resp.* Est equidem suave, non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipse Matth. 7. *Quàm arcta via est, quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ in lege evangelica dantur: tum quia lex Evangelica est lex charitatis, efficientis suave & leve, quod grave & amarum erat, ut explicat S. August. serm. 47. de divers. tum quia lex Christi liberat ab onere innumerorum penè præceptorum Judæis impositorum; & præter præcepta moralia, quæ sunt juris naturalis, pauca merè positiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro existentia & non existentia legis, lex non est sufficienter proposita, nec potest prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *Resp. Neg. conseq.* Quia tenemur servare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe. *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum est periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit* (*a*). Item vi legis charitatis & subjectionis ad Deum, præcipientis ut servetur præceptum dubium, cujus existentia prudenter negari non potest, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem verè existentem, & agendi id, quod reipsa displicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma: *In dubiis tutior pars eligenda est*, continet dumtaxat consilium, non præceptum, saltem pro omni casu. *Resp. Neg.* Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale suæ decisionis, ex se obligans pro omni casu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque supponunt ut certum, & lumine naturali notum. Et verò alioqui homo in æstimatione prudenti exponeret se periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, à fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, nisi quia dubium facti conjunctum est cum dubio juris, in quo non potest haberi persuasio saltem prudens, nec certitudo moralis, quòd electio partis minùs tutæ sit licita.

Dices 1. Hæc regula: *In dubio tutior pars eligenda est*, intelligi debet solùm de dubio negativo. *Resp. Neg.* Nam regula generalis est, & æquè spectat positivum dubium, quod est magis propriè dubium. Nam cùm æquales occur-

(*a*) Ex hoc Ecclesiastici textu, *qui amat &c.* in hunc modum argumentatur Divus Antonin. 1. part. tit. 1. cap. 10. §. 10. *Hinc est, quod B. Thomas & alii dicunt, quod ille, qui agit id, de quo est dubium, utrum sit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali sunt variæ, & contrariæ opiniones, ille, qui adhæret opinioni latioris viæ, videtur se exponere periculo mortalis, quia est in dubio, cùm possit illa opinio esse falsa, & contraria vera: Sed ad hoc respondetur, quod utique ille, qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo propriè, & strictè dubitationem, prout rationes sunt æquè ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinet ad unam, quàm ad aliam.*

occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non potest saltem prudenter non suspendere assensum, cùm non sit potior ratio assentiendi uni parti, quàm alteri. Ergo tunc est propriè verum dubium morale, ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minùs tutam, exponit se morali periculo violandi legem, & peccandi; nec intellectus potest judicare prudenter partem minùs tutam esse veram, & licere illam sequi.

Dices 2. In dubio positivo potest intellectus ex imperio voluntatis assentiri parti minus tutæ, ut veræ.

Resp. Id non potest saltem prudenter, cùm pars minùs tuta non apparet ei magis vera, quàm falsa; nec id potest saltem sine gravi formidine oppositi, quæ non potest nisi imprudenter contemni. Unde talis adhæsio non potest excusare à peccato, & cum ea morale periculum est agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem suam ex eo, quòd concurrat cum motivo æquè gravi in oppositum. Ergo motivum grave etiam in concursu æquè gravis, sufficit ad prudentem assensum. *Resp. Neg. cons.* Imò quia utrumque motivum retinet gravitatem suam in concursu, & sic se mutuò elidunt, neutra pars magis apparet vera quàm falsa: ac proinde intellectus neutri potest saltem prudenter assentire vel dissentire; sed debet suspendere assensum ac dissensum, & sic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad sequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obstant hæ regulæ juris: *In obscuris minimum est sequendum. Odia restringi, & favores convenit ampliari. Resp.* Hæ & similes regulæ intelligi debent solùm de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admissione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars est tutior. Nam illam sequens, exponit se solùm periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non est intrinsecè ac per se malum; oppositam verò sequens, exponit se periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod est intrinsecè malum. Hinc illa Regula 152. ff. de regul. juris: *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minùs justius est, quàm tutius:* Et ista Reg. 11. Jur. in 6. *Cùm sunt partium jura obscura, reo favendum est potiùs quàm actori.* At in dubiis de licito, & illicito, sequens opinionem benigniorem seu faventem libertati, exponit se periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæst. IV. *An licet sequi opinionem minùs tutam, sed probabiliorem?*

Resp. 1. Tenemur sequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis, & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, si adsint.

Hinc tenemur, 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem & susceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur salus, nec effectus Sacramenti, nisi re ipsa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. (*a*) 2. Ubi

(*a*) Huc spectat propositio damnata ab Innoc. XI. 2. Mart. 1679. *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi; hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.*

Ubi agitur de procuranda ſanitate corporis, de victoria ſive in bello ſive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex juſtitia vel charitate, &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, niſi adhibeantur media reipſa & non ſolùm opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus eſt probabile, etiam ſpeculativè, quòd tunc liceat oppoſitum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel ſuperioris præcepto obligatur.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minùs tutam de licito, quando poſt debitam veritatis inquiſitionem apparet certò, ac valdè probabilis, & multò probabilior oppoſita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1 Alexander VIII. damnavit hanc propoſ. *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam.* Ex Clero Gallicano ſupra laudato. 3. Licet ſequi judicium prudens, ac moraliter certum de honeſtate ſeu licitate actus. At opinio multò probabilior de licito eſt, ſeu fundat ejuſmodi judicium: nam ſequens opinionem multò probabiliorem de licito, licèt minùs tutam, judicat, aut ſaltem judicare poteſt prudenter, & firmiter, actionem ſuam eſſe licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multò graviora motivis minùs gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia & meritò contemnenda apparent, & ſic habet prudentem & firmam perſuaſionem, quòd actio ſua ſit licita, nec ullam habet formidinem erroris; vel ſi quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut ſcrupulum: cùm habeat motiva multò graviora judicandi actionem ſuam eſſe licitam, quàm ſint motiva judicandi oppoſitum, quæ comparatè ad longè graviora, apparent levia, & meritò præ illis contemnenda: proinde ſe habent perinde ac ſi non eſſent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde ſe habet ac ſi non extaret. Ita docet S. Antonin. 2. p. tit. 3. c. 10. §. 10. & ſub fin. hæc ait: *Non enim conſurgit certitudo moralis ex evidentia demonſtrationis, ſed ex probabilibus conjecturis groſſis & figuralibus, magis ad unam partem, quàm ad aliam ſe habentibus.* At ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus eſt, certiorari ulterius non oportet.* Et verò impoſſibile eſt habere dictamina metaphyſicè aut phyſicè certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui diſponit omnia ſuaviter, non exigit ab homine, ut ſemper cum evidentia & certitudine metaphyſica de materiali honeſtate ſuæ actionis operetur; quia eſt ſupra conditionem hominis in hoc ſtatu ſemper ſic operari, ait Cajet. Itaque Deus ſolùm à nobis exigit, ut nunquam operemur ſine firma & prudenti perſuaſione quòd operatio hìc & nunc exercenda ſit licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Pariſienſis, docens hominem ſtatim atque peccavit, teneri ad confeſſionem, ſit tutior; nemo tamen peccati arguit eum, qui confeſſionem aliquantiſper differt; quia opinio oppoſita S. Thomæ eſt multò probabilior, & tuta.

Dixi *multò probabilior.* Nam non licet ſequi opinionem minùs tutam, quæ apparet ſolùm paulò probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis exceſſus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior licèt minùs probabilis, eſt adhuc probabilis, habet moti-

motivum grave &c. *Reſp.* Ita eſt, ſi abſolutè & ſeorſim ſpectetur, non autem ſi ſpectetur comparatè ad oppoſitam longè probabiliorem, & relatè ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, ſic ut prudenter contemnatur præ oppoſito longè graviori, ac proinde perinde ſe habet, ac ſi non eſſet.

Obj. 2. Formido eſt eſſentialis cuilibet opinioni, etſi probabiliſſimæ. Ergo nulla opinio poteſt eſſe moraliter certa. *Reſp. diſt. ant.* Formido logica. C. moralis. N. Duplex eſt formido, una logica, quæ eſt eſſentialis omni aſſenſui opinativo, & conſiſtit in actu, quo intellectus cognoſcit non repugnare præcisè ex vi motivi aſſenſus, rem aliter ſe habere atque judicat: & alia moralis, quæ eſt accidentalis aſſenſui opinativo, & ab eo ſeparabilis, conſiſtitque in actu quo intellectus dicit rem fortè aliter ſe habere, ſive quo non leviter ſuſpicatur rem aliter ſe habere atque judicat. Hæc ſola formido repugnat certitudini morali, & abeſt ab opinione probabiliore.

Quæſt. V. *Ad quid tenemur, quando opinio eſt probabilis extra concurſum?*

Reſp. 1. Tenemur ſervare præceptum, quando opinio affirmans illud exiſtere, eſt unicè probabilis. Quia 1. tenemur ſervare præceptum, cujus exiſtentia apparet æquè probabilis ac non exiſtentia, ut probavi: Ergo à fortiori, ſi ejus exiſtentia appareat unicè probabilis. 2. Homo in hoc caſu poteſt prudenter judicare legem exiſtere, nec id poteſt niſi imprudenter negare: nam habet grave motivum id aſſerendi, & nullum habet negandi. At quiſque tenetur ſervare legem, quam poteſt prudenter judicare exiſtere, vel quam non poteſt niſi imprudenter negare.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minùs tutam, ſeu negantem præceptum, quando eſt unicè probabilis, ita ut excludat omnem formidinem ſaltem rationabilem peccandi. Quia illam ſequens poteſt judicare prudenter & firmiter actionem ſuam eſſe licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris; aut ſi quam habet, poteſt eam contemnere ut ſcrupulum, quippe quæ careat fundamento ſaltem rationabili. Sic ruſticus licitè omittit ſacrum eo die, quo ejus Paſtor, vir probus & doctus exiſtimatus, aſſerit ad illud non teneri, ſi nullum habeat motivum judicandi oppoſitum, nec ſuum Paſtorem falli aut fallere, ex cap. 44. *de ſentent. excomm.* Unde tunc talis opinio eſt certa practicè, & relatè ad operantem, quamvis ſpeculativè & abſolutè ſpectata, ſit dumtaxat probabilis. Quòd ſi contingat talem opinionem eſſe reipſa falſam, error eſt invincibilis.

TRACTA-

TRACTATUS DE LEGIBUS.

SECTIO PRIMA.
De Lege in communi.

Quæſt. I. QUid eſt Lex?

Reſp. Eſt præceptum commune, honeſtum, juſtum, ſtabile ſeu perpetuum, ad bonum commune, à gerente curam communitatis impoſitum, & ſufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum ſententia, Lex eſt. 1. Præceptum; nam Lex eſt ordinatio Superioris efficax, & obligans ſubditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non poteſt autem obligare niſi præcipiendo, hoc eſt, jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens eſt etiam præceptiva, ſaltem virtualiter: nam hoc ipſo quòd permittit aliquid fieri, prohibet, ne illud fieri impediatur. Porrò præceptum eſt recta agendi vel omittendi ratio, ſeu regula obligans ex authoritate Superioris. Per tò obligans, differt à conſilio, quod eſt etiam recta agendi regula, ſed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi lib. 1. contra Jovin. *Ubi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt: ubi præceptum, neceſſitas eſt ſervientis.*

2. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ, ex *L. Jura*, ff. de legib. *Jura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur.* Communitas autem perfecta eſt, quæ ex natura ſua perpetua eſt, ac politicæ gubernationis capax: ſive eſt ea, quæ ſibi ſufficit ad aſſequendum finem, ad quem inſtituta eſt, nempe ad conciliandam & conſervandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia ſui juris, Eccleſiæ, &c. Imperfecta verò, quæ ex natura ſua non eſt perpetua, nec capax politicæ gubernationis; ſive quæ ſibi non ſufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia, &c.

Porrò cenſetur communitas ſibi ad ſuum finem ſufficere, dum in ea eſt poteſtas Magiſtratus aut Paſtores inſtituendi, membra ac ſubditos in ordine continendi, lites & controverſias dirimendi, improbos ac ſceleſtos morte mulctandi, vel contumaces à corpore reſecandi.

3. Lex neceſſariò debet eſſe honeſta, ſtatuendo videlicet aliquid honeſtum, vel in ſe, vel ſaltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis eſt homines bonos facere, ut docent Ariſtot. & S. Thom. Deinde homo non poteſt obligari ad actus malos, vel inutiles, ſeu indifferentes; nec Deus utpotè ſummè bonus, ſapiens ac rectus, dedit hominibus poteſtatem ſtatuendi niſi honeſta.

4. Juſta, ſcilicet ex parte Legislatoris, & juſtitia quidem tum legali, in eo poſita ut proſit bono communi: tum commutativa, qua Legislator non plus ſtatuat quàm poſſit ſtatuere, nec aliis

quàm ſubditis; aliàs injuriam inferret, & nulla eſſet lex, cùm actio non poſſit excedere agentis poteſtatem: tum denique diſtributiva, qua ſecundùm æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. Nam eſſet contra rectam rationem, & juſtitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & in injuſtum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim ſi Lex de ſe utilis ſit; & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi verò, qui injuſtè gravantur, non obligabuntur quoad exceſſum injuſtum, niſi per accidens, ratione ſcandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quiſque juri ſuo cedere.

Porrò in dubio de honeſtate vel juſtitia legis, præſumendum eſt pro Legislatore, & ſervanda lex eſt; tum quia Superior habet jus altius, & poſſidet jus præcipiendi, à quo ſubditus per iſtiuſmodi dubium non probat ſe eſſe exemptum: tum quia Princeps regitur altiori conſilio, & poteſt habere rationes ſubditis occultas: tum quia tunc legis obſervationem poſtulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui ſubditis daretur nimia licentia non ſervandi leges.

5. Eſt de ſe perpetua, hoc eſt, ſtatuta in perpetuum, & ſine termino definito: ita ut ſemel lata, ſemper duret quamdiu durabit communitas, cui imponitur; niſi abrogetur, aut mutatis circumſtantiis noxia vel inutilis fiat, ex c. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum neceſſaria eſt ad earum finem, nempe bonum commune, quod poſtulat ſtabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter adminiſtretur communitas de ſe perpetua, quatenus per continuam ſucceſſionem perſeverat eadem moraliter in poſteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet eſſentialiter eſſe utilis bono communi, quod eſt finis eſſentialis & primarius Legis. Conſtat tum ex c. *Erit.* diſt. 4. ibi: *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis, ſecundùm naturam, ſecundùm patriæ conſuetudinem, loco temporique conveniens, neceſſaria, utilis, nullo privato commodo, ſed pro communi utilitate conſcripta.* Tum quia Lex eſt actus publicæ poteſtatis, quæ inſtituta eſt ſolùm in bonum commune; & poteſtas ferendi leges non eſt data hominibus, niſi propter bonum commune procurandum, ut conſtat ex Scriptura docente Legislatores Eccleſiaſticos eſſe Paſtores; & habere poteſtatem tantùm in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Sæculares verò eſſe Miniſtros Dei in bonum ſubditorum, Rom. 13. Præterea cùm Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri; alioqui inordinata eſſet: nam contra rectam rationem eſt totum ordinare ad partem, & totum operari pro ſolo bono privato partis. In quo differt poteſtas juriſdictionis à poteſtate dominativa in ſervum, & à jure proprietatis in utilitatem privatam conceſſo. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediatè, vel ſaltem mediatè & ultimatè, alioqui nulla eſt.

7. Lex debet ferri ab eo, qui præeſt communitati. Nam cùm Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non poteſt niſi ab eo, ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ, & cogendæ poteſtatem habet juridicam.

8. Demùm debet eſſe promulgata, ex *L. 9. Cod. de Legib.* quia Lex eſt regula

regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: ut regula non potest communitatem dirigere & obligare, nisi sit ei applicata & nota.

Quæst. II. *Quomodo lex differt à Præcepto?*

Resp. Differt 1. Quòd Lex necessariò feratur à persona publica pro communitate, & ad bonum communitatis, at præceptum ferri potest à persona privata ad privatam, putà à domino ad servum, & in bonum privatum superioris, vel subditi, vel alterius. 2. Quòd Lex de se sit perpetua, non merum præceptum, quod expirat morte præcipientis; Lex verò non. Quare si in nostra Societate, præcepta Præpositorum Generalium semper obligent, donec à successore revocentur, id non habent à se, sed à lege speciali Congregationis septimæ can. 10. iis perpetuitatem statuente. Igitur lex differt à præcepto, sicut species à genere: nam omnis lex est præceptum, sed non omne præceptum est lex. Præceptum enim aliud est commune, aliud particulare. Commune subdividitur in perpetuum, quod solum est propriè lex, & in non perpetuum, sed ad breve tempus impositum. Convenit autem lex cum præcepto, quòd utrumque sit ratio seu regula agendi vel omittendi, obligans ex authoritate superioris.

Quæst. III. *An Lex omnis necessariò obliget?*

Resp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex S. Hieron. suprà cit. & ex S. Augustin. lib. de sancta Virginit. cap. 14. *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum est usus & applicatio juris, quod habet superior ad obligandum subditos. Item est ordinatio superioris habentis potestatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque subditis declarantis: at voluntas efficax supposita potestate inducit effectum. 3. Lex divina, naturalis & positiva præcipit, ut justis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujusvis præcepti etiam humani, est transgressio Legis divinæ, ideoque offensa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permissiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hæc est imperare, vetare, permittere, punire.* *Resp.* Lex permissiva obligat alios ad non impediendum id, quod permittitur.

Quæst. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Resp. Dividitur in divinam, quæ à Deo, & humanam, quæ ab homine sancita est. Lex divina subdividitur in æternam, naturalem, & positivam: positiva in veterem, & novam. Vetus est ea, quam Deus dedit Moysi per Angelum, & per Moysen Israëlitis. Nova est ea, quæ à Christo lata fuit omnibus hominibus; & per Apostolos promulgata. Lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, quæ scilicet fertur potestate Ecclesiastica & spirituali, ut Papæ, Concilii, Episcopi; & in Civilem, quæ fertur potestate sæculari, ut Regis, Principis, &c.

SECTIO II.

De Lege Divina.

Quæst. I. *Quid est Lex æterna?*

Resp. Lex æterna latè sumpta, est summa ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: strictè sumpta, est ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno statuit, ut à creatura intellectuali fierent ea, quæ ex natura rei necessaria sunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ suæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. August. l. 22. contra Faustum cap. 27. dicente: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari*

vari jubens, perturbari vetans. Hinc non differt à lege naturali, nisi quòd hæc superaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud est, quàm Lex æterna strictè sumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter verò per dictamina rectæ rationis.

Quæst. II. *Quid est Lex naturalis?*

Resp. Est Lex divina, creaturæ rationali impressa, præcipiens quidquid ex natura rei necessarium est ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem; atque etiam statuens ea, quæ ex se necessaria sunt ad valorem actuum.

Hanc obligare sub mortali in re gravi, fide constat ex Roman. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni sunt morte.* Et cap. 2. *Quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt,* propter peccata scilicet contra legem naturalem commissa. Enimverò legem naturalem violans in re gravi, offendit graviter Deum, quem non potest invincibiliter ignorare esse illius authorem.

Porrò Christus explicuit & sancivit præcepta moralia legis naturalis, eorumque omnium observationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis est etiam Evangelica quoad materiam, seu rem præceptam, & vetitam. *Quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate,* ut agatis. Phil. 4. ubi Apost. commendat observationem eorum omnium, quæ lex naturalis ac divina præcipit & consulit.

Quæst. III. *An Lex naturalis præcipit, ut semper fiant actus honesti ac boni?*

Resp. Affirm. Quia Lex naturalis præcipit, ut homo semper vivat decenter, seu agat modo consentaneo naturæ suæ rationali, qua rationalis est; & sic præcipit homini id omne, quod necessarium est ad vivendum seu agendum semper honestè, ac decenter naturæ rationali ut rationali: *Omnia honestè & secundùm ordinem fiant,* 1. ad Cor. 14. At ad semper agendum honestè ac decenter naturæ rationali qua rationali, necesse est, ut omnis ejus actus deliberatus, sit consentaneus naturæ rationali qua rationali, ideoque honestus.

Ut autem actus sit honestus ac bonus, necesse est, ut sit de objecto bono, vel indifferenti, sed conducibili ab bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumstantiis objecto debitis, & propter finem honestum. Nam si unum ex iis desit, actus non est bonus, sed malus; tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem, & circumstantias actui debitas; & sic non convenit, sed disconvenit naturæ rationali seu intellectuali, nec à recta ratione approbatur, sed improbatur: quippe recta ratio dictat eum solum actum esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Quæst. IV. *An Lex naturalis potest mutari?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest mutari propriè. Quia Lex mutatur propriè, cùm desinit, aut fit inhonesta, noxia vel inutilis, aut abrogatur à superiore, vel contraria consuetudine præscribitur. At Lex naturalis neque potest desinere, cùm sit necessaria, & lata in perpetuum; neque fieri inhonesta, noxia vel inutilis: cùm nil præcipiat nisi bonum ac honestum, &

ex

ex natura rei necessarium, & nil vetet, nisi id quod est per se malum ac inhonestum; neque potest abrogari à Superiori, nempe Deo: Deus enim non potest non præcipere semper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei necessarium est ad vivendum honestè, & decenter naturæ suæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non potest creaturam rationalem non regere sapienter & ordinatè, & modo suæ sanctitati consentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, supposita creatura intellectuali, est absolutè necessaria. Denique non potest contraria consuetudine præscribi; nam si non potest abrogari à Deo, multò minùs potest ab hominibus.

Resp. 2. Lex naturalis potest mutari impropriè, quatenùs nempe potest fieri mutatio in circumstantiis materiæ illius. Nam Deus potest materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid est de jure naturali permissivè, vel præceptivè. Illud est de jure naturali permissivè, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; sed permittit fieri, vel aliter de eo statui. Illud est de jure naturali præceptivè, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde cujus oppositum à nemine statui potest.

Quæst. V. *An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directè & propriè. Quia dispensare propriè in lege, est liberare aliquem ab obligatione Legis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolutè hoc facere in Lege naturali. Ergo. *Prob. Min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui, ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id, quod est intrinsecè malum ac inhonestum, vel omittat id, quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus omissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolutè hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsa dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum, ipsis commodata. 4. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iisdem in usura. 6. Cum Osea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

Resp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit has actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt; sed solùm mutavit conditiones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub qua mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque

Ad 1. Resp. Deus, ut supremus vitæ ac necis omnium Dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio autem innocentis, facta authoritate & jussu Dei, non est injusta, nec vetita

lege naturali, nec proinde homicidium, ſed eſt juſta & conſentanea juri divino naturali.

Ad 2. Reſp. Uxorum pluralitas non eſt contra jus naturale, poſita conceſſione divina. Nam non repugnat abſolutè fini primario conjugii, qui eſt prolis ſuſceptio & educatio; ſed tantùm adverſatur ſocietati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem: quibus incommodis Deus facilè auxiliis gratiæ proſpicere poteſt. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; ſed hanc injuſtitiam tollit ſeu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cùm Deus ſit ſupremus omnium creaturarum, & jurium illarum Dominus.

Porrò Deus uxorum pluralitatem Patriarchis conceſſit, ad majorem fidelis populi, ex quo Chriſtus naſciturus, & verus Dei cultus in cæteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. Reſp. Deus tamquam ſupremus rerum omnium Dominus, Ægyptiorum vaſa Iſraëlitis donavit, ita ut Ægyptii jam deſinerent eſſe illorum domini: & ſic Iſraëlitæ non abſtulerunt, nec retinuerunt rem alienam, ſed ſuam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuêre. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Iſraëlitas tranſtulit, tum ut ſummam Ægyptiorum in Iſraëlitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Iſraëlitis debitam redderet laborum ſuorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. Reſp. Matrimonium diſſolvi poteſt authoritate Dei ut authoris naturæ, & ſupremi omnium jurium creaturarum Domini. Repudium autem permittendo, hoc ipſo irritavit ſeu diſſolvit prioris matrimonii vinculum, quo diſſoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat ſecundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. Tradetur reſponſio, ubi de uſura agetur.

Ad 6. Reſp. Cum SS. Auguſtino & Hieronymo. Deus non juſſit Oſeæ, ut fornicaretur, ſed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc poſt matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. Reſp. Præceptum de Sabbato non eſt de jure naturali quoad determinationem temporis. Præterea in facto Machabæorum non intervenit propriè diſpenſatio, ſed ſolùm interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam ſalutem neceſſarium, ut probat Chriſtus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hoſtes, præſertim infideles.

Obj. 2. Papa per authoritatem à Deo acceptam diſpenſat. 1. In actuali reſidentia Epiſcoporum in ſuis Diœceſibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato non conſummato; quæ tamen omnia ſunt de jure naturali.

Ad 1. Reſp. Papa non eximit Epiſcopos ab obligatione reſidentiæ actualis in iis circumſtantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; ſed ſolùm cum authoritate declarat Epiſcopos in his aut illis circumſtantiis poſſe legitimè à ſuis ſedibus abeſſe.

Ad 2. Reſp. Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipſo voto & juramento, ſed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promiſſionem Deo factam, & juramentum; qua remiſſione facta, hoc ipſo ceſſat obligatio præſtandi promiſſum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promiſſum, relaxata promiſſione. Promiſſio

missio autem Deo facta relaxari potest à Deo, non solùm immediatè, sed etiam mediatè, nempe per suum Vicarium & Oeconomum.

Ad 3. Resp. Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima causa per supremam potestatem acceptam à Deo, qui ut naturæ author, & rerum ac jurium omnium Dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat propriè in lege naturali, legis naturalis obligationem directè tollendo, materia ejus secundùm omnes suas conditiones remanente: sed impropriè tantùm dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex pate materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei Vicarius, Oeconomus, & supremus Ecclesiæ Pastor à Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare impropriè in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet à Dominio Dei, quatenùs potest materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ. Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum Dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem, &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, imò non est acceptio alieni, sed boni, quod fuit alienum, & jam per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cùm fiat authoritate accepta à Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum, &c. In iis verò præceptis, quorum materia non pendet à Dominio Dei, ne impropriè quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsecè mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti, cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, hæresis, perjurium &c.

Quæst. VI. *Quid est Lex Positiva?*

Resp. Lex positiva in genere est ea, quæ liberè à legislatore lata est, & aliter promulgata quàm per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo, putà voce, vel scripto. Alia est merè positiva, quæ scilicet statuit aliquid, quod non est sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiæ, quæ scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex verò divina positiva est ea, quæ à Deo liberè lata est, & aliter promulgata quàm per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ sunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta scilicet moralia, & merè positiva quoad cætera præcepta.

SECTIO III.
De Lege humana.

Nota. Jus gentium est jus ab omnibus aut ferè omnibus gentibus, usu & consuetudine vim Legis habente introductum. Sive est jus non scriptum, quod libero omnium aut ferè omnium nationum consensu & usu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus

gentium spectant divisio & proprietas bonorum, &c. Quare jus gentium est quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

De causa efficiente, & materia Legis humanæ?

Quæst. I. Q*Uinam possunt ferre leges, & quibus?*

Resp. 1. Leges Ecclesiasticas ferre possunt 1. Papa pro tota Ecclesia, ex Joh. 21. *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* 2. Concilium generale etiam pro tota Ecclesia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro sua Provincia. 3. Legatus Apostolicus pro sua Provincia. 4. Episcopus pro sua Diœcesi, licèt non consecratus modò sit confirmatus. Archiepiscopi autem, Primates & Patriarchæ extra Concilium possunt pro sua tantùm Diœcesi. 5. Qui habent jurisdictionem quasi Episcopalem, ut aliqui Abbates pro locis sibi subjectis. 6. Ordines Religiosi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpositi generales, nisi ex speciali & expressa concessione Papæ, quæ ordinariè non datur; neque Ordo fœminarum, qui æquè est incapax jurisdictionis ecclesiasticæ, ac earum singulæ: ideoque non potest ferre leges propriè dictas, sed solùm statuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Resp. 2. Leges civiles sancire possunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Respublica Superiorem non agnoscens, pro suis ditionibus. Ratio generalis est, quia Episcopi & Principes sæculares præpositi sunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam potestatem, utpote necessariam ad rectè ac convenienter regendam communitatem perfectam: nec enim rectè ac convenienter communitatem perfectam regere possunt, nisi habeant potestatem efficaciter ac stabiliter statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut observentur, coërcendo & puniendo improbos ac rebelles, omnesque in officio continendo.

Nota. Qui possunt condere leges: à fortiori possunt ferre præcepta, quæ etiam imponere potest quivis Superior privatus respectu suorum subditorum circa materiam directioni suæ subjectam; nam nemo potest esse Superior sine potestate præcipiendi.

Resp. 3. Nemo potest ferre leges, nisi suis subditis, & de rebus suo regimini subjectis; cùm nemo habeat potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minimè subjectas. *Potestas spiritualis & sæcularis, utraque deducitur à potestate divina: & ideò in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent. Et ideò in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm sæculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari, quàm spirituali, secundùm illud* Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari,* ait S. Thom. in 2. dist. 44. quæst. 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes merè Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen ecclesiasticum; Sæculares verò nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, *quos Deus sanctæ fidei, Ecclesiæque protectores esse voluit,* ait Trid. sess. 25. cap. 20. ut tales possunt & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo ad Leonem Imperat. ep. 75. *Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse colla-*

collatam, ut ausus nefarios comprimendo, & quæ benè sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.

2. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas adoptaverit supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas inferioris non prævalet, imò subest potestati Superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune; vel legem Papæ.

Quæst. II. *Quid potest statuere Lex humana?*

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive merè positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri Superioris, quo spectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec positiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat 1. Ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divina naturali aut positiva sic statuta non sunt; quæque supposita lege humana obligant, ex lege divina, naturali, & positiva generaliter præcipiente, ut subditi justis Superiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt: potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est, quantam postulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Thom. 1. 2. quæst. 95. art. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est, quòd forma determinetur secundùm proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina statuta ac determinata sunt. 3. Alioqui non extaret potestas verè legislativa humana, sed tantùm potestas declarativa, vel determinativa juris divini.

Resp. 3. Legislator humanus non potest omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præcipere, nisi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet esse accomodata hominum conditioni, & verè moraliter possibilis toti communitati, aut saltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non est hujusmodi, hoc enim paucorum est ac perfectorum. Ergo. *Major constat.* Nam Lex humana debet esse utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, si non sit accommodata hominum conditioni, & moraliter possibilis majori saltem parti communitatis: nam lex moraliter impossibilis à paucis observaretur, ac proinde esset in ruinam majori parti eam transgredienti; sicque posita hac lege, major pars subditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ possunt ferri ex aliqua hypothesi voluntaria: sic enim Ecclesia præcipit castitatem perpetuam iis, qui sacros Ordines suscipere volunt. Sic etiam ex hypothesi delicti gravis imponi possunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religiosorum ex amore perfectionis spontè susceptis.

Resp. 4. Legislator humanus potest omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum comune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati sunt, & potest prohibere illos actus vitiorum, qui boni communi noxii sunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri possunt. Nam potestas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam po-

postulat bonum commune, propter quod datur: finis enim est mensura eorum, quæ sunt & requiruntur ad finem. Cùm autem non sit idem finis potestatis ecclesiasticæ & civilis, unaquæque potest solùm præcipere actus virtutum illarum, quæ suo fini accommodatæ sunt. Proximus quippe ecclesiasticæ potestatis finis est cultus divinus & felicitas æterna: Civilis verò potestatis proximus finis est publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum; quamvis ejus finis ultimus sit gloria Dei & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam & æternam hominum salutem referri debet.

Resp. 5. Superior habet potestatem obligandi subditos in omni casu, in quo judicat se posse obligare, quamdiu non est evidens eum falli, sic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio postulat, ut hanc potestatem habeat. Alioqui magna daretur subditis licentia Superiorum jussa abnuendi, quod multùm obesset rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæst. III. *An Lex humana potest præcipere actus internos?*

Resp. 1. Lex humana potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, putà contractus, juramenti, Sacramenti, orationis, &c. *Ita communiter.* Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos, qui necessarii sunt, aut valde expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenientem. At Actus externi, in tali specie morali constituti, tales sunt. Ergo Ecclesia potest ejusmodi actus externos præcipere. Ergo potest etiam præcipere actus internos necessarios, ut illi actus externi sint in tali specie: nam qui potest præcipere aliquid, potest etiam præcipere id omne, sine quo illud esse nequit; alioqui non haberet veram & efficacem potestatem illud præcipiendi. 2. Ecclesia potest præcipere Sacerdoti, ut verè sacrificet, baptizet, &c. fidelibus, ut verè orent, contrahant, jurent, voveant, &c. Nam hi actus sunt necessarii, vel valdè expediunt ad bonum commune Ecclesiæ, cultùmque in ea debitum. Ergo Ecclesia potest præcipere intentionem sacrificandi, laudandi Deum, orandi, se obligandi, jurandi, &c. cùm sine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Reipsa Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum: nam Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit Confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincero animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii: cui præcepto non satisfit, nisi interius credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Veniam Domini Sabaoth* recepta ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multùm expedit, imò necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cùm Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediatè ordinata ad salutem animarum: nam sine hac potestate inanis ac nulla esset prior potestas. 2. Reipsa Ecclesia præcipit actus externos ut honestos: sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam: nam In-

Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.* Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *studiosè & devotè* celebrent, cap. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem Sacri religiosam, & cum attentione interna: unde oppositum damnavit Clerus Gallicanus anno 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuere potestatem aliquam, quam reipsa à Christo non acceperit; cùm semper regatur à Spiritu sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis.* 1. Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honestatis seu virtutis. Quia 1. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni: Ergo etiam ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æquè posset ac illud, cùm utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2. Ecclesia potest præcipere non solùm ut actus externus rectè fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem, &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem licèt bonum, cùm non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipsa Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina 1. de statu Monach.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum. Et ex *Clement. 1. ad Hæret.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in causa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideóque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideoque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem à fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porrò actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantùm ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi, ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia: omisso autem actu externo, internum omitti certò cognoscitur; ideoque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæst. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus merè internos?*

Resp. 1. Communis sententia negat: sed asserunt Glossa in cap. *Cogitationis,* dist. 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, la Croix, &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem à Christo Ecclesiæ concessam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia potestas Ecclesiæ est spiritualis, & ordinatur immediatè ad salutem animarum, quæ pendet maximè ab actibus internis. Ergo extenditur etiam ad actus merè internos, cùm sint materia proportionata fini potesta-

tis

tis ecclesiasticæ: nam finis cujuslibet potestatis, est mensura illius. 3. Ecclesia præcipit directè & immediatè actus internos. Sic. cap. ult. *de hæret. in 6.* Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipsa Conc. Trident. sess. 6. in prooemio prohibet, ne aliter credatur, quàm suo decreto statuitur. Ergo dissensus merè internus, non solùm præcepto divino, sed etiam ecclesiastico prohibetur. 5. Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una præscribit, ut Sacerdos *aliquantulum quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti:* quæ certè meditatio est actus merè internus. 6. Innocentius VI. damnavit hanc propositionem Michaelis de Molinos: *Risu digna est doctrina quædam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopos... Quia Ecclesia non judicat de occultis.*

Nec obstat, inquiunt, illud cap. *Sicut*, 2. *de Simon. Ecclesia non judicat de occultis.* Et cap. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conscientia, non necesse est, ut Superior possit cognoscere trangressionem factam; sed sufficit, ut reverà velit obligare, seu præcipere; nam hoc ipso culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex est violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis est hæc potestas circa actus merè internos. Nam ut potestas præcipiendi sit utilis & efficax, sufficit quòd possit obligare in conscientia, & sub culpa à Deo punienda; hæc enim obligatio satis per se urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Imò sunt, qui putant Ecclesiam punire posse pœna ipso facto lata actus merè internos, v. gr. hæresim merè internam, sicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis.

Ad authoritatem & rationem S. Thomæ respondent: Homo quidem non potest de actibus merè internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc est, obligantem sub pœna per hominis sententiam ferenda; quia talis lex requirit, ut homo per se possit cognoscere judicare, & punire; quod præstare non potest, si materia legis esset actus merè internus, utpote prorsùs occultus. Sed, inquiunt, potest homo ferre legem obligantem tantùm sub culpa à Deo punienda, vel etiam sub pœna ipso facto contrahenda circa ea, quæ non potest cognoscere, nec per se punire; quia lex illa per seipsam sufficienter cogit & punit transgressorem, & per se operatur omnem effectum, quem habere potest, & qui intenditur à legislatore.

Quæst. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo, etiam extrinseco præcipitur?*

Resp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communissimè. Quia 1. omnis actus specificatur à fine etiam extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, aut se inebriat, est in se species furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis est intemperans quàm fur, ut docent Aristoteles & S. Thomas. Ergo lex pariter specificatur à fine etiam extrinseco, sicut omnis electio medii specificatur à fine intento: nam lex æquè finem extrinsecum intendit, & actionem aliquam præcipit, vel vetat tanquam medium ad illum finem. Permutatio beneficiorum ex propria authoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solùm quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ecclesiæ fa-

factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur. 1. Ut Superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioqui actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. gr. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Christi, v. gr. non solùm ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solùm contra temperantiam.

Quæst. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. gr. Religionis, peccat solùm contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis, qui præcipitur, cùm præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui Sacrum omittit die festo, non abstinet à carnibus feria sexta, peccat contra Religionem & temperantiam; & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec satisfaceret dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

Quæst. I. A*N Principes Ecclesiastici, & sæculares, possint etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conscientia, ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. Affirm. Fide constat *Prob. 1.* Ex 1. Petr. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi, sive Ducibus ... quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt .... Ideò necessitate subditi estote non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam à Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideò subditi estote propter conscientiam.* Ergo Principes sæculares possunt ferre leges, quarum transgressio sit mortalis culpa.

Idem à fortiori possunt Principes Ecclesiastici; cùm potestas Ecclesiastica sit spiritualis, & altioris ordinis; & constat adhuc, 1. Pro Summo Pontifice: nam Christus dixit Petro, & successoribus ejus, Joan. 21. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis.* 2. Pro Episcopis: nam Christus dixit reliquis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et Hebr. 13. *Obedite Præpositis vestris.* Item ex Trident. sess. 7. can. 8. & sess. 25. de delectu ciborum; & ex cap. *Violatores.* 25. ex q. 1. & sequentibus. Hoc etiam constat ex traditione, & perpetuo sensu ac usu Ecclesiæ & fidelium. Sic, Act 15. Apostoli, statuendo Legem etiam merè positivam, qualis est

Lex abſtinendi à ſanguine & ſuffocato dicunt: *viſum eſt Spiritui Sancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *perambulabat... confirmans Eccleſias, præcipiens cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præſcribit, & recta ratio dictat ſubditos teneri Superiorum præceptis parere: nam eſſe Superiorem, eſt poteſtatem ac authoritatem habere in alios, qui tamquam ſubditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipſo Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet, ut ſuum cuique tribuatur; & graviter vetat, ne graviter violetur jus alterius, cùm violare jus alterius ſit intrinſecè malum, ideóque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum Legislatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem ſuam aliquid grave, & quo reipſa illud graviter exigit. Ergo. Adde, quòd poteſtas obligandi in conſcientia ſub mortali, ſit neceſſaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioquin innumeræ eſſent transgreſſiones occultæ; nec finis Legis ſatis obtineri poſſet.

Nota. Obligare in conſcientia eſt imponere neceſſitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam & offenſam Dei. Obligatio verò in conſcientia eſt talis neceſſitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine cauſa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Reſp.* Ibi Chriſtus damnat, non præcepta hominum juſta & legitima, ſed injuſta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Phariſæi anteponebant legibus divinis.

Porrò cùm dicitur Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor:* Supple aliquid tamquam præceptum divinum, immediatè à Deo latum. Cùm autem Deus Deuteron. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino;* loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præſertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud. 2. Cor. 3. *Ubi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. Reſp.* Per libertatem intelligitur immunitas à ſervitute peccati, à timore ſerviliter ſervili, &c. Cùm autem dicitur Rom. 6. *Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* Et Gal. 5. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege;* hæc verba, *Non eſtis ſub lege,* ſignificant: Non ſervitis, nec obeditis concupiſcentiæ, ſed illi imperatis. In aliquibus aliis locis, per legem intelligitur lex Moſaica, quæ per Evangelicam abrogata eſt, & à qua omnes ſunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex juſto non eſt poſita, ſed injuſtis, &c. Reſp.* Senſus eſt: Lex non eſt poſita juſto ad illum pœnis coercendum & terrendum, quia juſtus libenter & ex amore juſtitiæ legem obſervat. Quare lex juſto impoſita eſt ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus eſt Legislator & judex,* nempe Deus. *Reſp.* Senſus eſt, unum eſſe Legislatorem ſupremum & principalem, à quo cæteri ſuam poteſtatem accipiunt: ſicut Matth. 23. dicitur: *Unus eſt Pater veſter, qui in cœlis eſt. Nec vocemini Magiſtri: quia Magiſter veſter unus eſt Chriſtus.* Et verò cùm multa ad bonum commune neceſſaria & utilia ſint, quæ jure naturali & poſitivo divino ſtatuta non ſunt, neceſſe fuit dari à Deo hominibus poteſtatem illa ſtatuendi, & alia non ſatis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica ſufficiunt. Ergo inutilia ſunt præcepta humana. *Reſp. Neg. conſeq.* Nam inter præcepta evangelica eſt præceptum paren-

rendi legibus Principum Ecclesiastico-rum & sæcularium, atque præceptis legitimis Superiorum, quorum authoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Christus per se & per Apostolos. Unde ad servandam legem Evangelicam, obtemperandum est legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non potest obligare in foro Superioris. Ergo homo non potest obligare in foro conscientiæ, quod est forum Dei. *Resp.* Inferior obligare potest in foro Superioris, quando potestas inferioris est ab ipso Superiore. Omnis autem potestas est à Deo.

Obj. 4. Principes, præsertim sæculares, non intendunt obligare sub peccato. *Resp.* Hoc saltem virtualiter & implicitè intendunt. Nam hoc ipso quòd intendunt uti potestate legislativa, quæ à Deo derivatur, sufficienter intendunt obligare sub peccato, propter essentialem connexionem usus potestatis à Deo derivatæ, & obligationis sub culpa.

Instabis. Legislator humanus non exprimit obligationem in conscientia, & sæpè de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conscientia. *Resp. Nego conseq.* Quia ad obligandum in conscientia non requiritur expressa intentio & mentio obligationis in conscientia, sed sufficit implicita & virtualis, contenta scilicet in præcepto. Nam hoc ipso quòd Superior præcipit aliquid, ad illud sub culpa mortali vel veniali pro gravitate vel levitate rei præceptæ obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis observationem omnis legitimi præcepti Superiorum: obligatio enim sub culpa essentialiter annexa est præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult & jubet, ut legitimis Superiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod sanè obligat pro capacitate materiæ.

Quæst. II. *Quandonam Lex humana obligat sub mortali culpa?*

Resp. 1. Ex communi sententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. potestas humana est limitata, & commensurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, est contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, imò est injustum; nulla autem est potestas à Deo data hominibus, nisi ad ædificationem, non in destructionem. 3. Lex divina naturalis & positiva numquam obligat sub mortali in materia levi sub omni respectu.

Item secundùm multos, requiritur intentio Superioris graviter obligandi seu exigendi graviter, hoc est, ex tota sua potestate, id quod statuit: quia Superior potest in materia gravi obligare tantùm sub veniali. Non tamen requiritur, ut Superior expressè intentat obligare sub mortali: sed satis est quòd intendat uti sua tota potestate, & graviter exigat aliquid grave, licèt ignoret, quid sit obligatio sub peccato: cùm enim potestas Superioris sit à Deo, & Deus jubeat, ut subditi ei pareant, posita gravitate præcepti humani, hoc ipso oritur obligatio gravis, adeóque sub mortali.

Resp. 2. Lex obligat sub mortali, quoties materia est gravis, & Legislator absolutè præcipit vel vetat, nec expressè significat se velle solùm obligare sub veniali. Ita omnes ex Clement. 1. *de verb. signif.* quia tunc Superior potestate præcipiendi utitur sine limitatione, & secundùm materiæ capacitatem, cui censetur se accommodare, nisi oppositum declaret; & sic imponit præceptum grave, ideoque graviter obligans.

Cæterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & sufficiunt. 1. Ut finis proximus legis, seu id quod proximè intenditur per legem, sit magni momenti. 2. Ut id, quod statuitur, non parùm ad illum finem conferat, quamvis sit aliquid in se leve. Sic comestio pomi in paradiso, licèt de se levis, tamen erat gravis ratione finis à Deo intenti, nempe ut homo suam subjectionem & dependentiam à Deo profiteretur. Sic etiam ingressus viri in claustrum Monialium est materia gravis; quia ejus omissio multùm confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis est, quando res præcepta vel prohibita, multùm conducit ad finem proximum legis, qui sit gravis momenti.

Resp. 3. Gravitas materiæ, & intentio Superioris sufficiens ad obligandum sub mortali, cognosci possunt. 1. Ex gravitate verborum, quibus utitur Superior, ut v. g. cùm præcipit vel vetat aliquid sub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota sua potestate, &c. Nam gravissima verba non adhibentur à prudenti Superiore, nisi circa materiam gravem, & ad significandam gravem obligationem. Item dum significat se velle obligare sub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ transgressoribus impositæ, qualis est excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui, &c. Nam gravis pæna non imponitur justè, nisi pro gravi culpa, quæ supponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex consuetudine, quæ est *optima legum interpres*, *cap. de Consuet.*

Quæst. III. *An legislator potest in materia gravi obligare solùm sub veniali?*

Resp. Multi asserunt, & videtur communis sententia. Quia 1. Potestas obligandi, quam habet Legislator est, quoad usum in ejus libera voluntate, & sic potest eam applicare prout voluerit. Ergo potest illam applicare ad obligandum solùm sub veniali, præsertim cùm materia majoris obligationis sit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdùm expediat, ne scilicet nimiùm oneretur conscientia subditorum, qui sufficienter ad talis legis observationem inducuntur per obligationem sub veniali. 2. Multæ leges ac constitutiones Religiosorum, ut Carmelitarum discalceatorum, à SS. Pontificibus approbatæ, obligant solùm sub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abstinentiis, &c. 3. Lex divina solùm præcipit, ut pareatur Superiori, quantùm & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commensurata voluntati Superioris. Ergo si Superior leviter exigat & præcipiat aliquid, etsi de se grave, inde oritur solùm obligatio levis, & tunc præceptum censetur formaliter leve. 4. Actus liberè agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non potest in re levi obligare sub mortali culpa. Ergo non potest in re gravi obligare sub veniali. *Resp. Neg. conseq.* Quia Deus non dedit hominibus potestatem obligandi alios nisi secundùm materiæ capacitatem: alioqui regimen humanum esset nimis durum. At Legislator cùm habeat potestatem præcipiendi & vetandi liberè exercendam, potest illam potestatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem sub levi culpa, sicut potest illam potestatem nullo modo exercere, nec applicare. Et interdum habere potest justam causam sic applicandi suam potestatem, putà ne nimiùm gravetur conscientia subditorum, & ne detur occasio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio sufficienter inducit subditos ad servandam legem, ut con-

stat

ſtat ex legibus quorundam Religioſorum à Sede Apoſtolica approbatis.

Obj. 2. Licèt pendeat à Legislatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen poſito præcepto, vis obligandi derivatur à lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit Legislator. *Reſp.* Poſito præcepto, derivatur quidem à lege naturali vis obligandi, ſed proportionata præcepto, quod in hoc caſu leve eſt, cùm Legislator tunc leviter præcipiat.

Quæſt. IV. *An leges fundatæ in præſumptione, obligant in conſcientia?*

Nota. Duplex eſt præſumptio, altera periculi, ſeu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præſumitur.

Reſp. 1. Lex fundata ſolùm in præſumptione periculi, ſemper obligat in conſcientia. Quia 1. Leges illæ ſemper nituntur veritate, ac judicio certo periculi, vel ſæpe vel aliquando contingentis; quod ſemper verum eſt. 2. Legislator intendit per illas obligare, etiamſi eventus periculi non interveniat aliquo caſu particulari. Nam bonum commune poſtulat, ut omnes & ſemper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod ſæpe evenire poſſet, etiam cùm ejus periculum non perſpicitur, & multi, imò plerique ſibi falsò perſuaderent non extare periculum reſpectu ſui; & ſic lex paucos obligare cenſeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandeſtina, fundata in periculo fraudis, ſcelerum & incommodorum, quæ ex illis facilè oriri poſſunt, obligat etiam in caſu, in quo iſta certò non evenirent.

Reſp. 2. Præceptum fundatum in præſumptione facti, quod in re ipſa ſupponitur, non obligat in conſcientia, non ſubſiſtente veritate facti. Quia tunc non ſubſiſtit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus, nec tunc Superior intendit obligare, cùm nulla ſit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Epiſcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipſe præſumit eam eſſe validè conjunctam, cùm tamen non ſit propter occultum impedimentum: imò peccaret, ſi obediret.

Quæſt. V. *An Lex humana poteſt obligare cum gravi nocumento ſeu damno?*

Nota. Certum eſt legem naturalem obligare ad ſui obſervationem, etiam cum damno vitæ, in iis circumſtantiis, in quibus viget, ſeu jubet vel vetat aliquid. Quia non præcipit, nec vetat niſi id, cujus commiſſio vel omiſſio dedecet naturam rationalem, eſtque intrinſecè mala. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis ſupplicium, facere aliquid intrinſecè malum, etſi leve: nam quod eſt ex natura rei malum ac illicitum, tale eſt in quovis periculo & damno. Item id, quod à Deo præcipitur ut medium abſolutè neceſſarium ad ſalutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cùm ſalus æterna ſit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, leges humanæ non obligant plerumque, ſeu ordinariè cum gravi nocumento ſeu damno, quod per accidens conjunctum eſt actui præcepto. *Prob.* 1. Ex cap. 2. *de obſerv. jejun.* ubi ſtatuitur infirmos eſſe immunes à jejunio, *cùm non ſubjaceat legi neceſſitas.* Et ex cap. 4. *de regul. juris. Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum. Nam & ſabbatum cuſtodiri præceptum eſt: Machabæi tamen ſine culpa ſua in ſabbato pugnabant. Sic & hodie ſi quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur.* 2. Ex praxi Eccleſiæ, & conſenſu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas, &c. non obligant cum gravi incommodo

ſeu damno. 3. Leges divinæ merè poſitivæ, quæ ſtrictiùs obligant quàm humanæ, non ſolent obligare cum gravi nocumento. Nam Chriſtus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui neceſſitate gravi comederat panes Propoſitionis, quorum eſus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confeſſionis ex communi non obligat cum graviſſimo damno confeſſioni extrinſeco. 4. Ex cap. *Erit*, diſt. 4. lex debet eſſe poſſibilis ſecundùm hominum naturam & conſuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. *Impoſſibile eſt, quod vix poſſibile eſt, ut putà nimiam habens difficultatem.* 5. Ordinariè ad bonum commune, & ad finem legum illarum aſſequendum ſufficit, ſi illæ obligent ac ſerventur communiter, & extra caſus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legiſlator prudens cenſetur obligare cum hac moderatione & benignitate: alioqui ſine cauſa ſufficiente exponeret ſubditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinariè*, ob ſequentes reſponſiones.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, lex humana, cui periculum gravis damni eſt accidentarium, obſervari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando ſcilicet omitti non poteſt ſine contemptu legitimæ poteſtatis, vel religionis, aut ſcandalo gravi. Quia lex humana, vel ſaltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendam & non contemnendam, etiam exteriùs tantùm, religionem & poteſtatem publicam, quæ præponderat bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune plùs refert religionem & poteſtatem legitimam non contemni, ac ſcandalum omitti, quàm privati vitam ſervari. Dixi, *ſaltem naturalis:* nam contemptus etiam externus legis & poteſtatis legitimæ, vel religionis, & ſcandalum, ſunt intrinſecè mala, ideoque lege naturali prohibita, quare Machabæi elegerunt potius mori, quàm manducare carnem ſuillam in contemptum legis veteris, 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico tranſeunti per loca Hæreticorum, comedere carnes die aliàs vetito, ne ſi abſtineat, prodat ſe Catholicum, & ideò de vita periclitetur, eò quod præceptum Eccleſiæ non obliget cum tanto damno; tamen ſi quis ab Hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut oſtenderet hoc facto ſe deſpicere eccleſiaſticam legem ſeu poteſtatem, teneretur ſubire mortem, potiùs quàm comedere. Nec excuſaretur, etſi declararet ſe non comedere carnes in contemptum Eccleſiæ, ſed propter neceſſitatem ad vitandam mortem: nam tunc adhuc eſſet contemptus externus legis, qui ſemper eſt intrinſecè malus. *De Lugo.*

Reſp. 3. Ex communi ſententia, lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, eſt tota poteſtas ad ſuam conſervationem & ad bonum commune neceſſaria. Nam Deus ut author naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Chriſtus Eccleſiæ bono ac recto regimini ſufficientiſſimè providit. Ergo in quavis communitate perfecta eſt poteſtas præcipiendi actus ad ſuam conſervationem & bonum commune neceſſarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cùm aliundè æquum ſit pro totius ſalute partem periculis objicere. Sic Epiſcopus poteſt obligare Vicarium mortuo Parocho, ad non deſerendum parochianos tempore peſtis, Dux milites ad ſervandam ſtationem, vel irruendum in hoſtes cum certo mortis periculo, &c.

Lex autem humana tunc maximè per ſe obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per ſe actui præcepto con-

conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem, vel bonum statum Reip. Nam Respublica non habet dominium, sed solùm convenientem usum vitæ civium.

Quæst. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut Lex obliget?*

Nota. Promulgatio Legis est Legis publicatio, seu publica denuntiatio facta nomine Principis, per quam Lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis scriptæ in loco publico, vel alio simili modo. Unde differt à divulgatione, quæ est promulgationis extensio, qua scilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut Lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur, ut ab ea cognosci possit. Nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum; cùm rei incognitæ observationem velle nemo possit. At Lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta à Superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publicè proponi, & applicari ad hoc, ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enimverò quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato; nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est complementum essentiale Legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut Lex actu obliget.

Hinc si Titius certò sciat legem aliquam esse latam, & jussu Principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam Lex cùm sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publicè proposita sit, ideoque promulgata.

Resp. 2. Ad promulgationem sufficientem nulla certa solemnitas, seu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei sufficit, quòd Lex sic proponatur, ut possit facilè pervenire ad notitiam subditorum. Hinc ex natura rei sufficit, quòd Lex publicè denuncietur in Curia, seu in civitate, in qua residet Princeps, nam Lex ibi denunciata potest facilè in subditorum notitiam pervenire, ob frequentem ad sedem Principis recursum & concursum ex civitatibus omnibus ei subjectis.

Ad promulgationem verò ex jure positivo requisitam, talis debet esse publicatio, qualis vel ex Lege positiva, vel ex consuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præscribitur. Cùm ergo circa hoc diversæ in diversis locis solemnitates & conditiones, vel consuetudine vel Lege determinatæ sint, si earum aliqua omittatur, non censetur Lex legitimè promulgata.

Resp. 3. Ut Leges imperiales obligent Provincias, debent in illis singulis promulgari. Imò non obligant in Provincia, nisi post duos menses à promulgatione ibi facta, ex Authent. *Constitutiones*, secundùm Doctorum interpretationem, & consuetudinem. Idem est de Legibus latis à Regibus & Principibus Imperatori subjectis, ac de imperialibus: quia illi Principes non acceperunt ab Imperatore potestatem ferendi Leges, nisi secundùm jus commune Imperii, & juxta modum, quem servant ipsi Imperatores in Legibus suis ferendis.

Resp.

Resp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non subjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in singulis Provinciis, nec duos menses post illam; sed sufficit, ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur, nisi aliud exigat Lex vel consuetudo. Quia talis promulgatio ex natura rei sufficit ad obligandum subditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Ferè tamen ubique viget consuetudo aut Lex Regni, ut Reges, qui habent plures Provincias, curent suas Leges in singulis Provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, nisi referantur in acta Curiarum supremarum.

Resp. 5. Lex humana, quæ in uno loco promulgatur, non statim incipit ubique obligare, sed solùm in unoquoque loco obligat actu, elapso eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut*, ad calcem Conc. Trident. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim non nisi post certum tempus obtineant.* 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non est sufficienter denuntiata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens, ut notitia Legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licèt ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur, tamen si Lex illa statuat aliquid de esse morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus spuriorum, &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum Legum postulat, ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæst. VII. *An ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatæ?*

Resp. Non pauci censent Leges Papæ debere in singulis Provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint, vel Papa expressè declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia Jus Civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex c. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur, sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* At juxta Jus civile, Lex non obligat Provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis Legibus statuit. Enimverò, inquiunt, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc modum obligandi, quem servant Leges civiles, postulant; nisi aliqua urgens causa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures verò docent Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas, obligare in Provinciis omnes, ad quorum notitiam venerint secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cùm per eam Lex possit innotescere in omnibus Provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ, in qua Provinciarum causæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in Provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Conc. Tridentini ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis

dis Maji, ann. 1564. post promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Constit. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quàm quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos, obligari infra octo menses à die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam à Christo immediatè accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem Leges civiles adhibentur ab Ecclesia in causis decidendis, quando sunt conformes æquitati ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi causas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum; quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cùm nil de eo lege statutum est.

Quæst. VIII. *An ut Leges humanæ obligent, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?*

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solùm esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessariò oritur ab authoritate Superioris, non à consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire Superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare Superioris absolutè impositum, obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax & inutilis: Ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu: sicut enim quantùm ad vim obligandi se habet præceptum Superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cùm sit ejus Superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, imò sæpè pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam: & hi nequeunt sine culpa resistere: nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat Legem à Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. §. de Legibus dicitur: *Cùm ipsæ Leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quòd judicio populi receptæ sunt. Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non à Principe & Legislatore supremo & absoluto, sed à Legislatore dependente à consensu populi, Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuêre Leges Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 3. dist. 3. *Leges instituuntur, cùm promulgantur: firmantur, cùm moribus utentium approbantur.* Ergo. *Resp. Neg. conseq.* Nam 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis, aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum, quatenus per eum removentur à periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges*

hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare Legem jam obligantem. Ergo potest illam prævenire, ne obliget. *Resp. dist. ant.* Si Princeps tali consuetudini non resistat, *Concedo ant.* Si resistat, *Nego ant. & conseq.* Consuetudo Legem abrogare non potest, nisi sit legitimè præscripta. Talis autem non est, quamdiu consuetudini resistit, seu contradicit Legislator, & vult Legem observari. Consuetudo verò non servandi Leges, nisi prius à majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitimè præscripta: nam tali consuetudini resistunt Legislatores, subditos suos ad legum suarum acceptationem & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive à Deo, sive à communitate potestatem ferendi Leges nisi dependenter à consensu majoris partis communitatis: nam potestas benè instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed ad adjuvandum. Ergo. *Resp. Neg. ant.* Ad *probationem dico*, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderatè ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis eò magis necessaria est, quòd major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas Leges, paucissimæ Leges acceptarentur, & sic paucissimæ valerent, in detrimentum Reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantùm sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur à populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. *Resp. Neg. ant.* Cujus oppositum experientia constat: sæpissimè enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad *probationem dico*, regimen humanum debere esse non solùm suave, sed etiam efficax. Porrò suavitas Legum in eo consistit, ut non ferantur de iis, quæ sint difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adversentur.

Notanda sunt sequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus absolutè latis, & cum intentione statim obligandi: nam si Legislator supremus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, Lex non obligat nisi post illum. Quia cùm Lex pendeat à voluntate Legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ex ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post Legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere talem consensum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non observetur à majori parte communitatis, tunc si Legislator id sciat & taceat, censetur consentire, ut non servetur, nec obliget. Nam *qui tacet, consentire videtur*, reg. 43. Jur. in 6. Si verò urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem, nisi sit legitimè præscripta, nec est legitimè præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignorat Legem non recipi, nec servari à majori parte communitatis, Lex obligat, donec legitimè præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cùm Lex absolutè lata obliget omnes independenter à consensu subditorum. 4. Ut Lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori,

minori, & quod fit à majori parte, censetur fieri à tota communitate. Imò sufficit, quòd recipiatur à dignioribus Reip. quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa: quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

Quæst. I. AN *ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus merè coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & reipsa attenderet ad Sacrum: Eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud; quia non poneret voluntariè actum præceptum, cùm non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solùm dandi operam meditationi.

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solùm prohibetur actus humanus liber, v. g. ne quis furetur. Hinc licèt aliquis nunquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit positionem actus, ut præcepti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntariè fiat: nec ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam liberè faciat, verè illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum, interest devotè Sacro, non tenetur aliud audire, postquam resciverit esse festum.

Imò secundùm multos, satisfacit præcepto, qui voluntariè facit rem præceptam animo expresso non ei satisfaciendi per illum actum: v. g. qui Sacrum audit die festo præcisè, ut privatæ suæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ, jam huic satisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, nisi ex errore putet se ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntariè actum præceptum; nam nil aliud præcipitur. Voluntas autem non satisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti inefficax est: nam non destruit voluntatem efficacem faciendi id, quod præceptum est, ideoque verè satisfaciendi præcepto.

Illud verò axioma: *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum est dumtaxat respectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut sunt, v. g. contractus. At non pendent ab eo, qui voluntariè actum præceptum posuit, ut per hoc non satisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & in hoc casu vult eam retinere ac proro-

gare, sicque se obligare ad aliud Sacrum audiendum: nam cùm impositio obligationis in voto sit à voluntate, pendet à voluntate, ut eam proroget. At cùm impositio præcepti, & ejus obligatio non pendet à voluntate subditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cùm voluntariè actum præceptum posuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas est contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur solo facto & opere, cum positiva & expressa voluntate non implendi. Sed responderi potest talem voluntatem esse inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum, talem teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem judicare se satisfecisse præcepto per actum positum.

Quæst. II. *An ad satisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex est finis & modus Legis, nempe intrinsecus, & extrinsecus. Finis Legis intrinsecus est id, ad quod Legislator sua Lege intendit obligare: unde est id, quod reipsa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinsecus est id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur à Legislatore. Modus autem intrinsecus est ille, sine quo substantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione: extrinsecus est is, sine quo substantia rei præceptæ poni potest.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinseco Legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipiatur à Superiore, non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit: quia tunc non facit id totum, quod præcipitur; & finis ille est etiam materia Legis. Finis autem præcipi censetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expressum. Hinc si jejunium vel oratio præcipiatur, v.g. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus à Legislatore intentus non præcipiatur, satisfacit præcepto, qui opus præceptum exequitur, etsi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum, quod præcipitur; tunc enim solùm præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præceptum, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licèt non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

Quæst. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantia mala?*

Nota. Agitur hìc de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit, ut homo semper vivat seu agat honestè, id est, decenter ac conformiter naturæ suæ rationali qua rationalis est, ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honestè & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est, ut non solum actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis & propter finem honestum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana rectè, convenienter,

nienter, & ob finem honestum, ideóque actu bono & honesto.

Resp. 1. Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ à Superiore expresse præcipitur, vel essentialis est actui præcepto; nam tunc non fit id totum, quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non est essentialis actui externo, neque expresse præcipitur à Superiore, sine ea satisfit præcepto humano; quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine; & actus vitiatur tantùm per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem objectiva Lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licèt peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur solùm ratione motivi cujusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solùm concomitanter, tunc satisfit præcepto. Sic qui devotè & attentè Sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licèt concomitanter moveatur, aut prius impellatur ex vana gloria, satisfacit præcepto Ecclesiæ: nam ponit liberè actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæst. IV. *An per unum eumdemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia Superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud, quàm quod jam aliàs debitum est. Alioquin sæpe non assequeretur finem à se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi à Confessario imposito non satisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia Confessarius censetur obligare ad opus aliàs non debitum, utpote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus, quàm quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum ex duplici titulo justitiæ, putà ex damno illato & ex emptione, bis debet, non satisfacit duplici illi obligationi dando solùm centum; nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur Superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate, sic in Jubilæis satisfit jejuniis à Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem Superioris cognosci potest, vel ex circumstantiis, fine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si Confessarius injungat auditionem Sacri singulis diebus per mensem, pœnitens satisfacit, unum sacrum diebus festis audiendo: quia in his circumstantiis non censetur Confessor intendere, ut pœnitens bis Sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. E contra si injungat operario, ut Sacrum omnibus diebus festis audiat per annum v. g. hic tenetur bis Sacro interesse, quia talis est mens Confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimùm autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Aliàs regulariter Superior plures actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est, quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, jux-

juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est vero similius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Hinc si vovisses dare eleemosynam, & Confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

Quæst. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modò unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita, tollat alteram. Quia tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta, cùm in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore Sacri recitat horas cum intentione & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

Quæst. VI. *An peccat, qui ponit voluntariè impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directè, & ex intentione non implendi Legem. Patet: nam is habet voluntatem non servandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paulò antè, aut tunc non removet impedimentum cùm potest sine gravi damno. *Ita communiter.* Quia Lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omissione præscripta impossibile est, ideóque positionem impedimenti, alioqui non esset per se efficax. Præterea præcipiens finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sint, at removere & non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die festo se inebriat, ita ut Sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi Sacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantùm potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, imò & ad Sacrum audiendum diebus festis, &c. cùm hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, imò ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad numquam apponendum impedimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, ad honestatem morum & ad bonum commune.

Quæst. VII. *An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem, quam potest?*

Resp. Affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est, de re quæ commodè dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius Quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio, *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.* 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes,

etiam

etiam seorsim sumptas; cùm singulæ seorsim faciant ad finem præcepti; nec est causa sufficiens excusans à parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem, quam potest, sic hæc sit divisibilis à toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porrò hæc regula, *Accessorium sequitur principale*, non valet in omnibus, nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest, quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est propriè accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum, quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo, servandum est majus præceptum; quia prævalet minori, & graviùs obligat, unde tunc minus obligare desinit. Præceptum autem naturale, cùm sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto merè positivo etiam divino, divinum humano, cùm Deus sit Superior homine: præceptum supremi Principis præcepto Superioris subordinati: præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala, ut veniant bona.* Rom. 3.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale charitatis, quæ est virtus omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quòd si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis; ideóque gravis est inordinatio, à qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo.* Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cùm hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

Quæst. I. *Quinam Legibus humanis subjiciuntur?*

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob. 1.* quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuò amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 21. *de sentent. excommunic.* cùm potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc. 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligantur: unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuò amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quòd infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sint: at perpetuò amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis à Legis transgressione excusen-

cusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porro constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsecè mala: nam excitans censeretur causa moralis ac principalis horum actuum intrinsecè deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit; ideóque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam à carnibus, &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licèt per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ semper eandem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cùm hæ sint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis: quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum, Dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex cap. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles.

Quæst. II. *An exempti à jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatoris: nam desinunt esse subditi hoc ipso quòd ab ejus jurisdictione eximuntur, secundùm id scilicet in quo eximuntur. At Legislator non potest obligare suis Legibus nisi subditos, cùm careat jurisdictione in non subditos. (a)

Quare Religiosi exempti non obligantur Legibus Episcopalibus aut Synodalibus, imò nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. in cap. *Sicut olim:* nisi in casibus in quibus à jure communi, Concilio Tridentino, & Summis Pontifi-

(a) *In Tract. de Synodo Diœc.* lib. VII. *cap.* 12. statuitur, non licere Episcopis ne quidem in Synodis privilegiis derogare, à Sede Apostolica Regularibus concessis, posse tamen tamquam Apostolicæ Sedis delegatos plura sancire, quibus Regulares obligentur. Hinc, *ait*, 1. Non licere Regularibus in propriis Ecclesiis Eucharistiam sine velamine exponere, nisi ex causa publica ab ordinario approbata, *ex decreto Sac. Congreg. Concil. anni* 1630. 10 *Augusti.* 2. Posse ab Episcopo tanquam delegato, puniri circa Eucharistiam delinquentes, & ad multorum observationem compelli circa Sacrificium Missæ, novas imagines, & reliquias, ut si admittant in Missa indecentia, & prohibita; si novas imagines, vel reliquias ab Episcopo non approbatas, exponere contendant &c. 3. Corrigi, & puniri posse, delinquentes in iis, quæ respiciunt clausuram Monialium, etiam ipsismet Regularibus subjectarum. 4. Regulares quoscumque ne per modicum quidem tempus, nec ulla occasione, posse ad Moniales sine Episcopi licentia accedere sine gravi culpa. 5. Coercitioni Episcopi obnoxios esse, si excipiant confessiones, non obtenta ab Episcopo facultate; si excipiant confessiones Monialium etiam Ordini subjectarum, sine prævia approbatione; si renuant accedere ad publicas processiones; si prædicent in propriis Ecclesiis, Episcopo contradicente, vel non petita ab eo benedictione, aut in alienis sine licentia; si non servent interdictum ab Episcopo latum, vel dies festos ab eodem indictos, aut Episcopi censuras promulgare recusent; si graviter delinquant in administratione alicujus Sacramenti; si præsumant dare habitum sui Ordinis Mulieribus Tertiariis, non collegialiter viventibus, inconsulto Episcogo &c. *Vide citat. cap.* 42. *&* 43. ac *lib.* VIII. *cap.* 41 ubi, *ait num.* 6. non teneri ad servandum jejunium ab Episcopo indictum; teneri tamen ex consuetudine vim legis habente, si in communitate ex antiqua consuetudine hujusmodi jejunia serventur: & jure naturæ, si non jejunando aliis scandalum præbeant.

tificibus poteſtas in ipſos ſpecialiter Epiſcopis aut Concilio Provinciali conceſſa eſt. Idque declaravit Gregorius XIII. in ſuis reſponſionibus ad Conc. Rothomagenſe, in eodem Concilio publicatis, ann. 1581. Quia ſcilicet Religioſi illi ſunt exempti à jurisdictione Epiſcopali. Ex decreto autem Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 12. tenentur ſervare cenſuras & interdicta ab Epiſcopis lata, & feſtos dies ab illis præſcriptos. Imò juxta Vaſquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate ſervare præcepta Epiſcoporum ſpectantia ad communem obſervantiam, & totius populi devotionem in iis, quæ ſtatui & privilegiis Regularium non adverſantur, ut jejunia, preces ad cauſam publicam: nam licèt ſint exempti, ſunt tamen pars illius communitatis, & ejus commoda participant.

Item omnes exempti, ſed præſertim Regulares, qui ex ſuo inſtituto incumbunt in ſalutem proximi debent Epiſcopos, ut Principes Eccleſiæ, & *Succeſſores Apoſtolorum poſitos à Spiritu ſancto regere Eccleſiam Dei*, (Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 4.) ſingulari honore, reverentia, & amore proſequi, & eorum ſtatuta ad rectam adminiſtrationem Sacramentorum Pœnitentiæ & Euchariſtiæ, ad bonum animarum Diœceſis ſpectantia diligenter ſervare, & in hoc cæteris exemplo prælucere: nam hæc eſt voluntas Dei, nec aliàs poſſunt in ſalutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola & S. Franciſcus Xaverius.

Quæſt. III. *An Legislator obligatur Legibus ſuis, vel prædeceſſorum?*

Reſp. 1. Legislator non obligatur Legibus prædeceſſorum ſuorum vi ipſarum Legum; quia non eſt ſubditus illorum, parem enim cum illis habet poteſtatem, imo eamdem: neque obligatur ſuis legibus, quia non eſt ſibi ſubditus; nemo enim ſui ipſius ſubditus & Superior eſſe poteſt: *Neque imperare ſibi, neque ſe prohibere quiſquam poteſt.* L. 51. ff. de recept. arbit. Legislator autem non poteſt obligare niſi ſubditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legibus. *Princeps Legibus ſolutus eſt.*

Reſp. 2. Legislator tenetur ſervare Leges à ſe vel à prædeceſſoribus ſuis latas, quando materia convenit Principi & ſubditis. Ita S. Thomas 1. 2. quæſt. 96. art. 5. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput eſt, ſe conformet in iis, quæ æque ipſi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem neceſſarium eſt, & pertinet ad officium Principis qui ſubditis ſuis exemplo præeſſe debet per Legum obſervationem, quam procurare tenetur. Enim verò ex S. Auguſt. l. 3. Confeſſ. cap. 8. *Turpis omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens:* quantò magis caput non congruens? 2. Princeps æquè, imò magis quàm ſubditi, tenetur curare & proſequi bonum commune, ac proinde ſervare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tum Canonico, cap. 6. de Conſtit. *Quod quisque juris in alterum ſtatuit, ipſe debet uti eo ... Patere Legem, quam tu ipſe tuleris.* Et cap. *Juſtum eſt*, diſt. 9. Tum Civili, L. 4. cod. de Legibus: *Digna vox eſt majeſtate regnantis, Legibus allegatum ſe Principem profiteri ... Et revera majus imperio eſt ſubjicere Legibus principatum.* Adde S. Amboſ. Epiſtol. 3. ad Valentin. *Quod præſcripſiſti aliis, præſcripſiſti & tibi; Leges enim Imperator fert, quas primus ipſe cuſtodiat.*

Nota. 1. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam secluso scandalo: & quidem tam graviter, quàm subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel prædecessoris sui admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, v. g. peccatum intemperantiæ, si non servet jejunium à se præceptum. Nam Lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quàm ille subditis per suam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impositas, quia Legibus illis humanis non est subjectus, sed solùm juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præscriptos, nec illas pœnas statuenti.

3. Si Legislator habeat justam causam non servandi Legem, ob quam licitè dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare Legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis observationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc propriè non dispensat secum; sed solùm interpretatur Legem naturalem ipsum non obligare ad servandam Legem suam, quando habet causam rationabilem, ob quam ipse subditum meritò liberaret ab ejus obligatione; cùm non sit ipse deterioris conditionis quàm subditi. At peccat, quoties sine justa causa Legem suam non servat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hic agitur solùm de Legislatore habente potestatem ferendi Leges absolutam, & independenter à communitate. Nam Duces Rerum publicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt, & Generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, à qua feruntur.

Quæst. IV. *An Clerici obligantur Legibus civilibus.*

Respondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. cap. 28. Clericos in conscientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant sacris Canonibus vel officio Clericali; qualis est Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra Provinciam, &c. *Probat,* quia 1. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam, seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Undè æquitas & recta ratio postulat, ut se cæteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac Laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in Repub. oriretur, si Clerici illas Leges non servarent. 2. Nicolaus I. Epist. 8. dicit Christum divisisse Pontificiam authoritatem ab Imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur.* 3. S. Chrysostomus, in illud Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ait, Christi Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere. Hancque esse communem sententiam quoad vim directivam, seu obligationem in conscientia, de qua agitur: testatur Suarez.

Quæst. V. *An peregrini tenentur Legibus sui territorii propriis?*

Nota. 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium, ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo rede-

redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota. 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediatè personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa semper personis cohærent. Hinc si Episcopus Sacerdoti usum sui Ordinis absolutè vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota. 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitatis, ut est venditio armorum vel aliarum rerum hostibus: hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest, si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi: damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. 4. codic. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare Leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modò non absint in fraudem. *Ita communis sententia.* Prob. 1. ex cap. 2. *de constit. in 6.* ubi dicitur statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra Diœcesim furantur, *cùm extra territorium jus dicenti non pareatur impunè.* 2. Quia Leges & consuetudines locales sunt solùm pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ: & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et verò potestas Legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono, quòd tum ipse peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus actio, aut omissio, sit intra territorium; licèt ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas statutis. Quia tunc delictum meritò censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta, vel vetita fieri, vel omitti debuisset; & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex L. 2. cod. *Quæ res exportari, &c.* Hinc Beneficiarius absens à territorio, in quo beneficium habet, contrahit Censuras in non residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex cap. 11. *de Cleric. non resid.*

Resp. 2. Ex communi sententia peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v. g. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitima non servetur in loco, ubi bona fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis spectat omnes, qui sunt in loco. Hinc S. August. Epist. 118. docet in iis, quæ non sunt contra fidem & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua moratur. *Alia verò*, inquit, *quæ per loca terrarum regionesque variantur ... nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit.*

Resp. 3. Qui causa subterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideò ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio, & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa causa earum obligationem

ſubterfugere non liceat; cùm id neceſſarium ſit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendam januam multis abuſibus, præſertim in confinibus diverſarum Diœceſum. Imò ipſa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem obſervationem Legum & ordinis, id vetat.

2. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debent*, cap. 15. & 16. *de deſcript.* An fraudem committit in Legem, qui ſolo animo eam ſubterfugiendi abſque alia juſta cauſa abit è proprio territorio: nam *fraus lege fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit* (expreſsè) *id fit*, L. 30. ff. de Legib. Neque dici poteſt, quòd abeundo utatur jure ſuo; nemo enim habet jus exeundi è proprio territorio ſolùm ad eludendas illius Leges: ſicut nullus habet jus iter inſtituendi, vel laborandi, cauſa ſubterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, cenſeretur in fraudem Legis agere; & ſecundùm communem ſententiam, teſte Layman, peccaret contra Legem.

3. Ex reſponſo Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiepiſcopum Colonienſem authoritate Apoſtolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Concilium Tridentinum, diſcedentibus in locum, ubi non fuit publicatum, ſolo animo matrimonium clandeſtinum contrahi, ſine mutatione domicilii, *non eſſe legitimum matrimonium inter ſic contrahentes cum fraude.* Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandeſtinum, & diſceſſerunt cum fraude. Ergo &c.

Hinc peccant contra Legem, qui aliò diſcedunt, præcisè ut carnibus veſcantur, vel operibus ſervilibus vacent, cùm hæc in ſua Diœceſi vetita ſunt.

Quæſt. VI. *An qui è ſuo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum, ubi non obligat, tenetur illa implere, antequam exeat?*

Reſp. Tenetur, ſi prævideat illam impleri non poſſe in alio loco. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Hæc eſt praxis & perſuaſio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus, quo adhuc verſatur in ſuo domicilio, unicum eſt ei aptum ad illam obſervandam: quare perinde eſt, ac ſi eo ſolo tempore obligaretur. At quisque tenetur ſervare præceptum eo tempore, quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando poteſt, & prævidetur poſtea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis ſpatium, pro quo poſſit ſemper ejus obſervatio differri: ſed obligat, ut quàm primùm poteſt, impleatur, ſi poſtea non poſſit impleri: alioqui non eſſet ſatis efficax, & ſæpe eludi poſſet. Et verò reſpectu talis, non eſt aliud tempus ad implendum præceptum: ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore tenetur.

Hinc qui abit die feſto ad locum, ubi non eſt feſtus, tenetur audire Sacrum, priusquàm exeat, ſi poſſit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: ſicut ſi non exiret, teneretur audire primam Miſſam, ſi prævideret poſtea impeditum iri. Quia præceptum obligat ſimpliciter illo die, & non poteſt impleri niſi audiendo Miſſam primam; nam hic & nunc & reſpectu talis hominis, illa eſt unica, & præſens hora eſt ultima ipſi apta ad implendum præceptum. Alioqui omiſſio meritò imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui ſit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum ſumere manè, eo quod ſcias te veſpere fore in loco, ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio, quandiu exiſtis in loco ubi obligat. Nec ſpes diſpenſationis, nec diſpenſatio quæ nondum eſt, nec pri-

privilegium loci in quo non es, obligationem præcepti, quo hìc & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini tenentur Legibus specialibus loci, in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuò manendi, teneri statim Legibus illius loci, cùm jam verè sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuò manendi, ex L. *Cives*, cod. *de incolis.* 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii, &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare Leges loci, per quem transeunt, quando aliàs esset periculum scandali, cùm hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ Leges sunt juris communis; quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi; quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cùm consuetudo, vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare in contractibus Leges ac consuetudines loci, in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus. cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Perigrini, & à fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covar. Suarez, Lessius, & alii communiùs.* Prob. 1. Ex S. Aug. lib. 3. Confess. cap. 8. ibi *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine vel Lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item, ex Epist. ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut Leges locales serventur ab omnibus, qui sunt in illo loco, quandiu in eo morantur: ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas Leges servandas: nam Superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licèt brevis, subjiciuntur regimini & jurisdictioni territorii, cùm juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus, v. g. ne quis noctu arma ferat, ne triticum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur, &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque verè subditi Principis illius loci ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solùm transeunter & actu: quippe ad transeuntem & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem à jurisdictione & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso, quòd exeunt è proprio territorio, solvuntur Legibus illius: Ergo eo ipso, quòd ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cùm gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum & onus sentire debet, ex *reg. jur.* 55. *in* 6.

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel deli-

delicti. *Resp. dist.* Permanenter & habitu, *Conc.* Transeunter & actu, *N.* Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantùm, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solùm iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quàm illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter: nec ad eas implendas tenetur diutiùs morari quàm statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solùm supposita præsentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. gr. abstinere ab esu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum, ubi est dies festus, in alium, ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solùm ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. Econtrà tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur, vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epikija.

Quæst. I. QUid & quotuplex est interpretatio Legis?

Resp. Interpretatio Legis est explicatio sensus Legis. Triplex est: authentica, usualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum authoritate prolata est ea, quæ fit per ipsum Legislatorem, vel ejus Superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos: habetque vim Legis, cùm procedat à Superiore habente potestatem Legem condendi & explicandi in sensu, in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima Legum interpres*, cap. 8. *de consuetud.* Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cùm non procedat à potestate jurisdictionis, sed à judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consentiant. Si verò Doctores inter se dissentiant de sensu & obligatione Legis, tunc tenemur sequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen sequi minùs tutam, si sit certò & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterùm duplex est; una simplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis; & altera per æquitatem, qua interpretamur, casum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara sint & generalia. Hæc dicitur Epikija.

Quæst. II. *Quænam sunt regulæ aptæ ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem?*

Resp. Hæ à Doctoribus traduntur. 1. Accipienda sunt verba Legis secundùm eorum proprietatem, & usitatam acceptationem, nisi sic accepta injustitiam, vel absurditatem continerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clarè, ideoque verbis secundùm eorum proprietatem & communem significationem intellectis exprimere: Alioquin nihil firmum stabiliret, & errandi occasionem daret. In dubio autem, usus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri potest, ex cap. 29. *de elect. in 6.* Nam ordinariè Legum mutatio noxia aut incommoda est communitati.

3. Si Legis verba sint æquivoca vel ambi-

ambigua, eorum significatio spectanda est ex antecedentibus & consequentibus, ex materia & circumstantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel similia in tali & tali sensu accipiuntur, sed præsertim ex fine Legis, ex cap. 6. *de verb. signif.* ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus.* Et ex S. Thoma in 3. dist. 35. art. 3. *Sicut Lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc ad quod respicit Legislator, quod est Legis intentio & finis, est mensura Legis positivæ.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia onerosa, strictè interpretanda est, ex reg. Jur. 49. in 6. *In pœnis benignior est interpretatio facienda.* In favorabilibus verò latè est facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad casum in Lege non expressum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum à pari, imò nec à minori ad majus: nam Legislator potest velle punire minus crimen, non majus, eò quòd illud sæpius patretur, vel sit periculosius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinitè loquens omnia significata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda sunt, & *ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Argum. lib. 8. §. *de Publican.*

6. Lex intelligenda est & servanda secundùm receptam consuetudinem: *Optima enim est Legum interpres consuetudo*, l. 37. §. *de Legibus*, & cap. 8. *de consuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de singulari casu vel persona, non quòd velit Legem ad hunc casum vel personam restringere, sed iis utitur exempli gratia: nam exemplum non limitat dispositionem, sed declarat. Quare valet hæc regula: Cùm Lex frequentioris usus causa aliquid decernit, casum minùs frequentem non excludit, sed comprehendit.

8. Lex positiva non semper ob paritatem rationis extendi debet ad casus sub lata verborum forma non comprehensos. Quia non ratio Legis, sed voluntas Legislatoris significata subditis, est Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis esset eadem ratio pro utroque. Legis enim positivæ dispositio omnino pendet à libera voluntate Legislatoris, qui non obligat, nisi ad id, ad quod sufficienter declarat se velle obligare.

Dixi, *non semper.* Nam Lex extenditur ob identitatem rationis in his casibus. 1. Si aliqua iniquitas, vel absurditas sequeretur ex eo, quòd Lex non extendatur ad alios casus non expressos. 2. In correlativis: nam dispositum in uno correlativo, censetur esse dispositum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit.* Sic Lex statuens de uxore, censetur idem statuere de marito: quando est par ratio pro utroque, ut cùm agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cùm Lex exprimit rationem, ob quam fertur, secundùm multos, extenditur ad casus, in quibus clarè occurrit eadem ratio Legis: quia ubi ratio exprimitur, censetur eadem esse dispositio pro casibus, ubi clarè reperitur: neque tunc est interpretatio extensiva, sed declaratio comprehensiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cùm pro aliquo casu decidendo non est certa Lex, decisio illius petatur à similis casus decisione.

Nota. Particulæ, *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulativè, ex l. *Sæpe* §. *de verbor. signif.* ut cùm inter illas ponuntur ea, quæ non separantur. Particulæ *seu*, *sive*, plerumque sumuntur

copu-

copulativè, aliquando tamen disjunctivè.

Quæst. III. *Quandonam licet uti Epikija?*

Nota. Epikija est benigna & rationabilis interpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali casu. Hinc sola Lex positiva admittit Epikijam, non naturalis: quia sola Lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At Lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt, ad honestè ac rectè vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est uti Epikija, quoties nempe secundùm verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex numquam obligat ad aliquid irrationabile vel noxium bono communi: ut si, v. g. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, esset contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioquin interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licet Epikija, quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet Legem non obligare, saltem si adiri nequit Superior. Nam tunc certò & prudenter judicamus Legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio num aliquis casus comprehendatur in Lege, debet consuli Superior, ex cap. 31. *de sent. excomm. & L. 1. & ult. Cod. de Legibus.* Si non possit consuli, non licet uti Epikija, sed servanda est Lex. *Azor & alii,* post S. Thomam 2. 2. qu. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis à verbis Legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.* Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione Superioris formari potest judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

Nota. Dispensatio est relaxatio Legis ad tempus, seu exemptio à Legis obligatione in aliquo casu particulari, ubi Lex cæteroquin obligaret. Hinc differt, 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solùm declaratur Legem non obligare in certis casibus. 2. A privilegio, quod est facultas permanens concessa in perpetuum, & per modum Legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3. A licentia seu permissione, qua non relaxatur obligatio Legis, sed solùm apponitur conditio, sub qua Lex non obligat.

Quæst. I. *Quinam habent potestatem dispensandi?*

Nota. Potestas dispensandi est potestas jurisdictionis, & duplex est, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii, seu ex vi sui muneris. Delegata est ea, quæ habetur ex concessione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel à jure. Si à jure datur, transit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si verò datur per simplicem commissionem, cessat mortuo vel amoto delegante, si res est integra.

Resp. 1.

Resp. 1. Ex communi sententia Theologorum, nullus homo habet potestatem dispensandi in Legibus divinis, etiam merè positivis. Quia nemo habet potestatem relaxandi obligationem à Deo impositam, nisi specialem ad hoc potestatem à Deo acceperit. Nam inferior non potest propria authoritate relaxare obligationem impositam à Superiore: authoritas enim inferior non potest Superiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit à Deo potestatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis potestas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari potest: & aliunde non expedit bono Ecclesiæ, quæ non posset suam unitatem, uniformitatem, & constantiam in fide & in cultu divino servare, nisi Leges divinæ essent prorsus hominibus indispensabiles. Præterea Leges merè positivæ à Christo latæ, ad fidem, & Sacramenta, ac Sacrificium Eucharistiæ, quæ sunt religionis nostræ fundamenta, pertinent: ideoque sunt fundamentales: ac proinde debent esse immutabiles respectu omnium; alioqui si mutarentur, mutaretur religio substantialiter. Unde Concil. Trident. sess. 21. c. 2. clarè indicat Ecclesiam non posse mutare substantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam merè positivas, Deus solùm concessit Ecclesiæ potestatem illas interpretandi, & declarandi casus, ad quos Lex divina non extenditur.

Resp. 2. Potestatem ordinariam dispensandi in Lege humana habet 1. is, qui eam tulit; nam ejusdem potestatis est ferre Legem & in ea dispensare. 2. Successor Legislatoris cum pari potestate. Nam si Legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, imò eamdem potestatem, ex cap. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædecessore suo Legislatore ait: *Qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari post eum, imò eadem potestate functuris, cùm non habeat imperium par in parem.* 3. Qui habet potestatem Legislatoris superiorem circa eosdem subditos. Nam si inferior habet potestatem ordinariam dispensandi, à fortiori habet ejus Superior, qui etiam potest Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet potestatem ordinariam dispensandi in omnibus Legibus Ecclesiasticis, etiam ab Apostolis latis: quia parem habet jurisdictionem cum Petro Apostolorum Principe, cujus est successor.

Resp. 3. Inferior non habet potestatem dispensandi in Lege Superioris, nisi ex ejus concessione. Quia 1. Ex Clemen. 2. *de elect. Lex Superioris per inferiorem tolli non potest.* 2. Inferior non potest tollere obligationem impositam à Superiore sine ejus consensu. Nam inferior non potest derogare, nec prævalere authoritati Superioris: alioqui inferior esset ipsi Superiori superior.

Potest tamen inferior habere potestatem dispensandi delegatam. Quia Superior potestatem dispensandi exercere potest per alium, & sic eam alteri concedere: nam *potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Episcopi & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent potestatem ordinariam dispensandi in jure communi & Legibus Papæ, ex cap. 15. *de tempor. ordin.* ubi damnatur Episcopus, quòd uno die plures ordines, licèt de mandato Metropolitani, contulisset, eo quòd dispensatio in hoc non fuerit à Canone concessa. Habent tamen delegatam in certis casibus; nam dispensare possunt in Lege communi ex concessione Concilii vel Papæ expressa vel tacita, aut legitimè præsumpta. Unde possunt non solùm, quando in Lege expressè dicitur Episcopos posse dispen-

ſare in ea, ut patet; ſed etiam quando eſt conſuetudo diſpenſandi, ex cap. 13. *de foro compet.* vel quando neceſſitas diſpenſandi in aliqua Lege ſæpe occurrit, ut in feſtis & jejuniis; vel quando dubium eſt, an res egeat diſpenſatione; vel quando occurrit gravis ac urgens neceſſitas diſpenſandi, nec poteſt recurri ad Papam, aut periculum eſt in mora, ob ſcandalum, aut graviſſimum detrimentum imminens. Nam in his caſibus ex communi ſententia, cenſetur poteſtas diſpenſandi Epiſcopo conceſſa, cùm hoc poſtulet bonum commune, ſitque neceſſarium ad ordinarium & rectum regimen animarum.

2. Epiſcopus vel Archiepiſcopus non habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus Concilii Provincialis, aut Nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii vel Papæ. Quia ſunt Leges conditæ authoritate ſuperiori: nam Concilium Provinciale eſt unum corpus myſticum habens propriam & diſtinctam juriſdictionem majorem juriſdictione ſingulorum Epiſcoporum, qui proinde ſubjiciuntur ejus Legibus. Aliud eſt de Legibus latis ab Epiſcopo in Synodo Diœceſana, vel de conſenſu Capituli. Nam Epiſcopus habet poteſtatem ordinariam in iis diſpenſandi, quia ſive in Synodo, ſive in Capitulo, tota poteſtas condendi Leges penes Epiſcopum eſt; neque ex Epiſcopo & Parochis aut Canonicis, fit corpus myſticum, quod juriſdictionem habeat majorem juriſdictione Epiſcopali.

3. Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in Legibus Epiſcoporum ſuæ Provinciæ. Quia non eſt ſuperior Epiſcopi, neque ejus Diœceſanorum, niſi cùm actu viſitat Diœceſim, aut in caſu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent poteſtatem diſpenſandi quoad Leges, vota, & juramenta, poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirectè, committendo ſcilicet alteri poteſtatem diſpenſandi ſecum. Quia Prælati non ſunt deterioris conditionis quàm ſubditi, qui in promptu habent, à quo poſſint diſpenſationem accipere. Imò id poſſunt etiam directè & immediatè per ſe: quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quòd quis in ſe exerceat juriſdictionem omnino voluntariam, quæ non ſit condemnativa nec abſolutiva: nam ad hoc per ſe non requiritur diſtinctio perſonarum.

Quæſt. II. *An peccat, qui diſpenſat etiam in propria lege ſine juſta cauſa?*

Reſp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non eſt eximendus: quod eſt peccatum acceptionis perſonarum, & contra juſtitiam diſtributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum obſervationem, & fideliter ac prudenter uti ſua poteſtate, in ædificationem, non in deſtructionem: quod non facit diſpenſans ſine juſta cauſa, ſed potiùs diſſipat crudeliter, ut ait S. Barnardus lib. 3. de conſid. 3. Unicuique aperit aditum ad tranſgrediendas Leges, ut ait Conc. Trident. ſeſſ. 20. cap. 18. Enimverò ſubditi facile putant idem ſibi licere quod aliis, qui nullam ſpecialem cauſam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur.

Hinc ſine cauſa diſpenſans peccat mortaliter; ſi materia gravis eſt. Ita *Covarr. Suarez, Sanchez, Valent. & alii.* Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra charitatem, præbendo multis occaſionem peccandi. Peccat verò venialiter, per ſe loquendo, ſi materia levis eſt, nempe ſi obligatio Legis ſit tantùm ſub veniali.

Hinc peccat etiam ſubditus, qui diſpenſationem petit ſine juſta cauſa: nam inducit Superiorem ad peccandum; imò qui

qui ultrò oblatam acceptat, quia cooperatur peccato Superioris.

Nota 1. Non requiritur talis causa dispensandi, propter quam Superior teneatur dispensare: sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationabiliter Superiorem, ut benigniùs agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non desineret; & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2. Si causa talis sit, ut Superior saltem ex charitate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc causam sine authoritate Superioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex Jure Canonico, triplex est generatim causa justa dispensandi, scilicèt, pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam dispensatio debet semper saltem mediatè & ultimatè cedere in bonum commune; alioquin est illicita & infidelis, ut docet Suarez post S. Thom. Sufficit tamen, quòd detur propter bonum rationabile personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipso enim redundat in bonum commune postulantis, ut Superior singulorum etiam bonum procuret, quantum fieri potest absque jactura boni communis: Quare Sanctus Thomas docet dispensationem rectè dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæst. III. *An dispensatio sine justa causa scienter data, valida est?*

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida, quamvis illicita; si detur à Legislatore, vel ab ejus successore, aut Superiore. Quia obligatio Legis positivæ, sicut ipsa Lex, ut sit & perseveret, pendet à libera voluntate Legislatoris, & à libera applicatione juris, quod habet ad obligandum: Ergo etiam pendet à libera voluntate succedentis cum æquali potestate, & à fortiori Superioris. Ergo si Legislator, vel ejus successor, aut Superior, non vult subditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et verò Legislator potest sine justa causa tollere obligationem Legis respectu omnium, ipsam Legem abrogando; Ergo à fortiori potest illam tollere respectu aliquorum in certis casibus, dispensando cum illis, licèt remaneat respectu aliorum.

Equidem Legislator non potest ferre Legem sine justa causa, quia non potest sine justa causa obligare subditos. At potest, etiam sine justa causa, non obligare: nam ad hoc sufficit, quòd obligare nolit. Ergo cùm Legislator possit sine justa causa nolle obligare, potest etiam sine justa causa non obligare.

Resp. 2. Invalida est dispensatio sine justa causa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet potestatem dispensandi sine justa causa: nam Superior non censetur talem potestatem ei concedere, cùm id non possit licitè; non enim censetur velle peccare. Non minùs autem peccaret Superior, si inferiori concederet potestatem dispensandi sine justa causa, quàm si ipse sine ea dispensaret. Porrò hoc est discrimen inter Superiorem & delegatum, quòd Superior habeat ex vi muneris sui potestatem dispensandi, & Lex pendeat ab ejus voluntate: at delegatus non habet potestatem nisi eam, quam Superior ei concedit.

Hinc Episcopus, justa causa deficiente, invalidè dispensat in Lege jejunii, abstinentiæ, &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

Quæst. IV. *An licet uti dispensatione valida sine justa causa obtenta?*

Resp. Non licet, sed subditus ea utens peccat eadem specie peccati, cujus est

violatio illius Legis. Quia quamvis non ampliùs obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omiſſionem per illam præſcriptam, cùm talis obligatio ſublata ſit per diſpenſationem; obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in ſervanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſa, & ne pars abſque ratione diſcrepet à ſuo toto: nam (ut ait S. Auguſt. lib. 2. Confeſſ. cap. 8.) *Turpis omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens*, ſcilicèt ſine rationabili cauſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta & repugnans bono communi. Enimverò Legislator ipſe peccat, ſi ſine rationabili cauſa Legem ſuam non ſervet: Ergo etiam & ipſe ſubditus. Ob eamdem rationem, ceſſante cauſa diſpenſationis, ceſſat uſus ejus eſſe licitus.

Qui tamen tali diſpenſatione utitur, non incurrit Cenſuras & pœnas Lege humana impoſitas; quia per diſpenſationem validam tollitur obligatio orta à Lege humana; quare ſolùm peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas, ut ſpecies petenda videtur à gravitate materiæ, & ſpecie actus per Legem humanam præſcripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præſcribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non ſervat Legem jejunii ex diſpenſatione ſine juſta cauſa obtenta. Alii tamen cenſent talem tantùm obligari ex juſtitia legali aut diſtributiva, & Legem naturalem tunc non tam ſeverè obligare.

Obj. 1. Subditus utens diſpenſatione ſibi conceſſa, quamvis ſine juſta cauſa utitur jure ſuo. Ergo non peccat. *Reſp. Neg. ant.* Quia tenetur adhuc ſervare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo diſpenſatus eſt, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum eſt diſcrimen inter diſpenſatum ſine juſta cauſa, & non diſpenſatum. *Reſp. Neg.* Hoc enim inter utrumque intercedit diſcrimen, quòd ſic diſpenſatus obligetur tantùm vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac Cenſuras per Legem inflictas. At non diſpenſatus obligatur non ſolùm vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejuſdem communitatis præcipientis, ſed etiam vi Legis humanæ. Unde non ſervando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & graviùs peccat, quia peccat contra duplicem obligationem, alter verò contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet, utrùm ratio petendi diſpenſationem ſit ſufficiens, non tamen peccat illam ſincerè proponendo Superiori, aut utendo diſpenſatione, ſi detur; modò dubium deponat conformando judicium ſuum judicio Superioris, qui prudenter judicaſſe, & cauſam diſpenſandi ſufficientem fuiſſe, præſumendus eſt, niſi oppoſitum conſtet, aut ſit multò probabilius.

Quæſt. V. *Quandonam diſpenſatio invalida eſt ex parte petitionis?*

Reſp. Nulla eſt diſpenſatio, ſi ſit ſubreptitia vel obreptitia. Quia tunc Superior non intendit diſpenſare, nec diſpenſat niſi ſub hac tacita conditione: *Si res ita ſit, & nihil occultetur*, propter quod diſpenſaturus non eſſet, aut ſaltem niſi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium eſt, ſi ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide inſtrumenti, ubi Innocentius III. ait:

Si

Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem, litteras nostras etiam certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, seu eorum, quæ exponi debent in petitione juxta jus & stylum. Obreptitia est, quæ obtinetur per expressionem falsitatis, qua cognita, non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur: eo quòd utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio. 1. Si reticeatur licèt inculpatè aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundùm jura & stylum exprimi debent, ex cap. 2. *de filiis Presbyt. in 6.* quia Superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsecè spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & Leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur, qualis sit gratia, quæ postulatur; & sine horum omnium cognitione Superior non vult dare gratiam qualis petitur, cùm eam ut talem ignoret. 2. Nulla est, si obtineatur ex causa finali falsa, cap. 20. *de rescript.* quia Superior non vult dispensare sine justa & vera causa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic, si duæ causæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficit ad dispensationem æquam & rationabilem, secùs si sola causa impulsiva sit falsa, *ex eod. cap.* Causa autem finalis est ea, quæ immediatè pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut non nisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Causa verò impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans faciliùs dispensat, ita tamen, ut sine illa secundùm rectam rationem & causæ meritum dispensaturus esset eodem modo.

Quæst. VI. *An valet dispensatio, si post petitionem causa cesset?*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus causa finalis non subsistat tempore, quo conceditur à Papa vel Pœnitentiario, cap. 9. *de rescript. in 6.* quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob causam, quæ tunc subsistat: alioqui essent iniqui dissipatores & sine causa dispensarent. Idem est, si causa non perstet eo tempore, quo Commissarius, nempe Episcopus vel Confessarius dispensat: quia cessante causa finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex c. 30. *de præb. in 6.* At hic antequam Commissarius dispensat, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solita, aut saltem subintellecta, *si preces veritate nitantur;* quæ exigit ut causa finalis verè perstet tempore, quo datur dispensatio, & quo examinata precum veritate, executioni mandatur à Commissario: alioquin delegaretur potestas dispensandi sine causa existente, quod illicitum est. Hinc si ob causam legitimandæ prolis ex consanguinea susceptæ petatur dispensatio in impedimento, sed ante obtentam vel à Commissario datam dispensationem proles moriatur, non valet, nec potest executioni mandari.

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam, examinatam, & datam à Commissario cesset causa finalis ante illius usum, v. gr. proles moriatur ante contractum matrimonium, controversia est. Alii putant tunc etiam valere dispensationem super impedimento: quia in litteris dispensatoriis conceditur dispensatio sub hac sola conditione jam posita; *si preces veritate nitantur*, cùm nempe à Commissario examinatur peti-

petitio dispensationis. Sanchez verò cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem. Quia Superior non vult eam valere in casu, quo cessat ejus causa legitima: alioqui peccaret, essetque iniquus dispensator, concedendo facultatem agendi contra Legem non subsistente justa causa. Unde in omni dispensatione subintelligitur hæc conditio, *Modò causa permaneat tempore executionis.* Idque videtur certum, dum dispensatio non est super impedimento, sed super observantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii, &c. Tunc enim si ante illius usum causa cesset, manet obligatio servandi præceptum: quia non est mens Superioris ab ea liberare sine causa subsistente tempore, quo urget ipsa obligatio; cùm hoc non possit licitè velle: & quia Lege naturali, à qua nemo potest dispensari, pars tenetur se toti conformare, cessante causa exemptionis.

Item si initio usus subsistebat causa, sed postea cesset, & dispensatio habeat effectum successivum, sitque virtualiter multiplex; tunc hæc quoque cessat cessante ejus causa. Sic si quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, à Lege jejunii dispensationem sine limitatione obtinuisset; si postea convalescat, rursus tenetur jejunare. Quia cùm obligatio jejunii sit successiva & multiplex, sive cùm tot sint obligationes jejunandi, quot sunt dies Quadragesimæ, non possunt tolli, nisi per totidem dispensationes; nam pro singulis diebus opus est dispensatione virtualiter nova, ac proinde requiritur justa causa, quæ singulis illis diebus subsistat. Nec debet præsumi esse mens fidelis dispensatoris velle liberare ab aliqua obligatione sine justa causa subsistente tempore obligationis, cùm id licitè non possit.

Si verò dispensatio sit super impedimento matrimonii, vel irregularitate seu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non cessat dispensatio cessante causa: ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit, sed post susceptos Ordines cessat paupertas, non ideo cessat dispensatio super irregularitate, sed talis licitè exercet Ordines: quia non redit impedimentum semel absolutè sublatum per dispensationem; & quia *factum legitimè retractari non debet, licet casus postea eveniat, à quo non potuit incohari.* Reg. 73. Jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Cessatione Legis.

Nota. Legis abrogatio, derogatio, & cessatio inter se differunt. Nam abrogatio est totius Legis abolitio: Derogatio est Legis adhuc vigentis imminutio secundùm aliquam sui partem, seu abolitio partis Legis: *Derogatur Legi, cùm pars detrahitur: abrogatur Legi, cùm prorsus tollitur,* l. 120. §. *de verbor. signif.* Cessatio verò est simplex & pura desitio Legis per se ipsam.

Quæst. I. *An Lex potest validè & licitè abrogari?*

Resp. 1. Princeps potest validè, etiam sine justa causa, abrogare Legem à se, vel à suo prædecessore, aut inferiore latam. *Probatur 1. pars.* Quia Lex positiva, ut sit, & ut conservetur, pendet à libera voluntate Legislatoris: nam Lex est actus, & applicatio potestatis præcipiendi, & obligandi subditos. Hæc autem applicatio est actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui succedit Legislatori cum pari potestate, potest id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas Superioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Resp.

Resp. 2. Inferiores non possunt abrogare Leges Superiorum sine eorum concessione, ex *Clement. de elect.* Quia potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati Superioris: alioqui inferior esset ipso Superiore Superior.

Resp. 3. Legem sine justa causa abrogans peccat. Nam bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconstantiam regiminis. Non peccant tamen subditi non servando Legem sic abrogatam, quia ejus obligatio sublata est respectu omnium, cùm validè sit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter 1. Per simplicem revocationem. 2. Per desuetudinem, vel contrariam consuetudinem expresè aut tacitè à Superiore approbatam, vel legitimè præscriptam. 3. Per aliam legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi statuatur: nam si Lex posterior stare nequeat cum priori, illam revocat, cùm ei opponatur. Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur, sine expressa mentione, vel clausula saltem generali expresè derogatoria. Quia, ut docent communiter Canonistæ; Princeps censetur ignorare Legem specialem, cujus expressam mentionem non facit, vel cui non derogat expresè. Unde cùm voluntas non feratur in incognitum, non censetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clausula derogatoria Legis specialis; ex cap. 1. *de constit in 6.*

Quæst. II. *Quandonam Lex cessat per seipsam?*

Resp. Ex communi sententia cessat. 1. Quando elapsum est tempus, ad quod lata est. 2. Quando propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum, facta est injusta, aut inutilis bono communi: nam Lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati. 3. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu causa finalis, propter quam lata est. Nam Lex non obligat, nisi quamdiu Legislator vult, ut obliget; imò Lex ipsa saltem ex parte est ipsa Legislatoris jus suum ad obligandum subditos applicantis voluntas moraliter perseverans, unde Lex non perseveret, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter cessante tota & adæquata causa, propter quam Lex lata est: nam cessat volitio cessante motivo volendi, seu causa finali, propter quam volumus; actus enim volendi nec esse nec perseverare potest sublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio seu causa Legis cesset solùm respectu aliquorum privatorum, Lex non cessat, sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii commun.* quia Legislator vult, ut omnes Lege teneantur, quamdiu illa Lex utilis est bono communi, & honestè servari potest. Nam Legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem: alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi Leges; nam sibi quisque facilè fingeret finem Legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante.

Nota. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam expresè apponit transgressoribus. Alia est purè pœnalis, & alia mixta.

Quæst. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant

gant in conſcientia abſolutè ſub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta eſt ea, quæ præcipit aliquid faciendum, vel omittendum, & ſimul pœnam transgreſſoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid: aliud ſubeundi pœnam appoſitam, ſi ſecùs fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conſcientia. Ergo. Et verò impoſitio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & ſæpe neceſſaria eſt; nam ſæpe una obligatio ſine altera non eſſet ſatis efficax ad conſequendum finem Lege intentum; utraque autem ſimul valdè urget obſervationem Legis.

Porrò Leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, ſunt pœnales mixtæ, niſi Legislator, vel conſuetudo declaret eſſe purè pænales. Nam Lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam, obligat abſolutè ſub culpa: Ergo etiam ſic obligat apponendo pœnam, nam pœna præcepto appoſita, non tollit ejus obligationem, ſed potius confirmat.

Reſp. 2. Extant etiam Leges purè pœnales. Nam Lex purè pœnalis eſt ea, quæ præcipit tantùm disjunctivè, ut vel fiat id, quod ſtatuitur, vel certa pœna ſubeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, ſcilicet faciendi, omittendive aliquid, vel ſubeundi pœnam aliquam, ſi illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi Leges aliquæ: nam tales ſunt conſtitutiones ſeu Leges quarumdam Religionum, ut de ſua teſtatur S. Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 8. ad 1. Et verò quidni darentur tales Leges, cùm ſæpè magis expediant ſaluti ac bono ſpirituali ſubditorum? ſæpè enim per illas ſubditi ſufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præſcriptum, & tollitur periculum peccandi, quod aliàs eſſet.

Obſerv. 1. Duplex eſt pœna, una propriè dicta, quæ eſt malum ſeu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera impropriè dicta, quæ eſt onus quoddam vel incommodum impoſitum non propter culpam; ſed propter aliam cauſam, putà ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet Regula 23. Jur. in 6. *Sine culpa, niſi ſubſit cauſa, non eſt aliquis puniendus.*

2. Lex purè pœnalis obligat quidem in conſcientia & ſub culpa, ſed ſolùm disjunctivè vel ad actum præſcriptum, vel ad pœnam, impropriè dictam ſubeundam: quia alterutrum tantùm præcipitur. Hinc ſubditus omittendo actum peccat, niſi paratus ſit ad pœnam illam ſubeundam: nam ſemper eſt contra rectam rationem & legem divinam, non obedire Superiori præcipienti, eo modo ſcilicèt & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoſcitur eſſe purè pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declarat ſe velle obligare disjunctivè tantùm ad actum aut ad pœnam: vel ex ipſa forma Legis, ut ſi disjunctivè præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. gr. *Nullus tales merces evehat, vel ſolvat 50. nummos:* tunc enim datur optio ad alterutrum: vel ſi Lex non feratur per modum præcepti aut prohibitionis, ut *Qui venaturus eſt, centum libras ſolvet:* niſi pœna ſit graviſſima, vel Cenſura, aut ex circumſtantiis, aut materia veroſimiliùs appareat contrarium. Item Lex purè pœnalis cognoſcitur ex communi Sapientum interpretatione, vel ex conſuetudine, quæ eſt optima Legum interpres.

Quæſt. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad ſubeundam pœnam ante omnem ſententiam Judicis?*

Nota.

Nota. Pœna alia eſt lata, quæ ipſo facto, ſeu ſola culpæ admiſſione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ ſtatuitur infligenda per Judicem. Item duplex eſt ſententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus à Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidiſſe in crimen, propter quod pœna ipſo facto contrahitur, & eam ſubeundam eſſe. Hìc non agitur de pœna ſententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam perſolvendam, donec Judex eum condemnaverit. Lex enim ſtatuit ſolùm eam à Judice eſſe infligendam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, reus tenetur ante ſententiam Judicis, etiam declaratoriam, ſubire pœnas ipſo facto latas, ſive illæ pœnæ ſint paſſivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut ſunt Cenſuræ, irregularitas, privatio vocis paſſivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas: ſive ſint privatæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licèt executioni mandari nequeant ſine rei actione: ſive ſint activæ, ſed moderatæ, ut ſunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis caſtigatio, mulcta pecuniaria, & ſimiles. Conſtat 1. Ex communi Eccleſiæ ſenſu & uſu. 2. Quia Legislator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi ad illas neceſſarius eſt, aut valde expedit bono communi, ſicut reipſa ſæpe expedit. Nam Legislator habet poteſtatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor eſt poteſtas obligativa in Lege, quàm in ſententia Judicis: cùm Lex ſit actus immediatè procedens à Principis poteſtate, ſententia verò ſit à poteſtate delegata Principis; & Legislator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnam, quam poteſt per Judicem, qui ab eo totam ſuam poteſtatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Ergo ſi reus tenetur ſubire & exequi pœnam per ſententiam Judicis inflictam, tenetur etiam ſubire & exequi pœnam per Legem inflictam, ſi illa pœna, ut ſtatim & ante omnem ſententiam à reo perſolvenda, non ſit nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Quod addo, quia Lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata imbellicitati ac conditioni humanæ; alioquin eſſet occaſio multarum transgreſſionum, & ideo magis obeſſet, quàm prodeſſet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia reus non tenetur ante ſententiam declaratoriam ſubire pœnam ipſo facta latam, quæ executioni mandari nequit ſine actione rei, ſi illius executio ſit admodùm acerba & difficilis, ut confiſcatio omnium bonorum, privatio beneficii juſtè poſſeſſi, &c. niſi addantur aliæ voces plùs ſignificantes, v. gr. ut nulla alia præmiſſa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem ſententiæ ſit privatus beneficio, &c. Quia 1. communis uſus tales Leges ſic interpretatur: & aliunde voces, *ipſo facto*, *ipſo jure*, in illis Legibus poſitæ, ſufficientem effectum habent: nam ſignificant ad pœnam ſtatutam contrahendam non requiri ſententiam condemnatoriam, ſed ſufficere declaratoriam, faciuntque, ut pœna illa extendatur, ac retrotrahatur uſque ad diem commiſſi criminis: ita ut alienatio, v. gr. bonorum à ſe commiſſi criminis facta, reſcindi queat. 2. Cap. 19. *de Hæretic. in* 7. cùm ſtatutum eſſet bona Hæreticorum eſſe ipſo jure confiſcata, mox additur, ne executio confiſcationis fiat ab ullo Principe ſæculari, donec à Judice competente ſententia ſuper eodem crimine fuerit promulgata.

Quæſt. III. *An ignorantia excuſat à reatu pœnæ?*

Reſp. 1. Omnis ignorantia, quæ excuſat à culpa, excuſat etiam à reatu, ſeu debito pœnæ propriè dictæ, ex Cap. 9. *de Cler. excomm.* Quia pœna propriè dicta ſtatuta eſt ob culpam, & hanc neceſſariò ſupponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc 1. Qui Legem aliquam non ſervavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conſcientia ad pœnam ſubeundam, quamvis Lex eam imponat ipſo facto. Quòd ſi condemnetur à Judice, quia non poteſt probare ſuam inculpabilem ignorantiam, de qua certus eſt, poteſt pœnam vitare, modò id ſine publica reſiſtentia & ſcandalo fiat. 2. Ignorantia excuſans à culpa, excuſat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc eſt propriè pœna, aut ſaltem eam ut cauſam ſupponit: ſecùs de irregularitate ex defectu: quia non eſt propriè pœna, nec ſupponit culpam, ſed ſolùm factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Reſp. 2. Ignorantia excuſans à culpa mortali, licèt non excuſet à veniali, excuſat à pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, niſi propter gravem culpam: nam Lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quòd ſi pœna ſit levis, & talis, quæ cadere poſſit in culpam venialem, tunc ignorantia non excuſans à veniali, non excuſabit ab illa.

Reſp. 3. Ignorantia, quæ non excuſat à culpa gravi, non excuſat à pœna, niſi in Lege addatur verbum, quod dolum aut ſcientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa, propter quam pœna ſtatuitur.

Dixi, *niſi in Lege*, &c. propter quasdam Leges in quibus additur: *Qui ſcienter, vel temerè hoc fecerit; ſi quis præſumpſerit*, aut aliud æquivalens, quod ſcientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, niſi culpa fiat ex ſcientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur ſcientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire tranſgreſſionem Legis licèt mortalem, niſi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa ſcientia, & temeritate, quæ circumſtantia multùm auget culpam. Hinc ignorantia affectata numquam excuſat à pœna gravi, quia meritò æquiparatur ſcientiæ, cùm includat ſcientiam periculi directè voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præſumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Reſp. 4. Ignorantia licèt invincibilis ſolius pœnæ non excuſat à pœna, quæ ſaltem non ſit Cenſura. Quia 1. ignorantia ſolius pœnæ non excuſat à culpa, propter quam eſt obligatio ad pœnam Lege ſtatutam. Et ideo Deus infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam eſſe. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet eſſe voluntaria ſicut culpa. Imò magis eſt pœna, dum eſt involuntaria.

Sed an, qui ponit actum aliquem Lege divina & humana prohibitum, excuſatur à pœna Legis humanæ, ſi ignoret inculpabiliter ſolam Legem humanam?

Reſp. Non videtur excuſari, *regulariter* loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem cauſam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc caſu violatur culpabiliter Lex divina; & Lex humana non ſolùm intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed

etiam culpam contra Legem Dei commissam: & aliunde notitia pœnæ non est necessaria ad contrahendam ipsam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licèt ignoret invincibiliter Legem Ecclesiasticam de hoc latam, si norit divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur Censuræ, à quibus excusat semper ignorantia invincibilis Legis Ecclesiasticæ: eò quòd requirant contumaciam contra Legem Ecclesiasticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria sit, minui debet: quia minor est contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur.

Quæst. IV. *Quid est Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Resp. 1. Lex irritans est ea, quæ statuit actum aliquem esse invalidum. Constat autem actum, qui fit contra talem Legem, esse nullum etiam in foro conscientiæ. Quia in Ecclesia & in Republica est potestas legitima irritandi actus; sive præscribendo certam formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem & obligationem; sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis potestas ad bonum commune & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cùm sine tali potestate, fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediatè propter bonum commune. *Indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. Quia irritatio non supponit culpam, cùm imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat, ut Lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo à fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam Legem; quod bono communi multùm obesset, & in grave Reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex verò purè irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis sufficit irritatio actus absque obligatione abstinendi ab illo. Hinc Lex irritans renuntiationem hæreditatis paternæ factam à filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem censetur purè irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcisè actum irritant, nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur, ut contingit in Legibus Ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum, qui non potest fieri validè, v. gr. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali: ad hoc enim ipso facto irritatur, ut omni utilitate morali careat. Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi Legis irritantis, & non tantùm vi Legis naturalis: alioqui talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypothesi nullitatis actus.

Hinc, v. gr. Lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc

ipso privat illam omni utilitate morali; & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum; ac proinde non solùm vi Legis naturalis, supposita nullitate actus, sed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur subditus in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solùm præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ, & ita si non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per se consequuntur, quia nondum est irritatio actus ante sententiam Judicis.

CAPUT IX.

De Privilegio & Consuetudine.

Quæst. I. Q*Uid, & quotuplex est Privilegium?*

Resp. Privilegium est facultas constans ac permanens, à Superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt à dispensatione, quæ solùm est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio Legis. Dividitur præcipuè, 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel status; & in personale, quod directè conceditur ratione seu intuitu personæ. Hoc affixum est personæ, & cum ea extinguitur, *Regul. 7. Jur. in 6.* Reale verò affixum est rei, & cum ea perseverat, & perit. 2. In Privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in Privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit. Sed sine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius est odiosum, & strictæ interpretationis, cùm gravet alios: nisi datum sit in favorem causæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religiosæ. Posterius est amplæ interpretationis, quia nullos gravat.

Quæst. II. *Quis Privilegium concedere potest?*

Resp. Is omnis & solus, qui potest Legem ferre & iisdem, quibus potest Legem ferre, nempe subditis; potest tamen & aliis non sibi subditis aliquid circa se suaque concedere, quod jure communi non haberent.

Nota. Juxta Canonistas in generali concessione, specialissima non comprehenduntur, nisi sufficienter exprimantur, ex Regul. 81. Juris in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.*

Quæst. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Resp. His. 1. Per illius abusum accedente sententia Judicis: *quia Privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate, cap. 24. de Privileg.* 2. Per non usum spatio sufficienti ad præscribendum, si gravet alios, ex cap. 15. *de Privileg.* Quòd si non gravet, non amittitur per præscriptionem: nam alii contra Privilegiatum præscribere nequeunt, cùm ipsorum nihil intersit. 3. Per revocationem concedentis aut Successoris expressam, & privilegiato significatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen concessa sunt in remunerationem servitiorum, vel ex pacto & cum onere adjuncto ac præstito, non possunt revocari, nisi ex gravi causa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compensatione.

Porrò Privilegium non cessat morte concedentis: nam *decet concessum à Principe beneficium esse mansurum,* Reg. 16. Jur. in 6. At cessat per se cessante causa, ob quam datum est, quando

do versatur circa obligationem dividuam ac successivam, quam tollit, ut dixi de dispensatione. Quia Superior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, cessante causa, cùm id licitè non possit, sic Privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem causam, hac cessante cessat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Regulares possunt in foro conscientiæ uti Privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Concilium Tridentinum.*

Quæst. IV. *Quid est Consuetudo?*

Resp. Hìc sumitur pro frequentia actuum externorum similium liberè factorum à majore saltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omissiones. Duplex est, nempe facti, & juris. Consuetudo facti est ejusmodi frequentia, sed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requisitarum. Consuetudo juris est talis frequentia habens vim Legis, sive est jus ex illa frequentia ortum. Unde Can. 5. dist. 1. definitur: *Jus quoddam moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cùm deficit Lex.*

Quæst. V. *An & quæ Consuetudo habet vim Legis?*

Resp. 1. Consuetudo honesta, & bono communi utilis; inducta liberè & publicè à communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente consensu Principis personali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conscientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canonistæ, estque communis Ecclesiæ sensus. 2. Ex S. August. Epist. 86. *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei vel instituta Majorum pro Lege tenenda sunt.* 3. Ex L. 32. & 33. §. *de Lege.* 4. Quia tali consuetudini nihil deest, ut vim Legis non habeat. Nam est materia proportionata, potestas, & voluntas obligandi communitatem sufficienter exteriùs declarata.

Est autem duplex consuetudo vim Legis habens, nempe præscripta, & non præscripta. Prior est ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per consensum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus saltem 10. annorum, quod debet esse continuum, nec interruptum per actus contrarios Superioris resistentis vel populi eam interrumpentis. Consuetudo non præscripta, & tamen vim Legis habens, est ea, quæ sine diuturnitate longi temporis vim Legis obtinet per consensum Principis personalem, saltem tacitum, Principe videlicet sciente & non impediente: id quod fit, cùm posset facilè impedire, deberetque, nisi tacitè consentiret.

Resp. 2. Ut consuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi sententia requiruntur. 1. Ut sit honesta, & utilis bono communi. Nam talis debet esse Lex essentialiter. Hinc consuetudo non potest habere rationem Legis, si sit noxia, vel inutilis; vel contra bonos mores; sed est mera corruptela.

2. Ut inducatur à communitate perfecta per actus voluntarios & publicos. Nam actus iterati non inducunt consuetudinem vim Legis habentem, nisi ratione consensus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps se accommodat. Porrò censetur fieri à tota communitate: quod fit à majore illius parte, *ex L. 19. §. ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur consuetudo, fiant cum animo inducendæ obligationis: quia consuetudo non habet vim obligandi, nisi voluntate populi, cui Princeps consentit. Hinc consuetudines inductæ tantum devotionis causa, & sine animo se obligandi, non obligant, ut consuetudo ter quotidie reci-

recitandi Salutationem Angelicam ad pulsum campanæ.

Consuetudo autem censetur esse inducta animo obligandi se, & revera obligare. 1. Si ita Doctores communiter sentiant: Nam communis sensus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & usu pendentibus, in quibus se habent ut multitudo testium omni exceptione majorum. 2. Si consuetudo sit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, constanter & communiter servetur à majore parte communitatis: plurimi enim non solent, citra motivum obligationis ita convenire in ejusmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati malè sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non servant consuetudinem: id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adsit Principis consensus vel personalis, vel saltem legalis. Quia Lex & vis Legis non potest esse nisi ab habente potestatem Legislativam, ideoque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cùm per se immediatè consentit, vel dando licentiam, ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expressè aut tacitè. Consentit legaliter, quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt, aut receperunt Legem, qua approbantur consuetudines rationabiles & legitimè præscriptæ.

Quæst. VI. *An Consuetudo potest abrogare Legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare Legem naturalem. *Ita omnes.* Quia hæc statuit solùm ea, quæ necessariò & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honestè. Hinc, cap. ult. *de consuetud.* Greg. IX. ait: *Cùm tantò sint graviora peccata, quantò diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sanæ mentis intelligit naturali juri (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est veriùs in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari.* Neque etiam potest abrogare Legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram servari usque ad consummationem sæculi. Præterea cùm utraque Lex lata sit à Deo, nullus homo potest eam abrogare: nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati Superioris.

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitimè præscripta, habet vim abrogandi Legem humanam. *Ita omnes.* Constat 1. ex Jure, tum Civili, L. 32. §. de Legib. *Rectissimè illud receptum est, ut Leges non solùm suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* Tum Canonico, cap. ult. cit. de consuetud. *Licèt longævæ consuetudinis non sit vilis authoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.* 2. Quia posita tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut Lex non amplius obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet à libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis, &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam verò ut consuetudo sit rationabilis, non debet Legi naturali aut Evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati Ecclesiasticæ adversari; nec à jure Canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere, vel alia ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsa expedire, Legem tunc jam non obli-

obligare, ne scilicèt peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu adstringantur.

Ut autem sit legitimè præscripta, debet esse continuata toto tempore requisito ad præscribendum, non contradicente Superiore. Sed cùm hoc tempus non sit in jure definitum quoad Leges, secundùm multos requiritur idem tempus, quod ad præscriptionem bonorum ac jurium statutum est. Quare Leges civiles 10. annis præscribuntur; Ecclesiasticæ verò, cùm sint jura Ecclesiastica, 40. annis præscribuntur, si non resistat Superior. Ita *S. Antoninus*, *Navarr. Azor*, *Fagnanus*, *Suarez*, asserunt hanc esse communem sententiam. Nec obstat; quòd requirantur 100. anni ad præscribendum bona propria Ecclesiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ sunt Leges communes toti Ecclesiæ. Sed alii volunt Leges etiam Ecclesiasticas præscribi decennio; quia, inquiunt, ad hanc præscriptionem requiritur & sufficit longum tempus, quod in jure civili censetur spatium 10. annorum; & jus civile valet in rebus Ecclesiasticis, quando jure canonico præter illud nil constitutum est. Non est autem constitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Ecclesiasticam tempus longius quàm 10. annorum requiratur.

Obj. 1. Illud, cap. 3. de consuetudine: *Consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti.* Et illud, cap. 8. de sententia & re judicata: *Licèt usus vel consuetudinis non minima sit authoritas, numquam tamen veritati, aut Legi præjudicat.*

Resp. In illis Capitulis agitur de consuetudine, quæ sit contra rectam rationem, & debitum ordinem; vel de consuetudine reprobata, aut cui Superior contradicit; non verò de consuetudine rationabili, & legitimè præscripta.

Obj. 2. Consuetudo contra Legem non est rationabilis: nam fit per actus pravos & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergo non potest abrogare Legem.

Resp. Consuetudo contra Legem humanam non est quidem rationabilis, quando incipit, donec completa sit per longum tempus ad præscriptionem requisitum: unde tunc non excusat à transgressione Legis. At consuetudo, quæ non adversatur Legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus Legislator non resistit, censetur sufficienter rationabilis ad abrogandam Legem humanam.

Obj. 3. Ad præscriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præscribentis. Ergo cùm major pars populi agentis contra Legem sine consensu Principis non sit bonæ fidei, saltem prioribus annis, non potest præscribere contra Legem. *Resp.* Bona fides continua requiritur ad præscriptionem bonorum, non verò ad præscriptionem Legum. Ratio disparitatis est, quia per præscriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare si valeret in bonis præscriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis, majoribusque incommodis, quàm sint ea, quæ Lex præscriptionis vitare intendit. At præscriptio contra Legem non fit invito Legislatore, sed eo consentiente legaliter, & habente potestatem abrogandi consuetudinem Legi contrariam.

Observa 1. Juxta communem sententiam, consuetudo contra Legem præscribit, licèt ignoretur à Principe: quia ad hoc sufficit consensus legalis, qui habetur in jure canonico & civili supra cit. Hoc est, sufficit quòd consuetudo sit rationabilis, & certo tempore duraverit, Superiore non contradicente: quippe Princeps generatim consensit, ut omnis ejusmodi consuetudo Legem abrogaret; hoc ipso quòd ipse, vel ejus Prædecessor Legem de hoc tulit vel recepit, vel id usu receptum non improbavit. Neque Leges requirunt, ut Princeps norit consuetudinem,

dinem, sed solùm ut consuetudo sit rationabilis & legitimè præscripta. Imò si hanc norit, & personaliter consentiat, ut Lex non ampliùs obliget, hoc ipso Lex non obligat. Nam (ut passim docent Theologi & Canonistæ, teste Lessio) ut consuetudo tollat Legem, solùm requiritur, ut passim non servetur, quando occurrit servanda, sciente Principe, & non se opponente: dum enim scit Legem suam non servari, & silet, censetur consentire, ut non servetur, ne Respublica perturbetur, peccata multiplicentur, &c.

2. Ut Lex toti Ecclesiæ communis abrogetur in aliqua tantùm Provincia per desuetudinem, vel consuetudinem contrariam, satis est, ut non servetur à majore parte Provinciæ, non contradicentibus Superioribus toto tempore ad præscriptionem requisito. Sic in quibusdam Diœcesibus consuetudo abrogavit Legem communem jejunandi in vigilia Sancti Thomæ, & Sancti Bartholomæi, & servandi eorum Festum. Item consuetudo vescendi carnibus diebus Sabbati à Festo Nativitatis Christi usque ad Festum Purificationis inclusivè, abrogavit in variis Diœcesibus Legem communem abstinendi à carnibus singulis Sabbatis totius anni. Nam consuetudo specialis legitimè præscripta abrogat Legem specialiter, ubi viget ipsa consuetudo, abrogat autem generaliter, si sit generalis.

3. In dubio, an Lex abrogata sit, ipsa obligat. Nam Lex lata obligat, quandiu non constat eam non vigere. Quia Lex est semper in possessione obligandi, & in dubio non amittitur possessio. Deinde in dubio tutior pars semper eligi debet.

4. Cùm Lex tota possit consuetudine abrogari, à fortiori Lex pœnalis potest consuetudine fieri non pœnalis, & Lex mixta fieri purè pœnalis. Item consuetudo potest derogare Legi, seu tollere partem Legis remanente alia.

5. Per consuetudinem hìc intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porrò consuetudo Legem abrogans inchoatur, saltem plerumque, per actus peccaminosos priorum, qui Legem non servant: deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus Legem jam non vigere: demùm exacto decennio, vel quadragesimo anno, desinit obligatio Legis.

Quæst. VII. *An Consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per Legem contrariam subsequentem?*

Resp. Affirm. ex cap. 1. *de constitut. in 6.* Quia consuetudo non habet vim nisi authoritate Principis illam approbantis, qui eadem authoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quàm Lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per Legem contrariam, nisi rectè præsumatur Princeps illam nosse saltem confusè, & voluisse eam abrogare, ex cap. 1. *de constitut. in 6.* Hinc consuetudo particularis unius Provinciæ non abrogatur per Legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni, nisi in Lege fiat ejus mentio speciatim, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque Consuetudine contraria;* imò, si sit immemorialis, cujus nempe initii memoria non extet, nisi dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideoque non voluisse illam abrogare, & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. Econtra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso, quod Princeps fert Legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudinis sibi satis notæ.

TRACTA-

TRACTATUS DE PECCATIS.

EX SPECULATIVA.

Hic ea solùm tractabuntur, quæ ad Speculatorem & Theologiam scholasticam magis spectant; Quæstiones enim ad praxin pertinentes continentur omnes in Theologia morali infra annexa.

Caput I.
De Peccato generatim spectato.

ARTICULUS I.
Quid sit peccatum propriè ac strictè sumptum?

Dico : Peccatum est libera violatio Legis divinæ : sive est actus liberè factus vel omissus contra Legem Dei.

Prob. Nam 1. est divinæ Legis violatio ex S. Ambrosio, Lib. de Paradiso, cap. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* & ex S. Augustino, L. 22. contra Faustum, c. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum contra æternam Legem.* Ubi sub facto, dicto, concupito comprehenditur omissio : nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur, ut actio in ordine ad mores & culpam. Ratio est, quia peccatum est offensa Dei : atqui omnis & sola violatio libera Legis divinæ est offensa Dei : Ergo est peccatum.

2. Peccatum est violatio libera, scilicet vel in se, vel sua causa, aut periculo morali, ita ut non sit ex ulla necessitate physica intrinseca, antecedente, & verè potuerit vitari. Nam (ut in Tract. de actib. hum. ostensum est) ad demeritum seu peccatum imputabile requiritur libertas ab omni necessitate simplici. Ratio est, quia peccatum propriè dictum seu imputabile est actio, vel omissio, propter quam agens vel omittens est dignus vituperio & pœna. Nemo autem potest esse dignus vituperio & pœna propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed planè necessariam, ut per se patet, & docet S. Augustinus, L. de duabus animabus c. 11. ubi ait : *Nec hi Libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem, neminem vituperatione suppliciòve dignum, qui aut id velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest.* (Et consequenter, qui non omittit, quod omittere non potest, cùm eadem sit ratio:) *nonne ista cantant & in montibus Pastores, & in theatris Poëtæ, & indocti in circulis, & docti in Bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacratis locis, &c.* Præterea obligantur omnes ad vitandum peccatum : nemo autem obligari potest ad impossibile. Hinc illud S. Augustini, loc. cit. cap. 12. *Peccati reum*

teneri quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ.

Obj. contra 1. partem. Multa sunt peccata quæ non sunt offensa Dei; nam 1. Datur peccatum merè philosophicum, quod scilicet soli rationi, non legi divinæ adversatur. 2. Peccatum veniale non est contra, sed præter legem divinam. 3. Multi peccant contra leges humanas. Ergo allata peccati definitio non convenit omni peccato, proindeque vitiosa est.

Resp. Nego anteced. & ejus probationem, nam

1. Peccatum merè philosophicum repugnat; quia qui peccat contra rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra legem Dei, & sic Deum offendit. Nam dictamen rectæ rationis est intimatio legis divinæ æternæ, necessariò vetantis quidquid naturam rationalem dedecet, & præcipientis quidquid necessarium est ad vivendum decenter ac conformiter naturæ rationali ut rationali. Et aliunde nemo ignorare potest saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali ut rationali & est prohibitum à Deo supremo authore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat aliquid disconvenire naturæ rationali ut rationali, simul saltem confusè dictat illud idem displicere supremo enti, naturæ rationalis authori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VIII. ut erroneam damnavit hanc propositionem: *Peccatum Philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi; Theologicum verò & mortale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Porrò peccatum Philosophicum est actio vel omissio mala, considerata solùm ut est difformis rectæ rationi, & disconvenit naturæ rationali. Sic dicitur, quia Philosophorum est actus morales considerare relatè ad rationem & naturam rationalem. Peccatum verò Theologicum est actio vel omissio mala considerata ut disconvenit seu adversatur legi divinæ, & est offensa Dei; quia Theologorum est res relatè ad Deum considerare: Tamen omne peccatum Philosophicum est simul revera Theologicum; nam omne peccatum simul rectæ rationi & legi divinæ disconvenit, & est re vera offensa Dei.

2. Peccatum veniale est verè contrà legem Dei; nam est actio vel omissio mala, si enim esset bona vel indifferens, jam non esset peccatum. Atqui omnis actio vel omissio mala adversatur legi divinæ naturali, & per eam prohibetur: nam adversatur rectæ rationis dictamini, quod est intimatio legis divinæ naturalis; & omne malum prohibetur à Deo. Ergo peccatum veniale est contra legem Dei, & ejus offensa, sed levis & compossibilis cum charitate.

3. Qui legem humanam violat, simul violat etiam legem divinam, quæ omnis præcepti humani legitimi observationem præcipit.

Obj. contra 2. partem. Ex Conc. Trid. Sess. 6. Can. 23. Homo etiam justificatus non potest omnia peccata venialia vitare toto vitæ suæ curriculo, nisi ex speciali Dei privilegio. Ergo qui hoc privilegio carent, ut plerique etiam Sancti, necessariò peccant venialiter. Ergo, &c.

Resp. Concil. Trident. loquitur de potentia reducenda ad actum, non verò de potentia reducibili tantùm; & sensus est, hominem etiam justificatum sine

ſine ſpeciali Dei privilegio non poſſe potentia, quæ reducatur ad actum, vitare toto vitæ tempore omnia peccata venialia, ita ut omnia re ipſa vitet. Hæc eſt doctrina S. Auguſtini, quam ſanè damnare noluit Conc. Trident. nam S. Doctor, Lib. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 15. ait: *Non nunc quæritur, utrùm fieri poſſit, ut ſine ullo ſit quiſque peccato, cùm hanc agit vitam; jam enim ſuprà reſpondimus, poſſe fieri: ſed utrùm aliquis faciat, hoc nunc quærimus. Neminem autem eſſe, qui tantùm velit quantùm res exigit, ante præcognitum eſt.*

Nota. Legis divinæ violatio neceſſariò ſeu ſine libertate facta, quæ peccatum materiale dicitur, diſplicet Deo, quia moralem turpitudinem habet; ſed ob defectum libertatis non imputatur ad culpam & pœnam: unde non eſt peccatum formale & propriè dictum; nam peccatum formale & propriè dictum eſt legis divinæ violatio, imputabilis ad vituperium & pœnam, ideoque libera.

ARTICULUS II.

Quomodo dividatur peccatum?

PEccatum dividitur in originale, quod in ipſa origine ab Adamo contrahimus; & perſonale, quod peccantis voluntate phyſicè propria committitur.

Peccatum perſonale ſubdividitur in actuale & habituale. Peccatum actuale eſt peccatum ſpectatum ut actu exiſtens, ſeu ut actu committitur. Hæc vox ſæpe etiam ſumitur pro peccato perſonali ſive actu exiſtente, ſive præterito & habituali. Peccatum habituale eſt peccatum ſpectatum ut jam actu commiſſum eſt; & phyſicè præteritum, ſed permanens moraliter ſeu in æſtimatione prudenti, quandiu non remittitur.

Peccatum actuale ſubdividitur 1. In mortale & veniale. 2. In peccatum commiſſionis, & peccatum omiſſionis. 3. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 4. In carnale, quod habet pro objecto aliquam delectationem carnalem; & in ſpirituale, quod non habet pro objecto delectationem carnalem. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, contra ipſum peccantem, ratione ſcilicet virtutum contra quas peccatur, & quæ habent pro objecto immediato Deum, vel proximum, vel ipſum peccantem: unde peccata, quæ illis adverſantur, ſunt ſpecialiter contra Deum, contra proximum, contra ipſum peccantem. 6. In peccata cordis, oris, & operis, quæ ſcilicet in corde, ore, opere conſummantur, ut odium Dei, blaſphemia, furtum. 7. In ſeptem Capitalia.

CAPUT II.

De peccato perſonali, actuali, & habituali.

ARTICULUS I.

Utrùm detur peccatum mortale, & per quid conſtituatur?

DIco 1. Extat peccatum mortale. Eſt de Fide.

Prob. Peccatum mortale dicitur illud, quod mortem animæ affert, privando illam vita ſupernaturali, & pœnam æternam per ſe meretur. Atqui extant hujuſmodi peccata. Ergo. *Prob. min.* 1. Ex Script. Rom. c. 6. *Stipendia peccati mors.* Et c. 8. *Si ſecundùm carnem vixeritis, moriemini.* Et Gal. c. 5. *Qui talia agunt, Regnum Dei non conſequentur.* 2. Quia multi Juſti gratia ſanctificante & charitate juſtè à Deo privantur, & ſuppliciis æternis mulctantur ob certa peccata, quæ proinde ſunt mortalia.

Dico 2. Peccatum mortale tale eſt ex eo potiſſimum, quòd ſit gravis offenſa

fensa Dei, & ejus contemptus saltem virtualis & interpretativus.

Nam peccatum mortale dicitur & est mortale, quia tùm privationem gratiæ sanctificantis, quæ est supernaturalis vita animæ, tùm pœnam æternam per se meretur. Atqui hoc utrumque per se non meretur præcisè, quia naturam rationalem graviter dedecet, sed potissimùm quia est gravis offensa Dei, & quidam divinæ majestatis contemptus saltem virtualis & interpretativus. Ergo.

ARTICULUS II.

Utrùm peccatum mortale in ratione offensæ habeat malitiam seu gravitatem simpliciter infinitam?

§. I.

DIco. Peccatum mortale, ut est gravis offensa Dei & ejus contemptus, habet malitiam simpliciter infinitam. Ita S. Anselmus, L. 1. cur Deus homo. Richard. Valentia, Hurtado, & plerique Thomistæ contra Scotum & alios docentes peccatum mortale habere solùm malitiam infinitam secundùm quid.

Prob. 1. Ex S Th. qui, in 2. 2. dist. 42. qu. 1. art. 5. sic ait: *Ratio, quare mortale peccatum ad æternam pœnam obligat, potest sumi ex tribus. Primò ex parte ejus, in quem peccatur, qui est infinitè magnus, scilicet Deus: unde & offensa illius infinita pœna digna est; quia quantò est dignior in quem peccatur, tantò magis peccatum punitur.* Et in solutione ad 2. *Ex hoc quòd contra infinitum peccat, debetur sibi pœna infinita: non autem potest esse infinita in acerbitate, quia in creatura finita non potest esse qualitas infinita, sed compensatur per durationem infinitam.*

Unde sic argumentor: tanta est gravitas offensæ, quanta est vis ejus demeritoria: nam peccati vis demeritoria petitur ex ratione offensæ, quam involvit; & gravitas culpæ est mensura ejus demeriti. Atqui ex S. Thoma peccati vis demeritoria est infinita simpliciter, ut patet ex his ejus verbis: *unde & offensa illius infinita pœna digna est.* Et ex istis: *debetur sibi pœna infinita*, cujus dicit incapacem esse creaturam quia finita est, ac proinde loquitur de pœna infinita simpliciter. Ergo ex S. Thoma gravitas peccati est infinita simpliciter. Enim verò sicut causa physica effectum infinitum habere non potest, quin eum præcontineat, nec eum præcontinere potest, quin sit infinita: ita causa moralis non potest habere effectum moraliter infinitum, nisi illa sit moraliter infinita, alioqui effectus causam suam superaret, quod dici nequit.

Item Sanctus Doctor hoc expressè docet; nam, in 4. dist. 14. q. 2. art. 1. ad 4. ait: *dicendum quòd offensa infinita est ex parte aversionis* (à Deo) *sed non ex parte conversionis* (ad creaturam.)

Prob. 2. Ratione. Gravitas seu malitia offensæ, qua persona contemnitur, secundùm prudentem æstimationem crescit & quidem ad æqualitatem pro dignitate personæ offensæ, juxta illud effatum morale: injuria est in injuriato, & honor in honorante: id est, mensura injuriæ gravis personalis est ipsa persona offensa, sicut mensura honoris est potissimùm dignitas personæ honorantis. Ergo si persona offensa & contempta, sit dignitatis infinitæ simpliciter, gravitas ejus offensæ est etiam infinita simpliciter, cùm in æstimatione prudenti dignitas personæ totam se refundat in offensam tanquam forma moraliter intrinsecè constituens ejus gravitatem. Atqui Deus est dignitatis infinitæ simpliciter. Ergo offensa, qua con-

contemnitur Deus, nempe quodlibet peccatum mortale, est gravitatis seu malitiæ infinitæ simpliciter in æstimatione prudenti. *Prob. maj.* Nam eadem injuria ex parte actus & objecti gravior est, si inferatur viro nobili, quàm si plebejo inferatur, & major si Regi inferatur quàm Optimati, & sic ad æqualitatem crescit pro dignitatis excellentia; quia nempe vir nobilis plebejum, & Rex quoslibet Optimates dignitate superat. Item sicut persona Christi operans in obsequium Dei dignificabat actus suos secundùm totam suam dignitatem, iisque infinitum simpliciter valorem tribuebat: ita infinita Dei majestas infinitam simpliciter malitiam moraliter communicat offensæ, qua secundùm se totam contemnitur: nam tam dignitas personæ offensæ est mensura gravitatis injuriæ, quàm dignitas personæ honorantis est mensura honoris.

Dices. Persona infinita non communicatur peccato mortali nisi ut limitata per cognitionem finitam. Et malitia offensæ non commensuratur dignitati personæ graviter offensæ, quando illa dignitas non perfectè & adæquatè cognoscitur.

Resp. Nego. Quia 1. cognitio illa finita non impedit, ne persona infinita secundùm se totam contemnatur per peccatum mortale. Offensa autem, qua persona infinita secundùm se totam contemnitur, in æstimatione morali tantæ est gravitatis, quanta est dignitas ipsius personæ contemptæ: quæ dignitas se totam moraliter infundit in actum, quo contemnitur. Unde cognitio quamvis finita, modò sufficiat ad peccatum mortale, quo Deo tollitur ratio finis ultimi; ideoque secundùm se totum contemnitur, sufficit ad malitiam infinitam peccati, relatè ad quam cognitio se habet solùm ut conditio sine qua non. 2. Actus meritorii & satisfactorii Christi erant valoris infiniti simpliciter, licèt ejus personæ dignitas non communicaretur actibus humanitatis, nisi mediante unione hypostatica, quæ est entitatis finitæ, & illi actus procederent ab anima ac potentiis humanitatis finitis, & cognitione finita. Ergo similiter finita ac limitata Dei cognitio non impedit, quin infinita Dei dignitas secundùm totam suam excellentiam moraliter refundatur in malitiam offensæ, qua secundùm se totam contemnitur, & quin gravi offensæ tribuat malitiam infinitam simpliciter: cùm illa cognitio sit duntaxat conditio sine qua non relatè ad infinitudinem offensæ, & refusionem moralem dignitatis infinitæ Dei in malitiam offensæ, non autem ejus causa efficiens vel constitutiva. Itaque non obstante cognitione finita dignitas Dei graviter offensi se habet per modum formæ moralis refundentis gravitatem in actum secundùm se totam.

Confirmatur assertio nostra, quia per eam facillimè imò evidenter intelligitur 1. creaturam puram non posse satisfacere de condigno pro peccato mortali, sed ad hoc requiri satisfactionem personæ divinæ in natura intellectuali assumpta; nam condigna satisfactio pro offensa malitiæ infinitæ simpliciter exigit valorem infinitum simpliciter, cujus incapax est pura creatura. 2. Peccatum mortale æterno supplicio justissimè mulctari: nam cùm infinitam simpliciter malitiam habeat, meretur pœnam infinitam simpliciter: cùm autem creatura non sit capax pœnæ simpliciter infinitæ in acerbitate, debet saltem luere pœnam infinitam in duratione seu carentem fine.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. S. Thomas, 3. p. q. 1. art. 2. ad 2. dicit peccatum habere quandam infinitatem ex infinitate divinæ maje-

ſtatis: ergo ſenſit illud non habere malitiam infinitam ſimpliciter.

Reſp. Nego conſeq. Quia S. Doctor hanc vocem *quandam* ſolùm addidit, ut ſignificaret peccatum non eſſe infinitum ſub omni ratione, nec phyſicè, neque in quantum eſt malum hominis, ſed eſſe infinitum ſub una tantùm ratione, nempe in quantùm eſt Dei contemptus. Nam illo modo loquendi ſæpe utitur ad ſignificandam infinitatem ſub una tantùm ratione, ut dum dicit, in 4. diſt. 14. q. 2. art. 1. ad 4. Paſſionem Chriſti eſſe infiniti valoris *quodam modo:* & tamen conſtat S. Thomam ſenſiſſe Chriſti meritum fuiſſe valoris ſimpliciter infiniti. Præterea ex loco objecto patet hanc fuiſſe ejus mentem, nam ibi ſic ait: *Peccatum contra Deum commiſſum quandam infinitatem habet ex infinitate divinæ majeſtatis; tantò enim offenſa eſt gravior, quantò major eſt ille, in quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam ſatisfactionem, ut actus ſatisfacientis haberet efficaciam infinitam utpote Dei & hominis.* Certè ſi peccatum non haberet infinitam ſimpliciter malitiam in ratione offenſæ: malè ex ejus infinitate inferret neceſſitatem ſatisfactionis, quæ habeat efficaciam infinitam ſimpliciter.

Dices. S. Thomas, in 4. diſt. 17. q. 1. art. 3. q. 1. comparat infinitatem peccati cum infinitate viſionis beatificæ; quæ ſane eſt tantùm infinita ſecundùm quid & extrinſecè.

Reſp. Hæc comparatio eſt inadæquata, & à S. Thoma non inſtituitur ſecundùm modum, quo viſio & peccatum habent infinitatem; ſed ſolùm intendit, quod ſicut beatitudo verè infinitatem ſuam habet ex objecto, ita offenſa Dei verè ſuam infinitatem habet ex Deo offenſo, quamvis cum hoc diſcrimine, quod infinitas beatitudinis ſit extrinſeca & ſecundùm quid, infinitas verò offenſæ ſit propria & ſtricta, non quidem omnimoda ſeu ex omni parte, ſed duntaxat ex parte Dei & ſub una ratione offenſæ divinæ.

Obj. 2. Si peccatum mortale habet malitiam infinitam ſimpliciter, omnia peccata mortalia ſunt æqualia inter ſe, ſeu habent æqualem malitiam & gravitatem, nam non datur infinitum infinito majus. Falſum conſequens; nam Deus per peccatum odii in ſe magis offenditur, quàm per furtum, v. g. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Omnia mortalia erunt æqualia inter ſe quoad malitiam petitam à perſona offenſa, *conc. ſeq.* Quoad malitiam petita ab objecto; intentione actus & aliis capitibus, ex quibus ſumitur moralis malitia actus, *nego ſeq. maj.* Duplex diſtingui debet malitia peccati; una quæ ſumitur ab objecto, intentione actus, majore libertate ac cognitione, & aliis circumſtantiis. Hæc malitia dicitur malitia moralis, & eſt inæqualis in peccatis mortalibus pro inæqualitate objectorum & circumſtantiarum. Sed præter hanc malitiam eſt alia, quæ dici poteſt perſonalis, & quæ petitur à perſona graviter offenſa, quæ cùm per quodlibet mortale peccatum ſecundùm ſe totam contemnatur, ſe totam etiam refundit in malitiam peccati per modum formæ moralis. Quemadmodum enim merita Chriſti duplicem habent valorem, unum objectivum, qui ſumitur ex objecto & circumſtantiis actus, ac proinde inæqualis eſt in variis ejus actibus pro majore vel minore excellentia objecti; & alterum perſonalem, qui ſumitur ex dignitate perſonæ operantis, quique eſt infinitus ſimpliciter & æqualis in omnibus actibus Chriſti: ita peccatum mortale duplicem habet gravitatem ſeu malitiam, unam quæ ſumitur ex objecto, circumſtantiis actus & aliis capitibus diſtinctis à dignitate perſonæ offenſæ, quæque inæqualis eſt;

&

& alterum personalem peccato competentem in infinita Dei majestate graviter offensa, quæ cùm per quodlibet peccatum mortale secundùm se totam contemnatur, se totam etiam per modum formæ moralis refundit in actum peccati in ordine ad ei tribuendam malitiam infinitam.

Dices. Deus magis offenditur per unum mortale, v. g. odium sui, quàm per aliud v. g. furtum. Ergo peccata mortalia sunt inæqualia in ratione offensæ.

Resp. Distin. antec. Magis offenditur ex parte seu ratione objecti & circumstantiarum actus, *conc. anteced.* Magis offenditur ratione dignitatis personæ offensæ, seu moralis refusionis dignitatis personæ offensæ, *nego antec.* Nam infinita Dei majestas est semper eadem, & cuilibet peccato, quo simpliciter ideoque secundùm se totam contemnitur, tribuit malitiam infinitam, se totam in illum actum refundendo in ordine ad constituendam malitiam illius infinitam. Per quodlibet autem peccatum mortale Deus secundùm se totum contemnitur: nam homo per quodlibet mortale peccatum præfert creaturam Deo, & quantùm est in se, suoque facto aufert Deo rationem finis ultimi, & sic Deum contemnit. Quare *disting.* etiam *conseq.* peccata sunt inæqualia etiam in ratione offensæ, spectatæ ex parte objecti & circumstantiarum actus *conc. conseq.* Spectatæ ex parte dignitatis personæ offensæ, *nego conseq.*

Dices. Contemptus formalis, quo Deus expressè contemnitur, est major contemptus, quàm contemptus virtualis & interpretativus.

Resp. Est major ratione actus & malitiæ voluntatis, *conc.* Ratione dignitatis personæ, quæ contemnitur, *nego.* Nam dignitas divina, cùm per quodlibet mortale peccatum simpliciter, ideoque secundùm se totam contemnatur, se totam moraliter refundit in quodlibet mortale in ordine ad ei tribuendam infinitatem, hoc est, infinita Dei majestas simpliciter contempta facit, ut actus quo contemnitur, jure merito censeatur habere malitiam ac gravitatem infinitam; quia in æstimatione prudenti tanta est malitia contemptus personæ, quanta est dignitas ipsius personæ contemptæ.

Obj. 3. Si peccatum mortale est infinitum simpliciter in malitia, quodlibet peccatum mortale habet omnes gradus malitiæ possibiles: nam infinitum involvit omne possibile in ea ratione, in qua est infinitum. Falsum conseq. Nam quocumque peccato dari potest majus in ratione malitiæ. Ergo.

Resp. Disting. sequel. maj. Habet omnes gradus possibiles malitiæ petitæ ex parte objecti, circumstantiarum actus & aliis capitibus distinctis à dignitate personæ offensæ, *nego sequel.* Malitiæ petitæ ex parte personæ offensæ, *subdisting.* intensivæ, *conc.* extensivæ, *nego sequel. maj.* Nam plura peccata mortalia habent malitiam infinitam, petitam ex dignitate Dei offensi extensivè majorem; quam habeat unum mortale, ut patet. Peccatum autem mortale non est infinitæ malitiæ nisi ratione dignitatis personæ offensæ, quæ per modum causæ formalis se totam communicat actui sui contemptivo ad ejus malitiam gravificandam.

Obj. 4. Influxus personæ infinitæ in peccatum non est infinitus: nam talis est, qualis est modus tendendi in personam offensam, qui modus infinitus esse nequit. Ergo.

Resp. Nego anteced. & ejus probationem. Itaque Dei majestas ut infinita secundùm se totam per modum formæ moraliter influit in quemlibet actum sui contemptivum eo modo, quo forma influere potest, quamvis ille actus secundùm se & modum tendendi infinitus

nitus ſit: nam injuria perſonalis ſuam gravitatem à dignitate injuriati accipit, ſicut honor ſuam æſtimabilitatem à dignitate honorantis potiſſimùm ſumit.

Obj. 5. Si mortale peccatum ſit malitiæ ſimpliciter infinitæ, Chriſtus non potuit ſatisfacere pro omnibus omninò peccatis hominum præteritis & futuris: nam hæc plura ſunt quàm actus meritorii Chriſti. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Nego ſequel. maj. Quia infinitus valor, quem habet quodlibet obſequium Chriſti in ordine ad merendum & ſatisfaciendum, eſt in ſupremo ordine infinitudinis, & infinita malitia peccati eſt in inferiori ordine infinitudinis relatè ad infinitudinem meritorum Chriſti. Nam cùm meritum & ſatisfactio Chriſti valorem ſuum infinitum accipiat à perſona Chriſti infinita ſe offerente ac ſubmittente Deo, eumque honorante, & ut principio operante, contrahit ab illa infinitudinem modo longè excellentiori, quàm malitia peccati, quæ infinitatem contrahit à dignitate Dei ut objecti tantùm moraliter refuſi. Infinitum autem, quod eſt in ſuperiori ordine infinitudinis adæquari non poteſt per alia infinita plura & plura in infinitum, quæ ſunt in ordine inferiori. Quare valor unius obſequii Chriſti adæquari non poteſt per peccata mortalia plura & plura, graviora & graviora in infinitum: & ſic Chriſtus per unum obſequium condignè ſatisfecit pro peccatis mortalibus pluribus & pluribus, gravioribus & gravioribus in infinitum, uno verbo pro peccatis omnibus poſſibilibus.

Dices. Infinita Dei dignitas refunditur in peccatum mortale perinde ac in ſatisfactionem Chriſti, & utrumque dignificat in ſua ratione. Ergo infinitas malitiæ peccati, & infinitas valoris ſatisfactionis Chriſti ſunt in eodem ordine.

Reſp. Infinita Dei dignitas refunditur quidem in peccatum mortale, & meritum Chriſti, ſed diverſo modo; nam refunditur modo longè excellentiori in actus Chriſti meritorios & ſatisfactorios quàm in peccatum; refunditur enim in actiones Chriſti liberas ut principium operans, ſeque per illas offerens ac ſubmittens Deo: in peccatum verò refunditur dumtaxat ut objectum moraliter refuſum in malitiam actus. In prudenti autem æſtimatione longè plus eſt Deum ſe offerre & ſubmittere ad ſatisfaciendum pro offenſa, quàm Deum offendi à creatura; & obſequium à perſona divina exhibitum Deo in compenſationem offenſæ longè plus valet in æſtimatione prudenti ad honorandum Deum, quàm valeant ad eum inhonorandum offenſæ creaturarum plures & plures in infinitum. Et verò ex eo quod perſona infinita ſatisfaciat Deo, & honoret Deum, ſequitur Deum infinito honore dignum eſſe: at ex peccatis hominum non ſequitur Deum eſſe vilem aut contemnendum.

Dices. Infinitum alteri infinito commenſuratum exhauritur:

Reſp. Hoc verum eſt, ſi utrumque ſit ejuſdem ordinis, non verò ſi ſint diverſi ordinis. Merita autem Chriſti, cùm valorem ſuum infinitum accipiant à principio operante infinito moraliter refuſo, & ſe ipſum offerente, longè excellentiori modo infinitudinem habent, quàm malitia peccati, quæ tantùm infinitatem habet ab objecto offenſo dignitatem ſuam refundente.

Obj. 6. Infinita perfectio objecti, v.g. Dei non reddit viſionem ejus intuitivam infinitè perfectam intrinſecè. Ergo nec dignitas perſonæ infinitæ reddit offenſam ejus infinitè gravem.

Reſp. Nego conſeq. Diſparitas eſt, quia objectum non conſtituit intrinſecè cognitionem, ſed eſt dumtaxat terminus illius extrinſecus. At dignitas perſonæ intrinſecè moraliter conſtituit gravi-

gravitatem malitiæ offensæ, qua contemnitur, & se habet per modum formæ moralis, cùm ei se totam communicet in ordine ad offensam aggravandam. Præterea hoc argumentum retorqueri potest contra infinitum valorem actionum Christi.

Obj. 7. Ex nostra doctrina sequitur, peccatum veniale habere malitiam in finitam sicut mortale: nam eadem persona per utrumque offenditur. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. Disparitas est, quia peccatum veniale non est gra vis offensa Dei, qua Deus secundùm se totum contemnatur, sicut est morta le. Nam peccatum veniale non est propriè contemptus Dei, nec virtualis quidem & interpretativus, nec per illud Deus postponitur creaturæ. Unde secundùm prudentem æstimationemDeus non se habet ad illud ut forma ei communicans gravitatem secundùm totam suam dignitatem, sed se habet dumtaxat ut merum objectum. At per quodlibet peccatum mortale Deus secundùm se totum contemnitur, & postponitur creaturæ, unde secundùm se totum ei communicat gravitatem per modum formæ moralis.

Obj. 8. Tális est gravitas peccati, quale est bonum, quo privat. Sed nullum bonum, quo privat peccatum mortale, est infinitum: nam bona illa sunt gratia sanctificans, dona supernaturalia, visio beatifica, quæ sunt entitativè finita. Ergo.

Resp. Neg. maj. Nam peccatum ut est Dei contemptivum, non se habet ut privatio, sed ut injuria positiva facta Deo, & ut actus moralis positivus. Præterea peccatum mortale privat bo no infinito, nempe Deo, licèt ejus possessio sit finita, & per se est privativa cujuslibet boni etiam infiniti, & gratiæ infinitæ in intensione, si daretur, habetque effectum infinitum, nempe pœnam carente fine.

Obj. 9. Actus charitatis in Deum est valoris finiti. Ergo peccatum contra Deum est malitiæ finitæ.

Resp. Nego conseq. Quia Deus ad actum charitatis se habet dumtaxat ut objectum terminans, non ut forma moralis eum secundùm totam suam dignitatem dignificans. At in peccato mortali Deus non est tantùm objectum terminans, sed est etiam forma moralis ejus malitiam secundùm totam suam dignitatem constituens. Ratio est, quia in æstimatione prudenti mensura magnitudinis honoris non à persona honorata, sed ab honorante petitur: offensæ verò gravitas potissimùm petitur à persona, quæ graviter offenditur, & est tanta, quanta dignitas personæ, quæ contemnitur.

Obj. 10. Ex nostra doctrina sequitur peccatum esse infinitum physicè, & non moraliter tantum. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. Quia ut aliquid sit physicè infinitum, non sufficit, quòd constituatur per formam physicè infinitam, sed insuper requiritur, ut talis forma ei physicè uniatur ut forma. Deus autem non unitur physicè peccato, quasi sit forma per entitatem suam realiter componens unum totum cum illo; sed unitur solùm moraliter, in quantum præbet fundamentum judicandi prudenter Deum præstare effectus morales respectu peccati, perinde ac si ei physicè uniretur.

ARTICULUS III.

Utrùm datur peccatum veniale ex natura sua?

§. I.

NOta. 1. Peccatum dici potest veniale vel ex eventu, vel ex natura sua. Peccatum veniale ex eventu dicitur illud,

illud, quod condonatur: veniale ex natura sua est illud, quod per se non affert mortem animæ, nec dignum est pœna æterna.

Nota 2. Circa hoc varii fuerunt errores: nam 1. Jovinianus docuit omnia peccata esse paria, & supplicio æterno digna. 2. Pelagius quolibet peccato gratiam sanctificantem amitti asseruit: unde contendebat hominem in hac vita omni peccato immunem esse posse, & re ipsa esse quemlibet justum, quamdiu justus est. 3. Wicleffus docuit, omnia peccata per se esse mortalia hoc sensu, quod omnia mortem æternam afferre possunt; sed sola reproborum peccata re ipsa mortem inducere, electorum verò peccata omnia non inducere, & hoc sensu esse venialia. 4. Lutherus sensit omnia peccata esse natura sua mortalia, venialia verò ex sola misericordia Dei ea non imputantis credentibus, sed omnia ad æternam damnationem imputantis non credentibus: hominem quippe sola fide justificari contendit. Calvinus verò docuit, omnia peccata ex natura sua esse mortalia nulla tamen electis, sed omnia reprobis ad damnationem æternam imputari.

Dico. Dantur peccata, quæ ex natura sua sunt venialia.

Prob. 1. Ex Script. Luc. c. 6. *Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?* Ubi Christus peccatum mortale comparat cum trabe, quæ per se oculum destruit, & totum corpus opprimit: veniale verò cum festuca, quæ per se oculum non destruit, sed leviter tantùm lædit, nec corpus opprimit sed leviter portatur, ostendit esse ex natura rei discrimen inter peccatum mortale & veniale, & quidem cum proportione aliqua tantùm, quantùm est ex natura rei inter trabem & festucam. Et Jacobi, c. 3. *In multis offendimus omnes.* Et Prov. c. 25. *Septies cadit justus.* Ergo sunt peccata, quæ per se non privant gratia sanctificante, nec proinde sunt æterna pœna digna. Ergo dantur peccata per se venialia.

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus sit S. Augustinus Lib. de natura & gratia, c. 38. *Quia sæpe in levissimis & aliquando incautis obrepit peccatum, & justi fuerunt, & sine peccato non fuerunt*, ubi admittit peccata levissima, quæ justis imputantur, ac proinde quæ non sunt venialia, eò quòd non imputentur. Et Enchirid. c. 71. *De quotidianis brevibus, levibusque peccatis sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum enim est dicere, Pater noster, qui es in cœlis, quia jam Patri tali regenerati sunt ex aqua & Spiritu sancto. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata.* Et in Psalm. 6. *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, cùm aut jocamur, aut ut prosimus, mentimur.*

Prob. 3. Ex hac Baji propositione à Pio V. & Gregorio XIII. damnata: *nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam.*

Accedit ratio. Nam lumine naturali satis patet, aliqua peccata esse ex natura sua gravem Dei offensam, ut odium Dei, homicidium: & aliqua per se esse duntaxat levem offensam, ut verbum otiosum. Enimverò quis sapiens ducat verbum otiosum vel mendacium merè officiosum ex natura sua mereri dissolutionem amicitiæ divinæ & pœnam æternam? Certè levis offensa non potest per se ullius personæ sapientis amicitiam dissolvere, multo minùs Dei infinitè sapientis & boni.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Aliquos textus Scripturæ.

1. Deut.

1. Deut. cap. 27. *Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus.*

Resp. Per sermones legis intelliguntur præcepta in illo capite tradita, quæ ex genere suo gravia sunt: ac proinde eorum violatio ex genere suo mortale peccatum est. Nam ibi vetantur idololatria, homicidium, adulterium, & alia similia peccata, quæ ex se sunt gravia, utpote contra Religionem, charitatem & justitiam.

2. Ezech. c. 18. *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur.*

Resp. Hic agitur de peccatis ex natura sua gravibus, ut idololatria, homicidio &c.

3. Matth. cap. 5. *Qui solverit unum de mandatis istis minimis .... minimus vocabitur in regno Cœlorum.*

Resp. Hic Christus loquitur, non de minimis peccatis, sed de minimis Decalogi præceptis, quorum tamen materia est secundùm se gravis, & quæ Scribæ & Pharisæi falsò existimabant parva ac exigua, ut præceptum iram internam & contumelias vetans.

4. Rom. c. 6. *Stipendia peccati mors.*

Resp. Loquitur Apostolus de peccatis ex natura sua gravibus, nempe de peccatis, de quibus erubescebant Ethnici ad fidem conversi.

5. Jacob. c. 2. *Quicumque totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Resp. Ibi agitur de peccatis ex natura sua gravibus, cujusmodi sunt adulterium & homicidium, ut patet ex verbis immediatè sequentibus: *qui enim dixit, non mœchaberis, dixit & non occides. Quòd si non mœchaberis: occides autem, factus es transgressor Legis.*

Obj. 2. Aliquos textus S. Augustini.

1. Lib. 9. conf. c. ult. *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.*

Resp. Ibi loquitur de pœna Purgatorii, quæ acerbissima est; & solùm vult vix ullum hominem ita sanctum esse, ut pœnam illam sine magna Dei misericordia vitare possit. Quod patet, quia his verbis (*væ etiam laudabili vitæ &c.*) rationem reddit, cur oraturus sit pro matre sua, quam ibi plurimùm laudat. Igitur S. Doctor significare solùm vult, homines etiam sanctos non carere peccatis venialibus, ob quæ, nisi iis misericorditer condonentur, gravissimas pœnas in Purgatorio persoluturi sunt.

Eodem sensu explicabis hunc locum Epist. 29. ubi ait: *cùm Rex justus sederit in Throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur, mundum se esse à peccato? Quæ igitur spes est, nisi superexaltet misericordia judicium.* Nam ibi loquitur de judicio cujusque hominis, & dicit neminem posse gloriari se purum esse ab omni labe & reatu culpæ venialis, & sine magna Dei misericordia nullam spem esse beatitudine statim post mortem fruendi.

2. Lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 3. ait: *quis cum aliqua spe adipiscendæ salutis æternæ, de hac vita migraret, manente illa sententia, quod quicumque totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus, nisi post paululùm sequeretur .... Superexaltat autem misericordia judicium.*

Resp. Sensus est, neminem cum spe beatitudinis assequendæ mori posse, nisi sciret Deum esse maximè misericordem, & ab eo peccatorum veniam speraret, quia ad damnationem æternam sufficit unum grave peccatum, & nemo certò scit se nullum umquam tale admisisse, aut si admiserit, illud sibi à Deo condonatum esse.

3. Tract. 1. in Epist. Joan. *Ista levia, quæ dicimus, noli contemnere; si contemnis, quando appendis, expavesce, quando numeras. Levia multa faciunt*

unum grande. Multæ guttæ implent flumen. Multa grana faciunt massam.

Resp. Sensus est, quòd multa venialia, si negligantur, nec emendentur, sensim ad mortale admittendum disponant. Unde multa levia non faciunt formaliter, sed tantùm dispositivè unum grave peccatum.

Obj. 3. Minima opera bona supernaturalia justi merentur beatitudinem æternam. Ergo à contrario levissima peccata merentur pœnam æternam.

Resp. Minima illa opera per se, ex natura sua & sine gratuita Dei promissione & sine motivo vel imperio charitatis non merentur beatitudinem æternam. Neque etiam levia peccata per se & ex natura sua merentur pœnam æternam.

Obj. 4. Quodlibet peccatum est offensa personæ infinitæ: Ergo meretur pœnam infinitam in duratione.

Resp. Disting. anteced. Quodlibet peccatum est personæ infinitæ offensa vel gravis, vel levis, *conc. maj.* Est semper gravis offensa, *nego ant. & conseq.*

Obj. 5. Non licet ullum peccatum committere propter ullum bonum etiam infinitum: non nisi, quia omne peccatum habet malitiam infinitam, sicque meretur pœnam æternam. Ergo.

Resp. Nego min. Itaque nullum peccatum vel levissimum umquam licitum esse potest etiam ob bonum infinitum; quia omne peccatum ut peccatum, est essentialiter illicitum, ideoque numquam ob ullum bonum potest esse licitum: nam essentiæ rerum mutari absolutè non possunt.

Obj. 6. Omne peccatum est contra legem Dei; Ergo est per se mortale.

Resp. Omne peccatum est contra legem Dei graviter vel leviter aliquid præcipientem aut vetantem: unde est per se mortale vel leve. At non omne peccatum est contra legem Dei graviter præcipientem vel prohibentem. Sunt enim peccata contra legem aliquam leviter præcipientem aut vetantem, ut leve furtum. Imò non omne peccatum contra legem graviter præcipientem aut vetantem, est plenè voluntarium, nec proinde imputabile ad gravem culpam & pœnam.

Obj. 7. Peccatum quodlibet est majus malum, quàm sit pœna æterna: Ergo hanc per se meretur.

Resp. Nego conseq. Quamvis enim culpa vel levissima sit majus malum magisque vitandum, quàm quælibet pœna vel gravissima: non ideò culpæ levissimæ debetur pœna maxima: sed solùm malo culpæ debetur malum pœnæ ei proportionatum, ita ut gravi culpæ gravis pœna, graviori gravior, econtrà minùs gravi minùs gravis, levi levis pœna respondeat.

Obj. 8. Omne peccatum est violatio hujus maximi præcepti: *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Ergo omne peccatum opponitur charitati, eamque expellit.

Resp. Nego anteced. Universaliter sumptum, saltem si intelligatur de gravi violatione hujus præcepti. Equidem peccata levia sunt contra perfectionem charitatis, & ejus fervorem remittunt, sed non opponuntur essentiæ seu substantiæ hujus præcepti & charitatis. Nam hoc præceptum secundùm essentiam ac substantiam sumptum nos obligat ad amandum Deum super omnia propter se, ita ut efficaciter parati simus potiùs carere omni bono, & omne malum pati, quàm Deum graviter offendere.

Obj. 9. Peccatum veniale numquam remittitur in reprobis cum eo morientibus.

Resp. Hoc fit per accidens, non per se, quatenus illi reprobi non possunt facere actum deletivum culpæ venialis. Non ideò tamen ob peccatum veniale pœnam

pœnam æternam ſubeunt; quia etſi pro eo ſatisfacere nequeant, at ſatis pati poſſunt.

Obj. 10. S. Baſilius, in Quæſtionibus compendioſè explicatis dicit nullum peccatum ſpernendum eſſe ut parvum, quia re ipſa nullum eſt parvum.

Reſp. Senſus hujus loci eſt, nullum peccatum, quod ſpernitur, ſicque facilè ac ſæpè committitur, eſt parvum ratione periculi, & peccati, ad quod diſponit, cùm ſenſim ad mortale diſponat, juxta illud, Eccli. c. 19. *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Præterea, juxta Bellarminum non eſt certum hoc opus eſſe factum Baſilii.

QUÆRES, In quo peccatum mortale & veniale inter ſe differant?

Reſp. In hoc differunt, quod peccatum mortale ſit legis divinæ violatio gravis, proindeque gravis offenſa Dei, ejuſque contemptus ſaltem virtualis & interpetativus, & conſequenter per ſe mortem animæ inducat, atque pœnam æternam mereatur: veniale verò ſit tantùm legis divinæ violatio levis, proindeque levis offenſa Dei, quæ non eſt digna amicitiæ divinæ privatione, nec æterna pœna.

ARTICULUS IV.

Quid ſit peccatum habituale?

§. I.

Nota. 1. Peccatum perſonale ratione diverſorum ſtatuum dividitur in actuale, & habituale. Nam peccatum voluntate phyſicè propria commiſſum, ſi ſpectetur ut actu exiſtit ſeu committitur, dicitur actuale: ſi verò conſideretur ut jam actu commiſſum, dicitur habituale, quamdiu non remittitur: nam tamdiu manet moraliter ſeu ſecundùm prudentem æſtimationem in ordine ad reddendum hominem odio Dei, vituperio & pœna dignum. Quare peccatum mortale habituale eſt peccatum jam actu commiſſum, quod in æſtimatione prudenti permanet in ordine ad jus, quod habet Deus ad odio habendum & puniendum hominem, perinde ac ſi illud phyſicè exiſteret.

Nota 2. Dari peccatum habituale, quo ſcilicet per actum peccati tranſactum, homo permanenter conſtituitur peccator, Fide conſtat ex Luc. c. 7. *Remittuntur ei peccata multa.* Et Joann. c. 8. *In peccato veſtro moriemini.* Et c. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt.*

Nota 3. Per actum peccati phyſicè præteritum relinqui maculam in anima, conſtat ex Jerem. cap. 2. *Maculata es in iniquitate tua coram me.* Et ex Matth. c. 15. *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.* Duplex autem eſt in peccatore macula; alia eſt privativa, quæ nil aliud eſt, quàm privatio gratiæ ſanctificantis, quatenus eſt privatio pulchritudinis & nitoris debiti animæ ad finem ſupernaturalem deſtinatæ, alia eſt poſitiva, animam poſitivè ac per ſe reddens Deo abominabilem & exoſam, quæ quidem nil aliud eſt, quàm peccatum præteritum ut moraliter perſeverans, nam cùm peccatum actuale ſit actualis macula, reddens animam Deo exoſam & abominabilem, habituale eſt macula habitualis.

Dico. Peccatum mortale habituale conſiſtit tùm in actu graviter culpabili phyſicè præterito, ſed moraliter permanente, tùm in privatione gratiæ ſanctificantis: ita ut habeat duo conſtitutiva partialia, unum tamquam materiale, quod eſt privatio gratiæ ſanctificantis, & aliud tamquam formale, quod eſt actus peccati phyſicè præteritus, ſed moraliter permanens in ordine ad jus odio habendi & puniendi, Deo competens, donec remittatur.

Prob. 1. Peccatum habituale consistit in eo, propter quod homo, postquam mortaliter peccavit, est habitualiter seu permanenter inimicus ac odiosus Deo, & pœnæ æternæ obnoxius: nam per peccatorem nil aliud intelligitur, quàm homo Deo invisus & pœnæ æternæ obnoxius. Atqui homo, postquam mortaliter peccavit, est habitualiter, seu permanenter invisus ac odiosus Deo, atque æternæ pœnæ obnoxius propter gravem culpam moraliter permanentem, & privationem gratiæ sanctificantis gravi culpa inductam. Ergo peccatum habituale consistit tùm in actu graviter culpabili physicè præterito, sed moraliter permanente, tùm in privatione gratiæ sanctificantis. *Minor patet:* nam Deus post mortale peccatum admissum, odit animam: quia turpis ac fœda est, & ei jure vult pœnam æternam, donec hoc peccatum per gratiæ infusionem remittatur: anima autem turpis ac fœda est, & æterno supplicio digna propter gravem culpam admissam, moraliter permanentem, & voluntariam pulchritudinis sibi debitæ, nempe gratiæ sanctificantis privationem.

2. Peccatum habituale idem est ac status injustitiæ: nam homo per illud constituitur habitualiter injustus. Atqui status injustitiæ & gravem culpam præteritam, & privationem gratiæ sanctificantis includit: nam homo, cùm justificatur, transit à statu injustitiæ ad statum justitiæ per condonationem culpæ præteritæ, & infusionem gratiæ sanctificantis. Ergo.

3. Homo habitualiter peccator nil aliud est, quàm homo privatus gratia sanctificante, & obnoxius odio Dei ac pœnæ æternæ ob culpam mortalem præteritam non condonatam. Ergo peccatum habituale, quod hominem habitualiter peccatorem constituit, nil aliud est, quàm culpa mortalis præterita, sed moraliter perseverans, donec condonetur, & privatio gratiæ sanctificantis.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Si peccatum habituale consistit partialiter in culpa præterita moraliter permanente, Deus vult peccatum habituale, non remittendo illud. Falsum conf. ergo. *nego seq. maj. Probabis.* Deus non remittendo peccatum, vult moralem illius permanentiam: Ergo vult habituale peccatum.

Resp. Neg. ant. Itaque Deus nolendo peccatum præteritum remittere, non vult moralem illius perseverantiam, nec gratiæ privationem; sed solùm vult retinere jus, quod propter peccatum præteritum habet ad odio habendum & puniendum peccatorem, qua stante retentione peccatum præteritum se ipso moraliter perseverat; quia homo per culpam mortalem admissam dignus fit odio Dei & supplicio æterno. Quæ dignitas ex natura Dei tamdiu manet, quamdiu Deus retinet jus, quod habet ad odio habendum, & supplicio æterno puniendum peccatorem. Igitur quamvis Deus jus sibi acquisitum contra peccatorem retineat; non vult tamen, imo detestatur peccatum præteritum, & gratiæ sanctificantis privationem per illud inductam.

Inst. 1. Si Deus peccatum præteritum verè detestaretur, deberet condonare jus, quod habet ad odio habendum & puniendum peccatorem.

Resp. Nego sequel. Quia Deus jus illud sibi acquisitum retinet ex affectu justitiæ vindicativæ; non ex affectu moralis perseverantiæ peccati, quæ proinde non debet adscribi Deo, sed homini peccanti, qui vi culpæ à se liberè admissæ, se in perpetuum odio Dei & supplicio æterno dignum reddit.

Inst. 2. Deus non condonondo peccatum,

catum, est causa, cur perseveret moraliter in ordine ad justum odium. Ergo Deus vult & causat peccatum habituale.

Resp. Nego antec. Nam hæc est natura peccati, ut ubi semel admissum est, per se ipsum sine influxu ullius causæ moraliter permaneat in ordine ad justum in peccatorem odium, donec condonetur, aut condigna satisfactione deleatur.

Inst. 3. Si Deus condonaret peccatum, jam desineret permanere. Ergo.

Resp. Nego conseq. Nam inde sequitur tantùm negationem condonationis esse conditionem, sine qua peccatum physicè præteritum non potest perseverare moraliter. At Deus hanc conditionem non vult ex affectu moralis perseverantiæ peccati, sed ex affectu justitiæ vindicativæ. Quare illa moralis perseverantia nullatenus Deo imputari potest.

Obj. 2. Peccatum habituale est aliquid adæquatè intrinsecum peccatori: nam denominatio peccatoris est adæquatè intrinseca. At actus malus, postquam admissus est, non est amplius in peccatore. Ergo.

Resp. Peccatum habituale est aliquid peccatori adæquatè intrinsecum partim physicè, partim moraliter. Nam actus peccati, postquam physicè præteriit, & sic non est ampliùs physicè in peccatore, quamdiu non remittitur, remanet in peccatore virtualiter, æquivalenter & moraliter in ordine ad reddendum illum obnoxium odio Dei & supplicio æterno: privatio verò gratiæ sanctificantis remanent physicè in peccatore.

Porrò denominatio peccatoris est aliquid morale fundatum in physico, nempe in actu malo physicè præterito, & privatione gratiæ sanctificantis: ac proinde sufficit, quod hæc denominatio sit intrinseca moraliter saltem inadæquatè.

Obj. 3. Peccatum actuale, postquam commissum est, non remanet ampliùs: Ergo non potest constituere hominem permanenter peccatorem.

Resp. Disting. anteced. Non remanet ampliùs physicè, *conc. ant.* Moraliter & in ordine ad constituendum hominem permanenter peccatorem, *nego ant. & conseq.* Peccatum actuale, licèt physicè prætererit, tamen donec remittatur, remanet moraliter & in ordine ad constituendum hominem permanenter peccatorem. Nam ex natura rei, donec remittatur, in ordine ad maculandum hominem, eumque odio Dei & supplicio æterno dignum reddendum, perinde se habet secundùm prudentem æstimationem, ac si physicè existeret. Unde in ordine ad tales effectus morales præstandos dicitur moraliter permanere, donec remittatur. Ita docet S. Augustinus Lib. 1. de nuptiis, c. 26. ubi ait: *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati. Nam si quisquam, verbi gratia, fecerit adulterium, etiamsi nunquam deinceps faciat, reus est adulterii, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum: quamvis illud, quod admisit, jam non sit, quia cum tempore quo factum est, præteriit. Nam si à peccando desisteret, hoc esset non habere peccata, sufficeret, ut hoc nos moneret Scriptura: fili, peccasti? Non adjicias iterum. Non autem sufficit, sed addidit: & de pristinis deprecare, ut tibi remittantur. Manent ergo, nisi remittantur. Sed quomodo manent, si præterita sunt, nisi quia præterierunt actu, manent reatu?*

Nota. Duplex est reatus, nempe culpæ, & pœnæ. Reatus culpæ in peccato mortali est dignitas ad odium Dei, quæ dat Deo jus odio habendi peccatorem. Reatus pœnæ est dignitas ad pœnam, nempe ad supplicium æternum & dat pœnas temporales, quæ dat Deo jus

jus puniendi peccatorem supplicio æterno & pœnis temporalibus propter peccatum mortale præteritum. Uterque hic reatus est formalis effectus peccati habitualis adæquatè sumpti. Nam homo postquam mortaliter peccavit, quamdiu peccatum ei non remittitur, odio Dei & supplicio æterno dignus est formaliter, tùm quia mortaliter peccavit, tùm quia sic peccando seipsum culpabiliter privavit gratia sanctificante. Unde peccatum habituale se ipso formaliter est uterque reatus.

Obj. 4. Deus non potest facere, ut commissa non fuerit culpa mortalis, quæ commissa fuit. Ergo non potest tollere peccatum habituale, si hoc consistat in culpa præterita, &c.

Resp. Nego conseq. Quia licèt Deus facere non possit, ut admissa non fuerit culpa, quæ admissa est; potest tamen illam condonando facere, ut jam non perseveret moraliter: nam illam condonando, facit ut perinde se habeat in æstimatione morali, ac si numquam fuisset admissa. Facere autem, ut culpa perinde se habeat in æstimatione prudenti, ac si numquam fuisset, est eam tollere ac destruere in æstimatione morali.

Ita Deus remittendo peccatum, & infundendo gratiam sanctificantem, verè tollit peccatum habituale. Nam tollit illius constitutivum, nempe tùm ipsum peccatum præteritum, quod moraliter permanebat, tùm privationem gratiæ: condonando enim peccatum, cedit jus, quod habet ad peccatum odium habendum, & supplicio æterno mulctandum. Per hanc autem cessionem juris, peccatum, quod physicè præteritum erat, sed adhuc moraliter permanebat in ordine ad justum Dei odium, & jus puniendi peccatorem pœna æterna, jam in ordine ad hoc utrumque incipit perinde se habere secundùm æstimationem prudentem ac si commissum non fuisset. Nam hac cessione facta, Deus non magis habet jus hominem odio habendi & æterno supplicio mulctandi propter peccatum commissum, quàm si nunquam perpetratum fuisset. Igitur tollitur peccatum præteritum, quia jam nec physicè, nec moraliter existit. Tollitur quoque reatus culpæ ac pœnæ æternæ, quia jam homo propter peccatum admissum non magis odio Dei & supplicio æterno obnoxius esse justè potest, quàm si peccatum non commisisset.

Porro Deus remittit peccatum hoc ipso, quòd cedit jus, quod propter illud habebat ad odio habendum & æterno supplicio puniendum peccatorem, & ei gratiam sanctificantem infundit.

Obj. 5. Peccatum habituale est culpa. Sed privatio gratiæ sanctificantis non est culpa. Ergo.

Resp. Disting. maj. Peccatum habituale inadæquatè sumptum est culpa, *conc. maj.* adæquatè sumptum, *nego maj. & conseq.* Peccatum habituale est quidem culpa, si sumatur inadæquatè, nempe secundùm sui constitutivum formale ac præcipuum. At sumptum secundùm suum materiale constitutivum non est culpa strictè dicta. Potest tamen adhuc dici culpa in aliquo sensu lato, per culpam intelligendo id omne quod est culpabile sive ratione sui, sive ratione alterius, cujus est effectus: nam privatio gratiæ sanctificantis est culpabilis ratione liberæ violationis legis divinæ.

Nota. Actus peccati physicè præteritus, nec condonatus est constitutivum formale peccati habitualis, privatio verò gratiæ sanctificantis est materiale ejus constitutivum. Quia in toto, quod peccatum habituale constituit, illud se habet ut constitutivum formale, quod est per se & ratione sui culpabile, ac imputabile, & quod determinat in illo toto; illud verò se habet ut constituti-

vum

vum materiale, quod eſt culpabile ac imputabile tantùm ratione alterius, & determinatur per aliud ad eſſe peccati habitualis. Atqui in peccato habituali actus peccati phyſicè præteritus nec condonatus, eſt per ſe & ratione ſui culpabilis ac imputabilis, & determinat privationem gratiæ ad eſſe peccati habitualis partialiter: privatio verò gratiæ ſanctificantis eſt tantùm culpabilis ac imputabilis ratione actus præteriti, & ab eo determinatur ad eſſe peccati habitualis. Nam quòd totum illud, in quo conſiſtit peccatum habituale, ſit aliquid verè ac propriè culpabile ac imputabile, ideoque ſit peccatum habituale, procedit actu peccati commiſſi non condonato; privatio enim gratiæ non eſt culpabilis, nec imputatur homini, niſi quia illam ſua culpa contrahit.

Obj. 6. Si peccatum habituale conſiſtit etiam in privatione gratiæ, illud erit à Deo: nam hæc privatio eſt pœna inflicta à Deo. Falſum conſeq. Ergo.

Resp. Diſting. ſeq. maj. Peccatum habituale erit à Deo ſecundùm ſuum conſtitutivum formale & præcipuum, *nego ſequel. maj.* Secundùm ſuum materiale conſtitutivum, *ſubdiſting.* Erit à Deo, quatenùs præcisè eſt pœna, *conc. conſeq.* Quatenus eſt quid culpabile & imputabile ad vituperium ac pœnam, *nego ſequel. maj.* Privatio gratiæ ſanctificantis eſt quidem quaſi efficienter à Deo, ſed ſolùm quatenus eſt pœna juſta, non autem quatenus eſt culpabilis ac imputabilis ad odium, vituperium ac pœnam: nam ſub hac conſideratione eſt à ſolo homine, à quo demeritoriè ponitur.

Obj. 7. Privatio gratiæ ſanctificantis eſt effectus peccati habitualis: Ergo nullatenus eſt peccatum habituale.

Resp. Diſting. anteced. Eſt effectus peccati habitualis inadæquatè ſumpti, nempe ſumpti ſecundùm ſuum formale conſtitutivum, *conc. ant.* adæquatè ſumpti, *nego ant. & conſeq.* Materiale autem conſtitutivum peccati habitualis poteſt eſſe effectus formalis conſtitutivi ejuſdem peccati.

Obj. 8. Peccatum propriè eſt aliquid adæquatè imputabile ad vituperium & pœnam.

Resp. Peccatum eſt aliquid adæquatè imputabile ſive per ſe, & ratione ſui, ſive ratione alterius: cujus eſt effectus, non autem ſemper ratione ſui. Nam ex S. Auguſtino peccatum etiam propriè ſumptum dupliciter accipitur 1. Pro eo, quod eſt per ſe & ratione ſui imputabile ad vituperium & pœnam. Hoc modo peccatum eſt omnis & ſola legis divinæ violatio libera. 2. Pro eo, quod ad vituperium & pœnam imputabile eſt ratione alterius, cujus eſt effectus. Iſto modo peccatum eſt privatio gratiæ ſanctificantis in adulto, qui moraliter peccavit: nam hæc privatio non ſolùm illum maculat, ſed etiam illi ad vituperium, odium Dei, & pœnam æternam imputabilis eſt propter gravem tranſgreſſionem liberam legis divinæ, cujus eſt effectus, quandiu ſcilicet tranſgreſſio illa non remittitur; quia tamdiu ex natura rei anima odio Dei & ſupplicio æterno digna eſt, quod ſua culpa careat nitore & ornatu debito in ſtatu elevationis in quo eſt.

ARTICULUS V.

Utrùm peccatum mortale non condonatum puniatur ſuppliciis æternis: ſive (quod dictum eſt) utrùm pœnæ damnatorum in æternum duraturæ ſint?

§. I.

Nota. 1. QUodlibet peccatum mortale duplici pœna præcipuè mulctatur nempe pœna damni, & pœna ſenſus: pœna damni conſiſtit in privatione beatitudinis, nempe frui-

tionis Dei summi boni, pœna verò sensus in dolore, quem efficit ignis infernalis. Utraque pœna exprimitur, Matth. cap. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Hanc utriusque pœnæ rationem affert S. Thomas, 1.2. q. 87. art. 4. Quia peccatum mortale est aversio à Deo, & conversio ad creaturam. Æquum est autem, ut qui se avertit à Deo, ejus fruitione privetur; & qui se convertit ad creaturam cum gravi injuria Creatoris, supplicium patiatur à creatura.

Nota 2. Origenes docuit pœna damnatorum non fore æternas, sed dæmones & homines reprobos post aliquod tempus liberatum iri, ut testatur S. Augustinus, Lib. de hæresibus, hæresi 43. Hanc hæresim sectantur Sociniani.

Dico. Damnatorum pœnæ sunt æternæ. Est de Fide.

Prob. 1. Ex Scriptura. Isai. c. 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Et, c. 66. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Matth. c. 3. *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* Et c. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum .... Et ibunt hi in supplicium æternum: Justi autem in vitam æternam.* Marc. 9. *Mitti in gehennam ignis inextinguibilis; ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* 2. Thess. cap. 1. *Pœnas dabunt in interitu æternas.* Apoc. 14. *Fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum.* Et cap. 20. *Cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* Certe æternitatem in illis locis sumi pro duratione finem nunquam habitura, ut sæpissimè in Scriptura sumitur, constat tùm ex Traditione, & perpetuo Ecclesiæ sensu, tùm ex his Scripturæ verbis: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Paleas comburet igni inextinguibili. Ibunt hi in supplicium æternum: Justi autem in vitam æternam.* Ubi voces, *æternum, æternam* sumuntur sanè in eodem sensu. Item ex istis: *Cruciabuntur in sæcula sæculorum.*

Prob. 2. Ex omnibus Patribus, pro quibus hic sufficiant S. Justinus Martyr Apolog. 2. *Injustos in perpetuo sensu unà cum malis Geniis in ignem mittet sempiternum.* S. Irenæus, L. 4. c. 47. *Pœna eorum, qui non credunt verbo Dei, & contemnunt ejus adventum, & controvertuntur retrorsum, adampliata est, non solùm temporalis, sed & æterna facta.* Tertullianus, Apologet. c. 45. *Nos, qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo pœnam providemus, merito soli innocenti occurrimus .... Et pro magnitudine cruciatus non diuturni, verùm sempiterni eum* (Deum) *timentes.* S. Chrysostomus, Homil. 9. in 1. ad Cor. *Non est hæc parva, quæ proponitur quæstio .... An finem habeat ignis gehennæ? Nam quòd non habeat, Christus pronuntiavit, dicens: ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non desinet ... Et Paulus quoque id dicit, ostendens immortale supplicium, & quòd peccatores dabunt pœnas exitiosas & æternas.* S. Augustinus, L. 24. de Civit. Dei c. 9. *Quod de sempiterno supplicio damnatorum per suum Prophetam Deus dixit, fiet omnino, & vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Et c. 17. dicit ab Ecclesia meritò reprobatam fuisse oppositam Origenis sententiam. S. Leo, serm. 4. de collectis. *Quis istam sortem æternorum cruciatuum non pavescat? Quis mala nunquam finienda non timeat?*

Prob. 3. Ex Conciliis generalibus. Nam 1. Concilium quintum (ut scribit Nicephorus Calisti, Lib. 17. c. 27.) damnavit Origenem, quòd doceret,

omnium

omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum tormenta finem habitura. 2. Concilium Lateranense IV. C. *firmiter* docet reprobos *cum diabolo pœnam perpetuam* recepturos esse. 3. Conc. Trident. Sess. 6. Can. 25. damnatorum pœnas vocat æternas, & Sess. 14. Can. 5. dicit per peccatum contrahi *amissionem æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis incursum.* Certum est autem Patres & Concilia per æternitatem intelligere durationem nunquam finem habituram, ut intelligitur secundùm communem usum in Ecclesia receptum.

Prob. 4. Ex sensu, & perpetua Traditione orali Ecclesiæ.

Ratio est, quia mortale peccatum habet malitiam infinitam simpliciter: ergo meretur pœnam acerbissimam, & infinitam saltem in duratione: nam creatura non est capax pœnæ infinitæ in acerbitate.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

Obj. Multos textus Scripturæ.

1. Illud Psalm. 102. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.*

Resp. Hic textus spectat præsentem vitam, in qua Deus præcipuè misericordiam exercet, & peccatoribus pœnitentiam agentibus condonat peccata.

2. Illud Isai. c. 24. *Congregabuntur in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur.*

Resp. Hæc ultima verba significant impios in æternum puniendos: nam verbum *visitare* ibi sicut in multis aliis Scripturæ locis sumitur in malam partem, nempe pro punire, cruciare, ut Isa. c. 26. *Visitasti & contrivisti eos.*

3. Illud Jacob. c. 2. *Superexaltat autem misericordia judicium.*

Resp. Equidem Deus in hac vita magis misericordiam, quàm justitiam exercet. In inferno autem suam justitiam præcipuè non tamen in toto rigore exercet, infligendo quidem pœnam æternam, sed minùs acerbam, quàm in rigore mereatur peccatum.

4. Illud Apoc. c. 20. *Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem.*

Resp. Per secundam mortem intelligit mors æterna, quæ in suppliciis inferni consistit.

5. Illud Marc. c. 12. de Scribis: *Hi accipient prolixius judicium.*

Resp. Vox *prolixius* significat severius & acerbius: unde erit prolixius in acerbitate, non in duratione; nam damnatorum supplicia sunt æqualia in duratione, non in acerbitate.

Obj. 2. S. Irenæus L. 2. adversus Hæreses, c. 64. ait: *Omnia quæ facta sunt, initium quidem facturæ suæ habent: perseverant autem quoad usque ea Deus & esse & perseverare voluerit.* Quibus verbis indicat animas non esse immortales. Quod etiam insinuat de impiorum animabus S. Justinus, in Dialogo cum Tryphone, ubi ait: *Quæ dignæ sunt, ut coram Deo appareant: non moriuntur amplius: illæ autem* (impiorum animæ) *excruciantur, quoad eas & esse & excruciari vult Deus.*

Resp. Hi Patres locis illis neque negant, neque affirmant immortalitatem animarum impiorum; sed illam locis in probatione allatis sufficienter agnoscunt hoc ipso, quod in damnatis admittunt pœnarum æternitatem, quæ sine animarum immortalitate esse nequit.

Dices. S. Irenæus eodem cap. 64. ait: *Qui servaverit datum vitæ, & gratias egerit ei, qui præstitit, accipiet & in sæculum sæculi longitudinem dierum. Qui autem .... ingratus extiterit factori ... & non cog-*

noverit eum, qui præstat, ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia.

Resp. Solùm vult, pecatores vita æterna se propter sua crimina privare, & æternam mortem in inferni suppliciis positam subire.

Obj. 3. S. Gregorium Nyssenum.

Resp. Cum S. Germano, & Photio, Gregorii Nysseni Opera hac in parte ab Origenistis corrupta fuisse. Nec obstat styli similitudo, nam Hæretici facilè possunt Authoris catholici stylum & dicendi rationem imitari.

Obj. 4. S. Basilius in cap. 4. Isaiæ ait: *Qui post acceptam Dei notitiam, consultò ac studio se ipsos reddunt obnoxios sanguini, utique tales opus est purgari per ignem.*

Resp. Solùm vult tales gravius puniendos per ignem, quia graviùs peccarunt. Et verò Homil. in Psalm. 33. asserit reprobos passuros esse *probrum & verecundiam sempiternam.*

Obj. 5. S. Ambrosium in Psalm. 118. Serm. 20.

Resp. Ibi quidem obscurus est, sed alibi pœnarum æternitatem clarè docet, nempe L. de lapsu Virginis, c. 8. ubi ait: *Ego tamen, qui scio graviora facinorosis servari tormenta, & sine fine impias animas cruciatus manere, non temporales utique, sed æternos; aliis te volo cruciatibus affici, pro futuris utique, animam perdituris.*

Obj. 6. S. Augustinus, in Ench. cap. 110. asserit Missas & eleemosynas prodesse damnatis.

Resp. Neg. Imò expressè dicit eas nulla esse adjumenta reproborum. Cùm autem addit per eas tolerabiliorem fieri damnationem, loquitur, non absolutè, sed ex hypothesi, quod iis prosint. Itaque ibi docet Sacrificia & pietatis opera non posse reprobos à pœnis omnino liberare: quòd si tamen iis prosint, non prodesse nisi ut aliquid levamenti afferant. Nam ibi sic ait: *Cùm ergo Sacrificia sive Altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certè tolerabilior fiat ipsa damnatio.*

Obj. 7. S. Hieronymum, in 1. Dialogo contra Pelagianos, ubi in persona Attici hæc ait: *Illud verò quod in sequenti ponit capitulo, in die judicii iniquis & peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos, ferre quis potest, & interdicere te misericordiam Dei, & ante diem judicii judicare? .... Denique Isaias de quo ponis testimonium (comburentur peccatores & iniqui simul,) non addidit: in æternum,* &c. .... *Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuis pœnitentiam, quid ad nos, qui & diabolum & satellites ejus, omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuò, & christianos, si peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas?* Ubi docet Christianos etsi in peccato mortuos post supplicia aliquandiu tolerata, salutem consecuturos esse.

Resp. 1. Etiamsi S. Hieronymus in hunc errorem ex infirmitate humana impegisset, ut fatentur aliqui Catholici, hæc ejus opinio nil catholicæ veritati officere potest. Nam quamvis unanimis Patrum consensus sit infallibilis, tamen singuli Patres seorsim sumpti errare possunt; & non pauci aliquando erraront.

Resp. 2. Multi alii Doctores catholici S. Hieronymum ab hoc errore jure merito vindicant. Itaque S. Doctor verbis objectis solùm intendit non

omnes

omnes iniquos & peccatores æternis ignibus exurendos, per iniquos & peccatores intelligendo cujuscumque peccati reos, quia non omnia peccata mortalia sunt, nec omnia damnationem æternam inducunt, ut doceat Pelagium, quem ibi refellit, & arguit, quod diceret generaliter *in die judicii iniquis, & peccatoribus* (hoc est, cujuscumque iniquitatis & peccati reis) *non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos.* Quod rectè colligitur ex his verbis ejusdem loci: *Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur, non times sententiam tuam, qui iniquum & peccatorem te esse dicis? Et argumentaris hominem non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille salvetur, qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec futurus, & pereant omnes, quos retro fuisse legimus ..... Si justus es, & humilitate simulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te solum & possidere cum sociis, quod nec Patriarcharum, nec Apostolorum quispiam habuit. Si autem Origenes,* &c. per justum autem intelligebat Pelagius eum solum, qui omni omnino peccato immunis esset. Igitur hæc est Hieronymi contra Pelagium argumentatio; si generaliter verum est iniquos & peccatores, id est, cujuscumque peccati reos, æternis ignibus exurendos, omnes homines, qui hactenus extiterunt, ne Patriarchis quidem & Apostolis exceptis, æternis suppliciis cruciari necesse est, nam nullus hominum omni omnino peccato etiam personali hactenus caruit, excipe tamen beatam Virginem. Unde satis patet S. Doctorem reprehendere Pelagium, non quod omnes omnino etiam Fideles in gravi seu mortali peccato decedentes æternis suppliciis addiceret, sed quia indefinitè ideoque generaliter æternis ignibus exurendos diceret quoscumque peccatores, ideoque etiam solorum venialium reos.

Confirmatur hæc nostra responsio, quia S. Hieronymus expressè docet, omnes peccatores gravium scilicet peccatorum reos, cum diabolo & Angelis ejus æterno igne cruciatum iri. Nam cap. 3. Jonæ, ubi Origenis errorem confutat, sic ait: *Hoc enim Scriptura sancta non dicit, & evertit penitùs timorem Dei: dum facilè homines labuntur in vitia putantes etiam diabolum, qui author malorum est, & omnium peccatorum fons, acta pœnitentia posse salvari, de nostris mentibus abjiciamus; & sciamus peccatorem in Evangelio mitti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus, & de his dici:* vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et infra. *Si .... longo post circuitu, atque infinitis sæculis omnium rerum restitutio fiet, & una dignitas militantium; quæ distantia erit inter Virginem & prostibulum? ... Finge quodlibet, annos & tempora duplica, & infinitas ætates congere cruciatibus: si finis omnium similis est, præteritum omne pro nihilo est, quia non quærimus, quid aliquando fuerimus, sed quid semper futuri simus.*

Inst. 1. S. Hieronymus loco citato textus Scripturæ, quibus exprimitur supplicium damnatorum, in alium sensum detorquet, vel de solis infidelibus explicat.

Resp. Solùm vult loca aliqua à Pelagio citata non probare ignem æternum, aut generaliter intelligenda non esse de omnibus peccatoribus, seu de cujusvis peccati reis.

Inst. 2. S. Hieronymus ibidem ait: *Aliud est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuò.*

Resp. Ibi per gloriam resurgendi intelligit specialem ac eximiam gloriam, quacum

quacum resurgent homines eximia sanctitate præditi, & sensus est: aliud est perdere eximiam gloriam viris eximiè sanctis destinatam, quam re vera perdunt homines multorum venialium rei, & aliud perire in perpetuum. Nam ibi per peccatores non intelligit graves peccatores, quos potiùs significat nomine impiorum & adversariorum Dei, sicut per justos intelligit viros eximia sanctitate ornatos. Hoc patet ex toto loco objectionis, ubi S. Doctor ait: *Scriptum est, multa flagella peccatoris: & non interitus sempiternus, & per omnia flagella & cruciatus emendatur Israël. Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Aliud est cædere magistri & parentis affectu, aliud contra adversarios crudeli animo desævire. Quam ob causam & in primo Psalmo canitur: quoniam non resurgent impii in judicio; jam in perditionem sunt præjudicati; neque peccatores in Concilio Justorum: aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuò.* Ubi de peccatoribus, quos dicit non resurgere in Concilio Justorum, id est cum gloria eximia Sanctorum propria, intelligit hæc verba, *quem enim diligit Dominus, corripit. Flagellat autem omnem Filium, quem recipit. Aliud est cædere,* &c. Ergo per peccatores ibi non intelligit gravium peccatorum, sed duntaxat venialium reos.

Nota. Nomine peccatoris & iniqui non intelligebat Hieronymus, sicut nos intelligimus, eum qui mortalis peccati reus est, sed præcisè intelligebat eum hominem, qui alicujus peccati reus, & propterea aliqua indignatione Dei & pœna dignus erat. Unde peccatores in duas classes dividebat, in prima constituebat eos, qui gravium peccatorum rei essent; quales sunt infideles omnes: in secunda verò eos, qui venialiter tantùm peccârant, & sic solis pœnis temporalibus digni erant, quales sunt multi & soli Fideles.

Inst. 3. S. Hieronymus loco objecto dicit, *Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas.*

Resp. Loquitur de solis Christianis, qui cum solis peccatis venialibus moriuntur. Nam Christianos, de quibus loquitur, distinguit à prævaricatoribus, id est, gravium peccatorum reis, quos asserit perire perpetuò. Pelagium autem reprehendit, quod Fideles cum Infidelibus confunderet, quia non omnes Fideles in peccato mortali moriuntur, sicut omnes Infideles; nam multi ex Fidelibus cum solis culpis venialibus decedunt, ideoque non suppliciis æternis mulctandi sunt sicut Infideles omnes.

Porrò S. Hieronymus, in cap. ult. Isaiæ errorem Origenis refert, non ut suam sententiam, sed ut alienam, ut patet ex ejus verbis. Cùm autem hæc subjicit: *Sicut diaboli, & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, moderatam arbitramur & mixtam clementiæ sententiam judicis.* Vel loquitur de Christianis, quos supponit pœnitentiam ante mortem egisse, ideoque in Purgatorii igne pœnas luere: vel solùm vult Christianos impios in inferno infra condignum puniendos, quia in Fide Christiana usque ad mortem perseverarunt.

Obj. 8. Ecclesia sic orat in Missa pro defunctis: *Libera, Domine, animas omnium Fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus.*

Resp. His verbis Ecclesia solùm intendit petere à Deo, ut animæ Fidelium in gratia defunctorum à pœnis Purga-

Purgatorii liberentur. Et verò Ecclesia in Officio Defunctorum dicit: *In inferno nulla est redemptio.*

Obj. 9. Pœna æterna repugnat infinitæ Dei bonitati & clementiæ. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam divina justitia pœnam æternam ut mortali peccato debitam exigit. Divina autem attributa minimè inter se pugnant. Porrò solius justitiæ divinæ est pœnas injuriis in Deum illatis debitas infligere.

Caput III.

De Peccato Originali.

Articulus I.

Utrùm existat Peccatum Originale?

Nota. 1. Peccatum originale est peccatum mortale ab Adamo, ut totius generis humani capite morali admissum, & per naturalem generationem transfusum in omnes ejus Posteros, via naturali ab eo descendentes, excepta B. Virgine per speciale privilegium ab hac transfusione præservata. Differt à peccato personali, quòd personale voluntate physicè propria committatur: originale verò voluntate physicè aliena, sed moraliter propria admissum fuerit. Dicitur originale, quia ab omnibus Adami Posteris, secluso speciali privilegio, ab origine, id est, à primo animationis instanti contrahitur, eos efficiendo verè peccatores, odibiles Deo, & damnatione æterna dignos tanquam mortalis culpæ reos, quam peccante Adamo ut morali omnium capite admiserunt.

Nota 2. Pelagius originalis peccati existentiam negavit: fatebatur tamen necessarium esse parvulis baptismum, ut Regnum Cœlorum assequantur, non autem, ut ab ullo peccato abluantur. Idem peccatum posteà negarunt Albigenses, Anabaptistæ, Zuinglius. His omnibus in Cicilia præiverat Theodorus Mopsuestenus multorum errorum magister.

§. I.

Dico. Existit peccatum originale, hoc est, peccatum mortale verè ac propriè dictum, ab Adamo per generationem naturalem in omnes ejus Posteros, secluso speciali privilegio, transfusum, quo peccato constituuntur in se verè ac propriè peccatores, Deo odibiles, & æternæ damnationi obnoxii. Est de Fide.

Prob. 1. Ex Scriptura Job. c. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus es?* Ubi significatur immunditia animæ, quippe quæ dicitur à solo Deo tolli posse, & hujus immunditiæ causa affertur semen immundum, id est immunditia ex ipsa origine contracta. Ergo existit peccatum in ipsa origine contractum. Quare septuaginta Interpretes sic hoc expresserunt: *Nemo mundus erit à sorde, nec infans, cujus est unius diei vita.* Psalm. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* In Hebræo legitur, in iniquitate & peccato: Septuaginta autem verterunt in numero plurali, cùm quia illud unum peccatum originale est in omnibus & singulis hominibus, ideoque multiplex transfusione & imputatione: tùm quia unum illud peccatum est fons & origo omnium aliorum peccatorum personalium, maximè propter concupiscentiam ex eo contractam, quæ ad omnia peccata impellit, unde est causaliter multiplex. Rom. cap. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Ergo per unum hominem omnes homines constituti sunt rei peccati, obnoxii morti, quia verè omnes Adamo peccante peccaverunt.

Dices.

Dices. Peccatum ibi ſumitur impropriè & metaphoricè. Vel peccatum intravit in mundum imitatione tantùm, non propagatione. Vel peccatum in mundum intravit per Adamum, quia Adamo peccante peccatum cœpit eſſe in mundo.

Reſp. Nego. Nam 1. Apoſtolus ibi loquitur de peccato, propter quod omnes ſunt morti obnoxii. Solum autem peccatum propriè dictum parit mortem, juxta illud ejuſdem Apoſtoli, *Stipendia peccati mors.* 2. Si peccatum imitatione tantùm intraſſet in mundum, Apoſtolus debuiſſet dicere, *per duos homines*, non autem, *per unum hominem:* nam homines peccando, non ſolùm Adamum, ſed etiam Evam, quæ prior peccavit, imitantur. Item debuiſſet dicere, *per diabolum*, non, *per unum hominem:* ſiquidem diabolus prior peccavit, & alios ad peccatum induxit ab initio. 3. Antequam peccaret Adamus, peccatum jam erat in mundo: nam ante Adamum peccavit Eva, & ante Evam diabolus.

Prob. 2. Ex Traditione, quæ clarè patet tùm ex Patribus apud Bellarminum & alios, & præſertim apud S. Auguſtinum, Lib. 2. contra Julianum: tùm ex uſu Eccleſiæ in Baptiſmo, & ejus ceremoniis: tùm ex ſummis Pontificibus, & Conciliis, à quibus Pelagii errores, ubi primum innotuere, damnati ſunt, ſcilicet Innocentio I. in Epiſt. ad Conc. Milevitanum; Zozimo, in Epiſt. ad totius orbis Epiſcopos; & Cœleſtino in Epiſt. 1. ad Epiſcopos Galliæ; Conciliis verò, ut Palæſtino, Milevitano, Carthaginenſibus duobus, Arauſicano 2. Can. 2. & aliis pluribus particularibus, ſed præſertim generalibus, ut Epheſino in ſua Synodica ad Cœleſtinum Epiſtola; Florentino in ſua definitione; demum Trid. Seſſ. 5. Can. 2. ubi ait: *Si quis Adæ prævaricationem ſibi ſoli, & non ejus propagini aſſerit nocuiſſe, & acceptam à Deo ſanctitatem & juſtitiam, quam perdidit, ſibi ſoli, & non nobis etiam eam perdidiſſe; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem & pœnas corporis tantùm in omne genus humanum transfudiſſe, non autem & peccatum, quod eſt mors animæ, Anathema ſit; cùm contradicat Apoſtolo dicenti: per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.*

Prob. 3. Ratione Theologica. *Prima*, Chriſtus mortuus eſt pro omnibus omninò hominibus etiam parvulis. Ergo omnes omninò homines etiam parvuli mortui ſunt per peccatum, niſi quis per Chriſti gratiam ab hac morte præſervatus ſit: nam Chriſtus non eſt mortuus niſi pro iis, qui mortui ſunt in ſe & actu, vel ſaltem in Adamo & ex debito, ſi quis ex ſpeciali privilegio in ſe mortuus non fuerit, ut conſtat ex Apoſtolo 2. Cor. c. 5. *Si unus pro omnibus mortuus eſt: ergo omnes mortui ſunt. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus.* Quibus verbis probat omnes mortuos eſſe actu, vel ſaltem ex debito, & niſi quis ejus gratia à morte animæ præſervatus ſit, quia pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. Quæ probatio non valeret, ſi Chriſtus mortuus eſſet pro aliquibus, qui non eſſent mortui per peccatum actu, vel ſaltem ex debito, & niſi per ejus gratiam quis ex ſpeciali privilegio præſervaretur. Ita diſſerit S. Auguſtinus, L. 1. de peccatorum meritis & remiſſione cap. 23. *Quis audeat dicere non eſſe Chriſtum infantium Salvatorem, nec Redemptorem? Unde autem ſalvos facit, ſi nulla in eis eſt originalis ægritudo peccati? Unde redimit, ſi non ſunt per originem primi hominis venundati ſub peccato?*

Secunda ratio. Baptiſmus ad ſalutem neceſſa-

necessarius est omnibus omninò hominibus non solùm adultis, sed etiam infantibus, ut constat tùm ex illo Christi Joann. cap. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei:* tùm ex perpetuo sensu, & usu Ecclesiæ, quæ semper summa sollicitudine curavit, ut infantes de vita periclitantes baptizarentur. Unde & ipsi Pelagiani hanc Baptismi necessitatem non negarunt. Ergo omnes etiam infantes indigent effectu Baptismi: nam Baptismus non est necessarius nisi propter ejus effectum. Atqui effectus Baptismi est oblatio & remissio peccati, ut patet ex illo Ephes. c. 5. *Mundans lavacro aquæ in Verbo vitæ;* & ex ipsa forma Baptismi: *Ego te baptizo* &c. Hoc est, ego te abluo. Ergo omnes homines etiam infantes indigent ablutione & remissione peccati: ergo contraxerunt verè peccatum, quod scilicet ab Adamo in eos per generationem naturalem transfusum est.

Respondebunt Pelagiani necessarium esse Baptismum parvulis, non ut remissionem alicujus peccati, vel vitam æternam consequantur, sed ut in Regnum Cœlorum admittantur. Sed contra est, quia non est alia salus & vita æterna nisi Regnum Cœlorum, Regnum Dei, & juxta sensum & usum tùm Scripturæ, tùm Ecclesiæ hæ voces idem planè sonant. Hocque patet ex illo Christi, c. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi.* Et paulò post sententiæ executionem significat his verbis: *Ibunt hi in supplicium æternum: Justi autem in vitam æternam.* Ubi Regnum Cœlorum paratum electis dicitur vita æterna. Unde illud S. Augustini Serm. 14. de verbis Apostoli: *Ergo est æterna vita extra Regnum Cœlorum? Primus hic error aversandus ab auribus, extirpandus à mentibus. Hoc novum in Ecclesia priùs inauditum est, esse vitam æternam præter Regnum Cœlorum, esse salutem æternam præter Regnum Dei.* Præterea in præsenti statu nihil impedit Regnum Cœlorum, nisi peccatum.

Confirmatur ex Exorcismo & exsufflatione, quæ in Baptismo etiam infantium adhibentur, & in Ecclesia universa semper usurpata sunt, & quibus spiritus immundus ab infantibus baptizandis expellitur. Ergo juxta perpetuum Ecclesiæ sensum infantes ante Baptismum sunt sub potestate dæmonis, & consequenter ante Baptismum inquinati sunt peccato aliquo, propter quod sunt sub potestate dæmonis: nam nemo servus dæmonis efficitur, nisi per peccatum. Atqui peccatum illud, quo secundùm perpetuum Ecclesiæ sensum inquinati sunt infantes ante baptismum, non potest esse nisi peccatum originale, id est, peccatum ex origine contractum: nam infantes non sunt peccati originalis capaces. Ergo juxta perpetuum Ecclesiæ sensum infantes nascuntur cum peccato originali, & consequenter extat peccatum originale.

Porrò has cæremonias nunquam negare ausi sunt Pelagiani ipsi, ut constat ex S. Augustino, Lib. 6. contra Julianum, cap. 5. ubi eum sic exagitat: *Id tu commemorare timuisti, tanquam ipse ab orbe toto exsufflandus esses, si huic exsufflationi, qua Princeps mundi à parvulis ejicitur foras, contradicere voluisses.* Neque etiam negare potuerunt illas adhiberi ad dæmonem abigendum. Nam (ut ait S. Augustinus, L.2. operis imperfecti, Num. 181.) *Propter hoc & infantes, cùm baptizantur, eruuntur de potestate tenebrarum: alioquin cum magna injuria Dei, sicut jam diximus & sæpe dicendum est, exorcizatur & exsufflatur imago Dei, si non ibi ille exorcizatur & exsufflatur Princeps mundi,* qui

qui mittitur foras, ut sit illic habitatio Spiritus sancti.

Accedit ratio naturalis petita à miseriis tùm animæ, tùm corporis, quas unusquisque à nativitate experitur. Nam tam multæ ac tantæ sunt, nec omninò connaturales naturæ humanæ secundùm se & præcisa culpa spectatæ, ut bruta cum proportione favorabiliùs condita sint, nec tot miseriis obnoxiæ: habeantque instinctum sibi meliorem. Quod sanè non fuisset, nisi natura humana alicujus gravis peccati rea esset. Unde illud S. Augustini, Lib. 4. contra Julianum, c. ult. *Quid igitur restat, nisi ut causa istorum malorum sit aut iniquitas vel impotentia Dei, aut pœna primi veterisque peccati? Sed quia nec injustus, nec impotens est Deus: restat quod non vis, sed cogeris confiteri, quòd grave jugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturæ in matrem omnium non fuisset, nisi delicti originalis meritum præcessisset.*

§. II.

Solvuntur Objectiones ex Scriptura petitæ.

Obj. 1. Illud Ezech. c. 18. *Filius non portabit iniquitatem Patris.*

Resp. Cùm homines ob peccatum originale puniuntur, portant iniquitatem propriam. Nam peccatum originale licèt ab Adamo sit, est tamen unicuique hominum proprium ac intrinsecum; & totuplex est, quot sunt homines, qui per viam naturalem ab Adamo descendunt, nisi quis ex speciali privilegio ab eo præservetur. Porrò textus ille intelligi debet de peccato personali parentum aliorum à primo omnium parente, cujus solius ut capitis moralis peccatum censetur proprium omnium ab eo via naturali descendentium. Sensus igitur loci objecti est: filius non portabit iniquitatem patris, quæ non sit etiam iniquitas filii.

Obj. 2. Scriptura passim dicit, quòd Deus reddet unicuique secundùm opera ejus.

Resp. Ibi agitur de adultis. Præterea peccatum originale, quo habitualiter maculantur infantes, est opus illorum moraliter, quatenus est violatio præcepti facta voluntate Adami, quæ moraliter erat omnium Posterorum via naturali ab eo descendentium voluntas in ordine ad observationem vel violationem præcepti ab non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali. Unde peccatum Adæ, quod origine unum est, & propagatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium, ut habet Conc. Trident. Sess. 5. Can. 3.

Obj. 3. Illud Rom. c. 4. *Lex iram operatur, ubi enim non est lex, nec prævaricatio.* Sed infantes non sunt capaces legis, ergo nec prævaricationis.

Resp. Infantes non sunt capaces legis, quam voluntate physicè propria violare possint: nec proinde capaces sunt prævaricationis voluntate physicè propria commissæ. At sunt capaces legis, quam violare possint, & re ipsa violarint voluntate primi parentis, quæ moraliter erat illorum propria. Quare infantes sunt capaces, imò & rei prævaricationis voluntate primi parentis, quæ moraliter erat illorum propria, commissæ: qua quidem prævaricatione constituuntur peccatores à primo instanti animationis.

Obj. 4. Illud Rom. c. 5. *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.* Ergo omnes solam mortem corporalem ab Adamo contrahunt.

Resp. Nego conseq. Nam sensus est: mors ab Adam usque ad Moysen communis fuit etiam iis, putà infantibus, qui non peccaverunt voluntate physicè pro-

propria, seu peccato personali, sicut peccavit Adam, præceptum divinum voluntate physica propria violando. Unde sequitur, peccatum originale regnasse etiam ante legem scriptam in omnibus etiam infantibus. Cur enim infantes æquè ante legem ac post legem scriptam mortui sunt, nisi ob peccatum, non personale, cujus incapaces sunt, sed originale, quod ab Adamo, primo conceptionis instanti contraxerunt? Ita Chrysostom. Augustin. Theodoret. &c.

Obj. 5. Illud Rom. c. 5. *Non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt: multò magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis JEsu Christi in plures abundavit.*

Resp. Ibi vox *plures* significat multos, nec sumitur comparativè, ut constat ex textu græco, ubi legitur, εἰς πολλὲς; in multos. Sensus autem est: redemptio Christi per se majus ac utilius beneficium est, quàm peccatum Adami fuerit perniciosum. Nam si Adami peccato omnes mortui sunt, hoc est, incurrerunt reatum mortis tùm animæ, tùm corporis; longè tamen majora bona & dona nobis contulit Christi redemptio, quàm Adam abstulit: nec sicut Adam uno peccato omnes perdidit, ita & redemptio ac gratia Christi omnes, quibus fuerit applicata, ab uno solo peccato liberat, sed à multis & variis peccatorum generibus, quæ Adami Posteri addiderunt, & addent ejus peccato. Et insuper Christi redemptio maximam gratiarum ac meritorum copiam nobis confert.

Obj. 6. Illud Rom. c. 5. *Per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi.* Ergo homines sola imitatione constituti sunt peccatores per peccatum Adami: nam si propagatione, omnes, non tantùm multi, dicerentur constituti peccatores.

Resp. Nego conseq. Quia vox *multi* non excludit omnes; & Apostolus eodem hoc capite dicit & omnes & multos, eò quòd omnes homines per inobedientiam Adami constituti sunt peccatores, & illi omnes revera sunt multi. *Igitur*, inquit, *sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem*, &c. Sicut Scriptura dicit Christum mortuum esse pro omnibus & pro multis; quia revera illi omnes, pro quibus Christus mortuus est, multi sunt, & multi omnes sunt. Item Scriptura dicit, omnes gentes in semine Abrahæ benedicendas esse, & Abrahamum multarum gentium patrem constitutum esse; quia revera & omnes gentes benedicendæ erant in semine Abrahæ, nempe Christo, & omnes illæ gentes benedicendæ in Christo sunt multæ. Quippe aliqua sunt omnia, quæ tamen non sunt multa; & vicissim aliqua sunt multa, quæ non sunt omnia: sic Evangelia quatuor sunt omnia; non multa: econtrà multi Christiani sunt justi, & tamen non omnes Christiani sunt justi. Igitur rectè ac verè dicuntur & omnes & multi per peccatum Adæ constituti esse peccatores.

Obj. 7. Illud Cor. c. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ergo solum peccatum personale punietur, ergo nullum est originale.

Resp. Nego conseq. Nam Apostolus hic loquitur de adultis baptizatis, ut patet ex verbis immediatè præcedentibus: *Ideo contendimus sive absentes, sive præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet*, &c. Præterea hæc verba (*ut referat unusquisque propria corporis*) non sunt exclusiva, nec enim dicitur, ut referat unusquisque tantùm propria corporis.

Obj. 8. Illud 1. Cor. cap. 7. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt.* Ergo saltem infantes Fidelium immunes sunt à reatu peccati originalis per non imputationem, ut docent Calvinistæ.

Resp. Nego conseq. Quia vox *immundi* ibi significat idem quod illegitimi, & vox *sancti* idem ac legitimi. Vel ad summum ibi significatur sanctitas quædam moralis propter fidem unius parentis Deo per baptismum consecrati & sanctificati. Nam filii ibi dicuntur sancti in eo sensu, in quo dicitur vir infidelis esse sanctificatus per mulierem fidelem, nempe morali quadam denominatione per conjunctionem cum uxore sancta: similiter filii parentum christianorum sunt sancti denominatione quadam morali & intrinseca. Quatenus oriuntur à parentibus Deo consecratis & vi sui status sanctis, quique per fidem disponuntur ad procurandam veram sanctitatem liberis suis per Baptismum. Nam ibi Apostolus rationem affert, cur conjuges fideles non debeant deserere conjuges infideles pacificè cohabitare volentes, quia scilicet matrimonium non fit illegitimum per conversionem unius conjugis, nec polluitur per infidelitatem alterius; sed potiùs conjux infidelis per alterius conjugis fidem & sanctitatem morali quadam sanctitate consecratur, sicut res prophana per contactum rei sacræ sanctificatur: alioquin liberi ex ejusmodi matrimoniis nati, essent illegitimi: quod certè falsum est, nam legitimi sunt, & per parentis fidelis fidem morali quadam sanctitate consecrati.

Porro hic Calvinistarum error evidenter refellitur 1. ex Script. Nam, Psalm. 50. David, qui ex parentibus fidelibus natus erat, testatur se conceptum fuisse in peccato originali: *Ecce,* inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Ubi pluralis numerus pro singulari ponitur per Synecdochen Hebræis familiarem. Et Apostolus Ephes. cap. 2. de se & aliis fidelium parentum filiis dicit: *Eramus naturâ filii iræ sicut & cæteri:* hoc est, eramus origine rei peccati, & digni odio Dei & vindicta. 2. ex perpetuo usu & sensu Ecclesiæ, quæ semper judicavit baptismum necessarium esse omnibus omninò infantibus etiam parentum christianorum. Item ex unanimi Patrum consensu. 3. Ex Concil. Trident. Sess. 5. Can. 4. ubi ait: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint à baptizatis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam habere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam .... Anathema sit.* Ratio est, quia illi omnes nascuntur rei peccati originalis, qui peccaverunt in Adamo, nisi primo instanti conceptionis gratia sanctificante ex speciali privilegio præveniantur, quod soli B. Virgini contingit. Atqui omnes omninò homines, etiam infantes ex parentibus fidelibus orti, peccaverunt in Adamo, ut testatur Apostolus Rom. c. 5. *In quo omnes peccaverunt;* nam peccatum Adami fuit secundùm moralem æstimationem peccatum actuale omnium, quorum erat caput morale.

Dices. Nemo potest transfundere id, quod non habet. Sed parentes fideles non habent peccatum originale. Ergo.

Resp. Disting. maj. Nemo potest transfundere per modum causæ id, quod non habet, *conc. maj.* per modum conditionis, qua posita fit transfusio,

fusio, & qua non posita non fieret transfusio, *nego maj.* Parentes solùm transmittunt peccatum originale, ponendo conditionem, quam merè per accidens sequitur transmissio peccati originalis. Hæc autem conditio est generatio naturalis.

§. III.

Solvuntur Objectiones ex Patribus petitæ.

Obj. 1. Justinus Martyr Quæst. 88. dicit illud Job: *nemo mundus à sorde:* non pertinere ad infantes.

Resp. Librum illum non esse fœtum Justini: nam Quæst. 88. citatur Origenes, & Quæst. 115. citatur Irenæus, uterque Justino posterior. Præterea illius Author ideo negat hæc verba ad infantes pertinere, quia illa intelligit de sorde peccati personalis.

Obj. 2. Tertullianus Lib. de anima, c. 36. ait: *Sic & omnibus genii deputantur, quod dæmonum nomen est. Adeò nulla fermè nati vita munda est, utique Ethnicorum. Hinc enim & Apostolus ex sanctificato alterutro sexu Sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogativa, quàm ex institutionis disciplina.* Ergo ex Tertulliano Fidelium infantes carent peccato originali.

Resp. Nego conseq. Quia Tertullianus ibi solùm vult, nativitatem infantium Ethnicorum esse propter superstitiones in ea usitatas immundam speciali immunditia, quâ caret nativitas infantium apud Christianos. Nam Fidelium infantes procreantur sancti, hoc sensu, quòd ex intentione & usu fidelium procreantur, ut posteà sanctificentur per baptismum: & eorum nativitas sancta est, quatenus Ethnicorum superstitionibus caret, & per cæremonias sacras ii ad cultum Dei deputantur: Quod patet ex verbis objecta sequentibus. Præterea Tertullianus eodem Libro agnoscit omnes omninò infantes ante Baptismum inquinatos esse peccato originali, nam cap. sequenti sic ait: *Ita omnis anima eo usque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, quandiu recensetur: peccatrix autem quia immunda.*

Dices. Tertullianus Lib. de Baptismo, cap. 18. ait: *Veniant ergo, dum adolescunt, veniant dum discunt, dum quo veniant docentur, fiant Christiani, cùm Christum nosse potuerint. Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum?*

Resp. Solùm vult, magis expedire, ut citra mortis periculum Baptismus non nisi adultis conferatur, quo illum majore cum fructu recipiant. Infantium autem ætatem innocentem appellat, non quia omni peccato immunis est, sed quia peccatis personalibus caret.

Obj. 3. Clemens Alexandrinus Lib. 3. stromatum sic ait: *Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil operatus est?*

Resp. Vel hæc verba non continent sententiam Clementis, sed Hæreticorum objectionem, contra quos in hoc stromate disputat, quique generationem malam esse dicebant, & idcircò nuptias damnabant, ut videtur Bellarmino. Vel si sunt Clementis, ibi solùm vult infantes sub Adæ execrationem non cadere propter aliquod opus malum voluntate eorum physicè propria quasi per se mala commissum.

Utut sit, certum est Clementem alibi peccatum originale agnovisse, ut Lib. 1. Pædagogi c. 6. ubi ait: *Multis autem modis vocatur hoc opus* (Baptismus) *gratia, illuminatio, perfectum lavacrum. Lavacrum quidem, per quod peccata abstergimus,* &c. Ubi dicit, Baptismum esse lavacrum, per quod peccata absterguntur: ac proinde agno-

agnoscit infantes, pro quibus institutus & necessarius est baptismus, peccato inquinatis.

Obj. 4. Origenem multis locis in Lib. 5. Comment. in Epist. ad Rom.

Resp. 1. Origenis authoritas parvi est momenti, cùm constet eum plures graves errores docuisse, & teste Hieronymo Pelagii doctrina Origenis ramusculus fuerit.

Resp. 2. Textus illi explicari possunt in bono sensu, & ipse re ipsa peccatum originale agnovit. Itaque 1. Cùm dicit mundum, in quem Apostolus ait peccatum intrasse, esse homines carnales; item mortem, quæ in omnes homines pertransiit, non esse mortem corporis, sed esse mortem peccati, quæ per imitationem, non per propagationem in omnibus hominibus grassata est; non literaliter hos Apostoli textus exponit, sed allegoricè, ut ferè solet Scripturam interpretari.

2. Cùm dicit Christum ad vitam plures reduxisse, quàm Adamus ad mortem; solùm intendit, quòd Adamus peccato suo mortem inferat iis tantùm, qui ab eo per generationem naturalem descendunt: Christus verò, quantùm est ex se, sanctificet & salvet non solùm eos, quos Adamus perdidit, sed etiam ipsum Adamum, postquam peccavit, justificavit & salvavit, ut ipse se explicat. *Sic ergo*, inquit, *plures Christus reducit ad vitam, quàm Adam ducit ad mortem, quia etiam ipsum Adam, qui cæteris causa extitit mortis, Christus revocavit ad vitam.*

3. Cùm dicit Adamum esse formam futuri, quia homines inobedientiæ Adami formam sequentes, effecti sunt peccatores; non idcirco negat omnes homines in Adamo ipsius Adami voluntate peccasse. Imò utrumque expressè docet, in responsione ad 3. ubi sic ait: *Aut magis simpliciter accipiendum videntur, & similitudo prævaricationis Adæ absque aliqua discussione recipienda; ut hoc sermone omnes, qui ex Adam prævaricatore nati sunt, judicari videantur, & habere in semetipsis similitudinem prævaricationis ejus, non solùm ex semine, sed ex institutione suscepta.* Ubi duplicem admittit similitudinem prævaricationis Adæ, unam quæ contrahitur ex semine seu per naturalem generationem, quæque proinde contrahitur ab omnibus, qui via naturali generantur, & est peccatum originale: alteram verò, quæ ex institutione suscepta, id est, ex propria electione & actione contrahitur ab adultis scilicet, qui abutendo libertate sua prævaricationem Adami imitantur.

4. Cùm dicit non omnes homines, sed solùm multos unius delicto peccatores effectos esse; per peccatores intelligit eos solos, qui voluntate physicè propriè peccarunt. Nec negat omnes homines in Adamo peccasse ipsius Adami voluntate, imò id eodem Lib. fatetur: sed vult aliud esse peccasse, & aliud peccatorem esse, nam ibi sic loquitur: *Peccatores quomodo multi & non omnes videantur: cùm idem Apostolus dicat, quòd omnes peccaverunt? Debemus ostendere aliud esse peccasse, aliud peccatorem esse.... Omnes enim potest fieri, ut peccaverint: etiamsi sancti fuerint, quia nemo mundus à sorde, ne si unius diei fuerit vita ejus ..... Peccatores autem facti non omnes, sed multi.* Ubi per peccatores eos solos intelligit, qui voluntate physicè propria peccarunt.

Obj. 5. S. Gregorium Nyssenum, in orat. de infantibus præmatura morte abreptis, ubi ita exclamat: *O altitudo! puellulus infans simplex, omnis malitiæ expers, sanitate, quæ per purgationem contingit, non indigens.*

Resp. Hìc loquitur de infantibus bapti-

baptizatis, & de purgatione pœnitentiæ à personalibus peccatis.

Obj.6. Ambrosium in suo Commentario in c. 5. Epist. ad Rom.

Resp. Cum Bellarmino ille Commentarius non est Ambrosii. Præterea illius Author nil aliud ibi dicit, nisi pœnam peccato originali debitam non esse ignis gehennam, hoc est, cruciatum ignis, sed cœlestis beatitudinis privationem, seu pœnam damni, quod etiam docent communiter Theologi.

Obj.7. S. Chrysostomum multis locis. 1. Homil. 10. in Epist. ad Rom. ait: *Videtur quæstionem non parvam habere, quod dictum est,* (nempe multos ob unius inobedientiam peccatores constitutos.) *Illo enim peccante ac mortali effecto, & qui ex eo orti sunt, eos tales esse, nihil absurdum est. At ex illius inobedientia alterum peccatorem extitisse id, quam, obsecro, congruentiam & consequentiam habet? .... Quid igitur hoc loco verbum hoc* (peccatores) *significat? Mihi videtur tantundem significare, quantum illud* (*supplicio obnoxii ac mortis rei,*) *quod Adam mortuo omnes sunt mortales effecti.*

Resp. Doctor solùm significare vult, quod per unius personalem inobedientiam non possint alii constitui actu & personaliter peccatores. Nec negat, imò quoad sensum asserit, per unius peccatum posse alios constitui peccatores originaliter & habitualiter: nam ibi asserit per unius inobedientiam multos constitui supplicio: ideoque odio Dei obnoxios ac mortis reos. Per unius autem peccatum multos constitui peccatores originaliter & habitualiter nil aliud est, quàm propter unius peccatum multos ex eo descendentes constitui obnoxios odio Dei, supplicio æterno, & mortis reos. Unde solùm negat propter personalem Adami inobedientiam ejus Posteros constitui actu & personaliter peccatores. Præterea eadem Homilia clarè docet peccatum originale, ut infra videbitur.

2. Hom. 17. in 1. ad Cor. ait: *Quid igitur faciam, inquis, propter illum* (Adamum) *pereo? Minimè propter illum: neque enim tu sine peccato permansisti. Quod si non idem peccatum: tamen aliud commisisti.*

Resp. Hic alloquitur homines baptizatos: ac proinde rectè dicit, illos non posse perire propter Adami peccatum, cùm jam originale peccatum iis per Baptismum condonatum esset, sed perire tantùm propter peccata voluntate physicè propria admissa.

3. Hom. 19. in eandem Epist. *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam morte peccati mortui sunt? Quomodo ergo Noë vir justus sæculo suo fuit? Quomodo Abraham? Quomodo Job?*

Resp. Ibi loquitur de morte peccati irreparabilis, & solùm negat omnes in Adam irreparabili morte peccati esse, ut patet exemplis, quæ affert; alioqui malè ratiocinaretur. Nam ex eo, quòd omnes in Adam peccaverint, non sequitur, aliquos ejus Posteros non potuisse esse justos ac sanctos; siquidem hoc peccatum aliquo remedio à Deo instituto condonari potest, & re ipsa condonatur iis, quibus applicatur Baptismus.

4. Homil. 24. in Ep. ad Ephes. *Corruptibile nobis corpus, sed incorruptibilis anima. Ne igitur & ipsam corrumpamus? Hoc primum primi hominis peccatum fecit: quod autem post lavacrum fit, etiam animam corrumpere potest.*

Resp. Ibi loquitur de baptizatis, & sensus est: in nobis baptizatis est quidem corpus corruptibile, id est, necessariò corrumpendum ob moriendi necessitatem, quam Adami peccatum fecit, & quam Baptismus relinquit. At anima

anima est incorruptibilis, id est, non necessariò corrumpenda morte peccati, sed potest manere incorrupta, si velimus gratiam baptismalem diligenter conservare, vitando quamlibet mortalem culpam, sicut potest corrumpi per peccatum mortale, nam Baptismus minimè impeccabiles nos reddit.

5. Homil. ad Neophitos. *Vides quot sunt baptismatis largitates? Sed multis quidem videtur Baptismi gratiam in peccatorum tantùm remissione consistere. Nos autem Baptismi honores jam computavimus decem. Hac de causa & infantulos baptizamus, quamvis non sint inquinati peccato, nempe ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, hæreditas & fraternitas Christi.*

Resp. Ibi solùm dicit, infantes non esse inquinatos peccatis personalibus: nam in Græco vox *peccatum* ponitur in plurali, & legitur non habentes peccata. Ita respondet S. Augustinus l. 1. contra Julianum, c. 6. præterea S. Chrysostomus, eadem Homil. clarè docet peccatum originale. Imò verbis objectis illud supponit & agnoscit in infantibus, nam agnoscit parvulos ante Baptismum esse in statu, quo carent sanctitate, justitia & adoptione; ac proinde agnoscit eos esse in statu peccati, & damnationis æternæ, cùm non detur medium inter statum peccati & statum sanctitatis ac adoptionis, in quo constituuntur infantes per Baptismum.

Porrò verbum *addatur* ibi sumitur pro verbo conferatur. Quibus verbis S. Doctor exemplo infantium qui baptizantur, refellit quosdam, qui dicebant in Baptismo solùm condonari peccata personalia per condonationem extrinsecam sine infusione gratiæ sanctificantis.

Harum responsionum omnium veritas confirmatur ex eo, quòd S. Chrysostomus peccatum originale clarè docuerit pluribus locis, ut 1. Homil. 10. in Epist. ad Rom. ubi ait: *Quod Christo crux & sepulchrum, hoc nobis baptisma fuit, quamvis non iisdem in rebus. Ille enim carni & mortuus & sepultus est, nos autem peccato utrumque.* Ubi disertè dicit eos, qui baptizantur, mori & sepeliri peccato per Baptismum: ac proinde agnoscit infantes, qui baptizantur, mori & sepeliri peccato, ideoque habere peccatum, non certè personale, cujus sunt incapaces, ergo originale. 2. Eadem Homil. ait: *Liquet, quod non ipsum peccatum, quod à Legis transgressione ortum est, illud quod ab Adam inobedientia, ipsum illud,* inquam, *peccatum erat, quod omnia perdebat.* Ubi præter peccatum personale agnoscit peccatum ab Adæ inobedientia ortum, quod omnes perdit, eos scilicet efficiendo obnoxios odio Dei & damnationi æternæ. 3. Homil. ad Neophytos. *Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam.* Sanè chirographum illud paternum, quod scripsit Adam & quod nostrum est, nil aliud esse potest, quàm peccatum ab Adamo ut morali nostro capite admissum, quod etiam nostrum est, eoquòd ejus voluntas esset moraliter nostra: & sic nos habitualiter à primo existentiæ nostræ instanti maculat, ac reddit debitores mortis. 4. Epist. ad Olympiad. *Cùm Adamus grave illud peccatum admisisset, atque commune hominum omnium genus condemnasset, labore tum mulctatus est.*

Quare S. Augustinus meritò Chrysostomum ab errore hoc Pelagiano vindicat, L. 1. contra Julianum, & antequam textus allatos proferat, sic Julianum, c. 6. alloquitur: *Itane est? verba Sancti Joannis Episcopi audes tanquam è contrario tot taliumque sententiis collegarum ejus opponere, eumque ab illorum concordissima societate sejun-*

sejungere, & eis adversarium constituere? Absit, absit hoc malum de tanto viro credere aut dicere. Absit, inquam, *ut Constantinopolitanus Joannes de baptismate parvulorum, eorumque à paterno chirographo liberatione per Christum, tot ac tantis Coepiscopis suis maximè Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Nazianzeno Gregorio, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio* . . . . . *Hoc* (dogma peccati originalis) *credidit, didicit, hoc docuit & Joannes.*

Obj. 8. S. Augustinus asserit infantes non habere peccatum propriè dictum Lib. 16. de Civit. Dei c. 27. sic ait: *Sic parvuli, quod vera fides habet, nascuntur non propriè, sed originaliter peccatores,* &c.

Resp. Sic loquitur, quia per peccatum propriè dictum intelligit peccatum personale, & per pœnitentiam retractabile. Quare sensus est, infantes nasci dignos odio Dei & damnatione æterna, non quidem propter peccatum voluntate physicè propria ab iis commissum, sed propter peccatum à primo Parente commissum, quod est illorum non physicè sed moraliter proprium. Tamen peccatum originale absolutè est peccatum propriè dictum: nam est præcepti divini violatio libera libertate voluntatis Adami, quæ erat moraliter voluntas omnium ejus Posterorum, ab eo per naturalem generationem descendentium, illos verè ac propriè maculans, & reddens dignos odio Dei, & æterna damnatione.

Obj. 9. Theodoretum, qui textus Scripturæ peccatum originale significantes interpretatur, ut Pelagiani explicabant; & in Libris Hæreticarum fabularum omisit eam, quæ peccatum originale negat.

Resp. Hos omnes Scripturæ textus, quibus probatur peccatum originale, exposuit, ut Pelagiani exponebant. Quocumque autem ex motivo prætermiserit Hæresim negantium peccatum originale, certè hujus peccati existentiam agnovit, nam in expositione, cap. 5. Epist. ad Romanos sic ait: *Dicit itaque divinus Apostolus, quòd cùm Adam peccavisset, & mortalis propter peccatum factus esset, utrumque ad genus pervenit* (id est, peccatum & mors) *ad omnes enim mors pervasit, quatenus omnes peccaverunt: non enim propter primi hominis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit.*

§. IV.

Solvuntur Objectiones à ratione petitæ.

Obj. 1. Si peccatum originale existeret, matrimonium & ejus usus essent mala, nam essent causa peccati. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. & prob. Nam peccati, quod per generationem naturalem transfunditur, causa sola est voluntas Adami ut moralis capitis omnium hominum ab eo per viam naturalem descendentium: quæ proinde voluntas in æstimatione morali fuit voluntas omnium hominum per viam naturalem ab Adamo descendentium.

Inst. 1. Peccatum originale sequitur ex usu matrimonii. Ergo talis usus est causa illius.

Resp. Disting. anteced. Sequitur per accidens, *conc. ant.* per se, *nego ant. & conseq.* Peccatum originale non sequitur per se ex usu conjugii: nam in statu innocentiæ fuisset illius usus, nec tamen fuisset peccatum originale. Sed sequitur tantùm per accidens: nam respectu conjugii & usus illius per accidens est, quòd peccatum ab Adamo ut morali generis humani capite commissum, fuerit moraliter pecca-

peccatum eorum, qui per usum conjugii generandi erant, & hoc pacto per viam naturalem ab Adamo descensuri, & sic peccato illius à primo animationis instanti inquinandi; supple semper, nisi quis gratia sanctificante ex speciali privilegio præveniatur, propter Deiparam Virginem.

Inst. 2. Sine usu conjugii non contraheretur peccatum originale. Ergo.

Resp. Nego conseq. Quia inde sequitur tantùm, quòd usus conjugii sit per accidens conditio, sine qua non respectu peccati originalis, quatenus Adamus relatè ad præceptum de non comedendo certo fructu, illos solùm repræsentavit, & sic pro illis tantùm peccavit, qui ab eo per generationem naturalem descensuri, ideoque per usum conjugii generandi erant. Non idcircò autem privantur homines jure naturali, quod habent, matrimonium contrahendi.

Obj. 2. Peccatum est actio vel omissio libera contra legem Dei. Sed infantes nil possunt liberè facere vel omittere: Ergo nec peccare.

Resp. Disting. min. Nil possunt liberè facere vel omittere voluntate physicè propria, *conc. min.* voluntate physicè aliena, sed quæ moraliter sit ipsorum voluntas, *nego min. & conseq.* Equidem infantes voluntate physicè propria legem Dei violare non possunt, cùm careant usu rationis, ac proinde non possunt habere peccatum actuale seu personale. At eam, antequam essent, potuerunt violare, & re ipsa violarunt præceptum Dei, voluntate alterius, nempe primi parentis, ut capitis moralis omnium ab eo per generationem naturalem descensurorum, quæ voluntas moraliter seu secundùm æstimationem prudentem erat eorum voluntas: ita ut illo violante præceptum de non comedendo certo fructu, illi secundùm prudentem æstimationem censeantur idem præceptum violasse: ac proinde habent peccatum voluntate alterius commissum, quo à primo conceptionis instanti maculantur, sicque habent peccatum originale.

Porrò (ut notat Bellarminus) in infantibus non est actus peccati; sed reatus & macula peccati iis inest, & sic habitualiter inest peccatum originale, quod est verè ac propriè peccatum habituale.

Inst. 1. Infantes nullum habent usum libertatis. Ergo nullum habere possunt peccatum.

Resp. Nullum habere possunt peccatum voluntate physicè propria commissum & personale. At possunt habere, & re ipsa habent peccatum voluntate physicè aliena, quæ tamen sit moraliter eorum propria, commissum & originale. Nam voluntas & libertas Adami fuit secundùm moralem æstimationem voluntas ac libertas infantium & omnium Posterorum ab eo via naturali descendentium, in ordine ad violationem sicut & ad observationem præcepti de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali. Unde Adamo liberè tale præceptum violante, omnes ab eo per generationem naturalem descensuri censentur illud violasse, & graviter peccasse, & reipsa à primo conceptionis instanti, gravi peccato inficiuntur, nisi quis gratia sanctificante eodem instanti donetur.

Inst. 2. Quando Adamus peccavit, nondum erant Posteri ejus. Ergo illo peccante non potuerunt peccare.

Resp. Disting. antec. Ejus Posteri nondum erant physicè & in se seu secundùm entitatem suam, *conc. ant.* Nondum erant moraliter, seu secundùm prudentem æstimationem in ipso Adamo relatè ad præceptum de non comedendo certo fructu, *nego ant. & conseq.* Adamus licèt esset unus in se, tamen omnes homines erat æquivalenter

ter & secundùm prudentem æstimationem in ordine ad præceptum de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali: nam omnes homines repræsentabat in ordine ad ejus observationem & violationem. Unde illo uno hoc præceptum observante vel violante, omnes censebantur illud observare vel violare.

Obj. 3. Nullum peccatum trahitur ab Eva prima omnium matre, & priùs peccante: Ergo nec ab Adamo primo omnium parente: nam nulla potior ratio afferri potest pro peccato Adami.

Resp. Nego conseq. Ratio autem, cur peccatum originale à solo Adamo trahatur, non ab Eva, est, quia solus Adamus, non Eva, constitutus est à Deo caput morale generis humani, & solus generis humani personam repræsentavit, ac sustinuit in ordine ad præceptum de non comedendo certo fructu. Hinc solo Adamo non peccante non fuisset, & eo solo peccante fuisset peccatum originale. Et verò præceptum Adamo impositùm fuit ante formationem Evæ.

Dices 1. Eccle. c. 25. dicitur: *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes moriuntur.*

Resp. Id dicitur, quia mulier fuit causa impulsiva peccati Adami: nam Eva Adamum induxit ad peccandum, quo peccante omnes peccavimus, & peccando facti sumus rei mortis animæ & corporis.

Dices 2. Peccatum aliorum parentum non imputatur suis liberis. Ergo nec peccatum Adami, &c.

Resp. Nego conseq. Disparitas est, quòd voluntas solius Adami, non autem aliorum parentum, sit moraliter voluntas Posterorum suorum relatè ad violationem & observationem præcepti de non comedendo certo fructû; quia solus Adamus à Deo constitutus fuit caput morale Posterorum suorum relatè ad hoc præceptum, & quidem solum: unde nullum fuisset peccatum originale, si Adamus hoc præceptum servasset, quamvis omnia alia præcepta violasset.

Dices 3. Non est potior ratio, cur violatio præcepti de non comedendo certo fructu fuerit peccatum Posterorum, & non fuisset violatio aliorum præceptorum. Ergo.

Resp. Nego anteced. Ratio est, quia solùm illud præceptum in persona Adami impositum fuit iis, qui ab eo per generationem naturalem descensuri erant: & sic voluntas Adami non fuit moraliter voluntas Posterorum nisi relatè ad violationem & observationem præcepti de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali: ac proinde sola hujus præcepti violatio secundùm moralem æstimationem fuit & esse potuit omnium Adami Posterorum ab eo via naturali descendentium transgressio. Deus autem illud præceptum, non aliud generi humano in persona Adami imposuit, qui ita voluit, & quidem sapientissimè, nam in hoc magis elucet hominis dependentia à Deo.

Obj. 4. Si peccatum aliquod per generationem traheretur, illud esse vitium naturale. Falsum conseq. Nam alioqui adscribendum esset Deo, utpote omnium naturalium Authori. Ergo.

Resp. Distin. sequel. maj. Esset vitium naturale, id est, esset vitium, quod omni homini ab Adamo per generationem naturalem descendenti inest, seclusa speciali præservatione, *conc. sequel. maj.* id est, esset vitium, quod esset pars vel proprietas naturæ humanæ, *nego seq. maj.* Peccatum originale non est vitium naturale, nisi in hoc sensu, quòd secluso privilegio, omnes Adami Posteri à primo conceptionis instanti eo inquinentur, & cum eo nascantur; quia Adamo peccante omnes ejus Posteri secundùm moralem æstimationem peccarunt eodem illo actu,

quo peccavit, cùm ejus voluntas esset secundùm moralem æstimationem voluntas omnium ejus Posterorum, supple semper (ab eo per viam naturalem descensurorum) propter Christum. Ac proinde peccato illo omnes Adami Posteri ubi primùm possunt, hoc est, à primo instanti conceptionis suæ inquinantur; & eo inquinati nascuntur, nisi quis eorum ex speciali privilegio per gratiam sanctificantem præservetur, quod semper subintelligi debet. Quare peccatum originale non Deo, sed Adamo tanquam Authori adscribendum est.

Obj. 5. Peccatum ab Adamo commissum comedendo fructum vetitum, fuit ei condonatum, antequam filios gigneret: Ergo transfundi non potest in Posteros.

Resp. Disting. anteced. Fuit condonatum Adamo, quatenus erat peccatum ipsius, *conc. ant.* Quatenus erat peccatum Posterorum ejus, *nego ant. & conseq.* Peccatum autem illud condonari potuit, ut erat peccatum Adami, quamvis non condonaretur, ut erat peccatum Posterorum ejus: sicut nunc condonari potest, & re ipsa condonatur, prout est peccatum unius hominis, licèt non condonetur prout est peccatum alterius. Ratio est, quia peccatum illud, quod Adamus, ut caput morale generis humani commisit, ita fuit unicum physicè, ut fuerit moraliter & æquivalenter multiplex, & totuplex quot erant homines ab Adamo per generationem naturalem descensuri; siquidem ii omnes Adamo peccante, secundùm moralem æstimationem singuli peccarunt, & peccatum contrahunt ipso animationis instanti, excipe semper B. Virginem, ab eo per gratiam sanctificantem præservatam.

Obj. 6. Posteri Adami non potuerunt verè ac propriè peccare in Adamo peccante. Ergo.

Resp. Nego anteced. Itaque omnes Posteri Adami per viam naturalem ab eo descendentes, verè ac propriè peccarunt in ipso violante præceptum de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali: nam id expresè significatur his verbis Apostoli, Rom. c. 5. *In quo omnes peccaverunt.* Et c. 3. *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei.* Omnes igitur etiam infantes peccaverunt, & egent Christo Redemptore. Ratio est, quia voluntas ac libertas Adami relatè ad violationem sicut & ad observationem præcepti de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali fuit secundùm moralem æstimationem voluntas ac libertas omnium hominum ab eo per generationem naturalem descensurorum. Unde Adamo præceptum hoc violante, omnes ejus Posteri secundùm moralem æstimationem illud violarunt, sicque verè ac propriè peccarunt in primo parente ut capite morali, & persona illos repræsentante.

Id docet S. Augustinus pluribus locis, & præsertim L. 3. de peccat. merit. & remiss. c. 7. his verbis: *Unde nec illud liquide dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cùm Scriptura dicat,* in quo omnes peccaverunt. *Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omninò ad parvulos non pertineant: siquidem in Adamo omnes tunc peccaverunt, quando in ejus natura illa insita, in qua eos gignere poterat, adhuc omnes ille unus fuerunt: sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas proprias, sed quidquid erat in futura propagine, vita unius hominis continebat.*

Nota. Homines non peccaverunt in Adamo ut in capite physico generis humani, quatenus præcisè ab eo per viam naturalem descensuri erant: alioqui enim peccassent omnibus ejus peccatis etiam venialibus, cum non esset potior ratio pro uno Adami peccato, quàm

quàm pro aliis. Igitur omnes in Adamo peccante peccaverunt, quia in eo continebantur ut in capite morali & persona illos repræsentante vi decreti divini quoad violationem & observationem solius præcepti de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali.

Dices. Gratis dicitur voluntas ac libertas Adami fuisse voluntas moraliter propria Posterorum ejus.

Resp. Nego. Ratio est, quia Deus in ordine ad observationem & violationem præcepit non comedendo certo fructu inclusit in voluntate Adami voluntates Posterorum ejus, qui ab eo per generationem naturalem descensuri erant; ita ut si præceptum observaret, censerentur observare; si verò violaret, censerentur violare. Deus autem id justè potuit: nam si Principes justè possunt includere voluntates subditorum suorum in voluntate unius in ordine ad aliquos actus & effectus morales jurisdictionem suam non excedentes, ut patet in pupillis, quorum voluntas in Tutorum voluntate jure civili inclusa est in ordine ad certos effectus. A fortiori Deus, qui supremum & illimitatum in res omnes dominium habet, potuit in voluntate Adami includere voluntates Posterorum ejus in ordine ad quoslibet effectus, ac proinde in ordine ad observationem & transgressionem præcepti de non comedendo fructu.

Dices. Gratis dicitur Deus inclusisse in voluntate Adami, voluntates Posterorum ejus in ordine ad observationem & violationem præcepti de non comedendo fructu.

Resp. Neg. Nam hoc ipso inclusit, quod absolutè & efficaciter voluit, ut Adamus Posteros suos relatè ad tale præceptum apud se repræsentaret, ut sive observaret, sive violaret, nomine omnium & pro omnibus observare vel violare censeretur, & verè per eum Posteri ejus illud observare vel violare censerentur. Deus autem hoc voluisse, sufficienter nobis declaravit hoc ipso, quod revelavit in Adamo peccante omnes ejus Posteros peccasse: siquidem aliter explicari ac intelligi nequit hæc veritas revelata.

Dices. Si Deus inclusit in voluntate Adami voluntates Posterorum, id fecit dependenter à consensu Adami. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. Itaque Deus independenter à consensu Adami voluit, ut ipse esset caput morale generis humani, & omnes ejus Posteros apud se repræsentaret relatè ad præceptum de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali. Nam hic modus volendi magis docet supremam Dei majestatem, & supremum ejus in omnes creaturas dominium.

Porrò quamvis ad hujus decreti divini efficaciam necessarium non fuerit, ut Adamo innotesceret, cùm Deus ratione supremi sui in omnes creaturas dominii potuerit in voluntate Adami etiam nescientis & renitentis Posterorum voluntates includere: re ipsa tamen videtur Deus hanc suam voluntatem Adamo revelasse, quo efficacius ad observandum præceptum excitaretur, eamque significasse his verbis, Genes. capite 2. *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris;* quibus Adamo & Posteris ejus tùm animæ tùm corporis mortem intentavit.

Dices. Si ita est, peccatum originale meritò imputabitur Deo ut Authori.

Resp. Nego. Quia Deus in Adami voluntate voluntates Posterorum ejus non inclusit ea intentione, ut eo peccante peccarent, sed ex sincera voluntate ut Adamus non solùm pro se, sed etiam pro Posteris præceptum observans, illis mereretur justitiam originalem.

Dices. Deus injustè inclusit in voluntare Adami voluntates Posterorum.

Resp. Nego. Nam cùm Deus supremum habeat in omnes creaturas dominium, potuit justissimè omnium hominum voluntates includere in voluntate unius relatè ad actum, à quo pendere volebat justitiæ originalis transfusionem. Neque injustum est, ut unius, qui sit aliorum caput morale, culpa etiam aliis tribuatur relatè tùm ad carentiam bonorum aliàs indebitorum, quæ fuerant præparata in alio cum conditione, ut ille alius non peccaret: tùm etiam ad alios effectus morales. Et verò si inter homines non est iniquum, ut bonum, vel malum, virtus vel culpa unius ad alios, quibuscum conjunctus est, quodam modo pertineat relatè ad honores, beneficia, privilegia, vel ad infamiam, privationem bonorum, exilium, pericula, & alios effectus morales, à fortiori non est iniquum, ut, &c.

Dices. Deus Adami peccatum prævidens, non debebat illum constituere caput morale Posterorum.

Resp. Nego. Nam ejus & totius Posteritatis lapsum justo licèt occulto judicio permittere potuit & voluit, ut ex hoc malo majus bonum eliceret, & ex ejus occasione plures perfectiones suas illustriùs commendaret.

Dices. Saltem hæc inclusio non decebat bonitatem Dei.

Resp. Nego. Nam id per se & ex intentione Dei maximè hominibus utile erat: per hoc enim instituebat viam facilem, ut omnes homines justitia originali donarentur, eorum voluntates in voluntate unius, quem maximis donis cumulaverat, includendo relatè ad præceptum observatu tam facile, & ad quod implendum maximis cum auxiliis præmunivit adjuvitque, proposito tanto sibi & Posteris obedientiæ præmio. Quòd si in Adamo peccarunt omnes Posteri, id non evenit ex intentione Dei, qui hoc peccatum dumtaxat permisit.

Dices. Ergo Deus iniit pactum aliquod cum Adamo & ejus Posteritate.

Resp. Deus non necessariò iniit pactum propriè ac strictè dictum, quod consistit in consensu duorum vel plurium in idem. Nam independenter à consensu Adami & Posterorum ejus includere potuit voluntates omnium hominum in ejus voluntate. Unde sufficeret pactum quoddam virtuale, consistens in voluntate efficaci Dei, æquivalente pacto propriè dicto, quo independenter à consensu Adami absolutè & efficaciter vellet, ut Adamus esset caput morale Posterorum suorum, eosque repræsentaret in observatione vel violatione præcepti de non comedendo fructu, ea lege ut ipso præceptum observante infunderetur illis justitia originalis propter observationem præcepti, quæ secundùm æstimationem moralem esset illorum; eo verò præceptum violante, omnes censerentur violare, & ideò conciperentur sine justitia originali, & obnoxii odio Dei ac damnationi æternæ propter transgressionem primi parentis, quæ secundùm moralem æstimationem esset illorum transgressio. De hoc pacto virtuali intelligi debet S. Augustinus Lib. 16. de Civit. Dei cap. 27. In hæc verba Genes. c. 27. *Pactum meum irritum fecit.* Ubi ait: *Omnes in illo uno testamentum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt.*

Dices. Ergo Christus debuit contrahere peccatum originale, nam est ex Adami Posteris.

Resp. Nego sequel. Quia Christus non descendit ex Adamo per generationem naturalem, sed supernaturali sancti Spiritus operatione conceptus est. At ii soli peccatum originale contrahunt, qui ab Adamo, non qualicumque modo, sed per generationem naturalem

turalem descendunt, ut constat ex Conc. Trident. Sess. 6. c. 3. dicente: *Homines nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti.* Ratio est, quia illorum duntaxat, non aliorum voluntates in Adami voluntate inclusæ erant.

Obj. 7. Non nascimur ex Adamo secundùm animam, cui peccatum inest. Ergo ab eo non contrahimus peccatum.

Resp. Nego conseq. Nam ad peccatum illud contrahendum sufficit, quòd homo, cujus pars est anima, oriatur ab Adamo. Nam Deus voluit, ut voluntates omnium hominum, qui ex Adamo per viam generationis orirentur, includerentur in voluntate Adami tamquam capitis moralis generis humani in ordine ad observationem vel violationem præcepti de non comedendo certo fructu.

Obj. 8. Dici non potest, quomodo peccatum originale ad Posteros Adæ transfundatur. Ergo.

Resp. Nego anteced. Et dico transfundi propagatione per generationem naturalem, seu propagari per generationem naturalem, nempe per hoc, quòd homines ab Adamo ut morali Posterorum capite per generationem naturalem descendant: non autem transfundi per libidinem, ut docet Calvinus, Lutherus, & Jansenius.

Prob. 1. Ex Scriptura Rom. c. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quibus verbis Apostolus docet, omnes homines per unum hominem nasci peccatores, & rei mortis corpori & animæ, quia omnes peccaverunt in illo uno homine. Omnes autem peccaverunt, in uno homine, nempe Adamo, quia Adamus relatè ad observationem & transgressionem præcepti de non comedendo fructu erat morale caput omnium hominum ab eo per generationem naturalem descensurorum: ac proinde, quia ab Adamo moraliter erant omnes homines ab eo per generationem naturalem descensuri in ordine ad violationem præcepti de non comedendo fructu. Et consequenter Adamo præceptum illud violante, omnes homines ab eo per generationem naturalem descensuri, secundùm moralem æstimationem verè peccaverunt; sicque hoc ipso quòd existunt, seclusa speciali præservatione, revera sunt peccatores, & obnoxii odio Dei ac damnationi æternæ propter Adami peccatum, quod secundùm moralem æstimationem verè fuit illorum omnium peccatum.

2. Ex Conc. Trident. Sess. 9. c. 3. dicente: *Revera homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti; cùm ea propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriam injustitiam contrahant.* Ergo ex Conc. Trident. propagatione per ipsum Adamum dum concipiuntur homines, injustitiam, ideoque peccatum originale contrahunt. Ergo peccatum originale ab hominibus contrahitur, ideoque in ipsos transfunditur, propagatione per ipsum Adamum ex ejus semine.

3. Quia si duo conjuges ex speciali Dei gratia sine ardore libidinis generarent, nihilominus peccatum originale in prolem transfunderetur, quia proles nihilominus ex semine Adæ via naturali conciperetur. Ergo non per libidinem, sed per solam propagationem ex Adami semine transfunditur peccatum originale.

Dices. S. Augustinus docet per solam libidinem transmitti peccatum originale.

Resp. Neg. Sed S. Doctor solùm vult peccatum originale traduci, non præcisè per generationem naturalem; nam in statu innocentiæ fuisset generatio naturalis, nec tamen tunc fuisset pecca-

peccatum originale; ſed per generationem natural[illegible]em ex natura corrupta, cujus certiſſimum indicium eſt ardor libidinis, ſine quo etiam ſanctiſſimi conjuges generare non ſolent. *Ita Bellarminus.*

Cæterum S. Auguſtinus ſemper ſuſpenſum habuit animum circa cauſam ac modum transfuſionis peccati originalis, ut conſtat ex L. 5. contra Julianum c. 5. ubi ait: *Aut utrumque vitiatum ex homine trahitur: aut alterum in altero tamquam in vaſe vitiato corrumpitur; ubi occulta juſtitia divinæ Legis includitur. Quid autem horum ſit verum, libentiùs diſco, quàm dico; ne audeam docere, quod neſcio.* Senſus eſt: aut utrumque, nempe corpus & anima, vitiatum trahitur ex homine ſecundùm opinionem eorum, qui putant non ſolùm corpus, ſed etiam animam ex Adamo per generationem traduci: aut alterum in altero, nempe anima in corpore, tamquam in vaſe vitiato corrumpitur. Primum autem nunc certò falſum eſt, imò à S. Thoma judicatur hæreticum, cùm nunc planè conſtet animas à Deo creari, ſingulas in ſingulis corporibus. Secundum igitur verum eſt, nec ideo recurrendum ad libidinem: nam anima peccato inquinatur hoc ipſo, quòd unitur corpori ex ſemine Adæ naturaliter producto; quia tunc fit homo, qui eſt filius Adæ per generationem naturalem, qui proinde peccatum in Adamo ab ejus Poſteris commiſſum contrahit.

Nota. Hominum animæ, quæ ſunt ſubſtantiæ purè ſpirituales, à Deo ſolo ex nihilo creantur, & ſingulæ ſingulis corporibus infunduntur tùm primùm, cùm in matrum uteris corpora ſunt ad animationem proximè diſpoſita. Ita Theologi omnes poſt multos Patres tùm Latinos, tùm Græcos. Et hæc ſententia, quæ certa eſt, ſemper S. Auguſtino licèt hac in re fluctuanti placuit: nam de hac, L. 1. de origine animæ c. 19. ſic ait: *Hanc ſententiam ſuam non ſolùm me non vetante ſed etiam favente, & gratias agente, defendant.*

ARTICULUS II.

Utrùm B. Virgo peccaverit in Adamo, & peccatum originale contraxerit?

§. I.

Dico 1. B. Virgo verè peccavit in Adamo, quamvis peccatum originale numquam in ſe contraxerit, neque ab eo umquam fuit maculata. Ita Bellarminus, addens oppoſitam ſententiam eſſe periculoſam.

Prob. 1. Ex Scriptura, quæ aſſerit omnes omninò puros homines, qui ſcilicet per generationem naturalem ab Adamo deſcendunt, in ipſo Adamo peccaſſe, ut Rom. c. 5. *In quo omnes peccaverunt.* Et cap. 3. *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei;* id eſt, Redemptore. Item 2. Cor. c. 5. *Si unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* Ergo omnes omnino, pro quibus mortuus Chriſtus, mortui ſunt, nullo excepto. Sed Chriſtus mortuus eſt pro omnibus, nullo excepto, ut Fide conſtat, ideoque etiam pro beata Virgine. Ergo omnes omnino mortui ſunt, ideoque etiam B. Virgo mortua eſt ſaltem in Adamo, quando ſcilicet in ipſo peccavit. Hæc autem in Adamo peccavit, quatenus ipſo peccante peccavit; quia voluntas Adami relatè ad violationem præcepti de non comedendo fructu erat moraliter voluntas B. Virginis, ſicut & cæterorum omnium, qui ab eo per generationem naturalem deſcenſuri erant.

2. Ratione. B. Virgo verè & propriè à Chriſto redempta fuit: nam Chriſtus verè ac propriè Redemptor fuit B. Virgi-

Virginis. Atqui B. Virgo non fuit propriè redempta à Christo, nisi quia Christus ei meruit remissionem peccati, & pro eo satisfecit: nam Christus propriè redemit homines, quatenus eis meruit remissionem peccatorum, & pro eis satisfecit. Ergo Christus meruit B. Virgini remissionem peccati alicujus, nempe peccati ab ea in Adamo commissi, quamvis illud in se non contraxerit, præventa per gratiam sanctificantem primo conceptionis suæ instanti.

§. II.

Dico 2. B. Virgo non contraxit peccatum originale, sed ab eo per gratiam sanctificantem ejus animæ primo suæ existentiæ instanti infusam præservata fuit per merita Christi. Ita Catholici ferè omnes. Imò celeberrimæ orbis Christiani Academiæ sese hujus piæ sententiæ defensioni voto addixerunt.

Prob. 1. Ex Script. Genes. cap. 3. *Inimicitias ponam inter te & mulierem .... Ipsa conteret caput tuum.* Ubi per mulierem ex communi interpretatione intelligitur B. Virgo, inter quam & dæmonem perpetuum fore bellum, & quam dæmonis potestati nunquam subjectam fore testatur Deus. Sed si B. Virgo peccato originali vel uno instanti inquinata fuit, aliquando potestati dæmonis subjecta fuit, & dæmonis serva. Ergo. Item Luc. c. 1. *Ave gratia plena Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Quæ verba ex communi Doctorum sensu significant B. Virginem à Deo accepisse omnia privilegia & gratiæ dona, quæ Dei matrem decebant. At certè immunitas à peccato originali Dei matrem maximè decebat; & alioqui substantia, ex qua Filii Dei corpus formatum est, fuisset aliquando peccato inquinata.

Item ex S. Thoma, 3. p. q. 27. art. 1. *Rationabiliter creditur, quòd illa, quæ genuit unigenitum à Patre, plenum gratiæ & veritatis, præ omnibus aliis majora privilegia gratiæ acceperit. Unde*, ut legitur Luc. 1. *Angelus ei dixit: Ave gratia plena.* Sed aliqui, ut Jeremias & Joannes Baptista hoc privilegio donati sunt, ut in utero materno post animationem sanctificarentur. Ergo rationabiliter creditur B. Virginem, quæ majora privilegia gratiæ præ omnibus servis Dei accepit, sanctificatam fuisse ipso animationis seu existentiæ suæ instanti.

Prob. 2. Ex Patribus apud Authores. Pro omnibus sint Origenes, Homil. de variis, ubi pluries B. Virginem vocat immaculatam. S. Ambrosius Serm. 22. in Psalm. 118. ubi de B. Virgine dicit, quòd sit *Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.* S. Hieronymus in hæc verba Psalm. 77. *Deduxit eos in nube diei*, dicit nubem illam esse B. Virginem, addens: *Pulchrè dixit, diei, quia nubes illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.* S. Sophronius Epist. ad Sergium ait B. Virginem *sanctam fuisse, & ab omni contagione liberatam & corporis & animæ.* Certè verba illa Patrum sunt generalia, & excludunt à B. Virgine omne peccatum, ideoque etiam originale. S. Damascenus orat. 1. de natali B. Virginis dicit, quòd in ea *natura gratiæ fœtum antevertere ausa non est.* Ergo B. Virgo à primo suæ existentiæ puncto per gratiam sanctificata fuit. S. Anselmus L. de conceptu virginali c. 18. sic ait: *Decens erat, ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum Filium suum .... ita dare disponebat, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris & Virginis Filius.* At si B. Virgo inquinata fuit peccato originali, certè excogitari facilè posset major puritas ea, quam habuisset, nempe puritas ab omni labe peccati tùm personalis, tùm originalis.

Prob. 3. Ex S. Augustino, L. de natura & gratia c. 36. ubi postquam docuit ex peccato originali factum esse, ut nemo vel sanctissimus possit esse sine peccato actuali, ab hac sorte communi eximit B. Virginem his verbis : *Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Unde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum?* Igitur S. Doctor, in quæstione ubi de peccatis, ideoque de peccato tam originali, quàm actuali agitur, B. Virginem non vult comprehendere, idque propter honorem Domini : qui certè honor postulat, ut ejus mater tam caruerit peccato originali, quàm peccatis personalibus venialibus, quibus juxta Ecclesiæ sensum immunis fuit. Item ex S. Doctore B. Virgo accepit gratiam ad vincendum ex omni parte peccatum. Ergo vicit peccatum ex omni parte, ideoque peccatum tam ex origine, quàm ex propria & personali electione. Ideo autem gratiam ad vincendum omne peccatum accepit, quia fuit mater illius, qui nullum habuit peccatum : ergo accepit gratiam, ut immunis esset omni peccato, quo caruit Christus. Sed Christus caruit peccato tùm actuali seu personali, tùm Originali. Ergo & B. Virgo utroque caruit.

Præterea S. Augustinus L. 5. contra Julianum c. 9. ait : *Profectò peccatum etiam major fecisset* (Christus) *si parvulus habuisset : nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu.* Ubi S. Doctor asserit Christum habiturum fuisse peccata personalia, si habuisset originale, & idcirco illum unum caruisse peccatis personalibus : quia ille unus ex omnibus caruit peccato originali. Ergo ex S. Doctore omnes, qui carent peccato personali, carent etiam peccato originali. Atqui B. Virgo caret omni peccato personali etiam veniali, ut constat ex sensu Ecclesiæ : nam Conc. Trident. Sess. 6. Can. 23. declarat hoc Ecclesiam tenere. Ergo. Cùm autem S. Augustinus dicit : *Nam propterea nullus est hominum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, &c.* Semper excipi vult B. Virginem, ut patet ex alio textu modò allato, ubi illam excipit : asserendo se nullam de illa habere velle quæstionem, cùm de peccatis agitur.

Prob. 4. Ex Conc. Trident. Sess. 5. in fine Decreti, ubi ita loquitur : *Declarat hæc ipsa sancta Synodus non esse suæ intentionis comprehendere in hoc Decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam Virginem Mariam Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti IV. Papæ sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.* Si Concilium generale B. Virginem non comprehendit in Decreto suo doctrinali de peccato originali, certè hoc ipso eam tacitè excipit, aut saltem meritò excipiendam judicat. Quis ergo Fidelium eam in universali numero hominum peccato originali inquinatorum comprehendat ? Ergo B. Virgo meritò ab universali peccati originalis macula excipienda est.

Item Conc. Trident. Indulgentias Fidelibus Festum Conceptionis Immaculatæ B. Virginis celebrantibus à Sixto IV. concessas approbat & confirmat, & approbando ac confirmando inducit Fideles ad hoc Festum devotè celebrandum. At si B. Virgo inquinata fuisset peccato originali, Conc. induceret ad cultum objecti falsi, aut saltem approbaret

baret & confirmaret gratias, quæ ad cultum objecti falsi inducunt, quod est moraliter inducere ad illum. Quod sanè repugnat infallibilitati absolutæ Ecclesiæ in rebus ad fidem, mores & cultum divinum pertinentibus.

His adde, quòd Patres omnes Concilii Tridentini, exceptis paucissimis, iisque præter unum aut alterum, Dominicanis, suffragium dederunt, ut ederetur Decretum de immaculata B. Virginis Conceptione: quod tamen non fuit vulgatum ob instantissimas preces paucorum Episcoporum, & Theologorum Dominicanorum dilationem rogantium. Hoc constat ex Actis originalibus Concilii, quæ in Castro S. Angeli asservantur. Quare Concilium hanc quæstionem non definivit, & pro hac vice contentum fuit declaratione supra allata.

Prob. 5. Ex Decretis summorum Pontificum, quibus tùm à quibuscumque actibus publicis, tùm etiam à privatis colloquiis proscripta est opinio negans B. Virginis immunitatem à peccato originali, interea dum ubique approbantibus totius orbis Episcopis Catholicis sententia immaculatam B. Virginis conceptionem affirmans proponitur, defenditur & probatur voce, scripto, in scholis & sacris pulpitis magno cum gaudio ac fructu totius populi Christiani, propositis Indulgentiis in gratiam eorum, qui Festum immaculatæ B. Virginis Conceptionis devotè celebraturi sunt. Certè fieri non potest, ut error ita approbetur in Ecclesia, & ut ad illum amplectendum tantis beneficiis à summis Pontificibus invitentur Fideles omnes, consentientibus totius orbis Episcopis, atque ut veritatis oppositæ prædicatio prohibeatur.

Prob. ant. Nam 1. Sixtus IV. ann. 1476. Constit. *Cùm præexcelsa*, immaculatam B. Virginis Conceptionem devotè celebrantibus concessit easdem Indulgentias, quas Urbanus IV. concesserat devotè celebrantibus Festum Corporis Christi. Quam constitutionem approbavit & innovavit Conc. Trident.

2. Paulus V. ann. 1617. gravissimis pœnis vetuit quibuscumque personis, ne in quibuscumque actibus publicis assererent B. Virginem conceptam fuisse cum peccato originali.

3. Gregorius XV. hanc Pauli V. prohibitionem sub iisdem pœnis extendit etiam ad privata colloquia, solis Dominicanis concessa de contraria opinione privatim & inter se tantùm disserendi & conferendi facultate.

4. Alexander VII. sub gravissimis pœnis quibuscumque personis nulla exceptione facta, prohibuit, ne sub quovis prætextu, quovis excogitabili modo, directè vel indirectè, sive scripto, sive voce, sive publicè, sive privatim sententiam de immaculata B. Virginis Conceptione, aut Festum seu cultum secundum hanc piam sententiam exhibitum impugnent.

Prob. 6. Ex Alexandri VII. Decreto ann. 1661. edito, quod sic habet: *Sanè vetus Fidelium erga B. Virginem Mariam pietas sentientium ejus animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia, intuitu meritorum Christi, à macula peccati originalis præservatam, atque in hoc sensu ejus conceptionis festivitatem solemni ritu colentium & celebrantium; crevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus post editas à Sixto IV. in ejus commendationem apostolicas constitutiones, quæ sacrum Concil. Trident. innovavit, atque observari mandavit. Aucta rursus & propagata fuit pietas hæc & cultus erga Deiparam, postea erecta hoc nomine, approbantibus Romanis Pontificibus, religiosum Ordinem & Confraternitates, ac concessas ab iisdem Indulgentias, ita ut acce-*

dentibus quoque Academiis ad hanc sententiam, jam ferè omnes Catholici eam amplectantur. Quia ex occasione contrariæ assertionis oriebantur scandala, Paulus V. vetuit opinionem præfatæ sententiæ contrariam publicè doceri aut publicari. Quam prohibitionem Gregorius XV. ad privata etiam colloquia extendit, mandans insuper in favorem ejusdem sententiæ, ut in Missæ sacrificio, ac divino officio, non alio quàm Conceptionis nomine uti quicumque debeant.

Nihilominùs prout Episcopi ferè omnes Hispaniarum ad nos litteris exposuerunt, pergunt aliqui contrariæ illius opinionis Assertores contra præfatas prohibitiones, tùm privatim, tùm publicè præfatam sententiam aut impugnare, aut vellicare, & favorem à Romanis Pontificibus cultui & festo secundùm illam præstitum, ita interpretari, ut frustrentur; imò Ecclesiam Romanam huic sententiæ & cultui juxta illam B. Virgini exhibito, favere negant, priores Christi Fideles è sua pacifica quasi possessione deturbare conando: unde offensiones & scandala, quibus obviare voluerunt Paulus V. & Gregorius XV. perdurant adhuc, & ex occasione eorumdem adversantium majora his incommoda in posterum prudenter & meritò timentur. Quapropter super his tam præfati Episcopi, quàm Philippus Rex Catholicus nobis pro remedio supplicari fecerunt.

Nos considerantes, quòd sancta Romana Ecclesia de Mariæ Virginis Conceptione Festum celebrat, & speciale super hoc officium olim ordinavit, juxta piam, devotam & laudabilem institutionem, quæ à Sixto IV. emanavit; volentesque laudabili huic pietati & festo ac cultui secundùm illam exhibito in Ecclesia Romana post ipsius cultus institutionem nunquam immutato, Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum exemplo favere, nec non tueri devotionem hanc colendi Beatam Virginem, præveniente scilicet Spiritus sancti gratia, à peccato originali præservatam; Decreta à Sixto IV. & Gregorio XV. edita in favorem sententiæ asserentis animam B. Virginis Mariæ in sui creatione & in corpus infusione Spiritus sancti gratia donatam, & peccato originali præservatam fuisse, nec non in favorem festi & cultus Conceptionis ejusdem Virginis secundùm piam sententiam exhibiti, innovamus, & sub censuris & pœnis in iisdem constitutionibus contentis observari mandamus.

Insuper omnes & singulos, qui præfatas constitutiones ita pergent interpretari, ut favorem per illas dictæ sententiæ, & festo seu cultui secundùm illam exhibito frustrentur, vel qui hanc sententiam, festum seu cultum in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo, directè vel indirectè, aut sub quovis prætextu ejus definibilitatis examinandæ, sive sacram Scripturam, aut S. Patres, sive Doctores glossandi vel interpretandi, scripto seu voce, loqui, concionari, tractare, disputare, contra ea quidquam determinando aut asserendo, vel argumenta contra ea afferendo, & insoluta relinquendo, aut alio quovis excogitabili modo disserendo ausi fuerint; præter pœnas & censuras in constitutionibus Sixti IV. contentas, quibus illos subjacere volumus, & per præsentes subjicimus, etiam concionandi, publicè docendi & interpretandi facultate, ac voce activa & passiva in quibuscumque electionibus eo ipso absque alia declaratione privatos esse volumus, nec non concionandum, publicè docendum & interpretandum perpetuæ inhabilitatis pœnas ipso facto incurrere, à quibus pœnis non nisi à nobis

nobis ipsis, vel à Successoribus nostris Romanis Pontificibus absolvi, aut super iis dispensari possint: nec non eosdem aliis pœnis nostro & Pontificum Successorum nostrorum arbitrio infligendis pariter subjacere volumus, prout subjicimus per præsentes.

Innovantes Pauli V. & Gregorii XV. constitutiones, ac libros, in quibus præfata sententia, festum seu cultus secundùm illam in dubium revocatur, aut contra ea quomodocumque aliquid scribitur aut legitur, seu locutiones, conciones, tractatus & disputationes contra eadem continentur, post Pauli V. supra laudatum Decretum edita, aut in posterum quomodolibet edenda prohibemus sub pœnis & censuris in indice librorum prohibitorum contentis, & ipso facto absque alia declaratione pro expressè prohibitis haberi volumus & mandamus. Vetamus autem, Sixti IV. Constitutionibus inhærentes, quempiam asserere, quòd propter hoc contrariam opinionem tenentes, hæresis crimen, aut mortale peccatum incurrant, cùm ab Ecclesia, & ab Apostolica Sede nondum fuerit hoc decisum, prout nunc nos minimè decidere volumus: quin potiùs contrariam illam opinionem hæresis, aut peccati mortalis, aut impietatis damnare audentes præter pœnas, quibus eos subjecit Sixtus IV. gravioribus aliis pœnis subjicimus, quas in contra facientes huic nostræ conclusioni superiùs infliximus.

Hoc Decreto patet 1. Sixti IV. Pauli IV. & Gregorii XV. constitutiones editas esse in favorem sententiæ asserentis B. Virginem à peccato originali præservatam fuisse. 2. Piam ac laudabilem esse hanc sententiam, & pium ac laudabile secundùm illam B. Virginem colere. 3. In Romana Ecclesia olim solemniter celebratum fuisse, & etiamnum celebrari Festum Immaculatæ Conceptionis, per illam intelligendo sanctificationem B. Virginis primo instanti creationis animæ & ejus infusionis in corpus: ideoque sanctificationem B. Virginis pro primo illo suæ existentiæ instanti esse objectum cultus, ad quem Ecclesia Fideles omnes præcepto celebrandi Festum Conceptionis B. Virginis obligat. Quæ omnia rectè perpensa veritatem Immaculatæ Conceptionis B. Virginis efficaciter probant.

Porrò Alexander VII. clausulam à Paulo V. & Gregorio XV. de non inferendo præjudicio contrariæ opinioni (directè scilicet, & præcisè vi suæ prohibitionis) prætermisit.

Prob. 7. Ex facto Ecclesiæ. Ecclesia non solùm Fideles omnes ad cultum B. Virginis ut primo suæ existentiæ instanti sanctificatæ & à peccato originali præservatæ Indulgentiis invitat, sed etiam cultum illum præcipit, Festo ad hunc finem instituto & præcepto, ut patet ex Decreto Alexandri VII. citato. Ergo cultus ille est cultus objecti veri, ideoque verum B. Virginem primo suæ existentiæ instanti sanctificatam, & à peccato originali præservatam fuisse. *Prob. conseq.* Si cultus ille est cultus objecti non veri sed falsi, Ecclesia non solùm ad cultum objecti falsi invitaret, sed etiam illum præciperet. Falsum conseq. Ergo. *Minor constat.* Nam cultus objecti falsi est cultus falsus, vanus & superstitiosus. At Ecclesia non potest consulere, & multò minùs præcipere cultum falsum, vanum & superstitiosum, cùm sit sancta, & infallibilis in rebus fidei & morum, ad quos pertinet virtus religionis, & cultus Dei per preces & sacrificium &c.

Quare hæc pia sententia est proximè definibilis ab Ecclesia; estque conclusio deducta ex præmissis, quarum una est de Fide, nempe ista: Ecclesia est infallibilis in rebus fidei & morum, nec potest consulere & multò minùs præcipere

 cultum

cultum falsum & superstitiosum; altera est evidens & certa ex Decretis summorum Pontificum, nempe Ecclesiam Indulgentiis Fideles invitare ad cultum B. Virginis ut primo suæ existentiæ instanti sanctificatæ, & peccato originali præservatæ, & hunc cultum præcipere, præcipiendo celebrationem Festi Conceptionis B. Virginis, intellectæ de primo instanti creationis animæ & ejus infusionis in corpus.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Ecclesia non habuit fundamentum instituendi Festum Immaculatæ Conceptionis B. Virginis. Ergo.

Resp. Nego anteced. Imò habuit multiplex, nimirum Scripturam à nobis suprà laudatam, & asserentem B. Virginem esse gratia plenam, dignitatem Matris Dei, & antiquorum Patrum de Mariæ eximia ac singulari sanctitate sententiam.

Obj. 2. Illud Rom. c. 3. *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei.* Et c. 5. *In quo* (Adamo) *omnes peccaverunt.*

Resp. B. Virgo verè peccavit in Adamo, quando nempe Adamus peccavit: nam voluntas Adami in ordine ad violationem præcepti de non comedendo fructu erat moraliter voluntas B. Virginis sicut & cæterorum omnium, qui ab Adamo per generationem naturalem descensuri erant. Quare B. Virgo habuit debitum proximum contrahendi peccatum originale, ita ut illud re ipsa in se contraxisset, nisi intuitu meritorum Christi ex speciali privilegio sanctificata fuisset primo suæ existentiæ instanti, & sic à peccato illo præservata fuisset.

Obj. 3. Illud ad Cor. c. 15. *In Adam omnes moriuntur.* Et 2. Cor. c. 5. *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.*

Resp. B. Virgo re vera mortua est in Adamo, quatenus in Adamo peccavit; & propter peccatum in Adamo commissum contraxit reatum mortis corporalis & aliquarum aliarum pœnarum temporalium: imò propter idem peccatum ab Adamo commissum, quod secundùm moralem æstimationem fuit etiam peccatum B. Virginis, ipsa habuit debitum contrahendi mortem animæ & damnationem æternam; & re ipsa utramque cum macula culpæ contraxisset, nisi ex speciali privilegio gratiam sanctificantem primo suæ existentiæ instanti accepisset, per quam ei condonata fuit culpa ab ea in Adamo commissa. Non tamen contraxit reatum culpæ & mortem animæ ac damnationem æternam, quia illo eodem instanti per gratiam sanctificantem ejus animæ infusam, ei remissum est quoad culpam & reatum damnationis æternæ peccatum, quod in Adamo admiserat, antequam esset.

Dices. Ex textibus illis objectis probatur, omnes homines fuisse peccato originali inquinatos.

Resp. Ubi intelligi debet, nisi quis intuitu meritorum Christi ex speciali privilegio è peccato illo per gratiam sanctificantem præservatus fuerit, ut verè B. Virgo sic præservata fuit, quod satis constat ex probationibus allatis.

Obj. Illud Hebr. c. 7. *Talis decebat, ut nobis esset Pontifex, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus.* Ergo solus Christus caruit omni peccato.

Resp. Nego conseq. Quia textus ille non est exclusivus, nam Christus non dicitur solus caruisse omni peccato. Præterea etiam circa hoc magnum inter Christum & ejus matrem intercedit discrimen: nam Christus non solùm vi unionis hypostaticæ, sed etiam vi generationis suæ supernaturalis, & quidem

dem solus caruit peccato originali, quia solus non per viam ordinariam, sed per supernaturalem Spiritus sancti operationem conceptus est, sicque solus in Adamo non peccavit, nec proinde contraxit debitum contrahendi peccati originalis. At B. Virgo peccato originali non caruit vi generationis suæ, utpote naturalis: unde verè peccavit in Adamo, habuitque debitum contrahendi culpam originalem, à qua immunis non fuit nisi ex meritis Christi, & ex speciali privilegio.

Nota. B. Virgo nunquam habuit quidem in se debitum contrahendi peccatum originale. Nam cùm primo suæ existentiæ instanti sanctificata fuerit, eodem illo instanti ei remissum fuit peccatum in Adamo ab ea commissum, ac proinde etiam debitum contrahendi peccati originalis. At debitum contrahendi peccati originalis habuit in Adamo, quia in Adamo peccavit sicut cæteri homines puri, & sic nisi à macula & reatu culpæ originalis per gratiam sanctificantem præservata fuisset; illam culpam & maculam re ipsa contraxisset, sicut cæteri contrahunt.

Obj. 5. Si B. Virgo caruit peccato originali, non fuit redempta à Christo: nam numquam fuit sub captivitate peccati. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. Nam B. Virgo per merita Christi redempta fuit à captivitate, in quam ex debito lapsura erat, nisi ab ea præservata fuisset per gratiam Christi Redemptoris, quamvis non fuerit redempta à captivitate, in quam re ipsa incidisset.

Dices. Ad veram redemptionem requiritur captivitatis actualis liberatio.

Resp. Nego. Duplex quippe redemptionis genus est, unum per modum liberationis, quo nempe quis liberatur à captivitate, in quam incidit: alterum verò per modum præservationis, quo nempe quis eximitur à captivitate, in quam necessariò lapsurus erat, nisi ab ea præservetur. Hoc redemptionis genus est vera redemptio, & altero perfectius. Sic si Princeps Christianus magnam auri vim Turcarum Imperatori præberet, ut Christianos aliquos à captivitate, in quam certò lapsuri erant, eximeret, quamvis in eam nondum inciderint; num illi Christiani à tali Principe verè redimerentur, & quidem perfectiùs, quam si redempti fuissent, postquam jam in captivitatem incidissent? Hoc autem redemptionis modo perfectiore redempta est B. Virgo.

Dices. Zosimus Papa apud S. Augustinum Epist. 157. sic ait: *Nullus sic, qui peccati servus est, liber efficitur: nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit ante captivus.*

Resp. Sensus est, nullum redemptum dici posse, nisi qui verè per peccatum antea captivus fuerit vel re ipsa, vel debito certo. Nam qui deberet esse, & certò futurus fuisset captivus nisi liberatoris beneficio à captivitate exemptus fuisset, is verè ac propriè redemptus dici potest, ut rectè docet S. Augustinus, enarr. in Psalm. 85. ubi ad hæc verba, *eruisti animam meam de inferno inferiori*, sic ait: *Nescio quis habens causam molestam mittendus erat in carcerem. Venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? Eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo, liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant; sed quia talibus meritis agebantur, ut nisi subventum esset, ibi essent, inde se rectè dicunt liberari, quò per liberatores suos non sunt permissi perduci.*

Obj. 6. S. Ambrosius L. 2. comment. in Lucam ait: *Solus per omnia ex natis de fœmina sanctus Dominus Jesus est, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, & cœlesti majestate depulerit.*

Resp.

Resp. Solùm vult unum Christum vi generationis suæ, quæ supernaturalis fuit, caruisse peccato originali: cæteros verò omnes vi generationis suæ naturalis, qua ab Adamo descendunt, illud contrahere, vel si quis non contrahat, vi generationis suæ contrahere debere, nec nisi per gratiam ab eo præservari posse.

Sic etiam intelligi debet Eusebius Emissenus, vel Gallicanus, cùm Hom.2. de die Natali Domini dicit: *A peccati veteris nexu per se non est immunis, nec ipsa genitrix Redemptoris.* Nam B. Virgo per se, & vi generationis suæ utpote naturalis, non est immunis à macula culpæ originalis, sed per merum gratiæ beneficium. Vel illi & aliqui alii Patres cùm asserunt omnes præter Christum fuisse obnoxios peccato originali, loquuntur de peccato originali spectato etiam quoad debitum; vel intendunt omnes ei obnoxios fuisse vi generationis suæ, ita ut nullus ab eo eximatur, nisi ex speciali privilegio per gratiam Christi ab eo præservatus fuerit.

Obj. 7. Aliqui Patres agnoscunt in Dei Matre purgationem, liberationem, solutionem à peccato factam per Dei gratiam.

Resp. Hoc intelligunt de purgatione, liberatione & solutione à peccato originali quoad debitum non quoad se contracto, sive à peccato in Adamo commisso, quod in se contrahere debebat, & à quo liberata fuit in se, seu præservata per gratiam sanctificantem. Nam hoc unum Patres intendunt omnes eguisse Christi gratia, sine qua omnes peccato inquinati sunt.

Nota. Generales Patrum de peccato originali locutiones exceptionem respectu B. Virginis continere patet ex S. Augustino, qui L. 5. contra Julianum, cap. 15. asserit neminem præter Christum fuisse immunem à peccato actuali seu personali, quia nemo præter illum immunis fuit à peccato originali; & tamen Lib. de natura & gratia, c. 36. suprà cit. excipit B. Virginem in quæstionibus, ubi agitur de peccato. Ergo cùm S. August. (idem dic de aliis Patribus) docet generaliter neminem præter Christum immunem esse à culpa originali, non intendit B. Virginem in sua propositione generali comprehendere. Quare locutiones generales semper intelligi debent: secluso privilegio erga Dei Matrem propter suam singularem dignitatem, & honorem Filii Dei.

Obj. 8. S. Augustinus L. 5. contra Julian. c. 9. ait: *Si sine dubio caro Christi non est caro peccati, sed similis carni peccati; quid restat, ut intelligamus, nisi ea excepta, omnem reliquam humanam carnem esse peccati;* Et Lib. de perfectione justitiæ sub fin. *Quisquis fuisse vel esse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto uno mediatore Dei & hominum, quibus necessaria non fuerit remissio peccatorum, contrarius est divinæ Scripturæ.*

Resp. *Ad* 1. Caro B. Virginis fuit caro peccati, non quia peccato originali inquinata fuit, sed quia via naturali concepta fuit, sicque peccati debitum contraxit, & peccatum ipsum sine gratia præservante contraxisset.

Resp. *Ad* 2. Peccati remissio verè necessaria fuit B. Virgini, quippe quæ in Adamo peccaverit; unde peccati hujus macula fuisset polluta, nisi primo suæ existentiæ puncto illud ex meritis Christi per gratiam sanctificantem remissum fuisset.

Obj. 9. S. Fulgentius L. de Fide ad Petrum c. 26. ait: *Firmissimè tene, & nullatenùs dubites omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci.*

Resp.

Resp. Hoc intelligi debet, secluso speciali aliquo gratiæ beneficio. Et sensus loci est, omnes homines, qui ab Adamo per generationem naturalem descendunt, vi suæ generationis peccatum originale contrahere, & cum illo nasci, secluso scilicet speciali privilegio, quo per gratiam sanctificantem ab illo præserventur, vel liberentur, antequam nascantur. Nam certum est aliquam exceptionem in illo textu subintelligendam esse, cùm constet Joannem Baptistam in utero materno sanctificatum fuisse, ideoque sine peccato natum fuisse, quod etiam constat de B. Virgine.

Obj. 10. S. Bernardus in Epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses, eos reprehendit, quòd Festum Conceptionis in sua Ecclesia instituerint.

Resp. Non eos reprehendit simpliciter, quòd hoc Festum instituerint, sed quod instituerint inconsulta Sede Apostolica; ut patet ex his ejus verbis: *Nam si sic videbatur, consulenda erat priùs Apostolicæ Sedis authoritas, & non ita præcipitanter atque inconsultè paucorum sequenda simplicitas imperitorum.* Addo S. Bernardum, si nunc viveret, & videret à Sede Apostolica institutum fuisse sub præcepto Festum Immaculatæ B. Virginis Conceptionis, & ab omnibus Fidelibus & Episcopis celebrari, hancque conceptionem à summis Pontificibus coli & commendari, ab omnibus Concionatoribus publicè prædicari, consentientibus & approbantibus Ecclesiæ Prælatis; certissimè veritati hujus Immaculatæ Conceptionis toto animo adhæsurum esse, ut patet ex fine Epistolæ suæ, ubi hæc ait: *Romanæ præsertim Ecclesiæ authoritati atque examini totum hoc, sicut & cætera, quæ ejusmodi sunt, universa reservo; ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare.*

Porro sententia nostra de Immaculata B. Virginis Conceptione ante Scotum in Ecclesia tradita est. Nam jam medio Sæculo duodecimo in toto Orientis Imperio celebrabatur ejus Festum, & in Ecclesia Latina præsertim per Galliam & Angliam incipiebat celebrari.

Obj. 11. S. Thomam, 3. p. q. 27. a. 2. in o. & ad 4.

Resp. Si S. Doctor nunc viveret, & videret Conceptionem B. Virginis ab Ecclesia celebrari, hanc certissimè teneret & coleret. Nam a. 1. sic ait: *Sed contra est, quod Ecclesia celebrat Nativitatem B. Virginis. Non autem celebratur Festum in Ecclesia, nisi pro aliquo Sancto. Ergo B. Virgo in ipsa sua Nativitate fuit Sancta. Fuit ergo in utero sanctificata.* Quare eodem modo differeret pro sanctificatione B. Virginis primo suæ Conceptionis instanti. Ecclesia celebrat Conceptionem B. Virginis: non autem celebratur Festum in Ecclesia; nisi pro aliquo Sancto. Ergo B. Virgo in ipsa sua Conceptione fuit Sancta. Ergo primo suæ Conceptionis puncto sanctificata fuit.

Obj. 12. Si B. Virgo immunis fuit à peccato originis, non indiguit Redemptore & Salvatore Christo. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego sequel. maj. Nam necessariò contraxisset peccatum originale, nisi ab eo ex meritis Christi Redemptoris & Salvatoris præservata fuisset per gratiam sanctificantem, misericorditer ei primo suæ existentiæ puncto infusam, per quam ei condonatum fuit peccatum ab ea in Adamo commissum.

ARTICULUS III.

In quo consistat peccatum originale, seu quodnam sit illius constitutivum?

Nota. Circa constitutivum peccati originalis variæ sunt opiniones. Luthe-

Lutherani & Calvinistæ communiter docent peccatum originale per se & ex natura sua esse naturæ corruptionem, consistentem in ignorantia, difficultate ad bonum, & præsertim in concupiscentia seu propensione ad bona sensibilia contra rectam rationem, qualis etiam reperitur in baptizatis & justificatis, licèt credentibus non imputetur ad damnationem. Ex Catholicis alii peccatum originale adæquatè constituunt in peccato illo, quod Adamus ut personam generis humani gerens, admisit violando præceptum de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali; alii in privatione justitiæ originalis; alii cum S. Thoma in complexo ex concupiscentia velut constitutivo materiali, & privatione justitiæ originalis velut constitutivo formali. S. August. verò peccatum originale constituit in concupiscentia, ut nobis à primo instanti animationis ad odium & damnationem æternam imputabili, non per se præcisè, sed per reatum peccati Adami ab ea distinctum & separabilem: unde peccatum illud tollitur per Baptismum, manente concupiscentia, quæ tunc desinit esse nobis imputabilis, sicque desinit esse peccatum propriè.

§. I.

Dico 1. Concupiscentia non est per se, & ex natura sua peccatum originale.

Prob. 1. Si concupiscentia esset per se, & ex natura sua peccatum originale, existente concupiscentia, semper existeret peccatum originale. Falsum conseq. Ergo. *Major patet:* nam quod est per se, & ex natura sua tale, semper est tale, cùm natura rerum mutari non possit: ac proinde non potest existere, quin sit tale. Ergo si concupiscentia sit per se & ex natura sua peccatum, non potest ipsa existere; quin existat peccatum.

Minor quoque certa est. Nam in regeneratis per Baptismum remanet concupiscentia, ut constat ex Apostolo, Rom. c. 7. & ex Concil. Trident. & ipsa experientia; & tamen in justificatis ac regeneratis per Baptismum non remanet peccatum originale, ut etiam constat ex Apostolo, Rom. c. 8. *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo JEsu, qui non secundùm carnem ambulant*, id est, nihil est damnatione dignum in justificatis, qui inordinatos concupiscentiæ motus non sequuntur, quamvis eos experiantur.

Prob. 2. Ex Conc. Trident. Sess. 5. Can. 5. *Si quis per JEsu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat: aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantùm radi, aut non imputari, Anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus: quia nihil est damnationis iis, qui verè consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem: qui non secundùm carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, & novum, qui secundùm Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu Cœli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur & sentit: quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per JEsu Christi gratiam repugnantibus non valet: quin imò qui legitimè certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod verè & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si*

quis

quis autem contrarium senserit, Anathema sit.

Confirm. Ex S. Augustino, qui L. 6. contra Julianum c. 5. sic eum alloquitur: *Tu autem, qui putas, quod si malum esset concupiscentia, careret ea, qui baptizatur, multùm erras. Omni enim peccato caret, non omni malo.* Et L. 1. contra duas Epist. Pelagianorum, c. 10. *Dicimus Baptisma dare omnium Indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere.*

Obj. 1. Concupiscentia prohibetur hac lege, *non concupisces.* Ergo est peccatum.

Resp. Nego anteced. Nam non prohibetur id, quod non possumus vitare, nec est in nostra potestate, ut eo careamus. Sed per hanc legem prohibetur liber consensus motibus inordinatis concupiscentiæ, & quodlibet liberum desiderium malum. *Frustra dictum est, post concupiscentias tuas non eas, si jam quisque reus est, quòd tumultuantes & ad mala trahere nitentes sentit eas,* ait S. Augustinus L. 5. contra Julianum c. 3.

Inst. Id quod per se impellit ad peccatum, prohibetur eodem præcepto, quo prohibetur peccatum. At concupiscentia per se impellit ad peccatum: Ergo prohibetur, &c.

Resp. Disting. maj. Si illud, quod ad peccatum impellit, sit in nostra potestate, ut eo careamus, *conc. maj.* secùs, *nego maj.* Non est autem in nostra potestate, ut careamus concupiscentia, seu propensione habituali & actuali ad malum: nam etiam inviti experimur motus inordinatos, nos ad peccatum impellentes.

Obj. 2. Concupiscentia ab Apostolo Rom. c. 7. vocatur peccatum; item debemus illam odisse; & repugnat legi mentis. Ergo est peccatum.

Resp. ad 1. Concupiscentia impropriè tantùm & metaphoricè vocatur peccatum, quia nempe est à peccato Adami, quod moraliter nostrum est, & ad peccatum inclinat: sicque est effectus peccati, & simul causa impulsiva peccati. Sæpe autem in Scriptura nomen effectus pro causa & vicissim ponitur per metonimiam.

Resp. ad 2. Debemus odisse concupiscentiam, non quia est propriè peccatum, sed quia est quid inordinatum & ad peccatum impellit, sicque Deus illam odit. Quare ob nullum bonum finem expeti potest.

Resp. ad 3. Concupiscentia repugnat legi mentis, non ut peccatum propriè dictum seu culpa, sed ut impulsio ad malum, quæ non est culpabilis, quandiu non est voluntaria.

Obj. 3. Deus non fecit concupiscentiam, nec Christus eam assumpsit. Ergo est propriè peccatum.

Resp. ad 1. Deus non fecit concupiscentiam positivè: quatenus nempe non fuit author peccati, cujus est effectus. At fecit quasi negative, nempe hoc sensu, quòd propter peccatum hominem spoliaverit justitia originali, qua caro spiritui perfectè subjiciebatur, & in homine sic spoliato rebellavit caro adversùs spiritum.

Resp. ad 2. Ideo Christus concupiscentiam non assumpsit, quia repugnabat plenitudini gratiarum ac donorum, quæ ei debebatur, & ad redemptionem nostram per se nihil proderat; sed potiùs oderat. Sic Christus non assumpsit ignorantiam, quamvis non sit peccatum, quandiu est involuntaria.

Obj. 4. Sanctus Augustinus docet concupiscentiam esse peccatum saltem ante Baptismum. Ergo.

Resp. S. Doctor docet concupiscentiam ante Baptismum imputari in peccatum, non quidem per se & ratione sui, sed ratione alterius, nempe ratione reatus, quo facta est, & quocum ante Baptismum conjuncta est. Unde

juxta illum concupiſcentia non eſt peccatum ante Baptiſmum, niſi per reatum quo facta eſt, & ſine quo exiſtere poteſt, & ſine quo re ipſa exiſtit poſt Baptiſmum, ut conſtat ex textibus ejus ſuprà allatis. Nam concupiſcentia per ſe & ratione ſui eſt duntaxat malum quoddam, languor, infirmitas.

Inſt. 1. S. Auguſtinus L. 1. de nuptiis, cap. 32. ait: *Hæc itaque remiſſio peccatorum, quandiu non ſit in prole, ſic ibi eſt lex iſta peccati, ut etiam in peccatum imputetur, id eſt, ut etiam reatus ejus cum illa ſit, qui eum teneat æterni ſupplicii debitorem.* Et L. 6. contra Julianum c. 6. *Nos .... eam* (concupiſcentiam) *malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamvis reatus ejus, non quo ipſa erat rea: neque enim aliqua perſona eſt: ſed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remiſſus atque vacuatus.* Ergo concupiſcentia in non baptizatis habet reatum, quo reum facit hominem, & debitorem æterni ſupplicii, ideoque eſt propriè peccatum.

Reſp. Diſting. conſeq. Ex S. Auguſtino concupiſcentia habet reatum, qui ab ipſa non oritur, nec in ipſa fundatur, ſed quo ipſa facta eſt, & à quo ſeparari poteſt, *conc. conſeq.* Habet reatum, qui ab ipſa oritur, & in ipſa fundatur, ita ut qui eam habet, reus ſit & debitor æterni ſupplicii præcisè quia eam habet, *nego conſeq.* Ex ſancto Auguſtino concupiſcentia reum facit hominem, non per reatum, qui ab ipſa oritur, & in ipſa fundatur, ita ut habere concupiſcentiam præcisè ſit reum eſſe; ſed reum facit hominem per reatum, quo facta eſt, id eſt, per reatum peccati à nobis voluntate Adami commiſſi, in nobis à primo inſtanti conceptionis moraliter permanentem in ordine ad imputabilitatem ad vituperium, juſtum Dei odium, & pœnam, donec nobis condonetur per Baptiſmum. Nam juxta ſanctum Doctorem concupiſcentia, & peccatum à nobis voluntate Adami commiſſum moraliter perſeverans quandiu non remittitur, faciunt unum quoddam totum, quo homo maculatur, & vituperio, odio Dei & pœna æterna dignus efficitur. Quod totum eſt peccatum originale, id eſt, peccatum habituale hominem eo origine ſeu à primo animationis inſtanti maculans: cujus quidem pars materialis eſt concupiſcentia, pars verò formalis eſt peccatum à nobis in Adamo commiſſum, quo concupiſcentia procurata eſt, & quo per Baptiſmum condonato deſinit ſimpliciter illud totum, quod ab origine in peccatum imputatur.

Inſt. 2. S. Auguſtinus L. 1. de nuptiis c. 23. ait: *Hæc,* ait, *concupiſcentia, quæ ſolo Sacramento regenerationis expiatur, profectò peccati vinculum generatione trajicit in Poſteros, niſi ab illo & ipſi regeneratione ſolvantur.*

Reſp. Solum vult concupiſcentiam remitti in Baptiſmo per condonationem reatus, quo facta eſt, & ſine quo eſſe poteſt. Nam ex S. Doctore concupiſcentia remittitur in Baptiſmo quoad imputabilitatem ſcilicet, quatenus per Baptiſmum deſinit eſſe imputabilis ad vituperium ac pœnam æternam, & reddere hominem Deo odioſum. Deſinit autem per Baptiſmum eſſe imputabilis ad vituperium ac pœnam, & reddere hominem Deo odioſum, quatenus per Baptiſmum tollitur reatus, quo facta eſt, id eſt, quatenus per Baptiſmum remittitur homini culpa; cujus eſt effectus & pœna.

Inſt. 3. S. Auguſtinus concupiſcentiam etiam poſt Baptiſmum vocat peccatum.

Reſp. Vocat peccatum ſed impropriè, & metaphoricè dictum, quia nempe concupiſcentia eſt pœna peccati in Adamo commiſſi, & cauſa impulſiva peccatorum perſonalium, nam L. 1. de nuptiis,

nuptiis c. 23. ſic ait: *Ipſa quidem concupiſcentia jam non eſt peccatum in regeneratis, quando illi ad illicita opera non conſentitur ... ſic autem vocatur peccatum, quia peccato facta eſt, cùm jam in regeneratis non ſit ipſa peccatum ſicut vocatur lingua locutio, quam facit lingua.*

Nota igitur. Secundùm S. Auguſtinum concupiſcentia non eſt peccatum per ſe & ratione ſui; quia propenſionem habitualem ad malum habere præcisè, & ſublata omni culpa, cujus ſit effectus, non eſt aliquid homini imputabile ad vituperium, odium Dei & pœnam; ſed eſt tantùm peccatum ratione alterius, nempe peccati à nobis voluntate Adami, quæ moraliter noſtra erat, admiſſi, & idcirco nobis à primo inſtanti conceptionis proprii & intrinſeci moraliter: nam ſumus digni odio Dei, & pœna æterna, eò quod noſtra gravi culpa, quamdiu ſcilicet non remittitur, habeamus propenſionem habitualem ad malum. Hinc ex ſancto Doctore concupiſcentia, quæ per ſe & ratione ſui eſt duntaxat malum, languor, infirmitas, impulſio ad peccatum, eſt in nobis peccatum, quamdiu non remittitur nobis peccatum voluntate Adami à nobis commiſſum, quo ipſa procurata eſt, & quo moraliter conſtituitur in eſſe peccati; quia concupiſcentia ad vituperium, odium Dei & pœnam æternam tamdiu nobis jure imputatur à Deo, quamdiu in nobis moraliter permanet gravis culpa, cujus eſt effectus. Sed hac gravi culpa per Baptiſmum condonata concupiſcentia jam ſolam rationem mali, languoris & infirmitatis habet, non peccati, quamvis eadem omninò quoad ſubſtantiam remaneat; quia per condonationem illam ſublata eſt ejus imputabilitas ad vituperium, odium Dei & pœnam æternam.

§. II.

Dico 2. Peccatum originale rectè conſtituitur in complexo ex peccato à nobis voluntate Adami, quæ fuit moraliter noſtra, commiſſo & ex privatione juſtitiæ originalis.

Prob. Peccatum originale eſt id omne, quo primo inſtanti conceptionis intrinſecè & permanenter maculatur, nobiſque ad vituperium, odium Dei, & ſupplicium æternum imputabile eſt. Atqui tale eſt complexum ex peccato à nobis voluntate Adami commiſſo, & ex privatione juſtitiæ originalis. Ergo ejuſmodi complexum eſt peccatum originale.

Prob. 1. *pars minoris.* Nam cùm peccatum actuale ab Adamo ut capite generis humani commiſſum, fuerit moraliter peccatum actuale omnium ejus Poſterorum ab eo per generationem naturalem deſcenſurorum, quia voluntas Adami quoad præceptum de non comedendo fructu fuit moraliter eorum voluntas: certè ejus Poſteri, ubi primùm exiſtunt, eo maculantur, & illud, utpote gravis offenſa Dei, ad vituperium, odium Dei, & ſupplicium æternum meritò imputatur, donec eis remittetur per gratiam ſanctificantem.

Prob. 2. *pars minoris.* Nam privatio juſtitiæ originalis, cùm ſit privatio pulchritudinis debitæ in ſtatu elevationis, eſt macula intrinſeca, quæ proinde non maculat; & hæc privatio eſt etiam imputabilis ad vituperium, odium Dei, & ſupplicium æternum: nam Deus meritò poteſt hominem vituperare, & odiſſe, ideoque etiam æterno ſupplicio mulctare, quod graviſſimam deformitatem & maculam gravi ſua culpa contraxerit, quamdiu culpa illa non remittitur.

Nota. In illo complexo ſeu toto, in quo conſiſtit peccatum originale, peccatum à nobis voluntate Adami commiſſum nec condonatum, eſt conſtitutivum

vum formale peccati originalis, privatio verò justitiæ originalis est ejusdem constitutivum materiale. Quia nempe peccatum à nobis voluntate Adami commissum est per se & ratione sui culpabile, & determinat aliud ad esse partiale peccati originalis; privatio verò justitiæ originalis est tantùm culpabilis & imputabilis ratione talis peccati, & ab eo determinatur ad esse peccati originalis.

Obj. 1. Sanctus Augustinus constituit partialiter peccatum originale in concupiscentia, ut parte materiali, in concupiscentia, *inquam*, ut nobis à primo existentiæ nostræ instanti ad odium & pœnam æternam imputabili, non per se, sed per reatum ab ea distinctum & separabilem, nempe per reatum peccati Adami, quod moraliter nostrum fuit, & est, donec condonetur.

Resp. Propter auctoritatem S. Doctoris in complexo illo, in quo constituimus peccatum originale, addi potest concupiscentia ut ad odium Dei & pœnam æternam imputabilis per reatum à se distinctum, nempe per culpam à nobis in Adamo commissam: quia nempe illa concupiscentia est quædam deformitas, quæ est nobis culpabilis ratione peccati à nobis voluntate Adami commissi, & consequenter nobis imputabilis ad odium & pœnam. Unde tunc peccatum originale tria complectetur, seu tria habebit constitutiva, scilicet peccatum à nobis voluntate Adami commissum, ut constitutivum formale, privationem justitiæ originalis, & concupiscentia, ut constitutiva materialia. Sed tunc dici debet, quòd per Baptismum tollatur tota culpabilitas & imputabilitas concupiscentiæ, sicque post Baptismum concupiscentia non habeat ampliùs veram ac propriam peccati rationem.

Quamvis autem post Baptismum remaneat id, quod fuit pars materialis peccati originalis, tamen dici debet, quod non remaneat pars materialis peccati originalis, quia concupiscentia jam non manet in ratione partis materialis peccati originalis. Nam concupiscentia ideo solùm ante Baptismum erat pars materialis peccati originalis, quia culpabilis erat & imputabilis ratione peccati Adami in nobis moraliter existentis: unde remisso per Baptismum peccato Adami nobis moraliter intrinseco ac proprio, concupiscentia desinit esse culpabilis & imputabilis, ideoque desinit esse pars materialis peccati originalis. Enim verò cùm concupiscentia per se ac ratione sui non sit peccatum, nec habeat imputabilitatem, sed solùm ratione peccati Adami in nobis moraliter existentis, donec condonetur, eo condonato concupiscentia non habet rationem peccati, nec ullam imputabilitatem.

Obj. 2. Peccatum actuale à nobis in Adamo commissum non est nobis intrinsecum. Ergo in eo consistit partialiter peccatum originale.

Resp. Disting. anteced. Non est nobis intrinsecum physicè, *conc. antec.* moraliter *nego ant. & conseq.* Peccatum originale est nobis adæquatè intrinsecum, sed partim physicè, partim moraliter tantùm. Nam peccatum à nobis voluntate Adæ commissum est nobis moraliter intrinsecum; nobis enim à primo instanti animationis secundùm moralem æstimationem inest, donec remittatur: ac proinde donec remittatur, nos constituit intrinsecè peccatores, dignos odio Dei & supplicio æterno.

Obj. 3. Peccatum originale est singulis Adæ Posteris proprium. At peccatum in Adamo commissum, non est singulis proprium, nam est omnibus commune. Ergo.

Resp. Nego min. Nam quamvis peccatum in Adamo commissum, commune sit omnibus Adæ Posteris, quia relatè

relatè ad præceptum de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali voluntas Adami fuit æqualiter voluntas omnium ejus Posterorum via naturali ab eo descensurorum, ideoque omnes æqualiter illud voluntate Adami violarunt; est tamen simul singulis proprium, quia unumquemque perinde maculat, & peccatorem constituit, ac si ab eo solo commissum fuisset. Unde tot remissionibus indiget, quot sunt homines ab Adamo per generationem naturalem descendentes.

Aliæ Objectiones, quæ fieri possunt, jam solutæ sunt, cap. 2. art. 4. de peccato habituali.

ARTICULUS IV.

De pœnis peccati originalis in hac vita.

HÆ luculenter enumerantur à Bellarmino, l. 6. de statu peccati, c. 9. & seqq. sub nomine membrorum seu vulnerum. Quare juvat ejus doctrinam hic tradere.

Dico 1. Decem sunt mentis vulnera 1. Ignorantia rerum necessariarum in infantibus tanta, quanta ne in bestiis quidem cernitur. 2. Fatuitas, quacum nascuntur aliqui. 3. Difficultas discendi. 4. Ignoratio finis ultimi, in cujus assecutione beatitudo hominis consistit. 5. Ignorantia mediorum ad finem ultimum, hoc est, earum rerum, per quas ad bonam beatamque vitam perveniri potest. 6. Difficultas intelligendi rerum naturas. 7. Ignoratio propriæ mentis. 8. Mens humana ab ipso corpore, quod ei datum est pro instrumento ad scientias comparandas, impeditur, ne facilè perfectèque intelligat. 9. Curiositas quædam. Nam pauci sunt, qui non libentiùs ac diligentiùs aliena facta ac præsertim errata inquirant, quàm sua. 10. Multa inania, levia, inepta volvimus animo vel inviti, etiam alienissimo tempore.

Dico 2. Voluntatis vulnera sunt octo. 1. Amor proprius, seu inordinatus sui amor. Omnes enim, quæ sua sunt, quærunt, nisi per gratiam impediantur. 2. Difficultas superandi vitia, & virtutes colendi. 3. Incredibilis quædam negligentia in iis, quæ ad beatè vivendum tùm in hac vita, tùm etiam post mortem pertinent. 4. Immoderata sollicitudo in temporalibus lucris captandis. 5. Mira quædam perversitas voluntatis humanæ, quæ ad verum Deum colendum tardissima, & ad falsos Deos colendos promptissima est. 6. Voluntatis inconstantia & instabilitas. 7. Fastidium proprii status. 8. Nullus, nisi per gratiam sanctificantem renovetur, peccata omnia mortalia vitare potest potentia ad actum reducenda: venialia verò omnia ne renovari quidem possunt sine singulari privilegio.

Dico 3. Quinque sunt vulnera partis inferioris animæ. 1. Multi nascuntur cæci, aut surdi, aut claudi, aut alio modo in sensibus læsi. 2. Somniorum illusio, quæ ne partem quidem illam temporis nobis ad quietem à natura concessam, relinquit liberam. 3. Sensus interior sæpe mirum in modum intelligentiam impedit & confundit, animo varia figmenta suggerendo, & à rerum cœlestium contemplatione ad suas nugas pene violenter avertendo. 4. Infirmitas in appetitu irascibili, qui plerumque imperium animæ sponte invadens, hominem in feram convertit. 5. Concupiscentia, quæ post amissam originalem justitiam soluta, pugnat contra spiritum, unde nascitur intestinum illud bellum usque ad mortem duraturum.

Dico 4. Corporales miseriæ in hac lacrymarum valle planè innumerabiles sunt. 1. Tot sunt morborum genera,

ut nec libris Medicorum, omnia comprehensa sint. 2. Curationum difficultas. 3. Cibi & potus inopia, qua interdum homines ad rabiem adducuntur. 4. Labor tantus ad arcendam inopiam necessarius. 5. Vitæ brevitas. 6. Continuus mortis imminentis timor, & ipsa mors.

His omnibus corporalibus miseriis cumulum addunt miseriæ, quæ extrinsecùs accedunt: quarum prima & summa est, quod homines post peccatum primi parentis Deum iratum & inimicum habent: nascimur enim filii iræ. Quid mirum igitur, si contra hominem armatur orbis terræ, cùm inimicus homini sit ipse Cœli & Terræ Conditor? Secunda, quòd traditi sumus in potestatem Principis tenebrarum. Tertia, quòd homo homini hostis crudelissimus omni loco & tempore insidietur. Quarta, quòd bruta animantia homini resistant, imò aliquando in Dominum suum invadunt, nec nisi magna industria & cura subjiciuntur. Quinta est Calamitas, quæ à Cœlo, Terra, Marique non raro accidit. Sexta demum consistit in casuum fortuitorum ærumna, quæ nulla ratione provideri potest. *Vide ipsum Bellarminum.*

ARTICULUS V.

De pœnis peccati originalis post mortem.

§. I.

Exponuntur variæ opiniones de ejusmodi pœnis.

POenas omnes, quæ propter peccatum originale à Deo infliguntur in altera vita, patiuntur infantes sine Baptismo morientes, non alias, cùm solùm peccati originalis reatum habeant. Unde pœnæ illæ ex eorum statu intelliguntur.

Circa statum autem infantium sine Baptismo morientium quinque sunt opiniones, quas refert Bellarminus, Lib. 6. de statu peccati.

Prima Regnum Cœlorum illis promittit contra illud Christi, Joann. c. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.* Ita sensit quidem Vincentius, quem refellit S. Augustinus L. 1. de anima & ejus origine cap. 9. & Lib. 3. cap. 13. Hanc opinionem sequitur Zuinglius ut probabilem de Infidelium liberis, & ut certam de infantibus Fidelium, quod secundum tenent Calvinus, Bucerus, & multi alii Hæretici.

Secunda fuit Pelagianorum, qui parvulos non baptizatos excludebant à Regno Cœlorum, & beatitudine Sanctis promissa: tamen eis concedebant vitam æternam & naturalem beatitudinem sine ulla molestia & dolore extra Regnum Cœlorum, & procul à carcere damnatorum. Sic Pelagianos sensisse scribit S. Augustinus de Hæresibus c. 88. ubi de illis ita loquitur: *Nam etiamsi non baptizentur* (infantes) *promittunt eis extra Regnum quidem Dei, sed tamen æternam & beatam quandam vitam suam.* Per hanc æternam vitam intelligebant Pelagiani tantùm beatitudinem naturalem, non supernaturalem: nam infantibus illis non promittebant vitam æternam simpliciter, sed solùm *quandam suam vitam æternam.* Hanc tamen opinionem S. Augustinus Pelagianam Hæresim vocat, L. 1. de anima & ejus origine c. 9.

Tertia sententia asserit infantes sine Baptismo mortuos damnari apud inferos æterna morte; sed tamen sic puniri carentia visionis Dei, quæ dicitur pœna damni, ut nullum patiantur dolorem, neque internum neque externum. Ita S. Thomas q. 5. de malo, art. 1. 2. & 3. ubi de illis infantibus ait: *Et*

Et ideo aliis videtur & melius, quòd nullam afflictionem etiam interiorem sentiant. Et ideo se privari tali bono animæ puerorum non cognoscunt. Et propter hoc non dolent.

Quarta docet infantes sine Baptismo decedentes non solùm privandos beatitudine, sed etiam internum animi dolorem ex privatione beatitudinis passuros: immunes tamen fore à cruciatu ignis & vermis, quæ dicitur pœna sensus. *Ita Magister sententiarum, & alii pauci.*

Quinta sententia docet infantes propter peccatum originale utraque pœna damni scilicet, & sensus perpetuò cruciandos. *Ita Gregorius Ariminensis & alii.*

§. II.

Dico 1. Peccatum originale punitur in altera vita privatione cujuscumque beatitudinis tùm supernaturalis, tùm naturalis. Sive (quod in idem recidit) infantes propter peccatum originale in perpetuum privabuntur beatitudine tùm supernaturali, tùm etiam naturali. Est de Fide quoad beatitudinem supernaturalem, & ita constat de privatione beatitudinis naturalis, ut oppositum sit saltem erroneum.

Prob. 1. Ex Script. Ephes. c. 2. *Eramus natura filii iræ sicut & cæteri.* Ergo infantes omnes etiam Fidelium ab origine sua sunt propter peccatum originale filii iræ, hoc est, obnoxii Dei odio & vindictæ, quam evadere non possunt nisi per hujus peccati remissionem. Sed qui sunt obnoxii pœnis, privantur omni beatitudine. Ergo. Item Apoc. 20. *Qui non inventus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Ergo infantes sine Baptismo mortui, qui proinde non sunt scripti in libro vitæ, detinentur in stagno ignis: & consequenter non sunt ullatenus beati.

2. Ex Concil. Carthagin. in Epist. apud S. Augustinum 90. dicente: *Quicumque negat parvulos per Baptismum Christi à perditione liberari; & salutem percipere sempiternam, Anathema sit.* Et præsertim ex Conc. Florentino, in definitione declarante: *Illorum animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.* Sed animæ quæ sunt in perditione, & quæ in inferno puniuntur pœnis, carent sanè beatitudine non solùm supernaturali, sed etiam naturali: nam beatitudo generatim sumpta & prout præscindit à supernaturali & naturali, excludit omne malum.

3. Ex Sancto Augustino L. 1. de anima & ejus origine c. 9. *Non baptizatis parvulis nemo promittat inter damnationem regnumque Cœlorum, quietis vel felicitatis cujuslibet, atque ubilibet quasi medium locum: hoc enim eis Hæresis Pelagiana promisit.* Vide alios Patres apud Bellarminum.

§. III.

Dico 2. Infantes sine Baptismo mortui passuri sunt internum animi dolorem propter privationem beatitudinis cœlestis, & quia intelligent se in tenebricoso inferni carcere in æternum futuros.

Prob. 1. Ex Script. Rom. c. 5. *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem.* Certè condemnatio significat inflictionem pœnæ, quæ sine dolore esse non potest. Item ex Apoc. c. 20. Qui non sunt scripti in libro vitæ, missi sunt in stagnum ignis. Nemo autem potest detineri in igne tartareo, quin inde dolorem saltem internum percipiat.

Prob. 2. Ex Patribus S. Augustinus Lib. 1. de anima & ejus orig. c. 9. citato, ubi docet parvulos sine Baptismo dece-

decedentes nullum habere locum cujuslibet quietis. At si nullum dolorem nec internum quidem paterentur, magna quiete in æternum fruerentur. Et Lib. 6. contra Julian. c. 10. de parvulis illis hæc ait: *Si hoc eis non erit malum*, (quòd in æternum excludantur à Regno cœlesti) *non ergo amabunt Regnum Dei tot innocentes imagines Dei? Si autem amabunt, & tantum amabunt, quatenus innocentes amare debent Regnum ejus, à quo ad ipsius imaginem creantur, nihil ne mali de hac ipsa separatione patientur?* Infantes illos vocat innocentes; vel quia carent omni peccato personali, vel quia ex Juliani doctrina argumentatur.

Sanctus Fulgentius Lib. de Fide ad Petrum, cap. 3. dicit infantes sine Baptismo mortuos interminabilia gehennæ sustinere supplicia. Et c. 27. ait: *Firmissimè tene, & nullatenus dubites non solùm homines jam ratione utentes, verùm etiam parvulos, qui moriuntur sine Sacramento sancti Baptismatis .... ignis æterni sempiterno supplicio puniendos: quia etsi peccatum propriæ actionis nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & nativitate traxerunt.* At nemo supplicium sustinere potest, nisi dolorem patiatur.

Sanctus Gregorius Magnus Lib. 9. moral. cap. 12. de parvulis illis hæc ait: *Perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccaverunt.* Sanctus Anselmus Lib. de conceptu Virginis & peccato originali cap. 22. ait: *In hoc similis est & personalis & originalis peccati damnatio, quia nullus admittitur ad Regnum Dei, ad quod factus est homo, nisi per mortem Christi, sine qua non redditur, quod pro Adæ peccato debetur, quamvis non omnes pariter in inferno torqueri mereantur. Nam post diem judicii nullus erit Angelus aut homo, nisi aut in Regno Dei aut in inferno.* Ergo ob solum peccatum originale homines torquebuntur in inferno. Ergo aliquem saltem animi dolorem patientur.

Prob. 3. Ratione. Quia dolor internus per se ac naturaliter sequitur ex beatitudinis privatione, & ex detentione perpetua in carcere infernali. Nec ulla solida ratiò est afferendi illum miraculosè impeditum iri in infantibus peccato originali inquinatis.

Obj. 1. Parvuli sine Baptismo decedentes non patientur pœnam sensus: Ergo nec dolorem internum.

Resp. Nego conseq. Disparitatis ratio est, quia nulla post hanc vitam esse poterit sensus pœna, nisi à Deo directè infligatur. Non convenit autem justitiæ & bonitati divinæ, ut directè infligatur pœna ei, qui non peccavit voluntate physicè propria, sed tantùm voluntate aliena, quæ independenter ab eo fuit ei moraliter propria, nec ullam habuit voluptatem, juxta illud Apocal. 18. *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* At dolor animi ex beatitudinis privatione ortus, non propriè ac directè infligitur, sed per se & naturaliter ex ea sequitur.

Obj. 2. Parvuli post hanc vitam intelligent, justa Dei ordinatione se privari beatitudine cœlesti. Ergo non dolebunt de ejus privatione: alioqui perversæ essent voluntatis; & de divinis judiciis obmurmurarent.

Resp. Nego conseq. & ejus probationem. Nam necesse non est, ut qui justum Dei judicium in sua afflictione cognoscunt, aut non doleant, aut de eo obmurmurent, potest enim fieri, ut verè patiantur, sed patienter & sine querimonia. Enimverò nunc animæ in Purgatorio cognoscunt se justo Dei judicio pœnas acerbissimas, quas sentiunt, luere. Nec tamen inordinatè

agunt

agunt patiendo dolorem ex retardatione beatitudinis, nec de Deo conqueruntur.

Obj. 3. Infantium pœna post hanc vitam mitissima erit, ut docet Sanctus Augustinus Enchirid. c. 93. At dolor de amissa beatitudine gravissimus est. Ergo.

Resp. Pœna infantium erit mitissima, non absolutè & secundùm se, sed comparatè ad pœnam adultorum, qui peccato originali peccata personalia addiderunt. Pœna autem infantium comparatè ad pœnam adultorum reproborum mitissima erit triplici de causa. 1. Quia adulti reprobi punientur pœna tùm damni, tùm sensus, infantes pœna solius damni. 2. Adulti pœnæ damni annexum habebunt vermem conscientiæ, quo parvuli carebunt. 3. Adulti dolorem ex jactura beatitudinis gravissimum percipient, infantes verò levissimum. Tantò enim dolor de re amissa gravior est aut levior, quanto quis majorem aut minorem ad eam rem consequendam dispositionem seu potestatem habuit. Nulli autem damnatorum minorem potestatem ad cœlestem beatitudinem habuerunt, quàm ii qui ante usum rationis de vita migrarunt. *Ita Bellarminus.*

Obj. 4. Sanctus Augustinus Lib. 3. de libero arbitrio c. 23. ait: *Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quædam inter rectè factum & peccatum, & sententia judicis media esse non possit inter præmium atque supplicium.*

Resp. S. Doctor ibi solùm vult possibilem esse hypothesim, in qua parvuli, antequam mereri & demereri possunt, ex hac vita decedentes nec præmio, nec supplicio afficiantur. Tunc autem de pœnis infantium tractare noluit, quia hoc necessarium non erat ad refellendum errorem Manichæorum de duarum naturarum permixtione, ut ipse met testatur L. de dono persever. cap. 12. his verbis: *Cùm verò rectius possit intelligi, non me propterea de hac re dubitasse credi oportere, quia contra quos mea dirigebatur intentio, sic mihi visi sunt refellendi, ut sive pœna esset peccati originalis in parvulis, quod veritas habet; sive non esset quod errantes nonnulli opinantur; nullo modo tamen, quam Manichæorum errore inducit, duarum naturarum, boni scilicet & mali, permixtio crederetur.*

§. IV.

Dico 3. Infantes sine Baptismo decedentes, immunes sunt pœna sensus, seu cruciatu ignis sensibilis. *Ita Theologi communiter à Sæculo XIII.*

Prob. 1. Ex SS. Patribus & Doctoribus S. Gregorius Nazianz. Orat. 40. de infantibus sine Baptismo decedentibus ait: *Futurum existimo, ut postremi nec cœlesti gloria, nec suppliciis à justo judice afficiantur, utpote licèt Baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen* (personali) *carent.* Ibi tamen non negat eos plecti pœna damni; sed potiùs id agnoscit, cùm ait eos cœlesti gloria privari, quam privationem per se & naturaliter sequitur dolor animi.

S. Gregorius Nyssenus Orat. de iis, qui præmaturè abripiuntur, in fine ait: *Immatura mors infantium neque in doloribus ac mœstitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit.* Ibi non excludit mœstitiam ac dolorem internum, qui per se & naturaliter ex beatitudinis privatione sequitur, sed dolores inflictos à Deo per cruciatum ignis, & mœstitiam inde ortam.

S. Th. qu. 5. de malo, art. 2. *Dicendum, quòd sicut communiter dicitur, peccato originali non debetur pœna sensus, sed solùm pœna damni, scilicet carentia visionis beatificæ.*

S. Bonaventura in 2. dist. 33. art. 3. q. 1. ubi exposita opposita sententia, quam paucorum esse dicit, sic ait: *Sed cùm valde durum illud dicere videatur, quod Deus tam durè & tam asperè agat cum parvulis sic decedentibus, qui omnino non potuerunt vitare nec mortem culpæ, nec mortem naturæ: præsertim cùm videamus Deum cum impiissimis & sceleratissimis peccatoribus in multis misericorditer agere; ideò est alia positio mitior, quæ magis concordat pietati fidei, & judicio rationis, quod quia parvuli decedentes cum originali, carent justitia, & Spiritus sancti gratia, quæ est pignus hæreditatis æternæ, privantur in æternum Dei visione; quia verò in carne fuit fœditas, ideò ponentur in loco vili, utpote infernali: sed quia non habuerunt in se actualem delectationem peccati nec in spiritu, nec in carne, ideò non sentiunt pœnæ ignis acerbitatem. Hunc modum dicendi magis approbant magistri communiter.*

2. Ex cap. *majore* de Baptismo, ubi Innocentius Pontifex doctissimus sic ait: *Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei, actualis verò peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus*, supple insuper. Ubi discrimen statuit inter species pœnarum peccati originalis: & actualis seu personalis, & dicit, pœnam peccati originalis esse carentiam visionis Dei & consequenter dolorem, qui per se ex ea naturaliter sequitur: pœnam verò peccati personalis esse insuper cruciatum ignis.

3. Ex Conc. Florentino in literis unionis definiente: *Illorum animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen dispari bus puniendas.* Dicendo pœnas *dispares*, non autem *inæquales*, satis significat utriusque peccati pœnas esse specie & non tantùm intensione diversas.

4. Ex Isai. c. ult. & Marc. 9. conjungitur ignis cum verme: *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* At infantes nullam patientur pœnam ex morsu vermis, hoc est ex conscientia mali operis animam pungente atque affligente. Igitur infantes nullam etiam passuri sunt ignis materialis pœnam.

Obj. 1. Matth. c. 3. de Christo dicitur: *Permundabit aream suam: & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* At parvuli sine Baptismo morientes, non sunt triticum in horreum inferendum: ergo sunt paleæ ignis æterni pabulum futuræ.

Resp. Cum Bellarmino hic textus non spectat infantes non baptizatos; quia nomine *areæ* intelligitur Ecclesia Catholica, in qua sunt boni malis admixti ut grana paleis, & in qua nunquam fuerunt infantes non baptizati.

Obj. 2. Illud Matth. c. 13. *Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium.*

Resp. Hic locus non spectat infantes sine Baptismo mortuos. Sed ibi Scriptura loquitur de judicio extremo, prout spectabit eos, qui fuerint in Ecclesia. Nam verba citata, sunt conclusio parabolæ sagenæ missæ in mare, bonos & malos pisces congregantis: quæ sagena non mundum universum, sed Ecclesiam solùm significat, in qua sunt boni & mali, & in qua nusquam fuerunt infantes sine Baptismo mortui.

Obj. 3. Illud Matth. c. 25. *Ite maledicti in ignem æternum .... Ibunt hi in supplicium æternum.* Et Apoc. 20. *Qui non inventus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.*

Resp. Infantes Baptismo carentes mittendi sunt in stagnum ignis, in ignem æter-

æternum, non ut comburantur ſicut adulti reprobi, ſed ut captivi detineantur in æternum.

Obj. 4. Multos Patres.

Reſp. Generatim, illi ſumunt nomen ſupplicii, gehennæ, cruciatus pro generali aliqua pœna, ſive ſit pœna damni, ſive pœna ſenſus, ſive utraque, ita ut ponatur ſpecies pro genere. Ita reſpondet S. Thomas q. 5. de malo, a. 2. ad 1. his verbis: *Dicendum, quod nomen tormenti, ſupplicii, gehennæ & cruciatus, vel ſi quid ſimile in dictis Sanctorum inveniatur, eſt largè accipiendum pro pœna, ut ponatur ſpecies pro genere. Ideò autem Sancti tali modo loquendi uſi ſunt, ut deteſtabilem redderent errorem Pelagianorum, qui aſſerebant in parvulis nullum peccatum eſſe, nec eis aliquam pœnam deberi.*

Obj. 5. S. Auguſtinus & alii Patres aſſerunt, infantes ſine Baptiſmo mortuos, igne æterno cruciandos.

Reſp. Illi re vera igne æterno cruciabuntur per detentionem, non per uſtionem. Nam id unum tanquam certum S. Auguſtinus & multi alii Patres docent, nempe infantes ſine Baptiſmo mortuos, captivos detinendos eſſe in eo loco, ubi eſt ignis æternus cum dæmonibus, & dolorem, qui per ſe & naturaliter ex ea detentione ſequitur, percepturos. Quæ autem, qualis & quanta pœna illorum futura ſit definire ſe non poſſe, clarè profitetur S. Auguſtinus Lib. 5. contra Julian. cap. 11.

Inſt. S. Auguſtinus ſerm. 14. de verbis Apoſtoli ſic ait: *Nullus relictus eſt medius locus, ubi ponere queas infantes. De vivis & mortuis judicabitur; alii erunt ad dexteram, alii ad ſiniſtram, non novi aliud .... Si ergo dextera erit & ſiniſtra, & nullum medium locum in Evangelio novimus, ecce in dextera Regnum Cœlorum eſt. Percipite*, inquit, *Regnum. Qui ibi non eſt, in ſiniſtra eſt. Quid erit in ſiniſtra? Ite in ignem æternum. In dextera, ad Regnum utique æternum: in ſiniſtra, in ignem æternum. Qui non in dextera, procul dubio in ſiniſtra. Ergo qui non in regno, procul dubio in ignem æternum. Certè habere non poteſt vitam æternam, qui non baptizatur; non erit in dextera, id eſt, in regno non erit .... Extrema autem ſententia ut doceret, quid ſit Regnum, & quid ſit ignis æternus, tunc*, inquit, *abibunt iſti in combuſtionem æternam, juſti autem in vitam æternam. Ecce expoſuit tibi, quid ſit Regnum & quid ignis æternus, ut quando confiteris parvulum non futurum in Regno, fatearis futurum in ignem æternum.* Ergo ex S. Auguſtino infantes ſine Baptiſmo mortui ibunt in combuſtionem æternam.

Reſp. Ibi quidem id docere videtur, ſed non tradit ut certum. Hoc unum docet ut certum, nempe eos futuros in igne æterno, & inde aliquem dolorem paſſuros ſive per detentionem tantum, ſive etiam per combuſtionem. Nam, Lib. 5. contra Julianum c. 8. ſic ait: *Ego autem non dico, parvulos ſine Chriſti Baptiſmate morientes, tanta pœna eſſe plectendos, ut eis non naſci potiùs expediret .... Quis dubitaverit parvulos non baptizatos, qui ſolùm habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium leviſſima futuros? Quæ qualis & quanta erit, quamvis definire non poſſim, non tamen audeo dicere quòd eis ut nulli eſſent, quàm ut ibi eſſent potiùs expediret.* Certè ſi S. Doctor ut certum exiſtimaſſet, infantes illos combuſtione æterna cruciandos, facillimè definire potuiſſet, quæ & qualis eſſet illorum damnatio, & debuiſſet ut certum aſſerere eis non naſci potiùs expedire, cùm per ſe evi-

dens sit potiùs expedire non esse, quàm in æternum ignis tartarei combustione cruciari.

Porrò S. Bonaventura in 2. dist. 33. a. 3. q. 1. sic respondet : *Dicendum, quòd Augustinus in verbis illis non intendit dicere, quòd parvuli sensibiliter crucientur : sed intendit eorum pœnam manifestare quantùm ad carentiam visionis Dei, & quantùm etiam ad vilitatem loci. Et hoc valde abundanter exprimit, plus dicens, & minùs volens intelligi. Nec sine causa loquitur sic : hoc enim facit ad extirpandam illam hæresim, quæ dicebat parvulos nulla pœna puniri. Unde sicut in moribus documentum est, quòd qui vult ab uno extremorum pervenire ad medium, quasi debet declinare ad aliud extremum : sic etiam B. Augustinus, ut illam hæresim extirparet, quæ dicebat parvulos ab omni pœna immunes, & ad medium reduceret, videlicet ad pœnam carentiæ visionis Dei, simpliciter asseruit eos cum aliis peccatoribus æternaliter damnari. Istum autem suum intellectum explanavit in Enchiridio, ubi dixit pœnam eorum esse mitissimam.*

Obj. 6. S. Fulgentius Lib. de Fide ad Petrum c. 27. ait : *Firmissimè tene parvulos, qui moriuntur sine Sacramento sancti Baptismatis, ignis æterni sempiterno supplicio cruciandos.* Item quindecim Episcopi Africani, in Sardinia exules, & quorum unus erat ipse Fulgentius, in Lib. de Incarnatione & Gratia apud eundem Fulgentium c. 3. asserunt parvulos *sine Baptismate mortuos æternis cruciatibus damnari, eosque interminabili deputatos incendio.* S. Gregorius Lib. 9. moral. c. 12. ait : *Perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccaverunt.* S. Isidorus Hispalensis de illis dicit : *Et pari judicio damnabuntur in ignem æternum.* S. Anselmus asserit eos fore in inferno.

Resp. Illi Patres solùm intendunt infantes sine Baptismo mortuos igne æterno cruciatum iri sive per detentionem, sive etiam per combustionem, quod non definiunt. Nec obstat, quòd S. Gregorius dicat in plurali tormenta : nam re vera tormenta passuri sunt tùm ex privatione cœlestis beatitudinis, tùm ex sua in igne æterno detentione cum dæmonibus & aliis reprobis.

Obj. 7. Pelagiani docebant infantes sine Baptismo mortuos excludi à regno cœlesti ; & per vitam æternam, quam eis tribuebant, intelligebant solam immunitatem ab omni pœna sensibili. Ergo nostra doctrina est Pelagiana.

Resp. Nego 3. part. anteced. Nam Pelagiani per vitam illam æternam, quam infantibus illi tribuebant, intelligebant naturalem quandam beatitudinem, quæ sanè non potest consistere in sola immunitate ab omni pœna sensibili, nec stare cum interno animi dolore orto ex privatione beatitudinis cœlestis, & ex detentione in tenebricoso inferni carcere, quo dolore dicimus eos in æternum cruciatum iri in vindictam originalis peccati.

Obj. 8. Infantes sine Baptismo mortui habebunt corpora passibilia, non gloriosa : Ergo in inferno ignis actionem patientur.

Resp. Nego conseq. Quia licèt damnatorum omnium corpora futura sint passibilia, tamen non patientur nisi secundùm ordinationem divinæ justitiæ, & supernaturaliter. Nam cùm post judicium extremum cessabit ortus & interitus rerum naturalium, tolletur à corporibus naturalibus vis agendi in alia corpora : unde si agent, agent tantùm ut divinæ justitiæ instrumenta. Quare cùm divinæ justitiæ ratio non exigat, ut infantium corpora ignem patiantur, immunia erunt à cruciatu ignis, quam-

quamvis alioqui non gloriosa, sed cæterorum damnatorum corporibus similia futura sint. *Ita Bellarminus.*

Dices. S. Augustinus Epist. 146. de damnatis loquens ait: *Isti verò perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur; & vermis eorum non morietur.*

Resp. Ibi S. Doctor loquitur de corporibus damnatorum, qui supplicio ignis & vermis cruciabuntur. Unde his verbis non intendit comprehendere parvulos, quos constat fore vermis cruciatu immunes: nam vermis hìc nil aliud est, quàm conscientia mali operis à se voluntate physicè propria patrati, animum pungens & affligens, quam habere non possunt infantes solius originalis peccati rei.

Obj. 9. Infantes in hac vita puniuntur pœna sensus propter originalem culpam: nam ideo sunt obnoxii fami, siti, morbis, aliisque miseriis. Ergo etiam in altera vita sic punientur.

Resp. Nego conseq. Quia quamvis in tempore multis pœnis sensibilibus justè puniantur, tamen divinam bonitatem, æquitatem ac benignitatem non decet eos in æternum pūnire cruciatibus à Deo ipso directè inflictis. Ita respondet S. Bonaventura quæst. citata his verbis: *Ad illud quòd parvuli multas pœnalitates sustinent in hac vita, dicendum, quòd etsi temporaliter puniri pro peccato originali sit justum, non tamen sequitur quòd æternaliter.* Adde quòd dolor, quem ex detentione in igneo & tenebricoso inferni carcere patientur, sit æquivalenter quædam pœna sensus.

Obj. 10. Infantes baptizati fruuntur non solùm possessione Dei, sed etiam bonis corporis, quæ Beatorum dotes vocantur. Ergo à contrario infantes non baptizati non solùm privatione Dei, sed etiam pœnis sensibilibus corporis cruciabuntur.

Resp. Nego conseq. Disparitas est, quia infans per gratiam sanctificantem in Baptismo acceptam constituitur Filius Dei adoptivus, hæres Regni cœlestis, & cohæres Christi: unde jus habet non solùm ad possessionem fruitivam Dei, sed etiam ad dotes omnes corporum Beatorum, quæ connaturaliter illis debentur. At infans non baptizatus, propter peccatum originale sufficienter punitur privatione possessionis Dei, & detentione in igne tartareo, nec insuper eis debetur cruciatus sensibilis ignis æterni.

Dices. S. Augustinus Lib. 6. contra Julian. c. 4. ait: *Vide ergo quàm importunè nolis parvulum de alieno peccato reportare malum, & velis eum de alieno rectè facto reportare bonum; non qualecumque, sed Dei Regnum. Alienum quippe opus est, cùm credit per alterum, sicut alienum opus fuit, cùm peccavit in altero.*

Resp. Quamvis infans non baptizatus sensibili ignis pœna immunis sit, tamen ab alieno physicè opere magnum malum reportat, quippe qui pœna damni, & detentione in tenebricoso inferni carcere, & animi dolore utramque pœnam per se consequente punitur.

APPENDIX.

De facto Zosimi.

Utrum Zosimus Papa approbaverit Hæresim Pelagii & Cœlestii de non existentia peccati originalis?

DIco. Zosimus Cœlestii & Pelagii errores nunquam approbavit.

Prob. 1. Nam Zosimus existimavit tantùm Cœlestium catholicam mentem gerere, eò quòd ipse Innocentii decretis assentiri se professus fuisset, & suam sententiam Sedis Apostolicæ judicio corrigendam subjecisset his verbis: *Non ego*

ego quasi author alicujus dogmatis, definita hac auctoritate statui: sed ea, quæ de Prophetarum & Apostolorum fonte suscepi, vestris Apostolicis offerimus probanda judiciis: ut, si fortè ut hominibus quispiam ignorantia error obrepserit: vestra sententia corrigatur.

Pelagium quoque Zosimus Catholicum redditum putavit, quia in literis ejus ad Innocentium scriptis, & libello Fidei ab ipso edito suam summo Pontifici subjectionem profitebatur his verbis: *In qua* (Fidei professione) *si minus peritè & parum cautè aliquid fortè positum est, emendari cupimus à te, qui Petri & fidem & Sedem tenes.*

Imò Zosimus Pelagium & Cœlestium non restituit Communioni Ecclesiæ, nec à nota hæreseos absolvit, causæ judicium differendum ratus, donec Episcoporum Africanorum rescriptis de totius causæ statu certior fieret, ut constat ex S. Augustino, & ex ipsius Zosimi ad Episcopos Africanos literis, quibus solùm significat eorum de Cœlestio & Pelagio judicium præceps nimium fuisse, & invenitur in Herodem & Lazarum accusatores. Unde sequitur tantum Zosimum Cœlestii & Pelagii fraudibus ac mendaciis delusum errasse aliquandiu in facto merè personali, in quo ipsa Concilia generalia errare possunt, nempe in facto, ubi agitur de sensu interno & personali auctorum, non de eorum textu.

Prob. 2. Ex S. Augustino Lib. 2. contra duas Epist. Pelagianorum, cap. 3. ubi ait: *Pelagiani spe falsa putaverunt, novum & execrabile dogma Pelagianum vel Cœlestianum persuaderi quorumdam Romanorum Catholicis mentibus posse: quando illa ingenia, quamvis nefando errore perversa, non tamen contemptibilia, cum studiosè corrigenda potiùs quàm facilè damnanda viderentur, aliquantò leniùs, quàm severior postulabat Ecclesiæ disciplina, tractata sunt. Tot enim & tantis inter Apostolicam Sedem & Afros Episcopos currentibus & recurrentibus scriptis Ecclesiasticis, etiam gestis de hac causa apud illam Sedem Cœlestio præsente & respondente confectis; quænam tandem Epistola venerandæ memoriæ Papæ Zosimi, quæ interlocutio reperitur, ubi præceperit credi oportere, sine ullo vitio peccati originalis hominem nasci; Nusquam prorsus hoc dixit, nusquam omninò conscripsit. Sed cùm hoc Cœlestius in suo libello posuisset, inter illa duntaxat de quibus se adhuc dubitare & instrui velle confessus est, in homine acerrimi ingenii, qui profectò si corrigeretur, plurimis profuisset, voluntas emendationis, non falsitas dogmatis approbata est.* Et infra: *Nunc verò cum primitùs beatissimi Papæ Innocentii literæ Episcoporum literis respondentes Afrorum, pariter hunc errorem, quem conantur isti persuadere, damnaverunt: Successor quoque ejus sanctus Papa Zosimus hoc tenendum esse, quod isti de parvulis sentiunt, nunquam dixerit, nunquam scripserit: insuper etiam Cœlestium se purgare molientem ad consentiendum supradictis Sedis Apostolicæ literis crebra interlocutione constrinxerit: profectò quidquid interea leniùs actum est cum Cœlestio, servata duntaxat antiquissimæ & robustissimæ fidei firmitate, correctionis fuit clementissima suasio, non approbatio exitiosissima pravitatis. Et quod ab eodem Sacerdote postea Cœlestius & Pelagius repetita auctoritate damnati sunt, paululùm intermissæ, jam necessario proferendæ ratio severitatis fuit, non prævaricatio prius cognitæ vel nova cognitio veritatis.*

Prob. 3. Ex Mario mercatore commonitorii, cap. 1. ubi testatur Cœlestium Epistolam humanitatis plenam à Zosimo ad

ad Africanos Episcopos scriptam meruisse, eò quòd professus fuerit se condemnare ea, de quibus fuerat Carthagine accusatus. Idem testatur etiam Facundus Hermianensis L. 9. cap. 3. infra citando.

Obj. Zosimus libellum Cœlestii, quo negabatur peccatum originale, pronuntiavit catholicum, ut scribit S. Augustin. Lib. 2. contra duas Epist. Pelagian. c. 3. ubi ait: *Et propterea libellus ejus catholicus dictus est.* Ergo Zosimus approbavit hæresim Cœlestii.

Resp. Disting. anteced. Zosimus fidei libellum à Cœlestio oblatum pronuntiavit catholicum secundùm maximam sui partem Symboli articulos continentem, & secundùm declarationem subjectionis animi judicio Sedis Apostolicæ, *conc. ant.* Pronuntiavit catholicum secundùm omnes propositiones in eo contentas, *nego ant.* Cœlestii libellus dictus est Catholicus, non ratione omnium propositionum & dogmatum, quæ in illo continebantur, sed ratione articulorum Symboli in eo expositorum, & ratione animi & affectus, quem in illo præ se ferebat Cœlestius asserendo se doctrinam ac sententiam suam Sedis Apostolicæ judicio corrigendo subjicere, & Innocentii decretis adhærere, ut explicat S. Augustinus loco citato, nempe, Lib. 2. contra duas Epist. Pelagian. c. 3. his verbis: *Cùm hoc Cœlestius in suo libello posuisset inter illa duntaxat, de quibus se adhuc dubitare & instrui velle confessus est, in homine acerrimi ingenii qui profectò si corrigeretur plurimis profuisset, voluntas emendationis, non falsitas dogmatis approbata est. Et propterea libellus ejus catholicus dictus est, quia & hoc catholicæ mentis est, si qua fortè aliter sapit, quam veritas exigit, non ea certissimè definire, sed detecta ac demonstrata respuere. Non enim Hæreticis, sed Catholicis Apostolus loquebatur, ubi ait: quotquot ergo perfecti hoc sapiamus, ut si quid aliter sapitis, id quoque Deus revelabit. Hoc in illo factum esse putabatur, quando se litteris beatæ memoriæ Innocentii, quibus de hac re dubitatio tota sublata est, consentire respondit. Et hoc ut plenius & manifestius in illo fieret, exspectabatur venturis ex Africa litteris.* Et infra. *Dictum erat, eum libellum esse catholicum, propter illud quòd se Papæ Innocentii litteris consentire ipse responderet.*

Dices. Ille libellus exprimebat errorem negantem peccatum originale. Ergo.

Resp. Dist. anteced. Exprimebat errorem per modum dubii: de quo Sedem Apostolicam consuleret Cœlestius asserens se velle instrui & emendari, seque adhærere decretis Innocentii, *conc. ant.* Per modum doctrinæ, cui adhæret, *nego antec.* Hujus solutioni veritas patet ex S. Augustino, loco citato.

Dices. Zosimus approbavit libellum Cœlestii etiam quoad dogma negans peccatum originale.

Resp. Hoc falsum esse constat 1. Ex dictis. 2. Quia Zosimus semper peccatum originale credidit & professus est; 2. voluit, ut Cœlestius Innocentii decretis de peccato originali consentiret; nec Cœlestium judicavit Catholicum, nisi quia eis se assentiri, & sententias suas subjicere Sedis Apostolicæ judicio professus est. 3. Ubi primùm Cœlestii fraudes, mendacia & sensum cognovit, eum ut Hæreticum damnavit. Imo Zosimus non eò usque à Pelagio & Cœlestio deceptus est, ut ipsos in Communionem receperit, multo minùs eorum hæresim approbaverit, ut testatur S. Augustinus Lib. 2. de grat. & peccato originali, cap. 7. ubi ait: *Hanc ejus* (Cœlestii) *prælocutionem venerabilis Papæ Zosimus tenens egit cum homine, quem falsæ doctrinæ ventus inflaverat,*

verat, ut ea, quæ illi à Diacono Paulino fuerant objecta, damnaret: atque ut Sedis Apostolicæ litteris, quæ à sanctæ memoriæ suo Prædecessore manaverant, præberet assensum. At ille noluit quidem Diaconi objecta damnare; sed beati Papæ Innocentii litteris non est ausus obsistere; imò se omnia, quæ Sedes illa damnaret, damnaturum esse promisit. Atque ita velut Phreneticus, & requiesceret, tanquam leniter fotus, à vinculis tamen excommunicationis nondum est creditus esse solvendus, &c.

Dices. Zosimus sciebat Pelagium & Cœlestium jam damnatos fuisse ab Innocentio. Ergo non debuit eos audire.

Resp. Ideo eos benigne excepit, quia asserebant se litteris Innocentii consentire; & Innocentius jusserat utrumque Ecclesiæ restitui, si errorem suum deponeret.

Obj. 2. Zosimus ut catholicum approbavit fidei libellum à Pelagio Innocentio oblatum. Ergo hæresim Pelagianam approbavit.

Resp. Neg. Cons. Nam libellus ille Pelagii in sensu obvio & litterali catholicus est, quamvis ipse multa in alieno & pravo sensu intelligeret; húncque libellum animo catholico à se conscriptum fuisse, declarabat Pelagius hac clausula: *In qua* (fidei professione) *si minùs peritè, aut parùm cautè aliquid fortè positum est, emendari cupimus à te, qui Petri & fidem & Sedem tenes.*

Obj. 3. Facundus Hermianensis Lib. 7. c. 3. ait: *Invenient beatum Zosimum Apostolicæ Sedis Antistitem, contra sancti Innocentii decessoris sententiam, qui primus Pelagianam hæresim condemnavit, fidem ipsius Pelagii, ejusque complicis Cœlestii, tanquam veram, & catholicam laudantem.*

Resp. Facundus solùm vult Zosimum ex errore facti, non juris, existimâsse Pelagium & Cœlestium tenere in mente fidem catholicam, eòquòd affirmarent se in omnibus doctrinam suam judicio Sedis Apostolicæ subjicere, & damnare quidquid illa damnaret. Nam ipse Facundus ibidem asserit Zosimum hæresim non approbasse, quamvis Pelagii & Cœlestii fidem, non intellecta eorum versutia, existimavit catholicam. Nam loco objecto Facundus ait: *Neque Palæstinos Episcopos, neque Zosimum hæreticos ab Ecclesia credi, quia de hæreticis benè senserunt, sed potiùs pro merito suæ fidei catholicos judicari & honorari, quoniam non debet crimini deputari simplicium, non intellecta versutia malignorum.*

TRACTA-

TRACTATUS DE PECCATIS.

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

Quæst. I. *QUid est Peccatum propriè dictum?*

Resp. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus liberè factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambros. Lib. de Paradiso, cap. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* Et ex August. L. 22. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra Legem Dei æternam.* Ubi sub facto, dicto, concupito, comprehenditur omissio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id, quod tenetur facere. Imò omissio pura libera, si detur, est moraliter & interpretativè operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinet ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit, & perinde se habet in æstimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac si positivè nollet, positivè vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretativè exercet libertatem suam, virtualiter & interpretativè volendo non agere. Ratio est, quia omnis & sola violatio Legis divinæ est offensa Dei, ideóque peccatum. Porrò cùm Lex divina naturalis & positiva præcipiat observationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis potestas sit à Deo; qui illud non servat, violat Legem divinam, & sic peccat.

2. Est violatio libera, vel in se, vel saltem in causa, aut periculo, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinseca ac antecedente, & verè potuerit vitari. Nam Ecclesia damnavit ut hæreticam hanc Jansenii propositionem: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.* Ratio est, quia nemo potest esse dignus vituperio & pœna, propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed planè necessariam, ut docet S. Aug. Lib. de duabus animabus, c. 11. & per se patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: at *nemo potest ad impossibile obligari,* Reg. 6. Jur. in 6. Hinc illud S. Aug. Lib. cit. cap. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ.*

Dices. Potest dari peccatum merè philosophicum, quod scilicet soli rationi, non Legi divinæ adversetur, nec sit offensa Dei.

Resp. Hoc repugnat. Quia qui pec-

cat contra rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra Legem Dei; & sic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis est intimatio Legis divinæ æternæ, necessariò prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid est necessarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo potest ignorare, saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali ut rationali, esse prohibitum à Deo supremo authore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat aliquid disconvenire naturæ rationali, simul saltem confusè dictat illud idem displicere supremo enti, naturæ rationalis authori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit hanc propositionem: *Peccatum Philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: Theologicum verò & morale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum: sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Quæst. II. *Quænam excusant à peccato?*

Resp. Cùm peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se, vel in alio; excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum; ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium; vel impotentia physica, quia tollit liberum; aut metus vel passio antecedens tollens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut voluntarium, cæteris paribus, auget, vel minuit peccatum.

Quæst. III. *An metus excusat à peccato?*

Resp. 1. Metus levis nunquam excusat à peccato. Quia non tollit voluntarium, nec liberum, nec excusat ab observatione ullius Legis, cùm sit vanus, & Lex quælibet obliget saltem cum aliquo incommodo. Hinc Regula 144. §. de Regul. Jur. *Vani timoris justa excusatio non est.*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat hominem sui compotem in iis, quæ sunt intrinsecè mala, seu prohibita Lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non desinunt esse mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter ac liberum. Nullum autem peccatum etsi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum: nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offensa Dei, entis supremi & in omni perfectione infiniti, est malum gravius quovis alio, quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsecè & essentialiter illicitum: Ergo nunquam ob ullum bonum aut malum pœnale potest esse licitum: nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex Cap. *Sacri*, de iis, quæ vi, &c. ibi: *Licèt metus attenuet culpam, tamen non eam prorsus excludit:* quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nunquam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis sacrificarunt: quia nempe relinquit consensum sufficienter liberum: nam eo non obstante actus procedit à voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gra-

vis excusat à peccato in iis, quæ sunt contra Legem non obligantem cum gravi damno. Nam excusat ab observatione talis Legis. Lex autem humana ordinariè non obligat cum gravi detrimento; nisi charitas, vel bonum commune, vel vitatio scandali, aut contemptus religionis, potestatisve legitimæ id exigat.

Quæst. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipuè 1. in originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus, & personale, quod peccantis voluntate physicè propria committitur. 2. In mortale & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicèt virtutum, contra quas peccatur. Sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, charitas: unde peccata, quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata, quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ demùm rectè disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia, &c. Unde peccata iis opposita, sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota. 1. Species moralis peccati ex speciali malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota. 2. Voce *objecti* hic intelligitur id totum, in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult; objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & fit actus. Ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiæ potest actui accidere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cùm peccatum sit transgressio Legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus verò diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc si per unam eamdemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1. eadem percussio Clerici est duplex specie peccatum, unum injustitiæ, & alterum sacrilegii. 2. Beneficiatus sacro ordine initiatus, una omissione Horarum duo specie peccata committit, quia violat simul duas virtutes specie diversas, nempe religionem, & justitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confessarii tenetur jejunare feria sexta, non jejunans, occur-

rente vigilia, v. gr. S. Matthæi, tria specie peccata admittit, unum intemperantiæ, secundum contra præceptum Confessarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Imò peccata, quæ eidem virtuti, sed modo notabiliter diverso opponuntur, sunt specie diversa, nam habent difformitatem notabiliter diversam: sic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, sunt vitia specie diversa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverso, nempè per defectum & per excessum.

Resp. Distinctio specifica peccatorum rectè etiam petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis sumit malitiam moralem in aliqua specie ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur saltem interpretativè in ista omnia; & malus est hoc ipsa quod fertur etiam interpretativè in aliquid malum, seu disconveniens rectæ rationi & Legi, cùm hoc ipso disconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo si ista habent specialem malitiam specie diversam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam specie diversam, ideóque specie different. Item actus voluntatis habet disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina, ideóque malitiam moralem, hoc ipso quòd vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de se licitum, sed vel ob finem malum, vel in circumstantia mala seu disconvenienti: nam talis volitio disconvenit naturæ rationali, & prohibetur à Deo. Ergo habet specialem malitiam hoc ipso, quòd vult objectum specialiter malum, vel aliquid ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, sumit à furto malitiam in specie injustitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etsi licito lucrari ad se inebriandum, sumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Missæ in loco vetito seu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumstantia loci, propter quam ipsa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumstantia mala, sumit ab his tribus malitiam in triplici specie peccati, si hæc sint diversæ malitiæ: quia tunc habet triplicem disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam: sic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam specie diversam, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

Quæst. VI. *Unde petitur distinctio numerica peccatorum?*

Nota. 1. Agitur hic de multiplicatione peccatorum non physica, sed morali, & in ordine ad confessionem, seu ad ferendum salutare ac rectum judicium de illis, & de statu peccatoris. 2. Unus & idem actus, si plures malitias habuerit, est peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confessionem, in quo actus consideratur non secundùm entitatem physicam, sed secundùm malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille versatur, unum numero peccatum constituunt, v. gr. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eundemque totalem actum moralem constituunt.

Resp. Generatim peccata multiplicantur secundum numerum intra eandem speciem, pro numero seu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex se completarum, aut quæ interiùs vel exteriùs consummantur, vel quæ inter se non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non censentur una

mora-

moraliter actio, & habent plures numero malitias. Sed hæc ſpeciatim explicanda ſunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus phyſicè unus, verſans circa plura objecta totalia, ſit moraliter plura numero peccata. *Ita communior ſententia.* Quia tunc eſt multiplex & numero diſtincta moraliter malitia in ejuſmodi objectis: nam ſingula objecta habent ſuam malitiam numero diſtinctam à malitia aliorum. Ergo eſt multiplex ſaltem æquivalenter, & diſtincta numero moraliter malitia in actu voluntatis phyſicè uno, tendentis in illa objecta: nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cùm ſit volita ſaltem indirectè & interpretativè. Præterea ſicut unus actus eſt multiplex ſpecie peccatum, dum habet multiplicem ſpecie malitiam; ita eſt multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis eſſet unum peccatum in rigore metaphyſico: tamen ſunt plura moraliter in prudenti hominum æſtimatione. Ea autem peccata ſunt plura numero in ordine ad confeſſionem, quæ humano modo ſeu in prudentum æſtimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult ſex homines occidere, vel reipſa unica tormenti bellici exploſione occidit, ſex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus ſex homicidiis ſeorſim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus convitiatur, aut detrahit, triplicis peccati reus eſt: & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur ſingulis. In Confeſſione tamen dicere debet: *Uno actu tribus detraxi:* non autem *Ter detraxi:* alioqui ſignificaret tres malitias per tres actus diſtinctos contraxiſſe, quod falſum eſt.

2. Peccata, quæ interiùs conſummantur, ut hæreſis, odium, deſiderium, delectatio moroſa, &c. multiplicantur per quamcumque ceſſationem; ſive voluntariam, ſive naturalem ex ſomno vel diſtractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia ſinguli actus repetiti, ſunt per ſe peccata, & nil eſt, in quo uniantur & continuentur ad conſtituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto vel effectu externo, ut ſupponitur: neque in actu interno, cùm inter actus internos intercedat aliqua ceſſatio; unde ad ſingulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo ſunt plura reipſa peccata. Ergo ut plura confitenda ſunt: nam multitudo numerica perinde ac ſpecifica declaranda eſt.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit, & poſt ſomnum, vel aliquam diſtractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc ſatis eſt in confeſſione moram temporis explicare, v. gr. Perſeveravi per horam in delectatione venerea; per hebdomadam in odio, &c. Et hos actus interea renovavi toties, vel ſæpe, vel rarò; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri poteſt, & per modum unius confuſæ multitudinis in tali mora incluſæ, quæ ex communi agendi modo à Confeſſario æſtimatur.

Item peccata, quæ conſummantur in actione externa, multiplicantur per ceſſationem totius actus tum interni tum externi, & alterius ſimilis repetitionem. Quia tunc nil remanet, in quo uniantur & continuentur, & adeſt nova determinatio voluntatis ad ſingula peccata, ut dixi de merè internis; nec unum perſeverat virtualiter in alio.

At

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat; & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat: unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, manè surgit, gladio se accingit, proficiscitur, quærit illum, & post plures horas repertum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, sæpiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quò pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ, censentur una moraliter continua actio humana, nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, aut distractionem voluntariam ad alia, quia istæ actiones ordinariè intermisceri solent seriei diuturnæ actionum. Neque enim quælibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, quæ censetur unica, licèt interrumpatur per lectionem Epistolæ, colloquium, &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licèt prior voluntas non retractetur. Quod contingit, cùm ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorum seriem necesse sit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut si homicida ille longiùs divertat à via, qua inimicum insequitur, ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures physicè sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis, sunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicat in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, semper est peccatum ab ea distinctum: quia ex se non ordinatur ad copulam, imò est contra finem copulæ, nempe generationem. Item copula ter patrata cum eadem & eadem hora, tria sunt peccata: quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Eucharistiam administrans in statu peccati, plura perpetrat sacrilegia, quia quælibet communio est actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi physicè plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiæ, ac circa idem objectum, constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum censeantur una actio in genere moris, & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter

&

& in ordine ad Confessionem. Unde non est necesse illorum numerum exprimere nisi generatim, eo quòd multum aggravent peccatum, *quod tantò gravius est, quantò plura concurrunt*, ait S. Antonin. 2. p. t. 5. c. 1. §. 10.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ:* nam si media assumpta, vel actus habeant malitiam specie diversam à malitia finis seu actus principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes verò morosæ, tactus, & verba impudica, quæ subsequuntur copulam, sunt peccata inter se & à copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii.* Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cùm ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo expresè intelliguntur, cùm ei tantùm per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quòd si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eundem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio, & ad actum subordinatum & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primò voluisset tantùm vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens, non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri.

Imò actus sibi subordinati, & ad eundem finem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis: quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideóque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile cum priore actu intento; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle, quod priùs volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseverat: quod fit non solùm per retractationem, sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cùm hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæst. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordinata aut connexa sint, & idem numero objectum per se spectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eandemque numero obligationem imponunt, sicut eandem numero honestatem intendunt, quando eundem numero actum per se præscribunt. Ergo illorum violatio unam eandemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic usura, etsi quadruplici jure vetita, unicum est peccatum, sicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadragesimæ.

Tamen cùm violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis imposita, tunc peccatum est gravius quàm si esset unicus titulus, quia cùm singuli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religiosus sacro Ordine insignitus, gravius peccat omissione Breviarii, quàm alter eo non insignitus.

Resp. 2. Probabile est multiplex esse numero peccatum in Confessione declarandum, si præcepta sint inter se disparata, hoc est, nec subordinata, nec connexa inter se, neque eandem numero actionem vel omissionem per se præscribant. Quia ibi est multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradistinctæ & similes: nam violatio cujuslibet obligationis sic distinctæ est peccatum; & proinde violatio duplicis est duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta disparata, neque eandem numero actionem vel omissionem per se præscribentia, ibi violantur plures obligationes abinvicem contradistinctæ: nam quodlibet ex hujusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, eamque separabilem ab obligatione alterius præcepti, à qua plerumque & per se separatur, & respectu cujus se habet per accidens: ideóque plura imponunt plures obligationes contradistinctas. Ergo.

Nec obstat, quòd interdum per unum eundemque actum impleri possint; quia hoc fit per accidens; & sicut tunc unicus ille actus habet rationem duplicis observationis, ita omissio illius habet rationem duplicis transgressionis, moraliter loquendo. Sic festo S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Missæ duplex præceptum impletur; ea omissa, duplex erit transgressio. Item vigilia ejusdem incidente in Sabbatum Quatuor temporum, sufficiet semel jejunare; si autem violetur jejunium, duplex est peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum disparatum, nec per se respiciens idem numero objectum; si enim festum & vigilia incideret in alium diem, ut ferè fit, esset obligatio ad duas Missas, & duo jejunia. Et hic videtur esse communis sensus fidelium, hæc tanquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinativè tantum loquuntur, & eorum argumenta probant solum primam responsionem. Saltem tale peccatum est gravius, quàm si non esset talis præceptorum concursus: nam pluribus ex causis obligatus ad aliquid, si id omittat, plùs peccat, cùm plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæst. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Nota. Gravitas peccati est quantitas, seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minùs disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pæna dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minùs grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ: sic furtum sex nummorum est levius homicidio,

micidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolutè petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ. Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minùs grave est, quo vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minùs obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quàm si esset solùm malus ex alterutro: cùm sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantia. Item malitia, cæteris paribus, tantò gravior est, quantò actu secundùm plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi: nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur à circumstantiis moralibus, cùm vel debitæ desunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc S. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 3. ad 3. ait: *Cæteris paribus, graviùs peccat fidelis, quàm infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumaciam facit.*

3. Peccatum intra eandem speciem magis vel minùs grave est, quo major vel minor est ejus intensio, duratio, & quo fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu, &c. quia tunc magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, cæteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directè ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thomas, pessimum est contrarium optimo: optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directè opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directè oppositum præstantissimo charitatis actui.

Porrò virtutes præstantiores sunt primò Theologicæ hoc ordine, charitas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatius respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine: prudentia, justitia, fortitudo, temperantia; & simili ordine procedunt aliæ virtutes hic annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam à modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppositio contraria pejor est privativa: sic odium Dei pejus est, quàm omissio amoris præcepti.

Dixi 1. *directè.* Nam etiam minora vitia indirectè opponuntur majori virtuti, à qua prohibentur. 2. *Per se,* seu ex natura sua. Nam quæ præstantiori virtuti tantum ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, cæteris paribus, per se graviora iis, quæ minùs nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur; cùm non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quàm laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud justitiæ adversetur. 3. *Cæteris paribus.* Nam malitia vel bonitas non solùm desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse ex-

cessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

Quæst. IX. *An effectus malus vel noxius proximo ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Resp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævisus, vel debuerit ac debuerit prævideri. Quia tunc est saltem indirectè & interpretativè volitus, nempè in causa illicitè ac liberè posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet causam: quia hæc retractatio non facit, ut reipsa non sit liberè posita causa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et verò effectus ille sequitur ex peccato ut præterito, & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi etiam post occisoris contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi: & is fit irregularis ex delicto.

Quæst. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp. His, nimirum jussione, suasione, cooperatione, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, prava doctrina, exemplo, & silentio. Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, censetur causa moralis illius, eique verè consentit vel expresè, vel virtualiter, vel interpretativè, & sic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni sunt morte non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Ad Rom. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali, & veniali.

Quæst. I. *Quid sunt, & quomodo differunt?*

Resp. 1. Peccatum mortale est Legis divinæ transgressio gravis, est proinde gravis offensa Dei, privans amicitia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ; atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale verò est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solùm temporalem: nec proinde excludit à cœlesti beatitudine, sed solùm retardat ejus assecutionem; nec extinguit charitatem, sed solùm ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quòd mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio à Deo tamquam à fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & meritò censetur contemnere authoritatem, majestatem & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me.* Et Lib. 1. Reg. c. 2. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles.* Item, talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum faciendo id, quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potiùs frui creatura quàm Deo, quod est contemnere Deum; quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solùm levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideoque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differuntin ratione offensæ: nam mortale habet specialem

cialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione à Deo tamquam à fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei: nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi, & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solùm secundùm plùs, & minùs, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundùm omnes, duo 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit, violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plene sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum est essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium,* ait S. Augustin. Lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licet non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico: quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium autem est id, quod procedit à principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hóc est, quæ potuit & debuit haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur, 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu, ut in semidormiente contingit. 2. In directum, indirectum, & interpretativum. Illud est directè voluntarium, quod in se ac secundùm se volitum est. Illud est indirectè voluntarium, quod non est in se ac secundùm se volitum, sed censetur volitum in alio directè volito, vel tamquam cum illo connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias causas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirectè & in alio, non sufficit, quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis, sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo: quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretativè voluntarium, quod non est positivè volitum, sed tamen secundùm prudentem æstimationem censetur volitum, & meritò imputatur voluntati, eo quod non fecerit, vel non omiserit, quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe

hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfectè vigilante, & plenè sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cùm ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale requiritur, ut malitia moralis sit directè & propter se volita, quod potiùs diabolicum est quàm humanum; sed sufficit, ut sit indirectè vel interpretativè volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundùm se aversetur, modò cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia, 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id, quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus & eligamus, non solùm directè, sed etiam indirectè, & interpretativè: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Meritò imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quòd malum velit non solùm directè, sed etiam indirectè, vel interpretativè, cùm nempe non refugit, nec impedit malum quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit, nec aversatur malum ut debet; nam debet illud fugere & aversari summè & omni modo, cùm sit summè odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directè volita. Ergo à pari, &c.

Resp. Neg. conseq. Disparitas est, quòd bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directè & secundùm se, exigatque sic appeti; & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. E contra malitia actus exigit quocumque modo fugi, & ut actus sit malus, sufficit ut appetat, id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum: nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. IV. *Quænam advertentia sufficit ad peccatum mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se rectè agere & obsequium Deo præstare, ut constat ex Joann. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et tamen persecutores Apostolorum verè in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Psalm. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.* Et illud S. Aug. Lib. de spir. & litt. cap. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus, Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere quod facimus.* 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, imò ex dispositione habituali voluntatis non considerandi, an actio sit licita necne; sed statim se determinandi ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum

sive non. Certè hi sæpè agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ; & tamen quis neget eos graviter peccare? 3. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. Ad mortale, etiam secundùm se imputabile, sufficit advertentia virtualis, & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo, quòd quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus secundùm se ei meritò imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cùm potuerit & debuerit ab eo vitari. 2. Ut malitia secundùm se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis interpretativus, cùm scilicèt voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: nam ad peccatum imputabile non minùs requiritur consensus voluntatis, quàm advertentia rationis. 3. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis ac interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quòd posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni à voluntate. 4. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licèt non tantam, quando advertentia non est affectata) ac si eam actu cognosceret: ac proinde non excusatur à peccato etiam mortali. *Paulo aliter.* Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cum ipsa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excusat à peccato actiones & omissiones secutas contra legem; cùm ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum, ac interpretativum, sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actus meritò imputatur voluntati, hoc ipso quòd actus malus procedit à voluntate liberè & scienter, vel cum vincibili ac culpabili ignorantia aut inadvertentia agente. 5. Vincibilis ignorantia seu carentia cognitionis habitualis, non excusat à peccato. Ergo multò minùs excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ, qua privat, sed proximè & immediatè ratione actualis considerationis quam tollit; quia voluntas non movetur proximè & immediatè ab habituali cognitione, sed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipso quod potuit, & debuit depelli per advertentiam; sicut ignorantia habitualis est vincibilis & voluntaria hoc ipso quod potuit & debuit depelli per inquisitionem veritatis.

Nota. 1. Equidem nihil est volitum quin præcognitum; & voluntarium est id, quod est à principio intrinseco cum cognitione; sed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur actus, qui liberè fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa: alioqui definitio mala est, cùm non conveniat omni actui morali, nempe peccato commisso ex ignorantia vel inadvertentia vincibili.

Nota. 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cùm quis potest & debet

debet advertere ad præceptum ſeu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Poteſt autem advertere, quando ex aliqua cognitione præſenti ejusdem vel alterius objecti, aut circumſtantiæ, prudenter ac circumſpectivè agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, ſed actu non advertit. Tunc enim habet ſufficiens principium diſcurrendi & conſiderandi, an actus ſit licitus, vel illicitus. Et ſi hoc non cognoſcit aut conſiderat, malè conſultat, & imprudenter agit: unde meritò illi imputatur peccatum, quod inde ſequitur. Nam in omni deliberatione humana primò conſiderandum eſt, utrum res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenemur vitare peccatum & ſervare legem, tenemur adhibere advertentiam & conſiderationem, cùm ſine ea lex obſervari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinſecè mala ſunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ ſufficit, ut conſideretur ipſa actio ſecundùm ſe, ſeu ut quis rectè advertat, quid agat. Nam hoc ipſo facillimè excitari poteſt actualis cognitio malitiæ, utpote habentis cum illa intrinſecam connexionem, ſi conſideratè & ſine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis verò quæ non ſunt per ſe mala, ſed vetita ſolo jure poſitivo, quamvis non ſemper ſufficiat conſideratio ipſarum actionum ſecundùm ſe, cùm non habeant intrinſecam connexionem cum malitia, ſeu præcepto eas vetante, tamen ſi quis non laboret ulla ignorantia facti, ſola objecti propoſitio ſimul cum cognitione habituali præcepti regulariter ſufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, ſi qua par eſt conſideratione & mora in agendo procedatur. Poſſunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut ſi quis non cogitans de die abſtinentiæ, videat alios veſci cibis quadrageſimalibus; vel die feſto nihil cogitans de Sacro, audiat feſtivum campanaram pulſum, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his enim aut ſimilibus excitari poteſt cogitatio præcepti: quæ tamen ſi adhibita ſufficienti attentione & conſideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis, & invincibilis, qualis eſſe ſolet in timoratis & ex circumſpectione agentibus: in aliis autem plerumque eſt vincibilis & culpabilis. Quòd ſi malitia non ſit habitualiter nota: tunc actus eſt culpabilis, ſi ignorantia ſit vincibilis, quia hæc non excuſat à peccato.

Nota. 3. Cum aliqui Theologi dicunt ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel ſuſpicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate, & certiſſimis ipſorum ac omnium principiis conſentiat, debet intelligi in ſenſu accommodo, nempe vel de peccato directè volito, & de peccato malitiæ ex certa ſcientia commiſſo: vel de advertentia malitiæ ſive formali præſenti aut præcedente, ſive virtuali & interpretativa, in ſpecie vel in genere, in ſe vel in cauſa.

Quæſt. V. *Quibus indiciis in dubio de conſenſu ſufficienti ad mortale, cognoſci poteſt eum fuiſſe datum, vel non?*

Reſp. Traduntur à Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de conſenſu præſtito ſit vir probus & timoratæ conſcientiæ, ſeque ita habitualiter ac conſtanter diſpoſitum ſentiat, ut potiùs vellet mori, quàm mortaliter peccare; cenſendus eſt non dediſſe ſufficientem conſenſum, licèt aliquam fortè in repellenda tentatione negligentiam admiſerit. At ſi ſit homo pravus & peccatis aſſuetus, in dubio cenſendus eſt conſenſiſſe. Quia in dubio prudens præſum-

præsumptio à consuetis ac communiter contingentibus & habituali dispositione sumitur: & quia prior summè detestans peccatum habitualiter, si illud admisisset cum pleno consensu, hanc mutationem ita advertisset, ut de ea nil dubitaret: posterior verò parvipendens peccatum, si non plenè consensisset, non dubitaret. Porrò non est signum imperfecti consensus, sed tantùm mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati statim consequitur.

2. Quando suborta cogitatione seu tentatione de facienda re mala, non facis, cùm facilè posses; signum est consensum in opus non fuisse perfectum, quia potentia executrix voluntati omninò obtemperat.

3. Sola perseverantia motus interni post advertentiam, non indicat sufficienter plenum consensum, sicut perseverantia motus exterioris membrorum illum arguit: quia his voluntas, non illis despoticè imperat.

4. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, sui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium est non plenæ deliberationis, quia hæc regulariter hominem de suis actibus certiorem reddit, & perfectè vigilans satis novit se vigilare, & sui compos de hoc non dubitat, nisi fortè mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterùm cum hæ omnes conjecturæ veritatem non ostendant, est obligatio confitendi consensum illum dubium.

Quæst. VI. *An est mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Resp. Affirm. Ita omnes. Quia 1. *Ad Rom.* 3. Graviter damnatur illud: *Faciamus mala, ut veniant bona.* 2. Voluntas mala est, hoc ipso quòd vult id quod malum est, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis sumit malitiam ab eo omni, in quod fertur ex Oseæ 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Neque enim finis bonus malitiam objecti seu medii tollit, cùm ejus naturam non immutet. 3. Volitio finis honesti, ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; disconvenit enim naturæ rationali & legi prosequi bonum per medium illicitum. Imò volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est vetita & mala: nam disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, verbi gratia velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundùm se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur, quòd omnia rectà concurrant, bonum enim ex integra causa, malum verò ex singularibus defectibus,* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo?*

Resp. 1. Ex S. Augustino Enchyrid. c. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio.* Et cap. 79. *Sunt autem quædam, quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora, quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehenna putaret, nisi Veritas diceret?*

Resp. 2. Id sicut tota doctrina morum, repeti debet. 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, digna morte, gehenna, excludere à regno Dei, vel ob quæ dicitur: *Væ;* judi-

judicanda ſunt ex genere ſuo mortalia. 2. Ex Traditione, quæ extat in ſcriptis Patrum. 3. Ex definitione & ſenſu Eccleſiæ, quæ ſemper eſt infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illuſtrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum conſenſu.

Reſp. 3. Peccatum mortale ex genere ſuo eſt illud, intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid grave, ſeu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini Legis, qualia ſunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, ſpem, & charitatem; contra religionem, juſtitiam, & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata verò, quæ leviter tantùm adverſantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter charitatem Dei & ejus honorem, vel proximum quoad perſonam, res vel jura, nec nos ipſos corrumpunt, ſed continent præcisè aliquam levem inordinationem, ut mendacium officioſum, verbum otioſum, ſunt venialia per ſe & ex genere ſuo. S. Thom. 1. 2. quæſt. 88. art. 2. *Duo ſunt omninò genera mendaciorum, in quibus non magna culpa eſt, cùm aut jocamur, aut ut proſimus mentimur.* ait S. Auguſt. in Pſalm. 5.

Reſp. 4. Mortale ex genere ſuo duplex eſt: aliud ex toto genere ſuo, & aliud ex genere ſuo non toto. Peccatum mortale ex toto genere ſuo eſt illud, cujus omne objectum ſeu omnis materia eſt per ſe gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ eſt finis præcepti gravis. Unde non poteſt eſſe veniale niſi ex imperfectione actus, ſeu ex defectu advertentiæ & conſenſus ſufficientis ad mortale. Talia ſunt ea, quæ ſunt directè contra aliquod Attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæreſis, deſperatio, blaſphemia, perjurium, &c. Nam hæc directè repugnant Dei bonitati, veracitati, miſericordiæ, majeſtati, excellentiæ infinitæ Dei, & per iſta graviter læduntur charitas, fides, ſpes, religio, &c. Talia item ſunt, quæ graviter diſconveniunt naturæ rationali, ſeu ex ſe gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio, &c.

Mortale verò ex genere ſuo, ſed non toto, eſt illud, intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid ex ſe grave & leve, ſeu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Nam illa materia cenſetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti, & ea eſt levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæſt. VIII. *An peccatum mortale ex genere ſuo fieri poteſt veniale, & viciſſim?*

Reſp. 1. Cùm ad mortale requiratur gravitas materiæ, & ſufficiens advertentia & conſenſus, ſequitur peccatum ex genere ſuo mortale, fieri veniale. 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra juſtitiam, v. g. furto levi. Nam tunc leviter læditur juſtitia, quæ eſt finis præcepti vetantis furtum, & ſic tunc eſt levis inordinatio, & tranſgreſſio ac offenſa Dei. Peccata autem ex toto genere ſuo mortalia, non poſſunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Porrò materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumſtantiis, & præſertim ex quantitate

titate materiæ, & ejus conducentia ad finem dijudicanda est. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 88. art. 6. *Potest id, quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfectè pertingit ad rationem actus moralis*: hoc est, quia deest sufficiens advertentia & consensus ad hoc, ut actus dicatur simpliciter liber & humanus. Actus autem seu consensus voluntatis imperfectus & semiplenus, ideóque sufficiens ad mortale, est ille qui datur cum impotentia plenè advertendi ob impeditum rationis usum, qualis est in semidormiente, modò hæc sit omninò involuntaria: sicut consensus dicitur plenus ac perfectus, cùm datur ab homine plenè sui compote, & habente usum rationis expeditum, & valente plenè advertere. Similiter advertentia imperfecta seu semiplena est ea, quæ procedit ab homine non perfectè sui compote, nec habente usum rationis expeditum, qualis est semidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plenè advertere potest ad id, quod agit: ita interdum fit, ut quis ob subitam & vehementem passionem, aut distractionem ad res alias, non advertat, nec advertere possit ad actum suum, quantùm requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solùm venialis. Advertentia verò perfecta & plena est ea, quæ procedit ab homine sui compote, & habentis usum rationis expeditum.

Hinc triplex distinguitur motus, nempe primo primus, qui subitò ante omnem mentis advertentiam insurgit, nec ullatenus pendet à voluntate; & hinc non est culpa secundùm se: secundo primus, qui est cum aliqua, sed imperfecta advertentia, sufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis est in semidormiente: & motus plenè ac perfectè deliberatus, qualis est in vigilante, & plenè sui compote, & hic est mortalis, si sit graviter inordinatus & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit quominùs ea, quæ sunt ex objecto venialia, revera sint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem sufficit quodcumque voluntarium & liberum, sicut & quantulacumque inordinatio: secùs verò ad mortale: nam homo non potest ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta constitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ, hoc enim repugnat bonitati, sapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Resp. 2. Actus ex genere suo, seu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, seu per aliquid ei adjunctum.

1. Ex errore conscientiæ, quò quis putat id, quod agit, esse mortale, licèt re ipsa non sit. Nam tunc consentit in mortale apprehensum.

2. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, constituendo in ea finem ultimum: ut si ex affectu ad illam paratus sis illam velle etiamsi mortalis esset, vel peccare mortaliter potius, quàm ab ea abstinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præfers divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum super omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio seu laudatio ex se venialis, ordinata ad subornandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam, & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel scandali, quod ex re levi secuturum prævidetur, vel prævideri potest ac debet, ut si ex furto rei levis prævideas alterum blasphematurum. Nam ob talem affectum actus graviter adversatur charitati: & causa participat malitiam sui effectus.

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit se ex actione de se leviter mala vel indifferenti incurrere, puta si aspectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi, &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo peccandi mortaliter: is quippe Dei amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cùm potest; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel Superioris qua Superior est; ut si quis violat præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel Superiori. Talis enim obedientia inducit contemptum potestatis à Deo derivatæ, & Superioris ut minister Dei est, ejusque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii author contemnitur.

Quæst. IX. *An multa venialia possunt facere unum mortale?*

Resp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non possunt per se efficere unum mortale, nisi eorum materiæ vel effectus uniantut. *Est communis sententia.* Quia 1. ex Conc. Trident. Sess. 14. cap. 5. per venialia à Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cùm sit contemptus Dei & aversio à fine ultimo, habet malitiam ordinis superioris, imò infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia. 3. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie superiore à veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia, singula sunt, & manent in specie inferiore, habentque differentiam essentialem aliam, quàm species superior. Ergo multiplicatio venialium non potest attingere speciem peccati mortalis, quæ est superior. Ex Patrum verò textibus sequitur tantùm multa venialia disponere ad mortale, non verò illud constituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus esset, velletque sola mortalia vitare, secundùm Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamsi contemptus formalis deesset. Quia illius propositi objectum continet apertissimum peccandi mortaliter periculum, quòd talis vult subire, cùm ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberatè & ex proposito commissa, certò disponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adversatur præcepto charitatis.

Resp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave constituant contra unum præceptum, tunc mortale est peccatum, cujus materia, licèt secundùm se parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis censetur, & effectum gravem malum producit. *Est communis sententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens censetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die festo pluries laborat per quadrantem diversis

ſis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile; quia iſti omnes labores breves moraliter uniuntur; & tunc verum eſt dicere talem laboraſſe illo die feſto tempore notabili, verbi gratia, duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum ſcyphum completur. Item qui intemperanter cibum ſumit, & ultima comeſtione agnoſcit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter: nam jam vult objectum graviter diſſentaneum naturæ rationali ac legi, & ſibi notabile damnum.

Si verò plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coaleſcant: tunc omnia & ſingula peccata ſunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam ſufficientem ad mortale. Sic qui pluribus feſtis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, ſecluſo ſcandalo & contemptu: quia tunc ſicut feſta ſunt diverſa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores ſunt diverſi, nec unum inter ſe conſtituunt. Item qui in Quadrageſima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comeſtio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comeſtione alterius diei, cùm obligatio abſtinendi affixa ſit ſingulis diebus, & tranſeat cum illis. Unde propoſitum comedendi ſingulis diebus Quadrageſimæ bolum panis extra tempora, eſt per ſe loquendo ſolùm veniale, quia non fertur in illas omnes comeſtiones leves conjunctim ſumptas, ſed in omnes ſeparatas, & ſingulis diebus vitandas, quæ cùm ſolùm ſint vetitæ ſub veniali, propoſitum non eſt de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non eſt ad aliquid grave.

Quæſt. X. *An & quomodo multa venialia diſponunt ad mortale?*

Reſp. 1. Multa venialia, ſi negligantur & continuentur, ſenſim diſponunt hominem ad mortale. Conſtat 1. ex Eccli. 19. *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Et Luc. 10. *Qui in modico iniquus eſt, & in majori iniquus eſt.* 2. Ex conſenſu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda eſſe, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Reſp. 2. Multa venialia diſponunt ad mortale. 1. Indirectè ſeu negativè, removendo id, quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati, & ex parte Dei impediunt providentiam illam ſpecialem, qua tentationes ac pericula removebat, & liberalitatem qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Poſitivè: tum quia cùm mortale & veniale in hoc conveniant, quòd ſint infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maximè ſi deliberatè & ex gravi negligentia fiant, hominem diſponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: tum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, poteſt ſæpiùs peccando ita creſcere, ut in ea re conſtituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo ſit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo ſe exponat. Venialia autem ejuſdem ſpeciei, magis adhuc per ſe ac directè diſponunt ad mortale; cùm circa idem objectum ſpecificè ſumptum verſentur, & pariant ſimilem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via ſternitur

tur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicientia, inducit, quàm in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis & omissionis.

Quæst. I. QUid *sunt & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. I. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cùm eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundùm gravitatem, ut in confessione sigillatim explicandæ sint. Nam peccatum commissionis, cæteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali & Lege divina: magis enim, cæteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quàm non facere quod debes; & illud opponitur præcepto, *Declina à malo:* hoc autem præcepto, *Fac bonum.* Sic odium Dei est longè gravior culpa, quàm omissio actus amoris Dei præcepti, licèt utrumque eidem præcepto charitatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longè pejus est patrem contumelia afficere, quàm præcisè ei honorem debitum non deferre.

Imò sunt qui docent, aliqua peccata commissionis & omissionis inter se differre secundùm gravitatem specificam, ut ista allata: quia censent ea habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam: nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eò pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eò pejor est, quo actus præceptus melior est. Sic omissio orationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis etiam præceptæ.

Quæst. III. *An actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. I. Omnis actus, qui est causa, finis, vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas Sacrum, ut studeas, vel dormias: quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omissus. Nam præceptum, utpote de se efficax hoc ipso, quod præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cujus sequitur omissio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem; sic & ad vitanda omnia, quæ eandem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eandem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est, si actus assumatur ut medium omissionis; nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut si quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furabatur. Si verò non sit aliunde malus, habet unam & eandem malitiam cum omissione culpabili,

li, cùm solùm habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto adversetur. Docet tamen Suarez, quòd si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam: quia verè est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo opere.

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est causa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantùm assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis, postquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel studeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nisi sit causa, vel medium, vel occasio omissionis actus præcepti; & supposita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens se habet ad omissionem, & nullo modo in eam influit.

Quæst. IV. *Quandonam admittitur peccatum omissionis?*

Resp. 1. Peccatum omissionis externum admittitur eo solo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum consistit in omissione actus debiti ex præcepto: actus autem non est debitus, nisi eo tempore, quo servandum est præceptum. Internum verò committitur, dum quis expressè, aut virtualiter indirectè, vel interpretativè, vult omittere actum præceptum: nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Resp. 2. Qui ponit causam, ex qua prævidet probabiliter secuturam omissionem, tunc peccat, & contrahit malitiam omissionis: quia qui ponit causam omissionis, vult indirectè, vel saltem interpretativè ipsam omissionem: qui enim vult causam, censetur velle effectum, qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omissio, prohibetur etiam positio libera causæ illius. Hinc qui die festo manè se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem; etiamsi per accidens excitetur, & posteà Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtualem omittendi Sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut non nisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licèt postea omissio non sequatur; quia sic exponendo se morali periculo omittendi, saltem interpretativè voluit omissionem. Quòd si is, qui posuit causam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere incompossibili, non implens præceptum, denuò peccat peccato omissionis; & tunc omissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuo vult saltem indirectè ipsam omissionem actualem. Porrò non contrahitur censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solùm ponitur omissio externa, cui annexa est.

Resp. 3. Probabile est, eum qui posuit omissionis causam, qua factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solùm, quando posuit illam causam, sed etiam, dum reipsa actum præceptum omittit, si non retractet ejus causam culpabilem, cùm potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare liberè projecit, unde factus est impotens ad illud recitandum, non

non solùm peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus denuò peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum Sacrum, peccat contra religionem, non solùm cùm se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur Sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia omissio actualis est imputabilis voluntati, quamdiu est voluntaria in causa non retractata, quæ possit retractari: tamdiu enim liberè continuatur, & ponitur voluntariè omissio, quamdiu potest retractari ejus causa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere, ne sit ampliùs voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare causam culpabilem omissionis, ut fit in somno vel ebrietate? An peccat non solùm quando posuit causam, sed etiam cùm præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eo quòd talis omissio sit illi sufficienter voluntaria in causa non retractata. Alii probabiliùs negant, docentes talem omissionem nil per se malitiæ imputabilis addere culpabili positioni causæ ejus, eo quod tunc omissio non sit voluntaria & libera nisi in causa, & voluntas tempore omissionis non continuetur liberè, nec ullum exercitium liberum habeat, cùm ne possit quidem ejus causam retractare.

Cæterum necesse est omnes omnino omissiones actuales confiteri, & non tantùm causam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua Fidelium, ex qua necessitas materiæ confessionis potius quàm ex principiis metaphysicis metienda est, constat actiones & omissiones in causa mortaliter culpabiles, esse necessario confitendas, sive illæ secundùm se peccata sint, sive solùm effectus & objecta peccati in causa liberè posita commissi. Præterea id etiam necessarium est, vel ad explicandam sicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem restituendi, &c. vel ob periculum Reservationis aut Censuræ.

CAPUT IV.

De ignorantia, & ejus peccatis.

Quæst. I. QUid *est ignorantia & quotuplex?*

Resp. 1. Ignorantia latè est carentia cognitionis veræ in subjecto capaci. Strictè, ut hìc sumitur, est carentia cognitionis debitæ, seu cognitionis eorum, quæ quis scire debet. Nam qui ignorat ea, quæ scire non tenetur, non est in eo ignorantia, strictè loquendo, sed mera nescientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem. Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non potest; Vincibilis est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli potest.

2. In antecedentem, concomitantem & consequentem. Antecedens est ea, quæ nullo modo fuit volita, & est causa actionis, quatenus ea sublata non fieret actio: ut cùm venator adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans esse feram. Concomitans est ea, quæ non est volita, nec est causa actionis, in quantum ea sublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, sed præcisè cum ignorantia: talis est in eo, qui, adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidisset, si scivisset ibi latere. Consequens est ea, quæ volita est directè vel indirectè: ut cùm quis nescit talem diem esse festivum, quia aut expressè noluit aut neglexit inquirere. Unde est semper vincibilis; & quandoque est causa actionis, quandoque non,

non, quia ea sublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti. Prior est, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod. Posterior est, qua ignoratur id, quod fit, esse juxta vel contra præceptum, & potest esse de opere vel aliqua ejus circumstantia: ut cùm quis nescit esse diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & positivam. Negativa est mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei absque judicio erroneo de illa re. Positiva est error, seu judicium falsum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem. Habitualis est privatio cognitionis habitualis & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & meliùs dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

Quæst. II. *An ignorantia vincibilis est secundùm se peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis, alia est affectata, seu directè volita, & est ea, quam quis directè & expressè vult, ut liberiùs peccet, juxta illud Job 21. *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea, quæ non est directè & expressè volita, sed est solùm volita indirectè, nempe in negligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cùm aut nulla adhibetur diligentia ad sciendum, aut non nisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cùm ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundùm se peccatum imputabile. *Est communis sententia.*

Prob. 1. ex Psalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccli. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideoque ad sui cognitionem comparandam, sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cùm cognitio obligationum tum omnibus communium, tum specialium, quæ ad cujusque statum, officium, & munus spectant, præcepta sit; talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti; & quidem libera ac voluntaria saltem indirectè, nempè, in negligentia discendi, ideoque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, à qua manat. 3. Qui ignorat ea, quæ scire potest & debet, se exponit voluntariè morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi. Ergo peccat gravissimè.

Observa. 1. Gravitas peccati ignorantiæ æstimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2. Ut aliquid sit voluntarium interpretativè, sufficit ut tenearis illud vitare; nec facias, cùm possis, id quod est necessarium ad illud vitandum: hoc enim ipso tibi meritò imputatur, quòd non vitaveris. 3. Ignorantia eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia verò eorum, quorum cognitio requiritur solùm in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem

præcepto ac virtuti opponitur, cùm omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4. Peccatum ignorantiæ continuatur & multiplicatur, sicut peccatum omissionis restitutionis debitæ.

Quæst. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?*

Resp. 1. Actio vel omissio omnis contra Legem posita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, est peccatum imputabile, etiam secundùm malitiam ignoratam, etiamsi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis non excusat à peccato. *Ita omnes.* Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quòd inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certè quæ non sunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec sunt simpliciter peccata coram Deo. Et ex Luc. 12. servus ignorans voluntatem Domini sui, & faciens digna plagis, *vapulabit.* Et ex Act. 3. *Fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* Et 1. Cor. 2. *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Ubi mors Christo à Judæis ex ignorantia illata esse dicitur, & tamen illis ad gravissimum peccatum imputata est, ut patet ex excidio urbis, & eversione ac reprobatione totius gentis. Item ex Luc. 23. *Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Certè ibi est locus ignoscendi, ubi est peccatum imputabile. 2. Ex SS. Patribus, & speciatim Hieronymo & Augustino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Augustinus Ep. 154. sic ait: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque benefieri putat quod malè fit.* 3. Ex Can. 16. dist. 37. & cap. 2. de sortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, sunt sufficienter libera ac voluntaria saltem indirectè & in causa, nempe in voluntaria negligentia addiscendi, & sic meritò ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoscere & servare; tunc enim nullam habet justam excusationem. Nam culpabilis negligentia discendi quæ cognosci debent, non potest esse justa excusatio, cùm sit culpa; & qui vult causam, vult consequenter effectum, qui ex ea necessariò sequitur, & quem scit vel scire potest ex ea secuturum. Imò quæ contra Legem fiunt ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, sunt moraliter & æquivalenter voluntaria in se, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, perinde se habet in æstimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etsi non tantam imputabilitatem, ac si actu sciret. 5. Si ignorantia vincibilis excusaret à peccato, melior esset conditio negligentis addiscere ea, quæ potest & tenetur scire, quam adhibentis debitam ad ea discenda diligentiam, quod est absurdum.

Observa. 1. Ignorantia præcepti est vincibilis, cùm venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo possit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omisit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoscere inquirendo.

2. Ut quis sit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, sed sufficit, si omittatur diligentia moralis

lis pro rei qualitate & gravitate necessaria. *Ita omnes teste Sanchez.* Quia tunc culpa mortalis ei meritò imputatur, cùm potuerit & debuerit vitare id, quod est graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio vel omissio mala deliberatè ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero à priori ignorantia & negligentia discendi. Quia tunc liberè fit denuò aliquod malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cùm illam potuerit ac debuerit cognoscere & vitare, & voluntas perseveret velle saltem interpretativè ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ necessaria sunt ad Judicis munus rectè obeundum, peccat graviter contra justitiam, tunc suscipiendo tale munus, & postea toties peccat actu mortaliter, quoties fert sententiam injustam. Nam liberè fert sententiam injustam, quamvis putans esse justam, & ejus injustitiam potuit & debuit cognoscere, & sic ea ipsi meritò imputatur: Imò cognoscit saltem confusè ex sua imperitia secuturas multas sententias injustas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut saltem potest ac debet id cognoscere & considerare, & non judicare, ne se exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confessario, Opifice, &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cùm non fuerit cognita. *Resp.* Fuit volita saltem indirectè in negligentia discendi, & interpretativè, quatenus liberè factus est actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognosci ut vitaretur, quod sufficit, ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actus cognoscitur saltem confusè ab ignorante. Nam hoc ipso quòd scit se ignorare, cognoscit multa peccata ex sua ignorantia secutura, & se exponere periculo peccandi, cùm sit ineptus ad cognoscendum, quid sit illicitum vel licitum; idque identidem considerat; vel saltem considerare potest ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult saltem indirectè & interpretativè omnia ista peccata confusè cognita, ut ex illa secutura.

Dices. Negligentia addiscendi non fuit positivè volita. *Resp.* Fuit volita saltem interpretativè, nam potuit & debuit vitari; unde meritò imputatur voluntati, quòd illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam & possibilem ad discendum ea, quæ homo scire tenetur. Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi: nam propter illam negligentiam meritò imputatur voluntati.

Resp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili vel cum ea admissa, ejusdem sunt speciei cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia.* Quia 1. ignorantia & negligentia, & peccatum, quod ex illa fit, adversantur eidem præcepto & virtuti. Nam quodlibet præceptum cognitionem & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cùm utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eandem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum: peccat peccato injustitiæ, si omittat Sacrum præceptum, peccat contra religionem, &c.

Quæst. IV. *Quænam ignorantia minuit, vel auget peccatum?*

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Luc. 12. *Ille servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundùm*

dùm voluntatem ejus, vapulabit multis, qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis, hoc est minùs punietur. Et Luc. 23. *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.*

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit, ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit, ut peccans minùs afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia nunquam eò usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enimverò Judæi, qui ex ignorantia Christum crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profectò peccarunt mortaliter. Hinc S. Augustinus Lib. de grat. & lib. arbitr. c. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat ..... sed fortassis ut minùs ardeat.*

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati: *Ita communiter, cum S. Thom.* 1. 2. *q.* 76. *art.* 4. Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illum magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præstat: quia per illam directè & expresse volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberiùs peccandi. Imo expresse volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum: nam per illam homo vult ignorare, ut liberiùs peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confusè, nempe in ejus periculo directè volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem arguitur Psalm 35. *Noluit intelligere, ut benè ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æstimatione prudenti æquivalet certæ scientiæ.

Quæst. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat à peccato formali seu imputabili?*

Resp. Affirm. Constat. 1. ex S. Augustino. Lib. 3. de lib. arbitr. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quòd invitus ignoras, sed quòd negligis quærere quod ignoras.* Hinc paulò post docet ea, quæ malè fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi impropriè & metaphoricè peccata; sicut lingua græca vel latina non dicitur nisi impropriè lingua. 2. Ex S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 3. *Si sit ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat à peccato.* 3. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat à peccato formali.* 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, ut docet S. August. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit à voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum; cùm ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci potuerit vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est à voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo tenetur ad impossibile, & damnari posset, quòd non servaverit præceptum, quod omnino non potuit servare,

vare, cùm illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in causa sua, nempe in peccato originali, & voluntate Adami. *Resp.* Hoc non sufficit ad peccatum personale. Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cùm ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3. Alioqui ea, quæ malè fiunt in phrenesi & amentia, imputarentur ad culpam, cùm utraque sit effectus peccati originalis sicut ignorantia.

Obj. 2. Ex Reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat.* *Resp.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignorasse inculpabiliter, quod debuit scire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæstinum damnavit hanc propositionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato: quoniam non secundùm voluntatem, sed secundùm necessitatem eveniunt.* *Resp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, sed quæ non esset affectata, & directè procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non esset affectata, seu directè volita, vacare culpa, quia ex necessitate seu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit; quod falsum est, nam ignorantia non affectata, nec directè volita, sed quæ adhibita morali diligentia vinci potest & debet, culpabilis est, cùm sit indirectè, ideoque sufficienter voluntaria in negligentia addiscendi. Et quamvis non oriatur à voluntate eam procurante, sed ex necessitate, tamen ejus perseverantia volita est indirectè in omissione voluntaria discendi; nec hæc ignorantia tunc necessariò manet nisi necessitate consequente.

Obj. 4. S. Augustinum variis locis. *Resp.* In iis locis quæ objici solent, loquitur de ignorantia vincibili, saltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli potest. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo & aliis Patribus objici possunt.

Ex dictis collige, non excusari in actu nisi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter solùm ignorata. Hinc occidens hominem, quem invincibiliter ignorat esse Clericum, reus est homicidii, non sacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex est, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate ac disconvenientia actus cum natura rationali & Lege divina. Formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & pœnam. Quòd si actus disconveniens naturæ rationali & Legi, fiat liberè & cum cognitione, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est ad vituperium & pœnam; & sic actus est completè ac simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis non potest imputari ad vituperium & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis. Nam actus malus adæquatè moralis, est actus disconveniens naturæ rationali, & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porrò præter utramque actus interni malitiam est etiam malitia objectiva, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia,

quam habet objectum cum natura rationali ut rationali, & Lege divina.

Quæst. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Resp. 1. Non datur neque circa prima principia morum; quippe quæ sunt per se nota, & cuilibet rationis compoti per se obvia; qualia sunt ista: *Bonum est faciendum: malum fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Deus est colendus & amandus, &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, vel facilè ex per se notis colliguntur, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tum quia & facili diligentia cognosci possunt; & natura ipsa ac conscientia, *inquit Suarez*, ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apostolus ad *Rom. 1. & 2.* ait: Gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus Legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abstrusa, & remota à principiis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam sanctissimi & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se diffident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale: quorum proinde aliqui errant, cùm ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant nisi invincibiliter, cùm orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint. 2. S. Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter se diffident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis: & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo si non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus est, cùm sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; sicque damnatus est. 3. Quia cùm aliqua præcepta sint valde abstrusa, & remota à primis principiis, à quibus sine longo ac difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter, præsertim à rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non sunt moraliter capaces longioris discursus, & quibus etiam sine illorum culpa possunt deesse occasiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. la Croix, confixus est Romæ, ann. 1685. die 8. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contra jus naturæ agit.*

Quæst. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia est privatio actualis attentionis. Inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei alias notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantiæ actualis; quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, sit peccatum secundùm se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam: secùs, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadvertentia, inconsideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam sic-

ut cognitio habitualis non dirigit immediatè actum voluntatis, sed solùm mediante cognitione actuali proponente objecta: ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantiæ actualis, seu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicet potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur consideratè & prudenter procedere in actibus suis; & quodlibet peccatum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem, utpote necessariam ad sui observationem. Ea verò quæ ex illa fiunt contra Legem, sunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit & debuit vitari. E contra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, & excusant à peccato ea, quæ ex illa fiunt contra Legem: quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretativè quidem, est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porrò inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria. 1. In se ipsa, quando adest illa reflexio intellectus advertentis esse ampliùs considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. sequi passionem: vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. gr. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus.

Quæst. I. AN *motus Concupiscentiæ sunt peccata?*

Resp. 1. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plenè voluntarii ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis à dæmone excitati, vel sua sponte necessariò exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfectè, admittere, vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente verò perfecta advertentia, si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex *Rom. 1.* Quia mortale est velle perfectè, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem: hoc enim à Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licèt graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Conc. Trident. Sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus; quinimò coronatum iri qui legitimè certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus damnatis à Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava desi-*

desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto: Non concupisces. 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii, ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale: non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere.

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus indeliberati, ac involuntarii etiam in causa, & à voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quòd si sint imperfectè deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem actus: si verò plenè deliberati sint & approbentur à voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plenè voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Et Eccli, 5. *Ne sequaris concupiscentiam cordis tui. Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud Gal. 5. *qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* 2. Quia est quid inordinatum, & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi.

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. *Ita S. Thom. 1. 2. qu. 77. Art. 6.* Quia minuit cognitionem ac deliberationem requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit, ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quàm rationem illiciti, quæ voluntatem à consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum; quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cùm habeat sufficientem ad id deliberationem. *Ita S. Thom. Art. 8.*

Si verò talis passio tollat totaliter usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum: quia tunc id, quod ex illa fit, non est liberum, vel voluntarium in se, neque in sua causa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in causa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cùm sint indirectè & interpretativè voliti.

Resp. 2. Passio consequens, seu liberè excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potiùs auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. *Ita S. Thom. Art. 6.* inde inferens: *Et sic verum est, quod quantò aliquis majori libidine vel Concupiscentia peccat, tantò magis peccat.*

Quæst. III. *Quid & quale est peccatum infirmitatis, & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se, nec in causa, putà in prava consuetu-

ſuetudine efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia eſt illud, quod fit ex pura libertate; ſive quod neque ex ignorantia indirectè tantùm volita, neque ex paſſione antecedente committitur, ſed ex mera electione voluntatis; & ſic nihil habet quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex paſſione liberè excitata, eſt etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet; cum ejus prima radix ſit ſola prava voluntas, quæ paſſionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Reſp. 2. Peccatum ex infirmitate ſeu paſſione ex ſuo genere gravius eſt, quàm peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum, & voluntarium, at paſſio antecedens minuit quidem liberum, ſed auget voluntarium, nam auget voluntatis intenſionem ac conatum. Omnium verò, cæteris paribus, ex ſuo genere graviſſimum eſt peccatum ex malitia, quia omnium maximè voluntarium & liberum eſt.

Quæſt. IV. *An peccata commiſſa ex prava conſuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Reſp. Affirm. Ita S. Thomas 1. 2. quæſt. 78. art. 2. ibi: *Manifeſtum eſt quod quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione, & intenſione voluntatis. Nam, ut ait S. Thomas, habitus vertitur in naturam. Nec conſuetudo tollit deliberationem ſaltem citam, quæ ſicuti ad rectè agendum, ita ad actu peccandum ſufficit, licèt ſit imperceptibilis ob facilitatem & promptitudinem agendi; ut patet in homine aſſueto ad amandum Deum; qui audito ejus nomine ſtatim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minùs perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille eſt ei voluntarius in cauſa, nempe in conſuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quàm ſtultè igitur aliqui conantur excuſare ſua peccata, eò quòd ex pravo habitu oriantur, cùm inde augeantur! Unde Conc. Later. III. cap. 7. ait: *tantò graviora ſunt crimina, quantò diutiùs animam infelicem tenuerint.*

Quæſt. V. *Ad quid tenetur implicatus conſuetudine peccandi mortaliter?*

Reſp. Tenetur ſub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Eſt communis ſententia.* Quia mala conſuetudo eſt occaſio proxima & periculum mortale peccandi, imò & neceſſitas quædam moralis, in quam homo voluntariè ſe conjecit: *Dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas*, ait S. Auguſt. Lib. 8. Conf. cap. 5. mala quippe conſuetudo vehementer pertrahit ad ſimiles actus malos. At quiſque ſub mortali tenetur vitare & à ſe removere occaſionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cùm teneatur velle efficaciter vitare peccatum: alioqui cenſetur velle, ſaltem interpretativè, peccatum. Imò talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam conſuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntariè retinet in ſe occaſionem proximam peccati, & vult ſaltem interpretativè in morali periculo peccandi immorari, adeóque vult ipſum peccatum. Adde, quòd pravus habitus, quem non ſtatim curat evellere, neceſſitatem moralem peccandi augeat, & pariat cor-

dis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demùm impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, verbi gratia, blasphemiam, juramentum falsum, licèt absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi: quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in causa: quippe exteriùs sonant blasphemiam aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba, quæ exteriùs sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium: ita illicitum est velle in causa ponere illos actus; & præcipitur destructio causæ illorum, nempe consuetudinis: quæ consuetudo voluntariè permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirectè & saltem interpretativè actus illos illicitos ex ea ortos. Adde, quod ista grave scandalum parere apta sint.

Item motus alii subditi graviter inordinati; qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur à mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in causa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis merè internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

NOta. Actus voluntatis generatim dividitur in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est. Primus est volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate, ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi, & desiderio assequendi; quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tanquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*, juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eandem speciem, quam habet res vel actio, in quam fertur. *Ita omnes.* Constat 1. Ex Prov. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ.* Et Psalm. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Et Osee. 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt.* Quod indefinitè ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cùm hic etiam tendat in objectum suum. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum;

ctum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et verò ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Hinc desiderium licèt inefficax occidendi, fornicandi, &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ, &c. Desiderium verò leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tanquam objecto.

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, qua scilicet fit id omne, quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Genes. c. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi,* &c. Et Matth. 5. *Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2. Ex S. August. in Ps. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et Lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minùs reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur.* 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam à libertate actus interni, à quo imperatur, cùm immediatè procedat à potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cùm actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proindè quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. At quod est prorsus involuntarium non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet *S. Thomas* 1. 2. *quæst.* 20. *Art.* 4. & per se patet.

Nihilominus actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & Martyrium. Si verò malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac Censuris.

Resp. 2. Actus externus sæpissime auget per accidens, seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur: quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus, aut diutiùs duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo: vel continuatur diutiùs propter longiorem temporis moram necessariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque causam sæpiùs iteratur. Hinc sanctus August. Lib. 13. de Trin. cap. 5. ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur: sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.*

Quæst. III. *An desiderium conditionatum, seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, est peccatum, & quale?*

Resp. 1. Desiderium conditionatum rei vetitæ, per se loquendo non est mortale, si conditio apposita aufert totam, vel saltem gravem operis malitiam. *Est communis sententia.* Quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundùm se, neque ex objecto, à quo per conditionem gravis malitia verè excluditur. Non est autem per se peccatum desiderare præcisè objectum, à quo verè sublata est malitia.

Si tamen, ut sæpe fit, inducat periculum probabile consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale est se exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam est velle interpretativè mortale peccatum. Imò secluso tali periculo, ejusmodi desideria rarò vacant culpa saltem veniali, ratione inutilitatis, otiositatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quòd si conditio non aufert malitiam, tale desiderium vel delectatio in re gravi est culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem absolutè, cùm apposita conditio non verè tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræsentato; & sic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc est affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecto, quando vel re ipsa subest, vel possibilis est, & ea posita res seu actio non est ampliùs mala saltem graviter, ut contingit. 1. In iis, quæ solo jure positivo vetita sunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere, seu comederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset; vel optarem, ne esset hodie prohibitus esus carnium, ut illis vesci possem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, sed licitis tamen in aliqua circumstantia, si hæc pro conditione apponatur, v. g. Si essem judex, hunc homicidam morte mulctarem, &c. Rectè tamen monent ejusmodi desideria esse periculosa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera sunt plerumque occasio peccati, præsertim in materia periculosa, ut ex multorum lapsu constat, ut si dicas: Vellem uxorem ducere, si non essem Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando ea apposita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut si dicas: Vellem fornicari, si non esset infernus: Inimicum occiderem, si non essem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde, ac si non poneretur conditio. Item quando conditio per se impossibilis est, ut si ea, quæ intrinsecè mala sunt, ponantur non esse vetita; ut si dicas: Vellem furari, ni esset peccatum, vel ni Deus prohiberet: nam est verè consensus in objectum malum, & ut tale cognitum. Imò hoc optare est gravis culpa: nam est velle ut id, quod est per se malum, sit licitum, nec à Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ac lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non sapienter regatur à Deo: quod desiderium est graviter inordinatum, & pejus est quàm semel furari; nam pejus est furtum licere, quàm semel committi.

Resp. 2. Delectatio appetitus sensitivi de objecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua est licitum, v. gr. delectatio carnalis de culpa cum fœmina, si esset uxor, est mortalis: quia appetitus sensitivus semper fertur in objectum ut est in se, & omni conditione destitutum: nam imaginatio, cujus apprehensione movetur, quam sola sequitur, nullam conditionem apponere potest, nec præscindere malitiam ab objecto. Imò juxta varios, quævis

quævis delectatio de objecto intrinsecè malo perinde mala est, posita quacumque conditione, ac foret illa sublata: delectatio est affectus complacentiæ de objecto ut præsenti, qui unicè pendet ex delectabili, quod in objecto apprehenditur. Ergo si objectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis apposita nil operatur ad delectationem; nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Quæst. IV. *Quænam prohibentur præcepto isto:* Non concupisces?

Resp. Prohibetur tum quodvis desiderium, & complacentia objecti seu actus mali, & consensus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam desiderium habendi quodvis bonum proximi, sive uxorem, sive servum, sive fundum, &c. juxta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa, quæ illius sunt;* ita ut sit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat charitati, vetanti ne alteri fieri velis, quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt, atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant: quo cariùs vendere aut viliùs emere possint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipsi lucrentur. Medici item, qui morbos desiderant: judices, advocati, procuratores, scribæ, qui causarum litiumque vim & copiam concupiscunt &c.*

Quæst. V. *Quale peccatum est simplex delectatio morosa seu deliberata rei illicitæ?*

Resp. 1. Delectatio morosa seu deliberata admissa, de quolibet objecto vel opere mortaliter malo, est peccatum mortale, etiam secluso omni desiderio, proposito, conatu & periculo illud efficiendi; sumitque speciem & malitiam à tali objecto. *Est communis sententia*, & constat 1. Ex Prov. 2. *Qui lætantur, cùm male fecerint, & exultant in rebus pessimis, quorum viæ perversæ sunt, & infames gressus eorum.* Et Sap. 1. *Perversæ cogitationes separant à Deo.* 2. Ex S. August. Lib. 12. de Trin. cap. 12. *Totus homo damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* 3. Naturæ rationali & Legi divinæ disconvenit ac repugnat, quòd voluntas gratum & acceptum habeat id, quod naturæ rationali dissentaneum est, Deo displicet, & ab eo prohibetur. Ergo est peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo est affectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud: nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam est mortalis: nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adversatur, & sumit totam objecti malitiam, ex Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.* Ergo. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8. *Nullus delectatur*, inquit, *nisi in eo, quod est conforme appetitui ejus: Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus suus conformetur his, quæ secundùm se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale.* Idque verum est, quamvis delectatio sit

propter bonum finem: quia finis quantumvis bonus non tollit malitiam objecti.

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. gr. de furto, vel homicidio à se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam; est tamen minùs grave, quàm ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. August. loco citato. nam consensus efficax habet longè plûs determinationis. Item mortale est contra castitatem, gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio verò de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale, gaudere præcisè de objecto ex se non malo, sed sola Lege positiva vetito, quatenus non est de se malum, v. gr. de cogitato esu carnium die Veneris, non ut tali die posito aut ponendo. Nam neque objectum istud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis merè internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem, quàm si alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed qui à culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis, ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia, &c. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.* Quia est delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cùm talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideo actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas liberè eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula: *Talis est delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem causa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo modo artificioso patrandi malum, qui ex se malum non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 1. in Parabola, Luc. 16. *Laudavit Dominus Villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* 2. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quòd quis delectetur de modo, quo ebrius tremulè incedit, quo quis ex equo decidit, vel de industria, qua fur subtiliter crumenam emungit, &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; imò & mortalis ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quòd si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari.

Quæst. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est à peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: *ò felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicita est mortalis?*

Resp. Nego. Modò absit periculum consensus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis delectationis, non est secundum se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Imò hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur à suo objecto directo & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si vero cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. *S. Thom. 1. 2. qu. 74. art. 8.*

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, putà ad fungendum officio Confessarii, Medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, putà ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis: mortalis verò, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis capitalibus.

NOta. Peccata capitalia sunt ea, quæ non solùm sunt per se peccata, sed etiam radix & causa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur à Theologis post S. Gregorium, nimirum superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæst. I. QUid *est Superbia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. *Cupiditatis* nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id quod est, & afficitur erga seipsum tanquam aliquid excellentius quàm revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere; & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimatè, nec ad ejus gloriam referre, sed unicè & ultimatè propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magnifieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere, quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona, quæ non habes, vel majora quàm habeas, aut in eo ponas excellentiam, ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non à Deo. 8. Si bona tua accepta quidem à Deo credas, sed ea æstimes tanquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad Superbiam (ut notat sanctus Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona à se ipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum:) sed satis est, quod consideratis bonis suis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & animo se extollat, ac si non à Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis Superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tanquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte.* Et Prov. 8.

Deus

Deus arrogantiam & superbiam detestatur. Ratio est, quia superbia adversatur charitati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem.* EtS.Aug.Lib.2.de peccat. merit.cap.17. *Vitiorum namque omnium humanorum causa superbia est.*

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1. Quando præ superbia quis subjici renuit Deo, vel Superioribus, eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cùm quis bona sua æstimat à se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3. Quando finis ultimu ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, qua quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici Superioribus renuens, solùm plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere; est venialis; quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

Quæst. II. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta, speciatim verò hæc: 1. Sæpe humilitatem à Deo petere.

2. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrænatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates, sua peccata, vitia, defectus, miserias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihili; omnia quæ habemus esse à Deo; nostra merita esse esse illius dona: *Quis te discernit? quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coercere, seipsum contemnere; & ex sui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones, tanquam sibi propter peccata debitas, libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3. Meditari superbiæ pœnas, & humilitatis præmia, 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur, & qui se humiliaverit, exaltabitur.* Item & maximè exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis saturatus est, quemque imitari debemus: *Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli: & illam humilitatem eligeret servus, quam sectatus est Dominus,* ait S. Leo Magn. serm. 5. de Nativ.

4. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissimè actu referre, & crebrò exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt filiæ superbiæ, hoc est, vitia quæ à superbia tanquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt: scilicet præsumptio, ambitio, & vana gloria.

I. *Præsumptio*, & hæc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cùm Lucifer dicere præsumpsit: *Ascendam, & similis ero Altissimo.* 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni: ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium medici, advocati, judicis, confessarii, &c. 3. Cùm usurpatur dignitas,

tas, vel potestas, vel officium sæculare aut Ecclesiasticum, ut si audias confessiones, aut judices, aut exerceas actum ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infrà.*

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem, quem non mereris, vel majorem quàm mereris, vel majorem quàm mereris, vel ob rem qua cares: ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem, &c. qua cares: item si aspires ad officium, munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. gr. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendum aut tuendum.

III. *Vana gloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est ordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulata doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quàm par sit, aut præcisè propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vana gloria mortalis est, eodem modo, quo dixi de ambitione, ut si quis velis gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. gr. fornicatione, vindicta gravi, &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo, &c. Sæpe tamen est solùm venialis, quia sæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterùm debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei, vel bonum proximi, acceptare, aut moderatè expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ex sancto Thoma 2. 2. *quæst.* 132. *art.* 1.

Quamvis vana gloria sit filia superbiæ, tamen à S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quòd ex ea septem alia immediatè oriantur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur præceptum Superioris ex contemtu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi, semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur Superior ut Superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit:* & quia tunc quis ita affectus est; ut nullo modo velit obsequi Superiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo, putà ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Thom. inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cùm actus participet malitiam finis utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinatè prædicat de se id, quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falsò

falsò parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thom. quæst. 112. art. 2. Est verò mortalis culpa: 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum.* 2. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eandem cum illo speciem habet: quia sicut laudare opus mortale, v. gr. duellum, ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti: nam quævis virtus non solùm obligat ad actum quem directè præcipit, sed etiam indirectè obligat & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cùm quis gloriatur de ejus violatione, vel cùm ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans contrahit speciem talis peccati. *Sanchez, & alii.*

VI. *Hypocrisis*, & est simulatio virtutis, hoc est, factum quo quis mentitur se virtutem seu sanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quàm habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cùm sit mendacium facti. Sed mortale est, si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei aut proximi, putà ut quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium Ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit solùm veniale. *Ita S. Thom. quæst. 111. art. 4.*

VII. *Pertinacia*, & est perseverantia in propria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est, quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet; nam materia gravis est.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cùm quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus, mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in Tract. de Charitate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. QUid est Avaritia, & quale peccatum?

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum, hoc est, pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora, &c. Mortalis est, 1. Cùm in divitiis finis ultimus ponitur, ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* 2. Cum quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injurias, vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. gr. injustè alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo, &c. Hinc illud Eccli. 10. *Avaro nil est scelestius... Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam.* Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt*

dunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superfluè divitias amet, non tamen præfert earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cœlestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis, &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum, &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Greg. sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita durè exigendo à debitore, qui non est solvendo &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel charitatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit à spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cùm quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fallacia sive dolus, qui est alterius deceptio sive verbis sive factis; & Fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est ex genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra charitatem & justitiam; & contingit tripliciter. 1. Circa personam; quo modo Judas Christum prodidit. 2. Circa res, ut si miles declarat hosti modum capiendi arcem; vel si alterius vestem, pecuniam, &c. absconditam prædoni ostendas. 3. Prodendo alterius secretum tuæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæst. I. **Q**uid est Gula, & quale peccatum?

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. Unde opponitur abstinentiæ, & sobrietati. Sumitur aliquando strictiùs prout continet inordinationem solùm in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquisita, id est, pretiosiora quàm conveniat tuo statui vel necessitati. 3. Si plus justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisitè præparata; juxta hunc versum.

Præpropere, lautè, nimis, ardenter, studiosè.

Quod spectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non potest dari una certa regula omnibus secundùm eandem mensuram. Sed

plus & minùs exigitur secundùm varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quàm alio, secundùm dispositionem sui corporis . . . . . Tantum ergo potest, & debet quis comedere & bibere, quantùm credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum, quæ sibi incumbit agenda, ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cùm autem ex delectatione cibi vel potus plus sumit, quam sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat, ait S. Anton. part. 2. tit. 6. cap. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamsi vilissimi sint cibi & potus, ut paulo ante notat post S. Augustinum, qui L. 10. Confess. c. 31. ait: *Hoc me docuisti, quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.*

Resp. 2. Peccatum gulæ mortale est in multis casibus: unde ad Gal. 5. comessationes inter opera excludentia à regno Dei numerantur. Et 1. quidem, ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem suum ultimum constituat, juxta illud ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est:* Idque quamvis solùm interpretativè, ut cùm quis ex affectu gulæ paratus est peccare mortaliter: nam hoc ipso quòd mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deserit, hancque illi suo facto præfert. Item cùm quis nil quærit aliud, quàm edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas ferè omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit. (*a*) 2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob solam voluptatem cibo & potu usque ad vomitum scienter se ingurgitat: nam hoc, etiam seclusis scandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi sanitatem, & graviter reprehenditur ab Isaia, cap. 28. *Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordibusque.* Idem dic, si quis postquam multùm comedit, ad vomitum se excitet, ut iterum ob solam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præsertim elevatam, estque plus quàm bestiale. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam sibi, aut familiæ suæ, aut creditoribus infert; sanitatem corporis graviter lædendo, se reddendo impotentem ad solvenda debita, filios vel filias in statu convenienti non collocando, item non opitulando gravem necessitatem patienti; aut si inde notabiliter ineptus fiat ad functiones aliquas, ad quas sub mortali tenetur, &c. 5. Si quis saltem extra necessitatem extremam, carne humana aut sanguine vescatur. *Ita communiter.* Nam hoc est contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac instinctum rectum naturæ: unde ab hoc tamquam à re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitùs barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis, quia tunc sic alterata est, ut dici nequeat carnis humanæ sumptio. 6. Ratione gravis scandali, vel periculi peccandi graviter.

Extra hos casus peccatum gulæ est solùm veniale, *S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 2.*

Quæst. II. *Quænam sunt gulæ remedia?*

Resp. Hæc 1. Considerare gulæ incommoda ac damna: nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona desideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum ad sua-

(*a*) Huc spectat propositio 8. ex damnatis ab Inn. XI. *Comedere & bibere usque ad saturitatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.*

ſua officia, & exercitia ſpiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ & gaudiis ſpiritualibus, vitam minuit, & morbos & multa peccata parit; aditum vitiis aperit, & intercludit virtutibus. Item cogitare quàm cito tranſeat cibi & potus delectatio, gravia autem mala ex gula orta manant.

2. Vitare occaſiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam, nil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum, quod adhuc licitè ſumi poſſet, & præſertim quod magis arridet palato.

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas, & quale peccatum?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu usque ad violentam privationem rationis, ejusque poteſtatis proximæ. Eſt peccatum mortale, ut inter omnes conſtat. 1. Ex Iſa. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam.* Et 1. ad Cor. 6. *Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt:* Vox græca ſignificat ebrios. Et ad Galat. 5. ebrietas recenſetur inter opera carnis, quæ excludunt à regno Dei. 2. Ex conſenſu Patrum & Doctorum. Pro omnibus ſint, S. Baſil. hom. 14. *Ebrietas dæmon eſt voluntarius.... Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica.* S. Ambroſ. Lib. de Helia, cap. 14. *Noxia eſt ebrietas ad corporis ſanitatem, mentis etiam crimen adjungit.* S. Hieron. Epiſt. 83. *Qui inebriatur & mortuus & ſepultus eſt.* 3. Quia eſt gravis inordinatio, eſt difformitas violenter adimere ſibi poteſtatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi ſua munia, vitandi malum, faciendi bonum; & ſubveniendi neceſſitatibus ſubitis animæ ac corporis; atque ita ſe ad brutorum ſtoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc poteſtas ſic amittitur.

Quare non licet ſe inebriare, ſive ad vitandam mortem ab altero intentatam: nam (ut ait S. Auguſtin. ſerm. 232. vel S. Cæſarius) *Etiamſi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem occideretur.* Ebrietas quippe, ſicut fornicatio, non eſt medium ex ſe ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum; quòd tamen rarò & ferè numquam eſſe poteſt, cùm, teſte Hyprocrate, ebrietas ſit valde periculoſa corporis ſanitati. Ita S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excuſaretur per hoc quis ab ebrietate ſecundùm S. Thomam, quamvis faceret cauſa medicinæ: & per conſequens peccat mortaliter & ſumens, niſi crederet ex illo potu non poſſe inebriari, & medicus, vel alius qui hoc ſibi ſcienter conſuleret, & propinaret hoc exiſtimans.* Nam ebrietas quovis modo intentata ac procurata, ſemper graviter diſconvenit naturæ rationali quà rationali, cùm violenter rationem perturbet, adimat poteſtatem ea utendi, & ſubveniendi neceſſitati animæ ac corporis, Dei imaginem fœdet, atque hominem ad ſtatum bruti redigat.

Nec dic: Ebrietatem conſiſtere tantùm in exceſſu vini, voluptatis cauſa. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recenſiti ſemper ſequuntur, & temperantia violatur; cùm immoderata potus vel cibi ſumptio, præciſo hoc vel illo fine, ei opponatur: neque enim ad violandam aliquam virtutem neceſſe eſt agere ex voluptate. Enimvero ſi duo, propoſito præmio, inter ſe contenderent, uter illorum plus vini biberet, & usque ad privationem rationis biberent absque voluptate, imò cum moleſtia, ſaltem quantùm ad exceſſum; nonne contra temperantiam peccarent,

carent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo SS. Patres excessum vini sine ulla exceptione semper damnant.

Ut autem ebrietas sit mortalis sufficit, quòd sit voluntaria indirectè vel interpretativè. Quare peccat mortaliter. 1. Qui expressè non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantùm potest, non satis attendens an sequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia saltem se exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem saltem interpretativè. Item si hoc periculum advertere possit, & negligat etiamsi privatio rationis solùm eventura sit post unam alteramve horam; cùm nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id, quod alter sine mortali facere nequit; & eum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus incitant vel cogunt, aut se invicem obligant, ex cap. 14. *de vita & honestate Clericor.* ex Concilio generali Later. Nam saltem alios vel se conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebriosis, vel ebrietati proximis vinum subministrant, & de iis, qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire possunt.

Nota. 1. Ebrietas sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet. 1. Mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in se, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere. ut sunt paterfamilias, magistratus, &c. 3. In Clericis præsertim sacro ordine insignitis, & maximè curatis, tum propter scandalum majus, tum quia ebrietas est libidinis fomes ac nutrix; tum propter damna, quæ aliis oriri possunt, cùm Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in necessitate occurrente: unde à multis Conciliis sub gravibus pœnis ebrietas illi speciatim prohibita est.

Nota. 2. Ebrietas perfecta cognoscitur. 1. Quando quis non novit discernere inter licitum & illicitum, vel non potest solita officia exequi. 2. Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit, quomodo domum redierit, &c. 3. Si ea fecit, quæ nunquam integra mente solet: ut si turpia vel absurda protulerit, cùm aliàs sit pudicus & prudens; si juraverit, blasphemarit, vel familiam perturbarit, cùm aliàs sit modestus, & benignus, &c.

Quæst. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa imputantur ad culpam, ut cædes, vulnera, blasphemia, &c.*

Resp. Affirmat. si prævisa sint ut verisimiliter secutura, vel prævideri potuerint. *Est communis sententia.* Quia sunt sufficienter voluntaria: qui enim vult causam, vult consequenter effectum saltem interpretativè, si hunc cognoscat vel cognoscere possit probabiliter ex ea secuturum: ad culpam autem mortalem sufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 77. art. 7. ibi. *Aliquid potest esse voluntarium vel secundùm se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur; vel secundùm suam causam, quando voluntas fertur in causam & non in effectum, ut patet in eo, qui voluntariè inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit.*

Imò

1tu. Quae verba sint de essentia ~~in consecratione~~ ad Sacramentum
Eucharistiae constituendum sub utraque specie ?

2 An in consecratione panis praerequirantur verba, qui pridie ?

3 An Sacramentum et in casu sit validum, et qualenam peccatum
Publius commiserit ?

Imò peccata, quæ probabiliter secutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiam si reipsa post non sequantur: quia istud est per accidens defectu objecti; & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirectè, vel saltem interpretativè, volitum est. Secùs de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo sunt voluntaria.

Quæst. V. *Quænam sunt filiæ gulæ?*

Resp. Ex S. Gregorio hæ sunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula, est mortalis, quando quis ex intemperantia sit ineptus ad intelligenda vel præstanda ea, quæ ad salutem ei sunt necessaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa*, &c. Luc. 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, choreas inhonestas, &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risus movendi causa.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæst. I. QUid est luxuria?

Resp. 1. Est inordinatus appetitus vel usus venereorum, aut voluptatis venereæ. Esse peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria . . . quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2. Quia cùm usus rei venereæ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani, censetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia est in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consummatam, quæ consistit in voluntaria effusione seminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio seminis. Consummata duplex est: alia naturalis, quæ est voluntaria seminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulant naturæ actus ad hominis generationem requisiti: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

Quæst. II. *Quot sunt species luxuriæ consummatæ naturalis?*

Resp. Sex, nempe simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, & sacrilegium, quorum quinque ultimæ habent specialem & notabiliter diversam inter se difformitatem superadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. *Solutos* voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine.* Nam ex S. Thom. quæst. 154. art. 6. *fornicatio est concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper per se peccatum mortale, Fide constat ex ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem*

tem in regno Christi & Dei: Et ex 1. ad Cor. 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et ad Galat. 5. supra citat. Esse verò intrinsecè malam graviter, patet ex eo, quòd per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis, hæc enim requirit operam viri & fœminæ, qui sint inter se conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominùs debuit à Deo, authore naturæ generaliter prohiberi pro omni casu: nam alioqui homines cupiditate excœcati facile sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Imò numquam potest cessare hoc damnum & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & à parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & rectè educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tam clarum videtur, Fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam, quia interdictam, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Cæterùm fornicatio cum concubina est cæteris gravior: quia concubinatu homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet, quin prius concubinam ejecerit, nisi ejiciendi tempus omninò desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Imò etiamsi eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus, antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli, est secundùm omnes, longè gravior, quàm cum catholica. Imò juxta Delugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem, quia prohibitum est ab Ecclesia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ: atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis à vera fide, ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesia quævis copula cum infideli, quæ semper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio est non solùm contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus sancti. 1. *ad Cor. 6.*

Copula verò cum alterius sponsa præter luxuriam, continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quod fides data violetur, & res alteri promissa & ex justitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de sponso affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, seu corrumpitur. Qui si fiat virgine coacta, vel per dolum seu fraudem seducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur; alteram ejus patri, in cujus custodia manet.

Quòd si nec invita, nec seducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem

suæ

ſuæ virginis, donec nuptui collocetur; juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi ſunt? ſerva corpus illarum:* Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis graviſſimam mœſtitiæ ac ignominiæ cauſam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item conſtituit fœminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert ſignaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur ſtuprator. Quare circumſtantia defloratæ virginitatis fœminæ, etiam absque vi, dolo, falſis perſuaſionibus, debet in confeſſione exprimi, præſertim cum ſit verum ſtuprum, *ex S. Thom.* 2. 2. *qu.* 154. *art.* 6.

Porrò eſt etiam ſtupri ſpecies, cùm adoleſcens virgo à muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc eſt illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus eſt, cùm perſona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii cauſa, ſive ſit mas, ſive fœmina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta: ſive vis inferatur ſoli perſonæ abductæ, ſive parentibus ſolis, ſive utrisque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, alteram contra juſtitiam, ob injuriam illatam perſonæ abducto invitæ, vel ſaltem ejus parentibus aut Tutoribus, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia extrahitur ipſis rationabiliter invitis. Graviſſimæ pœnæ in utroque jure contra raptores ſtatuuntur.

4. Adulterium eſt concubitus perſonarum, quarum alterutra, vel utraque eſt conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor; nec uxor ſui, ſed vir, ex 1. *ad Cor.* 7. tum contra matrimonii ſtatum & ſanctitatem. Unde ſpecialiter prohibetur à Deo, *non mœchaberis.* Et 1. Cor. 6. *neque idolis ſervientes, neque adulteri Regnum Dei poſſidebunt.*

Quod ſi conjux adulterantis conſentiat, adhuc concubitus erit contra juſtitiam. Quia eſt ſemper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux eſt, cui cedere validè non poteſt, eò quòd ei competat non ad bonum privatum, ſed ratione ſtatus, qui communis eſt. Unde cùm ceſſio juris ſit nulla, jus manet, & ſic tunc violatur: ideóque ſemper eſt verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium adeóque ſufficit in confeſſione dicere: ſe eſſe fornicatum.*

Triplex eſt adulterium. Nam vel eſt copula conjugati cum ſoluta, vel ſoluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si fœmina ſit conjugata, gravius eſt peccatum, quàm ſi vir tantùm, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, ſuppoſitionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & ſæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumſtantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipſe cooperatur fœminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde ſequi nata. Si verò uterque ſit conjugatus, adhuc gravius eſt, quia eſt duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriusque conjugem, exprimendæ in confeſſione.

5. Inceſtus eſt copula perſonarum conſanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur caſtitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ conſanguineis vel affinibus debitæ. Eò gravius ſcelus eſt,

eſt, quò gradus eſt propinquior, qui proinde in confeſſione exprimi debet: nam conſanguineis & affinibus pro diverſitate graduum diverſus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multò gravior eſt inceſtus cum conſanguinea, quàm cum affine v. gr. cum ſorore propria, quàm cum ſorore uxoris. Quia vinculum illud eſt multò arctius: nam plus eſt eſſe conjunctum ex proprio ſanguine, quàm ratione ſanguinis uxoris; conſanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major eſt propinquitate affinitatis, quæ eſt duntaxat mediata & voluntaria. Imò inceſtus in conſanguinitate differt ſpecie ab inceſtu in affinitate: nam reverentia debita conſanguineis, quæ violatur, eſt notabiliter diverſa à reverentia debita affinibus, cùm habeat motivum notabiliter diverſum, nempe communionem ſanguinis & originem ab eodem ſtipite: ac proinde hi duo inceſtus habent turpitudinem notabiliter diverſam.

Inceſtus verò ſpiritualis, qui eſt copula illicita inter perſonas impeditas ob cognationem ſpiritualem ortam ex Baptiſmo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam inceſtus, quatenus eſt copula inter perſonas vinculo ſpirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Eccleſia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam ſacrilegii, eo quòd prohibitio iſta facta ſit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio ſpiritualis in ſpecie, ut innoteſcat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

6. Sacrilegium venereum eſt violatio rei ſacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem ſacræ, quæ ſic violari ſolent, ſunt perſona voto caſtitatis etiam ſimplici obſtricta, & locus ſacer.

Quare ſacrilegium eſt, 1. Omnis actus tum externus, tum etiam merè internus luxuriæ ſive conſummatæ, à perſona voto caſtitatis obſtricta, vel ab alia cum illa aut circa illam commiſſus: ut ſunt pollutio, copula, oſcula, tactus, deſideria, delectatio moroſa, &c. Nam per tales actus violatur ſanctitas perſonæ, quæ per votum caſtitatis corpus ſuum, & affectus ſuos omnes quoad voluptatem veneream Deo conſecravit. Quod ſi utraque perſona ſit ſacra, erit duplex ſacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etſi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco ſacro, nempe in Eccleſia vel cœmeterio. Nam ſunt contra reverentiam loci ſacri, & ejus intuitu ab Eccleſia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta; quam non permittit ſanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Eccleſia prohibetur.

Porrò tantò gravius eſt ſacrilegium, quantò fœdior eſt luxuria: quia tantò magis repugnat reverentiæ debitæ rebus ſacris.

Nota. Peccatum luxuriæ confeſſarii cum Pœnitente, continet malitiam duplicis ſacrilegii, tum contra votum caſtitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odioſum ac ſuſpectum, maximè ſi ſumitur ut medium ad peccandum. Imò licèt tale peccatum non ſit propriè inceſtus, quia non contrahitur cognatio ſpiritualis, niſi ex Baptiſmo & Confirmatione, cap. 3. *de cognat. ſpirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tanquam inceſtus ſpiritualis: nam eſt inceſtus quidam ſimilitudinarius,

ex cap. *Non debet* 30. quæst. 1. ubi Cœlestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata. Si fortè (quod absit) hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annis, Presbyter duodecim,* &c. *& deponatur, si tamen in conscientiam populi devenerit.* Et ex cap. *Omnes*, eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia*, ait S. Thom. in 4. dist. 42. quæst. 1. art. 2. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet, *Sanchez, Delugo, &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

Resp. Cùm hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actus venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus, ideò sunt quinque ejusmodi peccata.

1. Mollities, seu pollutio propriè sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu; sive illud foras effundatur, ut in maribus, sive intus diffluat in matricem, ut in fœminis.

2. Inordinatus concumbendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, est peccatum mortale, cùm repugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est; & quidem gravius pollutione, cùm ei superaddat inordinatum congressum. Quod si modus debitus non servetur, sed vir succumbat: vel aversè accedat more pecorum, vel à latere stet aut sedeat, tunc modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas juxta communem sententiam, non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico, *per se*, quia potest esse, & est plerùmque signum concupiscentiæ mortalis, cùm fit ex sola libidine sine causa, ut dicit S. Thom. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cùm scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium: nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum: sed conveniens, modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum fœmina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Nec refert, in quo vase coeant masculi inter se, & fœminæ, sive in vase anteriori aut posteriori, sive in ore, aut quavis alia parte; cùm Sodomiæ perfectæ malitia consistat in affectu ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est applicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii si fiat à persona conjugata vel cum illa, sacrilegii si cum sacra; incestus si cum consanguinea aut affini, &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione an fuerit agens, vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ fortè non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrimque; & cùm sic intervenisse noscitur, exprimi debet.) Nam diversa sunt peccata voluntariè pollui, & solùm cooperari pollutioni

alterius: aliud enim eſt non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo.*

Hæc ſodomia eſt diverſæ ſpeciei ab imperfecta. Nam non ſervare in copula carnali debitum ſexum, eſt deformitas contra rectam rationem, notabiliter diverſa à deformitate, quæ ineſt congreſſui, quo non ſervatur debitum inſtrumentum ſeu vas, ſervato debito ſexu.

5. Beſtialitas, quæ eſt coitus cum beſtia ſive ejusdem, ſive diverſi ſexus, eſt ſcelus cæteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diverſitas ſpeciei magis repugnat inſtituto naturæ. Ad hoc revocatur congreſſus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam, eſt etiam contra virtutem religionis, propter commercium & ſocietatem cum capitali hoſte Dei.

Porro hæc omnia peccata inter ſe ſpecie differunt; nam ſingula habent ſpecialem & notabiliter diverſam deformitatem caſtitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Mollities, Sodomia, & Beſtialitas ſunt peccata ejusdem ſpeciei infimæ, ideoque ſufficit dicere in confeſſione, ſe procuraſſe pollutionem.* Sunt etiam graviora aliis ſpeciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per ſe magis ſunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his ſpeciebus poſſunt eſſe graviores culpæ ex alia parte, ut ſcilicet involvunt malitiam alterius ſpeciei contra juſtitiam, pietatem, religionem: nam ſimplex pollutio non eſt abſolutè majus crimen quàm concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæſt. IV. *An pollutio voluntaria eſt per ſe ſemper peccatum mortale?*

Reſp. Affirm. Ita omnes. Conſtat. 1. ad Corinth. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Et ad Epheſ. 5. *omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Chriſti, & Dei.* Pollutio autem eſt vera immunditia ac impuritas, & quidem ſpecialis. 2. Quia eſt intrinſecè mala, & crimen ſimplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura ſua ordinatum eſt ſemen humanum: ideóque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Geneſ. 38. ubi de Onan fundente ſemen in terra, ait: *Et idcirco percuſſit eum Dominus; quod rem deteſtabilem faceret.* 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Mollities jure naturæ prohibita non eſt: unde ſi Deus eam non interdixiſſet, ſæpe eſſet bona, & aliquando obligatoria ſub mortali.*

Quare, ſecundùm communem Doctorum ſententiam, nullo caſu, etſi non voluptatis, ſed ſolius mortis vitandæ cauſa, licet in ſe vel in alio quovis modo, pollutionem voluntariè procurare, admittere vel intendere, aut aliquid ſumere ea intentione, ut etiam in ſomno accidat. Nam ipſe actus pollutionis independenter à delectatione, ſecundùm ſe graviter repugnat generationi, quæ ſola eſt finis ſeminis humani. Et ideo neque licet præbere, aut ſumere medicamentum ad corrumpendum ſemen, illudque emittendum via ordinaria ſine delectatione.

Porrò de diſtillatione, quæ eſt fluxus humoris quaſi medii inter urinam & ſemen, idem ſentiendum eſt, quod de pollutione, ſi fiat cum ſenſu delectationis venereæ. Cùm autem fit ſine ulla commotione ſpirituum genitalium, & abſque omni carnali delectatione, de ea non eſt magis curandum, quàm de ſudore, *inquit Cajetanus.*

Obj.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo, &c. *Resp.* Disparitas est, quod partes corporis per se & primariò ordinentur ad totum constituendum; unde de illis disponere licet ad totius conservationem. At semen solùm institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideóque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quòd si ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset, ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea sentitur, homines passione excœcati & illecti, eam licentiam facilè extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissimè illum casum adesse sibi falsò persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis aliàs futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cùm abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus à natura concessos.

Dixi, *voluntaria.* Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se nec in causa, ut sæpè fit in somno, vel quando ex causis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directè, vel indirectè, aut interpretativè, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directè procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Aliàs non est peccatum, nisi indirectè procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno, defectu libertatis. *Ita S. Thom. in 4. dist. 9. art. 4.* Quod si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modò absit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione,) quia, inquiunt, est præcisè pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certò autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum, quia non præcisè patitur, sed positivè continuat illam. Imò dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam, vel ex qualitate personæ, se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum qua desideratur concubitus, quæ si sit soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii, si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii, &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus, ad incestum si sint consanguinei aut affines, &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam nec delectationem

veneream: nec aliquid adhibendo ut pollutio in somno sequatur?

Resp. Azor cum aliis negat: quia pollutio est mala ex objecto suo & natura: at non licet etiam ob bonum finem desiderare id, quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Antonino, 2. part. tit. 6. cap. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantum sine peccato, id est, sine hoc quod det operam, sed via naturali; non est peccatum.* Ratio, quam affert Sanchez, est, quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secùs de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est, utrum liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcisè ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. S. Thom. *in 4. dist. 9. art. 4. q. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait: *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.* Porrò constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua tanquam causa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, imo adsit propositum illos motus comprimendi, cùm insurgent. Quia, 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas causas horum motuum proximè excitativas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales causas honestans. 2. Meritò effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti causam proximam sine necessitate eam cohonestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus: volitio enim continuandi causam, est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia, &c.*

Causæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones, quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, aut turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio rerum valdè obscœnarum, & ad libidinem allicientium, quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi; *sine necessitate;* nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in causa sed solùm permissa; quia adest justa ratio ponendi causam illam; & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cùm adest justa causa non impediendi, & abest consensus periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etsi prævideat pollutionem inde secuturam, modò

absit

absit periculum consensus in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tanquam causa seu dispositione remota & per accidens, prævidetur secutura pollutio vel delectatio venerea, modò neutra intendatur, & absit periculum consensus in delectationem veneream. Quia 1. Cùm illi motus facillimè & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in causa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine: sed è sola natura corrupta oriri censentur: alioqui enim homo teneretur abstinere à multis actionibus licitis ac necessariis, ne illos motus experiretur. Nec causæ illæ remotæ censentur moraliter illorum causæ, nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, quia illi motus excitantur ex naturæ corruptione. Sed potiùs illa effusio procedit à virtute naturali expellente. 2. Quia jus suum prosequenti, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet tales causas sine justa causa ponere, esse veniale etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati, quòd sine utilitate honesta cogente ponatur causa remota, & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Causæ autem remotæ & per accidens horum motuum sunt eæ, quæ nec sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent; sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum: vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta, &c. Quare hæc accedente honesta & utili causa, & secluso periculo consensus, sunt licita quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solùm permissi, non voliti, eo quòd nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensus, exurgentem.

Quod si esset periculum probabile consentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries quis in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta & utili, v. g. auditione confessionum, abstinere: nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

Quæst. VI. *An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?*

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum consensus in illam aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi: venialiter verò si advertentia sit solùm imperfecta ac semiplena, qualis est in semidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta causa, v. g. ut tales res meliùs discernat ad confessarii vel medici munus rectè obeundum, non peccat, secluso periculo consensus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu aut ratione periculi: Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat seclusis delectatione venerea, & periculo consensus in rem cogitatam, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia raro absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto;

sto; nam hæc materia est valdè lubrica & periculosa.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata luxuriæ non consummatæ?*

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes, &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis cap. 6. desiderium simplex etsi inefficax, actus luxuriosi, habere malitiam mortalem ejusdem speciei; sic desiderium simplex copulæ cum conjugata vel consanguinea habet malitiam adulterii vel incestus. Nunc de cæteris agam.

Quæst. VIII. *An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?*

Nota. 1. Delectatio morosa est delectatio deliberata, sive delectatio post sufficientem advertentiam admissa, seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim *morosa*, non à mora temporis quo durat, cùm peccatum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis, quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, ea acceptando aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota. 2. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, merè sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate residet sine ullo motu sensibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si sit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo ut objecto. Delectatio merè sensibilis est, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei sensibilis cum organo sensus, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas: qualis est delectatio, quæ percipitur ex tactu rei blandæ, ex gustu, ex musica, &c. Delectatio venerea est ea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsita aut admissa, est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia.* Prob. Quia 1. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem, estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristotel. Galen. Hypocrat. & Medici. Ergo cùm seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illam ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis: nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem à forma, ad quam disponit, motus à termino ad quem tendit, medium à fine, causa à suo effectu. 2. Inter omnes constat, moraliter & practicè loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberatè admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis; eo quòd difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviorem non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculativè, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem; cùm certum sit etiam speculativè omnem actionem, cui per se annexum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam; nam *qui amat periculum,*

lum, in illo peribit. Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretativè ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo, &c. *Resp.* Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In Societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publicè, vel privatim sententiam huic oppositam, non modò ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundùm illam cuiquam consilium det. Ex Congregat. 9. Decreto 24.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negativè se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat. Quia voluntas tenetur reprimere positivè motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem, per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius & alii communiùs cum S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones... Alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cùm aliquis postquam deliberavit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominùs circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit.* Prob. Quia 1. Conc. Trid. Sess. 5. Can. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed viriliter per gratiam repugnantibus.* Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. 2. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cùm juxta omnes sit mortale illis positivè consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundùm rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expressè ac positivè reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos; ita nec ad motus turpes à dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem: nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cùm moraliter impossibile sit voluntatem diu se negativè habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum.*

Imò sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deserendo actionem, quæ eos excitat, ni obstat causa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cùm vix discerni possit, utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo

homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cùm abest justa causa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscœnarum ex sola curiositate dimittere statim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, v. gr. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere.

Porrò medium aptissimum compescendi motus illos est mentem statim aliò avertere, & si perseverent, orare, signo crucis se munire, oculos ad imaginem Christi Crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte, &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & à tali objecto avocet.

Quæst. X. *An delectatio morosa de actu luxuriæ, v. gr. copula cogitata, contrahit non solùm malitiam substantiæ operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum ei annexarum, & speciem mutantium?*

Resp. Affirmat. Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii. Quia talis delectatio versatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solùm opus, sed etiam circumstantiæ illi annexæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam à toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel consanguinea, pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

Quæst. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp. 1. Ista omnia, imò & amplexus, oscula & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, mánus, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. *Est communis sententia*, & constat ex dictis: nam mortale est, extra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cùm hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antoninus) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso, quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solùm qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *ad Rom. 1.*

Resp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis ejusdem vel diversi sexus, sunt mortales, si fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem veneream, sed ex sola curiositate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia, 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex se tendunt, illamque valdè excitant, & sic sunt causa illius proxima, imò ex suaptè natura ad effusionem seminis referuntur. Ergo simul cum illa graviter prohibentur: Nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter

graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde causa participat malitiam sui effectus. 2. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ *ad Gal.* 5. dicitur excludere à regno Dei.

Hinc seclusa necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale, & quisque tenetur quantùm potest, omnino talia impedire in se, & illis resistere, cùm sint intrinsecè mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur: quia per se tendit ad pollutionem. *Ita Sanchez*, secùs dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine & delectationis ac pollutionis periculo fiat; quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Resp. 3. Aspectus partium pudendarum alterius sexus, item concubitus viri cum fœmina, quamvis non animo libidinoso, sed ex sola curiositate vel levitate, mortalis est. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per se multum excitat, & periculum mortale consentiendi in delectationem veneream affert, & valdè honestati naturali adversatur. *Ita Sanchez*, *Reginald. Layman*, *&c.*

Aspectus verò pudendorum ejusdem sexus vel proprii corporis, aut coitus animalium ex sola curiositate vel levitate, seclusis affectu venereo, scandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos est solùm venialis; quia nec graviter honestati adversatur, nec adeò ad luxuriam per se incitat. Potest tamen esse mortalis ratione periculi, spectata aspicientis speciali fragilitate, quod non raró abest in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi sunt. Et certò mortalis est, si fiat ex voluptate deliberatè quæsita.

Resp. 4. Amplexus, tactus & oscula etiam in partibus honestis, ob solam delectationem merè sensibilem, & nondum actu veneream, sunt culpa mortalis inter personas diversi sexus libidinis capaces, saltem si fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expresse delectatio venerea. Quia illi actus sic exerciti, per se non parùm excitant commotionem spirituum genitalium, & delectationem veneream, quæ necessitate quadam physica oritur ex tali delectatione sensibili, saltem repetita vel diuturna: & quia supposita propensione naturæ inordinata in voluptate carnis, non possunt sic usurpari absque delectatione morosa concubitus: aut saltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & consensus in illam; & sic sunt causaliter libidinosi, utpote libidinis causæ. Malitia autem talium actuum non ex fine solùm, sed etiam ex affectu, quem pariunt, sumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantùm veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Resp. 5. Amplexus, contactus manuum, oscula in facie, si juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honestæ causa, non sunt peccata per se, quia non sunt impudica, nec per se tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem causam. *Ita communiter cum S. Thoma 2. 2. quæst. 154. art. 4.* Si verò ista fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, sunt solùm venialia, modò absit omnis affectus libidino-

dinosus, & periculum peccati gravis tam in se quàm in alio, nec habita ratione constitutionis personarum, delectationem veneream multùm excitent.

Si autem ista sine causa exercita, longiora sint, aut crebrò fiant inter personas libidinis capaces, sunt mortalia. Quia arguunt affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum consensus in illam. Nam (ùt rectè monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solùm venialia, si repetantur aut diutiùs protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoso alterius, qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aspectus impudici mortales supradicti, ex communi sententia sunt ejusdem speciei moralis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem suapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia; dispositio autem & media sumunt malitiam à suo termino & fine: ac proinde ista omnia contrahunt diversam specie malitiam, pro diversitate personarum, à quibus, & circa quas exercentur: ut malitiam sodomiæ, si cum simili sexu exerceatur: adulterii, si cum conjugata aliena, incestus, si cum cognata, &c. Nam cùm opera circa eas personas differant specie, ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illa tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. *Ita Sanchez, Lessius, & alii.* Impudicus verò sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi aliò referatur ex intentione agentis.

Quæst. XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in se vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navarr. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium est ex objecto mortalis, cùm sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio verò de actu turpi apprehenso est per se mortalis: ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solùm ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæc adversantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Et c. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas.* Tamen juxta S. Antoninum, & alios non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quòd qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat.... Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundùm Thomam, permaximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale*

ibi,

ibi, ratione scandali seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus: ut cùm audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multùm lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis, ait S. Antonin. p. 2. t. 5. c. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raró abest periculum turpis desiderii aut complacentiæ, sive in proferente ac legente, sive in audientibus sermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac lascivarum in vel coram juvenibus aut aliis infirmis spiritu, raró vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala,* 1. ad Cor. 15. & *præbent verba ad res ipsas ingressum,* ait S. Athanas. Hinc obscœna proferens tenetur in confessione exprimere numerum eorum, quibus fuit occasio turpis desiderii vel delectationis. Qui veró alteri præbet occasionem sermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præstat authoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiam si rem narratam interiùs non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, est mortalis.

Idem est de gestibus turpibus ac de turpiloquiis, cùm sint etiam signa ad luxuriam incitantia, & de turpibus spectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non sunt absolvendi, nisi illos comburant.

Quæst. XIII. *An licent oscula, amplexus, tactus, &c. in sponsis, & viduis?*

Resp. 1. Omnis delectatio venerea, aspectus & tactus turpis seu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, sunt mortales in viduis & sponsis. *Ita Sanchez, & alii communiter.* Quia cùm omnis delectatio venerea & actus libidinosus suapte natura ordinetur ac tendat ad effusionem seminis & copulam, est mortalis in non conjugatis: cùm effusio seminis & copula sit in ipsis mortalis: nam medium à fine, & actio à termino ad quem tendit, malitiam ac speciem sumit. Cùm ergo copula tam sit sponsis ac viduis illicita, quàm aliis solutis: tam etiam iis illicitus est omnis actus turpis ac impudicus. Et veró cùm sponsalia sint solùm promissio futuri matrimonii, non traditio corporum, nullum tribuunt jus præsens in corpus alterius in ordine ad copulam hìc & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per se ordinantur: sicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcisè promissum est.

Itaque solùm licent sponsis amplexus & oscula honesta, juxta morem patriæ, amoris honesti significandi & fovendi causa. Hinc sponsi non debent relinqui soli, ob periculum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores passim monent.

Resp. 2. In sponsis ac viduis mortalis est voluntaria delectatio carnalis, seu delectatio appetitus sensitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehensa sub conditione si adesset matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter.* Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, est delectatio absoluta, præsens & conjuncta cum actuali commotione spirituum genitalium per se ordinata ad copulam præsentem: sive carnalis illa delectatio est delectatio venerea præsens & voluntaria, quæ ex se ordinatur ad copulam præsentem, ideoque semper mortalis est in non conjugatis. Nam copula præsens seu actualis semper est mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex se ordinatus ac tendens. Et veró appetitus sensitivus sequitur imagina-

ginationem, quæ non poteſt præſcindere, nec apponere conditiones.

Porrò ſunt, qui docent poſſe excuſari à mortali eos, qui abſque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quòd illum exercuerint aut exercituri ſint; eo quòd non approbent illud opus, niſi quatenus fuit vel erit iis licitum; ſed monent talem mentis apprehenſionem, cùm poſſit eſſe ſine delectatione venerea, eſſe ſtatim rejiciend m, & nunquam accerſendam. Neque enim eſt in noſtra poteſtate ſiſtere in delectatione merè ſpirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt filiæ luxuriæ?*

Reſp. Ex S. Gregorio & Thoma ſunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, & inconſtantia: quæ ſunt mortales, cùm ideò præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor ſui inordinatus, quo luxurioſus carnem ſuam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, ſuas cogitationes ac curas ad illarum aſſecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præſentis ſæculi, hoc eſt, vitæ præſentis & rerum hanc oblectantium, quò ita iſtis inhæret, ut contentus eſſet in hoc mundo ſemper manere, de beatitudinis cœleſtis conſecutione haud ſolicitus. 4. Horror, & deſperatio futuri ſæculi: horror quidem, quia ſcit ſe poſt mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco ſupplicia acerbiſſima ſubiturum. Deſperatio verò, quia obſcœnas voluptates deſerere quaſi impoſſibile reputat. Hæc quatuor ſunt mortalia.

Quæſt. XV. *Quænam ſunt remedia contra luxuriam?*

Reſp. Iſta. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim poteſt eſſe caſtus, niſi Deus det. *Sap. 8.*

2. Mortificatio & cuſtodia ſenſuum, maximè viſus. *Virginem ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius .... Averte faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit.* Eccli. 9. Et S. Aug. epiſt. 109. ait: *Oculi veſtri etſi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem ... Nec ſolo tactu, ſed affectu quoque & aſpectu appetitur, & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Greg. M. Lib. 21. moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiſcere.*

3. Sobrietas, ſeu uſus moderatus vini, quod non ſolùm modicum, ſed etiam aqua permixtum ſit præſertim in juvenibus: nam ex Prov. 20. *Luxurioſa res vinum.* Item abſtinentia ſeu moderatus eſus ciborum, nam copia nimia humorum & ſanguinis ſuppeditat materiam tentationum carnis, temperantia autem ſuperfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum ejus.... & fecerunt abominationes coram me.*

4. Vitatio occaſionum, quales ſunt familiaritates & colloquia inter perſonas diverſi ſexus, frequentatio improborum, lectio librorum obſcœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, ſpectacula, &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, ſi vis obtinere victoriam,* ait ſanctus Auguſt. Et, *Qui amat*

amat periculum, in illo peribit. Eccli. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne unquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas.* Eccli. 33.

6. Frequens Confessio, & Communio cum debitis dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea, &c. Nam *hoc genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium*, Matth. 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia charitatis opera, quæ valent ad obtinendas à Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio Passionis Christi, ac æternorum. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim vertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primò occurrens, sed præsertim ad Passionem Christi, &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, illabitur*, ait S. Hieron. in Eccles. cap. 9. *Resistite diabolo & fugiet à vobis.* Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni, &c. intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari; signo crucis cor munire; considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideóque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job. 6. Quantò magis metus certæ mortis animæ deterrere debet.

12. Nascentem voluptatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multùm juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi; nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superandæ aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæst. I. QUid est ira.

Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. 1. Ex parte objecti, cùm quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quàm meruit, vel inferendam sine legitima authoritate; vel licèt sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satiativam animi sui malevoli. Ira sic inordinata, est peccatum mortale ex genere suo, cùm sit contra charitatem & justitiam. Hinc *ad Gal.* 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo irascendi, *utpotè si quis nimis ardenter irascatur interiùs, vel si nimis exteriùs manifestet signa iræ. Et sic ira secundùm se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*, ait S. Thomas quæst. 158. art. 3. Potest

est tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemiæ, injuriæ, convitii, maledicti, &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ iræ?*

Resp. Sunt 1. Indignatio, quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab illo acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est: mortalis verò ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescentis animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitatæ & expetitæ.

3. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio, potest esse mortalis ratione convitii, maledicti, scandali, &c.

4. Denique blasphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugnæ, seditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra charitatem & justitiam.

Quæst. III. *Quænam sunt iræ remedia?*

Resp. Præcipua sunt considerare quàm sit injusta & perniciosa; orare; meditari mansuetudinem Christi, nil unquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solùm postquam sedatus est; omni cura impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere; exercere frequentes actus charitatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.
De Invidia.

Quæst. I. Q*Uid est Invidia?*

Resp. Est tristitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directè opponitur charitati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: Et *ad Galat.* 5. invidia dicitur excludere à regno Dei. Estque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Thom. 2. 2. q. 36. art. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1. Cùm quis dolet de bono alicujus, v. gr. potestate in quantum ex eo sibi vel aliis damnum timet. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum certò injustè inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quòd ipse habet bonum, sed ex eo quòd sibi deest bonum illud, quod alter habet, ita ut minimè cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio; quæ si sit circa bona spiritualia & honesta, laudabilis est: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improportionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cùm quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est, si sit de bonis supernaturalibus: vel si quis Dei providentiam arguat, quòd peccatoribus bona temporalia largiatur, & bonos affligat; nam est blasphemia. 4. Cùm quis dolet de bonis alicujus, in quantum alter æquat aut superat ipsum bo-

nis

nis illis. Hoc est propriè invidia: & *istud semper est pravum*, ut etiam Philosophus dicit in 2. Rhet. *Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi*, ait S. Thom.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Invidiæ?*

Resp. Sunt. 1. Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa causa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est contra justitiam, quia per illam grave damnum proximo injustè infertur. Nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa causa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio*, &c. Hinc illud Eccli. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.* Et illud 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare susurratio est gravissimum peccatum, ut patet etiam ex Prov. 6. ubi dicitur: *Sex sunt, quæ odit specialiter Dominus, & septimum detestatur anima ejus*, nempè, *eum, qui seminat inter fratres discordias.*

Ad susurrationem mortalem sufficit, quòd sine justa causa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo, licèt referatur sine intentione eam dissolvendi: quia tunc ponitur injustè & voluntariè causa dissolutionis amicitiæ. Quare Susurro tenetur restituere, in quantum potest, amicitiam injustè ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta, perinde ac detractor famam, cùm sit causa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde ad *Rom. 1.* inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *pleni invidia, malignitate, susurrones, detractores, sine affectione*, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt Invidiæ remedia?*

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1. Considerare te non ideò minus habere; invidiam invidenti nil prodesse; nam non ideò alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiamsi eo careat: quinimò gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; econtra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinito majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut teipsum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei, cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipsum collata, &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.* ad Galat. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæst. I. *Quid est Acedia, & quale peccatum.*

Resp. Acedia latè sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum, ob laborem, seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale; quia (ut ait S. Thomas) omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia strictè sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic sumpta, est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter charitati Dei repugnat.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Acediæ?*

Resp. Sunt 1. Malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse, aut qua ipsum pœnitet bonum fecisse; aut qua contemnit Dei beneficium, v. gr. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum, &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2. Pusillanimitas. 3. Desperatio. 4. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

5. Torpor, qui est languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum, & semper valde periculosum est, disponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntariè duret, venialis verò in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæst. III. *Quænam sunt Acediæ remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cœlestium, laborum, ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei; præmiorum fervidæ charitatis; brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum temporis, &c. lectio librorum spiritualium; quotidiana auditio Missæ; frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus, temperantia, fuga otii; macerationes carnis, &c.

TRACTA-

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota. 1. VIrtus generatim rectè definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & consequenter perficiens ac rectè disponens subjectum, cui inest. Unde ex S. August. Lib. 83. quæst. q. 31. *Virtus est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus.*

Virtutes dividuntur. 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt seu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honestum. 2. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hic agitur, sunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato saltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, seu motivo saltem principali. Tres sunt, nempe Fides, Spes & Charitas. *De Virtutibus Moralibus suo loco.*

Nota. 2. Virtutum actus alii sunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediatè procedit. Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tanquam medium ad proprium finem assequendum.

PARS PRIMA.

DE FIDE.

CAPUT PRIMUM.

De natura & necessitate Fidei.

Quæst. I. QUid est Fides?

Resp. Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus, datus rebus à Deo revelatis propter Dei revelantis authoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes à Deo revelatæ: formale verò est authoritas Dei revelantis, per quam summè repugnat Deum falli & fallere: nam summa Dei authoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum tum ex sapientia infinita, qua Deus perfectissimè novit omnia ut sunt, nec potest errare: tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem saltem voluntariam. Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ: sive est habitus per se infusus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem : *Assensus Fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia solùm probabili revelationis : imò cum formidine, qua quis formidat, ne non sit locutus Deus.* (*a*)

Quæst. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii?*

Nota. 1. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omissio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo perinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac sola necessitate, ejus omissio inculpabilis non impedit salutem. Porro quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate: nam eodem præcepto, quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem habitus Fidei, spei, & charitatis esse omnibus, etiam infantibus, necessarios necessitate medii, *ex Conc. Trid. Sess. 6. cap.* 7. nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum Fidei, spei, & charitatis. Sed nullus actus virtutis est infantibus necessarius ad salutem, cùm nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota. 2. Aliquid credi potest, vel expresse, hoc est, distinctè, & secundùm se ac proprium conceptum; vel implicitè, id est, non distinctè, non secundùm se, sed confusè, & in quo continetur : ut cùm creditur, quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicitè omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicitè actu supernaturali Deum existere, providere saluti hominum, & justos remunerari vita æterna. Constat ex Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et ex Conc. Trid. Sess. 6. cap. 7. *sine qua* (Fide) *nulli contigit unquam justificatio.* Nam Deus non vult salvare adultos, sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali Fide salutem procurare. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem : *Non nisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.* Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nempe per vitam æternam in cœlo, quam solus Deus revelavit & promisit, quæque est supernaturalis merces.

Resp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis necessaria est necessitate medii Fides explicita Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, mortem, & resurrectionem Christi Salvatoris nostri.

Prob. 1. Ex Joan. 17. *Hæc est vita æterna* (id est, *via* assequendæ vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum.* Et ad Galat 2. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi. Et nos in Christum Jesum credimus, ut justifi-*

(*a*) Hæc propositio est 21. ex proscriptis ab Innoc. XI at ad id comprobandum, quod auth. asserit, opus est etiam duas antecedentes, ac sequentem recensere. 19. *Hæc enim voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam meretur pondus rationum ad assensum impellentium.* 20. *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.* Et 21. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.*

stificemur ex Fide Christi. Ubi Apostolus agit de Fide in Jesum Christum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides explicita Christi ut veri Dei & hominis, pro salute hominum mortui, &c. Deinde Fides Christi in sensu proprio id significat; & per Fidem Christi plus intelligitur, quàm per fidem Dei ut remuneratoris, & saluti humanæ providentis, quæ est Fides implicita Christi. *Idem docent Patres.*

2. Ex Conc. Trident. Sess. 6. cap. 6. ubi exponens ea, quæ ad justificationem credi debent, ait: *Liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitùs revelata & promissa sunt, atque illud imprimis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu.*

3. Ex S. August. Lib. de corrept. & grat. cap. 7. *A damnatione se non liberabunt, qui dicere poterunt se non audivisse Evangelium Christi.* Et infrà: *Quicunque ab illa damnatione ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium, quòd & procuratur eis audiendum Evangelium, & cùm audiunt, credunt,* &c.

4. Quia homines debent nosse viam salutis pro ratione status, in quo versantur: at Christus est via salutis nostræ, ut ipse testatur Joann. 14. *Ego sum via, veritas, & vita.* Et verò non est verisimile Deum voluisse, Fidem explicitam Christi pro ejus gloria & salute nostra mortui, & authoris salutis nostræ, & jam ubique publicè prædicati, non esse magis necessariam, quam sit cognitio aliarum rerum, à quibus non ita pendet salus nostra; præsertim cùm hoc ad honorem Christi conducat.

Resp. 3. Nunc etiam sic necessaria est Fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1. Fides SS. Trinitatis est objectum Fidei nostræ primarium, & fundamentum salutis nostræ; & ideo Baptismus, qui est Sacramentum Fidei, necessariò conferri debet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* At quod est salutis fundamentum, id certè secundùm se & explicitè requiritur. 2. Fides explicita Incarnationis non potest esse sine fide explicita Trinitatis: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 2. art. 8.) *In mysterio Incarnationis hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus sancti mundum renovaverit, & quod de Spiritu sancto conceptus fuerit.* 3. Ex Symbolo Athanasiano ab Ecclesia usu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur,* &c. *Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat,* &c.... *Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* (a)

Resp. 4. Necesse est necessitate medii, ut adulti credant generatim vera esse omnia, quæ à Deo revelata & promissa sunt, quæque per Ecclesiam credenda proposuit; ideoque credant implicitè omnia Fidei dogmata, *ex Conc. Trid. Sess. 6. cap. 6. suprà cit.* Et verò authoritas Dei revelantis exigit, ut saltem sic generatim credantur omnia, quæ ipse revelavit.

(a) Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem, quæ est num. 64. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.*

Quæſt. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta ſit?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale Fidei. Conſtat 1. Ex Marc. 1. *Credite Evangelio.* Et cap. ult. *Prædicate Evangelium ... Qui non crediderit, condemnabitur.* 2. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & ſecundùm ſe.* Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad dicendum quæ credenda ſunt; prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendorum.

Reſp. 2. Ex communi ſententia omnes adulti tenentur ſub mortali ob materiæ gravitatem, credere explicitè, ideoque ſcire & addiſcere, 1. Myſteria Trinitatis & Incarnationis: nam omnia, quæ ſunt neceſſaria neceſſitate medii, ſunt etiam adultis neceſſaria neceſſitate præcepti, ſi ſint in eorum poteſtate; quia quiſque tenetur omnia media ad ſalutem neceſſaria aſſumere, cùm ex Lege divina & charitate ſui teneatur ſalutem ſuam procurare. Præterea illa myſteria ſunt primarium Fidei objectum: ergo ſi quæ objecta tenemur explicitè credere, maximè iſta.

2. Omnes articulos Symboli, ſaltem quoad ſubſtantiam & ſenſum, ita ut de ſingulis interrogati ſciant reſpondere. Conſtat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex Canonibus 58. 59. 105. diſt. 4. de conſecr. & Catechiſmo Romano; tum ex praxi perpetua Eccleſiæ, quæ ſemper Symboli notitiam à fidelibus exigit, nec ullum adultum ſine illa ad Baptiſmum admiſit: tum quia præceptum Fidei obligat per ſe ad præcipua ſaltem Fidei Chriſtianæ capita, ſeu articulos cognoſcendum & credendum; idque exigit ſtatus ac profeſſio hominis chriſtiani, qui debet ſcire myſteria & doctrinam Chriſti, ſaltem quoad ſubſtantialia capita, quæ ut omnibus cognoſcenda & credenda Apoſtoli divino inſtinctu diſpoſuerunt.

3. Sacramenta, ſaltem ea quæ debent aut volunt ſuſcipere; eorum efficaciam & diſpoſitiones neceſſarias ad ea debitè & utiliter recipienda: nam ſine tali cognitione non poſſunt illa religiosè ac dignè ſuſcipere: Item ſacrificium Miſſæ: nam tenentur ei reverenter ac devotè intereſſe.

4. Tenentur ſcire omnia Dei & Eccleſiæ præcepta & omnes obligationes ad ſuum ſtatum, munus ac officium pertinentes. Nam ſingula præcepta obligant ad ſui cognitionem, cùm ſine ea obſervari nequeant: præcipiens enim finem præcipit ſimul media ad illum neceſſaria. Imò, *ut notat Delugo*, cognitio & Fides mandatorum Dei neceſſaria eſt non ſolùm ex præcepto aliarum virtutum, ſed etiam ex ipſa virtute Fidei, quatenus ſunt veritates à Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur: nam quando Deus aliquid univerſaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut à ſubditis omnibus obſervetur, ipſa virtus Fidei obligat ad credendum poſitivè præceptum, & ad audiendum & cognoſcendum illud. Neque hæc poſſunt ſine gravi irreverentia contra auctoritatem divinam omitti.

5. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi; & hæc oratio præſcripta eſt à Chriſto, Matth. 6. *Sic orabitis.* Et Eccleſia dicit in Miſſa: *Præceptis ſalutaribus moniti ..... audemus dicere: Pater noſter*, &c. continetque omnia à Deo petenda.

Ex præcepto autem Eccleſiæ, & conſuetudine vim Legis habente, tenentur omnes ſcire memoriter Symbolum Apoſtolorum, Decalogum, Orationem Dominicam, & quidem lingua quam intelligant, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum

rum omnium ſenſum percipere ; cùm debeant iſta ſcire, ut res Fidei credant, & ſervent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob conſuetudinem Eccleſiæ curantis & exigentis ut diſcatur, & uſum omnium fidelium, contra quem qui illam addiſcere negligeret, ab omnibus meritò reprehenderetur.

Porro hæc omnia tenentur pueri addiſcere pro ſuo captu, cùm primum uſum rationis aſſecuti fuerint. Quia tunc debent vitam ſuam ad finem ultimum dirigere, elicere actus Fidei, ſpei & charitatis, ſervare mandata, &c. Unde tenentur parentes ea tunc ipſos docere vel per ſe, vel per alios.

Hinc peccant mortaliter. 1. Omnes qui iſta culpabiliter ignorant, vel diſcere negligunt. 2. Parentes, Domini, & Superiores, qui non curant ut liberi & ſubditi hæc omnia calleant. 3. Parochi, qui oves ſuas in iis diligenter non erudiunt, &c.

Nota. Parochi, confeſſarii, & concionatores tenentur eam ſcientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates ſaltem communes intelligere ac diluere poſſint; alioqui non poſſunt alios rectè inſtituere, ex Malac 2. *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Epiſcopi verò longè ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cùm ex officio teneantur Fidem explicare, tueri, & fallacias hæreticorum diſſolvere, ex cap. 1. ad Tit. & 1. ad Tim. 3. *Oportet Epiſcopum eſſe Doctorem.*

Quæſt. IV. *Quandonam præceptum Fidei internæ obligat?*

Nota. Præceptum aliud eſt affirmativum, aliud negativum. Affirmativum eſt, quod aliquem actum poſiticævum pripit primariò & ratione ſui; obligatque ſemper, ſed non pro omni tempore: *Præcepta affirmativa* (inquit S. Thom. 2.2. quæſt. 3. art. 2.) *non obligant ad ſemper, etſi ſemper obligent. Obligant autem pro loco & tempore ſecundùm alias circumſtantias debitas.* Præceptum negativum eſt illud, quod vetat aliquem actum; obligatque ſemper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppoſitum: nam ex affirmatione alicujus rectè infertur negatio contrarii illius.

Reſp. 1. Duplex eſt Fidei divinæ præceptum: aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicitè certas veritates revelatas, implicitè verò cæteras omnes, & ad ediſcendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad nunquam diſſentiendum ulli rei à Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam diſſentire uni veritati vel minimæ ſufficienter propoſitæ ut à Deo revelatæ, aut de illa deliberatè dubitare, eſt graviſſima injuria in Deum, quaſi in aliqua re falli aut fallere poſſit, & ejus teſtimonium non ſit in omnibus etiam minimis infallibile.

Reſp. 2. Præceptum Fidei obligat per ſe ad eliciendum actum Fidei. 1. initio uſus rationis, ubi res credendæ ſufficienter propoſitæ ſunt ut à Deo revelatæ: tunc enim aſſenſus omitti aut ſuſpendi nequit ſine injuria gravi authoritatis divinæ: hoc ipſo enim, quod Deus revelavit aliqua ut à nobis credantur, & talis revelatio nobis ſufficienter propoſita eſt, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali ſupremo colere debemus, exigit, ut rebus revelatis firmiſſimum aſſenſum ſta-

tim

tim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare, vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primùm possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est Fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis: ubi primùm Fides Catholica sufficienter eis proposita est.

2. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maximè urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum. Deus autem, (ut docet S. August. En chir. cap. 3.) Fide, spe, & charitate maximè colitur. Præterea justus sicut vivere, sic mori debet ex Fide.

3. Sæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solùm, sed pro plurimis à Deo sancitum est; cùm actibus Fidei Deus maximè colatur, & vita justi per illos alatur ac conservetur, juxta illud ad Gal. 3. *Justus ex fide vivit.* Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 17. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.* 65. *Sufficit ista mysteria* (Trinitatis & Incarnationis) *semel credidisse.*

4. Cùm gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum Fidei. Nam cùm hoc præceptum Fidei prohibeat omnem dissensum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

5. Quando facienda est professio Fidei exterior: nam sine actu interno non esset vera professio Fidei, sed illius simulatio.

6. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus Fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata resarcienda est.

Obligat autem per accidens, seu ratione alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliquam virtutem, quæ sine actu Fidei vinci posse non videtur: nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. 2. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, putà spei, charitatis, religionis, pœnitentiæ, &c. Nam actus virtutum supernaturales necessariò præsupponunt actum Fidei saltem implicitum, seu perceptibilem. 3. Actus Fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

D*Omine Deus omnipotens & incomprehensibilis! firmissimè credo te esse verum Deum, unum in essentia ac natura, & trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum, & amandum; qui beatitudine æterna ac perfecta Fideles justos remuneras, malos verò æternis mulctas suppliciis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factam esse hominem ex Maria semper Virgine: hunc Deum hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertia die resurrexisse, & postea cœlum conscendisse, unde descendet, omnes homines judicaturus secundùm cujusque opera. Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam ac merita gratis justificari. Denique,*

mi

mi Deus, credo generatim quæcumque revelasti ac promisisti, & quæcumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, quæ sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hæc omnia firmissimè credo, quia tu ea revelasti, qui, cùm sis infinita sapientia, & summa bonitas ac sanctitas, nec falli, nec fallere potes.

CAPUT II.

De actu externo, seu Confessione Fidei.

Quæst. I. *AN extat præceptum confitendi exteriùs fidem suo tempore.*

Resp. Affirm. Constat, 1. Ex Rom. 10. *Corde creditur æd justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et ex Luc. 9. infrà citand. 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sit sanctus August. Lib. de Fide & Symb. cap. 1. *Fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ.* 3. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et verò honor authoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solùm assensu interno, sed etiam professione externa ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei, etiam merè externam: & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam pro certo tempore.

Quæst. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cùm prudenter speratur ex confessione Fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui aliàs vacillaturi aut Fidem negaturi putentur, aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo vel religione Christiana; aut omissio confessionis censeretur implicita Fidei negatio. Ita *S.* Thom. 2. 2. qu. 3. art. 2. *Confiteri,* inquit, *Fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: putà si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quòd non haberet Fidem, vel quòd Fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem removerentur à Fide: in hujusmodi enim casibus confessio Fidei est de necessitate salutis.* Et ad 2. *in casu necessitatis, ubi Fides periclitatur, quilibet tenetur Fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem: vel ad reprimendum infidelium insultationem.*

Prob. 1. Ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cùm venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clarè & apertè Fidem, cùm adest tam gravis causa eam exteriùs confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis, sive internus sive externus, præceptus est, cùm necessarius est ad finem præcepti, qui est charitas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & Fide non ficta.* At in prædictis casibus professio Fidei necessaria est ad charitatem Dei, & proximi. Ergo.

Dixi, *clarè, & apertè :* nam qui utitur verbis ambiguis, & ab interrogante accipiantur pro negatione, erubescit sanè professionem doctrinæ christianæ, ut notant *Delugo & Suarez.*

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda, quæ illi adversantur ; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, sacræ virgines vel templa profanari, &c. hæc impedire, si possis, teneris etiam cum periculo vitæ, nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & charitas in Deum id exigunt. Secùs, si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam, quàm profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minùs quàm speculativas à Christo traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non solùm coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Christi, vel ædificatio proximi id exigit : nam generaliter Christus dixit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

Quæst. III. *An licet aliquando fidem exteriùs tantùm negare ad vitandum mortem, & dira supplicia ?*

Resp. Nunquam licet. Prob. 1. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* Ex perpetua Traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit, & Helcefeitas ut hæreticos damnavit, quòd dicerent id licere, modò fides in corde retineretur ; & gravissimis pœnis mulctabat eos, qui in persecutionibus fidem Christi negabant tantùm exteriùs, ad mortem acerbissimam vitandam. 3. Illa negatio exterior est mendacium perniciosum in re gravissima ; & gravem injuriam Deo infert, exteriùs protestando eum non esse summè veracem. Item dedecus est Domini, quòd servus dedignetur eum agnoscere ut Dominum, & eo ipso neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus à quovis interrogatus de sua religione, peccaret graviter contra fidem. 1. Negando se esse Christianum, vel Catholicum: quia negaret se veram Christi fidem tenere. 2. Respondendo se esse Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipso negaret se esse Christianum. 3. Dicendo non esse Papistam, vel se esse Calvinistam, Lutheranum, &c. Quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. At Sacerdos vel Religiosus rogatus, num sit Sacerdos vel Religiosus, peccaret quidem negando se esse, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret se esse Catholicum, cùm multi laici sæculares sint Catholici. (*a*) Quæst,

(*a*) Sanctissimus Pontifex Noster BENEDICTUS XIV. zelo, & doctrina celebratissimus, singulari studio abusus ad fidei, morum, rituumque integritatem pertinentes tollere, ac eliminare contendens, plura declaravit, definivit, & statuit, quibus non solum Authoris nostri assertiones nonnullæ confirmari, ac illustrari possunt, sed etiam opus utilissima accessione locupletari. Hæc seligemus, ac propriis in locis indicabimus.

Quæ tribus antecedentibus quæstionibus exposita, & constituta sunt, mirificè confirmant, & explicant, *Decreta super pluribus disciplinæ capitibus, pro incolis Regni Serviæ, & finitimarum Regionum*, quæ ita leguntur in Constitut. 89. incipien. *Inter Omnigenas* pag. 302. Tom. 1. Bullarii ejusdem Pontificis editi typis S. Congreg. de propaganda Fide ann. 1746.

„ 1. Ordientes itaque à negotiis Fidei, „ sine qua impossibile est placere Deo; omnibus

Quæst. IV. *An licet aliquando falsam Religionem simulare verbis aut factis?*

Resp. Nunquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex se, vel ex lege, vel ex communi usu sunt professio exterior falsæ religionis: ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem, &c. quamvis fiant simulatè, & ad vitandam diram mortem. *Prob.* 1. Ex perpetuo sensu & usu Ecclesiæ, quæ semper abhorruit à ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punit eos, qui simulatè solùm idola adorabant, vel libellum à Magistratu infideli accipiebant, quo significaretur quamvis falsò, ipsos satisfecisse edicto sacrificandi idolis. 2. Quia sicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus assensus, & externa confessio; sic eodem præcepto negativo prohibetur falsæ Fidei internus assensus, & externa professio, quæ intrinsecè mala est, utpote mendacium facti perniciosum in re maximi momenti. 3. Qui

 simulatè

„mnibus & singulis istius Regni Fidelibus, „qui Ecclesiæ Catholicæ communionem re„tinere cupiunt, districtè præcipimus, & „jubemus, ut caveant, ne ad occultandam, „quum licitum & necesse est aliquandò, „Christianæ Religionis professionem, ali„qua faciant, aut admittant, contra Evan„gelica præcepta, & instituta; præsertim „verò, quæ protestationem includunt Ma„humeticæ Sectæ; ideoque si circumcisio„nem susceperint, sciant, quod Christus „ipsis, Apostolo attestante, nihil proderit. „Nomina Turcica, quorum nec memores esse „deberent per labia sua assumere: abo„minanda Infidelium Templa, quæ Mo„scheas vocant, frequentare: Ecclesiasti„corum jejuniorum dies Carnium esu pro„fanare, & hæc eo fine, ut Mahumetani „credantur, prorsùs devitent. Hæc enim „omnia, etsi Fides Christi in corde tenea„tur, fieri nequeunt, sine Mahumetis „errorum simulatione, sinceritati Christia„næ contraria, quæ mendacium in re gra„vissima continet, & virtualem Fidei nega„tionem, maxima cum Dei injuria, proxi„mique scandalo, includit.

„2. Multò verò magis, quum à publica „potestate interrogantur, illicitum sibi esse „sciant Mahumeticæ Sectæ se addictos pro„fiteri; sed illud noverint esse tempus, quo „eos oportet, sumentes scutum Fidei, „non solùm corde credere ad justitiam, sed „etiam ore Christum confiteri ad salutem; „alioquin si eum coram hominibus negare „ausi fuerint, & ipse negabit eos coram „Patre suo.

„3. Impius pariter, & illicitus est illo„rum Serviæ Christianorum abusus, qui, „ex hac vita migraturi, cadavera sua Tur„carum sepulturis mandari cum istorum as„sistentia, & Mahumeticis adhibitis ritibus „permittunt, aut jubent. Etenim si Chri„stum in vita erubescere minimè debent, „quanto minùs quum ejusdem tremendo „judicio sistendi sunt; ne & ipse eorun„dem coram Æterno suo Patre erubescat.

„4. Munus itaque Episcoporum, Paro„chorum, & Missionariorum erit, seriò „Christianos illos, qui supradicta, cum „ingenti Fidei injuria, nefariè præsumunt, „docere, & admonere; quòd frustra sibi „de Christianæ Legis custodia, & zelo, „deque Filiorum in eadem educatione blan„diantur; quoniam vel in uno istorum de„ficientes facti sunt omnium rei: Itaque „ipsis apertè denuncient, quod quisquis „metu cujuslibet potestatis, vel tempora„lium amittendorum formidine, Fidem „suam prodit, iram Dei super se provo„cat, seque nisi resipiscat, ab omni salutis „spe extraneum reddit; quoniam magis „timet hominem, quàm Deum, & mo„mentanea retinere, quàm æterna acqui„rere mavult. Si qui autem obstinati in „hujusmodi via impiorum pergere velint, „incapaces erunt Sacramentorum in vita, „& si impœnitentes decesserint, suffragio„rum post mortem; ad quæ nullus Eccle„siæ Minister illos admittere præsumat; „alioquin à proprio Episcopo canonicis „pœnis, ad præscriptum etiam supradicti „Albani Concilii, plectendus erit.

„5. Arcendæ pariter à Sacramentis Ec„clesiæ sunt illæ Mulieres, quæ nuptiarum „nomine in Turcarum contubernium ad„missæ, celantes Christianæ Religionis pro„fessionem, ibi vitam agunt ab omni Re„ligionis exercitio remotam; eisque à Pa„storibus denunciandum est, ne salutis æ„ternæ fiduciam collocent in ea Fide, quam, „sine operibus mortuam, in corde tantùm „utiliter conservare posse sibi persuadent.

ſimulatè exercet actionem, quæ eſt profeſſio falſæ religionis, hanc exteriùs facto profitetur, & facto oſtendit ſe eſſe falſæ religionis ſectatorem, v. gr. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum; ac proinde facto & opere externo negat ſe eſſe Chriſtianum vel Catholicum, quod ſemper eſt intrinſecè malum, & Deo graviter injurioſum.

Cæterùm neque Jehu, Lib. 4. Regum, c. 10. laudatur, quod ſimulaverit ſe velle ſacrificare Baal, ſed ſolùm, quòd domum Achab deleviſſet, & cultum Baal deſtruxiſſet. Neque Eliſæus permiſit Naaman adorare Idolum per ſimulationem, ſed ſolùm incurvare ſe, ut Rex illi inniteretur, dum coram Idolo genuflecteret: quia Naaman hoc obſequium civile tenebatur præſtare Regi, qui ſolebat ſive in foro, ſive in templo inniti humero alterius, & quem de more ſuſtinere non poterat Naaman, ſi Rege genuflectente ipſe rectus ſtaret, ideoque debebat ſe inclinare, ut Regem ſuſtineret: quod erat obſequium merè civile erga Regem; & aliis adſtantibus ſatis notum erat Naaman genuflectere obſequii civilis cauſa. Unde Eliſæus ſolùm permiſit Naaman exercitium officii civilis ſuo Regi exhibendi etiam cùm hic ſua idola adoraret.

Hinc nunquam licet, 1. Cœnam hæreticam ſumere, aut cum hæreticis in propriis ipſorum cæremoniis vel precibus communicare, v. gr. ſimul cum iis pſalmos canere &c. quia id faciens cenſeretur cum illis communicare in falſa religione, & illam facto profiteri; & ſic veram fidem virtualiter exteriùs negaret.

2. Intereſſe concionibus vel conventibus hæreticorum, non ſolùm cùm adeſt periculum ſubverſionis, vel ſcandali; ſed etiam quoties id cenſeatur à vera fide defectio, aut ſimulatio defectionis. Item nec licet obedire principis edicto, quo præciperet ſubditis ſuis adire conciones hæreticorum, etiam ſi verbis proteſtaretur ſe nolle cogere quemquam ad religionem mutandum. Quia talis edicti obſervatio per ſe apta eſt ad Catholicos paulatim pervertendos, & ad conciliandam authoritatem hæreſi, ac vilipenſionem fidei Catholicæ, imò eſt honoratio exterior falſæ doctrinæ, quæ ſic magno concurſu auditur. Ideo Paulus V. Anglis bis reſcripſit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumſtantias, & ſcandali ac perverſionis periculum, ob aliquam cauſam juſtam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, ſed ut obſervet, quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed, (ut notat Sanchez,) mera curioſitas non ſufficit, ut licitè quis ejusmodi conciones audiat, ſed requiritur aliqua cauſa gravis.

3. Seriò uti veſtibus vel aliis ſignis, quæ ſolùm adhibentur ad profeſſionem vel exercitium falſæ religionis: nam, qui uteretur, falſam religionem hoc ipſo profiteretur, & ita facto veram fidem negaret. Secùs de veſtibus & ſignis, quæ diſtinguunt nationem ab alia.

De ſignis autem & veſtibus, quæ diſtinguunt infideles à fidelibus, qualis eſt tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum geſtatio eſt profeſſio externa infidelitatis. Certè nemo negare poteſt iis veſtibus uti non licere, ſi nulla adeſt cauſa fidem occultandi: nam tunc meritò cenſeris negaſſe fidem, aut velle illius deſertorem videri, quod eſt intrinſecè malum; tunc enim cenſeris ea uti ad te diſtinguendum à fidelibus.

Quæſt.

Quæst. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Resp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exteriùs fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Resp. 2. Si quis à potestate publica, puta à principe, judice, magistratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clarè & apertè confiteri fidem etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Si à potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.* 2. Alioqui Christum & ejus doctrinam erubesceret. 3. Qui à potestate publica etsi injustè interrogatus de religione, profitetur se esse Catholicum, significat se magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum subire paratum esse: quod sane Fidei & Deo ejus authori valde honorificum est. Econtra si dissimulet Fidem, indicat se parvi facere Fidem catholicam: & sic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumstantia per se & regulariter censetur signum, vel negatæ Fidei, vel erubescentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam silens non vult fidem confiteri, aut saltem dat grave scandalum.

Quòd si à persona privata quis interrogetur publicè, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui subtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur scandalum proximo. Ita *Suarez.*

Multi docent eum, qui privatim à privato interrogatur, posse tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, v. gr. Quid ad te? Quid me interrogas? modò inde nullum sequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut scandalum proximi, spectatis circumstantiis. Sed hoc alii negant, quia censent repugnare præcepto absoluto confitendi Fidem. Porrò aliquando silentium ex circumstantiis in ordine ad scandalum vel ad dedecus religionis æquivalet negationi vel erubescentiæ: ut si te tacente alius respondet te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo.*

Resp. 3. Licet Christiano fugere, vel se occultare tempore persecutionis, si ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel scandalum oriatur. *Prob.* 1. ex Matth. 10. *Cùm persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* 2. Ex Apostolorum & S. Athanasii, ac aliorum Sanctorum exemplo. 3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpote affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed tantùm ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4. Fugiens extra necessitatem divini honoris, vel utilitatis proximi, Fidem non negat, imò quodam modo profitetur: non enim fugeret, si Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita est ei, cujus præsentia necessaria est ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex charitate, vel etiam ex officio, si sit Pastor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Pastori non licet fugere, cùm oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Secùs, si suis subditis vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occultè, vel per alium: nam tunc charitas fugam postulat.

Nota. Seclusa necessitate vel utilitate Fidei & proximi, confessio Fidei publica est illicita in his casibus: 1. Si quis temerè se exponat periculo suppli-

ciorum, quæ fortè tolerare non poterit: quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi: nam per illam impeditur majus bonum, imò inferretur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud, Matth. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi, dirumpant vos.* Ita S. Thom. ad 3. addens, *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè Fidem confiteri.*

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppositis.

Tria vulgò numerantur, nempe infidelitas specificè sumpta, Hæresis, & Apostasia.

Quæst. I. *QUid & quotuplex est infidelitas?*

Resp. Infidelitas est carentia Fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas purè negativa est carentia Fidei in eo, qui de Fide nil unquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantùm pœna peccati, ut constat ex Joan. 15. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo,* infidelitatis. Et ex hac Baji propositione damnata: *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium vel in se, vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpote in se non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi, unde cognoscant, aut cognoscere possint sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur, ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directè ac immediatè fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut secuturum ex alio: alioquin non est voluntarium in illo, cùm nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale & peccata personalia contra Legem naturalem commissa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia Fidei in eo, qui vel Fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquirit, quando est sufficienter proposita, ut teneatur inquirere, quamvis nec positivè dissentiat, nec errorem Fidei contrarium afferat. Est mortale peccatum ex Joan. 3. *Qui non credit, jam judicatus est.* Nam est omissio voluntaria medii ad salutem necessarii, & à Deo præcepti; atque reverentiæ authoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia Fidei in eo, qui Fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu authoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, qua doctrina Fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Mahumetismus. Judaismus est infidelitas, qua doctrina Fidei in novo Testamento

to contenta rejicitur; sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, continens illius Figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, qua doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solùm ex parte rejicitur. Porrò in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cùm nulla possit esse infidelitas positiva sine contemptu authoritatis Dei revelantis, quæ exigit ut credantur res à Deo revelatæ, ubi primùm sufficienter propositæ sunt ut à Deo revelatæ.

Quæst. II. *An Infideles possunt cogi ad Fidem suscipiendam?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos, sive apostatas, posse cogi ad Fidem Catholicam suscipiendam, & servandas Leges Ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea, quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi principibus Christianis, sive non, compelli directè non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Probat.* 1. Ex cap. 3. *de Bapt.* & cap. 9. *de Judæis.* 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam tali coactione sive per se, sive per principes Christianos usa est, quamvis id facile potuisset obtinere à principibus religiosissimis, putà Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Et ex Concil. Trid. Sess. 14. cap. 2. Potestas verò sæcularis, utpote merè politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia, ut est Fidei susceptio. Adde, quòd Fidei ac Baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compelle intrare*, significat adhortationibus adducendos esse homines ad Fidem.

Dixi, *directè*. Nam principes possunt, 1. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id, quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas approbat S. Augustinus. Nam princeps tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundùm rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quàm ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessas. Sic Gregorius XIII. constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Resp. 3. Juxta S. Thom. 2. 2. *qu.* 10. *art.* 8. Ecclesia potest per principes Christianos compellere infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi Fidem per totum orbem, Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ.* Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solùm illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæst. III. *An licet cum Infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacri-

ſacrificiis, orationibus, cultu ſuperſtitioſo; quia talis communicatio eſt exterior quædam profeſſio & approbatio falſæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, ſecluſo periculo perverſionis & ſcandali, licet, ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire; omne quod vobis apponitur, manducate.*

Jure tamen canonico vetitum eſt omnibus Chriſtianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipſis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis.* Ex Conc. gener. Lateran. Quod ſancitum eſt tum ad tuendam dignitatem Chriſtianæ Religionis, tum ad vitandum perverſionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ cæteris Infidelibus religioni Chriſtianæ adverſantur, & Chriſtum blaſphemare ſolent.

Quæſt. IV. *An licita eſt diſputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Reſp. 1. Prohibita eſt omnibus laicis, c. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laicæ perſonæ liceat publicè vel privatim de Fide Catholica diſputare. Qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Circa quod

Nota. 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti, nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in caſu neceſſitatis, ſi laicus ſit doctus, ut ſi quis hæreticus Fideles perverteret, nec adeſſent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Imò tunc Lege divina teneretur, ut ſaluti proximi conſuleret, & Fidem deſpectam defenderet. Hoc multi extendunt ad cauſam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit. 3. dicitur hæc prohibitio in locis, ubi hæretici graſſantur, per contrariam conſuetudinem eſſe abrogata, ſcientibus & non contradicentibus Prælatis.

Reſp. 2. Jure naturali prohibita eſt cuilibet indocto, etſi Clerico. Quia cùm non poſſint Fidem rectè tueri, nec objectiones ſolidè diluere, hæc diſputatio hæreticos in errore confirmaret, & Catholicis dubitationem injiceret; & res Fidei periculo contemptus & minoris exiſtimationis exponeret.

Reſp. 3. Omnibus illicita eſt diſputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & ſimplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facilè vim objectionum percipere ſolent, & rarò ac difficilè ſolutionum, cùm res Fidei ſint obſcuræ, & ſupra rationem humanam: Unde illud, 2. ad Timoth. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile eſt niſi ad ſubverſionem audientium.* Excipe, niſi ſimpliciores ab hæreticis ſollicitarentur.

Quæſt. V. *Quid eſt Hæreſis.*

Reſp. Eſt voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Chriſtianiſmum profitetur. Unde ad hæreſim tria requiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, ſeu directè oppoſitum alicui veritati revelatæ, & ut tali ſufficienter propoſitæ. Hinc qui exterius ſolùm negat Fidem abſque judicio interno Fidei contrario, non eſt verè hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præſumatur hæreticus: tamen actus non habet malitiam hæreſis, ob quam ſub cenſura vetitus eſt.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. *Ita omnes*, poſt S. Auguſt. Epiſt. 162. Nam Fides amittitur per hæreſim, non per errorem ſimplicem, ut patet in aliquibus Sanctis,

ctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Pertinacia autem illa consistit in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ, quam quis scit ab Ecclesia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut à Deo revelata; quamvis errorem contrarium sensui Ecclesiæ teneat, ut non contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo: nam hoc ipso resistit authoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito ex S. Augustino, Lib 4. contra Donat. cap. 16. ubi ait: *Constituamus..... unum eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est..... existimantem ipsam esse Catholicam Fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia, etiam culpabili, non affectata, sed animo parato ad credendum id omne, quod Ecclesia credit, ubi primùm ejus doctrina ei proponetur, non est hæreticus, quamvis peccet contra præceptum sciendi res Fidei; quia deest pertinacia. Est tamen hæreticus, qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet, vel quia parvi momenti esse judicat, quæ Ecclesia proponit credenda; nam tunc despicit authoritatem Ecclesiæ, nec illam credit, qualem Fides docet esse; vel ut liberiùs erret in Fide; nam tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cùm velit errare in Fide, nec velit subjici authoritati Ecclesiæ.

3. Ex parte subjecti requiritur professio Christianismi, seu Fidei in Christum, ex S. Aug. qui Lib. de Civit. Dei cap. 51 hæreticos vocat eos, *qui sub vocabulo Christiano, doctrinæ resistunt Christianæ.* Non tamen requiritur baptismus, ut quis sit hæreticus in foro Dei; nam habiti sunt ab Ecclesia ut hæretici, qui non erant baptizati saltem validè, ut Paulianistæ, qui verum baptismi ritum non servabant: ut constat ex Innocentio I. Epist. 22. & S. Hieron. Dialog. contra Lucifer. & ex Concil. Nicæn. I. Can. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptismus in foro Ecclesiæ, & ad subeundas pœnas hæresis; cùm nemo sit ejus subditus, nisi per Baptismum, ex Conc. Trid. Sess. 14. c. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis sit hæreticus, sufficit, quòd taliter ei proponatur Ecclesiæ doctrina seu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale esse judicium Ecclesiæ: nam hoc ipso pertinaciter respuit Ecclesiæ doctrinam sibi sufficienter propositam. Enim verò ad hæresim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente authoritatem infallibilem in proponendo, & ei dissentiat; nam cum hoc judicio est impossibilis dissensus: alioqui crederet esse falsum id, quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset apertè sibi contradicere. Hinc hæreticus est, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Ecclesia; sed non credo hoc dogma, quod puto non proponi, nec credi ab Ecclesia. si taliter ei proponatur judicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit, nisi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus est, qui adhæret propositioni ab Ecclesia damnatæ sub quacumque qualificatione, sive tamquam temerariæ, sive tamquam scandalosæ, vel falsæ, vel erroneæ, &c. quia propositioni sic damnatæ adhærere non potest, quin simul judicet Ecclesiam fallibilem esse in decidendo: quod utique hæresis est.

Porrò hæresis est unum ex gravissi-

mis peccatis, ut consentiunt omnes, teste Suarez. Quia, 1. virtus Fidei est virtus theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppositum est unum ex gravissimis: nam, ut docent Aristoteles & S. Thomas, illud est pessimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides est fundamentum justitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem, omnino privat hominem justitia à fundamentis. Sicut Fides est radix cæterarum virtutum, ita infidelitas secum infinita affert vitia. 4. Hæresis est contemptus authoritatis divinæ seu veracitatis divinæ revelantis, & sic est immediatè ac directè contra Deum. Quare hæresis, cùm sit infidelitas commissionis, est maximum peccatum in specie infidelitatis, ideoque gravius omnibus speciebus vitiorum moralium. *Ita Suarez, & alii communiter.* Hinc illud ad Tit. cap. 3. *Hæreticum devita, quia subversus est, & delinquit.*

Quæst. VI. *An dubius in Fide est Hæreticus?*

Resp. Qui de veritate aliqua, ab Ecclesia proposita & revelata dubitat deliberatè, judicando eam esse incertam, & posse esse falsam, est formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thoma, qu. 10. art. 1. ex c. 1. de Hæretic. ibi: *Dubius in Fide infidelis est.* Item ex Conc. Later. V. Sess. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui asserunt, vel dubitant animam hominis esse mortalem. Quia sic dubitans judicat veritatem Fidei ab Ecclesia propositam ut revelatam, non esse certam: item authoritatem Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensus à voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantùm valere, ut incertam reddat veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut Fide credenda: siquidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incusso per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter judicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ judicantis veritatem à se propositam ut revelatam, firmissimè credendam esse propter authoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus; cùm in æstimatione morali & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter, sive æquivalenter judices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus judicio; nam ad hæresim formalem sufficit quodvis judicium erroneum contra Fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam à voluntate.* Nam qui cogitans de rebus Fidei, intellectum ad alia verteret, & ita assensum suspenderet, non ex metu errandi, sed præcisè ut intellectum aliis rebus applicaret; non esset ideo dubius in Fide, ut patet.

Quæst. VII. *Quænam sunt pœnæ contra Hæreticos latæ?*

Resp. Sunt, 1. Excommunicatio major ipso facto lata, Can. *Achatius* 24. qu. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæretic. 2. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modò sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsente, declarata: nam tunc est verè externa, & per se exteriùs cognoscibilis. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum, cap. 12. de Hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, cap. *Audivimus* 24. qu. 1. Et cap. *Aperte* ibid. 5. Bonorum confiscatio, cap. 10. de Hæret. sed hoc non ubique viget.

get. 6. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ. cap. 2. de Hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ. In Gallia tamen hæretici sola ipso facto excommunicatione majori cæterisque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; à qua excommunicatione Episcopi per se, vel per delegatos absolvunt ex antiqua consuetudine.

Nota. Credentes, receptatores, defensores, & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incurrunt, & privantur sepultura Ecclesiastica, cap. 13. *de Hæret.* ex Conc. gener. Later. IV.

Quæst. VIII. *An licita est lectio libri Hæretici?*

Resp. Jure naturali prohibita est iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perversionis: quales sunt infirmi in Fide, & præsumuntur esse rudiores, & in rebus Fidei parùm eruditi, & semidocti, imò & eruditi viri plurimi, quorum Fides interdum infirmior est, quàm simplicium & rudiorum. Nam quisque ex charitate Dei ac sui tenetur periculum morale peccati, & salutis amittendæ vitare. Imò secluso periculo perversionis est graviter illicita etiam doctis & firmis in Fide, quando est prohibita ab Ecclesia simpliciter & absolutè; quia Ecclesia eam prohibet non solùm ob periculum perversionis, sed etiam in odium & pœnam hæresis ac authoris hæretici. Præterea Lex fundata in præsumptione periculi obligat omnes, qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita est sub excommunicatione in Indice à Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non est promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non desinit tamen peccare, qui sine licentia libros ejusmodi legit: sive quia eatenus receptus est Index quoad Libros prohibitos: sive quia vi Legum antiquioris Juris, prohibitio librorum hæreticorum in Gallia, in suo vigore perseverat, transitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui nunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici sub peccato mortali prohibitam esse in Gallia, non tamen sub excommunicatione, Pastores Ecclesiæ Gallicanæ semper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus; addens, docere authores Gallos, Episcopos in Gallia esse in possessione concedendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

Notanda sunt sequentia.

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex usu Patrum & stylo Curiæ Romanæ, comprehenduntur brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola de religione tractans. Nam sæpe æquale aut etiam majus periculum continent, quàm liber grandior.

2. Ex communi sententia datur in tali lectione parvitas materiæ, sed hæc difficile designari potest. Videntur ad mortale sufficere quindecim lineæ, aut fortè pauciores; quia hæ communiter possunt continere materiam sufficientem ad perversionem. Imò juxta varios, non excusatur à mortali culpa & censura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus scit hæresim contineri: quia sunt partes substantiales libri hæretici ut hæretici, ideoque notabiles relativè ad finem prohibitionis; & æquivalent multis aliis, cùm contineant substantiam veneni. Quod videtur à nemine negari posse, si illæ paucæ contineant etiam approbationem propositionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excusans à mortali in tempore, quo retinetur

tur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutiùs.

3. Prohibito libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum fortè errorem contineat; præsertim cùm prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit censuram, qui licèt ipse non legat, tamen curat alium legere, ut ipse audiat: nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium: *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum.* Reg. 72. Juris in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cùm de mente legislatoris rationabiliter dubitari nequit. *Ita Azor, Layman*, &c.

5. Non licèt Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideo licet revendere; sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus; sed istud damnum casui attribuat: nam est merx substantialiter vitiosa & prohibita.

Quæst. IX. *Quid est Apostasia à Fide?* *Resp.* Est totalis defectio seu recessus à Fide Christiana per baptismum suscepta. Iisdem omnino pœnis, quibus hæresis, subjicitur: nam est verè hæresis, cùm discedatur à Fide suscepta: quod autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est alia Apostasia, nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & à statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si latè sumatur, reperitur in omni peccato mortali: si strictè; consistit in eo, quòd quis justis præceptis Superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quòd quis sacro Ordine initiatus, deserit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apostasia à Religione est recessus à statu religioso ad statum vitæ sæcularis, dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

PARS II.

De Spe.

Quæst. I. *Quid est Spes?* *Resp.* Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media à Deo statuta: sive est actus, quo optamus, & certò expectamus à Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequendæ: eo quòd Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus esset tantùm desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni, & alter esset confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prosecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis & promissionibus divinis. Ac proinde Spei duplex est objectum formale, seu motivum, unum totale constituens: nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfectè beare: motivum verò confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis factis propter merita Christi. *In Spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus.* Tit. 1. *Deus meus adjutor meus & sperabo in eum.* Psalm. 17.

Hinc

Hinc 2. Spei objectum materiale primarium est Deus possidendus, secundarium sunt media salutis à Deo instituta, nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, sine quibus Spes esset mera præsumptio: Item bona temporalia, quatenus per bonum usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt: uno verbo, omnia quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem possidendum, esse objectum primarium Spei, patet ex Genes. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ego .... merces tua magna nimis.* Et Joan. 3. *Nunc Filii Dei sumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est,* (& videndo fruitivè amabimus) *Et omnis qui habet hanc Spem in eo, sanctificat se,* &c. Unde S. August. Lib. 22. de Civit. Dei cap. 30. ait: *præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit, & qui seipsum, quo melius & majus nihil possit esse, promisit.*

Hinc 3. Ad Spem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus possessionis.

Dixi, *Certa,* scilicet ratione sui, & quantum est ex parte Dei: quia nititur omnipotentia, misericordia, & fidelitate Dei in promissis. Unde ad Hebr. 6. dicitur *Anchora animæ tuta ac firma.* Est tamen incerta respectu nostri. Nam non sumus certi de nostra cooperatione, & perseverantia ad salutem necessaria. *Nescit homo, utrùm amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum servantur incerta.* Eccli. 9. Hinc illud ad Phil. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Possumus tamen & debemus sperare perseverantiam finalem: nam ad hoc sufficit, quòd sit certò futura conditionatè, nempe sub hac conditione, si non defuerimus gratiæ Dei. Est autem certò futura sub hac conditione; id enim docet Conc. Trid. Sess. 6. cap. 13. ubi de perseverantia finali loquens, sic ait: *Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere.*

Quæst. II. *An datur speciale præceptum Spei?*

Resp. Affirmat. Constat 1. Ex Psal. 4. *Sperate in Domino.* Et 1. Petri 1. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam.* Et 1. ad Tim. 6. *Præcipe ... neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.* 2. Ex S. Aug. Tract. 83. in Joann. *De fide nobis quàm multa mandata sunt, quàm multa de Spe.* 3. Quia Spes est medium ad salutem necessarium: *Spe enim salvi facti sumus,* Rom. 8. Estque dispositio necessaria in adulto ad justificationem obtinendam, ex Conc. Trid. Sess. 6. cap. 6. Deus autem præcipit omnia media ad salutem necessaria, præterea Deus non vult salvare adultos sine propria cooperatione, quæ non fit sine Spe, per quam voluntas tendit in Deum ut suum summum bonum, & erigitur adversùs difficultates, quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei, & Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Præceptum Spei obligat ad eliciendos suo tempore actus Spei, aliosque connexos, & ad adhibenda omnia media necessaria ad beatitudinem consequendam; prohibetque præsumptionem, desperationem, & incuriam salutis.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei?*

Resp. Obligat per ſe & ratione propriæ honeſtatis, 1. Initio uſus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam deſtinati ſumus: nam tunc debet tendere ad ſuam beatitudinem ac ſuum ſummum bonum, & rectè vitam ſuam inſtituere. 2. Quoties verſatur in periculo deſperandi, niſi actu Spei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur ſperare, & non deſperare. 3. Sæpe in decurſu vitæ, ut ſemper homo ſit bene diſpoſitus & corroboratus ad bonum faciendum & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis: nam tunc præcepta præſertim Deum immediatè ſpectantia, maximè urgent. Et tunc actus Spei neceſſarius eſt ad ſe confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens. 1. Quando ex præcepto eliciendus eſt actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ, &c. quæ ſine actu Spei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ ſuperari non poteſt, niſi animus corroboretur per actum Spei. 3. Actus Spei requiritur ad juſtificationem peccatoris adulti.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt peccata Spei oppoſita?*

Resp. Sunt deſperatio, præſumptio, & incuria ſalutis.

Deſperatio eſt diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam neceſſaria.

Præſumptio eſt inordinata fiducia obtinendi à Deo beatitudinem aliter quàm ipſe ſtatuit eſſe obtinendam. Eſt autem inordinata, 1. Cùm quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut ſi præſumat obtinere gloriam ex ſolis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2. Cùm quis inordinatè innititur omnipotentiæ & miſericordiæ Dei, ut ſi ſperet, quæ Deus negare ſtatuit, v. gr. beatitudinem ſine bonis meritis, ut faciunt Calviniſtæ: vel ſi ſtatuat perſeverare in peccatis quamdiu bene valet, ſperans ſe acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præſumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam ſalutis pertinet ea animi abjectio, qua quis vellet bonis terrenis perpetuò frui.

Hæc peccata ſunt per ſe mortalia, cùm ſint oppoſita virtuti theologicæ, & graviter injurioſa Deo. *Ita duo occidunt animas, aut deſperatio, aut perverſa ſpes*, ait S. Auguſt. ſerm. 87. de verb. evangel. nov. edit.

Hinc mortale eſt, 1. Non velle efficaciter, nec optare poſſeſſionem Dei. 2. Deliberatè cupere perpetuò manere in hac vita, & magis amare bona creata, quàm poſſeſſionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac miſericordia, abſolutè cupere annihilari, vel nunquam fuiſſe. 4. Deſperare de obtinenda vita æterna & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ neceſſariis. 5. Sperare ſalutem ſine bonis operibus ex gratia factis, velut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum ſine pœnitentia. 6. Velle perſeverare diu in peccatis ex ſpe miſericordiæ divinæ, aut poſt lapſum in unum mortale multa alia committere, eo quòd æque facile ſit obtinere veniam multorum quàm unius, quaſi Deus ſua miſericordia eſſet fautor criminum, contra illud ad Rom. 2. *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ*, &c. Nam hæc & ſimilia ſunt divinæ bonitati, miſericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel juſtitiæ graviter injurioſa.

ACTUS

ACTUS SPEI.

Summopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cœlo desidero, quia tu es animæ meæ summum bonum & unica beatitudo: & confido me hac perfecta beatitudine fruiturum esse propter merita Salvatoris mei Jesu Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benignissimus, misericordissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.

De Charitate.

CAPUT PRIMUM.

De natura Charitatis.

Quæst. I. *Quid est Charitas?*

Nota. Amor propriè dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcisè quia bonum est. Dividitur in amorem Charitatis, & concupiscentiæ. Amor Charitatis seu benevolentiæ est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tanquam bona illius, quia sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ, quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tanquam sua, vel alium tanquam sibi bonum.

Resp. Charitas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentiæ, quo Deum supra omnia propter se, & nos ipsos, & proximum sicut nos ipsos propter Deum efficaciter amamus, ex S. Aug. Lib. 8. de Trin. c. 8. *Ex una eademque Charitate Deum proximumque diligimus; sed Deum propter Deum; nos autem & proximum propter Deum.* Charitas verò habitualis est habitus per se infusus actuum Charitatis cum auxilio gratiæ elicitivus: seu permanenter habilitans ad actus Charitatis eliciendos.

Quare ex communi sententia, Charitatis objectum materiale primarium est Deus, secundarium nos ipsi & proximus. Nam eodem habitu Charitatis, quo Deum amamus, etiam nos ipsos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, sunt aliquid specialiter ad Deum pertinens; & Charitas est perfecta amicitia cum Deo. Est autem perfectæ amicitiæ non solùm amare primariò eum, quocum primariò & per se contrahitur amicitia, sed etiam secundariò & propter illum diligere ea quæ ad ipsum pertinent. *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & Charitas ejus in nobis perfecta est.* 1. Joan. cap. 4.

Objectum verò formale, seu motivum, est Deus ipse, quatenus in se bonus ac perfectus, sive infinita Dei bonitas absoluta, quæ adæquatè sumpta, est complexio omnium perfectionum possibilium, & infinitarum, sive ipsum esse divinum absolutè & in omni genere infinitè perfectum. Nam Charitas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum, ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Hinc Charitas differt ab amore spei seu concupiscentiæ; quo amamus Deum præcisè ut nostrum summum bonum, seu quatenus nobis bonus est, & nos perfectè beare potest. Charitas verò est amor benevolentiæ & amicitiæ, quo amamus Deum, quia in se bonus est, seu propter suam infinitam amabilitatem: cùm enim Charitas

ritas ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideóque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Quæſt. II. *Quænam bona Deo velle debemus?*

Reſp. Deo velle debemus bona tum intrinſeca, tum extrinſeca. Bona Dei intrinſeca ſunt omnes perfectiones poſſibiles infinitæ, quas Deus habet in ſe. Bonum Dei extrinſecum eſt gloria ejus extrinſeca, quæ conſiſtit in manifeſtatione ejus perfectionum, & in eo quòd perfectè cognoſcatur, colatur, laudetur, & ametur à creaturis. Itaque cùm amare ſit velle bonum, amare Deum eſt illi hæc omnia bona velle, ſcilicet velle illi per modum complacentiæ ac gaudii, omnes perfectiones infinitas, quas habet; velle per modum deſiderii, ſeu optare efficaciter, & quantum in nobis eſt efficere, ut à nobis & omnibus creaturis cognoſcatur, laudetur, colatur, & perfectè ametur.

Quæſt. III. *An Charitas eſt virtus omnium excellentiſſima?*

Reſp. Affirmat. Conſtat ex 1. ad Corinth. 13. *Major autem horum eſt Charitas.* Et ad Coloſſenſ. 3. *Super omnia Charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Ratio eſt, quia habet objectum & motivum omnium perfectiſſimum, attingitque Deum modo perfectiſſimo, nempe propter ſeipſum.

Quæſt. IV. *Quinam ſunt Charitatis actus proprii & eliciti?*

Reſp. Sunt amor, benevolentia, affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis, deſiderium ejus gloriæ &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, ſcilicet peccatum.

Caput II.

De Præcepto Charitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Præcepto Charitatis erga Deum.

Quæſt. I. *An extat præceptum Charitatis erga Deum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum amoris Dei ſpeciale, & ab aliis omnibus diſtinctum. Conſtat 1. Ex Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum.* At mandatum quod eſt primum & maximum, eſt ſanè præceptum ſpeciale & ab aliis diſtinctum, & quidem primò & per ſe maximè datum, ita ut cætera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfectè obſervetur, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti Charitas.*

2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſit S. Aug. qui Lib. 1. Conf. cap. 5. ait: *Quid tibi ſum ipſe, ut amari te jubeas à me, & niſi faciam iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parvane ipſa eſt, ſi non amem te?*

3. Ex Propoſitione damnata ab Alexandro VII. ſupra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnata ut hæretica: *Sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè: hinc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ mortalis.* Quæ propoſitio fuerat jam antè à S. Facultate Muſſipontana ſpeciali decreto damnata.

Quia cùm Deus ſit objectum ſummè amabile propter ſe, & finis ultimus rerum omnium, non potuit ſapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut ſeipſum ſupra omnia propter ſe amet. Præterea (ut ait S. Thomas)

Thomas) id quod est finis, per se debitum est, cùm habeat rationem boni per se. At Charitas Dei est finis omnium præceptorum, cùm Deum tanquam finem attingat immediatè & modo perfectissimo, nempe supra omnia propter seipsum & ut in se est: Ergo est per se maximè debita.

Resp. 2. Hoc præceptum, prout est affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum supernaturalem amoris Dei supra omnia propter se: ut constat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde*, in sensu proprio significantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) sit amor benevolentiæ efficax & appretiativè summus, vi cujus homo Deo, utpote summè amabili ac bono, adhæreat supra omnia propter se, ipsi omnia bona velit & faciat ea quæ Deus ab alio saltem graviter exigit, se suamque beatitudinem & cætera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quàm Deum offendere saltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet esse. 1. Internus, verus, ac propriè dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde*.

2. Debet esse appretiativè summus in adhæsione, ita ut Deum plus amemus quàm nos ipsos & creaturas omnes, malimusque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quàm Deum offendere saltem graviter. Constat 1. ex Patrum ac Theologorum & totius Ecclesiæ consensu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua:* in quo sensu explicantur à S. Aug. Lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 11. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modo diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil ampliùs diligere debeamus; idque significatur & exprimitur quod dictum est:* Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matth. 10. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Et, *Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Et ad Rom. 8. *Quis nos separabit à Charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? ..... Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à Charitate Dei.* 3. Quia hunc amorem exigit summa ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enimverò cùm Deus sit per suam essentiam infinitè bonus & perfectus in omni genere excellentiæ: atque finis ultimus rerum omnium, ideóque infinitis titulis magis diligendus quàm quodlibet aliud bonum; nulla creatura potest ei affectu & adhæsione præferri aut æquari sine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor qui à Deo præcipitur, debet esse proportionatus Deo summè bono, & amabili: at talis non esset, si Deus non plus amaretur quàm quælibet creatura, quæ præ Deo nihil est. Igitur cùm amabilitas sit mensura amoris, utpote ejus motivum, summa amabilitas exigit amorem summum appretiativè.

3. Amor Dei præceptus debet esse efficax & universalis in suis effectibus, hoc est, debet ita voluntatem afficere ac disponere, ut semper sit parata ad servanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, saltem mortale. Unde amor ille Dei continet propositum saltem virtuale efficax servandi omnia alia præcepta. Nam amor ille

non est solùm complacentia de divinis perfectionibus, sed est etiam amor seu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipse exigit saltem graviter & ad vitanda ea, quæ ei displicent: amor enim, qui præcipitur, est amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuteron. 6. qui sanè amor est efficacissimus. Amare autem efficaciter est bonum velle & facere amato, nec eum offendere saltem graviter. Prætereà amor non potest esse appretiativè summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato; ita ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quàm Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere, ideóque efficaciter parati simus ad nullum præceptum saltem in re gravi unquam violandum. Quare præceptum Charitatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joan. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate .... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit me.* Et 1. Joan. 5. *Hæc est Charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra Charitatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4. Amor Charitatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolutè ac in se spectatus, seu Deus ut est in se infinitè bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. *Ita Theologi communiter. Prob. 1.* ex S. Aug. qui Lib. 1. de Doctrina Christ. cap. 27. ait, *Deum diligendum esse propter seipsum.* Et Lib. 8. de Trinit. cap. 8. *Ex una eademque Charitate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum.* Et in Psal. 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur Charitate; gratuitum sit quod amatur & quod laudatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud.* Ex S. Bern. Lib. de diligendo Deo. ubi ait: *Causa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere .... Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vera Charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est .... verus amor præmium non requirit, sed meretur.* Et Epist. 11. *Est qui confitetur Domino quoniam potens est, & timet sibi: & est qui confitetur quoniam sibi bonus est: & item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est, & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro se agunt. Sola quæ in filio est Charitas, non quærit quæ sua sunt.* Et ex S. Thom. 2. 2. quæst. 17. art. 8. & quæst. 23. art. 5. ad 2. ubi ait: *Charitate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter à Charitate, scilicet divina bonitas, quæ est ejus substantia.* Et art. 6. *Fides & spes attingunt quidem Deum, secundùm quod ex ipso provenit nobis vel cognitio veri vel adeptio boni: sed Charitas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat.* 2. Ex ipsa Ecclesiæ doctrina tradita in catechismis, in quibus Charitas definitur Virtus, per quam amamus Deum super omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo Charitatis motivum est Deus simpliciter, ideóque absolutè & in se consideratus. 3.

Quia

Quia Charitas eſt amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum. At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipſum, & volumus ei bonum, ut ejus bonum eſt, propter propriam ejus perfectionem. Et verò quis putet ſe ab alio amari ut amicum, ſi ſciret ſe ſolùm ab eo amari, quia ei bonus ac benignus eſt? Præterea Charitas, cùm ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideóque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Equidem debemus etiam amare Deum ut noſtrum ſummum bonum, quod nos perfectè beare poteſt. At hic amor non eſt amor Charitatis, ſed ſpei, nec ſufficit; nam tenemur inſuper Deum ſupra omnia amare propter ſe ſeu quia eſt in ſe infinitè bonus ac perfectus, atque nos ipſos & beatitudinem noſtram referre ad ejus gloriam; & hic eſt proprius actus Charitatis: *Eſt enim Charitas amicitia honeſta, qua amicus ametur propter ſe*, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 17. art. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor eſt, quo aliquis ſecundùm ſe amatur, utpote cui aliquis vult bonum, ſicut homo amat amicum. Imperfectus amor eſt, quo quis amat aliquid non ſecundùm ipſum, ſed ut illud bonum ſibi ipſi proveniat; ſicut homo amat rem, quam concupiſcit. Primus autem amor pertinet ad Charitatem, quæ inhæret Deo ſecundùm ſeipſum. Sed ſpes pertinet ad ſecundum amorem.* Quare Filiucius ex aliis docet eſſe mortale diligere Deum principaliter, propter beatitudinem, ita ut ſi hæc deeſſet, Deus non diligeretur ſupra omnia. Licitum eſt tamen ac bonum diligere Deum propter mercedem æternam tanquam finem minus principalem.

Reſp. 3. Hoc præceptum prout eſt negativum prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offenſam, ita ut omnia peccata mortalia ſint contra Charitatem, ejuſque habitum deſtruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo ſuper omnia diligendo: ſpecialiùs tamen & magis directè vetat odium Dei.

Quæſt. II. *An tenemur etiam amare Deum ſupra omnia intenſivè, ſeu cum majore intenſione, vehementia & conatu, quàm omnes creaturas?*

Reſp. Communiter negant Theologi. Quia intenſio eſt Charitatis perfectio ſolùm accidentalis, & ſine majori illa intenſione ſervatur præceptum de ordine Charitatis, eo modo, qui ſatis ſit, ut Charitas erga Deum ſit re & opere efficacior, quàm amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum eſt in Charitate, eſt ut ſit efficax erga Deum, qui affectu & opere propter ſe præferatur omnibus creaturis. Præterea cùm Deus amatur appretiatione ſumma, amatur modo actum amoris conſtituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere poteſt amor erga creaturam ordinatus, etiamſi infinita intenſione amaretur: & ſic tunc Deus amatur modo proportionato ſuæ excellentiæ, ideoque modo ſufficiente ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde intelligunt de totalitate appretiationis, non intenſionis. Appretiatio verò conſiſtit non in vehementia & conatu affectus, ſed in libera prælectione & prælatione.

Certè quando affectus erga creaturam actu obſiſtit amori Dei appretiativè ſummo; tunc opus eſt maximo conatu voluntatis ut Deus ſuper omnia ametur.

Quæſt. III. *Quandonam præceptum Charitatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se ad eliciendum actum internum amoris Dei super omnia propter se. 1. Ubi primum, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 89. art. 6. Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primùm, moraliter loquendo, capax est cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commodè impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem, & sic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri, in dubio an tunc actum Charitatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta suscepta sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpiùs ratione sui præceptus est, & tempus maximè necessarium est articulus mortis. Tum quia homo instante termino viæ tenetur perfectè tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur*, ad Rom. 14.

3. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur; & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari: nam ex Charitate Dei tenemur ejus offensam vitare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4. Sæpissimè in decursu vitæ, ut satis patet tum ex natura Charitatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. August. in Psal. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam Charitas est amicitia quædam cum Deo: amicitiæ autem divinæ ratio, denique bonitas infinita exigit, ne diutiùs amorem erga Deum differamus, & raro eliciamus; sed ut quamprimùm possumus, & sæpissimè in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud ferè semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpissimè eliciatur, Deuter. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ:* Et verò nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantùm aut raro ametur; sed is exigit potius, ut sæpe affectu effectuque ametur. Ergo à fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpiùs tota nostra vita iteratum à nobis exigit. Præterea omissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæ propositiones. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum Charitatis erga Deum.* 7. *Tunc solùm obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

Quo-

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facilè determinari. Scotus putat adultos obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem, *ait Cardenas noster*, non esse contemnendam; quia cùm constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus; cultus enim optimus est actus Charitatis, ut docet S. Augustin. idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem integrum omittatur. Suarez verò *Lib. 1. de orat. cap. 30.* docet divina præcepta affirmativa, ut Charitatis, & similia, obligare ut actus eorum non multo tempore differantur: in particulari autem judicare quando sit nimia dilatio, vel quæ sit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat verò ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum Charitatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige parentes & parochos graviter teneri suos docere obligationem & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Charitatis: Confessarios verò teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sunt in aliquo sensu supernaturalia, & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum: nam impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt verò naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quod Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales; eo ipso absque alio novo præcepto, & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad comparandum finem illum adeo sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales actus supernaturales obligat in hypothesi elevationis, in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

Quæst. IV. *An ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?*

Resp. Affirm. Prob. 1. Ex S. Aug. Lib. 1. de Doctrin. Christ. cap. 22. ubi ait: *Hæc regula dilectionis divinitùs constituta est:* Diliges proximum sicut teipsum; Deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipsa quæ confers. Cùm autem ait:* toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat.* 2. Ex S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto Charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum Charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum.* 3. Quia ex præcepto Charitatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porrò omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu Charitatis referre tenemur tunc tantùm, cùm urget præceptum amandi Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum Charitatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones singillatim elicere ex motivo seu affectu Charitatis, alioqui omnia opera infidelium, imo & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcisè ob metum pœnalem, esset malus; quod repugnat cum Conc. Trid. Sess. 7. Can. 8. & Sess. 14. c. 4. tum S. Aug. qui in Psalm. 127. ait: *Ille timor nondum castus præsentiam Domini & pœnas timet, timere facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est.* Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo.* 11. *Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.* Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum sunt boni ac liciti, alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est omne bonum honestum esse honestè diligibile propter se præcisè. Quid enim magis rationi consentaneum est, quàm amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu Charitatis actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, seu implicitè, & ex intentione seu natura operis (ut ajunt) agendo scilicet ex motivo alicujus virtutis & honestatis. *Prob. 1.* Ex 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Id esse præcepti satis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in sensu proprio sonat imperium seu mandatum, dum materia id patitur, & docet S. Thom. in epist. ad Colossens. cap. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum.* 2. Ex S. August. in Psal. 65. *Quo fine facias, vide. Si eò id facis, ut tu glorificeris, hoc prohibuit: si autem ideo ut Deus glorificetur, hoc jussit.* Et ex S. Basil. in Reg. interrogat. 195. ubi ait: *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda.* Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones nostras ex titulo Creatoris, ac redemptoris, & vi supremi ejus dominii, ex quo omnes actus nostri magis debentur Deo, quàm cuivis Domino temporali opera servi. Ergo omnes actus nostri debent ad Dei obsequium referri, saltem ex natura operis. 4. Quia (ut aliàs probatum est,) semper tenemur agere propter finem honestum, ideoque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honestas & actus virtutis ex natura sua refertur & ordinatur ad Deum tanquam ad regulam, fontem ac finem omnis honestatis, & ex se tendit ad Dei gloriam, cùm sit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CHARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & super omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni & summo amore dignissimus. Proximum quoque meum sicut meipsum propter te diligo.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Præcepto Charitatis erga proximum.

Quæst. I. *AN datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum ſpeciale diligendi proximum non tantùm actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum eſt. Conſtat ex Matth. 22. *Secundum autem* (mandatum) *ſimile eſt huic; Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Et ex Joan. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos.* Et 1. Joan. 4. *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Dilectio autem eſt affectus voluntatis, quo volumus bonum perſonæ amatæ. Hinc Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. *10. Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali. 11. Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus per ſolos actus externos.*

Resp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejuſdem nobiſcum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & ſoli Charitate divina amari poſſunt & debent, quibus debemus & poſſumus propter Deum velle ſummum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate fundatur dilectio Charitatis. Ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, ſive ſint juſti, amici, conſanguinei, Catholici; ſive peccatores, inimici, extranei, & infideles: ſunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejuſdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati poſſident, & ad quam alii deſtinantur, & quam poſſunt conſequi quamdiu in via ſunt. Ideóque amandi ſunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in univerſali amare, nullo excepto; in particulari verò hos determinatè, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, niſi ſingillatim actu interno diligantur.

Hinc ſoli dœmones & homines jam damnati excipiuntur: quia Charitas eſt amor benevolentiæ, quo volumus præcipuè beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere poſſunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat Charitati erga Deum, qua approbamus ejus juſtitiam, *inquit S. Thom. quæſt. 25. art. 11.*

Resp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo, ſicut nos ipſos amamus, non quidem ſecundùm omnimodam æqualitatem, ſed ſecundùm ſimilitudinem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 44. art. 7. ubi ait: *Cum dicitur ſicut teipſum, non eſt intelligendum quantum ad hoc quòd aliquis proximum ſibi æqualiter diligat, ſed ſimiliter ſibi;* ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum poſſumus procuremus in neceſſitate, quod tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus: & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam aſſequendam neceſſaria, ſecundariò autem bona temporalia neceſſaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad ſalutem conducunt; eaque quantum poſſumus, ei procuremus in ejus neceſſitate. *Velle debemus, ut omnes nobiſcum diligant Deum, & totum quod vel eos adjuvamus, vel adjuvamur ab eis, ad unum illum finem referendum eſt,* ait S. Aug. Lib. 1. de Doctrin. Chriſtian.

cap.

cap. 29. Et Lib. 1. de morib. Ecclesiæ, cap. 26. postquam hoc præceptum retulit, sic prosequitur: *Te autem ipsum salubriter diligis, si plus quàm te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo est, hoc est, ut ipse etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diligis tanquam te ipsum, si non ad id bonum, ad quod ipse tendis, adducere satagis.*

Obligat autem ad eliciendum sæpe in vita actum internum amoris supernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum seu effectivum amorem, positum in opitulatione proximi, sive spirituali, sive corporali: nam amare est bonum velle & facere cùm possis, juxta illud 1. Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus est in bonum ac utilitatem proximi: at non potest prodesse proximo, nisi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc est, quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & possessionis ejus, ut ab ipso creatus, redemptus, &c. ita ut Deum in ipso amemus, &c. & quia id Deo summè bono & amato placet. *Propter hoc ex Charitate diligere debemus alios, quia sunt nobis proximi & secundùm naturalem Dei imaginem & secundùm capacitatem gloriæ*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 44. art. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non est actus Charitatis. *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, Charitatem non habet*, ait S. Gregor. homil. 38. in Evangel. Et S. Aug. Lib. 1. de Doctrina Christiana, cap. 27. ait: *Omnis homo in quantum homo est, diligendus est propter Deum, Deus verò propter seipsum.* Et Lib. 2. cap. 7. *In eo se exercet omnis divinarum scripturarum studiosus, nihil in eis aliud inventurus, quàm diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum verò tanquam seipsum, id est, ut tota proximi, sicut etiam nostri, dilectio referatur in Deum.* Et verò debemus diligere alios sicut Christus nos dilexit, *ex Joan. 15. suprà cit.* Christus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale seu motivum Charitatis erga proximum est infinita Dei bonitas absoluta, seu amabilitas, quæ sicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum; eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quamdiu sunt in via, volendo illis summi boni, nempe sui ipsius fruitionem, eis conferendo media ad eam assequendam sufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Resp. 4. Hoc præceptum, quatenus est negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppositos amoris benevolentiæ, ne scilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum spirituale, nec etiam temporale, saltem ut ipsius malum, & sine justa causa & auctoritate. Quod addo, quia ex justa causa & authoritate potest inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio à Superiore correctionis causa, vel à Judice ob crimina ex motivo justitiæ. Hinc nunquam licet odisse ullum hominem, quantumvis improbum, ex displicentia personæ, ei optando malum quatenus ejus malum est, aut gaudendo de ejus malo vel dolendo de ejus bono ut ejus bonum est. (*a*) Duæ

(*a*) Authoris assertio magis, ac magis confirmatur ex tribus ab Innoc. XI. damnatis Propositionibus, quarum proscriptione demon-

Duæ autem ſunt regulæ generales duplicis hujus præcepti à Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcunque vultis* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis; Hæc eſt enim Lex & Prophetæ*, Matth. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tob. 4. Hinc S. Auguſt. Lib. de vera relig. cap. 46. ait: *Ea eſt regula dilectionis, ut qui ſibi vult bona provenire, & illi velit, & quæ accidere ſibi mala non vult, illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines ſervat.*

Quæſt. II. *An tenemur diligere inimicos, id eſt, eos qui nos, vel noſtros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt?*

Reſp. 1. Præceptum Charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac ſi tales non eſſent. *Ita omnes.* Quia nihilominus ſunt verè proximi, utpote ejuſdem nobiſcum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis ſocietate quadam conjunguntur. Quare tenemur eos non ſolùm non odiſſe, ſed etiam poſitivè diligere amore effectivo, non quidem ut ſunt inimici, ſed ut ſunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et conſtat etiam ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba, juxta Eccleſiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod eſt etiam juris naturalis. *Grave præceptum, ſed grande præmium.* Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus vos. *Audiſti opus, expecta mercedem:* ut ſitis (inquit) filii Patris veſtri, qui in cœlis eſt. *S. Auguſt. ſerm. 317. aliàs 92. de diverſis.*

Reſp. 2. Ex Charitate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo ſupra explicato; ſiquidem ſunt verè proximi noſtri. Speciatim verò tenemur. 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offenſas ex corde iis remittere, ita ut ob offenſam illis non malè velimus, ſed ea non obſtante ſemper parati ſimus iis exhibere debitæ internæ dilectionis ſigna, etſi veniam non petant, imò in odio contra nos perſiſtant, ex Matth. 6. *Si non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.* Et Eccli. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris; & nihil agas in operibus injuriæ.* Unde nunquam licet iis velle malum ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim ſunt odii actus: *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus, & diſpliceat ei.* Proverb. 24. *Si de proſperitate affligitur, & de calamitate ſe odientis lætatur, conſtat*

demonſtratur nos nequidem indirectè poſſe malum proximo optare, aut de ejuſdem malo gaudere, 13. ita ſe habet: *Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.*

14. *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.*

15. *Licitum eſt filio gaudere de parricidio Parentis à ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas.*

ſtat quod non amat, ait S. Greg. Lib. 22. in Job. cap. 6. neque licet à Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex diſplicentia perſonæ, multo minus eam ſumere. *Benedicite perſequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere.... nulli malum pro malo reddentes.* ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno Charitatis, quem erga proximum elicimus, ſed eos in eo generatim includere; imò in particulari hos numero ac determinatè diligere, quoties periculum eſt, ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eiſque malum optemus, ut ſæpe contingit, niſi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor eſt medium neceſſarium ad ſervandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præſtare communia dilectionis ſigna, & beneficia, quæ aliis ejuſdem ſtatus & conditionis præſtare ſolemus, qualia quæ Chriſtiano debentur à quovis Chriſtiano, concivi à concive, cognato à cognato, pauperi à divite, Superiori à ſubdito, &c. *Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 25. art. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit neceſſitas; & in communi extra caſum neceſſitatis, quando ſcilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam abſque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere à communibus orationibus, vel eleemoſynis, à reſalutatione, à reſponſione ad interrogata, mercium expoſitarum venditione, &c. Nam talis excluſio eſſet vindicta privato illicita, & in talibus circumſtantiis ſignum odii præbens ſcandalum; ideóque de ſe averſatur Charitati, & quidem graviter. Specialia autem benevolentiæ ſigna, & beneficia non tenemur eis præſtare, per ſe loquendo, niſi iis indigeant; ſed ſolùm eſſe parati ad præbendum quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, ſed tantùm in caſu indigentiæ proximi, juxta illud Prov. 25. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum..... & Dominus reddet tibi.* Enim verò ex præcepto Charitatis non aliter tenemur per ſe loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis ſunt proximi noſtri quàm alii homines. Non tenemur autem per ſe loquendo, amare alios homines in particulari ex lege Charitatis, niſi in caſu neceſſitatis: & extra caſum neceſſitatis ſufficit, ſi eos amemus in communi, & eis communia benevolentiæ ſigna exhibeamus. *Diligere inimicos in generali, eſt in præcepto: in ſpeciali autem non eſt in præcepto, niſi ſecundùm præparationem animi; ſi ſcilicet homo eſſet paratus etiam ſpecialiter inimicum diligere, & eum juvare in neceſſitatis articulo, vel ſi veniam peteret.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 73. art. 8.

Dixi, *per ſe loquendo.* Nam ob circumſtantias quaſdam poteſt eſſe ratio obligationis ad iſta ſpecialia præſtanda inimico, ut periculum ſcandali ex omiſſione, inimici neceſſitas ſpiritualis vel temporalis, exhibitio ſpecialium ſignorum amoris ex parte ipſius. Item ſi per aliqua ſpecialia beneficia vel ſigna amoris certò poſſis ſaltem ſine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, niſi tu eum ſic prævenias, juxta illud ad Rom. 12. *Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.* Quia ex Charitate tenemur grave damnum proximi, præſertim ſpirituale, licèt ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cùm poſſumus

ſaltem

ſaltem ſine noſtro gravi incommodo. Imò juxta Suarez & alios, ſi inimicum ante offenſam ſolebas ſalutare, alloqui, cum eo converſari &c. tametſi illa ſint ſpecialia dilectionis ſigna, teneris eadem præſtare, niſi circumſtantiæ ſpeciales aliud poſtulent, vel excuſent, ut ſi ſpecialis illa benignitas inimico non ſit profutura. Quia iſtorum recuſatio extra circumſtantias ſpeciales cenſetur communiter ſignum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & ſcandalum præbet, & Charitati adverſatur. Item tenemur ſpecialia beneficia & amicitiæ ſigna inimico exhibere, ſi ipſe ea nobis priùs exhibeat: nam horum omiſſio cenſetur moraliter vindicta, & ſignum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetatur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non ſolùm offenſam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo, (ad quod obligamur etiamſi non peteret,) ſed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis ſigna exhibere, habita ratione circumſtantiarum. Tunc enim horum omiſſio eſſet quædam odii declaratio, vindicta, & ſcandali cauſa. Excipe niſi ſit pater, vel quivis Superior, qui quandoque poteſt juſtæ correctionis cauſa erga liberos vel ſubditos benevolentiæ ſigna differre, modò intus Charitatem ſervet.

5. Tenemur inimicis in neceſſitate ſive ſpirituali, ſive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore, vel rebus impedire, ſaltem dum ſine noſtro gravi damno poſſumus. *Benefacite his, qui oderunt vos,* Matth. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porrò qui alterum injuſtè offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio juſtitiæ. Quòd ſi duo mutuò ſe offenderunt, tunc ſi offenſio ſit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui priùs offendit; quia qui primus læſus fuit, priùs jus habet exigendi ſatisfactionem: ſi offenſio ſit inæqualis, tenetur ille, qui graviùs offendit, nam gravior offenſio prævalet priori minùs gravi; & ſic priùs compenſanda eſt. Et exceſſus ille eſt quaſi nova injuria, quæ novum jus læſo dat exigendi ſatisfactionem. *Petat veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non poſſideamur à Satana, cujus triumphus eſt diſſenſio Chriſtianorum,* ait S. Aug. ſerm. 210. aliàs de diverſis 74.

Reſp. 3. Non tenemur remittere inimico ſatisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ: quia eam exigere non eſt vindicta, ſed uſus juris. Quippe injuriam paſſus habet jus ad congruam ſatisfactionem, & jus illud per legitimam poteſtatem proſequendi. Et hæc compenſatio ſeu reſtitutio non expetitur, quatenus eſt malum inimici, ſed quatenus in noſtrum bonum juſtum cedit, & malum noſtrum injuſtum expellit. Imò adverſus illum licet inſtituere actionem tum civilem, tum criminalem, modò id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenſet, vel pro injuria ſatisfaciat: criminalem verò ex amore publicæ juſtitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reipublicæ damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinariè non vacat periculo, cùm pauci amore juſtitiæ aut boni communis ducantur, plurimi verò vindictæ explendæ deſiderio. Ita S. Thom. 2. 2. q. 108. art. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Eſt ergo in vindicatione conſiderandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam ſumit; & ibi quieſcat, eſt omnino illicitum, quia delectari in*

malo alterius pertinet ad odium, quod Charitati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injustè intulit malum; sicut non excusatur aliquis per hoc, quòd odit se odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quod ille peccavit priùs in ipsum. Hoc enim est vinci à malo, quod Apostolus prohibet, Rom. 12. *dicens* : Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad justitiæ conservationem, & Dei honorem; potest esse vindicatio licita aliis, debitis circumstantiis servatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum satisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex Charitate: nec tunc licet judicem interpellare, nisi reus sit reipublicæ noxius, vel periculum sit, ne alios similiter injuria afficiat. Nam extra hos casus actionem civilem instituere, & inimicum sumptibus onerare, est contra Charitatis Legem, vetantem ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæst. III. *An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta authoritate privata, semper est illicita?*

Resp. Affirmat. Constat 1. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam .... Memento novissimorum, & desine inimicari.* Et ex Matth. 7. supra cit. Et ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes ... Non vosmetipsos defendentes* (hoc est ulciscentes, ut habet vox græca) *Scriptum est enim : Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus*, &c. Et 1. Thess. 5. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2. Quia vindicta privata authoritate illata, est non solùm contra Charitatem, sed etiam contra justitiam; tum quia est usurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solùm punitio pertinet, tum quia quisque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet authoritatem & jurisdictionem in ipsum. Imò nunquam licet expetere punitionem inimici etsi justam, & legitima authoritate factam, quatenus ejus malum est: nam hoc est actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Charitatis.

Quæst. I. *An ordo in Charitate servari debet?*

Resp. Affirmat. Ita omnes. Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me Charitatem.* 2. Ex S. Aug. Lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 27. *Ille justè & sanctè vivit .... qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum; aut non diligat quod est diligendum; aut ampliùs diligat quod est minùs diligendum; aut æquè diligat quod vel minùs vel ampliùs diligendum est ... Et si Deus omni homine amplius diligendus est, ampliùs quisque debet Deum diligere quàm seipsum. Item ampliùs alius homo diligendus est quàm corpus nostrum: quia propter Deum ista omnia sunt diligenda; & potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo.* 3. Ex S. Thom. 2. 2. q. 44. art. 8. *Modus qui pertinet ad rationem virtuosi actus, cadit sub præcepto, quod datur de actu virtutis. Ordo autem Charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cùm accipiatur secundùm proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifestum est, quòd ordo Charitatis debet*

bet cadere sub præcepto. 4. Quia objecta diligenda & optanda, non sunt æqualia inter se. Ergo debet esse inter illa ordo, ut Charitas sit recta. 5. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis sunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem est ordo in Charitate servandus, alter in personis, alter in bonis. In personis homo amare debet. 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & summè bonum ac perfectum. 2. Seipsum. 3. Cæteros homines. In bonis primum locum tenent bona spiritualia, seu supernaturalia, nempe gloria, seu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, sanitas, &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ, &c. Item bonum commune majus est bono privato; quia bonum commune est bonum totius, & bonum privatum est bonum partis; sicut tamen totum est majus sua parte, ita bonum totius majus est bono partis, ideóque ei præferendum.

Quæst. II. *An & quomodo quisque seipsum magis diligere debet quàm proximum?*

Resp. 1. Unusquisque tenetur seipsum magis diligere simpliciter & absolutè, quàm proximum. *Ita S. Thom. quæst. 26. artic. 4. & quæst. 44. art. 8. ad 2. Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum sicut teipsum.* Ubi dilectio sui proponitur ut Regula & exemplar amoris proximi. Regula autem prior & potior est quàm regulatum. Quare præceptum diligendi seipsum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine Charitatis homo magis inclinatur ad sui dilectionem quàm proximi, estque sibi magis conjunctus. Unde illud Eccli. 4. *Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quisque tenetur se magis diligere in bonis spiritualibus quàm proximum, ita ut sibi potius velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quàm cuilibet alteri, cùm hæc bona sint omnium maxima & maximè necessaria. Quod indicant hæc Christi verba, Matth. 16. *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur: animæ verò suæ detrimentum patiatur,* &c. Quibus verbis Christus significat debere nos ante omnia saluti nostræ providere.

2. In quacunque corporali necessitate æquali licet sibi potius subvenire, quàm alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quàm seipsum, sed solùm sicut seipsum, *Non est de necessitate Charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur ejus saluti providere. Sed quòd aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem Charitatis,* ait S. Thomas 2. 2. qu. 26. art. 5. ad 3. Imò juxta multos, tenetur seipsum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conservationi necessaria, quàm proximum parem vel inferiorem: quia (ut ait S. August. Lib. de mendac. cap. 6.) *Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere sicut seipsum, sed plus quàm seipsum: quod sanæ doctrinæ regulam excedit.* Præterea per se loquendo Charitas magis inclinat subjectum suum ad sui conservationem, quàm ad conservationem alterius privati. Ergo qui privati vitam suæ præfert, agit contra inclinationem Charitatis, ideóque contra ordinem Charitatis; & consequenter peccat contra Charitatem. Alii tamen multi cum S. Thoma censent licere vitam propriam exponere pro servanda vita alterius privati, non quidem præcisè ob bonum vitæ proximi, quæ ut

talis non debet præferri vitæ propriæ; ſed ob ſpeciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumſtantiis exurgit ex alio titulo, vel gr. ſi vitam exponat pro altero, cujus vita ſit utilior ad promotionem gloriæ Dei; ſi pro parente, inſigni benefactore, &c. ad inſigne opus pietatis, gratitudinis, &c. Nam, inquiunt, actus virtutis chriſtianæ, qui tunc exercetur, majus bonum eſt vita temporali. Textum verò S. Auguſt. allatum explicant, ſi vita amittatur ob vitam proximi præcisè ſumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi. *Privato*: nam ſubditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro ſalute reip. vel principis ſui, aut alterius perſonæ reip. neceſſariæ. Nam membrum periculo exponi, imò & abſcindi debet pro conſervatione totius; & quælibet pars bonum totius ſuo privato præferre tenetur.

Reſp. 2. Unusquisque ex Charitate tenetur proximum magis diligere in ſpiritualibus, quàm ſeipſum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum, at quilibet tenetur ſeipſum magis diligere ſecundùm animam quàm ſecundùm corpus: ergo ſimiliter, &c. Tum quia anima proximi ſecundùm rectam rationem magis amabilis eſt quàm corpus proprium: nam ipſa longè præſtantiori, quàm corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ eſt objectum formale Charitatis; eſtque capax poſſeſſionis Dei, non corpus proprium, & in ipſa Deus magis glorificari poteſt, quàm in corpore proprio. Hinc

Reſp. 3. Tenemur præferre ſalutem æternam proximi bonis omnibus noſtris temporalibus, & vitam noſtram corporalem certo periculo exponere pro ſalute proximi in neceſſitate extrema ſpirituali poſiti, hoc eſt verſantis in periculo damnationis æternæ, à quo ſe eripere non poſſit ſine ope noſtra, quando eſt ſpes illum juvandi. *Eſt communis ſententia*, & conſtat. 1. Ex Joann. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos.* At Chriſtus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum noſtrarum ſalute amiſerit. Item ex 1. Joann. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quæ lex obligat ſaltem in extrema neceſſitate ſpirituali, alioqui nunquam obligaret. 2. Ex S. Aug. lib. de mendac. cap. 6. *Temporalem vitam ſuam pro æterna vita proximi non dubitabit Chriſtianus amittere; hoc enim præceſſit exemplum, ut pro nobis Dominus ipſe moreretur. Ad hoc enim, & ait:* Hoc eſt mandatum meum, ut diligatis invicem ſicut & ego dilexi vos. 3. Quia tenemur amare proximum ſicut nos ipſos. Ergo ſicut in periculo ſalutis, quo non poſſemus liberari ſine jactura vitæ, tenemur ex Charitate noſtri vitam amittere potius quàm ſalutem æternam: ita, &c. Præterea ſalus æterna proximi eſt bonum longè excellentius & amabilius vita noſtra temporali, ideóque ei in neceſſitate anteponendum ſecundùm debitum ordinem Charitatis.

Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, ſi alius non adſit qui id faciat. Item ſi ſcias aliquem exiſtentem in peccato mortali interficiendum in ſomno, vel nil cogitantem, teneris cum vitæ periculo ei ſubvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorſus inutile cum proprio gravi damno.

Reſp. 4. In gravi neceſſitate ſpirituali communitatis teneris ei ſubvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii.* Quia talis neceſſitas ſemper conjuncta eſt cum

cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter peribunt. Et quia ipse per se est gravissimum malum, cui meritò succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imò gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est, quàm extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari. Quod ad alios similes casus ob eandem rationem extendi debet.

Quæst. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ sanctiores: quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundùm se amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum simul & effectivum, quo alteri benefacimus, consanguinei secundùm varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia, & spiritualia aliis licet melioribus, quia ad hoc inclinat Charitas, propter naturalem conjunctionem, quæ cùm sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimverò ordo Charitatis non invertit ordinem naturæ, sed potius illum perficit. Post hos cæteri secundùm varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, societatis præferendi sunt extraneis; nam ratio dictat magis diligendos esse conjunctos quàm extraneos, & conjunctiores quàm minùs conjunctos, & Charitas ad hoc inclinat. *Cùm omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui constrictiùs tibi junguntur*, ait S. Aug. lib. 1. de Doctrin. Christ. c. 28. Patria tamen seu Resp. præferenda est parentibus: quia est totum, cujus sunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius salute exponere; cùm totum parti, & bonum totius bono partis præferendum sit.

Resp. 3. Cæteris paribus ex consanguineis præferendi sunt propinquiores. Nam si propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere consanguineos, cæteris paribus: teneris etiam, cæteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere consanguineos propinquiores.

Item ex consanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, seu aliquam in consanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipso, cæteris paribus, sunt magis diligibiles. Hinc

Resp. 4. Inter ipsos consanguineos. 1. Pater & mater in necessitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi sunt filiis, & uxori, & aliis omnibus. *Ita S. Thom. qu. 26. art. 11.* quia præter communionem sanguinis, habent eminentiam principii, sunt enim principium nostri esse, quod est ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra necessitatem extremam, & ubi agitur de conservatione proprii status, uxor & filii non emancipati, juxta multos præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ societate conjunctionem viri & uxoris, indicatam Genes. 2. & Matth. 19. *Dimittit homo patrem & matrem, & adhærebit*

adhærebit uxori suæ, &c. Et quia bonum familiarum & reipub. id postulat. Unde S. Thom. 2. 2. qu. 26. art. 9. ad 1. ait: *Filiis magis debetur cura provisionis.* 2. Cæteris paribus, pater præferendus est matri, quia est principalior ac nobilior causa nostri esse naturalis, cùm sit præcipua causa generationis; estque familiæ caput, & ad eum magis spectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur, *S. Thom. ibidem.* 3. Uxor præferenda est filiis, quia est una caro cum marito, & principium liberorum. 4. Filii sunt præferendi cæteris omnibus, quia sunt conjunctiores, cùm à substantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem sanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis, &c.

Inter extraneos verò meliores præferendi sunt aliis; nam ob majorem sanctitatem sunt Deo similiores & conjunctiores, ideoque magis amabiles: justus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem spiritualem. Item persona publica, vel bono communi valde utilis, præferenda est privatæ: quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum: Item, cæteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longè minùs indigenti: cùm enim præceptum charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis & potius obligat, ubi major est necessitas. S. Thomas. qu. 31. art 3. ibi: *In aliquo casu est magis subveniendum extraneo, puta si sit in extrema necessitate, quàm etiam patri non tantam necessitatem patienti.* Hinc extraneus in necessitate gravi spirituali debet præferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti: quia tunc necessitas extranei est major ob indigentiam boni magis necessarii; & quia sicut tenemur magis diligere proximum in spiritualibus, quàm nos ipsos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in spiritualibus, &c.

Porrò obligatio servandi hunc ordinem est ex genere suo gravis, cùm nascatur ex præcepto Charitatis gravissimo, & ejus materia ac finis sit gravis.

Quòd si possis omnibus subvenire, teneris.

CAPUT IV.

De Eleemosyna.

Quæst. I. QUid est Eleemosyna? *Resp.* Est sublevatio alienæ miseriæ propter Deum. Sive est auxilium proximo indigenti datum ex compassione propter Deum. Estque opus misericordiæ imperatum à Charitate. Misericordia autem est virtus, quæ nos ex compassione inclinat ad subveniendum alienæ miseriæ, ex S. August. lib. 9. de Civit. Dei c. 3. Illi per excessum opponitur nimia cordis mollities seu indulgentia; per defectum cordis durities & crudelitas.

Eleemosynæ, seu opera misericordiæ ac Charitatis magis vulgata, & ad quæ cætera reduci possunt, sunt quatuordecim. Septem corporalia, nempe visitare infirmos & carcere detentos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, peregrinos hospitio suscipere, & sepelire mortuos. Et septem spiritualia, nempe præbere consilium, corrigere peccantem, docere ignorantem,

tem, consolari tristem, remittere offensam, ferre patienter injurias & molestias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos versus.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Quæst. II. *An extat præceptum Eleemosynæ & quandonam obligat sub mortali?*

Nota. 1. Necessitas seu indigentia proximi triplex est. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, nisi ei succurratur. Secunda gravis est, cùm homo, nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amissionem status vel dignitatis, jacturam notabilem bonorum, vel magnam miseriam, quæ reddat vitam graviter molestam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in necessariis ad vitam vel statum, ita tamen ut non reddat vitam nimis miseram vel molestam, spectatis statu & con ditione patientis. In hac versantur plerique mendici triviales.

Nota. 2. Bona triplicis sunt generis. Nam. 1. Alia sunt necessaria naturæ seu vitæ, illa videlicet, sine quibus conservari non potest vita nostra, & aliorum quorum cura nobis incumbit. 2. Alia sunt necessaria statui, sine quibus non potest quis convenienter vivere secundùm conditionem & statum præsentem propriæ personæ, vel aliarum, quarum cura ei incumbit, & hæc iterum duplicia sunt: quædam enim sunt necessaria ad statum simpliciter, ea nimirum sine quibus aliquis suo statu excideret: quædam duntaxat ad status decentiam modestiæ christianæ consentaneam. 3. Alia non sunt necessaria, sed superflua vel vitæ, vel statui, vel utrique.

Nota. 3. Necessarium statui complectitur bona, quæ requiruntur ad sustentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in statu honesto juxta suam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honestas donationes, moderata cum amicis convivia, hospitalitatem: item ad illum statum servandum in quolibet casu calamitoso probabiliter eventuro, ut sunt morbi, bellum, sterilitas, &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes casus, qui possunt contingere in futurum: *hoc enim esset de crastino cogitare, quod Dominus prohibet.* Matth. 6. *sed debet dijudicari superfluum & necessarium secundùm ea, quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. qu. 32. art. 5. ad 3. Quare multi habent superflua. *Multa superflua habemus, si non nisi necessaria teneamus: nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestræ*, ait S. August. in Psalm. 147. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad Eleemosynam, quando tenetur tantùm ex superfluo statui.*

Nota. 4. De necessariis vitæ non est obligatio faciendi Eleemosynam: quia suam suorumque vitam quisque potest, & ordinariè debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo Charitatis. Excipe, nisi persona indigens sit necessaria bono communi, quod semper proprio anteponendum est.

Resp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac positivum dandi Eleemosynam, obligans sub mortali. Constat. 1. ex Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare*, &c. Ubi damnantur, qui Eleemosynam

mosynam omisere. Et 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?*

2. Quia lex divina Charitatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum sicut seipsum, ideóque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum est ei bonum velle, & facere quantum possumus, quando ille nostra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non solùm velimus bonum, sed etiam operemur*, secundùm illud Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus requiritur, quod ejus necessitati subveniamus; quod fit per Eleemosynarum largitionem; & ideo Eleemosynarum largitio est in præcepto.* S. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera misericordiæ, & subsidia tum corporalia, tum spiritualia, quibus proximus indiget, cùm fundetur in Charitate, qua tenemur diligere proximum sicut nos ipsos, & ei facere, quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et verò si tenemur subvenire proximo in necessitate corporali: multò magis etiam tenemur in necessitate spirituali; nam longè potior cura habenda est salutis animæ, quàm vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est, cùm salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de Eleemosyna corporali, idem cum proportione applicari debet spirituali. Præterea lex Chritatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cùm constet corpore & anima, potest secundùm utrumque ope nostra indigere; & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus corporalibus & spiritualibus necessitatibus. Ita S. Augustinus, Lib. de moribus Ecclesiæ, c. 27. ubi ait: *Homo igitur ut homini apparet, anima rationalis est mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori, partim verò animæ hominis benefacit, qui hominem diligit.*

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet extrema, cùm proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cùm potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valde allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solùm de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad status decentiam. *Est communis & certa sententia*, inquit Platellius. Quia Charitas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quàm decentiam status nostri, & huic illam præferamus, ac proinde, ut jacturam decentiæ status patiamur pro vita proximi servanda. Imò tunc etiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem status necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem Charitatis vita proximi præferenda est cuidam integritati status proprii. Et verò amissio integritatis status non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponit se morali periculo mortis; imo hanc amissionem quilibet facilè patietur ad servandam suam vitam.

Hinc

Hinc teneris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispendio bonorum etiam gravi, *inquit Toletus*; & ob hanc causam detrahere de status tui splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis sumptibus.

Resp. 3. In gravi necessitate proximi quisque sub mortali tenetur ei subvenire de bonis statui superfluis. *Est communis & certa sententia. Prob.* Quia 1. hæc verba Christi: *Esurivi & non dedistis mihi manducare, sitivi*, &c. important præceptum Eleemosynæ in necessitate non extrema, sed frequenti, quam indicant fames, sitis, &c. Et Christus ibi insinuat multos damnatum iri ob Eleemosynam egentibus denegatam, ideóque indicat præceptum subveniendi proximo in frequenti & satis ordinaria necessitate. Idem significant hæc verba, Luc. 3. *Qui habet duas tunicas det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat.* 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sint S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves*, &c. Et S. Aug. Tract. 5. in 1. Epistol. Joan. *Esurit frater tuus, in necessitate positus est, à creditore angustiatur, non habet ipse, habes tu... Quid ad me pertinet, fortè dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiatur? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quisque tenetur ex Charitate proximum gravi malo liberare, cùm potest sine suo gravi incommodo: nam quisque debet amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi fieri rationabiliter vellet. Non est autem grave incommodum dare superflua. 4. Nolle succurrere amico in gravi, sed solùm in extrema necessitate est per se dissolutivum amicitiæ. Ergo non subvenire gravi necessitati proximi est contra Charitatem proximi, & Dei, cui fit & denegatur id, quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

Imò in gravi necessitate proximi quisque tenetur ei subvenire de bonis ad integram status decentiam aliqualiter necessariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communiùs. Prob.* tum ex 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?* Non dicit substantiam omnino superfluam, sed absolutè substantiam: nec dicit necessitatem extremam, sed necessitatem simpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum sicut se ipsum *opere & veritate*; ideoque illi facere, quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate, ut jubet Christus, *Matth.* 7. At quisque rationabiliter vellet malo valdè gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longè minori, qualis est diminutio aliqua decentiæ status, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, de lautitia mensæ, de supellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non consistit in aliquo indivisibili: quia multis additis homo non excedit status sui conditionem; multis etiam subtractis conditio sui status decenter conservatur. Statur in hoc prudentiæ arbitrio & discretioni, quæ docet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 2. art. 4. Et verò nolle pati aliquod incommodum ad liberandum tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porrò S. Thom. sub necessitate urgenti, gravem etiam comprehendit.

Hoc à fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cùm proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & periculum peccandi, nisi ei subveniatur ex bonis illis, vel sustenstatio suppeditetur Sacerdotibus, qui illos in spiritualibus adjuvent: nam tunc Charitas obligat, ut cum aliquo damno temporali subvenias. *Qui diligit proximum, agit quantum potest, ut salvus corpore salvusque animo sit; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est*, ait S. Aug. lib. 1. de morib. Eccl. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de status sui splendore, ornatu, & mensæ lautitia detrahunt, & sinunt pauperes inedia confici; vel qui in dubio de necessitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam, nam exponunt se periculo violandi præceptum Charitatis non subveniendo proximo in necessitate.

Resp. 4. Est gravis obligatio faciendi Eleemosynam de superfluis vitæ & statui, etiam in communi pauperum necessitate. *Ita communiter. Prob.* Quia. 1. Scriptura præceptum Eleemosynæ non restringit ad extremam & gravem necessitatem; imò hæc Christi verba, *Esurivi*, *sitivi*, &c. important communem etiam necessitatem, quam patiuntur communiter pauperes: esuries enim & sitis communibus pauperibus convenit. Idem significant ista 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus sæculi præcipe facilè tribuere, communicare*, &c. Ideóque non expectare extremam vel gravem necessitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe* & *facilè*. 2. Patres docent simpliciter superflua divitum esse pauperum, tanquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambros. lib. de Nabuthe c. 12. *Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum .... debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieronym. Epist. ad Hedib. *Si plus habes quàm tibi ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris.* S. Aug. in Psalm. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cùm superflua possidentur.* S. Greg. lib. 3. past. cap. 22. *Cum quælibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur: justitiæ debitum potius solvimus, quàm misericordiæ, opus implemus.* Idem docent SS. Basil. Chrysostom. & S. Thom. 2. 2. qu. 87. art. 1. ad 4. ibi: *Dominus non solùm decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi*, juxta illud Luc. 11. *Quod superest, date Eleemosynam.* Quare etsi divites sint superfluorum Domini respectivè ad alios homines, non tamen respectivè ad Deum, cujus sunt dispensatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos, superflua impendi debent in pauperes non solùm ex Charitate erga proximum, sed etiam ex justitia erga Deum, qui ea bona in hunc duntaxat finem dedit. 3. Unusquisq; tenetur diligere proximum sicut seipsum, & illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri. *Matth.* 7. At vellemus rationabiliter nobis succurri in necessitate communi ex bonis superfluis alterius.

4. Alioqui pauperes isti inciderent in necessitatem gravem, imò & extremam. Item grave detrimentum inferretur Reipubl. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc

Hinc peccat mortaliter, qui ex superfluis nullatenus aut non sufficienter subvenit necessitatibus etiam communibus pauperum. Nec excusantur divites, qui solùm post mortem volunt relinquere bona pauperibus: quia ante mortem urget præceptum Eleemosynæ, & interim proximus patitur miseriam.

Nec dic: divitem posse reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem natus est. Nam non potest, nisi satisfecerit debito Charitatis, & subvenerit occurrentibus pauperum necessitatibus.

Resp. 5. Tanta Eleemosyna danda est, quanta sufficit ad levandam proximi necessitatem, ut patet ex ratione & fine præcepti Eleemosynæ, & quidem ab uno & eodem, si possit, & alii non possunt aut nolint dare.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Eadem est obligatio præstandi gratis operam quamlibet, qua indiget pauper, v. gr. opificium, laborem, auxilium, patrocinium, &c. quia eadem est ratio ac de pecunia vel alimentis subministrandis. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 71. *art.* 1.

2. Si alius adsit, qui succurrat, non obligaris: nam tunc pauper non indiget ope tua. At si alii, etsi ditiores te, non subveniant, tu teneris: nam tunc pauper indiget tuo subsidio, perinde ac si tu unus posses opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda necessitatis proximi: sed sufficit, quòd eam possis prudenter judicare adesse, nec certò scias alium ei subventurum.

3. Prælati, Parochi, & Superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est .... pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere,* ait Concilium Trident. Sess. 23. cap. 1. Alii verò non tenentur inquirere: *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat; sed eis, qui sibi occurrunt;* (vel quos aliunde novit) *misericordiæ opus impendat,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 71. art. 1.

Quæst. III. *An præcepto Eleemosynæ satisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?*

Resp. 1. Si proximus sit tantùm pauper secundùm quid, hoc est, si hic & nunc careat necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, successione, vel ex industria propria, &c. satisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo, &c. id quo indiget. Quia talis non est absolutè ac simpliciter pauper & egens, cùm indigeat solùm pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipsa re ut gratis danda, sed solùm mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare absolutè & simpliciter. Sic Charitas sufficienter exercetur erga peregrinum hic versantem, dando ei unde necessitati subveniat, cum onere restituendi cùm erit in patria, ubi bona multa habet. Sic sufficit mutuari frumentum agricolæ n[illegible] en-ti, sed uberrimam messem expectanti.

Resp. 2. Si proximus sit absolutè pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec spem proximam ac certam habendi; tunc est obligatio ei dandi necessaria gratis & absque onere restituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi. Prob.* 1. ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca pauperes: & beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Et ex cap. 10. ubi Samaritanus in exemplum debitæ Charitatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine Eleemosynæ Scriptura &

& Patres intelligunt liberalem & absolutam donationem factam pauperi; & hanc significat verbum *do*, simpliciter & absolutè prolatum. Enim verò vendere, locare, mutuare non est Eleemosynam facere: alioquin cùm divites pauperibus vendunt, dicerentur eis Eleemosynam facere. 3. Patres supra citati docent bona superflua divitum deberi pauperibus. Charitas exigit, ut proximo absolutè & simpliciter egenti subveniamus modo consentaneo Charitati, quæ non quærit, quæ sua sunt; & ejus miseriam absolutam levemus absolutè ac sine ullo onere & gravamine.

Quæst. IV. *Ex quibus bonis facienda est Eleemosyna?*

Resp. Ex solis bonis propriis, quorum libera administratio habeatur, non ex alienis sine consensu Domini. *Est communis, & certa sententia.* Quia nemo potest donare id, quod suum non est, vel cujus alienatio ei prohibita est; nisi careat propriis, & proximus in necessitate extrema versetur, in qua omnia sunt communia quoad usum. Alioqui fit injuria Domino, vel administratori. *Honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.... Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Jussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo, si non habes quod des de tuo, meliùs nulli dabis, quàm alteros spoliabis.* S. Aug. serm. 178. aliàs 19.

Hinc extra necessitatem extremam, 1. Famuli & ancillæ non possunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis Eleemosynas facere sine eorum consensu expresso, vel tacito, aut prudenter præsumpto; cùm non sint Domini bonorum illorum. 2. Religiosus non beneficiatus, nec ullam habens administrationem, cui annexa sit potestas faciendi Eleemosynam, nullam potest largiri sine licentia Superioris expressa, vel tacita, qualem censetur habere iter faciens, aut in studiis versans extra Monasterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thom.) *probabiliter præsumpta.* Quòd si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia potestas, imò & obligatio erogandi Eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere Eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas spectata facultate facere, quales solent fœminæ ejusdem conditionis & facultatis, saltem nisi vir sufficientes largiatur; quia id censetur pertinere ad debitam uxoris sustentationem, quàm præstare vir tenetur, nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores verò & curatores possunt juxta multos, facere modicas Eleemosynas ex bonis quæ administrant: quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid ex eis erogetur in Eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciant: quia tutor vel curator consentire debet, & in hoc differunt à filiisfamilias, quòd habeant dominium bonorum; non tamen majores facere possunt, cùm non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT

CAPUT V.

De Correctione fraterna.

NOta. Correctio seu correptio fraterna est admonitio, qua quis proximum ex Charitate conatur revocare à peccato. Hinc differt. 1. A correptione judiciali, quæ fit authoritate publica, & ad castigationem delinquentis ob bonum commune potiùs ordinatur, quàm ad ejus emendationem, estque actus judiciæ vindicativæ. 2. A paterna, qua Superior cum authoritate absque forma judicii corripit delinquentem ad eum emendandum, & ad tollendum scandalum: nam hæc supponit specialem ad id authoritatem in faciente; nec solùm ad bonum delinquentis, sed etiam ad bonum commune ordinatur.

Quæst. I. *An extat peccatum Correctionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Resp. 1. Extat tale præceptum. Constat 1. Ex Eccli. 19. *Corripe proximum, ne fortè iteret.* Et 2. ad Thess. 3. *Corripe ut fratrem.* Et Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Quod de omni peccato intelligendum est; ibi enim species ponitur pro genere: nam ratio, cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos, est quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. Aug. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Imò multi Patres per tò *in te* intelligunt *coram te.* 2. Ex cap. 13. *de judic.* &c. *Facientis*, dist. 86. & ex Patrum ac Doctorum consensu. 3. Quia Lex charitatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum; & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali, ob quam indiget Correctione, quatenus sine ea peccatum vitare, aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter, ob peccati nempe illecebras & determinationem pravæ suæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde Correctio fraterna est moraliter necessaria: quod sufficit, ut sit in præcepto, quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata, quæ est gravissimum malum: nam materia gravis est.

Secundùm Cajet. Valent. Layman, & alios, obligat etiam per se loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam charitas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exiguum, impediamus vel tollamus, saltem cum facillimè & sine ullo incommodo nostro possumus: sicut obligat, ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solùm sub veniali, ob parvitatem materiæ; nisi sit periculum morale, ne ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini Religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur Religiosæ disciplinæ vigor: quia notabilis jactura disciplinæ, etiam per defectus leves, est grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere.

Dixi, *per se loquendo*; nam sæpe non est obligatio respectu venialis, eo quòd sæpiùs talis Correptio potiùs obesset quàm prodesset, præsertim sæcularibus: nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valde familiarem, aut ab eo qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Resp.

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter, cum S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 4. Prob.* 1. Ex Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem, qui proximi peccatum novit. Et ex Eccli. 17. *Mandavit unicuique de proximo suo*, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibes, tum maximè spiritualibus, 2. Ex Can. *Tam* 24. qu. 3. *Tam Sacerdotes, quàm reliqui Fideles omnes summam curam habere debent de his qui pereunt: quatenus eorum redargutione aut corrigantur à peccatis; aut si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.* Et ex c. 12. de hæret. ubi Innocentius III. ait. *Cùm aliud sit fratrem peccantem occultè corripere, quod quisque tenetur efficere secundùm regulam evangelicam.* 3. Quia hæc obligatio oritur ex charitate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes, qui possunt illam facere. Unde etiam subditus tenetur corrigere Superiorem: nam præceptum Correptionis fraternæ obligat ad subveniendum per Correptionem omni proximo in miseria spirituali constituto, nec ad hoc requiritur jurisdictio, sed sufficit conjunctio charitatis, quæ, cæteris paribus, debet esse major erga Superiores, qui etiam sæpe magis indigent, cùm in majoribus obligationibus, & periculis versentur, ut notat Suarez. Debent tamen corrigi seorsim, & magis obsecrando, quàm arguendo, juxta illud 1. ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem:* nisi ex ejus peccato periculum gravis scandali vel fidei immineret; tunc enim publicè corripiendus esset Superior ad tollendum scandalum.

Porrò Superiores, ut parentes, domini, pastores, prælati, ad corrigendos subditos magis obligantur tum ex charitate, nam charitatis ordo id postulat, & sunt magis idonei, tum etiam ex justitia, ratione officii, unde illud 1. ad Tim. 5. *Si quis suorum ... curam non habet, est infideli deterior.* Hinc eorum obligatio ad plures actus se extendit, nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum spirituale promovere, quantùm possunt. Debent enim ipsi pervigilare, quasi rationem pro animabus eorum reddituri, *ex Hebr. 13.* Imò debent punire suos subditos etiamsi nulla sit spes emendationis, ut scandalum tollatur, & alii deterreantur, & sic bono communi provideatur.

Resp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi sententia, requiruntur sequentia.

1. Ut proximus prudenter judicetur peccasse, vel esse in proximo periculo peccandi; alioqui temeraria esset Correctio vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus est. Porrò nemo inquirere tenetur nisi Superior. Sed ut Superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter.* Quia cùm teneatur ex officio vigilare super gregem suum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut sit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non facilè emendandus: alioquin non esset indigentia spiritualis, ideoque nec locus Eleemosynæ spirituali. Præceptum autem subveniendi proximo non obligat, nisi in ejus necessitate seu indigentia.

3. Ut sit probabilis spes emendationis, ex Prov. 9. *Noli arguere derisorem.*

sorem. Nam desperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & Correctio non est præcepta: nisi prout conducit ad emendationem proximi, quæ est ejus finis intrinsecus. Et verò tunc Correctio esset imprudens: nemo autem obligari potest ad actum imprudentem. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 6. ibi. *Duplex est Correctio delinquentis. Una quidem pertinens ad Prælatos, quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur; tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur... Alia est Correctio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem: & ideo ubi probabiliter æstimatur, quòd peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum; quia ea, quæ sunt ad finem, debent regulari secundùm id, quod exigit ratio finis.*

Excipe, nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum, ut cùm quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamsi nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum; & quia teneris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cùm potes. At tunc non erit strictè Correctio fraterna peccantis, sed alius actus charitatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porrò non est omittenda Correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur, & ad impediendum majus malum permitti possunt. Item Correctio fieri debet, si decursu temporis, licèt non statim, fructus speretur. *Ita S. August. Epist. 10. aliàs 87.*

4. Ut non adsit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate superior, qui commodiùs possit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tua Correctione. Quòd si ille tertius aptior nolit, teneris perinde ac si tu unus esses, qui posses corrigere: nam tunc tua Correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quando scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioqui non prodesset, sed potiùs obesset. Præterea, ut ait S. Thom. qu. 33. art. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quòd sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, & quomodo debet, & secundùm quod debet.* Quare non semper facienda est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sit ne profutura Correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certò scias obfuturam non esse, teneris corrigere, quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio an sit profuturum, si nullum certius adsit: & quia adest materia Correctionis, & fieri potest ut obtineatur ejus finis. Si verò dubites non modò sit ne profutura Correptio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes: quia cùm Correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cùm æque imminet peccatum proximi ac ejus emendatio. Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali: num tunc, etiam in dubio de peccato

peccato mortali, ipse admonendus esset; ne proximus damnetur in æternum.

Quæst. II. *An corripiendus est, qui peccat ex ignorantia?*

Resp. Corripiendus est, & docendus. 1. Si ignorantia sit culpabilis: quia in gravi miseria spirituali, cùm hæc ignorantia sit peccatum, non excuset à peccato. 2. Si malè agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda afferre potest, ut scandalum, habitum pravum, &c. imò & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideóque non ampliùs excusare à culpa. Præterea id exigit studium ac reverentia legis, cujus violatio facilè impediri potest. Et multò magis, si ex illa ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei, aut religionis, aut damnum tertii, ut si quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

Quæst. III. *Quis ordo Correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet, secundùm omnes, ordo à Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primùm secreto, deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit: tum verò res ad Prælatum Ecclesiæ seu Superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum .... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia hic ordo est præcepti tum positivi; nam hæc verba *Adhibe*, *dic*, tam præceptum sonant, quàm illud *Corripe;* & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepit, & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis; nam lex naturalis præcipit, ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit; vel certè cum minimo quod sufficiat ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat Correctio. Neque enim licet proximi famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes, si unus testis sufficit, non licet adhibere plures: si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad Superiorem, qui pro sua authoritate compescere poterit peccatum; quod neque tu, neque testes coercere potuerunt.

Dixi, *per se loquendo.* Nam cùm præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando charitas & recta ratio dictat. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi statim deferendum est Superiori.

1. Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denuntiationem factam immediatè Superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam; & tunc non solùm emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Thom. in 4. dist. 19. q. 2. art. 3. ad 2. addens: *Si autem nondum in publicum devenit, sed est in viam deveniendi, tunc etiam denuntiandum est, ut scandalo futuro occurratur.*

2. Quando peccatum, etsi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæresis, quæ ut cancer serpit, falsificatio monetæ, veneficium, &c. & non constat impeditum iri per secretam monitionem, *ita S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art.* 7. Nam bonum commune præferendum est privato, & illi sufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum cedat in grave damnum tertii privati;

vati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet, &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, *ex cap. 4. de furt.* Quia secundùm ordinem charitatis præferri debet innocens nocenti voluntariè lædenti. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum, vel corporale vel spirituale ... & quia ille qui sic occultè peccat, non solùm in se peccat, sed etiam in alios: oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur: nisi fortè aliquis firmiter existimaret, quòd statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* S. Thom. 2. 2. qu. 33. art. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inutiles, & proximus tunc eget Correptione Superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, quæ tenent locum testis idonei, & quæ magis potest prodesse quàm alii. *S. Thom. q. 33. art. 8. ad 4.* & charitas exigit ut bonum spirituale præferatur famæ.

4. Si alter satisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere à Superiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus cessit jus, quod habet, ne defectus & peccata denuntientur Superiori, non præmissa monitione secreta, ut fit in nostra Societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renuntiare, cap. 6. *de privil.* nisi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem Correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque Dominus est. Porrò non licet delictum grave subditi perfectè emendatum sine relapsus periculo deferre Superiori: quia sine causa subditus apud Superiorem infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter. 1. Qui ex timore ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi Correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui sine justa causa non servat ordinem à Christo præscriptum. 3. Qui corripit vel denunciat non ex charitate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur ac deprimatur.

CAPUT VI.

De Peccatis Charitati specialiter oppositis.

N*Ota.* Licèt omnia peccata Charitati generaliter adversentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen, quæ illi specialiter opponuntur, & directè pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia, invidia, discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cùm directè ac specialiter opponantur Charitati, & excludant à regno Dei, *ad Gal. 5.*

§. I.

De Odio Dei & proximi.

Quæst. I. Q*Uid est Odium?*

Resp. Odium est aversio objecti. Duplex est, unum inimicitiæ, quo alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum, quatenus ejus malum est; alterum abominationis, quo rem vel personam aversamur ut malam præcisè, vel ut malam nobis aut aliis.

Quæst. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne Odium inimicitiæ erga Deum est peccatum omnium gravissimum:

mum : quia per se immediatè, directè & formaliter avertit à Deo, & opponitur directè actui Charitatis Dei, qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele, illud est pessimum, quod optimo est contrarium. Item omne Odium abominationis erga Deum est intrinsecè malum & mortale : quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cadere possit aliqua malitia, vel defectus seu ratio, ob quam aversione dignus sit, cùm tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinitè bonus & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare, ut Deus non sit, ut careat aliqua perfectione, v.gr. scientia, justitia, omnipotentia, &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offensa Dei ut tali, &c.

Quæst. III. *Quale peccatum est odium proximi?*

Resp. Odium inimicitiæ erga proximum est peccatum mortale ex genere suo. Nam directè opponitur Charitati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex 1. Joann. 3. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.* Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia personæ leve malum optetur. Aliud est de Odio Dei, quod semper est mortale, nec admittit levitatem materiæ, cùm vel levissimum malum Deo optare sit Deo graviter injuriosum, quasi in eo reperiatur aliqua ratio aversionis.

Odium verò abominationis erga proximum, si sine justa causa & inordinatè concipiatur, est culpa gravis, vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & est laudabile, dum scilicet non aversatur Charitati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum quem sic aversamur, aut alterum proximum, servato ordine debito Charitatis : ut cùm quis aversatur peccatorem, non qua homo est, sed qua peccator est, seu quòd peccator sit, in eo aversando ejus peccatum ut ejus malum est, juxta illud Prov. 29. *Abominantur justi virum impium.* Nam sic odisse nil aliud est quàm odisse peccatum in ipso ; & tale odium conjunctum est cum Charitate, qua eidem volumus salutem & ejus media, ac alia bona, quibus indiget.

Quæst. IV. *An semper est peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Resp. 1. Nunquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum est, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono ut ejus bonum est. *Ita omnes.* Quia hæc sunt actus odii & inimicitiæ, & repugnant Charitati ; ideóque sunt mortalia ex genere suo, nec possunt esse venialia, nisi ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo etsi inculpatè advenienti, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex displicentia personæ, sed præcisè propter bonum minus nostrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini Charitatis, ex qua tenemur bonum proximi majus & altioris ordinis præferre nostro minori & inferioris ordinis. Idque constat ex his propositionibus ab Innocentio IX. damnatis 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & desiderare : non quidem*

quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum. 14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas. 15. Licitum est filio gaudere de patricidio à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

Resp. 2. Ex S. Thom. in 3. dist. 33. art. 1. ad 4. *Quia Charitas ordinem habet, & plus debet diligere quisque se, quàm alium, & propinquos quàm extraneos, & amicos quàm inimicos, & bonum commune multorum quàm bonum privatum unius; potest aliquis salva Charitate optare malum temporale alicui, & gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Ecclesiæ. Similiter de malo temporali ejus, secundùm quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus.*

Igitur, 1. Licet desiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, verbi gratia morbum, & de illo gaudere præcisè propter ejus bonum spirituale, v. gr. ut peccare desinat & resipiscat: quia secundùm ordinem Charitatis, bonum spirituale præfertur temporali.

2. Licet sic optare mortem justè obventuram hæresiarchæ vel malefactori Reipublicæ noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipsis malum est, sed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum est bono unius privati.

3. Licitè optas victoriam de hostibus in bello justo, vel Turcarum excidium, ob ingens bonum justum tuæ communitatis, vel Ecclesiæ. Quia bonum Ecclesiæ vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

4. Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam, vel ut ipse aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc est consentaneum Charitati; vel quia expedit Reipublicæ & bono communi, nam est actus pietatis erga Rempublicam, vel ut jus læsum resarciatur, nam est actus justitiæ. At, ut dixi, nunquam licet optare aliis vel sibi majus malum ad vitandum minus; quia hoc est contra debitum ordinem Charitatis. Hinc peccant mortaliter, qui sibi mortem deliberatè optant ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves molestias.

Quæst. V. *Quid dicendum de maledictione?*

Resp. 1. Ex dictis constat esse mortale proferre maledictionem gravem ex animo, ut malum grave eveniat, v. gr. Diabolus te rapiat. Utinam mortuus sis, &c. Imò sibi vel aliis malum grave ex ira imprecari, quamvis sine animo ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ gravis spectata personæ qualitate, sive ratione scandali. Sic parentes graviter peccant liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam suo exemplo eos docent sibi invicem, vel aliis malum grave imprecari, & iræ servire. Nec à mortali excusatur, qui durante passione, grave malum evenire deliberatè voluit, etsi statim postea noluisset, imò doluisset, si evenisset: quia revera passioni iræ deliberatè consensit in re gravi. Item mortale est seipsum ex ira deliberatè dæmoni devovere, ob fœditatem ac perversitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali quod quis*

 alteri

alteri maledicendo imprecatur ; vel etiam propter affectum ejus, qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maximè ex effectu pensantur. S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave sibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum scandalo vel contumelia, & quale malum in specie optaverit: nam maledictiones sunt diversæ speciei pro diversitate malorum optatorum ; actus enim voluntatis mali sumunt speciem etiam ex objecto materiali.

Resp. 2. Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem, non solùm Charitati, sed etiam justitiæ repugnat. Nam est etiam gravis & injusta læsio honoris proximi, seu contumelia, ideóque obligat ad satisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt utiles homini, est æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis, in quantum sunt creaturæ Dei, est blasphemia. Maledicere verò eis secundùm se consideratis *est otiosum & vanum, & per consequens illicitum. Ita S. Thom. quæst. 79. art. 2.* Hoc tamen ultimum censetur solùm veniale per se, ut si rusticus equis suis mortem vel diabolum optet.

§. II.

De discordia, contentione, schismate, rixa, & seditione.

I. Discordia est dissensio voluntatis à voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex Charitate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione. Estque peccatum mortale ex genere suo, *ex Gal. 5.* ubi *dissensiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur : *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Tum quia Prov. 4 Deus *detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias.* Tum quia specialiter opponitur Charitati, cujus est voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut scienter quis dissentiat à bono Dei vel proximi, in quo debet consentire, ut docet *S. Thom. qu. 37. art. 1.* addens non esse peccatum discordiæ, cùm unus æstimat hoc esse bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi ; alius autem habet contrariam opinionem : nisi hujusmodi discordia sit cum errore circa ea, quæ sunt de fide aut necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur.

II. Contentio est altercatio verborum, quibus inordinatè quis alteri contradicit. Est peccatum mortale ex genere suo, sicut alia, quæ sunt contra Charitatem. Unde *ad Gal. 5. Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Contentio autem semper est mortalis. 1. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, justitiam, vel grave bonum proximi spectans. Si tamen veritas non impugnetur seriò, sed solùm exercitii causa, ad illustrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, secluso scandalo & modo inordinato non est peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo scandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Est autem solùm venialis, seclusis conviciis ac scandalo, si materia sit levis vel inordinatio sit solùm in modo, v. gr. si solùm fiat cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex solo studio vincendi adversarium.

III. Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ : sive est subtractio ab obedientia Ecclesiæ, vel summi Pontificis ejus capitis in spiritualibus, vel etiam separatio voluntaria

taria à solis membris Ecclesiæ. De hoc sic ait S. Thom. qu. 39. artic. 1. *Est speciale peccatum ex eo quod intendit se ab unitate separare, quam Charitas facit, quæ non solum alterum alteri unit spirituali dilectionis vinculo, sed etiam totam Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideò propriè Schismatici dicuntur, qui propria sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant. . . . Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput scilicet Christum, cujus vicem in Ecclesia gerit summus Pontifex. Et ideò Schismatici dicuntur, qui subesse renuunt summo Pontifici, & qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant.*

Schisma aliud est purum, quod Charitati solùm & paci ac obedientiæ opponitur, quale est in iis, qui cùm credant unam esse sanctam Ecclesiam sub visibili capite Romano Pontifice constitutam, & quidquid Ecclesia Romana credit: tamen ex malitia voluntatis, seu superbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ subesse ac obedire; vel reliquis Ecclesiæ membris uniti esse. Et aliud cum hæresi conjunctum, ut cùm quis se *separat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus potestatem,* ait Toletus.

Porrò omnes hæretici sunt etiam Schismatici, cum ab unitate Ecclesiæ se separent, contrariam doctrinam sectando. Schismaticum esse, qui non à Papa, nec ab universis Ecclesiæ membris, sed solùm à suo Episcopo Papæ unito & verè subjecto, se separat, vel etiam à solis fidelibus membris illius diœcesis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano in Can. *Scire*, qu. 9. 1. Quia hic etiam implicitè & indirectè se separat à summo Pontifice ac reliquis Ecclesiæ membris, quatenus Episcopus, ejusque subditi habent subordinationem & connexionem cum Papa & aliis Ecclesiæ membris, ut quædam pars cum suo capite ac reliquis ejusdem corporis partibus. Sic manus à brachio separata, hoc ipso etiam separatar à capite & à toto corpore.

Est autem Schisma gravissimum scelus, ut constat ex Patribus, cùm lædat præclarissimum quoddam bonum commune; nempe ipsam Ecclesiæ unitatem. *Quisquis ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quòd à Christianitate disjunctus est, non habebit vitam: sed ira Dei manet super eum*, ait S. Augustinus cum multis aliis Episcopis, in Epistol. 152. quæ est Concilii Zertensis.

IV. Rixa est pugna manuum & verborum inter privatos, cùm scilicet aliqui ex ira invicem se percutiunt authoritate privata. In aggressore est peccatum mortale ex genere suo, cùm sit contra Charitatem & justitiam, & *ad Gal. 5. Rixæ* numerentur inter opera carnis excludentia à regno Dei. *In eo autem, qui se defendit potest esse sine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali, secundùm diversum motum animi ejus, & diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec propriè potest dici Rixa ex parte ejus. Si verò cum animo vindictæ vel odii, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, semper est peccatum. Sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet, vel cùm multum non excedit moderatam defensio-*

fensionem. Mortale autem, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum. S. Thom. 2. 2. quæst. 41. art. 1.

V. Seditio est bellum aggressivum unius partis Reipublicæ adversùs aliam, vel adversùs Principem suum. Est semper mortalis, nam semper graviter adversatur unitati, paci, ac bono communi, & etiam justitiæ, cùm authoritas bellandi resideat in solo Principe, vel Republica libera.

§. III.

De Bello.

Quæst. I. AN *Bellum etiam offensivum potest esse licitum?*

Resp. Affirm. Quia 1. *Luc. 3.* S. Joan. Bapt. rogatus à militibus quid sibi ad salutem esset agendum, non jussit ut militiam desererent, sed ne quemquam concuterent. 2. Deus, *Deut. 23.* Leges belli gerendi dedit. 3. Principi summo & Reipublicæ liberæ licet jus suum tueri ac repetere. Cùm autem careant Superiore, à quo jus suum obtinere possint, debuit iis jure naturæ competere potestas ad jus sibi dicendum, & cogendam partem adversam ad sibi faciendum : alioqui non posset communitas perfecta in pace conservari. De defensivo per se patet, cùm jure naturæ unicuique liceat injustam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæst. II. *Quænam requiruntur, ut Bellum sit licitum?*

Resp. Ex S. Aug. Lib. 22. contra Faustum, cap. 74. & 75. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 40. & communi Doctorum sententia, hæc tria.

1. Potestas suprema, quæ residet vel in Republica libera, vel in Principe supremo, cui cura Reipublicæ commissa est. Nam qui habent Superiorem, possunt ejus authoritatem implorare ad injuriæ compensationem; & sic bellum non potest esse iis licitum.

2. Causa justa, quæ est duntaxat gravissima injuria Principi vel subditis illata, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars adversa recuset. Ex S. Aug. in *c. Dominus* 23. q. 2. ibi. *Bella justa definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas quæ Bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per injuriam ablatum est.* Nam Charitas & justitia exigunt, ut sine gravissima & necessaria causa non inferantur aliis gravissima damna, qualia fiunt in Bello, quòd si majora incommoda, quàm commoda, præsertim respectivè ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ secutura prævideantur, à bello abstinendum est: quia secundùm debitum ordinem rerum & Charitatis, honor Dei, bonum Ecclesiæ, salus æterna proximi præferri debent bono temporali status politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia, inordinata cupiditate amplificandi imperii, sed ad publicam quietem ac justitiam servandam, vel ad opitulandum injustè oppressis.

Porrò licet etiam aliis tanquam sociis auxilium præbere Principi habenti justam causam bellandi, & hic uti aliorum auxilio, quamvis sint diversæ religionis, modò absit scandalum & periculum Fidei ac sacrilegiorum, sicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit. *1. Mach. 8.* Nam per se loquendo licet alium in re justa juvare. At non licet in bello etiam justo advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adest periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæreseos, & detrimenti

veræ

veræ religionis. Quia salus æterna proximi, & præsertim multorum, præferenda est cuilibet bono temporali; & principes tenentur supra omnia Christo servire; ejusque regnum quod est Ecclesia catholica, quam sanguine suo acquisivit, quantùm possunt, integrum conservare, imò & amplificare. *Major vobis Fidei causa debet esse quàm regni, ampliusque pro parte Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quàm pro omnium securitate terrarum. Subsequentur enim omnia prospera, si primitùs quæ sunt Deo chariora serventur ... pro vestri enim imperii salute geritur, quidquid pro quiete Ecclesiæ, vel sanctæ religionis observantia laboratur*, ait sanctus Cœlestinus I. Epist. ad Theodos. Imper. in actis Concil. Ephes.

Cæterum quamvis non possit dari bellum utrimque justum ex natura rei, cùm circa idem non possint esse jura contraria; fieri tamen potest, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæst. III. *Quænam ante bellum, & in ipso bello fieri debent, ac licent?*

Resp. 1. Ante bellum tenetur Princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem saltem moralem de justitia causæ. Nam cùm ex bello gravissima sequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus, Charitas & Justitia exigunt, ut non inferatur, nisi planè constet de causa justa & sufficienti. Et verò si non licet hominem privatum in dubia causa punire; multò minùs licet multos & totam Rempublicam. Quòd si justitia sit dubia, & alter sit in possessione, certa injustitia est bellare: quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde tenetur parti adversæ justitiam causæ & suas prætensiones proponere, ut illa possit satisfacere injuriæ illatæ, vel restituere ablata sine alio damno: nam Bellum sine necessitate geri licitè nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta esse solent. Ex S. Aug. in cap. *Noli*, 23. qu. 1. *Pacem habere debet voluntas, Bellum necessitas.* Hinc æqua satisfactio oblata acceptari debet: alioqui Bellum sine justa causa & necessitate fieret.

Resp. 2. In Bello justo licita sunt ea omnia & sola, quæ juxta consuetudinem christianorum necessaria sunt ad assequendum finem Belli, scilicet vel ad recuperanda injustè ablata, vel injuriam justè vindicandam, & ad securitatem Reipublicæ stabiliendam. Nam cùm finis licitus sit, licita sunt etiam media per se ad illum necessaria, non autem alia quæ proximo nocent, cùm nemini sine justa causa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes qui non pugnant, ut sunt Clerici, senes, mulieres, pueri, rustici, opifices, &c. quamvis sint partes Reip. hostilis: quia nunquam licet directè occidere innocentes. Neque enim Respublica potest puniri in suis membris, nisi secundùm id quod ejus dominio subest, qualis non est vita civium. Indirectè tamen & per accidens possunt interfici, ut cùm urbs expugnari, vel nocentes seu milites vinci nequeunt, nisi cum periculo & occisione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria speratur, est majus bonum quàm vita aliquorum, quorum mors præter intentionem sequitur. Et alioqui non posset contra nocentes Bellum geri, & sic causa bellantium frustra esset justa.

2. Licet spoliare bonis cives etsi non pugnantes, qui sunt membra Reipub. hostilis, si hoc necessarium sit ad finem Belli. Quia cùm sint pars Reip. ipsa justè punitur in illis, & debilitatur pri-

vatione bonorum, quæ ejus dominio ſubjiciuntur.

3. Licet uti inſidiis & ſtratagematibus, ex Joſue, cap 8. &c. *Dominus* ſupra cit. quia non ſunt mendacia, ſed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari ſine gravi neceſſitate non poteſt in prædam, propter multa ſcelera & mala, quæ in tali deprædatione à militibus committi ſolent. Et ſi detur, tenentur duces diligentiſſimè curare, ne ſcelera committantur.

5. Ea quæ caveri nulla prudentia poſſunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent: quia ſunt contra jura Belli & gentium. Item chriſtiani à chriſtianis capti non poſſunt fieri ſervi, nam id ex conſuetudine gentis chriſtianæ receptum eſt, in honorem religionis chriſtianæ, & libertatis, quam per Chriſtum conſecuti ſumus: unde eſſet contra jus gentis chriſtianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas & alia bona immobilia hoſtium, niſi quatenus & debitam compenſationem vel ſatisfactionem non excedunt, vel neceſſaria ſunt ad ſecuritatem in poſterum contra victos ſtabiliendam. Nam compenſatio debet eſſe commenſurata debito, & pœna culpæ, alioqui eſt injuſta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, ſi æqua ſatisfactio offeratur, ſecuritas ſufficiens præſtetur, & compenſentur impenſæ Belli; quia tunc ceſſat cauſa continuandi Belli, quod proinde jam foret illicitum.

Reſp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra juſtitiam, jus gentium, fortitudinem, charitatem, & veram religionem. Et Fides data hoſtibus ſervanda eſt, ex S. Aug. in cap. *Noli.* Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc neceſſarium eſt ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam ſi fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec neceſſariò ſervanda eſſent, nulla pax aut ſocietas inter genus humanum conſiſtere poſſet. Quod intellige, niſi hoſtes ipſi fidem fregerint: nam tunc eſt quædam compenſatio, & pacta cenſentur fieri ſub hac conditione, ſi alter promiſſis ſteterit, nec fidem fregerit.

Reſp. 4. Tenentur Princeps & ejus duces militibus juſta ſtipendia ſolvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter poſſunt, curareque, ne proprii ſubditi iniquis vexationibus graventur, alioqui tenentur ad compenſanda damna ſecuta ex omiſſione ſolutionis, vel diligentiæ debitæ, cùm ſint eorum cauſa contra proprium officium & juſtitiam.

Reſp. 5. Ex communi ſententia bona juſto bello capta, ſi ſint immobilia, cedunt principi aut reip. Si mobilia, ſunt capientium, niſi ex conſuetudine regionis ea dividenda ſint inter milites, aut una pars cedat principi. Tamen bona injuſtè acquiſita ab hoſtibus, reſtitui debent eorum dominis, ex l. 20. *ſſ. de captivis.* cùm jus habeant in illa, nec ſint hoſtium.

Quæſt. IV. *An Repræſſaliæ licitæ ſunt?*

Reſp. Affirm. Poſitis certis conditionibus. Quia authoritate publica uſurpari poſſunt per compenſationem bona ſubjecta dominio reip. quæ in culpa eſt, dum non procurat reparationem injuriæ à ſuis membris illatæ alterius reip. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut conſtet de injuria illata. 2. Ut princeps vel magiſtratus civium nocentium rogatus debitam ſatisfactionem deneget. 3. Ut fiant de authoritate principis civium læſorum. 4. Ne plus damni inferatur quàm juſta ſatisfactio requirit. 5. Ut non fiant in perſonas Eccleſiaſticas, & earum bona, cap. unic. *de injur. in 6.*

§. IV.

§. IV.

De Scandalo.

Quæst. I. QUid est Scandalum? *Resp.* 1. Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minùs rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere vel loqui quod debet, aliis est scandalo.

Dicitur *minùs rectum*, hoc est, quod vel malum est, ut si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ùt si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licèt cum ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi; aut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud, 2. ad Thess. 5. *Ab omni specie mala abstinete vos.*

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum proximi, ex occasione facti vel dicti vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu merè acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisæi ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

Quæst. II. *An scandalum est speciale peccatum?*

Resp. 1. Dare scandalum directè, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentio expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra charitatem. Nam Lex charitatis in Deum & proximum vetat, ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directè opponitur præcepto correctionis fraternæ; cùm sint contraria revocare proximum à peccato, & eum in illud inducere.

Imo talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimendam, unam contra charitatem & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obligant directè ad suos actus eliciendos, & indirectè ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato, ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam, *ex Rom. 1.* eadem pœna æterna digni sunt qui faciunt, & qui consentiunt facientibus.

Hinc 1. nunquam licet petere ab alio vel ei suadere id, quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2. Qui fœminam induxit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra charitatem: cùm fuerit ei causa ruinæ: unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiamsi ipsa fuerit parata ad malum; nam non est hic & nunc in actuali voluntate peccandi, sed solùm in habituali: unde sine tua inductione hic & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Consilium pravum specificatur à peccato, quod consulitur, & est etiam contra charitatem.

4. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quòd non commiserit, tenetur explicare speciem peccati, circa quod fuit laus vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo, si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tanquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum indirectè tantùm, non intendendo peccatum al-

terius, nec ad illud inducendo, ſed præcisè faciendo vel dicendo coram illo aliquid malum, vel mali ſpeciem habens, eſt peccatum mortale ex genere ſuo, & ſpeciale contra charitatem. *Ita S. Antoninus*, *Navar*, *Suarez*, *Valentia*, *& alii multi*. *Prob.* 1. Ex Matth. 18. *Væ homini illi per quem ſcandalum venit.* Ubi Chriſtus loquitur de ſcandalo ſimpliciter & generaliter. Et ex Rom. 14. *Si propter cibum frater tuus contriſtatur; jam non ſecundùm charitatem ambulas*, ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideóque jam licitis. Et ex 1. ad Cor. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis*, &c. Ubi & grave peccatum contra charitatem reprehenditur ſcandalum indirectum, quo fideles plenè inſtructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falsò putantibus id eſſe de ſe illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conſcientiam erroneam comedendas. 2. Quia ſecundùm omnes Lex charitatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum, quod eſt offenſa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum à peccato per correptionem fraternam retrahendum: ergo à fortiori obligat ad non conjiciendum eum per ſcandalum in peccatum vel ejus periculum. Et verò ad contrahendam malitiam aliquam ſufficit ut liberè fiat id, quocum conjuncta eſt, & cognoſcitur vel cognoſci poteſt ac debet eſſe conjuncta: nam tunc illa malitia eſt ſaltem interpretativè volita.

Imò hoc ſcandalum indirectum, ex communi ſententia, contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occaſio, exprimendam in confeſſione. Tum quia dans illud, vult ſaltem interpretativè tale peccatum alterius, volendo ſine juſta cauſa id, ex quo prævidet ſecuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non ſolùm vetat actus ſibi contrarios, ſed etiam ne detur aliis occaſio illos ponendi.

Eſt autem mortale, ſi detur occaſio culpæ mortalis; veniale verò, ſi detur ſolùm occaſio venialis, ſecluſo periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale ſit gravius malum quolibet temporali, eſt tamen leve in ſuo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra charitatem & caſtitatem. 1. Qui imagines, vel ſtatuas nudas faciunt, vel palam exponunt: nam hæ æque ſaltem inducunt ad peccatum, quàm ſermo obſcœnus. 2. Qui ſcribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes, &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obſcœnas, aut periculoſas, ratione verborum, factorum, aut geſtuum. Nam hi omnes ſunt cauſæ ruinæ multorum. Nec refert, quòd eam non intendant, nam dant ei ſufficientem cauſam. Item qui ſua præſentia eas approbant, iis conſentiunt, & cooperantur ſolvendo mercedem agentibus. 3. Fœminæ quæ nudum pectus geſtant: nam hæc denudatio apta eſt ſcandalum parere infirmis, eos ad complacentias & deſideria prava inducendo: & chriſtianæ modeſtiæ ac ſanctitati repugnat. Nec poteſt excuſari conſuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4. Puella, quæ ſine juſta cauſa ſe præbet conſpiciendam ei, à quo putat ſe turpiter concupiſcendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & ſine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter*. Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blaſphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præ-

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Peccatum scandali hoc ipso committitur, quòd datur proximo occasio peccandi, quamvis is reipsa non peccet; nam ad hoc satis est, quod peccatum proximi ex tua actione, vel omissione minùs recta in talibus circumstantiis, spectata ejus fragilitate, sequi probabiliter possit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi; & quòd tunc non sequatur peccatum, per te non stat, sed per ipsum: sicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licèt nullus reipsa occidatur.

2. Peccatum coram aliis commissum habet malitiam scandali tunc solùm, quando est periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blasphemia coram solis Religiosis non habet rationem scandali. Qui verò publicè peccat, tenetur eam scandali circumstantiam confiteri ratione periculi, cui se incitandi multos ad peccandum suo pravo exemplo exponit, ut rectè docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum quibus scandalum datur, debet in confessione declarari, sicut numerus hominum uno ictu occisorum. Nam numerus se habet ut objectum peccati, illudque in suo esse individuali constituit; & non solùm aggravat, sed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens potest esse mortalis ratione scandali, quando à tali persona & coram talibus fit, ut probabile sit periculum, ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia sumant occasionem peccandi mortaliter, ex cap. 2. *de novi oper. nunt.* Nam, *ex 1. ad Cor. 8. supra cit.* comestio carnis idolo immolatæ, quæ per se licita est, fit mortalis ratione scandali.

5. Cùm sit actio de se licita, quæ aliquam speciem mali habet, tollitur scandalum, declarando justam causam agendi, quando hoc sufficit ad amovendam suspicionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit scandalum, hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occasionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura, verbi gratia, liceat hero non auferre occasionem furandi famulis, aut filiis, quos ad furandum propensos ac paratos novit, ut sic deprehensi puniantur & resipiscant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum ut vitentur plura; non licet tamen talia ultrò ponere, aut pericula objicere: quia esset positivè cooperari peccato & occasionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæst. III. *An tenemur omittere opus de se non malum, nec speciem mali habens, ob scandalum passivum aliorum vitandum?*

Resp. 1. Non tenemur illud omittere ob scandalum ortum ex malitia, cùm adest rationabilis causa, ut utilitas magna nostra, vel aliena, etiam temporalis. *Ita S. Thom. quæst. 43. art. 8.* Quia cùm scandalum illud ex sola malitia scandalizati oriatur, ei soli imputatur: alioquin quivis per suam malitiam posset impedire commoda aliorum. Si tamen nulla esset necessitas vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, etsi ex sola ejus malitia secuturum, cùm nulla adest justa causa illud permittendi. *Layman, Valentia, & alii.*

Resp. 2. Ad vitandum scandalum passivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali speciem habens, vel saltem differre, donec proximus mo-

moneatur ne ſcandalizetur, cùm id ſine gravi incommodo poſſumus. Nam ex Lege charitatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cùm poſſumus ſine gravi noſtro incommodo ſeu damno. Ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo ſuo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex ſuo aſpectu ſumpturum occaſionem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conſpectum, cùm poteſt ſine gravi incommodo. Non eſt tamen obligatio omittendi actionem de ſe licitam, nec habentem per ſe aut communi prudentum judicio ſpeciem mali, ne quis generatim ac indeterminatè ſumat inde occaſionem peccandi; nam alioquin hoc eſſet onus intolerabile, & obnoxium innumeris ſcrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati ſcandali, non tenetur abſtinere ab ornatu honeſto & ordinario ſecundùm ſuam conditionem; ſecùs de extraordinario nec convenienti.

Quæſt. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum ſcandalum paſſivum puſillorum ſeu infirmorum?*

Reſp. 1. Ad vitandum ſcandalum nunquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia nunquam licet facere actionem intrinſecè malam, ſeu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præſcriptum, in iis circumſtantiis in quibus præcipitur: quia omiſſio talis actus eſt intrinſecè mala, cùm lex naturalis non præcipiat niſi id, quod neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, ſpectatis omnibus circumſtantiis. Conſtat etiam ob ſcandalum aliorum nunquam poſſe omitti ea, quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad ſalutem: quia (ut ait S. Thomas, quæſt. 43. art. 7.) *Secundùm ordinem charitatis plus debet homo ſuam ſalutem ſpiritualem diligere, quàm alterius.*

Item non licet ob ſcandalum paſſivum omittere opus bonum in detrimentum fidei, vel boni communis ſpiritualis. Quo ſpectat illud S. Gregor. homil. 7. in Ezech. *Si de veritate ſcandalum ſumitur, utiliùs permittitur naſci ſcandalum, quàm veritas relinquatur.*

Reſp. 2. Ad vitandum grave ſcandalum puſillorum, multi putant debere prætermitti præcepta merè poſitiva, præſertim humana, niſi ex ejuſmodi omiſſione majus damnum immineret vel tibi, vel aliis. Sic ſi te ituro ad Sacrum die feſto excitanda ſit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item ſi mulier prævidens in ſui aſpectu aliquem in particulari ſcandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere ſacrum etiam die feſto ſemel aut iterum: quia cùm præcepta omnia charitati deſerviant, & ei tanquam fini ſubordinentur; non obligant in iis circumſtantiis, in quibus charitas dictat omittendam eorum obſervationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Reſp. 3. De bonis operibus, quæ ſunt ſolùm conſilii, docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 7. ea omitti non debere, ad vitandum ſcandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud Matth. 15. *Sinite illos, cæci ſunt*, &c. Nam Phariſæi ſcandalizabantur, quòd Chriſtus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omiſit. Et alioqui quivis ſua malitia poſſent bona ſpiritualia aliorum impedire.

Si verò Scandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debent, vel interdum differri, donec ratio ſic agendi propoſita ſit. Nam ex lege charitatis tenemur proximi ex infirmitate, vel ignorantia lapſuri ruinam impedire, cùm facilè poſſumus. At tunc facilè poſſumus, cùm tale opus non ſit præceptum, nec neceſſarium, & illud differendo, vel

etiam

etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum charitatis magis meritorium, quàm foret ipsum opus, quod omittitur.

Quòd si post redditam rationem non desinant inde scandalizari; tunc scandalum ex mera malitia oritur, & sic propter ipsum non esse dimittenda bona opera, docet S. Thomas, *ibid.*

Quæst. V. *An licèt minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Resp. Id non licet loquendo de suasione, aut alia inductione directa. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam nunquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, , ne quidem ut eveniant bona, ex *Rom.* 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiamsi consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsecè malum. Tum quia suadens esset moralis causa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideóque ei meritò imputaretur. Porrò illud effatum, *E duobus malis minus eligendum est*, non habet locum in peccatis, quæ liberè fiunt, & vitari possunt; sed in his solùm malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen peccata inæqualia committere volentem deterrere licet à graviore, tacendo de alio minus gravi, quia hoc est duntaxat suadere omissionem gravioris.

Quæst. VI. *Quandonam est peccatum scandali vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, qua malè usurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundùm omnes, *teste Delugo* quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo: Ergo à fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, qua usurus est ad peccandum: nam charitas est velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & à fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis meritò censetur saltem interpretativè velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi fortè ex denegatione gravissimum malum ipsis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secùs, si ista præbeant viris honestis petentibus, de quorum dispensatione non certò iis constet: nam in dubio debent præsumere esse legitimè dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum iis, quos eo inebriandos prævident; nam sine justa causa omittunt impedire peccatum proximi; imò materiam peccandi suppeditant, cùm moraliter possint & debeant iis denegare. Nec lucrum est quærendum ex casu in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cùm tamen ebrietas sit damnum maximum animæ & corporis, & scandalosum, ac sæpe nocendi injustè aliis occasionem & causam afferat. *Ita Sanchez, Valentia, & alii.*

Idem dic de iis qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, verbi graaia, ad confectionem medicinæ vel colorum, aut merces iis qui abusuri sunt. Neque hi excusantur eo quòd si non vendunt, alii vendituri sunt, quia isti peccabunt vendendo; non licet autem peccare, eò quòd cæteroquin alii sint peccaturi; neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque

Neque etiam excusantur eo quòd ii quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solùm velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari: nam lex non solùm voluntatem furandi, v. gr. se inebriandi, &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat; & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita, & contra Legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvat. & ad illud determinatè ordinatur. Quia tunc est moraliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocentius IV. damnavit hanc propositionem; *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam: aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, meritò censetur velle peccatum alterius, & ei consentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero suo alterum occidere volenti, furanti scalam admovere, meretricem domum deducere, litteras amatorias ipsi deferre, &c. Nam hæc & similia ad peccatum proximè occurrunt seu conducunt.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proximè ad peccatum concurrentem præbere ea abusuro, si adsit causa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, ne alter abutatur contra bonum Reipublicæ vel Ecclesiæ. Nam tunc ista suppeditans, in æstimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solum illud permittere ex urgenti causa, ob quam non tenetur illud impedire; & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem causa tantò gravior & urgentior debet esse. 1. Quantò gravius est peccatum, quod non impeditur. 2. Quantò subministratio tua minùs remotè illud attingit. 3. Quantò probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major causa, quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abusurus sit contra justitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex charitate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictiùs tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quàm quæ non nocent: in his enim solus peccans damnum spirituale voluntariè subit, in illis autem insuper innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus potest & debet Eucharistiam ministrare peccatori occulto eam publicè petenti.

2. Excusantur caupones vinum vendentes militibus abusuris ad ebrietatem, si denegare non possint sine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In necessitate licet ab alio petere, quod potest sine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. gr. mutuum quo indiges, ab usurario.

TRACTA-

TRACTATUS
DE
VIRTUTE RELIGIONIS.

Religio est virtus, qua Deo ut rerum omnium principio, cultus debitus ac supremus exhibetur. Per cultum intelligitur testificatio excellentiæ divinæ, cum submissione nostra erga Deum. Religio non est virtus theologica; sed moralis, cùm habeat pro objecto materiali actus, quibus Deus colitur, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in præstando cultu Deo debito ob summam ejus excellentiam: quæ excellentia divina est titulus seu ratio, ob quam honestum est præstare Deo cultum supremum. Est tamen Religio virtutum moralium præstantissima, quia ejus objectum immediatius & perfectiùs tendit in Deum, quàm objecta aliarum virtutum moralium.

Actus præcipui Religionis sunt adoratio, sacrificium, oratio, devotio, quæ est prompta & efficax voluntas præstandi ea, quæ ad Dei obsequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, administratio & susceptio sacramentorum, &c.

Porrò tenemur Deum colere non solùm actibus internis, sed etiam externis. Nam cum spiritu, & corpore constemus, tenemur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

CAPUT PRIMUM.

De Adoratione, Oratione, & speciatim de Horis canonicis.

Quæst. I. *Quid & quotuplex est Adoratio?*

Resp. Adoratio latè sumpta est actus, quo testificamur alterius excellentiam, & nostram erga illum submissionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non solùm excellentiæ alterius significationem, qui est propriè honor, sed etiam submissionem, & hujus testificationem, quam utramque superaddit honori. Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius, & se illi submittendi, hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excellentiam; tum in exhibitione talis signi.

Adoratio latè sumpta dividitur. 1. in latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in duliam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem; in hyperduliam, quæ sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur; & in politicam, quæ defertur viris, principibus sapientibus, &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, sapientiam, &c. 2. In absolutam,

qua persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsecam; & in relativam, qua aliquid adoratur ob excellentiam personæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio verò strictè sumpta est cultus latriæ soli Deo debitus, consistens in actu quo testificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam, & nostram summam submissionem erga illum, agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium, juxta illud Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

Constat autem. 1. Solum Deum adorandum esse cultu latriæ, Sanctos verò colendos esse cultu duliæ, & B. V. cultu hyperduliæ. Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ, cùm propter illam exhibeatur. 2. Christi, B. Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ, cujus sunt: adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo submissionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi, ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum, hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam, *ex Concil. Trident. Sess. 25.*

Quæst. II. *An & qualis Oratio est præcepta?*

Nota. Oratio latè sumpta est ascensus mentis in Deum: sive quivis pius animæ motus, seu affectus in Deum, qualis est actus fidei, spei, amoris, laudis, gratiarum actio; &c. Strictè sumpta, est petitio decentium Deo facta, sive immediatè, sive mediante Sanctorum intercessione. Duplex est oratio, scilicet mentalis, quæ fit sola mente, & vocalis, quæ non solùm mente fit, sed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit à persona privata ac privato homine; & in publicam, quæ fit à communitate, vel à Ministro nomine communitatis. Hinc recitatio Breviarii privatim à Clerico facta, est oratio publica; quia nomine Ecclesiæ & tanquam ejus legatus eam fundit.

Resp. 1. Oratio frequens est omnibus adultis præcepta. *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet semper orare, & non deficére,* hoc est oportet orare frequenter & perseveranter. Et c. 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, & stare ante Filium hominis.* 2. Quia sine oratione debita non obtinentur auxilia omnia necessaria ad observanda omnia mandata & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non postulatis:* & imprimis donum perseverantiæ non est præparatum adultis nisi orantibus, ut docet S. August. Lib. de dono persever. cap. 16. Quare Catechism. Rom. ait. *Preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit* (Deus) *ad id: quod optaremus consequendum, præsertim cùm quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio est adultis necessaria etiam necessitate medii ad salutem, cùm Deus statuerit non dare gratiam perseverantiæ & alia quædam necessaria, nisi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi necessitate ac tentatione propria vel proximi, & sæpissimè in vita; quia continuo Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum instituta est oratio tanquam medium ordinarium.

Resp. 2. Oratio debet esse pia & honesta: alioqui non esset actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis sit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti ac pia corporis compositione, & de rebus necessariis, vel conducentibus ad salutem & ad gloriam Dei: ita ut res de se indifferentes non petantur

tur, nisi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia possunt conferre ad ejus gloriam & salutem nostram.

Porrò mortale est petere à Deo rem malam vel auxilium ad illam, quia in hoc est gravis irreverentia in Deum, quasi esset author vel fautor peccati.

Quæst. III. *Quinam obligantur ad Horas canonicas?*

Nota. Horæ canonicæ sunt oratio vocalis publica authoritate Prælatorum Ecclesiæ constituta, ut quotidie certis Horis nomine Ecclesiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Resp. Secundùm omnes Doctores, ad eas sub mortali singulis diebus obligantur. 1. Omnes insigniti aliquo ex sacris Ordinibus, etsi non beneficiati; imò etiam excommunicati & degradati, cum nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum sit, ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipso die suæ ordinationis, saltem ad partem respondentem Horæ, in qua ordinantur: nam cùm obligentur ratione Ordinis sacri, statim illo suscepto obligantur.

Porrò sunt qui docent, Clericum, qui totum officium recitavit, antequam ordinem vel beneficii possessionem caperet, teneri iterùm recitare partem officii respondentem Horæ, in qua cœpit obligari. Tum quia observatio præcepti supponit obligationem contractam: tum quia Horæ canonicæ recitantur à Clericis nomine Ecclesiæ: & ante Subdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cùm nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent verè religiosi, ideóque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt satisfacere, tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in Clericis non beneficiatis, & Religiosis ac monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente & fundata in eorùm statu ad Dei cultum instituto & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez. Dixi, *Professi ad chorum destinati,* nam non obligantur Novitii, Conversi, Laici, Religiosi Societatis JEsu antequam sint in sacris, Religiosi militarium Ordinum, &c.

3. Omnes Beneficiarii, non solùm ex religione, ut supradicti; sed etiam ex justitia: quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, & ab iis acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi causa excusante; ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionem virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale juxta omnes censetur ut parva Hora, v. gr. Nona, vel quælibet pars officii ei æquivalens: imò juxta varios media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit, quantum est integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coalescunt moraliter in unum, & conflant notabilem quantitatem.

Cæterum explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum: quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens: & per plurium omissionem saltem multùm aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea

numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

Quæst. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem ex Bulla sancti Pii V. *Quod à nobis*, Sæculares & Regulares tenentur sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria, quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui Ordinis vel Diœcesis suæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex cap. 13. & cap. 14. dist. 12. & ex Clem. 2. de celebratione Missarum, ubi Clemens V. permittit Clericis & Monachis, ut officium recitare possint juxta formam officii Cardinalium aut Episcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad officium Beatæ Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in Rubrica præscriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum, 2. Novembris, item ad Litanias in festo sancti Marci, & diebus Rogationum, si non intersint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis verò, ubi erat consuetudo officium parvum Beatæ Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur, ad quæ ante Bullam Pii tenebantur, nam à nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto licèt aliud etiam æque longum, v. gr. officium de feria loco officii de Sancto vel contra recitaverit. Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit; cujus obligatio est tali diei affixa, & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet constent talibus Psalmis, lectionibus, &c. Tum quia Bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet distributio officii per dies feriales, & festos tempori accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cùm antea essent ad libitum. *Ita sanctus Antoninus*, *Tolet. Bellarmin. Bonacina*, *Reginald. de Moya*, &c.

Porrò Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cùm non satisfecerit etiam quoad substantiam, præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui verò inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare, quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto, die suo omissum, secundùm multos, non debet alia die non impedita recitari; quia officia sicut jejunia diebus suis affixa sunt, & Rubricæ solùm excipiunt casum, quo dies illi impediuntur altiori festo.

Resp. 2. Quoad tempus, in recitatione publica servanda est recepta cujusque Ecclesiæ consuetudo. In privata verò ad vitandam mortalem culpam sufficit, si recitetur officium totum à media nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non est gravis inordinatio; & obligatio servandi tempus præscriptum, si quæ fuit gravis, imminuta est per consuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 3. part. tit. 13. cap. 4. ibi: *Non videtur de se esse mortale, quandocunque quis tardè dicat officium, dum non transeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Imo ob justam causam, v. gr. iter, negotia, legitimam occupationem, licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præscriptum, quod quidem ex consuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex justa causa, rationabiliter & prudenter fieri censetur. Sine causa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare est veniale, ut v. gr. si legas Primam, vel etiam juxta Layman Tertiam post meridiem, aut Vesperas ante meridiem, excepta Quadragesima: quia est contra consuetudinem communem, & congruentem rationem temporis: Sexta & Nona ante vel post meridiem dici possunt.

Ex consuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo sol est propior ad occasum quàm ad meridiem, ut videre est in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti, Romæ edita typis Rever. Cameræ Apostolicæ, hìc ante indicem posita. Secùs de aliis Horis, quia consuetudo id non permittit: nec obligatio affixa diei potest impleri ante illum diem cùm ante illum diem nondum sit; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri, &c. Obligatio autem recitandi officium est affixa diei in honorem, quem tali die Deo exhibere debemus juxta præscriptum Ecclesiæ. Præterea qui uno die omisit officium, non tenetur aliud alio die recitare, quia obligatio affixa diei transit cum ipso die: Ergo nec potest diem prævenire, cùm par sit ratio.

Secundùm multos, non est mortale extra chorum celebrare Missam ante Matutinum & Laudes: quia, inquiunt, extra chorum non est gravis obligatio ista præmittendi; nec est gravior inordinatio in inversione ordinis inter Matutinum & Missam, quàm in inversione ordinis inter Horas ipsas, quæ solum venialis est, cùm tamen major sit ordo inter ipsas Horas, quàm inter eas & Missam, nec consuetudo præmittendi recepta est sub mortali, eò quòd nulla sit necessaria connexio & dependentia inter Missam & Matutinum. Verùm hæc opinio tuta non videtur; nam est gravis obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ. 1. Ob consuetudinem vim legis habentem. 2. Quia in Rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quòd celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacræ* concedit Societati Jesu privilegium postponendi officium celebrationi Missæ *ex legitimis & justis causis*, in quo onerat conscientiam Superiorum illud dispensantium:

ſantium : quod inane & illuſorium eſſet, ſi nulla foret obligatio.

Resp. 3. Quoad ordinem, eſt veniale ſine juſta cauſa ordinem Horarum invertere, v. g. Tertiam ante Primam recitare, ut conſtat ex communi Doctorum ſenſu. Quia hoc eſt contra ordinem ab Eccleſia præſcriptum : & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantùm quoad ſubſtantiam, ſed etiam quoad modum ſervare. Hæc tamen inverſio extra chorum non eſt mortalis citra contemptum : quia præceptum obſervatur quoad ſubſtantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Imò nec eſt venialis, ſi fiat ex inadvertentia, aut ex cauſa legitima, nec eſt obligatio repetendi, ut ſi quis ab ægro invitetur ad recitandas ſecum Veſperas, cùm necdum Nonam perſolverit. Nam cum hic ordo & modus non pertineat ad ſubſtantiam officii, cenſetur Eccleſia permittere eum mutari, cùm adeſt rationabilis cauſa.

Resp. 4. Quælibet hora recitari debet continuatè : nam unitas uniuscujusque Horæ, & uſus Eccleſiæ id exigunt. Deinde eſt aliqua irreverentia cœptam orationem ſine cauſa interrumpere : ſi enim vituperabile eſt ſermonem cum terreno principe inchoatum ſine juſta cauſa abrumpere ; à fortiori ſi id fiat erga Deum Regem regum. Facta tamen ſine cauſa interruptio, juxta multos eſt ſolum venialis in officio privato, quia hic defectus non eſt in ſubſtantia, ſed ſolùm in modo accidentario : cùm ſinguli pſalmi, lectiones & orationes per ſe ſuam habeant completam ſignificationem. Quod ſi ſubſiſtit juſta cauſa, ut ſi ex officio, vel obedientia, vel charitate aliquid faciendum occurrat, quod non poſſit commodè differri ; tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, niſi pauca dicta ſint : nam tunc rationabilis eſt interruptio.

Secundùm multos, Matutinum licitè ſeparatur à Laudibus ; imò juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obſtare præſens Eccleſiæ conſuetudo contraria ; & Azor ad hoc exigit juſtam & rationabilem cauſam ; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tanquam officium unius horæ, ac proinde ſimul recitari debent.

Resp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *ſtudioſè & devotè.* Ita Concil. gener. Lateranen. IV. capit. *Dolentes* de celebrat. Miſſar. ubi Clericis ſtrictè præcipit : *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, ſtudioſè celebrent pariter & devotè.* Studioſè, inquit Gloſſa, quantum ad officium oris, & devotè quantum ad officium cordis. Enimverò hoc exigit vera ac religioſa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *ſtudioſè*, hoc eſt, integrè & perfectè, abſque præcipitantia, contractione, & abſciſſione ſyllabarum : tum *devotè*, id eſt, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debita attentione mentis, ac reverentia tam interna, quàm externa.

Item pronuntiatio debet eſſe articulata & ſenſibilis, ſeu per ſe audibilis recitanti, ita ut recitans, ſecluſis impedimentis, ſeipſum audire poſſit. Nam oratio vocalis, prout à mentali diſtinguitur, debet habere ſonum diſtinctum : omnis autem ſonus eſt per ſe audibilis, cùm ſit objectum auditus. Ita *Medin. Navarr. Reginald. Sanchez*, &c.

Quæſt. V. *An ad ſatisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis ?*

Nota. Intentio hic eſt volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex eſt,

eſt, externa, & interna. Attentio externa conſiſtit in attentione ad prolationem verborum, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, excludentem omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna, & evagationem ſenſuum circa objecta diſtractiva. Attentio interna eſt advertentia mentis vel ad ſenſum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Reſp. 1. In recitatione officii requiritur intentio ſeu voluntas orandi, vel explicita, qua quis initio velit expreſsè orare; vel ſaltem implicita, qua velit recitare ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ: in hac quippe volitione implicitè includitur intentio Deum orandi & laudandi, cùm id quod Eccleſia præcipit, ſit laus Dei, & oratio. Nam cum recitatio externa officii ſit indifferens, ut eſt oratio, ſtudium, exercitium memoriæ, &c. debet ab intentione orandi tanquam à forma determinari, ut ſit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et verò recitatio officii ex alia intentione, v. gr. ſtudendi non eſt vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio eſt locutio cum Deo, & non loquitur cum Deo, ſicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Reſp. 2. Ad ſatisfaciendum præcepto requiritur quoque non ſolùm attentio ad verba, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, & quæ excludat omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, ſcribendo, ludendo, comœdias ſpectando, fabulantes audiendo, &c. Horas memoriter recitaret, non ſatisfaceret præcepto: ſed requiritur etiam attentio interna ad Deum ſeu res divinas, vel ad ſenſum verborum vel ſaltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, conſiderando Deum præſentem cum pio humilique ad ipſum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam diſtractionem rejiciendo. Ita *Reginald. Azor, Laymann, Valentia, Suarez* dicens, hanc eſſe communem ſententiam.

Prob. Quia 1. præcipitur oratio vera, quæ ſit actus religionis gratus Deo, & utilis Eccleſiæ. At ſine attentione interna oratio non eſt verus Dei cultus: nam omnis cultus Dei fieri debet in ſpiritu & veritate: & non ſolo corpore, ex Joan. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus; & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Nec eſt vera oratio, cùm omnis oratio ex S. Damaſceno, Lib. 3. de fide cap. 24. ſit aſcenſus mentis ad Deum: ſed eſt quædam ſpecies hypocriſis, & ſimulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Iſaias dicens: populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè eſt à me.* Neque eſt utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, ſi ſonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. Aug. ſermon. 29. in Pſalm. 118. *Quomodo te audiri poſtulas à Deo, cùm te ipſe non audias?* ait S. Cyprian. Lib. de orat. Dominica. Enimverò qui utilis eſſet ejusmodi oratio, utpote injurioſa Deo; *Ipſas ſuperfluas* (res) *cogitare, injuria eſt ejus cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio eſt ad Deum.* Ita S. Auguſt. in Pſal. 85.

2. Cap. *Dolentes* ſupr. cit. præcipitur devotio ſimpliciter. At devotio externa ſine interna excludente omnem diſtractionem voluntariam, non eſt devotio, ſed ſimulacrum devotionis: ſicut homo pictus non eſt verus homo, ſed

ſed ſimulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) ſignificant devotionem indigentem gratia Dei, ideóque internam: nam ſolam externam ſolent habere hypocritæ.

3. Concil. Trident. Seſſ. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter*, *diſtinctè*, *devotè*, quæ tria fruſtra addidiſſet, ſi præciperet tantùm reverentiam externam. Et ideo multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. anno 1583. Bituric. anno 1584. Narbon. & Conventus Melodun. diſertè præcipiunt, ut officium recitetur *attentè & devotè*; & Concil. Colonienſe, *elevata mente in ſolum Deum*. Item Clerus Gallican. anno 1700. ut abſonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propoſitionem: *Præcepto ſatisfacit, qui voluntariè labiis tantùm, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter, qui per notabilem officii partem voluntariè diſtrahitur, perinde ac ſi partem illam omitteret; cùm recitatio ſine attentione debita non ſit recitatio religioſa, quæ præcipitur; nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco diſtractionibus expoſito, v. gr. foro publico, vel loco, ubi eſt frequens concurſus, clamor, aut ſtrepitus profanus hominum, aut ubi habentur diſputationes, ut expreſsè docent *Bonacina*, *Caſtropal.* &c. Nam cùm teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta; & aliàs voluntariè ſe exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his ſequitur, quòd diſtractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa; quia per illam deſtruitur ſubſtantia orationis vocalis, & ſic tunc ſolùm ceſſat ratio.

Reſp. Negat. Quia eſt irreverentia contra Deum, exteriùs Deum alloqui, ac profiteri ſe Deum colere, & id non facere interiùs, ſed alia animo volvere, eſtque ſimulatio cultus divini. Eſt etiam irreverentia orationem inchoatam ſine cauſa interrumpere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ eſt attentio ad Deum, resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perſeverans in proceſſu orationis: quamdiu non revocatur, neque expreſsè per volitionem expreſſam non ampliùs attendendi, neque implicitè per diſtractionem voluntariam; ut ſi advertens te diſtrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali ſubſiſtit vera oratio, & actus humanus religioſus, & ſæpe attentio actualis non eſt in noſtra poteſtate. Hinc non teneris repetere, quæ involuntariè diſtractus recitaſti, cum virtualiter attenderis. Imò melius eſt, ſi non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit ſe diſtrahi, tenetur mentem ſtatim revocare ad Deum resve divinas, vel ad ſenſum verborum: alioqui tunc habet virtuale propoſitum non attendendi, ſicut ille, qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem.

Quæſt. VI. *An ſatisfacit, qui legit cum ſocio extra Eccleſiam?*

Reſp. Affirmat. Quia id congruit cum publico uſu Eccleſiæ, & recitantes ſibi commune faciunt, quod alternatim recitant. Sed tunc ſinguli debent alternos Pſalmorum verſus diſtinctè & integrè, & voce audibili à ſocio recitare; ita ut unus non legat ſuum verſum, priusquam alter integrè abſolverit ſuum, & audiatur ab alio. Nam ſocius non communicat in parte, quæ anticipatè dicitur, & quam non audit; & ſic non poteſt attendendo illam facere ſuam: ideóque tenetur ſupplere, antequam ſuam ipſe partem recitet;

non

non enim satisfacit præcepto nisi devotè & attentè recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quàm duo simul legant, debent, facto solùm duplici choro, alternatim recitare, sive plures sint ex una parte, sive pauciores; aliàs fieret contra usum Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam tertius tertiam legere potest.

Quæst. VII. *Quænam excusant à lectione Horarum?*

Resp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut sine notabili incommodo, seu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, *ex cap. 3. dist. 91.* In dubio, ex communi sententia consulendus est medicus probus & peritus, & illius judicio standum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipse dubitet, opus est tunc dispensatione Superioris: qui si adiri nequit, & medicus suspicetur grave nocumentum sequi posse, docent tunc ægrum excusari, quia Ecclesia non obligat tunc ad se exponendum periculo gravis damni. Qui autem non potest recitare solus, sed potest cum socio, ad hoc tenetur. si socium commodè habere queat, quia sic potest moraliter observare præceptum, & obligatus ad finem, eo ipso obligatur ad usum mediorum saltem facilè comparabilium. Imò Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere socium, cum quo recitet, si sufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat; quia fructus illos percipit ut officium persolvat, & per illos potest sibi comparare medium persolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ sine scandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Ecclesia non præsumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc est obligatio anteponendi, vel postponendi horas intra eumdem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per singulas ejus partes, potestque impleri quoad substantiam quavis illius hora. Ergo si una pars diei est impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cœcitas, vel carentia Breviarii inculpata, si aliud haberi nequeat: nam nemo tenetur ad impossibile. Quo casu si totum officium, aut parva hora memoriter dici possit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non potest totum officium recitare, sed potest partem ejus notabilem, vel unam parvam horam, v. gr. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam sub mortali tenetur: tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & singulas Horas, & quævis hora est per se oratio Canonica integra, ab aliis distincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porrò carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel simile.

4. Legitima dispensatio Papæ. Aliqui docent ex usu ubique recepto Episcopos & Superiores Ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

CAPUT II.

De Observatione Festorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi de sanctificatione sabbati, est partim morale, partim cæremoniale, *ut docet sanctus Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 1.* Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ suæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad designationem temporis; & secundùm hanc rationem mutatum est ab Apostolis, à quibus sabbato substituta est dies Dominica, quæ est prima hebdomadæ, in memoriam Resurrectionis Christi. Qui hac die à laboribus vitæ suæ, Passionis & ignominia mortis gloriosus requievit. Item aliquot festorum observatio ab Ecclesia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum sanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac libera litas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Festis Ecclesia præcipit eundem cultum, qui diebus Dominicis præcipitur; in hoc enim consistit festivitas diei, & constat ex sensu & praxi Ecclesiæ.

Præceptum autem de sanctificatione Festorum per se omnes sub mortali obligare constat, tum ex consensu Doctorum & Fidelium, tum quia ejus materia est gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali seposito scandalo, si absit contemptus.*

Quæst. I. *Quænam opera sunt vetita diebus festis?*

Resp. 1. Prohibentur omnia opera servilia, exceptis iis, quæ jure aut consuetudine legitimè sunt permissa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob necessitatem, cap. 3. *de Feriis.* Opera autem servilia dicuntur opera corporalia, quæ ad necessitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, à servis aut mercenariis exerceri solent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, suere, arare, &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum spectant, ideoque digna homine libero, ut legere, scribere, docere, &c. *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto.* S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3.

Porrò quando opus est verè servile, non refert, utrum fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari spe lucri commune est omnibus. *Opera autem in quantum sunt communia & servis & liberis, servilia non dicuntur.* S. Thom. ibid.

Nota. Venatio & piscatio sunt opera servilia. Nam sunt actiones corporales, per se & primariò ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem & occisionem ferarum, & piscium. Idem dic de opere pingendi, cùm sit opus corporale immediatè ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei veræ, soleatque à mercenariis, seu iis qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Conc. Meldensi an. 845. expressè prohibentur pictura & venatio. De piscatione constat ex cap. *de Feriis,* ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem.

Scribere verò, & pulsare instrumenta musica, non sunt servilia: nam scriptio ordinatur ad animum instruendum; cùm sit quædam locutio permanens, ex se ordinata ad conceptus mentis declarandos, seu ad instruendam mentem propriam vel alienam: pulsatio autem instrumenti musici ordinatur

dinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de transcriptione, tum quia per se ordinatur ad mentem instruendam, & exprimendos animi conceptus; tum quia transscribere nil aliud est quàm scribere, quod alius vel ipse transcriptor permanenter locutus est. Aliud est de impressione, nam quæ ad eam immediatè ac per se concurrunt, ad instruendam mentem non deserviunt, sed ad efficiendum quoddam artefactum corporale seu sensibile.

Quamvis autem itineratio, si præcisè consideretur, ut est processus ab uno loco ad alium, sive pedibus, sive equo aut rheda, non sit opus servile, cùm hoc sit naturale. Et commune omnibus; tamen servile est ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onustum; item imponere onera ea tollere, & alia hujusmodi. Quare non licet vectoribus iter die festo inchoare, quamvis continuatio itineris ante festum suscepti iis permittatur, vel ob publicam necessitatem, vel ob damnum, quod paterentur ex mora.

Resp. 2. Cap. 1. & ultimo *de Feriis*, & Pii V. Constit. *Cùm primùm*, vetita sunt insuper. 1. Opera judicialia seu forensia, quæ cum aliquo strepitu fiunt, hoc est, actiones quæ ad decisionem causarum spectant, ut reum citare, testes examinare, formare processum, exigere juramentum judiciale, exhibere instrumenta, proferre aut exequi sententiam, &c, Hæc enim strepitum judicialem continent. 2. Mercatus, nundinæ (*a*) & celebratio

(*a*) Ad Mercatum Nundinasque quod attinet SS. D. N BENEDICTUS XIV. duas Constitutiones edidit; prior, quæ incipit *Paternæ Charitatis*, tom. 1. pag. 378. statuit, Senogalliensium Nundinarum tempore abstinendum esse Diebus Festis ab operibus servilibus: altera verò quæ incipit *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit.

„Primò, Mercatus, & Nundinas Festis „diebus non licere; Nundinas autem intel„ligimus, quæ sunt de rebus majoribus, & „semel in anno fiunt, vel raró in eodem lo„co, & de longinquo ibidem conveniunt „homines: Mercatus verò, qui fiunt in re„bus minoribus ad quotidianas necessitates „pertinentibus, & fiunt singulis septimanis, „& ab hominibus de vicino ibidem conve„nientibus: verba sunt Venerabilis Servi Dei „Umberti de Romanis, Quinti Magistri ge„neralis Ordinis Prædicatorum, *in egregio „opere de eruditione Religiosorum Prædicato„rum Lib. 2. Tract. 2. num. 92. pag. 351. „Editionis Romanæ.* Id autem pronuncia„mus, non quia vendere ac emere sit opus „servile, ideóque vetitum Diebus Festis; „sed quia actiones hujusmodi impediunt, „& distrahunt Christi fideles à cultu divino, „ad quem Dies Festi sunt instituti.

„Secundò: Antiquum profectò esse abu„sum Mercatuum, itemque Nundinarum iis„dem diebus.

„Tertiò: Ecclesiasticis legibus quovis tem„pore illas fuisse vetitas.

„Quartò: Hujusmodi justas, sanctasque „leges caruisse effectu.

„Quintò tandem: quia malum universa„le est, ac altè radices egit; opus pruden„tia, & maturitate, ne fructu careat me„dela, ac vulnus exasperet. Quod possu„mus exigendum est, non quod optamus. „Admonitionibus proinde uti satius videtur, „quam minis; & si minæ quandoque in„tententur, servandum est exactè monitum „sapientissimum S. Augustini in Epistola 22. „ad Aurelium Carthaginensem Episcopum, „qui agens de auferenda conviviorum licen„tia totum passim Africam fœde occupante „sub inani obtentu honorandi Festa Sancto„rum Martyrum, scripsit: *Non asperè, quan„tum existimo, non duriter, non modo impe„rioso ista tolluntur: magis docendo, quam „jubendo; magis monendo; quam minando; „Sic enim agendum est cum multitudine. Se„veritas autem exercenda est in peccata pau„corum, Et si quid minamur, cum dolore „fiat, de scripturis comminando vindictam fu„turorum, ne nos ipsi in nostra potestate, sed „Deus in nostro sermone timeatur, Ita priùs „movebuntur spirituales, vel spiritualibus „proximiores; quorum auctoritate, & lenissi„mis quidem, sed instantissimis admonitionibus, „cætera multitudo frangatur.*

Circa finem verò: „Inter nundinas, quæ „in Provinciis nostris aguntur, illustriores, „ut benè nostis, sunt Senogallienses pro„tractæ multis diebus. Cum Anconita„nam Ecclesiam Senogalliensi finitimam „regeremus, non sine mœrore intel-
leximus,

tio contractuum; ita ut non liceat die festo negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis, &c. quia intelliguntur nomine *mercatus*: nisi ex consuetudine approbata aut ex justa ac necessaria causa excusentur. Ratio prohibitionis horum operum est, quia animam multum distrahunt, & avocant à rebus divinis, ad quas Festa destinantur, atque ut animus his expeditius possit Dei obsequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis est ex genere suo mortalis, cùm pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem gravissimum, qui est Dei cultus. Hinc est mortale duas horas sive continenter, sive interruptè laborare; nam est tempus notabile. Imò non pauci docent laborem unius horæ esse mortalem, præsertim si opus sit valde servile & defatigans. Ita *Azor, Reginald. Bonacin. Grandin.* &c. Opus tamen servile potest esse veniale ex brevitate temporis. In Mercato verò, & præsertim in placito, materiæ quantitas non solùm ex quantitate temporis, sed etiam ex qualitate operis desumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio sententiæ, est gravis culpa.

Resp. 3. Choreæ, saltationes, & theatrici ludi diebus præsertim festis damnantur à SS. Patribus, & prohibentur à multis Conciliis. Tum quia retrahunt à divino cultu, & piis operibus, quibus dies festi specialiter destinati sunt: tum quia sunt ordinariè multis, præsertim juvenibus & puellis, occasio peccandi: nam in choreis ex mutuo aspectu, colloquio, manuum contactu, instrumentis musicis, & mutuo sibi invicem placendi desiderio valdè commovetur concupiscentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, venereæque delectationes, & excitatæ facilè admittuntur. Item à multis Episcopis, & principibus meritò vetitum est, ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per se malum est, cùm sit cooperari violationi Festorum, ac scandalo, & præbere facultatem peccandi. (*a*)

Quæst.

„leximus, tempore Nundinarum ea omnia „fieri Festo etiam die, quæ aliis hebdoma„dæ diebus divino cultui non consecratis, „peragebantur. Huic malo occurrere satagentes, die 14. Augusti superioris anni Con„stitutionem nostram de Nundinis Senogal„liensibus publicavimus, qua præter cæte„ra jussimus, ut Diebus Festis Apothecæ „clauderentur; neque matutinis horis, aut „vespertino tempore, quibus Divina Offi„cia in Ecclesiis celebrantur, vel Dei ver„bum Populo nuntiatur, contractus fierent. „Imminutum verò hac de causa sæculari„bus negotiis tempus compensaturi, Nun„dinarum dies, cum iisdem Privilegiis, & „immunitatibus, opportunè multiplicavi„mus. Exequutioni debitæ jussa nostra „hoc anno mandata, meliorem, atque uti„liorem rerum ordinem pepererunt, ma„gno omnium Civium, & bene moratorum „hominum solatio.

„Id ipsum, Ven. Fratres, & vos agite. „Constituite, Auctoritate nostra, matuti„nas, & vespertinas horas, quibus Festo „Die, quo Nundinæ habentur, claudi de„beant Apothecæ, nec publica possint exer„ceri commercia, ut qui ad Nundinas con„fluxerunt, Missæ Sacrificio, & Divinis „Officiis intersint, aliisque Christianis ope„ribus Festum sanctificent. Vigilate, ut o„mnia plenè, & exactè impleantur. Nos „autem per publicum Edictum non præter„mittemus extendere Nundinarum privile„gia ad diem sequentem, qui Festus non „erit, ut temporalia negotia paucarum ho„rarum spatio, propter Dei cultum, & ani„marum salutem, intermissa, integri diei „accessione commodè peragantur.

(*a*) Inverecunda spectacula festis potissimum diebus frequentari solita idem SS. Pater sequenti Constitutione prohibuit; quam integram referendam duximus, quod ea explicetur ac confirmetur Authoris doctrina.

„Nihil

Quæst. II. *Quænam causæ excusant ab obligatione omittendi opus servile, vel forense, aut contractum?*

Resp. Sequentes. 1. Necessitas propria vel aliena, spiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit; ut

 cum

„Nihil profecto nobis ad vigilias Dominici Gregis assiduè excubantibus accidere „potuit acerbius, nihilque quod minùs hac „tempestate opinaremur, quam ut deformes, & inverecundi Ethnicorum mores, „à quibus Christiani hominis pudor, & modestia semper abhorruit, denuo isthic in„vecti essent, ac veluti postliminio resti„tuti. Quamvis enim minimè Nos lateret, „sceleftos olim Lupercalium Administros, „sacra Fauno, vel Pani per ludum, atque „lasciviam persolventes nudos huc illuc per „Urbem discurrisse; Sanctumque Pontifi„cem Gelasium Prædecessorem nostrum tan„ta commotum impudentia, ac obscænum „morem execrantem, literas dedisse Andro„nico Senatori, Populoque Romano acri „nefarii ritus assertori: Nihilo tamen minus „memoriæ proditum est, quinto post Chri„stum sæculo exeunte, Theodorico Italiæ „Rege, & Anastasio Orientis Imperatore, „pestem illam penitùs fuisse sublatam, & „extinctam. Nunc verò multorum relatu, „(quòd dolentes dicimus,) certisque indi„ciis admonemur, profanum morem, per„petua involvendum caligine, è tenebris „antiquitatis rursus emergere, ac in vestris „Diœcesibus fœdè revocari, cum ad San„ctorum Patronorum Festa solemniter re„colenda, Pueri, ac interdum etiam Ado„lescentes, cursu in spem Bravii nudi con„tendere jubeantur, maxima utriusque „sexus, ac omnium ætatum spectante fre„quentia: Quæ quidem spectacula eo ne„quitiæ magis, ac improbitatis præseferunt, „quo magis, non impuro alicui, ut antea, „Numini, sed piæ, castæque Sanctorum „memoriæ nuncupantur.

„§. 1. Qua igitur corporis nuditate im„pudentissimè habita sunt apud veteres Lu„percalia, eadem Festi Christianorum dies „isthic celebrantur; nec minus injuriæ in il„lis verecundia passa est, quam in his hodie „morum honestas habeat detrimenti, Dies „Festi non ad id instituti sunt, ut Christia„nus Populus epulis, ebrietatibus, ludis, „spectaculis, aliæque id genus licentiæ libe„riùs vacet; sed ut Fideles in precibus, di„vinisque laudibus frequentes, & assidui „sint, ut Ecclesiis intersint, Sacramenta ad „animæ vulnerum curationem instituta ad„hibeant, seduloque se exerceant in his o„peribus, quæ veram pietatem continent, „& ut demum Sanctos una cum Christo Re„gnantes, tamquam Patronos, congruis „officiis, & honoribus prosequantur.

„§. 2. Dedecet præterea membrorum „nuditas, atque ita dedecet, ut vetuerit „Ecclesiastica Disciplina Salvatoris Imagi„nes nudo penitus Corpore in Tabulis, vel „simulacris expressas: Et quamvis nudo Cor„pore Christum Cruci suæ affixum, & illo„rum temporum mores, & gravium Scri„ptorum auctoritas suadeant; adhuc Chri„stianorum Pietas à tali spectaculo semper „abhorruit. Athletarum pugnæ (ut literis „consignatum est) in stadio apud Græcos, „in Circo apud Romanos usui fuere, atque „in illis disco, Lucta, & Cestu strenuè cer„tatum est; utque veterum testantur Mo„numenta, interdum nudi, interdum etiam „fascia tecti homines dimicarunt. In ve„stris igitur Diœcesibus, Venerabiles Fratres, „nonnihil priscæ licentiæ adhuc remanet: „Et cum in Plateis seminudi his luctationi„bus vacent homines; cumque ex indu„stria sæpius, sæpius verò ex violento mo„tu nudi penitus circumagantur: facile quis„que conjicere potest, quam absonum, & „indecorum sit, his ludis aditum non in„tercludere.

„§. 3. Quapropter ne injuncto Nobis „Apostolicæ servitutis officio deesse videa„mur, districtè per hæc scripta mandamus, „ut turpes, & obscœnæ hujusmodi exerci„tationes, Puerorum, & Adolescentum „nudorum cursus, luctæque quocumque „nomine, vel occasione exhibendæ, à ve„stris Diœcesibus eliminentur. Et quia in„obedientiæ delictum, mixti, ut ajunt, Fo„ri videri potest; Curabimus diligenter, „ut si qui legum vestrarum rationi fuerint „refragati, in eos, etiam qui nostro nomi„ne Civitatibus temporaliter præsunt, rigi„dè, & condignè animadvertant; sicque „fore speramus, ut fœda hæc corruptela, „utroque percussa gladio radicitus evellatur

„§. 4. Verum quia impioribus etiam Cau„sis Vindices non desunt, & perpugnaces „Assertores, si qui forte sint, qui impuden„ter exprobrent, hujusmodi ludos Pontifi„cum Antecessorum tolerantia, ac diutur„no usu invaluisse: hi probè sciant, nullum „ex temporis lapsu deploratæ causæ compa„rari præsidium. Et ne longè à vestris Diœ„cesibus petantur exempla, in memoriam revocent,

cum ſine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matth. 12. & cap. ult. *de Feriis.* Sic excuſantur. 1. Pauperes clam die feſto ſine ſcandalo laborantes, audito officio, quando aliter ſe & familiam ſuſtentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ juſſu dominorum laborantes, ſi omittere non poſſint ſine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deſerere debent, ut monet Suarez. 3. Inſtauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & ſimilium, ſi ſine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut ſi ob pluviam imminentem, fœnum, vel ſegetes colligantur, vehantur, &c. Sed in his caſibus petenda eſt licentia ab Epiſcopo vel Parocho, juxta conſuetudinem, quando poteſt adiri, ne quis facile hac in re decipiatur, & fingat neceſſitatem ubi non eſt, præſertim ſi labor fiat publicè, ut ſcandalum vitetur. Quamvis autem multi excuſent ſartores, qui veſtes, quas aliis diebus perficere non potuerint, perficiunt diebus feſtis, quando urget earum uſus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certè peccant ſi in eam neceſſitatem ſua culpa ſe conjecerint, ut non rarò accidit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proximè pertinentia, ut altare inſtruere, templa ornare, &c. Ita *Catech. Rom.* Ideo Chriſtus, *Matth. 12.* dicit Sacerdotes in templo ſabbathum violare, & ſine crimine eſſe. Non licet tamen verrere templa die feſto, nec parietes eorum ornare periſtromatis, quando pridiè commodè fieri poteſt. Aliàs dicunt eſſe veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remotè ſpectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, conſtruere templum, &c.

3. Charitas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni curſum, ſaltem ſi hoc fieri poſſit alio tempore. Nam *ex Matth. 12.* licet die ſabbati benefacere proximo indigenti. Cùm enim charitas ſit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos: ſi ergo ob propriam neceſſitatem

---

„revocent, Choreas etiam quasdam mu„lierum, & virorum publicè eo die habe„re ſolitas, quo S. Xiſti Pontificis, & mar„tyris Alatrinæ Civitatis Patroni recoleba„tur, juſſu Epiſcopi providè vetitas fuiſſe; „Et edictum Epiſcopi, licèt acri calamo „Romanæ Curiæ Advocatorum impetitum, „die 2. Aprilis 1694. à Congergatione ne„gotiis Epiſcoporum, & Regularium præ„poſita, ſtrenuè fuiſſe propugnatum. Ce„terùm cum ſancto etiam Gelaſio objice„retur, antiqui moris fuiſſe Lupercalia; „Sanctiſſimus Pontifex Conſuetudinem pu„doris inimicam, & honeſtati detrahen„tem reprobavit, ratus Prædeceſſorum ſuo„rum leges ſaluberrimè inſtitutas non de„fuiſſe, ſed hominum fraude, & malitia „leges ipſas fuiſſe contemptas.

„ §. 5. Quemadmodum itaque Nos de „perſpecta Prædeceſſorum noſtrorum vigi„lantia egregiè, ut par eſt, ſentimus, & „abuſum nec illorum incuriæ, ſed ſubdito„rum inobedientiæ ducimus referendum; „ſic à vobis ſpectabiles Eccleſiarum veſtra„rum Antiſtites à quavis negligentiæ nota „vindicentur. Quanti Dei honorem, San„ctorum cultum & animarum ſalutem fa„citis, venerabiles Fratres, vos hortamur, „& obteſtamur, ut corrupti hujusmodi mo„res, ſpecie quadam lætitiæ invecti, refor„mentur; utque creditæ vobis oves ab im„puro prophanoque Ritu declinantes, ad „piam, & fructuoſam feſtos dies celebran„di rationem traducantur. Nos interea in „oblati eventus auſpicium, Apoſtolicam „Benedictionem ex animo Vobis imperti„mur. Datum Romæ apud Sanctam „Mariam Majorem die 12. Auguſti 1742. „Pontificatus Noſtri Anno Secundo.

tem licet; etiam licebit ob necessitatem proximi.

4. Consuetudo ab Episcopis permissa. Sic venatio & piscatio moderata ex recreationis causa extra officia divina, nec non emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præsertim ad victum quotidianum necessarium, clausa officina, dicuntur in variis locis permissæ. Item excusant Barbitonsorem, qui sciente nec vetante Episcopo artem suam exercet erga rusticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt aut nolunt, alioquin se ac suam familiam sustentare non possent. *Observatio sabbati quoad circumstantias temporis, & modi, & loci pro maxima parte relicta est determinationi Prælatorum, quæ cognoscitur tum ex eorum institutis, tum ex consuetudinibus per eos legitimè toleratis*, ait Gerson in regulis moralibus.

5. Dispensatio legitima Papæ, vel Episcopi, vel etiam Parochi ex consuetudine ob gravem & justam causam, quando non datur facilis accessus ad Episcopum.

Quæst. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia Festi addat novam speciem malitiæ mortalis contra religionem, in confessione exprimendam.*

Resp. Multi negant. Quia 1. Peccatum non est opus servile propriè, sed solùm metaphoricè: nam non est opus proprium servorum, sed commune omnibus etiam nobilibus: verba autem præcepti sunt proprie accipienda. 2. Hoc repugnat praxi & persuasioni fidelium ac confessariorum: nam nec pœnitentes hanc circumstantiam confiteri solent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum esse magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quàm sit opus servile: sicque explicant textus Patrum objici solitos. At negant esse contra substantiam præcepti prohibentis opera servilia, & cultum illum specialem, qui tunc præcipitur per abstinentiam ab opere servili. Jam verò, inquiunt, finis præcepti non semper est præceptus. Item fatentur, quòd circumstantia illa diei sacræ per se addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant. 1. Ex S. August. serm. 22. *Ille verè observat sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur; omne opus servile non facietis. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Ex S. Gregor. Nyssen. homil. 7. in Eccles. *Quærendum est ergo, quid sibi velit præceptum otii sabbati? . . . ut nihil agamus illorum, quorum opus est vitium.* Ex S. Thom. qui 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3. dicit expressè, peccata contrariari observantiæ sabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quàm qui laborat. Et ex S. Antonino, part. 1. tit. 14. cap. 4. §. 4. ibi: *Talis circumstantia, scilicet in die festo, trahit peccatum in aliam speciem. Nam fornicans in Festo, facis contra duo præcepta, scilicet: Non mœchaberis, & illud de sanctificatione sabbati.* 2. Ex cap. 1. de Feriis. *Omnes Dies Dominicos cum omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere.* Et ex Canon. 1. dist. 5. ex Lib. de vera & falsa pœnitent. *Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem . . . Si in loco sacro . . . si in tempore orationi constituto, aut festivitate Sanctorum . . . Omnis ista varietas confitenda est & deflenda.* 3. Quia omne opus servile prohibetur. Peccatum autem est opus maximè servile, juxta illud Joann. 8.

Qui

Qui facit peccatum, servus est peccati. 4. Dies festi sunt tempus ab Ecclesia determinatum ad implendum præceptum divinum naturale, præscribens ut homo sæpe Deum colat, & ad hoc se liberum ac expeditum præstet, vitando scilicet ea quæ eum impediunt à divino servitio, quale est omne opus servile, & præsertim peccatum, quod magis servitium Dei impedit, quàm opus manuale. Quòd si pœnitentes hanc circumstantiam non confiteantur, dicunt hoc provenire ex defectu instructionis.

Alii verò, quibus assentior, distinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationis festorum, ut cùm reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas quæ longo tempore privat potestate proxima vacandi rebus divinis, item seditio, &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem: secus de aliis. Patres autem supra citati videntur posse intelligi de fine præcepti, vel de sensu ejus mystico.

Quæst. IV. *Quænam opera diebus festis exercenda sunt?*

Resp. 1. Generatim opera religionis, pietatis, & charitatis, ut sunt interesse officiis divinis, Missæ, & Vesperis, orare, piè meditari, libros spirituales legere, audire conciones, sacramenta suscipere, visitare infirmos & carcere detentos, &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Observa diem Sabbati, ut sanctifices eum. Hoc verbo* (inquit Catech. Rom.) *ostenditur sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus, & sanctis rerum officiis consecratum, itaque diem sabbati tum plenè & perfectè celebramus, cùm pietatis & religionis officia Deo præstamus.* Dies autem Dominica substituta est ab Apostolis sabbato, cum obligatione eam sanctificandi, ac colendi Deum, & Ecclesia alios festos dies cum eadem obligatione instituit. 2. Ex S. Greg., Lib. 11. Epist. 3. ubi ait: *Dominico die à labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum.* Et ex Nicolao I. ad consulta Bulg. cap. 11. *Idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberiùs ad Ecclesiam ire, psalmis & hymnis insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus.* Et ex Const. 5. Pii V. *Antiquorum canonum statuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus præfatis* (festivis) *Ecclesias frequentent, divinis officiis devotè intendant, ab omni illicito & servili opere abstineant, mercatus non fiant, profanæ negotiationes, & judiciorum strepitus conquiescant.* 3. Ex multis Conciliis præcipientibus, ut fideles doceantur diebus festis, qui Dei cultui dicati sunt: vacandum esse divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, qui ait: *Parochus diligenter doceat, quibus in operibus & actionibus Christiani diebus festis exercere se debeant:* tum varia opera Religionis & Charitatis supra dicta recenset. 4. Quia solidus dies sanctificandus est, & Deo consecrandus, ergo non solùm matutinis, sed etiam pomeridianis horis Deo vacandum est. *Debet ergo die festo insisti operibus spiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & eleemosynis, & hujusmodi*, ait sanctus Antoninus, part. 2. tit. 9. cap. 7. §. 4. addens quòd abstinere quidem ab opere servili, & Missam audire sit in præcepto obligante

ſub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei, quamvis non ſic vacare peccatum ſit, ſcilicet veniale. Quare Rituale Tullenſe docet fideles non poſſe ſine legitima excuſatione abeſſe à Veſperis. Enim vero pomeridianum tempus ſanctificari debet per illarum auditionem; ideò enim ubique ſolemniter diebus feſtis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Reſp. 2. Speciatim omnes fideles uſu rationis prædîti tenentur ſub mortali audire Miſſam, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, & ex variis Conciliis. Imò omnes jure divino & naturali, ſuppoſita inſtitutione hujus unius Sacrificii, tenentur in vita intereſſe Miſſæ Sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo ſupremum cultum internum & externum ſæpe exhibere per Sacrificium ab ipſo inſtitutum. Unde Eccleſia ſolùm determinavit tempus: & addidit aliquas preces ac cæremonias ſacras, ut dignè ac devotè celebretur.

Quæſt. V. *Quænam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Miſſæ?*

Reſp. Sequentia. 1. Ut audiatur Miſſa integra. Conſtat tum ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, tum ex c. 62. de conſecrat. diſt. 1. ibi: *Miſſas die Dominico ſæcularibus totas audire ſpeciali ordine præcipimus; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præſumat.* Hæc obligatio eſt ſub mortali culpa, ut conſtat ex fidelium & Eccleſiæ conſenſu: nam materia ejus eſt ex ſuo genere gravis: & ad virtutem religionis graviſſimam & ad ſupremum Dei cultum pertinet.

Hic autem Canon. Conc. Agathenſis ab univerſali Eccleſia receptus eſt, & ejus legem ac conſuetudinem continet. Die autem Dominica cæteri dies feſti pari ratione comprehenduntur, cùm æquè ſint divino cultui addicti. Porrò ibi fit mentio ſæcularium, ſed ampliativè, non excluſivè, & ſubintelligitur vox *etiam*; & Eccleſiæ ſenſus ad omnes extendit, ex cap. *Omnes*, ead. diſt. Hinc juxta omnes, mortale eſt ſine juſta cauſa excuſante omittere partem Miſſæ notabilem, ut tertiam: veniale verò ſi pars exigua ſine cauſa omittatur. Nam præcipitur auditio Miſſæ non ſolùm quoad ſacrificium, ſed etiam quoad totam liturgiam, ſcilicet preces, lectiones, actiones & cæremonias ſacras, quæ in ea fiunt. Unde cap. *Omnes fideles* de conſecr. diſt. 1. dicitur: *Qui autem non perſeverant in oratione uſque dum Miſſa peragatur..... convenit communione privari.*

Porrò juxta multos, peccat ſolùm venialiter, qui ab initio Epiſtolæ uſque ad finem Miſſæ intereſt, quia putant partem omiſſam non eſſe notabilem. At ex communi ſententia omiſſio initii Miſſæ, & aliorum uſque ad Evangelium incluſivè, imò ſecundùm multos etiam excluſivè, eſt mortalis: quia hæc pars omiſſa notabilis eſt reſpectu Miſſæ. Imò eſt mortale abeſſe ſolo tempore conſecrationis: nam eſt pars maximè notabilis & principalis, cùm in ea conſiſtat eſſentia Sacrificii, & Eccleſia præcipiat Miſſam principaliter quoad ſacrificium. *Tunc fiunt Miſſæ, quando munera offeruntur, & corpus vel ſanguis Domini conſecratur,* ait S. Cæſarius. Idem dicunt aliqui de communione Sacerdotis: quia vel eſt eſſentialis pars ſacrificii, vel ſaltem eſt de illius integritate, & complemento ſubſtantiali, ac proinde eſt pars notabilis: pars enim notabilis æſtimari debet non ſolùm ex diuturnitate, ſed etiam ex dignitate operis; nec leve cenſeri debet abeſſe ab eſſentia, vel integritate ac complemento Sacrificii, cui toti intereſſe teneris. Hinc qui po-

test solùm interesse consecrationi, & reliquæ parti Missæ, ad id tenetur: nam illa pars est principalis, & continet essentiam Sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Delugo.*

Cæterùm tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est; ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul à diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius successivi, cum revera tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens, & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Neque etiam satisfacit, qui duas partes à duobus Sacerdotibus successivè audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cùm ad se invicem non ordinentur, non communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum non constituentes unam in ratione sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Delugo & alii.*

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tanquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud sacrificium, seu communicandi sua assistentia oblationi, sacrificiis, orationibus, & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur: si enim quis interesset Sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi,* & ex sensu ac usu Ecclesiæ: nam ideò necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex signis quibusdam colligere possit, quid à sacrificante agatur, spectata loci natura, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit Sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediantibus aliis percipere quid geratur, imò ex gradibus vestibuli, si propior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur, nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præsentia: ita ut quis sit non solùm corpore præsens, sed etiam animo piè intentus in res divinas, seu in Deum ipsum per preces, oblationes Sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, qua Deus colatur. At Deus non colitur verè sine attentione ad divina, & pia aliqua affectione: nam Deum *in spiritu & veritate oportet adorare.* Joan. 4. Quare Concil. Trid. Seff. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *nisi priùs qui intersint, decenter composito corporis habitu, declararint se mente etiam, ac devoto cordis affectu non solùm corpore adesse.* Et Clerus Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem: *Ecclesiæ præcepto* (audiendi Missam) *satisfit per reverentiam exteriorem animo licet voluntariè in aliena, imò in prava cogitatione defixo.*

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixè considerat, vel voluntariè distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire statuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant Sacro, etsi occupentur quærendis è sacristia necessariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur

tur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censentur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis: quia hæc ordinantur ad solemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur. Qui verò notabili tempore Missæ confitetur, non satisfacit præcepto: nam caret attentione ad Missam requisita, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse nequit in narrandis, & investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum Confessario. Ita *Suarez*, *Delugo*, *Azor*, &c.

Nota. 1. Communiter docent non esse de jure communi obligationem audiendi aut faciendi tria Sacra die natali Christi, neque audiendi Sacrum feria quinta, & sabbato, aut officium feria sexta majoris hebdomadæ.

Nota. 2. Circa parochiæ frequentationem hæc habet Concil. Trident. Sess. 22. *Moneant* (Episcopi) *populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant.* Et Sess. 24. c. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest ad audiendum verbum Dei.* Clerus verò Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem: *Nullus in foro conscientiæ parochiæ suæ interesse tenetur.* (a)

Quæst. VI. *Quænam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant. 1. Impotentia non solùm physica, sed etiam moralis; quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo: ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domus suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valde difficilia. Ita *Delugo*. Nec universim verum est neminem teneri uti privilegio: teneris enim uti quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum sit moraliter possibile.

2. Charitas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in lib. de præcept. & disp.) quod propter charitatem introductum est, non obligat cum ejusdem charitatis dispendio.

CAPUT III.

De Voto.

Quæst. I. QUid est Votum?

Resp. Est promissio deliberatè facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, *Deo facta;* nam Votum est actus latriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius, ut authoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. *S. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 5. ad 3.* ubi ait, Votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prælatis, cadat sub Voto materialiter, in quantum scilicet*

(a) Vide tamen Tractatum de Synodo Benedicti XIV. lib. 7. cap. 64. ubi num. 12. & 13. traditur, *Neminem in Parochia propria teneri interesse concioni: quod proinde in Synodis non est præcipiendum;* & ibid. num. 7. usque ad 11. *nunc cuicumque integrum esse Missam audire quacumque die in quacumque Ecclesia, & sic sati fieri præcepto, dummodo non in Capella, aut Oratorio privato audiat.*

eet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælatis promittit. Quare promissio facta Sanctis est solùm materia Voti; & ut sit propriè Votum, debet ei adjungi tacitè vel expressè alia promissio, qua promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: alioqui promissio pertineret solùm ad duliam.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti?*

Resp. Ex communi, sequentia.

1. Volitio se obligandi: nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad Votum sufficit propositum quamvis firmum, ex cap. 3. *de Voto.* ubi dicitur in metu mortis proponens animo quod Religioni habitum esset aliquando suscepturus, si plus non est in Voto processum, transgressorem judicari non posse, si non impleat quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio verò superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quòd voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, & obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cùm quis sciens Votum obligare, deliberatè vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam, vult tamen Votum facere prout in se est, ut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent, nam tunc virtualiter & implicitè se obligare vult. Idem dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum ignorans illi annexum esse Votum castitatis; nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicitè onera illi statui annexa. Neque requiritur ut dicatur expressè, *Promitto, voveo, me obligo*, &c. sed satìs est, quòd hoc dicatur æquivalenter & implicitè, etiam interiùs. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine redde mihi sanitatem, & vivam castè*: vel, *Si convaluero, dabo talem Eleemosynam.* Econtra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directè voluntariam. Quia votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tanquam in hominis arbitrio de se relictus, ex cap. 6. *de Voto*, ubi dicitur, quòd *universis liberum sit arbitrium in vovendo.* Præterea nemo tenetur sibi obligationem ex genere suo gravem imponere, nisi plenè advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, lingua mentem præveniente dicat, *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad Votum: nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet Votum temerè & imprudenter, imò & illicitè, puta cum inani gloria factum, modò finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem Voti sufficit, ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet omnes & solos rationis usu præditos & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex c. 2. *de Voto.*

III. Requiritur, ut promissio sit voluntaria. Nam Votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est Votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cùm talis error impediat ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de Voto simplici facto ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa

causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute patris, quem falsò putabas ægrotare, non valet Votum. At valet Votum, si error sit duntaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falsò putans esse servatu facilem; vel circa causam solùm impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falsò putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum verò solemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinsecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo, tum quia qui statum aliquem assumit, censetur velle absolutè illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundùm communem sententiam, metus gravis injustè incussus ad extorquendum votum, irritat quodvis Votum, vel jure naturali, eo quòd Deus non acceptet Vota injuriosè extorta, cùm nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret; & ne det occasionem injustæ coactioni: vel saltem jure canonico, ex cap. 1. *De iis quæ vi*, &c. Nam licèt ibi agatur solùm de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad Votum simplex: ita ut saltem usu & consuetudine Vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omnino certum de Votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt; ideò in praxi tutior pars est, vel Votum servare, vel petere dispensationem. Porrò certum est valere Votum etiam solemne factum ex metu spontè suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ, &c. 17. *de Regular.* vel ex metu justè incusso: quia tunc Votum est simpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis Votum ex metu levi, etsi injustè incusso; quia non irritatur ab Ecclesia, & est sufficienter voluntarium; sibique vovens imputare debet, quod tali metui cesserit.

IV. Ut sit de meliori bono, id est, de eo, quod omnibus spectatis ad salutem utilius & Deo gratius est, quàm directè oppositum seu negatio illius. Quia Votum debet esse gratum Deo, cùm sit actus quo colitur, & quia promissio seu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, nisi ab eo acceptetur: at non potest Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas se obligandi ad relinquendum id, quod melius est & ipsi gratius. Imò hoc est illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod est illi quodammodo illudere, nisi ignorantia excuset.

Hinc invalidum est Votum. 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior est Cœlibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi necessarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius est nubere quàm uri, *1. Cor.* 7. Idem dicunt si quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promissio est mortalis contra religionem ob gravem irreverentiam contra Deum: nam promittere Deo rem ipsi ingratam est ei minari, Idque juxta Suarez, Lessium, Reginald. etiamsi res illa sit solùm venialiter mala, & ut talis cognoscatur à vovente; quia est facto attribuere Deo approbationem peccati saltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod est graviter injuriosum Deo, & directè repugnat ejus summæ sanctitati ac bonitati. 3. De re opti-

ma, sed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. g. vindicta, non autem præcisè pro bono effectu secuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut sit author peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quasi fuerit author peccati, nam esse authorem peccati etsi venialis; repugnat bonitati ac sanctitati divinæ. Valet tamen Votum de actione bona sub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemosyna danda si peccaveris: quia quod directè promittitur; est bonum melius & ordinatur ad actum bonum, nempe in odium & vindictam peccati, si committatur. 4. De re, quæ omnibus spectatis est indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imò tale Votum est cultus vanus ac superfluus, ideóque peccatum saltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honesta, debet non solùm referri ad finem honestum, sed etiam ex se, vel ex circumstantiis esse apta ad finem illum consequendum, cùm relatio extrinseca rem non immutet. Igitur superstitiosum & nullum est Votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptistæ, vel carnes assas in honorem S. Laurentii. Porrò executio Voti illiciti continet eandem malitiam quàm ejus emissio: quia executio ex obligatione Voti, est Voti facti approbatio.

V. Ut sit de bono possibili. Nam inepta & illusoria esset promissio rei, quæ præstari non posset; & nemo obligari potest ad impossibile. Hinc irritum est Votum nunquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impossibile est in hac vita cum auxiliis ordinariis, ut nunquam vitentur omnia peccata venialia sine speciali privilegio, ex *Conc. Trid. Sess. 6. Can. 23.* Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur esse faciendum, & fieri posse moraliter. Docent tamen valere Votum nunquam peccandi ex proposito & perfecta deliberatione, quia hoc est possibile cum divina gratia absque privilegio; & tale Votum à viris sanctis & doctis quandoque factum legimus.

VI. Ut vovens non sit jure positivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter posse voveri Deo aliquid ad quod jam obligamur; & per tale Votum novum vinculum induci est omninò certum, *inquit Lessius*, tum ex perpetuo usu Ecclesiæ, ubi vovetur non solùm abstinentia à nuptiis, sed etiam abstinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tum quia opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti; & hæc promissio novam obligationem affert: nam debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere, sicut creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore. Quare violatio talis Voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob Votum.

Quæst. III. *Quotuplex est Votum?*

Resp. Dividitur 1. in reale, personale, & mixtum. Votum reale est, quo promittitur pecunia vel res pretio æstimabilis, quæ actio voventis non sit. Personale est, quo promittitur actio personalis aut omissio ipsius voventis, ut Votum castitatis. Mixtum est, quo promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si voveas ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cùm nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem.

3. In

3. In absolutum, quod fit sine conditione: & conditionatum, quod fit sub aliqua conditione, v. g. Voveo eleemosynam, si pater convaluerit: unde non obligat nisi posita conditione; sed ea posita statim obligat, quia obligatio desinit esse suspensa. Porrò nullum est Votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ Voti, vel rei promissæ, ut si profitearis Religionem, ea conditione ut aliquid proprium retineas. 4. In solemne quod ab Ecclesia approbatum & absolutè ac in perpetuum acceptatum est; & simplex, quod emittitur absque acceptatione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

Quæst. IV. *An, quomodo, quos & quando Votum obligat?*

Resp. Obligatio Voti ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. *Ita omnes.* Constat 1. Ex Ps. 49. *Redde Altissimo Vota tua.* Et Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio: sed quodcumque voveris, redde.* Et *1. ad Tim. 5.* de viduis quæ continentiæ Votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt,* 2. Ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3. Ex cap. 6. de Voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire.* 4. Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem religionis, qua quis tenetur reddere Deo obsequium promissum, & ab eo acceptatum: ideóque specialiter ipsi debitum. *Maxime debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti, & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem, quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species; unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda: quia displicet Deo infidelis promissio,* ita S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. Aug. Epist. 127. aliàs 45. ait. *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priùs quàm esses voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, qua fit ut non debeatur, quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed à magna iniquitate deterreo.*

Materia autem illa Voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans: seu quæ per se vel ex circumstantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem voventis. Hinc qui semel non implet Votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum, &c. peccat mortaliter; cùm hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut ferè communi sententia obligat solùm sub veniali in re levi. Quia Votum est quædam lex privata, quam quis sibi imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proportionatam materiæ. Deinde omissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensa. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis; nec pendet à voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non est capax illius; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde

de qui vovisset singulis diebus anni dare unum assem pauperibus, peccaret solùm venialiter semel, aut bis omittendo. Secus, si decrevisset non implere Votum, quia materia talis Voti collectivè sumpta gravis est.

Porrò non pauci docent voventem posse in re gravi se obligare solùm sub veniali, si expresse velit, (exceptis votis status religiosi, quæ sunt per se vota graviter in perpetuum obligantia, & nisi Ecclesia aliter statuerit:) tùm quia cùm obligatio voti voluntariè assumatur, pendet à voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, nisi dependenter à voluntate promittentis: tum quia votum est lex privata, quam vovens liberè sibi imponit; legislator autem potest in materia gravi velle tantùm se obligare sub veniali. Constat autem voventem rem gravem obligari sub mortali, nisi expresè voluerit se obligare solùm sub veniali: nam quisque censetur se accomodare capacitati materiæ & usui communi, nisi constet aliud expresè intendisse.

Cæterum violatio Voti præter malitiam irreligiosæ perfidiæ, & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem sacrilegii, saltem secundùm quamdam eminentiam: quia per voti violationem id quod fuit Deo per promissionem dicatum, ei denegatur.

Resp. 2. Quando non constat de alia speciali voventis intentione, non aliter obligat Votum in quavis materia, quàm si esset lex de ea re à Deo, vel ab Ecclesia lata. Quia Votum est quædam lex, quam homo sibi imponit circa materiam illam promissam: imò fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc Votum jejunandi, audiendi Sacrum, obligat ad modum præcepti Ecclesiastici de eadem re, ideòque eodem modo servandum. Et vovens excusatur à talis voti impletione in iis circumstantiis, in quibus excusaretur à præcepto Ecclesiæ, nisi contrarium expresè vel virtualiter intenderit.

Resp. 3. Ex communi sententia, Votum personale solum voventem obligat, nec per alium impleri potest: quia res promissa est propria actio, vel omissio voventis, non alterius. Hinc si non possit illud per se exequi, non tenetur alium substituere, nisi id expresè intenderit. Votum verò reale obligat voventem ad persolvendum per alium de propriis bonis, si per se ipsum implere nequeat; quia res promissa est bonum temporale voventis, quod potest ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, secundùm omnes, tenentur exequi Vota realia defuncti, secundùm vires hæreditatis, salva legitima hæredis necessarii, cap. 6. *de testament.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa solvere tenetur ex justitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicitè inito per acceptationem hæreditatis: hæreditatem enim adeundo, sicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in se suscipit, Bona autem Deo promissa, sunt ipsi speciali jure debita. Quòd si sint plures hæredes, quisque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis quæ ei obtigit, nisi res debita & legata possideatur ab uno, vel obligatio sit individua.

Idem est de Voto mixto quoad partem qua personale est ac de Voto personali, & quoad partem qua reale est ac de Voto reali: cùm sit verè personale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non qua parte est personale, sed qua parte est reale: ut si quis peregrinationem, & statuam argenteam vovit, tenetur hæres ad statuam dandam, non item ad peregrinationem, nisi eam promi-

miserit, aut hac lege hæres institutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tetur curare quantum potest, ut alter impleat: hoc enim censetur intendisse. Iste alter tamen nullatenus ad id tenetur, nisi consenserit: nam Votum obligat eum solum qui promisit. Hinc liberi non obligantur Votis parentum eos religioni devoventium, nisi ea rata habuerint, cap. 14. *de Regular.* Si verò populus vovit festum vel jejunium consentiente Episcopo, ad hoc tenentur posteri, non vi Voti, sed ex præcepto Episcopi approbantis, & ita implicitè præcipientis illud festum aut jejunium.

Resp. 4. Impleri debet Votum tempore à vovente præfinito: nam promisit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, si eo die non jejunet, perinde ac si die ab Ecclesia statuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare. Quòd si ex impotentia vel negligentia, Votum tempore præfinito non impleatur, debet postea impleri, nisi ex intentione voventis, aut Voti natura, res promissa sit affixa certo diei in devotionem illius ac honorem Sancti, vel mysterii, cujus tunc memoria celebratur: ut si quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem: tunc enim obligatio cum die extinguitur: quia tunc intentio fuit se obligandi ad actum hoc tempore faciendum, non alio; & res promissa est dependenter ab hoc tempore ac per modum unius. Quando autem tempus non ipsius temporis intuitu & devotione constitutum est, censetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, sed ultra quem non sit differenda; & sic statim postea impleri debet. Nam cùm voveris non ultra eam diem differre, es semper in mora differendo, & teneris semper implere: quia perseverat debitum, quoad substantiam, duasque obligationes contraxisti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hac non impleta, manet illa principalior, quæ semper urget.

Si verò nullo definito tempore absolutè voveris, teneris Votum exequi quàm primùm commodè & rectè potes judicio prudenti. Nam statim moraliter loquendo exigitur à Deo, ex Deuteron. 23. *Cùm votum voveris Domino, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res absolutè & sine dilatione promissa statim debita est, ex l. 14. §. *de regul. jur. in omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.* Igitur culpabilis est omnis mora, quæ rationabili causa non cohonestatur. Non est tamen continuò mortale differre ad valde breve tempus, modò Votum brevi postea persolvi queat. Nam potest esse materiæ parvitas in mora illa, sicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porrò si votum fuerit negativum, seu de omissione, toties peccatur, quoties sit actio omittenda: quia Votum illud instar præcepti negativi obligat pro toto tempore, pro quo factum est, & omnis omnino omissio promissa est.

Sed an vovens, votum implere ante tempus à se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium onus certi diei, seu temporis, ex communi sententia non tenetur vovens prævenire, etiamsi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die facien-

dum, unde ante illum non obligat Votum. Idem dic quando terminus seu dies additur non solùm ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissa ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solùm ponitur ad differendam solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur Votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc Votum, statim ac fit, obligat absolutè ut intra terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinatè pro illo toto tempore, pro singulis verò partibus quasi disjunctivè. Et ideò vovens tenetur absolutè implere Votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum; tenetur vovens implere Votum ante terminum illum, si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos, limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu: tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum Votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. g. confitendi singulis annis. *Ita Suarez*, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut Votum suum tempore promisso impleri possit: nam Votum obligat saltem implicitè ad non ponendum impedimentum, cùm hoc sit necessarium ad implendam rem expresse promissam: alioqui obligatio Voti esset inefficax & inanis.

Quæst. V. *Quid dicendum in dubio circa Votum?*

Resp. Sequentia. 1. Nullus tenetur Voto, de cujus emissione dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod Votum illud fecerit. Quia obligatio Voti, quæ voluntariè suscipitur, sine rationabili fundamento, adeóque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione: quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrimque probabilitate Votum servari debet. *Ita Azor*, *Vasquez*, *Thyrsus*, *Gonzalez*, &c. Quia tunc non potest prudenter negari Votum factum fuisse. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis se exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi Votum, hoc ipso quod dubitat, an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo, violet eam legem, ideóque peccet. Qui autem agit dubius an peccet, se committit periculo peccandi, & reipsa peccat. A fortiori tenetur Voto, qui sciens se post septennium vovisse, dubitat an habuerit intentionem se obligandi, vel sufficientem advertentiam. Nam actus præsumitur factus ut fieri solet ac debet, nisi contrarium constet; & res in dubio judicari debet à communiter contingentibus. Si quis tamen paulò postquam aliquid promisit, dubitat utrùm habuerit intentionem vovendi vel se obligandi, an verò sit

duntaxat

duntaxat simplex propositum, ordinariè præsumitur non vovisse. Quia verum Votum ordinariè fit cum tanta deliberatione, ut facilè quisque paulò post ejus emissionem possit illum reminisci.

3. Certus de Voto, sed dubius de solutione, tenetur illud implere: nam debito certo non satisfit nisi per solutionem certam.

4. Quando solùm dubitatur de quantitate vel qualitate rei promissæ, Votum explicandum est secundùm voventis intentionem, ultra quam non obligat, ex Deuter. 23. *Facies sicut promisisti Domino, & propria voluntate & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. ultim. art. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis est*, ut Augustinus dicit: *in tantum ergo fertur obligatio Voti, in quantum se extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non constet, elicienda est ex conjecturis, ex materia, & præsertim ex fine, quem in Voto spectavit; nam causa finalis, seu ratio volendi est mensura rei volitæ. Et si his inspectis adhuc dubium manet, Votum explicandum est secundùm communem & usitatam verborum, quibus usus est, acceptationem: nam quisque censetur velle facere quod verbis in sensu usitato acceptis indicat. Quòd si non recordetur verba, quibus usus est, eligi debet pars tutior. *Si dubitet, quomodo se in vovendo habuerit: debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat*, ait S. Thom. in 4. dist. 38. qu. 1. art. 3. ad 6.

Quæst. VI. *An Votum fictum, seu exteriùs factum sine animo vovendi, vel se obligandi, peccatum est?*

Resp. Affirm. Quia illa fictio seu simulatio est mendacinm aliquod, & vana usurpatio nominis Dei; continens irreverentiam contra Deum. Seclusis autem contemptu, scandalo, injuria, non esse per se mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcisè proferre verba vovendi sine volitione vovendi, non est gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non est respectu Dei, sed tantùm respectu hominum, quibus per illam potest fieri injuria levis. In Votis tamen solemnibus, vel quæ fiunt in assumptione status religiosi, docet fictionem esse mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & consequenter etiam Deo & Ecclesiæ, & vix separari potest à gravissimo scandalo.

Quæst. VII. *Quot modis tollitur obligatio Voti?*

Resp. Ex communi sententia, his. 1. Cessante causa finali, ob quam factum est; nam *cessante causa cessat effectus*, cap. 60. *de appellat.* seu cessante causa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non censetur voluisse promittere & se obligare illa cessante; ut si jejunium per mensem voveris ad obtinendam sanitatem patris; si hic moriatur, desinis obligari.

2. Materiæ desitione, vel mutatione notabili, ut si res promissa, antea honesta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumstantiæ, aut prohibitionis, vel si fiat impossibilis. Nam Votum est essentialiter de bono meliori & possibili. Item quando non potest servari sine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in statu, vel honore, quod sit accidentarium Voto, nisi constet ex natura Voti vel aliter voventem voluisse se in tali eventu obligare. Nam in tali casu materia non est eadem, nec voventes intendunt communiter tunc se obligare. Neque tunc est obligatio præ-

præstandi aliquid aliud loco rei promissæ: quia Votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non est obligandi se ad aliud quàm ad id quod vovet; nisi illud fuerit in hoc inclusum saltem virtualiter. At Voti obligatio non cessat ob difficultates postea obvenientes, quas si vovens prævidisset, non vovisset. Nam, ut notat Lessius, multi castitatem vovent, & religionem profitentur, qui tales postea tentationes ac difficultates patiuntur, quas si prævidissent, vovere noluissent; & tamen omnium judicio non ideo desinunt teneri Voto. Hæc enim omnia præcogitari poterant ac debebant. Quod si non fecerint, sibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc, ut Votum implere possint. Votum quippe obligat secundùm mentem, quam vovens reipsa habuit explicitè vel implicitè dum vovit, & secundùm communem usum ac sensum prudentum. Quare Voti vel juramenti obligationem non tollit id quod si antea accidisset vel prævisum fuisset, impediret ne fieret: sed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quasi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumstantiis præsumatur se non extendisse.

3. Irritatione, dispensatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis positæ, si Votum sit conditionatum. Quia vovens noluit se obligare, nisi conditione illa posita, & res non est promissa nisi sub illa conditione; ac proinde eam præstandi obligatio suspensa est, donec impleatur conditio, qua posita fit absoluta.

Si vovens Voti conditionem honestam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra Votum, & eo remanet obligatus. Nam Votum sub conditione aliqua honesta factum obligat ad rem promissam implendam sub conditione illa, quæ à vovente non sic impediatur, ideóque etiam ad illam non sic impediendam; alioqui esset illusorium. Unde si vovens impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & voto teneri perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, si materia Voti fiat impossibilis solùm quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commodè talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem quam potest. Quia censetur partes illas divisim promisisse: nam voluntas censetur ferri in objecta secundùm eorum naturam & communem usum, nisi constet oppositum expresè intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promisisti, teneris dare decem quos potes. Si verò res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil teneris; ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris: quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collectivè tanquam unicùm objectum censeris promisisse, nisi contrarium expresè intenderis.

Quòd si actus non possit fieri solùm quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam: Quia tunc substantia actus fuit principaliter & absolutè promissa, circumstantia verò seu modus, ut aliquid accessorium; principale autem non debet impedire per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua, & potest solùm servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam principaliter vovit, modum verò illum in pane & aqua solùm acces-

accessoriè. Secùs, si quis non vovit substantiam actus, nisi dependenter à tali modo, qui nequeat servari, ut sæpe fit, cùm modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non est absoluta, sed cum tali conditione, qua sublata cessat intentio se obligandi, ideóque obligatio: ut si vovisti ire Romam equo, vel rheda, & postea utrumque desit, non teneris ire pedibus.

Si verò modus aut circumstantia sit solùm possibilis, res autem principalis impossibilis, cessat obligatio Voti, quia non fuit intentio se obligandi nisi dependenter à principali.

Cæterùm si impossibilitas, aut impedimentum non sit perpetuum, eo postea sublato, Votum impleri debet: nam tunc solùm suspenditur ejus obligatio. Si verò sit perpetuum, cessat omnino obligatio Voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, nisi hoc vovisset.

Quæst. VIII. *Quænam Vota, & à quibus irritari possunt?*

Nota. Irritatio Voti est ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus potestati subjecta est voluntas voventis, vel materia Voti. Duplex est, alia directa, quæ directè cadit in Votum, efficitque ut Votum sit nullum defectu conditionis ad illud requisitæ, scilicet consensus ejus, cui voluntas voventis subjecta est: alia indirecta, quæ cadit duntaxat in materiam Voti, seu quæ fit tantùm ratione materiæ alteri subjectæ remanente Voto.

Resp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas subjecta est potestati dominativæ alterius, possunt ab eo directè irritari, nec postea reviviscunt. *Ita communiter.* Quia tales ita dependent ab alio, ut sine ejus injuria non possint de seipsis disponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum Vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem. *Si Superior non contradixerit.* Nam nemo potest vovere contra jura alterius. Quare Superiore nolente voluntatem subditi obligari, cessabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur Votum, servari debet; quia licet non sit firmum, est tamen validum, donec Superior contradicat, ex cap. *Monacho*, 20. quæst. 4. ubi Votum à Religioso sine consensu Superioris factum dicitur solùm frangendum, hoc est, irritandum: ergo supponitur validum. Quare in hujusmodi Votis non includitur hæc conditio affirmativa, *Si Superior consenserit*; sed negativa, *nisi Superior contradixerit*, vel, *dum Superior non contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi sententia, 1. omnia Vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, possunt directè irritari à patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore aut quia vices patris gerit, non tamen à matre, nisi sit tutrix. Ratio est dispositio Juris Canonici, quòd Votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem apposuit hanc tacitam conditionem, *Nisi pater, vel tutor contradixerit*, cap. *Puella* 20. quæst. 2. Multi docent eadem Vota impuberum à patre irritari posse tempore pubertatis. Quia Vota illa per tractum temporis non amiserunt hanc suam conditionem, *Nisi pater contradixerit*, sed semper manent subjecta patri, idque expedit ad subveniendum indiscretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non potest tutor; quia eo ipso quod pupillus sit pubes, tutor sit curator, cui persona pupilli seu minoris non committitur sicut tutori: at pater semper manet pater. *Suarez, Reginald.* Limita, modò liberi in puber-

tate talia Vota non ratificaverint, scientes non fuisse firma; nam hæc ratificatio est nova Voti emissio.

2. Superiores Religiosorum possunt directè irritare omnia Vota suorum subditorum, exceptis Votis, quæ ex instituto Religionis sunt, & Voto strictioris Religionis. Constat ex communi Doctorum sensu, & usu in Religionibus recepto. Et ex cap. *Monacho.* cit. & ex S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 8. ad3. Idque vel ex natura status Religiosi, & Voti obedientiæ, per quod abdicavit jus omne disponenti de seipso, & cuncta in Superiorum potestatem transtulit: ita ut *velle & nolle non habeat, sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subjecit, voluntate dependeat*, cap. 27. de elect. in 6. vel hoc provenit ex dispositione Ecclesiæ per usum statuta, quæ sicut in Votis impuberum, ita in Votis Religiosorum hanc tacitam conditionem inesse voluit, *Si Superior non contradicat*, ut scilicet meliùs Religiosi in via spirituali à suis Superioribus dirigerentur. Potest quoque validè Prælatus secundùm communem sententiam irritare Votum subditi à se vel à prædecessore æquali aut inferiore approbatum. Quia per istam approbationem seu licentiam, non amisit jus Superior, quo inferiorum voluntates sibi habet perfectè subjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo suam potestatem à se abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, si sine causa consensum revocet, quia abutitur sua potestate contra bonum subditi, & impedit majus Dei obsequium. Novitiorum verò Vota non possunt directè irritari, cùm sint adhuc sui juris; sed solùm potest suspendi executio Votorum personalium, quatenus impediunt observantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut si egrediantur Religione, statim revivifcat eorum obligatio.

Porrò Religiosi, & quivis subditi dominativæ alterius potestati, ex communi sententia licitè ac meritoriè ea omnia bona opera vovent, quæ nec regula, nec Superiorum præcepto eis interdicta sunt, nec eos à debito illorum obsequio retrahunt; & talia Vota statim obligant, non expectato Superiorum consensu, donec ipsi non contradicant. Quia cùm ea materia sit bona nec interdicta, est apta Voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, est in voventium potestate.

Resp. 2. Vota, quorum materia est alteri subjecta, possunt ab eo indirectè irritari, seu potest eorum executio & obligatio suspendi, etsi ante subjectionem facta fuerint, ex cap. *Noluit.* 33. quæst. 5. Quia nemo potest & censetur promittere aliquid in damnum seu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis Voti hoc ipso fit illicita, quod alter potestatem habens in rem vel actionem promissam, contradicit; nam nunquam licet jus alterius violare.

Hinc secundùm communem sententiam, 1. Irritari à patre possunt indirectè & ratione materiæ Vota puberum, quæ obsunt disciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium, donec emancipetur. Sic potest suspendere obligationem Voti perpetuò abstinendi à carnibus. At nil potest circa Vota puberum, quæ nullatenus ejus potestati officiunt, ut sunt certæ preces, consueta pietatis officia. Votum castitatis, religionis, &c. nam pubes, in ordine ad obsequium divinum, habet jus disponendi de se, & suis actionibus personalibus, quæ non adversantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus potest irritare indirectè Vota uxoris, quæ officiunt usui matrimo-

trimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut sunt Vota peregrinandi, sæpius jejunandi, &c. quia juri mariti obsunt: non autem Vota de certis precibus, aut continentia post ejus mortem servanda: nec enim maritus potest prohibere uxori omnia opera consilii, cum omnia juri ejus non officiant, & subjectio ejus ad Virum oriatur solum ex matrimonii vinculo, sitque ei commensurata. Uxor vicissim potest sic irritare Vota mariti, quæ obsunt vitæ sociali, & moderatæ debiti redditioni, cùm ad hæc jus habeat. Possunt tamen ambo ex communi consensu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cum juri suo cesserint.

3. Herus potest suspendere executionem Votorum famuli & ancillæ, quatenus solùm impediunt, vel imminuunt obsequium sibi debitum, cùm alia ejus juri non officiant.

Observa. Vota directè irritata nunquam reviviscunt, quia Superior eis contradicendo, efficit ut sint nulla, defectu conditionis requisitæ; cùm inferior non possit validè vovere nisi sub hac conditione tacita, *Si pater vel Superior non contradixerit.* At Vota indirectè irritata suspenduntur solùm, quandiu materia est subjecta alteri, & reviviscunt ac obligant, quando desinit ei subesse. Quia Votum erat validum absolutè, & ob solam materiæ subjectionem suspensum erat, & ejus executio jam est licita, cùm nulli obsit.

Hinc Vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore subjectionis, vel ante emissa, suspensa fuerunt, eos obligant, cùm eorum materia desinit subjici alterius potestati. Unde Uxori quæ sine consensu mariti continentiam vovit, non licet nubere post ejus mortem.

Resp. 3. Qui Vota irritandi potestatem habent, illa validè irritant etiam sine justa causa, quia ad validum usum juris sui non requiritur causa. Peccant tamen si sine causa faciant, cùm sit abusus potestatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæst. IX. *Quinam possunt dispensare in Votis & Juramentis.*

Resp. 1. Papam & Episcopos habere potestatem dispensandi in Votis, & juramentis; Constat, 1. ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni Cælorum . . . & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Et cap. 18. *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta, & in cælo.* Quæ verba, utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntariè contracto ab homine erga Deum. 2. Ex perpetuo Ecclesiæ usu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imò necessaria est hæc potestas.

Dispensatio autem Voti est absoluta condonatio rei Deo promissæ, facta nomine & vice Dei, à Superiore tanquam ejus vicario: qui tamen tunc non dispensat in lege divina servandi Votum: nam obligationem servandi Votum non relaxat tum, cùm ipsa viget; sed solùm ipsam promissionem, seu rem promissam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus œconomus. Lex autem divina non obligat ad servandam promissionem Deo factam, cui Deus per suum vicarium cessit.

Resp. 2. Potestas ordinaria dispensandi in Votis & juramentis competit solis Prælatis habentibus jurisdictionem in foro externo. Nam hæc potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras: unde non est ordinis, sed jurisdictionis. Hinc eam habent. 1. Papa erga omnes fideles in omnibus Votis. 2. Episcopi erga suos subditos in Votis Papæ non reservatis:

vatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen Episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi Episcopalem, eam dispensandi potestatem habent ut ordinariam. Potestatem verò delegatam habent qui ab iis accepere. Vota autem Papæ reservata, præter solemnia sunt quinque, scilicet castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad S. Jacobum in Compostella. *Extravag. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si conditionata fuerint, pertinent ad Episcopum ante impletam conditionem.

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem dispensationis requiritur etiam justa causa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine causa Vota & juramenta sibi facta; cùm talis remissio sit irrationabilis, & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei, sed solum ejus œconomi: at œconomus nil potest circa bona & jura domini nisi secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficienti causa potest subditus stare judicio Prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 12. ad 2.*

Hinc dispensans in Voto gravi sine justa causa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad Religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet, & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem causæ dispensandi hæ recensentur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum reipublicæ spiritualis utilitas voventis, periculum morale sæpe violandi Votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua Votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni Voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem: Quamquam ex his aliquæ videantur solùm sufficere ad Votum commutandum: nam longè gravior requiritur causa ad dispensandum, quàm ad commutandum; & raro utendum est pura dispensatione, sed admiscenda est aliqua commutatio.

Quæst. X. *Quinam possunt commutare Vota?*

Nota. Commutare Votum est mutare materiam Voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privata authoritate, & sine alia causa, commutare Votum suum in id, quod evidenter melius est, & aliunde non præceptum; modò id Ecclesia non prohibuerit: *Est saltem communior sententia.* Quia 1. ex cap. de jurejur. *Non promissum infringit, qui in melius illud commutat.* 2. Debitum rei minùs bonæ abundè & perfectiùs solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gratior, & in qua etiam res promissa continetur virtualiter, saltem quoad finem Voti, qui est rem gratam Deo facere. 3. Deus semper acceptum habet obsequium majus ei delatum loco minoris; cùm magis velit à nobis fieri id, quod melius est, & ei gratius. Hinc Votum recitandi septem psalmos commutari potest à vovente in Votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt Vota Papæ reservata, quæ sine ejus authoritate commutari nequeunt, eo quòd talem commutationem sibi propriam reservarit, nisi in statum Religionis commutentur. *Ita Suarez, Sanchez, Layman, &c.*

Porrò melius hic censetur id, quod spectatis omnibus est Deo gratius: tale autem non est semper id, quod secundùm se, & de genere suo præstantius est, sed quod saluti voventis magis expedit, cupiditates efficacius coercet,

ercet, & voluntatem Deo perfectiùs subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolutè melior jejunio, non licet tamen propria authoritate hoc in illam commutare: quia hìc & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ad bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius, requiritur authoritas Prælati, cap. 1. *de Voto*. Et de hoc omnes consentiunt, teste *Azor*.

Resp. 2. Ex communi sententia, Votum non potest validè commutari privata authoritate in opus minùs bonum: quia tunc intercedit partialis dispensatio, quæ necessariò requirit potestatem Ecclesiasticam; tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Imò requiritur potestas Superioris ad commutationem Voti in æquale. *Est saltem communior sententia. Prob.* Tum quia jura non dicunt sufficere authoritatem privatam nisi ad commutandum in evidenter melius, ex cap. 1. *de Voto*. Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam, ut res una solvatur pro alia æquali, ac proinde authoritatem Prælati, vicem Dei gerentis; nam res in specie fuit promissa ac debita: ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris, scilicet Dei, arg. ex Lib. 2. de rebus credit. ibi: *Aliud pro alio invito creditore solvi non potest*.

Resp. 3. Ex communi sententia, non solùm ad licitam, sed etiam ad validam commutationem in minùs bonum, præter authoritatem requiritur justa causa: quia in illa admiscetur aliqua dispensatio, qua condonatur aliquid, quod ex Voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua causa, sed minor, ad commutationem validam in æquale: quia Deus non concedit ut solutio rei sibi debitæ fiat sine causa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promissam solvi, nisi adsit justa causa rem aliam æqualem dandi, vel nisi detur melior. *Ita Suarez, & alii communiùs.*

Ad hoc tamen juxta multos sufficit major devotio ad illud æquale præstandum: nam non requiritur adeò gravis causa, cùm non fiat relaxatio, sed mera translatio obligationis. Si tamen Superior bona fide processerit, putans esse causam justam, licèt talis non sit; juxta multos valet commutatio, quia bona fides Superioris est pro causa, cùm Deus non sit in hoc rigidior exactor.

Resp. 4. Ex communiore sententia, quicunque habet potestatem dispensandi, etiam solùm delegatam, habet etiam potestatem commutandi. Tum quia qui potest plus, potest & minus in eodem genere, ex *reg. 53. jur. in 6*. Tum quia qui potest remittere absolutè totum debitum, à fortiori potest illud remittere sub conditione dandi aliud. Cui autem solùm concessa est potestas commutandi, is non habet potestatem dispensandi: quia hæc major est, nec continetur in alia.

Imò non potest commutare nisi in æquale: nam vox & natura commutationis æqualem subrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam dispensationem admixtam. *Ita S. Carol. in instruct. Confess. Et est communis sententia.*

Observa 1. Peregrinationes rectè commutantur in jejunia, largas eleemosynas, crebram Confessionem & Eucharistiæ sumptionem: quia plerumque hæc sunt magis salutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos, ei, cujus Votum commutatum est, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta est in ejus favorem, cui proinde renuntiare potest; tum quia videtur solum facta sub conditione, *Si nolit prius votum implere*. Excipit Reginaldus, si commutatio facta sit in melius,

lius,

lius, & acceptata à vovente, eò quòd acceptatio talis commutationis vim habeat novi Voti, quo acceptans obligavit se ad reddendum Deo aliquid melius quàm antea voverat. Unde implere prius, esset commutare Votum ex meliori in minus bonum, quod non licet privata authoritate & sine justa causa. 3. Si opus subrogatum fiat impossibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiamsi possit: quia hujus obligatio per commutationem extincta est. Obligatio autem extincta, præsertim quæ propria voluntate suscepta est, non reviviscit, nisi propria voluntate iterum assumatur. Sed tamen dici potest commutatio facta fuisse sub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, si moraliter possit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento.

Quæst. I. QUid est *Juramentum?* *Resp.* Est invocatio Dei in testimonium, sive est assumptio divini testimonii ad confirmandum. Unde jurare est Deum invocare, seu assumere in testem, non quidem ut hic & nunc veritatem aliquo miraculo testetur, hoc enim esset tentare Deum; sed quando & quomodo ei placuerit, sive in hac vita, sive in altera, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Hinc Juramentum differt ab adjuratione, quæ est actus, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum: ut scilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut permoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud 1. Thessal. 5. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc.*

Ad juramentum duo ex communi sententia requiruntu.r 1. Intentio saltem virtualis jurandi, seu Deum in testem assumendi. *Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2.* Nam Juramentum debet esse actus humanus, quatenus Juramentum est, ac proinde ab intentione jurandi proficisci: alioquin qui præcisè recitat verba jurandi solùm ex intentione docendi, juraret. 2. Locutio, qua Deus in testem advocetur. Quæ locutio non solùm in verbis consistit, sed etiam in quovis signo, quo exprimitur Dei invocatio, verbi gratia, nutu, contactu Evangelii, elevatione manus, &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imo illa locutio potest esse mera interna, & sic Juramentum potest esse merè internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in testem non adducitur, non sunt Juramenta, ut cum dicitur: *Tam verum est, quàm sol lucet, quàm loquor,* &c. Juraret tamen qui animum habens Deum ut testem invocandi adhiberet verba, vel alia signa, quæ alioqui de se talem Juramenti significandi vim non habent, ut si cum intentione jurandi diceret; *In veritate hoc faciam,* ut notat Sanchez. Hæc verò locutio, *Tam verum est, quàm Deus existit,* vel, *quàm Christus est in Eucharistia,* est blasphemia, si loquens intendat significare tantam esse in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei: sed non est Juramentum, nisi per hæc verba intendat adducere Deum in testem.

2. *Certissimè, sine dubio, in veritate,* & similes locutiones non sunt Juramenta; secùs si dicatur, *In veritate Dei* vel *Christi.*

3. Ex communi sententia, non sunt ordinariè Juramenta hæ formulæ, *In fide mea. Per fidem meam,* quia ordinariè accipiuntur de fide seu fidelitate humana, sine ullo respectu ad Deum. Unde nemo prudens putat sibi esse rem

Jura-

Juramento confirmatam, ob hanc solam locutionem. Item juxta multos, istæ. *In conscientia, Super* vel *per meam conscientiam:* quia saltem apud doctos significant solùm hominem loqui ex veritatis notitia, ex conscientiæ dictamine. Azor tamen dicit plerosque sentire iis contineri vim Juramenti. Ex *communi sententia*, non sunt ordinariè Juramenta hæ formulæ: *in fide boni viri, in fide boni Christiani,* vel *Sacerdotis;* quia, ut ordinariè accipiuntur, significant rem asseri vel promitti ea fidelitate & veracitate, quam debet habere vir probus, Christianus, Sacerdos, ut ordinariè accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in testem. Ab iis tamen abstinendum est ob scandalum: nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & sunt Juramenta apud eos, qui existimant esse, vel apud quos per consuetudinem accipiuntur velut Juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Christiani,* &c. intelligitur fides divina, erit Juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam*, vel *veritatem Dei*, censetur Deum illius authorem in testem adducere. Quare rudes interrogandi sunt, an per illas formulas intenderint Deum in testem advocare, & omnes ab iis avocandi sunt.

4. In istis locutionibus, *Deus scit, Coram Deo loquor, Deus videt conscientiam meam*, spectanda est intentio loquentis. Nam si narrativè solùm proferantur sine intentione jurandi, non sunt juramenta; quia propriè ille non jurat, qui testimonium Dei non implorat ut exhibendum: secùs, si invocativè usurpentur.

5. Istæ locutiones, *Abnego Deum, Per mortem, Per ventrem, Per caput Dei,* sunt potiùs blasphemiæ quàm Juramenta, nisi quis per tres posteriores locutiones intenderet Christum adducere in testem.

6. In omnibus modis loquendi habenda est ratio usus, & spectandæ sunt circumstantiæ & intentio loquentis. Nam Juramentum est, si adhibeantur quævis verba vel signa cum intentione jurandi, ut docet *Suarez, Azor, Sanchez, & alii,* etsi illa Juramenti significandi vim non habeant: nam tunc per verba illa quæcunque sint, loquens vult assumere Deum in testem. In dubio de ejus intentione judicari debet secundùm communem verborum, quibus usus est, acceptionem.

Quæst. II. *Quotuplex est Juramentum?*

Resp. Juramentum dividitur. 1. In explicitum, quo Dei testimonium expresse invocatur, dicendo v. gr. *Deum testor, Juro per Deum, Per Deum ita est, Deum testem invoco,* &c. Et implicitum, quo implicitè solùm Deus adducitur in testem, ut *Per Deum, Vivit Deus*, hoc est, per vitam Dei, seu per Deum viventem: vel cùm quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio specialiter elucet, vel quæ habent specialem relationem ad Deum: tunc enim earum author tanquam in illis repræsentatus seu præsens censetur in testem adduci, ut si dicas, *Juro per Cœlum, per Terram, per Templum, per Evangelium, per fidem Christianam,* &c. Ex Matth. 23. *Quicunque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in Cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.* Item *per Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem ostendit. Vel *Per meam animam, in animam meam:* nam Deus in anima rationali specialiter splendet tanquam in imagine, proindeque censetur Deus in ea splendens adduci in testem. *Sanchez, Suarez, & alii.*

2. In ſolemne, quod fit cum aliqua ſolemnitate, v.gr. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus teſtibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum. Et ſimplex, quod fit absque ſolemnitate.

3. In conteſtatorium, quò Deus ſolum ut teſtis vocatur, v. gr. *Per Deum.* Et execratorium, quo Deus in teſtem ſimul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus, Damner, Volo mori, Dæmon me aufferat, Nunquam videam Deum, ſi,* &c. Nam hæc fieri nequeunt niſi ex Dei vindicis ac judicis mandato. Item, *Per meam vel alterius vitam, aut ſalutem, vel in vita, ſalute*: nam ſenſus eſt: Deus aufferat mihi vel illi vitam, ſi *&c.* Item, *ſuper animam meam*: nam ſenſus eſt: Damnum patiatur anima mea, niſi ita ſit; & iſtud: *Ita me Deus adjuvet*, hoc eſt: Niſi ita ſit, Deus me non adjuvet. Cùm autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut noſtra Myſteria continent, ex ira proferuntur, tunc ſunt blaſphemiæ: quia contumelioſè pronuntiantur.

4. In aſſertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præſenti vel præterito, aut propoſitum de futuro ſine promiſſione, ut cùm quis jurat ſe facturum aliquid, licet illud nemini promittat. Et promiſſorium, quo quis confirmat promiſſum, & ſe obligat alicui ad aliquid pro futuro. Hocque eſt vel abſolutum, vel conditionatum, quod ſcilicet habet conditionem expreſſam, aut tacitam, ex diſpoſitione juris vel intentione jurantis.

Quæſt. III. *An & quando licet jurare?*

Reſp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Conſtat 1. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis.* Et Pſalm. 62. *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.* 2. Ex traditione & praxi Eccleſiæ. 3. Quia juramentum eſt actus latriæ, quo jurans tacitè teſtatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imò eſt obligatio jurandi. 1. Quando à Superiore legitimè exigitur. 2. Quoties neceſſarium eſt ad ſubveniendum proximo: nam lex charitatis obligat ad ejus neceſſitati ſubveniendum medio licito, præſertim facili, quale eſt Juramentum.

Reſp. 2. Ut licitè fiat Juramentum, requiruntur tres conditiones ſeu comites, ſcilicet veritas, judicium & juſtitia. *Ita omnes*, & conſtat tum ex Jerem. 4. *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & juſtitia.* Tum quia ſi una ex illis deeſt, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certò judicet verum eſſe id quod dicit; & moraliter certus ſit verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum diſcretione, prudentia, conſideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec ſine neceſſitate & gravi cauſa juretur. Juſtitia demum exigit, ut Juramentum promiſſorium vel aſſertorium de futuro ſit de re licita & honeſta.

Quæſt. IV. *An ſemper eſt mortale, ſi una ex illis conditionibus deſit?*

Reſp. 1. Si veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit Juranti, eſt perjurium, & ſemper mortale peccatum, etiam in re levi aſſerta. *Ita omnes Theologi.* Prob. Quia 1. Deus non poteſt ſine gravi irreverentia ac injuria adduci in teſtem falſitatis, ſive in re magna, ſive in parva, vel jocoſa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quòd Deus veritatem non cognoſcat, vel quod falſitatem teſtari velit.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 98. art. 2. quod eſt valde injurioſum Deo; nam alioqui

alioqui non esset summè verax, nec proinde Deus; cùm vel levissima falsitas summæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Præterea (ut ait S. Thom. quæst. cit. art. 3.) *Ea quæ ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia. Unde multo magis quidquid est, quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est, quod perjurium ex sui ratione est peccatum mortale.* 2. S. August. serm. 28. de verbis Apost. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum nemo dubitat.* 3, Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.* Quare omne perjurium strictè dictum, quod est mendacium Juramento confirmatum, seu falsum Juramentum, mortale est, etiam si joco fiat. *Ille qui jocosè perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget; & ideo non excusatur à peccato mortali.* S. Thomas 2. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2.

Porrò latiùs à S. Hieronymo & jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet Juramento illicito; etiam vero, sed sine necessitate facto.

Ergo mortaliter peccat. 1. Qui jurat id, de quo dubitat, vel non est certus; nam exponit se periculo jurandi falsum. Imò pejerat; nam mentitur, asserens tanquam certum id quod putat tale non esse. 2. Qui jurat verum putans esse falsum: nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cùm loquatur contra mentem; habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3. Qui jurat id quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. *Ita Catechismus Romanus;* quia exponit se periculo jurandi falsum. 4. Ex communi, qui aliquid Juramento promittit sine voluntate implendi: nam jurans se aliquid facturum, jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile; quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili cognita ut tali; idque etiamsi res sit moraliter tantùm impossibilis, quia jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet, an possit an debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsenti, quam semper in re qualibet habere debet Juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii constat 1. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa Juramentum ipsum, vel circa veritatem propter periculum perjurii; ut si deliberatè jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisita, etsi contingat esse verum quod juras, nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantùm, vel aliis signis non omnino certis cognoverunt, tanquam certo cognitum Jurati affirmant. Item qui jurant de alicujus peritia, judicium ferunt sine sufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si verò defectus considerationis sit solum circa necessitatem & gravitatem rei, ex communi senten-

ſententia eſt ſolùm venialis, ſecluſis contemptu, ſcandalo, & periculo jurandi falſum: ut cum quis certus de veritate, non ſatis conſiderat, an ſit cauſa ſufficiens jurandi.

Conſtat 2. eſſe peccatum ſaltem veniale jurare ſine neceſſitate, vel magna utilitate ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omninò . . . Sit autem ſermo veſter, Eſt, eſt; Non, non,* &c. Et Jacob. 5. *Nolite jurare quodcunque Juramentum . . . ut non ſub judicio decidatis.* Nam eſt irreverentia contra ſummam Dei majeſtatem, quòd interponatur ejus authoritas & ipſe adducatur in teſtem ſine neceſſitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita ſunt Juramenta urbanitatis gratia emiſſa, ut non ingrediendi vel egrediendi priùs, defectu neceſſitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, ſi jurans altero urgente præcedat; tùm quia imbibunt hanc tacitam conditionem: *Si non nimium repugnaveris, non præcedam;* tum quia illud Juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cùm Jure cedens contendit, ut Jurans prior tranſeat.

Non eſt tamen, *ex communi ſententia,* mortale jurare ſine neceſſitate, vel ſuper re levi, aut vana, ſed vera & licita; modò abſit contemptus, ſcandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non cenſetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur judicium, id eſt, diſcretio, ut ſcilicet non juretur, niſi in caſu neceſſitatis, vel magnæ utilitatis . . . . aliàs jurando leviter, ut communiter fit, etſi verum ſit & licitum quod juratur, eſt peccatum, non tamen mortale, niſi fieret in contemptum.* Qui tamen ſæpe jurant ſine neceſſitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui ſic jurant ex conſuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam leviter & temerè jurant; ſuntque in periculo morali jurandi ſine judicio prudenti de veritate, ideóque pejerandi.

Reſp. 3. Quod ſpectat ad defectum juſtitiæ, conſtat. 1. Eum, qui jurat ſe facturum rem illicitam ſine animo faciendi, eſſe perjurum, quia Juramentum mendacio confirmat. 2. Eum, qui jurat ſe facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere: unum, quòd velit rem graviter malam, alterum contra religionem: nam gravis eſt in Deum irreverentia Dei authoritate ac teſtimonio ſe firmare in propoſito Deum graviter offendendi: in hoc enim eſt gravis abuſus nominis & authoritatis Dei. Hinc cap. *Qui Sacramento* 22. q. 4. dicitur: *Qui Sacramento ſe obligaverit, ut litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat; pro perjurio uno anno à communione Corporis & Sanguinis Domini ſegregatus, reatum ſuum eleemoſynis, fletibus, & quantis poterit jejuniis abſolvat.* 3. Eſſe pejus jurare de re venialiter mala patranda, quàm de re indifferenti, vel de honeſta ſine cauſa. Communiùs tamen docent eſſe ſolùm veniale grave; quia putant non eſſe gravem irreverentiam, niſi fiat cum quadam contumelia, vel verbis, quæ blaſphemiam ſonant, aut adſit periculum perjurii. 4. Eſſe mortale contra religionem Juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumelioſam: nam aſſumere nomen Dei tanquam inſtrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam, ideóque Deum graviter offendendum, gravis eſt in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam Juramento affirmare cum jactantia & delectatione, ſit præter culpam letha-

lethalem jactantiæ, & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii asserunt, quia putant esse gravem irreverentiam: alii probabiliùs negant, eo quòd juramentum per se non cadat in illam assertionem ut malam, sed ut veram.

Nota. Per præceptum: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, non solùm prohibentur omnia Juramenta contra honorem Dei facta, sed etiam quælibet vana usurpatio ejus nominis.

Quæst. V. *Quæ & quanta est obligatio Juramenti promissorii, & assertorii de futuro?*

Resp. 1. Est obligatio sub mortali præstandi rem licitam juramento promissam, vel assertam, saltem si res illa sit gravis. *Ita omnes.* Constat 1. Ex Matth. 5. *Reddes Domino Juramenta tua.* Et ex cap. 10. de jurejur. ubi summus Pontifex statuit Clericum ab Ecclesia removendum, eo quòd non solverit pensionem aliquam Juramento promissam. 2. Quia hæc obligatio ex suo genere gravis est: nam est obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum. Ergo ejus violatio est ex suo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controversiasque dirimendas; ad quem finem assequendum necesse est, ut ex tali Juramento nascatur gravis obligatio servandi promissa: alioquin hoc vinculum non esset satis firmum, & facilè ab hominibus rumperetur.

Idem docent *Toletus*, *Lessius*, & *alii*, etiamsi sit res levis. Quia 1. Jurans se aliquid facturum, Deum testem assumit se non solùm habere animum faciendi, sed etiam se facturum, nisi legitima causa excuset: & sic authoritate divina se obligat ad servandum promissum. Unde duplex veritas exigitur, una præsens, scilicet animus rem juratam præstandi; altera futura, scilicet illius executio suo tempore futura. Ergo si non exequatur, facit, quantum in se est, ut Deus falsum testatus sit: voluit enim ut Deus testaretur aliquid futurum. 2. Si non servatur Juramentum, etsi de re levi, efficitur Deus testis falsitatis; veritas quippe talis Juramenti consistit in conformitate cum re promissa: nam ab eo quòd res est, vel non est pro tempore importato, propositio est vera vel falsa. Hinc S. Thom. quæst. 89. art. 7. ait: *Tenetur ut faciat, verum esse id quod juravit: alioquin deest veritas Juramento.* 3. Est mortale contemnere Dei authoritatem interpositam pro quacunque re. Aliud est de violatione voti, quæ in re levi est solùm venialis, non est gravis injuria nec irreverentia in Deum non præstare rem levem promissam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At est gravis injuria adducere Deum in testem falsitatis etiam in re levi, & quantùm est in se efficere, ut testatus sit falsum in quavis re: neque enim stare potest veracitas Dei infinita, si Deus possit testari falsum in re aliqua etsi levi, ac proinde rem levem juratam non exequi est facto negare veracitatem Dei, & quantùm est in se, illam destruere.

Verum S. Antoninus, part. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Sylvester, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter aut saltem communiùs docent, Juramentum promissorium obligare tantùm sub veniali in re levi, sive res levis sit tota materia promissionis, sive solùm pars illius. *Probant*, quia 1. Rem futuram promittens Juramento, Deum adducit duntaxat in testem, se habere animum implendi promissum, & se obligare ex authoritate Dei, ad illud præstandum, pro capacitate scilicet materiæ, seu rei promissæ. Unde si rem levem Juramento

mento promissam cum animo eam verè præstandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, sed solùm eam mutat. Ergo non inducit Deum in testem mendacii; sed infideliter agit, nolens nunc præstare rem sub authoritate divina promissam. Quæ infidelitas est irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, sed venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid Juramento promittit, propriè assumere Deum in testem futuræ executionis Juramenti, sed adduci solùm volunt in testem præsentis promissionis, & obligationis promissa perficiendi inde ortæ, & tanquam fidejussorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis assumitur testis promissionis, non censetur inductus fuisse ad testificandum falsum, si postea non servetur promissum; sed solùm ut attestetur de contractu præsenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut testis falsi, quando assumitur ut testis promissionis Juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis postea non impleatur; ideoque tunc Deus non efficitur testis falsitatis, si non servatur promissum.

Fatentur quidem rem Juramento promissam dari debere etiam ex reverentia debita authoritati divinæ, quæ interposita fuit ad corroborandam promissionem. Quare si promissio non impleatur, peccatur contra reverentiam authoritati divinæ debitam: sed volunt hanc irreverentiam esse gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ, seu rei promissæ; perinde ac violatio voti est gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei promissæ.

Itaque hi Doctores sentiunt Deum nunquam adduci in testem futuræ executionis promissionis, sed tantùm in testem promissionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promissa præstandi. Quæ quidem obligatio pertinet non solùm ad virtutem justitiæ & fidelitatis, sed etiam ad religionem propter interpositam authoritatem Dei; & commensuratur capacitati materiæ, ita ut gravis sit in re gravi, levis verò in re levi promissa. Juramenti autem promissorii veritas consistit in conformitate ejus cum proposito se obligandi, verè promittendi, & promissa perficiendi.

Nota. Licet Juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cùm sit obligatio propria voluntate suscepta ex Juratione, ideóque personalis; tenentur tamen ex justitia implere Juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam extorta: nam succedunt in onera realia defuncti, sicut in ejus Jura. Defunctus autem per promissionem Juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proinde transit ad hæredes. Debent etiam impleri erga hæredes promissarii: quia actiones & Jura defuncti transeunt ad illos.

Item jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, v. g. Episcopo, tenetur vi Juramenti obedire omnibus ejus successoribus in ea dignitate seu officio, ex cap. 14. *de Jurejur.* quia censetur jurasse obedientiam omni habenti tale officium seu dignitatem, quæ est causa & ratio Juramenti.

Resp. 2. Juramentum promissorium habet easdem conditiones, limitationes, & extensiones expressas ac tacitas, quas promissio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex dispositione Juris, vel recepta consuetudine; eodemque modo explicandum est, ex c. 25. *de jurejur. & Lib. ult. Cod. de non numer. pecun.* Nam talis est intentio Jurantis; & Juramentum

ramentum non mutat, sed præcise confirmat contractum ac promissionem secundùm eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi solent, non aliter: solumque addit obligationem Religionis. Sic jurasti puellæ nuptias, scilicet nisi illa fornicetur, &c. quia promissio ipsa sic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc Juramentum conditionatum non obligat ad rem promissam, donec impleatur conditio, ex c. 3. *de Jurejur.* quia conditio suspendit pactum, & proinde Juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Resp. 3. Juramentum de futuro sine promissione obligat: quia simplex assertio de futuro confirmata Juramento, obligat ex virtute Religionis ad faciendam veram rem assertam de futuro; & jurans se aliquid facturum absque promissione, jurat non solùm se habere voluntatem id præstandi, sed etiam suo tempore facturum, sicque tenetur efficere veram assertionem suam de futuro. *Suarez*, *Sanchez*, &c.

Porrò de Juramentis servandis statuta Communitatis, Collegii, Capituli, &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda esse ita obligare, ut res illa servanda continetur in statutis: nimirum si statutum est tanti momenti, ut obliget sub mortali, obligabit Juramentum sub mortali: si autem sit leve, ita ut sub veniali tantùm obliget, Juramentum sub veniali obligabit. Ratio est, quod hic non jurat præcisè servare rem illam in statuto contentam, sed prout continetur in statuto, seu statutum ipsum quale est. Ergo obligatio Juramenti metienda est juxta statuti obligationem. *Ità Sanchez*, qui inde infert, virtute hujus Juramenti non teneri Jurantem ad observanda ea statuta, quæ recepta non sunt, aut in desuetudinem abiere; quia hoc Juramentum est de solis statutis servandis quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis causa obligare desinunt, cessabit perinde Juramenti obligatio; quia jam illa non sunt statuta, atque Juramentum fuit illis accessorium, quatenus statuta erant. Item eo solo modo Juramentum obligabit ad statuta servanda, quo illa recepta sunt.

In generalibus verò Juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, jurata obedientia non censetur exigi, (inquit Reginaldus), nisi id ipsum exprimatur præcipiendo in virtute præstiti Juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæst. IV. *Quibus casibus Juramentum non obligat?*

Resp. His. 1. Si sit de re illicita etiam venialiter, ex Reg. jur. 58. in 6. *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum Juramentum:* nam Juramentum non est vinculum iniquitatis, ex c. 18. *de Jurejur.* Enim verò nemo potest obligari ad peccandum, cùm contra quisque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideóque ad impossibile. Imò qui rem illicitam faceret ob Juramentum, bis peccaret: nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & authoritate tanquam vinculo ac instrumento seu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat Juramentum de re, quæ sit in damnum tertii, c. 28. *de Jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel Ecclesiasticam, vel etiam civilem, nisi hæc sit immediatè in favorem privati, cui licitè renuntiare possit. Nam illicitum est damnum alteri sine justa causa & legitima authoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda sunt Juramenta, sed potius perjuria, quæ contra utilitatem ecclesiasticam, & SS. Patrum veniunt insti-*

instituta, ait Concil. gener. Lateran. III. c. 16.

2. Si sit de re inutili, id est, quæ neque ex se, neque ex fine aut circumstantiis, ad Dei obsequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam Juramentum non est vinculum rerum vanarum, & otiosarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis sui reverentiam. Imò tale Juramentum est peccatum, cum sit abusus sancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud est, cum res de se indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel est utilis alteri, in cujus gratiam jurata est: ut si jurasti te nullas merces, nisi à Titio empturum, obligaris. Nam honestum est reddere proximo rem promissam, quæ ei utilis & grata est: Juramentum autem de opere honesto obligat.

3. Si sit de re impeditiva majoris boni, & contraria consiliis Christi; ut si jures te non ingressurum Religionem: nam Deus non vult illud servari, cùm majus Dei obsequium impediat. Obligat tamen, si res illa sit promissa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob suam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præstando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, justitiæ, & Religionis. Hinc si jurasti dare viginti aureos Petro diviti; non potes illos dare pauperibus, licèt seclusa promissione, hoc sit melius. Nam ex c. 25. *de Jurejur.* servari debet Juramentum homini præstitum, quando non vergit in æternæ salutis dispendium, nec redundat in alterius detrimentum injustum.

4. Si sit de re impossibili: nam ex Reg. Jur. *Impossibilium nulla est obligatio;* cùm nemo possit ad impossibile obligari.

5. Si fuerit error vel dolus circa rei promissæ substantiam. Quia deest consensus substantialis circa Juramentum; nam jurans non habet intentionem jurandi rem illam, circa quam errat, sed aliam quam apprehendit: ut si jures te daturum vas aliquod, putans esse æneum, cùm sit aureum. Idem dic, si error versetur circa causam finalem, quia etiam deest verus consensus, cùm desit motivum verum volendi; & jurans censetur jurare sub conditione: Si res ita est: ut si jures te daturum viginti Petro, eò quòd falsò asserat tibi favisse in aliquo negotio.

6. Si Promissio jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta est. Quia Juramentum sicut ipsa promissio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur: secùs si promissio facta sit in honorem Dei, ut si alteri Juramento promittas, te Sacramenta suscepturum, Religionem ingressurum, &c. Tunc enim est Votum juratum, cùm ad Deum directè spectet, & ejus intuitu fiat: unde statim acceptatur à Deo.

Quæst. VII. *An Juramentum injustè extortum obligat?*

Resp. Affirm. Nisi sit de re illicita. Hoc certissimum est apud omnes, *inquit Sanchez. Prob.* 1. Quia est verum Juramentum. Ergo ex eo oritur obligatio Religionis erga Deum, cujus authoritas interposita est: cùm hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis à Juramento, quod est de re licita, nec alteri noxia. 2. Ex cap. 6. & cap. 8. *de Jurejur.* ubi Alexander III. loquens de Juramento ex gravi & injusto metu extorto ait: *Non est tutum quemlibet contra Juramentum suum venire, nisi tale sit, quod servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Nec Ecclesia tale Juramentum irritat, sicut Votum ex metu gravi injustè extortum. Nec obstant c. 28. *de Jurejur.* & c. 2. *de pact.* in 6. ubi dicitur, Pacta, quæ secluso Juramento sunt irrita, servari debere eo accedente, dum licitè possunt;

sunt; si præstitum sit sine vi & dolo. Nam Pontifex vult solùm pacta illa non firmari Juramento vi vel dolo præstito, & juramentum extortum relaxationis causam ex se ipso præbere ob injuriam quam continet. Equidem Juramentum non firmat promissionem, quæ nulla esset: at firmat assertionem inclusam in promissione.

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quo se rediturum juravit illud prævidens licèt mors & carcer sint injusta: nam cùm hæc promissio prudens sit, Jurans enim exitum sine illa non obtinuisset; nec mutatio circa rem promissam facta sit; ejus executio, nempe reditus, est actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideóque est materia Juramenti; nec is censetur se occidere, sed tantùm se exponere periculo mortis ob justam causam. *Ita Toletus, Suarez, Delugo, Sanchez*, &c. *& est saltem communior sententia.* Item reus tenetur non fugere, etiam cum periculo mortis præviso, si juravit non fugiturum: nam Juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat.

Hinc 2. Qui latroni ex metu mortis juravit se daturum pecuniam; & insuper eum non denuntiaturum, non tenetur quidem ad non denuntiandum, quia hæc pars juramenti est illicita, utpote contra bonum publicum; sed tenetur pecuniam promissam tradere: non quidem ex vi promissionis injustè extortæ, cùm actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuriatum invitum, sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio: ideóque fur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans Juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. *In Juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini, cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ, quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm Juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit: quia tale Juramentum vergeret in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam.*

Quæst. VIII. *Quid dicendum de Juramento ficto & doloso?*

Resp. 1. Juramentum exteriùs factum sine animo jurandi, est semper intrinsecè malum. Quia 1. est mendacium: nam sic jurans exterius significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Est irreverentia in Deum abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3. Est intrinsecè malum avertere finem principalem Juramenti, qui est formare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cum jurant, prorsus everteretur Juramenti finis, & securitas, ut notat *Suarez*, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione Juramenti, & reverentia divini testimonii. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc Juramentum sine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judicio, in re quavis gravi semper est mortale contra religionem.

nem. Nam eſt gravis illuſio, & abuſus nominis Dei contrarius fini Juramenti: ſi enim homines ſcirent poſſe fictè jurari ſine peccato mortali, nil æſtimarent Juramentum. Et ita docet communis ſententia, quoties Juramentum legitimè petitur, vel ſpontè fit. Sed idem dicendum videtur, etiamſi minùs legitimè exigatur.

A fortiori ſemper eſt mortale ſic fictè jurare falſum, cùm ſemper ſit gravis irreverentia in Deum, ipſum exteriùs adducere in teſtimonium falſitatis, & ipſa verba ſecundùm ſe habeant turpitudinem & indecentiam gravem.

Reſp. 2. Etſi Juramentum factum ſine animo jurandi, ſit ſolùm fictio Juramenti; cùm verba per ſe non habeant efficaciam, niſi ut ſunt vera ſigna mentis; tamen eſt obligatio faciendi quod juratur, ratione injuſtitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel ſcandali, ſi non præſtetur. Nam quisque tenetur cavere, ne ex ſua actione ſequatur alteri damnum ac ſcandalum, & ſecutum tollere. Imò Juramentum doloſum, ſaltem ſi non injuſte exigatur, impleri debet ex virtute religionis: quia, ut ait *Valentia*, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non ſolùm efficiendo verum id, in cujus confirmationem revera invocatum eſt divinum teſtimonium: ſed etiam id, quod rationabiliter poteſt credi fuiſſe divino teſtimonio confirmatum: alioqui minuitur per ſe loquendo honor divinus.

Reſp. 3. Qui jurat cum reſtrictione mentali, aut æquivocatione, 1. Peccat mortaliter contra religionem: nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & authoritate ad decipiendum injuſtè proximum; eſtque perjurus: *Perjuri ſunt, qui ſervatis verbis expectationem eorum, quibus juratum eſt, deceperunt:* ait S. Aug. epiſt. 224. Enimverò reſtrictio mentalis, & æquivocatio propriè ſimpliciter dictæ, ſunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter ſumpta eſt contra mentem, cùm neque ex ſe, neque ex circumſtantiis habeat vim ſignificandi totam propoſitionem internam, ſed ſolùm ſignificet id, quod verba in ſenſu obvio per ſe feruntur in talibus circumſtantiis; quod quidem eſt contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui mediante commendatione, vel munere ad magiſtratum, vel officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare Juramentum, quod de mandato regio à ſimilibus exigi ſolet, non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* 2. Talis peccat etiam contra juſtitiam, quando juramentum juſtè exigitur, vel ſpontè fit, ut in judicio, contractibus, &c. Nam violat jus quod alter habet ne decipiatur, & ut clarè, ſincerè, & ſecundùm ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur juramento ſecundùm intentionem illius, cui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injuſtam. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 4. ibi: *Quando non eſt eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, ſi hoc proveniat ex dolo jurantis, debet Juramentum ſervari ſecundùm ſanum intellectum ejus, cui Juramentum præſtatur.* Unde Iſidorus dicit: *Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit ſicut ille cui juratur, intelligit.... Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundùm intentionem jurantis.* Unde Gregorius dicit. l. 27. moral. *Humanæ aures talia verba noſtra judicant, qualia foris ſonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hinc rogatus juridicè, an crimen aliquod admiserit, quod per se non admisit, sed per alium cui id præcepit, perjurus est, si juret se non admisisse: quia hoc Juramentum accipiendum est secundùm legitimum verborum sensum, quem aut ex communi acceptione seu usu habent, aut in quo Canones & leges accipiunt. At fecisse verè dicitur non solùm ille, qui per se ipsum fecit, sed etiam qui fieri mandavit, cap. 6. *de sent. excomm.* & Lib. 1. §. *de vi & vi armata.* Ita Sanchez.

Resp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, vel implendi, 1. Est obligatorium, nam est verum Juramentum, cùm ad hoc sufficiat voluntaria invocatio Dei in testimonium. At obligatio ex natura rei inseparabilis est à Juramento, supposita materia licita; nec jurans potest hanc ullatenus vitare, sed necessario tenetur illam implere ob interpositam authoritatem Dei saltem per modum fidejussoris. *Ita Suarez, Lessius, Valentia, & alii multi.* 2. Ex communi sententia, semper est mortale, tum quia gravis est irreverentia in Deum adducere eum in testem nolendo obstringi illius testimonio, vel obligationem inde contractam implere: tum quia est perjurium, cùm sit mendacium Juramento confirmatum; nam jurans vocat Deum in testem voluntatis se obligandi, & implendi, quam significant voces ex usu & fine Juramenti, quamque scit se non habere.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. has propositiones ut perniciosas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licèt falsò juret, non pejerat, etsi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non se obligandi, non obligatur ex vi Juramenti.*

Quæst. IX. *Quot modis tollitur obligatio Juramenti promissorii?*

Resp. Ex communi sententia his. 1. Materiæ mutatione, videlicet si res jurata fiat postea impossibilis, vel illicita ob Superioris prohibitionem, vel prorsus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promissa est. *Cùm aliquis jurat, vel promittit se facturum voluntatem alterius intelligenda est debita conditio: Si scilicet, id, quod ei mandatur, licitum sit, & honestum, & possibile, sive moderatum,* ait S. Thom. qu. 98. art. 2. ad 3. Item ex communi sententia, si fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio statu constituta, & diversa notabiliter ab ea, quæ promissa est, ex cap. 17. & 25. *de jurejur.* Nam talis mutatio quasi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut si jurasti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes, qui jurarunt se punituros liberos, vel heri famulos, non tenentur eos punire, si pœna jurata digni non sint, quia invalidum fuit ab initio Juramentum, utpote de re illicita; vel licèt pœna digni sint, si punitio videatur plus obfutura quàm profutura; vel si filius corrigi paratus, veniam petat; nam notabiliter mutatus est status rei; & Juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacitè intellectam. *Nisi sit melius non servare, Nisi punitio inutilis sit.* Nam sicut juramentum non est vinculum iniquitatis, ita nec est impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic, si id accidat, quod si fuisset Juramenti tempore, jurans temerarius ac insipiens haberetur: nam tunc ad id nullatenus se extendit jurantis intentio.

2. Condonatione seu remissione facta ab eo, in cujus solius favorem juratum est, ob subtractionem materiæ; nisi res promissa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipso quòd promissarius promissioni renunciat, tollit Juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta à Superiore justa de causa, si promissio facta sit Deo. Si verò facta sit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promissa potest commutari cum ejus consensu.

4. Irritatione facta ab eo, cui persona seu voluntas jurantis, vel materia Juramenti est subjecta, sicut dixi de voto. Nam juramentum non obligat in damnum seu præjudicium tertii, & fit sub conditione. Nisi contradixerit talis persona; alioqui res jurata esset illicita, utpote contra jus alterius. Sic Superior Regularium potest validè, etiam sine causa, irritare Juramenta subditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus servi circa ea, quæ eorum potestati subjiciuntur, & in iis casibus, in quibus possunt eorum vota irritare. *Ita S. Thomas.*

5. Si alter non servet promissa, c. 3. *de jurejur.* Ratio horum generalis est, quia in Juramento promissorio, sicut in voto & promissione, hæ conditiones generales secundùm Canones & communem usum includuntur, *Si potero; Si res non mutetur notabiliter; Si acceptes; Nisi remittas; Si is, cui voluntas vel materia subest, non contradicat, aut aliter disponat. Salvo jure Superioris; Si alter stet promissis, suam obligationem impleat.* Unde non impleta conditione cessat obligatio.

6. Demum dispensatione, quæ fieri potest ob justam causam à Superiore habente ordinariam potestatem dispensandi in votis, ut sunt Episcopi, non tamen ii, qui solùm habent potestatem delegatam dispensandi in votis: nam juxta stylum Curiæ Romanæ, privilegium dispensandi in votis distinguitur à privilegio dispensandi in juramentis. *Ita Navarrus, Azor, Lessius.* &c.

Juramentum tamen promissorium, sicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non potest sine ejus consensu relaxari, nec commutari etiam in melius à Superiore, cùm alter per acceptionem jus ad rem illam acquisierit, nisi in tribus casibus, 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multò digniorem & aptiorem judicans, posset illum solvere ab obligatione Juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis in materia, quæ Superioris jurisdictioni subjaceat. 3. Ratione injuriæ juranti illatæ, & cùm Juramentum fuit metu, vel fraude extortum, &c.

Quæst. X. *An licet exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Thomas*, qu. 98. art. 4. *Sanchez, Reginald, Vasquez, Suarez, hanc vocans communem doctrinam,* &c. *Prob.* 1. Ex S. Aug. serm. 28. de verbis Apostol. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se perimit: sed iste manum interficientis & expressit & pressit.* 2. Cùm tunc nulla sit utilitas exigentis, meritò censetur consentire perjurio, & illius occasionem offerre. Tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, saltem, cùm facile possumus. Sed tunc facilè potest impediri perjurium, cùm nulla sit utilitas exigendi à tali Juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi nisi

nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit; sed ad hoc non conducit, cùm alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit etiamsi alter spontè se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exigendi, & consentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundùm publicam scientiam; ad quam hoc juramentum inservit. Quo casu non judex, sed is, qui jus dicere debet, censetur Juramentum exigere. Ita S. Thomas, *suprà*.

Obj. Licet interdum exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos Deos, ut docet S. August. in cap. *Movet.* 22. quæst. 1. Ergo à pari, &c.

Resp. Disparitas est, quòd Juramentum quamvis per falsos Deos valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum; ac proinde potest esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id, quod potest licite præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideóque non est justa causa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sit pejeraturus?

Resp. Tunc potes exigere Juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potes illud recuperare.

Quæst. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientia, & ex cap. 26. de jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit.* Ex S. August. Epist. 89. *Jurandi consuetudine & in perjurium sæpe caditur, & semper perjurio propinquatur.* Item docent S. Chrysostomus, hom. 24. ad popul. Isidorus, &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temerè, ideóque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo jurandi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter: nam *qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo, &c. Hinc illud Eccli. 23. *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa ..... Vir multùm jurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.*

Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut rectè docent *Suarez*, *Sanchez*, &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in Juramenta falsa, quæ quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se, neque in causa: quippe exteriùs sonant perjurium, & eum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem Juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa, nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi

adver-

advertenter & indiſcriminatim ſive verum ſive falſum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit ſe proximo periculo jurandi falſum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.*

CAPUT V.

De Vitiis & Peccatis Religioni oppoſitis.

NOta. Peccata Religioni oppoſita ſunt ex genere ſuo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ fiunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præſtantiſſimæ. Hæc duplicis generis ſunt: alia quæ opponuntur per exceſſum, & nomine ſuperſtitionis, comprehenduntur, non quòd Deus nimium vero cultu coli poſſit, cùm ſit infinito honore & amore dignus: ſed quòd adhibeatur cultus inordinatus, ac vitioſus. Alia per defectum, quæ irreligioſitatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

De Superſtitione, & ejus ſpeciebus.

Quæſt. I. QUid eſt Superſtitio? *Reſp.* Eſt cultus inordinatus ac vitioſus veri vel falſi numinis. Unde duplex eſt generatim, una ex parte rei cultæ, & eſt cultus falſi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus ſed modo inordinato colitur, & dicitur vitioſus cultus veri Dei.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt ſpecies Superſtitionis?*

Reſp. 2. Duplex eſt ex parte modi colendi verum Deum, ſcilicet cultus falſus, & ſuperfluus. Cultus falſus eſt, cùm falſa miracula prædicantur, vel ſcriptis mandantur, & ſic verorum fides enervatur; vel falſæ Reliquiæ obtruduntur; vel cum authoritate propria proponitur aliquid tanquam inſtitutum à Deo vel ab Eccleſia, quod reipſa non eſt: vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ ſunt à Deo repudiatæ; vel cùm laicus Deum colit tanquam publicus Miniſter Eccleſiæ. Hæc ſuperſtitionis ſpecies eſt ſemper ex ſe mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui ſola veritate nititur. *Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Joan. 4.

Cultus ſuperfluus eſt modus veri Dei colendi præter Dei & Eccleſiæ inſtitutionem, aut communem fidelium uſum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam ſpiritus devotionem, vel domandam concupiſcentiam, ut orare adhibito certo numero, ſitu, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. V. interim aliis ſervilibus inſiſtendo, &c. Nam ſuperfluum eſt medium, quod fini non congruit: finis autem divini cultus eſt honor Dei per ſubjectionem mentis, & corporis. S. *Thom. quæſt.* 93. *art.* 2. Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, ſuperfluus eſt, qualiſcumque illum adhibentis ſit intentio. Hæc ſuperſtitio, juxta communem ſententiam, eſt ſolùm venialis, modò actio aliunde nulla lege ſit prohibita, & abſit ſcandalum, & contemptus cæremoniarum Eccleſiæ ac communis fidelium uſus: quia & materia levis, & irreverentia non cenſetur gravis ob ſimplicitatem. Secus, ſi fiat poſt prohibitionem Superioris. Si tamen in Miſſa, vel in adminiſtratione Sacramentorum, relictis rubricis, aliæ ceremoniæ etiam pro ſua devotione & ſecluſo contemptu adhiberentur, videtur non poſſe excuſari à mortali, ob

materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præſumptionem.

Cultus dicitur etiam ſuperfluus ratione certitudinis vanæ, id eſt, non nixæ promiſſione divina; ut cùm quis certò credit ſe è tali morbo vel periculo liberandum, geſtando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ, &c. Quia licèt hæc pia ſint: tamen à talibus nullus effectus abſolutè & infallibiliter expectari poteſt, cùm nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promiſſionem abſolutam.

Reſp. 2, Quinque ſunt ſpecies ſuperſtitionis ex parte objecti, quod colitur, ſeu cultus falſi numinis, nimirum Idololatria, Divinatio, vana obſervantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magia.

Quæſt. III. *Quid & quotuplex eſt Idololatria ?*

Reſp. 1. Idololatria eſt ſupremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus, ſive eſt actus, quo cultus ſupremus & ſoli Deo debitus, tribuitur creaturæ, ut oblatio ſacrificii facta idolo, & quodvis ſignum honoris, quo quis creaturæ tanquam Deo ſe ſubmittere intendit, v. gr. genuflexio, ſuffitus; &c. Hinc patet eſſe ſcelus maximum: cùm per illam honor ſoli Deo vero debitus tribuatur creaturæ, & ſic graviſſima injuria Deo inferatur, ſicut in Republica maximum crimen eſt ſubditum pro Rege agnoſcere, eique regium honorem deferre. Hinc à S. Gregorio Nazianzeno, orat. 38. idololatria vocatur *Extremum & primum malorum ;* & Tertullian. lib. de idololatria cap. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per ſe tria ſigna externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum & Altare, quæ proinde ſine gravi crimine nulli creaturæ offerri poſſunt. Alia vero ſigna, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire poſſunt, & ab intentione vel à circumſtantiis determinantur.

Reſp. 2. Triplex eſt Idololatria; alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert, quia falsò putat eſſe Deum. Alia minùs perfecta, cùm quis creaturæ cultum externum ſoli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, ſed ex pravo affectu, v. gr. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid à diabolo aliave creatura obtinendi; hæc ob malitiam voluntatis, eſt crimen gravius quàm perfecta. Et alia ſimulata, cum quis ſine exiſtimatione divinitatis, & interno affectu colendi, ſed ex ſolo metu mortis, ſupremum cultum creaturæ exteriùs ſolùm exhibet. Hæc eſt etiam ſemper mortale peccatum; nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum ſoli Deo debitum. Eſtque crimen læſæ majeſtatis divinæ; ſicut qui externis ſignis ſubdito honorem regium externum ſeriò præſtatet, committeret crimen læſæ majeſtatis humanæ. Eſt etiam mendacium pernicioſum contra Religionem, ac confeſſionem fidei, cùm cultus exterior ſit ſignum interioris.

Quæſt. IV. *Quid & quotuplex eſt divinatio ?*

Reſp. 1. Divinatio eſt ſignificatio, vel inquiſitio occultorum ope dæmonis expreſsè vel tacitè invocati. Dico, *occultorum*, id eſt quæ ab homine propria induſtria cognoſci nequeunt. Quod ſi res illæ à ſolo Deo cognoſci poſſunt, ut ſunt ſecreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod

quod est Dei proprium, & ab eo expectando quod à solo Deo obtineri potest. Si verò sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest, ut sunt actus externi hominum præsentes vel præteriti, est nihilominus mortalis culpa; quia continet invocationem & societatem saltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoste, quod quandam defectionem à Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Resp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex est: nam alia fit cum expressa invocatione dæmonis, seu pactione cum eo: ut cùm quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid usurpat, per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita: ut cum ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improportionata; tunc enim talis notitia non potest expectari nisi à dæmone, cùm constet ejusmodi signa vana à Deo non esse instituta, nec à bonis Angelis exhiberi, nec habere connexionem naturalem cum illa: ut dum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Resp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex est; scilicet Præstigium, cùm dæmon variis apparitionibus oculos præstringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in speciem suscitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruspicium, quod per viscera animalium; Auspicium, quod per motum, situm, aut numerum avium: Augurium, quod per garritum avium; Astrologia judiciaria, quæ per situm ac concursum siderum; Sors divinatoria; item divinatio, quæ fit per somnia, vel signa in aere, aqua, igne, corporibus terrestribus apparentia, &c. Sed ex communi sententia hæc omnia inter se specie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter se diversam.

Nota. 1. Aliquos effectus naturales, verbi gratia serenitatem, pluviam, tempestatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu: nam hæc sunt proportionata cognitioni talium, saltem probabili.

Nota. 2. Duplex est Astrologia, alia naturalis & licita, qua ex siderum concursu prænuntiantur eclypses, venti, pluviæ, frigus, æstus, & similes effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex siderum concursu futura libera prædicuntur. Hæc à Scriptura; Patribus; & multis Conciliis, & utroque Jure, & à Sixto V. constit. 17. graviter damnatur ac prohibetur, cùm actus liberi non possint per astra cognosci, quippe qui ab astris non pendent, sed à sola voluntate libera. Sicque Astrologia illa continet superstitionem, sicut aliæ divinationes: cùm fundetur in astris tanquam in signis. Quòd si fundetur in astris tanquam in causis erit etiam hæresis, nam tollitur libertas humana.

Nota. 3. Triplicis generis sunt Sortes, nempe divisoriæ, consultoriæ, & divinatoriæ. Divisoriæ sunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum sit. Licèt adhibentur sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in sortitionem consentit. Item quoties non apparet ratio, cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Proverb. 18. *Contradictiones comprimit sors: & inter potentes quoque dijudicat.* Nam non sunt superstitiosæ, quia non assumuntur ad investigandum aliquid occultum: nec injustæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis est contrahentium conditio, ut res sit illius cui sors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ sunt in electionibus Ecclesiasticis

cis cap. 3. *de sortib.* Nec licet etiam officia sæcularia sorte distribuere, ob periculum eligendi indignum aut minùs dignum. Nam beneficia & officia tum Ecclesiastica tum sæcularia conferri debent dignioribus, qui non sorte, sed diligenti inquisitione rationis cognosci possunt.

Sortes consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant: quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imò sunt superstitio, si à dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, c. *Sortes.* 26. qu. 5. Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium, &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideóque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio; & graviter prohibentur multis Canonibus, *caus.* 26. quæst. 5.

Nota. 4. Licèt aliqua somnia possint à Deo immitti; qui tamen facilè & temerè somniis credit, non excusatur à gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse à Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit: & quantùm est ex se, vult illis credere, etiamsi à dæmone sint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* Eccli. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnum homo remanet animo turbato & minùs prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse à Deo.

Itaque divinatio per somnia, cùm quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur à Deo, Levitic. 19. *Non augurabimini, nec observabitis somnia.* Et Deuter 18. *Nec inveniatur in te qui observet somnia,* &c. *omnia enim hæc abominatur Dominus.*

Quæst. V. *Quid & quotuplex est observantia vana?*

Resp. 1. Observantia vana est Superstitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vanè dirigit. Non differt à divinatione, nisi quòd hæc ad cognitionem occultorum ordinetur, illa verò ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur. 1. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione, ut cùm quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid, per quod scit dæmonem operari; & in eam quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cùm sine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid assequendum media vana & improportionata, nec à Deo instituta.

Dividitur. 2. In tres species. Prima est ars notoria, qua ad scientiam aliquam repentè & sine studio acquirendum usurpantur media vana & improportionata, ut verba ignota, certæ preces, aliqua potio, &c. & tunc tribuatur dæmoni quod soli Deo convenit, scilicet infundere scientiam. Secunda est observantia sanitatum, qua ad sanandos morbos hominum vel animalium, aut vitam ac valetudinem conservandam adhibentur media vana,

& per se inania, ut certa signa, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, caracteres ignoti, &c. aut etiam remedia naturalia, sed quibus aliqua frivola seu vana adjunguntur tanquam necessaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptistæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum, vel schedarum verbis Evangelii inscriptarum cum vana circumstantia, ut si inserantur aliqua falsa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel si vis & efficacia precum constituatur in modo eas scribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora; vel si preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum adhibeantur cum certa persuasione obtinendi sanitatem aut alios effectus, putà non moriendi sine confessione, vitandi infortunii, &c. Tertia est observantia eventuum; qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid prosperi vel adversi, & inde actiones suas moderatur: ut si quis manè domo egrediens, pedem offendat, & ideò domum revertatur timens aliquid infausti; vel si quis credat aliquos dies esse infaustos, ideóque negotia omittat, alios verò faustos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis* 26, qu. 7. Nam cùm ista nullam habeant vim naturalem, vel supernaturalem ad ea mala vel prospera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, observantur ut signa vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & à Deo ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoscitur & fit vana observantia, 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim seu proportionem naturalem, nec à Deo per se vel Ecclesiam institutum est ad talem effectum aut communi usu fidelium approbatum; tunc enim non potest effectus expectari nisi à dæmone, cum Deus se vanis rebus non immisceat: ideóque tunc est saltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio, ut si quis gestet amuleta, ligaturas, involucra falsis caracteribus consignata, contra vulnera, vel subitam mortem, &c. 2. Si medio naturali vel supernaturali adjungatur aliqua res, vel circumstantia falsa aut vana tanquam necessaria & efficax: quia cum illa non sit verum medium, necesse est ut adhibeatur instar signi, quòd cùm non sit à Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cùm preces, vel verba sacra, aut reliquiæ usurpantur cum certa persuasione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cùm neque ex natura sua, neque ex promissione divina habeant vim infallibilem, & absolutam, effectus non potest infallibiliter expectari nisi à dæmone: ut si recitentur preces promittentes recitantibus mortis subitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim absolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus.* Secùs si proferantur verba Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum, nec vanum contineat, ad obtinendum aliquid à Deo, si saluti nostræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & absolutè infallibilem: hoc enim pium ac bonum est modò nulla vana circumstantia contaminetur. 4. Cùm ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur: ut si proferantur verba sacra ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia; & ideo ista referuntur saltem tacitè ad dæmonem, qui maximè cupit rebus vel verbis sacris honorari.

Quæst. VI. *Quid est Magia?*

Resp.

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent causam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt à miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & à solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industria humana absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis seu effectus: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simplicitur Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæst. VII. *Quale peccatum est Divinatio, & quævis observatio, ac Magia?*

Resp. Est semper de se mortale, à quo sola ignorantia invincibilis excusat, qualis non est in rudibus, qui moniti se ab iis non abstinent, vel qui in dubio ea exercent. Nec potest esse veniale ratione materiæ. *Est communis sententia. Prob.* 1. Ex Deuteron. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te . . . qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos.* 2. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. 2. *de sacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex astrolabio authorem furti inquirere voluit, etsi sine intentione invocandi dæmonem, gravissimè peccasse dicitur, & à ministerio altaris per annum integrum suspenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expressa, vel saltem implicita seu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per se ad id inutile, nec à Deo vel ab Ecclesia institutum, necesse est ut talis cognitio vel effectus expectetur à dæmone, & ejus ope obtineatur, cùm obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per se inutilis & improportionati, nec Deo, qui res illas vanas non instituit, nec iis utitur; nec à bonis Angelis, qui nil agunt nisi Dei jussu: unde tunc facto invocatur dæmon, à quo id expectatur, & cum ea initur quædam societas, usurpando ea quibus se immiscet, & cooperatur. Omnis autem invocatio, pactio, vel societas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoste, in quavis re, est graviter injuriosa Deo, & in ejus contemptum cedit, cùm homo relicto Deo ad hostem ejus infensissimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod est crimen læsæ majestatis divinæ, sicut in republica societas & commercium cum hoste Principis est crimen læsæ majestatis, præsertim si ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud 1. Corinth. 10. *Nolo vos socios fieri dæmoniorum.*

Nec obstat, quòd aliquis testificetur se renunciare omni pacto; quia reipsa facit contra suam testificationem, hoc ipso quòd medium vanum usurpat: nam facto ipso opem dæmonis implorat, & vult tacitum pactum, volendo uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum; cùm illud non possit expectari, nec obtineri nisi à dæmone, qui solus talibus rebus cooperatur, & se immiscet: testificatio autem facto contraria nil excusat, & est illusoria. Gravius tamen

crimen est, & invocatio & pactio sic explicita, cùm sit expressa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideóque in confessione explicari debet. *Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta quædam infidelis & dolosæ amicitiæ constituta penitus sunt repudiandæ & fugiendæ Christiano.* S. August. Lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 33.

Hinc mortaliter peccant. 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales consulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna consulunt seriò, vel cum scandalo: si autem joco tantùm, nec Fides adhibeatur, & scandalum absit, dicunt esse solùm veniale, quia superstitio non est perfecta nec seria. Obstat tamen, quòd consulens cooperetur peccato mortali alterius, ideóque mortaliter peccet, nisi uterque joco tantùm agat; nam tunc videtur peccare solùm venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tanquam certa, vel actiones suas secundùm eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent, etiam joci causa, sed ex quadam curiositate, ut experiantur quid casu accidat, quamvis putent totum esse vanum & futile; nam ii tentant experiri, an dæmon de facto se illis mediis immisceat: ergo tentant cum dæmone societatem habere, quod mortale est, etsi joco fiat. *Ita Castropal. la Croix* &c.

Quæst. VIII. *Quid est Maleficium?*

Resp. Est ratio nocendi aliis ope dæmonis, unde continet triplicem malitiam mortalem, scilicet contra Religionem, charitatem & justitiam. Duplex est. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria persona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte, &c. fitque multis modis, utendo vel causis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut signis: ut cùm imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in simili parte corporis, vel signa quædam aliorum corporibus vel vestibus applicando, quibus durantibus malè afficiuntur. Aliud est amatorium seu philtrum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantasiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit; quare qui philtro infecti in rem veneream consentiunt, verè peccant mortaliter.

Porrò maleficium tolli potest. 1. Exorcismis, oratione, pœnitentia, jejuniis, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Destructione seu combustione signorum, quibus annexum est pactum præcisè ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorcismis.* At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel superstitionem, cùm sit intrinsecè malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non sunt absolvendi, nisi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac dissolvant, & omnia signa, artis magicæ instrumenta, libros, schedas, ligaturas comburant, & damna illata resarciant. Quòd si chyrographum dæmoni dederint, non necesse est illud ab eo extorqueri, nam ad ejus destructionem sufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

IRreligiositas est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris

ſacris inhonoratur. Quintuplex eſt ſpecies, ſcilicet, blaphemia, tentatio Dei, ſacrilegium, ſimonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæſt. I. *Quid eſt Blaſphemia, & quotuplex?*

Reſp. Blaſphemia eſt locutio contumelioſa in Deum. Triplex eſt ſpecie diverſa, nempe hæreticalis, imprecativa, & mere dehoneſtativa.

Hæreticalis eſt ea, quæ hæreſim continet, & ſic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem & religionem. Fit vel attribuendo Deo id; quod ei non convenit: ut ſi dicatur tyrannus, crudelis, injuſtus, &c. Item, & miſerum Deum, vel de eo negando quod ei convenit: ut ſi dicatur non eſſe omnipotens, bonus, miſericors, non curare noſtra, non proſpicere rebus humanis, non omnia eſſe bene ordinata, dæmonem eſſe Deo meliorem, fideliorem, &c. vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium eſt, ut ſi dicatur dæmon aliquid creaſſe, vel mundum regere, &c.

Hinc hæreticalis eſt hæc Blaſphemia: *Denego Deum, Chriſtum*: quia denegatur Deo exiſtentia aut dominium: & iſta, *Denego Evangelia*; quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item ſi dicas, *Denego Deum, ſi hoc ita non eſt*: quia negare Deum etiam ſub conditione cujusvis objecti, eſt negare quod Deo proprium eſt, ſcilicet exiſtentiam à quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blaſphemiam expreſſus, tunc non committeretur hæreſis, ſed grave peccatum contra confeſſionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa eſt ea, qua quis Deo malum imprecatur; ut ſi dicas: *Utinam Deus non eſſet! non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus*, &c. Hæc odium Dei continent.

Merè dehoneſtativa eſt ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Viciſti Galilæe:* aut indignanter, irreverenter, irriſoriè, exprobrativè, contumelioſè nominatur Chriſti mors, caput, vel ſacramenta, myſteria, ut cùm ex ira profertur contumelioſè Mors Dei: nam iſta tunc dicuntur de Deo tanquam contemptibilia, & vituperabilia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur; cap. *Si quis.* 22. quæſt. 1.

Revocantur ad blaſphemiam alia ſigna contra Deum, licèt verba non adſint, ut in cœlum ſpuere, infrendere dentibus, &c. Item blaſpemiæ ſunt vituperia & verba contumelioſa tum contra res ſacras, cùm ad Deum eorum authorem redundent: tum contra Sanctos (quia, ut ait S. Thom. quæſt. 13. art. 1. ſicut Deus in Sanctis ſuis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blaſphemia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet ſpecialiter; cùm habeant eximiam ſanctitatem, quæ eſt excellentiſſima divinæ naturæ participatio:) & ad hoc ſufficit virtualis habitudo ad Deum. Quare cap. 2. *de maledict.* graviter punitur: *ſi quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum ſuorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blaſphemiam publicè relaxare præſumpſerit.*

Imò blaſphemia eſt maledicere creaturis irrationabilibus quatenus ſunt creaturæ Dei, vel ejus inſtrumenta, ut tempeſtati: nam iis maledicere ſub ea ratione eſt maledicere Creatori. *S. Thom. quæſt.* 76. *art.* 2. Blaſpemia tamen immediatè in Deum prolata gravior

vior est quàm in Sanctos: nam gravius est Deum in seipso contumelia afficere, quàm repræsentatum in Sanctis: & in his quàm in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directè opponitur, alia est cordis, seu merè interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. *Ita S. Thom. quæst. 14. art. 1.*

Quæst. II. *Quale peccatum est blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positivè deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blasphemia, quæ ponit in excelsum os suum*, ait S. Hieron. Lib. 7. in Isa. cap. 18. Hinc illud Psalm. 36. *Maledicentes ei disperibunt.* Et in lege veteri morte puniebatur, Levit. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.*

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi; sed virtualis & interpretativa sufficit, nempè cùm quis liberè profert ea, quæ ex propria significatione vel communi apprehensione, & ex modo proferendi, aliisve circumstantiis, Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat sine ullo pravo in Deum affectu, sed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per se tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipsa gravis est irreverentia, & inhonoratio Dei assumere verba ei contumeliosa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria esset, si hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi vel ex animo in Deum irato: & tunc sæpè conjungitur cum odio saltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blasphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari ut plura peccata specie diversa. Nam prior præter irreligiositatem seu contumeliam Dei, continet malitiam hæresis, si adsit assensus internus; vel si desit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: posterior verò malitiam odii Dei contra charitatem Dei. Item blasphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra solum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, semper habet duplicem malitiam; unam contra duliam, quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam supernaturalem creatam; & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipsum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licèt non intendatur irreverentia Dei, sufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imò blasphemiæ contra B. V. differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos, cùm hyperdulia, qua colitur Dei Mater, specie differat à dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diversitatem maximam excellentiæ, in qua fundatur cultus Deiparæ. Blasphemiæ verò in alios Sanctos omnes pertinent ad eandem speciem, cùm sint omnes contra duliam. *Ita Delugo.*

Nota. 3. Qui habet consuetudinem blasphemias proferendi, vel sibi, aut aliis dæmonem aut grave malum imprecandi, tenetur sub mortali efficaciter proponere, & seriò conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens, id omittit: quia vult

vult saltem interpretativè permanere in morali periculo peccandi, cùm pravus habitus ad similes actus vehementer pertrahat, & pariat necessitatem moralem peccandi. Et quandiu eam consuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blasphemiæ omnes, quas ex ira aliqua, aut alio passionis motu, etsi sine advertentia ad verborum sensum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi.* Quia sunt sufficienter voluntariæ ac liberæ in causa non retractata, & quam emendare non curat. Quòd si contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, subinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excusatur à culpa: quia blasphemiæ illæ impetu naturali effusæ, non sunt voluntariæ nec in se, nec in sua causa, cùm consuetudo, ut supponitur, efficaciter retractata sit, eam, quantùm potest, emendare conetur. *Quicumque vero blasphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingat; eundemque deferre, vel notificare apud Judicem Ecclesiasticum seu Sæcularem intra triduum debeant*, ait Leo X. in Concil. Lateran. V. Sess. 9. (*a*)

Nota.

(*a*) SS. N. D. BENEDICTUS XIV. singulari studio, atque zelo nefarium Blasphemiæ scelus ex Ecclesiastico statu eliminare contendens, præter pænas, quas pro compescendis in Urbe Blasphemiis præscripsit, *Brevi*, quod incipit, *Ad execrabile Blasphemiæ scelus &c.* Congregationi Venerabilium S. R. E. Cardinalium in tota Republica Christiana Generalium inquisitorum adversus hæreticam pravitatem injunxit, quatenus hortarentur Ecclesiastici status Archiepiscopos, & Episcopos, seu Ordinarios quoscunque, ut ipsi alicui Archiconfraternitati, seu Confraternitati sub quolibet titulo, seu invocatione canonicè erectæ, & institutæ, in qua viri, tum doctrina, tum pietate præditi adscripti reperiantur, nonnullas regulas, seu constitutiones à S. Carolo Borromæo pro Congregatione, seu Confraternitate Correctorum earundem Blasphemiarum sancitas, præscriptas, & accommodatas unire satagant, studeant, & adnitantur. Ut autem Confratres ad præfatas Regulas observandas excitet, indulgentiam plenariam largitur.

Primò. Omnibus & singulis virilis sexus, qui dictas Confraternitates in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si verè pœnitentes, & confessi Eucharistiam sumpserint.

Secundò. Tam descriptis, quàm pro tempore describendis Confratribus, in cujuslibet eorum mortis articulo, si verè pœnitentes, & confessi, ac sacra Communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem contriti nomen Jesu, ore si potuerint, sin minus corde, devote invocaverint.

Tertiò. Iisdem contritis, confessis, & Eucharistia refectis, si Ecclesiam, seu Capellam, vel Oratorium suarum respectivè Archiconfraternitatum, seu Confraternitatum in tribus anni festis diebus per Ordinarium semel tantùm eligendis, ac specificandis à primis Vesperis usque ad occasum Solis devotè visitaverint, & ibi pro Christianorum Principum concordia, Blasphemiæ, & hæresum extirpatione &c. pias ad Deum preces effuderint.

Quartò. Eandem indulgentiam impertitur omnibus utriusque sexus Christifidelibus, qui supra dicto modo, Ecclesiam, seu Ecclesias, à dictis Ordinariis designandam, seu designandas, in qua, seu quibus de eorundem Ordinariorum licentia in quatuor anni feriatis, vel non feriatis, seu Dominicis diebus per ipsosmet Ordinarios specificandis devotè visitaverint.

Demum centum dies de injunctis, seu quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxat, si Congregationibus seu publicis, seu privatis suarum Confraternitatum interfuerint, si devium ad viam salutis reduxerint, vel pietatis, charitatisque Opus pro Blasphemiæ vitio evellendo exercuerint, si demum interfuerint concionibus, seu prædicationibus ter in anno contra execrabile Blasphemiæ scelus faciendis, juxta S. Caroli Borromæi regulas, quas italico idiomate, ut missæ sunt ad Ordinarios, subnectimus.

Nota. 4. Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jesu! Deus bone*, &c. licèt non sit blasphemia, est tamen vana usurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra Religionem. Nam sanctum & terribile nomen Domini usurpare sine reverentia ac pietate, sed tanquam modum loquendi, est habere illud tanquam aliquid profanum, ideóque est irreverentia. Unde prohibetur Eccli. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*, id est, à peccato irreverentiæ contra eos.

Nota.

REGOLE

Per li Fratelli Corretori delle Bestemmie.

Primo. Tutte le Persone, che saranno aggregate a questa Confraternità dovranno riconoscere per loro Capo l'Ordinario, e suoi Successori, proccurando d'impiegare ogni loro opera, e studio per adempire tutte quelle cose, le quali saranno loro proposte per l'avvanzamento di un' opera sì lodevole, e santa.

Secondo. Dovranno tutti congregarsi in quel luogo, ed in quelle giornate, che saranno destinate dall' Ordinario, o dal Guardiano, e Capo della stessa Congregazione, affine di conferire circa i mezzi più facili, e propri per l'estirpazione di un simil vizio, e di stabilire i giorni, ne' quali dovranno li Fratelli, che saranno prescelti, coperti con il cappuccio, quando l'Ordinario così creda più espediente, andare a due per due in giro per la Città, e Luoghi affine d'invigilare alla fraterna, e caritativa correzione de' Bestemmiatori.

Terzo. Avranno l'avvertenza di non lasciar mai senza questa Pia Opera le giornate di festa, nelle quali il Popolo è più numeroso, e pur troppo accadono maggiori scandali, girando sopra tutto per le Botteghe, Osterie, Bettole, e Ridotti.

Quarto. Quando sentiranno qualche Bestemmia, pregheranno il Bestemmiatore (anche inginocchiandosi avanti di lui, se ciò stimeranno opportuno, o necessario) di ricordarsi, che Iddio è il suo Creatore, è Benefattore, e che gli ha dato la lingua per lodarlo, o ringraziarlo, e non per disprezzarlo, e maledirlo, dicendogli poche, e pesanti parole con tutta la carità, e sommissione.

Quinto. Distribuiranno nel giro, che anderanno facendo per tutte le Botteghe, e Case un Ricordo stampato del tenore, che s'inferisce nel fine delle presenti Regole.

Sesto. Sara cura del Prelato di destinare trè giorni dell'anno in trè diverse Chiese per le Prediche da farsi contro il suddetto Vizio della Bestemmia col precedente invito stampato, ed affisso, ed avrà particolare attenzione, che da Sagri Oratori si persuadano gli Ascoltanti a correggere caritativamente i Delinquenti, e a denunziarli in caso, che non giovino le ammonizioni.

Settimo. Saranno obbligati li medesimi Fratelli di esortare con dolcezza, ed a tempi opportuni li Padri di Famiglia, Maestri di Scuola, Mercadanti, Capi delle Arti, e qualunque ordine di Persone ad invigilare, perchè li loro Figli, Scolari, Servidori, ed Operari non bestemmino, correggendoli, castigandoli, e denunciandoli a' Superiori, e ad impedire, che non conversino con Gente di simil vizio, e senza timor di Dio.

Ottavo. Dovranno li Confratelli essere li primi a dar buon' esempio nel parlare modesto, nell' esemplarità de' costumi, e nell' umiltà, e mansuetudine per ricavar profitto nella correzione degli altri.

Nono. Faranno ogni trè mesi una Comunione Generale in quella Chiesa grande, e capace di maggior numero di Popolo, che sarà dal Prelato destinata a tale effetto, ed anche in questa occasione si farà una breve esortazione per confermare il Popolo ne' santi proponimenti di fuggire questo vizio esecrando.

Decimo. Finalmente siccome questi Confratelli dal canto loro con santo coraggio adempiranno le proprie incombenze, così dovranno gli Ordinari, e Governatori con pubblico Editto provvedere, che se alcuno avrà ardire di motteggiare, disprezzare, o rispondere ingiuriosamente a qualunque Fratello, che non carità lo corregga, sarà severamente, ed irremissibilmente anche per la prima volta punito con trè tratti di corda da darsi in pubblico, se sarà Uomo, e della Galera anche perpetua quante volte

alle

Nota. 5. Aſſidua nominatio dæmonis licèt ſine imprecatione, ſed per modum loquendi, cùm Chriſtianum non deceat, omnino vitanda eſt: & ratione ſcandali poteſt eſſe grave peccatum, notat *Layman.*

Quæſt. III. *Quid eſt tentatio Dei, & quale peccatum?*

Reſp. 1. Tentatio Dei eſt dictum vel factum vel omiſſio ad capiendum experimentum divinæ alicujus perfectionis, ut potentiæ, bonitatis, &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium à Deo temerè expectatum. Deus autem tentatur dupliciter. 1. Expreſsè cùm ex directa intentione experimenti ſumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur: ut ſi petatur miraculum, ut innoteſcat Dei potentia, vel ejus in aliqua re voluntas, omiſſis aliis mediis; vel ſi quis in puteum ſaliat ad explorandam Dei in ſe providentiam. 2. Implicitè, & interpretativè, quando etſi non intendatur tale experimentum, id tamen fit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile niſi ad explorandam aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem, ut ſi quis nolit uti mediis ordinariis, vel à Deo inſtitutis, ad aliquid quod optat, ſperans id à Deo ſolo, v. gr. ſanitatem ſine remediis, conſervationem vitæ ſine cibo & potu: vel ſi quis velit docere aut concionari ſine ullo ſtudio, &c. Huc etiam pertinent eæ probationes juſtitiæ vel innocentiæ, quæ fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter, &c. damnatæ, cap. *Mennam*, 2. quæſt. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen iſta fierent ex intentione experiendi, an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, eſſet tentatio Dei expreſſa.

Reſp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur, Deut. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Eſtque per ſe peccatum mortale, ſive fiat expreſse ac directè; nam velle expreſsè aliquam Dei perfectionem explorare, eſt magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia; ſive fiat indirectè & tacitè; nam gravis eſt in Deum irreverentia, quòd vilis creatura negligat ac reſpuat ordinaria divinæ providentiæ media, velitque ſaltem interpretativè, ut Deus ad nutum illius ſine neceſſitate leges providentiæ immutet. Item mortale eſt ex ſola curioſitate petere miraculum: nam eſt agere cum Deo tanquam cum ludione, ac curioſitatum fautore, & velle ut ſua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod ſummam Dei ſapientiam ac majeſtatem valde dedecet.

---

alle parole ſi uniſſero gli inſulti, ed alla fruſta, e carcere perpetuo, ſe ſarà Donna; oltre le pene pecuniarie da applicarſi à' Luoghi Pii ſecondo la qualità, e grado delle perſone delinquenti.

Undecimo. Queſta Confraternità (laſciando fermo ad arbitrio dell' Ordinario il Titolo di quella, alla quale ſara unita) riconoſcerà per Protettrice la Santiſſima Vergine, ed il Santo Angelo Cuſtode recitando ogni volta, che dovrà adunarſi, le Litanie con l'Orazione: *Concede miſericors Deus fragilitati noſtræ præſidium &c.* e per trè volte l' Orazione. *Angele Dei &c.* al Santo Angelo Cuſtode, con il Salmo: *Laudate Dominum omnes gentes*: e l'Orazione: *Deus qui culpa offenderis, pœnitentia placaris.*

Ricordo da diſtribuirſi in tutte le Botteghe, e Caſe.

FRATELLI DILETTISSIMI ASTENETEVI DALLE BESTEMMIE.

Con ricordarvi.

Primo. Che Dio vi ſente.

Secondo. Che Dio preſto vi ha da giudicare ſopra ogni parola, multo più ſopra le Beſtemmie.

Terzo. Che Dio vi ha dato la lingua per lodarlo, e benedirlo, e non per offenderlo, e diſprezzarlo.

Quarto. Che ſe vi abuſate del Nome di Dio in vita, non ſaprete, e non potrete invocarlo per voſtro ajuto in morte.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem, ut si quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque est etiam contra charitatem propriam, ut si conjuncta sit cum periculo vitæ, aut gravis læsionis. Licet tamen petere à Deo miraculum ad bonum finem, vel ex speciali ejus inspiratione, vel si necessitas justa, aut pia utilitas adsit, quando omnia media ordinaria non sufficiunt, modò id petatur cum humilitate, & res tota divinæ voluntati committatur: nam tunc nulla est irreverentia in Deum.

Quæst. IV. *Quid est Sacrilegium, & quotuplex?*

Resp. 1. Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacræ, hoc est, rei Deo dicatæ, sive ad Dei cultum specialiter destinatæ. Violatur autem res sacra, cùm aliquid fit, quod peculiariter sanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, seu Deo in illa debitæ repugnat: sive violatio rei sacræ est quælibet irreverentia in illam.

Resp. 2. Cùm triplicis generis sit res sacra, scilicet persona, locus, & res aliæ, idcircò tres sunt sacrilegii species, personale, locale & reale.

I. Sacrilegium personale est, quò indignè tractatur persona sacra, ut Clericus, vel Religiosus. Quod fit quatuor modis. 1. Eos injustè percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injustè exercendo, contra privilegium Canonis, *Si quis suadente.* 2. Eos subjiciendo tribunali sæculari contra privilegium fori. 3. Imponendo eis tributa, vel onera publica sine legitima authoritate contra immunitatem Ecclesiasticam: nam hæc privilegia eis concessa sunt intuitu religionis. 4. Omne peccatum contra castitatem à Religiosis, vel Clericis sacro ordine insignitis commissum, & sacrilegium: quia per votum corpus suum & animam specialiter Deo consecrarunt quoad fugam omnis actus venerei. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipsis peccant, cùm ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio est sacrilegium: nam eo ipso quòd res per votum Deo dicata est, jam est jure divino ad Dei cultum destinata, ideóque sacra. *Cajetanus, Azor, Bonacina, Lessius, & alii.*

II. Sacrilegium locale est violatio loci sacri, ut templi & cœmeterii. Qualis est omnis actio irreverentiam loci includens, aut specialem habens cum sanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, sive ex natura sua, sive ex prohibitione Ecclesiæ, videlicet.

1. Effractio, spoliatio, incensio Ecclesiæ, eversio altaris, cap. 22. *de sent. excomm.* 2. Homicidium, effusio illicita sanguinis aut seminis humani, sepultura excommunicati non tolerati, aut non baptizati: nam his polluitur locus sacer. 3. Usus profanus Ecclesiæ tanquam vulgaris loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divini officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ majestatis offendere, cap. *Decet de immun. in 6.* Ex Conc. gener. Lugdun. II. à quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei è loco sacro, ubi lex asyli viget. 5. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex cap. *Quisquis.* 27. quæst. 4. ubi Joann. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.* Ubi autem lex non distinguit: nec nos distinguere debemus;

sed

ſed generaliter & indiſtinctè accipiendum eſt, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Eccleſiæ pertinet, ut res omnes in ea poſitæ à furtis & injuriis ſint liberæ. *Ita Suarez*, *Layman*, *Reginald*, *Filliucius* aſſerens eſſe communem, 6. Convivia cap. 4. diſt. 42.

III. Sacrilegium reale eſt indigna tractatio rei ſacræ diſtinctæ à perſona & loco. Res autem illæ dicuntur ſacræ, quæ vel ſanctitatem producunt, ut Sacramenta, vel quæ ſacra ſignificant, ut verba Scripturæ; vel quæ ſacra repræſentant, ut imagines Chriſti & Sanctorum, item cæremoniæ ſacræ; vel quæ ſunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ; vel quæ ad cultum Dei, & ejus miniſtrorum ſuſtentationem, uſusque pios ſunt conſecrata, ſeu deſtinata, ut vaſa ſacra, ornamenta: item bona temporalia Eccleſiæ, cap. 4. *& ſeq.* 17. qu. 4. &c. *Nulli.* 12. qu. 2. Et ex Conc. gener. Later. II. cap. 10. & alibi.

Porro etiam ſola omiſſione committitur ſacrilegium, ut ſi Chriſma, vel SS. Euchariſtia non ſatis cuſtodiatur clavibus adhibitis: vel ſi vaſa ſacra, corporalia, pallæ, veſtimenta, altaria, & ſimilia non ſint ſatis munda aut decora, ex cap. 1. & 2. *de cuſtod. Euchar.* vel permittantur ſpecies corrumpi in pixide, &c.

Cùm autem in iis rebus diverſæ ſint habitudines ad ſanctitatem, ſeu diverſa ſit ratio ſanctitatis; ideo diverſas conſtituunt ſpecies rerum ſacrarum; & ſic earum violationes ſunt ſacrilegia diverſæ ſpeciei. Leſſius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Feſtos, eo quòd ſint menſura actionum ſacrarum & ad illas deſtinati; quamvis alii dicant violationem feſti non eſſe ſacrilegii, ſed quandam irreligioſitatem.

Hinc ſacrilegium reale eſt indigna adminiſtratio, vel ſuſceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vaſorum ſacrorum; ut ſi quis utatur calice ad potandum, ornamenta ſacra ad uſus profanos adhibeat; abuſio verborum Scripturæ non ſolùm ad errores confirmandos, ſed etiam ad res profanas; unde *Concil. Trident. ſeſſ. 4.* verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & ſententias ſacræ Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, &c. Item invaſio bonorum ſive mobilium, & jurium Eccleſiæ; ſuppreſſio piorum legatorum, defraudatio decimarum, &c. nam hæc ad Dei cultum data ſunt, ideóque Deo dicata.

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt Sacrilegium?*

Reſp. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, quia per illud Deus in rebus ſacris inhonoratur; irreverentia enim rei ſacræ illata redundat in ipſum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum deſtinata eſt. Præterea ratio ipſa dictat ſancta ſanctè & reverenter tractanda eſſe. Eſt autem tantò gravius crimen cæteris paribus, quantò res quæ violatur, eſt ſanctior & ſacratior. Poteſt tamen eſſe veniale ob levitatem materiæ, ut ſi unus aſſis in Eccleſia ſurripiatur.

Porrò cùm ſacrilegium novam ſpeciem peccati conſtituat ratione ſpecialis deformitatis oppoſitæ religioni, debet ſemper exprimi in confeſſione. Hinc circumſtantia perſonæ ſacræ in luxuria, & loci ſacri in furto, declaranda eſt: nam utrumque continet duplicem malitiam ſpecie diverſam, unam contra religionem, alteram contra caſtitatem vel Juſtitiam. Imò quia omnia ſacrilegia non ſunt ejuſdem ſpeciei infimæ, nec gravitatis, de-

bet quoque exprimi, in qua re fuerint commissa.

Quæst. IV. *An omne peccatum in loco sacro commissum contrahit speciem sacrilegii?*

Resp. 1. Certum est contrahere, si sit specialiter ab Ecclesia prohibitum in loco sacro, quales sunt actus supradicti: quia quod prohibetur fieri in loco sacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur specialiter virtuti religionis.

Resp. 2. Omne peccatum saltem externum in Ecclesia commissum, contrahit inde malitiam sacrilegii. Quia tale peccatum repugnat sanctitati loci Deo consecrati, & propriæ ejus institutioni, quæ est ut Deus in eo piè colatur. Nam est per se & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimverò si actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad usum Templi, violat sanctitatem loci, & ideo, *Matth. 21.* prohibetur à Christo, qui ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, quia Templum est *domus orationis*, hoc est solis actionibus piis destinatum; à fortiori actus per se malus factus in loco sacro sacrilegium est. Præterea à Concil. generali Lugdun. cap. *Decet*, prohibentur in Ecclesia quæcunque possent oculos divinæ Majestatis offendere.

Multi verò id negant de actu merè interno: quia, inquiunt, nullam habet relationem ad locum sacrum utpote sensibilem, nec proinde repugnat ejus sanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.
De Simonia.

Quæst. I. QUid est Simonia?

Resp. Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Sic dicta est *à Simone Mago*, quòd ille primus in nova lege hoc crimen admiserit volendo emere dona Spiritus sancti.

Dicitur 1. *Studiosa voluntas*, id est, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi, vel vendendi*, hoc est, commutandi pretio temporali, sive non gratis dandi aut accipiendi, sed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive sit nominatus, sive innominatus, ut docent *omnes cum S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 1. ad 5.* Quare sufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æstimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundùm omnes cum S. Greg. cap. *Sunt.* 1. qu. 1. & *S. Thom. qu. cit. art. 5.* Simoniæ pretium triplex est. 1. Munus ab obsequio, id est, quodvis obsequium, servitium, ministerium in rebus temporalibus præstitum, vel præstandum: ut si quis alteri beneficium conferat pro eo, quod ejus negotia gesserit, &c. 2. Munus à manu, scilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æstimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remissio debiti, jus aliquod, &c. 3. Munus à lingua, nempe favor, patrocinium, intercessio, adulatio, laus, commendatio apud alium, &c. Nam hæc sunt pretio æstimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut si quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipso beneficium petat, eum laudet, ac commendet, &c. Hinc cap. *Salvator.* 1. quæst. 3. *Qui res ecclesiasticas munere linguæ, vel indebiti obsequii, vel pecunia largitur vel adipiscitur, simoniacus est.* Nam in his casibus commutatur saltem æqui-

æquivalenter & moraliter ſpirituale vel ſpirituali annexum pro temporali; quod eſt virtualiter vendere ſpirituale; & interventu rei temporalis acquiritur ſpirituale.

4. *Spirituale*, id eſt, res vel actio ſacra ſeu ad ſalutem animæ ſpecialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus ſancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis poteſtas ſupernaturalis, ejusque uſus, ut omnis actus ordinis vel jurisdictionis Eccleſiaſticæ. Hinc concio, exhortatio, catecheſis facta à miniſtro Eccleſiæ eſt materia ſimoniæ, cùm ad ſalutem animæ immediatè ordinetur. Secùs, de munere, & actu docendi Theologiam: quia Theologia licèt verſetur circa objectum ſupernaturale, poteſt propriis viribus acquiri, & actio eam docendi per ſe primò non ordinatur ad animæ ſalutem, neque immediatè dirigitur ad movendam voluntatem.

5. Per *ſpirituali annexum* intelligitur id, quod ad ſpirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Poteſt autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod ſupponitur præſentationi ad beneficium, altaria, vaſa ſacra, quæ antecedenter ordinantur ad ſacrificium Miſſæ, & ei præſupponuntur: vel concomitanter, ut labor intrinſecus & neceſſarius adminiſtrationi Sacramentorum: vel conſequenter, ut proventus beneficii, qui ſupponit officium divinum.

Nota. Allata definitio ſtrictè eſt ſimoniæ juris divini, non ſimoniæ juris Eccleſiaſtici ſaltem omnis: nam non convenit ſimoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & reſignationibus factis ſine authoritate Superioris citra temporale pretium. Sic autem poteſt generatim ſimonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptatio rei ſpiritualis, vel ſpirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei ſacræ.

Porrò id in ſpiritualibus, eſt ſimonia, quod in temporalibus uſura; & ſicut datur uſura palliata, ita & ſimonia.

Quæſt. II. *An ad ſimoniam requiritur intentio formalis, dandi, vel accipiendi rem temporalem, ut pretium rei ſpiritualis?*

Reſp. Neg. ſed ſufficit voluntas dandi vel accipiendi ſpirituale non gratuitò, ſed pro temporali, ſive ut pretio vel compenſatione, ſive motivo ſaltem principali. Item ſufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, ſeu commutandi ſpirituale pro temporali, incluſa in voluntate obtinendi ſpirituale per temporale, & viciſſim.

Prob. Quia. 1. Simon Magus, *Actor.* 8. damnatur quòd præcisè obtuliſſet pecuniam eo fine, ut acciperet poteſtatem conferendi Spiritum ſanctum: *Et quòd exiſtimarit donum Dei pecunia poſſideri*, hoc eſt, acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de ſimon.* dicitur ſimoniæ reus, qui ſine ullo pacto donationem facit *ea intentione, ut per temporalia bona quæ offert, ſpiritualia valeat adipiſci.* Et Conc. gener. Later. I. cap. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri.* Et Conc. gener. Later. II. Can. 2. vetat beneficium vel aliquid ſpirituale per pecuniam acquiri, *Quoniam ſimoniacum eſt.* Item c. *Ex multis.* 1. q. 3. Alexander II. ait: *Calcedonenſe Concilium condemnat eos, qui Eccleſiæ beneficium interventu pecuniæ acquirunt.* 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Dare temporale pro ſpirituali non eſt ſimonia, quando temporale non datur tanquam pretium, ſed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi ſpirituale, vel etiam quando temporale ſit ſolùm gratuita compenſatio pro ſpirituali,*

rituali, aut econtra. 4. Per hoc tractatur res ſpiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Chriſti, *Gratis accepiſtis, gratis date.* 5. Tunc moraliter loquendo & in æſtimatione prudenti temporale reipſa ſe habet ut pretium, cum non detur alio titulo, quàm ad obtinendum ſpirituale, nec conferatur ſpirituale niſi ad temporale conſequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam ſententiam iniquam, dicitur emere juſtitiam; & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere juſtitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium, & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit: & verè tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo ſubtilitatis metaphyſicæ peritus poſſet unquam ſimoniam admittere; & aperiretur via latiſſima ſimoniæ.

Aliud eſt cùm datur temporale per modum ſtipendii & ſuſtentationis; nam datur in ſubſidium neceſſarium ad ſuſtentationem perſonæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni ſibi quæſtuoſæ vacare non poteſt. Lex enim naturalis poſtulat, ut ſuſtentatio, ſpectato perſonæ ſtatu, ſuppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus eſt.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt ſimonia?*

Reſp. Dividitur. 1. In eam, quæ eſt juris divini, & in eam quæ juris humani. Prior eſt ea, quæ ideò prohibita eſt, quia mala eſt ex natura ſua. Talis eſt emptio vel venditio etiam virtualis rei aut actionis ſacræ; nam recta ratio dictat rem ſacram indignè ac irreverenter tractari hoc ipſo quòd datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur facto, ſicque deprimitur. Simonia juris humani eſt ea, quæ ſolùm mala eſt quia prohibita eſt; ſive eſt pactio, aut commutatio, aut acceptio, quæ ex natura ſua non habet malitiam ſimoniæ, ſed ſolùm ex prohibitione Eccleſiæ facta ex motivo Religionis, ſeu intuitu reverentiæ erga res ſacras. Nam ita facit ut objectum ſuum ſit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur; ſic communio à non jejuno facta eſt ſacrilegium, quia Eccleſia ex motivo reverentiæ vetuit ſumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. In mentalem, conventionalem, realem, & confidentialem.

Simonia mentalis non eſt præcisè nudum propoſitum committendi ſimoniam, nam hæc dicitur purè mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, ſeu merè internum; ſed eſt actio externa facta ex intentione ſimoniaca exteriùs non apparente: ſive eſt datio vel acceptio rei ſpiritualis pro temporali, vel pro ſpirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut ſi quis ſerviat Epiſcopo hac intentione, ut pro obſequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem eſt vera ſimonia, & ejusdem ſpeciei coram Deo cum ſimonia reali, ex cap. 34. *de ſimon.* Dicitur *mentalis*: quia licèt externum actum ſeu effectum habeat, malitia tamen ſimoniæ non apparet exteriùs, ſed in mente manet.

Conventionalis eſt pactio ſimoniaca expreſſa, vel tacita ſeu implicita, ſed nondum tamen executioni mandata ſaltem ab utraque parte. Nam alia eſt purè conventionalis, quæ neutra ex parte completa eſt, alia conventionalis mixta & ſemirealis, quæ ex una tantùm parte completa eſt, ut ſi poſt pactionem initam conferatur ab uno beneficium, ſed ab alio non detur temporale, vel econtra: unde participat aliquid de reali.

Realis

Realis est pactio simoniaca ex utraque parte completa saltem inchoatè: quod addo, quia ad simoniam realem sufficit solutio partis pretii cum receptione rei spiritualis vel spirituali annexæ.

Simonia confidentiæ est, cùm quis alteri beneficium procurat, eligendo, præsentando, postulando, resignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc est, cum pacto expresso vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando resignet procuranti vel alteri, aut ut pensionem vel fructus aliquos ex eo præstet. Hæc simonia graviter prohibetur à Pio IV. Bulla 85. & à Pio V. Bulla *Intolerabilis.* Dicitur *confidentialis,* eò quod procuratio beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficium ipsum, vel fructus illius, pensiove expectatur.

Quatuor modis committitur. 1. Per accessum, ut cùm Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri ea conditione, ut quàm primùm capax fueris, illud accipias.

2. Per ingressum, ut cùm quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem, alteri resignat eo pacto, ut illud postea ingrediatur, si iste moriatur, vel dimissurus sit.

3. Per regressum, cùm quis beneficium à se possessum alteri resignat ea conditione, ut iste sibi vel alteri idem beneficium resignaturus sit convenienti tempore.

4. Si præsentans, resignans, conferens, &c. paciscatur expresse vel tacitè, ut pensio vel pars fructuum beneficii sibi vel alteri detur. Porrò ad hanc simoniam requiritur ut accessus, ingressus & regressus sint in idem beneficium. Hinc qui resignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod possidet, dimissurus sit in favorem tertii, non est reus simoniæ confidentialis, sed conventionalis, vel realis.

Quæst. IV. *Quibus casibus est Simonia juris divini, ideóque indispensabilis?*

Resp. Ea generatim prohibentur ut simoniaca jure divino, naturali & positivo, quæ cùm sint spiritualia, vel spiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim verò sequentia.

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus supernaturalibus, donis Spiritus sancti, Sacramentis, Reliquiis sacris, quavis potestate spirituali sive ordinis sive jurisdictionis, ejusve actu, prælatura Religiosorum, jure eligendi, usu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, missa, concione, quavis functione spirituali, &c. *Ita omnes.* Nam hæc omnia ad finem supernaturalem per se primò ordinantur; & supposita fide, recta ratio dictat res sanctas sanctè esse tractandas; & res supernaturalis ordinis, ideóque inæstimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indignè tractari, si commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio ecclesiastico etiam simplici, & solùm quoad jus percipiendi fructus temporales. *Est communis Theologorum sententia,* teste *Suarez. Prob.* tum ex cap. *Salvator.* 1. qu. 3. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita est connexum officio spirituali, ut non possit obtineri nisi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, est jus tales fructus obtinendi ministerio spirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim est propter officium, ex cap. ult. *de rescript. in 6.* & ex Conc. Trid. Sess. 21. c. 3. *Cùm beneficia ad divinum cultum, atque ecclesiastica munia sint constituta:* Ita ut jus percipiendi reditus necessariò & ex justitia debeatur, & acquisitum sit ei, qui habet titulum, id est, potestatem exercendi tale ministe-

nisterium spirituale, propter quod fructus sunt destinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non potest, quin vendatur primario & directè jus exercendi officium spirituale, & ipsum officium, ex quo hoc jus provenit, ex cap. *Si quis.* 1. qu. 3. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.* Quare etsi non teneris dare beneficium alteri, tamen si conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum subtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 4. Nec obstat, quod calix consecratus emi possit ratione materiæ. Nam ex S. Thom. hæc est disparitas, quia calix consecratus spirituali annexus, est antecedenter, seu non præsupponit spirituale, sed ei advenit spirituale, nempe consecratio. Unde non ita pendet à spirituali, ut eo vendito vendi censeatur spirituale. Idem dic de jure patronatus. Et jus percipiendi reditus ecclesiasticos fundatur in spirituali, & illud præsupponit, ita ut competere non possit, nisi ei, qui habet titulum seu potestatem spiritualem exercendi nomine Ecclesiæ ministerium spirituale, propter quod fructus destinati sunt.

Potest tamen Papa ex plenitudine potestatis, titulum seu jus officii spiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Ecclesiæ necessitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii separatum à titulo nil haberet spirituale, nec proinde ejus distractio esset simoniaca.

Idem est de commenda clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea est spirituale ministerium, cui temporale commodum consequenter annexum est.

3. Omnis transactio in beneficiis, vel aliis rebus spiritualibus, facta compensatione cum re propriè temporali: nam tunc spirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non solùm pro receptione seu admissione ad religionem; ut patet, (nam hæc est quid spirituale, cum ex se ordinetur ad animæ salutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) sed etiam pro sustentatione ingredientis Religionem, quando bona Monasterii sufficiunt. *Ita multi.* Quia jus vivendi ex bonis Religionis est ex institutione Ecclesiæ & mente fundatorum; annexum promissioni, sicut jus percipiendi reditus annexum est admissioni ad canonicatum: ita ut illud nequeat obtineri nisi ratione professionis, quæ est quid spirituale. Nam Monasteria sunt dotata, & authoritate Ecclesiæ sic instituta, ut homines ibi adscripti liberiùs Deo vacarent, & assiduè pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipso competit ei, qui sit membrum communitatis per professionem: nam bona communitatis per se destinata sunt usui omnium ejus membrorum, quæ sunt ipsamet communitas. Ergo nihil exigi potest pro jure vivendi ex bonis Monasterii, quin exigatur pro ipsa professione, ex qua provenit hoc jus, quod est spirituale, vel saltem spirituali annexum. Quemadmodum igitur non potest citra simoniam juris divini in beneficio conferendo vel resignando vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum spirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe spirituale non relinquat invenditum, ex Canon citat. ita etiam non potest vendi jus utendi bonis temporalibus Monasterii propter ejus connexionem cum ipsa professione Religiosa, in qua fundatur. Præterea admissio

admiſſio in Religionem eſt admiſſio ad omnia jura Religioſorum, inter quæ eſt jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexand. III. cap. *Non ſatis.* Innocent. III. cap. *Dilectus.* Et Conc. general. Lateran. IV. cap. *Quoniam de Simonia* id graviter prohibent, in hoc juris divini naturalis obſervantiam præcipiunt.

Si autem Monaſterium ſit pauper, nec poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia exigere aliquid ab ingredi volentibus, quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, ſed ut habeat Monaſterium, unde ei poſſit providere, & ut alii Religioſi non careant neceſſariis, ad quæ jus jam acquiſitum habent. Ita *S. Thom. in 4. diſt. 25. qu. 3. art 2. ad* 7. ſed erit injuſtitia & ſimonia, ſi quid ampliùs exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam ceſſat ratio allata quoad exceſſum. Quod tamen eſt intelligendum moraliter, nec conſiſtit in indiviſibili.

Nec obſtat, quòd dicitur Martinus V. exemiſſe Moniales à pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divinæ appoſitæ, ſunt juris Eccleſiaſtici: unde tolli poſſunt, remanente jure naturali & divino, quod prorſus indiſpenſabile eſt.

5. Vendere jus Patronatus. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus eſt ſpirituale: nam eſt poteſtas ad actum ſpiritualem, nempe præſentationem, quæ dat jus præſentato ad beneficium habendum, ita ut neceſſariò inſtitui debeat, ſi ſit idoneus, cap. 18. *de jur. Patron.* At poteſtas ad actum ſpiritualem, eſt ſpiritualis. Nec ideò venditur jus Patronatus: quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum: Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod eſſet ſimoniacum.

Porrò eſt ſimonia juris divini etiam poſt collatum ſpirituale, vel ſpirituali annexum, & nullo præcedente pacto dare vel exigere aliquid temporale tanquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem vel compenſationem, ex cap. 39. *de ſimon.* Nam tunc facto ipſo temporale æquiparatur ſpirituali, quaſi eſſet illius pretium: & ideò SS. Patres Giezi ſimoniæ arguunt, quod pecuniam pro curatione lepræ miraculosè facta petierit. Licet tamen ſecluſa Eccleſiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere, poſtquam res ſpiritualis gratis collata eſt; quia non datur pro re ſpirituali, ſed ex gratitudine & benevolentia, ex c. 30. *de ſimon.*

Quæſt. V. *Quibus caſibus eſt ſimonia juris humani?*

Reſp. Communiter recenſentur. 1. Permutatio beneficiorum ſine authoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item reſignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ perſonæ, & reſignatio cum pacto, ut reſignatarius ſuum beneficium cedat tertio, vel cum confidentia acceſſus, aut regreſſus. Nam in his non commutatur ſpirituale, nec ſpirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum authoritate Epiſcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa poteſt in aliis diſpenſare. Iſta ſunt tamen ſimoniaca, quia prohibita ſunt ab Eccleſia ob reverentiam rei ſacræ, & ob periculum ne fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum ſacriſtæ, œconomi, defenſoris, advocati, procuratoris Eccleſiæ, &c. De quibus, cap. *Salvator.* 1. quæſt. 3. Nam talis venditio prohibita eſt intuitu religionis, non quòd iſta officia ſint in ſe quid ſpirituale, aut ſacrum, ſed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum ſupellectili ſacra, rebus & miniſtris Eccleſiæ.

3. Acceptio munerum etsi modicorum sponte ac gratis oblatorum ex occasione examinis ad parochiam, ex Trid. Concil. Sess. 24. c. 18. Item ex occasione collationis ordinum, tonsuræ, litterarum dimissoriarum, aut testimonialium, ex Trid. Conc. Sess. 21. c. 1. Dixi, *ex occasione*. Nam dare, vel accipere aliquid pro collatione ordinum, tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus est simoniacum jure divino: cùm ista sint actus procedentes à potestate spirituali ordinis & jurisdictionis, proindeque spirituale. Subscriptio verò earundem litterarum, cùm sit complementum illarum, est quid spirituale, aut saltem pertinens ad aliquid spirituale, nempe ad actum jurisdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis, gratis etiam accessorium fieri debet, cùm ex regulis juris accessorium sequatur naturam principalis.

Quæst. VI. *An permutatio rerum spiritualium inter se simoniaca est, ideóque illicita?*

Resp. Neg. Si illæ non habeant annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. Quia nullo jure est vetita. Non jure divino: nam nulla est per se irreverentia, si res sacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cum utraque sit ejusdem ordinis: neque jure Ecclesiastico, nam licèt in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus spiritualibus, hoc intelligitur de iis, quibus annexum est aliquod temporale commodum, vel quæ fit interveniente pretio temporali. Hinc licitè duo paciscuntur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam sacram, v. g. me obligo ad celebrandum cras Missam pro te, ut tu alio die pro me celebres.

Quæst. VII. *An Simoniæ reus est, qui temporale pro spirituali promittit sine animo implendi?*

Resp. Affirmat. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promissum. Deinde non solùm datio, sed etiam promissio in jure prohibetur ut simoniaca, c. 12. *de simon.* ubi Pontifex declarat, promissionem ipsam continere simoniacam pravitatem. Et à Conc. Melphitano, cap. 1. dignitate vel officio privantur, *qui dato vel promisso, vel pretio, vel servitio ea intentione intento, vel precibus, ecclesiasticam dignitatem assequi nituntur.*

Qui verò sine animo se obligandi promittit temporale pro spirituali, committit grave peccatum saltem injustæ deceptionis, scandali, inductionis, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius. Item qui rem spiritualem fictè promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioso & scandaloso, & irreverentiam infert rebus sacris ita illis abutendo.

Quæst. VIII. *Quale peccatum est Simonia?*

Resp. 1. Simonia juris divini est semper per se peccatum mortale. *Ita omnes.* Constat 1. *ex lib. 4. Reg. c. 5.* ubi Giezi correptus fuit lepra, quòd pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegisset. Et ex Act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri .... Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Et Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.* 2. Quia est gravis irreverentia in rem sacram, & consequenter in Deum ejus authorem, dum tanquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur saltem facto; & sicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde simonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, detestabile scelus. Nec potest esse venialis ex levitate materiæ,

teriæ, seu rei spiritualis, cùm nulla sit, quæ non sit res gravis momenti in se & inæstimabili pretio, utpote ordinis superioris, & ordinata ad supernaturalem Dei possessionem: neque etiam ratione rei temporalis pro spirituali datæ: nam quo vilior est res illa temporalis, eo majus est rei spiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez esse mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei.*

Videtur autem esse peccatum non solùm contra religionem, sed etiam contra Justitiam: nam iniquum est vendere rem suo dominio non subjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare jussit, & pretio commutare id, quod pretio commutari nequit, nec pretio æstimabile est. Item est contra fidem, si simoniacus putet rem spiritualem esse venalem.

Resp. 2. Simonia juris Ecclesiastici est etiam mortale peccatum contra religionem, cùm sit graviter prohibita ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico, & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, (ut ait Suarez,) est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideóque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis quàm præcepti ex objecto & motivo sumitur, ac proinde præcepta licet quoad efficientes causas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus simoniaci sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porrò quævis simonia est species quædam sacrilegii, cùm sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tanquam profana ac temporalis tractatur: ideóque irreverenter ac indignè.

Quæst. IX. *An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum?*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali, nunquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Patet; nam tunc spirituale prætio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quàm si non esset consecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cùm sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cùm res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter, annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus, cui postea accedit jus Patronatus, vas quod postea consecratur, seclusa Ecclesiæ prohibitione, licitè emi ac vendi potest, ratione temporalis, materiæ, artificii, modò non vendatur cariùs ob spirituale annexum, quam sine illo valeat. Quia res illa retinet suum valorem intrinsecum, nec ita dependet à re spirituali, ut ea vendita hæc censeatur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendum necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cùm pretium soli fundo respondeat.

Porrò prohibetur venditio Ecclesiæ, c. 15. *de Simon.*

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinseca, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad ex-

ercendam functionem sacram, v. gr. Missam, concionem, &c. *Ita communiter.* Quia 1. Labor & opera cùm sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilia, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit. 3. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor operi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus: nam labor solùm appetibilis est & quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipso quòd Christus præcepit ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne, sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per se necessariæ ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem, &c. Quia omnes illæ actiones & opera non habent æstimationem, nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. *Ita Suarez.* Secùs, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco dissito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spiritualem, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia, quia non potest acquiri nisi ratione, nec vendi nisi vendatur spirituale ei præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit: & se habet velut ejus accessorium: ac accessorium naturam principalis sequitur, ex Regul. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Ergo cùm principale vendi nequeat sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi reditus ecclesiasticos annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

Quæst. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem, v. gr. Missam, concionem, &c.*

Resp. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcisè pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcisè pro obligatione ad spiritualia præstanda: quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum; & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere, ut pretium sui obsequii, sed solùm titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei cànendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione ut fiat spirituale, v. g. celebrentur Missæ, administrentur Sacramenta. Quia, 1. ita habet praxis recepta in Ecclesia. 2. Concilium Constantiense, Sess. 8. damnavit hunc articulum Wiclefi: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis eis in temporalibus subvenientibus.* 3. Tunc datur solùm pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi non ut ejus pretium.

tium. At sic dare, ideóque accipere licitum est, imò & justum: nam iis qui ministrant populo spiritualia debetur ex justitia sustentatio: *Dignus est enim operarius cibo suo*, Matth. 10. Et verò naturalis justitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus est, & se privat facultate vacandi rei sibi lucrosæ, sufficiens sustentatio spectato statu personæ suppeditetur, ex 1. Corinth. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam?* &c. Nihilominus ea gratis ministrant, qui non exigunt quidquam tanquam ministerii pretium, hoc enim tanquam majus omni pretio gratis præstant. Sed ut gratis præstent, requirunt necessariam sustentationem à populo, & licitè exigunt id quod authoritate publica, vel consuetudine approbata constitutum est in sustentationem ministri. Unde licet accipere aliquid pro sustentatione secundùm approbatam consuetudinem ad Missas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio, &c. Imò *gratis spiritualibus priùs exhibitis licitè possunt statutæ & consuetæ oblationes & quicumque alii proventus exigi à nolentibus & valentibus solvere, authoritate Superioris interveniente*, ait S. Thomas, 2. 2. qu. 100. art. 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam à divitibus titulo sustentationis ad sepulturas, exequias, benedictiones nubentium, administrationem Sacramentorum, &c. per horum spiritualium subtractionem. Nam hoc graviter prohibent Conc. gener. Later. III. cap. 7. & Later. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quandam venditionis speciem*, ait S. Thom. supra.

Sed an est simonia vendere sepulturam?

Resp. Est simonia juris divini, si vendatur locus sepulturæ, quatenus est sacer, seu ratione benedictionis: nam sic spectatus est aliquid sacrum. Item si quid detur pro sepeliendis mortuis, ex cap. 9. *de simonia* ex Conc. gener. Lateran. Nam hæc est functio sacra.

Est autem simonia juris ecclesiastici, si vendatur sepultura ratione materiæ, seu pro ipsa terra. Nam hoc ab Ecclesia prohibitum est ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem sacram, nempe benedictionem annexam terræ sepulturæ, atque ad vitandum periculum & suspicionem simoniæ, ex c. 41. *de simon.* & cap. 13. de sepulturis, ubi Innocentius III. sic ait. *Abolendæ consuetudinis perversitas apud Montempessulanum (ut dicitur) inolevit: ut decedentibus non priùs permittatur effodi sepulturam, quàm pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium Ecclesiæ persolvatur.* Et infra: *Mandamus, quatenus cùm loci Diœcesanus existas, inhibeas Clericis, ne quidquam omnino præsumant exigere hac de causa.*

Dices. Ergo illicita est consuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii, vel Ecclesiæ ad sepulturam perpetuam familiæ & hæredum. *Resp.* Multi hoc excusant, quia non venditur sepultura nequidem ratione terræ; sed exigitur pretium ratione oneris, quod suscipitur alios ibi non sepeliendi: quod onus censent esse pretio æstimabile, eo quòd vi illius conventionis talis locus non sit amplius juris communis, sed privati.

Quæst. XI. *An est simonia saltem mentalis præstare aliquid spirituale principaliter propter temporale taxatum vel sponte oblatum, v. gr. recitare officium principaliter propter retributionem, &c.*

Resp. Affirm. Ita multi, præsertim Canonistæ. Quia intentio principalis obtinendi temporale per spirituale tanquam per medium, est simonia-

ca;

ca; nam tunc temporale moraliter loquendo se habet æquivalenter ut pretium; & expetitur loco spiritualis. Deinde ratio simoniæ in hoc præcipuè consistit, quòd morali agendi modo res spiritualis temporali æquetur, aut postponatur, quod fit, dum spirituale propter temporale principaliter præstatur. Unde S. Antoninus, 2. part. tit. 3. c. 5. asserit esse mortale, quærere aut appetere beneficia curata principaliter propter honorem & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quodlib. 8. qu. 6. art. 1. ait: *Si hujusmodi retributiones recipit quasi finem operis sui principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejusmodi autem retributiones respicit secundariò, non quasi in finem, sed sicut in id, quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quod non vendit actum spiritualem, & ita simoniam non committit, nec peccat.*

Porrò distributiones quotidianæ institutæ sunt, ut Clericorum negligentia in horis solemniter persolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur. Unde se habent ut removens impedimentum, non ut motivum persolvendi officium.

Quæst. XII. *An est simonia dare, vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis?*

Resp. Affirm. si omissio moraliter censeatur procedere à potestate spirituali, & habeat effectum moralem, ex c. 14. *de simon.* Nam tunc talis omissio est revera quidam usus potestatis spiritualis. Ideóque nullo pretio æstimabilis ac comparabilis; ut si omittas absolvere à censura, vel à peccatis post auditam confessionem, vel si paciscaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere est exercitium spiritualis potestatis, & proinde invendibile. Si verò omissio actus spiritualis non censeatur in æstimatione prudenti exercitium potestatis spiritualis, neque intuitu rei spiritualis æstimetur, multi docent non esse simoniam, sed turpe lucrum, aut injustitiam, si actus erat jure debitus; nam talis omissio non est exercitium jurisdictionis, sed est duntaxat voluntarius non usus illius, seu potius voluntarius & naturalis usus libertatis. Est tamen in hoc quædam turpitudo simoniæ affinis, *inquit Lessius*: quia tacitè indicatur actum spiritualem esse vendibilem; quod in ejus injuriam cedit: si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri.

Quæst. XIII. *Quot modis committitur Simonia in materia beneficiali?*

Resp. Simonia juris divini est promittere, dare vel accipere aliquid pretio æstimabile pro collatione, electione, præsentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua dubium confirmatur. Quia tunc res spiritualis commutatur cum temporali; & per temporale acquiritur spirituale: illæ enim actiones sunt spirituales ob respectum quem habent ad spirituale, & procedunt à potestate spirituali. Hinc simonia est, pensionem super beneficio dare, vel promittere procurandi illud, aut etiam promittere mutuum: nam licèt mutuatio sit ex natura sua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imò simoniacum est aliquid exigere pro immissione, seu introductione in possessionem beneficii, vel installatione, ex cap. 9. & 36. *de simon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam spirituale, nempe administratio, aut saltem aliquid con-

connexum cum exercitio juris ſpiritualis.

Item ſimonia eſt dare vel promittere aliquid alteri, ut per ſe vel per alium obſecret aut curet ut detur beneficium, cap. 1. *Præſentium* 1. q. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quòd interceſſio ſit tantum mediata, cùm idem ſit effectus & finis, & reipſa ſpirituale per temporale acquiratur. Præterea obſecratio etiam mediata eſt cauſa moralis conceſſionis beneficii: Ergo hanc cauſam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Reſp. 2. Simoniaca eſt & nulla ſaltem jure Eccleſiaſtico, non ſolùm permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia ſpectantis, ſed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id, quod non eſt jure debitum, ſi fiat privata authoritate. Item reſignatio ſub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non ineſt beneficio, facta ſine authoritate Papæ, ex cap. 34. *de ſimon.* & ex c. 5. *de rerum permut.* ibi: *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de jure fieri non poſſunt: præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ.* Et cap. ultim. de pactis. *Pactiones factæ à vobis pro quibusdam ſpiritualibus obtinendis; cùm in hujusmodi omnis pactio, omniſque conventio debeat omnino ceſſare, & nullius penitus ſunt momenti.*

Ratio legis eſt, quia in pactione & commutatione rei ſpiritualis, cui temporale commodum annectitur, periculum eſt, ne id fiat intuitu rei temporalis. Eſt autem ſimonia juris divini ſpirituale temporali etſi annexo ſpirituali emere & vendere, vel ſpirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etſi ſpirituali annexum. Reſignatio verò in favorem prohibita eſt tum ad tollendam omnem ſpeciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum, ne id fiat ex aliquo motivo temporali, tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos cenſuerit.

Hinc 1. Simoniaca eſt & nulla omnis transactio, ceſſio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria authoritate facta, c. 8. *de tranſact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem ſuper beneficio, ſi ita fiat ut unus litigantium cedat juri ſuo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur ſpirituale pro temporali, compenſando ſpirituale per temporale. Vel unus deſiſtat, modò alter ſolvat impenſas factas, cap. 4. *de pactis.* Nam hæc impenſarum ſolutio, vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cùm non fuerint factæ in gratiam alterius, vel ſaltem ſuſpecta eſt inter privatos.

Licitè tamen inter litigantes fit compoſitio per ſententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum eccleſiaſticorum à Superiore deputatorum pro ineunda concordia, quia accedante partium conſenſu & compromiſſo, adjudicent beneficium illi, cujus jus eſt probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compenſationem juris, ſed ob bonum temporale pacis, & ut à lite recedatur, c. 2. *de arbit.* poteſt etiam in hoc caſu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi perſolvenda annua penſio, impoſita non beneficio, ſed beneficiato, & ad hujus vitam, c. 21. *præbend.* Sed hæc compoſitio facta, privata partium authoritate, etiam ſub conditione ut approbetur à Superiore, eſt ſimoniaca, nec poteſt à Superiore approbari, ex eod. c. Quia

tunc præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem contrahentium. At cùm ea fit à judice compositio, non idem præsumitur: nam judex censetur intendere duntaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obstat quod volentes permutare, possunt pacisci de modo sub conditione, Si *Superior approbet*; quia in alio casu est specialis prohibitio.

2. Simoniacum est pactum reparandi Ecclesiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus, &c. ad obtinendum beneficium, cap. *Ex multis*, 1. qu. 3. Nam licèt hæc sint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æstimabilem. Præterea est onus, quod jure non inest beneficio.

3. Ita permutatione committitur simonia, non solùm si beneficia permutentur sine authoritate Ordinarii, sed etiam si permutantes compensent authoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel pensione: aut si unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod sit præter naturam permutationis. v. gr. omnes sumptus solvendos. Item si permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut si unus cedat suæ præsentationi, ut alter sibi conferat aliam; si ita paciscantur. Tu elige, vel præsenta hunc ad hoc beneficium, & ego eligam, vel præsentabo te aut illum ad illud: Do tibi meum suffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia: Te præsentabo, eligam, si mihi vel meo nepoti beneficium resignes. &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quòd hæ actiones spirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum spirituali.

Hanc doctrinam extendit *Suarez* ad omnia spiritualia, quæ habent temporale annexum, consequenter etiamsi propriè & in rigore non sint beneficia, qualis est Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem est ratio malitiæ, periculo, & prohibitionis, tum quia c. 5. cit. *de reb. permut.* vetantur omnia pacta generatim circa spiritualia & connexa spiritualibus. Idem dic de Prælatura Religiosorum licèt non perpetua, ex dicto cap. quia Prælaturæ illæ sunt quid spirituale annexam habens administrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religiosi sic paciscentes: Suffragare mihi ut sim Provincialis, & tibi suffragabor ut sis Prior, ex cap. 11. *de simon.*

4. Simoniaca est omnis resignatio in favorem alterius, vel cum reservatione pensionis, facta sine authoritate Papæ, ex Tit. *Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.* Et constat ex usu & praxi Ecclesiæ, & ita declaravit Conc. Rhotomag. ann. 1581. & Bituric. ann. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, sive temporale, sive spirituale, est vera simonia?

Resp. Affirm. Tum quia omnis conventio seu pactio in hac materia prohibita est ut simoniaca. Tum quia hæc conventio ex se parit novam obligationem fidelitatis & justitiæ pretio æstimabilem, obligationi gratitudinis superadditam: alioqui frustra fieret, & nunquam exigeretur: unde posita hac pactione, si non detur id de quo conventum est, alter conqueritur tanquam de injuria sibi facta, & de fide non servata, quod seclusa conventione non fieret, proindeque tunc datio non est gratuita, sed onerosa & reciproca, fitque contractus, *Do ut des*, vel *Do ut facias.* *Suarez*, *Layman*, & *alii communiter.*

Nota. Præbendæ Canonissarum sunt materia simoniæ, ut resolvit Sac. Congregatio

gregatio Cardin. ann. 1691. Nam videntur esse vera beneficia, licet non clericalia; sunt enim jus perpetuum, authoritate Ecclesiæ constitutum seu approbatum, percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, seu Deo dicatis, propter officium spirituale.

Nota. 2. Ex Extrav. *Ambitiosæ*, non licet locare fructus beneficii vel Monasterii ultra triennium, sed juxta multos hæc restrictio non est in plerisque locis recepta; proinde dicunt posse locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porrò id non fuit prohibitum ob periculum simoniæ, sed ne per hujusmodi locationem seu alienationem noceatur Ecclesiis, & successoribus.

Quæst. XIV. *An est Simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis?*

Resp. Cum S. Thoma, 2. 2. qu. 100. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, vel quamcunque carnalem affectionem, est quidem illicita, & carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur simonia.* At simonia est, si conferas, vel procures beneficium consanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo, ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thomas, in 4. dist. 25. quæst. 3. art. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione consanguinitatis præbendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quòd magnificetur per hoc, & nobilitetur domus sua; vel quòd ipse in consanguineis sit fortior, & sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, simoniam committit.*

Quæst. XV. *An est Simonia conferre, vel præsentare ad beneficium ob commendationem amici.*

Resp. Affirm. si favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æstimabilis est, ita S. Thomas 2. 2. quæst. 100. art. 5. ad 3. ibi: *Munus à lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo si aliqnis ad hoc principaliter intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit: unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est simoniacum; quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid conferatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attentatur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum.*

Quæst. XVI. *An licet emere vel redimere pensionem?*

Resp. Ex communi sententia, simonia est emere vel vendere pensionem assignatam pro aliquo officio spirituali, v. g. pro Adjutore Episcopi, Concionatore &c. quia hæc fundatur in ministerio spirituali, nec nisi ratione illius potest quis jus ad illam habere. Unde non potest vendi, quin vendatur ministerium spirituale, in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non potest extingui obligatio ad tale ministerium spirituale, cùm hoc debeat remanere. Item simonia est juris divini emere vel vendere alias pensiones, quæ soli Clerico conceduntur sive in sustentationem, sive ad litem componendam aut fructuum inæqualitatem compensandam in beneficiis: quia sunt

annexæ titulo, & officio ſpirituali, ſcilicet recidandi officium B. V. impoſito à Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat. Et ſic non ſolùm requirunt ſtatum clericalem, ſed etiam hoc officium ſpirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam penſiones illæ ſunt quidpiam ſpirituale conſtans ex illa obligatione ſpirituali, & jure ad temporalia ei annexa: ſive nil aliud ſunt quàm jus percipiendi fructus eccleſiaſticos medio officio ſpirituali. Cùm autem hoc officium ſit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo eſt inſeparabile. Neque hæ penſiones redimi poſſunt, niſi tollatur ſpirituale, quod tolli non poteſt niſi à Papa, à quo conſtitutum eſt. *Ita* Suarez, *Reginaldus, & alii.* Secùs de laicali penſione, quia talis penſio eſt quid merè temporale; cùm non fundetur in titulo ſpirituali.

Quæſt. XVII. *An redemptio vexationis licita eſt in beneficiis?*

Reſp. 1. Simonia eſt redimere vexationem, ſeu oppoſitionem non injuſtam ad obtinendum beneficium, v. g. dare pecuniam alteri, ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obſecret: ne habens jus utcumque probabile litem moveat, vel motam proſequatur; ne doctior ad concurſum cum aliis conveniat, ut competitor à prætenſione juſta deſiſtat, &c. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directè pararetur, & media re temporali acquireretur ſpirituale. Et licèt redimens non det pretium immediatè pro re ſpirituali; tamen mediatè vult acquirere jus ſpirituale mediante pecunia, quod eſt emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad aliud, tamen cùm vexatio eſt juſta, eo ipſo jus non eſt omnino firmum, & ſic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod eſt ſaltem ex parte emere jus ſpirituale. Imò ex communi ſententia, quandò jus in re nondum eſt acquiſitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injuſtam ab iis, qui ad beneficium juvare poſſunt, nempe iis ad quos ſpectat eligere, conferre, inſtituere, confirmare, præſentare, &c. ex cap. 23. *de Simon.* quia per pecuniam acquireretur res ſpiritualis, aut ſaltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod eſt emere ſpirituale: ut ſi elector velit eligere indignum, ut te impediat, eſſet ſimonia dare ei pecuniam, ne ſic te impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui ſolùm impedire poſſunt, non verò juvare. Quia hac redemptione ſolùm removentur impedimenta injuſtè appoſita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quàm parata eſſet ante juſtam impedimentorum poſitionem. Hinc licet Clerico impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Reſp. 2. Habenti jus in re acquiſitum in beneficio plenum ac certum, licèt pretio, non tamen re ſpirituali vexationem injuſtam redimere, & impedimenta injuſta removere, & c. 28. *de ſimon.* quia tum non datur pretium pro re ſpirituali, cùm hæc habeatur jam acquiſita, ſed ſolùm pro liberatione ab injuria, quæ eſt quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro ceſſatione ab injuria, non eſt ſimoniacus, cùm nil recipiat pro re ſpirituali, ſed eſt ſolùm injuſtus, & tenetur ad reſtitutionem, cùm ſine juſto titulo accepta poſſideat: nam alter ſponte ac liberaliter non dat, ſed per injuriam coactus.

An verò jam confirmato vel inſtituto liceat pretio redimere vexationem,

qua injuſtè impeditur à poſſeſſione capienda, controvertitur. Alii negant, quia poſſeſſio eſt aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum, cùm per illam obtineatur exercitium functionum ſeu actuum ſpiritualium. Alii aſſerunt id licere, quia poſſeſſio præcisè ſumpta, ſuppoſito titulo, eſt factum quoddam corporale, quod non dat, ſed ſupponit jus ſpirituale completum: nec eſt ſpiritualis, niſi ratione tituli ſeu juris, cui annexa eſt. Ergo acquiſito titulo ac jure pretium non datur pro aliquo ſpirituali, cùm jam habeatur, ſed ſolùm ad tollendum injuſtum impedimentum poſſeſſionis, quæ illi titulo per ſe immediatè debita eſt, & conſiſtit in aliquo facto merè temporali, ſi ſecundùm ſe ſumatur. Et verò beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut ſi ſic proviſus moriatur ante captam poſſeſſionem, beneficium vacet per mortem, quia nempe poſſeſſio non addit jus, ſed tantùm facit, ut competat poteſtas adminiſtrandi & percipiendi fructus. Jam verò ex S. Thoma, 2. 2. qu. 100. art. 2. ad 5. *Poſtquam jus alicui jam acquiſitum eſt, licet per pecuniam injuſta impedimenta removere.*

Reſp. 3. Simonia eſt redimere juſtam vexationem poſt obtentum & poſſeſſum beneficium. *Ita omnes, teſte Suarez.* Nam eo ipſo quòd juſta eſt vexatio, ſequitur quòd jus in beneficio non ſit omnino firmum, vel auferri poſſit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conſervationem beneficii. Vel ſi ſit omnino firmum, neceſſe eſt, ut aliquod crimen ſit patratum, propter quod ille eſſet beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum eſſet ſimonia, quia pretio temporali emeretur conſervatio rei ſpiritualis.

Reſp. 4. Semper eſt ſimoniacum dare ſpirituale ad redimendam vexationem injuſtam, etiam poſt obtentum beneficium, item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in poſterum vexet vel noceat etiam injuſtè. Quia tunc ſpirituale datur pro temporali commodo, ſeu in compenſationem mali temporalis vitandi, quæ eſt quid de ſe pretio æſtimabile.

Quæſt. XVIII. *An eſt ſimonia ſaltem mentalis ſuſcipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Reſp. Affirm. Quia 1. is re ſpirituali viam ſibi parat ad bonum temporale principaliter intentum; & ipſum ſpirituale ut medium ad obtinendum temporale principaliter refert: atque ita ſuo agendi modo temporale ſpirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Exceſtrienſi, anno 1287. conc. 8. *Ad propriam recurrant conſcientiam, quo ſine ad ordines aſpirent, an ut Deo & Eccleſiæ virtuoſiùs & gratioſiùs famulentur, non pro temporali quæſtu, nec beneficiis à ſuis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales ſimoniacos reputamus.* Unde Fagnan. cap. *Ad noſtram,* de elect. ait: *Clericum, qui ordines ſuſcipit, ut beneficium conſequatur, ſimoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimiſſionem, ſed tantummodo ad ſatisfaciendum Deo per pœnitentiam, niſi pactum præceſſerit.*

Quæſt. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus ſalutare in ſuam utilitatem, v. g. ſuſcipiat Sacramenta, audiat Sacrum? &c.*

Reſp. 1. Licet dare aliquid temporale abſolute alteri, petendo ab illo, ut aliquid ſpirituale faciat in bonum animæ ſuæ, modò nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc eſt ſolùm donatio liberalis, facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, ſine obli-

obligatione mutua & pacto oneroso. Item licet aliquid promittere sub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo spirituale bonum operantis, & se obligando ad standum promissis impleta conditione, & non aliter, modò nulla alteri oriatur obligatio, ex c. 2. *de condit.* ubi approbatur concessio libertatis facta servo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla est simonia, sed est præcisè quædam optio, quæ alteri gratuitò offertur in suum solum bonum, ut hoc vel illud eligat pro suo arbitrio.

Resp. 2. Simonia est dare, vel promittere temporale sub pacto & conditione, ut alter obligatus sit ad faciendum opus salutare in suam utilitatem, ex c. *Quam pio.* 1. q. 2. quia ibi intervenit pactum onerosum circa spirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut simoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro spirituali. *Ita Suarez.*

Quæst. XX. *An accepta per simoniam restitui debent?*

Resp. 1. Beneficia, dignitates, officia & alia ejusmodi simoniacè accepta, non possunt in conscientia retineri, sed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem sententiam. Constat tum ex consensu Doctorum, & sensu ac usu Ecclesiæ, tum ex cap. *Si quis dator*, &c. *Ea quæ.* 1. q. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia sine justo titulo possidentur, cùm omnis collatio, provisio, & pactio simoniaca irrita sit & nulla, saltem jure ecclesiastico, c. ult. *de pact.* & proinde caret omni effectu, nullumque jus tribuit; ut declaravit Martinus V. in Conc. Constantiensi, Sess. 43. approbante, ibi: *Electiones, postulationes, confirmationes, & quævis provisiones simoniacæ Ecclesiarum, Monasteriorum, dignitatum, officiorum & beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcunque deinceps factæ, nullæ sint ipso jure, nullumque jus cuiquam acquiratur, nec promoti, confirmati, aut provisi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem tanquam iniquè ablata percipientes, teneantur.* Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cùm detestabile, de simon.* confirmata à Pio V. Et S. Thomas 2. 2. quæst. 100. art. 6. ait: *Nullus potest licitè retinere id, quod contra voluntatem Domini acquisivit, putà si aliquis dispensator de rebus Domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem Domini sui, ille qui acciperet, licitè retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur secundùm illud*, Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date. Et ideò qui muneris interventu spiritualia quæcunque assequitur, ea licitè retinere non potest.* Unde quamvis hæc irritatio esset tantùm de jure Ecclesiastico, ut multi docent, tamen, illa supposita, obligatio relinquendi beneficium, cum omnibus suis fructibus, est de jure divino naturali, ut rectè notat *Suarez*, & patet: nam jure naturali non licet retinere alienum sine ullo jure ad illud.

Quod verum est, etiamsi simonia ipso proviso inscio commissa sit, nisi quis ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit, vel ipse de simonia suspicans, expresse contradixerit, c. 27. cit. & cap. 33. *de simon.* Imo si sciens tertii simoniam in procurando tibi beneficio, illud admisisti, nulla est tua provisio, quamvis contradixeris, ut docent *Suarez, Reginald. Lessius, & alii.* Quia acceptando cooperatus es executioni simoniæ cognitæ: nam hæc simonia inde accipit suam consummationem, per quam fit realis completa. Item si pecuniam ab alio promissam solveris, vel

solu-

solutam reddideris, provisio tua nulla est, quamvis simoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex c. *Sicut tuis.* 33. cit. de simon. Nam censeris consentire simoniæ alterius, eamque approbare. Et solutio illa pecuniæ, & consensus ille est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam à te; ideóque tuus consensus & refusio supponebantur futura. Ergo per tuam refusionem pecuniæ completur contractus simoniacus.

Secundùm varios, ignoranti simoniam ab alio commissam non favet regula Cancellariæ de triennali possessione ad præscriptionem: quia expresse exigit, ut possessio sit *absque simoniaco ingressu.* Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii simonia beneficium accepit, posse illud retinere, si integro triennio hanc simoniam ignorarit; quia illa verba, *absque simoniaco ingressu,* videntur in rigore requirere, ut simonia se teneat ex parte ingredientis beneficium; nam licet collatio sit simoniaca, ingressus tamen, seu actio, qua provisus ingreditur, non est simoniaca: nec ipsa punitur, sed actio mediatoris, quæ fuit simoniaca; neque hæc appellatur strictè ingressus, sed est potiùs aperitio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabassutius, Lessius, Layman, Delugo, asverens hanc esse communem sententiam, & pro ea referens Gomez, Rebuff. & alios.* Verùm consuli debet usus Curiæ Romanæ.

Constat autem eum, qui beneficium per simoniam parentum, vel amicorum, licet ignorans, obtinuit, si hanc ante elapsum triennium rescierit, teneri statim illud purè resignare, & omnes fructus perceptos extantes restituere, non tamen eos, quos bona fide consumpsit, cùm eos bona fide possederit. *Ita S. Thom. qu.* 100. *art.* 6. *ad* 3. *Suarez, & alii communiter.* Nam irritatio fertur à jure in omnem provisionem & acquisitionem, quæ fit per simoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel scientia acquirentis aut conferentis, ex cap. 33. *de simonia.*

Porrò ad nullitatem provisionis, & beneficii relinquendi, ejusque fructus restituendi obligationem, sufficit simonia conventionalis occulta, & mixta, seu semirealis, quando nempe beneficium vel officium datum est, nondum dato pretio promisso: tunc enim provisio & acquisitio est verè simoniaca, ideóque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem sufficit, quòd provisio sit simoniaca, ut satis patet tum ex Constitutione Martini V. citata, tum ex Extravaganti *Cùm detestabile,* de simonia, ubi Paulus II. sic loquitur: *Per electiones verò, postulationes, confirmationes, provisiones, seu quavis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis Ecclesiasticis & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium quæ percepit restitutionem, sub animæ suæ periculo sit adstrictus.* Hoc patet etiam ex Can. *Ea quæ.* 1. q. 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in sacris ordinibus, vel in Ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus.* Ubi disjunctivè dicit: *data vel promissa pecunia.* Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit quòd promissa sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simonia-

ca,

ca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valuit: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantùm irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curiæ Romanæ consulendus est stylus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio: hoc non debet solvi: quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cùm non sint pretio æstimabilis. Quare restituto pretio restitui debent tanquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si verò fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem cariùs vendantur, contractum esse validum censet *Layman*: quia spirituale est tantùm accessorium his rebus: utile autem per inutile præsertim accessorium vitiari non debet; sed restitui debet excessus pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniacè acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injustè acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothesi quòd detur. Deus dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.*, & solùm imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter justè exigere potest, ut patet à simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. Unde Can. 6. *Si quis dator.* 1. q. 3. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur, quod injustè receperit, restituere, & quidquid turpis lucri gratia receperat non tenere.* 2. Ecclesiæ Ministri sunt tantùm dispensatores, non domini rerum spiritualium: unde non possunt illas dispensare, nisi pro voluntate Christi jubentis ut illæ gratis concedantur: alioqui non minùs injustè agunt, quàm eleemosynarius principis, qui pro eleemosyna gratis ex voluntate Domini danda, aliquid à pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Et verò injustè exigit, & accipit pretium, qui de suo nil dat pretio æstimabile, ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipsum non pertinent, sed ad futurum beneficii possessorem: jus verò ad fructus, utpote fundatum in titulo spirituali, non est æstimabile pretio temporali, & necessariò competit ex justitia ei, qui habet beneficium; imò est ipsummet beneficium. Ergo collator vel patronus injustè exigit pretium, nec habet titulum justum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omnino sponte ac liberaliter datum non sit.

Resp. 4. Si simonia sit realis in materia beneficiali, simoniacè accepta debent restitui Ecclesiæ, in qua est beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem sententiam, ex c. 11. *de simon.*

mon. ubi dicitur, temporalia recepta pro dando assensu electioni Ecclesiasticæ restituenda esse illi Ecclesiæ, cùm ea sine gravi salutis periculo retineri non possint. Et *est communis sententia.* Sed si simonia non sit in beneficiali materia, juxta multos accepta restitui debent ei, qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, nisi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniacè, retinet dominium rei datæ, cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi, quod simoniacè datum est, nisi simonia fuerit realis in beneficio. Nam, in cap. citato, ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse non danti, sed Ecclesiæ, agitur solùm de simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus: unde hæc pœna, cùm sit quid odiosum, non debet extendi ultra casus in lege expressos. Imò cap. 19. *de simon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniacè fuerat ingressus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda, incurrunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam; & justitia vel gratia sic obtenta nulla est, quamvis nondum completa sit promissio. Patet ex Extravagant. *de sent. excomm. in 6.* innovata per Bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an simonia mentalis ad restitutionem obligat?

Resp. Multi negant, & probant 1. Ex cap. 46. *de simon.* ubi Gregorius IX. ait: *Ad resignationem spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, utrimque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori) eos pro simonia hujusmodi non teneri.* 2. Et S. Thomas 2. 2. qu. 100. art. 6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam Ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.* 3. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injustitia externa, sed solùm affectiva. 4. Dicunt talem esse usum Rotæ, & Pœnitentiariæ; & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicitè: nam Ecclesia non punit actus merè internos.

Quæst. XXI. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos ipso facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissa sit vel in religionis ingressu, aut professione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus &c. Extravag. *Cùm detestabile*, de simon. Quia in his tribus ob honores, dignitates vel commoda temporalia frequentiùs committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota 2. Licèt quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex cap. 46. *de simon.* cit. ubi dicitur de simoniacis mentalibus: *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori.* Neque etiam ob simoniam purè conventionalem, excepta confidentiali: quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. *de simon.* & ex Canonibus

nibus 1. qu. 1. & ideò consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam seu semirealem, quando non fuit tradita res spiritualis, sed solùm pretium, seu res temporalis. Nam donec res spiritualis acquiratur, & sic quasi contractetur, non censetur plenè consummata exteriùs simonia.

An verò contrahantur pœnæ canonicæ, si traditum sit beneficium, vel alia res spiritualis, licèt pretium promissum nulla ex parte fuerit solutum, controvertitur. *Toletus & alii asserunt*, quia licèt pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exteriùs, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium promissum, etsi nondum solutum. Alii nunc communius docent solam simoniam realem utrimque completam traditione rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris, tum quia juxta multos hæc est praxis Curiæ Romanæ; tum quia pœnæ juris, præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfectè completo, & ex omni parte consummato exteriùs cum effectu, nisi lex aliud disertè exprimat: nam ex Reg. jur. *Odia sunt restringenda.* Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem provisionis sufficit quòd beneficium, vel officium datum sit, nondum dato pretio.

Dixi, *aut partis pretii.* Nam si re spirituali tradita, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundùm omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum verè spirituale traditum est pro temporali, & viceversa, nec minus completa est simonia, quàm si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt. 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simoniacè eligunt, præsentant, instituunt, tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici, & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, Extravag. *Cùm detestabile*, & alibi.

2. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio, irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provisus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cùm nullum jus in beneficium acquirat, *ibid.* & ex Concil. Constantiensi sup. cit. Idque, ut dixi, quamvis simonia sit solùm conventionalis mixta.

3. Simoniacè electus, vel provisus, ut ipso facto inhabilis ad idem beneficium, nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere, c. 27. *de simon.* & c. penult. *de elect.* ubi excipitur, si sit beneficium simplex & ipso electo ignorante nec ratum habente simonia commissa sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Imò ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhabilis ad quascunque alias dignitates, & quæcunque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia incurrunt etiam, qui propria authoritate permutant beneficia: nam ii in jure dicuntur simoniaci, & verè committunt simoniam juris ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis regularium, ut sunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis, &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia Ecclesiasticam jurisdictionem habentia, idque statuitur expressè à Paulo II. Extrav. *Cùm detestabile*, de

de ſimon. & conſtat etiam ex Bulla Martini V. ſup. citat.

Reſp. 2. Pœnæ ſimoniæ confidentiæ ex Bulla 85. Pii IV. & Bulla etiam 85. Pii V. ſunt 1. Excommunicatio Papæ reſervata contra utrumque contrahentem, ſi ſint inferiores Epiſcopi; nam hi incurrunt ſolùm interdictum ab ingreſſu Eccleſiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem ſententiam, cùm ejus collatio nulla ſit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio Beneficiorum, antea legitime poſſeſſorum, & penſionum priùs obtentarum; non tamen juxta multos ante ſententiam judicis declaratoriam, cùm juſto titulo poſſideantur; & dicunt ita uſu receptum eſſe. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reſervata ſunt Papæ: quare reſignari non poſſunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Inſuper fructus beneficiorum per confidentiam acquiſitorum, & penſionum ſic conſtitutarum reſervantur Cameræ Apoſtolicæ. Sed hæc reſervatio in Gallia non obſervatur.

Nota 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum ſit & acceptum beneficium; ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & ſingulos, qui beneficia, vel penſiones hoc intercedente vitio acceperunt.* Non tamen neceſſe eſt, ut qui beneficium accepit, promiſſionem ſuam impleverit, hoc eſt vel pretium promiſſum ſolverit, vel beneficium alteri reſignaverit, vel penſionem ſolverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiſerit. Nam hoc ſpecialiter ſtatutum eſt contra hanc ſimoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quòd innumeris fraudibus ſit obnoxia, & magis latenter quàm quævis alia committatur, habeatque ſpeciem ſucceſſionis hæreditariæ in jure valde exoſam. Imò has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittendi, quamvis recipiat ſine tali intentione, ut ſignificant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiam ſola dimittentis intentione receperit.*

Nota. 2. Cùm Conſtitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non ſuperaddant ratione confidentiæ, niſi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel penſionem; ſoli recipientes privantur beneficiis & penſionibus antea legitimè acquiſitis: non autem reſignantes ſub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen ut verè ſimoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, ſi confidentiaria pactio fuerit ex utraque parte completa.

Reſp. 3. Pœnæ ſimoniæ in ordinatione ſunt 1. Excomunicatio Papæ reſervata, quam ipſo facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, Extrav. *Cum deteſtabile.* quod multi extendunt ad primam tonſuram, quia c. 11. *de ætat. præfic.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & uſitato loquendi modo aliquis per eam ſimpliciter conſtituitur in ordine Clericorum. 2. Ordinatus ſuſpenſus eſt ab ordinibus, non ſolùm quos ſimoniacè ſuſcepit, ſed etiam omnibus ſimpliciter, *ib.* Ordinans verò ſuſpenſus eſt per triennium à collatione omnium ordinum; ex cap. 45. *de ſimon.* Per Bullam verò Sixti V. *Sanctum,* ſuſpenſus eſt à collatione omnium ordinum, etiam tonſuræ, & ab executione omnium munerum Pontificialium, & interdictus eſt ab ingreſſu Eccleſiæ. Sed dicunt hanc Bullam non eſſe uſu receptam in pleriſque locis, præſertim in Galliis. Qui autem nec ſciens, nec volens ſimoniacè ordinatus eſt, ſecundùm *S. Thomam, qu. 100. art. 6. ad 3.* & alios, non poteſt ſine diſpenſatione ordines exercere.

Reſp. 4. Pœnæ ſimoniæ commiſſæ circa

circa ingressum religionis, & professionem sunt, 1. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2. Suspensio ab officiis capitularibus lata in conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, Extravagant. *Sanè*, de simon. 3. Simoniacè scienter professus, in aliud arctius monasterium, in pœnam criminis detrudi debet, cap. 25. *de simon.* (*a*)

(*a*) Ex Tract. de Synodo diœcef. Lib. VII. c. 58. hæc adduntur. „Episcopus non statim „illicitum, & simoniacum pronunciabit do„tale subsidium, quod à Puellis sese in Re„ligionem recipientibus exigitur, neque „faciles aures præbebit suasionibus homi„num, qui, ut propriæ parcant pecuniæ, „suasque filias, sine ullo sumptu, Religioni „alendas tradant, Monasteriorum opulen„tiam exaggerant, novamque pecuniam „illis collatam, in inutiles, ac voluptuosos „sumptus erogari, clamitant. Non idcirco „tamen negamus, interdum expedire, do„tis quantitatem imminui, & quandoque „etiam prorsus remitti; sed quod in pecu„liaribus circumstantiis, & consulta prius „Sacra Congregatione Concilii, fieri decet, „non poterit Synodali Constitutione, ge„neratim, atque universim faciendum de„cerni. Illud autem curabit Episcopus, ne „ultra præfinitam dotem, monasterio pen„dendam, alia pecuniæ summa à puellis ex„torqueatur, in Monialium commodum, „aliosve usus impendendam, qui ad puellæ „sustentationem nequaquam pertinent: Id „quippe, cum nulla ratione cohonestari „valeat, adhuc remanet sub censura *Extra„vag.* 1. *de Simonia*, *inter comm.* ubi Ur„banus V. utriusque sexus Regularibus di„strictè inhibuit, ne ante, aut post cujus„quam in Religionem ingressum, *Quoscum„que pastus, prandia, seu cœnas, pecunias, „jocalia, aut res alias, etiam ad usum Ec„clesiasticum, seu quemvis pium usum alium „deputata, vel deputanda directe, vel indi„recte, petere, vel exigere quoquo modo præ„sumant.*

„Modum quoque imponet sumptuosis „apparatibus, musicis concentibus, comes„sationibus, aliisque ejusmodi, quæ, cum „magno familiarum impendio, alicubi fieri „solent, in Monialium ingressu, & Profes„sione: omnem siquidem mundanam pom„pam, omnem profanum luxum dedecere „spirituales nuptias, quas elegit puella, quæ „Deo, & Religioni se devovet, scite pon„derat Navarrus *in tractat. de reditibus Ec„clesiasticis, in fine quæstionis primæ pag.* 150. „*edit. Romanæ anni* 1584. ubi hæc ad rem „scripsit: *Quid quæso dicemus ad prodigas „illas expensas, & profanos apparatus fieri „solitos, ex pacto tacito, vel expresso, dum „puellæ vel ingrediuntur in monasterium, vel „Professionem emittunt? Quid aliud modera„tius; quam, ut hæc vehementer interdican„tur, & culpentur, & puniantur illæ, quæ „taliter faciunt? Et simul etiam doceantur, „quàm honestior apparet cunctis hæc inspicien„tibus, modesta quædam, humilisque tempe„rantia, spirituali juncta contemplationi quàm „pomposa profanitas, mundana cuidam ad„mixta voluptati in funeralibus ejus, quæ per „Professionem moritur mundo, & nascitur, „vel excrescit Deo.*

TRACTA-

TRACTATUS
DE
BENEFICIIS
ECCLESIASTICIS.

Hæc materia pertinet ad Virtutem Religionis, nam beneficii dotatio, & officium sunt actus Religionis, & pacta circa illud vetita sunt simoniaca.

Quæst. I. Q*Uid est Beneficium Ecclesiasticum?*

Resp. Est jus perpetuum authoritate Ecclesiæ constitutum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis propter officium spirituale.

Dicitur 1. *jus perpetuum:* quia beneficium institutum est, ut semper duret, adeo ut si uni auferatur, debeat tribui alteri. Hinc Vicaria amovibilis non est propriè Beneficium.

2. *Authoritate Ecclesiæ*, hoc est, Papæ, vel Episcopi: nam ad eos solos pertinet officia spiritualia instituere, eisque proventus annectere. Hinc Capellaniæ non collativæ, sed à privatis licet in perpetuum dotatæ pro Missarum celebratione, non sunt Beneficia.

3. *Ex bonis Ecclesiasticis*, id est Ecclesiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta sunt beneficia, & ex quibus soli fructus cedunt beneficiariis non autem fundus, qui semper remanet Ecclesiæ, cújus bona immobilia alienari non possunt sine justa causa, & licentia Papæ, alioqui alienatio ipso jure irrita est.

4. *Propter officium spirituale*, hoc est, ad functiones seu actiones aliquas spirituales obeundas, quales sunt recitare Horas canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei, &c. Nam beneficium propter officium institutum est, & ad aliquam functionem spiritualem obligat, ex Concil. Trid. Sess. 21. c. 3. & c. ultim. de rescript. in 6. ibi: *Officium propter quod Beneficium ecclesiasticum datur.*

Quæst. II. *Quotuplex est Beneficium?*

Resp. Dividitur 1. In Beneficium sæculare, quod Clericis sæcularibus, & in regulare, quod regularibus addictum est, & conferri debet.

2. In simplex, & duplex. Simplex est illud, quod nullam habet annexam curam animarum, jurisdictionem, præeminentiam, dignitatem, administrationem, sed solùm obligationem recitandi officium divinum, & Missas celebrandi; ut Capellania, simplex Canonicatus, item Præstimonium, quod est portio ex Ecclesiasticis proventibus detracta, quæ adolescentibus studiorum causa confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium spirituale. Duplex est illud, quod

annexam habet curam animarum vel jurisdictionem in foro externo, vel præeminentiam, vel administrationem Ecclesiasticam, ut Episcopatus, Parochiale Beneficium, Abbatia, Præpositura, Cantoria, &c.

3. In manuale, quod potest ad collatoris nutum auferri, ideóque deficit à proprietate Beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, nisi ob crimen, vel irregularitatem.

4. In collativum, quod confertur per voluntatem absolutam ac liberam Prælati; in patronatum, quod confertur à Prælato ad præsentationem vel nominationem factam per patronum; & electivum, quod per suffragia electorum, accedente postea confirmatione, confertur.

5. In titulare, quod scilicet ad vitam, & cum plenitudine juris confertur; & in commendatum, quod solius administrationis, aut custodiæ causa datur. Quod si detur in vitam commendatarii, tunc omnia ferè jura eis competunt, quæ titularibus. Unde commenda perpetua æquivalet Beneficio in titulum dato.

6. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia sunt ea, quæ annexam habent curam animarum, vel quæ personalem residentiam postulant, ut sunt duo Episcopatus, duo curata Beneficia, duæ dignitates: &c. vel quæ in eadem Ecclesia instituta sunt ad eundem finem, habentque idem onus ac officium eodem tempore persolvendum qualia sunt duo beneficia uniformia sub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Ecclesia. Compatibilia verò sunt ea, quæ personalem residentiam non exigunt, nec idem onus ac officium eodem tempore persolvendum.

Quæst. III. *Quot modis acquiruntur beneficia?*

Resp. Prima regula juris in 6. sic habet: *Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè* (subintellige etiam, nec validè,) *sine institutione canonica obtineri.* Institutionis autem canonicæ diversi sunt modi, nempe sex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum. 1. Collatione libera. 2. Præsentatione, & subsequa institutione. 3. Electione, & subsequa confirmatione. 4. Postulatione, & subsequa admissione. 5. Resignatione acceptata in favorem. 6. Permutatione approbata. Sex illis modis addi potest interdum sola electione jus habentium absque alia confirmatione; & tunc dicuntur Beneficia electiva collativa, alia autem confirmativa.

Observanda est hìc regula Cancellariæ de triennali possessore, quæ sic habet. *Voluit & ordinavit idem Dominus noster, ut si quis quæcumque Beneficia Ecclesiastica, qualiacumque sint, absque simoniaco ingressu, ex Apostolica, aut ordinaria collatione, aut electione, per triennium pacificè possederit, si se non intruserit, super hujusmodi Beneficiis molestari nequeat; necnon impetrationes de Beneficiis sic possessis factas, irritas & inanes censeri decrevit.* Valet autem in utroque foro ex *Clement. de sequest.* quia Papa supplet id, quod deest ex justo titulo, censeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus saltem coleratus, & capacitas possessoris; alioqui haberetur pro intruso. Quòd si provisus habuerit impedimentum sibi cognitum, cùm ei collatum est Beneficium, v. gr. defectum ætatis, censuram, &c. tum non ei prodest istius regulæ præsidium, etsi titulum coloratum habuerit, quia non possedit bona fide.

§. I.

De libera Collatione.

1. *Collatio* libera est concessio juris realis

realis in Beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur *libera*, ut distinguatur ab institutione & confirmatione, quæ sunt quidem collationes, seu concessiones juris, sed non liberæ: nam tenetur Prælatus præsentatum à patrono, & electum suffragiis electorum instituere, nisi obstet indignitas præsentati, vel electi, quæ probetur juridicè.

2. Jure communi Episcopus habet potestatem conferendi Beneficia in Diœcesi sua vacantia, cùm in ea sit princeps & moderator sacrorum. Hanc habere possunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si Collator Beneficii illud conferre neglexerit intra sex menses à die, quo notitiam vacationis habuit, vel si intra illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum Superiorem, & sic gradatim ad Papam, à quo non regreditur ad Ordinarios.

3. Licèt debeat conferri Beneficium sine pacto, vel conditione, Episcopus tamen potest exigere conditiones, quæ ex natura rei insunt: cùm enim exigantur tacitè, possunt quoque exigi expresè.

§. II.

De Præsentatione, & jure Patronatus.

Præsentatio est exhibitio personæ cujusdam ad Beneficium, legitimè facta per patronum Superiori, ad quem pertinet, institutio, quæ est concessio juris realis in Beneficio facta ad præsentationem patroni. Præsentatio verò potest fieri etiam per laicos, si jus patronatus habeant: nam præsentatio non dat jus in re, sed solùm ex dispositione Canonum dat jus ad rem, ita ut præsentatus institui debeat à prælato, nisi probetur indigna.

Jus Patronatus est potestas præsentandi Clericum ad Beneficium vacans. Dico, *vacans*. Nam si non vacet, irrita est præsentatio, eo quòd sit contra bonos mores, utpote præbens desiderandæ mortis occasionem. Et ob hanc causam prohibita est promissio Beneficii antequam vacet, cap. 2. *de concess. præbend.* ex Concil. gener. Lateran. III. Quod si fiat, nulla est promissio, sicut provisio inde obtenta, ex reg. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1. Fundatione, hoc est donatione soli seu areæ ad superædificandam Ecclesiam. 2. Ipsa Ecclesiæ ædificatione. 3. Dotatione Ecclesiæ, assignatis sufficientibus redditibus. Unde possunt esse plures ejusdem Ecclesiæ patroni. 4. Præscriptione, scilicet multiplicatis præsentationibus per tempus immemoriale. 5. Concessione Papæ.

Jus Patronatus dividitur, in Ecclesiasticum quod alicui competit ratione beneficii à se possessi, aut ex eo quòd de bonis Ecclesiasticis Beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo, quòd ipse vel aliquis è suis prædecessoribus Ecclesiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono laico conceduntur ad præsentationem quatuor menses à notitia vacationis Beneficii, sex verò Ecclesiastico. Si intra id tempus patronus non præsentaverit, tum potest Episcopus Beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de Jure patron.* Quod si duo pluresve patroni diversas personas nominent, & sint æqualia horum suffragia, potest Superior quam illarum maluerit præferre, sed tenetur semper in conscientia digniorem præferre. Si verò plures patroni in unum consentiant, aliis dissentientibus, præfertur sententia majoris partis, cap. 3. *de jure Patron.* Quod si absque scandalo

dalo fieri nequit, Episcopus pro suo arbitrio alium, etiam à nullo præsentatum substituere potest, *ibid.* Item si patronus laicus duos successivè præsentet ante institurioœm, tunc potest Episcopus alterutrum pro arbitrio instituere, sed debet digniorem. Secùs, de patrono Ecclesiastico: nam prior ab ipso præsentatus debet institui, cap. 24. *de Jure Patron.* si fuerit dignus; aliàs neuter, quia jure suo pro hac vice excidit. Ratio disparitatis est, quia patronus Ecclesiasticus præsumitur nosse digniorem, quem proinde statim nominare debet, ideóque variare non debet, quod permittitur laico, qui præsumitur non satis nosse digniorem, ideóque plures cumulativè præsentare potest.

Patronus non potest seipsum præsentare, cap. 25. *de Jure Patron.* sed potest filium suum, si idoneus sit. Episcopus tamen potest patrono Beneficium motu proprio conferre. Si patronus laicus præsentet indignum jubetur alium dignum præsentare: si Ecclesiasticus, privatur hac vice jure præsentandi. *(a)*

§. III.

De Electione, Postulatione, & Confirmatione.

Electio est designatio personæ capacis ad prælaturam, vel beneficium vacans, facta per suffragia. Per eam acquiritur jus ad Beneficium: nam jus in beneficio sola confirmatione obtinetur; quasi si quis absque confirmatione immisceat se administrationi Beneficii, censetur intrusùs, & amittit jus, quod erat per electionem consecutus, cap. 5. *de elect. in 6.*

Electio ex Conc. gen. Latet. IV. c. 24. triplici modo fieri potest, vel per scrutinium, cùm quilibet eligentium suffragium suum secretò tradit: vel per compromissum, cùm eligendi potestas in unum, vel plures communi eligentium consensu transfertur: vel per inspirationem, cùm eligentes subito quodam motu in unum communiter consentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1. Ut omnes eligentes sint saltem Subdiaconi, si agatur de electione virorum: nam ex Clement. 2. *de ætat.* & Conc. Trid. Sess. 24. c. 4. nemo ferendi suffragium jus habet, nisi sit saltem Subdiaconus. 2. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus habent. Non obstat tamen, si aliquis de capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, cap. 28. *de elect.* 3. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel sanior Capituli pars consensit. Ex Concil. Later. VI. c. 24. Pars autem sanior hìc intelligitur, quæ in electione omnes regulas Canonum servat: minùs sana, quæ non servat.

Postu-

(a) *In Const. Benedicti XIV. incip.* Redditæ nobis &c. *tom 1. Bullarii pag. 24. decernitur.* 1. Patronum Ecclesiasticum ad Beneficium curatum præsentare debere eum, qui magis idoneus, magisque dignus est inter approbatos ab Examinatoribus. 2. Si inter examinatos nullus sit, qui de judicio queratur, debere Episcopum præsentato beneficium conferre, nec in Patroni judicium inquirere: Si verò aliquis ex concurrentibus judicio illi minime acquiescat, posse Episcopum, antequam institutionem concedat, in Patroni judicium inquirere. 3. Si is, qui se digniorem existimat, & posthabitus est appellationem interponat, admittendam esse tantum in devolutivo, ac non retardare possessionem præsentati, si judicium Episcopi cum Patroni judicio conveniat; si vero in ferendo judicio de magis digno sententia Episcopi, & Patroni Ecclesiastici minime concordant; tum si quis ex approbatis ab Examinatoribus, & tanquam magis dignus præelectus est à Patrono, putet se gravatum esse ab Episcopo, neque ejus judicio acquiescere vult, & ideo provocat, ejus appellationem ad suspensionis effectum operari debere, & Ecclesiam Parochialem sub OEconomo remanere, donec lis finiatur.

Postulatio est facta ab electoribus Superiori obsecratio, ut ad vacans Beneficium vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum canonicum, quod non est vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio est concessio juris in Beneficio facta à Superiore ei, qui electus vel postulatus est. Unde non differt ab institutione, nisi quòd hæc connotet præsentatum, illa verò electum, vel Postulatum. Porrò electus debet, secluso impedimento, intra tres menses à notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio est irrita, c. 6. *de elect. in 6.*

§. IV.

De Resignatione.

Resignatio est spontanea dimissio sui Beneficii facta coram legitimo Superiore eam acceptante, scilicet Papa vel Episcopo. Duplex est, altera simplex, seu sine ulla apposita conditione, & hæc fieri potest coram eo, cujus est conferre Beneficium, & instituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterum duplex est: nam si fiat ea conditione, ut Beneficium alteri designato conferatur, dicitur resignatio in favorem: si fiat ea lege, ut resignans à resignatario aliud Beneficium accipiat, est permutatio. Sed operæ pretium est scire quæ requirantur, ut resignatio sit valida, & licita. Quare

Dico 1. Ut resignatio in favorem, vel sub onere pensionis sit valida, requiritur. Ut Beneficium sit Resignantis; nam Resignatio est sui juris cessio. Quòd si Resignans commiserit delictum, ob quod certò privabitur Beneficio, modò non teneatur illud dimittere ante sententiam judicis, Resignatio ante illam facta valebit, sed potest postea irritari. 2. Ut sit spontanea, hoc est, nec metu injusto, nec vi, nec dolo extorta; alioqui est nulla, vel certè annulanda, cap. 4. *de iis quæ vi, metusve causa fiunt*, & cap. 5. *de renunt. & Clement.* 1. *de Pœnis.* 3. Ut in manus Papæ fiat, nam in jure prohibetur Resignatio in favorem, Can. *Plerique.* 8. quæst. 1. & omnis pactio in Beneficiis jure communi prohibetur, ne scilicet jus hæreditariæ successionis in Ecclesiam introducatur, ne sit locus acceptioni personarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4. Requiritur consensus patroni laici, si Beneficium fuerit patronatum. 5. Debet acceptari à Papa, alioqui resignans non perdit jus suum, cap. ult. *de renunt.* 6. Debet conferri Beneficium ei, in cujus favorem resignatum est, non alteri, nec aliter: alioqui provisio non valebit, quia fieret sine Beneficii vacatione, non enim tunc vacat per Resignationem, cùm hæc habeat hanc conditionem, sine qua possessor non intendit resignare. 7. Debet acceptari ab eo, in cujus favorem resignatur: alioqui resignans non amittit jus suum, cùm non resignet nisi sub hac conditione. Porrò resignans etiam post acceptationem Superioris manet sui Beneficii possessor, donec resignatarius possessionem acceperit. 8. Si resignans sit infirmus, debet supervivere viginti dies post resignationem: aliàs censebitur Beneficium vacare per obitum, non per resignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita est. *Ita Regula Cancellariæ de infirmis.* 9. Resignatio facta in Curia Romana debet, intra sex menses à die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco Beneficii. Si autem fiat causa permutationis extra Curiam, debet publicari intra mensem: alioqui si resignans moriatur, antequam resignatarius ceperit possessionem, Beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio

collatio facta resolvetur. *Ita Regula Cancellariæ.* In Gallia tempus sex mensium, aut unius mensis computatur à die admissæ Resignationis; & hoc tempus potest à Papa prorogari ad partis petitionem.

Dico 2. Ut resignatio etiam simplex sit licita, debet fieri ex justa causa bonum Ecclesiæ, vel spiritualem resignantis utilitatem spectante. Nam Clerici præsertim beneficiarii ratione sui status debent gloriæ Dei, & utilitati Ecclesiæ inservire; & proinde non eis licet sine causa justa deponere curas spectantes ad Beneficia, quæ susceperunt. Unde S. Pius V. Constit. 58. prohibet Episcopis & aliis, ne admittant Resignationes, nisi eorum, *qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, censuris Ecclesiasticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent, Ecclesiæ vel beneficio inservire; seu qui unum aliud vel plura Beneficia obtinuerit, vel quos ad aliud contigerit promoveri.* Hic addere juvat vulgarem versum resignandi causas complectentem.

Debilis, ignarus, malè conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.

Dico 3. Ut Resignatio in favorem sit licita debet insuper fieri ob utilitatem Ecclesiæ, quia scilicet alter judicatur aptior. Nam si Resignatio vel permutatio fiat ob consanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, est illicita: si verò fiat pro aliquo commodo temporali utriusque vel alterius, est simoniaca.

Porrò jure communi non licet in periculo mortis resignare Beneficium sub conditione tacita regressus, si convalescat æger, ex Conc. Trident. Sess. 25. cap. 7. ibi: *Cùm in beneficiis Ecclesiasticis ea, quæ hæreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Patrum decretis contraria, nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu, ad Beneficium Ecclesiasticum cujuscunque qualitatis concedatur.* Et est Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei, qui in morbo gravi constitutus resignaverit coram Ordinario, permittitur regressus recuperata valetudine.

Dico 4. Ut Resignatio, vel permutatio cum reservatione pensionis sit licita, præter consensum Papæ & resignatarii, requiritur causa justa, quæ est indigentia resignantis. Nam non est alia justa causa dispensandi à lege generali hanc reservationem vetante ob rationem allatam à Congregatione Cardinalium ad reformationem Ecclesiæ deputatorum à Paulo II. scilicet, quia *reditus sunt annexi Beneficio ut corpus animæ, ideóque natura sua pertineat ad eum qui Beneficium habet, ut possit ex eis vivere honestè pro suo ordine: simulque queat sustinere impensas pro divino cultu, & templi sacrarumque ædium reparatione, ut quod reliquum est, impendat in pios usus. Hæc est enim natura horum redituum.* Et verò ipsa resignatio Beneficii non est causa justa pensionis exigendæ, cùm jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod resignans dimittit; & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil potest exigere, cùm propter illud jam reditus perceperit. (*a*)

§. V.

(*a*) Vide Const. BENEDICTI XIV. incipien. *In sublimi Beati Petri Cathedra &c.* editam 4. Kal. Septembr. 1741. tom. 1. part. 71. in qua Resignationes Beneficiorum cum reservatione pensionis, & pacto eam cassandi per anticipatas, vel anticipandas solutiones, damnantur, & annullantur; adjecta pœna privationis beneficii, inhabilitationis ad alia assequenda, & restitutionis pecuniæ pro cassatione pensionis perceptæ,

&

§. V.

De Permutatione.

Permutatio hic est à beneficiatis facta Beneficii sui in manibus Ordinarii mutata resignatio ea lege, quòd alterius Beneficium alteri conferatur, & vicissim. Si permutanda Beneficia in diversis Diœcesibus sita sint, requiritur authoritas utriusque Episcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel pensionis, requiritur authoritas Papæ; quia Beneficia conferri debent sine diminutione, & onere, quod iis jure non inest. Quòd si beneficia sint inæqualia quoad dignitatem vel jurisdictionem, est simonia juris divini hanc inæqualitatem compensare per aliquid temporale: quia hæc dignitas & jurisdictio est quid spirituale, & res spiritualis æstimaretur & compensaretur re temporali. Si verò sint inæqualia quoad fructus, Papa potest ad inæqualitatem compensandam imponere pensionem Beneficio pinguiori, tanquam conditionem, ut alter indemnis servetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ suprà de resignatione dicta sunt. Quare beneficia nequeunt aliis quàm permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt resignare mutuò Beneficia, nisi ut sibi conferantur. Quòd si permutatione facta, beneficium deprehendatur subjectum liti; qui illud resignavit, debet litem prosequi: si evictum fuerit, alter redibit ad suum sine nova provisione, & sine nova in possessionem immissione, ex cap. 20. *de præbend. in 6.*

Ut permutatio licitè fiat, requiritur justa causa, scilicet utilitas Ecclesiæ, seu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas spiritualis permutantium, quatenus hic in illo Beneficio & alter in alio meliùs potest Deo servire, ex cap. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas, in 4. dist. 25. qu. 3. art. 3. ad 8. ibi: *In permutatione est simonia, si pro aliquo terreno commodo utriusque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo spirituali, utpote quia hic in illo loco melius possit Deo servire, non est simonia.*

Quæst. IV. *Quænam conditiones seu dotes requiruntur, ut quis sit capax Beneficii possidendi?*

Resp. Ex communi sententia, sunt sequentes. 1. Thorus legitimus: nam illegitimè nati, sive naturales, sive spurii: sunt incapaces Beneficii ob irregularitatem, à qua solus Papa dispensare potest ad omnes ordines & omnia Beneficia: Episcopus verò non nisi ad tonsuram, minores ordines, & Beneficium simplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & cap. 20. *de electione.*

2. Clericatus seu prima tonsura, sine qua irrita est cujusvis Beneficii collatio, ex c. 6. *de transact.* & c. 2. *de institut.* Ratio est, quia Beneficium fundatur in officio spirituali, & propter illud confertur: cujus quidem officii incapax est laicus. Si Beneficium ex sua institutione vel lege aut consuetudine requirat certum ordinem sacrum, carens illo ordine est ad istud inhabilis, cap. 22. *de elect.* Ex consuetudine tamen satis est, si intra annum suscipiatur is ordo, sed non debet ultra differri: *ex Clement.* 2. *de ætat. de elect.* & Concil. Trident. Sess. 22. cap. 4.

& irritantur cassationes, & extinctiones pensionum intra sex menses à capta possessione beneficii, ac etiam cessiones commodi exigendi pensiones factæ intra sex menses à capta possessione.

3. Ætas idonea, cap. 7. *de elect.* alioqui collatio est nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate Beneficiorum. Ad Episcopatum requiruntur triginta anni completi, ex cap. citato. In Gallia sufficit inchoatus annus 27. ex Concordat. Ad Abbatias, dignitates, & parochialia Beneficia annus 25. inchoatus exigitur, *ibid.* & à Conc. Trident. Seff. 24. c. 12. Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum sufficit annus 22. completus, ex Conc. Trident. *ibid.* Ad beneficia simplicia, ut sunt Capellaniæ, annus 14. inchoatus requiritur à Concil. Trident. Seff. 23. cap. 6. Ad Canonicatum Ecclesiæ Cathedralis jure novo requiritur annus 21. quia annexum habet Subdiaconatum. Ex Consuetudine tamen datur habenti tantùm annos 14.

4. Cælibatus, ita ut si Clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipso jure amittat Beneficium, si quod habet. Ita communiter ex cap. 1. 3. 5. & 8. *de Cleric. conjug.* Et conjugatus ad Beneficia admitti non debet, *nisi forte castitatem voveret perpetuam & qui unicam & virginem habuisset uxorem*, ut dicitur capite 2. *de Cleric. conjug.*

5. Immunitas à censura & irregularitate etiam occulta; ita ut nulla sit non solùm collatio Beneficii facta excommunicato, suspenso, vel irregulari, sed etiam ejusdem electio, præsentatio, & resignatio in ejus favorem, ex cap. 7. *de Cleric. excommun.* c. 8. *de ætat.* & cap. ult. *de Cleric. pugnat.* & c. 18. *de sentent. excommun. in 6.*

6. Morum probitas, cap. 7. *de elect.* & Conc. Trid. Seff. 33. cap. 1. Et ratio ipsa dictat Dei & Ecclesiæ ministros maximè debere esse virtutibus ornatos, cùm alios exemplis, monitis & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non est ipso jure irrita, sed irritanda, nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem, cap. 11. *de excess. prælat.*

7. Scientia, ea scilicet quæ ad omnia munia Beneficio annexa rectè obeunda requiritur, cap. 7. *de elect.* ex Conc. gen. Later. III. & ex Concil. Trident. Et per se patet, cùm propter illa rectè persolvenda institutum & datum sit Beneficium.

8. Corporis aptitudo, ea nempe, quæ ad officium decenter præstandum necessaria est. Hinc cæcus, mutus, sunt incapaces Beneficii, cùm horas recitare nequeant. Cœcitas tamen superveniens non privat Beneficio priùs acquisito.

9. Vocatio divina, *ex Hebr.* 5. Nam ad Deum pertinet ministros suos eligere per vocationem; alioquin quis se exponit periculo damnationis æternæ: Cùm hic status gravissimis multisque obligationibus sit obnoxius.

10. Intentio perseverandi in statu Ecclesiastico, & suscipiendi ordinem muneri suo necessarium, nisi occurrat postea justa causa, quæ alium statum suadet. Nam Ecclesiastica Beneficia instituta sunt pro iis duntaxat, qui statuerint se ministerio Ecclesiæ mancipare: & Ecclesiam in re gravi decipiunt, qui sine prædicta intentione Beneficia suscipiunt. Quare qui Beneficium accipit animo ejus fructibus fruendi, donec uxorem convenientem invenerit, vel studia absolverit, vel aliis resignandi, secundùm communem sententiam, *teste Lessio*, peccat mortaliter. Quia Ecclesiam decipit in re gravi: Beneficia quippe instituta sunt pro iis solis, qui divino servitio se penitùs dicarunt. *Nec est absolvendus donec animum mutet, aut beneficium dimittat*, ait Toletus. Multi tamen docent hunc non teneri ad restituendos fructus perceptos, si muneri suo satisfecerit; quia jus id nusquam statuerit,

fuerit, nisi de beneficio parochiali suscepto sine animo recipiendi sacerdotium inter annum; & aliunde eos percepit cum justo titulo, & persoluto officio, propter quod dantur.

Adeptus autem Beneficium curatum debet intra annum sacerdotium suscipere: alioquin nisi justa causa impeditus fuerit, Beneficio illo privatur ipso facto, cap. 35. *de elect. in 6.* Qui verò acceptat parochiam sine animo recipiendi sacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur restituere fructus etiam ante omnem sententiam, nisi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Ecclesia Beneficium curatum confert cum tali onere, & sub tali conditione. Item qui Beneficium simplex requirens ordinem sacrum admittit sine animo certo illum recipiendi peccat mortaliter, quia quisque tenetur de jure naturali velle esse idoneus ad munus, quod suscipit & reipsa se idoneum ad illud ritè & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum salus, & propria perfectio procuranda debet esse solum motivum suscipiendi Beneficii ob hunc finem instituti, semota omni cupiditate prava divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium. (*a*)

Quæst. V. *An licet habere plura beneficia?*

Resp. Non licet sub mortali accipere ac retinere plura Beneficia etiam simplicia, & cum dispensatione Papæ, quando unum sufficit ad honestam sustentationem; nisi aliud postulet Ecclesiæ necessitas, vel utilitas, vel alia justa causa in utilitatem Ecclesiæ redundans. *Ita S. Thomas, Quodlib. 8. Toletus, Bellarminus, in admonitione ad suum nepot. Azor, Reginaldus, Layman, Lessius, dicens esse fere communem Theologorum sententiam. Imò videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1. Papa non est dominus Beneficiorum; sed solùm dispensator, qui non potest validè dispensare bona Ecclesiæ, nisi in utilitatem Ecclesiæ, & ad Dei cultum; cùm in hunc solum finem donata sint. Præterea jure communi prohibita est pluralitas Beneficiorum à Conc. Gener. Later. III. c. 13. & 14. Later. IV. c. 29. & Nicæn. II. c. 15. & à Conc. Trident. Sess. 24. c. 17. ubi statuitur: *ut unum tantùm Beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad vitam ejus cui confertur honeste sustentandum non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, etiam conferri.* At usus dispensationis sine justa causa datæ est illicitus, ut dixi in Tract. *de Legibus.* 2. Hæc pluralitas, nisi necessitas vel utilitas Ecclesiæ interveniat, est vetita jure divino naturali, ideóque prorsus indispensabilis. Nam seclusa tali causa, pluralitas illa est intrinsecè mala, cùm contineat multas inordinationes, (ut docet Sanctus Thomas sup.) Nimirum. 1. Minuitur cultus divinus; Deus enim magis per plures ministros, quàm per unum colitur. 2. Ecclesia destituitur suis operariis; nam unus nequit in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. 3. Fun-

(*a*) Iis, quæ ab Auth. exposita sunt, duo accedunt, quæ sunt à SS. D. N. definita, scilicet.

Beneficia curata, aut residentialia conferri non posse Presbyteris, aut Clericis Congregationis Missionis. Constitut. quæ incipit, *Qua magis uberes, &c.* die 18. Decembris 1742. Et, beneficia Ecclesiastica sæcularia conferri non posse Canonicis Regularibus Lateranensibus, aut Sanctissimi Salvatoris, absque indulto Apostolico. Constit. cujus initium est. *Quod inscrutabile, &c.* die 9. Julii 1743.

3. Fundatores frustrantur sua pia intentione: nam Beneficiorum fundatio eò tendit ut plures ministri Ecclesiæ constituantur. 4. Nisi Ecclesiæ necessitas, vel utilitas aliud postulet, iniquum est, ut unus stipendia pluribus Ecclesiæ ministris destinata accipiat. 5. Subsidio privantur alii pauperes clerici, & forsan magis idonei & Ecclesiæ utiliores futuri. 6. Inde profluunt scandalorum occasiones, & suppeditatur avaritiæ, luxus & ambitionis materia. Quare Conc. gener. Later. III. ait c. 14. pluralitatem Beneficiorum *certum continere periculum animarum;* & Concil. Trident. cap. cit. addit hac pluralitate præverti ordinem Ecclesiasticum. Porrò Beneficiorum pluralitas non est intrinsecè mala, nisi in circumstantiis, ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Dixi, *nisi id postulet*, &c. *Nam*, ut ait Toletus, *plura Beneficia habere est de eorum numero quæ mala sunt; tamen possunt bona fieri, si aliquibus bonis circumstantiis copulentur.* Addit quòd perinde sit habere unum Beneficium cum una commenda perpetua seu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura Beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur Beneficio in emolumento & onere; & Conc. Trident. Sess. 24. cap. 17. expresè declarat non licere plura Beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas Beneficiorum esset intrinsecè mala, nunquam licita esset. *Resp.* Ita est, si esset intrinsecè mala in omnibus circumstantiis. Sed non est ex se mala nisi in circumstantiis, ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Quæst. VI. *An est culpa mortalis Beneficium conferre indigno vel minus digno?*

Nota. Indignus dicitur, qui ad officium debitæ præstandum est ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantiæ, vel morbi, aut similis impedimenti; vel putatur non futurus utilis Ecclesiæ, nec satisfacturus officio. Hinc qui versatur in habitu alicujus peccati mortalis est indignus: *quia per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet spirituale exequendum;* ait S. Thomas, quodlib. 8. quæst. 4. art. 6. Dignior censetur non absolutè qui doctior est, vel sanctior, sed qui omnibus spectatis putatur meliùs officio satisfacturus, & futurus utilior Ecclesiæ, ac bono animarum in illo Beneficio. *S. Thom. 2.2. quæst. 63. art. 3.*

Resp. 1. Mortale est quodvis beneficium, etiam simplex, conferre indigno, eumve præsentare, eligere, &c. dum haberi potest dignus. *Ita omnes. Prob.* 1. Ex Concil. gener. Later. IV. cap. *Grave*, de Præbend. *Præcipimus, ut prætermissis indignis, idoneos assumant, qui Deo & Ecclesiis velint & valeant gratum impendere famulatum.* Qui contra fecerit, jubetur suspendi à conferendis Beneficiis. Et ex Conc. Trident. Sess. 7. c. 3. *Inferiora Beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis & habilibus, &c. conferatur. Aliter autem facta collatio, sive provisio omnino irritetur.* 2. Quia cùm Beneficium sit institutum propter officium in Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem præstandum, recta ratio dictat non posse conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones dignè obeundas requisitis caret, vel non putatur prudenter illi officio satisfacturus. 3. Talis promotio cedit in grave damnum injustum Ecclesiæ: quod proinde secundùm omnes compensari debet ab ipso indigno, qui procuravit sibi & accepit Beneficium, & post hunc ab eo qui providit, deinde

de à cooperatoribus: nam Ecclesiæ ex justitia debetur minister dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet positivè scire eum, cui Beneficium datur, esse dignum; nec sufficit, si nesciat esse indignum. Quia ex officio tenetur eligere vel præsentare dignum, ideóque nosse eum, quem præsentat vel eligit talem esse. Unde tenetur diligenter inquirere, num sit idoneus: alioqui se exponit periculo præsentandi vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

Nota. Juxta omnes, *teste Delugo*, eligere indignum seu ineptum ad officia sæcularia, est semper mortale, tum contra charitatem, cùm ex electione indigni multa mala in republica multis oriantur. Tum contra justitiam; nam reipublicæ rector tenetur ex officio reipublicæ mala præcavere & avertere, & proinde multo magis non ponere illorum causam, & occasionem: alioqui tenetur ad restitutionem. Quod verum est etiam de aliis, qui potestatem à principe accipiunt eligendi vel vendendi illa officia; non enim accipiunt potestatem eligendi, nisi eo modo, quo princeps eligere debet.

Resp. 2. Ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel jurisdictionem, vel functionem magni momenti, ut concionandi, docendi, &c. Item ad superioritatem religiosorum, eligere, postulare, proponere, aut præsentare dignum, omisso digniore, ex communi sententia est mortale. *Prob.* 1. Ex Concil. Later. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Ecclesiæ, qui majoribus juvatur meritis*, & ex Conc. Trid. Seff. 24. cap. 1. ubi declarat, *omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant .... mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint.* Et quamvis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de Parœciis patet, ex cap. 18. ubi præcipit, ut Parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præsentare. Unde S. Pius V. const. 33. ait: *Ut non solùm dignis, sed etiam magis idoneis repertis juxta Concil. Trident. decretum parochiales Ecclesiæ conferantur, volumus & eadem authoritate decernimus.* Et Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Cùm dixit Concil. Trident. eos alienis communicantes peccare mortaliter, qui nisi quos digniores, vel Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint ad Ecclesias promovent, Concilium vel 1. videtur per hos digniores, non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel 2. locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos; vel tandem loquitur 3. quando fit concursus.* 2. Ex S. August. epist. 29. *Nec sanè putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione .... quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, atque sanctiore?* 3. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio & fide debita Ecclesiæ distribuere officia, & beneficia, sicut bonum Ecclesiæ & animarum, ad quod instituta sunt, exigit; & utilitatem Ecclesiæ ad cultum divinum, quantum possunt, pro munere suo promovere. Quod non præstant eligendo minùs dignos: nam notabili fructu per digniores præstando, Ecclesias defraudant, imò causam dant gravi detrimento spirituali, quod semper sequitur ex prælatione minus digni, & quod impediretur à digniore. Quia est peccatum acceptionis personarum in

in re gravi, de quo, Jac. 2. *Si personas accipitis, peccatum operamini.* Nam hoc peccatum consistit in eo, quod in jure dicendo, aut bonorum communium distributione, id quod debitum est uni propter aliquam causam, v. gr. æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam, &c. datur alteri intuitu alicujus causæ, v. gr. amicitiæ, consanguinitatis, munerum, &c. ob quam non debetur. Sive acceptio personarum est peccatum, quo in distributione aliquorum bonorum & onerum, non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumve causarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur justitia distributiva in re gravi, cùm in distributione Beneficiorum non attendatur qualitas spectans ad causam, ob quam dari debent, quæ causa est dare Ecclesiæ optimos ministros. Hinc *Vasquez* ait nullum dubitare esse mortale eligere minùs dignum in Beneficio annexam habente curam animarum.

Ob easdem rationes, ex communi sententia, officia sæcularia magni momenti conferri debent sub mortali magis idoneis: nam id exigit bonum commune; & si omittantur digniores, magnum detrimentum patitur Respublica.

Resp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus Beneficia etiam simplicia conferant. *Est communis sententia. Prob.* 1. Ex cap. unic. *Ut Eccles. Benefic.* ubi Innocentius III. de Beneficio non curato loquens ait: *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum officium & Beneficium in persona magis idonea dispensare.* 2. Ex S. Patribus, & ex S. Thoma, qui 2. 2. qu. 63. art. 2. generaliter & indistinctè docet committi acceptionem personarum in Beneficiis, si non dentur dignioribus. Et ad 3. ait: *Ut electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, non oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio habere posset calumniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* 3. Quia beneficia primariò instituta sunt ad majorem Dei cultum & Ecclesiæ utilitatem: secundariò autem ut sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, si minùs digni præferantur. 4. Omittens digniores agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Ecclesiæ: nam Ecclesia talibus commisit facultatem providendi de Beneficio ea lege, nec utantur tanquam fideles dispensatores secundùm fines ab Ecclesia in beneficiorum institutione intentos: quod est aliquid grave; Et verò ad bonum Ecclesiæ multum interest, ut divina officia quàm decentissimè & devotissimè celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam est mortale. 5. Violatio justitiæ distributivæ per acceptionem personarum mortalis est ex genere suo, adeóque in re gravi, ut in Canonicatu, vel quando notabilis & evidens est excessus inter promotum, & eligendum. Ita Sanctus Antoninus, Vasquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent esse solùm veniale, modò verè digni eligantur. Lessius verò concedit esse mortale; si id passim fiat. *Idem docet Delugo.*

Hinc resignans & permutans tenetur minùs digno digniorem, qui est in promptu, præferre, tum ex charitate boni communis, tum ex justitia distributiva. Quia Beneficia sunt instituta pro dignioribus, nec ab Ecclesia facultatem resignandi vel permutandi accipiunt, nisi cum eodem onere, quo obligantur prælati & patroni. Porrò si aliquod Beneficium ex dotatione dandum

dum sit alicui ex tali capitulo vel familia, dignior est eligendus. Si tamen nullus esset dignus, alius alibi quærendus esset, quia hæc fuit intentio fundatorum & Ecclesiæ, nec alia potuit esse.

Nota. Nulla esset culpa dare minùs digno Beneficium simplex, cùm id postulat charitas, vel alia justa causa ad majus bonum Ecclesiæ spectans aut redundans: ut si Clericus, præsertim Sacerdos, non possit inopia levari, nisi per Beneficium simplex: vel si digniores reservandi sint pro Beneficiis curatis: vel ut Pastor minùs idoneus à cura animarum amoveatur.

Quæst. VII. *Quibus modis Beneficia amittuntur?*

Resp. Quatuor. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Libera resignatione coram Superiore eam acceptante. 3. Per sententiam judicis, ob crimen juxta Canones hac privatione puniendum, ut homicidium, simplex sacrilegium, adulterium, perjurium, &c. 4. Dispositione juris, idque quadrupliciter. 1. Per alterius Beneficii incompatibilis consecutionem. 2. Per matrimonium. 3. Per professionem religiosam. 4. Per aliquod crimen, cui privatio Beneficii ipso jure annexa est: qualia sunt hæresis, schisma, simonia, falsificatio litterarum Apostolicarum, sodomia, homicidium per sicarium pretio conductum, &c. Tamen juxta communem sententiam reus non tenetur statim ante sententiam declaratoriam criminis Beneficium suum dimittere, nisi hoc expresse habeatur in jure. Sed tunc sententia judicis declaratoria retrotrahitur ad diem commissi criminis: ita ut non solùm omnes fructus Beneficii ab illo die percepti amittantur, sed etiam resignatio vel permutatio illius post crimen facta rescindi possit.

Quæst. VIII. *Quænam observanda de Pensionibus?*

Resp. Sequentia. I. Pensio est jus percipiendi fructus ex alterius Beneficio. Alia est laica, quæ propter temporale aliquod obsequium datur, nec exigit clericatum, adeóque laicis competere potest, ut procuratori, advocato, &c. Alia clericalis seu Ecclesiastica, quæ solis clericis conceditur. Et hæc duplex est, scilicet merè spiritualis, quæ datur clerico ob ministerium spirituale, v. gr. concionatori, vicario parochi, & mixta, quæ quidem statum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob ministerium spirituale, sed ad honestam sustentationem datur.

II. Ut pensio clericalis validè & licitè obtineatur, quatuor requiruntur. 1. Ut impetrans sit clericus, seu habeat primam tonsuram; non sit conjugatus, nec illegitimus, nec irregularis, nec illa censura irretitus. Quod si pensio sit mixta, requiritur insuper, ut non habeat aliunde necessaria ad honestam sustentationem: si verò sit merè spiritualis, ut ministerium spirituale possit & velit rectè præstare. 2. Requiritur dispensatio Papæ: nam lex est generalis, & titulus juris Canonici, *ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur;* & constat ex usu Ecclesiæ. Quare Episcopi pensionem constituere nequeunt, nisi in quibusdam casibus, in quibus facultas hæc eis à Concil. Trident. Sess. 21. cap. 6. & Sess. 23. cap. 18. conceditur. 3. Requiritur justa causa, sine qua ex communi sententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, sicut malè res domini sui dispensans œconomus, & qui recipit pecuniam ab œconomo malè res domini sui dispensante. Unde non licet eam retinere. *Sine causa enim* (inquit Toletus, l. 5. cap. 83.) *non habet locum in foro interiori &* coram

coram Deo dispensatio, sed tantùm in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent: etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt, nec excusantur, quia Papa dedit; nam Papa non est Dominus bonorum Ecclesiæ, sed solùm universalis dispensator. Unde sicut cùm dispensat in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa adsit, ita in pensione & Beneficiorum distributione. Causa autem hæc debet esse in utilitatem Ecclesiæ, cujus sunt bona: si enim nulla via in Ecclesiæ hujus, vel universalis utilitatem tendat, non est causa legitima. 4. Debet esse moderata, ita ut beneficiario relinquatur, quantum satis est ad honestam sustentationem. Ex consuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob justam causam possit majorem constituere.

III. Sicut non licet habere plura Beneficia, ita nec plures pensiones, quando una sufficit; quia cùm pensio detur in vitæ subsidium, si una sufficiat ad honestam sustentationem, cessat causa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

IV. Pensio extinguitur. 1. Morte naturali, vel civili, aut degradatione pensionarii. 2. Per matrimonium, vel professionem religiosam. 3. Per varia delicta, qualia sunt hæresis, læsæ Majestatis, aut Sedis Apostolicæ, item percussionis Cardinalis, vel Episcopi, in cujus Diœcesi percipitur pensio.

V. Pensionarius clericus, qui non est aliunde obligatus ad Horas canonicas, tenetur sub mortali recitare quotidie parvum B. V. officium; & si omiserit, non facit fructus suos, sed tenetur perceptos restituere fabricæ vel pauperibus eo modo, quo beneficiatus omittens tenetur. Ita statuit Pius V. in Bull. *Ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur pensio nisi sub hoc onere. Tenetur etiam tonsuram & habitum clericalem gerere, ut statuit Sixtus V. Constit. 92.

TRACTA-

TRACTATUS
DE
VIRTUTIBUS MORALIBUS,
ET
VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales ſunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honeſtos, hoc eſt, conſentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipſam honeſtatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis ſeorſim ſumpta habet pro objecto materiali certos actus honeſtos ſibi proprios, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in ſuis actibus.

Præter Religionem quatuor ſunt primariæ virtutes morales, à quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ ſunt, unde dicuntur Cardinales, nimirùm prudentia, fortitudo, temperantia, & Juſtitia, quæ commendantur Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (ſapientia) *& juſtitiam & virtutem, quibus utilius nihil eſt in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM.
De Prudentia, & Vitiis ei oppoſitis.

I. PRudentia eſt virtus oſtendens quid in quavis particulari actione agendum ſit tanquam honeſtum, vel fugiendum tanquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hìc de perfecta prudentia, quæ propoſito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, ſeu Dei gloria & poſſeſſione, præſcribit media ad hunc finem apta. Hinc patet, quam ſit neceſſaria. *Oculi tui videant recta*, Prov. 4. *Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei.* Epheſ. 5. Eſt autem virtus moralis tum objectivè, quatenus verſatur circa eandem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis proſequi, & quid fugere debeat: tum directivè, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus ſemper honeſtos, & fugiendos inhoneſtos. Non reſidet tamen in voluntate, ſed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus ſunt bene conſultare, rectè judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata ſpecialiter prudentiæ oppoſita, alia ſunt per defectum, ſci-

licet. 1. Præcipitatio & inconſideratio, quæ ſunt peccata ejusdem ſpeciei & gravitatis, cujus ſunt illa, quibus homo ſe exponit, præcipitanter & inconſiderate judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconſtantia, qua ſine juſta cauſa mutatur ſententia. Eſt mortalis, quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perſeverare in ſententia. 3. Negligentia, quæ eſt mortalis vel venialis, prout quis negligit id, ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adiit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia ſunt per exceſſum, nempe 1. Prudentia carnis, quæ propoſito malo fine, nempe bono creato inordinatè expetito, præſcribit media ad hunc finem aſſequendum apta. Eſt mortale ei obſequi in re gravi: nam, Rom. 8. *Prudentia carnis mors eſt . . . Sapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubjecta.* 2. Aſtutia, quæ eſt notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Eſt mortalis vel venialis pro ratione affectus cui ſubeſt, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter ſe differunt; quod dolus ſit aſtutiæ executio tum verbis, tum factis; fraus autem ſolis factis. 3. Nimia ſollicitudo temporalia acquirendi, vel conſervandi, quæ prohibetur, Matth. 6. *Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ, quid manducetis*, &c. Mortalis eſt, cùm ex ſollicitudine violatur gravis obligatio, vel cùm in ea re creata ponitur finis ultimus: ut facit is, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel ſic peccare paratus eſt, potiùs quàm re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppoſitis.

Quæſt. I. *QUid eſt Fortitudo, & quænam ſunt vitia ei oppoſita?*

Reſp. Fortitudo eſt virtus, quæ animum ſecundùm rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia ſunt: ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & triſtitiam in gravibus malis, & periculis præſertim mortis. Sive Fortitudo eſt, virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, ſecundùm rectam rationem, & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus Epheſ. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli . . . . ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Et 1. Cor. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus ſunt aggreſſio & perpeſſio.

Reſp. 2. Peccatur contra Fortitudinem per exceſſum & defectum timoris, & audendi: unde quatuor ſunt vitia ei oppoſita. 1. Timiditas ſeu timor inordinatus, cum timetur quod, vel quando non oportet vel plus quàm oportet. 2. Animi ſtupiditas, quæ eſt defectus timoris rationabilis, ut cùm quis mala ſeu pericula non formidat nec cavet, quæ, vel quando, vel quantùm oportet formidare & cavere. 3. Audacia ſeu temeritas, quæ eſt exceſſus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ eſt defectus audendi, ut cùm quis non aggreditur vel non ſuſtinet quod, & quando, & ſicut recta ratio dictat.

Quæst. II. *Quænam sunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his opposita?*

Resp. Sunt quinque ejusmodi virtutes, nimirum.

I. Magnanimitas, quæ est virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica qua talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licèt versetur circa opera ardua aliarum virtutum, est tamen specialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo sibi proprio: nempe quia sunt magna & ardua, hoc est, consentanea animo magno & generoso, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei beatitudinemque destinato, & magnis gratiæ præsidiis instructo.

Ei per excessum opponuntur præsumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi, in Tractatu de Peccatis. Per defectum verò pusillanimitas, quæ est vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recusat tendere in id, quod est suæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus est cum auxilio Dei; suamve authoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cùm id necessarium vel utile est ad Dei honorem; aut aliorum utilitatem. Est mortale vel veniale peccatum, prout sub mortali vel veniali tenetur suscipere id quod detrectat, vel tueri id quod negligit.

II. Humilitas est virtus, quæ vera nostri cognitione appetitum excellentiæ propriæ secundùm rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinatè extollamur, & inclinat ad vilitatem nostram ac subjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoscendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium authori tribuendum.

Ejus actus præcipui sunt, 1. Agnoscere se ex seipso nihil esse, nihilque, sed omnia accepisse à Deo; imò se esse peccatorem, adeóque suppliciis & omni contemptu dignum. 2. Nihil sibi adscribere, sed seipsum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium authori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, sed omnes sibi animo præferre, considerando aliorum perfectiones ac virtutes, sua verò vitia & peccata, juxta illud, Phil. 2. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* Subjicere se in omnibus Deo, & Superioribus ut Dei Ministris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantùm recta ratio permittit, fugere; ea propter se nunquam quærere, nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Christi ferre, imo & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantum in se est, amplecti semper id, quod est abjectius & minùs honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis & officii.

Humilitas est virtus præstantissima, virtutum procreatrix, & radix summæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Christi, *Qui se humiliat, exaltabitur.* Luc. 14. & 18. estque necessaria ad salutem, imò est fundamentum aliarum virtutum, sicut superbia est radix omnis peccati. Ei opponitur non solùm superbia, sed etiam inordinata sui subjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura status sui, vel damno eorum, quibus prodesse debes: ut si pater infra filium, Superior infra subditum exteriùs se abjiciat; nam humilitas inclinat ad sui abjectionem juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud, Eccli 9. *Est qui se nimium submittit.*

III. Magnificentia, quæ est virtus inclinans ad magna opera externa magnis sumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipuè ad ea, quæ pertinent ad honorem Dei. Differt à liberalitate, quòd hæc circa sumptus mediocres, & ordinarios, illa circa majores versetur. Ei opponitur per excessum profusio, qua quis majores sumptus facit, quàm ratio dictat. Est mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut si propterea debita non solvas, eleemosynas omittas, &c. Per defectum verò parvificentia, qua quis, præ animi angustia, opus magnos sumptus requirens non audet suscipere, quando oportet, vel susceptum relinquit, vel non decorè perficit. Est mortalis, si graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promissione &c.

IV. Patientia, qua in rebus adversis mœror temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valde necessaria. *Patientia opus perfectum habet; ut sitis perfecti & integri, & in nullo deficientes.* Jac. 1. *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem,* ad Hebr. 1. Opponitur per excessum impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve; vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi durities, cum quis ob animi stuporem nec propriis nec alienis malis movetur.

V. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinat & firmat ad persistendum in opere bono, & non obstante molestia ac difficultate quantumvis diuturna, quamdiu recta ratio dictat. Ei opponitur per excessum pertinacia, qua quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet, quando non oportet, vel plùs quàm oportet: per defectum inconstantia in agendo, qua quis sine justa causa à bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur. Est autem semper veniale sine justa causa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto desistere in re non præcepta, quia inordinatum est & contra rectam rationem leviter & sine rationabili causa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

Nota. Per se loquendo, graviùs peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quàm per excessum: sic gravior est superbia quàm nimia abjectio: desperatio quàm præsumptio. Quia peccata per defectum sunt contra id, ad quod primariò ac principaliter virtus inclinat. Sic spes primariò inclinat ad sperandum in Deum, & secundariò ad non nimium in se sperandum & sic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.

Quæst. I. QUid est Temperantia? *Resp.* Temperantia latè sumpta est virtus, quæ secundùm rectam rationem & legem divinam operationes & passiones humanas moderatur. Sive est virtus refrænans animi affectus, qui ipsum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans secundùm rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata domatio*, ait S. Aug. L. 83. quæst. qu. 31. Sed sic sumpta non est virtus specialis, nam id præstat omnis virtus moralis in sua materia: Justitia enim, v. gr. affectum à furtis & injuriis avertit.

Tempe-

Temperantia strictè sumpta est virtus, quæ secundùm rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & usum rerum, quæ delectationem sensuum, præsertim gustus & tactus pariunt, qualia sunt esculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres sunt temperantiæ species, nempe abstinentia, sobrietas & castitas.

Abstinentia est virtus, quæ secundùm rectam rationem moderatur appetitum & usum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas est virtus, quæ appetitum & usum potionis vim inebriandi habentis moderatur secundùm rectam rationem. Supple semper, & legem divinam: nam quidquid est contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei, cùm recta ratio sit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac mensura cibi, potus, & somni sumenda est ex fine proximo, ad quem ista per se referuntur, qui est bona corporis valetudo, & idonea mentis ad suas functiones obeundas dispositio, seu habitudo, ad Dei gloriam ultimatè ordinata: nam finis est mensura eorum, quæ sunt ad finem. *Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet: sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem quantum sat est, usurpet utentis modestia, non amantis affectu*, ait S. August. Lib. de moribus Eccles. cap. 21. Per necessitatem intellige non solùm absolutam ac physicam, sed etiam moralem, non enim illud solum dicitur necessarium vitæ humanæ ejusque officiis, sine quo absolutè vivere aut ea officia omninò obire non potes: sed etiam id, sine quo hoc non potes commodè & convenienter tuo statui, spectatis quoad qualitatem cibi & potus circumstantiis status, conditionis, officii, opulentiæ, loci, personarum quibuscum vivis & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plùs nec minùs cibi, potus & somni sumere, quàm ad bonam corporis valetudinem, & vires ad munera sua rectè obeunda requisita, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cum hoc discrimine, quòd major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem causam, quàm sit robusta valetudo corporis, v. gr. ob carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat rectè præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optimæ mentis & animæ saluti servit: nam corporis est ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referri debent. Hæc autem abstinentia major, quam ratio temperantiæ per se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur, v. gr. castitatem, pœnitentiam, &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundùm rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus, 2. Corinth. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus.* Et 1. ad Timoth. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.* Pudicitia autem vel est eadem virtus, quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens oscula, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas: nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia est propositum abstinendi in posterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abstinentiæ opponitur gula strictè sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæst. II. *An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eámque propter se appetere?*

Resp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. Aug. Lib. 5. contra Julian. c. 3. *Cùm facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur*, idque satis indicat Christus, Matth. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines: reddent rationem de eo in die judicii*, utique tanquam de peccato: Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æque ac verbum otiosum, cùm sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores; ergo malus est. Jam verò actus non est bonus nisi habeat finem honestum, hoc est, consentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem proportionatum, seu consentaneum naturæ rationali quatenus rationalis est, ideóque propter finem honestum: tenetur enim semper agere modo proportionato seu consentaneo naturæ rationali qua rationali, alioqui sciens ac volens deficit à conditione sua & à dignitatis præstantia, qua brutis excellit, seque ipsum deprimit ad modum agendi brutalem. Non potest autem agere modo proportionato naturæ rationali, qua rationalis est, nisi agendo propter finem consentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis est. 3. Agens ob delectationem agit inordinatè & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem à Deo authore naturæ institutum, secundùm quem delectatio ex natura sua est propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Aristoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *cùm sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud:* & docet S. Thom. 1. 2. qu. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes;* ut scilicet faciliùs, promptiùs, meliùs, & constantiùs efficerentur. Itaque delectatio moderata potest quidem percipi, & appeti ut medium, sed non ut finis: cùm inordinatum sit velle sistere in eo tanquam fine actionis, quod Deus instituit solùm ut medium ad actionem meliùs, promptiùs & constantiùs faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 8. *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modò non obsit valetudini; quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui;* hoc est, sistere in delectatione actuum tanquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderatè, audire musicam, odorari florem, & similia oblectamenta capere ob solam delectationem, per se loquendo est venialis culpa.

Quæst.

Quæst. III. *Quænam sunt virtutes temperantiæ annexæ?*

Resp. Sex. Mansuetudo, Clementia, Studiositas, Modestia, Eutrapelia, & Circumspectio.

I. Mansuetudo est virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem sic, ut non irascamur, nisi quando, quantùm, cui, & quo modo oportet. De qua Apostolus ad Tit. 3. *Admone illos.... neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per excessum iracundia, de qua alibi, per defectum verò nimia dissimulatio, cùm nempe ex iræ defectu mala impunita manent; nec quis irascitur ubi, quando, quantùm & quibus oportet, ut justitia servetur, vitia corrigantur, scandalum tollatur, &c. Est mortalis ex genere suo, cùm repugnet charitati, vel justitiæ.

II. Clementia est virtus, qua Superior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantùm patitur recta ratio, justitia, disciplinæ bonum, rei salus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per excessum crudelitas, qua quis ex animi austeritate propensus est ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Est ex genere suo mortalis, cùm repugnet charitati & justitiæ. Per defectum verò nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat, ubi severitate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, servandam disciplinam, &c. Est culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel scandali, quod ex ea provenit.

III. Studiositas est virtus, quæ secundùm rectam rationem moderatur appetitum sciendi, & ipsum studium, ita ut quis ea solùm velit scire, quæ ipsius conditioni & capacitati conveniunt, & studeat ea diligentia qua oportet, iis rebus quibus oportet, ex debito fine, & in debitis circumstantiis loci & temporis. Unde ejus est refrænare affectum inordinatum cognoscendi, moderari studium, incitare ad diligenter addiscendum res necessarias & convenientes.

Ei opponitur per excessum curiositas, quæ est inordinatus appetitus cognoscendi. Est autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur. Appetitio vel cura superflua cognoscendi ea, quæ ad se non pertinent, sive quæ nec ad propriam; nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt: vel ex parte modi, ut si ea, quæ ad te spectant, velis addiscere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curiositas est mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. gr. si legas libros ab Ecclesia aut Superioribus prohibitos, aut velis scire ea quæ dicuntur in confessione, &c. 2. Ratione medii, si adhibeatur graviter illicitum, ut superstitiosum, &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut si legas libros contra fidem aut bonos mores, &c. 4. Si per studium minus utile homo impediatur ab addiscendis iis, quæ scire tenetur. 5. Ratione nocumenti seu damni, ut si ob immoderatum studium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio scire vult, quod sub mortali relevare nequit. 7. Ratione injuriæ gravis, ut si quis litteras alterius clausas sine consensu ejus, à quo vel ad quem scribuntur, saltem prudenter præsumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quisque habet, ne arcana consilia & negotia litteris commissa sine ejus consensu cognoscantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman, & alii.* Unde est mortale contra

contra justitiam litteras alienas legere, quando continent secreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innotescere, vel quæ multum optat celari is, à quo vel ad quem scribuntur, vel quando timeri potest inde secutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cùm autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideò litterarum alienarum aperitio lectioque ordinariè mortalis est ob morale periculum lædendi jus secreti in re gravi. Id etiam est contra fidem publicam, cui sigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent esse solùm veniale litteras à domino dilaceratas & in publicum projectas ex sola curiositate colligere, junctisque partibus legere, quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant; quia dominus lacerando satis ostendit se non derelinquere jus, quod habet ad secretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; sed imprudentia alicujus non privat illum jure suo.

Item peccat contra justitiam, qui alterius scripta ipso invito legit; & quidem mortaliter, si fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat esse secreta, graviterque sit laturus. Excipe, nisi constaret scripta vergere in damnum injustum communitatis, vel etiam privati, nemo enim habet jus ad medium injustum. Possunt quoque litteræ aperiri authoritate publica, nempe Principis, Magistratus, cùm id exigit bonum commune, cui jura privatorum subordinantur. Sed ii, qui secreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam jus aperiendi litteras liberorum curæ suæ subjectorum.

Curiositas autem, qua non læditur graviter charitas nec justitia, est per se solùm venialis, secluso periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi; quia non est per se magna inordinatio, quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum sibi necessariarum aut utilium, vel præcisè id, quod ad se non pertinet, cognoscere velit sine gravi injuria alterius, aut supervacaneam in eo curam ponat, modò necessaria non negligat.

Per defectum adversatur studiositati negligentia, quæ est voluntaria omissio studii vel inquisitionis ad discendum quæ quisque scire vel discere tenetur. Estque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ sciri debet, spectato ejus fine. Hinc gravis negligentia discendi obligationes suas, sive proprias sui muneris seu officii est semper mortalis.

IV. Modestia duplex est: una est modestia motuum externorum, quæ motus & gestus corporis externos moderatur secundùm rectam rationem, ita ut congruum est personæ spectatæ tum in se, tum in ordine ad eos quibuscum versatur, & ad locum, tempus, statum, &c. *Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui & personæ reddere*, ait S. Ambrosius, Lib. 1. de officiis, cap. 9.

Ei opponitur per excessum petulantia & insolentia, qua non servatur decorum in voce, gestu, & aliis motibus externis corporis; ut si quis vocem nimium attollat, gestus aut gressus insulsos habeat, si Religiosus mores aulicos sectetur, &c. Per defectum morum ruditas seu rusticitas.

Altera est modestia cultus seu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, suppellectilis, conviviorum, &c. servatur mediocritas, & congruitas ad personam, facultates, statum, conditionem, approbatam consuetudinem, & ad tempus, locum, &c. Contra hanc

ſtianc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum conſuetum & convenientem conditioni ac facultati perſonæ in veſtibus, conviviis, ſuppellectili, &c. Item aſſumendo veſtem alterius ſexus. *Cultus exterior* (inquit S. Thom. 2. 2. qu. 196. art. 2. ad 3.) *debet competere conditioni perſonæ ſecundùm communem conſuetudinem. Et ideo de ſe vitioſum eſt, quòd mulier utatur veſte virili, aut è converſo: & præcipuè quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciviæ, & ſpecialiter prohibetur in lege.... Poteſt tamen quandoque hoc fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi.* 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium ſtudium in hujusmodi rebus ponitur, ut ſæpe faciunt fœminæ multum temporis tam pretioſi in ſe ornandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sordiditas, qua non ſervatur decorum in cultu corporis, & rerum ſuarum.

Porrò peccata contra utramque modeſtiam interdum ſunt mortalia, ſcilicet, ratione ſcandali, damni, pravi finis, &c. Sic exceſſus in ornatu & apparatu externo eſt mortalis ratione affectus, ſi ſit cauſa non ſolvendi debita, non dandi eleemoſynas neceſſarias, non collocandi liberos in ſtatu convenienti, vel alia non præſtandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut ſi propter ornatum aliquis ſit paratus peccare mortaliter: vel ratione ſcandali, quod ſæpe dant mulieres in modo ſe exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reſeratus ſinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet Sanctus Carolus, in inſtruct. confeſſar.

Quod ad larvas, & perſonatus attinet, hæc propter immodeſtiam, & nimiam mentis divagationem ſunt peccata venialia: mortalia verò ſi in talibus circumſtantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent vel libidini præbeant occaſionem, ut ſæpe contingit.

Sed an mulieres peccant, ſi ſe ornent ad placendum viris?

Sic reſpondet S. Thom. 2. 2. quæſt. 169. art. 2. *Si mulier conjugata ad hoc ſe ornet ut viro ſuo placeat, poteſt hoc facere absque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & ſunt in ſtatu non habendi, non poſſunt absque peccato appetere placere virorum aſpectibus ad concupiſcendum: quia hoc eſt dare eis incentivum peccandi. Et ſi quidem hac intentione ſe ornent, ut alios provocent ad concupiſcentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non ſemper eſt peccatum mortale, ſed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc eſt de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio eſt quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe ſine peccato..... Non ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſolum quando fit propter laſciviam, vel in Dei contemptum.*

V. Eutrapelia ſeu jucunditas eſt virtus, quæ inclinat ad ſervandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem inſtitutis.

Contra illam peccatur per exceſſum. 1. Ratione objecti, ſi immodeſtum, petulans, contumelioſum, injurioſum, obſcœnum, periculoſum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus uſurpetur, 2. Ratione circumſtantiarum, ſi genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem perſonæ illud

usurpantis vel ejus coram qua usurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus* etiam *ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum*, ait S. Ambros. Lib. 1. de offic. cap. 20.

Per defectum verò peccatur, cùm quis ex animi austeritate seu morositate omnem honestam animi recreationem sibi necessariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumspectio est virtus, quæ sermones moderatur secundùm rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur nisi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Est valde necessaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis est universitas iniquitatis.* Jac. 3.

APPENDIX.

De jejunio Ecclesiastico.

Quæst. I. Q*Uænam ad illud requiruntur?*

Resp. 1. Tria. 1. Abstinentia à carnibus, atque etiam ab ovis & lacticiniis; nam hæc sunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, Can. 6. dist. 4. ex S. Greg. ibi: *Par est, ut quibus diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, à lacte videlicet, caseo, & ovis.* Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadragesima obliget.* Verùm hac in re spectanda est cujusque regionis legitima consuetudo: nam quibusdam in locis esus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in plerisque verò solùm in quadragesima: imò dicunt in quibusdam, ut in Germania, ne in quadragesima quidem. S. Thom. 2. 2. qu. 147. art. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova & lacticinia. Circa quorum abstinentiam in aliis jejuniis diversæ consuetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet secundùm morem eorum, inter quos conversatur.*

2. Abstinentia à pluribus refectionibus ita ut intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus reficiatur. Sic enim Ecclesia vult per jejunium corpus castigari, & concupiscentiam coerceri, ut tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, si una refectio non permitteretur; & corpus non castigaretur, nec concupiscentia satis coerceretur, si permitterentur duæ. Hæc refectio debet esse continua, alioqui non esset una, sed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii causam ab illa nondum sufficienter sumpta discedat, potest confecto negotio ad eam redire, eamque perficere; quia spectatis circumstantiis, & ex intentione censetur unica moraliter refectio. Secùs, si satis refectus ab ea discesserit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc esset æquivalenter duplicem refectionem sumere: idem enim est in ordine ad nutriendum corpus, sumere novam, aut diu continuare eandem refectionem, quæ reipsa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quòd non semper edatur, sed fiat confabulatio; nam interea concoquit stomachus cibos sumptos, qui sufficiebant pro integra refectione, & alii substituuntur.

Hinc qui die jejunii manè comedit etiam inculpatè, putà ex inadvertentia tenetur eo die abstinere ab alia refectione, si potest sine gravi incommodo;

do; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem servare potest. *Lessius.*

Certum tempus refectionis, quod nunc ex recepta consuetudine est circa meridiem, ita ut non liceat sine justa causa hanc horam anticipare, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Potest tamen pro arbitrio differri refectio usque ad horam tertiam pomeridianam, vel solis occasum, ante quod tempus olim vetita, saltem in quadragesima.

Quæst. II. *An præceptum jejunii per se obligat sub mortali?*

Resp. Affirmat. Constat 1. ex SS. Patribus, Basilio orat. 11. de jejunio; Gregorio Nazianzeno, epistol. 74. Hieronymo, epistol. 54. Cyrillo Alexandrino, homil. 1. Paschali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex consensu Doctorum & fidelium. 2. Quia res præcepta capax est gravis obligationis (cùm sit opus virtutis in suo genere grave) & ab Ecclesia absolutè præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, saltem dum Superior expressè non declarat se velle tantùm leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccatur mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter. 1. Qui die jejunii, vel abstinentiæ carnium comedit sine necessitate carnes; nisi excuset à mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eo quòd prohibeantur carnes prout nutritivæ, seu refectivæ virium: ac parum carnis parùm nutrit: ergo etiam parùm seu sub parva culpa & non graviter prohibetur: hæc tamen parvitas difficile constitui potest. 2. Qui vescitur ovis aut lacticiniis, nisi permissa sint ab Episcopo, vel legitima consuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale sit tempus refectionis notabiliter anticipare sine justa causa?

Controvertitur. *Layman* censet olim quidem notabilem anticipationem fuisse mortalem, nunc verò spectata hodierna Ecclesiæ consuetudine esse solùm venialem. Sed *Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus & alii* docent etiam nunc esse mortalem, & probant. 1. Ex sensu fidelium & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent.* de consecr. dist. 1. *Nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium.* Et ex Concilio Rothomag. anno 1702. c. 21. *Nullus in Quadragesima prandeat, antequàm, hora nona peracta, vespertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Ecclesiæ tempus refectionis lege vel consuetudine universali statutum, est conditio pertinens ad substantiam præcepti, vel ad modum substantialem illius. Nam etsi in anticipatione horæ discessum sit ab instituto veteris Ecclesiæ, non tamen in eo quòd certa hora servetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. dist. 15. q. 3. art. 4. quæst. 3. *Ille jejunium solvit, qui Ecclesiæ determinationem non servat. Unde cùm Ecclesia instituerit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii Ecclesiastici, *Sylvius.* Porrò juxta multos nulla est culpa, si ob justam causam, qualis est iter necessarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eò quòd id usu receptum sit apud doctos & probos;

& faciliùs excuſatio in hoc locum habeat, quàm in aliis ad jejunium requiſitis, cum refectionis tempus ad finem jejunii minùs conducat.

Quæſt. III. *Quid dicendum de Cœnula ſeu Collatiuncula?*

Reſp. 1. Hæc conſuetudine inducta eſt, & ab Eccleſia tolerata, ideóque ex probata piorum ac timoratorum conſuetudine in qualibet regione, ſcientibus, & annuentibus Eccleſiæ Prælatis, determinanda eſt, ſecundùm quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id univerſim dici poteſt, eam debere eſſe valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam: juxta multos non debere eſſe eandem pro omnibus & ubique, ſed diverſam pro diverſitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores ſunt: unde fit ut alii minore cibo quàm alii indigeant. In variis locis conſuetudo plùs permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quam aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valdè nutriunt, qualia ſunt ova, piſces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela ſit, *inquit Azor*, ſi ſumantur legumina & piſces. Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque ſit conſuetudine cœnula, in hac iis ſolùm cibis licet uti, qui ipſa conſuetudine ſunt approbati, quales ſunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum caſei. Licet tamen ſumere juſculum ex leguminibus coctis ob neceſſitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potiùs quàm cibi: nam ex S. Thom. medicinarum aſſumptio non ſolvit jejunium.

Reſp. 2. Non licet cœnulam ſumere manè ante meridiem: quia Eccleſia præcipit & Canones præſcribunt, ut nil ſumatur in cibum ante horam conſuetam, quæ circiter meridiem eſt. Imò non licet cœnulam ſumere etiam circa meridiem, dilata ad veſperam cœna niſi juſta cauſa ſubſiſtat, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hoſpitum, itineris, vel ſi quis aliter non poſſet noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Leſſius, Layman* dicens hanc eſſe communem ſententiam. Quia conſuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantùm ſumatur, niſi adſit juſta cauſa excuſans: quæ tamen ſi abſit, juxta multos erit ſolùm venialе: quia non violatur jejunium quoad ſubſtantiam, ſed ſolum variatur ejus circumſtantia non ſubſtantialis.

Quæſt. IV. *An qui ex juſta cauſa diſpenſatus eſt in abſtinentia carnis, hoc ipſo liberatur abſtinentia ab altera refectione?*

Reſp. Neg. Quia 1. iſtæ duæ abſtinentiæ, quas lex jejunii præſcribit, ſunt à ſe invicem ſeparabiles, & ſeorſim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis; & cauſa diſpenſationis ſufficiens pro una, non ſemper ſufficit pro duabus. Cùm autem lex plures obligationes dividuas continet; qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, ſi poſſit. 2. Papa Romæ, & Epiſcopi in variis Diœceſibus cùm diſpenſarunt in abſtinentia carnis ob cauſam pro ea ſola ſufficientem, declararunt ſe non diſpenſare in abſtinentia à pluribus refectionibus, ſed ejus obligationem relinquere. Et dicitur extare Authentica de hoc Clem. XI. declaratio. (*a*) (*b*)

Quæſt.

(*a*) Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem Vicarium Edicto, declaraverit quadrageſimali recurrente jejunio, eos, quibus carnium uſus juſta de cauſa permittitur, *jejunii legem obſervare debere*; tamen plures deinceps in contraria fuere ſententia, & exorta hac de re in variis Lombardiæ partibus controverſia circa ann. 1736. plura pro

Quæst. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum absti-

pro utraque opinione edita fuere volumina. Bartholomæus Casali, Petrus Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebastianus Pauli, sub nomine *Apostoli Augusti* uterque Congregationis Matris Dei, Substinuere, iis quibus usus carnium conceditur, jejunandum non esse: contra verò Alexander Mantegazzi, Antonius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P. Daniel Concina Ordin. Prædicatorum, aliique propugnaverunt, eos quoque jejunii legem observare oportere, quibus justa de causa salubrium carnium usus concedatur.

At SS. D. N. BENEDICTUS XIV. eximio, quo pollet restaurandæ, disciplinæ, corrigendorumque abusuum studio, non solum lites finivit, sed etiam dubia, quæ passim occurrere solebant, explicavit; regulas pro restauranda, ac sarta tecta servanda jejunii disciplina constituit; ac methodum in dispensationibus servandam præscripsit; ut legere est in Constit. quam integram damus, in qua ea quoque recensentur, quæ tribus aliis Constit. stabilivit.

„Libentissimè quidem amplectimur, quæ „Nobis offeruntur, occasiones ad vestros „animos excitandos, ut Ecclesiasticæ Disci„plinæ reparandæ sedulam curam confera„tis: Etenim Summi Pontificatus dignitati, „ad quam Nos, licet immerentes, evecti „fuimus, conjunctam esse intelligimus sollici„tudinem aliarum Ecclesiarum, Nobisque „commendatam, qui planè tenuitatem vi„rium nostrarum non ignoramus.

„§. 1. Cum itaque præsentium litterarum „argumentum totum sit de Jejunio, quod „tempore Quadragesimæ, veteri Ecclesiæ „instituto ac lege, Fidelibus indicitur; su„pervacaneum ducimus longam orationem „conficere de Quadragesimæ Institutione, „& Patrum, & Conciliorum omnes super „hac re in medium proferre authoritates. „Difficile id quidem Nobis parùm videre„tur: sed potius alienum, & nullo modo „consentaneum Vobis, quos doctrinæ lau„de, Canonum, & Sacræ Historiæ cogni„tione præstantes, arbitramur. Porrò ad „scribendas has literas adducti fuimus gra„vissimis illis verbis Tridentinæ Synodi, quæ „*Sess.* 25. *de reformat.* præcipit Episcopis, „omne studium impendere, ut Fideles ipso„rum Curæ traditi magna Religione perficiant „ea, quæ à Sacris Canonibus præscribun„tur: *ut illis omnibus, & iis præcipuè sint* „*obsequentes, quæ ad mortificandam carnem* „*conducunt, ut ciborum delectus & jejunia.*

„§. 2. Ubi primum Bononiensem Eccle„siam administrandam suscepimus (ad quam „beneficio Clementis XII. fel. rec. à Sede „Anconitana translati fuimus) mandatum „evulgavimus (quod libro primo Institu„tionum nostrarum pro Viris Ecclesiasticis „decimoquinto loco continetur:) In illo „plures difficultates indicavimus, ob quas „minimè solvendos Jejunii legibus putaba„mus illos, qui ob legitimam causam, & „legitima priùs auctoritate interposita, „Quadragesimæ abstinentiam non observa„rent, minimè, inquam, solvendos à jeju„nio, ita ut liceret ipsis quolibet die men„sam bis instituere, non unica vice, vesper„tina superaddita Refectione, quæ permitti „Jejunantibus consuevit.

„§. 3. Tandem in hac Pontificia Sede „collocati, rem totam in examen iterum „revocavimus, & præstantissimis quoque „Viris demandavimus, ipsam diligenter, „accurateque perpendere, ac suas deinde „opiniones Nobis exponere. His peractis, „hujusmodi controversiæ finem tribuere „constituimus, illudque decrevimus, ne „ulla in posterum, sive peculiaris, sive ge„neralis pro aliqua Civitate, vel Oppido „concedatur facultas adhibendi carnès ad „mensam tempore jejunii, sive unius come„stionis, interponatur; & illud quoque mo„nitum addatur, nequaquam licere mensam „eandem carne, ac piscibus instruere. Equi„dem declinatis hac ratione nimiùm impli„catis quæstionibus, existimavimus unicam „singulis diebus comestionem indicere illis „etiam, qui carnibus uti, cum Jejunium indici„tur, ritè obtinuerunt; & pravam illam con„suetudinem, quæ apud multos jam nimis in„valuerat, penitus evellere, afferendi nempe „carnes in mensam cum piscibus, postquam „ipsi Quadragesimali abstinentiæ præcepto „soluti fuerunt, ob eam potissimum causam, „quod grave detrimentum saluti ab esu pi„scium accipiant.

„§. 4 Hæc apertissimè constant ex nostris „Apostolicis Litteris, quas in forma Brevis „dedimus ad omnes Episcopos Orbis Ca„tholici anno 1741. quarum primæ incipiunt: „*Non ambigimus*, alteræ verò: *In suprema.* „Nos profectò nulli unquam elargiti sumus „vesci

abstinendi à carnibus est negativum, vetans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinendi à pluribus refectionibus est etiam negativum, nam non præcipit unam refectionem, sed præcisè plures refectiones prohi-

„vesci carnibus, cum tempus Quadragesi„mæ, sive aliud Jejunium præcipitur, nisi „indicta, scriptaque conditione, quam su„perius commemoravimus. Maximam pa„riter lætitiam percepimus, cum redditæ „Nobis fuerunt plures Epistolæ, ac manda„ta vestra, Litteris nostris Apostolicis omni„no consentanea, quibus pro virili parte „contendistis adducere Populos Vobis sub„jectos, ut propositum in illis disciplinam „piè servarent.

„§. 5. Interim promulgatis iisdem Apo„stolicis Literis, quas paulò ante nomina„vimus, plures cavillationes excogitatæ sunt „à nonnullis, uti Nos antea facili conjectura „suspicati fuimus. Plures etiam quæstiones „propositæ Nobis fuerunt, exigui quidem „ponderis, ac momenti, quemadmodum „Nos opinamur; Cum illæ, vel ipsius legis „verbis, vel sensu penitus corruant, ac dis„solvantur; Attamen Sacro Tribunali nostræ „Pœnitentiariæ, rerum hujusmodi conscio „ac peritissimo, easdem quæstiones expen„dendas commisimus, quibus omnibus plenè, „cumulatéque, quoties opus fuit, satisfecit.

„§. 6. Archiepiscopus Compostellæ, in „Hispaniarum Regnis Primus inquisitor, nu„perrimè vita functus longam ad Nos dedit „Epistolam, qua plures recensebat difficul„tates, quæ Literis nostris Apostolicis ad„versabantur, quominus executioni manda„rentur; eo quod nonnulli Theologi in di„versas opiniones, ac sententias abirent in „solvendis quibusdam quæstionibus, quibus „Literæ Nostræ Apostolicæ causam, & oc„casionem præbebant; ac proinde de illis „judicium Nostrum exquirebat. Equidem „Archiepiscopi Literæ Nos gravissimis, ac „difficilimis temporibus occupatos deprе„henderunt. Attamen, dum quæstiones in „ipsis expositas percurrimus, visum Nobis „est non quidem expeti, ut iis quæstioni„bus, responsum fieret ipsisque solutis, nul„lum impedimentum, sive obstaculum no„stris Literis Apostolicis superesset; sed po„tius ut objectis cavillationibus ad optatum „finem ipsæ minimæ adducerentur. Acce„dit etiam, quod Epistola Archiepiscopi „multis argumentationibus, & obscuris vo„cibus redundabat: quamobrem, licet plu„ res hortarentur, ne ullum Archiepiscopo „responsum redderemus; illi tamen satis„fecimus, res præcipuas, ex ejus literis deli„bantes, & quæstiones omnes ad certum „numerum redigentes. Primùm Nostris „occupationibus tribuendum testati sumus, „quod tardè ipsi responsum daremus, ejus „studium commendavimus, & etiam magno„pere probavimus, quod anceps, ac dubius „ad hanc sanctam Sedem confugerit, ut con„silium exposceret. Deinde prolatis quæstio„nibus satisfacere non prætermisimus, istum „tamen monentes de Instituto summorum „Pontificum, qui leges condere solent, disci„plinam decernere, neque ullã habere, ratio„nẽ illarum, qui dubitandi causas objiciunt, ut „quæ constituta sunt perturbent, ac evertant.

„§. 7. Vix redditis Literis, Archiepisco„pus paulo post vitæ cursum absolvit: Ita„que non immeritò suspicamur, responsa „Nostra, quæ litteris continebantur, haud „cognita fuisse, & perspecta illis, qui quæ„stiones excitaverint. Post hæc alii pariter ex „Hispanis Episcopis nonnullas ex iisdem quæ„stionibus Nobis proposuerant; quare iisdem „responsis usi sumus, quæ tradita priùs Ar„chiepiscopo Compostellæ à Nobis fuerant. „Non defuerunt etiam præstantes inter Ita„los Theologi, qui Literas nostras, Apostolicas „datas ann. 1741. egregiis Commentariis illu„strarunt: Idem contigit Responso quod feci„mus Archiepiscopo Compostellæ die 8. Julii „anno 1744. quod sanè integrum suis Libris „præfigendum curaverunt.

„§. 8. At quoniam Libri ejusmodi ad Vos „fortasse nondum pervenerunt, vel curis „aliis distenti illos percurrere minimè po„tuistis, his Litteris Encyclicis adjungimus „illas pariter, quas (uti dictum sæpiùs est) „ad Archiepiscopum Compostellæ jampri„dem scripsimus, ut quæ disciplina vestris „in Diœcesibus tenenda sit, plane cogno„scatis, ac ne vos deterreant difficultates, „si quæ à captiosis hominibus concitentur.

Sequitur tenor Apostolici Brevis superiùs impressi num. 99. pag. 356.

„§. 9. Cum hæc ita se habeant, satis mu„neri nostro fecisse videmur, ne illi qui„bus licet carnes edere, cùm Jejunium tem„pore Quadragesimæ, vel extrà Quadra„gesimam Fidelibus perscribitur, unius co„mestionis limites excedant, ac ne piscibus „simul, & carnibus parari sibi mensam patian„tur neve cavillationes perscrutentur, ut legi „tenebras offundant. Pauca tamen adhuc su„persunt, quæ remedium à Nobis deposcunt.

„§. 10.

prohibet. Ergo sicut peccatur per quasvis comestiones carnium, ita & per quamlibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solùm per primum & secundum actum, sed etiam per quoscunque alios

„§. 10. Si quidem advertimus jam multis „ab hinc annis non solum plures in quali„bet Italiæ Urbe, vestra auctoritate, dissolvi „à Quadragesimali abstinentia, sed etiam „magno studio contenditis, ut universam „Civitatem, totamque Diœcesim eadem „abstinentia liberemus. Hinc factum est, „ut in quibusdam Civitatibus, ac Diœcesi„bus jam per multos annos Fideles universi, „absque ullo discrimine, carnibus per Qua„dragesimam utantur.

„§. 11. Id quidem maximam Nobis affert „solicitudinem, eo quod deprehendimus „certis Testimoniis, in quibusdam Regio„nibus Septentrionis, toto Quadragesimæ „cursu, lactis, & ovorum usum liberè per„mitti, quia per plures annos eandem fa„cultatem petierint, & à Sede Apostolica „consecuti fuerint: quamobrem illi Populi „sibi in animum induxerunt, non esse rursus „ad Pontificem confugiendum pro hujus„modi facultate impetranda, sed priores „concessiones singulis annis acceptas suffice„re; ut lactis, & ovorum consuetudo per „Quadragesimam comprobetur

„§. 12. Præterea maximi facienda esse „ducimus ea verba Trident. Concil. *sess.* 25. „*cap.* 18. *de Reform. Sicuti publicè expetit,* „*legis vinculum quandoque relaxare, ut ple*„*niùs, evenientibus casibus, & necessitatibus,* „*pro communi utilitate satisfiat; sic frequen*„*tius Legem solvere, exemploque potiùs,* „*quàm certo personarum, rerumque delectu, pe*„*tentibus indulgere, nil aliud est, quàm unicui*„*que ad Leges transgrediendas aditum aperire.*

„§. 13. In Literis nostris Apostolicis, quas „anno 1741. ad omnes Catholicos Episco„pos dedimus, huic corruptelæ viam præ„cludere cogitavimus ea ratione, illisque „verbis, quæ rursum hìc subjicimus: *De*„*bitum igitur Paternæ uniuscuiusque vestrum* „*sedulitatis, & charitatis officium jure postu*„*lat, ut omnibus notum faciatis, & annun*„*tietis, nemini quidem sine legitima causa, &* „*de utriusque medici consilio, multitudini verò,* „*veluti Populo, aut Civitati, aut Genti in*„*discriminatim integræ, nonnisi gravissima, &* „*urgente necessitate, & in casibus per Sacra* „*Canonum Statuta præscriptis, cum debita* „*Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia, à* „*Quadragesimali Jejunio dispensationem toties* „*quoties opus fuerit, concedendam, nec au*„*dacter fidenterque usurpandam, nec superbè,* „*& arroganter ab Ecclesia, sicut alibi in more* „*positum esse accipimus, esse postulandam.*

„§. 14. Porrò Nos hanc normam secuti „sumus, cùm multitudinem, veluti Populum, „aut Civitatem integram Quadragesimali „abstinentia immunem declaravimus. In „primis loci Episcopus id postulare à Nobis „debuit, ac de gravissima, urgentique ne„cessitate suum testimonium interponere. „Deinde carnes minimè permissæ fuerunt, „si lactis, & ovorum usus satis esse videre„tur. Tum verò facultas edendi carnes tri„bui solùm consuevit, cum interposito E„piscopi testimonio id omninò necessarium „judicaretur; nec sufficiens necessitati re„medium afferri constaret, si ova solùm, „& lacticinia concederentur. Quoties au„tem abstinentia Quadragesimæ nostra au„ctoritate soluta fuit, certos tamen dies „præscripsimus, quibus integra abstinentia „servaretur, nempe dies Cinerum, dies „Quatuor temporum, vigilias præcepto „obeundas, dies Majoris Hebdomadæ à Do„minica Palmarum. Quandoque recensui„mus etiam totam hebdomadam Cinerum; „Aliquando etiam indiximus abstinentiam „Feriis sextis, ac Sabbatis, etiamsi facultas „à nobis tradita, Lactis, & ovorum usum „solùm complecteretur. Postremò eam „conditionem semper addidimus, ne Je„junii lex unius per diem comestionis ullo „modo violaretur, ac ne simul in mensa „carnes, & pisces apponerentur.

„§. 15. Dum rationem hujus Consilii no„stri seriò perpendimus, haud plenè ac„quiescimus, ob eam sollicitudinem, ac „dubitationem, ne causa ab Episcopo loci „prolata, quam Nos legitimam credidimus „ad solvendam Quadragesimæ abstinentiam, „ejus naturæ fortasse non sit, quæ veram, „& urgentem necessitatem contineat. Quip„pe illud Nobis semper ante oculos propo„situm habuimus, ut nihil à ratione alienum, „nihil inconsulto, ac temerè faciamus. Hæ„rent pariter animo defixa S. Bernardi ver„ba ad Pontificem Eugenium *Lib.* 3. *de Con*„*sideratione Cap.* 4. *Facitis hoc, quia potestis:* „*sed, utrum debeatis, quæstio est, & quo mo*„*do:* Attamen fidem præstitimus iis, qui„bus præstanda fuerat, Episcopis nempe „locorum. Non enim alio pacto exerceri „potest sollicitudo peculiarium Ecclesiarum, „ac Diœcesum, nisi fides habeatur Episco-pis,

alios sequentes. 2. Quando vetatur aliquid sæpiùs quàm semel uno eodemque tempore fieri, non solùm prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater, &c. Sic, cùm lex vetat ne fidelis sæpiùs quàm semel eodem die communicet,

„pis, à quibus illæ administrantur. Sed in po„sterum, ut gravissimum hoc negotium tutiùs, „qua fieri possit, geratur, molestum non sit, „animum iis advertere, quæ subjicimus.

„§. 16. Non ignoratis ab Innocentio III. „Prædecessore Nostro, *Cap. Consilium de* „*observatione jejuniorum*, inter causas legi„timas solvendi abstinentiam à carnibus Je„junii tempore, recenseri veram, & existen„tem reipsa ægritudinem; *Præterea de illis* „*qui in Quadragesima, vel in aliis Jejuniis* „*solemnibus infirmantur, & petunt sibi esum* „*carnium indulgeri respondemus: quod cùm* „*non subjaceat legi necessitas, desiderium in*„*firmorum, cum urgens necessitas exigit, sup*„*portare potes, & debes, ut majus periculum* „*in eis evitetur.* Idem statuerant multo ante „Innocentium III. Patres Octavi Concilii „Toletani, *Canon.* 9. quod anno 653. ce„lebratum fuit: *Quisquis absque inevitabili* „*necessitate, atque fragilitatis evidentis lan*„*guore, seu etiam ætatis impossibilitate, diebus* „*Quadragesimæ esum carnium præsumpserit* „*attentare, non solum erit reus Resurrectionis* „*Dominicæ, verum etiam alienus ab ejusdem* „*diei sancta Communione. . . Illi vero, quos* „*aut ætas incurvat, aut languor extenuat,* „*aut necessitas arctat, non antè prohibita* „*violare præsumant, quàm à Sacerdote permis*„*sum accipiant.*

„§. 17. Nemo est, qui non intelligat hu„jusmodi causas satis esse, ut aliqui à Jeju„nii legibus, & abstinentia immunes existi„mentur; non autem, ut Populus, vel in„tegra Civitas idem privilegium obtineat. „Quis enim sibi persuadere possit, Cives „universos alicujus Urbis vel Diœcesis, eo„dem tempore gravissimo morbo teneri, vel „in eodem discrimine versari omnes, ut „periculosam ægritudinem contrahant? Nisi „fortè eos morbos intelligamus, qui ab „aeris intemperie, vel infectione proma„nant, de quibus paulò post verba faciemus. „Quis credat unquam, Populum universum „alicujus Diœcesis, vel communi languore „penitùs extenuatum, vel extrema senectute „confectum?

„§. 18. Neque verò causa sufficiens ha„benda est, ut aliqua Civitas, vel Populus „abstinentia Quadragesimali liberetur, ipsi„que carnes permittantur, si forte pisces, „vel ova caro pretio vendantur? Sicut enim „Urbes habent egenos Cives, ita etiam opu„lentos; è quibus etiam alii vitæ sustenta„tionem labore ac sudore sibi comparant, „alii verò patrimonio ac divitiis satis super„que abundant. Itaque, si pro emendis „piscibus grave pretium solvendum sit, id „quidem egenis Civibus, non verò diviti„bus suffragatur. Id asserunt etiam nonnulli „Theologi haud severioris disciplinæ, quo„rum sententiam recensuimus Capite nono „Libri tertii nostrarum Institutionum, quas „Bononiæ Typis impressimus.

„§. 19. Illud etiam inane commentum „prorsus existimari debet, solvendas esse „abstinentia Quadragesimæ Civitates, vel „Diœceses, ubi exercitus versantur, eò „quod Milites in iis locis permanentes ab„stinentiæ leges minime observant. Id po„tiùs animos Civium inflammare deberet ad „Jejunium ritè religioséque suscipiendum, „ut nempe Milites tanta virtute temperan„tiæ permoti, ipsorum exemplum sequan„tur. Illud solùm pro legitima causa in „medium proferri potest, copias Militum „tantam afferre Civitati penuriam herbarum, „atque olei, licet Quadragesimæ Jejunio „non obtemperent, ut harum rerum pretia „summopere augeantur. Tunc autem ea„dem statuenda sunt, quæ paulò ante dixi„mus, cum pisces, & ova cariori pretio „comparantur.

„§. 20. Igitur peculiares morbi, quamvis „frequentes in posterum pro causa solven„dæ abstinentiæ non adducantur, nisi forte „Civibus universis iidem morbi communes „habeantur ob aliquam aeris corruptionem; „neque in posterum herbarum, olei, pi„scium, & ovorum pretia tanti ponderis esse „censeantur, ut omnis Civitas, vel Diœcesis, „ab instituto Quadragesimæ Jejunio ac tem„perantia liberari contendat. Quod si ve„ras, ac legitimas à Nobis causas ad hanc „facultatem obtinendam expetitis, duas „potissimum percensebimus, quarum prima „ex Jure Caninico, altera verò ab ipsa re„rum magistra experientia deprompta est.

„§. 21. Innocentius III. quem superiùs „nominavimus, *eodem Cap. Consilium, de* „*observatione jejuniorum.* Archiepiscopo „Bracarensi postulanti, qua pœna plecten„dos judicaret illos, qui tempore Quadra„gesimæ à carnibus non abstinuerant: ob „summam rerum caritatem & angustiam, „ita ut plures fame enecarentur, respondit „his

cet, aut sæpius in vita baptizetur, non solùm secundo, sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si

Hhh 2

quis

„his verbis: *Cum autem quæsieris, quæ sit „illis pœnitentia injungenda, qui diebus qua„dragesimalibus, tempore quo tantæ famis „inedia ingruebat, quod magna pars populi „propter inopiam annonæ periret, carnes co„medere sunt coacti; respondemus: quod in „tali articulo illos non credimus puniendos. „Preces tamen Domino pro illis, & cum illis „effundas, ne ipsis aliquatenus imputetur, quia „bonarum mentium est, ibi timere culpam, ubi „culpa minimè reperitur.* Si quis hoc tem„pore Episcopus, adductus exemplo Bra„carensis Antistitis, idem consilium peteret „à Sede Apostolica, tamquam ineptus, ac „simplex haberetur; sed illo Ecclesiæ feli„cissimo sæculo maximi pendebatur, uti „æquum est, Quadragesimæ præceptum. „Hinc magna severitate inquirebantur illi, „qui minimè paruissent, licet talis causa „intercederet, ut liberi ab eodem præcepto „viderentur; nec ulla ratio habebatur vi„rorum Principum, licet ipsorum incolu„mitas cum reipublicæ felicitate conjuncta „putaretur; uti Nos fusè ostendimus in de„cimaquinta nostrarum Institutionum Libri „primi. Sed iis omissis, & aliis bene mul„tis, quæ in hanc rem congeri à Nobis „possent, illud primùm delibabimus ex re„sponso Innocentii III. tunc Quadragesimæ „abstinentia solvi posse integram Civitatem, „vel Diœcesim, cum reipsa non suppetunt „ea, sine quibus præceptum Quadragesimæ „observari nequit. Itaque si revera in ali„quo loco neque oleum neque pisces com„parari possint, tunc Incolis ejusdem loci „permitti fas est, ut lacte, & ovis utantur, „si hæc autem revera deficiant, tunc car„nis, salubris tamen, edendæ facultas con„cedetur, interposita semper Jejunii ser„vandi conditione.

„ §. 22. Insula S. Dominici in America „Meridionali in temporalibus paret Charis„simo in Christo Filio nostro Ludovico Gal„liarum Regi Christianissimo, nec ei ullus „præest Episcopus. Præfectus Patrum So„cietatis Jesu anno 1742. à Nobis quæsivit, „an ex concessione sibi facta à Sede Apo„stolica dispensandi super esu carnium, ovo„rum, & lacticiniorum tempore Jejuniorum, „& Quadragesimæ, dici posset, sibi etiam „datam fuisse facultatem dispensandi nedum „particulares personas, sed etiam multitudinē „hominum, & omnes sui districtus Incolas, „quando coram Deo, id expedire judicas„set: habitoque responso, facultatem ei „fuisse concessam dispensationem indulgen„di particularibus hominibus, non autem „multitudini hominum, & omnibus Incolis „sui districtus; pro concessione exoravit. „Pro causa exposuit veneficam piscium qua„litatem; exiguum piscatorum numerum, „qui longè ab Insula piscantes, pisces defe„rebant aut fœtentes, aut corruptos ob „nimios calores; paupertatem earum gen„tium, quæ oleum emere non poterant pro „Cibis Quadragesimalibus necessarium, de„ficientiam denique olerum, & leguminum, „quæ in ea regione facilè corrumpuntur, „aut à vermibus consumuntur. Re subinde „maturè discussa coram Nobis in Congre„gatione Generali Sanctæ Romanæ, & Uni„versalis Inquisitionis *die* 12. *Aprilis anno* „1742. habita ratione regionis nimis remo„tæ, à qua quolibet anno impossibilis erat „ad Sedem Apostolicam recursus; indul„gentes necessitati Fidelium degentium in „Insulis Ditionis Gallicæ in America, facul„tatem concessimus Præfectis Missionum „illarum partium, ut in casu veræ, & inelu„ctabilis necessitatis, & tantùm de anno „in annum, præfataque vera necessitate du„rante, & non aliter, nec alio modo, uti „possent, & valerent cum Fidelibus Popu„lis ipsorum regimini commissis dispensare „super esu ovorum, & lacticiniorum, & „etiam carnium tempore Quadragesimali, „indicta simul cum hujusmodi dispensatione „observantia Jejunii per unicam comestio„nem, onerataque prædictorum Præfecto„rum conscientia, si adamussim juxta præ„scriptum concessa facultate usi non fuissent.

„ §. 23. Sed jam ad experientiam deve„niamus. Quindecim ab hinc annis per „totam ferè Europam morbus invaluit, qui „pectoris inflammationem inferebat, ita „tamen, ut ex una Civitate in aliam, & ex „una Provincia in aliam hæc funesta lues „promanaret. Id contigit ann. 1730. 1733. „1740. Licet autem morbus ejusmodi, qui „universos hominum ordines atque ætates „corripiebat, lentam solùm in pectore in„flammationem excitaret, tamen senibus „matura jam ætate debilitatis extremam „afferebat perniciem; nam ex ipso febres „acutissimæ, ac mortales sequebantur. Idem „morbus in periculum trahebat Juniores

„etiam

quis manè & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere manè, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4. Ecclesia solùm permittit unam refectionem, idque ad morti-

„etiam, qui paululum infirmo pectore laborarent. Postremò multorm pectora adeo „labefactavit, ut gravissima deinde mala „provenerint. Aliàs quoque morbos hujus „generis, pectoris inflammationem magno „cum periculo afferentes, ægros in discri„men vitæ adduxisse, Medici Scriptores luculenter testantur.

„§. 24. Itaque, si medicinæ Professores „acciti, monitique graviter, ut nihil à ve„ritate alienum respondeant, unanimi con„sensu fateantur (uti nobis ipsis accidit, cum „adhuc Bononiæ versaremur) morbum esse „talis naturæ, qualem superiùs commemo„ravimus, ita ut nulla ætas, libera, & „incolumis esse queat; & affirment, illis „ipsis, qui inter Cives salvi, & integri nu„merantur, eandem perniciem imminere, „id præterea conferre plurimùm ad hujus„modi luem depellendam, aut evitandam, „si tum ægrotantes, tum sani à piscibus, „& oleo, quandoque pariter à lacte, & „ovis abstineant, si, inquam, res ita se „habeat, tum procul dubio causa sufficiens „judicanda est, quæ experientiæ innititur, „& quæ semper probata, & in posterum „probanda videtur, ut nempe Populus, seu „Civitas integra à carnibus abstinendi præ„cepto non teneatur.

„§. 25. Neque ulla difficultas removere „vos debet à consulendis Medicis, qui præ„stantiores habeantur. Cavendum pariter, ut „quidquid revera senserint, scripto testari „non prætermittant; quæ conditio si desit „in posterum, nulla unquam facultas Civi„tati, aut Diœcesi, carnibus aut lacticiniis „vescendi tempore Quadragesimæ tribue„tur: quippe id necessarium omninò vide„tur. Accedit etiam, quod Medici facil„litate quadam incredibili peculiares qui„dem Cives à Quadragesimæ præcepto li„beros, & immunes decernere soleant; „(de qua re gravissimè monendi à vobis „sunt, ne suas animas indulgendo nimis „aggravent:) Cum verò pro universis Ci„vibus idem statuendum proponitur, tum „se difficiles, anxios, ac sollicitos præstare. „Nos ipsi experti sumus, postremò si velint „percurrere ea, quæ in Italia, & extra ipsam „præclarissimi Auctores Medici Typis evul„garunt; facilè deprehendent, abstinentiam, „ciborumque parsimoniam ab illis magno„pere commendari; discrimen inter mor„bos constitui; & certis rationibus osten„di, in curandis quibusdam morbis nequa„quam requiri, ut jusculum, & carnes loco „piscium, olei, & herbarum substituantur; „in aliis verò juvare plurimum, si sublatis „carnibus, cum indicitur jejunium, oleo, „vel lacte ægrotantes utantur: Demum ad„vertent, quàm diligenter, accuratéque „scribant de pectoris incommodis, cum in „omnibus generatim excitantur, ne corri„piantur eodem morbo, qui adhuc incolu„mes à communi lue supersunt.

„§. 26. Hæc vobis indicanda putavimus. „Reliquum est, ut vos hortemur, ne tam „facilè suscipietis negotium petendæ facul„tatis utendi carnibus, & lacticiniis tempore „Quadragesimæ pro universa Civitate, vel „Diœcesi. Quippe abrumpenda tandem est „consuetudo, ob quam jam per tot annos „in quibusdam locis hæ facultates tribui „consueverunt. Illud etiam experientia à „vobis compertum erit, delicatis quoque, „ac mollibus abstinentiam Quadragesimæ „nullam inferre perniciem; neque plures „ob hanc causam inter ægrotos, vel mor„tuos recenseri.

„§. 27. Hanc rationem, & institutum Nos „ipsi secuti sumus Romæ, ac Bononiæ (cu„jus Sedem adhuc retinemus) cum nuper „Quadragesimæ tempus ageretur: Si vos „id quoque præstabitis, neque facilè à No„bis pro universa Civitate, vel Diœcesi, „facultatem solvendi Quadragesimæ absti„nentiam postulabitis, vel (si necessarium „id arbitremini) non aliter, quam servatis „præmissis conditionibus dispensationis in„stantia ad Nos deferretur, non solùm ii fru„ctus provenient, quos jam indicavimus; sed „etiam repulsæ pudorem evitabitis, Nosque „pariter ea molestia vindicabitis, quam fe„rimus, dum votis vestris minimè obse„cundamus. Postremo vos omnes peramanter amplectimur, & Apostolicam Be„nedictionem Vobis, Populisque vestris im„pertimur. Datum ex Arce Castri Gandul„phi die 10. Junii 1745. Pontificatus Nostri „Anno Quinto.

(*b*) Item continetur *in Tract. de Synodo Diœces. Lib. VII. cap.* 3. „Posse Episcopum ad „unam comestionem præcepto obstringere, „quos adversa valetudo ab alia jejunii parte, „quæ est abstinentia à carnibus, absolvit; præ„sertim

mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enim verò etsi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, *inquit Sylvius*, in se tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt, & permissæ sunt ob infirmitatem.

Quæst. VI. *An violat jejunium, qui extra refectionem consuetam & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. Multi docent non violari potu etiam vini, modo non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejunii. Quia id permittit consuetudo à tempore immemoriali: nam cùm potus ordinetur potiùs ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quàm ad alendum: ideo Ecclesia ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parùm nutriunt, v. g. thæo. Sed alii id negant aut non concedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic haber S. Thomas 2. 2. quæst. 147. art. 6. ad 2. *Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideò licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderatè potu utatur, potest peccare, & meritum jejunii perdere: sicut etiam si immoderatè cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.*

Resp. 2. Secundùm omnes violatur Jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem, sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. cap. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem

 sensum

„sertim cum summi Pontifices Clemens XI. „Innocent. XIII. & Benedict. XIII. in edictis, „quæ tamquam Episcopi Romani, per Car„dinalem suum in Urbe Vicarium super ob„servatione quadragesimalis jejunii, singulis „annis, ut moris est, promulgarunt, id„ipsum Romæ fieri præceperunt; ad quæ „edita allusit laudatus Cardinalis Pignatel„lus, præfatam Synodalem Constitutionem „ita exorditus: *Quia verò Apostolicæ Sedis, „magisterio Spiritus Sancti edocta, perceptio„nibus, & institutis saluberrimis admone„mur &c.* Sed supervacaneum est, de hac „re pluribus disserere, quoniam. Nos, post„quam supremum Petri solium conscendi„mus, sinentes, Theologos in suis specula„tionibus tempus terere, Ecclesiastici je„junii, hominum intemperantia, fatiscen„tem disciplinam, quantum fert conditio „temporum, pro viribus sustentare curavi„mus, injungentes Episcopis, ne ulli per„mittant diebus Quadragesimæ, valetudinis „causa, carnibus vesci, nisi adjecta lege re„ligiose servandi alteram jejunii partem, „quæ consistit in unica comestione, quod „patet ex nostris Apostolicis litteris, quæ „extant in tomo primo nostri Bullarii, & „sunt 19. 27. 56. 99.

ſenſum revera comedere, non bibere, & ex ſe nutriunt. *S. Antoninus.* Licet tamen ob neceſſitatem aliquid in parva quantitate ſumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic manè pauxillum panis cum hauſtu vini ſumere licet ei, qui aliter ſine gravi incommodo non poſſet jejunare, vel functiones animi, aut munera ſua rectè obire; nam id tum ſe habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus Jejunii.

Reſp. 3. Qui exiguum quid nutritivum ſæpiùs eodem die ſumit, etſi ſine propoſito aliquid notabile ſumendi, peccat mortaliter, cùm ad quantitatem notabilem ſcienter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *In die jejunii qui ſæpiùs modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.* 2. Plura illa modica conflant ſimul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, ſcilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac ſi magna quantitas continenter ſumeretur, ſingulæ enim partes cibi ſive ſimul, ſive interruptè ſumantur, addunt robur & ſubſtantiam, quæ roboratio manet ſimul poſt ſumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare, ne potus noceat; nam ſic ſæpiùs modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideóque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus cenſetur, ſi unam & dimidium, vel duas ad ſummum uncias ſuperet.

Porro non excuſatur à culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit, ne inurbanus videatur; nam non eſt hæc juſta ac legitima cauſa ſolvendi ex parte Jejunium; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor & alii.*

Quæſt. VII. *Quinam excuſantur à Lege Jejunii?*

Nota. Certum eſt omnes Chriſtianos poſt 21. annum completum teneri ad Jejunium ab Eccleſia præceptum, niſi juſta ex cauſa excuſentur. Nam nemo qui poteſt, excipitur, & lex eſt univerſalis, ut conſtat ex ſenſu Eccleſiæ; & cauſa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione carnis, & caſtigatione corporis ut ſubjiciantur ſpiritui, & Deo ſatisfiat pro peccatis.

Reſp. Quoad abſtinentiam ab altera refectione excuſantur generatim omnes, qui ſine gravi incommodo ſeu damno jejunare non poſſunt. Speciatim verò hi. 1. Ægroti, infirmi, item convaleſcentes, quos infirmitas valde extenuavit: quia iis non ſufficit una refectio, ſed indigent crebriore & modica. De ſufficienti gravitate infirmitatis conſulendus eſt prudens Medicus, nam ratione officii & peritiæ ad ipſum ſpectat hoc judicium. Quòd ſi cauſa ei eſt dubia & incerta, authoritate Superioris opus eſt; quia tunc neceſſaria eſt juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confeſſarius poteſtatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non poſſunt jejunare omnibus diebus quadrageſimæ, ſed poſſunt aliquot diebus, cujusque hebdomadæ, v. gr. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent juſtam cauſam non jejunandi. Nam cùm ſingulis diebus ſit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur niſi per juſtam cauſam; ſi aliquot diebus impleri poſſit obligatio, tunc ea urget. Qui verò dormire nequeunt, niſi ſumpta cœna, non ideò excuſantur à jejunio, cùm poſſint illud ſervare ſine gravi incommodo, v. g. collatiunculam circa meridiem ſumendo, & integram refe-

refectionem serò: nam præceptum obligans ad aliquid, simul obligat ad media saltem non valde difficilia, licèt non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro se & pro fœtu vel prole, & Jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habent, quod uni justæ refectioni sufficiat. Sed (ut ait S. Thom. quæst. 147. art. 4. ad 4.) *Pauperes qui possunt sufficienter habere quod ei sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem à Jejuniis Ecclesiæ; à quibus tamen excusari videntur illi, qui frustratim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere, quod eis ad victum sufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Ecclesiæ consuetudine sic communiter recepta, & intellecta secundùm communem Doctorum sententiam, *inquit Sanchez.* Ratio est; quia cùm usque ad hoc tempus communiter crescant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non simul, sed pluribus vicibus sumpto, *tum propter debilitatem naturæ, tum propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti*, ait S. Thom. art. 4. ad 2. Nec obstat, quòd aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legislator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Thomas, monens conveniens esse ut adolescentes jejunent plus vel minùs secundùm modum suæ ætatis, ut cùm tempus obligationis advenerit, faciliùs eam exequantur, & præsertim ut carnis concupiscentias, quibus tunc exæstuat natura corrupta, Jejunio coerceant. Imò possunt adolescentes ad Jejunium obligari, ob urgentem gravem necessitatem, sive publicam, ut *Joan.* 3. sive privatam, ut si egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune & privatum spirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porrò qui annum 21. complet in quadragesima, tenetur reliquis diebus jejunare; etiamsi unicus dies superesset, quia præceptum illud divisibiliter obligat ad singulos dies. *Sanchez & alii.*

Quoad senes, quamvis aliqui putent eos à jejunio eximi circa annum septuagesimum; tamen ex communi sententia; teste *Layman*, aut saltem communiore, non est pro iis certum tempus constitutum, quo lege Jejunii sint soluti, eo quòd alii citiùs, alii tardiùs viribus deficiant, cùm econtra communiter crescant & firmentur homines usque ad annum 21. Quare senes non excusantur, nisi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum passuri. *Senes si sunt multum debiles, eo modo possunt excusari, sicut dictum est de infirmis. Ratione autem senectutis tantùm non excusantur. si sunt fortes ad ferendum Jejunium: nec est determinata ætas ab aliquo usque ad quos annos quis tenetur ad Jejunium;* ait sanctus Antoninns 2. part. tit. 6. c. 2. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laboriosa, ob quæ sine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales sunt agricolæ, fossores, vinitores, fabri lignarii & ferrarii, pistores, bajuli, & alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modò talia opera ex officio exerceant; quod, teste *Sylvestro* iis concessit Eugen. IV. Ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porrò eo die quo non laborant, ut si dies festus superveniet in quadragesima, tenentur jejunare, nisi aliàs grave incommodum sentirent

ſentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentut inepti ad laborandum die ſequenti.

Ex communi ſententia non excuſantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonſores, Sartores, Typographi, qui tocular non tractant, ſed caractères duntaxat componunt: Sutores, præſertim ii qui non ſuunt, ſed ſolùm ſcindunt corium, & materiam præparant, famuli & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non eſt gravis; nec fit cum magna agitatione, quando unam juſtam refectionem ſibi accomodatam habere poſſunt: quia iſti poſſunt ſine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione Jejunii, nec debent ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum Jejunio.* Item Profeſſores ſeu Præceptores, qui manè & ſerò docent, non excuſantur à Jejunio præcisè ob ſuum laborem, niſi adſit ſpecialis infirmitas: nam experientia conſtat poſſe eos communiter jejunare ſine gravi nocumento, quod ſolum poteſt eos excuſare. Lex autem eſt ſecundùm id, quod communiter eſt.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud à jejunio liberum nequeat commodè differri, modò ſpectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c. non poſſint ſine notabili incommodo Jejunare. Quare circa hoc non poteſt determinari numerus leucarum, qui generatim excuſet à Jejunio; nam alii plùs, alii minùs laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis ſunt difficiliores: tempus etiam poteſt augere vel minuere incommoda, &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excuſantur, qui equo vel curru itet faciunt, niſi fortè ob extraordinariam concuſſionem ac defatigationem non poſſint ſine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando ſervari poteſt ſine notabili incommodo ſeu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Excuſantur abſolutè à præcepto Jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, utcumque iter agant, etiam ſi iter neceſſarium non ſit, & etiamſi iter unius diei conficiant.*

7. His cauſis multi addunt pietatem, ſive opus præſtantius, & Deo gratius, incompoſſibile moraliter cum Jejunio, ut ſunt opera miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non poſſet exercere, nec in tempus aliud differre, ſi exerceantur in officio, vel obedientia; vel ob neceſſitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 147. art. 4. ad 3.) *Non videtur fuiſſe intentio Eccleſiæ ſtatuentis Jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis neceſſarias cauſas.* Nam cùm Eccleſia præcipiat Jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum eſt majoris boni. Sic Eccleſia diebus feſtis judicialem ſtrepitum vetat, *niſi neceſſitas urgeat, vel pietas ſuadeat*, ait Greg. IX. cap. ult. de Feriis.

Obſerva. 1. Nemo ab abſtinentia carnis liberatur præcisè ob ætatem, & laborem gravem; ſed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & ſpecialis. Quia abſtinentia à carnibus rariùs poteſt grave nocumentum inferre, quàm abſtinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adſit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda eſt licentia à Superiore, niſi fortè in certis caſibus ex conſuetudine non petatur. Ita S. Thom. loco citato & Concil. Tolet.

VIII.

VIII. c. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat: tum ut agnoscatur authoritas Ecclesiæ: tum maximè ut vitetur periculum seipsum decipiendi, & violandi legem: nam sibi quisque facilè fingere potest adesse causam justam exemptionis.

3. In dubio de sufficientia causæ ad non jejunandum, semper peti debet dispensatio; quia stat pro lege possessio, & in dubio tutior pars eligi debet. Dispensare possunt cum sæcularibus Episcopus, vel etiam Parochus, juxta cujusque Diœcesis consuetudinem: nam potestas dispensandi in hac lege sæpè occurrente potest ex consuetudine esse Parocho concessa, cùm bonum animarum id postulet. Cum Regularibus verò Superior localis: quia in suos potestatem habet quasi Episcopalem. Nam, *ut ait Sanchez*, ex vi sui muneris instituitur, ut plenam spiritualem subditorum curam habeat cum sufficienti jurisdictione ad hoc munus, quæ postulat, ut Prælati etiam locales potiantur jurisdictione Episcopali erga illos, & sint illis loco Episcoporum; cùm ab Episcopis privilegio Pontificio eximantur. Confessarii autem sicut & Medici possunt solùm declarare obligationem jejunandi non esse, ubi id constat, & causam dispensandi sufficientem esse, vel non esse: qui graviter peccabunt, si imprudenter & nimia facilitate declarent. *De consilio rationabili Medici infirmus solvens jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat; sed peccaret Medicus, si sine causa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis*: ait S. Antoninus loco citato.

CAPUT IV.

De Virtutibus Justitiæ annexis.

Nam de Justitia erit Tractatus specialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes justitiæ annexas, alii verò justitiæ species imperfectas, quæ versantur circa aliquod debitum ad alterum, sed quod non est tam rigorosum quàm debitum Justitiæ, vel quod adeo magnum est, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales sunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Observantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fusè dictum est: de Pœnitentia suo loco; nunc de aliis.

1. *Pietas* sumpta pro speciali virtute, est virtus, per quam tribuitur debitus cultus cum parentibus tanquam vitæ & educationis post Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo est principium ortus, eo quòd parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem suppeditet: tum etiam aliis consanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Consistit hic cultus tum in honore parentibus suo tempore & loco deferendo, tum exequiis & necessariis vitæ subsidiis præstandis, *ita S. Aug. Lib. 83. quæst. 31.*

2. *Observantia* est virtus, per quam defertur cultus, hoc est, honor & obsequium Superioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis personis virtute, sapientia, aut dignitate conspicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei sunt ad nos gubernandum, seu dirigendum, saltem exemplo suo vel consilio. Duplex est, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam; & religiosa, qua ob dignitatem vel perfectionem supernaturalem cultus defertur.

3. *Obedientia* duplex est, alia est virtus generalis, inclinans ad observandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono, & sic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo

motivo mandatum servatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ est vitium generale, consistens in cujusvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideóque est peccatum mortale in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tanquam ratio generica.

Alia est virtus specialis inclinans subditum ad exequenda præcepta Superiorum, quia præcepta sunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ est violatio præcepti, quia præceptum est: unde semper mortalis est etiam in re levi: quia est contemptus præcepti, ac potestatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum est, est illud contemnere, & simul potestatem unde manat.

Porrò obedientia minùs strictè sumpta est virtus, qua quis voluntati Superioris se accommodat, sive præcipiat, sive non. *Voluntas enim Superioris, quocunque modo innotescat, est quoddam tacitum præceptum, & tantò videtur obedientia promptior, quantò expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate Superioris intellecta*, ait S. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 2.

4. *Gratitudo* est virtus inclinans ad compensandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio postulat. Ejus officia sunt beneficii æstimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repensio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ est peccatum, cùm disconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponatur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur esse peccatum, quòd virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 1.

5. *Affabilitas* est virtus, quæ totam conversationem nostram cum proximo, consistentem in colloquiis, convictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus, ita moderatur, ut ei grata sit, servata tamen decori ratione: efficitque ne nimis blandè, nimis asperè in congressibus nos geramus. Ei opponuntur per excessum blanditiæ & adulatio: per defectum morositas, qua proximo molestia & tædium in congressibus affertur.

6. *Liberalitas* est virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quando recta ratio dictat. Unde ejus officium est, 1. Moderari affectum divitiarum secundùm rectam rationem. 2. Est largitio & modus debitus in ea servandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per excessum prodigalitas, quæ consistit in defectu conservandi, & excessu erogandi. Quamvis hæc sit sæpè venialis, quatenus cum sola liberalitate pugnat; est tamen mortalis culpa, cùm quis inde se reddit impotentem ad solvenda debita, ad sustentandam convenienter familiam, ad eleemosynas erogandas, &c. vel ratione finis, periculi, scandali, &c.

7. *Veritas* in dicendo seu veracitas est virtus, qua inclinamur ad semper loquendum conformiter menti nostræ; unde facit ut recte utamur signis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam: de qua Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra.* Ei opponitur mendacium: circa quod

Quæst. I. *An omne mendacium est intrinsecè malum?*

Resp. Affirm. Ita omnes & Aristoteles ipse Lib. 4. Ethic. cap. 7. dicit mendacium per se esse malum & vituperabile. *Prob.* Quia in se continet inordinationem; nam pervertit naturalem institutionem & finem locutionis

ad

ad hoc entibus intellectivis concessæ, ut possint inter se communicare sensus suos: ac proinde per se evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ socialis; estque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium.* Eccli. 7. *Verbum mendax justus detestabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. cap. 4. *de usur.* ait, quod *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri.*

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec scandalum parit, nec est contra bonos mores, veniale est, quale est merè jocosum, vel officiosum, ut docet *S. Aug. in Psal. 5.* Nam tunc ejus inordinatio non censetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave scandalum parit, est mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam justitiæ, aut religioni. Tale est omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, testimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi, &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Psal. 5.

Idem dic de simulatione; nam est verè & propriè mendacium in facto; mendacium enim est locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum significatio per quævis signa mentis significativa, sive sint verba, sive facta, gestus, nutus, sive scriptura. Nam (ut ait S. Aug. Lib. de mendac. c. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat.* Et sanctus Thom. 2. 2. quæst. 111. art. 1. ait: *Ad virtutes veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora, qualis est. Signa autem exteriora non solùm sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd aliquis per verba exteriora aliud significet quàm quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet, ita etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est: quod propriè simulatio dicitur. Unde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Non refert autem, utrùm aliquis mentiatur verbo, vel quocunque alio facto. Unde cùm omne mendacium sit peccatum, consequens est etiam, quòd omnis simulatio est peccatum.* Sed, quæst. 119. art. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione*, ut Augustinus dicit, in Lib. contra mendac. Aliud est enim verum celare, & aliud falsum significare.

Quæst. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel restrictione mentali?*

Nota. Æquivocatio hic est vox, seu propositio varios habens sensus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in alio sensu, quàm ipse intelligit. Duplex est; alia determinabilis exteriùs, & latè dicta, cujus scilicet sensus verus à proferente intellectus potest per se cognosci ex circumstantiis aut indiciis exterioribus: alia indeterminabilis, & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus non potest ullatenus deprehendi.

Restrictio mentalis est propositio, cujus verba exteriùs prolata falsum sensum & contrarium menti loquentis exprimunt, si præcisè secundùm se spectentur, sed conjuncta cum iis, quæ mente retinentur, faciunt sensum verum.

rum. Duplex est; una purè mentalis & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus non potest ex circumstantiis aut indiciis exterioribus, aut usu communi deprehendi: ut si quærenti an videris Petrum, respondeas *non vidisse*, subintelligendo *in foro*, cùm tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumstantiis colligi potest te interrogari de visione in foro, aut de illa respondere. Altera non purè mentalis, cùm verba exteriùs prolata adjunctas habent circumstantias externas, quibus ea quæ mente retinentur, per se facilè cognosci possunt, ita ut circumstantiæ illæ ex usu apud prudentes recepto consignificent, & verum sensum restrictionis sufficienter indicent, inter quas recensentur status confessarii, legati, secretarii, obligatio secreti, &c.

Resp. 1. Nunquam licet uti æquivocatione indeterminabili exteriùs, nec restrictione purè mentali. Quia 1. sunt per se deceptivæ proximi, & contra naturalem institutionem ac finem locutionis & signorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideóque sunt per se malæ & inordinatæ. 2. Earum usus est perniciosus Reipublicæ, & societati humanæ: nam si licitus esset, tolleretur sermonum certitudo: nemo enim unquam certus esset de fide & mente alterius, omnibusque dolis pateret aditus, & sic everteretur authoritas testimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 3. Sunt mendacium; & si juretur, fiet perjurium. Nam locutio taliter sumpta est contra mentem, cùm neque ex se, neque ex circumstantiis externis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, sed id solum significet, quod verba in suo sensu obvio præseferunt, quod quidem est contra mentem. Enimverò, *ut ait Delugo*, veritas propositionis vocalis consistit in ejusdem propositionis, secundùm significationem externam vocibus impositam, conformitate cum mente loquentis. Præterea voces datæ sunt homini à natura ipsa, ut suos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur nisi juxta significationem semel impositam. *Verba*, (inquit S. August. Enchir. 22) *propterea sunt instituta, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est.* 4. Innocentius XI. damnavit has propositiones sicut jacent. 26. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 27. *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.*

Resp. 2. Certum est non licere uti nulla æquivocatione etiam determinabili, neque restrictione etiam non purè mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, seu ei falsam opinionem ingenerandi; quia hoc per se malum est: nam (ut ait Layman) sicut veritas est mentis perfectio, ita falsitas omnis est dehonestatio & dedecus ejusdem: alterius autem mentem ad Dei similitudinem conditam dedecorare velle, intrinsecè malum est. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt,*

sunt, peccatum est, ait S. Augustin. sup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & sciendi veritatem, ut Superior, judex, &c. Nam huic juri respondet in interrogato obligatio clarè & sine ambiguitate veritatem detegendi, & secundùm interrogantis mentem respondendi. *Azor, dicens esse communem omnium sententiam.* Quando non adest gravis & justa causa occultandi veritatem: quia bonum, & lex societatis humanæ exigit, ut clarè & juxta interrogantis mentem respondeamus, quamvis non habeat jus strictum rem illam cognoscendi, saltem dum non adest gravis & justa causa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipsa natura hominis, in quantum est animal sociabile. *Quia homo est animal sociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel restrictione mentali, dici debet id non licere, ut constat ex propositione damnata cit. Non solùm quia æquivocatio, & restrictio simpliciter dictæ intelliguntur ordinariè de æquivocatione indeterminabili exteriùs, & de restrictione purè mentali; sed etiam quia interrogatio est indefinita, ideóque universalis. At juxta communem sententiam, non licet in casibus supradictis uti restrictione etiam non purè mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque potest esse solùm controversia in casu, ubi adest obligatio, vel alia gravis causa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec suppetit alia via eam occultandi, & intenditur solùm occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantùm permittitur.

Multi earum usum cum tali limitatione defendunt post S. Antoninum, 2. p. tit. 10. c. 1. §. 1. & S. Raymundum, Lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falsum, sed verum, quamvis obscuriùs expressum, ita ut tamen veritas ex circumstantiis extrinsecis deprehendi possit, & sic non sunt per se deceptivæ: nam verba, ut conjuncta signis, vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significativa totius propositionis mentalis: unde nullam per se continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant societati seu commercio humano, cùm potiùs ad illud sint necessariæ: nam alioqui nulla erit via licitè servandi vitam proximi, & secretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curiosè inquirentium de iis, quæ ad illos non spectant, nec eos scire expedit, & quæ sine gravi damno injusto revelari nequeunt: Addunt adversarios suos easdem quoad rem admittere, sed mutato nomine appellare, vel fictionem, vel figuram, vel præcisionem, vel usurpationem sensus mystici, præcisivi, formalis; aut ita illas definire, ut videantur intelligere solùm æquivocationem non determinabilem, & restrictionem purè mentalem, vel usurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujusvis æquivocationis & restrictionis usum absolutè & indiscriminatim damnant. Quia 1. earum usus fuit incognitus Patribus, & præsertim S. Augustino, tanquam utilis ad vitandum mendacium, aut necessarius ad occultandam in necessitate veritatem. Nam S. Doctor, lib. contra

mendac. c. 18. proponit casum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non possit, si ei mortuus unicus & charissimus filius nuntietur, quique à te sciente verè mortuum esse quærit, an vivat? Unum tantum ex his tribus, *Mortuus est*, *Vivit*, *Nescio*, respondere potes, *inquit S. Aug.* Nam quidquid aliud dixeris, vel si tacueris, nihil aliud credet æger, quàm filium mortuum esse. Sic casum S. Doctor resolvit: ex illis tribus duo sunt falsa, nempe *Vivit*, & *Nescio*, nec dici possunt nisi mentiendo. Unde si unum salva veritate, cui (non obstante quolibet incommodo inde per accidens secuturo,) adhærere debes, respondere potes, *Mortuus est.* 2. Quia dicunt eas esse mendacia, & per se deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non est necessitas iis utendi; nam si de re sub secreto commissa interrogeris, respondere debes interrogationem illam illicitam esse, nec tibi licere quidquam ad eam respondere. Reus verò non legitimè interrogatus respondere debet se nihil habere, quod dicat. Addunt non esse absurdum, quod certis casibus nulla restet via licita occultandi veritatem, sicut nec se defendendi contra injustum aggressorem. Prioris sententiæ patroni respondent ad 1. S. August. loqui de casu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exterius, vel de restrictione purè mentali. Ad 2. negant, quia sensus totius propositionis mentalis cognosci potest vel ex usu communi, vel ex indiciis aut circumstantiis exterioribus. Ad 3. dicunt responsionem illam sæpe indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem suppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propositionem, *Patriarchæ, & Prophetæ, Angeli, ipse Christus, nedum viri justi & sancti, æquivocationibus, sive amphibologiis, & restrictionibus mentalibus usi sunt*, damnavit ut scandalosam & impiam. Enimverò restrictiones mentales & æquivocationes per se continent aliquid artificiosæ fallaciæ ab ingenua sinceritate alienæ, propter quod vulgò censeantur à Christiana simplicitate ac sinceritate abhorrere: unde dedecet supremam & essentialem veritatem hujusmodi artificio uti, cujus quidem usus reddet verba loquentis nescio quomodo contemptibilia, & non parùm suspecta: ac proinde loquentis authoritatem non parum minuit. Igitur dicendum est Christum & homines spiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuisse figurativè, mysticè, parabolicè, propheticè. Deus quippe potest verba à vulgari significationis usu ad superiorem quandam significationem transferre, ut reipsa transfert locutiones sacramentales, putà istam: Ego te baptizo, &c.

TRACTA-

TRACTATUS
DE
OBLIGATIONIBUS SPECIALIBUS CERTORUM STATUUM ET OFFICIORUM.

CAPUT I.

De obligationibus Clericorum.

NOta. Clerici ſunt ii, qui aliquo ordine, vel ſaltem tonſura ſunt inſigniti. Præter mandata omnibus chriſtianis communia, ſunt quædam ipſis ſpecialiter prohibita, & quædam præcepta.

Quæſt. I. *Quænam ſunt ſpecialiter prohibita Clericis, præſertim ſacro ordine initiatis, vel beneficiatis?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia, 1. Armorum geſtatio, niſi neceſſitas urgeat ad defenſionem vitæ, cap. 2. de vita & honeſtate. *Clerici arma portantes, & uſurarii excommunicentur.*

2. Venatio, quæ fit clamore & armis, præſertim cum cane, vel accipitre, vel falcone; ita ut mortaliter peccent, ſi frequenter ſic venentur, c. 1. de Clerico venat. *Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet. Quòd ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpiùs detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus à communione; ſi Presbyter, duobus; ſi Diaconus, ab omni officio ſuſpendatur.* Et cap. 2. *Omnibus ſervis Dei, venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, & accipitres aut falcones interdicimus.* Et ex Conc. gener. Later. IV. c. 15. *Venationem & aucupationem univerſis Clericis interdicimus; unde nec canes, nec aves habere præſumant.* His adde plura Concilia provincialia, quæ quamlibet venationem armis factam vetant. Ratio eſt, quia venatio à gravioribus occupationibus, à ſtudio, oratione, & ſpiritualibus exercitiis vel charitatis operibus avocat, mentem à Deo plurimùm diſtrahit, populo ſcandalum parit, nec decet ſtatum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia eſt. Quare Religioſos adhuc magis venatio dedecet, eisque ſpeciatim prohibetur, *Clement. 1. de ſtatu Monach.* in Concil. gener. Vienneſi.

nensi. Item ne venaticos canes intrà suas domos retineant. Tamen juxta S. Raymundum, & alios licita est interdum Clericis venatio quieta, quæ fit laqueo, vel retibus causa necessitatis vel recreationis moderatæ.

3. Militia, c. *Quicumque.* 23. qu. 8. & Can. 5. dist. 50. & ex Apost. 2. ad Tim. 2. Quia ex S. Thoma, 2. 2. qu. 40. art. 2. *Bellica exercitia maximè repugnant illis officiis, quibus Episcopi & Clerici deputantur propter duo; 1. quidem, generali ratione: quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multùm impediunt animum à contemplatione divinorum & laude Dei, & oratione pro populo, quæ ad officium pertinent Clericorum. 2. Propter specialem rationem: nam omnes Clericorum ordines ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub Sacramento repræsentatur Passio Christi . . . . Et ideo non competit eis occidere, vel effundere sanguinem; sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio.*

4. Negotiatio, quæ est emptio rei cum intentione eam integram & non mutatam vendendi, vel permutandi cum lucro. Quamvis sit per se licita, (nam per se licet lucrum via justa intendere, & comparare ad finem honestum,) tamen Clericis ac Religiosis graviter prohibita est, c. 15. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. Et Clement. 1. eod. tit. & c. 6. *Ne Clerici vel Monachi*, ubi Alexander III. ait: *Secundùm instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Tum quia valde indecorum est Clericos & Religiosos lucris terrenis, quæ contemnere debent, incumbere. Tum quia negotiatio exponit periculo peccati, nempe injustitiæ, fraudum, &c. & nimis animum sæcularibus curis implicat, & à spiritualibus avertit. Item à Conc. Chalced. Can. 3. eis prohibetur conductio prædiorum alienorum, ut ex eorum fructibus lucrentur. Possunt tamen proprios agros colere ut fructus vendant; & greges in suis prædiis alere, ut ex fœtu, lana, lacte pecuniam conficiant, aut ipsa animalia saginata vendant. Eis quoque licet res, quæ ad suos usus emerunt, non ut vendant, postea data occasione cariùs vendere: nam hoc non est negotiatio. At non videtur iis licere negotiari per alios, qui totam præstent industriam, aut pecuniam in societate mercatorum deponere, nisi id fiat ex necessitate, & ex consensu Papæ expresso vel tacito. Tum quia hoc illorum statui indecorum est, & in illis avaritiam redolet: tum quia ita fert consuetudo vim legis habens; nam reprehenderentur, qui hoc facerent. (a)

5. Coha-

(a) Vide Constit. quæ incipit *Apostolicæ Servitutis*, in qua SS. D. N BENEDICTUS XV. non solùm confirmat pœnas in Clericos negotiatores à Sacris Canonibus, & ab aliis Summis Pontificibus stabilitas, sed illas quoque ad eos expressè extendit, qui illicitè sub alieno nomine negotiantur, perinde ac si per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia illa exercerent. „Atque „decernit Primò: ut omnia & singula bo„na sic ab eis alieno nomine illicitè acqui„sita sub inevitabili spolii pœna subjiciantur.

„Secundò: Ut negotia à Laicis inchoata, & ad Clericos delata, statim dimittantur, nec, nisi necessitate urgente, continuari possint; de licentia tamen Congreg. Concilii, aut etiam Ordinarii extra Italiam; idque ad tempus duntaxat, ac per interpo„sitam Laici personam.

Tertiò. Ut exempti à spolio ad effectum testandi aut transmittendi, non intelligantur

5. Cohabitatio cum femina, de qua suspicio esse potest, ex Conc. Nic. I. Can. 3. ibi: *Vetuit omninò magna Synodus, ne liceat Episcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec ulli penitùs eorum, qui sunt in clero, introductam habere mulierem, præter quàm utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt*, cap. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Conc. gener. Later. I. cap. 3. ob periculum proprium & scandalum aliorum.

6. Ludus alearum, ut chartarum, taxillorum ex cap. 1. dist. 35. ex cap. 11. *de excessib. Prælat.* ex variis Conciliis, præsertim ex Conc. gener. Later. IV. cap. *Clerici*, de vita & honest. ibi. *Clerici ... ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Quare Delugo ait: *Propter hos Canones obligationem aliquam peculiarem in Clericis agnoscunt Doctores communiter.* Ratio est, quia talis ludus eorum statui indecorus est, & multis malis ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui sæpè tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis, vel etiam semel cum scandalo, vel magna pecuniæ summa. Religiosis verò ludus aleæ & chartarum adhuc strictiùs vetitus est: nam *Religiosis*, inquit Molina, *longè magis indecens est, & scandalosus aliis, quàm Clericis sæcularibus: eoque magis ipsis indecens, & scandalosus aliis, quò arctiorem vitam profitentur, & magis in ea religione regularis disciplina viget.* Quare Busenbaum docet Religiosos, apud quos disciplina regularis viget, à gravi peccato vix posse excusari, si ludant chartis vel aleis. Et Delugo, disp. 31. sect. 1. num. 12. hæc ait: *Perdoctus P. M. Bannes indubitanter aliquando asseruisse fertur, si hominem nostræ Societatis vidisset chartis semel ludentem, judicaturum eum peccati mortalis reum. Quod ego etiam de Patribus Capuccinis, Carmelitis discalceatis, & similibus dico.*

7. Sæcularia negotia, ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant.* Hinc non possunt exercere officium Advocati coram Judice sæculari, nisi in propria causa, aut Ecclesiæ, aut miserabilium personarum, quæ suas causas administrare nequeunt, cap. 1. *de postul.* Item nec officium Procuratoris, Tabellionis seu Notarii in placitis sæcularibus, & alia negotia, quæ multum distrahunt & implicant: nam per illa à rebus spiritualibus, & propriis eorum officiis nimiùm abstrahuntur. In Gallia tamen ex consuetudine recepta, & ob bonum Ecclesiæ licitè funguntur officio Consiliarii & Judicis in causis civilibus.

8. Chirurgiæ exercitium, quo adustio

---

tur exempti quoad bona per interdictam negotiationem acquisita.

Item *in Tract. de Synodo Diœces. Lib. VII. c.* 60. & 61. habetur. „1. Comæ suppostitiæ, „seu *Parruchæ*, usum plures Synodos Diœce„sanas Clericis interdixisse, approbante Sac. „Congreg. Concil. adjecta contumacibus „pœna. 2. Nefas olim fuisse, Clericis iis „uti; imo comas nutrientes etiam invitos „tonderi potuisse. 3. Majorem præseferre „vanitatem comam fictitiam, quam propriam „studiose concinnatam; quamobrem pluribus de causis Clericos summopere dede„cere. 4. Posse Episcopos has interdicere; „nisi causa prius ipsis cognita aliter suaserit. „5. Ita permittendam, ut modesta sit, & „prius Episcopo spectata. 6. Non posse „Episcopos facultatem facere Sacerdotibus „celebrandi Missam cum coma fictitia, cum „id solus Romanus Pontifex, cujus lege pro„hibetur, concedere valeat. *Cap.* 61. do„cetur, comedias, choreas, spectacula & simi„lia Clericis non licere; ac si comediæ sint „inhonestæ, nec Laicis interesse licere.

ſtio vel inciſio infertur, prohibetur Clericis ſacro ordine initiatis: item ſententiam ſanguinis dictare aut proferre, ſanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur intereſſe & quidquam dictare aut ſcribere ad hunc finem, c. 9. *Ne Clerici vel Monach.* ex Conc. gener. Later. IV. Ex communi ſententia tamen licet Clericis medicinam ſecundùm artis regulas exercere ex charitate ſine ullo periculo & ſcandalo, modò ipſi inciſionem vel uſtionem non inferant.

9. Popinarum ingreſſus, niſi neceſſitatis cauſa in itinere, ex multis Canonibus, diſt. 44. & ex Conc. gener. Later. IV. cap. 16. ibi: *Tabernas prorsùs evitent, niſi fortè cauſa neceſſitatis in itinere conſtituti.* Et ex multis Conciliis provincialibus.

10. Omnis luxus, Can. 7. & 8. diſt. 41. & ex Conc. Nicæno II. c. 16. Sæculi voluptates & Spectacula, Can. 3. diſt. 23. Comeſſationes & ebrietates, c. 14. *de vita & honeſt.* ex Concil. gener. Later. IV. Choreæ, *Conc. Trid.* Seſſ. 24. c. 12.

Porrò Concilium Trident. Seſſ. 22. cap. 1. hæc omnia innovat & confirmat. Nam ibi: *Statuit, ut quæ aliàs à Summis Pontificibus, & ſacris Conciliis de Clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaque retinenda ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, ac quibuscunque criminibus, nec non ſæcularibus negotiis fugiendis copioſè ac ſalubriter ſancita fuerunt, eadem in poſterum iisdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, obſerventur.* Lege tot.

Nota. Eadem omnia prohibita ſunt Religioſis, non ſolùm Clericis, ſed etiam laicis: quia nomine Clericorum comprehenduntur Religioſi, quando prohibitio ſpectat decentiam ſtatus, *ut notat Suarez.*

Quæſt. II. *Quænam ſpecialiter Clericis præcipiuntur?*

Reſp. Tenentur 1. Clerici præſertim ſacro ordine initiati vel beneficiati, *habere coronam vel tonſuram congruentem*, cap. 15. *de vita & honeſt.* ex Conc. gener. Later. IV. & cap. 4. eod. tit. *Si quis ex Clericis comam relaxaverit, Anathema ſit.* Item geſtare habitum clericalem, & ſuo ordini convenientem, Can. 22. diſt. 23. & Clement. 2. *de vita & honeſt.* & ex Concil. Trid. Seſſ. 14. cap. 9. & ex conſtit. 92. Sixti V. ubi ſub gravi pœna præcipit, ut omnes iſti Clerici jugiter deferant *tonſuram & habitum clericalem, veſtes ſcilicet talares.* Et verò eos qui à mundo ſeparati, ſe divino miniſterio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non geſtat tonſuram, vel habitum clericalem, ſaltem quo diſcernatur à laicis, cùm id præcipiatur ſub gravibus pœnis, & res ſit gravis pertinens ad decentiam ſtatus, & bonum ac decus Eccleſiæ. *Ita Navarrus, Sanchez, & alii.* Nec excuſat conſuetudo, cùm ſit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus in Synod. II. Eccleſiæ Mediolanenſis inter alios caſus hunc ſibi reſervat: *Qui quævis beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt.* Permittit tamen Clericis iter facientibus, ut veſtitu contractiore utantur. *Decentem tamen illum*, inquit, *atque hujusmodi eſſe oportet, quo eos eſſe eccleſiaſtici ordinis homines agnoſci facilè poſſit. Cùm verò eo venerint, quo pervenire contendunt, talarem togam induant.*

Porrò Religioſis prohibetur ſub excommunicatione ipſo facto contracta, & Papæ reſervata, ne habitum ſui ordinis temerè, hoc eſt, ſine juſta cauſa dimittant, c. 2. *Ne Clerici vel Monachi*, in 6.

2. Tenentur Clerici ſacro ordine inſigniti ſervare caſtitatem perpetuam, ex

ex voto solemni, quod Ecclesia ob reverentiam sacri ministerii annexuit ordini sacro, ita ut illi per voluntariam ordinis susceptionem facto ipso tacitè profiteantur ac voveant castitatem. Constat ex variis juribus, ex Concil. general. Later. I. Can. 21. ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis, concubinas habere, seu matrimonia contrahere penitùs interdicimus; contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi, & personas ad pœnitentiam debere redigi, juxta sacrorum Canonum definitionem judicamus.* Ex Concil. gener. Later. II. cap. 7. ibi: *Nullus Missas eorum audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens munditia in ecclesiasticis personis & sacris ordinibus dilatetur; statuimus quatenus Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Regulares Canonici, & Monachi, atque Conversi Professi, qui sanctum transgredientes propositum, uxores sibi copulare præsumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant.* Et ex Conc. Trid. Sess. 24. Can. 9. Hæc lex castitatis & continentiæ omnibus Episcopis, Sacerdotibus & Diaconis ab ipsis Apostolis authoritate Ecclesiastica constituta fuit, *ut docet Conc. Carthaginense II. Can. 2.* Et verò Patres veteres non solùm Latini, sed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium cùm ignoretur, ab ipsis Apostolis sumendum est. Postea eadem lex ad Subdiaconos extensa fuit jam à primis Ecclesiæ sæculis; nam Conc. Eliberitanum anno 305. habitum, Can. 33. Subdiaconos hac continentiæ lege comprehendit. Hoc etiam constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium ex variis juribus, & præsertim ex universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente; ut constat ex consensu Doctorum, qui se habent in hac re ut multitudo testium omni exceptione majorum.

3. Clerici ratione sui status & juramenti, obedientiam specialiter debent Episcopo in iis, quæ spectant ad honestatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem & pœnas pro peccatis impositas, ad divinum cultum, officium, & sacramenta, ad jura Episcopalia, & ad jurisdictionem Ecclesiasticam, c. *Quia frater.* 7. q. 1. Et c. 16. *de offic. judic. ordin.*

4. Tenentur servare honestatem & modestiam in omni compositione & gestu corporis, temperantiam & moderationem in cibo & potu, *ex dist. 41. & dist. 44.*

5. Ratione sui status debent morum sanctitate, & virtutibus omnibus laicis prælucere, *quorum formam & exemplum esse debent*, ait Conc. gener. Later. II. c. 4.

Quæst. III. *Quænam sunt obligationes speciales Beneficiatorum?*

Resp. Beneficiati, etsi carentes ordine sacro, tenentur ex justitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut si eas culpabiliter omiserint, peccent mortaliter, nec faciant fructus suos, & ad eorum restitutionem teneantur, saltem post sex menses pacificæ possessionis. *Ita omnes. Prob. 1.* Ex Conc. Later. V. Sess. 9. ibi: *Statuimus & ordinamus, ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, Beneficiorum suorum fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis officii & tem-*

temporis: sed eos tanquam injustè perceptos in fabricas hujusmodi Beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Quod decretum confirmat & explicat Pius V. Const. *Ex proximo*, vigente etiam in Gallia. *Statuimus*, inquit, *ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint, omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie dividerentur, qui verò Matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras omnes Horas, aliam dimidiam: qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittant.* 2. Quia sub hoc onere ab Ecclesia Beneficium eis collatum est, & ab eis acceptatum: nam *Beneficia propter officia conceduntur*, ait Concil. Constantiense, Sess. 43. Idem docet Concil. Trident. Sess. 21. cap. 3.

Observa. 1. Hæc restitutio fructuum debetur in conscientia ante omnem sententiam; nam omittens non habet jus ad illos fructus defectu conditionis, quam Ecclesia exigit ut illud acquirat. Et Conc. Later. cit. dicit, *non facere fructus suos pro rata omissionis officii*, sed teneri restituere *tanquam injustè perceptos.* At ut quis teneatur restituere injustè acceptum, & quod suum non est, non requiritur sententia Judicis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Restitutio à Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd sit pœna.* Excusatur tamen à restitutione, qui sine sua culpa omisit, v. gr. ob morbum, unde Conc. Later. addit: *Cessante legitimo impedimento.*

2. Non liberatur à restitutione, qui aliis diebus recitat quod omisit: quia obligatio restituendi est imposita omissioni graviter culpabili officii quotidiani, quod cum suo die affixum sit, non potest impleri alio die.

3. Non sufficit adesse Horis, quando recitantur in choro, quia recitari debent ab ipso Beneficiato, ex eadem Bulla.

4. Alexander VII. damnavit has propositiones. 21. *Habens capellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum: si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.* 33. *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.*

5. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas. Quia substituuntur beneficiatis titularibus cum tota obligatione: imò nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Conc. Trid. Sess. 7. cap. 2. & Sess. 24. cap. 17. nam habet vim & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor verò non obligatur præcisè ratione coadjutoriæ, licèt instituatur cum futura successione, quia nondum est beneficiatus. Excipe nisi habeat jus plenum administrandi ob beneficiati amentiam, aut similem infirmitatem, vel assumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati; nam tenetur ad omne onus, ad quod assumitur.

6. Impuberes ratione studiorum non excusantur: nam comprehenduntur voce, *Quilibet* Concil. Later. & beneficium non datur nisi propter officium. Item ad Horas obligantur præstimonia habentes, ex Bulla Pii V. cit.

7. Ex communiori sententia, nulla est obligatio recitandi ante partam possessionem, quia ante illam non censetur provisus beneficium perfectè consecutus, nec potest fructus percipere, nec

nec beneficii jura exercere. Excipe, nisi dilàtio possessionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora sua cuilibet est nociva*, reg. Jur. 25. in 6. & nemini sua fraus vel negligentia prodesse debet. Tenetur autem statim sub mortali accepta possessione, ex Bulla cit. Qui autem sex primis mensibus omisit, juxta alios tenetur ad restitutionem, quia ex natura rei tenetur, non solum ex jure Ecclesiastico; nam datum ob causam obligantem retineri non potest, causa non secuta, juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem restituendi ob omissum sex primis mensibus officium, licèt talis graviter peccaverit, cùm violaverit præceptum in re gravi.

8. Tenuitas beneficii non excusat ab hac obligatione. *Ita S. Antoninus, Navarrus, Suarez, Toletus, Azor, Reginaldus, & alii communius.* Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios sine exceptione, ut patet ex his verbis Concil. Later. *Quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura.* Et ex his Bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes.* At ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et lex generalis est dari beneficium propter officium. Imò cap. *Clericus*, dist. 91. jubetur Clerico pauperi, ut agricultura vel artificio sibi victum comparet sine officii detrimento. Præterea beneficium acceptans, sponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud consentit. Nec ex tali onere patitur injuriam, cùm hæc scienti & sponte consentienti non fiat. Sic vir tenetur ad onera matrimonii & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem sufficientem. Saltem in hoc consuli debet cujusque Ecclesiæ consuetudo, & in dubio Episcopus loci.

Sed an Beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus respondentibus iis diebus, quibus non recitavit, si obierit alia ministeria beneficio annexa.

Resp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari; quia Concil. Later. dicit generaliter omittentem Horas non facere fructus suos; & Pius V. sine ulla exceptione & distinctione statuit, ut omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus amittat: ubi eodem modo de beneficiis sive curatis sive simplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent teneri tantum ad partem fructuum respondentem officio omisso, spectata quantitate redituum & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa sunt, ut prædicatio, ministratio sacramentorum, celebratio Missæ, &c. non solùm propter Horas, sed etiam propter illa alia onera & ministeria institutum est, & datur. Ergo æquitas postulat, ut qui alia munera ritè obiit, non privetur stipendio iis debito. Cùm enim imponatur obligatio restituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præstat plura officia; & omittit unum illorum, ut recitationem Horarum, satis est, si restituat partem stipendii respondentem officio omisso. Dicunt autem Conc. Later. & Pium V. loqui de omnibus fructibus respondentibus Horis canonicis, non verò de aliis datis ob alia ministeria, & intelligi debere pro materia subjecta, vel saltem ea decreta non fuisse recepta cum tanto rigore, sed cum hac moderatione, ut qui alia onera habent, quibus satisfecerit, possint fructus iis respondentes lucrari.

Respondet Suarez, licet beneficium detur propter plura officia, nihilominùs legem potuisse punire omissionem unius officii privatione omnium fructuum etiam respondentium aliis servitiis

vitiis : privasse autem ex verbis citatis constare. Alii docent ad securitatem conscientiæ petendam esse compositionem cum sacra Pænitentiaria.

Quid si beneficium possidens nullos ex eo fructus percipiat ?

Resp. 1. Tenetur Horas recitare in his casibus. 1. Si omnes fructus loco pensionis impendat ei, qui sibi resignavit, vel Sacerdoti substituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum & possessionem beneficii, cui annexa est obligatio personalis recitandi Horas : quòd si non fruatur fructibus, hoc est per accidens, & quia sic ipse sponte consentit. 2. Si iis privetur justè, v. gr. quia non residet, vel nondum sacris initiatus est, vel ob aliquam culpam. Nam Ecclesia non debet privari suo debito servitio ob culpam aut aliquem defectum ministri, qui hanc fructuum privationem sibi imputare debet. 3. Si illi fructus aliquo casu perierint, v. gr. incendio, sterilitate, hostium spoliatione, &c. vel si hominum injuria pro aliquo tempore auferantur sine spe recuperandi. Quia cùm beneficia instituta sunt, simul imposita est perpetua obligatio officii, licèt fieri nequeat, quin aliqui ejusmodi casus decursu temporis accidant. Qui autem beneficium semel acceptat, sicut omnia jura & emolumenta percipit, ita suscipit in se pericula, & cum periculis se obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipsum & Ecclesiam. Adde, quòd Superiorum vel sequentium annorum proventus talem jacturam satis compensare possunt. 4. Quando reditus primi vel secundi anni subtrahuntur beneficiato, ut cedant fabicæ, vel antiquis Canonicis : tum quia talis consuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium : tum quia cum his conditionibus sponte suscepit beneficium : tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipsæ liberatur in posterum onere solvendi pro fabrica ; & si applicentur canonicis, ipse tunc obtinet jus & spem idem percipiendi ab aliis, & suo tempore eadem commoda percepturus est. Nec refert, quòd priùs mori potest aut cedere beneficio, quia hoc se habet per accidens.

Resp. 2. Si absque sua culpa nullos fructus percipiat, nec sit spes eos postea percipiendi, ut cùm fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad Horas ratione hujus Beneficii. Quia non est mens Ecclesiæ, ut teneatur ad hoc onus, cùm stipendium non habeat, & censeatur amisisse facultatem unquam percipiendi. Quòd si partem fructuum, aut distributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minùs, quàm qui beneficium insufficiens ad integram sustentationem habet. At si sit spes percipiendi aliquando fructus, teneretur : tum quia hæc spes est pretio æstimabilis, & beneficium pacificè possessum cum tali spe est sufficiens ratio obligandi, & interim gaudet honore & privilegiis : tum quia teneretur, si casu fortuito, ut propter sterilitatem, furtum, bellum, & similia, aliquibus annis non reciperet fructus.

Quæst. IV. *Ad quid insuper tenentur Beneficiati choro addicti ?*

Resp. 1. Tenentur choro interesse tempore divini officii, ita ut si sine legitima causa ab eo absint ultra tempus sibi à jure concessum, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem. *Prob.* 1. Ex Can. 3. dist. 91. *Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendio privatus excommunicetur.* Et ex tit. *de Cler. non resident.* Et ex Conc. Trid. Sess. 24. c. 12. ibi : *Obtinentibus in cathedralibus aut collegiatis dignitates,*

es, Canonicatus, præbendas aut portiones, non liceat vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses ab eisdem Ecclesiis quolibet anno abesse. Salvis nihilominus earum Ecclesiarum constitutionibus, quæ longius servitii tempus requirunt. &c. Et ex multis Conciliis provincialibus. 2. Quia ex officio tenentur in choro Horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro stipendium accipiunt; ad hoc enim instituta sunt illa beneficia. Quare sacra Cardinal. Congregatio, die 20. April. 1602. declaravit, Canonicos qui non recitant in choro, non satisfacere obligationi suæ. Tenentur autem omnibus & singulis Horis interesse, nam tenentur officium integrum solemniter persolvere, & non tantùm partem officii. Unde Conc. gener Later IV. c. 17. præcipit Clericis, choro præsertim adstrictis & Canonicis *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantùm eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè.*

Quanta autem ad mortale requiritur absentia à choro, ultra duos aut tres menses juxta cujusque Ecclesiæ consuetudinem, sive ex continuis, sive ex interruptis diebus componatur, controvertitur. *Suarez* excusat solùm à mortali absentiam unius diei.

Excusantur tamen à præsentia chori & residentia, absentesque jure percipiunt fructus beneficiorum Canonici studentes Theologiæ per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore quo docent, cap. ult. *de Magist.* Item duo Canonici, qui sunt in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ utilitatem, c. 15. *de Cleric. non resid.* & qui sunt in obsequio Papæ ad eundem finem, c. 14. *eod. tit.*

Nota. Qui etiam ex legitima causa à choro absunt, non lucrantur distributiones quotidianas, & recepta tenentur restituere, non obstante remissione, ex cap. 32. *de præbend.* & ex Concil. Trident. Sess. 24. cap. 12. ibi: *Distributiones qui statis Horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant, juxta Bonifacii VIII. Decretum, quod incipit: Consuetudinem, &c.* In quo excipiuntur *solùm ii, quos infirmitas, seu justa & rationabilis corporalis necessitas, aut evidens Ecclesiæ utilitas excusaret.* Hinc punctator, cui ex officio incumbit notare absentes à choro, tenetur ad restitutionem, si eos non notet, quia causa est, quòd solvantur distributiones iis quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure debentur; quibus proinde tenetur restituere de suo. Idem est de distributore, si distributiones solvat iis quibus non debentur, hoc est, iis qui absunt non ob infirmitatem aut necessitatem corporalem, vel in evidentem utilitatem Ecclesiæ, sed ex alia causa licèt justa; nam iis privat alios, quia jure debentur. Ex decreto Concil. Trid. Sess. 22. cap. 3. Distributiones illæ saltem, quæ ab Episcopis post tale decretum institutæ sunt ex fructibus beneficii, applicari debent fabricæ, quatenus indigeat, aut alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.

Porrò cœcus habens præbendam tenetur choro interesse, & audire alios canentes, & recitare, quantum ipse potest & recordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbenda. Cur enim excusaretur? *Ita Suarez, Filliucius.*

Resp. 2. Iidem tenentur jure communi canere in choro, & alta voce recitare officium secundùm Ecclesiæ suæ usum, ex c. 9. dist. 92. *Quilibet Clericus Ecclesiæ deputatus, si ad quotidianum psallendi officium matutinis vel*

vel veſpertinis horis ad Eccleſiam non convenerit, deponatur à Clero. Et ex Concil. Trident. Seſſ. 24. cap. 12. *Omnes divina per ſe, & non per ſubſtitutos compellantur obire officia . . . atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, diſtinctè, devotéque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiatorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, cùm ad eam inſtituta ſint illa beneficia: & reipſa reditus ei ſpecialiter dantur, ut choro inſerviant. Nec diſtributiones conſtitutæ ſunt ob nudam præſentiam, ſed ut cum aliis pſallant, & officium decantent. Quare non ſatisfaciunt privatim in choro Horas recitando, nec lucrantur diſtributiones, quæ debentur ſolis choro inſervientibus: nam quod datur ob cauſam obligantem, cauſa non ſecuta, non debetur, ſed reſtitui debet. (*a*)

Porrò pars chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera; nam tenetur ad totum officium moraliter concurrere, & totum facere ſuum. Aliàs non cenſeretur moraliter præſens toti officio; nam is non dicitur præſens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex L. *Coram.* §. *de verb. ſignif.* Nec ſatisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius chori, & poſtea voluntariè diſtrahitur; nam non ſatisfacit toti officio publico chori, non enim communicat in parte officii, quam non recitat, niſi ad eam attendendo. Unde in ſolemni Miſſa omnes tenentur audire attentè Evangelium, Epiſtolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Controvertitur, an legitima ſit conſuetudo, quia in quibusdam locis Canonici totum onus pſallendi ſeu canendi imponunt vicariis vel cantoribus conductitiis, ipſi verò certis temporibus abſunt. Certum eſt tales ſaltem teneri privatim horas recitare: nam generalis eſt lex recitandi horas, cui non ſatisfacit, qui tantùm alios recitantes audit; item teneri choro intereſſe tempore

(*a*) Extat hac de re BENEDICTI XIV. Conſtit. ad Univerſos Italiæ Patriarchas, Archiepiſcopos, ac locorum Ordinarios, cujus initium eſt, *Cum ſemper*, tom. 1. Bullarii pag. 366. in qua §. 24. ſequentia leguntur.

„Equidem ſcimus in aliquibus Metropolitanis, & Cathedralibus Eccleſiis, inter „Canonicos eam opinionem invaluiſſe, ut „ſe munus ſuum ſatis implere contendant, „dum Choro præſentes aſſiſtant, licet ipſi „ſibi ſilentium imperent, neque pſallentibus Beneficiatis, aut Manſionariis in cantu „adjungant. In hujusce verò opinionis confirmationem adduci ab iisdem ſolent inveteratæ conſuetudines, ſtatuta peculiaria, „aut etiam prætenſa Eccleſiarum ſuarum „privilegia. At quum Synodus Tridentina „ſeſſ. 24. cap. 12. loquens de Dignitatibus, „& Canonicis, qui Choro intereſſe debent, „unum ex eorum officiis eſſe dicat, *in Choro* „*ad pſallendum inſtituto, Hymnis, & Canticis* „*Dei nomen reverenter, diſtinctè, devotéque* „*laudare*, quumque pauca omnino ſint Capitula, in quibus eo modo à Canonicis in „Choro aſſiſtitur, ideoque receptæ in Univerſali Eccleſia diſciplinæ paucos illos adverſari dignoſcantur; quum inſuper opinio illa nunquam in Congregatione Concilii Tridentini interpretationi præpoſita, „examinata ſit, quin ſtatim exploſa fuerit, „& improbata; quamvis præſumptis conſuetudinibus, aliisque fundamentis, & rationibus innixa perhiberetur, Canonicis „etiam Eccleſiarum Patriarchalium hujus „noſtræ Urbis ſuper hoc inſtantibus; quum „denique idem judicium prolatum reperiatur à pluribus Conciliis Provincialibus, ab „hac etiam Apoſtolica Sede approbatis, & „confirmatis; nihil iam reliquum eſſe videtur, quominus pauciores univerſorum legi „ſe accomodent. Equidem minime Nobis „compertum eſt, quo peculiari titulo ſuffulti perſuaſum habeant unius, vel alterius „Eccleſiæ Canonici, ſe muneri ſuo ſatisfacere per ſimplicem in Choro aſſiſtentiam, „absque Divinæ Pſalmodiæ cantu. Verum, „niſi illis præſto ſit Apoſtolicum non præſumptum, vel abrogatum, ſed legitimum, „ac vigens Privilegium, ſive indultum; jure „ac merito verendum eſt, ne iſti, dum ita „ſe gerunt, Præbendarum, ac Diſtributionum fructus minime ſuos faciant; & conſequenter ne ad eorum reſtitutionem teneantur.

pore officii cum devotione & attentione: quòd si domi horas persolverint, attendere more orantium, alioqui vana nec religiosa esset illorum præsentia.

Quæst. V. *An beneficiarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honestæ sustentationi superfluam, impendere in pauperes vel alios pios usus?*

Resp. Secundùm omnes ad id sub mortali tenentur. Et quidem paucis exceptis etiam jure naturali, ita ut consuetudo in contrarium excusare non possit. Sed omnes penè Canonistæ (ut ostendit Navarrus) & plurimi, ne dicam plerique Theologi veteres cum Ricard. S. Bonav. S. Raymund. S. Antonin. multique recentiores, Turrian. Comitol. Layman, Gormaz, &c. docent ad id teneri non solùm ex charitate & religione, sed etiam ex justitia, ita ut si superflua omnia non impenderint in usus pios, teneantur ad restituendum pauperibus, vel aliis piis causis: ideóque non habere dominium omnium fructuum beneficii absolutum & liberum, sed gravatum onere justitiæ superflua impendendi in pios usus.

Prob. 1. Ex Patribus, & Conciliis. S. Ambros. epist. 31. ad Valent. *Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum.* S. Hieron. in Can. *Quoniam.* 16. quæst. 1. *Quidquid habent Clerici, pauperum est.* S. August. in Can. *Si privatum.* 12. quæst. 1. *Non illa nostra sunt, sed pauperum, quorum procurationem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus.* S. Gregor. L. 5. epist. 55. ait Patrimonium Ecclesiæ Romanæ esse res pauperum. Et L. 11. epist. 23. ad Julian. de se ut possidente bona Ecclesiæ ait: *Quem constat non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere . . . dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum, tenemus.* S. Bernard. epist. 2. ad Falcon. *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Ita alii Patres. Adde Can. *Res Ecclesiæ.* 12. quæst. 1. Concil. gener. Nic. II. cap. 12. *Omnium Ecclesiasticarum rerum Episcopus sollicitudinem habeat, & dispenset eas tanquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare quæ Dei sunt. Quòd si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur.*

Concil. gener. VIII. c. 15. decernit Ecclesiasticos reditus ad ministrorum sustentationem, *& ob escam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse.* Concil. gener. Later. III. c. 19. dicit. *Ecclesiarum bona, & Clericorum, & pauperum Christi usibus deputata esse.* Gregor. IX. c. 16. de foro compet. ait: *Cùm valdè sit iniquum ea, quæ collata sunt pro remedio peccatorum Ecclesiis, vel relicta. aut eis justis mediis aliis acquisita, aliis usibus applicari.* Conc. Turon. anno 813. cap. 10. *Rebus Ecclesiæ ita utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis.* Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Conc. Paris. 829. adductis multis Canonibus, & textibus Patrum, ait c. 15. *Sicut igitur præmissa documenta declarant, non sunt res Ecclesiæ, ut propriæ, sed ut Dominicæ, & à Domino commendatæ tractandæ.* Adde sanctum Thom. qui 2. 2. quæst. 110. art. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Ecclesiæ sint Papæ ut principalis dispensatoris, non tamen ejus ut Domini & possessoris.* Et qu. 119. art. 3. ad 1. *Clerici sunt dispensatores bonorum Ecclesiæ, quæ sunt* paupe-

pauperum, quos defraudant prodigè expendendo.

Dices. Patres docent superflua divitum, etiam laicorum, esse pauperum, & tamen divites non tenentur ex justitia strictè dicta dare superflua sua pauperibus, ita ut si omittant, obligentur ad restitutionem. Ergo similiter, cùm Patres dicunt bona Ecclesiæ esse pauperum, esse bona Dei, non intendunt significare obligationem justitiæ dandi bona Ecclesiastica superflua pauperibus vel piis operibus.

Resp. Neg. conseq. Quia 1. Textus Patrum intelligi debent pro subjecta materia. Bona autem Ecclesiastica, utpote bona Deo dicata, & in solos pios usus donata, diversæ sunt moraliter naturæ obligationis ab aliis bonis. Et verò etiamsi nulli essent pauperes, nihilominus secundùm omnes bona superflua beneficiorum in alios usus pios impendi deberent, quamvis in hoc casu laici sua superflua sibi retinere, vel consanguineis donare possent; quia nempe bona superflua beneficiorum sunt bona Dei, & bona Deo dicata, & donata in usus pios. 2. Concilia in suis Canonibus propriè & accuratè loqui solent, & tamen non aliter in præsenti materia loquuntur atque Patres. 3. Obligatio impendendi in usus pios bona superflua beneficiorum, quam Patres & Concilia agnoscunt & tradunt, est omnino distincta à præcepto charitatis, & ab obligatione quam habent beneficiarii circa bona patrimonialia superflua: nam hæc obligatio est specialis beneficiariis circa bona Ecclesiastica superflua & illa sola bona spectat.

Nec dicas: Patres & Canones loqui de bonis immobilibus: nam apertè loquuntur de bonis, quæ ad sustentandos ministros Ecclesiæ, & alendos pauperes impendi debent. Constat autem nunquam ministris licuisse bona immobilia consumere in suos vel pauperum usus.

Prob. 2. Quia bona Ecclesiæ sunt ei donata à fidelibus ea intentione, & cum onere ac pacto saltem implicito seu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios usus, scilicet, in sustentationem ministrorum Ecclesiæ & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi, &c, quatenùs hæc bona donata sunt in cultum divinum, ideóque in usus pios Deo gratos. Nam 1. A Patribus, & Conciliis bona Ecclesiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum; bona Dei, hoc est, bona Deo consecrata, quatenus donata sunt tantùm in ejus cultum, & usus pios ipsi gratos. Item Ecclesiæ Prælati dicuntur œconomi, & dispensatores, non absoluti domini Bonorum Ecclesiæ. 2. Fideles bona sua donando Ecclesiæ volebant opus salutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo consecrare: quod non fecissent quoad partem superfluam bonorum, si non dedissent cum onere & pacto, saltem implicito seu tacito, ut in usus pios & Deo gratos omnia impenderentur: nam non est opus pium dare ministris Ecclesiæ bona illorum sustentationi superflua, ut de iis faciant quod libuerit, & possint ea in usus profanos impendere. 3. Hæc intentio fidelium satis constat ex Patribus & Conciliis. S. Ambrosius l. 2. de offic. c. 20. dicit, fideles Ecclesiæ ministris probis sua obtulisse, ut per eos ad pauperes pervenirent. *Quicumque* (inquit) *bonum operarium videt, nisi confert quod ille suo officio dispenset, securus quòd ad pauperem sua perveniat misericordia. Nemo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem.* S. Thomas in epist. 2. ad Cor. cap. 12. lect. 5. ait, quòd Principes & alii bona Ecclesiæ *non dederunt Prælatis propter se, sed propter pauperes*

peres: & ideo non dederunt eis, sed pauperibus. Prælatis autem dantur tanquam pauperum dispensatoribus. Conc. gener. Lat. II. c. 10. ait: *Decimas Ecclesiarum, quas in usus pietatis concessas esse canonica demonstrat authoritas, à laicis possideri prohibemus.* Concil. Aquisgran. ann. 816. cap. 16. *Res Ecclesiæ, sicut à SS. Patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium cœlestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam; ut his & milites Christi alerentur, & Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti cura providendum est his, qui ejus facultates administrant, ne eas in suos solummodo usus convertant, sed magis juxta possibilitatem rerum, Christo famulantium, imò eorum in quibus Christus pascitur, & vestitur, curam gerere penitus non negligant,* &c. Concil. Valent- ann. 855. cap. 21. *Quia cum ipsæ res Ecclesiæ à piis & fidelibus Deo oblatæ, juxta antiquorum Patrum sententiam, nihil sint aliud, nisi vota fidelium, patrimonium pauperum, redemptio peccatorum; si eas fideliter & integrè ecclesiasticis usibus non deferimus, & in eos qui obtulerunt, & in Deum cui oblatæ sunt, gravissimo nos reatu implicamur.* Concil. Tribur. cap. 13. *Ideo dandæ,* (sunt decimæ) *ut Deus placetur, & ministri Ecclesiæ liberiores fiant ad spiritualis servitii expletionem, nec non secundùm statuta Canonum in sustentationem pauperum & restaurationem Ecclesiarum proficiant,* &c. Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas: ante erectionem beneficiorum, quæ octavo vel nono sæculo accidit, fuisse quidem obligationem justitiæ impendendi superflua in usus pios; sed postea Ecclesiam instituendo beneficia dominium eorum redituum absolutum ac liberum transtulisse in beneficiarios, cum sola obligatione charitatis vel religionis impendendi superflua in usus pios.

Nam contra est 1. Bona Ecclesiæ post erectionem beneficiorum non amiserunt naturam & conditionem boni merè ecclesiastici & Deo dicati, ideóque in usus pios impendendi. Nam bona ecclesiastica sunt bona specialiter in Dei cultum donata, & in opera Deo dicata, & sic ab Ecclesia acceptata. 2. Cùm data sint à fidelibus solùm in Dei cultum & pios usus, imposita est obligatio perpetua justitiæ ea sic impendendi. 3. Posteriora Concilia de illis bonis loquuntur sicut priora, & dicunt ea esse bona Dei, impendenda in usus pios. Nam Leo X. const. 7. approbante Concil. Later. V. statuit, *ut Cardinales Ecclesiarum bona temerè non effundant, sed ea in piis & sanctis operibus exponant, quorum causa magni, & optimi reditus per sanctos Patres statuti, & ordinati fuerunt,* scilicet secundùm naturam & donationem illorum bonorum. Concil. Trident. Sess. 25. cap. 1. ait: *Omnino eis* (Episcopis) *interdicit, ne ex reditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos augere studeant, cùm & Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant... Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque Beneficia Ecclesiastica tam sæcularia quàm regularia obtinentibus observari, sed & ad S. Rom. Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit.* Concil Mediol, I.

ſub S. Carolo, tit. 63. *& ſacrorum Canonum decretis ſtatutum eſt, & SS. Patrum teſtimoniis celebratum. quæ bona fidelium pietas Deo conſecravit, ea vel illorum neceſſitatibus honeſtè ſublevandis, qui Chriſti miniſtri effecti eſſent, vel Eccleſiis reficiendis, earumque ornamentis ad divinum cultum neceſſariis comparandis, vel pauperibus ſuſtentandis addicta eſſe, ſiquidem ubi primùm Ecclecleſiæ bona eſſe cœperunt, eam naturam & conditionem conſecuta ſunt, ut in alium, quàm in ſacrum & pium uſum eorum fructus converti nefas eſſet.* Concil. Rothomag. anni 1581. *de Monaſt.* ait: *Ne exiſtiment commendatarii ſibi commendatum monaſteriorum regimen ad luxum vel prodigalitatem, aut ad augendam rem ſuam, & conſanguineorum familiam, ſed ad piam & juſtam alienarum rerum diſpenſationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam eſſe rationem.* Idem habet Concil. Aquenſe ann. 1585. & Concil. Burdigal. ann. 1583. titul. 16. ait reditus Eccleſiæ eſſe Dei proprios. Et tit. 26. *Peculium Chriſti ſunt bona Eccleſiæ Epiſcopis, ſacerdotibus, & Clericis cùm ad honeſtum vitæ eorum ſubſidium & ſpiritualis ſumptum miniſterii, tum ad pauperum alimentum atque ſuſtentationem tradita.* Et Concil. Rhemenſe, ann. 1583. cap. 18. ait: *Si deinceps quiſquam Eccleſiæ bona, quibus pauperes alii oportuit, in ejuſmodi luſus profudiſſe convictus ſit, & qui quæſtum fecit, rem pauperum male partam reſtituere, & qui jacturam paſſus eſt, tanquam ſacri patrimonii dilapidator graves pœnas exſolvere cogantur.* His adde S. Bernardum, qui ſerm. 18. in Cantic. ſic ait: *Timeant Clerici, timeant miniſtri Eccleſiæ, qui in terris Sanctorum quas poſſident, tam iniqua gerunt, ut ſtipendiis quæ ſufficere debeant minimè contenti, ſuperflua quibus egeni ſuſtentandi forent, impiè ſacrilegéque ſibi retineant, & in uſus ſuperbiæ atque luxuriæ victum pauperum conſumere non verentur: duplici profectò iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & ſacris in ſuis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur.* Præterea olim quarta pars redituum Eccleſiæ in illorum diviſione pauperibus aſſignata fuit: nunc verò eſt permixta cum reditibus beneficiorum; nam nullibi ſeparata reperitur.

Dixi, cum onere & pacto ſaltem implicito, quatenus fideles ſua bona Eccleſiæ donabant ad Dei cultum & animarum ſalutem, ideóque cum onere ut ea in uſus pios ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Concil. Trident. Seſſ. 22. cap. 3. ſtatuit, ut beneficiarii, qui ſervitium debitum in Eccleſia quolibet die ſtatuto omiſerint, non acquirant dominium diſtributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus ſuos. Ergo beneficiarii, qui rectè ſuo officio funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Reſp. Acquirunt redituum dominium; ſed reſtrictum & gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios uſus, non autem abſolutum & liberum. Sic ſi darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id, quod ultra neceſſariam ſuſtentationem ſuperfuerit; is acquirit dominium pecuniæ, ſed gravatum; ideóque tenetur ex juſtitia ſuperflua pauperibus erogare; & ſi non eroget, tenebitur ad reſtitutionem. Similiter beneficiarii poſſunt dici habere dominium fructuum beneficii, quia habent dominium partis neceſſariæ ad honeſtam ſuſtentationem, & diſpenſationem ſuperfluorum in pios uſus impenden-

jacet,
, commotus fuit
; quae in eidem fieri videtur
praeterea statim reddere mand
atem cum intentione Deo magis inhaerens
in aliquod beneficium obtinendi.

dendorum; ſed dominium illud eſt gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios uſus; ſicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere juſtitiæ ſolvendi debita defuncti. Item qui bona fide pecuniam alienam ſuæ permiſcet, fit dominus totius cumuli: ſed cum onere juſtitiæ ſolvendi alienam ſuæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum ſententia, Clerici habent dominium abſolutum ac liberum partis bonorum, quæ neceſſaria eſt ad ſuam ſuſtentationem: Ergo & bonorum ſuperfluorum.

Reſp. Neg. conſeq. Diſparitas eſt quòd bona ad congruam Clerici ſuſtentationem neceſſaria, ei data ſint abſolutè, cum ſolo onere rectè fungendi officio ſpirituali. Largitio quippe bonorum neceſſariorum congruæ ſuſtentationi miniſtri Dei eſt pia impenſa jam facta; pium eſt enim & gratum Deo ſuſtentare ejus miniſtrum in ejus obſequium: ſicut erogatio eleemoſynæ neceſſariæ ſuſtentationi pauperis eſt pia impenſa & bonum opus, quamvis pauper ille poſtea malè uteretur hoc dono. At bona ſuperflua Clerici ſuſtentationi non ſunt data abſolutè, ſed cum onere illa in pios uſus impendendi: nam datio talium bonorum facta abſolutè & ſine hoc onere non eſt pius uſus, cùm non ſit opus pium & Deo gratum dare alicui bona ſuperflua, de quibus poſſit pro libito diſponere in quosvis uſus, etiam vanos. Bona autem omnia Eccleſiæ ſunt bona Deo conſecrata, & data ea ſolùm intentione ut in pios uſus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona ſua Eccleſiæ Prælatis donarunt abſolutè & ſine ullo onere.

Reſp. Neg. Nam fideles bona ſua Prælatis Eccleſiæ donarunt in cultum divinum, ideóque impendenda in ſolos uſus pios, utpote ſolos Deo gratos. Fideles enim bona ſua non donarunt Prælatis Eccleſiæ, ut de illis diſponere poſſent in uſus profanos: alioqui non pium & Deo gratum opus feciſſent, quod tamen ſolùm facere intendebant: pium quippe opus non eſt dare Prælatis bona ſuperflua ad quosvis uſus etiam profanos. Quòd ſi fideles hoc onus in pactum non deducebant, ratio eſt, quia probè ſciebant ſuam illam intentionem Prælatis illis ſatis notam eſſe, & videbant bona omnia eccleſiaſtica in pios uſus ſemper impendi. Hoc autem videntes, ſua bona in tales uſus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita eſt, Eccleſia non deberet tolerare conſuetudinem in multis locis vigentem, qua beneficiarii de omnibus bonis ſuis teſtantur pro arbitrio, & qua conſanguinei divites eorum bonis ab inteſtato ſuccedunt.

Reſp. Neg. Quia 1. Eccleſia ad vitandas perturbationes & multas lites poteſt hujus obligationis obſervationem cujusque conſcientiæ relinquere; & ſufficit, ut cap. 12. *de teſtam.* declaret, *quòd mobilia per Eccleſiam acquiſita de jure in alios pro morientis arbitrio transferre non poſſint*; cùm jam id de immobilibus declaraſſet. 2. Cùm nullus præſumendus ſit malus, niſi probetur; non eſt cenſendus beneficiarius donare conſanguineis, vel impendere in uſus profanos partem piis cauſis ex juſtitia debitam, ſed tantùm bona patrimonialia, vel donatione aut induſtria acquiſita, vel ſuæ ſuſtentationi debita, quæ parciùs vivendo ſibi reſervavit. 3. Etſi conſtet partem aliquam bonorum piis cauſis eſſe debitam ex juſtitia, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem diſcernendi ſuperflua illa ab aliis bonis: ſicut non

dat actionem circa venditionem injustam, dum læsio non excedit dimidiam partem justi pretii: Et verò ex communi sententia mortaliter peccant beneficiarii, si testentur de superfluis ad usus non pios. Cur hoc Ecclesia tolerat? Cur talem dispositionem non irritat?

Ex dictis sequitur laicos, qui sive testamento, sive ab intestato succedunt bonis provenientibus beneficiis, vel qui aliàs dono acceperunt, nisi sint pauperes, teneri in conscientia ad illa restituenda pauperibus loci beneficii; vel aliis piis causis. Nam testator vel donator non potuit jus in illa transferre ad usus profanos, cùm ipse illud non habuerit, nam: *Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur*, Reg. jur. 79. in 6. Nemo enim dat quod non habet. Item qui alea lucrati sunt aliquid notabile ex bonis illis superfluis, tenentur, *rem pauperum malè partam restituere*, ut statuit Concilium Rhemense, anno 1583.

Nota 1. Ex dictis saltem patet beneficiarios teneri non solùm ex charitate, sed etiam ex religione impendere bona superflua in usus pios, idque jure divino naturali: cum constet bona illa esse bona Deo dicata & ad ejus cultum data: ideóque si aliter impendant reos esse culpæ mortalis & sacrilegii: ac proinde etiamsi non constaret peccasse contra justitiam, meritò ipsis in satisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex bonis patrimonialibus restituendi piis causis, quantùm ex ecclesiasticis in usus profanos impenderint.

Nota 2. Clerici, qui pensionem clericalem accipiunt, tenentur quoque superflua in pia opera impendere. Quia accipiunt illa ut ministri Ecclesiæ, & cum onere illis bonis affixo. Item commendatarii, cùm subeant locum beneficiarii titularis in munere, jure & commodis, subeunt quoque eadem munera. Præterea bona monasterii sunt bona Deo dicata: unde omnia ex natura sua, & ex vi donationis illorum debent impendi in pios usus. Religiosus verò habens beneficium extra monasterium, non unitum monasterio, tenetur bona superflua impendere non in usum monasterii, sed in usus pios in loco sui beneficii, ut in subsidium pauperum, in fabricam, & ornamenta templi parochiæ: nam ex jure & ex institutione beneficii habet facultatem ac obligationem superflua in pauperes beneficii & alios pios usus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud: *Quidquid acquirit monachus, monasterio acquirit*, non intelligitur de iis, quæ ex beneficio acquirit, sed ex donatione vel propria industria.

Nota 3. Per congruam sustentationem intelligitur, quidquid necessarium est ad victum, vestitum & habitationem beneficiarii ac personarum ei necessariarum, ad hospitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias; uno verbo ad honestam ac convenientem cujusque vivendi rationem, ab omni luxu & intemperantia alienam secundùm cujusque statum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem beneficii. Quæ omnia æstimari debent judicio prudenti, & secundùm consuetudinem piorum, ac timoratorum ejusdem conditionis, & sacros Canones de vita & honestate Clericorum, & regulam à Concil. Trident. Sess. 25. cap. 1. traditam, videlicet: *Ita mores suos omnes componant, ut reliqui ac eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter non solùm jubet, ut Episcopi modesta supellectili & mensa ac frugali victu contenti sint, verum etiam in reliquo vitæ genere,* ac

ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod à sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat.

Nota 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera misericordiæ tum corporalia, tum spiritualia. Item omnia, quæ ad Dei cultum & animarum salutem spectant; nam bona illa donata sunt non solùm ad subveniendum necessitati corporali, sed etiam spirituali fidelium, & ad promovendum cultum divinum. Pauperes verò ii, qui carent necessariis sive ad vitam, sive ad statum suum sustentandum secundùm suam conditionem.

Porrò locus beneficii, cæteris paribus, anteponendus est cæteris, hinc si in illo sint necessitates extremæ vel graves, illis statim subvenire debet beneficiarius. Aliàs potest exteris opitulari, modò communium necessitatum proprii loci non obliviscatur.

Sed an Clerici tenentur etiam sub mortali impendere in pios usus partem superfluam bonorum, quæ accipiunt ex ministerio spirituali, ut administratione Sacramentorum, concionibus, sacrificiis, fungendo vicaria temporali, &c.

Resp. Non pauci asserunt cum Innoc. in cap. *Quia nos.* de testament. & Panormit. Quia 1. ex jure non possunt de illis testari sicut de patrimonialibus, cap. 9. *de testam.* ibi: *De his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum.* At talia sunt bona illa, quæ titulo officii aut ordinis percipiuntur. 2. Ex Concilio Nannetensi, cap. 10. *Presbyteri noverint decimas & obligationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti: de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus, & his qui præmissi sunt, administraverint, damna passuros.* Et Conc. Rhedon. ann. 1273. cap. 12. *Quidquid habent Clerici* (scilicet ut Clerici) *pauperum est.* Idem habet S. August. sup. citat. 3. Ex S. Hieron. L. 14. in Ezech. ad cap. 46. *Qui ditior est Sacerdos quàm venit ad Sacerdotium, quidquid plùs habuerit, debet dare pauperibus ... Ut reddat ea, quæ Domini sunt, Domino suo.* Et ex S. Bern. Epist. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait: *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* 4. Quia ejusmodi bona sunt bona Deo consecrata, utpote intuitu religionis & cultus divini, perinde ac bona beneficiorum, data ad sustentationem ministri, & alios pios usus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel pretium laboris, (nam hoc esset simoniacum, cum opus & labor sint spiritualia) sed ut necessitatis & subventionis stipendium, inquit *S. Thom. quæst. 100. art. 2.* ut scilicet Clerici habeant, unde sustententur, & si quid supersit, in pios usus impendant, & pauperes alant pro suo officio. *Oblationes, quæ à populo Deo exhibentur, ad Sacerdotes pertinent, non solùm ut eas in suos usus convertant; verùm etiam ut eas fideliter dispensent, partim quidem expendendo eas in his, quæ pertinent ad cultum divinum; partim verò in his quæ pertinent ad proprium victum, partim etiam in usus pauperum, &c.* ait idem S. Thom. 2. 2. qu. 86. art. 2. Et verò bona Ecclesiæ, quæ à Patribus dicuntur bona Dei, & in pios usus impendenda, nihil ferè aliud erant tribus primis sæculis sub Imperato-

ratoribus ethnicis, quàm pecunia & alia mobilia, quæ à fidelibus dabantur Clericis titulo ministerii spiritualis.

Quæst. VI. *An Clericus, qui habet bona patrimonialia sufficientia, potest sibi sumere ex bonis ecclesiasticis partem suæ sustentationis necessariam, & disponere de patrimonialibus, perinde ac si careret beneficio?*

Resp. Longè plures affirmant cum S. Antonino, 3. part. tit. 15. cap. 1. §. 18. & *Prob. 1.* Ex cap. 16. & cap. 30. *de præbend.* & Can. *Charitatem.* 12. quæst. 2. ibi: *Justum namque est, ut illi consequantur stipendium, qui pro tempore suum commodare repe-riuntur obsequium.* Ubi nulla fit distinctio divitum & pauperum; & cap. *Clerici.* 1. quæst. 2. *Clerici omnes stipendia sanctis laboribus debita secundùm servitii sui meritum consequantur.* 2. Quia qui servit altari, potest vivere de altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? ... Nescitis, quoniam qui altari deserviunt, cum altari participant? ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere,* & Matth. 10. *Dignus est operarius cibo suo.* 3. Qui occupatus est in commodum aliorum, habet jus percipiendi ab iis necessaria ad suam sustentationem, quamvis dives sit. 4. Ex c. *Episcopi,* &c. *Manifesta,* & sequentibus 12. q. 1. colligitur Episcopos posse retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Ecclesiæ. Idque supponit Alexander III. c. *Quia* de testament. ubi statuit Clericos posse testari de bonis patrimonialibus, non autem de ecclesiasticis reditibus.

Ad Canones & textus Patrum in oppositum objici solitos, respondet Ecclesiam olim, cùm ejus reditus essent exigui, statuisse, ut distribuerentur solùm iis, qui indigerent, non autem iis, qui patrimonium haberent: postea verò hanc disciplinam mutasse.

Quæst. VII. *Ad quid tenentur Episcopi, Parochi, & ii quibus animarum cura incumbit?*

Resp. 1. Ii tenentur generatim iure divino residere, & per se officium suum rectè præstare, oves sibi creditas verbo, exemplo, & Sacramentis pascendo, eorum salutem ac utilitatem spiritualem procurando, & peccata ac scandala, quantùm possunt, impediendo. *Est communis sententia. Prob. 1.* Ex Ezech. 34. *Væ Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos: nonne greges à Pastoribus pascuntur? ... Greges meos non pascebant, &c.* Et ex 1. Petri 5. *Pascite qui in vobis est gregem Dei; providentes spontaneè secundùm Deum .... Forma facti gregis ex animo.* 2. Ex Concil. Trid. Sess. 23. cap. 1. *Cùm præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere: pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cætera munia pastoralia incumbere: quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt ... S. Synodus eos admonet & hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate pascant & regant ... Declarat omnes ... obligari ad personalem in sua Ecclesia vel Diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur, neque abesse posse nisi ex causis infrà scriptis, &c. Eadem omninò etiam quoad culpam, amissionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuscunque, qui beneficium aliquod Ecclesiasticum curam*

curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat & decernit, &c. 3. Quia quicunque accipit aliquod officium præsertim cum emolumento, obligat suam personam ad proprias illius functiones, taciteque promittit se illas obiturum, quantùm res feret; nec aliter ei committitur officium. Neque sufficit, quòd suum officium præstet per alios, nisi necessitas vel majus bonum commune cogat eum ad tempus abesse: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præsertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea pastorale munus est per se personale; nam is constituitur pastor, cujus cura, diligentia & industria electa est ad pastoralia munera obeunda. His adde Jus canonicum, tit. *de Cleric. non resid.* (*a*)

Hinc Episcopi & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideóque indispensabili, si notabili tempore sine gravi & justa causa absint. Quòd si justa absentiæ causa subsit, tetentur per alium idoneum gregi suo sufficienter providere. Circa hoc utrumque Conc. Trid. ibidem eorum conscientias onerat proposito Dei timore; & justas absentiæ causas exponit, quæ sunt, *Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, & evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas.*

Porrò residentia est personalis præsentia in loco beneficii ad debitum officium ibi præstandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi & ex primæva sui institutione residentiam requirant; possunt tamen aliqua simplicia eam non exigere, vel ex fundatione, vel consuetudine rationabili, ut cùm beneficia illa non habent sufficientes reditus ad sustentandum beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat, unde vivat.

Nota. Provisi de beneficio curam animarum habente, vel de canonicatu, tenentur publicam fidei professionem facere, alioqui fructus suos non faciunt, *ex Concil. Trident. Sess. 24. cap. 12.*

Resp. 2. Speciatim de parochis, tenentur.

1. Habere scientiam competentem, & sufficientem ad rectè dirigendas oves suas in rebus ad salutem pertinentibus; ideóque scire dogmata fidei, & Theologiam moralem: item Scripturas sacras & Canones, & statuta propria suæ Diœcesis. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas sanctas, & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione & doctrina consistat, atque ædificent cunctos tam fidei scientia, quàm operum disciplina,* cap. 1. dist. 38. Ex Concil. Tolet.

2. Constanter residere in sua parochia, ex Concil. Trident. cit. & ex cap. 3. *de Cleric. resident.*

3. Pro ovibus orare, & sacrificium offerre, & quidem juxta *Toletum, Fagnan. Gavant. & alios,* iis applicare Missam diebus festis ac dominicis: quia Concil. Trid. dicit simpliciter teneri pro ovibus suis sacrificium offerre; quod indicat specialem applicationem, & obligationem diversam ab ea, quam habent singuli Sacerdotes applicandi fructum omnibus fidelibus. Et Concil. Mediolan.

(*a*) Videatur hic Const. BENED. XIV. incipien. *Ad universæ* tom. 2. pag. 128. quæ est de residentia Episcoporum, in qua causæ designantur, ob quas ex dispensatione Sedis Apostolicæ è propriis Ecclesiis abesse possint: non residentes severiori sacrorum Canonum, & Apostolicarum Sanctionum censuræ subjiciuntur, ac Primates, Metropolitani, Episcopi denique omnes, monentur de onere denunciandi non residentes.

Mediolan. IV. à Sede Apostolica approbatum, prohibet curatis ne diebus dominicis, & aliis, quibus pro populo celebrare tenentur, aliud suscipiant Missarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item Sacr. Congregatio Cardinalium apud Gavant. & Barbosam declaravit non posse Parochum accipere stipendium pro Missa iis diebus, quibus tenentur ex officio celebrare in sua parochia, nempe diebus festis ac dominicis. Et verò parochus accipit à suis ovibus sustentationem, ut sua munia possit obire, & Missas his diebus celebret, non aliis profectò applicandas. (*a*)

4. Populum frequenter, ut diebus saltem dominicis, necessaria ad salutem docere, & doctrinam christianam explicare, eumque ad virtutes ac vitam christianam adhortari per se, si possint, vel per alios idoneos, si legitimè impediti fuerint: ita ut omnes facile quæ ad salutem consequendam necessaria sunt, scire possint, ex Conc. Trid. Sess. 5. c. 2. ibi: *Quicunque parœciales, vel alios curam animarum habentes Ecclesias quocunque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem dominicis & festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate & facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cælestem gloriam consequi valeant.* At eos, si huic muneri suo defuerint, cogi debere per censuras Ecclesiasticas. Et Sess. 24. cap. 4. mandat Episcopis ut saltem Dominicis & aliis diebus festis pueros in singulis parochiis doctrinam christianam doceri curent. Hinc Bonacina ait, *Parochum mortaliter peccare, si uno continuo mense integro, aut etiam duobus vel tribus mensibus, totius anni discontinuis non concionetur: quia hæc videtur materia gravis non solùm secundùm se, sed etiam respectivè.*

5. Sacramenta suis parochianis ministrare, quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere. Nam ex officio tenentur oves suas pascere, ordinaria media salutis à Christo instituta præbere, suorum utilitatem spiritualem procurare, & præsta-

re

(*a*) Vide Constit. 103. SS. D. N. BENEDICTTI XIV. tom. 1. Bullarii pag. 366. quæ incipit, *Cum semper oblatas*, in qua Patriarchis, Archiepiscopis, cunctisque locorum Ordinariis per Italiam constitutis, commendat, & inculcat, ut Concilii Tridentini, Apostolicæque Sedis Decreta, de applicanda ab animarum Pastoribus pro Populo Missa, executioni sedulo mandari curent. Ac statuit. 1. Etiam Vicarios amovibiles, & temporarios, ac regulares ad id teneri. 2. Decernit, ac declarat, quod „licet Parochi, seu alii animarum curam „habentes, congruis præfinitis redditibus „destituantur, & quamvis antiqua seu etiam „immemorabili consuetudine in ipsorum „Diœcesibus, seu Parochiis obtinuerit, ut „Missa pro Populo non applicaretur, eadem „nihilominus omnino in posterum ab ipsis „debeat applicare.

3. Teneri ad Missæ applicationem diebus duntaxat festis de præcepto, iis etiam comprehensis festis, quibus Populus tenetur Missam audire, licet „permissum sit opera „servilia exercere.

4. Facultatem concedit Episcopis dispensandi Parochos pauperes ab applicatione pro Populo diebus festis, ea tamen lege, ut in Ecclesia Parochiali celebrent, ac totidem Missas infra hebdomadam pro Populo applicent „quot in diebus festis, infrà hebdoma„dam occurrentibus juxta peculiarem inten„tionem alicujus pii Benefactoris obtulerint.

5. Ut in Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus; & Collegiatis Missa Conventualis quotidie celebranda pro Benefactoribus in genere applicetur, contraria consuetudine minime obstante.

6. In hujusmodi Collegiatis absolvit ab applicatione secundæ, & tertiæ Missæ Conventualis, nisi aliud usu receptum fuerit.

re ea omnia, quæ pastoris sunt; inter quæ præcipuum est sacramenta ministrare & necessaria ad salutem docere, & sub hoc onere accipiunt stipendium sustentationis.

6. Peccata corrigere præsertim publica, & scandala tollere vel per se si possunt, vel ea deferendo Episcopo, si publica sint, & omnes peccati occasiones quantùm fieri potest avertere, ideoque inquirere peccata publica. Item scire an singuli sacramenta debita in Paschate suscipiant, & sacrum diebus festis audiant, &c. *ipsi enim pervigilant,* (hoc est, ex officio, seu pervigilare debent) *quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Hebr. 13.

7. Magnam & peculiarem curam habere pauperum, & providere, ne ob inopiam à justitia deflectant; eorum necessitates inquirere, iisque quantum possunt subvenire, ex Concil. Trid. supr. Nam ii sunt loco parentum, & ad hoc specialiùs obligantur, quàm alii. Item pauperes sepelire, etiam sine ullo stipendio, & pro eorum salute orare.

8. Nullos matrimonio conjungere, nisi sufficienter peritos rerum fidei & præceptorum Dei ac Ecclesiæ; ideóque horum ignaros priùs docere: quia illi postea ista liberos suos edocere tenentur.

9. Invigilare ut Ludimagister rectè fungatur officio, pueros doctrinam christianam doceat, bonisque moribus imbuat verbo & exemplo.

10. Frequenter visitare infirmos, et iamsi sacramentis sint muniti. Quia quò vicinior est mors, eò majus salutis periculum ingruit à dæmone, & major est corporis ac animi infirmitas: ergo tunc maximè suorum saluti providere debent.

11. Servare statuta Diœcesis, & curare ut à suis serventur: nam obligant in conscientia, cùm sint lata à Superiore habente potestatem præcipiendi & ferendi leges.

12. Tenentur ex justitia, etiam cum certo vitæ periculo ovibus suis subvenire non solùm in extrema, sed etiam in gravi eorum necessitate spirituali, ex Joann. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Nam ratione officii ad amplius obligantur quàm extranei Sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo subvenire in extrema. Hinc juxta omnes, Parochus tenetur suis peste laborantibus sacramenta, præsertim Pœnitentiam ministrare per se, vel per alium idoneum, nisi Episcopus jubeat ut ipsemet ministret: quamvis enim saluti suæ absolutè providere possint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis est, censentur esse in necessitate gravi. Et Sacra Congregatio apud Fagnan. approbante Gregorio XIII. censuit Parochos tempore pestis teneri omninò residere in suis Ecclesiis, & per se vel per alium idoneum ministrare peste infectis Baptismum & Pœnitentiam. Id tamen possunt per alium idoneum ob majorem utilitatem parochiæ, ut ipsi sanis prodesse possint, & erga illos officio pastoris fungi. Idem dic de Superioribus Regularium.

13. Denique omnium bonorum operum ac virtutum exempla præbere, ex Concil. Trident. supr. & ex ad Tit. 2. *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum.* Et ex 1. ad Timoth. 4. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate,* quò virtutis amorem & vitii odium ac fugam suis efficaciùs ingenerent, scientes, quod pro animabus illorum rationem sint reddituri, *ad Hebr.* 13. Igitur vitam suam ita instituant, ut quod verbis populum docent, ipsi opere confirment, ac veluti

luti imagine ostendant, *forma facti gregis ex animo.*

Sed quantum temporis absentia sine causa justa ad mortale sufficit?

Resp. Cabassutius, l. 5. Jur. canon. cap. 1. docet absentiam 15. dierum intra annum non esse mortalem; modò relinquatur idoneus substitutus. Sed num pauciores sufficiant, alii viderint. Possunt autem Parochi ob certas causas justas & necessarias, sed priùs (ut statuit Conc. Trid.) per Episcopum cognitas & probatas, abesse sine culpa, relicto Vicario idoneo ab Episcopo approbato. *(a)*

CAPUT II.

De statu & obligationibus Religiosorum.

Quæst. I. Q*uid est status Religiosus?*

Resp. Est stabile vitæ institutum, ab Ecclesia approbatum, & tendens ad perfectionem christianam per tria vota paupertatis, castitatis & obedientiæ.

Ad ejus essentiam tria requiruntur. 1. Tria illa vota, quæ substantialia vocantur, eaque perpetua de se & ex parte voventis. Nam Religio est stabilis quædam forma vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria Christi consilia, quibus removentur præcipua impedimenta, & homo se suaque omnia consecrat Deo in perpetuum holocaustum. Non necesse est tamen, ut sint solemnia: nam qui in Societate Jesu vota simplicia emittunt, sunt verè Religiosi, ut definiit Gregor. XIII. Bulla *Ascendente Domino*: quia per vota simplicia potest fieri traditio irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum Dei obsequium: quæ sufficit ut quis constituatur in statu religioso. Nam ad statum propriè dictum non requiritur immutabilis omni modo, sed satis est quòd Religiosus se ipsum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in servo, qui rectè dicitur esse in statu servitutis, quamvis possit à Domino manumitti. Hinc vota Religionis alia sunt simplicia, quæ fiunt sine solemnitate; alia solemnia, quæ fiunt cum certa solemnitate ab Ecclesia instituta. Quæ solemnitas juxta multos in eo consistit, ut vota emittantur sub certa Regula à Sede Apostolica approbata, juxta ritum substantialem in eadem regula præscriptum, cum traditione & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & via ordinaria indissolubilibus. 2. Approbatio Ecclesiæ: quia ordo religiosus est status supernaturalis distinctus à communi statu Christianorum, & sacra quædam communitas, in qua debet esse spiritualis jurisdictio in utroque foro. Hæc reservata est Papæ in Conc. Later. & Lugdun. 3. Traditio facta Superiori ut ministro Dei illam acceptantis, qua vovens se totum Deo in Religione dedicat, & Religioni propter Deum tradit irrevocabilem ex parte sua.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem professionis Religiosæ?*

Resp. Sequentia. 1. Certa ætas, quæ ex Conc. Trid. Sess. 25. c. 15. est annus 16. completus. 2. Ut non fiat nisi post annum integrum & continuum proba-

(a) Ad obligationes Clericorum spectat Const. 20. quæ incipit, *Universalis Ecclesiæ Cura*, in qua sub pœna excommunicationis, & nullitatis contractus prohibentur, alienationis fructuum Beneficiorum „suo nomine cedendi commodum, seu utilitatem „percipiendi fructus eorundem beneficiorum, quos alteri quoad vixerint vendunt, „recepta pecunia ad eam summam, & quantitatem, quam ipsi, habita ratione eorum „ætatis, & corporis valetudinis, durante vita, „consequi potuissent.

probationis, *ibid.* Dico *continuum*, ita ut si novitius, vel die uno Religionem deseruit, reversus debeat rursus integrum annum probationis conficere, ut validè provideatur. Imò duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum resolvit S. Congregatio, teste Fagnano, ad cap. *Ad nostram*, de Regular. Nam ex Canonistis dum in aliquo decreto requiritur aliquod tempus, illud debet esse continuum. 3. Ut non fiat cum vinculo matrimonii consummati; aut sine consensu conjugis, ex c. 3. & cap. 12. *de conversat. conjug.* 4. Ut profitens nullum habeat impedimentum in illo ordine essentiale, quia per illud redditur inhabilis ad professionem hujus Religionis, nec ejus traditio verè acceptatur. 5. Emissio trium votorum substantialium spontanea, non fraude nec metu injusto extorta, quæ sui ipsius traditionem complectitur. 6. Acceptatio traditionis facta nomine Dei & Religionis ab habente potestatem illum incorporandi tali Religioni, c. 13. *de Regular.* Nam professio fit ad modum contractus onerosi utrimque obligatorii, quo professus fidem suam adstringit Deo, traditque se Religioni propter Deum, & Religio ipsa obligatur, ad eum tanquam membrum suum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum secundùm Religionis institutum. Ergo requiritur ut juxta cujusque Religionis decretum, habeat potestatem & voluntatem admittendi nomine Religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota simplicia Societatis nostræ sint valida. Nam per illa quis verus Religiosus efficitur, & non soli Deo, sed etiam Societati obligatur tradens se illi; & Societas quoque obligatur ad ipsum alendum, gubernandum, imò & retinendum, nisi justa causa illius dimittendi subsit, ut constat ex suis constitut. & Bullis SS. Pontificum.

Observa. 1. Professio fieri potest vel expressè, vel tacitè. Expressè fit, cùm quis utitur formula promissionis, vel voluntatem se Deo & Religioni obstringendi ac tradendi explicet. Tacitè fit tripliciter. 1. Cùm quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum professorum, ubi is aliquo signo distinctus est, cap. 3. *de regul. in 6.* 2. Si talis habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium, ut si in capitulo suffragium dederit, cap. 4. *de reg.* 3. Si ex ea Religione, ubi novitii & professi eundem habitum habent, deferas habitum per totum annum sequentem tempus novitiatus, eo expleto censeris professus, cap. 1. *de regul. in 6. & Clement.* 2. *de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & consentiente illo, cujus est admittere ad Religionem.

2. Ex Conc. Trident. Sess. 25. cap. 19. qui emisit professionem nullam propter vim ac metum, vel defectum ætatis, aut quid simile, potest reclamare intra quinquennium à die professionis, causas nullitatis deducendo coram Superiore & Ordinario, retento semper habitu. Sed post quinquennium non debet audiri.

3. Ut professio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat, necesse est ut ipse sciens esse nullam, postea ratam habeat, vel certè apud se ita statuat: Volo illam esse validam, etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. Non enim satis est eam ratificare; ex eo quòd putetur ab initio fuisse valida: quia hæc ratificatio ex errore proficiscitur, unde non est voluntaria, cùm incogniti nulla sit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non censetur contraxisse novam obligationem diversam à priore.

4. Ex communi ſententia, cætera vota ſimplicia extinguuntur per profeſſionem, ſaltem ſi profitens velit commutare, cap. 4. *de voto*, quia talis commutatio eſt evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 12. ad 1.) *Omnia alia vota ſunt quorumdam particularium operum; ſed per religionem homo totam vitam ſuam Dei obſequio deputat.* Sed controvertitur, an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, necne. Quare *Suarez* conſulit, ut profitens admoneatur de hujusmodi commutatione facienda.

5. Profeſſus obligatur ad tendendum ad perfectionem, nam ex vi ſuæ profeſſionis tenetur velle ſtatum ſuum ſervare, & ſecundùm illum vivere. *Ille qui ſtatum Religionis aſſumit non tenetur habere perfectam charitatem, ſed tenetur ad hoc tendere, & operam dare, ut habeat charitatem perfectam*, ait S. Thomas, 2. 2. qu. 186. art. 2. & eſt communis ſententia. Religioſus enim ſtatus eſt eſſentialiter ſtatus perfectionis acquirendæ; & quisque tenetur omnia ſtatui ſuo eſſentialia velle ſervare, & ſecundùm illum vivere.

Quæſt. III. *An Papa poteſt diſpenſare in votis ſolemnibus ex gravi cauſa?*

Reſp. Affirm. *Ita communis ſententia.* Quia 1. Solemnitas votorum eſt ex ſolo jure Eccleſiaſtico, ut conſtat ex cap. unic. *de voto in 6.* & ex conſtit. Greg. XIII. *Aſcendente Domino.* Ergo poteſt eadem authoritate tolli. Ergo Papa poteſt in votis ſolemnibus diſpenſare, perinde ac in ſimplicibus. 2. SS. Pontifices ſæpe in his votis diſpenſarunt, ut cum Ramiro Rege Arragoniæ, Caſimiro I. Rege Poloniæ Religioſis profeſſis, & aliis apud Cajet. Azor. & alios. Nec obſtat cap. 6. *de ſtatu Monach.* ubi Innocentius III. dicit: *Abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis adeò eſt annexa regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere.* Quia ſolum vult ſine abdicatione & caſtitate ſtatum religioſum non poſſe conſiſtere, etiam cum licentia Papæ; ac proinde Papam non poſſe diſpenſare cum Monacho manente in ſtatu Religioſi Profeſſi. At de plenitudine poteſtatis poteſt aliquem extrahere ex illo ſtatu, ad contrahendum matrimonium ob gravem cauſam, v. gr. ut religio & pax in regno firmentur.

Quæſt. IV. *An Religioſi ſint capaces dominii rerum temporalium?*

Reſp. 1. Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licèt non poſſunt de illis pro libito diſponere, nec iis uti ſine licentia Superioris. Conſtat ex conſtitut. Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*, ſic ſtatuente de iis, qui poſt probationis biennium vota ſimplicia emiſerunt in Societate Jeſu. Quare non eſt de eſſentia paupertatis religioſæ, ut privet dominio, ſed ſolùm ut privet poteſtate utendi & diſponendi pro libito & ſine licentia Superioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum ſuarum rerum dominium. Enim verò dominium, cujus uſus ita impeditus eſt ac dependens, & alienatio ſic obſtricta & debita, parvi momenti eſt; tuncque non plus habet in temporalibus rebus poteſtatis, quæ exerceri poſſit ad libitum, quàm is qui caret dominio.

Reſp. 2. Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud ſit penes communitatem, ex Concil. Trident. Seſſ. 25. cap. 3. quia neque ex ordinatione Eccleſiæ, neque ex intentione voventium communitas religioſa ſit incapax dominii; & aliunde inten-

intentio fidelium bona Religiosis donantium est transferre illorum dominium in communitatem religiosam. Hæc tamen non habet dominium illorum absolutum ac liberum, sed ligatum ac restrictum ad congruam sustentationem Religiosorum & pios usus, ita ut non possint in usus profanos impendi sine injustitia. Nam hæc bona sunt Deo dicata, & donata solùm ad pios usus; eademque est ratio illorum ac aliorum bonorum Ecclesiasticorum. Porrò bona Religiosorum immobilia, & mobilia pretiosa, quæ servari possunt, alienari nequeunt, nisi in commodum Religionis; nam sic à jure statutum est; hæcque est intentio donantium, ut Religio perseverare possit.

Resp. 3. Religiosi solemniter professi sunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & similis juris bonorum temporalium, sive mobilium, sive immobilium. *Est communis sententia, & certa,* inquit Lessius. Nam Ecclesia hanc incapacitatem annexuit solemni voto paupertatis, sicut & incapacitatem matrimonii solemni voto castitatis. Item in nostra Societate Coadjutores formati sunt incapaces omnis dominii, nisi à Societate legitimè dimittantur. Quia Ecclesia hanc incapacitatem annexuit illorum votis, licèt tantùm publicis, non solemnibus. At Religiosi professi retinent dominium famæ, & jura merè spiritualia: nam his non renuntiant, & Ecclesia eorum voto annexuit incapacitatem dominii rerum duntaxat temporalium.

Resp. 4. Religiosi professi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, habent jus administrandi, dispensandi fructus sui beneficii, tum ad congruam sustentationem, tum ad causas pias; quia id eis à jure & consuetudine concessum est. At nihil possunt impendere in usus profanos, vel consanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra justitiam, & accipientes tenentur ad restitutionem. Quia istorum bonorum non sunt domini, sed solùm administratores & dispensatores, habentes tantum jus & facultatem impendendi illa bona secundùm præscriptum Canonum ac Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Ecclesiæ donarunt. Imò etiam peccant contra votum paupertatis, disponendo de re temporali sine licentia legitima.

Quæst. V. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti paupertatis?*

Resp. Ex communi sententia tenentur 1. Nullam rem temporalem pretio æstimabilem sine licentia Superioris accipere, retinere, absumere, destruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut ea uti. Nihil enim pretio æstimabile potest habere & tractare ut proprium, id est, propria voluntate ac authoritate, seu proprio arbitratu ac nomine; & sine dependentia ac licentia Superioris. Nam per votum paupertatis, etiam simplex, quod fit in Societate Jesu post biennium probationis, homo privatur potestate utendi & disponendi sine licentia Superioris de quavis re temporali, & usu ullo dominii libero ac independente, quamvis retineat dominium, sed restrictum & dependens à Superiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum Superioris. Per solemne verò Religiosus privatur insuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & simili jure rerum temporalium. Constat ex sensu ac usu Ecclesiæ, & cap. *Non dicatis.* 12. quæst. 1. Ex S. August. epist. 109. ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia... Quòd si aliqua* (Monialis) *rem sibi collatam celaverit, furti*

furti judicio condemnetur. Ex c. 6. *de statu monachor.* ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione divini judicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat, &c. Unde si quidquam alicui fuerit specialiter destinatum, non præsumat illud accipere, sed Abbati vel Priori assignetur.. Nec æstimet Abbas quòd super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare: quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* Et ex Concil. Trident. Sess. 25. cap. 2. *Nemini Regularium tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia vel mobilia quovis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere, vel tenere; sed statim ea Superiori tradantur, conventuique incorporentur* Imò juxta Navarrum, & Suarez, votum illud obligat ad non desiderandum habere aliquid proprium & ut suum, ex cap. *Voventibus.* 17. qu. 1. ibi: *Voventibus virginitatem non solùm nubere, sed etiam velle damnabile est.*

Hinc ex communi sententia Religiosus sive solemniter professus sive non, peccat si quid seu domi, seu foris sine Superioris licentia expressa, vel implicita aut tacita, aut in necessitate prudenter præsumpta accipiat, possideat, retineat, destruat, commodet, commutet, absumat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam ista omnia sunt actus proprietatis, cùm fiant proprio arbitratu ac authoritate, & sine licentia Superioris. Omnis autem actus possessoris proprietarii est Religioso illicitus: nam per votum paupertatis abdicat se potestate possidendi aliquid ut proprium, & sine dependentia ac licentia. Imò ista non solùm sunt sacrilegia contra votum, sed etiam furta contra justitiam, *ut notat Suarez:* nam cùm res sit communitatis, committitur furtum usurpando rem alienam, vel ejus usum, invito domino, seu administratore ac possessore, qui est loco domini, nempe Religione, quæ habet dominium, vel saltem administrationem & possessionem bonorum illorum. Idque etiamsi res illa Religioso ab externis donata sit; quia hoc ipso quòd ab illo acceptatur, acquiritur communitati; nam ratione voti & traditionis suæ ac pacti cum Religione quidquid acquirit Religiosus, acquirit Religioni, ut constat ex variis juribus, ex consensu Doctorum, & ex praxi ac sensu Ecclesiæ. *Furtum est privata possessio .... Societatis enim expilatio est rei cujuscunque & undecunque in privatum usum sevocatio*: ait S. Basil. in constit. mon. cap. 34. Quare omnis alienatio, donatio, &c. sic facta est irrita, & restitutioni obnoxia. Unde nec licet Religioso rem acceptatam reddere donatori, quia id esset alienare quod acquisitum est Religioni. Neque enim bona Religionis dicuntur communia in eo sensu, quòd Religiosus quisque possit pro libitu ea in suum usum accipere, cùm ècontra sic potiùs essent cuilibet furanti propria; sed in hoc solo sensu dicuntur & sunt communia, quod sint communitatis, cujus Superior possit ea singulis juxta cujusque necessitatem ad usum concedere.

Nostri verò, qui vota tantùm simplicia emisere, peccant mortaliter, si de rebus, quarum habent dominium, disponant vel utantur in quantitate notabili sine licentia Superioris. Nam licèt possint retinere & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, sunt tamen privati jure actuali de illis disponendi suo arbitratu & sine licentia Superioris. Sed controvertitur,

tur, an dispositio sine licentia Superioris facta sit quoque invalida.

Porro ii non habent dominium, nisi bonorum, quæ in sæculo possidebant, vel quæ postea ex successione necessaria & ab intestato, vel fortè etiam ex libera parentum dispositione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. Unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel industria acquirunt, hoc ipso fiunt Societatis, ideoque harum dispositio sine licentia facta est certò invalida. Quia intentio Societatis aut Superiorum licentiam acceptandi concedentium non est, ut hujusmodi rerum dominium acquirant.

Item Religiosus sæpiùs quid leve sine licentia recipiens, absumens, vel impendens, vel destruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etsi sine animo iterandi & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando scienter pervenit ad quantitatem sufficientem ad mortale furtum sic factum. Nam est eadem ratio ac de furtis minutis, *ut docet Sanchez*; & ultima acceptione complet quantitatem notabilem furti & proprietatis. Quod verum est, licèt ista sint esculenta, vel poculenta domus, nam hæc sunt pretio æstimabilia, & Superior debet esse circa illas acceptiones graviter invitus: tum quoad modum, cùm repugnent disciplinæ religiosæ & subordinationi debitæ; tum etiam quoad substantiam, cùm repugnent mortificationi, & foveant sensualitatem, quæ est magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in esculentis & poculentis respectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omninò censendum est, saltem si ista sine rationabili necessitate sumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religiosus, qui à sæculari invitatus, manducat aut bibit sine licentia Superioris. Nam comestio & potatio, ex communi hominum sensu est usus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æstimabilis, qui proinde per votum paupertatis illicitus est sine consensu Superioris, sicut comestio & potatio rei sine consensu domini est injusta: & Religioso non licet uti ulla re temporali pretio æstimabili sine licentia Superioris. Nam qui usum rei pretio æstimabilem accipit suo arbitratu & sine licentia, jam aliquid pretio æstimabile accipit propria voluntate ac authoritate, & sine licentia Superioris, ac proinde quoad aliquid pretio æstimabile se gerit ut dominus. Ita *Suarez*, *Sanchez*, *& alii.* Nec obstat, inquit *la Croix*, quod Religiosus non peccat admittendo suffitum pretiosum sibi factum ab externo, nam in hoc habet se merè passivè, & externus ipse hunc suffitum verè consumit in gratiam Religiosi: at Religiosus comedendo aut bibendo ipsemet consumit, & activè se habet: nam cibum vel potum illum accipit in suum usum, sibi applicat, & sumit in alimentum. Ilsung addit contrariam opinionem fuisse à R. P. Vitellesco Præposito Generali Societatis prohibitam tanquam non consentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque à Professoribus nostris docendam, neque ulli reipsa exercendam. Porrò usus rei, quæ uno usu consumitur, ut alimentum, tanti æstimatur quanti res ipsa, quia tunc tota res accipitur, ut notat *Suarez*.

2. Tenetur esse animo paratus exui rerum sibi permissarum possessione & usu, omni momento, quo Superior voluerit. Nihil enim potest retinere, nisi cum dependentia continua à voluntate Superioris: nam quod auferri non potest, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem

cum licentia acceptam abscondit, ne Superior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis Superiorem impedit, ne rem concessam repetat, vel dum Superior aliqua ei aufert: conqueritur tanquam de injuria. Nam ista omnia sunt actus sibi usurpantis usum independentem ac irrevocabilem, cujus est incapax per votum paupertatis. Quippe non potest acquirere sibi jus ad res temporales; quod non subordinetur Superiori, eique acquiratur, alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æstimabile, nempe jus ad talem usum irrevocabile. Item talis jam rem possidet animo ac modo proprietario; & vult habere & quantùm in ipso est, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia est iniqua & nulla, utpotè repugnans paupertati; cùm per illam res jam possideatur, ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. *Ita ex communi Suarez.*

3. Tenetur rem sibi concessam dimittere statim atque Superior revocat licentiam datam, alioqui jam eam habet sine licentia.

4. Rem quamlibet determinatè concessam ad unum usum, non potest adhibere ad alium usum etiam honestum. Nam hic usus esset sine licentia: ideóque esset actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis: quod enim tollit facultatem, à fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, si pecuniam notabilem ad unum usum concessam impendat in alium sine licentia. Item non potest id, quod ad usum sibi conceditur, alteri commodare sine facultate, quia Religiosus habet tantum jus utendi ad suam utilitatem rebus sibi concessis continuò dependens. Usuarius autem non potest usum rei sibi concessum concedere alteri, hoc enim est usufructuarii, *Institut. de usu & habitu.* A fortiori, (ut notat Layman,) non licet Religioso secum auferre vel alteri dare esculenta aut poculenta, quæ in mensa singulis apponuntur, nisi adsit licentia generalis usu ipso expressa, vel inducta in rebus hujusmodi: sicut cùm quis aliquos convivio excipit: non facit eos dominos rerum appositarum, neque copiam facit, ut eas ad alios transmittant, aut in proprias domos asportent. Nec refert, quòd sua parsimonia aliquid sibi reservavit; nam ista ei solùm conceduntur, ut ipse absumat ad suam sustentationem; & quidquid residuum est, manet in bonis Monasterii. Estque communis & vera sententia, (inquit Suarez,) non licere Religioso sine ulla licentia Superioris donare intra vel extra Religionem aliquid ex rebus sibi concessis ad usum suum, licèt possit ipse illud consumere, ut si de quantitate cibi aliquid sibi subtrahat, vel ex quantitate pecuniæ, quàm iter agendo posset expendere. Quia ei conceditur tantùm talis usus facti pro se; & ideò præter illum non potest ullum alium sua authoritate usurpare: si ergo illum usurpat, in eo se gerit, ut dominus. Præterea quidquid sua parsimonia conservat, hoc ipso, illud conservatur Religioni: nam quidquid Religiosus acquirit, non sibi, sed Religioni acquirit. Ergo à fortiori conservat, &c.

5. Tenetur adhibere eam saltem diligentiam in conservandis rebus sibi ad usum concessis, quam adhibere solent viri prudentes & diligentes in rebus suis. Nam habet obligationes usuarii, cum precario conceditur usus salva rei substantia, estque actus dominii independentis rem negligere, vel libito deteriorem facere, aut destruere. Quod si res

ſi res etiam ad conſumptionem tribuatur, ut veſtis, oleum, & tribuitur ei tantùm ad conſumptionem neceſſariam vel utilem, non autem ad deſtructionem Monaſterio damnoſam, & ex negligentia acceleratam. Quare ſi res ſua negligentia pereat, aut deterior fiat, vel ſi quid plus æquo conſumat, peccat contra votum & juſtitiam.

6. Non poteſt habere ſuperflua, pretioſa & ſtatui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam validè impendere in uſus turpes, vel vanos, vel dedecentes ſtatum Religioſi, ita ut magis videantur convenire ſæculari diviti, quàm Religioſo pauperi. Nam, (ut ait Delugo,) votum paupertatis non ſolùm obligat ad non utendum ſine licentia Prælati, ſed etiam ad conſervandum ſtatum pauperis, & vitandos ſumptus qui pauperes non decent ſecundùm Religionis inſtitutum. Et omnis ſuperfluitas, utpote ſolorum ſæculi divitum propria, repugnat per ſe ſtatui religioſo & voto paupertatis. Idque etiam ſi Superior conſentiat: nam Superior tales uſus nec licitè, nec validè concedere poteſt. Ita *Navarrus*, *Sanchez*, *Delugo*, *Layman*, & *alii*. tum quia repugnant ſtatui pauperis, & à Canonibus prohibentur, tum quia Superior non eſt dominus bonorum communitatis, nec eorum quæ dantur Religioſo, ſed ſolùm adminiſtrator ſecundùm Canones & regulam Ordinis. Jura autem & decreta à ſummis Pontificibus, qui ſunt ſupremi omnium Religionum Prælati, condita vel confirmata, ei ſolùm concedunt adminiſtrationem ad uſus neceſſarios, & pios, ac ſtatum religioſum decentes, vetantque quidquam ad profanos & vanos uſus impendi. Et Conc. Trid. Seſſ. 25. cap. 2. ait: *Mobilium uſum ita Superiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat, nihilque ſuperflui in ea ſit.* Ergo Superior non habet poteſtatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla eſt. Unde Sacra Congregatio Cardinalium, teſte Fagnano, in cap. *Monachi* declaravit, *Regulares præter ſupellectilem, quæ ſtatui paupertatis regularis convenit, non poſſe de licentia ſuorum Superiorum regularium alia bona mobilia ſuperflua, & dependenter à voluntate eorumdem Superiorum & ad ſolum uſum proprium poſſidere ſeu retinere, & poſſidentes vel tenentes mobilia ſuperflua non excuſari propter licentiam Superiorum à culpa & pæna.* Quare nec Prælatus cum ipſo conventu poteſt hanc licentiam concedere: nam licèt conventus ſit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium eſt reſtrictum, per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & intentionem donatorum ad uſus neceſſarios, utiles, & pios. Ita *Delugo*, *Leſſius*, *Navarrus*, *Sanchez*, & *alii*.

Hinc Religioſus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia Superioris, in uſus vanos, ſuperfluos & profanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res ſumptuoſas, veſtes ſericas, &c. vel pretioſa aut ſuperflua, aut ſtatui ſuo indebita retinens; vel de bonis in ſuum uſum conceſſis, aut de bonis Monaſterii lautè vivens, & opiparè epulans; peccat contra votum paupertatis; cùm hæc licentia nulla ſit. Qui verò in ludo aliquid lucratus eſt ex bonis Religioſi, vel accepit ad uſus vanos & dedecentes ejus ſtatum, tenetur illud reſtituere Religioni, perinde ac ſi accepiſſet à fure. Igitur cum pecunia vel res generaliter conceditur à Superiori, intelligi debet concedi ſolùm in uſus honeſtos, neceſſarios vel utiles, & ſtatui religioſo decentes, cùm aliter nec licitè, nec validè concedi queat.

7. Procurator, Oeconomus, & ſimiles

miles non possunt quidquam dare, impendere, alienare, pro libitu, sed solùm secundùm Ordinis regulam, & Superioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commissum est. Unde *Sanchez* cum multis infert procuratorem peccare mortaliter contra votum, si quid notabile in alios usus præter assignatos à Superiore, quantumvis ii ex se liciti sint & communitati serviant, expendat sine expressa vel prudenter præsumpta Superioris voluntate, quia agit ut dominus. Item dispensator aliquarum rerum tenetur eas distribuere secundùm regulam & voluntatem Superioris, ita ut non det alia nec plura, vel pauciora, nec meliora, vel deteriora quàm scit Superiorem velle; qua parte enim discedit à voluntate Superioris, incurrit vitium proprietatis, cùm expendat vel distribuat perinde ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid fit ultra facultatem sibi concessam, fit sine licentia, sed proprio arbitratu ac authoritate; ideóque est actus proprietarius: actus enim proprietarius est is omnis, qui proprio arbitratu, & authoritate fit; talis autem est is omnis, qui fit sine licentia Superioris. Ita *Suarez, & alii. Oportet quòd ea, in quibus inferior Superiori subjicitur, dispenset non aliter quàm ei sit à Superiore commissum*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 32. art. 8. Porrò in nostra Societate officiales pendent in omnibus à voluntate immediati Superioris localis.

Ipsi verò Religionum Prælati peccant contra paupertatis votum, & justitiam, si bona conventus aliter impendant vel donent, quàm Ordinis sui regula, vel approbata consuetudo, aut Superiorum Prælatorum voluntas eis permittit. Et si quid notabile donent vel impendant in usus vanos, aut superfluos, peccant mortaliter, & alienatio irrita est, & restitutioni obnoxia. Quia Prælati non sunt bonorum communium domini, sed solùm administratores in utilitatem Religionis & pios usus, ex cap. 2. *de donat.* & voto ut alii obstringuntur. Nec id possunt etiam cum consensu conventus: nam etsi conventus habeat dominium istorum bonorum; tamen hoc dominium per votum paupertatis, Ecclesiæ decreta, & per intentionem donatorum est restrictum ac limitatum ad pios & necessarios usus, ut dictum est.

Sed notanda sunt sequentia.

1. Licentia Superioris requisita debet esse vel expressa, vel implicita, quæ scilicet contineatur virtualiter & implicitè in alia expressa; vel tacita, quæ rei cognitionem in Superiore supponit, & quæ ex circumstantiis prudenter adesse judicetur, ut cùm Prælatus, sciens subditos aliquid accipere, retinere, donare, non prohibet, cùm facilè possit; nam tunc tacitè consentire censetur: secùs si difficile impedire posset, eo quòd, v. g. timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim merè tolerat, non concedit, unde non excusaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in Religionibus benè ordinatis non conceditur, nisi in rebus levis momenti & crebro occurrentibus.

2. Licentia præsumpta seu interpretativa non sufficit, nisi cùm res & causa urget, & Superior non potest tunc adiri; ita ut censeatur non velle, ut ejus licentia expressa tunc requiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Lessius & alii.* Nam non sufficit quòd licentia daretur si peteretur, cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur id, quòd ex ea sequeretur. Sic non cessat obligatio legis, quia Superior in ea dispensaret, si rogaretur. Præterea aliqui inferioros semper aut ferè semper pro libitu sine actuali dependentia de rebus disponerent.

Hinc

Hinc ad mortale vitandum non sufficit, quòd Superior licentiam concederet, si peteretur, sed facultas expressa requiritur, si res differri, aut Superior adiri possit. Quia alias Superior esset rationabiliter invitus, non solùm quoad modum, sed etiam quod substantiam: nam Superior ex officio tenetur sub mortali non consentire, ut inferior de rebus disponat non petita licentia, cùm peti potest: nam alioqui dissolveretur & everteretur religiosa disciplina cum gravi damno spirituali Religionis, quod ex officio tenetur impedire Superior. Quare Superioris displicentia quoad talem modum parit displicentiam quoad substantiam. Secùs de patrefamilias, qui spectat tantùm utilitatem temporalem.

Porrò qui rem ex præsumpto consensu accepit, tenetur postea ubi primum potest, petere licentiam ut retinere possit. Quia licentia requiritur non solùm ad accipiendum, sed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti debet, cùm potest. *Delugo &c.*

3. Requiritur licentia omnino voluntaria quæ non sit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, Delugo, & alii.* Hinc si Religiosus importuna sollicitatione vel querelis aliquid impetraret à Superiore, ideò solùm permittente, ut hominis molesta importunitate se liberet; vel quia timet majus malum, aut ne subditus querelas & murmurationes effundat, (ut ait Delugo,) est paupertatis violator. Quia hæc non est licentia voluntaria, sed mera tolerantia extorta; & usus rei sic concessus est injustus, perinde ac usus equi à domino vi vel metu injusto extortus. Idem dic si fingat causam, ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id, quo cognito non solet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii.* Nam tunc error, vel ignorantia facit, ut licentia non sit voluntaria, ideóque ut sit nulla.

4. Non sufficit licentia tantùm debita, sed quæ probabiliter præsumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegetur. *Ita Suarez, & alii.* Quia tunc acceptio usus, & dispositio esset verè & de facto sine licentia Superioris, & independens, & fieret nomine proprio; nam voluntas debita, nulla vo[illegible]s est, quandiu contraria de de facto inest. Et sicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemosynam in gravi necessitate, si tamen deneget, non licet accipere: ita hìc. Præterea rectus ordo id postulat: nam quisque sibi facilè persuaderet licentiam sibi irrationabiliter negari, cum magno detrimento spirituali.

5. Ex communi sententia, quantitas sufficiens ad furtum mortale, sufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis se habet instar furti, cùm sit usurpatio rei, vel usus, aut alienatio aut consumptio rei sine consensu Superioris, sine quo est injusta & sacrilega. Hæc autem quantitas sufficiens est saltē ea, quæ absolutè & in se spectata censetur notabilis sine respectu ad personas.

Dico, *saltem*, nam sunt qui putant minorem quantitatem sufficere. Hinc (ut notat Sanchez, Delugo, & Illsung) falsum est Religiosum in hoc habendum esse ut filiumfamilias, si (ut docent multi) respectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quàm respectu extranei, eo quòd putent plus requiri ut pater sit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non mensuratur præcisè ex damno temporali, sicut furtum filii: sed multò magis ex damno spirituali religiosæ disciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religiosæ. Gra-

vitas autem culpæ qua ſine licentia uſurpatur uſus rei, quæ hoc uſu non conſumitur, menſurari debet ex æſtimabilitate talis uſus, & temporis diuturnitate.

6. Si Religioſus inconſulto Superiore recuſet acceptare rem ſibi ex liberalitate oblatam, *Sanchez* docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum Religioni, ſed ad non alienandum, accipiendum, utendum ſine licentia. Poteſt tamen peccare contra charitatem, impediendo ſine juſta cauſa bonum Religionis, cui illa res ipſo acceptante acquirenda erat. At non peccabit, ſi donum non neceſſarium Religioni recuſet ex juſta cauſa, v. g. ut liberior ſit ad ſua miniſteria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7. Quoties Religioſus damnum injuſtè intulit ſive extraneis, ſive Religioni, ejus bona uſurpando vel deſtruendo, vel aliter nocendo, tenetur reſtituere, quantùm poteſt, ex iis bonis de quibus licitè poteſt diſponere in alios uſus, vel imminuendo expenſas, quas licitè poſſet ex conventus bonis facere, niſi condonet Prælatus, vel dominus. *Ita Delugo, & alii.* Nam injuria omnis jure naturali reſarciri debet, quantùm fieri poteſt, niſi condonetur.

8. Spectandæ ſunt leges ac regulæ cujuſque inſtituti, ut monet *Delugo.* Quia fieri poteſt, ut quod fortè non repugnat paupertati religioſæ ſpectatæ in genere, repugnet paupertati ut eſt propria talis vel talis religionis. Sic in quibuſdam Religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in noſtra Societate, repugnante ejus inſtituto quoad hoc ſtrictiſſimo.

9. Si Religioſus aliquid ſine licentia valida Superioris donet vel alienet, accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. *Ita omnes.* Quia Religioſus caret poteſtate alienandi, & ſic transferendi ejus dominium.

Quæſt. VI. *Ad quid obligatur Religioſus ex voto Caſtitatis?*

Reſp. Secundùm omnes tenetur ſub mortali non ſolum abſtinere à conjugio, ſed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ, tum interno, tum externo, aut à turpi cogitatione, delectatione moroſa, ab impudico ſermone, deſiderio, aſpectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis quæ aliquo modo ſunt contra caſtitatem. Nam votum caſtitatis etiam ſimplex, ſecundùm ſignificationem receptam in Eccleſia, & conſenſum Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur; & vovetur caſtitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in ſæculari ſoluto eſt peccatum contra caſtitatem, eſt inſuper in Religioſo ſacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confeſſione exprimendam, unam luxuriæ contra virtutem caſtitatis, & alteram ſacrilegii contra votum & religionem.

Porrò gravius ſacrilegium eſt luxuria Religioſi ſacro ordine inſigniti, quàm ſæcularis eodem ordine initiati: nam per prius flagitium violatur duplex votum ſolemne, duplexque conſecratio.

Quæſt. VII. *Ad quid obligatur Religioſus ex vi voti obedientiæ?*

Reſp. Ex communi ſententia tenetur 1. Ad ſervandam regulam ſecundùm vim obligationis ejus in unaquaque Religione receptam. Nam per votum obedientiæ ſubjecit ſe regulæ & poteſtati Superiorum: hocque votum emiſit ſecundùm regulam; ideóque ſe obligavit generatim ad vivendum ſecundùm regulam eo modo, quo ipſa intendit, & ad obediendum Superiori præcipienti conſentaneè regulæ. *Ita Leſſius.*

Lessius. Quare si regula ordinis sub culpa absolutè obliget, ejus transgressio est contra votum, & sacrilega: Si verò regula ex voluntate institutoris non obliget sub culpa absolutè, ejus transgressio non est contra votum, modò Religiosus sit paratus ad pœnam subeundam cum imponetur. Quod addo, quia omnis regula religiosa, sub qua comprehenduntur etiam constitutiones & statuta Religionis, obligat in conscientia, etiam in nostra Societate, ad pœnam subeundam si imponatur. Nam, ut docet *Suarez*, regulæ, constitutiones & statuta Religiosorum habent rationem legis, nec sunt mera consilia, cùm habeant authoritatem à Papa illa confirmante, vel fiant per jurisdictionem ab eo acceptam; ideóque obligant in conscientia, vel ad culpam absolutè, vel saltem ad pœnam. Præterea Superior habet jus puniendi actus contra regulas ac statuta; & quidem in Societate nostra expressè hæc potestas pro cujuscunque transgressione datur Superiori.

2. Tenetur ad res contentas in regula pertinentes ad vota, & ad ea quæ in sua Religione præcepta sunt, & quidem sub mortali, si res illa sit gravis; sub veniali, si levis, quia tenetur servare vota illa secundùm regulam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3. Tenetur ad omnia, quæ Superior præcipit consentanea ordinis constitutionibus, regulis, statutis, & instituto, sive ea expressè, sive implicitè vel virtualiter in instituto ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indirectè pertineant; & quidem si præcipiat in virtute obedientiæ, in nomine Christi, vel simili forma, qua indicet se velle obligare graviter, vel quantùm potest, tenetur subditus sub mortali obedire in materia gravi. Nam ad hoc se obligavit per votum obedientiæ, ut constat ex sensu & usu in Religionibus recepto; & Superior habet potestatem præcipiendi & graviter obligandi secundùm regulam, secundùm quam Religiosus vovit obedientiam, & cui se subjecit, quamvis ipsa regula per se, & secluso præcepto Superioris non obliget absolutè sub culpa. Aliàs votum obedientiæ inane & illusorium esset. *Transgressio horum trium* (votorum) *obligat ad mortale. Aliorum autem* (quæ continentur in regula) *transgressio non obligat ad mortale, nisi vel propter contemptum regulæ... vel propter præceptum sive oretenus à prælato, sive in regula expressum, quia hoc esset facere contra obedientiæ votum*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 188. art. 9. Hinc cap. 27. de elect. in 6. dicitur: *Religiosi arbitrium, non ex sua (cùm velle & nolle non habeat) sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subjecit, voluntate dependet.* In Societatis Jesu constit. part. 9. cap. 3. hæc habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ ad propositum Societati finem perfectionis & auxilii proximorum ad gloriam Dei faciunt, omnibus præcipere in obedientiæ virtute possit.*

Hinc Superiores præcipere possunt non solùm omnia, quæ sunt in regula, quamvis hæc per se absolutè non obliget, sed etiam quæ sunt moraliter necessaria ad præcavenda peccata, ad institutum, regulas, vel vota servanda; & nova statuta ad hunc finem condere. Nam hæc virtualiter & implicitè pertinent ad institutum ac vota, & sub illis continentur. Sic clausura arctissima jure præcipitur Monialibus, quæ illam non voverunt; quia experientia docuit hanc esse moraliter necessariam ad custodiam castitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religiosæ reformationem & observationem striĉtiorem, sine qua disciplina religiosa & institutum ordinis in suo vigore conservari moraliter nequit, possunt à Superioribus obligari professi. Nam hoc implicitè ac virtualiter voverunt; & subjiciens se alicui ad finem, se quoque subjicit in iis quæ necessaria sunt ad illum finem. *Ita Sanchez, Lessius, Layman, & alii.* Nec consuetudo habet tantam vim, ut Religioni vel Papæ adimat potestatem reformandi & tollendi talem consuetudinem. *Ita Suarez.*

Quòd si Superior forma præcipiendi non utatur, non videtur obligare sub mortali, nisi aliunde constet. Videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet, *inquit Lessius,* quia non intendit consulere & suadere duntaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quantumvis non tantùm quantùm posset. Et ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat, ut inferior obtemperet, etiamsi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens Superiorem non posse ratione hujus voti obligare subditum ad ea, quæ sunt vel contra regulam, vel supra regulam, vel infra regulam, scilicet inutilia, nisi præcipiat ex causa, quæ sit juxta regulam. Quia subditus ex vi voti hujus non intendit promittere, nisi vivendi normam & obedientiam secundùm proprium institutum & regulam. Potest tamen Superior majorem austeritatem præcipere in pœnam commissi delicti; quia potest injungere pœnam dignam & consentaneam delicto, nam hoc exigit officium ac munus Superioris; & ideo non est hoc supra regulam, quia ex vi illius subjicitur Religiosus condignæ pœnæ: ergo obedientia secundùm regulam includit obligationem parendi in hac pœna. *Ita Suarez ex communi Doctorum sententia.*

4. Potest obligari à Superiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculosa necessaria est ad bonum commune Religionis. *Ita Suarez, & alii.* Hinc potest obligari ad opitulandum fratribus ejusdem Religionis peste infectis; quia ad conservationem & bonum regimen Religionis pertinet, quòd Religiosi mutua sibi obsequia præstent, & in necessitate sibi subveniant: ideoque hoc saltem implicitè ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Castropal. Sanchez,* &c. Item tempore pestis Religiosi, quorum institutum est spirituali proximorum saluti incumbere, tenentur jussu Superioris sæcularibus peste infectis sacramenta ministrare, si Parochi ei muneri obeundo non sufficiant, & Superior tenetur id præcipere. Quia hoc est secundùm eorum regulam, cùm eorum munus sit esse Episcoporum & Parochorum coadjutores in salute spirituali proximi adjuvanda. *Ita Sanchez, & alii.*

Præterea notanda sunt sequentia.

1. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam sacrilegii ratione fracti voti, & alteram injustitiæ contra hominem, ratione traditionis & promissionis factæ Religioni & ejus Prælatis. *Ita Suarez.*

2. In dubio de potestate Superioris, vel an res præcepta sit licita, tenetur subditus parere, ex cap. *Quid culpatur.* 23. qu. 1. quia tunc melior est conditio Superioris, qui est in possessione authoritatis & potestatis præcipiendi, & in quem inferior suam libertatem abdicavit. Idque rectus ordo & subordinatio debita postulat. Præterea Superior habet jus præcipiendi id omne, quod non est certum excedere ejus potestatem.

3. Superior Regularium, habet etiam potestatem patrisfamilias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam

iam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi poteſt ſuos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque à Papa jurisdictionem eccleſiaſticam quaſi epiſcopalem in ſuos ſubditos & novitios, vi cujus poteſt illos obligare independenter à voto, ſicut Epiſcopus ſuos ſubditos.

4. Superiori aliquid ordinanti, quamvis non ſub præcepto, nec in virtute obedientiæ, dicere, *Nolo parere*, vel *Nolo facere*, ſecundùm communem Doctorum ſententiam eſt peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum poteſtatis legitimæ, & irreverentiam contra Superiorem, ut Superior & Dei miniſter eſt, qui contemptus redundat in Deum ipſum, juxta illud, *qui vos ſpernit, me ſpernit.* Idem docet *Delugo*, ſi hoc dicatur vicario, vel ſubpriori vel miniſtro: quia eſt Superior quaſi vicarius & delegatus Prælati Principalis, & Prælatus ſeu Rector vult ut obediatur vicario ſuo miniſtro ſicut ſibi jubenti ſub præcepto obedientiæ: quare tunc verè contemnitur authoritas Superioris, quod ſemper eſt mortale.

5. Superiores regularium poſſunt præceptis, ſtatutis, ac ſententiis ſubditos ſuos ubicunque terrarum exiſtentes obligare, excommunicare, fugitivos propria authoritate capere. Quia poteſtas in ſuos iis competit non ratione territorii, ſed ratione perſonalis obligationis, ex voto obedientiæ.

6. Papa eſt primus ac ſupremus omnium Religionum Præpoſitus generalis; unde Religioſi tenentur vi voti obedientiæ ei primariò obedire in omnibus, in quibus tenentur ſuis Prælatis regularibus. Nam hoc votum per ſe primò ac principaliter fit ſummo Pontifici tanquam ſupremo omnium Religionum Præpoſito.

7. Ab Innocentio XI. damnata eſt hæc Michaelis de Molinos propoſitio: *Præpoſitis obediendum eſt in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religioſorum tantummodo exteriùs pertingit. In interiore verò aliter res ſe habet, quò ſolus Deus & director intrant.*

Quæſt. VIII. *An peccat Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad ſubeundam pœnam, cùm imponetur, ſi eam ſubire paratus eſt?*

Reſp. In praxi raro ac vix fieri poteſt, ut non peccet ſaltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut ſenſualitatis, curioſitatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otioſitatem, acediam; vel ob defectum finis honeſti, vel debitæ circumſtantiæ in actu, quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. *Ita Suarez, Sanchius, Leſſius, & alii commun.* Et ſanctus Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio eſt peccatum, cùm adverſetur rectæ rationi ac legi divinæ, & vitiet actionem. Sic, v. gr. omiſſio meditationis, vel examinis, vel ſtudii, ex negligentia ſeu torpore quodam ſemper eſt peccatum acediæ. Præterea omnis actus deliberatus, qui non eſt bonus, hoc ipſo malus cùm nullus ſit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo ſemper honeſtè ac decenter naturæ ſuæ rationali vivat, ſeu agat. Ut autem actus ſit honeſtus, neceſſe eſt ut ejus objectum ſit bonum, vel ſaltem indifferens, ſed referibile ad bonum finem ad quem conducat, ut fiat modo debito, cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex fine honeſto ſeu motivo virtutis. Si unum ex his deſit, hoc ipſo actus non eſt bonus, ſed malus: *Bonum enim ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.* At raro ac vix fieri poteſt, ut actus, quo violatur regula, fiat mo-

do debito, & cum concursu rationabili omnium circumstantiarum, & ex motivo honesto: cùm regulæ & constitutiones Religionum ad rectitudinem morum in tali statu debitorum & virtutum actus spectent, sintque medium perfectionis respectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omissione vel actione contra voluntatem Superioris nolentis per se obligare sub culpa.

Ob eandem rationem vix fieri potest, ut quis sine peccato rejiciat inspirationem divinam circa bonum meri consilii. Qui enim fieri potest ut bonum, ad quod Deus hic & nunc nos impellit, & ei placet à nobis fieri, possit omitti rectè, honestè, & ob bonum finem? Cum autem non detur actus moralis indifferens in individuo, omnis actus qui fit vel omittitur deliberatè non ex fine honesto, est hoc ipso saltem peccatum veniale. Quare Toletus Lib. 3. cap. 2. inter peccata omissionis recenset, *divinis inspirationibus non respondere, nec operari aliquod bonum, cùm possit quis operari, licet non obligetur ex præcepto.* Et meritò viri timorati humiliter se accusant de inspirationum divinarum repulsa. Itaque in his casibus raro abest peccatum vel acediæ, vel sensualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. Nam vel levissima inordinatio sufficit ad veniale.

Resp. Mortaliter peccat Religiosus, qui regulas illas circa exercitia spiritualia, abnegationem sui, actus virtutum, religiosam disciplinam, frequenter & ex consuetudine violat, teneturque graviter hanc consuetudinem vitare & emendare. *Ita Sanchez, Layman, & alii.* Quia 1. Tunc intervenit contemptus saltem interpretativus vitæ regularis ac perfectionis; & se conjicit in periculum violandi vota, ad quorum observationem illæ regulæ sunt media saltem moraliter necessaria, ut experientia constat. 2. Scandalum aliis, & grave damnum spirituale Religioni affert, religiosamque disciplinam graviter perturbat. 3. Ex vi votorum, quibus se Religioni in perpetuum ex parte sua addixit, tenetur sub mortali ad perseverandum in Religione absque nocumento notabili Religionis, & ad ita se gerendum ut sit tolerabilis & expelli non debeat. Qui autem regulas violare solet, intolerabilem se reddit, ut expelli debeat: aut si toleretur, graviter nocet Religioni. Adde, quod Conc. Trid. Sess. 25. c. 1. *Præcipit ut omnes regulares tam viri, quàm mulieres ad regulæ quam professi sunt præscriptum vitam instituant, & componant, atque imprimis*, &c. Hinc propositum non servandi communiter has regulas est mortale, cùm contineat virtualiter & implicitè voluntatem inferendi grave damnum Religioni, & scandalum aliis. *Ita multi.*

Resp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes, inquit Suarez.* Quia hoc est contra votum professionis, quo Religiosus promisit subjectionem erga regulam; quod est aliquid grave, quod tunc violat; nam *transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulæ;* ait S. Thom. Præterea hoc continet contemptum authoritatis à Deo acceptæ, unde manat regula. Idem docet S. Bernard. L. *de præcept. & dispens.* cap. 14. ubi ait violationem mandati levioris esse grave crimen propter contemptum: *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, & convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis*, &c.

Quæst. IX. *Quænam sunt obligationes Superioris Religiosorum?*

Resp.

Resp. Traduntur cap. 6. de statu Monach. ubi Innocentius III. ait: *Præ cæteris potens sit in opere & sermone, ut exemplo vitæ, verboque doctrinæ fratres & instruere possit in bono, & à malo revocare. Zelum Religionis habeas secundùm conscientiam, ut delinquentes corripiat & castiget, obedientes foveat & confortet... Vigilem curam & diligentem sollicitudinem gerens de omnibus: ut de officio sibi commisso dignam Deo possit reddere rationem. Quod si prævaricator ordinis fuerit, aut contemptor seu negligens, aut remissus, pro certo se noverit non solùm ab officio deponendum, sed & alio modo secundùm regulam castigandum; cùm offensa non solùm propria, verùm etiam aliena de suis manibus requiratur.* Tenetur autem imprimis subditos promovere ad perfectionem propriam sui instituti; quia est finis talis Religionis, & ad hoc constitutus est Superior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota & regulæ omnes, quæ sunt media ad talem perfectionem, accuratè ab omnibus serventur; & impedire, quantùm potest, corrigere & punire non solùm peccata etiam venialia subditorum, sed etiam violationes regularum licèt per se non obligantium absolutè sub culpa. *Prælatus Regularis* (inquit Delugo, tom: 1. de justit. disput. 9. Sess. 2.) *potest graviter peccare negligendo culpas veniales in subditis, imò & observantiam circa regulas, quæ tamen ex se non obligant subditos ad peccatum etiam veniale. Quia in hac ipsa negligentia Prælatus defuit graviter obligationi, qua ex munere suo tenetur consulere potissimum bono & profectui subditorum, & observantiæ regulari; quæ per ejusmodi defectus toleratos maximè labefactatur: multo enim magis, & graviùs obligatur ex munere suo Prælatus regularis ad procuranda bona spiritualia, quàm temporalia sui conventus. Quare si ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in spiritualibus, non poterit ipse à peccato gravi excusari; & poterit contingere quod subditi solùm venialiter peccent, & Prælatus peccet graviter in iis defectibus permittendis. Debet igitur Prælatus vigilare, & adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis.* Ita ille.

Similiter (inquit la Croix, tom. 3.) *Peccat mortaliter Superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus regulæ, v.gr. prohibentis ingressum in aliena cubicula, regulæ silentii, &c. licèt transgressio talis regulæ ne veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis regulæ multum confert ad decorem, ædificationem & utilitatem talis communitatis, sæpe etiam præcavet gravia mala in subditis. Ergo si Superior negligat, infideliter fungitur munere suo, nocetque graviter communitati, ac gravius peccat, quàm si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam.* A fortiori peccat mortaliter Superior, si per ejus incuriam & dissimulationem subditi somno vel otio vacent, exercitia spiritualia omittant seu negligant, &c. Quare (ut ait S. Antoninus 2. part. tit. 9. cap. 5.) *Prælatus debet esse sollicitus ad inquirenda vitia subditorum, nec sufficit quod corrigat defectus, quos contingit eum scire, sed debet inquirere diligenter vitam subditorum, si fortè etiam occultos defectus potest deprehendere, ut admonendo & præcavendo malis obviet.* Estque hæc communis Theologorum sententia. Hinc etiam Superiores tenentur avertere & non permittere suis subditis occasiones peccatorum, etiam venialium, & amittendi, vel minuendi fervorem

ſpiritus ac ſtudium perfectionis, cùm teneantur eorum perfectionem promovere & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendat mandatum illud Apoſt. Rom. 12. *Qui præeſt in ſollicitudine*, & Hebr. 13. *Ipſi pervigilant*, hoc eſt pervigilare ex officio debent, *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri.* Et illud Eccli. 32. *Rectorem te poſuerunt? noli extolli: eſto in illis quaſi unus ex ipſis. Curam illorum habe.* Item illud Concil. Trid. Seſſ. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum eſt omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere .... ac bonorum omnium operum exemplo paſcere, &c.* Denique ex Concil. Trid. Seſſ. 25. c. 2. Superiores tenentur ſingulis ſubditis omnia, quæ iis neceſſaria ſunt ſuppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vices parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem Religioni donata ſunt; & alioqui donat occaſionem multis malis ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona verò ſuorum ſuſtentationi ſuperflua erogare tenentur in cauſas pias, ut dixi de Clericis: nam bona Religionis ſunt bona Deo dicata & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii.*

Item Superiores graviter tenentur apoſtatas & fugitivos requirere, ex cap. 24. de Regular.

Quæſt. X. *An eſt obligatio ſub mortali eligendi, vel proponendi digniorem in Superiorem Regularium, licet prælatura ſit temporalis?*

Reſp. Affirm. Eſt communis ſententia, teſte Delugo. Quia. 1. eadem eſt ratio ac de Epiſcopo & Parocho, cùm Superior Religioſorum ſit animarum paſtor, & habeat ſubditos, quos in viam ſalutis dirigere, imò & ad perfectionem promovere tenetur ex ſuo munere. 2. Alioqui grave damnum ſpirituale inferetur Religioni; nec efficaciter ſubditi ad perfectionem adducentur, ut experientia conſtat. Et verò (ut ait Delugo, diſput. 35. ſect. 5.) eadem mala oriri poſſunt in Religione, ſi non eligantur digniſſimi, quæ in Eccleſia, cùm facilè poſſint eligi indigni, qui digni videbantur; & cùm adeò difficile ſit invenire verè & abſolutè dignum, qui ſuo exemplo & prudentia continere poſſit ſubditos in diſciplina religioſa, & hanc, ſi (ut plerumque contingit) relaxata ſit, ad priſtinum & debitum rigorem reducere, ſubditosque ad perfectionem religioſam promovere, qui eſt finis gubernationis religioſæ. *Ita ille.*

Quæſt. XI. *An licet fœminis ingredi domum Religioſorum?*

Reſp. Negat. Nec etiam licet Superiori eas admittere. Nam id ſemper generatim prohibitum fuit, ſaltem ex conſuetudine vim legis habente, ad amovendum ſcandalum, occaſionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut conſtat ex S. Gregorio Magno, lib. 3. epiſt. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur Canon. 20. cauſ. 18. quæſt. 2. ubi ait: *Pervenit ad nos, quòd in monaſterio tuo paſſim mulieres aſcendant, (& quod adhuc eſt gravius) monachos tuos ſibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occaſione humani generis inimicus ſua eos (quod abſit) calliditate decipiat: ideò hujus te præcepti ſerie commonemus, ut neque mulieres in monaſterio tuo deinceps qualibet occaſione permittes aſcendere, neque monachos tuos eas commatres ſibi facere. Nam ſi hoc denuò ad aures noſtras quocumque modo pervenerit, ſic te ſeveriſſimæ noveris ultioni ſubdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri ſine dubio corrigantur.* Ubi S. Pontifex conqueritur de ingreſſu mulierum in mona-

monasterium Religiosorum: ergo hic ingressus jam erat mulieribus illicitus; huncque ipse graviter prohibet, ut patet tum ex his verbis: *Ideò hujus te præcepti serie commonemus*, &c. tum ex gravi pœna intentata: *Sic te severissimæ noveris ultioni subdendum*; quod ad omnes Religiosorum domos & Superiores spectat: *Ut cæteri sine dubio corrigantur.* Quamvis autem hæc prohibitio à S. Gregorio renovata, ad Abbatem, & in ejus persona ad omnes regularium Superiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam spectat, quæ supposita hac prohibitione non possunt Religiosorum domos ingredi sine scandalo, & cooperatione ad peccatum Religiosorum eas admittentium, vel injuria Religiosis illata, si invitis eorum Superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem apertè supponunt Pius V. *constitut. Regularium*, & Gregorius XIII. const. 28. revocantes quamlibet licentiam ingrediendi Religiosorum domos mulieribus prænobilibus & Ducissis concessam: nam si hic ingressus omnibus mulieribus illicitus non fuisset, minimè licentia Papæ Ducissis opus fuisset. Idem vetant multa Concilia particularia, & Clerus Gallicanus ann. 1643.

Imò ex constit. Pii V. *Decet Romanum Pontificem*, edita ann. 1570. omnes mulieres Religiosorum domos ingredientes extra casus permissos, ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ reservatam, nisi excusentur ob ignorantiam invincibilem. Ita *Navarrus*, *Suarez*, *Sanchez*, *Castropalao*, *Fagnanus*, *& Cabassutius Gallus*, in sua juris Canonici theoria & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Episcopis reservatam esse. Religiosi verò, qui mulieres quascumque introducere admittereve præsumunt, contrahunt ipso facto pœnam privationis officiorum, & inhabilitatis in posterum ad illa & alia omnia, & suspensionis à divinis latam, *Constitut. Regularium*, quam idem Pius V. ad causam, quo introducerentur quæcumque mulieres extendit, constit. *Decet Roman. Pontif.* cit. ubi ait: *Apostolica authoritate tenore præsentium dicimus & declaramus fuisse & esse mentem & intentionem nostram, quòd dictæ litteræ* (Constit. Regularium) *non solùm comprehenderent & comprehendant mulieres habentes aut prætendentes facultatem & indulta ingrediendi, monasteria, sed etiam omnes & quascumque mulieres tam in genere quàm in specie.*

Ex dictis intelliges vulgus graviter errare existimans ingressum in Religiosorum & Monialium domos licitum esse, cùm murus dirutus est, & aditus patet. Nam hic casus nullibi excipitur in Jure, nec à Doctoribus: *Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*; & tum valet ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas Religiosorum, scandali, tentationum, & occasionum peccandi amotio. Nec tunc ingressus magis licitus est, quàm cùm Monasterii janua casu aliquo aperta est.

Ingressus tamen in Religiosorum domos licitus est. 1. Omnibus mulieribus causa processionis, & sepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem constit. Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem, ingredi. *(a)* 2. Imperatricibus & Reginis,

(*a*) Authoris nostri opinio communis erat dum ipse scripsit; Sed SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Pontificatus sui anno II. die 3. Januarii 1742. Constit. quæ incipit *Regularis Disciplinæ*, inter abusus recenset, ac improbat Mulierum ingressum in Monasteria Viro-

ginis, earumque filiabus cum suo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expressa & specifica mentio. Idem est de supremis Ducissis ob eandem rationem: nam in sua ditione sunt tanquam Reginæ, & eadem authoritate pollent; quod etiam patet ex consuetudine tacitè à Prælatis Ecclesiæ approbata. Sed aliæ mulieres, quæ eas comitantur, non debent ab iis discedere. 3. Fundatricibus, ex declaratione à Sacra Cardinalium Congretatione facta pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis Religiosis, saltem quorum regula eas excipit, vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

Quæst. XII. *An licitus est ingressus in monasteria Monialium?*

Resp. Omnibus tum viris tum fœminis sub excommunicatione ipso facto contracta prohibitus est sine licentia Episcopi, vel Superioris, ex Concilio Trident. Sess. 25. c. 5. ubi ait: *Ingredi intra septa Monasterii* (sanctimonialium) *nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, sexus, vel ætatis fuerit, sine Episcopi vel Superioris licentia, in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna, ipso facto incurrenda. Dare autem tantùm Episcopus, vel Superior licentiam debet in casibus necessariis: neque aliis ullo modo possit, etiam vigore cujuscumque facultatis, vel indulti hactenus concessi, vel in posterum concedendi.* Hoc decretum in Gallia usu receptum est. Gregorius autem XIII. constit.

Virorum, etiam in publicis Supplicationibus, aliisque ab Authore relatis casibus. „Quoniam autem, *inquit*, sicut dolentes „accepimus, alii quidem Apostolicas Leges, „ac Præcepta hujusmodi, vel ausu temera„rio parvi pendentes, vel ad eorum arbi„trium interpretantes; Fœminis quibuscum„que aditum, ingressumque, tam manifestè, „ac tanta solemnitate vetitum permittunt; „alii verò privilegia, indulta, prærogativas, „facultates, licentias, & alias quocumque „pacto excogitatas concessiones sibi sive à „jure sive ab homine factas, & impertitas, „seu facta, & impertita ac quorumcumque „munerum, dignitatum ac præeminentiarum „ratione debitas, seu debita arrogantes, „prætendentes, obtendentesque; fœminas „quaslibet intra Monasteriorum Claustra, „Septa, Cœnacula, Cubicula, aliasque offi„cinas aut admitti, ac recipi sinunt, man„dantque, aut unà secum ducunt; alii de„nique sub pietatis, ac religionis prætextu, „cum Supplicatione, sive cum Sanctissimo „Eucharistiæ Sacramento, sive cum Sacris „Sanctorum, Sanctarumque Reliquiis, Sta„tuis, & Imaginibus per Claustra, Septa, & „alia Monasteriorum loca de more ut asse„runt, habentur, sine ullo prorsus discri„mine masculos, & fœminas Supplicationes „hujusmodi per eadem loca sequi, & co„mitari licitum, quinimo ut indulgentias „lucrari valeant, necessarium esse ostendunt.

Itaque primò hæc omnia abolere, ac improbare constituit.

Secundò: Abolet, & revocat quascumque facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas Concessiones, factas sive per S. R. E. Cardinales, sive per Cardinalium Congregationes, sive per Legatos à Latere, vel Apostolicos Nuncios, quocum„que modo, ac tenore, & sub quibuscum„que verborum formis expressas.

Tertiò. Censuris subjectos esse declarat, qui iis facultatibus uti velint.

Quartò: Denique præservat privilegia à S. Sede legitimè concessa Patronis, Fundatoribus, insignibusque Monasteriorum Benefactoribus „Dummodo concessiones hu„jusmodi per Apostolicas in simili Forma „brevis, vel sub Plumbo desuper expeditas „literas dumtaxat, & non aliter omnino „factas, & impertitas fuisse priùs Ordinariis „locorum Antistitibus, vel Præsulibus, per „legitima, & authentica documenta con„stare fecerint, & dummodo nec vagandi, „nec otiandi, nec comedendi, cœnandique, „nec per ambulacra, cubicula, cœnacula, „aliaque loca & officinas discurrendi causa, „sed ad Ecclesias accedendi, vel Missas au„diendi, aliaque erga Deum pietatis officia, „& opera exercendi studio ingrediantur, & „dummodo de earum adventu, & ingressu „interdiu, & opportunè faciendo, Superiore „pro tempore certiores facere, ad hoc ut „absque Fratrum incommodo, & offensio„ne, recto tramite ad Ecclesias peragatur, „& alia de jure servanda serventur.

constit. ann. 1657. edita, quæ incipit, *Ubi gratiæ*, postquam revocavit licentias omnes ingrediendi monasteria, & domos Religiosorum ac sanctimonialium quibusvis etiam Ducissis, concessas, prohibet sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda omnibus & quibuscumque personis ecclesiasticis & sæcularibus, & regularibus, ne nisi casibus necessariis, & cum licentia Episcopi vel Superioris, Monasteria monialium ingrediantur, & simul ipsis monialibus sub eadem pœna vetat, ne ullam personam aliter admittere præsumant, non obstantibus quibuscumque constitutionibus, statutis, consuetudinibus, & privilegiis, &c.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit Religionem?*

Resp. 1. Qui vovit Religionem in genere seu indeterminatè, tenetur ingredi aliquam, in qua vigeat disciplina religiosa. Si non admittatur in uno ordine, vel in probatione deprehendat hunc sibi non expedire, ex communi sententia tenetur probare alias plures Religiones suæ linguæ; quia tale votum est votum de assumenda aliqua ex omnibus Religionibus, ideóque de omnibus sub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diversorum ordinum, & ab ipsis repulsus, inde judicare potes ab omnibus te esse repellendum, vel nullam tibi convenire; ideo voto satisfacis, si tot Religiones petas & experiaris, ut prudenter judicare possis ex earum repulsa vel experientia, ab aliis omnibus repellendum, vel ea tibi non expedire: quod colligitur ex causa repulsæ & disconvenientiæ, quæ sit generalis & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinatè unum ordinem, si in una domo illius ordinis receptus non fuerit; tenetur tentare plures alias ejusdem ordinis, quamdiu est spes probabilis admissionis. Si verò domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicitè, si ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, sed absolutè cessat votum. Quia non vovit dimissionem sæculi, nisi dependenter ab ingressu talis loci, & jam conditio sub qua vovit, non est in ejus potestate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo cessante se iterùm offerre, quia ejus admissio videtur solùm fuisse dilata ad tempus: secùs, si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: nam non intendit se ulteriùs obligare, si absolutè repelletur, alioqui deberet semper manere incertus & suspensus.

Porrò qui vovit aliquam determinatam Religionem, potest perfectiorem ingredi, quia hoc est melius. Sed qui ita vovit aliquam Religionem determinatè, ut simul ingressum Religionis in genere intenderit, tenetur priùs conari ut admittatur in illam determinatam; & non admissus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum est virtualiter duplex, alterum Religionis in genere ac vage, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantum potest. *Ita Sanchez, &c.*

Resp. 2. Qui vovit Religionem, tenetur diligenter ac seriò curare ut recipiatur, eam ingredi tempore statuto, & sincere experiri tyrocinium, & postea profiteri si judicet Religionem illam sibi convenire; atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta quantùm in se est amovere. Nam ista omnia virtualiter & implicitè vovit; & intendit se obligare ad ingressum Religionis, in ordine ad statum ipsum amplectendum, si conveniat: & aliàs ingressus esset vanus & inuti-

inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non satisfacit, si ex sola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur se probare, & de ratione probationis est, ut res probata admittatur si conveniens videatur. *Ita Suarez.* Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter possibilem: nam, (ut ait Sanchez,) obligatio Religionis est gravissima; ac proinde adstringere debet ad diligentiam humano modo possibilem, qualem postulant res arduæ & magni momenti. Quod si sua culpa effecit, ut rejiceretur, vel non reciperetur, tenetur postea seriò curare, ut iterùm admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum sponte sua impedimentnm executioni ejus, alioqui esset inane & illusorium. Si verò intra probationis annum bona fide factæ, judicet ex causa sufficienti sibi non expedire statum illum, potest relinquere. Quia jure communi concessus est annus probationis in favorem tum Religionis, tum etiam ingredientis, ut post sufficiens experimentum possit liberè eligere, quod sibi magis expedire judicaverit. Vovens autem Religionem non renuntiat huic favori, sed censetur velle ingredi secundùm jus commune & usum ordinarium.

Qui verò vovit etiam profiteri, tenetur profiteri & perseverare, etiamsi ea vitæ norma ei incommoda & difficilis appareat. *Ita Azor, Lessius, Layman, & alii multi.* Nam is vovit absolutè, & se obligavit ad profitendum: si judicaretur idoneus, & ratio vivendi esset tolerabilis; plùs enim vovit, quàm qui vovit solùm ingressum, ut constat ex S. Thom. 2. 2. *quæst. ult. art. 4.* & ex communi sensu ac usu. Unde non ei licet egredi, nisi ineptus sit, vel difficultas tanta sit, ut periculum peccandi vel impediendi majus bonum inducat.

Resp. 3. Qui vovit Religionem non præfinito tempore, tenetur statim eam ingredi & supradicta præstare. Quia dilatio minuit rem promissam, nempe obsequium Dei: nam quò plùs differt, eò minùs reddit Deo, cujus obsequio misit se totum vitæ suæ tempus daturum in Religione, si hæc ei conveniat. *Ita Sanchez, Delugo, & alii.*

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

Quæst. I. *QUænam sunt obligationes Conjugum inter se?*

Resp. Ex communi omnium sententia tenentur. 1. Simul cohabitare & convivere, ex Genes. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Et 1. Cor. 7. *Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus uxorem à viro non discedere* (sine justa causa) *quòd si* (etiam ex justa causa) *discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Nam hanc cohabitationem non solùm quoad lectum, sed etiam in convictu & cæteris exigunt natura contractus matrimonii, vinculum ac debitum conjugale, prolis susceptio ac conveniens educatio, & mutua obsequia præstanda. Licet tamen viro ob justam causam sine facultate uxoris ad breve tempus discedere non vice versa imò diù abesse licet viro, si res familiaris vel obsequium principis id exigat. Alias non licet, ex c. 1. de conjug. lepros. *Cum vir & uxor una caro sint, non debet alter sine altero esse diutiùs.* Habitationis autem electio ad virum pertinet, cùm sit mulieris caput, ex *1. Cor. 11.* unde uxor tenetur maritum sequi, cap. *Unaquæque* 13. quæst. 2. nisi obstet grave periculum

culum corporis vel animæ, vel speciale pactum antecedens : nam præceptum naturale, vitandi peccatum & tuendi vitam prævalet.

2. Debent sibi mutuum amorem charitatis specialem. Nam sunt specialiter mutuo conjuncti, tum per contractum insolubilem, tum etiam per Sacramentum, quod est signum unionis Christi cum Ecclesia, quam inter se imitari debent. Uxor autem debet insuper marito honorem, obsequium, & in iis quæ ad gubernationem domus, Filiorum educationem, & bonos mores spectant, obedientiam. Item tenetur domus curam habere, *ad Tit.* 2. & viro opportunè & sufficienter necessaria subministrare.

Vir verò uxori debet regimen, curam, tutelam, sustentationem, & correctionem rationabilem; nam vir est caput & Superior uxoris. Quamvis autem, ex S. Antonino, & S. Thoma, *in 4. dist. 35. art. 2. ad 1.* maritus possit aliquando uxorem verberare moderatè, ad ejus correctionem ob gravem culpam, si ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio rarò, moderatè & utiliter fit. Certe extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumeliosis afficere: nam ipsi debetur honor & amor; cùm uxor sit commembrum viri, comprincipium familiæ, licet subordinatum, & socia atque adjutrix domesticæ administrationis. Hæc officia mutua tradit Apost. Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino: quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ... Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.* Et ad Tit. 2. *Viros suos ament, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis.*

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac sustentare convenienter suo statui pro suis facultatibus; idque tum ex conjugalis vinculi & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum est uxor; tum ex justitia: nam ideò ab ea accipit dotem & bonorum administrationem obtinet, ut matrimonii onera sustineat, uxorem & familiam sustentet, l. 20. Cod. *de jure dotium.* Quòd si dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia juri suo cessit, & est semper ejus caput, habetque ejus operas sibi obligatas. Ideóque vir tenetur diligentiam & laborem saltem mediocrem adhibere ad bona conservanda & acquirenda, ut possit uxorem & familiam convenienter statui suo sustentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, si rixas, odium, dissensiones excitet vel foveat; si pacem & societatem conjugalem turbet, si alterum contumeliis afficiat; si ad iram gravem vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occasionem præbeat; si sine sufficientibus indiciis malè judicet de alterius continentia; si rem familiarem non curet; si bona dilapidet, &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, si viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum & domus gubernationem spectante, non obediat, cùm in his sit viro subjecta; si imperium sibi vindicet: nam alienam potestatem sibi usurpare nefas & iniquum est; si quid notabile ex bonis communibus impendat, vel alienet contra voluntatem rationabilem mariti, & consuetudinem legitimam fœminarum similis status; si domus curam negligat; si virum inopem non alat, cùm potest: nam uxor dives virum inopem sustentare, & casus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Soluto Matrimon.* hoc enim exigit specialis amor conjugalis, quem ei debet.

3. Conjuges debent sibi mutuo fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum qui ex se ad illam refertur ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena persona, vel circa alienam, ut copula, tactus, oscula, vel horum desiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ & propriam, contineat injustitiam mortalem ratione conjugii. Nam, ex 1. Cor. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Ergo uterque conjux solus habet dominium integrum corporis alterius quoad copulam, ideóque & ad omnes actus ad illam ordinatos; & obligantur ad abstinendum ab omni actu venereo cum alio, eo quòd de se ad copulam & adulterium referatur, ut rectè docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, si aliquis actus venereus exerceatur erga alteram personam, vel optetur.

4. Tenetur uterque reddere debitum conjugale, hoc est, corpus suum ad copulam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1.Cor.7. *Uxori vir debitum reddat: similiter autem uxor viro . . . . . Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tempus; ut vacetis orationi.* Et quoad hoc uterque habet æquale jus. Nam ex vi contractus matrimonii vir & fœmina transferunt in se mutuò potestatem corporum in ordine ad copulam: & sic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio est sub mortali, cùm sit justitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis & incontinentiæ. Unde est mortale vel semel sine justa causa debitum negare illud seriò, instanter & rationabiliter petenti, vel si sit periculum incontinentiæ. Non est tamen mortale denegare, si compars remissè petat, & dilationem facilè concedat citra periculum incontinentiæ, cùm tunc non graviter exigatur; imò nec veniale, si petens non sit sui compos, ut in ebrietate vel amentia, quia in illa petitio non est actus humanus; item quoties petens non est rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut si reddi nequeat debitum sine notabili detrimento sanitatis, & periculo morbi; si nimis sæpe petatur, aut tempore fluxus menstrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt sibi invicem potestatem suorum corporum nisi ad usum rationabilem, & salva personæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ priùs consuli exigit, quam generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, si compars adulterium commiserit: quia ob tale crimen & fidem violatam amisit jus exigendi. Hæc tamen potest petere debitum tanquam licitum & benevolè concedendum, non exigendo tanquam debitum, quandiu compars ignorat vel dissimulat: quia non tenetur crimen suum prodere, nec pœnam hanc in se exequi, donec ei à conjuge innocente imponatur. Quod si uterque conjux adulterium commiserit, utique licet debitum petere & reddere, eo quòd *comparia crimina compensatione mutua deleantur*, cap. ult. de adult.

Porrò non licet debitum denegare ob devotionem, vel communionem intentam, si absolutè exigatur, vel periculum sit incontinentiæ, dissensionum, &c. Neque ob paupertatem seu metum impotentiæ sustentandi prolem numerosiorem: nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antoninus censet licere conjugibus mutuo consensu

consensu abstinere à copula ad vitandam filiorum multitudinem, modò absit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda & molestias, quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partus: nam nubendo talibus pœnis à Deo Evæ & aliis mulieribus impositis se spontè subjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni solemnitatibus, diebus dominicis, diebus jejuniorum, & certo tempore orationi destinato, & quibus diebus Eucharistiam percepturi sunt, sumpserintve, ab usu matrimonii quantùm possunt, communi consensu abstineant: idque conformiter multis Canonibus antiquis.

Quæst. II. *Quibus casibus non licet debitum petere?*

Resp. Ex communi sententia sub mortali non licet conjugi. 1. Qui vovit castitatem sive ante sive post matrimonium, c.3. *de convers. conjug.* Nam tenetur servare votum quantùm potest, abstinendo ab omni actu venereo non debito ex justitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis, cùm sit promissio abstinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinatos ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpote habenti jus exigendi, nisi votum emissum sit cum consensu compartis, quæ juri suo cesserit: quo casu neutri licet petere nec reddere. Qui verò post matrimonium consummatum vovit religionem aut ordines sacros, potest petere & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit solùm obligationem suscipiendi religionem, vel ordines, si supervixerit; sed statim post mortem conjugis tenetur votum implere.

2. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit personam consanguineam compartis in primo vel secundo gradu. Nam Ecclesia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjuge per incestum, cap. 1. & 10. *de eo qui cognovit*, & donec acceperit dispensationem, quam dare potest Episcopus, & Regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *cum suo jure non debeat sine sua culpa privari*, cap. 6. eod. tit. Secus, si compars cum consanguinea hanc affinitatem etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere & reddere debitum; quia, cùm uterque sit suo jure privatus, redditio esset incestuosa & illicita, nec hæc permittitur: nisi ob jus conjugis innocentis.

3. Qui extra casum necessitatis prolem suam legitimam baptizat, aut in Baptismo vel Confirmatione tenet. Quia contraxit spiritualem cognationem, quæ tunc impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id quod dirimit matrimonium contrahendum, si superveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut constat ex communi consensu Doctorum. Secùs, si in casu necessitatis baptizavit, ex cap. *Ad limina*, quæst. 1. Nam quòd quis obligationi suæ satisfecerit, non debet privari jure suo.

4. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter deposuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bona fide contraxit, cap. 2. *de secund. nupt.* Quòd si uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere vel reddere, quia manente tali dubio exponerent se periculo fornicandi, & abstinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item qui post matrimonium bona fide contractum incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non potest debitum petere, ne ultrò

ſe exponat periculo fornicandi: tenetur tamen reddere, cap. 44. *de ſent. excomm.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius imò certam injuriam, quæ fieret privando poſſeſſorem bonæ fidei ſua poſſeſſione abſque ſufficienti probatione. Qui verò moraliter certus eſt de nullitate matrimonii, nec poteſt debitum petere, nec reddere, etiam ignoranti, *ibid.* nam ſcienter fornicaretur: copula enim cum non conjuge eſt ſaltem fornicatio. Unde debet potiùs mortem oppetere.

Reſp. 2. Secundùm multos, ſaltem veniale eſt petere debitum. 1. Tempore fluxus menſtrui, ex S. Gregor. cap. *Ad ejus* diſt. 5. S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel. & S. Auguſt. quæſt. 64. in Levit. & lib. 3. contra Julian. cap. 21. ibi: *Talis pudicitia* (conjugalis) *nec menſtruatis, nec gravidis utitur fœminis, nec ejus ætatis, qua certum eſt eas jam concipere non valere.* Nam hic concubitus eſt indecens, & minùs congruit generationi ac bono prolis. Imò ex S. Thoma, *in 4. diſt. 32. art. 2.* proli ſæpe noxius, ob indiſpoſitionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant eſſe mortale, quia putant talem copulam ſolere multum nocere proli. Sed S. Antoninus negat eſſe mortale, & S. Thomas, *art. cit.* dicit tunc debere reddi petenti, ſi monitioni non acquieſcat. Quod ſi fluxus eſſet quaſi perpetuus & nimis diuturnus, juxta S. Thomam, ibidem, S. Antoninum & alios licet debitum petere.

2. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortus: nam hoc tempus non congruit, cùm tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Auguſt. lib. de bono conjug. cap. 9. ait: *Sunt viri uſque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3. Tempore puerperii, tum ob mulieris indiſpoſitionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ ſi à matre alatur, vel ejus quæ naſci poſſet, vel etiam ipſius matris: nam juxta Medicos inde imminent uxori incommoda non levia. Unde S. Gregor. cap. *Ad ejus.* cit. ait. *Niſi purgationis tempus priùs tranſierit, viris ſuis non debent admiſceri.*

4. Diebus dominicis ac feſtis, niſi rationabilis cauſa id exigat. Quia cùm talis actus, propter carnalem delectationem admixtam, animam abſorbeat, & valde deprimat, multumque mentem diſtrahat, hominem reddit ineptum ad ſpiritualia, quibus præcipuè diebus illis vacandum eſt. *Ita S. Thomas, ſupplem. quæſt. 64. art. 5. S. Bonav. Tolet.* &c. Unde (ut ait Suarez) eſt opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito ſine juſta cauſa cohoneſtante apparet aliqua inordinatio contra ordinem quem dictat prudentia, poſtulatque temperantiæ ac religionis virtus, apponendo ſibi & conjugi impedimentum tantæ diſtractionis & hebetudinis à Deo prout oportet tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni opere requirit congruitatem temporis, & omnis actus qui non fit omnibus debitis circumſtantiis, eſt malus; quippe bonum ex integra cauſa, malum ex quovis defectu. Hinc illud Eccl. 3. *Omnia tempus habent... Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

Porrò fatentur licitè debitum reddi poſſe in his caſibus, ſi petens monitioni non acquieſcat. Imò petitio videtur poſſe excuſari à culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri poſſet.

Quæſt. III. *Quibus caſibus non licet debitum reddere petenti?*

Reſp. 1. Eſt mortale reddere debitum, quoties eſt mortale petere, ob circumſtantiam ſe tenentem ex parte copu-

copulæ; quæ ob eam fiat illicita; ut si petatur in loco sacro vel publico, vel cum periculo abortus aut effusionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis, &c. *Sanchez & alii.* Quia tunc est cooperatio formalis ad actum graviter illicitum, & prava ista circumstantia actus afficit petitionem ac redditionem.

Resp. 2. Quando petere est mortale ob circumstantiam personalem petentis, ut si habeat votum castitatis, juxta S. Antoninum & alios multos, si petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia cùm actus ille de se sit licitus, petens retinet jus suum; nec reddens cooperatur petitioni, sed ea supposita cooperatur copulæ, quæ licita est, ex parte reddentis, & à se debita. Alii verò cum Rich. Comitolo, &c. docent tunc non licere reddere; quia petens hic & nunc non potest talem actum licitè facere, & per votum amisit usum sui juris; cum non possit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet à vovente petendum, & tum utrique licita est copula. Si vovens prævenerit, alter dicat petenti; volo ego ut tu mihi reddas. Quod si petens contraxit affinitatem cum conjuge per incestum ipsi notum, non licet debitum reddere, quia potest ei justè negari, cùm jus petendi amiserit: unde reddere esset moraliter cooperari ejus peccato.

Si verò usus conjugii sit solùm venialis ex parte petentis, ut si petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti: ne petens exponatur periculo graviùs peccandi, & detur occasio rixarum, odii, &c. nec tunc censetur moraliter cooperari culpæ alterius: quia copula potest aliter peti, & hic & nunc licitè exerceri, estque gravis causa reddendi. Si autem peteret situ vel modo non consueto & venialiter malo, juxta multos potest & debet reddi, si non possit petens adduci ad aliter coeundum, & sit periculum ne graviùs peccet si denegetur: juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

Quæst. IV. *An aliquando conjuges tenentur petere debitum?*

Resp. Non tenentur per se loquendo: quia nemo per se loquendo tenetur uti jure suo, quod pro se introductum est, *cùm liberum sit unicuique suo juri renuntiare*, cap. 6. de privil. At tenentur per accidens. 1. Si alter, præsertim uxor, ex signis vel ex dispositione videtur cupere hoc remedium, licèt ex verecundia taceat. *S. Thom. in 4. dist. 32. art. 2.* nam tunc potiùs debitum redditur petenti implicitè seu interpretativè. 2. Si alioqui sit periculum incontinentiæ in comparte, nam quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, cum facilè potest. 3. Si id necessarium sit ad fovendum amorem mutuum. 4. Si prolis procreatio necessaria sit ad avertendum grave damnum, præsertim Religionis vel Reipublicæ.

Quæst. V. *An licet exigere usum conjugii præcisè ad vitandam in se incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla sit spes prolis gignendæ?*

Resp. Juxta multos licet, quia 1. Matrimonium secundariò institutum est in remedium concupiscentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat ... & iterum revertimini in ipsum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram.* 2. Licitè & approbante Ecclesia contrahunt senes, quibus ob senium

nium

nium nulla est spes suscipiendæ prolis. 3. Sicut est actus licitus & charitatis exigere debitum ad impediendum incontinentiam compartis, ita & ad eam in se vitandam; cùm ordo charitatis postulet, ut in iisdem circumstantiis priùs nostro quàm proximi bono spirituali, imò & temporali necessario consulamus. 4. S. Antonin. 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 5. ait: *Tunc est veniale petere ubi non speratur proles, imò nec veniale si fiat propter vitandam fornicationem in se vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.* 5. Catechismus Romanus Concil. Trid. part. 2. de matrim. num. 13. exponens *quibus de causis vir & mulier conjungi debent?* Sic ait: *Prima ratio est hæc ipsa diversi sexus natura, instinctu expedita societas, mutui auxilii spe conciliata... altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum & divitiarum hæredes relinquantur, quàm ut veræ fidei & Religionis cultores educentur... Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, ut scilicet, qui sibi suæ imbecillitatis conscius est, nec carnis pugnam vult ferre; matrimonii remedio, ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo Apostolus scribit,* 1. Cor. 7. *propter fornicationem,* &c. *hæ igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè & religiosè nuptias velit contrahere.*

Secundùm alios est culpa venialis. *Probant* 1. ex S. August. Enchir. c. 78. & L. de bono conjug. cap. 7. ibi: *Reddere debitum conjugale nullius est criminis: exigere autem ultra generandi necessitatem, culpæ venialis.* Ex S. Gregor. L. 32. moral. cap. 17. *Tunc solùm conjuges in admixtione sine culpa sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur.* Et ex S. Thom. in 4. dist. 31. quæst. 2. art. 2. *Duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet, causa prolis procreandæ; & debiti reddendi. Aliàs autem semper est ibi peccatum, ad minùs veniale.* Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hoc est quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas, & secundùm hoc est peccatum veniale; nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secundùm indulgentiam; quæ est de peccatis venialibus.*

Sed respondent prioris sententiæ patroni. Patres solùm intendere, quod cùm actus conjugalis non propter generationem prolis exercetur, plerumque fit veniale peccatum, quia plerumque & ordinariè sub prætextu vitandæ incontinentiæ voluptas carnalis intenditur tanquam finis actus, quod illicitum est. Cùm autem aliquid sæpe & ordinariè fit, de illo simpliciter & sine restrictione loqui solent homines.

Sanchez cum aliis censet tunc solùm debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere culpa, cùm aliis adhibitis mediis, præsertim oratione, stimuli carnis sedari nequeunt; ita ut non voluptas, sed sola periculi peccandi vitatio intendatur; additque semper esse veniale primariò intendere vitationem incontinentiæ, non prolis generationem, ubi spes est prolis; quia inordinatio est secundarium finem præponere primario fini, qui est prolis generatio, dum obtineri potest. At cùm finis primarius impossibilis est, docet licere, cùm impossibile intendi nequeat, eo omisso secundarium finem intendere, præsertim si adsit aliqua necessitas.

Quæst-

Quæst. VI. *An conjuges tenentur sub mortali abstinere ab usu conjugii, dum mulier hactenus mortuos edidit filios?*

Resp. Asserit *Sylvius*; sed *Sanchez*, *Sanbovius* & *alii* negant: quia felicem partum sperare possunt: cùm possit contingere & aliquando contingat, ut mulier post multos abortus feliciter tandem pariat. Quare tunc debent oratione crebra, eleemosynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc usu, & alias culpas, quæ sæpe sunt causa abortus.

Quæst. VII. *Quandonam peccant conjuges in usum conjugii?*

Nota. Certum est hunc esse licitum, si fiat cum debitis circumstantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorificetur. Nam ob hunc finem Deus matrimonium instituit: vel etiam ad reddendum debitum, cùm hæc redditio sit actus justitiæ.

Resp. 1. Secluso quovis periculo, & alia inordinatione, est semper venialis culpa, si exerceatur ob solam voluptatem. *Est communis sententia.* *Prob.* 1. Ex S. Augustino L. 1. de nupt. c. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, sed non præter conjugem, venialem habet culpam.* 2. Innocentius XI. oppositum damnavit. 3. Homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solùm consentaneum naturæ suæ rationali. 4. Est debiti ordinis eversio quærere actum propter delectationem, cùm delectatio sit propter ipsum actum; idque præsertim in actu conjugali, qui ex se ad prolis generationem ordinatur.

Resp. 2. Peccant mortaliter. 1. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effusione seminis extra illud: nam hoc adversatur fini naturali seminis & copulæ, qui est prolis generatio, ideóque bono speciei. *Ab ea verò parte corporis, quæ non ad generandum est instituta, si & conjuge quisque utatur, contra naturam est, & flagitiosum.* Ita S. August. l. 2. de nuptiis & concup. c. 20. Imò iste abusus, *qui est contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, sed execrabiliùs in uxore*, ait S. August. l. de bono conjug. cap. 11. quia adversatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt. Nam uterque conjux tenetur servare alteri corpus suum castè; nec habet jus in corpus alterius, nisi ad copulam naturalem generationi aptam. Item si habeant copulam extra vas debitum, etiam sine animo ibi consummandi, sed se excitandi ad consummandum in vase debito: nam tunc est actus sodomiticus, & sodomia inchoata: ille enim tactus ex se ordinatur ad effusionem seminis extra vas. *Sanchez*, & *alii.* 2. Si servato vase debito non servetur naturalis situs, cum periculo effusionis seminis extra vas. Quòd si secluso tali periculo non servetur sine necessitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit à tergo, vel succumbit, juxta multos est solùm veniale; quamvis grave & graviter increpandum: quia est abusus, ac naturalis ordinis eversio in solo modo accidentali, cùm non impediatur generatio: & inordinatè quærere voluptatem intra matrimonii usum sit solùm veniale, modò in ea non ponatur finis ultimus, cùm tunc non sit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etsi hoc non sit mortale ex parte actus, est tamen signum concupiscentiæ mortalis, cui non sufficiunt modi ordinarii. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa citra periculum effusionis, quando corporis dispositio alium situm non patitur. 3. Si actus valde turpes & graviter repugnantes honestati naturali exer-

exerceant, eos præsertim, qui per se ordinantur ad copulam in vase indebito, suntque ejus inchoatio, ideóque mortales. 4. Si impediant generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5. Qui de industria actum conjugalem interrumpunt absque seminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc nunquam abest saltem ab alterutro. Item juxta *Navarrum*, *Azor*, & alios contra *S. Antoninum*, si in coitu vir de industria non seminet, etiam consentiente uxore: quia tunc est periculum proximum pollutionis saltem in viro. Certe contra naturam est coitum sine seminatione relinquere, cùm coitus conjugalis sit ordinatus à natura ad prolis generationem: unde tunc copula est illicita & inordinata. 6. Si actum illum exerceant cum periculo abortus: nam aborsio est mortalis; ergo mortale est ejus periculum voluntarium: vel cum gravi nocumento prolis aut valetudinis conjugum; nam graviter tenentur vitam propriam & prolis tueri. 7. Si cum affectu adulterino ad aliam personam, quæ in ipso actu præsen- repræsentetur vel optetur; vel cum affectu fornicario seu affectu accedendi ad suam etiamsi non esset sua: nam affectus ille mortalis est: vel cum tanto ad voluptatem affectu; ut in ea finis ultimus ponatur, ut si cum alia quàm uxore æque facturus esset, ut notat *S. Thomas;* vel ob finem aliquem graviter malum, nam finis dat actui malitiam propriam, cùm in ipso intendatur. 8. Si exerceantur coram aliis, ob grave scandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti; vel in Ecclesia ob sacrilegium, est enim contra reverentiam Deo & loco sacro debitam, & per eum polluitur Ecclesia. 9. Mulieres quæ susceptum semen de industria ejiciunt, aut ejicere conantur, vel quæ proprium privatim fundunt: nam hoc repugnat fini seminis, qui est generatio; unde gravis est inordinatio.

Quæst. VIII. *An & qualia sunt peccata tactus, & aspectus obscœni inter conjuges?*

Resp. 1. Tactus ex se ordinati ad copulam sunt iis liciti, si sine periculo pollutionis immediatè referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia cùm licitus sit actus consummatus, etiam liciti sunt actus prævii ex se ad illum ordinati, & licitè se juvant ac excitant conjuges ad actum honestum. Si verò fiant præcisè ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, sunt culpa venialis: quia nunquam licet agere propter voluptatem. Quòd si exerceantur cum periculo proximo pollutionis, ex communi sententia sunt mortales: quia cùm pollutio graviter repugnet generationi, est æque saltem illicita conjugatis ac aliis; & proinde tenentur sub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere causam illis proximam. Item juxta *S. Antonin. Sylvestr. Comitol. & alios*, sunt culpa mortalis, si exerceantur absque animo perveniendi ad copulam: quia illi actus venerei non sunt conjugibus liciti, nisi quatenus ad copulam conjugalem ordinantur: ergo si ad eam non ordinentur, jam fiunt illiciti, perinde ac si inter solutos exercerentur. At juxta alios sunt solum veniales: quia inquiunt, tales actus natura sua ordinantur ad copulam ipsis licitam, nec quidquam illis deest, nisi quod hic & nunc non referantur ad copulam: solus autem defectus debiti finis est per se loquendo solùm venialis.

Certè in praxi hi actus in multis censendi sunt mortales, saltem ob periculum proximum pollutionis, quod rarò abesse potest, cùm ex se commotio-

tionem spirituum genitalium valde excitent.

Resp. 2. Graviter illiciti sunt etiam conjugibus tactus quidam valde infames, dum scilicet inter membrum tangens & tactum fœda nimis est disproportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem ac graviter inordinatum, nec conjugium potest excusare actiones, quæ ex se ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare cùm infamias illas à mortali excusasset Sanchez, id in posteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes, quæ ignorant Deum.* 1. Thess. 4.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter conjux, si in absentia compartis, secluso periculo pollutionis captet delectationem veneream, vel se libidinosè tangat?*

Resp. Affirm. Quia tactus impudicus & delectatio venerea valde commovent spiritus genitales, eorumque motum excitant: quæ commotio spirituum genitalium ex natura sua tendit & ordinatur ad seminis effusionem, ideoque absente comparte ad pollutionem. At sicut pollutio est lethalis, ita & omnis actus voluntarius ex natura sua ad illam ordinatus. *Ita Navarr. Sylvest. Azor, Vasquez, Layman, & alii.*

Quæst.X. *Ad quid tenetur, qui post votum castitatis vel religionis matrimonium sine dispensatione contraxit?*

Resp. 1. Qui post votum castitatis contrahit, peccat mortaliter, & semper tenetur abstinere à petitione debiti, & post mortem conjugis à secundis nuptiis. *Est communis sententia,* & usu Ecclesiæ approbata, inquit *Sanchez.* Quia votum obligat in his omnibus quæ alteri injuriosa non sunt, & impleri debet votum quantum potest. At juxta varios non tenetur ante consummationem amplecti statum religiosum: tum quia hoc non vovit, & est medium extraordinarium ac valde arduum: tum quia, Extrav. *Antiquæ,* Joannes XXII. declaravit conjugem qui ante consummationem matrimonii sine consensu uxoris sacros ordines suscepit, compellendum esse ad illud consummandum petente uxore, si ipse noluerit religionem profiteri: ergo, inquiunt, talis non obligatur ad religionem amplectendam, cùm ad eam non compellatur, sed ad consummandum, licèt voto castitatis obstrictus, & posset illud servare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino, 3. part. tit. 1. cap. 16. docent talem teneri statum religionis amplecti, si aptus sit. Quia non superest ei alia via servandi votum, nisi voti dispensationem aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi persuadeat continentiam vovere, vel cedere juri petendi debitum: quisque autem tenetur servare votum quantùm potest. Quòd si medium illud, quod ei superest, sit valde arduum, sibi imputet, cùm sua culpa se conjecerit in necessitatem illud adhibendi ad servandum votum. *Sylvius* addit, quòd si talis non sit idoneus ad religionem, & hæc alia media non prosint, non peccabit, ne quidem prima vice, si rogatus consummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Resp. 2. Qui post votum ingrediendi Religionem contraxit, tenetur ante consummationem ingredi. *Ita omnes.* Quia id licitè adhuc potest, & ad id se voto adstrinxit. Sed licèt consummando graviter peccarit, postea tamen potest debitum non solum reddere, sed etiam petere. Quia non vovit castitatem, sed tantùm ingressum aut professionem status in quo vovenda est, aut saltem non vovit nisi in religione servandum.

vandum. At ex communi ſententia poſt mortem vel adulterium conjugis tenetur religionem ingredi: nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat solùm ſuſpenſa, cùm jam impleri poſſit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum Superiorum ac inferiorum erga ſe invicem.

Quæſt. I. *Quænam ſunt Obligationes parentum erga liberos?*

Reſp. Secundùm omnes tenentur. 1. Illos alere & convenienter ſuſtentare, hoc eſt victum, veſtitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, cap. *Si quis* diſt. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit proprios filios, & eos non aluerit: tum ex jure Civili, Cod. *de alendis liberis*, & §. *de liberis agnoſcend.* tum etiam jure naturali, quamdiu liberi ſibi ipſis res neceſſarias providere non poſſunt. Nam cùm eis per generationem eſſe dederint, debent quoque illud convenienter conſervare, & ad ſuam perfectionem ac debitum vitæ ſtatum perducere: Idque ipſa naturæ propenſio ordinata ſatis indicat; ſuntque parentes adminiſtri providentiæ divinæ erga ſuos liberos. *Debetur liberis à parente ſecundùm naturalis amoris affectum ſuſtentandæ vitæ providentia ſive proventus. Parentum enim eſt colligere, ſive theſaurum recondere liberis, ut præter hoc quòd ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi ſubſidia ſubminiſtrent*, ait Baſil. in Pſalm. 7. Unde tenentur etiam curare ad artes ſtatui ſuo congruentes diſcant, eiſque procurare ſtatum ſuæ conditioni convenientem, & natis dotem conſtituere, cum iis alimenta & ſuſtentationem neceſſariam ac convenientem ſuppeditare teneantur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi liberos parvulos diligenter non cuſtodiant, & ab iis gravia mala non avertant; ſi infantes exponant, ſi rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam ſaltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda & conſervanda bona neceſſaria ad liberos honeſtè ſecundùm ſuum ſtatum collocandos, filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum neceſſitatibus providere, ex 2. Cor. 12. *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.*

Poſſunt tamen parentes exhæredare filios ex juſta cauſa in teſtamento exprimenda, nempe ob gravem culpam & ingratitudinem in ſe admiſſam, vel dilapidationem bonorum familiæ, vel vitam luxurioſam filiæ, nam tunc tali pœna digni ſunt. Quare in iiſdem caſibus poſſunt his denegare ea, quæ ſtatui ſuo conveniunt: nunquam tamen res neceſſarias ad vitam ſuſtentandam, ſi aliunde non habeant.

Nota. Mater debet primo triennio liberos alere, & poſtea pater, donec ex arte vel officio poſſint vitam ſuſtentare, ex lib. 9. Cod. *de patr. poteſt.* quod ſi pater ex inopia nequeat, tenebitur mater. In defectum patris & matris tenentur avi, & alii aſcendentes, lib. 5. §. *de lib. agnoſ.*

2. Parentes præter ſuſtentationem congruam debent liberis chriſtianam inſtitutionem, ex Epheſ. 6. *Educate illos in diſciplina & correptione Domini.* Nam finis matrimonii eſt generatio prolis, à qua Deus piè ſanctéque colatur: ac inſtitutio chriſtiana eſt liberis ad hunc finem neceſſaria.

Hæc

Hæc in tribus potissimùm consistit. Ut eos maturè per se vel alios doceant necessaria ad salutem, & ad vitam christianam agendam. *Filii tibi sunt? Erudi illos, & curva illos à pueritia illorum.* Eccl. 7. Et S. Augustin. in Psalm. 5. ait: *Regite filios vestros, regite familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi:* 2. Ut eos non solùm verbis, sed etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium adducant, & peccatorum occasiones ab iis avertant: *providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus,* Rom. 12. A fortiori coram liberis; quos ex suo munere tenentur efficaciter ad virtutes, & timorem ac amorem Dei instituere. *Patres discant, quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exteriùs præbeant. Scire etenim Prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est, ut tantò se cautiùs à culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt non soli moriuntur, sed aliorum animarum, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt.* S. Gregor. part. 3. Pastor. admonit. 5. & sanctus Hieronymus, epist. 7. ad Lætam, de institutione filiæ monet: *Nihil in te & in patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, magis eam exemplo doceri posse, quàm voce.* 3. Ut delinquentes corrigant objurgando, & cùm oportet, moderatè puniendo, juxta illud, Prov. 23. *Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis,* & cap. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium suum;* & Eccli. 30. *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella .... Non des illi potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans est; ne fortè induret; & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudiuem illius offendat.* Alioqui parentes sunt participes peccatorum liberorum, ex c. 3. dist. 86. ubi Joannes VIII. ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod potest corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe est: Non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus participes judicantur.* Et ex S. Gregor. lib. 7. epist. 6. *Qui non corrigit resecanda, committit.* Quare lib. 1. Regum. cap. 3. Deus ait: *Suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus. Prædixi enim ei quòd judicaturus essem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eo quòd noverat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.*

Patri autem liberos, sicut nec domino servos occidere, mutilare vel vulnerare non licet; quia ista pertinent ad publicam potestatem exercendi justitiam vindicativam, sive ad perfectam potestatem coercitivam, qua carent parentes & domini ut tales: cùm enim præsint tantùm familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent solùm potestatem imperfectam, coercendi scilicet pænis levioribus, quæ damnum irreparabile non inferunt. Sola quippe communitas perfecta, seu ejus princeps perfectam habet potestatem coercendi & puniendi malefactores, etiam morte.

Porrò educationis cura ad patrem tanquam ad familiæ caput maximè spe-

ſtat, quamvis etiam mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad chriſtianè vivendum neceſſaria maturè addiſcant, pravorum conſortium vitent, à vitiis abſtineant, mandata Dei & Eccleſiæ ſervent; ſi conſilio vel exemplo pravo ad peccatum inducant; ſi de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberiùs vivere, ludo & delectationibus immodicis aſſueſcere, iisque ad ea pecunias ſuppeditent; ſi patiantur eos vitam otioſam agere; ſi delinquentes non objurgent, puniantque moderatè, &c. Ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit* (facto ſcilicet) *& eſt infideli deterior.*

3. Tenentur liberis ſuis electionem ſtatus liberam relinquere; peccantque graviter; ſi eos invitos ad matrimonium, vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus ſibi ſtatum vitæ liberè eligendi; & eorum ſalus maximè pendet ab electione ſtatus, ad quem à Deo deſtinantur & vocantur. Quare Concil. Trident. Seſſ. 25. cap. 18. excommunicat eos, qui fœminam cogunt ad religionem vel profeſſionem, aut ſine juſta cauſa impediunt ejus vel ingreſſum vel profeſſionem.

Item etiamſi liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali vel tali, ſi repugnent, cap. *de nupt.* 31. qu. 2. Quia, ut ibi ait Pontifex, quorum unum corpus eſt, unus debet eſſe animus. Alioqui datur occaſio diſſidiorum, rixarum, adulterii, &c. Grave autem peccatum eſt alios conjicere in periculum graviter peccandi.

Nota. Ex communi ſententia, in defectum patris & matris ad prædicta tenentur jure naturali aſcendentes ex linea paterna & materna.

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere & chriſtianè educare liberos illegitimos, qui & quamdiu ſibi ipſis de rebus neceſſariis providere non poſſunt, cùm verè ſint eorum parentes, ex cap. 5. *de eo qui duxit, &c.* Non poſſunt tamen iis aliquid ultra neceſſariam ſuſtentationem, cauſa mortis donare vel relinquere: nam hoc vetant leges juſtæ, ne ſcilicet legitimorum hæredum minuatur hæreditas. Quod ſi fecerint, filii illegitimi exceſſum hæredibus legitimis, etiam ante ſententiam reſtituere tenentur; cùm illius poſſidendi incapaces facti ſint juxta legum authoritatem.

Quæſt. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Reſp. Secundùm omnes, debent parentibus amorem, reverentiam & obedientiam. Nam hæc tria continet & exigit præceptum naturale divinum: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Deut. 5. & Matth. 19. ut docet Catechiſmus Romanus, & omnes Doctores. Idque dictat recta ratio propter triplicem reſpectum parentum ad filios, ſcilicet cauſæ, præeminentiæ & regiminis.

I. Itaque tenentur liberi parentes verè amare, & quidem magis quàm cæteros: cum illis plùs debeant, ſintque conjunctiores quàm aliis: & hunc amorem ſignificare. Quare tenetur bonum ſpirituale & temporale iis velle & ſuppeditare in eorum neceſſitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis ſubminiſtrent neceſſaria ad vitam honeſtè ſecundùm ſuum ſtatum ſuſtentandam; quamvis ſua culpa in hanc neceſſitatem inciderint, & filii ſua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam & conſervationem debent, ex Matth. 15. & c. 1. diſt.

dist. 30. l. 1. & 2. Cod. *de alend. liber. ac parent.* Debent quoque subvenire parentibus in omnibus aliis necessitatibus quoad honorem, famam, libertatem, &c. & eorum defectus tegere ac patienter ferre. *In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum.* Eccli. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ non obliviscaris: memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, & retribue illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, si parentibus signa odii ostendant, maledicant; vel signa amoris nunquam aut rarò dent; si durè tractent; si ipsos alloqui aut salutare detrectent; si de ipsis erubescant vel tanquam incognitos aut extraneos tractent; si graviter contristent, vel ad gravem iram impellant, etsi ex causa levi, quam prævident gravem molestiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus est & infelix.* Prov. 19. *Quàm malæ famæ est qui derelinquit patrem: & maledictus à Deo, qui exasperat matrem.* Eccli. 3. *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.* Exod. 21. Si torvo oculo intueantur, vel asperè loquantur, perinde ac si odio haberent; si non subveniant in necessitate spirituali, vel corporali, ægros non invisant, carcere detentos liberare negligant; eorum sanitati non consulant, non curent maturè sacramentis muniri, & aliis auxiliis spiritualibus juvari; si eorum testamenta ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mortuis preces & sacrificia offerri, &c. Si iis mortem exoptent, ut ab iis citiùs liberentur, vel citiùs eorum bona obtineant.

Porrò quæ essent mortalia contra charitatem, si fierent erga extraneos, sunt etiam contra pietatem, & longè graviora si erga parentes; quæ circumstantia semper exprimi debet in confessione; nam tunc peccatum habet duplicem malitiam specie diversam contra charitatem & pietatem. *Toletus, Delugo, &c.*

II. Quoad reverentiam, ejus obligatio clarè exprimitur verbo *Honora,* & Eccli. 3. *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.* Nam (ut ait S. Thomas,) parentes participant rationem principii, cùm propter generationem, tum etiam propter educationem, disciplinam, & omnia, quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræsentant dignitatem Dei, qui est omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi, 1. Si parentes spernant, irrideant, contumeliis afficiant, de illis detrahant; eorum monita, consilia & minas contemnant, præsertim coram ipsis. *Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi, &c.* Prov. 3. Quæ autem in his ob levitatem materiæ erga alios non essent nisi venialia, erga parentes ob circumstantiam personæ ut plurimùm sunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noe, patris maledictum incurrit. *Gen. 9.* quod Deus postea confirmavit, ut posteris hujus culpæ gravitas innotesceret. 2. Si eos percutiant licèt leviter, aut iis minentur; imò si contra eos manum tollant, etsi sine animo percutiendi: in his enim censetur gravis irreverentia ac injuria erga parentes. 3. Si ad sublimem fortunam evecti, parentes ex contemptu agnoscere dedignentur. 4. Si eos in foro externo etiam vero crimine accusent, excepto crimine hæreseos, proditionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non posset: in his enim ne patri quidem parcere debent

propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

III. Liberi tenentur obedire parentibus in iis quæ spectant ad gubernationem domesticam, & ad bonos mores. In his enim subditi sunt parentibus, quorum est regere familiam, & eam bonis moribus imbuere. *Filii obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam: quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi.* Eph. 6. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino,* Coloss. 3. & Rom. 1. Qui non obediunt parentibus, dicuntur digni morte. Hinc S. Augustin. in titulum Psalm. 70. ait: *Ubi hoc jubet pater quod contra Deum non sit, sic audiendus est quomodo Deus, quia obedire patri jussit Deus.* Ratio est, quia (ut ait S. Thom. quodlib. 2. art. 9.) *Ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad quæ se extendit jus prælationis. Habet autem pater carnalis jus prælationis in filium. 1. Quidem quantùm ad domesticam conversationem: sic enim est paterfamilias in domo, sicut Rex in regno: unde sicut subditi tenentur obedire Regi in iis quæ pertinent ad gubernationem regni, ita etiam filii & alii domestici tenentur obedire patrifamilias in iis quæ pertinent ad dispensationem domus. 2. Quantum ad morum disciplinam: unde Apost. dicit* Hebr. 12. *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores: debet enim pater filio non solùm educationem, sed etiam disciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.*

Hinc peccant mortaliter liberi, si in re gravi ad mores, vel ad domesticam curam, vel ad pacem & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem spectante non obtemperent; & speciatim si contra parentum prohibitionem, improborum societatem, popinas frequentent; aleæ ludum, compotationes vel quidlibet aliud illicitum aut periculosum exerceant; si contra eorum mandatum nolint dare operam literis aut artibus suo statui congruentibus, si iis inconsultis nubant, vel si filius contra eorum voluntatem ducat uxorem se indignam, vel nolit sine justa causa ducere quam parentes volunt, ob magnum familiæ bonum; si filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel sola noctu viros alloquatur, &c.

Non debent autem filii parentibus obedire, cùm aliquid præcipiunt vel vetant contra Dei, vel Ecclesiæ præcepta, aut consilia Evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* Actor. 5. Neque quoad electionem status, nam hæc pendet à divina vocatione. Debent tamen consensum & consilium petere, non autem sequi, nisi sit consentaneum vocationi divinæ.

Porrò filiusfamilias, si parentes ejus opera non egeant, potest à paterna domo discedere ad discendam aliquam artem honestam statui suo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honestum petita facultate, quam pater ei denegare non potest, ex lib. ult. §. *de lib. exhib.*

Nota. Eadem fere ratio est de avo, proavo, & quolibet ascendente, respectu nepotis, pronepotis, & cujuslibet descendentis, & vicissim. Nam hi omnes considerantur quasi patres & filii, ascendentes quippe sunt mediati progenitores. *Delugo.*

Sed an filius cupiens ingredi religionem, tenetur in sæculo remanere, ut parentum necessitati subveniat?

Resp. Affirm. si necessitas sit extrema vel gravis, nec alius possit aut velit iis opitulari, & possit ipse remanendo in sæculo. *Est communis sententia.*

Quia

Quia subvenire parentibus graviter indigentibus est præcepti divini naturalis: ingredi autem religionem per se est tantùm consilii. At propter opus consilii non est omittendum præceptum, utpote obligatorium. Imò tum religio cessat esse opus consilii respectu filii, cùm tunc sit ei illicita. Unde Christus, *Matth.* 5. arguit Pharisæos, quòd suaderent, ut eroganda parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quod verum est, etiamsi filius voverit religionem, nam illud votum solùm est de ingressu religionis, quatenus est opus melius, nec impedit observationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi necessitate, non est opus melius, & impedit observationem præcepti divini.

Si verò non sunt in tali necessitate, ut filiorum obsequio multùm indigeant, possunt prætermisso parentum obsequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum: quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantùm ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in his quæ sunt divini obsequii; & magis est obtemperandum Patri spirituum ut vivamus, quàm parentibus carnis, ut Apost. dicit ad Hebr. 2. ita sanctus Thom. 2. 2. quæst. 189. artic. 6.

Porrò neque parentibus licet ingredi religionem, dum liberi carent necessariis ad sustentationem, vel educationem, suo statui convenientem. Nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere; nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo sub spe divini auxilii. *S. Thom loco cit.* Nisi sufficienter illis provideant de rebus necessariis ad vitam & statum, & illos per alios rectè instituere possunt.

Nota. Nemo tenetur in sæculo remanere propter fratrum, vel sororum aut aliorum propinquorum necessitatem gravem, sed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita strictè tenetur iis subvenire, sicut parentibus; nisi tamen fratres vel sorores sint adhuc sub cura patris aut matris, nam tunc creant vel augent necessitatem ejus: quippe sub necessitate parentis includuntur omnia, quæ pertinent ad statum & munus suum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum educatio ac cura. Atque ita ratione parentis sic obligari quis potest erga fratres suos, qui tunc consideratur ut pars ejusdem parentis. *Ita Suarez.*

Sed quid, si filius professionem jam emiserit, an tenetur egredi, ut parentibus succurrat?

Resp. Juxta multos tenetur, si parentum necessitas sit extrema, cui aliter subvenire nequeat, sive illa ante sive post professionem evenerit. Quia in utroque casu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minùs sunt illius parentes in uno quàm in altero. Ut autem talis egressus sit licitus, requiritur. 1. Ut religiosus petat licentiam, nam hoc exigit debitum subjectionis & recta disciplina; & alioquin oriretur perturbatio communitatis & scandalum. Sed Prælatus tenetur hanc licentiam concedere: quòd si petitam deneget, dicunt posse religiosum egredi, eo quòd Prælatus sit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale subveniendi parentibus urgeat. 2. Ut egressus gestet suæ religionis habitum. 3. Ut quamdiu manet in sæculo, servet quoad fieri potest regulas & statuta religionis: nam non desinit esse religiosus. 4. Ut redeat ubi primùm eorum necessitati sufficienter providit: nam cessat causa manendi extra monasterium. At si necessitas parentum sit solùm gravis, non extrema, non tenetur, nec proinde ei licet egredi sine legitima Superioris sui licentia: quia religiosus est per professionem traditus religioni & potestati sui Prælati. Res autem uni tradita non potest sine ejus

ejus consensu alteri concedi, etiam quoad usum, citra necessitatem extremam. Ita *S. Thom. S. Antoninus, & alii multi.*

Quæst. III. *Ad quid Superiores & inferiores generatim obligantur erga se invicem?*

Resp. 1. Superiores tum Ecclesiastici tum sæculares tenentur procurare bonum subditorum, & eorum malum impedire secundùm potestatem quam habent, & munus quod exercent erga illos, ex Eccli. 32. *Rectorem te posuerunt? Curam illorum habe.* Et 1. Timoth. 5. *Si quis suorum curam non habet . . . . est infideli deterior.* Nam omnis potestas publica ac munus est propter bonum subditorum, & Superiores ratione sui officii parentum vicibus funguntur.

Resp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportione subditi erga Superiores quoslibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, secundùm cujusque potestatem ac munus. Nam (ut docet Catech. Rom. de quarto præcepto) *Præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, vel potestatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris, & officii nomine.* Idque constat ex Script. & Patribus, 2. Petri 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis . . . . quia sic est voluntas Dei . . . Omnes honorate . . . Regem honorificate.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Et Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis*, &c. Eccli. 7. *Honorifica sacerdotes.*

Hinc graviter peccant inferiores, si Superioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediant; si eos contemnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odiosos ac contemptos reddant; si illis debita ratione officii non suppeditent, ut decimas Ecclesiasticis, tributa principibus, & aliis stipendia, &c.

Quæst. IV. *Quænam sunt obligationes Tutoris & Curatoris?*

Nota. Tutor est is, cui commissa est cura pupilli, & bonorum ejus. Curator est, qui assignatur minori, præcipuè in curam ejus bonorum. In hoc inter se differunt, quod tutor detur principaliter in curam personæ, & secundariò in curam bonorum impuberis: Curator verò principaliter in curam bonorum, & secundariò personæ puberis.

Resp. Tutor tenetur curam gerere pupilli, ejus personam tueri, eum bonis moribus imbuere, & christianè educare per se vel per alios, & dare operam, ut artem sibi convenientem addiscat. Item ejus bona curare, & fideliter ac diligenter administrare. Nam in hunc finem jure publico constituitur, & assignatur pupillo loco patris, ideòque ejus vices erga eum gerit. Tutor enim est is, qui pupillo datur in defensionem & curam personæ ac bonorum pupilli. Curator verò tenetur rectè ac fideliter bona minoris administrare, & insuper ejus personam tueri cùm opus fuerit, & educationi ac institutioni invigilare: nam præcipuè assignatur in curam bonorum, secundariò in curam personæ. Quare si tutor, vel curator in hoc delinquat, vel graviter sit negligens, peccat graviter, & tenetur ad compensationem damni; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum spectans, proindeque contra justitiam.

Hinc

Hinc tenentur ſtatim inventarium omnium bonorum pupilli & minoris efficere. L. 24. Cod. *de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura & actiones diligenter conſervare, & curare ut ex iis reditus annui percipiantur, bona aliàs peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, *ex digeſtis & codice.* Quòd ſi neglexerint, vel res pupilli aut minoris in ſuos uſus converterint, tenentur rem ablatam vel amiſſam reſtituere, & compenſare totum lucrum ceſſans ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata & levi, L. 7. Cod. *de arbit. tutel.* nam juſtum pretium ſuæ adminiſtrationis exigere poſſunt; & ſic eorum munus cedit in utilitatem ſuam & aliorum. Peccant etiam, ſi pupillo vel minori dent pecuniam ad uſus malos vel inutiles, cùm ex ſuo officio teneantur fideliter ac utiliter eorum bona adminiſtrare.

Cæterum pupilli & minores tenentur obedire & reverentiam exhibere tutoribus & curatoribus velut parentibus, quorum locum illi tenent.

Quæſt. V. *Ad quid obligantur domini & famuli erga ſe invicem?*

Reſp. 1. Secundùm omnes, domini tenentur. I. Gerere curam ſalutis famulorum & famularum, ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* Nam ſunt ipſorum caput, & vices parentum erga eos gerunt: ideóque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli & ancillæ res ad ſalutem neceſſarias calleant, peccata & occaſiones peccati vitent, Dei & Eccleſiæ præcepta ſervent, ſacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare: *Attende domeſticis tuis,* Eccli. 32.

II. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore ſtatuto mercedem juſtam ſolvere. *Domini quod juſtum & æquum ſervis præſtate: ſcientes quod & vos dominum habetis in cælo.* Coloſſ. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè.* Levit. 19. *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.* Eccli. 34. Nec poſſunt ante terminum elapſum domo dimittere ſine juſta cauſa, quia violarent contractum. Quòd ſi dominus ſine juſta cauſa ſe tenente ex parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus condictum, tenetur ei integrum ſtipendium dare, perinde ac ſi toto illo tempore ei ſerviſſet, niſi alteri eo tempore ſervierit, L. 38. §. *Locati.* Nam conductor penſionem ſolvere tenetur, quando re vel opera conducta uſus non eſt, ob cauſam ſe tenentem ex parte ſua. Si verò invito domino & ſine juſta cauſa famulus diſcedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conſcientiæ debetur ei merces pro rata temporis quo ſervivit, niſi aliud ferat pactum, vel exitu ſuo intempeſtivo damnum domino intulerit retenta mercede aut illius parte compenſandum: quia opera præſtita eſt digna pretio, quo privari non poteſt in pœnam, niſi ex conventione, vel per ſententiam Judicis. *Delugo & alii.*

III. Tenentur eos non aſperè ac ſuperbè tractare, ſed benignè tanquam fratres in Chriſto & cohæredes vitæ æternæ, quos debent ſicut ſeipſos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas; ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in cælis; & perſonarum acceptio non eſt apud eum,* Epheſ. 6. Unde peccant ſi domeſticos contumeliis afficiant, ut ſi appellent

pellent diabolos, canes, &c. si immoderato labore vexent, &c.

IV. Tenentur curare, ut in eorum morbis ac infirmitatibus auxilia temporalia & spiritualia non desint. Juxta multos tamen seclusa pactione vel consuetudine, non tenentur ex justitia famulis alimenta & stipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur solùm propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur solvere, dum re vel opera sibi locata uti non potest, ob causam provenientem ex parte locatoris vel rei locatæ. Item non tenentur solvere impensas pro eorum curatione, nisi sint modicæ, vel nisi versentur in necessitate. Postulat tamen charitas, ut impensas saltem modicas faciant pro eorum curatione & alimentis; & hæc est praxis timoratorum. Imò charitas eos obligat ad gratis præstanda famulis pauperibus omnia, quibus indigent, si ea possint præstare.

V. Tenentur famulos expellere, qui liberos, aliosve domesticos verbis vel moribus pravis corrumpunt, si reprehensione non emendentur. *S. Carol. Instruct. Confess. & Concil. Mediol. III.* Nam tenentur à suis causas & occasiones peccandi amovere.

Porrò cùm famulus vel ancilla justis de causis expellitur, sufficit si pro rata temporis stipendium ei persolvatur. Nam justa causa expellendi famulum rectè censetur impedimentum ex parte locatoris proveniens, ob quod conductor jam ejus opera uti non potest.

Resp. 2. Famuli & ancillæ debent suis dominis amorem, reverentiam, obedientiam & fidelitatem. Ex 1. Timoth. 6. *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Et Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut dominis, &c.* ex ad Tit. 2. *Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes: sed in omnibus fidem bonam ostendentes.* Itaque tenentur dominis suis eadem præstare cum proportione, quæ filii parentibus: nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et insuper tenentur ex justitia fideliter servire ac laborare, munus sibi commissum rectè obire, & res sibi creditas diligenter curare ac servare: nam ad hæc præstanda stipendio conducti sunt, & ex contractu oneroso obligantur.

Hinc mortaliter peccant, 1. Si in re magni momenti non obediant. 2 Si peccata ac defectus familiæ aliis referant. 3. Si non bene laboraverint toto tempore designato, & obsequia debita negligenter præstent: & tenentur tum ad restituendum partem stipendii pro rata laboris omissi; nam non habent jus nisi ad stipendium labori & operæ impensæ congruens: tum ad compensandum damnum & lucrum cessans, quia fuerunt injusta illorum causa, cùm sequantur ex omissione diligentiæ ac operæ ex justitia debitæ. Idem dic de aliis operariis conductis. 4. Si de bonis dominorum disponant sine eorum consensu. 5. Si grave damnum inferri permittant, cùm impedire possint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominum, sive illud inferatur ab extraneis (quod certius est; & *ita ferè habet communis gentium sensus*, ait Lessius,) sive à confamulis, etiam in rebus, quarum cura sibi specialiter commissa non est; tenenturque illud resarcire in defectum aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex justitia non per-

permittere ut damnum hero à quoquam inferatur : nemo enim famulum vel ancillam accipit, nisi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum, si possit. Præterea domestici aliter & magis tenentur impedire damnum heri sui, quàm extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domestici verò, quibus specialiter domus vel alia res commissa est, tenentur insuper magna cura eam custodire, & diligenter invigilare ne quid damni in ea patiatur dominus.

VI. Si ante tempus condictum discedant sine justa causa. Nam ex contractu, ideóque ex justitia tenentur toto illo tempore servire, & sic tenentur resarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut si majore pretio alium conduxit, &c. Omnis enim injustitia damnosa parit obligationem restituendi.

Quæst. VI. *Quænam sunt obligationes magistrorum, & discipulorum?*

Resp. Inter magistros, pædagogos & discipulos est quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes & liberos. Nam Magistri & pædagogi vices parentum erga discipulos gerunt in iis, quæ ad studia & bonos mores spectant.

Sed speciatim magistri & pædagogi graviter peccant. 1. Si cùm non sint idonei, nec sufficienter docti ad hoc munus rectè ac utiliter obeundum, illud suscipiant, aut non dimittant, aut se ad illud idoneos non præstant. 2. Si discipulorum progressum in litteris non sedulò promoveant. 3. Si non satis studeant ipsi, ut rectè officio fungantur. 4. Si ex proposito falsa ut vera doceant, vel superstitiosa aut saluti noxia. 5. Si negligant eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant cùm possunt. 6. Si ipsis malum exemplum præbeant. 7. Si improbos, & alios perniciosos ad scholam admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8. Si doctoratus, vel licentiatus gradum indignis conferant; nam (ut docent S. Antoninus, Navarr. Sylvest. Sanchez, & alii) est mortalis culpa, præsertim in Theologia, Jure canonico & civili, & Medicina, imò etiam videtur in Philosophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & Rempublicam vel Ecclesiam publico testimonio decipiunt in re gravi: unde fit ut indignis conferantur officia sæcularia, vel beneficia Ecclesiastica cum damno multorum.

Porrò Concil. Later. V. sess. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magistri discipulos, rebus fidei, & præceptis Dei ac Ecclesiæ instruant.

Discipuli peccant. 1. Si magistris & pædagogis non exhibeant honorem ac reverentiam. 2. Si non obediant in rebus ad studia & bonos mores pertinentibus. 3. Si malorum consortium sibi vetitum non vitent. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.* Prov. 14. 4. Si libros prohibitos legant. 5. Si à schola absint sine justa causa. 6. Si tempore studiis destinato lusui vacent vel otio. Et quidem mortaliter peccant, si studia notabiliter negligant, tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus ac præceptoribus debitam: tum quia se reddunt ineptos ad munus suo statui conveniens in posterum ritè obeundum: tum quia vita otiosa est fons & origo multorum peccatorum, præsertim adolescentibus. Quare non sunt absolvendi, nisi negligentiam suam emendare curaverint.

§. V.

De obligationibus personarum, Judicum vel Forensium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & Justitia.

NOta. Qui officium aliquod ad aliorum commodum spectans suscipit, tenetur ex justitia. 1. Ad curandum, ut sua negligentia nemini damnum sequatur. 2. Ad procuranda commoda ejus, cui per officium servit, saltem quantum commodè potest; & ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus spectant, & necessaria sunt ad finem, ad quem institutum est. Nam hæc tacitè promittit, & ad ea se obligat, hoc ipso quòd tale munus assumit; & ideò stipendium ei datur. Hinc si munus suum negligat, tenetur damna inde secuta resarcire, & stipendium acceptum restituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

Quæst. I. *AD quid tenetur Judex, ut rectè judicet?*

Resp. 1. Judex (idem dic de Advocato, Medico, &c.) tenetur ex justitia habere scientiam sufficientem ad munus suum rectè obeundum. Nam tenetur ex justitia rectè judicare: *Diligite justitiam, qui judicatis terram,* Sap. 1. *Justifica pusillum & magnum similiter.* Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea, quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis est scientia legum, consuetudinum, &c. Debet etiam habere constantiam ac virtutem ad hoc munus necessariam: alioqui se exponit periculo injustè judicandi. *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates; ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* Eccli. 7.

Hinc 1. petens aut suscipiens officium Judicis sine sufficienti scientia & idoneitate, peccat mortaliter: nam voluntariè exponit se periculo malè judicandi cum damno aliorum. 2. Judex debita scientia carens absolvi non debet, nisi se officio abdicet, vel nisi brevi tempore scientiam sufficientem acquirere possit & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, suscipere vel retinere, præsertim cum damno vel periculo proximi. 3. Si judex ex imperitia malè judicet, quamvis putet se rectè judicare, tenetur compensare totum damnum inde litigantibus obveniens, sive in substantia litis, sive in supervacaneis impensis. Nam est causa injusta talis damni, quod est ei voluntarium saltem indirectè, nempe in ignorantia culpabili, ex cap. ult. *de injur.* ibi: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet: nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.*

Resp. 2. *Ex communi sententia,* ut judex rectè judicet, præter scientiam debet. 1. Habere jurisdictionem & authoritatem in personas judicandas, & in causam: alioqui injuriam facit tum partibus, causæ illarum se ingerendo; tum legitimo judici, ejus potestatem & officium usurpando: quæ usurpatio judicii ex communi æstimatione hominum est injuria gravis ex genere suo, cùm per illam violetur & jus privatorum & authoritas publica. Imò ejus sententia est irrita, cùm careat potestate ad judicandum necessaria, cap. 4. *de judic.* & cap. 4. *de pœnit.*

Porrò quatuor modis potest quis habere potestatem judicandi aliquem. 1. Ratione potestatis ordinariæ, vel delegatæ. Ex consensu partium; ut cùm partes ex compromisso se alicui subjiciunt, ut judici, vel ut arbitro. 3. Ratione

tione delicti in suo territorio patrati. 4. Ratione rei, de qua contra possessorem causa movetur, ex cap. ult. *de foro compet.*

II. Tenetur judex habere certitudinem saltem moralem in cognitione causæ, alioqui imprudenter judicaret; & teneretur ad restitutionem, si ex negligentia cognoscendi malè judicaret, ex cap. ultim. *de injur.* cit.

III. Tenetur judicare secundùm leges, tum quoad modum procedendi, ordinem & formam judicii, tum quoad sententiam ferendam & exequendam, ex cap. 1. *de constit.* & ex S. Ambros. in Psal. 118. serm. 20. *Bonus judex nihil ex arbitrio suo facit, sed juxta leges & jura pronuntiat, scitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: sicut audit, ita judicat: & sicut se habet negotii natura, decernit. Obsequitur legibus, non adversatur: examinat causæ merita, non mutat.* Et ex institut. *de officio judic.* ibi: *Ne aliter judicet quàm quod legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est.* Nam ad hoc constitutus est à Republica vel principe. Quare non potest quemquam condemnare inauditum & sine testibus. *Clement. 2. de sent. & re judic.* nec uti potest scientia injustè & contra juris ordinem parta, alioquin injuriam continuaret & augeret. Item nec potest secundùm omnes, condemnare eum, quem privata scientia scit esse nocentem, si juridicè non sit probabatus reus. Quia non habet potestatem judicandi nisi ut persona publica: ergo non potest judicare, nisi secundùm scientiam publicam, quæ habetur per testes, legitimaque instrumenta & acta.

IV. *In summa æquitatem ante oculos habere debet judex*, L. 4. §. de eo quod certo loco. *In omnibus quidem, maximè tamen in jure, æquitas spectanda*, L. 90. §. de Reg. jur. *Decerne quod justum est, & judica inopem pauperem*, Prov. 31. Ut autem justitiam in omnibus constanter servet, memoria semper teneat illud Sap. 6. *Discite judices finium terræ .... quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra & cogitationes scrutabitur: quoniam cùm essetis ministri regni illius, non rectè judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet: exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.*

V. Quando jus non est clarum, tenetur ferre sententiam secundùm opinionem certò probabiliorem in quæstione tum juris, tum facti. Nam officium judicis est judicare secundùm merita causæ, & sententiam, quæ, inspectis allegationibus & probationibus, æquitati & juri conformior est: alioqui esset locus acceptioni personarum, contra Scripturam multis locis, ut Deut. 1. *Quod justum est judicate: sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.* Et contra Regul. 12. jur. in 6. *In Judiciis non est acceptio personarum habenda.* Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Probabiliter judico judicem posse judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Quare judex non potest ferre sententiam secundùm judicium aliorum, si post diligentem & sinceram veritatis inquisitionem certus sit de majore probabilitate, suæ opinionis: nam tunc certus est de obligatione secundùm illam judicandi: *Nec in judicio plurimo-*

rimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies. Exod. 23.

Quòd si opiniones sint æque probabiles, & nullus ex litigantibus rem possideat, debet rem inter partes ex æquo dividere vel ejus pretium, si dividi nequeat. Nam judex non est dominus rei, sed tenetur suum cuique jus tribuere secundùm merita causæ: ergo uterque cùm æquale jus habeat, debet res æqualiter ei distribui; aliàs esset acceptio personarum. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.*

Idem dic de quæstione facti. Judex enim tenetur causam adjudicare parti pro se habenti testimonia, vel instrumenta, aliave argumenta probabiliora, cùm jus probabilius reddant, L. 21. §. *de testib.* Quòd si hæ probationes facti sint æquales, æquale jus fundant: ideò æqualiter res est inter eos dividenda, si nemo eam possideat alioqui possessori adjudicanda, cùm in dubio & pari causa melior sit conditio possidentis, ex *Reg. 65. jur. in 6.* In causis verò criminalibus si utrimque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, eum absolvendo, ex *Reg. 11. jur. in 6.* Alioqui se exponeret periculo damnandi innocentem.

VI. Tenetur lites celeriter expedire cap. 2. de sentent. & re judic. ibi: *Jurgantium controversias celeri sententia terminare, & æquitati convenit & rigori.* Nam partes habent jus, ut non sine justa causa differatur judicium. Quare tenetur partis læsæ damna & impensas, quæ ex iniqua dilatione sequuntur, compensare.

VII. Debet habere rectam intentionem, scilicet justitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, aliove pravo fine: nam actio licet ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige judicem, qui in cognoscenda, vel decidenda causa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra justitiam, & teneri ad resarcienda parti læsæ omnia damna, cùm fuerit eorum causa injûsta.

Quæst. II. *An Judex potest capite condemnare eum, quem certò novit innocentem, si per testes legitimè probetur reus?*

Resp. 1. In tali casu, ex communi sententia, judex tenetur omnes vias inire, quibus possit eum liberare, ut impediendo accusationem, extrahendo judicium, remittendo causam ad Superiorem, & apud eum assumendo officium testis, &c. Quòd si his mediis non possit eum liberare, secundùm multos non ei licet talem morte damnare, sed debet jurare se certò cognoscere ejus innocentiam, & potiùs officium dimittere, & quælibet pati. Quia directè innocentem occideret, & quidem ut causa principalis mandando ut occidatur, quod est intrinsecè malum, & contra illud Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium.* Enim verò intrinsecè malum est adimere alicui vitam sine authoritate: sed judex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cum hæc solius Dei dominio subjecta sit: nec Respublica ipsa potest verum innocentem directè occidere, sicut potest directè bonis temporalibus spoliare, ob justam causam ob bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona subditorum non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur judex judicare secundùm allegata testimonia; & judicat ut persona publica, quæ sequi debet scientiam publicam, si nempe judicet. At in casu proposito non potest

test judicare, condemnando, quia innocentem occidere per se malum est; neque absolvendo, quia juridicè probatur reus.

Idem dic de mutilatione: quia Respubl. non potest hanc pœnam innocenti inferri, non enim habet dominium vitæ & corporis suorum subditorum. Quare nec minister justitiæ potest executioni mandare sententiam mortis vel mutilationis, quam certò scit esse iniquam: sicut enim per se malum est jubere occidi innocentem, ita & hæc jussa exequi.

Resp. 2. In causis civilibus, & in iis in quibus agitur solùm de pœnis pecuniariis, ex communi sententia, judex potest judicare secundùm allegata & probata. Quia Resp. habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus potest de illis disponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu; ne cum populi scandalo forma seu ordo judiciorum publicorum evertatur ac impediatur; cujus quidem observatio necessaria est ad pacem & quietem Reip. Nam iniqui judices possent impunè contra allegata & probata, prætextu scientiæ privatæ, jus recusare iis quibus vellent. Deinde nemo civium meritò potest ægrè ferre aut queri sibi injuriam esse factam à judice per talem sententiam; cùm videat se ab illo juvari non posse, neque par esse ut judex potiùs officium deserat, quàm sententiam ferat. Denique innocens potest hæc bona postea recuperare. Tenetur tamen judex in hoc casu priùs omni industria curare, ut falsitas detegatur, vel ut processus impediatur, imò remittere causam ad Superiorem, si fieri possit sine detrimento boni communis.

Quæst. III. *An peccat & tenetur ad restitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injustè extorta?*

Resp. Affirm. *Ita Covarruv. Sot. Gomez, Lessius, Delugo, & alii.* Quia injuriam quam fecit, notitiam injustè extorquendo, continuat hac utendo, & dat injustè causam damni, quod ex illa sequitur. Præterea confessio injustè extorta est injusta, & sic nullum dat jus; nec ex ea procedi potest, cùm injustum sit medio injusto uti.

Confessio autem criminis injustè extorquetur. 1. Si Judex reum interroget, nulla præcedente infamia, vel semiprobatione, aut sine indiciis competentibus. 2. Si tormentis vel eorum metu elicuit confessionem sine indiciis sufficientibus ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia cum fuerit irrita, nulla est ratificatio ex ea orta. 3. Si persona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium ac dignitatem. 4. Si dolo, v. gr. promissione impunitatis inductus est reus ad confitendum, nam tunc ei facta est injuria.

Quæst. IV. *An licet Judici munera à partibus accipere?*

Resp. 1. Non licet Judici quidquam accipere pro ferenda sententia sive justa, sive injusta. Non pro justa: quia ex justitia eam debet, & sic venderet quod suum non est, sed quod alteri debitum est; & acciperet contra jus quod alter habet ut jus suum obtineat sine suo sumptu. Ideóque sic accepta restituere tenetur, cùm nullum habet titulum retinendi, non enim hæc liberaliter & omninò voluntariè donantur, sed ad vexationem injustam redimendam. Neque pro injusta, ut patet; nam (ut ait S. August. epistol. 54.) *Cum judicia & testimonia, quæ nec justa & vera vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur, multò sceleratiùs utique pecunia sumitur, quia scelera-*

tè

tè etiam quamvis à volentibus datur. Et ſic accepta reſtituere tenetur, quia accipiendo injuſtè agit contra officium; & Clerus Gallican. ann. 1700. oppoſitum damnavit. Spectato autem ſolo jure naturali, & ante omnem ſententiam reſtitutio fieri debet ei qui dedit, juxta illud ſancti Auguſt. epiſt. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi malè adeſſem, dediſti.*

Reſp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & ſpontè ac ſine ullo onere oblata à partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano, laicis, Lib. 18. §. *de offic. Præſid.* & Lib. 6. §. *de offic. Proconſ.* & *Authent. Ut judices ſine quoquo ſuffragio.* Eccleſiaſticis verò, cap. 10. *de vit. & honeſt.* & cap. 11. *de reſcript. in 6.* Immo, (ut docet Delugo,) etiam jure naturali, ſi munus ſit magni momenti, tum ob ſcandalum, tum ob periculum morale pervertendi juſtitiam, quod quisque vitare tenetur: nam moraliter loquendo fieri non poteſt, ut ob donum illud non propendeat in favorem donantis; idque judicare debet à communiter contingentibus. Hinc illud Deuter. 16. *Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excœcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum. Juſtè quod juſtum eſt, perſequeris.* Et Eccli. 20. *Dona excœcant oculos judicum.* Adde quòd dans, ſæpè non det omnino ſponte ac liberaliter, ſed quia timet ne judex alioqui priùs faveat parti adverſæ, aut moras trahat, ſicque dat pro actu ex juſtitia debito. Cùm autem diſſentiant Doctores circa obligationem reſtituendi ante omnem ſententiam munera ſponte ac liberaliter, nec ad vexationem injuſtam redimendam donata; confeſſor debet ſemper judicem obligare ad talem reſtitutionem: tum quia fortè ad eam jam tenetur, ex conſcientia; tum quia tali pœna dignus eſt, & per eam avocandus eſt à relapſu.

Nota. Sunt qui excipiunt leviora munuſcula, in quibus corruptionis periculum abeſt, quæ ex urbanitate offeruntur, nec niſi quaſi inurbanè recuſarentur. Quia ceſſat ratio prohibitionis; & L. 18. §. *de offic. præſid.* & cap. 11. *de reſcript. in 6.* Judex delegatus poteſt recipere *eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus.* Sed multi docent judices ſæculares nihil omnino poſſe à partibus recipere, eo quòd leges digeſt. correctæ ſint per jus authenticorum, quo prohibetur judicibus univerſaliter munera accipere. Auth. *Ut Judices ſine quoquo ſuffragio.*

Quæſt. V. *Quid Judici ſervandum circa Inquiſitionem.*

Nota. Triplex eſt Inquiſitio. Prima Generalis, quando in genere quæritur an leges ſerventur. Secunda Specialis, cùm de certa perſona & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, cùm inquiritur generatim de perſona, & ſpecialiter de crimine, vel è contra.

Reſp. 1. Judex & Magiſtratus nulla data occaſione ex ſuo officio poteſt ac debet facere inquiſitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur proſpicere bono communi, occaſiones criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliunde nemini fit injuria.

Reſp. 2. Quando crimen eſt publicum, ſed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit: nam id exigit bonum publicum: alioqui ſceleſti homines ſpe impunitatis invaleſcerent, & crimina multiplicarentur.

Reſp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem, niſi præceſſerit infamia, vel ſemiprobatio, vel aliquid quod juſtam det cauſam, ex cap.

cap. 21. & 23. *de Accusat.* & est communis sententia. Nam per illam inquisitionem quis suspectus & infamis redderetur.

Quæst. VI. *Quænam requiruntur ad subjiciendum torturæ reum?*

Resp. 1. Ex communi sententia, illæ torturæ sunt injustæ, quas sustinere est reo moraliter loquendo impossibile, spectatis viribus & complexione. Unde non potest Judex ex confessione sic extorta procedere. Peccat etiam graviter, si non priùs alios omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quàm torturæ sujiciat; cùm hoc sit postremum medium in defectum aliorum, damnosum & valde periculosum.

Resp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes vel indicia de commisso gravi crimine, digno pœna mortis tali medio & cruciatui congruentia; ita ut sola confessio rei ad plenam probationem deesse videatur. Nam tortura instituta est ad subsidium probationis, cùm argumenta & indicia sunt valdè magna, necdum tamen sufficientia, ut sic plena probatio eliciatur.

Porrò prohibentur torqueri, nisi in criminibus exceptis, viri illustres, vel in magna dignitate constituti, Doctores, milites, senes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ à partu.

Resp. 3. Semel tortus, si nihil est confessus, non potest iterum torqueri, nisi nova crimini indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si verò crimen in tortura fassus, extra eam revocet coram judice, repetitur tortura: quia per talem revocationem indicia non sunt elisa, & alioqui tortura semper esset inutilis. Si verò, tertiò tortus ac confessus, tertiò retractet, absolvendus est: quia præsumendum est vi tormentorum coactam fuisse confessionem falsam. Excipiunt aliqui, nisi indicia sint gravissima, quæ violentam præsumptionem pariant, crimen malitiosè à reo negari.

Quæst. VII. *An sententia Judicis obligat in conscientia?*

Resp. 1. Sententia justa semper per se obligat in conscientia. *Est communis sententia.*

Quia est præceptum legitimum Superioris, & usus potestatis legitimæ, cui qui resistunt, Dei ordinationi resistunt, & sic ipsi sibi damnationem acquirunt.

Resp. 2. Secundùm communem, sententia certò injusta per se non obligat. 1. Si constet niti falsa præsumptione, ut falsis probationibus, quamvis lata sit secundùm allegata & probata. Quia nulla est, cùm nitatur falso fundamento, ideóque nullo: neque enim judex habet potestatem disponendi de juribus & bonis aliorum, sed solùm reddendi unicuique jus suum, & declarandi quid cuique debitum sit. Nec bonum exigit, ut privati amittant reipsa jus suum per sententiam injustam. Præterea cùm sententia sit actus justitiæ, cujus est suum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat si veritati justitia non conformetur. 2. Si sit injusta ex omissione debiti ordinis juris quoad essentialia, & formæ judicialis: quia judex non habet potestatem ferendi sententiam, nisi servato juris ordine. *Injustum judicium non est judicium,* ait S. Thomas, 2. 2. q. 70. art. 4. ad 2. Hinc qui per iniquam sententiam, quam sciebat esse injustam, accepit bona alterius, tenetur semper ea restituere, nec unquam præscribere potest. Quia sunt aliena, & possessor malæ fidei nunquam præscribit: imò tenetur impensas & damna compensare. Qui verò bona fide aliquid accepit per sententiam inju-

injustam, quam putabat justam, si ante tempus præscriptioni requisitum, cognoscat fuisse injustam, restituere tenetur accepta, non tamen impensas nec fructus bona fide consumptos, saltem si iis non sit factus ditior. Quòd si ea possedit bona fide toto tempore ad præscribendum sufficienti, non tenetur restituere, quia legitimè præscripsit.

Sententia tamen injusta servanda est, quantùm requiritur ad vitandum scandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim se defendere contra judicem, & ejus ministros, cùm servatus est juris ordo: quia judex habet jus exequendi sententiam, quam servato juris ordine tulit. Imò nec id licet in praxi, si non servatus sit, quando inde perturbatio vel scandalum secuturum est, ut plerumque fit.

Quæst. VIII. *Ad quid tenetur Judex circa pœnæ impositionem?*

Resp. Ex communi sententia, si lex pœnam imponit, tenetur judex facta sufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impositæ executionem procurare: si verò lex minetur tantùm pœnam, tenetur judex eam imponere, & executioni incumbere. Nam Judex est Minister & Executor Justitiæ à principe vel Rep. constitutus, ad curandum ut serventur leges, & puniantur crimina; unde ex officio ei incumbit custodia & executio legum, & punitio criminum. Quare non potest remittere pœnam lege statutam, nisi in casibus jure expressis aut consuetudine receptis; nam inferior non potest dispensare in lege Superioris. Præterea est contra bonum commune, quòd delicta maneant impunita, aut non satis punita; nam est moralis occasio ut multiplicentur. Imò ipsi supremo principi non licet condonare crimina nisi aliquando ex justa causa, alioqui occasionem præberet patrandi crimina, & iis cooperaretur, cùm maxima peccandi illecebra sit impunitas, sicque magnam Reip. damnum inferret. Judex verò ne quidem potest minuere pœnam, etiamsi actor consentiat, nisi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut justa aliqua ratio id postulet, vel id ad bonum commune pertinere, dictet epichia. Item non ei licet, saltem ordinariè, augere pœnam lege statutam, alioqui injuriam inferret reo, à quo majorem pœnam exigeret, quam ex lege deberet: nam lex pœnam statuens, eo ipso judicis potestatem restrinxit, ne graviorem imponeret. Aliquando tamen potest augere pœnam propter extraordinarias circumstantias, quæ crimen multùm aggravent, ut si crudelissimo genere mortis patratum fuisset homicidium, &c. Quia lex statuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, seu ordinario modo patratis, nec excludit judicis providentiam, quantum ad bonum commune, & aliorum exemplum necessaria est.

§. II.

De Accusatore.

N*Ota.* Accusator, & denuntiator inter se differunt. Nam accusare est deferre crimen judici ad vindictam ob bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntiare verò est deferre crimen præcipuè ad emendationem rei, vel ob bonum commune, sine obligatione illud probandi.

Quæst. I. *An & quis tenetur accusare vel denuntiare?*

Resp. Ex communi sententia, qui ad hoc deputati sunt, vel stipendium accipiunt à Republ. ut fiscalis, & custodes

ſtodes ac vigiles tenentur ex juſtitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omiſſione delationis ſecuta. Item cuſtodes agrorum, nemorum, &c. ſaltem quantum neceſſe eſt ad vitandum damnum domini, vel illatum reſarciendum: nam ad id tenentur ex officio; & contractus, ſeu quaſi contractus intercedit inter eos & Rempublicam ſeu communitatem, ut ad id teneantur. Alii verò privati accuſare ſeu potius denuntiare tenentur, etiam citra Superioris præceptum, quando crimen eſt noxium Reipublicæ & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæreſis, proditio, falſæ monetæ fabricatio, crimen læſæ majeſtatis, veneficium, publicum latrocinium, &c. Nam quiſque tenetur, etiam cum proprio damno, malum communitatis avertere quantùm poteſt: pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento proſpicere incolumitati totius. Item cùm id neceſſarium eſt ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum ſine noſtro gravi incommodo poſſumus, quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet voluntariè nocenti. *Libera eum qui injuriam patitur de manu ſuperbi.* Eccli. 4. Nec tunc præmitti debet ſecreta monitio, niſi certò conſtet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti eligi debet id quod tutius eſt bono publico vel innocenti: facile enim poſſet talis privatim monitus ſimulare pœnitentiam, & occultè exequi quod ſtatuerat; & quiſque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui ſibi illud imputare debet, cùm aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accuſare: quia *ad hoc nullus tenetur quod non poteſt debito modo perficere*, ait S. Thom. qu. 68. art. 1. Sed tunc debet admonere eos, qui malum impendens avertere poſſunt; & ſi hæc monitio ſufficiat ad impediendum damnum, non nominata perſona, à qua illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet ſine neceſſitate lædere in fama aut aliis bonis, præſertim privata authoritate.

Sed ſi delictum ſit occultum, & probari poſſit, ſed ex eo non impendeat damnum, & ſperetur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam ſatisfactionem inducendus; an privato licet eum accuſare, non præmiſſa monitione ſecreta?

Reſp. Juxta multos non licet: quia tunc ſine juſta cauſa infamaretur proximus, & hoc ſaltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. diſt. 19. art. 3. qu. 1. ad 4.. poſtquam horum ſententiam retulit, addit: *Vel dicendum ſecundùm alios quod in accuſatione non agitur ad emendationem peccantis, ſed ad bonum commune, ſcilicet juſtitiam conſervandam per punitionem delinquentis. Et ideò accuſatio in judicio bona conſcientia poteſt fieri, etiamſi monitio non præcedat. Nec eſt contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.*

Quæſt. II. *An accuſator aliquando tenetur deſiſtere ab accuſatione?*

Reſp. Tenetur, quando deprehendit accuſatum eſſe innocentem; vel cùm crimen incipit eſſe dubium, & tale remanet poſt diligentem veritatis inquiſitionem, vel cùm videt ſe probare non poſſe: tunc enim injuriam inferret, ſi pergeret in accuſatione; nam quiſque jus habet ne accuſetur crimine falſo, aut dubio, aut etiam vero, quod probari nequit, nam fruſtra accuſaretur, & ſic ſine cauſa ei inferretur infamia.

§. III.

De Testibus.

SUppono ad legitimam & plenam in judicio probationem regulariter requiri & sufficere duos testes, ut constat ex omnium sententia & praxi, & ex Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*

Dico, *regulariter;* nam aliquando unus sufficit, ut ad impediendum matrimonium cap. 27. *de sponsalib.* Item ad leviores pœnas: unde ex testimonio publici custodis mulctari solent furantes ligna in sylva communi, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi solent ex unius testimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune. *Ita Delugo.* Aliquando verò duo testes non sufficiunt, ut in testamentis, &c. Testes autem debent sensu externo percepisse id; de quo testantur, & de eodem facto cum iisdem circumstantiis deponere, & esse omni exceptione majores, hoc est, contra quos nihil jure opponi possit, cur non sint ad testificandum admittendi.

Sunt autem aliqui, qui jure rejiciuntur, nimirum. 1. Servus. 2. Mulier jure canonico in criminalibus, sed in jure civili in omni causa admittitur. 3. Minor 20. annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4. Inimicus. 5. Consanguinei, & domestici actoris, exceptis quibusdam casibus apud Lessium. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Persona vilis & inops, de qua suspicio est facilè posse corrumpi, secùs si honesta sit. 10. Delirus & semifatuus. Ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo sunt ad testificandum inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis, ut hæresi, crimine læsæ majestatis, falsæ monetæ, maleficio, furto famoso, &c. item quando delictum est commissum eo tempore & in eo loco, ubi copia testium haberi nequit, ut in campo, sylva, cubiculo, nocturno tempore.

Quæst. I. *An & quando quis tenetur testificari?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est obligatio sub mortali. 1. Cùm hoc necessarium est ad avertendum grave malum impendens spirituale vel temporale publicum vel privatum innocentis, quamvis id non requiratur à judice. Nam tunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injusto damno liberandum, & ad damnum injustum proximi impediendum. Ita S.Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. addens: *Si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in* Psalm. 81. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate;* & Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem... Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cùm à Superiore competitur secundùm ordinem juris. Quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur; vel si immineat periculum accusatori, non est curandum; quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet, eo nolente.* Si tamen accusator ex obligatione accusarit, v. gr. quia crimen Reipublicæ vel religioni directè perniciosum erat, quale est hæresis, conspiratio contra principem: tunc debet ejus damnum vera testificatione averti.

2. Posito præcepto Superioris, vel judicis, exceptis casibus mox dicendis. Nam omne præceptum justum obligat

obligat in conſcientia, & bonum commune id exigit; alioquin enim crimina ſæpiùs impunita manerent, & juſtitia non poſſet adminiſtrari, cum gravi Reipublicæ detrimento.

Porrò ſecundùm multos teſtis legitimè interrogatur, ideoque tenetur teſtificari, quoties præceſſit vel accuſatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur (licèt à fortiori ſufficiat) infamia delinquentis, aut ſemiprobatio, aut indicia, ſicut requiritur ut reus ipſe legitimè interrogetur. Quia bonum commune poſtulat, ut judex habeat tunc jus interrogandi: nam alioquin nunquam poſſet puniri crimen certum, cujus author eſt occultus; & ſic plurima crimina forent impunita, quod eſt contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur teſtari contra ſeipſum, quàm contra alium extraneum; poteſtque facilè haberi ſemiprobatio absque confeſſione rei, quæ vix ac ne vix quidem habetur absque teſtimonio teſtis.

Reſp. 2. Etiam poſito præcepto & monitorio, non tenentur ex communi ſententia teſtari nec deferre. 1. Qui rem norunt ex confeſſione ſacramentali. 2. Qui rem accepit ſub ſecreto naturali, conſilii, vel auxilii petendi cauſa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obſtetrix, Chirurgus, &c. Nam tunc eſt obligatio naturalis ſervandi ſecreti: alioqui peccatores à conſilio petendo averterentur; unde deſperatio & multa mala ſequi poſſent; nec tunc eſt intentio judicis ut reveles, cùm bonum publicum & conſervatio ſocietatis civilis exigat ſecretum ſervari. Excipe niſi teſtificatio neceſſaria ſit ad avertendum imminens grave damnum communitatis, vel privati innocentis; tunc enim teneris aperire ſecretum etiam juratum, quod tunc non obligat, cùm ſit de re illicita. Nam quisque tenetur, ſaltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus eſt. *Ita comm. cum S. Thom.* Alii autem qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & poſtea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamſi non agatur de damno aliorum avertendo; nam qui ſecluſo juramento vel promiſſione tenentur revelare, adhuc tenentur non obſtante juramento, quod tunc non obligat, cùm ſit de re illicita & contra jus Superioris. 3. Qui rem accepit à viris non fide dignis, quia hæc teſtificatio nullam in judicio faceret fidem. 4. Si ſcias alterum non peccaſſe mortaliter: nam mens judicis eſt inquirere de delicto graviter culpabili. 5. Si ex tua teſtificatione tibi vel tuis immineat grave damnum, niſi bonum publicum eam exigat, vel niſi privatum damnum alienum impediendum tuo longè prævaleat, ita ut ſecundùm regulas prudentiæ & charitatis tenearis illud ſubire. Nam leges humanæ ordinariè non obligant cum gravi nocumento ſeu damno. 6. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, ſorores, conſanguinei vel affines delinquentis usque ad ſecundum gradum juxta aliquos, & juxta plures usque ad quartum, ex cap. *Si teſtes. 4. qu. 3.* referente legem Jul. 4. §. *de teſtib.* tum quia bonum commune requirit, ut conſervetur pax, & vitentur odia ac diſſenſiones in familiis: tum quia ordinariè id fieri nequit ſine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe ſemper crimina læſæ majeſtatis, hæreſis, veneficii, aliave, quæ communitati grave damnum afferrent, niſi revelarentur.

An autem famuli ac domeſtici eximantur à teſtimonio ferendo contra dominum, controvertitur. Sed in hoc

ſtandum eſt praxi fori contentioſi, in quo ſi illorum exceptio non admittatur, teſtari tenentur.

7. Quando per mandatum intenditur ſolùm emendatio rei, vel ſatisfactio partis læſæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmiſſam monitionem, niſi conſtet non profuturam. Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget; & cùm ſit juris naturalis ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quòd ſi reus monitus reſipuit, & ſatisfecit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus ſine juſta cauſa; nec Superior cenſetur velle tunc revelationem, cùm jam ejus intentioni ſatisfactum ſit. Si verò Judex intendat punitionem, ſecundùm multos tenetur ſubditus reum patefacere etiam poſt ejus emendationem, quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina ſæpe manerent impunita, & ſic in perniciem Reipublicæ multiplicarentur.

8. Monitorium non obligat ad revelationem ipſum authorem criminis, nec cooperatores; poſſunt tamen per cenſuras compelli ad ſatisfaciendum parti læſæ.

9. Si crimen per illatam injuriam, v. gr. literas aperiendo, cognoviſti: quia hæc injuria, conventioni de ſecreto ſervando æquivalet, nullum jus ex injuria oritur tibi.

Nota. Qui intra tempus in monitorio præſcriptum non revelavit, cùm debuiſſet; peccavit mortaliter, & excommunicationem latam contrahit, teneturque quàm primum commodè poterit, revelare, ſi hoc adhuc prodeſſe poteſt. *Eſt communis ſententia.* Quia non ceſſat obligatio ceſſante termino, quando terminus nón ad finiendam obligationem, ſed ad eam ſollicitandam apponitur, quod hìc fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & poteſt obedire præcepto: ergo tenetur.

Quæſt. II. *Quandonam teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. In his caſibus. 1. Si affirmet ut verum id quod non certo novit. 2. Si dum teſtari tenetur, occultet ſe, ne interrogetur. 3. Si Judici legitimè interroganti non obediat. 4. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. falſ.* 5. Si pro dicenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impenſis, vel lucro ceſſante. 6. Si falſum teſtetur, quod eſt grave ſcelus, ex Proverb. 6. *Sex ſunt quæ odit Dominus . . . teſtem fallacem*, & cap. 21. *Teſtis mendax peribit.* Præter perjurium peccat contra juſtitiam, & tenetur reſarcire omnia damna inde ſecuta: imò & revocare teſtimonium cum pari ſuo damno, & periculo etiam vitæ, ſi accuſatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam eſt cauſa efficax periculi & damni alterius; & in damno æquali melior eſt conditio innocentis, ejusque potiùs habenda ratio. Hinc etiam qui alium induxit ad falſum teſtimonium, tenetur ex juſtitia eum monere, ut illud revocet: quod ſi noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire Judici, etiam cum periculo vitæ, ſi innocens illud ſubeat, & ſpes ſit retractationem profuturam; quia eſt cauſa injuſta talis periculi & damni.

Porrò teſtis, qui bona fide teſtificatus eſt falſum, tenetur ex juſtitia ſuum teſtimonium retractare, ſi ex eo ſequatur damnum alteri. *Ita Molina, Leſſius, Delugo & alii.* Quia quisque tenetur ad procurandum, ne ex ſua actione ſequatur aliis damnum injuſtum.

Peccant ſimiliter contra juſtitiam, & tenentur de damno, qui falſa inſtrumen-

ſtrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam ſcripturam, vel ſyngrapham, aut apocham adulterat, peccat mortaliter, etiamſi iſta fiant ad manifeſtam injuriam propulſandam, & ſuum jus certum recipiendum; quia iſta faciens decipit Remp. in re gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum eſt. Hoc tamen caſu non tenetur ad reſtitutionem, cùm habeat jus certum ad rem hac via acceptam. Idem dic de eo, qui ſcripturam publicam amiſit, ſi pro ſua indemnitate aliam ſimilem efficiat: nam ejusmodi ſcripturarum falſificatio eſt valde perniciosa Reipublicæ, cujus maximè intereſt, ne falſificentur ſcripturæ, vel ſigilla publica; alioqui magna ex parte periret fides actuum publicorum, ſi hoc licitum eſſet. Quare lex id vetans, cùm juſta ſit & in materia gravi, graviter obligat.

Quæſt. III. *An tenetur ad reſtitutionem, qui à judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritatem reticet?*

Reſp. Communior ſententia aſſerit. Quia Reſp. imponit onus ac officium ferendi teſtimonium poſt citationem; & ſic qui aliquid ſcit, tenetur ex officio ſibi impoſito tanquam publica quædam perſona veritatem teſtari: ſicut qui à Rep. invitus conſtitueretur judex, teneretur ex juſtitia judicare. Præterea lex ac juſtum præceptum Judicis tribuit actori ac reo jus ad teſtimonium alterius, ſicut ſententia juſta tribuit jus ad bona alterius. Alioquin quilibet ſæpe fruſtra jus haberet implorandi authoritatem judicis. Quare ſi teſtis veritatem taceat, injuriam facit, & ſic tenetur reſarcire damnum inde parti læſæ ſecutum.

Item qui ſubtrahit, ſupprimit, lacerat, vel tradere renuit inſtrumenta alteri profutura ad ſuum jus obtinendum, tenetur damnum reſtituere, cap. *Si quis* 12. quæſt. 2. etiamſi ſit in favorem adverſarii, ex cap. 4. *de teſt. cogend.* ubi Alexander III. ait: *Quòd nemo debet adverſario inſtrumenta ſubtrahere: & quòd tam ille qui ſubripit inſtrumenta, quàm qui adverſario parem advocationis copiam ſubtrahit, iniquam oſtendit à ſe litem foveri, & experiri debet in ſe judicis authoritatem eluſam.*

Quòd ſi fugias vel te occultes, antequam citeris ad teſtificandum, juxta multos peccas etiam contra juſtitiam; & teneris ad reſtitutionem. Sed hoc negant alii, eo quòd jus, quod oritur parti ex tuo teſtimonio, procedat ex ſolo præcepto, & præceptum non obliget, antequam impoſitum ſit. Peccas tamen, ſaltem contra charitatem; nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injuſtum proximi, cùm poteſt impediri, ſaltem ſine gravi noſtro damno.

§. IV.

De Reo.

Quæſt. I. **A**N *Reus tenetur fateri veritatem?*

Reſp. 1. Si reus non interrogetur legitimè ſeu juridicè, non tenetur fateri ſuum crimen; ſed poteſt judicem eludere, absque tamen mendacio. Quia judex non habet jus interrogandi, nec obligandi reum, niſi cùm procedit juridicè. Ut autem interrogetur juridicè ſeu ſecundùm ordinem juris, requiritur, ut præceſſerit vel infamia, vel indicia competentia, vel ſemiplena probatio ſeu aſſertio unius teſtis omni exceptione majoris, ex cap. 21. & 24. *de accuſat.* Quamvis juxta multos ad interrogandos teſtes ab accuſatore productos

ductos sufficiat accusatio. Quare Judex debet reo aperire statum causæ, probationes, indicia, testes, ut sciat se juridicè interrogari; & ut si quid contra habeat, possit opponere.

Resp. 2. Reus à legitimo judice juridicè interrogatus, tenetur sub mortali apertè veritatem & crimen suum fateri, etiamsi morte plectendus sit, alioqui eam vitaturus. *Ita S. Thom.* 2. 2. *qu.* 69. *art.* 1. *Covarruv. Cajetan. Navarr. Sot. Toletus, Azor, Lessius, Sanchez, Layman, Turrian. estque communis sententia,* teste *Delugo,* contra alios docentes non teneri, si aliàs sit spes evadendi; secùs si absit.

Prob. Quia Judex in hoc casu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo inest obligatio eam fatendi, facitque contra jus judicis, authoritatem & justitiam publicam, si eam occultet. Nam jus in judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clarè detegendam, sunt duo correlativa, quorum unum sine alio esse nequit. Et verò si reus non teneretur veritatem fateri, non posset justè torturis adigi ad eam confitendam, cùm iniquum sit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quisque sub mortali tenetur Superiori legitimè præcipienti obedire in re gravi, at Judex est Superior, & legitimè præcipit, dum secundùm juris ordinem interrogat reum. Unde Catech. Rom. de octavo præcepto ait: *De reis autem & sontibus vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formula interrogantur.* Jam verò præceptum humanum justum, cui per se conjunctum est periculum mortis, obligat cum tali periculo, alioqui nunquam per se obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum fit ob bonum commune grave & necessarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridicè interrogatus verum fateatur: alioqui sæpe judicia eluderentur cum magno Reip. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facile pullularent. Et discrimen est inter reum & testem: quòd hic sic innocens, non ille.

Neque dicas: judicem habere jus præcipiendi reo ad mortem condemnato, ne fugiat è carcere, & tamen reo licet fugere. Nam si Judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum justum ac legitimum violare per se illicitum est, ideóque ne quidem mortis vitandæ causa licitum esse potest. Sed hoc præceptum non est necessarium bono communi, sicuti est præceptum clarè confitendi veritatem, quia facilè hæc fuga aliter impediri potest.

Neque etiam obstat, quod testes à judice interrogati veritatem revelare non tenentur, si inde sibi aut suis grave detrimentum timeant. Nam tunc jus judicis in tali casu non se extendit erga testes, sicut erga reum, nisi hoc necessarium sit ad impediendum grave damnum communitatis: testes enim utpote innocentes, jus habent vitam, bona sua & consanguineorum conservandi; non autem reus ob crimen à se patratum & semiplenè jam probatum.

Denique reus non potest evadere nisi mentiendo: omne autem mendacium in judicio justo circa crimen, est mortale, cùm sit in re gravi & contra justitiam. *Ille qui mentitur in judicio se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cujus est judicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte judicis, cui debitum negat; tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat.* Unde & *in Psal.* 104. dicitur: *ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas*

sandas excusationes in peccatis, ait S. Thom. qu. 69. art. 1. ad 3. Adde quòd à reo exigatur juramentum de dicenda veritate. Quare non potest absolvi reus, nisi veritatem aperuerit saltem ante sententiam: nam quamdiu judicium durat, censetur eadem interrogatio judicis durare, ideóque eadem fatendæ veritatis obligatio, & negatione illa injusta causam injustam tuetur. *Ita communiter Doctores*, teste *Sanchez* contradicente.

Imò juxta *Cordub. Navarr. Cabassut. & alios*, etiam post sententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant; nisi necessarium sit ad avertendum grave malum publicum aut privatum, eò quòd sententia lata judicium sit finitum, & finito judicio finiatur rei obligatio ad respondendum: nam cessat finis interrogationis, qui est rei damnatio vel absolutio. Item lata sententia cessat prorsus interrogatio judicis; imò ipse jam non potest interrogare, quippe qui functus est officio suo, ex cap. 10. *de fide instrum.* & l. 55. §. *de re judic.* ibi: *Judex postquam semel dixit sententiam, judex esse desinit.* Neque hæc confessio rei necessaria est ad securitatem conscientiæ judicum: nam si judicarunt secundùm allegata & probata, securi sunt absque tali confessione: si secùs, ea nihil ipsis prodest ad solatium. Nec inde sequitur infamia judici aut aliis, cùm omnibus notum sit solitos esse reos crimina negare. Reus tamen post damnationem teneretur crimen fateri, si ejus confessionem exigeret bonum commune vel scandali amotio, vel si esset periculum, ne quis postea innocens eodem crimine accusaretur & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus, cùm possumus sine nostro gravi damno.

Porrò consentiunt Doctores reum, si absolvatur, non teneri apud judicem confiteri crimen suum, sed ei sufficit confessio sacramentalis cum debita pœnitentia, quia jam est extra judicis potestatem.

Resp. 3. Reus interrogatus tenetur etiam complices seu socios sui criminis patefacere, si contra eos stent indicia sufficientia, vel unius testimonium, aut infamia, vel si ejus crimen ex se sine sociis fieri nequeat, & bonum commune exigat ut detegantur: nam tunc legitimè interrogatur de illis. Secùs, si ista omnia desint, quia tunc non interrogatur legitimè, ex l. *ultim. Codic. de accusat.* & cap. 1. *de confessis*, nisi crimen exceptum sit, & in publicam perniciem tendens, ut hæresis, crimen læsæ majestatis, proditio, publicum latrocinium, veneficium, falsatio monetæ, vel committendum sit in privatæ personæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, saltem quos non scit esse emendatos, alioqui non absolvendus: quia hoc saltem charitas exigit. Item tenetur complices detegere, dum legitima consuetudo obtinuit, ut etiam in privatis criminibus occultis, quæ detegi Reipublicæ interest, reus de complicibus interrogetur.

Resp. 4. Reus, qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit, ob quod sit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia est directè & positivè causa moralis injustæ suæ mortis, cùm falsa sui infamatione directè movet judicem ad injustam sui occisionem, estque tam sui homicida, quàm qui alteri falso testimonio mortem infert, est illius homicida. Cùm autem homo non sit dominus suæ vitæ ac membrorum, ei nunquam licet dare injustè causam destructionis ejus. Quare non potest absolvi nisi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

Quæst. II. *Quandonam licet reo appellare?*

Resp. Licet si prudenter judicet sententiam esse iniquam, vel quia est innocens, vel quia si sit nocens, damnatus est ad pænam justo graviorem, aut non est servatus ordo juris; nam cuique licet justum præsidium contra injuriam sibi quærere, cap. 53. *de appellat.* At ei non licet, si putet contrarium: *cùm appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum*, cap. 6. *de appellation.* ex Conc. Later. Alioqui faceret injuriam cum judici, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit, tum adversario suo, cujus justitiam quantùm potest perturbat ac impedit. *Iniqua est omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit*, ait S. Bern. l. 3. *de consid.* cap. 2. unde injustè appellans tenetur omni jure ad impensas litis, & alia damna adversario inde secuta.

Quæst. III. *Quid licitum est reo circa pænam & fugam?*

Resp. Reus justè damnatus ad mortem, quam vitare fugiendo nequit, ex communi sententia tenetur ad locum destinatum proficisci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ à ministro justitiæ commodè fieri nequeunt. Quia hæ actiones sunt necessariæ saltem moraliter ad executionem pœnæ justæ, cùm sine illis non possit saltem convenientet & commodè pœna justæ executioni mandari. Unde censentur justè præcipi à judice per sententiam mortis, ut convenienter exerceatur justitia; & aliunde sunt de se indifferentes, nec ex natura sua connexæ sunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis aut mutilationis, v. g. venenum haurire, pectus gladio transfigere, suspendio se præfocare, se projicere è scala; quia seipsum directè occideret, quod nemini licet, sicuti nec se mutilare. & ista crudelitatem in seipsum sapiunt, ac repugnant juri naturali.

Resp. 2. Reo etsi verè nocenti licet ante & post sententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem, nisi se obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thoma, *qu. 69. art. 4. ad 2.* quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur sponte remanere; nam esset nimis grave ac durum tale præceptum, ob summam hominum ad sui conservationem à natura insita inclinationem; nec hoc est necessarium ad bonum commune, nam potest facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit; nisi juramento, aut voto, aut speciali promissione se obligaverit ad permanendum; cùm tunc utatur jure suo. Item licet fugere, ne capiatur, vel etjam à ministro apprehendente se excutere; non tamen vim inferre custodi vel ministris, percutiendo, vulnerando, &c.

Resp. 3. Multi, imò teste *Delugo*, Doctores communiter censent reo licere vitandæ mortis causa carcerem effringere. Quia cùm fuga sit ei licita, licitum est etiam medium ad id necessarium: neque in hoc resistit formaliter judici, sed fugit periculum. Neque vim infert potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis, & lapidibus, sed in judice & ministris.

Negant autem eum tunc violare jus Reip. sed præcisè utitur jure suo Dicuntque leges id sub capitali pœna vetantes, l. 1. §. *de effract.* esse merè pœnales, & se habere velut vincula, quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non est punitio propriè dicta, sed modus coercendi & retinendi reum ne fugiat. *Delugo* verò ait eas leges quoque ad mortis pœnam esse injustas.

An

An autem aliis liceat ſuppeditare reo inſtrumenta ad effringendum carcerem, negant *Toletus*, *Navarrus*, *Sot. Valent. & alii;* qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem, quia iſta ſuppeditare eſt contra bonum publicum exigens, ut cuſtodia publica ſit firma ac tuta. Affirmant *Cajetan. Salon. & alii*, quia licet conſulere reo fugam utpote ei licitam, quidni & præbere media ad hunc finem neceſſaria. Item licet reo oſtendere viam & modum, quo poſſit elabi. Ergo &c.

Conſentiunt omnes id non licere officialibus & miniſtris juſtitiæ; quia agerent contra officium ſuum, quo tenentur diligenter reos cuſtodire & judici ſubſervire. Negant etiam omnes, (teſte Delugo,) licere aliis reum juvare effringendo exterius carceres ſeu portas, effodiendo parietes, vel alia ſimilia faciendo; quia cuſtodiam publicam violarent; & alias nihil poſſet eſſe ſatis firmum ac tutum ad cuſtodiam reorum, quod cederet in maximum Reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas, vel parietes domus privatæ, minùs licebit domus publicæ, per quod publica poteſtas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipſi, propter naturale jus conſervandi vitam, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non eſt neceſſarium ad ſui conſervationem.

Reſp. 4. Reo ad mortem juſtè damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendare contra judices vel executores ſententiæ. Quia reſiſteret poteſtati à Deo ordinatæ ad vindictam malorum; ideóque ſibi damnationem acquireret ad *Rom. 13.* Deinde judex ac miniſtri habent jus puniendi reum & exequendi ſententiam, & ſic iis reſiſtendo fieret injuria; nec poteſt eſſe bellum ex utraque parte juſtum, ſecluſa ignorantia invincibili. *Ita S. Thom. qu. 69. art. 4.* addens innocenti injuſtè ſeu contra ordinem juris damnato licere reſiſtere, ſicut licet reſiſtere latronibus, niſi propter ſcandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens verò damnatus per ſententiam juſtam in foro exteriori, utpote latam ſecundùm allegata & probata, licèt carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, ſi non poteſt eam vitare ſine reſiſtentia publica & ſcandalo: nam ſemper talis reſiſtentia eſt illicita, quando ſententia juſta eſt ſecundùm allegata & probata: tunc enim judex utitur legitimè poteſtate legitima, cui non licet reſiſtere, & habet jus exequendi ſententiam. *Ita Sot. Malder. Covarr. Vasquez, Sanchez, Leſſius dicens eſſe fere communem ſententiam.* Quòd ſi damnatus poſſet ſine violenta reſiſtentia & ſcandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam ſuſtinendam, cum ſit verè innocens.

Reſp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. Imò mortem commerito licet ſe judici ultrò ſiſtere, & occaſionem juſtitiæ exercendæ offerre: Nam ſicut alteri licet ſuadere judici, ut publica authoritate reo juſtam mortem decernat; ita & reo idem licet ad ſatisfaciendum Deo & juſtitiæ publicæ.

Reſp. 6. Ex communi ſententia, damnatus ad exilium, vel ad pœnam carceris ſaltem non valde moleſti, tenetur eò conferre. *Ita S. Thom. Sanchez, Suarez aſſerens eſſe communem ſententiam.* Et proinde non licet aliis ſuppeditare ei inſtrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad mulctam pecuniariam, tenetur eam ſolvere, etiam antequam exigatur, ſi judex expreſsè jubeat, ut ſine alia monitione reus eam ſolvat. Quia hæ pœnæ non habent injuſtitiam nec crudelitatem ex hoc præcisè, quòd à reo

executioni mandentur. Reus autem tenetur per seipsum exequi pœnam justam non nimis acerbam, ad quam à judice damnatus est, præsertim cùm talis pœna, ut est carceris, exilii, & mulctæ, non egeat executione alterius; nam quisque tenetur parere justæ sensentiæ, & obedire Superiori justa & moraliter possibilia præcipienti.

Porrò si reus ante solutam pecuniam moriatur, tenetur hæres eam solvere: nam succedit in eodem onere bonis affixo; Cùm autem Jura dicunt pœnam non transire ad hæredem, loquuntur vel de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci censent damnato ad triremes licere fugere, nisi data fuerit fides præsertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quam ut detineatur; & quia nimis esset grave reum obligari in conscientia ad sponte manendum, quando fugere potest: cùm in triremibus manere sit res durissima, quod extendunt ad perpetuum carcerem valde molestum. Nisi sit religiosus: nam is ex communi sententia tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parere Prælato in hac pœna justa ipsi præcepta.

§. V.

De Obligationibus Advocati.

DIco secundùm communem sententiam: Advocatus tenetur ex justitia. 1. Habere competentem scientiam, qua valeat sufficienter Justitiam & merita causarum secundùm jura cognoscere & proponere; cùm pro idoneo Advocato se exponat, & ut talis stipendia accipiat; alioquin se committit periculo graviter nocendi aliis.

2. Suo Clienti præstare diligentiam debitam pro qualitate causæ, & fidelitatem, eique indicare causæ æquitatem, vel injustitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & stipendio conductus est, ut utiliter, justè & diligenter negotium gerat.

3. Abstinere se à fraudibus, falsis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adversam: nam ei faceret injuriam.

4. Non accipere ultra pretium justum, scilicet taxatum: vel si non sit, illud censetur justum, quod habetur tale judicio prudentum, spectata qualitate negotii, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac consuetudine approbata, nam excessus supra justum pretium est injustus. Nec ei licet pacisci cum cliente de aliquota parte, si vincat, nempe ut pro pretio det, v. g. tertiam vel quartam partem illius, quod ex victoria consequetur: nam hoc prohibetur l. 53. §. *de Pact.* ne Advocatus, quia sua res agitur, conetur per fas & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occasio detur.

5. Non licet Advocato tueri causam, quam scit esse injustam, vel nihil ferè habere probabilitatis, ita ut semper apud judices rejiciatur. Nam injustum est injustitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex causis civilibus æque probabilibus, juxta multos, ei licet alterutram tueri, modò cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi suas rationes in judicio per se vel per alium, & Advocatus solùm sui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modò cliens sit possessor, vel ipse Advocatus judicet clientis causam esse probabiliorem, aut saltem talem visum iri Judicibus. Nam non potest agere causam contra possessorem, quam judicat esse dubiam, & talem communiter haberi ac Judicibus visum iri; quia non ei licet causam suscipere, nisi quam talem esse judicat, ut eam possit probare judici, & per-

persuadere ut pro illa sententiam ferat, hoc enim est Advocati officium. At tunc non potest talem judicare causam quam censet esse dubiam; idque certiùs ac clarius est, si causa sit contra possessorem, cùm ipse sciat in dubio & pari causa meliorem esse conditionem possessoris, ideóque injustè eum vexatum iri.

A fortiori in causa criminali dubia non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali casu graviter peccat contra reum, ergo etiam Advocatus, cùm constet in dubio reum debere absolvi, ideóque causam actoris esse injustam.

Item non licet suscipere causam civilem, quam certò judicat esse minùs probabilem, & talem visum iri Judici. Nam defenderet causam, quam magis judicat esse injustam, quàm justam; & induceret Judicem ad adjudicandum causam habenti jus minùs probabile, ideóque ad injustè judicandum, conareturque impedire ne sententia feratur in favorem ejus, cujus Jus censet esse potius ac melius, quique proinde vincere debet, quod iniquum est. Quare Advocatus antequam causam suscipiat, tenetur ejus æquitatem & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra Justitiam, & tenetur ad restitutionem. 1. Si cùm non sit satis peritus ac idoneus, Advocati officium suscipiat. 2. Si defendat causam, quam scit esse injustam; & tunc tenetur compensare omnia damna inde secuta sive parti adversæ, sive clienti, quem non monuit de injustitia causæ ab eo ignorata, nam illorum est causa injusta, auxilium & consilium præstando pro injustitia. 3. Si quamlibet causam sine discrimine & consideratione ejus justitiæ suscipiat, solùm attendens ad formalitatem juris, nihil expendens causæ meritum. 4. Si in progressu causæ iniquitatem deprehendens, non moneas clientem ut desistat, nec ipse eam deserat, licet prius justam putaverit: nam aliàs scienter injustitiam tueretur. *Non debet tamen eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta suæ causæ alteri parti revelet*, ait S. Thom. qu. 71. art. 3. 5. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens causa cadat, aut indebitas impensas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex cap. ult. *de injur.* Nam horum damnorum est causa injusta, sive committendo, sive omittendo contra munus sui officii, ad quod præstandum se tacitè obligavit. 6. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuisset litigaturus. 7. Si causæ expeditionem cum damno clientis differat, & postponat. 8. Si fundamenta, vel secreta causæ detegat adversario. 9. Si in defendenda causa utatur aliqua falsitate, proferendo scripturas falsas, testes falsos, adducendo leges falsas, vel abrogatas, aut doctrinam reprobatam, vel leges veras in falsos sensus scienter detorquendo, &c. 10. Si falsa crimina parti adversæ imponat, vel vera, sed occulta ad causam non pertinentia referat, vel utatur convitiis. 11. Si accipiat pretium justo majus. 12. Si injustam transactionem suadeat. 13. Si plures causas accipit quàm rectè expedire possit. 14. Si injustis dilationibus & cavillationibus partem adversam vexet, vel impediat ne jus suum prosequatur. 15. Si scripta sua nimiùm extendat, & vanis ac inutilibus rationibus refertiat, ut majus lucrum acquirat.

Nota. Advocatus tenetur sub mortali in extrema vel gravi necessitate pauperum, gratis eis patrocinari, sicut etiam Medicus, Chirurgus, & alii operam suam gratis præstare tenentur. Nam quisque tenetur ex charitate proximo graviter egenti impendere subsidium necessarium, cùm potest saltem sine gravi suo damno: alioqui non amat proximum sicut seipsum. *Erue*

eos qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris, vires non suppetunt; qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua. Prov. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

DIco. Ii omnes generatim tenentur fideliter ac justè exequi suum officium; & proinde scire omnia quæ ad illud spectant, debitamque diligentiam adhibere. Quòd si quid faciant vel omittant contra proprium officium, peccant contra justitiam, ideóque tenentur resarcire damna inde aliis orta. Quæ enim sunt debita ex officio ad aliorum commodum spectante, debentur ex justitia, cùm debeantur ex contractu implicito in assumptione officii: nam suscipiens officium, hoc ipso se obligat ad id omne, ad quod institutum est. Nec excusantur ob ignorantiam, cap. ult. *de injur.* quia tenentur ex justitia sufficientem scientiam ac peritiam habere, aut officium non assumere cum periculo damni aliorum, & *imperitia culpæ adnumeratur,* L. 174. §. *de regular. jur.*

Item peccant & tenentur ad restitutionem, si stipendium majus eo, quod lege vel consuetudine taxatum est, accipiant. Quia tunc accipiunt pretium operæ justo majus; cùm pretium taxatum sit unicè justum, & consistat in indivisibili, ut patet in emptione; nec excessus spontè donatur; sed dans vult tantùm solvere justum pretium. Quòd si stipendium non fuerit taxatum, illud solùm erit justum, quòd secundùm communem prudentum æstimationem est æquale operæ ac obsequio præstito: nam si sit æqualitas inter pretium & operam, jam est injustitia. Speciatim verò

1. Referens peccat si defectu studii, aut diligentiæ sufficientis malè referat, aut aliquid substantiale omittat, si conetur unius jus magis quàm alterius exponere, &c.

2. Secretarius peccat, si juramentum violet, si processus aut sententiam diligenter non custodiat, vel partibus sine mandato judicis ostendat; si testimonia non fideliter transcribat, &c.

3. Tabellio seu Notarius peccat, & tenetur de damno, si ignoret, quæ ad suum officium pertinent; si instrumenta non rectè conficiat: si juramentum vel secretum violet; si in testimoniis testium, vel dictis ac factis partium aliquid addat, vel detrahat: si sincerè omnia prout se habent, non scribat; si ministro transcriptori cum erroris periculo aliquid committat; si acta & instrumenta negligenter custodiat, cum periculo damni partium; si differat instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; si testamentum hominis rationis usu destituti scribat; si testes falsos admittat: si solemnitates necessarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; si conficiat instrumentum falsum, usurarium vel injustum. Si amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat; si testimonium aliquod necessarium cum alterius damno non exhibeat; si parti petenti instrumenta sua vel alia, sine quibus recuperare nequit id quod sibi debetur, occultet, vel transumptum neget, &c. nam in his omnibus peccat contra officium & justitiam, & causam damni dat.

4. Procurator peccat, si litem injustam suadeat, procuret, vel suscipiat; si suadeat reo vel parti, ut veritatem neget; si partes ad compositionem iniquam

quam adducat; si falsos testes inducat: si differat ac protrahat causam, vel petat dilationes supervacaneas, aut non petat necessarias: si falsa vel incerta ut certa proferat; si causam primo acceptatam, primò non procuret, si nomine partis juret sine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi: si sua imperitia, vel negligentia, aliave culpa causa sit, cur lis perdatur, &c. *Vide dicta de Advocato.*

5. Apparitor peccat, si non servet Jusjurandum; si accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus dona, spe muneris monuerit, ut sibi caveat; si plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantundem pro singulis exigat, quantùm pro diversis itineribus, vel pro diversorum dierum expeditionibus acciperet; si lustrans domos asperiùs agat, ut aliquod munus extorqueat, si vim injustam aut aliam injuriam inferat; si falsum in actis suis enuntiet; si tempore præscripto acta juridica sibi commissa non faciat, &c.

CAPUT VII.

De obligationibus Ducum & Militum.

Dico 1. Belli Duces graviter contra Justitiam peccant, ideóque ad restitutionem tenentur. 1. Si vi, vel fraude, dolove milites conscripserint. 2. Si suos milites invitos aliis Ducibus vendant vel commutent: 3. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4. Si abeundi potestatem promissam denegent. 5. Si militibus stipendia debita subtrahant, vel minuant, aut potum vel cibum corruptum aut periculosum præbeant. 6. Si militum furta, rapinas, concussiones, stupra, & alia crimina, quantum possunt non impediant, nec puniant. 7. Si pagos aliquos majori quàm par sit militum copia gravent, vel si aliquos ob pecuniam acceptam à militum hospitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum: nam ex officio & Justitia jam tenentur eas impedire. 9. Si temerè prælium ineant, vel sine causa justa vitam militum exponant. 10. Si fortiter non pugnent. 11. Si non habeant completum numerum militum, pro quo stipendia accipiunt. Nec licet eis, ad compensandum stipendium priùs sibi debitum, postea in lustratione militum ficta nomina conscribere: tum quia compensatio licitè fieri non potest fraude & falsitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno seu periculo Reipublicæ seu Principis, qui putans se habere tot milites, non plures conscribit vel mittit ad castra, unde hostes non vincuntur, aut etiam non vincunt. 12. Si fidem hostibus datam frangant, aut dolosè interpretentur.

Dico. 2. Milites omnes tenentur sub mortali ex justitia. 1. Duci ac præfecto militiæ parere, fortiter pugnare, stationem servare, arcem sibi commissam diligenter custodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præstanda conducti sunt, & stipendia accipiunt. 2. Sine Ducis sui licentia à castris & exercitu non discedere; nam sub hac etiam obligatione conducti sunt, & aliàs non posset haberi sufficiens numerus ad pugnam paratus. 3. Non discedere à militia ante tempus condictum, nam pacta servari debent. 4. Suis stipendiis contenti esse, & neminem concutere, ex *Luc. 3.* Nihil auferre vel extorquere à non hostibus, & ab iis apud quos diversantur, nec quidquam exigere præter id quod à principe constitutum est: alioqui injuriam faciunt, & tenentur ad restitutionem, cùm nullum Jus ad istas habeant. Nec excusantur eo quòd stipendia integrè non solvantur; nam hæc solutio sicut debitum, spectat ad solum Principem vel Duces.

Duces. Milites enim alendi ſunt ex ærario Principis; nec unus locus præ cæteris gravandus eſt. 5. Sine juſſu Ducis aut ſaltem poſt ejus prohibitionem damna hoſtibus non inferre, cap. *Miles* 23. quæſt. 5. nam ad hoc requiritur authoritas publica, cujus Milites ſunt tantùm executores. Nihil auferre vel exigere à ſubditis Reip. hoſtilis, qui Principi vel Duci aliquid ſolvunt pro redimenda omni exactione & damnificatione: nam hac ſolutione Jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno & exactione. 7. Semper meminerint ſe obligari legibus divinis & humanis, & ſemper teneri abſtinere ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blaſphemia, impietate, perjurio, duello, furto, injuria, ſacrilegio, &c.

Quæſt. *An qui dubitant de juſtitia belli poſſunt aut debent militare?*

Reſp. Subditi, qui de belli Juſtitia dubitant, Principi jubenti, parere debent, ac militare. Nam in dubio quisque tenetur obedire Superiori ſuo, cùm hic ſit in poſſeſſione poteſtatis præcipiendi, idque exigat debita ſubordinatio. *Vir juſtus ſi fortè ſub Rege homine etiam ſacrilego militet, rectè poteſt illo jubente bellare, cui quod jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum, certum eſt: vel utrum ſit, certum non eſt: ita ut fortaſſe reum Regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi,* ait S. Auguſt. l. 22. contra Fauſtum c. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant ſtipendiarii; quia debent Principi ſuas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet Princeps. Item milites ſubjecti vel conducti Juſtitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit; quæ ipſis dubium poſitivum afferat. At extranei nondum ſtipendio conducti, belli Juſtitiam inveſtigare debent, nec militare niſi facta inquiſitione, prudenter judicent talem Principem bellum juſtum gerere; alioqui non poſſunt prudenter judicare ſe non peccare militando. Nec eis licet militare ſub Principe, de cujus Juſtitia dubitant; quia nulla cogente & excuſante obediendi neceſſitate exponerent ſe periculo graviſſimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porrò nemo debet contra proprium Principem aut patriam militare, cùm hoc ſit contra pietatem & fidelitatem debitam.

CAPUT VIII.

De obligationibus Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum.

DIco. Hi tenentur ſub mortali. 1. Habere ſufficientem ſcientiam & peritiam. Nam lex naturalis & humana vetat; ne quis artem, præſertim periculis refertam, quam ignorat, exerceat; & alioquin ſe exponunt periculo graviſſima detrimenta inferendi proximo. 2. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos: nam ad hoc ex officio & pacto ſaltem implicito, ideóque ex Juſtitia tenentur. 3. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citius ſanitatem allatura ſunt: tum quia alioqui vitam proximi periculo imprudenter exponerent, tum quia tenentur ex charitate, & ex officio ac juſtitia, meliori modo quo poſſunt, & cum minimo damno ac periculo alios curare; & idcirco eorum opera conducitur. Quòd ſi omninò dubium ſit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, (inquit Filiuccius,) non eſſe dandum. Quia ſi detur, exponitur æger periculo, fortè ſanandus: ſi non detur & mors ſequatur, ea non culpa Medici,

ſed

ſed violentia morbi eveniet. Si tamen nulla ſit ſpes de ſalute infirmi, nec adſit remedium niſi dubium, de quo ſcilicet dubitatur, num profuturum an nociturum ſit, debent illud adhibere: quia ſic infirmi negotium utiliter geritur: nam poteſt curari ſi detur, & verſatur in certo mortis periculo ſi non detur; meliorque eſt ſalus incerta, quàm mors certa. 4. Tenentur ſaltem ex charitate ſtatim ægrum monere per ſe vel per alios de periculo mortis, ut ſuæ ſaluti æternæ maturè providere poſſit. Et Concilium generale Lateranenſ. IV. cap. *Cùm infirmitas*, de pœnit. diſtrictè præcipit Medicis, ut priusquam curationem corporis incipiant, infirmos *moneant & inducant, ut medicos advocent animarum.* Hanc legem innovavit ſanctus Pius V. conſtit 2. addendo ne Medici ultra tertium diem viſitent ægrotum, niſi de illius confeſſione ſibi conſtet, cùm ſcilicet morbus gravis eſt, vel periculum eſt ne gravis fiat.

Hinc peccant. 1. Si absque ſufficienti peritia morbos curare tentent. 2. Si debitam curam & operam pro gravitate morbi non impendant. 3. Si medicamenta minùs idonea, certa ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant; aut cùm certa deſunt, ſed ſuppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratia. 4. Si curationem negligant aut protrahant lucri cauſa, aut naturam morbi non ſatis expendant, vel ea non bene perſpecta temere adhibeant remedia obvia, aut periculoſa. 5. Si aliquid contra legem Dei ſuadeant. 6. Si ſine juſta cauſa carnium uſum permittant, à jejunio præcepto avertant. 7. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9. Si optent morborum frequentiam. 10. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11. Si mercedem Juſto majorem exigant, &c.

Mercatorum, Opificum & Operariorum obligationes ac peccata patent ex dictis de Contractibus, de Juſtitia, & alibi.

Paucis tamen ruſticorum & opificum obligationes hic congero: Igitur,

Hi omnes tenentur. 1. Artis aut profeſſionis ſuæ ſufficientem peritiam habere. 2. Illam ſine fraude, negligentia, & cujusquam damno exercere. 3. Debitam diligentiam ad opus ſuum perficiendum, & utile aliis ac ſecundùm rationabilem eorum voluntatem præſtandum adhibere. 4. Nihil ultra juſtum pretium exigere. 5. Contractus & pactiones in omnibus fideliter ſervare.

Hinc graviter peccant & ad reſtitutionem tenentur. 1. Ruſtici, qui gravi imperitia vel negligentia grave damnum dominis in meſſibus, arboribus, agris, ſylvis, vineis aut animalibus procreant. 2. Coloni, qui dominos ſuos defraudant, non præbendo integram fructuum partem, de qua conventum eſt, vel non niſi de deterioribus frugibus; vel bona dominorum aut jura non curant. 3. Opifices, qui laboribus ſuis vel impenſis parcentes, opus imperfectum ac vitioſum efficiunt. 4. Mercenarii, qui non diligenter laborant toto diei tempore, quo tenentur, & pro quo conducti ſunt.

TRACTATUS DE JUSTITIA ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS I.

De Justitia & Jure.

CAPUT PRIMUM.

De Justitia.

N*Ota*. Justitia sumitur. 1. Pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3. Pro speciali virtute morali, ut hìc.

Quæst. I: *Quid est Justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. Est virtus moralis, perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuò tribuendum unicuique Jus suum, id est, quidquid ei debitum est ex Jure. Nam Jus hic sumitur non pro Jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro Jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex Jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum; unum simplicis honestatis, & est illud cujus violatione contrahitur solùm turpitudo moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex Jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hic agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solùm turpitudo moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam, quæ exigi possit ab eo cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale verò est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.* S. Ambros. Lib. 1. de offic. c. 24.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum Communitati, seu Reipublicæ debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune; sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum com-

commune. Dicitur *legalis*, quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etjam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc Justitia est vera species Justitiæ propriè sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum propriè dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum Jus Justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt vel utilia ad bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præstandi ea quæ communitas aut princeps pro suo jure exigit, in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi dominii aut proprietatis, vel pacti aut contractus, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel Jus ad rem: unde spectat Jus fundatum in titulo particulari & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones quas moderatur; valde frequentes & illustres sunt commutationes, hoc est, mutuæ utrimque dationes & acceptiones; nam versatur adhuc circa alias actiones, putà simplices tributiones, ut cùm, v. g. datur, quod promissum est liberaliter cum intentione dandi Jus ad rem, promissione acceptata.

Justitia distributiva est virtus inclinans communitatem, seu ejus principem & ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera proportionata ad cujusque merita & dignitatem: onera verò communia, proportionata ad cujusque facultatem & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem rerum ad personas seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans Superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omnino contradistincta à commutativa & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu. Nam vindicta debetur læso & communitati ex officio à principe vel Judice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad Justitiam commutativam. Item debetur Reip. ratione Legum propter bonum commune; Reip. enim interest, & legibus statuitur, ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porrò violatio cujuscumque Justitiæ supradictæ est peccatum ex genere suo mortale, secundùm doctrinam omnium; inquit *Suarez.* Nam quælibet est virtus magni momenti, & habet finem gravissimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, securitatem, bonum commune, &c. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæst. I. QUid est Jus?

Resp. Jus formale, cui respondet debitum rigorosum, est potestas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad restitutionem, vel satisfactionem, vel pœnam, quæ possit exigi à læso.

Dicitur. 1. *Legitima,* id est, Lege aliqua concessa, vel Legi conformis, vel justo titulo nixa.

2. *Ad aliquid,* scilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum aut fruendum aliqua re, vel de ea disponendum.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Resp. Dividitur, 1. in Jus in re seu reale, quod est potestas legitima circa rem sibi obligatam & suam factam, ideóque dat actionem in rem ipsam, ita ut possit res illa vindicari ac repeti ubicunque fuerit; & in Jus ad rem, quod est potestas legitima ad obtinendam sibique obligandam rem nondum sibi obligatam seu factam suam: ideóque non parit actionem in rem, sed in personam quæ illam debet. Sive Jus in re est jus, quod quis habet in re, ut jam sua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem est Jus, quod quis habet ut res aliqua fiat sua, & parit actionem personalem. Actio autem hic est Jus prosequendi in Judicio id quod suum est, vel quod sibi debetur.

Dividitur 2. in varias species.

Quæst. III. *Quænam sunt species Juris realis?*

Resp. Sunt dominium, usus, ususfructus, servitus, emphiteusis, feudum, pignus & hypotheca, quibus affinis est possessio. Hic aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæst. I. QUid est *Dominium, & quotuplex?*

Resp. Dominium in genere est Jus gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. Unde duplex est, Jurisdictionis, & proprietatis. Dominium Jurisdictionis est potestas gubernandi subditos in illorum commodum, præcipiendo scilicet, prohibendo, judicando, puniendo, &c. Duplex est, aliud politicum seu sæculare, quod est potestas gubernandi subditos in rebus temporalibus, qualis est in regibus & aliis principibus: aliud Ecclesiasticum, quod est potestas gubernandi subditos in ordine ad bonum spirituale, qualis est in Papa & Episcopis, &c. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo solo hic agitur, est Jus disponendi de re aliqua tanquam sua, seu suo nomine, arbitratu, & authoritate, nisi lex vel pactum obsistat. Quod addo, quia ejus usus potest lege vel pactione impediri: sic pupillus non potest bona sua alienare, licet sit eorum dominus; nec debitor pignus; quamvis sit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur 1. in altum, quod habet Respublica seu Princeps disponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonem commune; & in humile quod quisque privatus habet disponendi de suis bonis in proprium commodum. 2. In plenum seu perfectum, quod est Jus disponendi de re & fructibus ejus tanquam suis; & non plenum, quod est Jus disponendi vel de sola re, vel de solis emolumentis: unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine Jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod est Jus disponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipsa re.

Quæst. II. *Quænam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores usibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestiæ, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Nam homo habet à natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi Doctorum sententia, homo non habet Jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines Jure naturæ sunt pares, cùm sint ejusdem naturæ, ab eodem

dem parente & in eundem finem conditi. Potest tamen homo illud habere Jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli justi. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva, servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cùm quis ob crimen servitute damnatur à Judice. 4. Emptione, homo enim, cùm sit Dominus suæ libertatis, potest seipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non emancipatas: quamdiu enim proles sunt sub patria potestate, parentes habent Jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent si essent sui Juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solùm propter nimiam paupertatem, & victus causa. Imò in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcunque necessitatem, nam Leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel nativitate facti sint servi, modò iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, seipsos Domino subtrahunt & furantur, contra Jus quod habet in illos, ideóque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis præscriptionem, manifestum est.* L. 1. Cod. *de servis fugit.* An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se nunquam fugituros; nam jure naturali fides data servari debet. *Azor.*

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est Dominus vitæ hominum. *Ita omnes*, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licitè disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse Dominus sui esse: quia Dominus est quid relativum, ideóque ad aliud; & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga seipsum, quamvis quisque possit esse Dominus suarum actionum. Item homo non est Dominus suorum membrorum; quia non est Dominus sui ipsius, ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

Resp. 4. Ex communi sententia, neque Respublica seu Princeps habet dominium vitæ suorum subditorum, ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cùm solus sit creator hominum, qui cùm solus dederit eis totum esse, ad eum solum pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum; & exponere partem pro salute totius.

Resp. 5. Ex communi sententia, homo est verè Dominus suæ famæ & honoris. Nam homo famam propria industria, virtute, ac labore sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare; & in multis casibus potest seipsum infamare ob justam causam, v. gr. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet seipsum infamare sine rationabili causa;

 nam

inam esset contra rectam rationem, & illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæst. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. 1. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali, occupanti conceditur.* L. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Nisi aliter speciali aliqua Lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet Dominum, Jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus, sed Jure positivo duo ordinariè requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex L. 20. Cod de pact. *Traditionibus dominia rerum non nudis pactis transferuntur,* Juncta Lege 31. §. de acquir. rer. domin. *Nunquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum dominii, ac radix, sive ratio & causa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut Jus in re, sed solùm Jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita à Jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex est: alia realis, qua res ipsa datur in manus; & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem Lege vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinariè*, quia licèt ad acquisitionem dominii semper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his casibus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur sola acceptatione hæreditatis, leg. 23. §. *de acquir. vel. amit. poss.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adit, L. 66. §. *de furt.* 3. In beneficiis, in quibus Jus in re per solam collationem & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove simili acquiritur dominium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

Quæst. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Resp. 1. Animalia ex sua natura mansueta & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves, &c. quantumvis aberrent & fugiant, semper remanent prioris Domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex Institut. de rer. divers.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cùm effugiunt. Nam hæc etiam si fugerint, non assequuntur naturalem libertatem, cùm naturali sua indole sint domestica; ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, si extincta sint. Idem de animalibus ex natura sua feris vel silvestribus, ut sunt cervi, lepores, &c. quæ ejus, à quo capta sunt, custodia seu loco concluso coercentur; vel quæ usu mansuefacta habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati, &c. Nam tandiu carent naturali libertate. Animalia autem, quandiu carent libertate naturali, habent Dominum, & sic non sunt occupantis. Præterea tales feræ non minùs possidentur à Dominis quàm aliæ domesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas pascentes in agro tuo occidere, quamvis possis abigere; nec eas illecebris, aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris restituere, cùm habeant Dominum, qui habet Jus ne

ne ex ejus dominio extrahantur vel occidantur. Nec obstat, quòd cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cùm sint Reipublicæ utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur à Republica illis imponi hoc ipso, quòd ex privilegio vel consuetudine conceditur columbarium erigi, vel garenam institui.

Si verò ejusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primò occupantis. Nam jam nullius sunt; & jam in ordine ad priorem Dominum perinde se habent ac si nunquam capta fuissent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evasit, vel piscis qui è tuo vivario in fluvium transit, *ex Institut. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte non attractæ, se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire desierunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio. *Institut. de rer. divis.* Quòd si difficile sit illud sequi & recuperare, potest à quovis capi.

Resp. 2. Animalia fera & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primò occupantis, *Institut. de rer. divis.* & lib. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Quia, cùm naturali libertate gaudeant, nullius sunt: quæ autem nullius sunt, fiunt primò occupantis, nisi Lex specialis vel consuetudo obstet. *Porrò quamvis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones.* Lib. 39. §. de Lege Aquil.

Sed cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantùm satis est ad capiendum, & læsam insequeris cum certitudine morali eam capiendi, est tua. Tunc enim censetur amisisse naturalem libertatem per vulnus inflictum, & à te quasi capta: unde si alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item si fera laqueo tuo ita capta sit, ut non sit evasura, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut nec piscis per tuum rete captus; nam ei ademisti libertatem, & per instrumentum tuum occupasti: possumus enim sicut manibus, ita & instrumentis rem apprehendere, & in potestatem nostram redigere. Quòd si fera erat facilè evasura, est primò occupantis; quia nondum amisit libertatem, *ex Institut. de rer. divis.*

Quæst. V. *Cujus est Thesaurus?*

Resp. Jure naturali & gentium totus est inventoris; nam quæ nullius sunt, fiunt jure naturali & gentium primi occupantis. Thesaurus autem nullum habet Dominum, nam definitur in jure, *Vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat.* L. 31. §. *de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vasa, gemmæ, annulli, catenæ aureæ, &c. Dicitur autem vetus depositio: nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ Domino, & in ejus defectum ejus hæredibus restitui debet: qui si cognosci nequeant, impendi debet in usus pios, quia sunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri causa; vel metus, vel custodiæ, condiderit sub terra, non est thesaurus: cujus etiam furtum fit.* L. *Nunquam*, §. de acquir. rerum dom.

Jure tamen civili communi, obligante in conscientia, hæc statuta sunt de

de thesauro, 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Instit. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam Judicis. 2. Qui fortuitò thesaurum in fundo alieno reperit, fit Dominus dimidii, alterum verò dimidium tenetur ante sententiam Judicis tradere Domino speciali fundi, sive sit Princeps, sive privatus, *ex Instit. de rer. divis.* quæ dispositio non est pœnalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quæsitus in fundo alieno sine consensu Domini, totus est Domini, L. unica *Cod. de Thes.* Varii tamen putant inventorem non teneri ante sententiam Judicis tradere nisi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pænalis. *Totum locorum Domino reddere compensatur.* 4. Si thesaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fisco; juxta alios totus est inventoris.

Nota. In his sicut in aliis spectandæ sunt speciales locorum Leges vel consuetudines, & servandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera Domini fundi, tertia dynastæ seu alti Justitiarii, vel Regis, si solus in loco sit altus Justitiarius. Thesauri verò à Domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastæ vel Regis. Imò circa hoc variæ sunt in variis Provinciis consuetudines.

Sed quid, si in aliqua domo inveniatur pecunia occultata, cujus depositio non sit antiqua?

Resp. Ea non est invenientis, cùm thesaurus non sit, utpote non vetus depositio, nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed si homines ejusdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ restitui debet: nam prudenter præsumitur ab aliquo ex hac familia fuisse occultata. Si verò locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi possit præsumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa distribui debet pauperibus vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus; quia est bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum Dominus vel ejus hæres cognosci non potest, sic impendi debent, ut dictum est in *Tract. de Justit. cap. 3. quæst. 21.*

Quæst. VI. *Cujus sunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli, &c.*

Resp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad Dominum fundi. Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ, vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali & gentium, quia sunt partus fundi, cùm in eo nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim Principis, partim inventoris. Possunt autem Principes ob bonum commune, sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi ad sustinenda onera Reipublicæ compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corallium, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis; sunt occupantis, *Institut. de rer. divis.* quia nullius sunt.

Quæst.

Quæst. VII. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas, *ex Institut. de rer. divis.* & L. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cujus fit adjectio. Dico, *insensibiliter*; nam si notabilis pars tui prædii statim subita aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *specificationem*, cùm res aliena ita mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei, cujus est materia.

3. Per *accessionem*, cùm quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domus cedit, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem*, & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos spectantes, sive casu, sive communi consensu confundantur vel permisceantur, quod resultat, fit commune utrique pro rata materiæ, si materiæ ab invicem secerni nequeant, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si verò res separari possint, ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, Domino inscio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam discerni possit à tua, acquiris ejus dominium. L. 78. §. *de solut.* Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus Domini. *Reg. 48. de jur. in 6.*

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit Domino fundi, qui tenetur materiam & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit: secùs si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit Dominus materiæ, sed tenetur alteri de damno. Quòd si Mævius in fundo Caji ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; sed Titius potest petere pretium materiæ, vel eam vindicare, si diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem.* In tabula aliena pictor fit Dominus tabulæ, sed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *sationem*, nam arbores, plantæ in aliquo fundo à quolibet collocatæ, eo ipso quòd radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis: nam sicut ædificia solo cedunt, ita multo magis plantæ & arbores, cùm à terra sustententur, alimentum & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *Nativitatem.* Quod ex animali fœminei sexus nascitur pertinet ad Dominum animalis, L. 5. *de rei vindic.*

Quæst. VIII. *Quinam sunt capaces dominii?*

Resp. 1. Omnis & sola substantia intellectualis est capax dominii: quia dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitratu suo, quæ facultas non potest esse sine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum Domino.

Resp. 2. Infantes sunt capaces juris & dominii. Constat tum ex communi usu omnium gentium, tum ex illo, ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit Dominus omnium.* Nam licèt ad usum dominii requiratur usus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde possunt infantes Jus suum exercere per eos, qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, Rempublicam.

Quæst. IX. *An Filiusfamilias habet Dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, Qui adhuc est sub patria potestate. Patria autem potestas est Jus Lege civili inductum, quod habet solus pater, vel avus paternus in personam & bona liberorum legitimorum, vi cujus potest de illis disponere secundùm quod Leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorumfamilias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi castrensia, adventitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occasione militiæ; ut stipendia militaria, hostium spolia, ducum vel commilitonum dona; vel in obsequio Principis in ejus aula exhibito: item ea quæ eunti ad militiam, vel ad obsequium principis dantur, & lucra omnia, quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quasi castrensia dicuntur ea, quæ habent privilegium castrensium, & sunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut Judicis, Advocati, tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri, &c. ex liberalitate Principis, ex officio clericali, ex beneficio Ecclesiastico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipse tantùm, non pater, usumfructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur post clericatum. Authent. *Presbyteros, Cod. Episc.*

Adventitia sunt ea, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia, neque à patre aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, putà successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propria industria, labore, &c.

Profectitia sunt ea, quæ proveniunt à patre vivo, vel patris gratia donata sunt, vel ex bonis paternis acquisita, verbi gratia, negotiando.

Resp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu patris de illis arbitratu suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed pater usumfructum, unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum verò filiusfamilias nec habet proprietatem, nec usumfructum. Ratio horum est dispositio juris civilis.

Quæst. X. *An servi seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Resp. Non habent dominium lucri & fructum suarum operarum ac laboris, sed Dominus, ut constat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non solùm famæ & bonorum spiritualium, sed etiam, secundùm multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis concessit. 2. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data sunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis suis ludo aut aliqua negotiatione sine Domini detrimento lucrantur. Ratio

tio est, quia jura non reddunt servum incapacem dominii; nec consentaneum esset imbecillitati humanæ, ut tale onus imponeretur invito; esset enim magna occasio peccandi. Imò Jura supponunt in eo dominii capacitatem; nam L. *Vix.* §. *de judic.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causa vel occasione, dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus à religioso solemniter professo differt, qui est prorsus incapax dominii.

§. II.

De Præscriptione.

NOta. Præscriptio sumpta pro usucapione, ut nunc sumitur, est acquisitio dominii per possessionem bonæ fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæst. I. *An per præscriptionem vere acquiritur in foro conscientiæ dominium rei alienæ absque consensu & culpa prioris Domini?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia Resp. vel princeps, vi dominii alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad commune, ideóque transferendi rerum dominia & jura absque consensu & culpa prioris Domini, quando id postulat bonum commune. At principes hac potestate usi sunt, & reipsa voluerunt rerum dominia sola præscriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur; ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ sine ulla limitatione & distinctione dicunt, *Bono publico usucapionem introductam esse, ne scilicet quarumdam rerum diu & fere semper incerta dominia essent*, l. 1. §. de usucap. *Ut aliquis litium finis esset*, l. ult. §. pro suo, & usucapionem definiunt, *Adjectionem dominii per continuationem possessionis temporis Lege definiti*, l. 3. §. de usucap. Item Jus Canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, approbat indistinctè præscriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto tit. *de præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris Domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium ac familiarum; & ad excitandam diligentiam & curam possessorum circa bona sua, cap. 5. *de præscript.*

Hinc licet retinere rem legitimè præscriptam, etiamsi postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior Dominus per Judicem restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur minoribus, qui habent Jus eam petendi toto quadriennio à die, quo majores facti sunt. Idem Jus Ecclesiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium à die, quo Ecclesia novit præscriptionem bonorum suorum, ex cap. 1. *de restit. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob justas causas. Post sententiam autem Judicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi; quia Justa est, nec nititur falsa præsumptione, sed Legibus ita disponentibus.

Obj. 1. Nemo potest justè acquirere dominium rei alienæ invito illius Domino. *Resp.* Præscriptione acquiritur dominium, volente & sic statuente Principe, habente altum dominium in bona subditorum, vi cujus potest servata proportione de illis disponere ad bonum commune, sine consensu

privatorum, qui non habent nisi dominium ipsi subordinatum. Præterea prior Dominus non est rationabiliter invitus, cùm Lex præscriptionis sit justa, & expediat bono communi, quod semper anteponendum est privato.

Obj. 2. Injustum est aliquem re sua privari absque ulla culpa. *R.* Hoc justum est, quando id postulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præscriptionis fundatur principaliter in præsumptione negligentiæ prioris Domini. Ergo si hic caruit negligentia, non privatur re sua in conscientia. *R. Neg. ant.* Nam præcipua Legis præscriptionis ratio est, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioqui finis non esset, ut patet ex Legibus supra citatis. Unde quamvis Lex præscriptionis minus principaliter & partialiter niteretur præsumptione negligentiæ prioris Domini; tamen per illam Legem princeps vult & potest transferre dominium absolutè & efficaciter propter alias rationes spectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ postulat, quamvis nulla intercesserit negligentia prioris domini. In quo lex præscriptionis differt à sententia Judicis fundata in falsa præsumptione: nam Judex per suam sententiam non intendit nec potest tranferre dominium, sed tantùm vult & potest declarare, ad quem pertineat.

Instabis. Ex cap. 5. de præscript. lex præscriptionis instituta fuit initio *propter vitandam miserorum segnitiem*: Ergo nunc etiam fundatur præsumptione negligentiæ. *R. Neg. conseq.* Nam aliud est excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non est hæc unica ac principalis ratio legis.

Obj. 4. Si post præscriptionem constet rem fuisse alienam, novus possessor non est ampliùs in bona fide: ergo tunc jam non potest licitè rem illam retinere. *Resp. Neg. ant.* Nam verè potest judicare rem jam esse suam ex justo præscriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæst. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?*

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur possessio, ex Reg. 3. jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit*; & ex l. 25. §. de usucap. Sufficit autem possessio civilis. Hinc usufructuarius, conductor, feudatarius, &c. non possunt rei proprietatem præscribere, cùm rem non possideant suo nomine, sed solùm nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emisset, absente & ignorante domino: quia civilis possessio manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium possidet, v. g. per colonum, possit præscribere, non tamen is qui alieno nomine possidet: quia qui alterius nomine possidet, non est verè possessor, sed alius per eum possidet.

2. Requiritur bona fides, ex Reg. 2. jur. in 6. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit*: alioquin furta & injuriæ foverentur, iisque via aperiretur. Hæc debet perseverare toto tempore ad præscribendum requisito, ut constat est Concil. Lateran. gener. IV. c. 41. relato in cap. ult. de præscript. ibi:

ibi : *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica, quàm civilis; cùm sit generaliter omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

Bona autem fides hic est persuasio, qua quis prudenter judicat rem esse suam, & à se licitè retineri : nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hìc bona fides distinguitur. 1. Cùm quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem. Nam qui inchoat possessionem dubitans sit ne res sua, an aliena, ex communi sententia, non est bonæ fidei possessor : ideóque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet : quia nulla est ratio, cur ipse potiùs rem possideat quàm alter, ac proinde eam sibi vindicans, faciat injuriam alteri ; nec ejus conditio est melior quàm conditio alterius. 2. Cùm quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabilius rem, quam habet, esse alienam, ideóque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quod post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Conc. Later. cit. & ex S. Aug. in c. *Si virgo*, 34. qu. 1. *Tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Cùm verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur. Hinc justè injustus possessor vocabitur.* At dubitans num res sit aliena vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bona fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam : quia *in pari causa potior est conditio possidentis*, Reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cùm dubitare incipit, tenentur diligenter exquirere veritatem, qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinatè & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere : eoquòd in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere : nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bona fide, l. 32. §. *de usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt Jure Canonico, ut patet ex Conc. Later. cit. & cap. 5. *de præscript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat à te debitum, licèt postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum si noris debitum ; sed teneris solvere totum debitum, nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic cares bona fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum bona fide. L. 3. *Cod. de præscript. 30. vel 40. ann.*

Nota. Ignorantia Juris saltem clari etiam inculpata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam : ut si acceperis aliquid à pupillo sine tutoris authoritate, ignorans

rans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibilis, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex l. 4. §. *de Juris & facti ignor.* ibi *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* De ignorantia invincibili Juris dubii controvertitur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia Juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia Jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, cùm illa sola, (inquit Lessius,) cognita sit Jure digestorum, unde Jura citata desumpta sunt.

3. Requiritur titulus coloratus sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licèt sit falsus, ut cùm intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. g. donatio, venditio, &c. sed ex latente aliqua causa fuit invalida. Constat ex utroque Jure. Et *Usucapio,* Cod. de usucap. & c. 27. de præscript. ibi: *Cum in præscriptione verum Ecclesiasticarum, bona fides & justus titulus* (supple apparens) *exigantur.* Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficiliùs probatur qua ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans; nisi Juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cùm in L. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. Justus, utraque hac voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Instit. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni: quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeri debet de mobilibus, cùm nil aliud de his statutum sit absente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel pias causas, quadraginta anni, ex Authentica. *Quas actiones*, c. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda verò immobilia privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter præsentes, & viginti inter absentes, *Instit. de usucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. *Cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex cap. 3. *de præscript.* Ubi dicitur res præscribi possessione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præsens, partim absens, tot anni sunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica. *Quod si*, cod. de præscript. long. temp. ita ut duo anni absentiæ computentur tantùm pro uno anno præsentiæ. Unde si præsens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur: nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Nota

Nota. 1. Præsentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio, licèt non in eadem civitate, habitant; absentes, qui in diversis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spatium decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes. Longissimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale verò, cujus initii non extat memoria etiam apud seniores. 3. Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia, &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus, &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, ususfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque Jura ad illa spectantia.

Quæst. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab authore malæ fidei potest illud præscribere?*

Resp. 1. Hæres qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam potest illam præscribere. *Est communis sententia*, ex Instit. de usucap. & L. 11. §. de divers. temp. præscript. ibi: *Cùm hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit,* Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditquè uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cùm defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem mala fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *vitia possessionum à majoribus contracta perdurant, & successorem authoris sui culpa comitatur*, L. 11. Cod. de acquir. & retin. poss.

Resp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo quàm hæreditatis, putà donationis, emptionis, legati, &c. potest eam præscribere tempore ordinario. *Est communis sententia*, ex L. 5. §. *de divers. temp. præscript.* Excipiuntur duo casus. Primus. Si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. de præscript. long. temp. Secundus, si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum *instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex L. *Sicut.* Cod. *de præscript. triginta, vel quadraginta annorum.*

Quæst. IV. *An res omnes præscribi possint?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria, &c. jus decimarum percipiendarum à laico, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica, &c. limites Provinciarum, Episcopatuum & parochiarum, si de illis constat; res populi, immunitatis ab iis quæ quis ut subditus debet principi, ut sunt tributa, obedientia, &c. quamdiu scilicet manet subjectio, nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinat esse subditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen potest præscribi exemptio à jurisdictione spirituali summi Pontificis, quia Christus absolutè voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subjectos esse in spiritualibus.

§. III.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

Quæst. I. *Quid est usus?*

Resp. Usus duplex est, nempe Juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantùm re aliena, salva ejus substantia. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis: tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & cæteris rebus sibi concessis.

Quæst. II. *Ad quid tenetur usuarius?*

Resp. Tenetur 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario: nam non habet jus ea utendi, nisi salva ejus substantia. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concesso; quia solus usus ei conceditur: imò nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Quæst. III. *Quid est ususfructus?*

Resp. Est jus utendi & fruendi re aliena, salva ejus substantia, Lib. 1. §. *de usuf.* Unde est jus non solum utendi re aliena, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porrò usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum: fructus verò est id, quod provenit ex re, ut agnus vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ crescunt in fundo; item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in animalibus verò fœtus, lanam, lac, &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem: non potest tamen arbores grandiores nisi valde vetustas & ferè inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit: potest etiam omnem utilitatem ususfructus & usum juris vendere, locare, donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Quæst. IV. *Ad quid tenetur usufructuarius?*

Resp. Ex instit. *de rer. divis.* & digest. *de usufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet usumfructum, sicut bonus paterfamilias utitur re sua, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia sua facere, teneturque de damnis sua culpa proprietario illatis. 2. Si habeat usumfructum pecorum; tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu substituere, quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias serere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est servitus?*

Resp. 1. Servitus activè sumpta est jus, quod quis habet in re aliena, ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum.

Passivè

Passivè sumpta, est subjectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia.

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ à re immediatè debetur alteri, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, qua res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causa confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis causa ei annexus. Rusticum verò sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum à domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas ædes vel aream tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ sunt iter, actus, via, aquæ ductus. Iter est jus, quo pedes vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæ ductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ verò sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Possessione.

I. Possessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an justè an injustè; & alia juris. Possessio facti, quæ ordinariè intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehensio* vel *detentio :* quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est inceptio possessionis: vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Lessio, non solùm res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ à Theologis dicuntur possideri, è Jurisperitis verò quasi possideri. 3. *Corporis adminiculo :* quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. gr. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se vel in alio in quo contineri censeatur. 4. *Animi :* quia res debet apprehendi animo illam possidendi tanquam suam. 5. *Juris :* id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu Leges non impediant, ne detentio rei censeatur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta à laico ne quidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt à possessione facti, quæ est ipsa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est: quod si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacificè detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis, tuendi adversus perturbantes. 3. *Tanquam suæ :* nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli, sed pupillus possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

II. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tanquam suæ: quod facit qui rei in conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuò adesse possit. Civilis est, qua res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo; si possidet res suas is qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est ea, quæ sola dispositione Legis acquiritur absque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab inscio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu & cognitione.

PARS II.

De injuriis, & necessaria restitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria seu injustitia in genere.

Quæst. I. QUid est injuria?

Resp. Est voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum Justitiæ Jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc jus violatur. Porrò injuria censetur gravis, ideóque mortalis, quando per se apta est parere tristitiam magnam seu difficilè sedabilem, aut aversionem animi difficilè impedibilem, spectata communi hominum conditione ac dispositione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat justitiæ fini, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis & jurium.

Quæst. II. *An violentia potest fieri injuria?*

Resp. 1. Fit injuria consentienti ex dolo, vi, vel metu injustè incusso: quia talis non cedit moraliter Juri suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio juris tollens injuriam debet esse omnino voluntaria, & expers omnis injustæ coactionis ac deceptionis; injuria enim non potest parere ullum Jus injuranti, & nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licèt velit eam dare, quia in illam dationem non consentit, nisi per vim injustam: idem dic de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum si non debeat.

Resp. 2. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce, &c. quia consensus in ista est nullus, cùm sit de re impossibili. Nam dans vult ista dare tantùm tanquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium, mutuum enim est essentialiter gratuitum, & pretium est essentialiter quid æquale merci: ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. 3. Quoad Jura abdicabilia, consentienti omnino voluntariè non fit injuria ex Reg. juris 23. in 6. *Scienti & consentienti non fit injuria.* Quia eo ipso quòd sponte consentit, cedit efficaciter istis juribus: ideóque actio non est contra jus, sed secundùm jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio juris, nec proinde injuria.

Resp. 4. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex cap. 36. *de sentent. excomm.* ubi Innocentius III. ait, percussionem clerici, ad satisfactionem alicujus offensæ juxta

juxta morem patriæ, triginta circiter fustium percussionibus corpus suum ultro subjicientis, esse injuriosam, licèt non sit violenta, *cùm ille Canon non tam in favorem ordinis clerici fuerit promulgatus.* 2. Quia Jus inabdicabile est illud, cui efficaciter cedere non potest Dominus: ergo cùm tunc consensus sit inefficax ad tollendum jus quod habet consentiens, ne fiat illa actio, revera manet totum jus illud, ac proinde talis actio est verè injuriosa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium; adeóque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.* Quippe jus mariti est inabdicabile, cùm ex natura matrimonii jus copulæ sit essentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen consentiens censetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura & necessitate restitutionis.

Quæst. I. QUid est restitutio?

Resp. Est rei alienæ redditio, vel damni illati compensatio, debita ex justitia ad æqualitatem; vel etiam, rei alteri debitæ solutio. Nam de ea sic sumpta hic agetur. Unde est actus justitiæ commutativæ, quæ versatur circa qualitatem rei ad rem, ex *S. Thom. 2. 2. quæst. 92. art. 1.* Differt à satisfactione sive latè, sive strictè sumpta. Nam satisfactio latè sumpta est quid generalius, & complectitur tum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subitionem pœnæ pro offensa alteri illata: satisfactio verò sumpta strictè est inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam. At restitutio est rei alienæ redditio, damni compensatio, vel debiti solutio, & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio: nam, v. gr. qui depositum reddit, verè restituit, licèt nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de restitutione dicentur, applicari debent satisfactioni latè sumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, cùm sit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæst. II. *An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate præcepti?*

Resp. Affirm. Nisi impotentia excuset, vel adsit justa causa differendi. Constat. 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita ... Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et, Ezech. 33. *Si fecerit judicium & justitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum: vita vivet, & non morietur, &c.* Et Jacob. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* 2. Ex Reg. 4. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Idem habet S. August. Epist. 54. & refertur in cap. *Si res* 14. quæst. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum: sed, ut dixi, cùm restitui potest.* 3. Quia qui non restituit cùm potest, nec habet rationabilem causam differendi, voluntariè nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat possessione & usu rei suæ vel debitæ, & violat Jus quod habet, ut rem illam nunc possideat. At injuria quælibet prohibita est Lege divina naturali, præsertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:*

Suum cuique reddendum. Quod procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive ex contractu justo, cùm sit utrobique eadem ratio, & creditor habeat Jus strictum possidendi rem sibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale est primariò negativum, & secundariò affirmativum. Nam primariò vetat ne retineatur alienum vel alteri debitum invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum restituendi. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundùm formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom. quæst. 62. art. 8. ad 1. Quare obligat semper pro semper: nam semper illicitum est retinere rem alienam domino rationabiliter invito.

Præterea omissio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino, ideóque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Conc. gener. Later. IV. cap. 39. ait, *non multum interesse, præsertim quoad periculum animæ, detinere injustè ac invadere alienum.* Et à Concil. Trident. Sess. 25. cap. 12. Qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat; qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram, quam potest facere, vel etiam brevi tempore omittit; si inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit Jus alterius, nec accusator eo quòd imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cùm hanc ipse nunc habeat, & implere teneatur. Adde quòd sæpe hæredes non restituant, ideóque periculum fit ne omittatur restitutio. Qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cùm primùm facultas restituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui verò non potest totum restituere, tenetur statim restituere ac solvere partem quam potest, cùm circa illam non habeat justam excusationem.

Quæst. III. *Quandonam peccatum injustæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. 1. Qui non restituit, vel debita non solvit, cùm potest & debet, actu peccat toto tempore quo id omittit. Quia omissio restitutionis vel solutionis debitæ toto eo tempore quo fieri potest, est injuriosa proximo: nam per illum continuè læditur Jus quod habet possidenti rem suam, vel sibi debitam, & ea utendi; & talis omissio est sufficienter voluntaria, cùm omittens possit & debeat restituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim si non restituit, habet voluntatem continuam saltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; sicut qui alium injustè conjicit in carcerem & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit Jus proximi.

Igitur qui non restituit, cùm potest, peccat actu singulis momentis, non quidem singulis novum peccatum addendo, sed priùs actu continuando. Quod quò plus durat, eò fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero peccata injustæ detentionis. 1. Quoties habet voluntatem expressam non resti-

restituendi. Nam quilibet ejusmodi actus est peccatum; & nihil est exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cùm potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione. 1. Totum tempus quo sua culpa non restituit vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri potest multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. 3. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 4. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si domino perinde sit, utarisne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quàm retinendo solùm. Quòd si dominus longè ferret ægriùs usum quàm otiosam detentionem, eo quòd res usu atteratur, vel periculo exponatur, tunc graviùs peccas usu ejus rei, quàm nuda detentione: nam plus est cæteris paribus uti re aliena, quàm eam nudè detinere invito domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non ampliùs velle, sed potiùs pretium ejus, non peccas ea utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cùm primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

Quæst. I. *Unde oritur obligatio restituendi?*

Resp. Ex quatuor capitibus, scilicet. 1. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex c. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet.* Nam Jus per injuriam auferri nequit; ergo in eo, cujus res ablata vel destructa est, semper manet Jus ad illam habendum, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter; ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se vel in æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, Reg. jur. 58. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius, qui inde minùs habet, dum ea caret, quàm habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel quasi implicito, seu quasi contractu in assumptione officii seu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideóque obligat ad restitutionem. 4. Ex Lege positiva & justa sententia.

De his duobus ultimis alibi dictum est.

Quæst. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa v. g. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de const. 2. Quia qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cùm non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel Legis, vel sententiæ, cùm nihil horum extet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum cùm de eo inferendo non cogitat, & involuntariè ac necessariò infert: nam non potest rationabiliter velle id, quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipso quòd contrahit, illud onus tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cùm res perit casu fortuito, nisi præcesserit pactum eum præstandi.

Quæst. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injustè privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licèt levis: at omnis injuria ex natura rei, ideóque jure naturali resarciri debet, ex cap. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet citra contractum aut quasi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & perfectè voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti, leviter est imputabile: Ergo non tenetur totum compensare. Deinde cùm ea restitutio sit pœna seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantùm posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideóque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave est, censeri ordinariè debet intervenisse culpam mortalem. Nam (ut notat Lessius,) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raṙò contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim & facilè ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Præterea ad mortale sufficit confusa cognitio periculi, vel obligationis diligentius advertendi: quæ facilè haberi potest. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum resarciri debet,

debet, præsertim cùm in dubio prior sit conditio innocentis.

Quæst. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam?*

Nota. Culpa duplex distinguitur: theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale; culpa juridica est omissio diligentiæ debitæ ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum sive, non. De hac sola hic agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiæ, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiæ, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis, v. gr. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam: si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis; si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima. Quia circa contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quàm in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes: nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior cæteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis: nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit *Lessius*, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem: quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa & authoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & meritò imputatur, ac proinde illud tenetur resarcire.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantum propter latam. *Est communis, aut ferè communis sententia.* Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quam soleant adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec Respublica plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus, v. gr. qui bona fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causa cadat, eo quòd non præstiterit id quod diligentissimè præstitisset. Idem dic de Judice, magistratu, medico, architecto, &c.

Dixi, *per se loquendo:* nam si quis profiteatur se diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentissimum, & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem aut etiam maximam diligentiam & prudentiam. Quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicitè: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi vel etiam ex levissima culpa secutum, cùm non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem impli-

implicitum, ideóque gravem injuriam fecerit.

Porrò culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis: Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto, cùm debeant majorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet, peccat contra justitiam; ideóque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem, ex quo damnum secutum est: unde meritò censetur causa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bona fide duntaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri; nec suadendo ut alter faciat; & à fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, suæ imprudentiæ damnum adscribere debet, modò consultus non habeatur à consulente peritior ac prudentior quàm revera sit. Imò si des consilium in rebus quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto, nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Nec obstat, quòd veritatem inculpatè ignorares; quia nihilominus imprudenter agis: nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus, quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritóque. *Ita ferè Lessius.*

Porrò hæc Regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur solùm de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæst. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedit in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: Sed non tenetur, si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex L. 18. §. *commod.* & ex instit. Lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat, ut is qui gratis utitur re alterius in suam tantùm utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solùm ex dolo vel culpa lata, L. 8. §. *de precario*: eo quod res concessa precario, potest à Domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum est, ut

qui

qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati & conducti, uterque teneтur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex L. 5. §. *commod.* & L. 23. *de reg. jur.* Ratio est, quia cùm res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valdè diligenter custodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam si in sui tantùm utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium; & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur resarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad transportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu aliarum rerum, L. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt. *Delugo, & alii.*

Resp. 3: Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solùm ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex L. 5. §. *commod.* & L. 23. §. *de reg.* & instit. Lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cùm nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex L 1. §. *deposit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*, ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cùm potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantamcunque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & c. ult. *de depos.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* 3. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi; quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locationem operæ ad illud custodiendum. 4. Si teipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, L. 1. §. *depos.* quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depositarius dicitur obligari solùm ex dolo, non ex culpa.

Resp. In jure lata culpa dolo æquiparatur, Lege 32. §. *depos.* & Lege 226. §. *de verb. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est.* Quare cùm Leges decernunt dolum solùm præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur, & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cùm autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia resarciendi secundùm has Leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa merè juridica in contractibus. *Ita Covarruv. Navarr. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii. Prob.* Quia qui ex contractu rem alterius acci-

accipit, obligat se saltem implicitè ad eam servandam cum onere per Leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam, quam Leges præscribunt: cùm præsertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facilè ineantur; & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen, cap. unico de accommodato dicitur simpliciter; *Cùm gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui leges justæ eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipso quòd contrahit, tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges.

Quæst. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet; & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediat, quantùm commodè potest?*

Resp. Affirm. Est communis sententia. Quia quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius, ideóque impedire ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit, quantùm commodè potest, censetur causa moralis perseverantiæ effectus à se positi, & damni secuti, quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet, ne ei damnum sine justa causa, & authoritate inferatur.

Hinc qui inculpatè errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, deducere; qui inculpatè res alienas incendit, tenetur, quantùm commodè potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviori aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur justè permitti. Nam multò minor est obligatio tunc impediendi, quam non inferendi positivè damnum; cùm ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione; ideóque non est obligatio impediendi damni, nisi cùm potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respectivè ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Quæst. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit, rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo, &c. tenentur in conscientia restituere rem, si adhuc extet; vel ejus pretium si ipsa non extet: item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, sed quos dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omnino indemnem reddendi, & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui injuria integrè non tolleretur, nec æqualitas, quam Justitia intendit, reponeretur, & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. ubi Cœlestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenarie resar-*

resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis, provisuri, ut non tantum fructus à novo & violento possessore perceptos, sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur. 1. Rem alienam injustè possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando Jus quod habet rem suam possidendi & ea utendi. Quòd si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cùm sit causa injusta damni, quod patitur dominus privatione rei suæ, quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam est causa injusta utriusque, teneturque dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porrò lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato, ad quod Jus habet, & facere ut minus habeat quàm habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales mixtos, quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extent amplius, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Certum est malæ fidei possessores, omnes fructus solere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quòd producuntur, fiunt illius qui est dominus rei, & res quælibet domino suo fructificat ex instit. *de rerum divis.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque restitui debent ac res ipsa; & nunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quòd si illi fructus interea, dum retinentur, pereant, pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales & mixtos, imò & merè industriales, quos dominus singulari sua diligentia licitè percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit, ex l. 33. § de rei vindic. ibi: *Fructus non modò percepti, sed & qui percipi potuerunt, honestè æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* cit. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota. 1. Fructus merè naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla ferè industria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium fœtus. Merè industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licet mediante aliqua re tanquam mero instrumento; ut quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis rerum est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis, & datur solùm pro usu rei; ex l. 19. & 36. §. *de usuris.* Hi fructus vocantur civiles, debentur domino rei. l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses provinciæ, cum pensionibus, quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa damni dati, restitui jubebit.* Soli autem fructus merè industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi, quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solùm pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota. 2. Semina & alia similia, si sint aliena, non fructificat domino suo, sed domino agri, l. 25. §. *de usur.* ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur.* Quia sunt magis agri, quàm seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis quæ à domino fieri debuissent ad illos percipiendos, ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Soluto matrimon.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæst. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam?*

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet Jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. *Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 16. art. 3.*

Quæst. IX. *An fur vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud Dominum?*

Nota. 1. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injustè accepit, vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitimè possidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat à culpa mortali in acceptione rei & omissione inquirendi cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censeri justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud Dominum nisi per injuriam alterius, v. gr. furtum. *Est communis sententia.* Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere; ita tu præveniens teneris integrè damnum resarcire, cùm fueris causa injusta totius damni.

Nota. 2. Si res periit dolo vel injuria injusti possessoris, quia vel amisit culpa lata, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit, &c. tenetur ejus pretium restituere domino, etiamsi apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia talis est hic & nunc causa injusta interitus rei, quæ verè perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis, statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum à fera, est causa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore quo ex culpa periit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cùm periculum illud ignoraretur, res illa verè tantùm valebat apud homines sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeo suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quòd eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram vel minùs valituram: quia hoc non facit rem minùs valuisse tum cùm injustè destructa

destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita Delugo.*

Resp. 2. Item tenetur restituere rem alienam, quæ casu apud ipsum periit, si non sit omnino certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam, vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiamsi res certò fuisset peritura apud dominum casu, vel justa hostium spoliatione. Quia 1. hoc ipso quòd quis rem alienam injustè aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi; per accidens autem est quod esset casu similiter apud dominum peritura. 2. Qui injustè accipit, injustè detinere incipit: sed qui injustè detinet, semper est in mora restituendi: qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3 Casus subsequens non facit, ut fur vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solùm facit, quod imputatum fuisset alteri causæ. Item qui semel ratione rei injustè acceptæ obligetur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cùm constet eum ex casu fortuito non minùs privandum fuisse re sua, quàm si nulla fuisset injuria illata, ideóque nihil mi nùs habeat quàm aliàs fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solùm damnum ex ea secutum, non aliud.

Resp. Damnum domino illatum est, spectato statu, in quo privatus fuit re sua per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. L. ult. §. *ad legem Rhod.* statuitur, quòd si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse verò nauta me invito merces meas in navem deteriorem transtulerit, cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non teneatur, si ambæ naves ex navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conducta periissent.

Resp. Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu.

Sed si rem alienam quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud dominum, an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Affirm. Ita omnes. Quia res illa à periculo libera & secura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit, quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit causa damni; nam apud dominum non ampliùs periisset.

Quæst. X. *An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam æstimationem, quam res à tempore detentionis habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quàm cùm accepta est, tenetur restituere secundùm statum illum, quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantundem valebat, & accipiendo damnum injustum domino intulit, privando eum re sua in tali statu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Resp. 2. Si res apud injustum possessorem melior effecta est sive intrinsecè, & in substantia, ut si vitulus evaserit in bovem, sivè extrinsecè & in valore, ut si auctum sit ejus pretium ob emptorum multitudinem, restitui

debet domino in tali statu, si extet. Nam res semper mansit in ejus dominio: melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quam vendidisset dominus, totum pretium acceptum restitui debet domino: quia res tempore quo cariùs vendita est, & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cùm sit valor suæ rei. Quòd si res casu periit, vel minor pretio vendita fuit, aut in deteriore statu & valore alienata vel consumpta, restitui debet domino, secundùm æstimationem quam in optimo statu & maximo valore habuit, si dominus eam tali tempore erat venditurus, vel passus est damnum emendo aliam summo valore: quia injustus possessor fuit causa injusta talis lucri cessantis vel damni. Idem dic, si incertum sit, an dominus lucrum ex ejus melioramento fecisset, vel quo pretio venditurus fuisset, ut docent passim *Doctores.* Nam injustè privatus fuit potestate lucrandi, & vendendi summo valore, qua fortè usus fuisset: in dubio autem melior est conditio innocentis, & possidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imò juxta varios, restitutio fieri debet secundùm summum valorem & incrementum, etiamsi dominus re sua certò usurus non erat in tali statu, nec juxta summum valorem venditurus. Quia dum res apud injustum possessorem melior & carior facta est, domino meliorata fuit, ipsique debita erat in tali statu. Ergo facta est domino injuria cum damno, eum privando re sua in optimo ejus statu & valore, quæ injusta detentio est nova injuria à prima acceptione distincta, per quam statim contracta est obligatio eam restituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per solam restitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, spectato statu, in quo futurus esset, si ad tempus minoris valoris rem servaturus esset; tamen recipit damnum, attento priori statu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad se pertinente injustè privatus fuit. Confirmatur L. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex causa furtiva res condicatur, cujus temporis æstimatio fiat, quæritur. Placet tamen id tempus spectandum, quo res unquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem rem factam fur dando non liberatur; semper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Restitutio fieri debet solùm ad æqualitatem damni illati. At tunc non est illatum damnum secundùm summum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certò profuturum domino, cùm domins fuisset eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuit eo tempore aliam emere.

Resp. Damnum domino illatum est attento priori statu, in quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re sua in optimo ejus & statu & valore.

Quæst. XI. *An qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud restituere?*

Resp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala, vel otiosa, quæ fuerit periculosa sive per se, sive ratione circumstantiarum, teneris illud resarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne evenerit, & illud non intenderis. Quia 1. Illud damnum est tibi sufficienter voluntarium in causa, nempè in actione tua mala periculosa, per quam illud creas. 2. Intulisti injuriam damnosam illi tertio, quippe qui jus habebat, ne malam illam actionem sibi periculosam faceret.

Secùs est, si damnum eveniret alteri ex tua actione non mala licèt periculosa, sed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cùm utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure suo.* Et ex L. 193. §. de Reg. jur. *Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed si non adhibueris debitam cautionem, ne aliis damnum eveniret, teneris de damno. Nam quisque tenetur ex justitia curare ne ex sua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus, ne ei damnum inferatur sine justa causa & legitima authoritate. Propter eandem rationem teneris restituere damnum, si jus non habeas faciendi aliquid periculosum, licèt non malum. Sic qui in itinere foveam, lupi capiendi causa, facit, tenetur de damno. L. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Resp. 2. Teneris resarcire damnum quod alteri evenit ex tua culpa, scilicet actione mala vel inutili, si damnum illud intendisti, licèt ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium est in se, & meritò censeris illius causa, cùm reipsa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam, vel inutilem.

Resp. 3. Teneris resarcire damnum, quod obveniat alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, si prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. tunc damnum illud est voluntarium tibi in actione illa mala tanquam in causa, vel saltem tanquam in occasione, quæ est æquivalenter causa. 2. Fecisti injuriam alteri, qui Jus habebat ne actionem illam malam faceres in talibus circumstantiis, nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 74. *art.* 8.

Resp. 4. Non teneris resarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculosa obvenit, si illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quòd nunquam aut ferè nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis. Quia tum damnum illud nec in se, nec in alio tibi voluntarium est, cùm nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio, ubi non est periculum. Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem. Quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solùm reus est furti. Quando autem S. Thomas, loco citato, dicit dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

Quæst. XII. *An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?*

Resp. 1. Qui injustè posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio, an reipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit patiendi damnum, nec constat non passum fuisse; iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata à se actione injusta per se sufficinete

ad

ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secutum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*; nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quòd talem effectum procrearit, nisi oppositum constet; tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris damnum ex illa actione, v. gr. consilio malo secutum esse, ex Reg. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solùm ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnum intulit. *R.* Hoc est justum, quando constat positam esse causam injustam damni, & damnum secutum esse: nam in dubio an damnum revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debitæ, dum dubitatur an ex ea secutum sit damnum: nam in moralibus omissio injusta est æquivalenter actio injusta.

Quæst. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum resarcire in ejus defectum?*

Resp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter prævideril. Quia 1. talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam: nam quilibet habet jus ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 2. Verè movit alium ad damnum inferendum, & æque est causa damni quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3. Qui occasionem damni dat sine justa causa, damnum dedisse censetur, ex cap. ult. *de injur.* & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Idem dic de eo, qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæst. XIV. *An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4. & ult. *de injur.* Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omissione diligentiæ debitæ ideóque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eandem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si, ubi est periculum damni, non provideant ne fiat à suis. Nam dominus & pater tenetur ex justitia impedire ne aliis damnum inferatur à suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili, institut. digest. & Cod. *de noxal. actionibus.* Et Canonico, cap. ult. *de injur.* ibi: *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ, & æquitati ac naturali rationi valdè consentaneæ. Quia cùm animal, vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domi-

ni

ni ſint; leges juſtè diſpoſuerunt, ut ſicut omnis utilitas ab eo proveniens domini eſt, ita etiam & damnum domini ſit, niſi velit ipſum pro eo tradere: nam qui ſentit commodum, debet ſentire & onus, Regul. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante ſententiam, niſi ex conſuetudine legitimè præſcripta, ſententia requiratur: nam in foro conſcientiæ idem dicendum eſt circa iſta, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit, ſi ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad ſolvendum duplum illius damni, quamvis ſine ejus culpa illati. L. 1. & L. 6. §. *de his qui effuder.* ibi: *Habitator ſuam, ſuorumque culpam præſtare debet.* Sed juxta multos, ſi dominus verè peccato careat, nihil tenetur reſtituere ante ſententiam: quia ſic uſu receptæ ſunt illæ leges, nec id neceſſarium eſt ad finem illarum. At poſt ſententiam tenetur in conſcientia parere ſententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præſumptione culpæ, ſed in legibus, quæ ad bonum commune & pacem publicam ita ſtatuerunt, & ut domini diligentiùs caverent ne damnum aliis à ſuis inferatur.

Reſp. 3, Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum reſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum eſt, ex Inſtit. *de noxal. act.*

Quæſt. XV. *An qui impedivit alterum à conſecutione alicujus boni, tenetur ab reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui quocumque modo etiam ſolis precibus vel conſilio, ſaltem abſque cauſa juſta, impedit aliquem à conſecutione boni ipſi ex juſtitia debiti, ſive habeat jus in re, ſive ſolùm jus ad rem, peccat contra juſtitiam, & tenetur compenſare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit cauſa injuſta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde ſi alter habebat jus in re, impediens tenetur reſtituere valorem illius rei; ſi verò ſolùm jus ad rem, v. gr. per juſtam promiſſionem acceptatam, electionem, præſentationem, &c. cenſetur reſtituere quanti jus illud judicio prudenti æſtimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure ſuo, v. gr. exercendi ſuam artem, operam locandi, petendi aliquid, &c. Nam quilibet habet jus utendi jure ſuo; quod jus tunc violatur.

Reſp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injuſto impedit aliquem à conſecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex juſtitia non debiti, ut doni, legati, &c. tenetur reſtituere quanti judicio prudenti ea ſpes valebat. *Eſt omnium, teſte Sanchez.* Quia licèt impeditus non habeat jus ſtrictum ad tale bonum, jus tamen habet, ne ab illius conſecutione, per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfectè liberum cuique ſit ei gratificari. Ergo tali facta eſt injuria, quæ reſarciri debet. Idque ſive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus eſt à conſecutione boni: ut ſi quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; ſive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falsò perſuadendo alterum eſſe indignum.

Dixi, *quanti ſpes, &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thomas, quæſt. 62. art. 2. ad 4. Quod ſi nulla erat ſpes, non tenetur reſtituere damnum, cùm reipſa nullum intule-

tulerit. Si tamen exigua ſpes fuiſſet, compenſanda eſt judicio prudenti.

Qui autem à conſecutione beneficii Eccleſiaſtici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licèt peccaverit, non tenetur damnum reſtituere, quia non fecit injuriam quoad illud, cùm nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate poſitum, nam illicitum eſt conferre beneficia vel officia indignis. Item qui à conſecutione beneficii aliquem dignum & ſpem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad reſtitutionem: quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad reſtitutionem famæ ſicut in primo caſu.

Idem dic, ſi dignum ſolis precibus & commendatione impedias, ut æque digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injuſta via impeditur, & tibi licet petere pro æque digno: ſecùs, ſi injuſta via talem impedias; nam tunc teneris illi reſtituere quantùm ea ſpes ei valebat: quia jus habet, ne injuſtè impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Reſp. 3. Qui etſi ſine vi vel fraude, vel alia injuſta via impedit dignum à conſecutione beneficii vel officii, ut detur indigno, tenetur ad reſtitutionem Eccleſiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum injuſtè patitur. *Eſt communis ſententia.* Quia utraque jus habet ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic ſi modo etſi non injuſto impedias digniorem, ut detur minus digno: quia Eccleſia & Reſpublica habent jus habendi optimos miniſtros & magiſtratus. Sed juxta multos non tenetur reſtituere impedito: qui non violavit juſtitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis juſtitiæ habet ad beneficium vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei ſit beneficium vel officium, & quo poſſit illud jure exigere.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, qui ſine vi, fraude, vel alia via injuſta aliquem impedivit à conſecutione boni non debiti ex juſtitia, non tenetur ad reſtitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cùm nullum Jus habeat illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, ſi velit, & nullam viam injuſtam adhibeat. Nec refert, quòd alter ſtatuerat donare; quia ſine injuſtitia ſemper poteſt propoſitum mutare: ergo & ad id induci via non injuſta. Odium autem ſeu animus nocendi per medium non injuſtum, & in iis, in quibus poteſt quis alioquin nocere abſque injuſtitia; non eſt peccatum contra juſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem.

Hinc non tenetur ad reſtitutionem, qui ſine vi, vel fraude, aut alia ratione injuſta, ſed ſolis precibus vel obſequiis aliquem avertit ab inſtituendo tali hærede, aut à relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari teſtamentum, & alium hæredem inſtitui. Quia nemo habet Jus ad ſucceſſionem, vel legatum, quamdiu teſtator vivit, cùm liberè pro libito ſemper poſſit revocare & mutare teſtamentum. Tamen ſine juſta cauſa aliquem à conſecutione boni non debiti impedire via non juſta eſt contra charitatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, ſi alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, ſciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Reſp.

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. *Ita Delugo, & alii.* Quia mandatarius habet jus ut Procurator, vel Tabellarius, seu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex justitia; & tu scienter impedis executionem, ac usum ejus juris, seu id ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etsi de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod jus habet, facis ei injuriam, cùm violet ejus jus, ideóque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Item dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem causam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & verè es causa moralis talis damni.

Quæst. XVI. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi ex lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum; ex cap. ult. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. *Ita S. Antoninus, Covarruv. Cajetan. Lessius, Delugo, & alii multi.* Quia 1. accipiens non est inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum est omninò voluntariè, non quidem ut pretium peccati, quod est tantùm conditio sine qua non daretur, sed ut solutio promissi posita conditione. 2. Mulier potest retinere id quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condict. ob turp. caus.* & ex S. Thom. quæst. 62. art. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæst. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri possunt.* 3. Quia promissio de solutione pretii valet si consideretur facta ex suppositione conditionis positæ, quamvis non valeat ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem causam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solùm decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de dict. ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accepta, ei qui accepit relinquitur: & ex l. 8. §. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem causam non posse repeti.

Dixi, *nisi per legem*, *&c.* Quia quando lege aliqua positiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annulatur actus, ex quo pendet acquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur, etiam in conscientia, cùm bona & actus subditorum subjiciantur voluntati justæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod semper per Legem justam intenditur. Quod si is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, si restituatur, tunc restitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secùs, fieri debet dantis: quia cùm translatio dominii rei datæ nulla sit, res remanet prioris domini, qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in recipientem transferret. Equidem si eam rem ob opus malum derit,

derit, dignus est ut ea privetur, sed hæc pœna infligi debet à judice, non à privato.

Resp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda est à confessario obligatio dandi pauperibus vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali pœna dignum: tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum adjiciatur.

Quæst. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. 1. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis sententia.* Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra Jus quod habet proximus ut id fiat vel omittatur sine sumptu suo: at accepta per injustitiam restitui debent. 2. Tunc nullus est titulus, seu Jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cùm ejus natura sit, ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter dandi; sed dat coactè ex metu injuriæ, ne jure suo defraudetur.

Responsio vera est, etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Est communis sententia.* Nam ille verè dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam Jus habet is cujus causam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex justitia debes. Nec refert quòd opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio æstimabile affert solventi pretium; estque solùm mentalis: ergo non impedit injustitiam.

Hinc peccant contra justitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia justa, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodato, invento, vel pro solvendo debito; vel ad abstinendum à furto, homicidio, & detractione, &c. cùm hæc omnia sint debita ex justitia.

Resp. 1. Accepta pro opere debito ex charitate tantùm, vel aliis virtutibus, quod sine labore, sumptu aut periculo fieri potest, restitui debent. *Ita Covarruv. Molina, Lessius, & alii.* Quia communi hominum judicio talia opera non sunt pretio æstimabilia; nec omnino voluntariè ac liberaliter aliquid pro illis datur, sed coactè ob necessitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet, &c. tenetur eam restituere.

Si autem opus illud ex sola charitate debitum fieri nequeat sine labore, vel sumptu, vel periculo, alioqui docent accepta pro eo retineri posse: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit solùm contra charitatem, cùm illud sit pretio æstimabile. Alii verò nihil distinguunt, & censent accepta pro quovis opere ex charitate vel alia virtute debito, restituenda esse: quia iniquè exigitur & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præstari debet; & dans coactè & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id quod debetur. *Delugo* docet esse obligationem ex charitate, restituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad subveniendum gratis proximo: quia ea obligatione posita, acceptio pretii impedit ne possit fieri satis præcepto charitatis, cùm pretio accepto non subveniatur gratis

gratis proximo prout charitas præcipiebat; sed tunc non est restitutio nisi latè dicta.

Resp. 3. Si constet aliquid spontè ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex justitia vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud restituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria est justus titulus retinendi donum gratuitum; nisi tamen Lege positiva inhabilis sit ad acquirendum dominium rei dono datæ, sicut est judex circa munus saltem magni momenti sponte oblatum.

Resp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omissione, quæ solùm cedit in suum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur illud restituere. Quia illud ex causa vel sub conditione donatum est omnino voluntariè ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omissiones liberas ei soli utiles; ut si des alteri aliquid ut Sacrum audiat, jejunet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus, &c. Qui tamen accepit aliquid, ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad restituendum; & post sententiam tenetur restituere, cùm sit justa, & Legi conformis.

Quæst. XVIII. *Quid restitui debet ratione rei acceptæ?*

Resp. Qui tenetur restituere solùm ratione rei acceptæ, ex communi sententia tenetur solum restituere rem alienam si adhuc extet, vel id in quo ex ea factus est ditior, si non extet apud se, & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus est ditior. Quia tantumdem & non plùs habet ex re aliena, sive in æquivalenti. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione rei acceptæ est quantias possessionis rei alienæ vel in se, vel in æquivalenti possessæ: ita ut tantum restituatur quantùm rei alienæ, in se, vel in æquivalenti possidetur, l. 25. §. *de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis possidet, cùm rem alienam consumendo aut donando, rebus suis pepercit, vel alienando aliquid acquisivit.

Quæst XIX. *Ad quid tenetur possessor bonæ fidei?*

Resp. 1. Qui rem alienam bona fide possidet, putans prudenter esse suam, ubi primum novit esse alienam, ex communi sententia tenetur eam restituere prima opportunitate, l. 22. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem suam possidendi. Quòd si non reddat ubi primum potest commodè, incipit esse possessor malæ fidei, & tenetur ad restitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injustæ detentionis, quæ est æquivalenter injusta acceptio: unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere: cùm fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eandem domino restituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa sine ejus consensu dare: quia res illa in individuo est domini, nec sine injuria potest dominus invitus cogi rem suam vendere, aut commutare, cùm habeat jus illam possidendi ac retinendi, & constat ex L. 3. *Regum.* c. 21. ubi de vinea Naboth.

Resp. 2. Ex communi sententia, si possessor bonæ fidei consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil amisit, vel tenetur restituere, si non sit inde factus ditior, ex *instit. de offic. judic.* & L. 23. §. *de petition. hæred.* Nam cùm solùm teneatur ratione rei acceptæ & possessæ, non tenetur plùs restituere quàm ex ea possideat, sive in se, sive in æquivalenti. Sed tenetur restituere id in quo factus est ditior ex re aliena, eo l. cit. Quia id in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti

apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 48. jur. in 6.

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bona fide periit casu vel etiam culpa, item si eam donavit aut consumpsit, aliam non donaturus. Secùs si aliam ex suis erat donaturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plùs habet quàm alioqui haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. 3. Ex communi sententia, possessor bonæ fidei, tenetur deductis expensis & laboribus restituere domino fructus rei naturales & mixtos qui apud illum extant, L. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificat domino suo, sive fructus qui ex re aliqua nascuntur, pertinet ad eum ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini sicut res ipsa. Si illi fructus non extent, tenetur solùm quatenus ex iis factus est ditior: nam res alterius extat tantùm apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex L. 1. cod. *de petit. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere. 1. Fructus meræ industriæ, quia non sunt fructus rei. 2. Fructus quos negligentia sua non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cùm eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter: unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales, & mixtos, quos bona fide & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo colorato. *Instit. de usucap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantùm restituere rem alienam, & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæst. XX. *An & cui restituenda sunt bona vacantia & derelicta?*

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona, quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundùm Legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, L. 4. Cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini.* cod. de success.

Resp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum unquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cùm nullius sint, fiunt primò occupantis, nisi aliter Leges speciales statuant, *ex instit. de rer divis.* & Lib. 1. §. *Pro derelicto*: Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur levandæ navis causa, aut eluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis, quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde ei restitui debent, etiamsi periculo eripueris, aliàs peritura, ex *instit. de rer. divis.* & L. 18. cod. *de furtis.* & ex cap. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur; res enim

sive

five in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

Quæst. XXI. *An & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognosci vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta, dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quando est spes dominum inveniendi. Quòd si dubitetur solùm cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechismus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis Doctorum, teste *Lessio*, cum *S. Thoma* docet ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali impendi debent secundùm ejus voluntatem rationabilem & prudenter præsumptam: nam non licet de eo cuiquam aliter quàm ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera, cùm sic impendantur optimo quo impendi possunt modo, & id cedat in suam vel suorum vel publicam utilitatem, nullusque sit qui non putet eleemosynam esse opus bonum & utile. Jam verò qui amisit aliquid, semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut sententia justa, non autem casu fortuito. Unde illud S. Aug. cap. *Si quid* 14. quæst. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* 4. Ex Authent. *Omnis.* Cod. *Communia, de success.* ibi: *Si intestati decesserint* (peregrini & advenæ,) *ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et ex L. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cujus sit ignoret.*

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena, & injustum est ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus vel aliis piis causis, idque jure naturali secundùm communem sententiam, *teste Delugo.* De bonis injustè partis constat. 1. Ex cap. 5. *de usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersunt ii quibus debentur, vel eorum hæredes: *Cùm non remittatur peccatum nisi restituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto.

Et

Et ex cap. *Nemo*, 14. quæst. 5. ibi: *Nemo qui rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos quorum fuit. invenire non poterit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat.* 2. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore: alioqui daretur occasio injuriis inferendis sub spe justè retinendi injustè parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis: quia bona ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis: ergo idem est judicium de illis. Enimverò bona quæ non possunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundùm voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideóque dari pauperibus, vel piis causis, cùm id ei vel hæredibus vel Reipublicæ prosit.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus?

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est communis sententia.* Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona sua amissa diligenti inquisitione alienentur; & quia tua culpa est, quod non inveneris dominum, ut ei redderentur bona sua quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hic restituere tenetur; quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quòd si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cùm nihil apud te extet; neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo quo potuisti ac debuisti; neque ex contractu, aut Lege, cùm nihil horum sit. Si tamen ea tibi tanquam pauperi applicasti, *Lessius* docet te teneri ea restituere domino posteà cognito, modo adhuc extent in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Rectè autem monent, si res inventa vel debita sit magni momenti, potiùs eam xenodochio, vel monasterio pauperi, quàm aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cùm jam nulla spes superesset inveniendi dominum, ad nihil ampliùs distribuens tenebitur, cùm adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituerit secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. 2. Secundùm multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquisivit absolutè dominium: nam res ei absolutè donata est, cùm dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se vel in æquivalenti: quia donatio facta est sub conditione tacita. *Si non compareat dominus:* alioqui negotium ejus non esset sat bene gestum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in se.

Quæst. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem si pereat vel deterior fiet ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injustè accepit, vel detinet, ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui

verò

verò rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de Regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his seclusis res quælibet perit domino l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et verò casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cùm sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors, &c. Sed secundùm omnes, tenetur de casu fortuito. 1. Si intercedit pactum de illo præstando, nam pacta obligant ex justitia. 2. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cùm possit, & hæc postea pereat. Nam ex Regul. 25. jur. in 6. *Mora sua cuilibet est nociva:* si enim restituisset, fortè non periisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco vel tempore alio quàm quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res periit; vel si contra pactum ignem accendit in re locata, quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset, damnum non fuisset; & quia *qui occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. *de injur.* Hæc traduntur cap. 2. de depos. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

Quæst. I. AN *qui cooperantur ad damnum alterius, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo sunt causa efficax injusta damni, tenentur illud resarcire; nam quisque Jus habet, ne ei quocumque modo directè, vel indirectè, immediatè vel mediatè damnum sine justa causa & authoritate inferatur, & ut resarciatur injustè illatum, ex cap. ult. *de injur.* ubi Greg. IX. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti: aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.* Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundùm omnes, causæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptator, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quarum sex priores sunt positivæ, tres verò posteriores negativæ. Comprehenduntur his versibus, apud S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 7.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Quæst. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. 1. Requiritur ut sua cooperatione fuerint causa damni. Nam qui non est causa damni, nullum damnum reipsa intulit: sed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur resarcire. Porrò *non semper consilium, adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solùm tenetur consiliator aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest,* quòd

quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta, ait S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 7.

Resp. 2. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur restituere, sufficit ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursu verè motus, vel alterius auxilio ac opera adjutus sit, ad damnum inferendum. Quia tunc sunt verè causa damni; neque enim est de ratione veræ causæ, ut ea non posita non ponatur effectus, sed tantùm, ut ex ea sequatur effectus: nam causa efficax est præcisè ea, ex qua physicè, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajetan. Sot. Azor, Vasquez, Molina, Lessius, Delugo, & alii.* Idque certum est, (inquit Lessius,) etiamsi alius non defuisset, qui jussisset, consuluisset, adjuvisset, &c. nec credibile est aliquos id negare; ne eos quidem qui indistinctè requirunt ut alioqui damnum secutum non fuisset, sed supponunt nullam aliam causam fuisse superventuram: alioqui eorum opinio est apertè falsa. Quia talis ita est causa damni in hoc casu, ut si ipse, vel alius similis non moveret, vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo verè est causa, sine qua non fieret damnum: nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, ut sine ipsa vel simili superveniente, non fieret effectus à causa executrice. Igitur jubens, consulens, adjuvans, &c. tenentur restituere, etiamsi non defuisset alius qui jussisset, consuluisset, adjuvisset, &c. Enimverò alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipse contraxisset; & alioqui qui damnum injustè passus est ab aliis, non haberet Jus exigendi restitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare solùm controversia esse potest, quando executor absque illo consilio, mandato, laude, ministerio, auxilio, idem damnum illaturus fuisset, quamvis nulla alia similis causa fuisset superventura: quia nempe jam erat ex se ad id paratus, & promptus. Tunc etiam esse obligationem restituendi affirmant *Cajetan. Sot. Medina, Vasquez, Molina*, quos refert, & sequitur *Delugo* asserens hanc esse communem sententiam inter Recentiores, modò revera suo consilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis est verè causa damni: nam esse causam non est quòd illa deficiente effectus non fieret, sed quòd illa etiam reipsa cooperetur ad damnum. Nec obstat quòd executor jam ex se esset causa efficax damni, nam duæ causæ totales morales possunt concurrere ad eundem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. gr. si medicus eat in aliquem locum vocatus à duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter singulos seorsim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret: tunc singula motiva verè concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum consilium, vel auxilium verè movet, & influit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc verè es causa damni: nam verè damnum adhuc oritur ex tuo consilio, &c. Cæterum in dubio an alter tuo consilio, &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum, necne, teneris restituere. Quia in dubio nemo præsumitur malum sua sponte facturus; & quia possessio stat pro obligatione restituendi, cùm constet positam esse causam de se damni illativam. *Vide dicta, Qu. XI.*

Sed quid, si executor consilio, aut alia simili causa motus est tantùm ad damnum inferendum faciliùs, confidentiùs, vel citiùs?

Resp.

Resp. Multi negant mandantem, aut consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem an faciliùs, confidentiùs, &c. illatum sit, si revera sublato consilio, &c. illatum verè fuisset ab executore jam ad id ultrò determinato; tunc consulens, laudans, &c. non tam sunt causæ substantiæ damni quàm modi, vel circumstantiæ qua mandatur executioni, ut quòd fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore, &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thomam, in 4. distinct. 15. qu. 1. art. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quod consilium suum fuit efficax, & quod aliàs injusta ablatio commissa non fuisset:* & S. Anton. 2. part. tit. 2. c. 1. §. 6. ubi dicit jubentem & consulentem teneri de damno, *quod aliàs non fuisset factum*, supple, seclusa alia simili causa.

Medina verò, *Cajetanus*, *Sot. Molina*, *Vasquez*, *Reginaldus & alii affirmant.* Quia adhuc talis est vera causa damni: nam est causa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hic & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porrò adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit causa ut damnum citiùs inferretur, tum ex L. 51. §. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eundemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturiùs interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrum eorum lege Aquilia teneri:* tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri à damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio, vel opera potuisset non extitisse, & fortè non extitisset: deinde es causa damni hìc & nunc illati.

Quæst. III. *An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?*

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans, &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si causa fuit totius damni; partis verò, si solùm partis causa fuit. Nam quisque tenetur resarcire totum & solum damnum, cujus causa injusta fuit: & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc tenentur singuli in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cùm plures cooperantur ad idem damnum inferendum sic ut singuli sint causa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. g. claves, arma, scalas, &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solùm restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, opera, vel auxilio; & reipsa actio damnosa est communis omnibus: ideóque singuli sunt causa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus, cùm totum damnum oriatur à singulis, licèt sint partialis causa partialitate causæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquil.* ad obligationem autem in solidum satis est quòd quilibet eorum sit causa, ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licet posset unus per seipsum seorsim damnum inferre; at reipsa hìc & nunc sine hoc tanquam

socio alius damnum non infert, & sic uterque est causa damni in totum. Ita *Covarruv. Cajetanus, Sotus, Molina, Lessius, Tannerus, &c.* Nec obstat quod concurrant ad totum damnum solùm partialitate causalitatis; ideóque solùm partialiter damnum à singulis proveniat; nam hoc probat singulos teneri tantùm absolutè ad partem damni, hypotheticè verò ad totum, seu ex hypothesi quod alii non restituant, qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituenti; cùm actio damnosa verè à singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licèt non sola illud creaverit. Quia ex modo, quo influit, totaliter ponit effectum, & est causa simpliciter illius: Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, singuli eum occidunt, quia singuli ponunt id quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu causæ partialis, sine cujus causalitate, & cooperatione, quavis alia causa superaddita, effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi causæ partiales æquivalent totalibus: nam licet singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo cooperationem, sine qua effectus non fiet. Ita *idem Delugo, Vasquez.*

Quando verò plures sic damnum inferunt, ut singuli solùm faciant partem damni independentes à se mutuò, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cùm plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & opera damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solum pro sua parte, & independenter à se invicem. Quia tunc unusquisque non est causa totius damni, quod per se intulit.

Resp. 2. Causæ negativæ damni, seu non impedientes damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cùm ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Quia sunt causa injusta totius damni post alios, nam causa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius causa injusta, cùm potuisset & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus quod alter habebat ut ejus damnum impediret, quod proinde ei meritò imputatur.

Quæst. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?*

Nota. 1. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam, Rom. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt* peccatum grave, *sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Nota. 2. Is dicitur primo loco teneri ad restitutionem, qui sic ad eam tenetur, ut ipso restituente cæteri nihil debeant; & alteri restituenti ipse, quod solvit totum rependere teneatur. Secundo loco teneri dicitur; qui sic restituerit, cæteri nihil debent excepto primo, qui totum solutum tenetur ei rependere: & sic de aliis.

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi Doctorum sententia servandus est.

Primo loco & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideóque primariò: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, semperque clamat pro eo.

Quod si res aliena jam non extat in se,

se, & is, ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam mala fide, sciens, aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere: *quia pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere*, Reg. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel consumendo, non liberat eum à restitutione primo loco facienda, perinde ac si rem haberet, alioqui ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cùm ex re aliena sciens ac volens præ cæteris commodum perceperit, æquum est ut præ cæteris restituere teneatur.

Si verò rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitve bona fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantùm ex ea re factus est ditior, cùm fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium si mala fide consumpsit, vel quantùm ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus dominii translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco mandans seu jubens: quia est causa magis principalis; executor verò se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solùm jubentis motione, sed etiam nomine & authoritate executori necessitatem quandam moraliter imprimente fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non est ausus contradicere: nam injuste conjecit executorem in obligationem restituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & sic debet executorem indemnem servare, ideóque priùs resarcire totum damnum inde secutum. Quare si is restituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco, tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suasit suo nomine fieri, censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis; quæ instar finis & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Lessius.*

Tertio loco tenetur executor, quia est causa principalis post mandantem, cæteri verò sunt causæ secundariæ: nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immediatiùs attingit, quàm illæ aliæ causæ. Deinde quod hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur; quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, cæteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundùm proportionem suæ cooperationis; & quidem æquè primò ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia.* Quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis vel minùs principalis causa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem verò quæ minùs cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco, quia illorum causa factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem restituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum, quorum causa factum est, tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivas & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impedientes damnum contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minùs ac remotiùs ad damnum concurrit, quàm positiva. Nam causa positiva reipsa creat positivè, physicè, vel moraliter damnum: negativa verò solùm non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec resarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem à non impediente, nisi prius probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est alios non restituisse quàm causam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solùm in defectum positivæ. Si tamen contingeret damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentiæ superioris, vel custodis incitari ad damnificandum; tunc superior vel custos non impediens non se haberet ut causa merè negativa, sed simul ut positiva; ideóque teneretur simul conferre in restitutionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat *Delugo.*

Porrò inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua; nisi tamen una teneretur magis immediatè impedire damnum.

Quæst. V. *Quando plures sunt causæ æque principales, vel æque secundariæ, ut videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?*

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem: nam cùm æque principaliter cooperatæ sint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum, quia quisque concurrit ad totum damnum, cùm sit causa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum resarcire.

Quæst. VI. *Si una causa restituerit, an aliæ obligantur?*

Resp. 1. Si causa magis principalis totum restituat; cæteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia.* Quia causæ minùs principales tenentur solùm restituere in defectum causæ magis principalis, & primariò obligatæ: ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò causa secundaria restituerit, causa magis principalis & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter.* Quia causa minùs principalis solvendo acquisivit jus, quod creditor habebat exigendi solutionem à causa principaliori, quæ primariò tenebatur; nec par est, ut sit pejoris conditionis, ex eo quod solverit id quod altera primariò tenebatur solvere, & qua solvente nihil deberet; sicque ejus negotium utiliter gesserat, ex l. 43. §. *de negot. gestis.* Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, qua restituere noluit id quod immediatè debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1. Si mandans restituerit, aliæ omnes causæ sunt liberæ: nam sunt minùs principales. Executori verò restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia causa secundaria

ria restituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; cùm executor sit causa magis principalis post jubentem. 3. Si causa positiva restituerit, libera est causa negativa; cùm hæc teneatur solùm in defectum illius. E contra si causa negativa restituerit, tenentur causæ positivæ secundùm suum ordinem ei totum solutum restituere. 4. Si creditor remittat causæ magis principali, ut jubenti vel executori, aliæ sunt liberæ. Quia cùm remissio extinguat debitum, debitor principalis, liber est: ergo ii qui solùm in ejus defectum tenebantur, sunt liberi perinde ac si causa principalis restituisset. Si verò creditor condonet uni causæ minùs principali, tenetur adhuc restituere causa magis principalis: quia solùm remittitur obligatio causæ secundariæ, non causæ principalis, quæ per se tenetur independenter à minùs principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipsa debent, quia solùm portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius, cui remissio facta est.

Resp. 2. Si una ex causis æqualiter obligatis totum restituerit, aliæ in defectum causæ priori loco obligatæ, tenentur singulæ pro sua portione ei rependere. *Ita communiter.* Quia aliàs non servaretur æqualitas inter cooperantes illos, cùm singuli æqualiter teneantur pro rata; & quia jus, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui priùs totum solvit: neque enim pro sociis solvit ut essent liberi à restitutione; sed quia, illis nolentibus vel non valentibus restituere, tenebatur domino restitutionem integram procurare; & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet esse pejoris; quia prior solvit id ad quod tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam: quia scientes & volentes induxit sine vi vel fraude, neque mandavit aut coegit, neque suasit ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem vel propriam cujusque, unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quòd si unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non posset suam portionem restituere, cæteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter se dividere: v. gr. si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eo quòd alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere: postea verò alter eorum duorum velit restituere, hic tenentur priori ultra decem restituere quinque, tanquam dimidium portionis, ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non potest restituere: nam tenetur æqualiter cum eo qui prius totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cùm sit æque concausa damni.

Quæst. VII. *Quandonam in particulari singulæ causæ cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Resp. 1. IS, cujus mandato, sive expresso, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi sententia tenetur primario ad restitutionem, sive præcipiendi authoritate polleat, sive non, quia talis est causa præcipua damni: nam ejus nomine

mine ac authoritate fit damnum; & mandans seu jubens necessitatem quandam moralem executori imprimit, qui censetur esse solùm ejus instrumentum, *cum is committat verè, cujus authoritate, vel mandato delictum commit ti probatur*, cap. 7. *de sentent. excom.* Imò tenetur resarcire non solùm damnum, quod præcepit, sed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa. Quia tunc mandans censetur causa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse sua culpa occasionem tali damno, ex cap. ult. *de homicid. in 6.* ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licèt expressè inhibeat, ne occidatur ullatenùs, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat, cùm mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Dixi, *tacitè*, ut si quis famulo vel filio, aut alteri qui ipsius imperio moveatur, dicat: Vindictam ex tali opto; aut vellem ut tali inferretur tale damnum, l. 1. §. *mandat.*

Resp. 2. Ex communi sententia si jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum: Quia jam non censetur causa damni, cùm illud non proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, sed suo nomine & motu. Secùs, si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem, licèt mandatum revocaverit, si non impedierit subditum à damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp. 3. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias cùm possis, cohibendo vel significando te nullatenus id velle, teneris restituere. Quia censeris mandasse saltem tacitè, aut certè taciturnitas tua censetur consensus & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius & tanquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injustè inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. Neg. Si neque expressè, neque tacitè mandaverit. *Est communis sententia.* Quia talis nullatenus est causa damni: nam id quod posterius est tempore; non potest esse efficiens causa effectus præcedentis. Hæc autem Reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, intelligi debet præsertim de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati & à consensu ejus pendentes, subsequente ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit causa efficax, cur damnum inferatur, vel illatum non resarciatur.

§. II.

De Consulente.

Resp. 1. Consulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestione motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi sententia tenetur restituere; quia est causa moralis & injusta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quòd si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æque influunt, cùm omnium consilio alter motus sit

ad

ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Resp. 2. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, ex communi sententia tenetur adhuc resarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc meritò censetur causa damni, cnm sit culpabilis causa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto, vel via nocendi ostensa: quemadmodum si ignem inieceris in res alienas, quæ postea incendio consumantur, teneris restituere quantumcumque postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi à consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi à mandante propositam, ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem; cùm mandatarius non agat nisi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur. Hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti, restituere damnum post revocationem illatum.

Quod si consilium consistebat in falsa doctrina, v. g. quòd talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revo caverit aperiendo illius falsitatem, ex communi sententia non tenetur restituere. Quia tunc efficaciter tollit causam damnum inferendi, & motionem à se impressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse, & promissa revocare, non tenetur restituere. Quia non est causa moralis damni posteà illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi à se propositam, & motionem à se impressam.

Resp. 3. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minùs damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc propriè non consulit damnum, sed potiùs imminutionem damni, seu evitationem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potiùs inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est causa injusta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et verò Petrus tam habet jus ut servetur illæsus à minori illo damno, quàm Paulus ut servetur illæsus à majori. Excipe nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non est rationabiliter invitus.

CAPUT III.

De Consentiente.

Resp. Consentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium, authoritatem influit in actionem damnosam: nam qui in hunc influit est causa damni ex ea secuti. Influere autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam aut Legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno. 1. Si suffragium dedit antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante quòd tametsi non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita communiter.* Quia revera fuit cum aliis causa injusta damni; nam sine illo aut alia simili causa superventura non fieret damnum. 2. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum; nam voluit esse causa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia injusta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium; & sic tunc tenetur de damno secuto, saltem tanquam mutus, vel non obstans. Imò tenetur etiam ut causa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cùm publicè feruntur in consilio. Quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium; nam pendet non solùm ex prima prolatione suffragiorum sufficientium, sed etiam ex perseverantia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum suffragium, simul positivè cum aliis concurrit ad damnum, perinde ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. *Ita Delugo.*

Quod si major pars iniquum suffragium ante te irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum dissentiendo & resistendo, peccas contra justitiam suffragando, cùm consentias injustitiæ; sed juxta multos non teneris resarcire damnum, hancque esse communem sententiam asserit *Layman*, quia non fuisti causa illius efficax, cùm jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De palpone, seu adulatore & laudatore.

Resp. QUi adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. g. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ vel criminis, tenetur ad restitutionem, si alter ex tali laude vel exprobratione motus sit ad damnum inferendum. Quia est causa moralis damni: nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore secuturam, vel ut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Resp. AD restitutionem tenetur, qui recursum, securitatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat ut furi servet; si ipsum furem vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem consumentem bona aliena, ut filiumfamilias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno; quippe sine illis aut alia simili causa hoc damnum non fieret, ex L. 3. §. de incendio. *Non tantùm qui rapuit, verum is quoque qui recipit, ex causis supradictis tenetur: quia receptores non minùs delinquunt quàm aggressores.*

Qui

Qui verò furem dum à lictoribus quæritur, occultat solum ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus. Nam damnum illud est merè casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solùm ordinatur ad eripiendum miserum hominem ex præsenti periculo vitæ vel pœnæ corporalis: secùs, si furem ita occultaret, ut spem refugii in posterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Resp. DUpliciter quis participans dicitur. 1. Qui solùm particeps est prædæ; & hic tenetur restituere tantùm partem quæ ei obvenit: nam quoad illam duntaxat fecit injuriam domino, rem ejus injustè accipiendo. 2. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hic tenetur resarcire damnum pro rata, imò totum, si alii non restituant suas partes: nam est causa injusta actionis damnosæ, ideóque totius damni ex ea orti. L. 21. *de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente; qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi causa, qui ad confringendum & asportandum adjuvat, &c. Nec refert, quòd te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset, nam eo ipso quòd adjuvisti, fuisti concausa damni, quod revera sine te non est factum. Quare participans non solùm peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam suam.* Sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII.

De Causis negativis.

Resp. 1. EX communi sententia, negativè cooperantes ad damnum, sunt ii qui non impediunt damnum, cum impedire rationabiliter possunt & tenentur ex justitia. Tenentur autem ex justitia, quia tenentur ratione officii, muneris, vel contractus, ut Superior, princeps, dux belli, magistratus, bonorum administrator, pater, tutor, curator, famuli, custodes pecorum, agrorum, &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id est non reprehendendo, non dissuadendo, non prohibendo, non clamando, &c. 2. Non obstando, id est, omittendo subsidium, custodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifestando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quasi contractu, impedire damnum alterius, si negligant impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire. Quia censentur causa moralis & injusta damni: nam hoc ipso quòd tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus ut damnum ejus impediant; ac proinde si negligant impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et verò alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, ideóque ob injustitiam illorum: nam si hi fecerint id ad quod ex justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis meritò imputatur.

Hinc ad restitutionem tenentur Principes, magistratus, & belli duces, si

non impediant latrocinia & injurias ſubditorum. Nam ex juſtitia tenentur conſervare jura & bona ſubditorum : reditus enim quos habent, ſunt ſtipendia ad hoc inſtituta. Idem dic de judice & canonico, qui ſine juſta cauſa abſunt, cùm prævident aliquid iniquum eſſe gerendum : nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Reſp. 2. Qui ſolùm ex charitate tenetur impedire damnum alterius, ſi non impediat cùm ſine magno incommodo poteſt, peccat quidem contra charitatem, ſed non tenetur ad reſtitutionem : quia non peccavit contra juſtitiam; nec cenſetur cauſa injuſta damni, cùm alter non habeat jus ut damnum ejus impediat. Secùs, ſi quis poſitivè conferat ad damnum proximi ; is enim teneretur de damno, nam quilibet habet jus ne quivis alter ad damnum ejus poſitivè cooperetur, cùm habeat jus ne ei inferatur damnum ſine juſta cauſa & authoritate.

Hinc ad reſtitutionem tenetur. 1. Qui à fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet, vel id promiſit gratis, quamvis damnum ex ſola charitate impedire teneatur : quia hoc promiſſo furem animoſiorem ac ſecuriorem reddit, & ſic poſitivè concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit : nam injuſtè impedit uſum juris, quod habet tertius ut is clamet. 3. Qui clamare vel obſtare volentem, licèt ad id ex juſtitia non obligatum, impedit per vim vel dolum : nam quisque habet jus ne quis ejus defenſionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injuſtam.

Sed ad quid tenentur Cuſtodes agrorum, vinearum, ſylvarum, ſi non impediant damnum, vel non manifeſtent damnificatores, ut reſarciatur?

Reſp. Peccant contra juſtitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; tenenturque reſarcire totum damnum. *Eſt communis ſententia.* Nam ex officio vel pacto tenentur ſua cuſtodia & dilatione dominum loci illæſum ſervare.

An autem teneantur reſtituere mulctas, quas domini acciperent ex dilatione, ſi non deferant? Multi negant: quia hi cuſtodes conſtituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, ſed ut cuſtodiant rem commiſſam, & impediant damnum; nec teneantur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, ſed ſolùm ut non patiatur damnum. Alii probabiliùs affirmant; quia videntur conſtitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præſertim cùm id expediat ad avertenda multa damna, quæ aliàs fierent ſublato metu mulctarum : unde non deferendo peccant contra officium & contractum, vel quaſi contractum: ſicque tenentur reſtituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione ſibi jure debita.

CAPUT V.

De circumſtantiis reſtitutionis, & ordine in ea ſervando.

Quæſt. I. *Cuinam res debet reſtitui?*

Reſp. Ei, à quo accepta vel ablata fuit, modò ſit Dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel cuſtodiendi, adminiſtrandi, &c. vel ea utendi, &c. qualis eſt conductor, commodatarius, depoſitarius, & ſimiles. Quia illi fieret injuria, cùm habeat jus rem poſſidendi, vel detinendi, cuſtodiendi, ea utendi, &c. Res autem aliena ablata furi, reſtitui debet non furi, ſed domino. Quia fur non habet jus eam poſſidendi, ſed dominus; admonito tamen

men fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quòd si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus: quia hi succedunt in omnia jura defuncti, L 62. §. *de Reg. jur.* & L. 37. §. *de acquir. vel amitt, hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantùm singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci nequeant, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porrò hæredes hìc intelliguntur quicunque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

Quæst. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Resp. Statim, quantùm moraliter fieri potest. *Est communis sententia.* Nam præceptum restitutionis est primariò negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper & pro quovis tempore.

Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expresè vel tacitè conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa causa non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *Cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem; & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, non de pœna statuta.

Quòd si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expresè aut tacitè præfinitum sit, tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quàm creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex l. cit. quia tunc creditor sciens & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modò non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porrò licet debitori anticipatè solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo & commodato. Quia quisque potest juri suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus, ne solutio anticipatè fiat, sed ne ultra differatur. Secùs, si terminus fuit appositus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex lib. 15. §. *de annuis legat.*

Quæst. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset si nulla injuria illata fuisset, & omnino indemnis servetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integrè tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injustè dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus aliò migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset, restitutio ei debet fieri, ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus, quos in ea re secum asportanda factu-

rus fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectata paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis suis, quàm quod creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior est conditio innocentis seu injuriam passi, quàm nocentis, qui sibi imputare debet damnum illud, cùm sit ejus causa per injuriam. *Vasquez, Delugo, &c.*

Si tamen restituere non posset, nisi faciendo impensas duplo longè majores quàm res valeat, potest differre restitutionem, donec illam absque tanto suo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut significet quid de re illa fieri velit. Quòd si monere nequeat, & prudenter judicet nunquam aliter posse fieri restitutionem; juxta multos potest ac debet restituere ejus consanguineis vel pauperibus, quia creditor non est tunc rationabiliter invitus; & alioqui magna esset inæqualitas, si debitor restituere deberet cum quibuscumque sumptibus. Quisque tamen tenetur causam damni à se injustè positam tollere, & damna injustè illata restituere cum suo damno æquali, atque etiam saltem paulò majore: nam justum non est ut innocens damnum injustè sustineat, ne is, qui illud injustè tulit, æquale aut paulò majus damnum patiatur in illo impediendo & resarciendo. Quare injustus damnificator tenetur ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur; non quidem ut dominus inde plus accipiat quàm amiserit, sed quia hoc est necessarium tanquam medium ut fiat integra restitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

Nota. Ut sciatur, cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto; perpendi debet, an creditor hic & nunc sit, vel non sit rationabiliter invitus circa omissionem vel dilationem restitutionis, hoc autem colligi debet tum ex communi sensu hominum: tum etiam inde si attendatur quid homines prudentes bonum societatis humanæ intendentes, statuissent circa hos casus, antequam evenirent.

Resp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, restitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ea impensis suis mittere domino sed impensis domini. *Ita omnes.* Quia possessor bonæ fidei non tenetur cum suo damno dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet solùm repræsentare rem ubi illam habet, & custodire, monito interea domino, ut significet quo pacto velit rem sibi suis sumptibus remitti. Imò ipse dominus tenetur non solùm ad impensas rei remittendæ, sed etiam custodiendæ necessarias l. 2. §. *de negot. gest.*

Resp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero restituenda est, si in alterius tantùm partis utilitatem accepta sint, debent ejus impensis restitui, nisi justa pactione aliter conventum sit. Quia æquum non est ut res ex contractu debita restituatur impensis illius, cujus commodum in eo quæsitum non est, sive ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, *Reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui sentit onus, sentire debet commodum, & è contra.*

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res acceptata fuit. *Ita*

Ita multi. Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est, ita etiam restituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cùm restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi, nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco. ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractus: hæc enim desumitur ex æqualitate dati & accepti, quæ dependet mulùm à loco in quo datur & accipitur: quia valor rei vel usus illius & æstimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo.* Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modò hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, ex *Reg. juris 85. in 6.*

Resp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cùm donarentur, (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit,) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes.* Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam aliò transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum ubi erat priùs. *Ita Lessius.*

Quæst. IV. *Cujus periculo fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Restitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur*, c. ult. *de depos.*

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maxima diligentia rem nuncio quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino, & hi sivè culpatè, sive inculpatè rem domino non reddant, tenetur iterum ad idem restituendum, donec reipsa dominus accipiat. Quòd si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet: nam *damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*, Reg. jur. 86. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo facienda à possessore bonæ fidei fit periculo domini, modo possessor eam remiserit per hominem, quem prudenter judicabat esse redditurum, ex l. 20. §. *commodat.* quia seclusis culpa, mora, & pacto, res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 2. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut si pecunia eorum solutioni destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituendam commisit, amittatur aut retineatur, ipse tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ, donec creditori tradatur: tunc enim solùm à te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco creditoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum

est

est creditoris, non tuum, l. 39. & 40. §. *de solut.*

Quæst. V. *Quo ordine restituendum est?*

Nota. Quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cùm omnibus satisfaciendum sit.

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in se, restitui debet domino, nec potest aliis in solutionem dari. Quia est domini; & debitor solvere debet ex bonis propriis non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se extantis, commodatæ, depositæ, ablatæ, &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore justitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. *Ita multi*, præsertim Jurisperiti, qui apud Covarruviam asserunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est ampliùs venditoris, secuta traditione & habita fide de pretio ejus: nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventione vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, possunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ supremæ Curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris, ff. de tributis, quod intellige nisi obstet consuetudo loci.

Resp. Ex bonis debitoris, 1. Priùs solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. ff. *de religios. & sumpt. funeris.* Item pro curatione ejus.

2. Ex communi sententia, priùs solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quàm incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cùm nequeat per se immediatè recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediatè damnum pateretur ex omissione restitutionis: nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ causæ piæ non habent circa debita incerta; cùm ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maximè in hoc creditor incertus consentire meritò præsumitur, cùm sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti & gravato ære alieno: ut possit se liberare à creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cùm facultas aderit.

3. Ex communi sententia, debita ex titulo oneroso priùs solvi debent, quàm debita ex titulo gratuito; v. gr. liberali promissione vel legato, ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno.* Quia in pacto gratuito & legatis subintelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit, nisi status rerum mutetur.* Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu, quo ad egestatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata: quia obligant defunctum, non legata, quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Sol-

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ii solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios priùs solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta Reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, prior est jure.* Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio, *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris satisfieri.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cùm sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. Si mutuavi tibi; v. gr. centum, ut satisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis; ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod. *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licèt præferatur expressis posterioribus; tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias supervenientes privarentur suo jure, quod expresè pacti fuerant: tum quia fiscus & dos æquantur in jure. & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. §. *Qui potiores in pign.* & l. 4. Cod. eod. tit. 4. Cùm ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes. lib. penult. Cod. *de servo pignore dato.* 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferat aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim sine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cùm quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti, l. 2. Cod. *de privileg. fisci.* 7. Cùm quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem licèt sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis: quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio; & qui deposuit pecuniam apud nummularium non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso cuique pro rata, v. gr. media vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit: nam secundùm multos inter hæc debita nulla est prælatio, cùm sint æque debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores merè personales nulla est prælatio, sed cuique pro ra-

ta ſolvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de privil. credit.* ibi: *Privilegia non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſa: & ſi ejusdem tituli fuerunt, concurrunt, licèt diverſitates temporis in his fuerint.* Quia omnes æquale jus habent; Et illa regula: *Qui prior eſt tempore, &c.* valet ſolùm inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine reſtitutionis dicta ſunt ex jure communi ſeu cæſareo, ea ſervanda ſunt ubi & quatenus illud receptum eſt. Quòd ſi in aliquibus locis ſint hac de re aliæ leges vel conſuetudines rationi conſentaneæ, ſervandæ ſunt etiam in foro conſcientiæ, ut docet communis ſen tentia; nam hæ leges non nituntur falſa præſumptione. At omnis lex rectæ rationi conſentanea, quæ non nititur falſa præſumptione, obligat in conſcientia, cùm ſit actus efficax & abſolutus poteſtatis obligativæ. Præterea nemo jus habet diſponendi de bonis ſuis niſi ſecundùm leges, & cum dependentia à ſuprema poteſtate, quæ habet jus altum in bona privatorum relatè ad bonum commune; quod eſt finis omnium legum.

Quæſt. VII. *An priùs petenti licet priùs ſolvere?*

Nota. 1. Non licet creditori priùs petenti ſolvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cum habeat jus prælationis. Unde ſolvens tenetur ei de damno, & ipſe poteſt recuperare ab alio creditore, id quod ſolutum eſt, l. 22. cod: *de jur. deliber.* Qui ſi ſolutionem petiit vel accepit, ſciens jus aliorum, peccavit contra juſtitiam, & tenetur ante ſententiam judicis reſtituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnoſam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injuſtum inferendum creditoribus hypothecatis, & ſolutionem recipiendo cooperatus eſt injuſtè damnificationi illorum.

Reſp. 2. Si unus ex creditoribus perſonalibus, non privilegiatis, exigat in judicio ſolutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè ſolverè, etiamſi tempore eſſet poſterior. Quia lex & ſententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante cæteros, l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio.* Nam ſi extra judicium petat, controvertitur. Affe-runt *Sylveſter, Navarrus, Leſſius & alii*; quia diligentia poſterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non poſſe revocari id quod ſolutum eſt uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem ſuam conditionem fecit. Alii cum *Delugo* negant, quia ſola petitio privata ſine ſententia judicis non poteſt dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges ſupradictas intelligunt de petitione in judicio, accedente ſententia judicis.

Sed ſi debitor non valens ſolvere omnibus creditoribus, ſolverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur reſtituere alteri creditori habenti tale jus?

Reſp. Affirm. Quia accipiendo ſolutionem impedit alterum à recipienda ſolutione ſibi prius jure debita, & ſic facit ei injuriam damnoſam. Et tunc violatur non ſolùm ordo, ſed etiam ſubſtantia reſtitutionis; nam quod uni ex juſtitia debitum eſt, ſolvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injuſtæ & damnoſæ alteri, ſeu damnificationi injuſtæ creditoris, cui hæc pecunia priùs debetur & detrahitur:

tur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quàm acceptio, quæ illam perficit & complet, & sine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. Ita *Azor*, *Delugo*, *& alii.*

Quæst. VIII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit par solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium?*

Resp. Negat. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio & actione ipsis præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundùm proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis; qui cùm non indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Quæst. IX. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licèt eum ad id non induxerint?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia, teste Delugo. Prob.* Quia talis injuriam infert creditoribus; nam cooperatur injusto impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem: sive concurrit efficaciter ad injustam alienationem & injustitiam contra creditores à debitore admissam: quælibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et verò (ut ait Delugo) ad damnificationem non minus conducit acceptatio tua, quàm inductio: si enim tu non acceptares, res maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum: Ergo per acceptationem non minùs quàm per induductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imò tu comples & perficis illud, quod per oblationem debitoris solùm erat inchoatum, & quasi in affectu, per acceptationem verò perficitur & ponitur in effectu. Hinc Clerus Gallicanus ann. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata à quopiam ea mente ut creditores frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De causis excusantibus à restitutione, vel ejus dilatione.

Quæst. I. AN *remissio creditoris excusat à restitutione?*

Resp. Affirm. si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi solutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit: nam obligatio semel extincta minimè reviviscit, L. 9. Cod. *de remiss. pign.* Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & verè liberet à restitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remissio sit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideóque actus liberalitatis, qui necessariò procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia, utpote voluntarium tollente: aut vi, metu,

tu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum & injuriam; nemo quippe ex sua injuria jus & commodum reportare potest. Metu censetur extorta, si debitor expressè vel implicitè minetur creditori, nisi remittat vel totum vel partem; aut si adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut significet nisi contentus sit parte debiti oblata & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpe venire, frustra diu expectare, &c. Fraus esset si debitor fingeret se longè pauperiorem quàm revera sit, &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remissionem concedunt ex metu, ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest donare. Hinc filiusfamilias non potest remittere debita paterna, sicut nec procurator, vel commissarius quæ debita sunt domino, vel committenti, &c.

3. Ut condonatio non sit à jure annulata, prout est in his casibus. 1. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacunque remissione iis sponte facta à dantibus, cap. 2. *de cens. in 6.* 2. Si judex delegatus aliquid acceperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plùs quàm moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione, c. 11. *de rescript. in 6.* 3. Si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, *Clem. de hæret. in 6.* 4. Si Canonicus qui non interest officio, acceperit distributiones. *Conc. Trid. Sess. 24. c. 12.*

Quæst. II. *An cessio bonorum creditoribus facta liberat à restitutione?*

Resp. Neg. Sed solum excusat à dilatione ita ut debitor teneatur debita integrè solvere ex iis quæ postea acquirit, retentis necessariis ad suam & suorum sustentationem parcam. *Est communis sententia.*

Prob. 1. Ex jure civili, L. 1. Cod. *Qui bonis cedere possunt*, ibi: *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (cessionis) *eis prodest, ne injudicati detrahantur in carcerem.* Et ex L. 4. §. de cess. bon. *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, quantùm facere potest convenitur.* Quia in foro conscientiæ per necessitatem & impotentiam non tollitur, sed solùm suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit: ergo nec cessio plùs præstat. Igitur cessio bonorum hoc solùm præstat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. loc. & ne si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam vel suorum sustentationem, ex L. 6. §. *de cess. bon.* Quod etiam valet in foro conscientiæ, cùm sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur; sed de residuo tenetur debita solvere.

Quæst. III. *An ingressus in Religionem liberat à restitutione?*

Nota. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati;

vati; quia persona ejus est libera; nec jure positivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit, ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. 1, Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi causam.

Resp. 2. Secundùm multos, si debitor possit brevi tempore, v. gr. paucis annis, consuetis laboribus solvere debita saltem magna ex parte, tenetur differre ingressum, ut ea solvat: quia alioqui creditores essent rationabiliter inviti, & sic injuriam iis inferret.

Resp. 3. Si debita sint incerta, ideóque in pia opera impendenda, debitor potest religionem ingredi, licet manens in sæculo possit solvere. *Id supponunt omnes.* Quia poterit saltem ex consilio confessarii, ea sibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum & meritorium, ut nempe possit ingredi religionem.

Resp. 4. Si debitor non possit debita solvere, nisi longo tempore vel insolitis laboribus, secundùm multos potest licitè religionem ingredi, relictis omnibus bonis suis creditoribus. Quia in hoc casu debitor pateretur damnum in bonis spiritualibus longè majus quàm sit commodum creditorum: unde hi non sunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex justitia restituere, ideóque injuriam inferret, si voluntariè se impotentem reddat ad solvendum: obligatio autem justitiæ prævalet consilio. Tum quia stuprator virginis sub promissione matrimonii, tenetur abstinere ab ingressu religionis, ut promissioni onerosæ satisfaciat. Et hæc sententia, *teste Layman*, fuit approbata à Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæst. IV. *An si debitor immemor sui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excusatur à restitutione?*

Resp. Neg. Nisi ex manifestis conjecturis colligatur eum habere voluisse pro soluto si quid deberet. Quia liberalis & gratuita donatio nec est, nec potest esse solutio necessaria debiti ex justitia: nam hæc inter se pugnant. Nec refert quòd si debitor debiti sui meminisset, gratis non donasset; nam actualis dispositio voluntatis, non autem conditionalis seu conditionatè futura attendenda est, & operatur in pactis: nam quod non existit actu, nihil efficere potest. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo se liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, satisfacit debito, & sic nil jam debet.

Quæst. V. *An debitor liberatur à restitutione, si creditori sui creditoris solvat, quod debet?*

Resp. Multi affirmant, modò debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia inquiunt, solvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi à te centum. At jus quod habeo in te tanti valet, quanti illud quod tu habes in me; & sic hæc jura sunt æqualia, & proinde jam inter jura illa est posita compensatio, sive acquisitio unius est solutio alterius.

Certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem solvendi suo creditori id quod ei debet: nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et verò in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi mea causa factus sis de-

 bitor

bitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim, ut si conduxi à te domum, quam tu ab illo conduxisti.

Quæst. VI. *An excusatur à restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas: in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æstimabiles.

Resp. 1. Ex communi sententia, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longe majus detrimentum, quàm damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus. Tum quia restitutio fieri debet, ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem, ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda, ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere, aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multò pluris quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cùm nulla adsit causa, seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam, vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facilè sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat *Delugo.*

Porrò bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali & quoad usus humanos prævalere, aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plùs valet quàm aurum aliquod exiguum, licèt aurum ex natura sua sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam quamvis fama ex genere suo sit majus bonum quàm divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæ illi præponderare possunt in æstimatione humana, si nempe sint ingentes, & fama exigui momenti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æstimatur. *Ita multi.*

Resp. 2. Controvertitur, an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, v. gr. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, verbi gratia, pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anselm. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Grandin.* &c. Quia 1. S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1. docet: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, putà cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundùm arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injustè illatum resarciri debet quantum & eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: justitiæ enim commuta-

mutativæ est non modò reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantum possibile est, sive in eodem, sive in diverso genere. Præterea non est universim verum, quòd bona superioris ordinis non possint, in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim defectus formæ compensatur per divitias; item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et verò bona corporis, famæ & fortunæ in hoc conveniunt, quòd sint bona naturalia & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit hoc genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non debere in conscientia compensationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, aut saltem illius usus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi eroganda, si certò constet occisum decessisse in statu peccati; vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud: *Dentem pro dente*, &c. licèt remaneat obligatio compensandi damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarr. Navarr. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez*, &c. Quia 1. ex L. ult. §. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et L. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia & compensabilia. 2. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. quæst. 62. art. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit.* At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte restituere potest bonum injustè ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen *Lessius* fieri posse, ut sit obligatio ex charitate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ, &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter deposituri; læsor verò eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ.

Resp. Quamvis vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem; tamen damnum in bonis superioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe

pe in ordine ad usus humanos, compensari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundùm se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari, quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecunia venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quo fieri potest, saltem quoad usus humanos: si non possit quoad bonum ablatum. Et verò æqualitas justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturis rerum, sed in rationabili æstimatione rerum, secundùm quod usui humano deserviunt.

Quæst. VII. *Quænam sunt causæ justæ differendi restitutionem vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, est causa justa, propter quam licitè differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At est detentio non injusta, nisi sit contra voluntatem domini: nam omnis injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licitè differtur restitutio, quamdiu ipsa durat, quas tradit *S. Antoninus, part.* 2. *tit.* 2. *cap.* 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quàm rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transacta autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi priùs contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem; sed tantùm suspenditur. Porrò qui potest partem solvere, ad id tenetur, nam non habet justam causam non solvendi eam, & quoad eam dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate. Ex lege 133. §. de Regulis juris ibi: *In condemnationem personarum quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum est, sed ipsarum ratio habenda est ne egeant.* Et, ex cap. 3. de solut. Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem; cùm ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quòd si creditor sit in pari necessitate, ex communiori sententia ei satisfieri debet: quia tunc esset rationabiliter invitus, quòd ei non restituas: cùm ex ordine charitatis possit, cæteris paribus, sibi potiùs quàm debitori velle consulere, sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit, ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex charitate consentire dilationi, cùm debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Ma-

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modò creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certò sit restiturus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem: ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem si esset debitor: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos, quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multò minoris quàm valet, potest aliquandiu differre solutionem. Idem dic, si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; cùm fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis.* Nam si debitor restituendo patiatur tantùm jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno, vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, si commodè possit, & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longè majore, quàm sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas: ideóque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Est jactura proprii status, justè acquisiti; modò debitor sua culpa in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, si vellet satisfieri cum tanto incommodo debitoris, & sic non est rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundùm statum, & sibi detrahere quantùm potest de splendore & decentia, quæ non sunt absolutè necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia status non consistit in indivisibili. *Ita Lessius & alii.* Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur opera, labore, parsimonia, vel alia via sibi moraliter possibili curare, ut acquirat unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Justè acquisiti.* Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem pervenisset; ex communi sententia tenetur cum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injustè possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris, quantùm fieri potest.

Dixi 2. *Modò debitor sua culpa, &c.* Nam si debitor sua culpa, putà ludis, comessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & sibi imputare debet, quod non possit restituere sine sui status amissione. *Ita Sot. Tolet. Lessius, & alii.*

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum justè acquisitum, non debet differri solutio. Quia extra necessitatem extremam in pari causa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet; & quia tunc esset rationabilter invitus

invitus circa dilationem, cùm cæteris paribus possit secundùm ordinem charitatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale gravi ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus, si enim damnum ipsi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex charitate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imò ex charitate tenemur differre solutionem, si creditor pecunia restituenda certò abusurus esset ad peccandum, & spes sit dilata solutione malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundùm communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor re soluta abusurus sit contra justitiam, v. gr. si furens repetat gladium apud te depositum, ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere esset proximè cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Quæst. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio resarciendi damnum inde secutum. Quod si sine culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est causa illorum, cum sine illa non contigissent: & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integrè resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est causa injusta, nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori; sicque videntur contractus intelligi; & quia, ex Reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Rectè limitant, nisi differat solutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur; & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione illa licèt justa: quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est, ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

De Injuriis in particulari, & necessaria restitutione.

CAPUT PRIMUM.

De Injuriis & damnis in bonis spiritualibus & necessaria restitutione.

NOta. Bona spiritualia alia sunt naturalia, ut potentiæ naturales, scientiæ, & artes, earumque usus, & alia supernaturalia, quæ ad animæ sanctitatem & salutem immediatè ordinantur, ut sunt gratia, virtutes infusæ,

fusæ, earum actus, bona merita, Sacramenta, &c.

Quæst. I. *An qui injustè læsit alterum in bonis spiritualibus naturalibus, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel usu rationis aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid sumendum, ex quo tale damnum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, & tenetur ex justitia tollere ac curare ista mala, si potest, & resarcire omnia damna inde secuta. *Est communis sententia.* Quia illorum causa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs strictum est, quàm jus ad bona externa quæ possidet.

Item qui alteri causa est injusta damni in scientia vel arte, sive quia vi, fraude, aliave via injusta aliquos prohibuit ab acquisitione vel usu earum; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit: sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit, &c. tenetur omnia damna inde ipsis & aliis secuta resarcire, & revocare quæ falsa docuit. Nam qui actione vel omissione injusta posuit causam damni tenetur illam tollere; & damnum omne inde secutum resarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec resarciretur.

Quæst. II. *An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injusto induxit in peccatum, vel abduxit à bono opere, aut decepit falsa doctrina contra fidem vel bonos mores, tenetur ex justitia vim ac seductionem tollere, fraudem & errorem aperire, removere causas ulterioris lapsus, & curare, quantùm fieri potest, ut alter restituatur in eum statum de quo injustè eum dejecit, v. gr. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus conversione, &c. *Est communis sententia.* Quia est causa injusta talis damni: quilibet enim habet jus ne injustè lædatur in bonis animæ sicuti in bonis corporis. At talis injustè lædit; nam quisque habet jus ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa authoritate, quæ nequit esse ad peccatum & errorem. Ergo tenetur causam damnorum, quam injustè posuit, tollere, & omnia damna jam ex ea secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantùm potest. disseminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui sine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum. Quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti ac sponté volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, plusquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas & æquitas exigit, ut is qui malo suo exemplo, vel consilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam solo consilio vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit: & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis posi-

tivè cooperetur ad ejus damnum sine ejus consensu, vel sine justa causa & authoritate.

Quæst. III. *An qui avertit aliquem à Religione, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injusto impedit vel avertit aliquem à Religionis ingressu aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum seu reditum, & monasterio compensare quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore ac industria expectabatur, si injustè abductus non fuisset. *Est communis sententia.* Quia utrique fecit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne via injusta bonum ejus impediatur. Talis tamen seductor non tenetur ipse religionem ingredi. Tum quia fortè non est aptus; tum quia status religionis, cùm sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum nisi sponte volens admitti debet.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliave via injusta, sed sine justa causa avertit à religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum sine justa causa à maximo bono; & constat ex* *Concil. Trid. Sess.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui sanctarum Virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint:* nam tanta pœna supponit culpam mortalem. Eadem autem est ratio si juvenis vel vir abducatur à religione. Nulla tamen erit culpa, si adsit causa dissuadendi religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa religione, seu monasterio observantia religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus vel constantia suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere & probare: sed graviter peccant si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut sic à proposito avocent.

Resp. 3. Qui religiosum, etsi sine vi & dolo, sed solo consilio vel precibus à religione abduxit, tenetur ex justitia compensare monasterio damna temporalia inde secuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi suos subditos tanquam membra, & religiosus per vota totum se tradidit religioni in honorem Dei, & sic religio habet jus ad commoda quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens servum à domino, tenetur ad restitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximo per homicidium & mutilationem, & necessaria restitutione.

NOta. 5. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio ac damnificatio corporalis injusta; item horum causæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imò ut à Christo explicatur, est etiam affirmativum, præcipiens humanitatem, mansuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porrò homicidium, quod est injusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cùm per illud injustè adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumstantia personæ, quæ occiditur, ut si sit pater, consanguineus, clericus, &c.

Nota.

Nota. 2. Est de Fide licitè occidi bruta animalia in usus hominum, ex Genes. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum:* nam homo est dominus animalium, ex Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus, quæ moventur super terram.* Tenetur tamen homo abstinere à crudelitate, qua utendo, & bestias doloribus sine causa conficiendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus dominii. Hinc illud Prov. 1. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

Quæst. I. *An licet peccatores occidere?*

Resp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores Reip. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere;* & ad Rom. 13. de supremo principe dicitur: *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2. Quia talis potestas necessaria est Reipublicæ ad bonum commune, & publicam tranquillitatem, ideóque à Deo Reipublicæ concessa est. Et quia noxia toti, potest ob totius conservationem exscindi, cùm pars sit propter totum.

Resp. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præcisè propter eorum scelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et ex cap. *Quicunque* 23. quæst. 8. Quia non licet occidere peccatores, nisi authoritate à Deo concessa propter bonum commune; ac proinde id ad eum solùm pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat quòd interdum permittatur, ut quivis possit occidere quosdam subditos Reipublicæ publicos hostes, quia tunc non occiduntur privata, sed publica authoritate concessa à principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter justitiam. Nullus autem injustè punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus. Et ideo verberare aliquem non licet nisi habenti potestatem aliquam super illum, qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & servus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus servum, causa correctionis & disciplinæ.* Idem dic de Magistro, & Tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæst. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum?*

Resp. Neg. Est communis sententia. Prob. 1. ex cap. *Inter hæc.* & seq. 33. quæst. 2. &c. ex S. Aug. lib. 2. *de adult. conjug.* cap. 15. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, sed tantùm dimittere.* 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo judicii, iniquum est reum inauditum, destitutum omni defensionis remedio, nullo servato juris ordine, & sine judicio punire, pœnæque executionem committere ipsi offenso, & quidem illicò, cùm animus recenti offensa maximè perturbatus est. Hinc Reg. jur. 136. *Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè fieri possit.* Tum quia est contra charitatem sine urgenti necessitate recusare reo spatium ad pœnitentiam. Sed illum statim cum periculo certo damna-

damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem : *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Porrò leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facilè temperare nequit.

Quæst. III. *An licet seipsum occidere, vel mutilare ?*

Resp. 1. Non licet sine authoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes.* Constat 1. ex S. August. lib. *de civit.* cap. 47. & can. 9. & seq. 23. quæst. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2. Quia homo non est dominus suæ vitæ, sed solus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non potest sine authoritate Dei seipsum destruere, nam est illicitum & iujustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare; destructio enim rei propria authoritate facta, est actus dominii in illam, 2. *Quælibet pars id quod est, est totius : quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Thomas, qu. 64. art. 5. Porrò Martyres qui se in rogum conjecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem & petentem : quia nullus potest dare hanc facultatem, cùm solus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immediatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & similes; quia esset seipsum directè & positivè occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conservare mediis ordinariis : tum quia sicut Deus vetat propriam vitam sibi auferri, ita jubet, ut quisque tanquam à Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam ac membra conservet : tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre qui non utitur mediis, quæ author naturæ providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretiosissimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non est se occidere, sed solùm suam mortem permittere ob justam causam.

Resp. 2. Ex communi sententia licet ob gravissimam ac justam causam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certò sequatur; nam non est prohibitum homini, ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est, ut semper conetur eam positivè servare quantum potest, sed tantùm ne absque justa causa illam periculo exponat. Sic miles potest & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere è carcere ad satisfaciendum Deo & Reipublicæ.

Resp. 3. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes.* Quia homo non est dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius; sed habet duntaxat convenientem eorum usum & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem : Idque vetat Conc. Nicæn. I. Can. 1. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cùm membra perniciem animæ

nunquam

nunquam afferre possint: alioqui Deus pravè naturam instituisset. Imò hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cùm non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres *Basil. Chrysostom. & August.* Item non licet parentibus castrare pueros, etsi consentientes, ad conservandam vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ; quia solus Deus est Dominus corporis & membrorum, qui sic concessit homini usumfructum membrorum, ut eorum abscissionem permiserit tantùm ob salutem totius.

Dixi, *Nisi sit necessarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & est propter totum: ergo resecari potest membrum ad servandum totum corpus. Imò tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc à medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores: quia tenetur vitæ suæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cùm sit ejus custos & œconomus, non dominus. Quòd si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ut docent passim Doctores. Quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censeatur bono communi necessaria.

Quæst. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Resp. 1. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes.* Ex Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium.* Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se ad filios à nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare ne aliis noceant, sed debent includi, vel alligari. Quòd si quem injustè aggrediantur, is solùm potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plùs quàm necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. 2. Licet interdum ob gravissimam causam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem sequatur mors innocentis. *Ita passim Doctores* qui docent. 1. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter causa illorum mortis, sed solùm illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus.

2. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quòd si civis ille nollet obtemperare, jam verè non esset innocens: unde jam posset à Republica tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset à Republica cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum; tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

Quæst. V. *An unquam licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directè impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas à nobis non attenditur.* Et ex Conci-

Conciliis Eliberitan. Ancyr. Mogunt. Wormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis causa explendæ libidinis, vel odii meditatione; homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem, *Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur, aut infametur.* 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem ac propagationem: ideóque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu à Deo prohiberi: nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligerent, & sæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi & stupris, à quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est propriè ac strictè homicidium; ex cap. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter & completè homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spirituali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, verè ac propriè homicidium committit. Nam revera hominem injustè occidit, ideóque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex constitut. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus est. Quod si parens id faciat, verè fit parricida. Quare numquam licet abortum fœtus animati procurare, etiamsi alioqui sit periculum ne fœtus simul cum matre intereat; quia nunquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam: Idem dic si dubium sit an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici, vel alii qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus, sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo, ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinatè laboravit, vel propter inordinatas lascivias,* ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem. *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primùm incipere eandem habere cùm paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cùm autem incertum sit animationis tempus; alii enim assignant diem à conceptu 30. vel 40. pro mare, & 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; rarò abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 5. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. *Ita Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc esset procurare abortum directè, seu ex natura operis, quod est semper intrinsecè malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam si fœtus non sit animatus: nam ex natura rei & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minùs id

licet

licet post animationem fœtus: numquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam mollitur; nec est membrum seu pars physica matris, cùm sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum, ne inde abortio sequatur: modò constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solùm permissa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli possit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per se directè nihil facit ad alterutram vitandam, nisi per expulsionem fœtus tanquam medium, nec sumitur nisi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor, Cardenas, &c.*

Resp. 3. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directè curativum matris, sed cum periculo mortis fœtus, si probabile est eo non sumpto prolem vivam edendam esse, & sic baptizandam. *Est communis sententia.* Quia mater tenetur salutem æternam prolis in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem discindere, ut proles baptizetur; quia directè occidere innocentem est intrinsecè malum; ideóque illicitum ob ullum finem bonum: nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona. *Rom.* 3.

Quòd si æquale periculum est abortus, sive remedium sumatur sive non, licet matri illud sumere; quia tunc sine majore periculo ac damno fœtus, consulitur vitæ matris.

Quæst. VI. *An licet injustum aggressorem actualem occidere in vitæ suæ defensionem?*

Resp. Ex S. Thoma, Catechismo Romano & communi sententia Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia. 1. *Exodi* 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille præsumitur venisse animo non solùm furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2. Ex cap. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conservandi vitam injustè oppugnatam, & illam præferendi vitæ injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quædam requiruntur. 1. Ut sit actualis aggressio: nam ante actum aggressionis, & post eum, occidere non licet, quia non est tunc vis repellenda, nec opus est defensione, ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percussit & jam fugit, vel certè destitit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cùm jam illata sit & jam cessarit aggressio: unde esset ultio, quæ privato nunquam licita est. Item qui scit aliumsequærere ad occidendum, non

potest illum prævenire occidendo, quia non esset vera defensio.

2. Ut nihil fiet, nisi quod necessarium est ad vitam servandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quàm necesse sit ad vitæ defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta, & ideo cap. citat. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam.* Hinc si injustum invasorem armis spoliando, vel debilitando, aut vulnerando, possis mortem vitare, non licet illum occidere; cùm tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitæ defensionem.

3. Ut nihil exodio neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per se mors invasoris, sed sola vitæ propriæ conservatio per justam sui defensionem. Quia occisio hominis privata authoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem; sed est tantùm aliquid consequens per accidens ex necessitate finis, qui est vitæ conservatio. *Illicitum est, quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum: ut patet in milite pugnante contra hostes & in ministro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moventur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 7.

4. Ut aggressor non sit persona Reip. necessaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus, &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod est bonum unius vel paucorum.

Cæterum in praxi percussio, & occisio injusti vitæ aggressoris raro vacat culpa, quia ferè nunquam servantur conditiones ad licitam defensionem requisitæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica authoritate factam, indefinitè damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessus in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem. *Resp.* Tenemur plùs diligere affectivè, & etiam effectivè, cùm proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profundere, nisi in casu necessitatis, in quo egeat nostra ope. At tunc invasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam potest facilè se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum charitatis, quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, sinere se occidi potiùs quàm occidere, modò sit moraliter certus se esse in statu gratiæ: *Nam aliàs fatuè faceret, exponendo se morti corporis & animæ; cùm sibi per mortem præcludatur via pænitentiæ,* ait S. Antoninus, part. 2. tit. 1. c. 3.

Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cùm potuisset aliter vitam tueri, v. gr. fugiendo, cùm id posset saltem sine gravi ignominia, vel armis spoliando, aut saltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compensare. Quia illa occisio fuit injusta, utpote non necessaria

saria ad vitæ defensionem: nam privatus nullum habet jus, nisi ut vita tuetur per medium ad hoc necessarium; & quisque jus habet, ut non occidatur ab alio authoritate privata, nisi ob necessariam vitæ defensionem. Ergo talis est causa injusta mortis & damnorum inde secutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, estque communis sententia.*

Quæst. VII. *An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam injustè oppugnant?*

Resp. Neg. Quia 1. qui falsum testimonium dicit in judicio, non censetur aggressor vitæ, sed committit injuriam, quæ ex se puniri potest, & alia via repelli: nam non propria authoritate, sed per judicem, & servato ordine juris procedit. Hoc debuit jure naturali in omni casu prohiberi: nam si hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento Reipublicæ, homines enim sibi facile persuaderent se injustè accusari, & nullam aliam defensionis viam esse, præter mortem accusatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Quæst. VIII. *An licet occidere pro defensione pudicitiæ, eum qui eam tentat violare?*

Resp. Multi docent id licere, si aliter pudicitia defendi nequeat, hancque esse communem Doctorum sententiam asserunt *Lessius & Sylvius. Probant*, quia præterquam quòd in hac re sit periculnm consensus in delectationem, ideóque peccati, imò & depravationis, pudicitia ac integritas est bonum maximi momenti, superioris ordinis ad bona fortunæ, imò in æstimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, si amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. part. tit. 7. cap. 8. *Quia*, inquit, *illa utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur saluti suæ providere, quàm alterius: nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem renitentiæ voluntatis.*

Sed alii negant. Quia 1. Hic casus nec à Scriptura, nec à PP. nec à Conciliis, aut summis Pontificibus excipitur à prohibitione generali, *Non occides.* Pudicitia, cùm sit virtus, non in corpore, sed in anima residet, nec amitti potest, nisi per consensum liberum, ex S. August. lib. 1. *de civ* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia* 32. quæst. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas.* Et aliunde per occisionem invasoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ salvandæ locus. Probant etiam ex S. Augustino lib. 1. *de libero arbitr.* c. 5. Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injustum aggressorem occidere intendit, aut justæ defensionis metas excedit.

Porrò certum est teneri mulierem, vel adolescentem resistere invasori pudicitiæ, tum interiùs per displicentiam, tum exteriùs totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo sibi possibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non resistentia exterior esset cooperatio, qualis potest esse ad congressum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, nisi quod requiescat & non resistat positivè viro. *Ita Delugo.* Quòd si nequeat se tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias necessarias ad impediendum tur-

pem congressum. Hinc, *Deut.* 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæst. IX. *An licet occidere furem in defensionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Resp. 1. Certum est non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas esse gravissimum malum, præsertim authoritate privata, inferre proximo ad vitandum nostrum leve damnum. Item si bona sint magni momenti, sed possint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc sine causa justa, & necessitate occideretur proximus privata authoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad solam authoritatem publicam.

Resp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti; quæ non possint aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, nisi bona illa sint vitæ conservandæ necessaria. Ita Innocentius IV. in cap. *Si vero*, Tabiena, Abulens. Panormit. Rosella, Grandin. Fagnanus asserens esse communem Canonistarum sententiam, &c. *Probant.* Quia 1. Neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque summi Pontifices, hunc casum excipiunt à generali præcepto. *Non occides*, Immo, *Exod.* 22. Deus id expresse vetat: nam dicit eum qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur cap. 3. de homicid. *Poterat discernere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet occidi.* Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cùm, eodem *cap.* 22. *Exod.* dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis*: agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur.* Et S. Gregor. lib. 31. moral cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quàm rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* 3. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem charitatis privata authoritate adimere proximo bonum superioris ordinis & per se irreparabile, nempe vitam ad bonum inferioris ordinis & per se reparabile, conservandum. 4. Ex Jure civili, l. 4. §. ad *l. Aquil.* non permittit furem diurnnm occidi, nisi se telo defendat; unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuerit.* 5. A Clero Gallicano, anno 1700. damnata est ut legi Dei & ordini charitatis divinitùs instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinitè sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur rarius licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfecisti*, de homicid. *Respondent*, ibi non excusari ab occisione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando.* Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulativè: non sufficit ergo altera pars, ut notavit *Panormitanus.*

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Respondent* id licere, sed cum ea moderatione, quam recta

recta ratio & lex charitatis præscribunt. At non versatur hæc moderatio, cùm occiditur homo ad defensionem bonorum: quia tunc privata auctoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quod sane inordinatum est & iniquum. Bona porrò variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modò caveatur, ne invasor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad status sui conservationem.

Certè videtur non licere privata authoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta; & quia tunc cessat ratio, quæ à multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando infertur: ideóque inæqualitas & injustitia.

Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propositiones. 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solùm licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est, tam hæredi quàm legatario, contra injustè impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere sicut & jus habendi in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem.*

Quæst. X. *An licet occidere alium in defensionem honoris & famæ?*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam. 1. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac fama; cùm inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vindicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam Reip. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex comuni sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cùm non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est. *Delugo.* Imò non licet convicia conviciis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed

redderetur malum pro malo privata authoritate, quod non licet, ex 1. Petri 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis, vel satisfactione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac authoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est quid præstantius vita.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & imprudentum; sed est bonum longè inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo, quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cum aliunde constat eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundùm præceptum & exemplum Christi, aut moderatè defendit in judicio. Imò condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio vel percussio calumniatoris aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum à Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, imò sæpè contrarium accidit. Demum si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei, id præcipientis sub pœna æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Quæst. XI. *An in defensionem alterius licet occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injustè oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato, ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundùm ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quàm vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum Reipublicæ quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injustè oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio. *Prob. 1.* Proverb. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses.* 2. Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cùm sine gravi nostro possumus, imò & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam status, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit: & melior est ac potior conditio innocentis quàm injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens spontè velit potiùs mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porrò quisque tenetur ex charitate etiam honorem & famam & bona alia proximi defendere contra injuriam, cùm commodè potest, resque exigit. Nam cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo, quo sibi licitè posset & vellet subvenire in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justa damnatum liberare etsi magna vi pecuniæ possit: quia bonum commune postulat, ut crimina non maneant impunita, nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi. 1. Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut principes, magistratus, &c. 2. Qui ad tuendum proximum à principe vel magistratu constituti sunt, ut Tutores, Curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicitè, vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius*, & *alii.* Nam isti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum spectante, ideóque ex justitia obligantur.

Quæst. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Homicidium omninò casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua causa voluntarium, non est peccatum, imò nec propriè homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium: ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem: quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cùm desit usus rationis: neque in causa nempe in ebrietate, cùm hæc non fuerit ullatenus volita, nec culpabilis. Secùs, si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occisio est voluntaria in causa, ideóque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omissa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occasionem, ut docet S. Thom. 2. 2. *qu.* 64. *art.* 8. ergo est ei imputabile.

Resp. 3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat, licet præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius,

rius. Quia occisio est ei voluntaria in causa, nempe in omissione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat jus ne fieret actus illicitus sibi periculosus. Ita S. Thomas, 2. 2. qu. 64. art. ibi. *Contingit id, quod non est actu & per se volitum & per se intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundùm quod causa per accidens dicitur removens prohibens: Unde ille qui non removet ea, quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideò secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus opera mors hominis sequatur.*

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiamsi mors non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: sæpe enim reipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: ideóque hoc est semper illicitum, cùm sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare, Can. *Consuluisti* 2. quæst. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.*

Resp. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causa: nempe in omissione diligentiæ debitæ ex justitia: ergo meritò ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam, quia scilicet non fecit id quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. ult. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cùm potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores, &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantùm obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa, nempe in omissione, juxta illud, *Si non pavisti, occidisti.* Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non peccavit contra justitiam commutativam; & fecit homicidium latè, non strictè dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hic dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito, vel etiam licito, sed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. *Vide dicta, qu. 10. c. 3.*

Quæst. XIII. *An duellum est aliquando licitum?*

Nota. Duellum propriè est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco

eo & tempore designato, cùm vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum authoritate privata. Dico, *privata*, nam pugna paucorum, quæ authoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est strictè duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita, ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum, quia paucorum pugna non est minus licita quàm pugna generalis: imò potiùs est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modò tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2 Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, & suorum erigendos, & ad victoriam faciliùs consequendam, &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune authoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David authoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum sed solùm convenientem usum ad bonum commune: unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono comuni.

Resp. Duellum, quod fit authoritate privata, semper est mortale & intrinsecè malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes.* Quia. 1. Deus solus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine authoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem; nam destructio rei propria authoritate facta actus est dominii in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quòd nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Concil. Trid. Sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum, fabricante diabolo introductum esse, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur.* 2. Graviter etiam prohibetur jure, tum ecclesiastico, c. 1. *de Torneam.* ex Concil. Later. & *c. 1. de purgat. vulgari*, & à Concil. Trid. cap. cit. tum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam specialiter charitati propriæ & proximi, cum duellantium vita & salus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd si duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad justitiam ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur superstitio: nam hoc medium fallax est & improportionatum, cùm innocens possit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam; at vindicta nunquam licita est privata authoritate, imò nec publica cum æquali periculo injuriam passi.

Dices. Duellum necessarium est, ad vitandam ignominiam, seu ignaviæ notam, quæ contrahitur, si duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur. *Resp.*. Hæc est falsa ignominia. Nam apud Deum & homines verè sapientes ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humanisque legibus duellum vetan-

vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens honor ac gloria virtutem, & præsertim charitatem ac fortitudinem, seipsum & iram vincendo, exercere, Christi consuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec vir sapiens falsis improborum hominum judiciis, sed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum judicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria cœlestis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa sit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ destructionem, & proinde ejus periculum, nam solus Deus est dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis quàm honor & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porrò non licèt provocato hora condicta ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur. Quia in his circumstantiis esset directè se exponere periculo vitam alienam destruendi, vel propriam amittendi, & alteri occasionem propriam aggrediendi præbere. Imò moraliter ac in æstimatione prudenti & æquivalenter esset duellum acceptare,

Nec dic, acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solùm habet locum, dum ab actuali aggressore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio; nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & in ipsum invadit.

Quæst. XIV *Quænam sunt pœnæ duelli?*

Resp. Conc. Trid. Sess. 25. cap. 19. ipso facto excommunicat. 1. Principes ac dominos temporales, qui in suis terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2. Suasores & spectatores duelli. 3. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione ecclesiasticæ sepulturæ: Gregor. verò XIII. constit. 78. & Clemens VIII. constit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non solemnia, hoc est, in loco non tuto, nec publicè commissa, & absque patrinis sociisve; imò ad provocantem & acceptantem, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non comiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit, quo minus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reservavit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes; vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes, ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel consilium, auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamsi pugna non fuerit secuta, atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cum primùm alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Observ.

Observa 1. Duvallius asserit has constitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non sint, tamen esse usu receptas, eo quòd committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione sepulturæ ecclesiasticæ. Alii dicunt Episcopos Galliæ specialiter excommunicationem duello sibi reservatam annexuisse. Certè cætus multorum Archiepiscoporum & Episcoporum Parisiis, ann. 1654. congregatorum excommunicationem ipso facto tulit & Episcopo reservavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta, modò per eos non steterit, quo minus pugnarent. Natalis Alexander in sua Theologia dogmatica & morali, lib. 2. sic ait: *Consuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipsa ad duellum, singulari certamine non secuto, sint casus solis Episcopis reservati.*

2. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu, & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuitò transibunt, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii *& de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè suscepta privata authoritate, sit jure naturali illicita, cùm nusquam liceat privatim vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expressè dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento.* & Clemens: *Ex composito:* unde si duo subitò in iram vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, non tamen hanc excommunicationem contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur sepultura sacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, *Barbosa* monet tunc Parochum debere rem ad ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ solùm publicis criminibus, & authoritate publica sunt infligendæ.

5. Secundùm multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur spontè in mortem consentire, adeóque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi, quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si fortè superior sit, & sic implicitè consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & sponte consentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest validè condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntariè pugnarit; & solùm ad vim repellendam, quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porrò provocatus, qui voluntariè & ex condicto descendit in pugnam, censetur, & est aggressor: nam nullam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec purè se defendit.

Quæst. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ult. §. *de his qui effud.* Quia injusta sua actione fuit causa efficax talium damnorum & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, cap. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, quia ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quòd sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti, l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc si læsus quæstum ex officio, industria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucratus erat, (cum hoc sit incertum & variis modis impediri possit) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est inspectis hominis occisi vel læsi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, statu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impensis & iis quæ consumpsisset; nam quæ consumpturus erat, non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solùm tenetur restituere valorem operarum & industriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum,

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injustè impeditus: tum quia plerique libentiùs laborem impendunt ad lucrum, quam otiantur: & alioqui plerumque nil restituendum esset, cùm sæpè lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi; si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfacturus, si diutiùs vixisset: Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, eum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, Missas, preces, &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quas occisus per se vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita *S. Antonin. ex Scoto, Delugo, Navarr. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile urget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit, sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ; nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Imo ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor, morte vel alia pœna mulctatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantum compensatio injuriæ Reipublicæ illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injustè illatum; & cum quis duobus diversas res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœna talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divi-

divites: nam restitutionem remittere possunt.

Resp. 2. Ordinariè læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cùm aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est, nisi fortè propter accelerationem; eo quòd citiùs istæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset, vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quàm domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

Quæst. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solùm uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus?*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia.* Quia tantundem damni illis injustè intulit, per occisionem injustam impediendo ne alerentur ab hoc homine determinatè, nempe marito, patre, vel filio. Imò ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest nisi ab illis remitti. Et læsus non potest validè cedere juri, quod habet uxor à marito, liberi ut à parentibus, parentes ut à filiis alantur, cùm hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo & alii.*

Dixi, *ex quæstu.* Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solùm alia omnia damna compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinatè alebat ex liberalitate, si probabiliter in posterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis restituere secundùm æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vasquez, Turrian. Azor, dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando jus quod habebant, ne via injusta impedirentur ab alimentis accipiendis à tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur à beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocunque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita, &c. Et verò actio exterior, quæ est contra justitiam si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam, si fiat ex alio motivo, cùm sit per se injusta.

Resp. 3. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi, quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita omnes.* Quia occisor, per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam, violando jus quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa à receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cùm tantò minùs ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quòd si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emergens restituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Nota. Dum læsus antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori; id intelligi debet

quoad odium ac rancorem; ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem ac pœnam: non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hanc clarè exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessariò connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imò etiamsi hæc damna expressè remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non potest cedere jus aliorum.

Quæst. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1. Cùm per injustam occisionem vel mutilationem illata sit injuria non solum realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaque submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quod si conditio lædentis hæc non patiatur, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniarum, ad hanc tenetur lædens saltem, ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam, vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in conscientia solvere mulctam pecuniariam à judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcisè pro vita, membro, &c. pecunia sponte restitui debeat? Alii asserunt probabiliùs; quia omne damnum restitui debet eo modo, quo id fieri potest. Negant alii, eo quòd nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. *Vide dicta part. 2. cap. 6. quæst. 6.*

Dixi, *hominis liberi.* Nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet, quanti vendi poterant: pro mutilatione verò quanti minoris inde æstimantur; quia vita servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

Quæst. XVIII. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. Affirm. ex L. 18. §. *de injur.* revera voluit injustè occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quia voluit injustè occidere hominem, & reipsa injustè occidit hunc, qui est Paulus. *Ita Rebellus & alii.* Unde non minus tenetur ad restitutionem quam teneretur, si incendisset domum Titii, putans eam esse Caji.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

Quæst. I. *AD quid tenetur corruptor virginis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui virginem sponte consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit; ad nihil ei tenetur: quia scienti & sponte consentienti non fit injuria, *ex Reg. jur. 27. in 6.*

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ, &c. si crimen resciant.

ant. *Ita Cajetan. Navarr. Valentia, Rebell. & alii,* cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. cap. 6. ubi ait. *In foro conscientiæ, si defloret eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi, & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quòd si ideo parentes majorem postea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum resarcire, cùm sequatur ex injuria à se parentibus illata, sicque ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor, Navarrus, Valentia, & alii multi.*

Porro tenetur mulier alere prolem à partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imò ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si verò duo eandem fœminam cognoverint, & dubitetur uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere, cùm æquale sit de utroque dubium & uterque certò posuerit actionem per se generativam. *Ita commun.* Quòd si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas; nam hospitale solùm fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi sumptu suo. *Est communis sententia.*

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem, absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur ea resarcire pecunia, vel eam ducere, si aliter resarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et si promisisset eam ducere in uxorem ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum, & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens,* ait S. Antonin. loco citato. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam aut ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex cap. 1. *de adulter.*

Quòd si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna; quia res mansit occulta, & ipsa æque commodis potita est nuptiis: stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ, &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitiæ, cùm sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis, neque pro alio damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabiliùs docent pro solo damno virginitatis injustè violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis. *Vide dicta part, 2. cap. 6. quæst. 6.* Quòd si jam nupta damnum aliquod patiatur; quia res, v. g. innotuit marito &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cum ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injustè inferendi sufficit, ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier, ob authoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset à culpa, facit tamen ut consensus non sit omnino voluntarius,

seu

ſeu ut ſit mixtus involuntario, nec ſufficiat ad valorem donationis ſimili metu extortæ: ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum ſequens eſt injuſtum, paritque obligationem reſtituendi. Secùs de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, ſed potiùs augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injuſtè poſtea inferendi, nec continent vexationem injuſtam. *Delugo.*

Reſp. 3. Qui promiſſione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, ſive verè, ſive fictè promiſerit. *Eſt communis ſententia.* Nam ſi verè ex animo promiſit, tenetur eam ducere: quia hæc promiſſio fuit vetus contractus oneroſus ſub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte ſua complere, cùm id licitè præſtare poſſit.

Quòd ſi matrimonium fictè promiſerit, ex communi ſententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promiſſionem, injuſtè decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quiſque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injuſtam ac injuriam tollere eliciendo verum conſenſum, atque illo mediante veram promiſſionem facere, & factam præſtare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis eſſet inæqualitas. Præterea nemini ſua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non ſufficit mulierem ſic corruptam dotare, vel pecunia damnum reſarcire, ſi ipſa non conſentiat: nam ipſa non conſenſit in copulam, niſi ut ſeductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non poteſt niſi matrimonio injuriam reſarcire, ad quod ex juſtitia tenetur. Idem dic, ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti contraxit, eo tantum fine, ut ea potiretur, ut docet *S. Thom. in* 4. *diſt.* 28. *art.* 2. *ad* 4. 4. Quamvis enim matrimonium tunc ſit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, ſi ipſa velit, ratione ſcilicet injuriæ reſarciendæ; nec ſatis eſt pecuniam dare, cùm in propria ſpecie ſatisfieri poſſit; nam non poteſt creditori invito unum ſolvi pro alio quod debetur, l. 2. §. *de rebus credit.* quia habet jus ad id, quod ſibi debetur.

Excipiuntur aliqui caſus, in quibus ſtuprator non tenetur corruptam ducere, etiamſi id verè promiſerit; ſed tunc tenetur ſolùm aliter, v. g. pecunia, damnum inde ſecutum compenſare. 1. Si illa finxit ſe virginem, nobilem, divitem, cùm non eſſet, quia injuſtè decepit, & in injuriis datur compenſatio. Imò idem docent multi, ſi ipſe non ab ipſa deceptus falsò putavit eſſe virginem; quia hæc eſt ſufficiens cauſa diſſolvendi ſponſalia, ideóque recedendi à promiſſione, modò damnum aliter reſarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves diſcordiæ inter familias, grave ſcandalum, &c. Nam tunc mulier non eſt rationabiliter invita, modo damnum aliunde reſarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut ſi ſacros ordines ſuſcepiſſet, quamvis illicitè. 5. Si fœmina deflorata poſtea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & juſtam dedit cauſam recedendi à promiſſione. Idem cenſet *Sanchez*, quoties ſupervenit mutatio, ſeu cauſa gravis ſufficiens ad ſponſalia diſſolvenda. 6. Si ficta fuerit promiſſio, & hanc fictionem fœmina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna diſparitate conditionis ſibi nota, ut ſi ſedu-

seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeja & pauper. Ita S. Thom. in 4. dist. 28. art. 2. ad 4. ubi ait non teneris ducere, *si sit multò melioris conditionis, aut aliquid signum evidens fraudis fuerit*; tunc enim puella seipsam stultè decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri sibi æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit: nam puella si certò fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quòd si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis, &c. ignoraverit, & alter nuptias, fictè promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solùm pecunia satisfacere arbitrio prudentum, possit æquè honestè ac commodè alteri nubere, ac si corrupta non fuisset: ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia seductor ratione injustæ deceptionis solùm tenetur ad restituendum quantum fæminæ intererat poni consensum illum, quem apprehendebat: & quem volebat pro sui corporis pretio, nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris; quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multo plùs quàm fœmina petiit, & quàm ipse debebat. Quare deceptor tunc solùm tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando quantum sufficit ut nubat viro æqualis conditionis; nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset: nam ducere teneretur non vi promissionis fictæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porro vir superioris conditionis, qui verè nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde meritò timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Lessius, & alii.* Quia tunc juri suo cessit, & ratione promissionis veræ, & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et verò sponsalia inter æquales valent & obligant: ergo multò magis erunt valida, quando in compensationem fœmina sui corporis usum concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare quantum fœminæ intererat habere ipsum in virum, cùm tantundem damni ei injustè intulerit; mulier enim per promissionem sibi factam sub onere à se impleto, acquisivit jus ad rem promissam tanquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quòd si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis, ex Reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum*: & ex hac 66. ibidem: *Cum non stat per eum, ad quem pertinet, quominùs venditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

Enimverò nuptias solùm promisit, & mulier non habet justam causam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta *Panormitan.* tenetur eam dotare, si fœmina sit longe melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum & dedecus illatum non resarciretur talibus nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum est, si damnum & dedecus familiæ inde sequeretur: nam mulieri non fuit injustè illatum, si (ut suppono) sine vi & fraude, sed sola promissione matrimonio adducta consensit in copulam, sciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid si is qui vera vel ficta promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere nisi nubendo, habeat votum castitatis aut religionis?

Resp. Si votum secutum sit deflorationem, ex communi sententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus strictum fœminæ acquisitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum esset, cùm sit de re illicita, sicut invalidum est votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum est ex justitia.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc secundùm communem, aut saltem communiorem sententiam, tenetur eam ducere; saltem pòst obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cùm fieri nequeat sine gravi ejus injuria. 2. Quia, *inquit Delugo*, obligatio voti provenit solùm ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligare tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non potest ipse propria authoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere sine præjudicio juris alterius. 3. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si postea gravem injuriam in bonis alteri, inferret, teneretur restituere per bona voto promissa pauperibus. 4. Tunc potest & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum justitiæ exercendum. Si tamen fœmina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere; Quia illa non bona fide contraxit; cùm videret eum non posse licitè nuptias promittere; nisi fortè ipse ei persuaserit se facilè obtenturum dispensationem, quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulata seduxit, tenetur eam ducere, si ipsa velit. Nam hæc promissio facta est in modum contractus, *Do ut facias*: cùm mulier det sui corporis usum, ut ille promissa perficiat. Quod si fictè promisit, adhuc tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur ante sententiam judicis damna inde secuta compensare, cùm sit injusta illorum causa.

Quæst. II. *Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit?*

Sic respondet Delugo: Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in primo gradu transverso, vel certè in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima causa, qualis tunc non datur; tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ: ac proinde solùm erit obligatio satisfaciendi & resarciendi damnum alio modo, si quod injustè illatum est; quod non contingit, quando fœmina non fuit decepta, nec vi aut metu coacta. Si verò impedimentum est tale, in quo dispensari solet ex causa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id quod promittitur, licitum est & possibile, nempe procurare dispensationem, & ea

ea obtenta matrimonium contrahere. Imò idem censet, etiamsi promissio matrimonii facta fuerit sine illa conditione: modò uterque impedimentum noverit. Quia conditio dispensationis utpote necessariæ subintelligebatur: nam conditio quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti tamen & expressi eadem est vis. Porrò si quis consanguineam per vim, metum aut fraudem absque promissione matrimonii corrupit, tenetur resarcire damna illata, & secuta: quia fuit injusta causa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quòd si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat, nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. *Ita Delugo.*

Quæst. III. *Ad quid tenetur adulter?*

Resp. 1. Si partus non sit secutus, adulter secundùm multos tenetur solùm ad satisfactionem honorariam marito præstandum pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris & submissionis, ut petitionem veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, cùm injuria ignoratur: nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuria affectum, cùm consistat in placatione animi justè offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Resp. 2. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio, & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: à partu ad tertium annum inclusivè ipsa mater, ex cap. 2. *de convers. infid.* In defectum matris tenetur pater, & vicissim.

Resp. 3. Adulter & adultera tenentur æquè primò & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex sustentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli spuriæ factis à consanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis sententia.* Quia uterque est æque principalis causa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injustam, ex qua sequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex cap. ult. de injur. *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* Idque ex communi sententia, etiamsi adulter suppositionem non suaserit. Quia nihilominus est æque primo causa horum damnorum ac adultera, nam cùm generatio prolis in muliere conjugata sit vera causa deceptionis ac suppositionis, & ad actionem generativam injustè uterque æque primò concurrerit, uterque est æque primò causa damnorum inde evenientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxit sine vi & dolo: nam consulens ut consulens non est damni causa principalis respectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit causam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus causa principalis adulterii & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter verò teneretur solùm in ejus defectum, cùm sit causa minùs principalis, utpote minùs voluntaria, nec posuerit causam damni, nisi per injuriam à priore sibi illatam compulsus.

Resp. 4. Si probabilius sit prolem ab adultero esse genitam, tenetur adul-

ter & adultera compensare omnia damna; nam tunc non possunt prudenter negare esse suam, ideóque se obligare ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed quid si dubium sit, utrùm ab ipso adultero, an à marito proles sit genita?

Resp. Tunc tenentur adulter & adultera restituere marito vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molin. Rebell. Layman, & alii.* 1. Quia uterque est causa injusta periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. 2. Iniquum est ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens, & causa talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omnino libera.

Obj. In dubio nemo spoliandus est re sua, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æque, imò magis favet marito quàm adulteris. Nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certò facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est, an proles sit ab ipso, an ab adultero genita, dubium est an ipse, an adulter teneatur illam alere: neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an sit legitima, debet præsumi legitima: nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimitatis, qua non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injustè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem resarcire. Et præsumptio illa est solùm in gratiam prolis innocentis.

Quæst. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compensare?*

Resp. 1. Adultera tenetur, quantùm fieri potest citra famæ jacturam & vitæ periculum, procurare ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis spuriæ patiantur. *Est communis sententia.* Quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito & hæredibus, iis inferret injuriam, cùm posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habet bona propria, tenetur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentiùs administrare, de cultu corporis sui, & sumptibus solitis propriis detrahere quantum potest, spectata conditione status, valetudine, &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantum ex bonis, de quibus liberè disponere potest, & secundùm multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. 2. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur revelare crimen suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si verò non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri si detegat crimen suum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter & frustra aperiret. Imò etiamsi judicaret posse averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen suum occultum revelare, cum periculo mortis vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ saltem publicæ si non sit suspecta, vel alterius mali multò gravioris, quàm sit damnum hære-

hæredum : *Est communis sententia. Prob.* 1. ex cap. 9. *de pœnitent.* ubi Innocentius III. consultus de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, essetne absolvenda, cùm crimen suo marito timeret detegere, respondet Pontifex: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari .... sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere : si enim teneretur & nollet, non esset capax absolutionis. 2. Quia tunc maritus, & hæredes non sunt rationabiliter inviti; & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si tamen mulier sciret spurium esse valde bonum ac prudentem, & sibi fidem habiturum & hæreditatem cessurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix & rarissimè præsumendum est) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est causa injusta; ut patet ex eo; quod juxta communem sententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinariè imminent; sive spurio, quia hæc revelatio est ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem sententiam, non tenetur credere matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis & ante & post ostendat maritum absentem fuisse, &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo, censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Nota. Quæ dixi de adultera & filio spurio, dicenda sunt de filio supposititio, quem mulier supposuit ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat: nam injuria his facta est, quæ eodem modo tolli, vel resarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione. De susurratione dictum est Tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæst. I. *QUale peccatum est judicium temerarium, item suspicio ac dubitatio temeraria?*

Nota. 1. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum & dissensum. Suspicio est inclinatio, seu concitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolutè ei assentiatur. Judicium est assensus mentis, qui si sit cum formidine oppositi, dicitur opinio; si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis, seu rationibus concipiuntur : nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Charitas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutiendum relinquas. Porrò majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quàm ad suspicionem, vel dubitationem, cùm plùs sit judicare quàm suspicari, vel dubitare.

Nota. 2. Levia sunt indicia, quæ considerata facti & personæ qualitate, aliisque circumstantiis, ut loci, temporis, &c. non sufficiunt ad movendum

dum virum prudentem & bonum ad sic dubitandum, suspicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem sunt, quæ omnibus illis consideratis movere possunt probum & prudentem ad dubitandum vel male opinandum, seu judicandum de proximo: Cùm enim hæc materia sit moralis, non potest alio modo definiri quodnam sit leve, quodnam grave judicium seu argumentum, quàm ex prudentis & boni viri judicio, *ait Sylvius tom. 3.*

Resp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, est mortale contra justitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis est sententia inter Recentiores, teste Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloso.* Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et Jac. 4. *Qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim & indistinctè prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non solùm firmum, sed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne sine sufficienti causa judicetur malus aut vilis, & perdat bonam æstimationem apud alium; hocque homines molestissimè ferre solent. Quare est obligatio illud judicium statim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Thom. 2. 2 qu. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus: qui & illuminabit absondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de personis, licèt quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omnino temerarium*, ait S. Thom. quodlib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æstimetur probus ab eo, cui crimen ejus sufficienter cognitum est.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam potest esse veniale non solùm ob levitatem materiæ & temeritatis, sed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imò nullum est, si sit ex sola intellectus promptitudine absque ullo deliberato voluntatis consensu conceptum. Sed ubi primùm advertis te sic male judicare, peccas perseverando in eo judicio, utpote mortali, posita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porrò ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad insufficientiam indiciorum seu motivorum, si mala præoccupatio, voluntaria passio, invidia vel odium sit causa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa est sufficienter voluntaria in causa, nempe in mala affectione; & inadvertentia insufficientiæ indiciorum est vincibilis ac culpabilis.

Resp. 2. Suspicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi & cum advertentia plena, sunt peccata mortalia saltem si ex pravo affectu & malevolentia nascantur. *Ita Delugo, Lessius, & alii multi.* Quia 1. ad Tim. 6. inter gravia peccata numerantur *suspiciones malæ.* Et ex 1. ad Cor. 13. *Charitas non cogitat malum.* Quem locum sic explicat S. Chrysostomus, hom. 33. *Non modo nihil male comparat contra illum qui diligitur, sed ne suspicatur quidem.*

dem. 2. Ex S. August. epist. 137. *Ne malevolo animo de servis Dei falsa suspicando pereatis, illud apostolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quisque habet jus ne quisquam de ipso sine sufficienti causa malè opinetur, suspicetur, & de sua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus est prudens, qui non putet gravem sibi injuriam fieri, indeque gravem molestiam sentiat; nec eum qui ita de se suspicaretur, haberet in numero suorum amicorum. Imò in dubitatione illa continetur judicium: nam qui sic cum plena deliberatione dubitat, non solùm suspendit assensum, sed etiam judicat ambiguam esse probitatem proximi, nec eum posse prudenter judicari probum.

Quare cum S. August. Tract. 90. in Joann. ait suspiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, sine qua duci non potest ista vita; & S. Thom. quæst. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam esse venialem; intelligi debent de repentinis nondum satis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent peccare solùm venialiter eum, qui de gravi malo proximi suspicatur, vel dubitat ex solo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ suspicatur, tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suspicionem deponere, ubi meliùs adverterit: tum quia temeritas illa non est omnino voluntaria, cùm non ex malitia, sed ex solo humano errore & fragilitate suspicetur: tum quia indicia propter quæ suspicatur, non carent omni verisimilitudine ad suspicandum: quando enim suspicio non est ex malevolentia, sed ex solo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Observa 1. Quando timorati, præsertim scrupulosi, (inquit Sylvius,) ejusmodi sinistras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi sunt, an si tunc advertissent illud esse judicium temerarium & peccatum, deliberatè voluissent consentire? Si enim negativè respondeant, censendi sunt non peccasse mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis consensus, vel non fuit plenè deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra castitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo consentire vellent, si eas plenè adverterent.

Observa. 2. Materia, quæ in detractione ad mortale sufficit, hìc quoque sufficit. Hinc materia gravis censetur non solùm peccatum mortale, sed etiam habitus peccati venialis, spectatis statu, fama & qualitate personæ; vel defectus inculpabilis, sed infamans, seu unde quis notabiliter vilescit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut esse fatuum, spurium, &c. Ergo mortaliter peccas, si temere judices, vel suspiceris Religiosum habere consuetudinem mentiendi, esse vanum, regulas suas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem esse fatuum, & officio ac honore indignum, &c.

Observa 3. Quamvis certum sit opus, ab aliquo factum, esse mortale ex genere suo, non ideo tamen potes judicare proximum certò peccasse mortaliter. Quia potest excusari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine vel malo infamante fides nulla adhibenda est; nam rumores incerti non possunt fundare judicium prudens. Denique semper extra necessitatem animus à dubitatione, suspi-

ſuſpicione & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temerè judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem ſi opus non potes, putà ignorantiam, putà ſubreptionem,* ait S. Bernard. ſerm. 40. in Cantic.

Sed hic quæri poteſt utrùm dubia ſunt in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia. Prob. 1.* Ex S. Auguſt. l. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 18. *Nolite judicare ut non judicemini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur..., de quibus temerarium eſt judicare, maximè ut condemnemus.* 2. Ex S. Thom. qu. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quòd aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, injuriatur ei & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.* 3. Quia maximè cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſtè dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem ſunt interpretanda, 1. Negativè, ita ut in dubio etiam poſitivo nunquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter: alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti & juſta cauſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſa inferatur; haberi autem improbum eſt malum proximi grave, utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens nec juſta cauſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitivè practicè, hoc eſt, ut in praxi & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris & urbanitatis officia, proinde ac ſi nullum eſſet de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum eſſet, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus eſt, aut vis hìc & nunc ſtatuere apud te quo loco ſit habendus, aut periculum eſt ne bona opinio de eo à te concepta minuatur, ſi judicium ſuſpendas; tunc judicare debes poſitivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam eſſe.

Dixi, *de perſonis.* Nam dubia de rebus, putà an contractus talis ſit licitus necne, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis momentis æſtimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoſcatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni, vel mali accreſcit rei.

Reſp. 2. Cùm agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non conſtat de probitate proximi, ex communi ſententia licet ſibi de aliis conſulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam,

dam, supposito quòd esset malus, non tamen de eo malè judicando aut suspicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

Quæst. II. *Quid est Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota. Fama est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum: Sive est existimatio, seu opinio excellentiæ alterius. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primariò in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt; secundariò autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem: potestas sive ecclesiastia, sive sæcularis, dignitas principii, quæ inest parentibus, &c. Imò id quod singularem quemdam ad has perfectio nes ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas quæ ex præclarè gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cùm fama sit opinio de excellentia alterius, honor verò externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat; jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1. Falsum crimen ve defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Sinistrè interpretando factum alterius. 5. Rectè facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi silentium æquivalet confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facilè potest alium vel non esse laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulatè vel remissè aut frigidè laudando, juxta hos versus:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remissè.

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractionis omnium gravissima ex genere suo, cùm superaddat detractioni genericè sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa & authoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum vel malum pœnæ alteri præsenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo, &c. quod est ex genere suo mortale; cùm hoc sit per se dissolutivum amicitiæ, juxta illud Eccl. 22. *Qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.*

Quæst. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?*

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. *Ita omnes.* Nam 1. ad *Rom.* 1. detractores & contume-

tumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractionem & calumniam proximus injustè læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto, quod ex genere suo mortale est, nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 73. art. 3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundùm nocumenta, quæ proximo inferuntur. Tantò autem est majus nocumentum, quantò majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere suo*: nam possunt esse venialis culpa, 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ. 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse mortale; quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cùm peccatum convitii, vel contumeliæ, ex animo dicentis dependeat,* (inquit S. Thom. quæst. 52. art. 2. ad 3.) *potest contingere quòd sit peccatum veniale, si sit leve convitium, non multùm hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, putà cùm aliquis intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare.* Porrò, ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitiosum dicere, & hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos.* Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & dominorum in servos. Rarò tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correptionibus; quia sæpè potiùs exacerbant quàm emendent, & subditus facilè putat ea potiùs ex aliqua animi passione, quàm ex charitate proficisci.

Resp. 2. Detractio omnis, licèt fiat solùm ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam. *Prob.* Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures ..... neque maledici regnum Dei possidebunt.* Et Jac. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri .... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove à te os pravum, & detrahentia labia sint procul à te.* 2. Quia injusta ac voluntaria læsio famæ proximi est gravius peccatum quàm furtum; nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & sine animo lædendi proximnm, est læsio famæ proximi injusta, ut patet: nam proximus habet jus ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirectè & implicita, cùm voluntariè dicantur ea, ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis,* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 73. art. 2. Unde tunc est obligatio restituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* ibid. *Eliminemus igitur omnem*

nmem ex ore nostro detractionem, scientes quòd etsi cinerem comedamus, nulla nobis asperæ vitæ hujus utilitas proderit, nisi à detractione abstineamus, ait S. Chrysost. homil. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam si sine animo lædendi proferatur; quia semper est mortale voluntariè etiam indirectè inferre sine justa causa damnum notabile proximo, ex quovis motivo. Infertur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties profertur aliquid quod prævidetur, vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem, & contristandum graviter proximum.

Ceterùm detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, cæteris paribus, quàm quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat, & vix potest aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum spargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. Cod. *de famos. libell.* Jure etiam canonico gravissimè prohibetur, tum causa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religiosum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus est.

Resp. 3. Ex communi sententia, detractio & contumelia sunt culpa mortalis; quoties sine justa causa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet absque animo graviter lædendi: nam mortale est notabile damnum sine justa causa inferre proximo. Venialis verò, si non graviter lædatur; nam levitas damni excusat à mortali, nisi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam sine justa causa & authoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo est mortalis culpa, cùm sit grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, præsertim personæ læsæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hìc præcipuè spectanda est, relatè ad personam læsam, & ejus famam: fieri enim potest ut quod respectu unius est materia levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ authoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem; ut si de puero vel vili famulo dicas quòd sæpè mentiatur, censetur leve: at si hoc dicas de Episcopo, Sacerdote, Religioso bonæ famæ, vel laico honorato, est grave, nam per hoc graviter læditur fama illorum, cùm ii qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio, cæteris virtute præstare debeant. Regula ergo universalis, inquit *Delugo*, ad gravitatem detractionis desumenda est ex circumstantiis personæ, defectus qui narratur, existimationis quam persona illa apud homines habet, & similibus, ex quibus si grave detrimentum, prudentis arbitrio, famæ infertur, detractio erit gravis: sin minùs, erit levis.

Item contumelia in se levis, potest esse gravis respectu personæ, cui infertur, ut si sit Superior, pater, &c. Imò semper mortalis est quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contristandi proximum: nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justa causa est mortalis. Econtra si convicium absolutè ac in se grave sit, sed propter vilem personarum conditionem, ac morem patrium loquendi, grave esse non censeatur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ sortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebejos usitatis se lacessunt: quia honor vilium persona-

rum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe nisi sit intentio graviter lædendi vel contristandi, nam hæc mortalis est.

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causam talis læsionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque est solùm venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi, cùm etiam justi sine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes.* Jacob. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere, vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, v. g. Episcopo, Religioso, &c. quòd habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quòd sæpe plùs justo bibat, sit vanus, &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multùm inde imminuitur, & ideò despiciuntur.

3. Quamvis possit esse solùm veniale referre, aut exprobrare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cùm hi defectus non sint culpabiles; tamen mortale est, si fama vel honor inde graviter lædatur, vel si proximus graviter contemnendus sit, viliorque apud alios reddatur, ut si extra casus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem. ejus parentes pœnam infamantem subiisse; item si inde grave damnum alteri sequatur; vel si in faciem exprobretur conviciandi causa, etiam vili personæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale est sine justa causa contristare graviter proximum, vel grave damnum ei inferre. Ideo per se mortale est narrare defectum occultum natalium, v. g. si dicas de aliquo eum esse illegitimum, nam hoc vilitat hominem, idque molestiùs ferre solent homines, quàm si de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quàm venialia comprehendentibus fit, ut si dicas aliquem esse avarum, iracundum, &c. mortalis est, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales quàm veniales concepturi, nisi de solis venialibus vel de sola naturæ propensione verba fieri admoneatur: nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, sed solùm in genere dicit se de illo aliquid scire, quod nemo de illo facile suspicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, si diceretur; item si dicas illum non esse eum, qui communiter habetur, &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & sæpe graviùs, quàm si gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid, imò sæpè longè deteriora latere auditores intelligunt, vel suspicantur, quàm fortè reipsa sint.

6. Quando ratione conditionis personæ, peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non est mortalis: ut si de milite narres eum duellum commisisse; vel referas ea delicta de personis quas scis se de illis publicè jactare.

7. Irrisio, quæ est species contumeliæ, mortalis est quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur, sine causa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine causa justa. *Aliquem illudere*

dere vel irridere est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale... & tantò gravius, quantò major reverentia debetur personæ, quæ illuditur, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 75. art. 2.

Resp. 4. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solùm communitatem ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam passura est, ut monasterium, capitulum, &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. gr. si dicas de communitate religiosa nullam ibi esse disciplinam, aut de civitate eam esse plenam adulteris, usurariis, &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injustè infertur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi: Nam quamvis congregatio regularium reipsa non maculetur ex unius hominis nequitia, sicut nec Apostolorum collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. 5. Est mortale detrahere in re gravi apud unicam personam & sub secreto, licet putetur non relevatura. *Est communis sententia teste Delugo.* Quia tunc injustè infertur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud se unum spoliat alterum bona existimatione; perinde enim proximo nocetur, sive in propria, sive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestiùs bonæ famæ amissionem apud unum virum gravem, quàm jacturam summæ notabilis pecuniæ.

Resp. 6. Est mortale imponere alteri culpas veniales falsas, vel veras, sed occultas detegere; aut defectus naturales falsos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur à consecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii, quo dignus est, si hoc prævideri potest, aut eo animo deteguntur; & est obligatio hæc damna cum fama restituendi, ex cap. ult. *de injur.* Quia tunc injustè datur causa damni gravis & jactura boni notabilis. Sic *Navarrus* ait se nosse virum insignitum & probum ab adipiscendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falsò ei impositas.

Quæst. IV. *An contumelia & detractio differant specie?*

Resp. Affirm. Quia per illas proximus diverso modo & in diversis specie bonis injustè læditur. Imò peccata contumeliæ possunt inter se specie differre, sicut & peccata detractionis, pro diversitate specifica objectorum: sic injusta revelatio adulterii specie differt ab injusta manifestatione furti. Unde qui uno sermone de eodem dicit eum commisisse furtum, adulterium, & homicidium, triplex specie peccatum detractionis admittit, & qui eundem contumeliosè compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit specie distincta. *Azor.* Nam peccata sumunt speciem ab objecto; unde specie diversa sunt si habeant objecta specie moraliter diversa.

Quæst. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Resp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, v. gr. approbando exteriùs dicta, addendo de suo, item scienter præbendo occasionem detrahendi, v. gr. interrogando de aliorum defe-

defectibus, significando id sibi gratum fore, &c. ex communi sententia, est mortale contra charitatem ratione scandali, & inductionis ad peccatum; tum contra justitiam. Quia talis est causa moralis detractionis injustæ, aut saltem ei moraliter cooperatur, & sic tenetur ad restitutionem in defectu detractoris. *Si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire: unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur; non minùs peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 72. art. 4.

Resp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licèt non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exteriùs sibi placere significet, ex communi sententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi, tum affectu contra justitiam, quia gaudet de actu injusto: nam *digni sunt morte non solùm qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ad Rom 1. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non est causa damni; peccatum enim contra justitiam non parit obligationem restitutionis, nisi ex eo secutum sit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, sed solùm ex charitate, non ex officio, ut suppono.

Resp. 3. Auditor detractionis gravis, licèt ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curiositate, secundùm communem sententiam peccat mortaliter contra charitatem, non impediendo dum impedire potest, aut non obsistendo, nisi prudenter putet monitionem suam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cùm potest impedire. Quia secundùm omnes, teste *Delugo*, ex lege charitatis quisque graviter tenetur impedire grave damnum, si sine gravi incommodo, seu damno proprio potest: nam quisque ex charitate tenetur amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi rationabiliter fieri vellet in simili casu. Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiscearis; quoniam repentè consurget perditio eorum; & ruinam utriusque quis novit?* Imò juxta Delugo, si damnum proximi sit gravissimum & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porrò cùm auditor detractioni non potest resistere, tenetur tamen, saltem si commodè potest, discedere, vel sermonem alio avertere, vel faciem tristiorem ostendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut saltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linquam detrahentem.* Et tunc saltem est tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantùm moraliter potest.

Resp. 3. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nosti, teneris ejus falsitatem aperire, ac probare quantùm potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quòd si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivaleat tacitæ confessioni delicti, seu defectus falsò impositi proximo, ut fit dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra justitiam. Nam tunc moraliter censeris consentire & fateri rem ita esse ut refertur; & ita facis contra jus quod

quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacitè, approbetur & confirmetur calumnia sibi illata; estque tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio & approbatio, contra justitiam, obligans ad restitutionem. Sic si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat eum esse ignobilem, spurium, injustum, &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *Delugo.*

Resp. 5. Si Superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impediat nec coerceat, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ in defectum subditi. *Ita Lessius*, *Delugo*, *& alii.* Quia Superior tenetur ex officio, ideóque ex justitia subditos suos corrigere, à peccato cohibere, & impedire ne alios injustè lædant, unde si non impedit cùm potest, meritò censetur causa injusta damni. Quòd si subditus absente Superiore detrahat, tunc Superior ex officio tenetur cogere subditum ut restituat famam: nam tenetur ex officio compellere subditum, ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria, eamque continuat subditus, qui non restituit famam à se læsam, cùm potest. Hinc pater, dominus, prælatus, &c. tenentur ex justitia impedire detractiones, & cogere subditos detrahentes ad restitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, seu Superior Regularium; quia Prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut dominus tenetur gubernare suos servos, & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur & imputantur damna à subditis illata, si non impediat. *Ita Delugo.* Et à fortiori quivis Superior ac prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit: quia non solùm est rector suorum subditorum, sed etiam judex & custos, qui ex suo munere, ideóque ex justitia tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine causa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet ut liber contra ejus famam injustè scriptus, à nemine legeretur.

Quæst. VI. *An audita, lecta vel alia quælibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes meritò possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est causa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis; nam dat aliis sufficientem causam malè opinandi, hoc ipso quòd eo modo refert audita, ut alii meritò inducantur ad malè opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat ut meritò credi possent, peccat mortaliter, non solùm contra charitatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cum facilè potest, sed etiam contra justitiam, & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam rectè censetur causa injusta gravis

gravis damni, cùm sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa, ut alii peccatum proximi norint, ideoque est causa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suboritura sit, ut vulgò saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui faciliùs mala, quàm bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, & in iis circumstantiis, ubi constat auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod raró contingit,) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, si adsit justa causa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

Quæst. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota. 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris; dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2. Publicitate facti, cùm in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione celari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis, impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, seu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monasterii.

Nota. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. gr. collegii, monasterii, non censetur publicum absolutè & respectu omnium, sed solùm respectivè ad illam communitatem, v. gr. collegium, monasterium, &c. Quare si notum sit solùm collegio, monasterio, non censetur publicum extra illud, nec sine injustitia potest narrari iis qui non sunt de illo. Quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos, cum quibus monasterium communicat in regula & regimine. Sic peccata solùm publica inter domesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non possunt revelari externis: nam religiosus infamis tantùm apud suos, retinet jus ad famam apud externos. Item si in vicinia duntaxat notum sit crimen, est contra justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis, in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet. *Ita Laymann*, dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est contra justitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis, publicè denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolutè reum fama, sicut & vita, in vindictam publicam criminis, & reipsa spoliare intendit, quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubique sit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi: & ideò nocentes puniuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per sententiam judicis regularis, injustè extra eam revelaretur.

tur. Quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solùm pro privata suorum subditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa esset.

Resp. Est mortale contra charitatem crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si author criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Lessius asserens hanc esse ferè communem sententiam.* Quia proximo infertur sine justa causa grave malum graviter contristativum, nempe infamia, quod ipse detegens nolet rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nec refert quod ille jus ad famam jam amiserit; nam illam absque injuria & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelasti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi justè destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnum censetur magnum.

Dico, *justè*, nam qui crimen, quod injustè divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna, sicuti is qui prior incendit domum, prævidens injustè brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessariò annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. *Ita Layman, Delugo, & alii.* Quia innocens per infamationem injustam licèt publicam, non amittit jus ad famam: Nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis; ac proinde non potest sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et verò innocentem infamare, etiam apud unum, per se malum & injustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen verum, sed solùm notum per confessionem rei in judicio, vel testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publicè infamatus est. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cùm nondum eo in pœnam sit privatus per authoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum; sed illis duobus modis dicitur notorium solùm ordine ad judicem, ut ab eo condemnari possit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo laboret, ut sæpe contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justitiam crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti, vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii.* Quia author criminis alibi illæsam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per authoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publicè gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuò duraturæ à criminibus deterreantur.

Dixi. *In alio loco.* Nam ex communi sententia, non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius

in loco ubi de eo publicè infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, sive jus secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit, committendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit *Delugo* ad bonum publicum expedire, quòd unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis revera publicè est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra charitatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cùm ibi jam sit publicè infamatus: nec potest rationabiliter id multùm molestè ferre, cùm famam ipse suam in eo loco abjecisse censeatur, crimen publicè committendo.

Quòd si crimen verum factum sit injustè publicum, ut si cùm esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint. *Delugo* negat peccare contra justitiam eum qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solùm est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur, ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu; nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quòd sit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem absolutè & universaliter, posterior verò saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cùm ergo sive justè sive injustè verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cùm & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit, modò non oriatur ex confessione sacramentali.

Resp. 6. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honestè vivendo recuperavit, mortale est contra charitatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia sine justa causa ei infertur grave damnum ac malum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imò est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Layman, & alii.* A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam justè olim infamatus sit, nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam justè possidet.

Item est mortale contra justitiam crimen alterius, quod facto vel fama duntaxat publicum fuit, sed jam sola oblivione deletum, narrare nescientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen suum desiit esse publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum statum quem habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta non poterat revelari, ita nec potest, quando redit ad priorem statum, & rursus induit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per sententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat donec publica authoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra charitatem.

Quæst. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?*

Resp. 1. Si illa alia crimina sint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censeatur notabiliter augere infamiam, non est peccatum saltem mortale illa dete-

detegere iis qui jam principale norunt. Quia non censetur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri; ut si narres de ebrioso publico, eum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore, &c. De fornicario publico, quod scripserit litteras amatorias, &c.

Dixi, *graviore*. Nam mortale est contra justitiam aperire crimen atrox ei, qui novit minùs grave, licèt ejusdem speciei, verbi gratia: Si dicas Paulum surripuisse mille nummos, cùm alter sciat eum tres solùm furatum esse: quia tunc graviter & injustè augetur ejus infamia.

Imò potest esse gravis injuria detegere peccata ejusdem speciei multiplicata, ut si semel aliqua fœmina adulterium notorium commisit; non ideo postea licebit aliud ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multùm auget infamiam. *Delugo*.

Resp. 2. Si crimina illa non sint connexa, ex communi sententia, est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis. Quia graviter & injustè læderetur ejus fama, sive injustè inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis est in uno genere vitii, non idcirco censetur infamis in omnibus aliis vitiis: diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amisit jus ad famam in una virtute, non ideò jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori, &c. Fama quippe non est quid simplex & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ, licèt non habeat alias, ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licèt non retineat ad alias.

Hinc est contra justitiam, furis capite damnati, adulterium occultum prodere, &c.

Notat *Delugo* totum hoc desumendum esse ex damno novo, quod circa famam fit; an judicio prudentum sit grave, vel lege.

Quæst. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultùm alterius?*

Nota. Certum est id nunquam licere, si crimen innotuit solùm per confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus.

Resp. 1. Ex communi sententia, revelatio criminis occulti fieri potest & debet, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, sive spirituale, sive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injustè obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cùm impediri potest; nec alter tunc censetur rationabiliter invitus, cum adsit justa causa, ob quam debeat famæ suæ jacturam pati. Ob eandem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum injustum, etiam temporale.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio, nisi cùm est inordinata. Sed quæ fit ob justam & rationabilem causam, & sine animo nocendi, est ordinata: nam detractio formalis, quæ semper intrinsecè mala est, solùm fit cùm proximi defectus aut crimen revelatur, vel sine justa causa, vel ex intentione illum infamandi. Imo ex S. Thom. *quæst. 70. art. 1. ad 2.* homo tenetur manifestare ea, quæ sibi sub secreto

commissa sunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ.*

Hinc quando agitur de officio, beneficio ecclesiastico conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione suscipienda; potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum meritò timetur, detegere iis, ad quod id spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit, sed postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi causam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certò nosti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur; vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apost. 2. ad Timoth. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit .... quem & tu devita.*

Item talis revelatio fieri debet, cùm necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat Superiori, parentibus, servato quantùm opus est ordine fraternæ correctionis: quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in reg. brev. resp. ad interrog. 5.*

Resp. 2. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominata persona nisi ad consilium necessarium opus sit, modò non pluribus referatur, quam necesse sit: quia tunc injurians non est rationabiliter invitus, & læsus habet jus consilium necessarium in injuriam acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcisè seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominata persona: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi causa, quale non est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium, cùm verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est Pater *misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* 2. ad Cor. 1. Et verò si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ, cur liceret detrahere pro solatio doloris?

Resp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel simulata peritia famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum medicum, advocatum &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quod si simulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positivè existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positivè existimetur malus.

Quæst. X. *An est mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Resp. Affirm. Etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum; fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebis tibi quàm mille thesauri pretiosi & magni.*

Quare

Quare est obligatio restituendi famam defuncto sive ante, sive post ejus mortem injustè læsam. Nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injustè patitur.

Quæst. XI. *An licet seipsum infamare.*

Resp. 1. Ex communi sententia, laudabile est se ipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria aut damno, ad coercendam superbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Christi opprobria, ut fecerunt quidam sancti. Quia homo est dominus suæ famæ, & honestè eam bono majori postponit. Si id faciat sine justa causa, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio & prodigalitas. Non est tamen, per se mortalis; quia nec est contra justitiam; cùm homo sit dominus suæ famæ: nec contra charitatem; quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram aut proximi conservandam.

Resp. 2. Ex communi sententia, est mortale contra charitatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse thorum alterius: nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habes. Item si infamia tua impediat ne possis prodesse proximo, cui ex sola charitate prodesse teneris.

Imò est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religiosum, si sis religiosus; quia cùm fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent ne sua fama spolientur sine gravi & justa causa, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut si sis episcopus, parochus, prælatus, &c. Nam ex justitia teneris nihil facere quod impediat, ne rectè & utiliter aliis munus tuum exequaris: cùm tenearis ex justitia illud rectè & utiliter aliis obire.

Quæst. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Thom. 2. 2. qu. 72. art. 3. *Dicendum quòd sicut patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparationem animi habenda,* sicut August. Lib. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini: *Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit: non tamen hoc semper tenetur facere actu; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cùm suscepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideò etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet secundùm illud* Proverb. 26. Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum*

profectus impeditur propter contumelias nobis illatas?

Quæst. XIII. *An & quomodo restituenda est fama?*

Resp. 1. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injustè læsam sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa causa verum, sed occultum defectum vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata est vera injuria damnosa, quæ proinde tolli ac resarciri debet, jus enim quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum sed occultum & jam nemini nociturum nequit nisi per authoritatem publicam. Adde quòd bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: aliàs læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi postea alia crimina, quod est famæ bonæ conservatio, & quo sublato in desperationem & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Resp. 2. Fama injustè ablata restitui debet integrè apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam justitia exigit ut damnum injustè illatum resarciatur integrè, & fiat restitutio ad æqualitatem; alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publicè infamavit, tenetur famam publicè restituere. *Restitutio* (inquit S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2.) *est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideò restituere importat redditionem illius rei, quæ injustè ablata est. Cùm ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

Resp. 3. Qui alium infamavit, falsum crimen imponendo, ex communi sententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus apertè significare voce, vel scripto si necesse sit, se falsum dixisse, aut etiam mentitum esse si opus sit, adhibito etiam juramento & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus. Quia tenetur efficaciter resarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injustè revelavit, non debet dicere se falsum dixisse, quia mentiretur; quod nunquam licet: neque enim sunt facienda mala ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injustè infamasse, ei injuriam intulisse: apud peritos verò qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admissi criminis, debet (quantùm fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantùm in una virtute amisit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & justè, putà cùm aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, & non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injustè: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injustè, puta cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantùm potest, sine mendacio tamen;*

utpote

utpote quòd dicat se malè dixisse, vel quod injustè eum diffamaverit. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injustè infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum, vel verum crimen alterius injustè revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solùm apud eos omnes, apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævidit vel prævidere potuit eos, apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit causa injusta ulterioris infamiæ secutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imò etiamsi probabiliùs putasset auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injustè occasionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam aliàs prudentes facilè data occasione, ex inconsideratione, vel aliter audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, c. ult. de injur.

Quæst. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum, sed occultum injustè detegit, tenetur omnia alia damna sive in aliis bonis inde secuta resarcire?*

Resp. Affirm. Est communis & certa sententia. Prob. 1. Ex cap. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2. Quia est obligatio resarciendi omnia damna secuta ex injuria mortali: qui enim hanc intulit, est causa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiamsi crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injustè manifestavit, est causa moralis injusta damnorum, hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injusta criminis.

Hinc qui defectum seu crimen sive verum sive falsum injustè aperiendo impedivit alterum à consecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii quo dignus est, tenetur ei restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cùm injustè impediverit. Quòd si infamatus ideò privatus sit officio, vel alio bono quod jam habebat, restitui debet valor officii vel talis boni, quia detractor fuit causa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis quàm nocentis, qui est culpabilis causa periculi; & ideò quivis tenetur damnum à se alteri injustè paratum impedire cum suo damno saltem pari & paulò majori.

Quæst. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falsò sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licèt inculpatè infamavit etiam correctionis causa, ubi primum errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. justitia quemlibet obligat ad curandum ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa causa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primùm id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus, à quo ablata est.

Item

Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non restituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem à te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire. Quia ex illo tempore, quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injusta secutorum. Præterea qui causam damni à se positam non removet, censetur velle effectum seu damnum, quod ex ea secuturum novit. Secùs, si infamatus, sine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum antequam infamator errorem suum agnoverit, nam tunc non tenetur illud resarcire, cùm sit inculpabilis causa infamiæ, ideóque & damni inde secuti: nemo autem extra contractum aut quasi contractum, seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publicè infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit, ne auditores alium intelligerent, teneris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim meritò censeris causa moralis infamiæ ex tua narratione secutæ. Si non fuit tale periculum innocentem purgare, si potes, saltem sine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate, quæ semper exigit ut grave damnum proximi avertamus quoties sine gravi incommodo possumus, tum ex justitia, quæ obligat ad curandum ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, Delugo, &c.*

Quæst. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad restitutionem famæ à defuncto violatæ?*

Resp. Neg. Quia hæc obligatio non respicit bona ei relicta, sed est merè personalis. At tenetur ex justitia resarcire damna realia ex infamia secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris; & hæc bona cum suo onere transeunt ad hæredem, defuncti personam repræsentantem, qui sicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti succedit.

Quæst. XVII. *Quænam excusant à restitutione famæ?*

Resp. Excusat 1. Condonatio valida talis restitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam cùm talis sit dominus suæ famæ, potest ejus restitutionem sicut aliorum bonorum externorum validè condonare. Illicitè tamen condonaret, si ejus fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem casibus non potest validè condonari restitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel suspecti: quia non potes de aliorum fama disponere, & cedere jus quod habent ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur. Talis est infamia religiosi, quæ redundat in suum ordinem, &c. 2. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam subditi habent jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, ideóque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia secutum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex justitia impedire illud damnum, cùm ei causam injustè dede-

dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum est, nisi tamen aliter amoveatur.

2. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, putà per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter. Quia jam sublatum est totum damnum illatum: ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses. Potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis. Sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantùm ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundùm conditionem personarum, ob mœrorem illatum, & infamiam quam passus est læsus, donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia secuta, compensari semper debent. Calumniator tamen tenetur semper revocare calumniam, non obstante sententia judiciaria accusatum absolvente; quia per illam sententiam non sufficienter restituta est fama apud omnes: multi enim existimant & existimare possunt accusatum fuisse absolutum ob defectum probationum criminis, non verò ob ejus falsitatem.

3. Si restitutio sit impossibilis, nam nemo tenetur ad impossibile; ex Reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narrasti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est, ergo nullum est resarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta est, aut si auditores inducti sunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantùm suspicabantur, teneris ad restitutionem: quia tunc fuisti causa injusta talis incrementi, seu damni.

5. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præstat famæ infamati. Quia non est obligatio restituendi cum longè majori damno, spectatis omnibus, nec tunc læsus est rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in spiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave scandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam restituere. Nam ista damna æquivalent, aut etiam præstant damno vitæ infamatoris. Idem dic, si jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumstantiis æstimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quisque tenetur damnum à se illatum restituere etiam cum æquali, vel paulò majore detrimento suo. A fortiori fieri potest, ut quis famam restituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris restituere, si crimen verum occultum, quod aliis narrasti, fiat alia via justa publicum publicitate, qua infamatus amiserit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat: quia tunc infamia jam est abolita, ac proinde damnum sublatum. Sed si reviviscat postea, erit tunc obligatio restituendi. Si autem periculum sit ne aliquando infamia reviviscat, (ut facilè fieri potest, nam homines data occasione facilè recordantur quæ obliti erant) debet detractor satisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, si crimen sit falsum.

Quæst. XVIII. *An in restitutione famæ potest fieri compensatio?*

Resp. 1. Est mortale contra justitiam falsum crimen sive in judicio, sive extra illud imponere etiam calumniatori ad suam justitiam, vel famam tuen-

tuendam. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. est medium intrinsecè malum, & prohibitum hac lege, *Non falsum testimonium dices,* Matth. 19. estque mendacium perniciosum ac injustum in re gravi: nam quisque habet jus, ne ei ob ullam causam falsum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatense I. & II. & Matiscon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falsum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 43. *Quidni non nisi veniale sit detrahentis authoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* 44. *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui ut suam justitiam & honorem defendat: Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Resp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præcisè ad compensandam infamiam illatam. *Est communis sententia.* Quia non licet privata authoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos coerceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam,* 1. Petr. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privata authoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non resarcitur, ut cum infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit: Hinc qui se mutuò infamarunt, tenentur ad restituendum sibi mutuò famam, nisi sibi mutuò condonent, ut præsumitur: si æqualitas sit in infamia.

Resp. 3. Si quis te falsò infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. gr. quòd antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modò hæc manifestatio sit utilis & necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm sit ea quam tibi injustè parat. Quia 1. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injustè adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cùm cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi: ergo multò magis id potes ad avertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat injustè inferre.

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideóque injustitia resarcienda.

Quòd si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento, &c. sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam quam tibi injustè infert amovendam: & sine injusta causa læderetur fama proximi, quod est intrinsecè malum: essetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Lessius dicens hanc esse communiorem sententiam.*

Resp. 4. Dum duo se mutuo infamarunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restitue-

re, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modò infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adulter.* ibi: *Cum paria crimina compensatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare jus & solvere debitum, nec tu teneris præstare quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui juris, & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cujus domini sumus; unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen priùs læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es causa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæst. XIX. *An qui infamiam à se injustè illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare?*

Resp. Multi negant, eo quod bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud Proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Igitur cùm fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis, nec compensabilis.

Alii tamen cum *S. Thoma 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1. & 2.* probabiliùs docent talem teneri compensare pecunia, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta, part. 2. cap. 6. quæst. 6.*

Fatentur *Lessius* infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex charitate infamiam pecunia compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depositurus, & infamator sit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex charitatis me magis obligat erga hunc, quàm erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ: nam ex justitia depelli debet mœror injustè illatus, & in hoc casu pecunia est unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porrò consentiunt omnes infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniariam, teneri ex justitia illam præstare. Quia supposita tali injuria judex habet jus eum ad talem satisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læso jus ad illam; idque etiamsi fama esset recuperata: nam judex potest justa pœna punire delicta etiam post damna sarta. At quisque tenetur justæ sententiæ parere. Item si infamator transigat certa pecuniæ summa cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere; nam hoc pactum est justum, cum infamatus possit certa pecunia pacisci, ut cedat jus quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem ac restitutionem cùm erit possibilis. Justæ autem conventiones obligant ex justitia.

Quæst. XX. *An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?*

Resp. 1. Qui injustè alterius honorem læsit sive coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi sententia tenetur ad restitutionem. Quia fecit injuriam contra justitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Nam secundùm æstimationem hominum per contumeliam læditur, & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eamque quantum in te est, viliorem reddis.

Item qui causam offensionis dedit proximo, tenetur quantùm potest ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade priùs reconciliari fratri tuo ... Esto consentiens adversario tuo citò, &c.*

Quòd si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor injustè ablatus non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. gr. si eum percusserit, & hic id toleravit, secundùm *Delugo* non requiritur ordinaria ulterius satisfactio pro honore, nisi læsus sit multò Superior. Quia pro satisfactione videtur acceptare vindictam de se sumptam; & hoc ipso quod alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes injuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. 2. Si simul cum contumelia illata sit infamia, vel ex illa sequitur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama resarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum causa injusta.

Resp. 3. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum judicio, spectatis omnibus circumstantiis, personæ lædentis, & læsæ dignitate, injuriæ gravitate, &c. sufficit ad reparandum honorem violatum: nam justitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ. &c.

Varii autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica salutatio ac compellatio, invitatio ad mensam, locum honorificum ibi dando; significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis & reverentiæ erga offensum &c. Raró autem Superiores tenentur veniam à subditis petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur authoritas,* ait S. Aug. epist. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere possunt.

Nota. Omissio honoris debiti Superioribus vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra justitiam, ideóque obligat ad aliquam satisfactionem. Quia hoc debitum rigorosum est; & omissio honoris debiti ubi & quando debetur, est inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam censetur lædi dignitas Superioris, & honor æqualis: ut si transeunte Prælato, non aperias caput cæteris aperientibus, censeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & necessaria restitutione.

NOta. Injuriæ circa bona fortunæ, complectuntur omnes damnificationes,

tiones, seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injustè alteri infertur, sive rem ejus usurpando, recipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti latè sumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*, Ex Conc. Colon. & Catech. Romano. *A parte enim totum significavit quidquid illicitè rerum proximi aufertur*, ait S. August. in cap. *Pœnale* 14. qu. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles,) damnum quempiam accipere idem est quod minùs habere quàm habere debuit. Quare quæ dicentur de furto strictè sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæst. I. *Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?*

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1. Latissimè pro omni injusta damnificatione in bonis, sive comissione, sive omissione fiat. 2. Late pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum strictè dictum, sive violenta, ut fit per rapinam. 3. Strictè, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur: 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licèt eam antea justè acceperit, perinde facit ac si tunc primò injustè acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 3. ad. 2.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine à Theologis intelliguntur non solùm res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4. *Invito Domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quòd prudenter judicat donaturum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cùm nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

3. *Rationabiliter.* Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occultè ex quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam legitimè possidet vel detinet, ut conductore, commodatario, &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta & violenta, seu facta præsente & invito domino vel ejus detentore justo. Specie differt à furto, quia injustitia furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina cæteris pa

 ribu

ribus est peccatum gravius furto. Imò fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licèt res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam Superiori vel personæ illustri per vim eripias.

Porrò rapinæ reus est, qui per metum injustè incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum recusare non audent, estque crimen concussionis. Nam ipsis interiùs renitentibus vim inferunt, dùm exteriùs reluctari non audent.

Quæst. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundùm leges est dignum majore pœna, quodque quadruplex est. Primum est sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2. Est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus seu abductio alienorum pecorum.

Quæst. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quævis injusta damnificatio, & rapina?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: *ita omnes.* Constat, 1. Ex 1. Cor. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare .... Neque fures... neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 2. Quia sine justa causa & authoritate inferre damnum proximo est tum contra charitatem, tum contra justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quàm grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis & ratio satis ostendit, est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit,* ait Catech. Concil. Trident.

Dixi, *Ex genere suo*: quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Quæst. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota. 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideò uno vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti strictè dicti, cùm non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus es causa injusta cur sartor damnum grave patiatur: est autem mortale contra justitiam, creare alteri grave damnum sine justa causa. 2. Ratione scandali, ut si scias ideò alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa causa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facilè possumus; licèt illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hìc quæritur, quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota. 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolutè, vel respectivè: nam ablatio rei levissimæ, puta oboli; non potest esse mortalis per se, cùm sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolutè est ea,

quæ

quæ secundùm se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideóque ejus ablatio privat notabili utilitate; & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respectivè est ea, quæ est notabilis relatè ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc *Marc. 12.* Christus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, spectata scilicet ejus penuria, dedisse, quàm divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolutè, ideóque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam Regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundùm se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu Regis, spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim Rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cùm talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum meritò censetur magnum absolutè & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundùm se notabili, nec parum utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundùm se ac ratione boni ablati. Adde, quòd si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi; unde sequeretur gravissimum damnum principibus. Imò multi Doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectivè ditissimorum.

Quantitas verò gravis respectivè ad conditiones personarum & sufficiens ad mortale, quadruplex est; nimirum respectu divitis est circiter triginta asses; respectu mediocriter divitis viginti asses; respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantùm ei valet merces operæ diurnæ; respectu pauperis sex asses, vel id quod singulis sufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc summa respectu singulorum meritò censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter inviti: enim verò talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis, & illis sufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipsis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Et verò victus diurnus secundùm communem existimationem, est quid notabile: ergo quantitas ad eum necessaria, est etiam notabilis.

Nota. Cùm quantitas materiæ furti mortalis non possit mathematicè statui, sed tantùm moraliter; qui Regi surriperet summam designatam excepto uno vel altero asse, censebitur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

Quæst. V. *An & quando peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui per plura parva furta uni vel pluribus facta intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione; quia volitio furandi rem notabilem, seu inferendi damnum notabile, mortalis est: nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam.

Quod

Quod autem fit ex intentione mortali, quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus à voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo constituit unum moraliter actum totalem, estque illius executio. Supposita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed si interruptè fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. 2. Qui sæpe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantùm ex occasione data accipit successivè quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim & successivè infert, peccat mortaliter per ultimum furtum, vel damnum rei de se levis, ubi advertit se per illud quantitatem notabilem complere. *Est communis sententia. Prob.* non solum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis sententia, sed etiam ratione ipsius acceptionis, ut docet saltem communior. Nam, tunc scienter accipit usque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi. Sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et verò si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artifici, & videns, si adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certè eo ipso quod vult furari & furatur tres asses, vult saltem interpretativè quantitatem quam surripuit, esse notabilem; & damnum quod intulit, esse grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licet de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis est, ac proinde mortalis: sicut retentio ultimæ partis licèt de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, est gravis ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter se moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem censeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injustè retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave constituentem: sicque vis omnes illas simul sumptas, ideóque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta & poculenta, quantitatem sufficientem ad mortale compleant, quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis & poculentis, quæ ipsimet consumunt, quàm in iis quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licèt circa illos multi requirant majorem quantitatem quàm circa famulos; quia, inquiunt, parentes sunt minùs inviti.

Imò secundùm *Rebell. Sanchez, Delugo, Bonac. & alios*, quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale. Quia toties adest voluntas saltem implicita augendi priùs damnum grave, quod reipsa augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam; ac proinde quod-

quodlibet furtum subsequens est execu tio talis pravæ voluntatis.

Resp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi sententia tenetur sub mortali quàm primùm restituere: quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ, seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis.*

Resp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnum duntaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejusmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita communiter.* Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel mensuris iniquis, licet ex tali usu sæpe leve duntaxat damnum singulis obveniat, Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor . . . Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.* Et Proverb. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Dominum . . . . & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, seu peccandi mortaliter: nam mortale est velle furari alienum in magna quantitate, cùm hoc graviter prohibitum sit, & materia sit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter societati humanæ: unde meritò censetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui singuli à diversis possent grave damnum accipere, & daretur ansa artes ac labores honestos negligendi, nam citra mortale quilibet posset ditescere per minuta illa furta diversis facta.

2. Licet plura levia furta ac damna fiant diversis sine intentione acquirendi aliquid notabile, sed tantum ex occasione data, tamen ultimum furtum, seu damnum de se leve, sed complens quantitatem notabilem est mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez: & alii multi.* Quia licèt quantitas sit levis respectu singulorum, quibus fit furtum, nec proinde singulis inferatur grave damnum; est tamen notabilis respectu communitatis, seu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult, & infert damnum notabile illius communitati seu multitudini eorum; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum, perinde est, inquit *Lessius*, ac si uni inferas magnum; nam omnia illa parva simul juncta efficiunt unum magnum, quod est communitatis, quæ tali summa posset aliquem notabiliter juvare.

3. Est obligatio sub mortali sic accepta restituendi quamprimùm: nam alioqui injustè retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injustè illatum continuaretur. Quòd si restitutio fieri moraliter nequeat singulis, quibus subtracta est res levis, aut illatum leve damnum: vel quia ignorantur ii singuli, vel quia executio difficilior est quàm res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ; tunc restitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loco utilia: nam hoc videtur consentaneum justæ voluntati illorum. Secus, si quis sit modus restituendi ipsis læsis vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eisdem civibus postea in majori mensura, vel minuendo pretium: quia læsus habet jus ut

damnum sibi restituatur, dum restitui ei potest.

Nota. Secundùm multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus quàm quæ uni: quia damnum divisum in plures censetur minus. Iidem Doctores communiter aliquando plùs requirunt in furtis levibus ad mortale constituendum, quàm in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minùs graviter cum ratione invitus est, & minus damnum censetur, quàm si simul eadem quantitas surriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furtis minutis, ut quantitas censeatur notabilis in ordine ad constituendum mortale, quàm in uno furto gravi. Certè si non adeo magnum sit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paulatim accipitur, quàm dum simul: nam tunc illa ejusdem est æstimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæst. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, licèt singuli parum accipiant?*

Resp. 1. Si id communi consilio, vel auxilio, vel concursu fiat, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem in solidum: nam singuli consentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc si multi milites vineam ingressi, communi consilio, vel auxilio notabile damnum inferant; quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in solidum, licèt duos tantùm racemos carpsisset.

Resp. 2. Si id casu fiat, ita ut alter alterius non sit conscius, sed quilibet seorsim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum; tunc nullus peccat mortaliter; & singuli tenentur solùm sub veniali restituere partem damni à se illati. Quia tunc singuli non sunt causa physica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenùs consentiunt; unde quòd damnum notabile ex singulorum furtis simul sumptis sequatur, est omninò per accidens & præter intentionem singulorum.

Resp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta; & tamen aliquid leve singuli accipiant, sed sine communi consilio & auxilio, ita ut nullus sit alteri suo exemplo vel hortatione causa furandi, quilibet peccat solùm venialiter, & tenetur tantùm ad restitutionem levis damni quod infert: quia quilibet non est physica, vel moralis causa damni gravis, sed duntaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit aliis causa nec occasio furandi, ut supponitur, nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis: nec quilibet tunc vult interpretativè damnum notabile proximi, ac in illud consentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujusque intentionem est quod suum furtum cum aliis grave damnum physicè constituat.

Quæst. VII. *An fur acquirit dominium rei furtivæ?*

Resp. Neg. Si ea discerni possit à rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex lib. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hìc deest. Idem dic de usuris; quia

ex

ex hac lege nunqnam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit venditio aut justa causa. Cùm autem *instit. de rer. divis.* dicitur traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum justo titulo, qui alibi lege requiritur. At traditio usurarum est sine justo titulo seu causa justa: nam ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter ac sponte donantur; sed sunt bonum alienum domino invito ac sine justo titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia à latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas à fure vel usurario accepit, tenetur eas restituere vero domino, ubi primùm id rescierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.* Leg. 54. §. de Reg. jur.

Si autem fur vel usurarius res furtivas vel usuras suis rebus permiscuerit, ita ut ab his discerni nequeant, & ipse habeat animum acquirendi sibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirit, ex instit. de rer. divis. & lib. 78. §. de solut. ibi: *Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Cassii scriptum est, ita ut actio domino cum eo qui dedisset furti competeret.* Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et instit. loco citat. id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum est remanere tunc obligationem restituendi earum valorem, & compensandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem sententia fur & usurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, sed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est. Nummus ergo qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Quare si hac pecunia fur aliquid emat, v. gr. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam restituere, cùm sit furis: sed fur manet obligatus ad restitutionem. Imò fur aliquid emens pecunia furtiva, rei emptæ dominium acquirit, ex *l. penult.* Cod. *Si quis alteri vel sibi, &c.* Venditor verò non fit dominus pecuniæ furtivæ, nisi quando illam cum propria miscuit, ita ut ab illa discerni nequeat, l. 78. §. *de solut.* Ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æque transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus: nec est iniquum, quia pro eo quòd rei alienæ venditor sit dominus pretii, ipse vicissim emptori de evictione obligatus manet.

Quæst. VIII. *An licet occultè recipere rem suam apud alium extantem?*

Resp. 1. Qui occultè accipit rem suam apud alium justo titulo, v. gr. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra justitiam, & tenetur rem illam reddere: & resarcire damnum, si quod inde evenit. Quia injustè alium privat usu juris, quod in illam rem habebat, scilicet juris securitatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem suam apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Thom. qu. 66 art. 5. ad 3.) gravat depositarium, & sic tenetur ad revelandum hoc gravamen; ipsum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. 2. Qui occultè accipit rem suam apud alium sine justo titulo extantem, & quam potest alia ratione,

puta per judicem recuperare, peccat contra justitiam legalem: quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem; quia res illa sua est, & alter nullum jus in illam habet. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 4. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injustè detentam, peccat quidem, non quia gravet eum qui detinet; (& ideò non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompen sandum) sed peccat contra communem justitiam, juris ordine prætermisso. Et ideò tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Talis autem non peccaret, si alia ratione, nempe petitione, vel judicis authoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modò absit scandalum, & moneatur injustus detentor (si fieri potest) nihil jam debere.

Quæst. IX. *An uti licet occulta compensatione?*

Nota. Occulta compensatio est, cùm inscio eo qui tibi debet, accipis vel retines privata authoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certò debet ex justitia.

Resp. 1. Non licet officialibus Reipublicæ opificibus, operariis, famulis & ancillis, &c. aliquid surripere, eo quòd putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minus. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* 2. Nunqnam licita est compensatio, nisi debitum sit certum, quod hìc non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam consenserunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex justitia ratione laboris & operarum, nisi pretium de quo conventum est, licet sit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* Quòd si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest ut illorum opera non sit magis utilis domino, qui illos noluisset acceptare sub majore pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipsorum, sed domini est judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plùs dare voluerint. Ergo illud est justum pretium: nam justum pretium est illud, quod communiter homines solvunt: non enim plùs valet res, vel opera, quàm id quod communiter pro ipso inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam isti sibi facilè persuaderent stipendia esse justo minora, essentque judices & executores in propria causa etiam dubia ac incerta. Hinc sartores peccant contra justitiam, si retineant fragmenta panni, fila serica, &c. ut sic compensent sibi mercedem, quam putant satis magnam non solvi, & tenentur ad restitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Resp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est communis sententia.* Quia jure naturali cuique licet indemnem se servare citra alterius injuriam. In occulta autem compensatione licita nemini fit injuria: nam occulta compensatio neque est contra justitiam commutativam, cum nulla injuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex justitia tenetur tantundem dare, & creditor accipit id quod ex justitia suum esse debet; estque justa defensio ab injuria, qua creditorem continuò vexat debitor, injustè retinendo id quod ei ex justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam; sed nec quoad modum; quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem.

nem. Neque est contra justitiam legalem & publicam potestatem: nam supponitur judex vel nolle vel non posse rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem necessariæ ad licitam compensationem hæ sunt.

1. Ut certum sit rem illam nunc actu debitam esse ex justitia. Nam si id incertum esset, non liceret quidquam surripere: quia in dubio & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propria authoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex justitia, sed solùm ex gratitudine, quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injustitiæ obligans ad restitutionem: quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non possit rem suam vel sibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per judicem obtinere, saltem sine gravi detrimento vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum à jure constitutum juxta l. unicam Cod. *Ne quis in sua causa*, ibi: *Generali lege decernimus neminem sibi esse judicem, vel jus sibi dicere debere.* Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad restitutionem: quia debitori non est illatum damnum, cùm (ut supponitur) non plus acceptum sit ex ejus bonis, quàm certò debitum erat ex justitia. *Ita S. Antoninus.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam, ex l. 11 *Cod. depos.* & l. ultim. Cod. *commodat.* & ex c. ult. de depos. ubi Gregor. IX. ait: *Sanè depositori licuit, pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minimè referatur, licet compensatio admittatur in aliis, si causa ex qua postulatur, sit liquida.* Ratio est, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depositi, vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate & ejus consensu, ac proinde injustè permutaretur.

5. Ut fiat sine periculo scandali, & infamiæ propriæ, vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignorata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus rem illam ad suum usum vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiamsi non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeas: nam alioqui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solùm pro rata, cùm alii creditores æque jus habeant ad bona debitoris: quod jus violas, si ex integro debitum recipias, nam aufers aliis id quod pro rata perciperent.

His adde ut facta compensatione debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quòd si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occultè statim restitui debet.

Cùm autem rarissimè omnes istæ conditiones concurrant, rarissimè licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem nisi quando injustè illatum est damnum alteri.

Quæst. X. *An licet in gravi vel extrema necessitate aliena surripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantùm gravi alienum surripere. *Prob.* Ex cap. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus; pœniteat hebdomadas tres.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Permissum est furari non solùm in extrema, sed etiam in gravi necessitate.* Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cùm in sola extrema necessitate bona sint communia. Imò id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento, ac perturbatione Reipublicæ nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia.* Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & à Deo authore naturæ omnibus concessa: qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit nisi servato aliis jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 7. ad 3. si nempe ex propriis bonis nequeat illi subvenire. Tunc enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licitè posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet. 1. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes.* Nam *in pari causa melior est conditio possidentis*, Reg. jur. 2. nisi probabilis spes sit posse te convenienti modo petendo obtinere in quo indiges: quia cùm propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum surriperes. Putat tamen *Lessius* in hoc casu peccare solùm venialiter non petendo; eo quòd non peccetur quoad rem ipsam, sed solùm quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema necessitate surripuit, secundùm multos non tenetur restituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolutè, cùm bona ad vitæ conservationem à Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde S. Thom. ad 2. ait. *Per talem necessitatem efficitur suum id quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propriam acquisitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens, & ideo

ideo quando res illa perit, tibi qui es dominus actu perit, non alteri qui fuit, sed jam non est ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per supervenientem necessitatem fuit solùm suspensa, non extincta. Idem dic, si res in necessitate accepta perduret hac transacta, ex cap. *Quod* 1. quæst. 7. Sic qui equum alterius abstulit, ut fuga vitæ consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit; quia indigebat solùm usu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ summam in extrema necessitate surripuit, tenetur ea transacta, residuum restituere, quia cessante tali necessitate cessat jus ex ea ortum, quod est solùm ad vitæ necessaria. Item si non sis simpliciter & absolutè pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere, quod extra patriam in extrema necessitate surripuisti; quia non licet alienum surripere nisi eo modo quo extrema necessitas urget. At tua necessitas non est simplex & absoluta: ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Præterea non habes plùs juris ad capiendam rem alterius, quàm hic habeat obligationis eam danti tibi: at tenetur solùm eam tibi mutuare, cùm non sis simpliciter pauper.

Quæst. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, uxor peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure; dominium verò omnium bonorum propriorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia. Uxor tamen, secundùm communem sententiam, potest de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantùm opus est ad suam sustentationem, ad quamcumque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cùm dare possit; vel ad eleemosynas moderatas faciendas secundùm consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis & facultatis, nisi vir sufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail, *1. Reg. cap. 25.* Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere bona necessaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos secundùm suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cùm speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare, convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tanquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate status & quantitate facultatum utriusque; & ideò uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantùm opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, si quam habet ex alio matrimonio, modò remaneant necessaria marito & ejus familiæ. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir potest rationabiliter id inique ferre. Omnia tamen

men sic tradita tenetur probabiliter uxor referre in suam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injustè de alieno subveniret, cum habeat propria: Alii tamen censent uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege censentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia, quæ superveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris censetur esse inopia ipsiusmet uxoris, cui maritus tenetur subvenire.

Resp. 2. Maritus peccat contra justitiam, & tenetur restituere uxori, vel ejus hæredibus. 1. Si dissipet ejus dotem, cum dotis proprietas sit penes uxorem; vel accipiat aut impendat bona paraphernalia, id est, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit esse communia, sed sibi reservavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & administrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis disponendi. Idem dic de bonis sibi à marito vel à quovis alio donatis, ut de illis liberè disponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore prodigè donet, vel in usus malos aut vanos impendat: nam licèt horum administratio sit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipsius, ipsa rationabiliter invita, profundens. Unde soluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad restituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Lessius, Sanchez, & alii multi.*

Quæst. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum?*

Resp. Liberi, qui surripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis, quorum dominium vel usumfructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur restituere Parentibus, vel cohæredibus. *Est communis sententia*, & constat, 1. Ex Proverb. 28. *Qui subtrahit aliquid à patre suo & à matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* Ergo peccant mortaliter. 1. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum disponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filiusfamilias sit hæres, non tamen est adhuc dominus rerum, & ideo dare non potest*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 5. quæst. 2. ad 1. Quare Catech. Rom. ait. furti reos esse filios & uxores, qui à parentibus & viris pecunias surripiunt.

Idem dic, si filius contra voluntatem parentis in usus vanos vel illicitos, ut in compotationes, commessationes, ludum, &c. expendat summam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos tantùm usus præfinitos dedit, putà ad emendum libros, vestes, &c. quia parens non intendit illi pecunias donare absolutè ac simpliciter, sed tantùm cum restrictione ad usus à se determinatos. Unde filius non habet jus de illis disponendi nisi ad tales usus: pater enim non plùs juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ita Lessius, Navarr.* &c.

Hinc si filius habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, tenetur ex illis restituere: si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in suam partem quod surripuit, nisi constet hos tantumdem surripuisse, vel nisi pater expresse aut tacitè condonarit.

Quæst. XIII. *An si filiusfamilias plus cæteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra suam sustentatio-*

tationem ex labore suo ac industria lucretur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, patre inscio?

Resp. Nihil potest sibi assumere, si parentes egeant ejus obsequio: quia filius ex pietate debet ejusmodi obsequia utrique parenti indigenti. Quòd si parentes non egeant ejus obsequio, & plùs lucretur quàm impendat, juxta multos potest operæ stipendium petere, sicut potest alteri locare operas, ex L. 10. §. *de obseq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Quòd si nihil petat, nihil potest clam surripere. Quia tunc censetur gratis laborare; & alioqui si petivisset, pater potuisset eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut meliùs servivisset. Ergo cùm pater non contraxerit cum filio, ei non debet salarium; præsertim cùm non sit consuetudo, ut talis filius salarium à patre exigat. Præterea et iamsi deberetur illi salarium, non ei licet surripere patre vivo, quia illud lucrum recensetur inter bona adventitia, quorum possessio & ususfructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent in tali casu filiumfamilias qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, sed quam ex metu patrem offendendi petere non ausus est, posse retinere aliquid suo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis surripuit, deductis sustentatione, & usufructu. Quia, inquiunt, filius non debet esse deterioris conditionis quàm extraneus, cui ejusmodi merces deberetur: neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licèt in foro externo censeatur gratis laborasse, cùm nullam pactionem inierit; tamen hæc præsumptio non habet locum in foro interno, cùm ille semper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius, Navarr. Lessius, Cabassut. &c.* Sed hoc est incertum. Quare non ei licet salarium occultè compensare: nam occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus certum.

Quæst. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam restituere domino?*

Resp. Qui rem furtivam emit mala fide, sciens, vel dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere si habeat, vel ejus pretium in defectum furis, si non habeat, nec possit recuperare. *Est communis sententia.* Quia injustitiam commisit, rem alienam mala fide sibi accipiendo contra voluntatem domini; unde tenetur ratione injustæ acceptionis. Nec potest à domino exigere pretium furi datum, sed jacturam illam malitiæ suæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.*

Resp. Qui rem alienam à fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam restituere cum fructibus perceptis; sed potest à domino exigere pretium furi datum & impensas ad eam emendam ac conservandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Est communis sententia.* Quia ille rem domini utiliter gessit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de suo ad hoc impendit, quòd si magno, vel ferè æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur solùm reddere quantùm judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Resp. 3. Qui rem furtivam emit bona fide, nesciens nec dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere domino etiam non repetenti; nec potest reddere furi

furi ut pretium datum recipiat, nisi certò sciat ab eo rem domino restitutum iri. *Ita Major, Covarruvias, & Medina, Sotus, Azor, Molina, Layman, & alii multi contra multos.* Quia 1. dominus habet jus, ut sua sibi res restituatur à quocumque ejus possessore, non obstante jactura pretii: nam ea non obstante dominus potest per se immediatè à quovis possessore rem suam recipere ac vendicare, l. 3. Cod. *de rei vindic.* & dominus nihil juris circa talem rem amisit perinde ac si à fure donata fuisset. Dominium etiam rei alienæ nón transfertur nisi per legem, aut judicis sententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de Regul. jur. *Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.* Ergo possidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et verò perinde esse videtur sive dominus rem suam repetat, sive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipsi suum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel si obiisset, juxta omnes res furtiva deberet reddi domino; nec potest exigi pretium datum; quia nempe est aliena. At ex eo quod reperiri latro possit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non restituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & positivè concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus suis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cùm ergo jam sit in statu securitatis apud emptorem, & hic status spectet ad rem ipsam, sitque quoddam melioramentum extrinsecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam à periculo ereptam in illud reducere, v. gr. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum *Tob.* 2. supra cit. qui supponit rem bona fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum à domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem,* (id est, contra jus, ut ait Glossa,) *desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quàm pretium solutum fuerit à dominis.* Nam qui emit à fure, nullum habuit jus in re empta, nisi quòd à fure potuit transferri. At nullum jus potuit à fure transferri, cum fur nullum habuerit, ex Reg. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de divers. reg. *Nemo plus juris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet: perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restituturum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Imò fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quàm erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino. *Resp. Neg. conseq.* Nam rem privat statu intermedio meliore quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis. *Resp.* Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliore, seu securiore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere. *Resp.* Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide consumpsit, aut si illa

illa apud eum casu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ejus pretio vel ea factus est ditior, ex l. 23. *de petit. hæred.* quia fuit possessor bonæ fidei, seclusa lege positiva aliud statuente.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit & postea compareat dominus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sotus, Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur servare emptorem indemnem ab omni lite, molestia & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l 1. §. *de evict.* alioquin esset inæqualitas, ideóque injustitia: nam cùm accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur; quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re, cujus dominium in ipsum pariter verè transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, à quo priùs eam emit: hoc enim non est eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex l. 11. §. *de action. empt.*

Quòd si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cùm domino teneatur solùm ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solùm restituere, quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. §. *de furt.*

Quæst. XV. *An qui pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod sæpè multò pluris est, quàm res succisa valeat; & tenetur ad restitutionem. *Ita Sot. Lessius & alii.* Quia violat jus alienùm cum damno: nam herbæ, & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen, herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam dominus agri non est vendituros, nec ex ea utilitatem percepturus; nec suo gregi destinaturus. Quia tunc non aufertur alienum invito domino, sed tacitè consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita Delugo, Valentia, & alii.* Quia aufert alienum invito domino, & injustè minuit portionem aliorum. Enimverò si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, num graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injustè quoquo modo auferat. Idem dic à fortiori de eo qui ligna cædit in syl-

va ad principem pertinente, cùm verè auferat rem alienam invito domino.

Quæst. XVI. *An is qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est. 1. Eum qui alterum impedit à venatione vel piscatione, ad quam jus habet: peccare & teneri ad restitutionem probabilius lucri, quod deductis impensis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum damno. 2. Eum, qui etiam justè venando, damnum aliis infert, putà segetes proculcando, sepimenta dissipando, &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus ne damnum patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter & teneri ad restitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solùm expellendi, & satisfactionem exigendi: non enim ideo desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest nisi per authoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina, Lessius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex instit. de rer. divis.* & l. *Item*, §. *de usufructu.* Quòd si notabile damnum inferat, ut capiendo feras, quas dominus fundi venaturus erat & probabiliter capturus, vel crebra venatione efficiendo ut minoris æstimetur jus venandi quod vendere vel locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno sæpe vel muro clauso; peccat graviter, & tenetur restituere animalia, in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cùm censeantur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata à domino, à quo facilè apprehendi possunt, *Instit. de rer. divis.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito, nec ulli speciatim addicto, sed modo seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter si notabile damnum inferat, v. gr. extinguendo magna ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas, & spem lucri ac oblectationis injustè aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis vel aliorum justè assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialiter, & mortaliter dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multa, ita ut Princeps vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere quot antea solebant, vel non æquè facilè, &c. *Ita Valentia, Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compensationem damni, si Princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licet peccet & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primo occu-

occupantis, cùm nullius ſint; niſi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæſt. XVII. *An tributa ſolvi debent ex juſtitia?*

Nota. Tributum hic latè ſumitur, nempe pro eo omni quod Principi vel Reipubl. penditur, ut & ſtatum ac dignitatem ſuam tueri, & communibus neceſſitatibus ac commodis proſpicere poſſit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea avectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Reſp. Eſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa ac vectigalia. *Eſt communis ſententia. Prob.* 1. Ex Math. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari.* Et, Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* 2. Quia ex juſtitia debentur principi ratione ſui officii ac laboris pro Rep. & pacti ſaltem impliciti; ſuntque juſta ſtipendia adminiſtrationis ſuæ ad ejus ſuſtentationem, & ſubſidia neceſſaria ad onera publica ſuſtinenda, ad pacem, tranquillitatem ac juſtitiam tuendam, Reipublicæ pericula avertenda, &c. Principes enim ex officio tenentur ſubditorum felicitati, quieti ac ſaluti diligenter conſulere; juſtitiam per ſe, vel per ſuos præfectos ac magiſtratus adminiſtrare, crimina avertere, punire & coercere, ſubditos & eorum bona ac jura tueri, hoſtes arcere, item Leges divinas, Eccleſiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præſtare poſſint, tenentur populi tributa ac vectigalia eis ſolvere, iisque parere. Hinc tributa juſta ſolvi debent antequam petantur, niſi ex conſuetudine non ſolvantur ante petitionem; & ex communi ſententia, teſte *Valentia*, reſtituere debet, qui ea non ſolvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, ſed ſolvi debet ſaltem cùm exigitur.

Imò etiam exteri tenentur vectigalia ſolvere. Quia juſtè iis impoſita ſunt, & ſub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compenſatur per protectionem ac ſecuritatem, quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa juſta ſint, non debent eſſe majora quàm poſtulet principis ſuſtentatio, conſideratis ſtatus dignitate ac ditione, & neceſſitate, vel magna Reipublicæ utilitate. Nam hic eſt finis ad quem ordinantur, propter quem ſolùm exigi poſſunt, ideóque non debent illum excedere. Quòd ſi Principes plùs exigant ad ſuperfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad uſus vanos, &c. peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem. Quia non habent poteſtatem in perſonas & facultates ſubditorum niſi in ordine ad bonum commune, & ſuam ſuſtentationem convenientem. Nam omnis poteſtas publica eſt ſolùm ad bonum publicum inſtituta, ideóque non ſe extendit ultra illud, cùm finis rei ſit ejus menſura. Unde S. Thom. 2. 2. quæſt. 66. art. 8. ad. 3. ait: *Si aliquid Principes indebitè extorqueant: rapina eſt ſicut & latrocinium.* Unde dicit Auguſtinus, *remota juſtitia, quid ſunt regna niſi magna latrocinia?... Unde & ad reſtitutionem tenentur, ſicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi ſecundùm proportionem facultatum ſingulorum, ſic ut non alii plùs, alii minùs graventur quàm juſtum ſit.

Quòd ſi bonum commune poſtulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob cauſam publicam, in eam

ex justitia impendi debent, & causa cessante cessare.

Obj. Samuel 1. Reg. cap. 8. ait: *hoc erit jus Regis: filios vestros tollet... agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, &c.*

Resp. Non intelligitur jus legitimum, sed usurpatum, quod Reges sibi arrogaturos esse prædicebat Samuel, ut populum à Regis postulatione avocaret. Unde vox hebræa significat judicium, mortem Regis. Nam *3. Reg. cap. 21.* Deus Regem Achab graviter arguit, & gravissima mala ei intentat, quod vineam Naboth usurpaverit.

Porrò in dubio de justitia tributorum ea solvi debent. Quia in dubio justitiæ debet præsumi pro justo præcepto Superioris possidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius, & majus jure quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea Princeps sæpe habet causas justas occultas. Imò etiamsi essent evidenter injustæ sive ex toto, sive ex parte, tamen solvenda sunt cùm exigantur, ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque juri suo cedere debet.

Quæst. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundùm receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur, qui eas non solvunt integras, vel solùm de deterioribus rebus. Constat 1. Ex titulo de decimis, ex Conc. gener. Later. II. quod, cap. 10. de laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait: *Nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem est ratio de non solventibus & sibi retinentibus. Et ex Later. IV. cap. 52. ibi: *Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur. Illæ quippe decimæ necessariò sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata.* Item ex Conc. Trid. Sess. 25. cap. 12. ibi: *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia sunt bona consecrata & debita ex justitia intuitu religionis in sustentationem ministrorum, qui habent jus percipiendi sustentationem à populo, cùm in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

Quæst. XIX. *An malè distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributivæ non obliget ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva; ideò sæpe mala distributio bonorum, vel onerum distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia, &c. malè distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa improportionata distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis, quæ possident, vel graviori incommodo afficit; & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. g. laboris, operæ, pacti, &c. ut solutio stipendii facienda

cienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quare si malè fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate Superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati ut singulis incolis distribuantur proportionatè ad indigentiam, vel merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa à principe in præmium constituta militibus qui fortiter pugnarunt; aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate; malè ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minùs distribuit quàm habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionatè ad suam indigentiam, vel merita, servitia, &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionate facienda.

Item qui accepit bona distribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus & non aliis, sic distribuere secundùm voluntatem donantis. Nam singuli isti habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundùm suam indigentiam. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 1. ad 3. ibi: *Recompensatio quam facit distribuens ei, cui dedit minùs quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut si quantò minùs habuit quàm debuit: tantò plus ei detur. Et ideò jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. 5. Qui malè distribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis, aut minùs dignis, tenetur resarcire damna inde secuta Ecclesiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione acceptata, ideóque ex justitia commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus quos præteriit: quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæst. XX. *An in dubio utrùm res sit aliena, restitui debet?*

Resp. 1. Quia bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur, & aliàs se exponit periculo retinendi rem alienam. Quòd si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis juxta Reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis.* Et, l. 170. §. de Reg. jur. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Nam possessor, præter jus dubium utrinque æquale, habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo ferè securus

rus

rus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quòd si æque probabile appareat rem esse alienam, *Azor* cum aliis docet licere possessori eam consumere vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere; & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si dominus compareat. Si verò multò probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longè major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere. Nec jam par est causa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat *Delugo*. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam & jurare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter; & si postea certò agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales tum mixtos non solùm quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset dominus, si rem suam habuisset, *Lessius & alii.* Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cùm sciverit se non posse justè sine inquisitione diligenti rem retinere; & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quòd si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. *Ita Sanchez, Delugo, & alii.* Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei, de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundùm proportionem spei, quam alter habere poterat ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequam possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modò accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quod si accipiat, ut sibi absolutè retineat, peccat contra justitiam. Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cùm res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere donec inveniat dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabilius appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æque probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cùm æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet: ideóque res, vel ejus pretium inter illos æqualiter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem à nemine occupatam. Si verò dubius an res sit sua, eam abstulit à possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei, quia in dubio & pari causa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possi-

possidet; si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet, vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi fortè ex eorum consensu agatur, nam non est ratio uni totum, vel plùs aut minùs adjudicandi. Si longè probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex re ita cognita.

Quæst. XXI. *An qui dubitat, utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integrè solvere, si certò scire nequeat se solvisse?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia 1. Debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo: justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis sicut prudens judex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo: nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec de ea recordari.

Nec dicas, in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam. 1. Hoc non est verum, nisi quando in cæteris par est causa possidentis & non possidentis: nam regulæ juris parem causam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert, quòd debitor pecuniam solvendam possideat: nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit, sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cùm autem jus illud certò extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

Quæst. XXII. *An est contra justitiam prodere ulterius secretum suæ fidei commissum, & obligatio resarciendi damnum inde secutum?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quilibet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut discordia sequi possit. Unde illud, Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit .... Denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam à privato creditum sine ejus consensu alteri aperire, etiam ex præcepto Superioris, nisi alia via cognitum sit, *quia servare fidem est de jure naturali*, ait S. Thom. quæst.70. art.1. ad 2. Nihil autem potest præcipi nec fieri contra id, quod est de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur, qui proximi secretum explorant, vel ad januam auscultando, vel epistolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad suum secretum. Item Superiores, consiliarii, medici, advocati & amici, quibus consilii vel auxilii petendi causa, secretum committitur, graviter peccat si illud detegant; quia vi muneris ac officii sui, ad servandum secretum obligantur. Imò qui ab altero alienum secretum accepit, & illud detegit, cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra charitatem vetantem ne quis alteri faciat quod sibi fieri non vult, tum etiam contra justitiam, perinde ac cùm fama læditur: nam quivis jus habet ad suum secretum, perinde ac ad suam famam.

Excipe, nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum in-

justum spirituale vel temporale tertii, vel communitatis à tali homine inferendum, aut continuandum; tunc enim non spectato præcepto Superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominata persona, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita communiter.* Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis, nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confessionem sacramentalem) *homini sub secreto committuntur: quando sunt talia, quæ statim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum.* Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè spargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confessionem noveris. Idque quamvis jurasses te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum est, & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum justè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ vel gravissimi damni occultare; nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut Reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave Reip seu communitatis malum, vel promiseris tanto damno servaturum. Quia seclusis his casibus, & cæteris paribus habes jus tibi potiùs consulendi quàm alteri privato, quia non est in hoc rationabiliter invitus; nec censeris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injustè aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est à primo, manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum quæ ex priore secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæst. XXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata à defuncto, transit ad hæredes etiam extraneos?*

Resp. Affirm. Constat, 1. ex cap. ult. *de sepult.* & cap. 9. *de usur.* & cap. 5. *de raptor.* ibi: *Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condignè satisfaciat.* 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minùs in suis bonis, quòd teneretur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 3. Hæres substituitur in locum defuncti; eumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia; & sicut succedit in bona ac jura, ita in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptionem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in solidum. Quia sicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes,

redes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. *Cod. de hæred. act.* & l. 26. *Cod. de pact.* Æquum eſt enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte duntaxat ſentiat: nam licet ſinguli repræſentent defunctum, non tamen totaliter, ſed ex parte: omnes autem ſimul eum repræſentant totaliter. Cap. autem. *Tua nos de uſur.* ſolùm ſignificatur totam obligationem reſtituendi tranſire ad hæredes ſimul junctos, ita tamen ut ſinguli non teneantur niſi ex parte.

Quòd ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integram reſtituere. Idem dic, de re defuncti hypothecata alteri. Nam res ſic alteri obligata tranſit cum ſuo onere ad quemlibet poſſidentem, c. 5. *de pignor.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debet ei rependere pro rata.

Cæterum Legatarii non univerſales minimè obligantur ad reſtitutionem, ſi ea quæ hæredibus relicta ſunt, ſufficiunt ad ſolvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non ſuccedunt in onera teſtatoris ſicut hæredes, nec ejus perſonam repræſentant. Si bona non ſufficiant, debent Legatarii conferre ad reſtitutionem pro rata: quia ante omnia legata debent ſolvi debita, & poſtea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus à teſtatore initis, l. 3. Cod. *de contrahen. & commit. ſtipul.* ibi: *Generaliter ſancimus omnem ſtipulationem ſive in dando, ſive in faciendo inveniatur, & ad hæredes & contra hæredes transmitti, ſive ſpecialis hæredum fiat mentio, ſive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræſentant defunctum, eique ſic in bona ac jura, ita & in onera, debita & obligationes reales ſuccedunt.

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

CAPUT PRIMUM.

De natura, divisione, & effectu Contractus.

Quæst. I. *QUid est Contractus?* *Resp.* Contractus latè sumptus idem est ac Pactum, quod L. 1. §. de pact. definitur: *Duorum, pluriumve in idem placitum consensus*, obligationem scilicet pariens vel in utraque parte, ut venditio, vel saltem in una, ut promissio gratuita acceptata. Contractus strictè sumptus est pactum obligationem mutuam inducens: sive est duorum, vel plurium in idem consensus ac conventio, obligationem mutuam pariens, ex L. 19. §. *de verb. signific.* ubi dicitur esse *ultro citroque obligatio.* Hinc contractus strictè sumptus differt à pacto, quòd hoc præscindat à mutua obligatione, ille verò semper mutuam inducat.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Contractus?*

Resp. Quatuor. 1. Habilitas personarum ad contrahendum. 2. Capacitas rei ut contractui subjiciatur. 3. Consensus mutuus, & quidem signo externo expressus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui est ut signo sensibili explicet alteri consensum internum, qui ab eo acceptetur. Porrò *in conventionibus, contrahentium voluntatem potiùs, quàm verba, spectari placuit.* L. 219. §. de verb. sign. 4. Forma substantialis à jure præscripta, si aliqua sit constituta. Nam nulla res potest subsistere sine sua forma substantiali; alioqui illa forma simul esset substantialis, & non esset.

Quæst. III. *Quomodo dividuntur Contractus?*

Resp. Dividuntur, 1. In formalem seu expressum, & virtualem seu implicitum. Contractus formalis seu explicitus est ille, quo duo vel plures expressè conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel saltem unius erga alterum. Contractus virtualis, seu quasi contractus est, cùm tacitè suscipitur obligatio justitiæ ex facto aliquo licito, v. gr. absentis negotiorum gestione, hæreditatis aditione, vel ex acceptione officii, aut muneris absque ulla expressa pactione: qualem obligationem in se recipiunt princeps, magistratus, prælatus, tutor, negotiorum gestor, medicus, advocatus, administrator, artifex, &c. Qui enim officium ad aliorum commodum spectans suscipit, eo ipso se obligat ad procurandum bonum alterius, in cujus gratiam exercetur; & sæpe alter obligatur vicissim erga illum vi legis, aut consuetudinis, aut pacti saltem impliciti.

pliciti. Istæ conventiones tacitæ vocantur quasi contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex justitia.

2. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus est, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio, &c. Innominatus est, qui tantùm habet genericum nomen, ut pacti, contractus. Hujus sunt quatuor species, scilicet, *do ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, *facio ut facias*. L. 5. §. de præsc. verb. Hi contractus innominati id proprium habere dicuntur, quòd ab eis pars contrahens resilire possit quandiu altera eos non implevit. Sic v. g. si tibi dedi pecuniam ut ires Lugdunum, jure civili possum pecuniam tibi datam repetere, si nondum ieris, nec ullos sumptus ad hoc feceris.

3. In gratuitum, & onerosum. Gratuitus est ille, in quo nihil rependitur, seu in quo nullum intercedit pretium aut merces, ut commodatum, mutuum, &c. Onerosus est, in quo aliquid rependitur, seu in quo dans accipit pretium, aut mercedem, ut emptio, locatio, &c.

4. In contractum bonæ fidei, & stricti juris. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus servari debet non solùm id de quo conventum est, sed etiam id quod æquum bonumque judici videtur, quamvis non sit expressum in contractu: quia in iis bona fides spectatur in ordine ad aliquid vel restituendum, vel reficiendum, vel compensandum, vel præstandum: tales sunt emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, mandatum, societas, pignus, permutatio. Contractus stricti juris sunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, seu juris scripti, prout scilicet in contractu, vel dispositione fuit expressum, & de quo conventum est: tales sunt mutuum, stipulatio, donatio, promissio liberalis, legatum, testamentum, emphiteusis, &c.

5. In nudum, & vestitum. Nudus est mera conventio carens firmamento, quod pariat actionem in foro externo: talis est contractus omnis innominatus antequam sit ex altera parte impletus, nisi accedat formula stipulationis, vel juramentum. Vestitus est conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem, qualia sunt scriptura, testes, juramentum.

6. In eos qui re, seu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. Et in eos, qui solo consensu perficiuntur, cujusmodi sunt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum, emphyteusis, &c.

7. Denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc est, qui fit sine conditione, modo, sine solutione ad diem, &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex est. 1. Dicitur ad diem, cùm præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio solvendi vel tradendi, aut actio. 2. Sub modo, cùm additur modus, sub quo contractus obliget, v. g. Dono tibi hunc equum, cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio. 3. Ad causam, cùm fit ob aliquam causam. 4. Ad demonstrationem, cùm apponitur aliquod signum ad rem, vel personam ostendendam. 5. Sub conditione, cùm apponitur aliqua conditio.

Quæst. IV. *Quænam est materia Contractuum?*

Resp. Omnia bona, quorum quis & dominium & administrationem habet; nam bona illa possunt transferri in dominium, & administrationem, vel usum alterius.

Quæst. V. *An omnis Contractus obligat in conscientia?*

Nota. 1. Effectus contractus est obligatio, quæ definitur, Juris vinculum, quo

quo astringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum. Triplex est obligatio. 1. Merè naturalis, quæ nascitur ex solo jure naturali, & semper obligat in conscientia, sed non parit actionem in foro externo. 2. Merè civilis, quæ parit actionem in foro externo, ob aliquam præsumptionem falsam, sed non obligat in conscientia. 3. Mixta, quæ & obligat in conscientia, & parit actionem in foro externo.

Nota. 2. Contractus solubilis potest ex mutuo contrahentium consensu dissolvi, Lib. 35. §. *de Reg. jur.* Quia uterque contrahens potest cedere juri suo. Unus tamen obligatus non potest seorsim resilire, L. 5. *Cod. de obligat.* Nam alter habet jus in illum vi contractus.

Resp. Omne pactum validum etiam nudum, parit obligationem in conscientia, licet in foro externo non tribuat actionem, nisi juramento confirmetur. *Est communis sententia.* Quia 1. Ad talem obligationem supposita materiæ capacitate & personarum habilitate, ex natura rei sufficit consensus mutuus signo externo declaratus: nam per illum datur alterutri vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plùs jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt servare?* L. 1. §. *de pact.* Nec obstat l. *Juris gentium*, ubi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit.* Nam hic agitur de obligatione civili. 2. cap. 1. *de pactis.* generaliter dicitur pacta esse custodienda, & ad id paciscentes censura compellendos. Et cap. 3. dicitur: *Studiosè agendum est, ut ea quæ promittuntur, opere compleantur.* 3. Lex divina etiam naturalis obligat ad servandam fidem datam, eamque fallere intrinsecè malum est. 4. Alioqui periret bona fides, sine qua stare nequit societas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure positivo absolutè irritus nullam parit obligationem in conscientia: quia revera nullus est, & perinde se habet ac si factus non esset, cùm annulatus sit per legitimam potestatem, cui voluntates & bona subditorum subjiciuntur. Quòd si contractus non sit ipso facto irritus, sed tantùm irritandus, obligat in conscientia, donec à Judice irritetur.

Quæst. VI. *An qui habuit animum contrahendi, sed cum voluntate expressa non se obligandi, manet obligatus?*

Resp. Si voluntas contrahendi prævaleat voluntati non se obligandi, sitque magis efficax & absoluta, tunc verè obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui necessario parit obligationem; si verò posterior voluntas prævaleat priori, vel utraque sit æqualis, tunc nullus est contractus: quia deest voluntas efficax verè contrahendi, cùm essentiale sit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ, qua injustè proximum tecum bona fide contrahentem decepisti, teneris præstare id quod ei exteriùs promisisti: nam teneris tollere injustam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere si alter velit.

Quæst. VII. *An contractus sine solemnitatibus à jure requisitis factus ligat conscientiam?*

Nota. Solemnitates sunt quidam ritus, seu conditiones, quæ secundùm leges in contractibus adhiberi debent, v. g. certus numerus testium, &c.

Resp. Contractus defectu solemnitatis jure positivo invalidus non obligat in conscientia, & nullus est in utroque foro. Quia est sufficiens potestas in Ecclesia & in Republica ad invalidandos

dos actus subditorum, & ad præscribendam formam in contractibus, qua sublata non obligent; nam hæc potestas valde expedit, imò necessaria est ad bonum commune, & ad rectam administrationem; & voluntas ac bona subditorum subjiciuntur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, v. g. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine tutoris authoritate, &c. Enimverò si homines privatis suis conventionibus quasdam conditiones apponere possunt, quibus deficientibus, conventiones illæ jam non obligant, & in irritum abeunt; à fortiori id possunt supremi Principes erga subditorum contractus propter bonum commune.

Hinc nullum jus possessoribus competit ex hujusmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei, de qua disposuit contra legem irritantem, cum ejus potestas fuerit impedita ab authoritate legitima & Superiore. Et sic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irrito per legem. Cognoscitur autem contractum esse invalidum, vel ex verbis legis, aut consuetudine, vel si judici constaret nullam inesse fraudem, & tamen censeretur nullus.

Obj. Lex irritans fundatur in præsumptione fraudis. Ergo si constat nullam fuisse fraudem, valet contractus saltem in foro conscientiæ.

Resp. Lex irritans non fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu; sed fundatur in periculo fraudis, ut sæpe contingentis, aut cui datur occasio per ejusmodi contractus solemnitatibus destitutos.

Observa 1. In omni contractu servari debent leges ac consuetudines loci in quo fit, ex cap. ult. *de foro compet.* & l. 6. §. *de evict.* 2. In contractu apponi possunt onera & obligationes ei ex natura rei non annexa, modò non repugnent naturæ talis contractus, nec lege prohibeantur: quia quisque potest juri suo cedere, & se obligare ad id ad quod aliàs non tenetur. Sed debent onera illa compensari, cùm sint pretio æstimabilia: aliàs non servaretur æqualitas. Apposita autem impleri debent ex justitia, juxta Reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, & L. 1. §. *de depos. 3.* Non omnis contractus factus contra legem est invalidus; nam *multa fieri prohibentur, quæ facta tenent*, ut constat ex jure: sic valet venditio rei jam alteri venditæ, sed nondum traditæ, quamvis sit illicita.

Quæst. VIII. *An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex justitia?*

Nota. 1. Aliud est juramentum esse validum, & aliud contractum juramento firmari. Juramentum est præcisè validum, quando servari debet ob honorem Dei adducti in testem, quamvis per illud nullum jus acquirit is, in cujus favorem factum est: unde inducit solam obligationem religionis, quæ tota respicit Deum, nec transit ad hæredes, utpote personalis, tolliturque juramenti relaxatione. Juramentum verò firmat contractum, quando validum contractum efficit, ideóque non solùm inducit obligationem religionis, sed etiam justitiæ, & jus tribuit alteri. Unde obtenta juramenti relaxatione, remanet obligatio justitiæ orta ex contractu valido, quæ transit ad hæredes, utpote realis, ex L. 8. §. *de peric. & commodo rei venditæ.*

Nota. 2. Juramentum sive firmet contractum sive non, est validum & obligat, quando potest servari sine peccato, & damno alterius, ex cap. 8. & 28. *de jurejurand.* Quia reverentia

Deo

Deo debita id exigit, propter ejus authoritatem interpositam.

Resp. 1. Ex communi sententia, contractus vi, metu injusto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur, non firmatur juramento, ita ut rescindi non possit, ex cap. 28. *de jurejurand.* Quia qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam resarcire, & restituere alium in priorem statum ac libertatem; ideoque remittere jus ex promissione acquisitum, si quod sit. Unde talis non habet jus firmum & irrevocabile: juramentum enim non tollit injuriam acceptam: sed jurans potest ob injuriam acceptam petere & obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta cessat omnis obligatio. Hinc quamvis usuræ juratæ solvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejur.* cùm licitè solvi possunt; tamen promissio illas solvendi non firmatur juramento, nec usurarius jus ullum ad illam acquirit, sed tenetur solutas restituere, ex cap. cit. Idem dic de promissione facta furi ex metu ab eo injustè incusso.

Resp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutat naturam illorum, nec potest supplere defectum substantialem, propter quem sunt irriti.

Resp. 3. Contractus solo jure positivo irritus non firmatur juramento, si irritatio facta sit immediate & principaliter proptet bonum commune. *Est communis sententia. Prob.* tum ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur clericum non posse etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, cùm hoc principaliter concessum sit ordini & statui clericorum, & juri seu beneficio publico privatorum pactio derogare non possit. Tum quia tunc eo ipso contractus est in detrimentum communitatis, ac proinde res promissa non potest licitè præstari, & sic juramentum nullius roboris est, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si verò irritatio facta sit immediatè ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modò absit injustitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, L. *Sacramenta*, cod. *Si adversus vendit.* ibi: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur.* Tum ex jure canonico, cap. 2. *de pact.* in 6. & ex cap. 28. *de jurejur.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor consentit in alienationem fundi dotalis, qui jure positivo irritus est, servari debere, si accesserit juramentum sine vi & dolo præstitum. Igitur cùm jura tunc negent jus repetendi, & reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum est, agnoscunt jus justitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quisque potest renuntiare favori pro se directè introducto per legem, nisi ob aliquam causam id prohibeatur, ex L. 51. Cod *de Episc. & Cleric.* Licet enim cedere juri & bono privato, cujus domini sumus. Ergo posita renuntiatione, perinde est ac si non esset jus positivum: at jure positivo secluso contractus illi sunt ex natura sua firmi & validi, ideóque perinde obligant ex justitia, ac si per leges non fuissent irritati.

Si tamen legislator ita irritaret contractum, ut nullam vim habere vellet in conscientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia subditus non potest derogare potestati ac voluntati legislatoris; & juramentum, cùm sit acceſſo-

cessorium contractui, non potest facere ut id, quod non est, valeat.

Quæst. IX. *An & quomodo obligant contractus ad diem, sub modo, ad causam, & ad demonstrationem?*

Resp. 1. Contractus *ad diem*, induxit statim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus verò ad diem incertum, v. gr. *Cùm nupseris, cùm navis ex Indiis venerit*, suspendit consensum & obligationem, nam resolvitur in conditionalem, v. g. *Si nupserit, &c.* l. 1. §. *de condit. & demonstr.*

Resp. 2. Contractus *sub modo*, obligat statim, nec irritus evadit, etiamsi modus non impleatur, nisi appositus sit sub annullatione donationis vel legati. Nam modus dispositionem perfectam supponit & consequitur, non autem illam suspendit; in quo differt à conditione: modus enim est quoddam onus adjectum dispositioni, quo alter gravatur ad aliquid præstandum. Est tamen gravis obligatio ex justitia talem modum præstandi.

Resp. 3. Contractus seu dispositio facta *ad causam*, nulla est, si causa finalis non subsistat. Quia non est voluntas dandi seu alienandi, nisi sub conditione, si causa finalis subsistat; & sublata causa volendi non est volitio. Hinc res data ob causam retineri non potest causa non subsecuta. At valet dispositio si sola causa impulsiva deficiat; quia dispositio non fit sub conditione illius; & subsistente motivo principali ac finali volendi, subsistit dispositio. Porrò in dubio præsumitur causam fuisse tantùm impulsivam, quando disponens intendebat favere, & commodum præstare ei, pro quo disponit.

Resp. 4. Error, seu falsitas in demonstratione non vitiat contractum seu dispositionem, modò demonstratio non apponatur per modum conditionis, nec error sit circa substantiam rei, contractus, seu personæ: nam talis error non tollit consensum circa substantialia. Idem dic, quando constat de re & persona, cui dispositio fit, l. 17. & 33. §. *de condit. & demonstrat.* Quia demonstratio fit ad peculiariter indicandam rem, de qua fit dispositio, & personam cui fit: quare si aliunde de utraque constet, non oberit falsitas. Hinc valet hæc dispositio: Dono, vel lego Titio equum meum, quem emi Parisiis, licèt alibi emerim, vel prædium propè urbem situm constans quinquaginta jugeribus, licèt non tot constet. At dum res, quæ demonstratur, non existit, nulla est dispositio defectu materiæ; ut si dicas: Dono, vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, cùm ibi nullam habeas.

Quæst. X. *Ad quid obligat contractus alternativus, seu sub disjunctione?*

Resp. 1. Si disjunctio cadat in res diversæ speciei, v. gr. Promitto tibi bovem vel equum; ambæ manent sub obligatione, sed disjunctivè pro arbitrio promissoris, ex L. 10. §. *de jure dotium.* & Reg. 70. jur. in 6. ibi: *In alternativis debitoris est electio, & sufficit, alterum adimpleri.* Una autem pereunte tenetur promissor dare quæ superest, nec sufficit dare pretium rei destructæ, modò creditoris culpa non perierit. Si autem alternativa detur in res ejusdem speciei, seu quæ differunt solùm secundùm plus & minus, v. g. centum, vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. g. post annum vel biennium, debetur solum id, quod minus est, L. 109. §. *de verbor. obligat.* ibi: *Si ita stipulatus fuero, decem aut quindecim dabis, decem debentur. Item si ita, Post annum aut biennium dabis: post biennium dabis: quia in stipulationibus id servatur, ut*

quod minus esset, quodque longius esset, videretur in obligationem deductum.

Hinc si per errorem majus datum fuit, restitui debet. Si verò disjunctio cadat in personas, v. g. Si dones centum Petro vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo, L. 4. Cod. *de verb. & rer. signif.*

Quæst. XI. *An & quando contractus sub conditione valet, & obligat?*

Resp. 1. Contractus seu dispositio sub conditione de præsenti, vel præterito valet, & obligat statim, si conditio extat, vel extitit. *Ita omnes,* ex L. 37. §. *de rebus credit.* Quia posita conditione dispositio transit in absolutam, & ei æquivalet: nam ponitur consensus qui minimè suspensus est. Idem docet communis sententia, si conditio sit de eo, quod necessariò futurum est, L. 9. §. *de novat.* Quia (ut ait S. Thom. in 4. dist. 29. art. 3.) *talia futura jam sunt præsentia in suis causis;* & jam in præsenti verum est quod hoc futurum sit, ac proinde conditio censetur præsens: ut Do, vendo tibi, si es moriturus, si sol cras oriatur. Si autem conditio de præsenti vel præterito non est, nec fuit posita, juxta omnes non valet contractus, *instit. de verbor. oblig.* Quia non datur consensus nisi dependenter ab illa conditione posita, qua proinde deficiente, non est consensus. Hinc non posita conditione nulla est hæc donatio: Dono tibi hunc equum si negotium meum fideliter gessisti, dum hoc falsum est.

Resp. 2. Si conditio honesta & possibilis sit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præstandam rem promissam ante impletam conditionem. *Ita omnes.* Quia disponens sub conditione, non intendit se obligare, nec disponere nisi illa posita. Non potest tamen resilire ante tempus præfinitum, sed tenetur conditionis eventum expectare: nam conventio ad hoc statim obligat absolutè, & in hoc videntur omnes convenire, inquit *Delugo.* Quòd si impediat conditionem, nihilominus alteri obligatur, ex L. 83. §. *de verbor. obligat.* Et ex Reg. jur. 66. in 6. ibi: *Cùm non stat per eum, ad quem pertinet, quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.* Si verò conditio suo tempore impleatur, contractus juxta multos obligat jam absolutè sine nostro consensu, ex L. 11. §. *Qui potiores in pign.* Et ex L. 7. *de contract. empt.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Nam tunc ponitur id quo posito quis priùs voluit obligari ac disponere. Si tamen in contractu matrimonii & in aliis, qui non solo consensu, sed traditione perficiuntur, consensus ante conditionem impletam revocatus sit, non valebunt sine novo consensu. Quia traditio fieri nequit sine consensu ejus, qui rem traditurus est, & consensus ante conditionis eventum revocatus est, ideóque jam non permanet moraliter. *Delugo.* Si autem conditio non fuerit posita tempore præfinito, contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia contrahens sub conditione, non intendit se obligare & disponere illa non posita. Dispositio autem pendet ex hominis libera voluntate, non aliter obligat quàm disponens intendit.

Porrò sola conditio expressa reddit contractum ac dispositionem conditionalem, non autem tacita, & quæ est intrinseca contractui, ex L. 99. §. *de condit. & demonstr.* Unde tacita non suspendit obligationem.

Resp. 3. Conditio impossibilis invalidat contractum & dispositionem, exceptis matrimonio, & dispositionibus ultimæ voluntatis, ex L. 31. §. *de oblig.*

lig. & act. & ex instit. Quia contrahens sub conditione non vult obligari ac disponere nisi ea conditione posita: Cùm autem conditio impossibilis nequeat poni, nunquam ipse poterit obligari, & sic voluntas non potest efficaciter tendere in obligationem sub conditione, quæ apprehenditur ut impossibilis. Idem dic, si conditio sit de illicita facienda i tum quia in jure conditio turpis habetur impossibilis, cùm illud solùm legitimè possimus, quod licitè possumus: tum quia nemo potest obligari ad peccandum, & ad id præstandum, quod per se inducit & allicit alium ad peccandum. Idem est, si conditio sit contra substantiam contractus: nam impedit consensum substantialem in ipsum contractum.

Excepi 1. Matrimonium: quia *cap. ult. de condit.* Gregor. IV. statuit: *ut conditiones appositæ in matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Ergo illis non obstantibus valet matrimonium secundùm præsumptionem fori externi supponentis tales conditiones non seriò adjici: Valet etiam in foro interno, si contrahentes habeant intentionem generalem contrahendi secundùm leges Ecclesiæ, prævalentem alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis, vel impossibilis esset contra substantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deest voluntas etiam implicita illud verè contrahendi; non enim potest quis simul velle efficaciter verum matrimonium, & simul aliquid velle quod ipsum destruit: cujusmodi est conditio impossibilis circa substantiam ejus, v. gr. Modò possim pro artbitrio illud matrimonium dissolvere.

Excepi 2. Ultimas voluntates, ut sunt testamentum, legatum, & donatio mortis causa. Nam in illis conditiones impossibiles, vel turpes ex juris dispositione habentur pro non adjectis, & dispositio testatoris manet absoluta & valida, & ex l. 1. 6. 9. & 14. *ʃ. de condit. instit.* & ex instit. *de hæred. instit.* Eo quod intentio disponentis non censeatur his conditionibus alligata. Quod etiam valet in foro interno, saltem nisi constet de contraria voluntate disponentis: nam homo rectè præsumitur voluisse validè & secundùm leges disponere de rebus suis, nec voluisse mori intestatus, nec in re tanti momenti ludere & jocari faciendo actum irritum: & ideo meritò censetur ex errore potiùs quàm joco talem conditionem adjecisse, putando esse possibilem, & honestam; eoque fuisse animo, ut si impossibilem, vel turpem esse sciret, eam non apponeret, aut saltem eam non exigeret, si aliàs dispositio esset nulla.

Aliud autem leges statuerunt de contractibus & dispositionibus inter vivos; quia illis per se loquendo nil nocet contractum esse nullum, cùm possint de novo contrahere, rejecta illa conditione impossibili.

Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur hæc conditio, *Si non nupserit*, l. 100. *de condit. & demonstrat.* Idque in favorem matrimonii, ut Resp. augeatur. Sed postea jure codicis, hoc restrictum est ad primas nuptias, ita ut in secundis hæc conditio vim habeat; & si contra facias, legatum amittas, authent. *Cui relictum*, Cod. *de indicta viduit.* Item hæc conditio. *Si religionem ingrediaris*, etiam pro non adjecta habetur, ex authent. *de sanct. Episc. cap. 37.* in favorem religionis, qui est status majoris perfectionis. Hinc si mulieri relicti sint mille aurei, *si nupserit*, ei tradi debent, licèt religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De consensu ad valorem contractus requisito.

Quæst. I. QUisnam & qualis consensus requiritur ad valorem contractus?

Resp. Ex communi sententia, consensus debet esse. 1. Verus seu internus, & mutuus, ut patet ex definitione. Hinc non sufficit fictus & merè externus: nam consensus fictus non est verus consensus; sicut homo pictus non est verus homo. 2. Debet aliquo signo externo exprimi, alioqui consensus unius non potest cognosci ab alio, nec proinde acceptari, & vicissim: sicque non possent convenire in idem. 3. Debet esse liber, & plenè deliberatus: nam sine plena deliberatione, seu advertentia nemo censetur velle suscipere in se obligationem ex genere suo gravem: & quilibet contractus etiam latè sumptus debet esse actus simpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit fictè, hoc est, sine animo verè contrahendi, vel se obligandi.

Resp. Is, 1. Peccat contra justitiam, & quidem mortaliter in re gravi, & reus est mendacii perniciosi. Nam in quolibet contractu utrimque obligatorio lex justitiæ præscribit, ut uterque verè contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2. Quamvis non obligetur directè & immediatè vi contractus ficti, qui nullus est; tamen tenetur in conscientia ratione injuriæ alteri factæ impedire damnum quod inde alteri oriri posset, & illatum resarcire, quia posuit ejus causam per injustam deceptionem. Imò tenetur tollere deceptionem ipsam & verè contrahere, contractumque ut verum implere: nam ex justitia tenebantur verè contrahere: & sic injuriam fecit fictè contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, verè postea contrahendo: nisi tamen excusaret aliqua alia justa causa: quo casu semper damnum ex deceptione ortum resarciri debet.

Quæst. II. *An consensus ex errore, vel dolo datus contractum invalitat?*

Nota. 1. Error est judicium falsum. *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*, l. 1. §. *de dolo malo.*

Nota. 2. Error vel dolus potest esse, 1. Circa substantiam rei, de qua contrahitur, ut si emas vitrum pro gemma, ex l. 14. §. *de contr. empt.* vel circa naturam contractus, ut si consentias in contractum, quem putas esse commodationem, cùm sit locatio; vel circa motivum substantiale seu principale contractus, ut si Titio promittas mille aureos, quia putas esse consanguineum tuum, cùm non sit. 2. Circa accidens, seu qualitatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis. Porrò in multis contractibus ratio personæ se habet tantùm accidentaliter, ut fit in venditione, &c. In quibusdam verò habet rationem vel motivi substantialis, ut in donatione, & promissione liberali, vel substantia objecti, ut in matrimonio.

Nota. 3. Illud censetur pertinere ad substantiam rei in contractibus, ad quod ex communi hominum usu, vel dispositione legis præsumitur saltem implicitè & virtualiter restricta contrahentium intentio, ita ut illo sublato tollatur intentio contrahendi.

Nota. 4. Duplex est motivum contractus; unum intrinsecum ac substantiale, quod est id in quod voluntas primariò fertur, dum contrahit, ut in matrimonio acquisitio dominii in corpus conjugis, in emptione acquisitio rei venditæ, &c. Et aliud extrinsecum contractui, estque causa tantùm

impul-

impulſiva ad contrahendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio, &c.

Nota 5. Error vel dolus poteſt eſſe antecedens, vel concomitans. Antecedens eſt, qui dat cauſam contractui ita ut ſine illo non fuiſſet initus. Concomitans ſeu incidens, eſt ille, qui non dat cauſam contractui, ſed ſolùm alicui conditioni ejus, aut circumſtantiæ, in quantum ſcilicet ſine illo contractus quidem fuiſſet, ſed alia conditione, v. gr. viliori pretio res fuiſſet empta, ſi aliquis defectus innotuiſſet.

Reſp. 1. Quilibet error vel dolus circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. *Eſt communis ſententia.* Quia deeſt conſenſus in aliquid ſubſtantiale, quod ignoratur: voluntas enim non fertur in incognitum, ex L. 11. & 41. 41. §. *de contrahend. empt.* & ex L. 9. Cod. *de jur. & facti ignor.* ibi: *Cùm nullus ſit errantis conſenſus.* At ſine conſenſu circa omnia ſubſtantialia contractui, nullus eſt contractus, utpote à libera voluntate dependens, ut conſtat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamſi error ſit concomitans; quia illo poſito non adeſt conſenſus ſubſtantialis, ob defectum cognitionis: *Cùm non conſentiant qui errent, quid enim tam contrarium conſenſui quàm error?* L. 15. §. *de juriſdict.* At nihil ſubſiſtit ſine eo, quod eſt de illius ſubſtantia.

Hinc 1. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla eſt venditio: nam erratur in ſpecie contractus. 2. Venditio vaſis ærei pro aureo nulla eſt. 3. Nullum eſt matrimonium cum Berta, quæ putatur eſſe Titia. Item ſi quis falsò putans matrimonium eſſe ſolubile, velit tantùm facere contractum ſolubilem, & potiùs non contrahere, nullum eſt matrimonium. Si tamen intendens facere contractum ſolubilem, habeat ſimul voluntatem generalem faciendi contractum, quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius conſenſus generalis, qui debet cenſeri abſolutus & efficax.

Reſp. 2. Si error vel dolus ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui, ex communi ſententia non irritat contractum: quia non tollit conſenſum circa ſubſtantialia. Unde ſi rem pluris emeris quàm valeat, tenet contractus; ſed venditor tibi reſtituere tenetur exceſſum pretii non ſolùm ſupra ſummam, ſed etiam ſupra illud juſtum, quo, ſublato dolo, res vendita fuiſſet: quia exceſſus fuit dolo extortus, ideóque quoad illum facta eſt injuria. Nec contractus poteſt irritari à decepto; quia dolus ſeu injuria non fuit cauſa contractus; & per reſtitutionem exceſſus pretii tollitur injuria, & deceptus conſtituitur in eo ſtatu in quo fuiſſet, ſublato dolo. Imò etiamſi error, vel dolus circa accidentalia, vel cauſas quæ alliciunt aut avocant à contractu, det cauſam contractui, non invalidat contractum, ex L. 5. Cod. *de inutil. ſtipul.* & L. 5. Cod. *de reſcind. vendit.* Quia cùm error, vel deceptio non ſit circa ſubſtantialia, non impedit conſenſum ſubſtantialem, & ſic perficitur eſſentialiter contractus: accidentia enim & extrinſeca non tollunt ſubſtantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet, etiamſi contrahatur cum paupere, eo quòd putetur dives. Nec refert, quòd ſi ſciviſſes illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxiſſes; nam actus iſte voluntatis, qui ſub conditione talis cognitionis futurus fuiſſet, non eſt actu, nec virtualiter, & ſic nihil efficit, nec impedit conſenſum actualem abſolutum ac ſufficientem: alioqui omnes ferè contractus nulli eſſent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens ex-

expressè, vel implicitè non vult contrahere, nisi objectum sit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa simul cum substantia rei ingreditur objectum substantiale contractus, & non est voluntas contrahendi nisi posita illa qualitate tanquam conditione.

Resp. 3. Quoties error vel dolus circa qualitatem, dans causam contractui, provenit à parte contrahente, contractus etsi validus, potest rescindi pro voluntate decepti, si solubilis sit, unde non est omnino firmus. *Est communis sententia.* Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & restituendo deceptum in eum statum in quo erat ante contractum, & sic reddendo omnia infecta si deceptus velit. Præterea *fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de empt.* ac proinde deceptus habet jus dissolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, si voluerit consensum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem absolutè & irrevocabiliter, cùm sit validus, nec habeat jus eum rescindendi; deceptum verò revocabiliter, & conditionatè tantùm, si nolit contractum rescindere: qui si velit stare contractui, tenetur deceptor excessum pretii, pro merce vitiosa accepti reddere. Imò juxta *Delugo*, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem quæ dat causam contractui, potest deceptus dissolvere contractum: quia sensus taliter contrahentium hic est, ut nolint irrevocabiliter se obligare nisi stante veritate eorum, quibus alter contrahens inducitur ad contrahendum.

Dixi, *Si solubilis sit.* Nam in iis quæ constituunt statum ex natura sua firmum & irrevocabilem, qualia sunt matrimonium, & professio religiosa, voluntas naturæ rei de qua agitur accommodat se & consentit absolutè, irrevocabiliter & independenter ab aliis conditionibus, quæ non sunt de substantia talis contractus.

Si verò talis error vel dolus dans causam contractui proveniat non à parte contrahente, sed aliunde, ipsa incisa, tunc non solùm valet contractus ob consensum circa substantialia, sed etiam rescindi nequit à decepto. *Ita multi.* Quia pars contrahens non fecit ei injuriam, unde nec tenetur restituere alium in priorem statum, ac libertatem, sed solùm rem adducere ad æqualitatem. Deceptor verò tenetur resarcire damnum illatum, cùm sit causa illius injusta.

Excipe promissionem gratuitam, & donationem liberalem: nam possunt revocari pro arbitrio decepti, si error vel dolus circa notabilem quantitatem causam dederit, quamvis is non proveniat à promissario, vel donatario. Quia in illis pactis unus solùm se sponte & ex liberalitate obligat, ideóque pendet ab illius solius voluntate, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari saltem irrevocabiliter, si notabilis sit error, vel mutatio. Aliud est de contractibus onerosis seu reciprocis, qui pendent à voluntate duorum sese mutuò obligantium, qui sic invicem obligari volunt, ut secluso errore circa substantiam rei vel contractus, & dolo quolibet dante causam contractui, & ab altero contrahentium proveniente, rescindi non possint ab alterutro: alioqui sæpe nulla foret contractuum securitas, & pateret via innumeris litibus; nam facilè alteruter sibi persuaderet se fuisse deceptum. Excipiuntur sponsalia, in quibus major libertas desideratur, eo quòd ordinentur ad mutuum amorem, & ad contrahendum indissolubile matrimonii vinculum.

Quæst. III. *An validus ac firmus est contractus ex metu celebratus?*

Nota. Duplex est metus, levis & gravis

gravis. Metus gravis alius est absolutè gravis, alius respectivè. Metus gravis absolutè, & qui dicitur cadens in constantem virum, est metus alicujus mali in se gravis, quo vir fortis commoveri solet: ut metu mortis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bonorum, amissionis status, &c. sive hæc mala immineant timenti, sive ejus liberis, parentibus, conjugi, vel consanguineis. Ad metum gravem revocatur metus reverentialis, seu timor habendi parentem, vel Superiorem infensum, si hæc offensio putetur magna, diuturna, ac molesta vel cum gravibus minis, aut verberibus conjuncta sit. Metus gravis respectivè dicitur, qui est alicujus mali, quod etsi non commoveat virum constantem, tamen fœminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum meritò videtur: nam hi omnes non minùs concutiuntur levioribus malis, quàm viri fortes gravioribus. Porrò ut metus censeatur gravis, necesse est, ut malum, quod timetur, verisimiliter immineat, alioqui vanus esset timor. Igitur metus gravis est, quo timetur malum verisimiliter impendens, est grave vel absolutè seu secundùm se, vel respectivè ad timentem. Metus verò levis est, quo timetur malum leve, vel grave, sed non verisimiliter impendens.

Resp. 1. Contractus strictè sumptus ex metu injustè ad extorquendum consensum incusso factus, ex communi sententia validus est. 1. Jure naturæ; quia metus gravis non impedit voluntarium ac liberum sufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit usum rationis, nec sufficientem deliberationem: voluntas enim non potest cogi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potiùs quàm naufragium.

Nec obstat quòd contrahens nollet contrahere, si metus abesset, nam ut supponitur, verè consentit; & conditio nihil ponit in re, sed relinquit absolutam electionem ad vitandum majus malum. Et verò hæc duo diversa sunt, *Volo contrahere*, & *nollem contrahere, si metus abesset.* 2. Jure positivo, exceptis quibusdam. *Prob.* tum Jure Canonico, cap. 2. *de iis quæ vi, &c.* ibi: *Quæ metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari.* Ergo sunt solùm irritanda: tum civili, lib. 21. §. *de eo quod metus causa*; & l. ult. Cod. *his quæ vi &c.* ibi: *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extorta sunt, præcipimus infirmari.* Ergo ante sententiam non sunt irritæ.

Obj. Aliquas leges. *Resp.* Sensus illarum legum est, quod contractus ex metu injusto facti, sint irritandi, non sint firmi, nullius sint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum passi, quatenus ad ejus arbitrium rescindi debent, imò ab ipso rescindi possunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injusto facti, qui jure positivo sunt irriti, scilicet. 1. Matrimonium, cap. 15. *de sponsalibus.* Ratio est, quia si esset validum, cùm natura sua sit indissolubile; injuria non posset tolli, & inde gravissima incommoda sequerentur. 2. Professio religiosa, cap. 1. *de iis quæ vi, &c.* Ratio est, quia professio religiosa est matrimonium spirituale, & vinculum indissolubile ex parte professi, quòd proinde tam perfectè voluntarium ac liberum esse convenit, quàm carnale. 3. Promissio dotis, vel ejus solutio, l. 21. §. *de eo quod metus causa, &c.* Ratio est, quia dos est accessoria ad matrimonium, unde ejus naturam sequi debet, sicque maximam etiam libertatem requirit. 4. Promissio vel traditio rerum Ecclesiæ, cap. 2. *de jurejur.*

Ratio

Ratio est, conservatio rerum Ecclesiæ. Et verò si alienatio rerum Ecclesiæ sponte facta sine solemnitatibus non valet, multo magis non valet, si sit metu extorta. 5. Jurisdictio metu gravi extorta, ex l. 2. §. *de judic.* 6. Secundùm multos, sponsalia metu extorta; quia sunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem sicut ipsum requirunt. Fieri enim non potest, ut quis promissione sua obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quod invalidè contrahitur à persona, gravi metu injusto compulsa.

Dubitatur de contractu facto cum pupillo per authoritatem tutoris metu extortam.

Resp. 2. Contractus factus ex metu etiam respectivè gravi injustè incusso ad extorquendum consensum, juxta communem sententiam potest rescindi arbitrio metum passi, sicut dictum est de dolo, unde non est omnino firmus. quia qui metum injustè intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit causa contractus alioqui non futuri. Ergo tenetur tollere ac resarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læsum in priorem statum libertatis restituere, omnia compensare etiam ante omnem sententiam; ac proinde metum passus habet jus recuperandi suam priorem libertatem independenter à sententia judicis. Potest tamen, si velit, stare contractui invito injuriante, cùm non sit per se irritus, & injurians non habet jus eum rescindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, potest contractum dissolvere, vel cogere venditorem ad standum contractui.

Imò tertius possessor tenetur reddere metum passo rem metu injusto extortam, si hic eam repetat, ex L. 14. §. *de eo quod metus causa, &c.* Quia revocato consensu res illa pertinet ad priorem possessorem, & non potuit ad alium transire nisi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad suum priorem dominum ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiamsi metus non à contrahente, sed à tertio incuteretur, idque jure naturæ. Quia consensus per injuriam extortus non transfert rem solidè & irrevocabiliter, sed eo modo ut maneat jus in rem, & non solùm in personam quæ injuriam intulit: par enim non est, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem suam amittat Præterea ratione injuriæ res est in priorem statum restituenda: ergo obnoxia est restitutioni ubicunque fuerit. Aliud est de errore vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniente à tertio: quia non impedit voluntarium perfectum circa substantialia. At metus à quovis incussus ad extorquendum consensum, reddit illum minus voluntarium quoad substantiam. Cæterum constat contractum in tali casu posse rescindi authoritate judicis, & dari actionem non solùm in personam, quæ metum intulit, sed etiam in rem, ad quemcunque pervenerit, Lib. 9. §. *de eo quod metus causa.*

Dixi 1. *Metu gravi.* Nam metus levis, etiam respectivè, qui in jure dicitur vanus, non præsumitur dedisse causam contractui, & ob hanc præsumptionem, & ne multiplicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad rescindendum contractum. Tamen si metus levis injustus verè dederit causam contractui, ita ut eo sublato non fuisset datus consensus, juxta multos, potest in foro conscientiæ rescindi contractus pro voluntate metum passi. Quia qui metu injusto, licet levi, extorquet consensum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere ac resarcire, restituendo coactum in priorem statum: unde hic habet jus ad hanc restitutionem,

nem, & redditionem rei suæ, si velit rescindere contractum.

Hinc qui metu injusto sive gravi, sive levi consensum extorsit, tenetur in conscientia restituere id quod ex tali contractu accepit, si coactus velit, & insuper totum lucrum cessans & damnum emergens compensare, cùm per injustam coactionem suam fuerit illorum causa. Coactus autem tenetur vicissim accepta restituere, si contractui stare nolit: nam non habet justum titulum ea retinendi.

Dixi 2. *Metu gravi etiam respectivè*, scilicet ad fragilitatem talis personæ, ut docet communis aut saltem longè communior sententia. Nam metus respectivè gravis idem præstat, quod metus absolutè gravis; homines enim meticulosæ indolis non minùs commoventur levibus malis, quàm viri fortes gravioribus: ideóque metus respectivè gravis involuntarium, seu repugnantiam æque creat.

Dixi 3. *Injustè incusso*. Nam si metus fuerit justus, id est, de malo debito, quod alter inferre potest, contractus non potest rescindi à coacto: quia in illo nulla injuria intervenit, quæ sola rescindendi causa est.

Dixi 4. *Metu incusso ad extorquendum consensum*. Nam si metus fuerit alia de causa incussus ab alio tertio etiam injustè, contractus non potest rescindi: ut si quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur, vel spolietur, alteri, qui injuriæ non est particeps, promittat pecuniæ summam, ut eum liberet, tenetur promissa complere. Quia tunc metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec contractus metu extortus: sed cum metus sit ob aliam causam injectus, adhibetur sponte contractus tamquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injustè incussit, tenetur ad restitutionem damnorum; nam est illorum prima causa, vel saltem occasio injusta, ex c. ult. *de injur.* Idem dic de metu à causa naturali vel interna orto: nam talis metus citra omnem injuriam provenit, & à nulla alio quo quis ad contrahendum compellitur nisi à se ipso.

Porrò si contractus licitus juramento firmatus sit, non potest rescindi nisi à Superiore.

CAPUT III.

De iis qui contrahere possunt.

Quæst. I. Q*Uinam generatim validè possunt contrahere?*

Resp. Ii omnes & soli usu rationis præditi, qui liberam habent bonorum administrationem, seu legitimam facultatem disponendi de illis. Quia cùm contractus sit actus humanus, qui solùm humano modo, id est, cum advertentia & libertate fieri debet, requirit rationis usum, & cùm sit actus, quo de re aliqua disponitur, requirit in contrahente liberam facultatem disponendi. Posito autem libero rationis usu, & jure disponendi non ligato, nihil ultra potest requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc non possunt validè contrahere infantes, amentes, ebrii, furiosi, prodigi curatorem habentes, &c.

Quæst. II. *An uxor potest contrarere?*

Resp. Uxor non potest contrahere, nec disponere de bonis familiæ, & de dote ejusque fructibus marito præsente, & valente bona illa administrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis & dimidiæ partis bonorum communium proprietatis pertineat ad uxorem, tota tamen administratio bonorum familiæ & dotis pertinet ad virum utpote caput familiæ. Potest autem ipsa disponere de aliis bonis, quæ

præter dotem attulit, & sibi reservavit, cum horum habeat & proprietatem & administrationem.

Dixi, *Marito præsente &c.* Nam si sit absens; si amens. vel fatuus, tunc uxor bona familiæ dispensare potest. Si item maritus expressè vel tacitè consentiat in impensas & contractus uxoris, vel sit irrationabiliter invitus, ut si recusaret ea, quæ sunt necessaria ad suam & familiæ sustentationem congruentem, potest uxor in his casibus uti bonis familiæ, sed prudenter & moderatè.

Quæst. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor possunt contrahere?*

Nota. Infans est, qui nondum septennium complevit. A septennio usque ad decimum cum dimidio dicitur infantiæ proximus, si sit mas; vel usque ad nonum cum dimidio, si sit femina. Pubes est qui habet annum 14. completum si sit mas; vel duodecimum si sit femina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertate proximus censetur masculus à decimo anno cum dimidio usque ad annum 14. completum, & femina à nono cum dimidio usque ad 12. completum.

Nota. 2. Pupillus est impubes, qui desiit esse sub potestate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor est pubes, qui annum 25. nondum complevit, quo completo dicitur major.

Nota. 3. Constat inter omnes. 1. Pupillum infantiæ proximum ne naturaliter quidem obligari ob defectum sufficientis judicii; vel saltem ob periculum talis defectus jura illius contractibus resistunt, omnemque obligationem tollunt, *instit. de inutil. stipul.* 2. Minorem qui curatore caret, obligari tum naturaliter, tum civiliter, ex contractu alienationis bonorum mobilium, quæ servando servari non possunt: quia minor curatore carens potest per se solùm, quod posset cum consensu curatoris. Sed poterit petere restitutionem in integrum, si ex contractu fuerit læsus, l. 3. Cod. *de in integr. restit.*

Resp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis castrensibus, & cum consensu patris facto, *instit. de inutil. stipul.* Si pubes sit, potest de bonis castrensibus & quasi castrensibus etiam sine consensu patris contrahere, & obligari etiam civiliter. Nam horum liberam administrationem habet. At non potest de adventitiis, nec de profectitiis disponere sine consensu patris, quia non habet illorum liberam administrationem.

Resp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, si cum consensu tutoris & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, ex l. 13. §. *de author. & consensu tutor.* Secùs de immobilibus, & mobilibus pretiosis, quæ servando servari possunt, nam hæc validè alienare nequeunt sine decreto judicis, l. 4. Cod. *de prædiis minor.* & l. 22. Cod. *de administr. tutor.* Quòd si sine consensu tutoris, vel curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, juxta multos obligantur naturaliter, sed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli potest beneficio restitutionis in integrum; ita ut qui aliquid ab illis accepit, non teneatur restituere ante sententiam. Sed alii probabilius negant eos obligari naturaliter, nisi quatenus facti sunt ditiores. Quod probant. 1. Ex instit. *Quibus alienare licet:* ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem sine tutoris authoritate alienare posse ..... nec debitum solvere sine authoritate tutoris posse; quia id quod solvunt, non fit accipientis: cùm scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.* Et ex

Lib. II.

Lib. 11. §. *de acquir. rer. dom.* ibi: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget tutoris authoritate: alienare verò nullam rem potest nisi præsente tutore authore.* Quoties autem contractus legibus simpliciter irritantur sine expressa limitatione ad forum externùm, intelligi debent irritari etiam in foro conscientiæ, ideóque nullam parere obligationem. 2. Quia ad validè contrahendum etiam in foro conscientiæ requiritur libera bonorum administratio, qua carent pupilli & minores. Jam verò leges illæ, quæ dicunt pupillum sine authoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus est ditior ex contractu, & in quantum factus est ditior.

Resp. 3. Ex communi sententia, pupillus pubertati proximus sine authoritate tutoris validè contrahit cum majore in suum commodum, non autem in suum incommodum, ex instit. *de author. tutor.* Quod jura statuerunt in favorem ætatis illius, ut scilicet minoribus ætas in damnis subveniret, & in prosperè gestis non obesset. Hinc si pupillus sine authoritate tutoris aliquid emerit, non potest venditor pupillum compellere ad dandum pretium: si tamen velit pupillus stare contractui, cogere potest venditorem actione civili ad tradendam mercem pro pretio constituto. Sed si venditor pupillo mercem tradidit non accepto pretio, potest repetere mercem suam, & pupillus tenetur in conscientia eam restituere; nam nemo licitè locupletari potest cum alterius injuria vel jactura, *ex Reg. jur. 48. in 6.* Quòd si dolo, vel culpa pupilli res tradita perierit, eam solvere cogitur, L. 1. §. *depos.*

Quæ autem dicta sunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente sine consensu curatoris sui. Nam curator non minùs datur rebus minorum administrandis, quàm tutor rebus pupillorum, unde minor habens curatorem, pupillo quoad bona & contractus æquiparatur.

Quæst. IV. *An pupillus vel minor tenetur solvere pecuniam, quam sine consensu tutoris vel curatoris mutuam accepit?*

Resp. Tenetur, si eam in usus necessarios, vel utiles impenderit, ex L. 5. §. *de auth. & consensu tutor.* ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus est.* Ex pecunia autem in tales usus consumpta factus est ditior; nam tantundem suis rebus pepercit. Et verò iniquum est quemquam locupletari cum damno alterius maximè bona fide mutuantis. At non tenetur si eam in usus inutiles consumpserit: quia leges volunt eum nullo modo obligari, ne ejus bona inutiliter consumantur, ex L. cit. & L. 59. §. *de oblig. & act.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur.* Leges autem, quæ videntur significare obligationem pupilli, intelligendæ sunt secundùm L. 5. §. *de author. & consensu tut.* citatam; nempe supponunt pupillum ex accepto mutuo locupletiorem factum esse. Excipe nisi mutuans bona fide putaverit pupillum eam pecuniam impendere velle in suam utilitatem: nam tunc naturalis æquitas solutionem exigit: nec lex intendit privare debito alterum bona fide procedentem, & gratificare volentem.

PARS II.

De Contractibus in specie.

CAPUT PRIMUM.

De Promissione.

Quæst. I. QUid est Promissio?

Resp. Est actus voluntatis exteriùs expressus, (nam de pro-

promissione facta homini hìc agitur) quo quis se obliget alteri ad aliquid: sive est deliberata fidei obligatio facta alteri de re aliqua licita & possibili. Duplex est, nempe onerosa, qua onus alteri vicissim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, qua nullum onus alteri imponitur. Si promissio fiat certa verborum formula, qua unus rogat, & alter promittit, dicitur stipulatio: v. gr. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

Quæst. II. *Quænam requiruntur, ut promissio valeat & obliget?*

Resp. Ex communi sententia, ista. 1. Voluntas se obligandi, ex l. 3. §. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non est ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non est satis dicere, *Promitto me hoc facturum*, si solùm intendas significare animi propositum, non autem te obligare; nam simplex propositum est mera voluntas faciendi aliquid, sed absque animo se obligandi. Sufficit tamen voluntas se obligandi virtualis & implicita, quam habet quis sciens promissionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipso vult se obligare; qui enim vult causam, vult implicitè effectum qui ex illa necessariò oritur, sicut qui vult antecedens, vult necessario consequens. Omnis autem promissio necessariò parit obligationem, si acceptetur. Idem dic etiamsi quis ignoret obligationem ex promissione oriri, modò velit facere promissionem veram, qualis ab aliis fieri solet: nam tunc habet voluntatem implicitam se obligandi, sicut baptizans cum sola intentione faciendi, quod Christiani faciunt cùm baptizant, habet voluntatem implicitam faciendi Sacramentum, licèt ignoret quid illud sit.

2. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id quod agitur Quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod voluntariè suscipitur, non debet censeri impositum, nisi adsit plenus consensus, qui nequit esse sine plena advertentia sufficiente ad peccatum mortale: & ideo promissio debet etiam esse libera, cùm sit actus humanus quo homo voluntariè ac liberè se obligat.

3. Ut absit error & dolus circa substantiam rei, vel causam finalem, alioqui deesset consensus substantialis.

4. Ut sit spontanea: nam si per vim vel metum sit extorta, non obligat saltem irrevocabiliter & firmiter, nisi sit jurata, ex cap. 6. *de jurejur.* ibi: *Debitores ad solvendas usuras, in quibus se obligaverant, cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt domino reddere juramentum.* Quia saltem promissio sic facta potest irritari à promittente: qui ob injuriam acceptam habet jus ut in priorem statum, ac libertatem restituatur, & ut sic accepta ei restituantur. *Talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur ut ei promissum non servetur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. quod præsertim procedit de promissione gratuita: nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coactè.

Ad vim saltem in promissione gratuita, quæ debet esse omnino spontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate consentit, eo quòd non audeat contradicere: item preces valdè importunæ, quibus res promittitnr, vel obtinetur repugnante voluntate, & solùm ad molestiam precum repellendam, quæ aliter sine majore incommodo repelli nequeat.

5. Ut sit de re licita & possibili. Nam nemo potest obligari ad rem illicitam

citam, vel impoſſibilem. Hinc nulla eſt promiſſio rei jam promiſſæ alteri. Valet tamen promiſſio facta homini de bono minore, licèt impeditivo majoris boni: nam minus bonum poteſt ei magis placere quàm majus; secùs de Deo.

6. Ut ab homine, cui fit, acceptetur. Quia ſine utriusque partis conſenſu nullum eſt pactum, quod, leg. 3. §. *de politic.* definitur, *Duorum conſenſus atque conventio;* & ſic nulla obligatio ex eo oritur, leg. 1. §. *de pact.* Præterea ſicut promiſſio, vel obligatio oneroſa tacitam hanc habet conditionem: *Si alter viciſſim ſe velit obligare*, qua ſublata non obligat; ſic etiam gratuita promiſſio & donatio hanc tacitam habet conditionem: *Si acceptetur;* qui enim promittit, vel donat, non cenſetur animum ſe obligandi habere, donec alter acceptet, & rem ſibi gratam fore declaret, cùm velit ei gratificari.

Hinc promiſſio & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. Promiſſio tamen moraliter durat ut oblata, quamdiu non revocatur, vel ab alio non cenſetur recuſari: unde ſi illa nondum revocata poſt intervallum temporis, perinde obligabit ac ſi ſtatim acceptata fuiſſet. Idque locum habet in aliis contractibus. Porrò juxta multos, ut promiſſio gratuita, non oneroſa, cenſeatur acceptata, regulariter ſufficit taciturnitas ejus cui fit, ex Reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, conſentire videtur.* Quæ præcipuè valet in iis, quæ ſolùm tacentis commodum continet. Regula verò ſequens, *Is qui tacet, non fatetur, ſed nec utique negare videtur*, procedit in promiſſionibus oneroſis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſas: quamvis enim jura non loquantur expreſsè niſi de pollicitationibus factis civitati ad reſtaurandas ruinas, &c. l. 3. & 4. §. *de pollicit.* tamen id extendunt Doctores ad pollicitationes & donationes ad pias cauſas; quia hæ æquiparantur iis, quæ fiunt civitati, ſi privilegia ſpectentur, ex l. 18. & 23. Cod. *de ſacroſanct. Eccleſiis.* Sed tunc intervenit acceptatio Reip. aut Eccleſiæ: vel leges ſolùm volunt ut tales promiſſiones non poſſint pro libito revocari, ſed ſemper poſſint acceptari, & promiſſum peti.

7. Ut promiſſio exteriùs ſignificetur: nam alioqui non poſſet acceptari. Hinc ſi ſit merè interna, non obligat, niſi facta ſit Deo, à quo utpote cordium inſpectore ſtatim acceptatur. Unde ſi promiſſio fiat alicui ſolùm ob Dei honorem, v. gr. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, ſtatim obligat antequam acceptetur à paupere, quia talis promiſſio cenſetur eſſe votum, quod ſtatim obligat, utpote ſtatim acceptatum à Deo.

Quæſt. III. *An quævis promiſſio etiam gratuita obligat ſub mortali in re gravi?*

Reſp. Affirm. Ita *S. Antoninus, Azor, Leſſius, Vaſquez, Sanchez, Reginaldus, & alii communiùs.*

Prob. Quia 1. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, ſi materia ſit gravis. 2. Promiſſio acceptata inducit obligationem juſtitiæ, quæ gravis eſt in re gravi: nam obligatio juſtitiæ eſt ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: ſed promiſſio etiam gratuita hoc jus parit, promittere enim non eſt ſolùm affirmare ſe daturum, vel facturum aliquid, ſed eſt inſuper ſe obligare alteri, ideóque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi ſenſu. Unde homines queri ſolent factam ſibi eſſe injuriam, dum violatur promiſſio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem gravem promiſſam. 3. Promiſſio, quæ fit per formam ſtipula-

pulationis, vel coram notario & testibus, obligat ex justitia, cùm det actionem in foro externo, cujus sententia spectat huc, ut suum cuique jus reddatur. Horum autem assistentia non addit novam obligationem, sed supponit, & facit solùm ad majorem securitatem. 4. S. Aug. l. 1. *de Doctr. Christ.* c. 36. generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus est.* 5. Et ex Tullio, l. 1. offic. *Fides est injustitiæ fundamentum, dictorum conventorumque constantia.* Ergo qui in promissis fidem non servat, justitiæ fundamentum, quo pacta nituntur, evertit. At hoc est ex suo genere graviter inordinatum. 6. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promissio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, qua fides data servatur, est species justitiæ, quatenus reddit unicuique jus suum ex promissione debitum: quamvis sit justitia minùs stricta, dum promissio est gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ & acceptatæ violatio est quædam injustitia, & quidem ex genere suo turpis, hominemque reddens contemptibilem; & dicitur infidelitas.

Porrò consentiunt omnes eum, qui non implet promissionem gratuitam, teneri resarcire damna inde secuta, cùm dederit illis causam, non servando fidem datam, & sic decipiendo. Idem dic etiamsi fictè promiserit; quia fuit causa damni per deceptionem, ideóque per injuriam. Non est tamen obligatio compensandi lucrum cessans ex re liberaliter promissa, eo quòd suo tempore non fuerit data, quia promissio gratuita non obligat ex justitia tam stricta, quàm promissio onerosa: nam illa dat solùm jus rem promissam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet à sola promittentis voluntate, qui non intendit se obligare nisi ad dandam rem promissam.

Nota. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur in violatione promissionis gratuitæ, quàm onerosæ, vel in furtis: quia minùs invitus censetur promissarius, quòd res gratis promissa recusetur, quàm si res propria æqualis valoris auferatur.

Quæst. IV. *Ad quid obligat promissio facti alieni?*

Resp. Obligat ad procurandum sincerè & bona fide factum alterius. Nam promittens factum alienum, eo ipso censetur velle se obligare ad illud procurandum: alioqui ad nihil obligaret promissio illa, & nulla esset; nam non potest obligare ad ipsum factum alienum: quia ut alienum non est in promittentis potestate, & ad impossibile obligari nemo potest. *Ita Molina, Sanchez, Delugo, & alii multi.*

Quæst. V. *An promissio facta ob causam turpem, seu opus illicitum obligat?*

Resp. 1. Omnis promissio & pactio de re illicita facienda, non obligat, & nulla est jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo potest obligari ad peccandum. Quòd si jurata sit, juramentum est invalidum; cùm non sit vinculum iniquitatis. Imò promissor tenetur retractare statim promissionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Resp. 2. Multi docent, imò *Delugo* asserit esse communem sententiam Theologorum, post opus malum patratum obligari promissorem ad solutionem pretii promissi, si datio & acceptatio nulla lege sit prohibita, nec irritata. Quia 1. Promissio matrimonii facta puellæ sub conditione quòd faceret sui copiam, quamvis ante copulam non obliget, post eam tamen ex justitia obligat promittentem ad servan-

ſervanda promiſſa. Qui ſi non perficeret, poſtquàm puella ex parte ſua implevit conditionem, injuriam ei faceret, inæqualitatem in ſe & illam poneret. 2. In illis pactis intervenit duplex promiſſio, una abſoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera eſt conditionalis, & ex ſuppoſitione conditionis poſitæ: ſicut poſſum pauperi promittere: *Si peccavero, dabo tibi eleemoſynam.* Quæ pactio perficitur poſita conditione turpi, oriturque obligatio ex vi conſenſus ut ſequentis, non ut antecedentis opus malum. 3. Poſita conditione, impletio rei promiſſæ non eſt turpis, nec enim promiſſum impletur ob cauſam turpem, ſed ut fides data ſervetur. Quòd ſi quis pretium promiſſum ſolvat eo quòd crimen patratum ſit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum; ſed hoc eſt per accidens, & ex ejus malitia: nam poteſt & debet ſolvere præcisè ut fides data ſervetur.

Alii verò negant tunc obligare: quia pactiones ob cauſam turpem in utroque jure abſolutè & indiſtinctè decernuntur *nullius eſſe momenti*, *nullam obligationem inducere*, *nullam vim habere*, cap. ult. *de pactis*, ubi Greg. IX. ait: *Etiam juxta legitimas ſanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impoſſibilis de jure vel facto, nullam obligationem inducit.* Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti.* Et l. 6. Cod. de pact. *Pacta quæ contra leges, conſtitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris eſt.* Item l. 5. Cod. *de legib.* Sed priores reſpondent his legibus ſignificari tales pactiones non valere ante opus patratum, neque poſt patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promiſſionibus oneroſis oritur.

Quæſt. VI. *Quænam promiſſiones ſecundùm omnes ſunt jure poſitivo irritæ?*

Reſp. Sequentes. 1. Promiſſiones quæ dant occaſionem peccandi: ut ſi alteri promittas te remiſſurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuria, &c. l. 27. §. *de pact.* quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2. Promiſſiones, quibus adimitur poteſtas diſponendi de rebus ſuis, v. gr. promiſſio non condendi aut non revocandi teſtamentum, non inſtituendi alium hæredem niſi talem; quia hæc omnia ſunt contra bonos mores civiles, hoc eſt, quos expedit eſſe in Republica bene inſtituta. 3. Beneficii eccleſiaſtici nondum vacantis promiſſio quovis modo facta, eſt illicita & nulla, ex Conc. general. Later. III. caq, 9. etiamſi nullum in particulari promittatur, cap. 2. *de conceſſ. præbend.* in 6. ne detur occaſio optandi mortem poſſeſſoris. Unde nec licet illud petere, cùm ejus promiſſio ſit vetita.

Quæſt. VII. *Quandonam promiſſio acceptata, & valida deſinit obligare?*

Reſp. Ex communi ſententia in his caſibus. 1. Si res promiſſa fiat inutilis vel noxia promiſſario; nam tunc ceſſat eſſe materia promiſſionis, eſtque contra finem illius vel ſi ejus impletio fiat illicita aut impoſſibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum, vel impoſſibile. 2. Si is in cujus commodum facta eſt, remittat: nam tunc cedit juri ſuo, & ſic tollit obligationem promittentis. 3. Quando cauſa finalis, ob quam promiſſio facta eſt, non extat: ut ſi promiſeris alteri propter beneficium quod putas te ab illo accepiſſe, cùm non acceperis; quia non promiſiſti niſi ex hac ſuppoſitione

ne falsa; & est error in causa finali seu motivo substantiali. Item si talis causa cessat, ut si promiseris aliquid ob paupertatem: & hæc sublata jam sit; nam non intendisti te obligare ad dandum, nisi subsistente causa finali tempore executionis. Quando duo sibi vicissim aliquid promiserunt, & alter non vult promissa præstare ex cap. 3. *de jurejur.* & ex *Reg. jur.* in 6. ibi: *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat.* Nam tunc fit mutua compensatio; & promittens non censetur promisisse nisi sub tacita conditione, quòd alter promissum ex sua parte servaret. 5. Si status rerum & personarum ita mutetur, ut promissor juxta prudentum judicium non censeatur voluisse obligare se in tali eventu: tum quia promissio non obligat, ultra intentionem promittentis, nec habet vim nisi ex intentione, quam expresse vel implicitè habet, dum promittit: tum quia sicut ex Regul. jur. 81. in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus,* si in speciali peterentur; ita neque in promissione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuissent excepti, si menti occurrissent. Sic qui promisit se tibi mutuaturum pecuniam; non tenetur stare promisso, si postea hac indigeat ob gravem & improvisam necessitatem. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 119. art 3. ad 5. ibi; *Ad hoc quòd teneatur facere quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant, alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promisit quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus. Nec etiam est infidelis non implendo quod promisit, quia eædem conditiones non extant.* Nec obstat quòd promissio sit jurata: quia juramentum firmat promissionem tantùm secundùm intentionem qua censetur facta, & in eo sensu quo facta est, non in alio. Quare si promissio habet tacitam conditionem, sive ex mente promittentis, sive ex natura rei, sive ex juris dispositione aut interpretatione; juramentum non tollit eam conditionem, sed solùm secundùm eam firmat promissionem.

Porrò cùm arctior sit obligatio & interpretatio promissionis onerosæ, quàm gratuitæ, faciliùs in gratuita subintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex commmuni prudentum sensu inesse censentur; nec hæc obligat, cùm impleri nequit sine gravi damno non præviso, nec (ut ait S. Antoninus) *si superveniat causa rationabilis non implendi.* Quia, ut suprà dixi, in promissione gratuita promittens se solùm ex liberalitate obligat, ideóque pendet ab illius voluntate ut apponat conditionem vel limitationem, quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari si superveniat causa rationabilis non implendi.

CAPUT II.

De Donatione.

Quæst. I. QUid, *& quotuplex est Donatio?*

Resp. 1. Donatio est datio liberalis, sive doni datio. Donum autem est datum gratuitum, id est, quod neque ex justitia debitum est, neque alteri obligationem justitiæ & fidelitatis imponit, quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis. Unde donatio est rei, aut juris alicujus gratuita concessio.

Ut donatio valeat, ex communi sententia, debet esse deliberata & spontanea, ut dixi de promissione ob easdem rationes; nam *nec ignorans, nec invitus quisquam donat*, l. 10. Codic. *de donat.* Hinc qui aliquid per vim vel

vel dolum accepit, tenetur illud restituere, & tollere ac resarcire injuriam, restituendo alium in priorem statum ac libertatem. Imò juxta multos donatio ex metu levi injusto, tanquam causa finali, facta est in foro conscientiæ nulla: quia donatio ex natura sua exigit ut fiat sponte ac liberaliter: saltem est revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, nisi sit acceptata ab eo cui fit, ut dixi de promissione, & patet etiam tum ex l. 10. §. de donat. ibi, *Si nescit rem quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit.* Tum ex cap. *de præbendis in 6.* Ratio est, quia donatio est pactio, quæ est essentialiter consensus plurium.

Resp. 2. Donatio dividitur 1. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit solis verbis absque traditione doni, & hæc solùm parit jus ad rem. 2. In purè liberalem seu perfectam, quæ in donante nullam ne gratitudinis quidem supponit obligationem; & in remuneratoriam seu antidotalem, quæ supponit obligationem gratitudinis, & qua proinde compensantur beneficia & obsequia gratis collata. Multi autem, quos refert & sequitur *Sanchez*, docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis & obsequiis aliàs non debitis, ex l. 1. §. *de donat.* ubi dicitur: *Dat aliquis ea mente, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti: & propter nullam aliam causam facit, quàm ut liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur.* Ergo, inquiunt, si quis dat ut debita naturalis gratitudinis solvat; non est propriè ac strictè donatio, sed remuneratio. 3. Alia est inter vivos, qua quis donat cum intentione ut res se vivo sit donatarii: & alia mortis causa, qua quis sic donat, ut nolit rem nisi post mortem suam esse donatarii, ut si dicam: *Dono tibi hanc rem post mortem meam*, vel, *Cùm moriar*, vel, *Quia timeo ne moriar.*

Quæst. II. *Quinam possunt validè donare?*

Resp. Illi soli qui habent dominium & liberam administrationem bonorum: nam qui solùm habent administrationem, possunt tantùm secundùm mentem domini & in ejus commodum alienare: qui autem solùm dominium habent sine administratione, non possunt propria authoritate pro arbitrio disponere de suis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare*, c. 5. de jur. patron.

Hinc 1. non possunt validè donare ii omnes qui non possunt contrahere, de quibus supra. 2. Qui præsunt communitatibus, puta civitati, monasterio; item tutores & curatores ex bonis pupillorum & minorum possunt solùm facere eleemosynas, & donationes remuneratorias moderatas, in quibus censeantur rependere utiliter, non liberaliter propriè donare. 3. Maritus ex bonis communibus nihil potest invita uxore donare saltem sine legitima causa, ob quam uxor non sit rationabiliter invita: quia marito sola potestas ea administrandi competit quoad partem ad uxorem pertinentem; at sub facultate administrandi non continetur facultas donandi: nam donatio non est rei administratio, sed amissio, ex l. 7. §. *de donat.*

Quæst. III. *Quænam donationes sunt jure civili invalidæ?*

Resp. Sequentes. 1. Donatio excedens quingentos solidos invalida est quoad excessum, nisi insinuetur, lib. 36. Codic. *de donat.* Verùm circa summam & modum insinuationis consulendæ sunt leges ac consuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, nisi authoritate publica insinuata sit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad causam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget insinuatione, *loco citat.* & legata ad causas pias non indigent solemnitate per leges ad legata prophana requisitas. Hancque esse communem sententiam testatur Julius Clarus, apud Lessium. Pro nomine donationis venit remissio debiti liquidi.

2. Donatio omnium bonorum tam futurorum, quàm præsentium inter vivos invalida est: quia per talem donationem homo privat se testandi potestate, quod leges reprobant tanquam contra bonum ordinem, quem decet esse in Republica lib. 61. §. *de verb. oblig.* Valet tamen si fiat mortis causa, quia cùm possit revocari arbitrio donantis, non aufert testandi facultatem.

3. Donationes conjugum inter se jure communi non sunt validæ saltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari possunt, exceptis quibusdam casibus, libr. 1. & 3. §. *de donat. inter vir. & uxor.* & cap. ult. *de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Gregorius IX. ait: *Donatio, quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta ... firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur, &c.* Ratio est, ne conjuges mutuo amore sese bonis spolient cum damno liberorum & parentum; & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ confirmantur alterius obitu, ex L. 31. §. & L. 3. Cod. hoc tit. & cap. cit. modò eæ non impediant, ne liberi suas legitimas partes accipiant, ex L. 1. Codic. *de inoffic. donat.*

4. Donatio patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digest. erat nulla, jure codicis est tantùm revocabilis, exceptis paucis casibus: unde non revocata confirmatur morte patris, vel etiam emancipatione filii, si res est tradita. Quia quandiu filius est sub patria potestate censetur veluti una persona cum patre quoad effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non est in potestate matris, scilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

Nota. In his & similibus, ubi agitur de dispositione bonorum; spectandæ & servandæ sunt leges ac consuetudines speciales locorum rationi consentaneæ, quæ sæpè à jure communi Cæsareo discrepant. Nam cùm voluntates subditorum eorumque bona subjiciantur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, nemo potest de suis bonis disponere licitè contra leges justas, quæ semper obligent in conscientia; imò nec validè, si sint irritantes. *Leges justæ habent vim obligandi in foro conscientiæ à lege æterna,* ait S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 4.

Quæst. IV. *An donatio acceptata potest revocari?*

Resp. Donatio facta mortis causa, in tribus casibus revocatur. 1. Si donatorem illius pœniteat, sive expressè, sive etiam implicitè, ut si rem illam alteri donet: quia talis donatio ex dispositione juris habet hanc tacitam conditionem, *Nisi revocetur.* 2. Si ante donatorem moriatur donatarius,

tarius, donatio est ipso jure revocata, nisi donator promisisset se eam non revocaturum; nam tunc juxta varios transiret ad hæredes donatarii. 3. Si donator dederit intuitu instantis periculi mortis, censetur tacitè revocata donatio sublato periculo: quia censetur facta sub hac conditione, *Si non evasero*, ex tit. *de mortis causa donat.*

Resp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor causas. Ob ingratitudinem donatarii, Lib. ultim. Cod. *de revocat. donat.* & cap. ultim. *de donat.* ut si donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta Doctores, si inopia pressum non aluerit. Sed ante sententiam judicis hæc pœna non debetur. 2. Ob prolem postea susceptam, ut si quis prole carens magnam suorum bonorum partem donarit, & postea ei nascatur proles, L. 8. Cod. *de revocat. donat.* quia tunc donatio habet saltem ex dispositione juris hanc conditionem, *Si proles non nascatur.* 3. Si sit inofficiosa, hoc est, facta contra officium pietatis debitæ liberis, vel parentibus, ut quando per eam filii privantur sua legitima, id est, parte hæreditatis sibi debita secundùm leges, L. 1. *de inoffic. donat.* 4. Si quid donatum sit ob causam, non secuta causa.

Resp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari nisi ob causas prædictas, L. 5. & ultim. Cod. *de revocat. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquisivit dominium rei donatæ & traditæ, jus verò ad rem, si nondum sit tradita; nec leges dant jus revocandi nisi ob causas supradictas.

Quæst. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, si finis ille non præstetur?*

Resp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum assequendum, si placuerit, valida est donatio etiamsi finis non sequitur. *Est communis sententia*, ex L. 7. Cod. *de condict. ob causas.* Quia donatio non est conditionata, sed absoluta, & facta solùm ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata potest acceptari & retineri à donatario, etiamsi non habeat animum præstandi, quod cupit donator. Sic puella potest acceptare legatum sibi factum ut nubat, etsi nolit nubere. Item valet donatio, qua quis donat alteri ut sibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta est ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum est, etiamsi donator non donasset, si putasset alium non esse alliciendum: nam adhuc subsistit causa finalis, cùm donet ut possit allicere, non autem sub conditione si actu alliciat. Peccat tamen graviter fœmina, quæ munera acceptat ab amasio largiente ad alliciendum ejus consensum ad libidinem, quamvis ipsa nolit consentire ejus pravæ voluntati: nam fovet impurum ejus amorem ac desiderium, & censetur illud approbare.

Resp. 2. Si donator intendat donatarium ad certum finem obligare, donatio corruit, & res donata restitui debet, fine non impleto, si ille sit principalis finis donationis. *Est communis sententia*, ex L. 8. Codic. *de condict. ob causas.* Nam donator non vult rem esse alterius, nisi posita tali causa finali tanquam conditione.

Quæst. VI. *An dolus vel error circa causam finalem irritat donationem, & promissionem gratuitam?*

Resp. Affirm. Est communis sententia. Quia donatio & promissio gratuita fit sub conditione: Si causa finalis subsistat; & quia causa finalis est motivum

tivum ſubſtantiale donationis & promiſſionis gratuitæ, quo proinde non ſubſiſtente, non ſubſiſtit actus: nam actus voluntatis non eſt, ſublato motivo volendi. Ergo ſi ſit error circa cauſam finalem, deeſt tunc volitio donandi vel promittendi. Sic ſi quis falsò putans Titiam eſſe conſanguineam, dotem ei promittat, vel donet, quia eſt conſanguinea, hæc promiſſio, vel donatio nulla eſt.

Hinc tenentur ad reſtitutionem. 1. Qui fingit ſe habere aliquam conditionem, ſeu qualitatem, quæ requiritur ut quis admittatur gratis in aliquod collegium, vel hoſpitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item qui fingit ſe pauperem, ut recipiatur gratis in ſeminarium fundatum pro pauperibus alendis: nam adeſt dolus & error circa cauſam finalem & conditionem, qua non poſita, nulla eſt intentio donandi, nec ullum jus naſcitur. 2. Qui accipit aliquid ob cauſam fictam. 3. Qui ſe fingit pauperem, tenetur accepta titulo eleemoſynæ reſtituere, vel donatori, quia adhuc illius ſunt, nam non fuit voluntas dandi niſi vero pauperi, vel pauperibus, quia dum non conſtat donatorem revocaſſe voluntatem, cenſetur perſeverare in priore voluntate dandi pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secus, ſi error ſit ſolùm circa cauſam impulſivam, quæ nempe tantùm movet ad faciendum, vel dandum promptiùs, faciliùs, non autem movet ad dandum ſimpliciter; quia ea ſublata adhuc eſt voluntas dandi: ut ſi Petro verè pauperi ſed ſimulanti pietatem, des eleemoſynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT III.
De Mutuo, & Uſura.

Quæſt. I. QUid eſt *Mutuum, ſeu Mutuatio?*

Reſp. Eſt contractus, quo res numero, pondere vel menſura conſtans traditur eo animo, ut ſtatim fiat accipientis cum obligatione reddendi ſimilem in ſpecie & bonitate, poſt lapſum temporis, ex L. 2. §. *de rebus credit. & Inſtit.* Lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1. *Res numero*, &c, ut ſunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui ſunt res, quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc eſt quarum una poteſt fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & ſic ſubſtitui pro alia, ex loc. cit. 2. *Traditur*, quia mutuum traditione perficitur. 3. *Ut ſtatim fiat*, *&c.* nam per mutuum, dominium rei transfertur: unde ex inſtit. cit. *Mutuum appellatum eſt, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuatarius ſub ſuo periculo tenet rem mutuatam, ſed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent, nam res perit & fructificat domino. Hinc mutuum differt à commodato, locato, &c. 4. *Cum obligatione, &c.* Per hoc differt à donatione. 5. *Reddendi ſimilem, &c.* Per hoc differt à permutatione, in qua res unius ſpeciei datur pro re alterius ſpeciei, v. gr. frumentum pro vino. 6. *Poſt lapſum temporis:* nam eſt intrinſecum mutuo, ut non ſtatim reddi debeat, alioqui eſſet inutile mutuatario; & per hoc differt à cambio, ubi pro moneta aurea ſtatim redditur argentea ejuſdem valoris.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes mutuatoris, & mutuatarii?*

Reſp. 1. Mutuator tenetur. 1. Monere mutuatarium de vitio rei, ſi quod ſit: alioqui tenebitur de damno, cùm ei cauſam dederit. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quod ſi non ſit conſtitutum, non poteſt reperi niſi poſt aliquod tempus judicio prudentis aſſignabile, ſpectatis circumſtantiis

ſtantiis & fine ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3. Non plùs exigere quàm valeat res mutuata: nam mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & alioqui eſſet injuſtitia & uſura.

Reſp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur. 1. Reddere mutuum tempore ſtatuto: quod ſi non ſit conſtitutus terminus, quando mutuans rationabiliter repetet. 2. Si ex culpa ſua non reddat tempore debito, tenetur compenſare mutuanti damnum inde ſecutum & lucrum ceſſans, cùm ſit illius cauſa injuſta; niſi ex eo quòd mutuans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogaſſe. 3. Tenetur de omni caſu fortuito, ita ut non liberetur, niſi cùm mutuator mutuum reipſa acceperit vel per ſe ipſum, vel per alium à ſe deſignatum: quia tunc res ſemper manet mutuatarii, & ſic ei perit. 4. Tenetur reddere rem ejuſdem ſpeciei & bonitatis; nec ſufficit ſi ſolvat ejus pretium, niſi alter ſponte conſentiat: mutuum enim eadem bonitate qua datum eſt, eodemque genere reddi debet, L. 3. §. *de reb. cred.* neque enim mutuum eſt venditio aut permutatio.

Quæſt. III. *In qua ſpecie & bonitate res mutuata reddi debet?*

Reſp. Secluſa ſpeciali conventione juſta non poteſt exigi pecunia eadem in ſpecie phyſica, ſed ſolùm eadem in valore quem habuit tempore mutui, ſive interim valor monetæ auctus fuerit, ſive imminutus, ſaltem ſi tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa nec ſpectata. *Ita communiter Theologi, teſte Delugo.* Nam cùm in pecunia per ſe ſpectetur ſolùm valor extrinſecus, non entitas phyſica, & ex uſu conſtet ſpeciem monetæ potiſſimum deſumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis quantum accepiſti. In aliis verò rebus, in quibus per ſe ſpectatur & intenditur rei entitas, reſtitui debet in eadem ſpecie phyſica, v. gr. triticum pro tritico, & quidem in eadem menſura, ſive pretium ejus creſcat, ſive decreſcat; quando tempore mutui hæc mutatio non prævidetur, nec ad eam attenditur. Quia cùm in iis rebus entitas & bonitas intrinſeca ſpectetur, reddendo eandem menſuram ejuſdem ſpeciei phyſicæ, & bonitatis intrinſecæ, tantum redditur quantùm acceptum eſt, & ſic ſervatur æqualitas. Aliud eſt de moneta, dum ejus valor accrevit; Quia in eà æqualitas valoris, non ſubſtantiæ ſpectatur.

Quæſt. IV. *An licet paciſci de reddenda re mutuata in eadem menſura & quantitate, vel pecunia in eadem ſpecie phyſica.*

Reſp. 1. Si ſit dubium utrùm res tempore reſtitutionis valitura ſit pluris aut minoris, licet paciſci ut reddatur par menſura rei æque in ſe bonæ, & eam ſuo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valde creverit, ex cap. ultim. *de uſur.* Quia tunc par eſt contrahentium conditio, & ſervatur æqualitas: nam erga utrumque eſt æqualis ſpes lucri, & æquale periculum damni. Idcirco licet etiam exigere tot in ſpecie phyſica nummos, quot dati ſunt, ſive valor mutetur, ſive non, quando utrumque eſt æque probabile.

Reſp. 2. Si certum vel probabilius ſit rem tempore ſolutionis plùs valituram quàm modò, vel valorem monetæ augendum, non licet exigere parem menſuram vel parem numerum nummorum, ſed ſolùm eam menſuram, quæ tunc exæquabit valorem præ-

præsentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ mutuatæ. *Ita Lessius, Delugo, Salas, & alii multi.* Quia alioqui exigeretur ultra id quod æquivalet rei mutuatæ, quod est usura: res enim tempore solutionis pluris valebit, quàm eo quo traditur. Hinc si sex modii tritici tunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, si tempore solutionis valituri sint quindecim.

Excipe, nisi statuisses rem vel monetam tuam usque ad illud tempus servare: nam tunc licet pacisci, ut moneta in eadem specie physica, vel mutuata cum eo incremento reddatur, deducta æstimatione laboris, periculi & sumptus in ea re usque ad illud tempus servanda; nam tunc id exigitur ratione lucri cessantis.

Quæst. V. *An filiusfamilias etiam major qui sub patria potestate constitutus mutuam accepit ab alio pecuniam sine consensu patris; tenetur eam restituere post mortem patris?*

Resp. Juxta multos, imò communem sententiam, teste *Lessio*, non tenetur, etiam in conscientia, nequidem post mortem patris, si eam in ludis, compotationibus aut aliis rebus inutilibus consumpsit, & non putabatur esse sui juris. Quia jure civili nempe senatusconsulto Macedoniano in Gallia, & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo: nam hoc in odium ac pœnam sic mutuantium, & ob bonum commune, nempe ad tollendam occasionem multorum malorum ac scelerum fuit statutum à Republica seu Principe habente dominium altum in bona subditorum relatè ad bonum commune; & alioqui lex non assequeretur finem suum, nec satis provisum esset securitati parentum, & aliis incommodis ac criminibus ex illis mutuis sequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non potest, quia non in ejus favorem præcisè, sed præcipuè parentum, & ad avertenda gravia mala concessum est. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non potest.* L. 38. *de pact.* Nec hoc mutuum confirmari potest juramento, cùm sit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans potest saltem petere relaxationem juramenti, qua obtenta ad nihil tenebitur. Idem dic si filiofamilias merces fuerunt venditæ credito, vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis, ut scilicet ex illis venditis pecuniam compararet, L. 3. §. *ad senat. consult. Macedon.*

Quæst. VI. *Quid est usura, & quotuplex?*

Resp. 1. Usura latè sumpta est quodlibet lucrum sive licitum, sive illicitum, vel fructus ex aliqua re perceptus. Strictè sumpta, ut hic sumitur, est lucrum temporale præcisè ratione mutui perceptum, vel quæsitum: sive lucrum immediatè ex mutuo proveniens aut intentum. *Usura est, si plus acceperis, quàm dederis*, ait S. Hieronym. in cap. 18. Ezechiel. *Usura est, si plus quàm dedisti, expectes accipere.* ait S. Augustinus in Psalm. 36. Lucrum autem est id quod quis acquirit, cùm antea non esset suum, nec ei ex justitia deberetur.

Dicitur 1. *Lucrum temporale*, id est, pecunia vel quidlibet pretio æstimabile: nam ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. *Secundùm Philosophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium potest pecunia mensurari.* Hinc non est usura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius: quia hæc non est pretio æstimabilis.

2. *Ratione mutui*, ſive expreſſi ac formalis, ſive virtualis ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens poteſt eſſe injuſtum, nec tamen uſurarium, ut exceſſus juſti pretii ex re vendita. Econtra quidquid pretio æſtimabile ultra ſortem reddendam, ſive ante, ſive poſt mutuum datum, exigitur vel accipitur tanquam ex mutuo debitum, uſura eſt. Mutuo tamen gratis dato, ſi quid ſponte ac liberaliter offeratur, id mutuans licitè accipit, *non quaſi exigens, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita vel expreſſa, ſed ſicut gratuitum donum, quia etiam antequam pecuniam mutuaſſet, licitè poterat aliquod donum gratis accipere; nec pejoris conditionis efficitur per hoc, quòd mutuarit*, ait S. Thom. quæſt. 78. art. 2. ſed in praxi non licet aliquid accipere à pauperibus, & raró ab aliis licet: quia raró donant ſponte ac liberaliter; ſed plerumque dant ſolùm vel ad ulteriorem dilationem ſolutionis obtinendam, vel ex metu ne aliàs mutuum deinceps recuſetur.

Reſp. 2. Uſura multiplex eſt, ſcilicet realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis eſt ea, quæ in mutuo deducitur in pactum ſive expreſſum, ſive implicitum; cùm mutuans expreſsè vel implicitè declarat ſe velle, aut expectare aliquid ſupra ſortem. Mentalis eſt, cùm quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi, talem intentionem non ſignificans ei cui mutuat, licèt eam exteriùs exequatur, ſed occultè, & præcisè mutuando. Unde uſura alio ſenſu dicitur mentalis, quàm alia peccata dicuntur mentalia; hæc enim ſic vocantur, quamdiu actu externo non conſumantur: at uſura dicitur mentalis, in quantum nullum pactum ſupponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exteriùs impleatur; ſola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo ſi mutuum non detur, eſt uſura purè mentalis.

Uſura aperta eſt ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expreſſo lucri. Palliata ſeu implicita eſt ea, quæ provenit ex mutuo implicito ac virtuali, latente ſub alio contractu, v. gr. venditionis, depoſiti, &c. qui tamen ſit vel includat virtualiter mutuum. Unde eſt vera uſura, ſed velata aliquo prætextu: ut ſi deponas apud Titium aliquid in pondere, numero, vel menſura conſiſtens, data ei facultate utendi, & ad libitum diſponendi, cum pacto ut pro uſu aliquid ultra capitale ſolvat: nam tunc eſt reipſa mutuum, L. 9. *de rebus credit.* & ſic lucrum inde proveniens eſt uſura.

Quæſt. VII. *An & quo jure uſura eſt prohibita?* (a)

Reſp. Quælibet uſura omni jure prohibita eſt. Et 1. quidem jure poſitivo,

---

(a) Quæ ab Authore in hac ſeptima quæſtione & ſeqq. expoſita ſunt, & propugnata, confirmat, ac probat SS. D. N. BENEDICTUS XIV. in Epiſtola Encyclica, quàm die prima Novembris 1745. dedit ad omnes Italiæ Epiſcopos, quæque incipit, *Vix pervenit.* Sed quæ huc ſpectant, clarius & luculenter exponit in inſigni, ac univerſæ Eccleſiæ perutili opere, de Synodis, in quo, ea innuens, *Quæ de uſuris, & contractibus ab Epiſcopis in Synodis decerni poſſint* plura de uſura, & mutuo explicat, atque declarat, quæ cùm ſcitu neceſſaria videantur, omnia tranſcripſimus.

„ 1. Omne lucrum ex mutuo, præciſe „*ratione mutui*, ut loquuntur Theologi, hoc „eſt lucri ceſſantis, damni emergentis, alio„ve extrinſeco titulo remoto, uſurarium, „atque omni jure, naturali ſcilicet, Divino, „& Eccleſiaſtico illicitum eſſe perpetua fuit, „& eſt Catholicæ Eccleſiæ doctrina, omnium „Con-

sitivo, *Ezech.* 18. Ubi usura gravissimis criminibus annumeratur. *Uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos suos: ad usuram dantem, & ampliùs accipientem, nunquid vivet? Non vivet, cùm universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et Psalm. 14. *Quis*

„Conciliorum, Patrum, & Theologorum „unanimi consensione firmata. Huic con„tradixere Græci Schismatici, qui, teste „Guidone Carmelita *in Cathalogo Hæretico„rum*, quodcumque lucrum ex mutuo per„mittunt: Græcis ex parte consensit Calvi„nus, qui *ad caput* 18. *Ezechielis*, licere „docuit, aliquod moderatum lucrum, non „quidem à paupere, sed à divite, præcise „ratione mutui, exigere: Errorem à Cal„vino obiter insinuatum, ex professo pro„pugnavit Carolus Molinæus *in suo tractatu* „*de usuris*, ubi *num.* 10. audacter affirmat, „usuram non esse prohibitam, *nisi in quan„tum est contra Charitatem;* distinguit dein„de *num.* 85. tres hominum gradus: Pri„mus complectitur pauperes, è mendicata „stipe viventes, quibus non mutuo, sed „eleemosyna succurrendum, ait: Alter in„digentes, qui pro tempore indigent, quam„vis pares sint, mutuo, postea restituendo; „atque his quoque mutuum gratuito dan„dum, asserit: Tertius gradus complectitur „divites, & Mercatores, qui nihili indi„gent, sed rem suam negotiatione amplifi„care student, & ab his usuram moderatam, „ratione mutui, justè, ac sanctè exigi pos„se, tradit Molinæus. Eandem pravam „opinionem amplexatus, alia ratione de„fendit Claudius Salmasius, in duplici tra„ctatu, altero inscripto *De usuris*, altero „*De trapezitico fœnore*, quibus in locis usu„ram, nisi Charitatem lædat, ab omni culpa „absolvit, eo quod sit *merces locatæ pecuniæ*. „Verum quamquam plurimi Heterodoxi, „Calvini, Molinæi, & Salmasii systemati „stabiliendo allaboraverint, inter quos Pe„trus Heinigius *lib.* 2. *quæst.* 1. Gerardus „Noodt *de fœnore, & usuris lib.* 1. Gro„novius, & Barbeyrac. *in notis ad Hugo„nem Grotium lib.* 2. *cap.* 12. Bœhmerus *jur.* „*Eccles. Potest. tom.* 5. *lib.* 5. *tit.* 19. ratio„nem tamen, qua eam Salmasius tutatus „est, fere omnes refellerunt, rectè arbi„trantes, mutuatæ pecuniæ dominium trans„ferri in mutuatarium, ac propterea, non „posse mutuum locationi, ullo pacto com„parari, sicuti testatur Gottfridus Masco„vius *in notis ad Pufendorf. lib.* 5. *cap.* 7. §. 5.

„3. Impiæ Calvini, & Molinæi opinioni „non veriti sunt subscribere pauci quidam „doctores Catholici, distinguunt & isti du„plex genus mutui: unum, quo pecunia, „aliave res, datur ad consumptionem, quod „plerumque fit cum indigentibus, pecuniam „mutuam accipientibus, ut se, suamque „familiam sustentent, debita solvant, filiam „nuptui tradant &c. alterum, quo datur ad „negotiationem, ut cum Mercatoribus fieri „solet, qui acceptam mutuo pecuniam ne„gotiatione augent, ingensque ex ea lucrum „reportant: in primo casu usuram esse fa„tentur, quidquid exigitur ultra sortem; „At à fœnoris labe excusant lucrum, quod „in secundo casu ex mutuo percipitur, dum„modo sit moderatum, modumque servet, „à patriæ legibus definitum.

„4. Novam hanc distinctionem, ab Hæ„reticis primum excogitatam, præverterant „Ecclesiæ Patres, qui uno ore, absolute, „atque indefinite fœneratitium pronuntia„verant, quidquid ex mutuo, ultra sortem „exigitur: Tertullianus *libro* 4. contra Mar„cionem *capite* 17. ita explicat Ezechielis „locum: *Pecuniam*, inquit: *suam fœnori* „*non dedit, & quod abundaverit, non sumet:* „*fœnoris scilicet redundantiam, quod est usu„ra.* S. Basilius *in Psalm.* 14. (*tom.* 1. *oper.* „*pag.* 107.) allegato pariter Ezechielis loco, „ait. *Ezechiel id in maximis malis recenset,* „*si fœnus, & quidpiam ultra sortem accipia„tur.* S. Ambrosius *lib. unic. de Tobia, ca„pit.* 14. *numer.* 39. (*tom.* 1. *oper. col.* 607.) „*Et esca usura est, & vestis usura est, &* „*& quodcumque sorti accedit, usura est.* S. Hie„ronymus *in cap.* 18. Ezechielis (*tom.* 5. „*oper. col* 210.) *Alii pro pecunia fœnerata* „*solent munuscula accipere diversi generis, &* „*non intelligunt usuram appellari, & super„abundantiam, quicquid illud est, si ab eo* „*quod dederint, plus acceperint.* S. Augusti„nus *in Psalm.* 36. *serm.* 3. *num.* 6. (*tom.* „4. *oper. col.* 285.) *Si fœneraveris homi„ni, id est mutuam pecuniam dederis à quo* „*aliquid plusquam dedisti expectes accipere,* „*non pecuniam solam, sed aliquid plusquam* „*dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum,* „*sive*

Quis habitabit in tabernaculo tuo... qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Quem locum de præcepto explicat Concil. Nicæn. I. cap. 17. & Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes.* Equidem (ut notat S. Thomas) mutuum dare potest esse interdum consilium; sed lucrum ex mutuo non quærere semper est præceptum: sicut in illo Psalm. 75. *Vovete, & red*

„*sive oleum, sive quodlibet aliud, si plusquam* „*dedisti expectas accipere, fœnerator es:* „Concilium Agathense relatum à Burchardo „*lib.* 2. *c.* 126. Ivone *part.* 6. *c.* 200. & à „Gratiano *caus.* 14. *quæst.* 7. *Can.* 3. *Usura* „*est, ubi amplius requiritur, quam datur,* „*v. gr. si dederis solidos decem, & amplius* „*quæsieris;* Ex quibus Gratianus ibidem concludit: *Ecce evidenter ostenditur, quod,* „*quidquid ultra sortem exigitur, usura est.* Patribus adhæsere veteres Theologi, qui, „duce D. Thoma 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. adeo „districtè omne lucrum ex mutuo, jure naturali, & Divino vetitum asseruere, ut ne „munus quidem *ab obsequio, aut à lingua,* „quod certe quid minimum est, nullique „onerosum, à mutuatario, solius mutui causa, exigi posse docuerint.

„5. Neque verò Calvini, & Molinæi „Asseclis suffragantur, ante loca Sacræ Scripturæ speciatim prohibentia, ne pauperes „usuris opprimantur, uti Exodi 22. *vers.* 25. „& Levitici 25. *vers.* 35. aut sententiæ Patrum, usuras duntaxat redarguentium immoderatas; aut Canones Conciliorum, „puta 26. ex Apostolicis 17. Nicænus, & „12. Concilii Arelatensis primi, solos Clericos fœneratores severis pœnis subjicientes: Etenim antiqui Testamenti pagina, „in ipsismet in contrarium adductis locis, „& adhuc clarius Deuteronomii 25. *vers.* 19. „Ezechielis 18. & *Psalm.* 14. omnem omnino usuram, absque ullo personarum, à „quibus exigatur, discrimine, prohibet, & „detestatur; Pauperes autem alicubi expresse nominat, vel tantum exempli causa, „quia plerumque contingit, ut illi magis „egeant opis alienæ, & necessitate adacti „mutuum accipiant, etiam sub obligatione „immoderatum fœnus solvendi, quemadmodum ad prædictum Exodi caput adnotavit „etiam Hugo Grotius; vel quia usuræ quæ „à pauperibus extorquentur, præter propriam pravitatem, quamdam redolent sævitiam, & immanitatem, speciali nota, „& reprehensione dignam, sicuti ratiocinatur Gibalinus *de usuris, lib.* 1. *cap.* 7. „*art.* 2.

„6. In novo autem Testamento *Lucæ* 6. „illis Christi Domini verbis, *Mutuum date,* „*nibil inde sperantes,* præceptum tradi, seu „verius naturalem legem iterum inculcari, „nihil prorsus lucri ex mutuo, ab ullo, sive „paupere, sive divite, exigendi non solùm „docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 1. *ad* 4. „sed concors fuit Conciliorum, Patrum, „Summorumque Pontificum sententia, præcipue Urbani III. *in Cap. Consuluit, de usuris,* „qui præfati Textus auctoritate, omnem „quantumvis minimam usuram, universam „vetitam pronuntiarunt; explicans enim „præfata Christi Domini verba, iis prohiberi, „ait, *omnem usuram, & superabundantiam.* „Dicere autem summos Pontifices, & Concilia prædicti Textus verum, & genuinum „sensum non esse assequuta, quod aliquos „mussitare non puduit, & temerarium, & „ferè hæreticum est: quidquid enim sit, an „Ecclesia, non solum infallibili polleat auctoritate, in definiendis quæstionibus, Fidem, aut mores respicientibus, quod nullus Catholicorum negat, sed etiam in delectu rationum, quas ad suas definitiones „stabiliendas interdum adducit, de quo nonnulli Catholici dubitarunt, certum, & indubitatum est, eam errare non posse in „interpretanda Divina Scriptura, ejusque „genuino sensu Fidelibus aperiendo.

„7. Haud absimilia reponimus ad testimonia Patrum: hi siquidem, licet vehementius invehantur in usuras immoderatas, atque à pauperibus extortas, veluti „culmen sceleris, ad quod homines pertrahit furdida, atque insatiabilis avaritia, non „idcirco tamen approbant moderatas, à „divitibus exigendas; quinimo etiam istas „aliis in locis expresse condemnant: Enimvero Ambrosius *cit. lib. de Tobia cap.* 6. „(*tom.* 1. *oper. col.* 597.) de his agens, qui „pecuniam suam fœnerantur non indigenti, „sed diviti, sed negotiatori, cui uberes „proventus pariat, eos in hunc modum increpat: *Nihil nequius fœneratoribus, qui* „*aliena damna sua lucra arbitrantur, & dispendio suo deputant, quidquid ab aliis possidetur. Aucupantur hæredes novos, ado-* „*lescen-*

reddite vota Domino Deo vestro, prius verbum continet consilium, posterius verò præceptum. Quare Concil. general. Lateranens. II. Canone 13. ait usuram divinis legibus in veteri & novo testamento prohibitam esse: idem docet Concil. general. Lateranens. III. cap. 25. Et Concil. gener. Vienn. cap. *Ex gravi*, sic definit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter*

„*lescentulos divites explorant, per suos adjungunt, se simulantes paternam, & avitam amicitiam, volunt domesticas eorum cognoscere necessitates. . . . . Sin vero nullos laqueos alicujus necessitatis offenderint, intexunt fabulas, ajunt, nobile prædium esse venale, amplam domum, accumulant proventus fructuum, annuos reditus exagerant, hortantur, ut coemant, similiter faciunt pretiosas vestes & monilia nobilia prædicantes. Neganti se habere pecuniam, ingerunt suam dicentes: Utere, ut tua: de fructibus emptæ possessionis pretium multiplicabis, debitum reddes*, & *cap.* 14. (*col.* 607.) *Et putas te pie facere, quia à Negotiatore, velut munus suscipis. Inde ille fraudem facit in mercium pretium, unde tibi solvit usuram. Fraudis illius tu auctor, tu particeps, tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et esca usura est, & quodcumque sorti accedit, usura est. Quod velis ei nomen imponas, usura est.* Similiter Hieronymus *in cit. cap. Ezechielis* (*col.* 108. *num.* 5. *oper.*) perinde ac si cum illis ipsis congrederetur, contra quos pugnamus, fœnus reprobat, etiam ex re percipiendum, quæ ingentem fructum mutuatario attulit, inquiens: *Soles argumentari, ac dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios; nonne justum est, ut medium modium de meo plus accipiam; cum ille mea liberalitate novem, & semis de meo habeat?* Nolite errare, *inquit Apostolus*, Deus non irridetur: *Respondeat enim nobis breviter fœnerator misericors, utrum habenti dederit, an non habenti. Si habenti, utique dare non debuerat; sed dedit quasi non habenti. Ergo quare plus exigit quasi ab habente &c.*

„8. Ad Canones quod attinet, si argumentum, quod ex illis instaurant, quidquam habet roboris, & efficacitatis, probaret etiam fornicationes, & adulteria esse Laicis permissa, quia plerique Canones in solos Clericos fornicarios, & adulteros, nulla facta Laicorum mentione, animadvertunt, quæ sane argumentatio inepta, & ridicula foret: novum quippe non est, Ecclesiam severius in Clericis punire delicta, quæ etiam in Laicis execratur; sicuti opportune, & ad rem apposite monuit Concilium Carthaginense 1. *Can.* 13. *Quod in Laicis reprehenditur, id multo magis in Clericis oportet prædamnari.* Cæterum non desunt alii innumeri Canones, Clericos æque ac Laicos usurarios redarguentes; atque ut alios prætereamus, antiquissima Synodus Eliberitana *Can.* 20. (*tom.* 1. *collect. Hard. col.* 252.) hæc habet: *Si quis Clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari, & abstineri. Si quis etiam Laicus accepisse probatur usuras: & promiserit correctus jam se cessaturum, nec ulterius exacturum, placuit ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia esse projiciendum:* Ac Leo Magnus *epist. ad Episcopos per universam Italiam, relata Can.* 7. XIV: *quæst.* 4. exagitans usuræ peccatum, ait: *Quod nos, non dicam in eos, qui sunt in Clericali officio constituti, sed in Laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus.*

„9. Jure itaque ac merito Auctores permittentes moderatum lucrum ex mutuo, à divite, & Negotiatore exigere, veluti adversantes communi, & perpetuæ Catholicæ Ecclesiæ doctrinæ, inclamarunt, & validissimis argumentis confutarunt. Navarrus *comment. de usuris, num.* 8. & *seqq.* Giballinus, & Leotardus, in suo Quilibet *de usuris*, tractatu, Cardinalis de Lugo *de justit. & jur. tom.* 2. *disp.* 25. Jacobus Gayrte egregio opere, quod concinnavit adversus Molinæum, Salmasium, Auctoremque libelli Gallici *du traité de la pratique des Billers*, Sabinbeuve *in resolut. casuum conscientiæ, tom.* 2. *ultim. edit. Paris. anni* 1700. *cas.* 210. *pag.* 422. & *seqq.* Aloysius Bulteau, seu Bultellus *in apologia pro Lactantio in materia usurarum, edita Parisiis ann.* 1627. Poüget *in suis Canonic. institut. tom.* 1. *pag.* 760. Natalis Alexander *Theolog. dogmat. & moral. tom.* 8. *part.* 2. *cap.* 7. Genet. *Theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 4. *de mutuo, & usura*,

ter affirmare præsumat, exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum. His adde Patrum consensum. Pro omnibus sint S. Basil. in Psalm. 14. S. Gregor. Nissen. homil. 4. in Ecclesiasten. S. Ambrosius, Lib. de Tobia, cap. 14. S. Chrysostomus homil 5. in Matth. S. Hieronymus, in cap. 18. Ezech. S. Augustin. in Psalm. 34.

„*ra, quæst.* 6. *& seqq.* Pontas *in dictionar.* „*cas. conscient. tom.* 3. *verb. Usura*, Con„tinuator *prælect. Theologic. Honorati Tour„nely, tract. de contract. part.* 2. *cap.* 3. „aliique plurimi.

„10. Verum, quoniam tot Doctorum „auctoritate & argumentis minime perter„riti, prædictam exoticam opinionem non„nulli iterum refricare non dubitarunt, pro„pterea Nos ad Petri Cathedram evecti, „ne Catholicæ doctrinæ puritas, cujus de„positum Nobis est à Christo concredi„tum, hac erroris labe fœdaretur, da„tis ad Italiæ Episcopos encyclicis litte„ris sub die prima Novembris 1745. hæc „inter cætera declaravimus: Primò, omne „lucrum ex mutuo, ratione mutui, usura„rium, & illicitum esse: Secundò, ad „usuræ labem purgandam, nullum arces„siri posse subsidium, vel ex eo quod id „lucrum non excessivum, & nimium, sed „moderatum; non magnum, sed exiguum „sit; vel ex eo quod is, à quo id lucrum, „solius causa mutui, deposcitur, non pau„per, sed dives existat, nec datam sibi „mutuo summam relicturus otiosam, sed „ad fortunas suas amplificandas, vel no„vis coemendis prædiis, vel quæstuosis agi„tandis negotiis, utilissimè sit impensu„rus: Tertiò, quamquam una cum mutui „contractu possint quandoque alii tituli, „ut ajunt, forte concurrere, ipsi mutuo „extrinseci, è quibus justa oriatur causa, „aliquid, ultra sortem ex mutuo debitam, „exigendi, atque falso, & temere affir„mari diximus, ejusmodi titulos semper „reperiri, ac ubique præsto esse, ita ut il„lorum ratione, quotiescumque pecunia, „frumentum, aliudve id generis, alteri „cuicumque creditur, toties semper liceat „auctarium moderatum, ultra sortem in„tegram, salvamque recipere. Alia præ„terea ediximus, atque in contractibus „servanda commodavimus (quæ in Epi„scopales Synodos utiliter inseri poterunt) „ne usuræ macula inficiantur, sicuti vide„re est in *præfatis nostris litteris impressis* „*tom.* 1. *nostrar. Constit.* 143. quas nuper„rime Theologico commentario illustravit „Daniel Concina Ordin. Prædicator. Theo„logus.

„11. Quamobrem si jampridem aliquot „Episcopi, inter quos Cardinalis de Ca„mus Episcopus Gratianopolitanus, Car„dinalis de Bissy tunc Episcopus Tullen„sis, Jacobus Benignus Bossuet Episcopus „Meldensis, & Bragadinus Episcopus Ve„ronensis in suis edictis, & Pastoralibus „instructionibus, præfatam proscripserant „erroneam opinionem, utpote quam no„verant jam à Conciliis, Summorumque „Pontificum Constitutionibus prædamna„tam, multo magis integrum nunc erit „Episcopis illam, postquam iterum nomi„natim, & expresse est ab Apostolica Se„de reprobata, novis, si opus fuerit, „Constitutionibus, à sua Diœcesi extur„bare, eamque temere disseminantes, aut „usu ipso approbantes severis pœnis coer„cere.

„12. Post eliminatum Hæreticorum er„rorem, qui paucorum fraudulentia, etiam „in Catholicam rempublicam irrepere cœ„perat, abs re non erit obiter detegere „falsam doctrinam, qua sunt imbuti Judæi, „inter Christianos degentes. Ex illis Deute„ronom. verbis *cap.* 13. *Non fœneraberis* „*fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fru„gem, nec quamcumque aliam rem, sed* „*alieno*, inferunt Hebræi sibi licere fœne„rari Christianis, quos, licet inter eos „versentur, pro alienis habent, & extran„eis. Facile quidem esset hanc Judæorum „fallaciam retundere, aut dicendo cum „Ambrosio *cit. lib. de Tobia cap.* 15. in „allegato textu, permissum duntaxat fuis„se Judæis, usuras exigere ab Amorrhæis, „Amalecitis, aliisque vicinioribus populis, „à quibus Deus Dominium abstulerat re„rum omnium, quas possidebant, & Ju„dæis contulerat; aut dicendo cum D. Tho„ma 2. 2. *cit. quæst.* 78. *art.* 1. *ad* 2. non „fuisse permissum Hebræis usuras exigere „ab extraneis, sed toleratum, tanquam „minus malum, eo pacto, quo, propter „duritiam cordis eorum, fuit in illis to-

„leratum

34. serm. 3. S. Leo, serm. 6. de jejunio decimi mensis.

2. Jure divino naturali, ut docet communis sententia Doctorum. Nam recta ratio dictat esse illicitum, & contra justitiam commutativam, in contractu, ubi servanda est æqualitas, plùs exigere, vel accipere vi illius, quàm valeat res quæ datur: nam in hoc est inæqualitas, ideoque injustitia. Sed aliquid supra sortem, seu rem mutuo datam accipere ratione mutui, est plùs accipere, quàm valeat res data, ut patet: nam sors reddenda jam est æqualis valoris cum re mutuata. Unde ipsi Ethnici solo lumine naturali norunt usuræ malitiam, ut Plato Lib. 1. *de Legibus*, Aristoteles Lib. 1. *Politic.* cap. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus, &c. Adde quod ex *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 108. *art.* 1. & 2. ex consensu Theologorum omnia præcepta divinæ legis Evangelicæ sunt juris naturalis, præter præcepta de sacramentis & de fide.

3. Jure canonico; ut patet ex toto titulo de usuris, & ex pœnis contra usurarios statutis. Hinc usurarii compellendi sunt tum ad omnes contractus usurarios utpote injustos rescindendos, antequam absolvantur, tum ad restituendum usuras & compensandum omne lucrum cessans & damnum emergens ex usuris solutis.

Obj.

„leratum uxorum repudium; quod etiam „ante Divum Thomam senserat Alexander „de Hales *part.* 3. *quæst.* 86. *art.* 2. ubi „ait: *Nunquam fuit Judæis licitum fœnerari alieno, sed permissum fuit illis, sicut „dare libellum repudii, propter duritiam „cordis sui. Peccabant tamen mortaliter „fœnerando alieno; sed permittebatur eis „duplici de causa, scilicet ne facerent pejus, id est ne fœnerarentur fratribus suis; „& quia duri erant, & paulatim trahendi „ad perfectionem:* At quoniam res est cum „Hebræis, qui Theologorum, & SS. Patum auctoritatem irrident, nec ullus nobis suppetit modus evellendi pravam illam opinionem, quæ in eorundem mentibus altas egit radices; unum faciendum „superest, nimirum, ut falsæ illius opinionis usum, qui in detrimentum cedit, & „oppressionem pauperum Christianorum, „pro viribus impediamus; neque aliter id „præstari potest, quam opportunis Constitutionibus Episcoporum, & Christianorum Principum edictis, quibus severe „prohibeantur Judæi Christianorum loca „incolentes, ne ratione mutui, quidquam „à Christianis extorqueant, & certa simul „præscribatur quantitas lucri, ultra quam „nihil impune exigere possint ex aliis contractibus, cum Christianis initis.

„13. Primum statutum fuit in Concilio „Albiensi anni 1254. edito à Luca Dacherio „*tom* 2. *specilegii*, in cujus *cap.* 19. (*pag.* „643.) habetur: *Statuimus, & mandamus, „in his, quæ deinceps mutaverint Judæi Christianis, Christianorum ipsorum stetur simplici juramento, an quidquam usurarium „sit in eis: & in eo quod usurarium esse „dixerint, sic jurati absolvantur*, quod decretum renovatum legimus in Concilio „Montis Pessulani, anni 1258. *cap.* 5. *eod.* „*tom.* 2. *spicilegii.* Alterum edixit Innocentius III. *in Concilio Generali Lateranensi cap.* 67. *relat. in cap. Quanta magis, de usuris*, ubi districtè vetuit, ne „Judæi obtentu cujuslibet contractus, quem „cæteroquin licite cum Christianis inire „queunt, graves, & immoderatas usuras „exigant: *Synodali decreto statuimus, ut si „de cætero, quocumque prætextu Judæi à „Christianis graves, & immoderatas usuras extorqueant, Christianorum eis participium „subtrahatur, donec de & immoderato gravamine satisfecerint competenter.* Utrumque „vero ad compescendos fœneratores Judæos, in temporali ditione Ecclesiæ commorantes, iterum decernendum consuluit „Marcellus Severolus, sacrii Consistorii Advocatus, Nobis, dum viveret, singularis „amicitiæ nexu conjunctus, in suo elaborato suffragio, edito apud Passerinum „*in cap. Quanquam* 2. *post num.* 84. *de „usuris in* 6. & ne à Synodis recedamus, „ita nuperrime statuit Episcopus Pisaurensis *in sua Diœcesana Synodo habita anno* „1742. *tit.* 4. *num.* 17. cujus exemplum „poterunt alii Episcopi imitari.

Obj. 1. Deus permisit Judæis, ut usuras acciperent ab extraneis, Deut. 13. *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram, sed alieno.*

Resp. Deus non permisit usuram propriè dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens; sed ad summum, ut supremus bonorum omnium dominus occasione mutui Judæis concessit dominium rei additæ sorti, sicut tradidit illis vasa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, sed vi donationis divinæ accipiebant. Porrò hanc concessionem multi restringunt ad illos alienigenas, quibuscum Judæi justum bellum gerebant. Ita S. Ambrosius, Lib. de Tobia cap. 15. ubi ait: *Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? Ibi*, inquit, *usuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitimè inducuntur usuræ... ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere.* Ibidem dicit. *Sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit.*

Dixi, *Ad summum.* Quia S. Thom. 2. 2. *qu.* 78. *art.* 1. *ad* 2. docet id non fuisse eis concessum ut licitum, sed duntaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne scilicet à Judæis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obstat illud, Deuter. *Fœneraberis gentibus multis; ipse à nullo fœnus accipies.* Nam fœnerare ibi significat mutuum, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes pietatis, qui sunt cumulus pecuniarum publica authoritate institutus ad mutuandum pauperibus, approbati sunt à Conc. Later. V. & tamen in illis aliquid exigitur supra sortem.

Resp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, sed damni emergentis, seu pro eorum impensis & indemnitate duntaxat, ut expresse declarat Conc. Later. V. Nam ad conservationem & administrationem horum montium conducuntur ministri, quibus debetur aliqua merces; quæ si sumeretur ex ipsa sorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur; & sic damnum emergeret ex mutuo. Cùm autem montium conservatio, indemnitas & administratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut semper paratam pecuniam invenire possint absque necessitate adeundi usurarios cum majore suo damno æquum est, ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum sentit, onus quoque sentire debet, ex *Reg. jur.* 55. *in* 6.

Obj. 3. Mutuans privat se potestate utendi & fruendi re mutuata, quam aliàs haberet.

Resp. Non ideo licet aliquid supra sortem exigere pro privatione ista. Quia sicut potestas illa non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate illius rei; ita privatio illius potestatis non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate privationis ipsius rei. Privatio autem rei sufficienter compensatur redditione ejusdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, cùm mutuanti, ut supponitur, ex privatione rei nullum lucrum cesset, nec damnum sequatur.

Nec dicas: posse aliquid exigi propter usum rei mutuatæ; nam per se injustum est vendere alteri usum rei non suæ, sed hujus alterius; per mutuum enim transfertur in mutuatarium rei mutuatæ dominium: ac proinde usus rei pertinet ad illum, præsertim cùm usus rerum, quæ mutuantur, non sit æstimandus seorsim ab illis, sitque illarum consumptio, vel alienatio. Igitur nihil est pro quo lucrum ex mutuo accipi jure possit: ac pro-

proinde lucrum ex mutuo eſt omnino injuſtum, cùm juſto titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat uſuras, digeſtis & codice de uſuris.

Reſp. 1. Cùm S. Thom. uſuræ non probantur, ſed tolerantur, ſeu non puniuntur ad impedienda majora mala, ſicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile poteſt intelligi de uſuris latè ſumptis, nempe de pecunia, quæ ultra ſortem accipitur ob aliquod intereſſe, ſcilicet vel ob lucrum ceſſans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges ſic explicari non poſſent, nec ſupponerent titulum juſtum, correctæ ſunt per jus canonicum, & ſunt per ſe injuſtæ, ideoque nullæ.

Obj. 5. Ex S. Thom. poteſt aliquid accipi pro uſu pecuniæ.

Reſp. Loquitur de uſu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ; ſic enim, 2. 2. qu. 78. art. 1. ad 6. ait: *Uſus principalis pecuniæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus uſum vendere. Tamen poteſt eſſe aliquis ſecundarius uſus pecuniæ argenteæ, putà ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris, & talem uſum pecuniæ licitè homo vendere poteſt.* Quia ſcilicet vendens non mutuat, ſed locat: unde pecuniæ dominium & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare eſt beneficium præſtare.

Reſp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imò verò quia mutuum eſt beneficium, ideo eſt eſſentialiter gratuitum: nam beneficium eſt bonum gratis datum, ideóque eſſentialiter gratuitum. *Benefici, liberalesque ſumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*, ait Cicero, l. de amicitia. Igitur mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & inſtitutus in ſolius mutuatarii commodum.

Quæſt. VIII. *Quænam propoſitiones uſuræ palliatæ damnatæ ſunt?*

Reſp. 1. Alexander VII. hanc damnavit: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Eſt falſa: nam obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato: eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat niſi poſt certum tempus varium pro varietate & exigentia cauſæ petendi mutui; cùm hoc ſit neceſſarium ad finem mutui, qui eſt gratis impendere ſubſidium utile proximo: alioqui inane eſſet mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante hoc tempus præfinitum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum longum ſeu in longum tempus, ſicut mutuatio ſummæ magnæ eſt mutuum magnum. Præterea talis obligatio, ſecluſo alio extrinſeco, ſufficienter compenſatur obligatione mutuatarii ad reddendam rem mutuatam poſt tale tempus, & ſubeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eo quòd mutuans terminum conſtitutum proroget: quia eſt prorogatio mutui, quod ex natura ſua eſt gratuitum; & quia nihil poteſt exigi ratione dilationis ſolutionis.

Reſp. 2. Innocentius XI. damnavit has duas propoſitiones. 41. *Cùm numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem quàm futuram, poteſt creditor aliquid ſupra ſortem à mutuatario exigere, &* eo

eo titulo ab usura excusari. Est falsa : nam centum libræ per se, & secluso omni extrinseco, nec pluris, nec minoris valent hodie quàm infra annum, cùm semper maneant eædem, & earum valor præcisè per tempus non crescat. Nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura fuisset otiosa in arca. Et alioqui usura non esset illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat : nam in omni mutuo essentialiter datur pecunia præsens non nisi in futurum reddenda.

42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Est falsa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia & gratitudine, omninò spontaneè & liberaliter rependendum est, nec exigi potest. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum ac definitum, sed potest impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æstimabilis, quæ est contra naturam remunerationis gratuitæ ac liberalis, cùm imponat necessitatem pacti: *Nemo enim in necessitatibus liberalis existit*, L. 18. §. *de adim. legat.*

Quæst. IX. *Num saltem licet exigere aliquid ultra sortem à divitibus, & iis qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut sunt Judæi, mercatores,* &c.

Resp. Neg. Ita expresè Conc. Mediol. I. sub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus, anno 1579. Quia usura in Scriptura generaliter ac sine distinctione pauperis & divitis prohibetur; & quia est per se mala ac injusta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen posito quòd mutues, non plùs potes exigere quàm dedisti; & pecunia mutuata jam non est tua, sed ejus cui data est, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quòd autem tua pecunia sit ipsis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura, & industria, non à re, nec ab ipsa præcisè pecunia, quæ de se sterilis est. Sic non licet cariùs merces vendere emptori, qui ex iis magnum sua industria lucrum facturus est.

Objicit Carolus Molinæus : *Creditor mutuando dat causam propinquam & efficacem, hoc est, ut vulgò dicunt, sine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur. Igitur partem lucri saltem in eventum lucri stipulari potest, ex divinis & naturalibus legibus.*

Resp. Creditor dat id, quod non est causa instrumentalis lucri, nisi mediante industria mutuatarii, & cùm jam ejus dominium à creditore in ipsum translatum est : ac proinde tota causa lucri, nempe pecunia & industria, est mutuatarii, non mutuantis; & consequenter totum lucrum est mutuatarii ; utpote totum ortum ex re & industria ipsius. Quòd autem creditor dominium pecuniæ suæ in mutuatarium transtulerit, hoc ad æqualitatem compensatur per obligationem reddendi mutuanti eandem valore pecuniam, quæ ipsi otiosa erat, & cujus periculum interea subit mutuatarius. Nam mille nummi per se & secluso omni extrinseco, non pluris valent hodie quàm intra duos vel plures annos, cùm eorum valor per tempus non crescat; nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura sit otiosa in arca.

Quæst. X. *An licet tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quòd per leges cogantur eorum bona integra reddere ;*

&

& simul ex eis lucrum facere in commodum eorundem sub pœna compensationis?

Resp. Neg. Quia cùm usura sit intrinsecè mala, & à Deo absolutè ac indistinctè prohibita, nullam ob causam potest esse licita. Ita Concil. Mediolan. I. & Clerus Gallican. Meloduni congregatus, anno 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depositis apud Judæum factis, aliquid præter sortem à quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit: tametsi pecuniæ sint pupillorum aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes.* Constat etiam ex cap. 4. *de usur.* ubi Alexander III. ait: *Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus: quia cum Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurarum crimine involvatur.*

Porro tutores nihil periclitantur, si ex consilio consanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu census, vel societatis.

Quæst. XI. *An est usurarium imponere ratione mutui aliquod onus, seu obligationem novam ultra sortis solutionem?*

Resp. Affirm. Est communis sententia. Quia quælibet obligatiò ultra sortem reddendam imposita ex pacto, est onus pretio æstimabile, cùm privet libertate, quam alter aliàs haberet, & aliquod incommodum per se pariat; ideóque est injustum: nam per sortem reddendam compensatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id quod ampliùs exigitur seu imponitur, injustè exigitur & imponitur ratione mutui, quod est essentialiter gratuitum. Enimverò ut ait *Lessius* ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi æquale: sed redditio sortis est æqualis actui mutuationis & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis.

Quare usura est, si ea lege mutuum des, ut alter etiam aliquid justo pretio tibi vendat, vel à te emat: ut tibi in posterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel suam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diversæ speciei, v. gr. frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam justo pretio colat; ut tibi vel aliis beneficium ecclesiasticum, vel officium conferat; ut commendet te alteri, ut præstet aliquod munus vel à lingua, vel à manu, vel ab obsequio; ut non solvat ante certum tempus, nisi aliàs damnum timeretur ex mutuo: nam onerosum est non posse se debito liberare pro libito: imo ut præstet id ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempè justitiæ, ratione cujus teneretur de damno secuto. Item ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cùm ratione pacti quis compelli possit, & hæc obligatio est quid pretio æstimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi solvat summam aliunde tibi ex justitia certò debitam, vel ut desistat à vexatione injusta, quia hoc non est lucrum, sed debitum jam ex justitia; nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cùm quis acquirit

quirit id quod aliàs ad se ex justitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro securitate mutui; nam hæc assecuratio debita est.

Quæst. XII. *Nunquamne licet in mutuo auctuarium exigere?*

Resp. 1. Duo sunt tituli extrinseci mutuo, ob quos licet aliquid ultra sortem exigere, qui comprehenduntur nomine interesse, l. 1. Cod. *de sent.*

Primus est damnum emergens, cùm quis in bonis jam acquisitis jacturam patitur, quia mutuat: ut si pecuniam refectioni ædium, vel solutioni debitorum destinatam mutues alteri hanc petenti: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel si ipse sub usura cògaris pecuniam accipere ad debita solvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præstare, nisi is sit in necessitate, cui teneamur cum tali damno subvenire.

Secundus est lucrum cessans, cùm nempe mutuans ob mutuum privatur lucro justo, quòd certò vel saltem probabiliter facturus fuisset ex pecunia mutuò data, v. gr. merces, fundum, censum, aut quid simile emendo, vel aliter negotiando. *Est communis sententia. Prob.* Quia 1. tunc nihil exigitur supra sortem ratione mutui, sed ratione justi tituli mutuo extrinseci, nempe ob compensationem jacturæ lucri probabiliter sperati, quæ justè exigi potest ne mutuans ex beneficio à se in alium collato damnum percipiat: nec enim æquum est, *ut quis dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse*, cap. 2. de fide juss. 2. Spes lucri probabiliter futuri est pretio æstimabilis; nam spes probabilis capturæ piscium ex jactu retis justè vendi potest, lib. 12. §. *de act. empt.* Et l. 8. *de contrah. empt.* dicitur quòd *spei emptio sit.* Ergo mutuans justè aliquid exigit pro illa spe probabili & pretio æstimabili, qua se privat in gratiam alterius: imò amissio rei probabiliter speratæ est damnum non solùm probabiliter futurum, sed etiam actuale: nam cùm spes lucri probabilis habeatur actu, & sit pretio æstimabilis, illius jactura est quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. *Breviùs*, cessatio lucri est in æstimatione prudenti damnum quoddam pretio compensabile: nam per illam fit, ut quis minùs habeat, quàm habiturus esset. Et ideò juxta omnes, qui furatur, tenetur restituere lucrum cessans. 3. Pecunia ut subest industriæ, & tali destinationi quæstuosæ, plus valet possidenti quàm in se considerata. 4. Ex cap. 6. *de usur.* ubi dicitur posse ratione lucri cessantis vendere merces ultra currens pretium, si venditor voluisset illas reservare in aliud tempus, quo plus esse valituras verisimile esset.

Porrò S. Thom. 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. vult solùm nihil posse exigi in compensationem lucri merè possibilis & remoti; vel non posse tantum exigi in compensationem lucri probabiliter sperati, quantùm est ipsum lucrum quod speratur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter sperati esse causam justam exigendi compensationem: nam, qu. 62. art. 4. ait: *Si quis damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompensare ex æquo; quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere actu ... Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundùm conditionem personarum, & negotiorum.* Idem docet in 4. dist. 15. q. 1. art. 5.

Resp. 2. Ex communi sententia, ut possit justè aliquid ultra sortem exigi

exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa damni, alioqui fictus eſſet titulus, & vera uſura. 2. Ut damnum proponatur mutuatario, nam liberè conſentire debet in illam compenſationem mutuo extrinſecam; & alioqui admonitus poſſet fortè alibi ſibi providere ſine hoc onere. Quare ſi admonitus non fuit, non tenetur damnum compenſare, etiamſi poſtea eveniat, modò non fuerit per moram culpabilem cauſa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim eſt contractus ſtricti juris, ex natura ſua obligans ſolùm ad reddendam ſortem. 3. Ut auctuarium non ſit majus damno orto ex mutuo: alioqui exceſſus eſſet uſurarius, nam exigeretur ratione mutui, & ſine juſto titulo. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævidetur, quia tunc ſolùm urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad ſolvendum totum damnum emergens, quod reipſa continget: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cùm ſolùm poſſit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Reſp. 3. Ut actuarium juſtè exigi poſſit ob lucrum ceſſans, ex communi ſententia requiruntur hæ conditiones. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa cur lucrum ceſſet: ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via juſta, & pecuniam quam mutuat, jam deſtinarit negotiationi vel contractui juſto quæſtuoſo, nullaſque alias habeat pecunias otioſas, id eſt, non deſtinatas lucro juſto faciendo, nec familiæ ſuſtentationi, nec filiarum doti, nec proviſioni caſuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non ceſſat ob mutuum, qui antequam peteretur, non deſtinaverit pecuniam ſuam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel cenſui, vel ſocietati; aut non habebat facultatem proximam juſtum lucrum ex pecunia faciendi; aut habebat alias pecunias otioſas. Nam tunc ex pecunia quam mutuat, nullum lucrum feciſſet; ideoque talis nihil poteſt exigere ratione hujus tituli, utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abſtinens à negotiatione, interim ſe applicat alteri rei nec moleſtiori, nec minus quæſtuoſæ, cui vacare non potuiſſet negotiando: nam lucrum ceſſans per omiſſionem negotiationis compenſatur per aliud lucrum, quod negotiando conſequi non potuiſſet; & ſic ei lucrum non ceſſat ex mutuatione, quæ reverà ab æquali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum ſit certum, aut probabile: nam ſi ſit ſolùm poſſibile, non eſt pretio æſtimabile, cùm merè poſſibilium ratio non habeatur, & in æſtimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ ſpectatæ ſecundùm ſe. 3. Ut moneatur mutuatarius de lucro ceſſante, & in illius compenſatione conſentiat: alioqui ad illam non tenebitur, niſi per moram culpabilem ſolvendi fuerit illius cauſa, ob rationem ſupra dictam; quia onus extrinſecum contractui imponi non poteſt contrahenti ſine illius conſenſu. 4. Ut non exigatur totum lucrum quod ſperatur, ſed ſolùm quantùm ſpes illius judicio prudentum valet, deductis ſumptibus & æſtimatione periculi ac laboris. Nam res ſolùm ſperata non eſt tanti valoris quanti habita in ſe ipſa, ſeu jam exiſtens propter pericula & impedimenta, quæ evenire poſſunt: ſic ſemen ſparſum in agro minùs valet, quàm

quàm messis ipsa, quæ speratur. 5. Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed solùm pro tempore quo lucrum fuisset: nam qui, verbi gratia, mutuat centum, & statim accipit decem pro lucro cessante, jam non mutuat alteri centum, sed solùm nonaginta; solùm enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantundem exigit pro lucro cessante ex nonaginta, quantùm ex centum: quod est injustum & usurarium, cùm tunc lucrum ei solùm ex nonaginta cesset. Præterea quod pro interesse solvitur, eidem subrogatur; & ejus quod nondum extat, subrogatio exigi non potest.

His adde, ut quis excusetur ab usura coram Deo ratione hujus tituli, requiritur ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem spe commodioris lucri. Nam si mallet mutuare, quàm negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & sic peccaret. Quare, ut ait *Sylvius*, requiritur, ut is qui mutuat, non sponte subtraxerit suam pecuniam à negotiatione priusquàm mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quàm negotiari cum incerta spe lucri: sic enim fictè pacisceretur de lucro cessante, cùm pecunia jam subtracta sit à potentia lucrandi, utpote nec secundùm rem, nec secundùm voluntatem ejus exposita negotiationi, aut destinata contractui justo quæstuoso: atque adeo lucrum, si quod cessat, non cessat ex mutuo, sed ex eo quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet *Toletus*, asserens doctores convenire, quòd cùm quis sponte alteri offert suas pecunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non potest licitè lucrum ab alio exigere, cùm ipse sponte suas pecunias à negotiatione auferat.

Nota. Non licet id, quod in contractu mutui ob interesse exigitur, convertere in sortem, & ex eo aliquid ultra summam ex quovis titulo exigere: nam hoc prohibetur in jure, L. Cod. *de usur.*

Quæst. XIII. *An hæc in mutuo licita est pactio, ut mutuatarius, si ad terminum præstitutum non restituerit; aliquid solvat in pœnam suæ moræ?*

Resp. Ex communi sententia, per se licita est positis certis conditionibus. Quia debitor, qui est in mora culpabili, dignus est pœna: cùm peccet contra justitiam, non solvendo debitum tempore præfinito. Ergo potest cum ejus consensu ei imponi pœna, sicut solet imponi ei, qui à contractu resilierit: contrahentes enim cùm sint suarum rerum domini, possunt, ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, sibi pœnam conventionalem imponere & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & L. 14. Cod. *de pact.* Omne autem promissum acceptatum servari debet.

Sed ut hoc sit licitum, ex communi sententia ista requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam tempore statuto recuperandi. Unde si non cures utrùm solvatur tali tempore, an non; vel si optes non solvi: vel si eum terminum, intra quem scis mutuum reddi non posse, constituas, tunc pœna apposita est velamen usuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor verè sit in culpa non solvendo notabili tempore post transactum terminum: nam sine culpa nulla potest justè imponi nec exigi pœna, ex L. 22. *Cod. de pœnis*, & cap. 2. *de constitut.* ibi: *Rem quæ culpa caret, in damnum*

vocari non convenit. Hinc pœna non debetur, si debitor sine sua culpa tempore præfinito non solverit propter moralem impotentiam, hoc est, difficultatem tantam, ut creditor censeatur irrationabiliter invitus circa solutionis dilationem. 3. Ut pœna sit moderata secundùm mensuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui esset injusta, & iniquè cogeretur alter in eam consentire; ideóque non potest peti quoad excessum. Hinc pactum ut pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non solverit, est prohibitum, L. 1. & 3. *Cod. de pact. pignor.* & cap. 7. *de pignor.* Quòd si pars debiti solvatur, non potest tota pœna exigi, sed tantùm pro ratione partis non solutæ, c. 9. *De pœnis.* Idem dic, si mora non sit notabilis: nam si per biduum vel hebdomadam ultra terminum præfinitum solutio differatur, ordinariè non debet æstimari culpa digna pœna constituta saltem tota. *Lessius, Delugo, &c.*

Pœna autem conventionalis, positis his conditionibus, debetur ante omnem sententiam. Quia debetur ex vi pacti justi; & hæc est intentio contrahentium, ut ipso jure transgressor pœnam solvere teneatur sine necessitate judicem adeundi cum sumptibus & molestiis, & saltem si petatur: sicque communis hominum sensus intelligit. Sed justa pactio jure naturali obligat in conscientia ante omnem sententiam. Multi tamen putant talem pœnam solvi non debere antequam petatur expresśè, vel tacitè. Quia mutuans, si non petat solutionem pœnæ cùm facilè possit, censetur eam condonare, & pœna videtur imponi sub hac tacita conditione, *Si petatur.*

Quæst. XIV. *An licet aliquid ultra sortem exigere ratione periculi ejusdem sortis?*

Resp. 1. Nihil licet exigere à pauperibus ratione periculi sortis orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum est intrinsecum huic mutuo in individuo; sive tali mutuo ex natura sua accessorium est: accessorium autem sequitur naturam principalis, ex *Regul. 42. jur. in 6.* Ergo cùm nihil possit exigi pro ipso mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Cùm charitas obliget ad illis mutuandum ut eorum necessitati subveniatur, obligat quoque, ut id fiat sine ullo eorum gravamine, ideoque ut subeatur gratis hoc periculum: alioqui non sufficienter levaretur eorum egestas. 3. Alioqui possent maxime opprimi pauperes, & eò plus ab iis exigi posset, quo egentiores sunt, ideóque digniores majore subsidio, non gravamine. 4. Sancta Congregatio Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi solùm ratione periculi, prout in casu à Missionariis propositum erat, scilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate & injustitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porrò fidejussor non accipit justè pretium pro periculo, sed pro obligatione illud in se suscipiendi.

Resp. Multi docent licere aliquid ultra sortem pacisci & exigere ratione periculi mutuo extrinseci. *Probant.* 1. Ex decreto S. Congregationis de propaganda fide ab Innocentio X. approbato, & Romæ typis edito anno 1645. & à Cabassutio relato: *In Sinarum regno lege stabilitum est, ut in mutuo triginta per centum accipiantur absque respectu lucri cessantis, aut damni emergentis. Quæritur: utrùm Chinensibus sit licitum pro pecuniarum suarum mutuo, licèt non interveniat lucrum cessans, aut damnum emergens, prædictam pro centum triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? & causa dubitandi est, quia in recuperan-*

peranda pecunia est aliquod periculum, scilicet quod qui accipit mutuatum, fugiat, vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium sit coram judice repetere, vel propter alia hujusmodi. Sic respondit S. Congregatio: *Censuit S. Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui immediatè & præcisè nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si verò aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi, & qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum & id quod accipitur.* Et Innocentius X. præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia responsa hujus decreti observarent, & illis uterentur, donec sua Sanctitas, vel Sedes Apostolica aliud statuerit. 2. Quia probabile periculum sortis mutuo extrinsecum, quod scilicet nascitur ex eo quod detur homini decoctori vel injusto, qui aliunde habet bona saltem in spe certa, est à tali mutuo separabile, nempe per pignus, aut hypothecam quam potest dare; & simul est pretio æstimabile: nam ex *S. Thom. quæst.* 77. *art.* 4. *ad* 2. licitum est cariùs vendere propter periculum, cui venditor se exponit transferendo rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis difficultatibus, laboribus, impensis, molestiis probabiliter in recuperanda sorte subeundis ex culpa mutuatarii: eo quòd hæc sint mutuo extrinseca, & pretio æstimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid possit justè exigi, has requirunt conditiones. 1. Ut periculum sit verè probabile, & extrinsecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur usuræ: quale non est quoties mutuatarius est industrius, verax, justus, & de quo non datur prudens præsumptio, quòd non sit soluturus. 2. Ut in hoc auctarium consentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad secum paciscendum de periculo, sed ei relinquat libertatem assecurandi sortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejussorem: alioqui sine causa imponeretur illi onus pretio æstimabile, ad quod non obligatur, quod est usurarium. 4. Ut non plus exigatur quàm judicio communi prudentum valeat tale periculum subeundum, habita ratione quantitatis summæ mutuatæ & magnitudinis periculi, servataque proportione inter periculum & auctarium.

Nec obstat, inquiunt, cap. *Naviganti de usur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscepit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Nam censetur usurarius, quia supponitur noluisse mutuare nisi ea conditione ut ipse periculum sortis certo pretio in se susciperet, & sine justa causa imposuisset mutuatario onus pretio æstimabile, privando eum libertate assecurandi sortem alia via commodiore, nempe per pignus aut fidejussorem. Alii putant mendum in textum irrepsisse, & legendum esse, *usurarius non est censendus,* ob verba immediatè sequentia: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur: quæ licet plus valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Particula, *quoque*, inquiunt, paritatem & conformitatem sonat, adeóque indicat Pontificem velle neutrum censendum esse usurarium; si enim de uno

uno vellet & non de altero; dixisset: *Ille contra, ille tamen.* Ita *Barbosa, Layman, &c.*

Si objicias. 1. Auctarium non esse medium aptum ad tollendum sortis periculum, imò illud augere. 2. Inde sequi, posse aliquid exigi pro periculo auctarii ipsius, & sic in infinitum, cum illud etiam periclitetur. 3. Mutuatarium teneri periculum illud tollere redditione sortis. 4. S. Congregationem & Innocentium X. illud solùm tolerare, cùm dicat non esse inquietandos.

Respondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, sed pro periculo præsenti, & damno quodam actu existente, quod actu subit mutuans, dum pecuniam in manu sua certam exponit manui periculosæ, in qua est minoris valoris quàm in sua. Nec auctarium augere periculum sortis; nam mutuans quot annis recipiens parum ob periculum, quamvis postea sortem amittat, minus damnum patietur, & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad sortem solvendam. Ad 2. illud auctarium speratum licet periclitans, esse sufficientem compensationem, ideóque nihil posse exigi pro illius periculo. Ad 3. Restitutione sortis non tolli periculum, quod ante illam subivit mutuans, & quod erat pretio æstimabile, sed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantùm: nam quærebatur, an id esset licitum, & respondet S. Congregatio non esse licitum ratione mutui, sed ratione periculi propositi non debere inquietari. Sanè si id jure naturali esset illicitum, deberent Missionarii monere, & impedire ne quid tale exigatur.

Quæst. XV. *An lex vel consuetudo Provinciæ est titulus legitimus aliquid ultra sortem exigendi?*

Resp. Neg. si nullus alius adsit titulus justus. Quia cùm perceptio lucri ex mutuo sit jure divino vetita, nullo alio jure potest esse licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra sortem, v. g. quinque pro centum exigere, & de eo pacisci, imò præcipit judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium persolvendum mutuanti, semper præsumit & supponit titulum interesse, nempe lucrum cessans, vel damnum emergens. Quare si nullum reipsa ex mutuo lucrum cesset, vel damnum sequatur, tunc nihil potest in conscientia ultra sortem exigi, & accepta restitui debent. Item non licet plus accipere quàm sit lucrum cessans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamsi plus lege constitutum sit; nam tunc lex vel sententia judicis nititur falsa præsumptione. Neque enim est intentio legis, nec potest esse, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de sententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra sortem à tempore interpellationis suæ, in compensationem interesse. Nam si nullum lucrum cessans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil aut non tantum potest accipere: quia tunc sententia judicis nititur falsa præsumptione, unde non dat verum jus. Quod si adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ solutionis, nihil etiam posset accipi, si revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna justa supponit culpam. Imò sunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnum vel lucrum cessans sustinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem supponere etiam interesse.

Obj. 1. Quælibet lex est essentialiter justa, alioqui non esset lex. Ergo lex

lex est justus titulus accipiendi aliquid ultra sortem.

Resp. Dist. conseq. Si illa lex non fundetur in aliqua suppositione, *C. conseq.* Si fundetur in aliqua suppositione ejus quod non extat, *N. conseq.* Lex vel consuetudo quæ permittit aliquid supra sortem accipere, supponit damnum emergens, vel lucrum cessans: quòd si neutrum extet, non intendit, nec potest auctarium approbare aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur judices damnare debitores ad solvendum aliquid ultra sortem. Ergo mutuator illud justè retinere potest.

Resp. Neg. conseq. Nam cùm judices illud auctarium non adjudicent nisi vi legis, & lex præsupponat justum titulum, nempe damni emergentis, vel lucri cessantis, non potest mutuator auctarium sibi adjudicatum retinere, si non habeat verum titulum, quod lex & sententia judicis præsupponunt.

Quæst. XVI. *An qui pignus pro mutui assecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem sortis, deductis expensis, laboribus ac operis?*

Resp. Affirm. Est communis sententia. Et constat ex cap. 1. & 2. *de usur.* & l. 1. Cod. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod est ex natura sua gratuitum, sed illi pertinent ad dominum pignoris: res enim domino suo fructificat. Hinc qui agrum sterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus quos ex illo sua diligentia percepit, referre in sortem, deductis impensis & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe, 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in sortem, ex cap. 8. *de usur.* vel quia per tales fructus compensari debent servitia à feudatario debito, quibus interim liberatur: vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut si res feudo subjecta tradatur domino directo in pignus, ejus fructus adhuc pertineant, modo feudatarius eo tempore liber sit à servitio præstando, juxta cap. 1. *de feudis.* Et non excedant multùm fructus valorem servitii, alioqui esset contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde sperantes*, ait Innocentius IV. in c. *insinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex cap. 16. *de usur.* Quia hoc pignus datur etiam ad sustinenda matrimonii onera, donec solvatur dos, cujus usumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro interesse*, ait Innocentius IV. in cap. cit.

Quæst. XVII. *An est usurarium ac illicitum mutuare ob spem lucri tanquam finem principaliter intentum, licèt sine ullo pacto?*

Resp. Affirm. Prob. 1. ex cap. 10. *de usur.* ubi censetur usurarius, qui licet omni conventione cessante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra sortem recipiat, aliàs non mutuaturus. Et ex S. August. serm. 3. in Psalm. 36. ibi: *Si plus quàm accepisti expectas accipere, fænerator es.* 2. Christus jubet ut mutuum detur gratis, & sine spe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* 3. Tunc verè intenditur lucrum ex mutuo, quod est usurarium, licèt intendatur mediante benevolentia & gratitudine mutuatarii, sed intenta propter lucrum: ita ut nisi lucrum speraretur, mutuum non daretur.

daretur. Nam tunc intenditur benevolentia vel gratitudo propter lucrum tanquam finem propter se ex mutuo intentum.

Non esse tamen usuram aliquid secundariò sperare ex mera liberalitate & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet Glossa, in cap. *Consulit.* quæ ait peccare *sperantes causa mutui in spe lucri principaliter posita. Secundariò tamen aliquid sperare non puto malum.* Ita etiam S. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 7. §. 1. addens. *Dicitur autem intentio principalis hæc, cùm scilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum quod sperat, quàm propter aliud. Sed intentio secundaria dicitur, cùm etsi sperat aliquid sibi dari ab eo cui mutuavit ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita ut etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.* At usura est intendere, etsi secundariò, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid ex mutuo, debitum: quia intentio, etsi secundaria, non tollit malitiam objecti quo actus specificatur. Et illicitum est velle etiam minùs principaliter ac secundariò aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, est quid illicitum ex usura: ergo illud quocumque modo intendere est illicitum. *Ita Lessius, Delugo, & alii.*

Quæst. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere sub usura?*

Resp. Non licet mutuum petere sub usuris. Quia non licet petere ab alio, quod licitè facere non potest: nam hoc esset eum inducere ad peccandum. Tamen ex communi sententia, licet ob gravem necessitatem propriam vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus nisi sub usuris, si aliter haberi nequit, intendendo solùm mutuum, & habendo se permissivè ad usuram. Quia licet petere ab alio id quod licitè præstare potest, quamvis ex malitia sua peccaturus sit, modò adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, qualis est hic: nam mutuatarius non tenetur cum suo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita S. Thomas, 2. 2 quæst. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujusmodi scandalum passivum debet alius à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia ejusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia.*

Resp. 2. Seclusa necessitate saltem rationabili non licet mutuum petere ab usurario, & accipere sub usuris. Quia lege charitatis quisque tenetur sub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejusque executionem, quando sine notabili suo incommodo seu damno id potest. *Mercatores dando usuras peccaverunt, tanquam occasionem peccandi usurariis præbentes, cùm necessitas quæ ponitur, ut scilicet honorabilius vivant & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusan-*

excusandum peccatum prædictum, ait S. Thomas opusc. 67. de empt. & vendit.

Quæst. XIX. *Quid usurarius restituere tenetur?*

Resp. Tenetur restituere tum usuras acceptas, & fructus non merè industriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum cessans, & damnum emergens ex usuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & possidendo rem alienam sine justo titulo; cùm mutuum non sit titulus justus, nec sponte ac liberaliter res donata sit: nam mutuatarius nollet ultra sortem dare, si posset aliter mutuum accipere, & sic involuntariè dat, non sponte nec liberaliter.

Hinc si usurarius ante mortem non restituerit, tenentur hæredes bona per usuram accepta restituere, si quæ extent secundùm se: sine minùs, tenentur eorum valorem ex usurarii bonis restituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. 9. *de usuris.* Nam onus restituendi est affixum bonis defuncti, ideóque transit ad eorum possessorem.

Quæst. XX. *An usura mentalis obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui mutuavit principaliter ob spem lucri, aliàs non mutuaturus tenetur restituere quæ postea ultra sortem accepit à mutuatario cognoscente ejus intentionem usurariam, etsi nullum pactum præcesserit. *Ita S. Antonin. & alii.* Quia mutuatarius non intendit dare gratis ac liberaliter, sed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne aliàs mutuum sibi denegetur. Sed injustum est accipere, & retinere aliquid datum duntaxat ut debitum, quod revera debitum non est, vel quod nec sponte, nec liberaliter datur. Et pravitas usuræ consistit in eo quòd speretur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de usur.* ubi Pontifex ait eum, qui ex proposito aliquid ultra sortem recipiendi mutuat, aliàs non mutuaturus, efficaciter inducendum esse ad accepta restituenda, quamvis nulla conventio præcesserit. Excipe, nisi mutuator habeat justum titulum retinendi, nempe lucrum cessans vel damnum emergens: tunc enim usura est purè affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Resp. 2. Si mutuatarius sponte aliquid ultra sortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, sed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat, & tenetur restituere ratione conscientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem sententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, sed postquam scivit illud sibi gratis donatum fuisse, retinere potest; quia alter per illam donationem gratuitam transtulit dominium rei in mutuatorem, si accedat acceptio legitima: unde accedente hac notitia potest rem acceptare & retinere ut liberaliter donatam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi, cùm acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideò peccarit; tamen reipsa nullum damnum inde alterius secutum est.

Resp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra sortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi rescierit, restituere acceptum, & fructus extantes. Quia deest titulus justus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla est, cùm nihil sit debitum ex mutuo: Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res

res data fuit ut debita. Si verò mutuator aliquid ultra sortem accipiat; dubitans qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat & tenetur accepta restituere; nam injustitiam committit, sicut is qui dubia fide cœpit alienum possidere; & se exponit periculo alienum retinendi.

Quæst. XXI. *An cooperatores usurarii tenentur ad restitutionem in ejus defectum?*

Resp. Tenentur omnes, qui agentes partes usurarii, sunt causa efficax, cur usuræ petantur, solvantur, vel non repetantur. Quia sunt causa efficax damni mutuatario injustè illati. Tales sunt. 1. Consulentes usuras. 2. Dantes pecunias, eo animo, ut ex his exerceantur usuræ. 3. Judices, qui compellunt ad usuras solvendas, vel vetant ne solutæ repetantur, qui etiam ipso facto sunt excommunicati, *Clement. unic. de usur.* Notarius conficiens instrumentum, fingens licitos contractus, vel falsos scribens, ut cùm dantur centum, ipse scribit centum viginti, &c. Nisi id faciat postulante mutuatario; tunc enim licèt mortaliter peccet, & sit perjurus, tamen non tenetur ad restitutionem, quia spontè volenti & roganti non fit injuria. *Ita S. Antoninus.* 5. Factores seu negotiorum gestores, qui contractus usurarios faciunt: & famuli cogentes ad usuram solvendam. 6. Proxenetæ, hoc est, qui quærunt eos qui pecunia indigent, adducuntque ad usurarios, dum isto modo partes agunt usurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præstant, & non est in eorum potestate ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remotè concurrunt, ut non censeantur causa damni mutuatario illati, non tenentur restituere: quales sunt secundùm multos famuli qui recipiunt pignora, eaque custodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non censentur causa damni, cùm independenter ab illorum opera illatum sit; & quia circa illorum operam non est invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri potest.

Quæst. XXII. *Quænam sunt pœnæ usurariis constitutæ?*

Resp. Usurarii notorii seu manifesti sunt, 1. Infames in utroque jure, ideóque irregulares. 2. Privantur communione altaris, ac sepultura ecclesiastica, & eorum oblationes non possunt accipi, cap. 3. *de usur.* ex ex Concil. gener. Lateran. III. 3. Non debent ad confessionem admitti, antequàm satisfecerint, vel cautionem dederint cap. ultim. *de usur.* in 6. ex Conc. gener. Lugdum. 4. Irrita sunt eorum testamenta nisi ante mortem restituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5. Pro clericis, qui moniti non desistunt, suspensio ab officio & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, usque ad debitam restitutionem, cap. 7. *de usur.*

Porrò usurarius notorius est ille, qui facto vel jure manifestè usurarius est. Est notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad usuram, ita ut nulla tergiversatione celari possit. Est notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus est & damnatus. In Gallia dicitur admitti sola notorietas, quæ habetur per sententiam judicis.

CAPUT

CAPUT IV.

De Deposito, Commodato, Precario, & Mandato.

NOta. Depositum, commodatum, &c. sumuntur hìc pro contractu, licèt sæpè sumantur pro ejus materia, scilicet re deposita, commodata, &c.

Quæst. I. *Quid est depositum?*

Resp. Est contractus, quo aliquid alteri custodiendum traditur, & ad hoc suscipitur. Perficitur solùm, dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario. Tradere enim, vel deponere, non sufficit, sed requiritur etiam ut alter significet se ejus custodiam suscipere; nisi fortè ex officio teneatur eam custodire, ut sunt caupones, stabularii, aurigæ, nautæ, &c. nam sufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, lib. 1. §. *Nautæ, &c.*

Sequestrum autem, quod est species depositi, est contractus, quo res, de qua est controversia, alteri tertio custodienda traditur, eo fine ut postea reddatur ei, cui adjudicabitur.

Quæst. II. *Quænam sunt obligationes depositarii?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur. 1. Rem depositam servare ac custodire ea cura ac diligentia, quam homines diligentes solent in simili re propria adhibere, lib. 32. §. *depos.* Quod si res deposita pereat, vel deterior fiat, tenetur solùm de dolo & lata culpa, lib. 1. Cod. *depos. &c.* Si tamen depositum cedat in commodum utriusque, ut si depositarius mercedem pro custodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc sartores, molitores, aurigæ, caupones, & similes, tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio sibi & aliis utili annexam habente custodiam eorum quæ ipsis traduntur; & sic tenentur ea custodire ex contractu virtuali ac implicito in utriusque partis commodum cedente. Si verò depositio cedat in commodum solius depositarii, ut si apud ipsum deponatur pecunia eo solo fine, ut possit ea uti si egeat, hic tenetur de culpa levissima, juxta alibi dicta. Item si seipsum obtulit ad custodiendam rem maxima diligentia, vel hanc expressè promiserit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2. Tenetur non uti re deposita, sine consensu domini expresso, vel tacito, aut saltem prudenter præsumpto. Quia rei usus non est ipsi concessus, sed solùm commissa custodia; & non licet usurpare usum rei alienæ invito domino: alioqui fit contra justitiam: nam quivis habet jus ut nemo utatur re sua sine suo consensu. L. 3. Cod. *depos.* utens re aliqua deposita sine consensu domini, dicitur reus furti. Hinc si usus ille sit pretio æstimabilis, ut usus equi, vestis, &c. solvi debet illius pretium: nam usus & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium usus est quidam fructus. Quòd si dominus usum concedat, tunc depositum transit in mutuum, si res deposita sit usu consumptibilis, aut alienata; vel si talis non sit, in commodatum, si gratis ejus usus concedatur, aut in locationem si pretium exigatur. Porrò secundùm multos, domini consensus præsumitur circa usum pecuniæ depositæ, cùm eam tradit, nec sacculo clauso, nec obsignato, nec alio indicio ostendit se utendi facultatem denegare, modò recipiens sit moraliter certus se eam soluturum, ut primùm exigetur.

3. Tenetur depositum repetenti reddere statim, cap. 2. *de depos.* & l. 1. §. *depos.* Nam alioqui retineret rem alienam invito domino. Excipe, nisi deponens in suum vel aliorum damnum reposcat, ut si furens ensem repetat: nam tunc deponens non est rationabiliter invitus, vel nisi res deposita sit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim restitui debet domino, lib. 31. §. *depos.* Si verò dominus eam non repetat, juxta lib. cit. & lib. 1. §. *depos.* restituere debet ipsi furi; sed tunc tenetur eum monere ut eam restituat vero domino; & ni faciat, monere dominum. Imò videtur lex supponere furem rem depositam repetere, ut eam restituat domino. Quare *Lessius* docet eam semper debere restitui domino, nisi fur putetur eam repetere animo restituendi eam domino.

4. Nihil potest retinere, vel exigere pro rei custodia, nisi dominus ei mercedem expressè promiserit: Quia depositum purum est in gratiam solius deponentis: & idcircò depositarius vi illius tenetur tantùm de culpa lata & dolo. Unde nihil ei debetur nisi vi alterius contractus seu pacti; & tunc depositum transit in locationem operæ ad custodiendum rem depositam & depositarius tenetur de culpa levi, cùm jam contractus cedat etiam in ejus utilitatem.

Porrò si depositarius alteri quàm domino reddiderit depositum, & perierit, non tenetur ad restitutionem; modò bona side & prudenter, licèt falsò, putaverit esse dominum, vel aliquem ab eo missum ad illud repetendum: quia tunc abest fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus solùm tenetur de damno.

Quæst. III. *Quid sunt commodatum & Precarium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res ad solum usum gratuitò conceditur usque ad designatum tempus, ante quod repeti non potest.

Precarium est gratuita solius usus rei concessio ad nutum revocabilis. Unde non differt à commodato, nisi, quòd possit quovis tempore repeti à concedente, non tamen in continenti, alioqui esset inane ac illusorium, non beneficium. Solvitur ipsius rei alienatione, & morte accipientis, cap. 3. *de Precar.*

Quæst. IV. *Quænam sunt obligationes commodantis, & commodatarii?*

Resp. 1 Ex communi sententia, commodans tenetur, 1. Aperire vitium rei commodatæ, si sit periculosum, alioqui tenebitur de damno inde secuto, L. 18. & 22. §. *commod.* cùm dederit illius occasionem. 2. Tenetur ad impensas extraordinarias, l. 18. §. *com.* 3. Tenetur non repetere ante tempus, de quo expressè, vel implicitè conventum est, L. 17. §. *commod.* & cap. un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur: *non oportet nos beneficio decipi, sed juvari.* Et quia alter jus re utendi usque ad illud tempus vi pacti acquisivit. Quare si ante repetat, tenebitur de interesse, quod inde alteri sequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquisitum. Excipe, nisi commodanti damnum simile ex carentia rei suæ inopinatò immineret: tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non censetur usum rei suæ gratis concessisse, nisi sub hac tacita conditione, ut in tali eventu posset repetere; neque enim in gratuita promissione, & concessione usus ei, quis censetur velle se ad tantum obligare, quantum in onerosa.

Resp.

Resp. 2. Ex communi sententia, commodatarius tenetur ex justitia, 1. Non uti re commodata, nisi ad usum sibi concessum, aut saltem cui prudenter judicet dominum consensurum, ex L. 5. §. *commod.* ubi aliàs dicitur furti reus; quia usurparet aliquem usum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus nisi ad usum concessum, ex iustit. *de obligat. quæ ex delict. &c.* ibi: *Furtum fit, cum quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque sive creditor pignore, sive is apud quem res deposita est, ea re utatur: Sive is qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quàm cujus gratia ei data est, furtum committit; veluti si quis equum gestandi causa commodatum sibi, longiùs aliquò duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quàm utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id invito domino facere, eumque, si intellexisset, non permissurum; at si permissurum credant, extra crimen videri.*

2. Tenetur rem commodatam finito tempore restituere, etiamsi non repetatur, *cùm dies statuta pro domino interpellet*, cap. ult. *de locato.* Alioqui tenebitur omne lucrum cessans & damnum inde proveniens compensare, cùm sit illius causa injusta: nam non habet jus utendi re aliena, eamque retinendi ultra tempus sibi concessum, sed dominus habet jus illam tunc possidendi, & ea utendi.

3. Tenetur ad impensas ordinarias & modicas, necessarias ad rei commodatæ conservationem, v. gr. ad pabulum equi, non tamen ad extraordinarias magnas, v. gr. ad curationem magni pretii, ad restaurationam domus, L. 18. §. *commod.*

4. Tenetur maximam diligentiam ac curam ad rem commodatam integrè & in bono statu conservandam adhibere, ex instit. *Quibus modis &c.* & ex L. 18. §. *commodat.* ibi: *In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.* Quare si res pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levissima, tenetur ad restitutionem; nam contractus cedit in ejus solius utilitatem, ex cap. un. *de commod.* ibi: *Cùm gratia sui tantùm quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur, licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.* Ergo tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quæ perit vel amittitur, dum per tertium remittitur, si non adhibuit diligentiam & prudentiam maximam, ut fidelem, ac idoneum inveniret: secùs, si hanc adhibuit, L. 20. §. *commod.* vel si tertius ille à commodante fuit electus, tunc enim res domino suo perit. Quòd si in utriusque commodum res fuisset commodata alteri, hic tenebitur solùm de culpa levi si verò in solius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

Quæst. V. *An res aliena commodata, deposita, conducta, &c. debet præferri propriæ, si utraque conservari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c.*

Resp. 1. Si res tua propria sit pretiosior, potes eam conservare præ aliena commodata, deposita, &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore suo damno impediat damnum minus alterius. Sed tunc si res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium restituere, ex L. 5. §. *comm.* ubi dicitur commodatarius non teneri com-

pensare damnum ex incendio vel ruina ortum, *nisi cùm posset res commodatas salvas facere, suas prætulit.* Nam æquum non est, ut alter damnum sustineat, salvis ejus rebus, cui gratificatus est, & ob cujus solius commodum res sua adducta est in periculum.

Resp. 2. Si res aliena sit pretiosior, teneris ex justitia eam præ tuis conservare. Quia rei alienæ ea debetur custodia, quam quisque prudens in suis rebus adhiberet: quisque autem servaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. Sed tunc si res aliena erat apud te in commodum solius domini, potes exigere compensationem totius damni, quod passus es eam servando: nam non teneris eam gratis servare tuo damno, cùm in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriusque causa res periclitabatur; & par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus pro ratione commodi. Si verò res apud te erat in tui solius utilitatem, juxta *Lessium & alios*, non potes exigere compensationem pro tuis rebus, ex L. 5. cit. §. *commod.* Quia cùm jactura rerum tuarum minoris vel æqualis valoris teneris alterum præstare indemnem, cùm tantùm tui commodi occasione res ejus in periculum istud inciderit.

Resp. 3. Quando res tua est æque pretiosa, potes illam præferre alienæ, si res aliena sit apud te in commodum solius domini, vel in commodum commune. Si verò res aliena sit in commodum tui solius, juxta multos teneris eam tuæ præferre, ex L. 5. cit. Quia rem alienam in tui solius commodum acceptam teneris diligentissimè conservare: nec tunc ille debet tibi compensare, cum res sua tui solius causa periclitaretur; & cùm solus ex contractu commodum sentias, par est ut solus damnum patiaris, præstando id ad quod tenebaris.

Porrò qui rem suam præ aliena conservat, dum tenetur alienam suæ præferre, tenetur ad restitutionem, quia fecit injuriam damnosam.

Quæst. VI. *Quid est Mandatum?*

Resp. Est officium gratis susceptum in gratiam alterius: sive est obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis suscepta, v. gr. negotium aliquod gerendi, aliquid ipsi emendi, &c. Nam si pretio suscipiatur, est potiùs locatio operæ. Mandatum autem non potest esse nisi de re licita, lib. 6. §. *mandat.* & re integra solvitur morte mandantis, l. 15. Cod. *Mandanti.*

Quæst. VII. *Quænam sunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, mandatarius, & quivis negotiorum gestor, vel procurator tenetur, 1. Alterius negotium diligenter & utiliter gerere tanquam proprium: nam ad hoc se obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commissum fuisset, ex lib. 21. Cod. *mandat.* ibi: *Aliena negotia exacto officio geruntur: nec quidquam in eorum administratione neglectum ac declinatum culpa vacuum est.* 2. Negotium susceptum conficere: *Voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis consummare*, lib. 17. §. *commod.* Nam ad id se obligavit, illud suscipiendo. 3. Tenetur saltem de dolo, & culpa lata, si mandatum in solius mandantis utilitatem gratis susceperit, l. 3. §. *de negot. gest.* De levi, si id etiam in suam utilitatem cedat, vel si se obtulerit, cùm alius diligentior præsto esset: de levissima verò

rò si maximam diligentiam promiserit, vel hanc res exigit. 4. Non potest fines mandati sui transire: *Diligenter enim fines mandati custodiendi sunt*, lib. 5. §. *mandati.* Unde non potest aliquid pluris emere, aut minoris vendere, quàm ei præscriptum sit. 5. Non potest mercedem exigere, nisi promissa sit, vel eam priùs petierit: nec ei licet operam occultè compensare, alioqui tenetur ad restitutionem. Nam hoc ipso quòd mandatum suscipit nihil petendo, censetur velle alteri gratificari, & operam suam gratis ex amicitia præstare, ex l. 1. §. *mandat.* ibi: *Mandatum nisi gratuitum nullum est, nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia res ad locationem & conductionem potiùs respicit.*

Resp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere necessaria ad mandati executionem, & solvere sumptus, ex cap. 6. *de procurat.* nam id æquitas & justitia exigit.

Sed quid dicendum de eo, qui absentis & ignorantis negotium gessit sine mandato?

Resp. Is perinde ac mandatarius tenetur negotium alterius] diligenter administrare tanquam suum, & resarcire damna absenti illata ex ejus culpa lata, imò levi, saltem si alius diligentior negotium illud suscepturus esset, *instit. de oblig.* & lib. 20. Cod. *de negot. gest.* Quia is qui alterius negotium suscipit, diligentiam suam ac industriam promittere censetur, quam proinde saltem ordinariam adhibere tenetur. Absens verò tenetur ei impensas & damna ex negotii administratione secuta compensare, & operæ mercedem congruentem solvere; & si recuset, datur actio contra eum, L. 2. §. *de negot. gest.* idque etiamsi negotium malè succedat, modò negotii gestor prudentiam & diligentiam debitam adhibuerit. Nam cùm res ipsa, & bonum commune postulet, ut res & negotia absentium administrentur, æquum est impensas ea de causa factas, operas, & damna secuta compensari ei, qui talia negotia gessit. Hic autem rationem expensi & recepti reddere debet, *instit. de oblig.*

CAPUT V.

De Emptione, & venditione.

Quæst. I. QUid *est Emptio, & venditio?*

Resp. Emptio est pactio pretii determinati dandi pro merce. Venditio est pactio mercis dandæ pro pretio determinato. Unde realiter utraque non est nisi unus contractus mutuus, qui absque traditione rei aut pretii perficitur solo consensu partium exteriùs significato, quo se mutuo obligant; venditor quidem ad mercem tradendam, emptor verò ad pretium solvendum, L. 1. §. *de contrah. empt.* & *instit.* L. 3. tit. 24. Ita ut simul ac de pretio convenerunt: neuter resilire possit. Tamen sine traditione non habet ultimum suum complementum, nec transfertur dominium. At non ideo licet uni contrahentium altero invito ante traditionem à conventione discedere, L. 3. Cod *de rescind. vendit.* nam pacta obligant in conscientia.

An autem, cùm arrha datur, licet resilire cum sola illius jactura?

Respondet *Delugo* hoc pendere ex consuetudine, quæ intentionem contrahentium optimè declarat. Quare si usus est, ut cum sola jactura arrhæ impunè recedant, ea solùm videtur inten-

intentio. Alioqui censebitur data arrha ad securitatem obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui eam implere debeat.

Utriusque contractus justitia in æquali valore mercis & pretii consistit. Merx est res quævis pretio temporali æstimabilis & parabilis: pretium verò est pecunia, quæ inventa est ut sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos venire solent. Nam ante usum pecuniæ erat solùm permutatio, quæ est pactio mercis pro merce, vel nunc pecuniæ pro pecunia præsenti. Permutatio autem easdem leges habet, quas contractus emptionis & venditionis. exceptis iis, quæ ad pretium spectant, ex L. ult. *de rer. permut.* & Lib. 2. eod. tit. Nam in permutatione non datur pretium, seu pecunia pro alia re. Justitia tamen exigit ut sit æqualitas valoris unius rei cum alia.

Porrò dixi *pretii determinati;* nam necesse est ut pretium sit definitum. L. 35. §. *de contrab. empt.*

Nota. Cùm res venditur, censetur cum ea vendi id omne, quod est pars illius, vel cum ea connexum, & ejus accessorium, nisi expressè excipiatur. Sic fundo empto censentur arbores in eo consitæ, & fructus pendentes vendi; nam fructus rei cohærentes censentur pars illius, L. 44. §. *de rei vindicat.* Secùs de fructibus avulsis.

Quæst. II. *Quodnam est pretium justum rerum venalium?*

Resp. Justum pretium est illud, quod exæquat valorem rei venalis. Duplex est, scilicet legitimum, & vulgare, quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum est illud quod lege principis vel magistratus decreto constitutum est. Vulgare est, quod communi hominum æstimatione constituitur, spectatis mercium copia, vel penuria venditorum, impensis, labore, periculis, modo vendendi, emptorum multitudine, vel paucitate, &c. seclusis fraudibus ac monopoliis injustis, juxta L. *Pretia.* §. ad legem Falcid. *Pretia rerum non ex effectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur*, hoc est, definiuntur.

Hinc pretium justum & injustum potest esse diversum in diversis locis & temporibus, pro varia in iis rerum æstimatione. Pretium legitimum consistit in indivisibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, nisi venditor sponte velit minùs exigere. Quia publica potestas, pro vi quam habet obligandi suos subditos in ordine ad bonum commune, restringit pretium ad aliquid determinatum, ideóque indivisibile. Vulgare verò habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vel minoris vendere aut emere. Ratio est, quia legitimum constituitur ab uno, vel à pluribus in idem consentientibus: vulgare autem pendet à multis non idem omnino judicantibus. Quod enim quidam æstimant novem, hoc alii decem, alii verò undecim æstimant. Quare ex communi sententia, triplex est vulgare pretium, nempe infimum, medium seu mediocre, & summum seu rigorosum. Sic juxta communem sententiam, si pretium medium sit viginti, infimum erit novemdecim circiter, summum vigintiunum. Item si medium sit centum, infimum erit nonaginta quinque, summum verò centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportione de aliis secundùm æstimationem prudentem: sic tamen, ut latitudo sit major, si res sit pretiosior; & minor, si res sit minùs pretiosa, ut patet in exemplis allatis, in quorum primo latitudo est trium aureorum, in

secun-

secundo decem. Imò ipsum medium suam habet latitudinem, similiter infimum, & summum.

Sed quid, si res quædam neque lege, neque ex communi æstimatione hominum pretia habeant, cujusmodi sunt gemmæ exquisitæ, aves raræ, tabellæ, statuæ antiquæ, flores, artefacta quædam rara, & similia, quæ non sunt necessaria?

Resp. Res illæ non possunt vendi pro arbitrio vendentis, sed vendi debent secundùm æstimationem peritorum. *Ita Cajetan. Navarr. Rebellus, Lessius, Salas, Delugo, & alii.* Quia justum earum pretium sumendum est, non ex beneplacito domini, sed ex judicio prudenti, spectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumstantiis ad valorem rei facientibus. Nam non ideò res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, sed quia intelligentium judicio tanti æstimatur, Et nemo prudenter potest judicare rem tanti valere quanti potest vendi; pretium autem justum debet esse prudenter æstimatum. Nec refert quod nulla vis, aut necessitas inferatur emptori; alioqui possent usuræ retineri, quando mutuum petitur ad usus non necessarios, ut ludum, &c.

Quæst. III. *An licet vendere ultra justum pretium, saltem extraneo, vel emere infra?*

Resp. Neg. Ita nunc omnes Theologi. Constat 1. ex cap. 1. *de empt.* ibi: *Presbyteri plebes suas admoneant, ut non cariùs vendant transeuntibus, quàm in mercato vendere possint.* 2. Quia in omni contractu æqualitas justitiæ jure naturali servari debet erga omnes: sed non servatur justitiæ æqualitas inter rem & pretium, si res pluris vendatur, vel ematur, quàm valet. *Emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque . . . . . Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius quàm alterius, & ideo debet secundùm æqualitatem rei inter eos contractus institui . . . . . & ideo cariùs vendere, vel viliùs emere rem, quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.* S. Thom. 2. 2. qu. 77. art. 1.

Quare venditor tenetur in conscientia excessum pretii restituere, & emptor supplere pretium justum. Nam illud quod excedit, vel deficit, non censetur liberaliter ac gratis & absolutè donatum; sed pretium datur solùm tanquam debitum ac justum pretium mercis, merx verò tanquam aliquid æquivalens ac debitum pretio oblato: quamvis in foro externo non detur actio, nisi cùm est injustitia, seu læsio ultra medietatem justi pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ passim emergerent, si ex quavis inæqualitate daretur actio.

Cùm autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio summo, & emere infimo, nam utrumque justum est. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occulta mercis imminutione reducere ad medium vel summum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquisitum, sicque teneretur ad restitutionem. Venditio enim est perfecta consensu ementis & vendentis, etiam antequam tradatur merx.

Obj. Lib. 16. §. *de minor.* dicitur in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.

Resp. Id intelligendum est intra latitudinem vulgaris ac justi pretii; vel

vel solùm significatur in foro externo non dari actionem, nec pœnam pro læsione infra dimidium. Alioqui lex ista injusta ac nulla esset, & repugnaret isti legi divinæ naturali, 1. ad Thessal. 2. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

Nota. Est injustitia, quoties, dato justo pretio, additur emptori vel venditori onus aliquod pretio æstimabile, quod non compensatur. Nam tunc est inæqualitas: nam emptor ultra pretium justum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æstimabile, pro quo nihil rependitur. *Delugo.*

Quæst. IV. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quàm aliàs emisset, quamvis non excedente summum, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. Quia emptori est illius damni vel lucri cessantis causa per injuriam; nam quisque habet jus ut fraude, vel mendacio, aut vi non inducatur ad aliquod damnum patiendum, vel lucrum amittendum.

Quæst. V. *An sunt aliquæ causæ, ob quas licet res pluris vendere, vel minoris emere, quàm alioqui valent?*

Resp. 1. Etsi nunquam liceat rem pluris vendere, vel minoris emere, quàm hìc & nunc valeat, omnibus consideratis, cùm aliàs non servaretur æqualitas justitiæ inter mercem & pretium; sunt tamen variæ causæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quàm alioqui valeat pretio vulgari, eo quòd ob illas pluris, vel minoris æstimetur & valeat, quàm si abessent.

Resp. 2. Ex communi sententia, causæ pluris vendendi hæ sunt. Prima, lucrum cessans, vel damnum emergens, deductis deducendis: ut si merces, quas in aliud tempus servare decreveras, quo plus probabiliter valituræ sunt, vendas in gratiam alterius, ex cap. ult. *de usur.* aut si vendas merces, quas cogeris postea cariùs emere. Nam præter pretium rei currens exigi potest compensatio jacturæ lucri sperati, & damni, quæ ex alienatione rei sequuntur, ut dixi de mutuo: venditor enim non tenetur ex justitia cum suo damno vendere. Sed tunc cùm venduntur merces anticipata pretii majoris taxatione, deduci debent impensæ, quas venditor facturus erat ad servandas merces usque ad statutum tempus, & computari æstimatio diminutionis, deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus servandarum. Alioqui non servaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra suam indemnitatem, ideóque plus quam sibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum cessans, non compensando damnum ac periculum quod subiret, merces suas servando, à quo immunis est eas vendendo. Item vendenti ante tempus quo statuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut solvatur pretium sive majus, sive minus quod res valebit eo tempore, quo venditor decreverat vendere, sed deductis mox dictis.

Secunda causa est affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditur in gratiam alterius, ut quia est antiqua, quia à principe vel à majoribus accepta, &c. Atque etiam oblectatio: nam molestia subeunda ex carentia rei specialiter amatæ, & privatio oblectationis in gratiam alterius sunt pretio æstimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet esse moderatum judicio prudentum; affectus enim immoderatus intra terminos

minos rationis & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

Nota. Cùm ob prædictas causas plus exigitur, emptor de hoc monendus est; alioqui ei fieret injuria. Nam ipso ignorante ideóque non consentiente, acciperetur pretii excessus pro aliquo merci extrinseco, cùm tamen ipse solùm consentiret in pretium mercis secundùm se spectatæ, & fortè rem non emeret, sed aliunde sibi provideret, si sciret pretium propositum esse majus, quàm res secundùm se valeat. Præterea deciperetur circa valorem rei absolutum, & alios postea decipere posset.

Tertia est copia emptorum vel pecuniarum, & penuria mercium, ut fiat, v. g. in adventu subito principis, exercitus, &c. Id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficilius vel minore copia invenitur.

Quarta, pericula, impensæ, labores in rebus istis conquirendis, conservandis, &c. communiter occurrentia: nam hæc sunt pretio æstimabilia: nisi tamen merces illæ jam suum habeant pretium, quo passim vendantur: nam tunc in pretio æstimando jam habita est ratio laborum & impensarum, quæ communiter fieri solent. Dico, *communiter*. Nam si quis plures impensas fecerit, & plus laboris, vel periculi aut damni subierit, quàm alii communiter, non potest ideo pretium augere, sicut non tenetur minuere, si ordinarias impensas non fecerit. Quia infortunium, vel difficultas, sicut felicitas vel industria unius venditoris non mutat à communiter accidentibus; res quippe tanti valet, quanti æstimatur communiter, non quanti per infortunium, vel imprudentiam aliquibus constat.

Quinta, modus vendendi, ut cùm res venditur in parva quantitate & minutatim, tunc enim propter labores, impensas, operas & curas, quæ ad id exiguntur, potest pluris vendi, quàm si venderetur simul in magna quantitate.

Resp. 3. Ex communi sententia, sunt quoque variæ causæ, ob quas licet minoris rem emere, quàm aliàs valeret.

1. Si res emptori parum sit utilis, nec eam emat nisi in gratiam venditoris. Res enim vilescit tum ex eo, quòd emptores non inveniantur, tum ex eo quod res ementi parum sit utilis. Item si res ultrò offerantur, & emptores quærantur aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultroneæ vilescunt*: quia hoc indicat paucitatem emptorum; nisi tamen aliud charitas exigat: neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipsi necessitate compulsi venales proponunt, eo solo prætextu quòd offeruntur venales. Imò ob necessitatem præcisè, qua proximus rem suam vendere cogitur, pretium imminuere injustum est, perinde ac illud augere ob necessitatem, vel utilitatem emptoris: quia sicut emptoris necessitas non auget valorem rei, sic venditoris necessitas eundem absque alio titulo non minuit.

2. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æstimatur, quod minus quæritur.

3. Ob mercium copiam supervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æstimatur, cujus major est copia.

4. Cùm merces in magna quantitate simul emuntur, tunc minoris emi possunt, quàm si minutatim & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impensis & operis, quas circa

illas subiisset, & sit expeditior ad novas merces comparandas: quod magis ipsi quæstuosum est, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset.

5. Cùm venduntur auctione publica, seu sub hasta, tunc possunt minoris emi, & interdum pluris vendi, quàm ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito ac incerto pretio subjiciuntur; ita ut seclusa vi, fraude & subornatione possint justè minoris emi ob licitantium paucitatem ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem ac fervorem. Quare juxta multos justum ullius fori pretium est illud, quod absque vi, fraude, & subornatione offertur & acceptatur ab intelligentibus, ut passim fert eruditorum ac piorum sensus, & usus, in quem publica potestas tacitè consentire videtur.

Dixi, *absque fraude &c.* Nam si per fraudem, vel subornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injustitia, & obligatio restituendi: ut si venditor inducat fictum licitatorem, ut augeat pretium; vel si emptor impediat alios, ne pretium libere augeant, vel per vim, aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quisque jus habet ne fraude, aut vi impediatur ejus commodum.

Quæst. VI. *An licet pluris vendere rem eò quòd sit emptori valde grata, vel utilis, aut necessaria?*

Resp. Neg. Est communis sententia. Quia hæc utilitas, affectio, necessitas non est aliquid vendentis; sed est ex conditione ementis: at injustum est vendere rem cariùs propter aliquid, quod suum non est. S. Th. 2. 2. quæst. 77. art. 1. ubi ait: *Si aliquis multùm juvetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit, non damnificatur carendo re illa; non debet eam supervendere: quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licèt possit ei vendere damnum quod patitur.* Hinc injustè mihi carius vendis domum tuam meæ contiguam, quia mihi perutilis est.

Quæst. VII. *An privatim sciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum iri, potest justè eam pretio currente vendere, vel emere, non monito altero contrahente?*

Resp. Affirm. modò absit fraus omnis. Ita S. Thom. *quæst.* 77. *art.* 3. *ad* 4. *& alii communiter.* Quia pretium currens, sive sit lege, sive communi æstimatione constitutum, est justum, & nondum immutatum. Nam scientia privata vendentis, vel ementis non mutat decretum magistratus, nec communem æstimationem, unde petitur justum rei cujusque pretium. Sic Joseph, *Genes.* 41. sciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægypti pretio currente emit, quod postea cariùs vendidit: eadem autem est in eo casu, quantùm ad justitiam, venditoris ac emptoris conditio. Item dic de pecunia, cujus valor præsens justus est, donec per edictum principis mutetur.

Sed observa, 1. potest interdum in hoc peccari contra charitatem, ut si pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas. Ita *Rebellus, Reginaldus, & alii.* Quia charitas vetat ne proximum in gravem necessitatem conjicias, ut lucreris; sicut jubet ei subvenire etiam cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare si peccas contra charitatem non subveniendo proximo in gravi necessitate constituto, cùm potes sine tuo gravi incommodo, à fortiori peccabis, si

eum

eum in talem necessitatem conjicias ut lucreris.

2. Esset contra justitiam vendere pretio currente res, quarum pretium minuendum est ob ipsius rei vitium: nam eo ipso res illa jam censetur esse tunc vitiosa, ac proinde jam nunc minùs valet. *Ita communiter.* Hinc qui occultè scit suum debitorem parem non esse solvendo, non potest hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitiosum est in se: cùm debiti seu obligationis valor multum pendeat à solutionis certitudine. *Ita Lessius.*

3. Si interrogatus an pretium minuendum sit, neges, & ideo alter inducatur ad emendum, ex communi sententia peccas contra justitiam, & teneris restituere. Quia mendacio, ideóque via injusta inducis proximum ad contrahendum cum suo damno; & injustum est proximi bonum fraude mendacio vel dolo impedire aut minuere.

4. Magistratus peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si pretia rerum mutent ob privatam suam utilitatem; vel si edicti justi promulgationem differunt eo solùm fine, ut priùs merces vendant, aut emant, vel pecunia distrahant; aut si alicui legem brevi promulgandam significent, qua notitia ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus, Delugo, & alii multi.* Quia ex suo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare ne ex suis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enimverò eorum officium in communem utilitatem institutum est: ergo non possunt eo uti in damnum aliorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

Quæst. VIII. *An excusatur vendens ultra pretium justum, eo quòd emptor tale pretium offerat?*

Resp. Neg. *Est communis sententia.* Quia emptor non vult liberaliter donare excessum pretii justi, sed emere & solvere duntaxat justum pretium. Unde excessum non offert, nisi ex errore tollente voluntarium, vel ex necessitate aut affectu erga rem illam, quæ non augent pretium mercis respectu venditoris, cùm sint ex conditione emptoris. Si tamen constaret excessum illum liberaliter donari, ut faciunt aliquando principes, posset retineri: donatio enim liberalis est justus titulus, ob quem etiam emptor posset minoris emere. Sed hoc nunquam præsumi debet, nisi absint ignorantia justi pretii, necessitas, fraus ac coactio, & adsit aliqua causa, ut consanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

Quæst. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis suæ, ad quid tenetur emptor?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur illum aperire, si rogetur, alioqui injustè deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio justo saltem infimo emere, quamvis minùs ex ignorantia petatur. Nam non servaretur æqualitas; & injustum est rem emere, vel vendere minori pretio quàm communi æstimatione valeat, cùm hoc pretium sit injustum. Neque enim venditor intendit donare id quod deest justo pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non est voluntaria, nec proinde valida.

Quæst. X. *An qui scit in agro alieno latere thesaurum, licite emit agrum pretio communi, ut fiat dominus totius thesauri?*

Resp. Affirmant quidam Doctores. Quia 1. Christus, *Matth.* 13. innuit hoc licere. 2. Thesaurus non est pars fundi, nec ejus fructus, cùm

ibi non natus sed positus fuerit; nec pertinet ad dominum agri donec eum invenerit, cum thesaurus in nullius bonis sit, instit. *de rer. divis.* 3. Justum pretium rei petitur ex communi æstimatione, non ex utilitate soli emptori nota, quæ est per accidens & intrinseca rei. Nec emptor tenetur indicare, cùm cuilibet liceat uti propria scientia ad acquirendam rem, quæ nullius est: verùm alii negant.

Aliud est de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam sunt partes fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; aut saltem sunt fructus agri. Ergo sunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, cùm verè simul emantur. Sunt tamen qui docent, si emens id nesciverit, & bona fide emerit, non teneri hoc compensare: quia quæ à nemine cognoscuntur, non æstimantur pretio, sed se habent in æstimatione hominum tanquam si ibi non essent.

Quæst. XI. *An licet justo pluris vendere ob dilatam solutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Resp. Neutrum licet, nisi adsit alius titulus justus, ut lucrum cessans, vel damnum emergens. *Est communis sententia*, & constat. 1. cap. 6. & cap. 10. *de usur.* Quia res non venderetur aut emeretur pretio justo: nam pretium justum est illud, quod aut lege, aut communi æstimatione constitutum currit. Neque pretium debet æstimari ex anticipatione, vel dilatione solutionis: nam perinde justum est, si illud nunc detur, aut solùm post annum. Sola quippe ratio temporalis per se nihil confert ad pretium; alioqui usura esset licita, & pecunia numerata esset pretiosior numeranda, quod damnavit Innocentius XI. Unde solutio futura per se æqualis est æstimationis cum præsenti. 3. In dilata vel anticipata solutione est mutuum implicitum & virtuale: nam cùm creditor concedit dilationem solutionis, perinde facit ac si acceptam à debitore pecuniam eidem usque ad tempus mutuaret. Similiter qui solutionem pretii anticipat, idem præstat ac si nunc mutuam daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendæ. Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injustum ac usurarium est. Ita S. Thom. qu. 78. art. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis carius velit vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere viliùs, quàm sit justum pretium, eo quòd pecuniam ante solvit quàm possit ei res tradi, est peccatum usuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.*

Ex communi tamen sententia, licet numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata summo, quia utrumque justum est. Hinc injustum est nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo speratur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio quàm valeant cùm emuntur, & datur pretium, si verisimiliter putentur minùs valituræ tempore, quo tradentur: nam aliàs emptor damnum pateretur.

Nota.

Nota. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet plerumque aliquid supra justum pretium exigere ob lucrum cessans. Quia rarò lucrum eis ideo cessat: imò ordinariè augetur: nam sic vendendo, plures emptores habent, & plures merces vendunt, quàm si exigerent solutionem præsentem, & liberi sunt à periculo & labore conservandi merces.

Quæst. XII. *An licet credita, chirographa, & census minoris emere, quàm contineant; v. g. an jus ad centum nummos solvendos intrà annum emi possit numeratis tantùm nonaginta?*

Resp. 1. Si hæc sint litigiosa, vel si eorum solutio sit incerta, aut cum difficultate ac molestiis exigenda, licitè emuntur minoris quàm contineant: nam tunc in æstimatione communi minùs valent. Hinc ex L. *Minus* §. de Reg. jur. *Minus est actionem habere, quàm rem*, quæ scilicet certò & sine molestiis ac sumptibus haberi nequit. Idem dic si ex tali emptione lucrum cesset, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipsis debitoribus ea debita minoris emere, cùm sint causa eorum minoris æstimabilitatis, & teneantur ad integram solutionem. Quæstores verò publici, & ii quibus incumbit aliorum debita solvere, si cum creditoribus durè ac molestè agant, ut ad creditum ipsis vel eorum amicis vendendum adigant, tenentur ad restitutionem: cùm sint causa injusta difficultatis solutionis, & damni.

Resp. 2. Secluso lucro cessante; vel damno emergente, non licet credita & chirographa liquida ac secura minoris emere quàm contineant. *Est communis sententia*, *teste* Delugo. *Prob.* Quia non servaretur æqualitas pretii cum re empta, nam minoris emeretur creditum quàm valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certò recipiendum sine difficultate ac molestia valet mille aureos: nam si debitum illud quod emitur, non esset exigendum post annum, sed nunc, idque sine ulla difficultate, molestia ac damno, non potest dici non valere mille aureos: sed ob solam dilationem temporis non potest minui ejus valor, alioqui usura esset licita: Præterea mille aurei certò in futurum solvendi tanti valent, quanti mille præsentes, ut constat ex propos. 41. ab Innocentio XI. damnata.

Ob eandem rationem non licet census jam constitutos nulli periculo expositos emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioqui emerentur viliùs justo, cùm pretium legitimum sit indivisibile, & census jam constitutus nulli periculo ac difficultati expositus tanti valeat, quanti novus. Quòd si lex sit abrogata per consuetudinem legitimè præscriptam, vel revocata ex consensu saltem tacito principis, ita ut census constitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex consuetudine habere) potest emi infimo pretio census, qui summo venditus fuit, cùm utrumque justum sit. Non potest tamen redimi à vendente nisi eo quo emptus est pretio: quia ad justam venditionem cum pacto retrovendendi requiritur ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, cùm hoc pactum sit simile pacto rescindendi contractum.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur, qui falsam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Resp. Tenetur ubi id novit, veram tradere, vel si non potest rescindere contractum. Quia rem dedit intrinsecè ac substantialiter vitiosam, & se

ſe obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa ſubſtantiam monetæ, quæ eſt materia contractus; & alioqui eſſet inæqualitas, quæ ubi innoteſcit, reduci debet ad æquitatem, ne fiat injuria.

Quæſt. XIV. *An licet vendere res defectuoſas, vel mixtas ?*

Reſp. Ex communi Doctorum ſententia, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. 1. Qui ſcienter vendit rem vitioſam ſive in ſubſtantia, tunc enim contractus eſt etiam nullus, ob defectum conſenſus ſubſtantialis; ſive in quantitate ſeu pondere, numero, vel menſura, ex Deut. 25. *Non habebis diverſa pondera majus & minùs: nec erit in domo tua modius major, & minor. Pondus habebis juſtum & verum, & modius æqualis & verus erit tibi . . . Abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc & averſatur omnem injuſtitiam.* Sive in qualitate, non minuto pretio, etiamſi vitium non ſit noxium. Nam in his caſibus violatur æqualitas, quam juſtitia exigit: non enim ſervatur æqualitas inter rem & pretium; nam res defectuoſa, ſeu vitioſa, in quantitate, vel qualitate minùs valet quàm integra & bona. Ergo non poteſt juſtè vendi, niſi pretio minore pro ratione defectus. Quòd ſi qualitas rei ſit noxia, venditor tenetur emptori de damno, cùm fuerit ejus cauſa injuſta.

2. Qui vendit rem mixtam alia viliori, v. gr. vinum aqua mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordeacea, ſi mixtio noxia ſit, vel reddat rem inutilem aut deteriorem. Quia injuſtè decipit emptorem, qui res puras, non mixtas putat & vult emere, eique injuſtè infertur damnum contra bonam fidem contractus.

Imò etiamſi res mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio ac ſi eſſet pura. Quia minoris valet, eſtque injuſtum eodem pretio rem vilem quo pretioſiorem, v. gr. aquam pretio vini, panem hordeaceum pretio tritici vendere ſecundùm aliquam quantitatem. In ejusmodi autem rebus mixtis eſt aliqua quantitas rei vilis. *Ita S. Antoninus* 2. part. tit. 1. cap. 17. *Rebellus*, *Tamburinus*, & *alii multi.* Nec refert quòd vinum ſic mixtum æque vel fortaſſe meliùs emptori ſapiat, quàm ſi eſſet purum: hoc enim per accidens eſt, & emptor admiſcere aquam poterit. Vinum autem mixtum eſt minoris æſtimabilitatis ac valoris ſecundùm ſe, quàm purum, eſtque in ſe deterius, & citiùs aceſcit, & ad plures effectus minùs utile eſt. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & ideo vendit ſupra ſummum. Non enim ideo pluris valet, cùm bonitas non inde augeatur. Item qui aliquo artificio auget pondus vel extenſionem mercis, v. gr. avenam aqua perfundit, lanam ponit in locis humidis ut fiat ponderoſior. Nam emptor decipitur in pondere, & menſura; & res verè ac in ſe minorem habet quantitatem.

Quæſt. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venalis ?*

Reſp. 1. Si emptor quærat, an res careat vitio, venditor tenetur ex juſtitia aperire rei vitia, præſertim occulta. *Eſt communis ſententia Doctorum, inquit Leſſius.* Quia alioquin emptorem injuſtè deciperet; nam emptor habet jus cognoſcendi rem, quam vult emere, & ut ei ſecundùm veritatem reſpondeatur, idque bona

fides

fides contractus postulat. Quare si venditor asserat vitio carere rem, quæ occultum vitium habet, & ideo illiciat emptorem ad eam emendam, aliàs non empturum, tenetur ad rescindendum contractum, si emptor velit: quia dolus illi causam dedit. Si verò eam emisset quidem, sed minoris, venditor tenetur ei restituere ex pretio quanti minoris justè emisset; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. §. *de action. emp.* Quod si venditor putaret manifesta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etjam illa aperire, *inquit Lessius*, quia generatim rogat de omnibus.

Resp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad usum ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioqui tenebitur ad restitutionem pretii dati, & damnorum inde secutorum, ut si vendat, etsi pretio modico, corium fragile, vel pannum adustum pro durabili, equum segnem pro generoso, animal infirmum pro sano, domum ruinosam pro firma, semina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbidam ex qua grex morbum contrahat, tigna vitiosa unde ædes corruant, &c. *Est communis sententia*, & const. 1. Ex l. 13. §. *de act. empt.* & aliis. 2. Quia eo casu censetur emptor involuntarius, & quasi dolo ad emendum inductus, cum putat mercem bonam & sibi utilem offerri, talemque solùm emere velit; & tamen noxia aut inutilis offertur. 3. *Venditor ex hoc ipso dat emptori damni, vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit*, ait S. Thomas, qu. 77. art. 3. Sed *qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur*, c. ult. *de injur.* Idem dic, si rem vitiosam vendas emptori revendituro, quia eris causa periculi, vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imó si res sit notabiliter minùs utilis, quàm rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore secundùm voluntatem ejus rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contractibus servanda. Sic merces, quæ diu servari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu servandas.

Porro venditor ignarus vitii occulti suæ mercis, tenetur eo cognito vel rescindere contractum, vel resarcire inæqualitatem, restituendo excessum pretii. Nam injustum est retinere pretium majus, quàm res valeat. Non tenetur tamen compensare alia damna inde secuta, modò absit culpa lata & levis. Quia non est causa injusta illorum, cùm ignorantia invincibilis eum excuset, sed se habet ut possessor bonæ fidei, & aliunde tenetur ex contractu de sola culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dùm vitium rei est manifestum, censeatur notum emptori; si tamen venditor sciat emptorem illud non advertere, & esse periculosum, tenetur ei declarare etsi non rogatus. *Ita communiter*, *teste Rebello.* Nam tunc respectu emptoris est occultum, & error dat causam contractui. Præterea bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet *Valentia cum aliis*, si vitium adversetur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum est, quòd emptor non vult, nec intendit emere rem cum tali vitio.

Resp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculosam, nec notabiliter minùs utilem, quàm emptor rationabiliter exoptet, nec venditor inter-

interrogetur de vitio; ex communi ſententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modò minuat pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum; & aliàs non poſſent conſervari commercia in Republica. Nam ſi defectus omnes non notabiles in ſe, nec relatè ad uſum emptori detegerentur multi ab emendo deterrerentur in magnum venditorum detrimentum, vel multùm de pretio juſto detraherent.

Si tamen venditor probabiliter judicet emptorem, rem eam eſſe revenditurum tanto pretio quanto ſi careret defectu, ſeu vitio, tenetur ei aperire defectum ſaltem poſt contractum. Quia hoc ipſo quòd rem ſuam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii ſui lege cavere ex parte ſua, ne quis inde aliquod damnum patiatur; & aliàs daret occaſionem damni aliis inferendi. Imò ſi emptor non aliter conſentit in contractum, niſi poſita conditione, quòd res careat tali vitio licèt non noxio, & venditor expreſsè id cognoſcit aut ex verbis emptoris, aut veriſimiliter ex aliis ſignis aut conjecturis, quocumque pretio res vendatur, fit injuſtitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus eſt nullus, cùm conſenſus emptoris fuerit conditionalis, & deſit conditio, cui alligatus erat.

Quæſt. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Reſp. 1. Si res vendita pereat poſt traditionem, fide de pretio data, perit emptori, etiamſi pretium nondum ſolverit. Quia emptor eſt illius dominus; cùm per traditionem ſuppoſito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino ſuo.

Reſp. 2. Si res pereat ante traditionem, ſitque res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex, &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex inſtitut. *de emptor. & vendit.* Ratio eſt legum diſpoſitio, quæ etſi impediant dominium ante rei traditionem, tamen ſtatuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda ac incommoda poſt perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac ſi jam translatum eſſet dominium rei, ex l. 1. *Cod. de peric. comm. rei vendit.* & l. 12. *Cod. de act. empt.* Emptio autem & venditio perficitur ſolo conſenſu mutuo contrahentium; ſeu ſimul atque de merce tradenda & ſolvendo pretio determinato convenerint, dum ſine ſcriptura res agitur, *ex inſtit. ſup.*

Si tamen mora vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem cuſtodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel ſi ita conventum ſit, ipſe tenebitur de damno. Item ſi venditio fiat ſub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio ſub conditione non eſt perfecta ante conditionis eventum, l. 7. §. *de contrah. empt. &c.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Ideóque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem, l. 10. §. *de jure dotium.*

Reſp. 3. Si res ſit indeterminata quoad individuum, ut ſi emantur ſex modii tritici ex granario, ſex oves ex grege; vel ſi res ſit determinata quoad menſuram tantùm aut numerum, verbi gratia, totum acervum tritici uno aureo in ſingulas menſuras, vel hunc gregem taxato pretio in ſingula capita, &c. tunc ante traditionem, aut menſurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur reſtituere pretium, ſi erat ſolutum.

Quia

Quia ejusmodi venditio censetur fieri sub tacita conditione, si venditor tradiderit tot oves, mensus fuerit tot modios tritici, &c. Ita lib. 35. §. *de contr. empt. &c.* Si tamen constitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel mensuranda esset & emptor monitus in mora sit, periculum rei deinceps emptoris erit: unde pereunte toto grege, vel acervo, emptor pretium amittet. L. 5. §. *de peric. & commod. rei vend.* & l. 2. *Cod. eod. tit.*

Resp. 4. Cùm ex duabus rebus una disjunctivè venditur, verbi gratia, ex duobus equis unus, non determinando utram, si ambæ pereant post venditionem absolutè factam, emptor tenetur solvere pretium promissum, licèt nihil receperit. Si verò alterutra duntaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere, l. 34. §. *de contrah. empt. & vend.*

Quæst. XVII. *An venditor potest fructus & utilitates rei venditæ percipere, donec solvatur pretium?*

Resp. Secluso titulo lucri cessantis vel damni emergentis non potest, si rem emptori tradiderit pretio promisso. *Est communis sententia.* Quia tunc rei dominium translatum est absolutè in emptorem, ex l. 19. §. *de contrah. emp.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præcisè ob dilationem solutionis. Quod verum est etiamsi emptor sit in mora culpabili solvendi pretii; quia non desinit idcirco esse dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compensare interesse, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio absoluta dissolvitur ex mutuo consensu, fructus sunt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imò non potest venditor accepta solùm de pretio fide, fructus rei venditæ percipere; etiamsi res emptori non fuerit tradita, nec persolutum pretium. Quia perfecta venditione, sicut rei emptæ periculum & incommodum spectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioqui inæqualis esset contrahentium conditio, ideóque injustitia. Et ita statuitur *instit. de empt. & vend.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus esse debet, cujus periculum est.*

Sed num venditor potest singulis annis quinque pro centum exigere ab emptore, dum pretium rei emptæ solverit.

Resp. Licitè potest, modò adsit titulus damni emergentis vel lucri cessantis, ut si ex hoc pretio, seu summa tantundem percepturus esset ex contractu census vel societatis, aut negotiatione, &c. Quia annuus illæ pecuniæ reditus non exigitur ratione dilationis solutionis, quod esset usurarium, sed ob compensationem jacturæ lucri aliunde justè percipiendi; & interea emptor fruitur re empta & ejus pretium retinet.

Quæst. XVIII. *An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?*

Resp. 1. Peccat contra justitiam, qui credito, seu non numerata pecunia vendit alicui merces summo vel medio pretio, ea lege, ut sibi retrovendantur pretio infimo numerata pecunia. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Contractus Mohatra licitus est, etiamsi respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* In pacto ut res retrovendatur venditori, infimo

pretio, est inæqualitas, ideóque injustitia: nam ultra pretium justum imponitur onus pretio æstimabile retrovendendi pretio infimo; & sic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio summo aut medio. Imò hoc pactum reddit contractum usurarium, & facit ut sit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra sortem exigitur; nam perinde se habet ac si venditor minorem pecuniæ summam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem secluso tali pacto & onere, idem venditor licitè emere possit ab emptore pretio infimo easdem merces? Negant *S. Antoninus*, *Toletus*, *& alii.* Affirmant plures, seclusa tamen lege positiva, qua id in multis locis prohibitum est. Quia venditor easdem merces justo pretio vendidit, & postea emit: nam quilibet alius justè potest merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori, qui relinquit emptori libertatem eas sibi retinendi, vel alteri tradendi? Neque eum gravat, sed potius liberat, onere quærendi alios emptores.

Resp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non est licita, nisi positis his conditionibus, 1. ut nihil fiat in fraudem usurariam, & adsit intentio vera emendi & vendendi. Alioqui jam esset mutuum implicitum, ideóque lucrum inde proveniens esset usura. 2. Ut onus impositum compensetur. Nam omne onus contractui intrinsecum, & pretio æstimabile compensari debet; aliàs non servaretur æqualitas, & justitia; ac proinde minui debet pretium, si emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio est onus pretio æstimabile, cùm privet emptorem facultate cam retinendi aut aliter alienandi: augeri verò debet, si venditor teneatur rem venditam redimere, si emptor velit, cùm hoc onus sit pretio æstimabile, & extrinsecum venditioni. 3. Ut res non redimatur majore pretio quo priùs vendita fuit, nisi melior industria vel opera emptoris effecta sit. Nam vis pacti retrovendendi in eo est, ut emptor restituat rem, restituto pretio pro ea dato: perinde est enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto ut liceat post aliquod tempus contractum dissolvere. 4. Ut emptor fiat verè dominus rei emptæ, ejusque periculum subeat & fructus & commoda percipiat; nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi sententia licitum est, cùm non repugnet substantiæ contractus, & aliunde compensetur onus impositum. Emptio tamen rei frugiferæ facta ea lege, ut venditor teneatur postea rem suam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti sibi fructus, est saltem in praxi usuræ palliatæ obnoxia. Et reipsa est mutuum virtuale cum lucro respectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. g. vineam ea lege, ut post duos aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit, retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem sinceram emendi, sed intendit solùm dare pecuniam præsentem ea lege, ut totam postea recipiat cum lucro, quod est usurarium.

Quæst. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi designatum, sed justum, potest excessum sibi retinere?*

Resp. Neg. Quia 1. dominus præscribens rei suæ pretium, intendit solùm ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, si justè possit. 2.

Totum

Totum rei pretium justum, cùm succedat loco ipsius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet sine ejus consensu.

Nec dic: hunc excessum esse fructum industriæ vendentis. Nam ipsam industriam vel gratis præstitit, & tunc non potest eam sibi compensare, cùm eam donaverit: vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam; vel si est famulus; tunc ad eam tenetur ex suo officio absque nova mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio à domino designato sibi emat, & postea suo nomine divendat pretio justo paulo majore, potest sibi retinere hoc lucrum; qui rem illam justo pretio sibi comparavit, & postea justo pretio suo nomine vendidit; nisi dominus ei mandasset ut venderet, quanti intra latitudinem justi pretii vendi posset, quo casu tenetur illam diligentiam præstare. *Ita Lessius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium sibi præfinitum, non potest residuum pretium sibi retinere. Quia præscribens pretium non intendit excessum donare, sed solùm vult ut res non pluris ematur. Hinc sartores peccant retinendo excessum pretii dati ad emendum pannum: vel si faciliores sint in licitando, eo quòd à mercatore aliquid obtineant; nam tenentur aliorum negotium à se susceptum utiliter gerere perinde ac suum. Et hoc ipso quòd quis mandatum alterius suscipit, se obligat ad ejus commoda procuranda; nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque possunt operam impensam occultè compensare: nam sufficienter compensatur per hoc, quòd iis præ aliis vestis facienda committatur, & communi pretio persolvatur. Præterea qui negotium alterius suscipit nihil petendo, censetur velle suam operam gratis præstare, ut Lib. 1. §. *Mandat.* &c.

Quæst. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus successivè vendita?*

Resp. Ex communi sententia, si res neutri tradita sit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri sine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam priùs habet, lib. 26. §. *locat.* Si verò res tradita sit secundo emptori, hujus est; quia per traditionem acquisivit ejus dominium, lib. 15. Cod. *de rei vindic.* priori autem competit solùm actio in venditorem, ut vel rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenset interesse: nam secundùm leges solo contractu sine traditione non acquiritur dominium.

Excipe nisi res vendita, vel donata sit civitatibus aut Ecclesiis, vel piis causis; nam per solam emptionem, aut donationem ante traditionem acquirunt dominium. Potest tamen prior emptor rem evincere à posteriore, si hic emit mala fide, hoc est, sciens rem jam esse alteri venditam. Imò hic posterior tenetur sponte rem priori tradere, recepto pretio, si impulerit venditorem ad sibi iterum vendendum, sciens rem jam esse alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & est causa injusta venditionis & damni inde secuti: unde tenetur injuriam à se illatam tollere & resarcire.

Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. gr. in locatione: nam si secundo conductori res locata tradita fuerit, is præfertur priori: quia habet tunc rei detentionem, à qua expelli non debet.

Quæst. XXI. *An Monopolia licita sunt?*

Nota. Monopolium proprie eſt, cum unus vel pauci efficient ut merces certas vendant, emantve ſoli; vel etiam plures inter ſe conveniunt, ut merces aut operas non vendant, niſi certo pretio. Non agitur hìc de monopolio latè ſumpto, ſeu facto authoritate publica, cùm ſcilicet unus vel pauci facultatem à principe obtinent, ut ipſi ſoli certas merces vendant, nam patet hoc eſſe licitum, ſi fiat ob juſtam cauſam, & juſto pretio: quia hoc interdum poſtulat bonum commune, ne ſcilicet deſeratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium: ſunt enim aliquæ merces, quæ ſine magnis ſumptibus comparari nequeunt, quos ſumptus ob damni periculum nemo vellet in ſe ſuſcipere citra privilegium, ut ſolus venderet, ut liquet in librorum impreſſione. Præterea id poteſt princeps, cùm ipſi neceſſaria eſt pecunia ob bonum commune: ſed tunc moderatè taxari debet pretium illarum mercium, præſertim ſi ſint communiter neceſſariæ ad commodè civiliterque vivendum: nam aliàs daretur occaſio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque damno afficiendi.

Reſp. Quælibet monopolia authoritate privata facta, ſunt prohibita non ſolùm lege humana, Cod. *de monopol.* ſed etiam divina naturali: nam ſunt. 1. Contra charitatem, vetantem ne quis impediat commodum aliorum, & efficiat ut proximus rem cariùs emat, quàm eſſet empturus; nemo enim vellet id ſibi fieri. 2. Contra bonum commune, cùm multis noceant. Contra juſtitiam commutativam, ideóque obligant ad reſtitutionem: nam populus habet jus, ut non augeantur privata authoritate & ob bonum privatum pretia rerum; vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis & quidem contra juſtitiam fiunt. 1. Cùm pauci vel plures inter ſe conveniunt ut merces, aut operas non vendant niſi certo pretio, licèt non excedente ſummum vigens ante conventionem, vel non emant niſi infimo. Nam hi violant jus quod ſinguli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi ſummo aut medio; impediendo privata authoritate ne ſic jam emere, vel vendere poſſint, & reſtringendo pretium ad ſummum vel infimum. *Ita multi* contra alios fatentes tamen eſſe contra charitatem, imò etiam contra juſtitiam, ſi ſummum pretium excedant. 2. Cùm quis vi, metu vel fraude impedit ne merces aliunde advehantur: nam cives habent jus ne impediatur eorum commodum, præſertim injuſta via. *Ita communiter.* 3. Cùm unus vel pauci emendo omnes ferè merces certi generis, v. gr. frumentum, inducunt caritatem. *Ita communiter* Nam inducere caritatem eſt contra jus populi & dare illi cauſam damni: unde hoc in raptorum numero recenſet Catechiſmus Romanus. Vel nolunt poſtea vendere, niſi ſummo pretio: nam impediunt privata authoritate ne jam alii poſſint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4. Cùm mercatores ſupprimunt merces ſuas, ut inde earum pretium creſcat; quia efficiunt ut augeatur earum pretium perinde ac ſi raræ eſſent, cùm tamen raræ non ſint. Deinde Reſp. habet jus emendi res venales eo pretio, quod ſpectata earum copia juſtum cenſetur. Secùs, ſi quis ſuas res nondum venditioni expoſitas ſervet usque ad tempus, quo cariùs venduntur, modò hac ſuppreſſione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occaſio damni datur.

Porrò ad hanc injuſtitiam pertinet, ſi

ſi apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item ſi artifices conſpirent ad non docendam artem ſuam, niſi certo pretio injuſto; vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur, l. 2. Cod. *de monopol.* nam hæc conventio cedit in damnum aliorum.

Quæſt. XXII. *Quænam vendere non licet?*

Reſp. Ex communi omnium ſententia, non licet vendere nec emere. 1. Res ſpirituales, vel ſpiritualibus annexas, quia ſimonia eſt. 2. Ea, quæ juſta lege prohibentur: nam leges juſtæ obligant in conſcientia. 3. Ea, quibus emptor non poteſt uti ſine peccato, vel quæ moraliter non niſi ad nocendum inſerviunt, vel quibus prævidetur emptor uſurus ad peccandum, vel ea quibus homines communiter malè utuntur, & quæ ſunt occaſio emptoribus peccandi, niſi conſtet hunc emptorem bene uſurum. Quia eſſet cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, imò ei inſtrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccant mortaliter, qui vendit obſcœnas imagines, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut famam proximi, ſed qui ejusmodi res habet, tenetur eas deſtruere. Quod ſi inde damnum patiatur, id ſibi imputet: nam tales libros non debuit ſibi comparare, nec ideo magis excuſatur, quàm qui falſam monetam ignoranter ab illo accepit, quam tamen aliis tradere non poteſt.

Sed an peccat mortaliter, qui vendit ſal, aut alias merces ſola lege civili prohibitas; etiamſi lex illa ſupponatur merè pœnalis?

Reſp. Affirm. Quia ſe exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Eſt autem mortale ſaltem contra charitatem tali periculo ſe exponere ob aliquod commodum temporale longè inferius damno, cui ſe exponit. Quare nec licet aliis iſta emere, quia dant occaſionem peccato vendentium.

Quæſt. XXIII. *Quænam ſunt obligationes emptoris, & venditoris?*

Reſp. Præter hactenus dictas tenetur ex juſtitia conſtituto tempore emptor ſolvere pretium promiſſum, & venditor tradere mercem: nam ex contractū oritur jus ſtrictum & obligatio juſtitiæ.

Quæſt. XXIV. *An peccat, qui cogit vendere etiam juſto pretio?*

Reſp. Is mortalis violentiæ reus eſt. Conſtat. 1. Ex hiſtoria Regis Achab, qui Nabuthem cogere voluit, ut vineam ſuam venderet etiam juſto pretio, & à nolente eam accepit, 3. Reg. cap. 21. Quocirca S. Chryſoſtom. homil. 87. in Matth. ſic ait: *Hoc Achab regem perdidit: nam quamvis pretium dederit, verumtamen quia à nolente accepit, pœnas luit. Emptor enim non cogere, ſed perſuadere debet. Quod ſi verò æquum pretium perſolvens tanto ſupplicio affectus eſt; qui nullo pretio aliena rapit, quam punitionem non meretur?* 2. Quia gravis fit injuria domino rei, qui jus habet eam ſibi retinendi.

Quæſt. XXV. *Quid dicendum de Retractu gentilitio?*

Reſp. 1. Eſt jus conceſſum proximo conſanguineo venditoris ad reſcindendam intra certum tempus, & ad revocandam venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo, vel à remotiore conſanguineo empta fuit. Quod jus conceſſum eſt ad bona immobilia intra conſan-

ſanguineos conſervanda : quare non poteſt extraneo vendi, nec dari.

Reſp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. 1. Conſanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri ſuo nomine comparandi: quia lex non dat jus retrahendi, niſi ut ſibi retineat. Imò ſæpe juramento affirmare cogitur velle ſibi retinere. 2. Extraneus qui nomine conſanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam: lex enim non dat jus retrahendi, niſi conſanguineo proximo, ut rem venditam ab alio ſibi retineat. 3. Qui fraudibus, vel minis impedit conſanguineum ne rem ſibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit, quàm dederit: nam illius jus violat.

CAPUT VI.

De Locatione, & Conductione.

Quæſt. I. QUid ſunt? *Reſp.* Locatio eſt contractus, quo rei uſus vel fructus, vel perſonæ opera certo pretio conceditur ad tempus. Conductio eſt contractus, quo rei uſus vel fructus, aut perſonæ opera pretio accipitur. Unde ſunt unus idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis eſt locatio, & ex parte accipientis eſt conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus diſſolvitur, & conductor liberatur.

Porrò, *locatio, & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iisdemque regulis juris conſiſtit*, inſtit. lib. 3. tit. 25. Nam ſunt emptio & venditio uſus aut fructus rei, vel operæ perſonæ. Hinc nunquam licet locare pretio juſto majore, nec conducere juſto minore.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes locatoris & conductoris ad ſe invicem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, locator tenetur. 1. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda: nam locatio & conductio iisdem regulis conſiſtunt. Alioqui tenebitur conductori de damno; etiamſi illud vitium locator ignoret, ſed culpabiliter, ex lib. 19. §. *locat.* ibi: *ſi quis dolia vitioſa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod intereſt, nec ignorantia ejus erit excuſata.* Quia locator tenetur expendere diligenter num res quam locat, ſit apta uſui ad quem datur, nec noxia; idque poſtulat æquitas, & natura locationis, quæ inſtituta eſt in commodum utriusque contrahentis.

2. Tenetur ad impenſas neceſſarias tum ad reparationem rei locatæ, tum ad convenientem uſum, ad quem locatur. Nam debet reddere rem aptam ad uſum conductoris, & ſi hanc aptitudinem amiſerit, eandem reddere, cùm pretium propter uſum accipiat, lib. 15. §. *locat.* Quòd ſi à conductore aliquid in hunc finem fuerit neceſſariò impenſum, v. gr. in curationem equi, reſtaurationem domus, &c. tenetur locator id rependere, ex lib. 55. §. *locat.* Nam ſi talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit, à fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur. Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, niſi aliter conventum ſit, ſervata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore, quo conductor non potuit uti re vel opera locata, ſi impedimentum proveniat

ex parte locatoris vel rei locatæ, ex lib. 27. & 33. §. *locat.* Nam conductor non censetur promittere pretium, nisi quatenus re locata uti aut frui poterit, quantùm est ex parte locatoris, & rei locatæ; & tunc nihil esset, quod pretium mereretur. Agrorum autem locator tenetur pensionem totam remittere colono, si hic sine sua culpa, sed ob sterilitatem vel grandinem nihil recipiat, vel si vi tempestatis, hostium depopulatione, aut incendio absque coloni culpa segetes pereant etiam collectæ in manipulos, lib. 15. §. *locat.* Quòd si colonus aliquid receperit, sed sterilitas vel jactura fuerit magna, tunc locator tenetur imminuere pensionem pro rata, *nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari*, cap. 3. *de locat.* Quæ intellige, nisi colonus convenerit ab initio, ut quovis eventu solvere teneatur integram pensionem, quæ ob hoc onus minor fit, ex lib. 9. *locat.* nam tunc conductor cedit juri suo, quod compensatur.

4. Si rem locatam dominus vendat, debet ea lege divendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat: à quo si domo vel fundo pellatur, tenetur venditor conductori de damno, l. 25. §. *locat.*

5. Tenetur ad non privandum conductorem re locata ante terminum constitutum, alioqui tenebitur ad interesse; quia conductor per contractum acquisivit jus utendi, vel fruendi re usque ad illud tempus. Excipiuntur, cap. 3. *de locat.* & lib. 3. Cod. *de locat.* quatuor casus, in quibus conductor ante terminum amoveri potest. 1. Si casus improvisus accidat, ob quem res locata sit necessaria domino, ut incendii, matrimonii &c. 2. Si res locata, v. gr. dominus egeat refectione, seu instauratione, sed remitti debet pensio pro residuo tempore. 3. Si conductor pensionem per biennium non solverit. 4. Si re locata ad malos usus vel ad damnum inferendum utatur, aut rem destruat.

Denique locator tenetur rem non locare ei, qui ea malè usurus est: quia hoc esset ei dare occasionem seu commoditatem peccandi, ejusque peccatis cooperari, perinde ac si daret ensem ei, quem sciret uti velle ad duellum.

Resp. 2. Ex communi sententia conductor tenetur. 1. Uti re locata juxta boni viri arbitrium, & non ad alios usus præter concessos. Nam qui usurpat usum aliquem rei alienæ sine consensu domini, peccat contra justitiam.

2. Tenetur pro illius conservatione eam curam adhibere, quam diligentiores ac prudentiores in re sua simili impendere solent. Quare si ex ejus culpa lata vel levi, res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad restitutionem: nam contractus cedit in utriusque utilitatem. Imò tenetur etiam de culpa famulorum operariorum, & eorum quos admittit; si ex negligentia non impedivit, vel si idoneos non conduxit, vel malos homines admisit, L. 11. & L. 25. §. *locat.* Item curare debet, ut nullum detrimentum dominus patiatur, sive quoad jus rei, sive quoad ejus substantiam, & tenetur de casu fortuito eveniente ex eo quòd aliquid egerit contra pactum, L. 11. §. *locat.*

3. Tenetur ad impensas modicas, & quotidianas necessarias ad conservationem rei conductæ, v. gr. ad equi alimenta.

4. Tenetur pensionem stato tempore solvere, nam hæc tunc ex justitia debetur: unde si sit in mora culpabili, tenetur locatori de interesse, L. 17. Cod. *de locat.* Quòd si re conducta uti, vel frui non potuerit ob causam non provenientem ex parte sua, v. gr. ob bellum, vel si domus ex parte corruat, si equus morbo afficiatur, non tenetur solvere pensionem pro eo tempore, ex L. 27. & 33. §. *locat.* ob rationem supradictam. At si non possit ea re uti aut frui, ob causam ex parte sua licèt sine culpa sua provenientem, tenetur totam pensionem solvere, etiam pro toto tempore, quo non potest uti. Nam æquitas postulat, ut locator damnum non patiatur ob causam supervenientem ex parte conductoris. Et sicut conductor non tenetur solvere pensionem, quando non potest uti re conducta ob causam provenientem ex parte locatoris aut rei locatæ; ita par est, ut locator percipiat pensionem quando conductor non potuit uti re conducta ob causam ex parte sua provenientem.

5. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum constitutum: alioqui tenetur solvere integram pensionem, perinde ac si ea re usus esset, nisi ejus usu impediatur ob causam non provenientem ex parte sua, qua tenetur servare contractum, L. 53. §. *locat.* Porrò nisi aliter conventum sit, conductori licet rem sibi locatam locare alteri, æque idoneo, qui primo conductori tenebitur pensionem solvere, & hic primo locatori L. 6. Cod. *de locat.*

6. Rem locatam completo locationis tempore restituere locatori: nam non habet jus eam diutiùs detinendi; aliàs tenetur de damno.

Nota. Licèt rei locatæ periculum maneat penes dominum, tamen ex L. 23. §. *de Reg. jur.* potest apponi pactum, ut conductor præstet casus fortuitos, & in se suscipiat periculum omne rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compensari debet: alioqui esset inæqualitas, ideóque injustitia.

Quæst. III. *Quænam sunt observanda circa locationem operariorum & famulorum?*

Resp. Ex communi sententia Doctorum, ista. 1. Justum stipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & operariorum censetur illud, quod illis communiter in illis locis dari solet. Nam petitur à communi æstimatione: pretium quippe operarum, & obsequiorum perinde ac rerum venalium potest habere latitudinem summi, medii, & infimi, quando non est lege taxatum. Quare si quis exigat stipendium majus summo, vel solvat minus infimo, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, perinde ac vendens supra summum vel emens infra infimum: nam tunc tollitur justitia inter pretium & operam. Item stipendium censetur justum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obsequium pro tali stipendio sunt præstituri: nam illud pretium communi æstimatione justum censetur, quod non solet tanquam insufficiens recusari, aut quod pro recusante statim admittitur ab alio.

2. Si nulla facta sit pactio, & pretium relictum sit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum saltem mercedis justæ pretium. Nam talis conductio est quædam emptio obsequiorum, quæ semper exigit pretium justum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen totum obsequium vel ejus partem gratis

gratis præstare; sed mens ejus est, ut solvat conductor quod justum esse judicaverit secundùm communem æstimationem.

3. Si famulus vel operarius se ultro obtulerit domino, & hic illius opera egeat, sed solùm ex charitate ad preces ejus eum conducat; tunc tenetur ei dare alimenta: & si ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat quàm alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam suam donare, sed vendere justo pretio, non ex mera voluntate, sed ex æquitate constituendo; & jure naturali *dignus est operarius mercede sua*, Luc. 10. Quare cum opera pluris valeat conductori quàm alimenta, compensari debet ex justitia juxta hunc valorem. In tali autem casu opera æstimari debet ex utilitate, quam conductor ex ea percipit, nam in talibus circumstantiis secundùm communem æstimationem non plus valet.

4. Si operarius vel artifex convenerit de pretio minore quàm valeat ejus opera, vel opus, falsò putans opus, v. gr. ædificium minore tempore, & labore vel sumptu egere; tenetur conductor supplere defectum justi pretii; etiamsi læsio fuerit infra dimidium justi pretii. Quia alioqui esset inæqualitas inter pretium & operam, vel opus, ideóque injustitia. Neque enim sponte ac scienter, sed ex ignorantia consensit in pretium justo minus, nec spontè donat id quod deest. Præterea qui emit aliquid pretio proposito, sed inæquali, tenetur complere pretium saltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5. Si conductor non possit opera alterius conducta uti, ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei solvere, perinde ac si operas suas impendisset, Lib. 38. §. *locat.* ibi: *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit, quominùs operas præstaret.* Nam fidem contractus impleri æquum est; & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob causam non provenientem ex parte sua. Sed si operarius ex opera sua alibi impensa aliquid lucratus fuerit, conductor potest tantumdem detrahere de pretio conductionis, vel nihil dare si tantumdem lucratus fuerit, ex Lib. 19. §. *locat.* Quia locator nullum damnum sustinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si verò locator operam conductam non præstet, ob impedimentum ex sua parte proveniens, licèt sine sua culpa, non debetur illi merces, & accepta restitui debet, ex Lib. 38. cit. Nam conductor non se obligavit ad dandum pretium pro opera quæ præstari nequeat ob causam provenientem ex parte locatoris. Imò ipse tenebitur ad interesse conductoris, si operam toto tempore ex sua culpa non impenderit: quia est causa injusta damni, cùm hoc oriatur ex non servato culpabiliter contractu, qui ex justitia impleri debebat.

6. Bene laborantibus justum stipendium statim solvi debet; nam habent jus statim accipiendi post operam præstitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit*, Jac. 5. Si verò non benè laboraverint, peccant contra justitiam, nec debetur illis stipendium nisi pro æstimatione laboris. Quare si integrum receperint, tenentur vel supplere de-

fectum laboris, vel restituere excessum stipendii, cùm ad eum jus non habeant; imò & compensari conductori damnum, & lucrum cessans: nam fuerunt causa illius injusta, cùm tenerentur ex conventione diligenter laborare.

CAPUT VII.

De Censu, Emphyteusi, & Feudo.

Quæst. I. *QUid & quotuplex est census?*

Resp. Census alius est reservativus, & alius consignativus. Census reservativus sumptus pro contractu, est ille quo quis in alterum transfert rei suæ dominium directum & utile, reservato sibi jure pensionis annuæ super eadem re. Hunc licitum esse patet: nam sicut quis potest rem suam tradere, vel non tradere, ita & tradere reservato sibi jure pensionis.

Census consignativus sumptus pro contractu, est contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi pensionem annuam ex re, vel persona alterius, vel utraque. Sæpe sumitur pro tali jure. Hic census dividitur, 1. in realem, qui fundatur super re aliqua, ut prædio, domo, &c. Ita ut ex ea re pensio debeatur, ad quemcunque res illa transeat, donec census redimatur; in personalem, qui constituitur immediatè super persona alterius, eam obligando immediatè, bona verò ejus mediatè tantùm; & in mixtum, qui fundatur super utrisque, ita ut re pereunte, adhuc persona maneat obligata. 2. In vitalitium, qui extenditur solùm ad vitam unius vel plurium, estque virtualis sponsio ni xa eventu fortuito, & in perpetuum, sed donec redimatur.

Censum realem esse licitum declararunt Martinus V. & Calixtus III. Sed re super qua fundatur destructa, perit: nam corruente fundamento perit res in eo fundata: ut si domus vel molendinum corruant, perit census super his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere à venditore. Hujus census licitas patet: nam nihil est nisi emptio & venditio rei pretio æstimabilis.

Quæst. II. *An jure naturæ licitus est census consignativus personalis, vel mixtus?*

Resp. Communis sententia affirmat, modò ematur justo pretio, id est, lege vel consuetudine constituto, & venditor census possit sua opera vel industria lucrari, aut habeat bona in re vel in spe certa, ex quibus pensio duci possit, nec obligetur ad censum redimendum, licèt semper pro libito eum redimere possit eodem quo vendidit pretio.

Prob. 1. Ex communi praxi piorum & eruditornm in Gallia, Belgio, &c. 2. Quia pretio æstimabile est, adeóque potest emi & vendi jus ad pensionem non solùm ex re frugifera, sed etiam ex persona alterius, quæ potest lucrum facere ex labore, industria, vel ex bonis suis saltem per alios, & quæ proinde potest obligari immediatè ad pensionem solvendam; cùm quis possit in alterum transferre jus percipiendi aliquid à se acquisitum: ergo & vendere. Nec refert, quòd decursu temporis pensiones recipiendæ summam pretio dato majorem efficiant, nam non emuntur illæ pensiones, sed jus ad illas percipiendas. At jus ad pensiones per partes & tot intervalla annorum recipiendas non pluris æstimatur, quàm summa simul habita, licèt minor illis pensionibus collectivè sumptis. Quia illa summa divisa per multas partes multa-

multaque ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda, & variis incommodis exposita, minoris valet secundùm prudentum æstimationem, quàm istarum partium collectio simul habita, quæ opportunior ac utilior est ad quodlibet lucrum ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et verò in emptionem agri pretium commune censetur justum, licèt diuturnitate temporis fructus superent pretium agri. 3. Teste *Toleto*, Nicolaus Papa anno 1450 approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonsi Regis Aragoniæ.

Obj. 1. Contractus censualis personalis videtur esse mutuum virtuale.

Resp. Neg. Nam ille census est emptio, non pensionis, sed juris ad pensionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, sed jus ad pecuniam, nec pecunia data potest unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præsens pro pecunia futura æquali tota simul solvenda, quæ potest à mutuante post certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Cum onus*, (*a*) statuit *censum constitui nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sua natura frugifera.*

Resp. In hoc non explicat jus naturale nec divinum, sed solùm sancit jus humanum, quod in Gallia & in multis aliis locis non viget.

Nota. Non licet pensionis debitas conjungere sorti, & per illas eam auge-

---

(*a*) Auth. opinio propugnatur à Soto, Covarruvia, Lessio, aliisque gravissimis authoribus, qui recensentur in laudato Opere de Synodo Diœcesana Lib. VII. cap. 48. ubi SS. D. N. indicatis nonnullis contrariæ opinionis momentis num. 4. ita num. 5. rem persequitur. „ Sed superfluum est „censum personalem novis argumentis in„sectari, quem jam proscripsit sanct. Pius „V. in laudata Constit. *Cum onus*, ubi ad „census honestatem, inter cæteras condi„tiones, hanc quoque requirit, ut census „constituatur in re fructifera, non quali„cunque, sed immobili, certa, ac nomi„natim designata. Quapropter etiam Au„ctores, qui censum personalem, ejus na„tura inspecta, ab usuræ suspicione vindi„cant, ingenue tamen fatentur, eum lici„te fieri non posse, ubi præfata Pii V. „Constitutio est recepta; quod tamen in „Gallia, Belgio, & Germania non conti„gisse, affirmant Lessius cit. cap. 22. num. „20. Haunoldus de justit, tractat, 10 num. „316. Pirhing. ad tit. de usur. num. 85. „Eviestner ibid. num. 81. Verum, quam„quam nos sciamus, eundem Summum „Pontificem, supplicante Catholico Rege „Philippo II. indulsisse Hispanis, ne ad suæ „Constitutionis, quoad eas conditiones, „quæ juris naturalis aut Divini non sunt, „exactam observationem adstringerentur, „sicuti narrant Guttierez cit. quæst. 177. „in fin. & Felicianus de Solis Lib. 1, de „censib. cap. 7. num, 2. nec dubitemus, „ab eadem obligatione potuisse contrario „usu, seu legitime præscripta consuetudi„ne, cæteras eximi nationes; vehementer „tamen suspicamur, in censu mere per„sonali, præsertim utrinque redimibili, eas „desiderari conditiones, quas non solum „Pontificia Constitutio, verum etiam ip„sum Jus naturale, & Divinum exposcunt, „ne sit larvatus contractus mutui, & pro„pterea coram Deo usurarius.

„ Sed quoniam nulla hactenus hac de „re ab Apostolica Sede prolata est sen„tentia, non decet, ut Episcopus in sua „Synodo censum personalem declaret ex „natura sua usurarium; sed si præsit Diœ„cesi, ubi prædicta viget S. Pii V. Con„stitutio, urgebit ejusdem observationem, „curabitque pro viribus, ne personales „census in eam clanculum inducantur, si „verò Diœcesim gubernet, in qua Piana „Constitutio non est moribus recepta, se„rio Fideles monebit, atque hortabitur, „ut à censibus personalibus abstineant, eo „quod, etiam sola spectata eorumdem „indole, usuræ periculo, & suspicione non „vacent.

augere & postea exigere majorem pensionem. Nam id prohibetur jure Cæsareo, & Gallico, & à Pio V. Porrò quando redimitur census, non potest cogi emptor ad recipiendum pretium per partes, sed totum simul reddi debet, nisi aliter justè conventum sit; nam in eo onus & damnum sentiret.

Quæst. III. *An licitus est census utrimque redimibilis?*

Resp. Neg. Quia census præsertim personalis utrimque redimibilis, seu factus cum conditione ut venditor teneatur illum redimere, sicut potest cogere emptorem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum ac virtuale, ex quo aliquid ultra sortem exigitur: in eo enim emptor dat pecuniam ea lege ut totam ad certum tempus recipiat cum lucro, quod est mutuare ad usuram sub emptionis larva. Et verò si talis contractus liceret, usura saltem cum mercatoribus posset per illum excusari, modò minùs lucrum exigatur, quàm sit pensio annua census irredimibilis ad nutum emptoris. Quare Toletus, l. 5. cap. 47. docet in censu personali non posse venditorem cogi ad redimendum censum, *quia tunc videtur mutuum virtuale.*

Quæst. IV. *Quid sunt Emphyteusis & Feudum, & ad quid obligant?*

Resp. Emphyteusis est contractus, quo res immobiles conceditur quoad dominium utile, sub onere annuæ pensionis solvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque, vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. Differt à locatione, quòd emphyteusis constitui solùm possit in re immobili, & ad tempus non minus decennio, & quòd per eam transferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur. 1. Certam pensionem, vel in pecunia, vel in fructibus domino directo solvere statis temporibus: alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impensis in ejus meliorationem factis, si non solverit per biennium pro Ecclesiastica, per triennium pro Sæculari. 2. Rem concessam fructuosiorem facere, aut saltem non deteriorem; nam ad hunc finem præcipue conceditur.

Resp. 2. Feudum pro contractu est concessio rei immobilis, vel æquipollentis, quoad dominium utile, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis domino directo præstandi. Differt ab emphyteusi præsertim quòd in puro feudo non debeatur pensio, sed solùm obsequium personale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur, 1. Præstare juramentum fidelitatis. 2. Suo tempore requisitus obsequia debita præstare. 3. Non debet disponere de feudo sine consensu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obsequiorum, & ob crimen feloniæ, id est, belli contra dominum directum gesti.

CAPUT VIII.

De Contractu societatis.

Quæst. I. *Quid est contractus societatis?*

Resp. Est duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quæstum vel usum. Sunt qui addunt, & sustinendi commune damnum. Esse licitum constat. 1. Ex jure civili, ff. & Cod. *Pro socio*, & jure

jure canonico, cap. 7. *de donat. inter vir. &c.* Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in societatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & industria captandum, servata æqualitate: quamvis enim pecunia de se sterilis sit, non est tamen sterilis ut subest industriæ tanquam instrumentum negotiationis quæstuosæ. Et hæc societas valde differt à mutuo: nam in ea qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & subit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra sortem, potest accipere aliquid tanquam fructum suæ pecuniæ negotiationi, & periculo expositæ, vel animalium de se fructuosorum.

Quæst. II. *Quænam ad justitiam societatis requiruntur?*

Resp. Ex communi sententia, sequentia. 1. Ut negotiatio sit licita, alioqui societas esset mala, & nulla, Lib. 57. §. *Pro socio.* 2. Ut singuli socii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, sive pecuniam, sive operam ac industriam, sive animalia, vel instrumenta, ut navem, equos, &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi: 3. Ut lucrum dividatur inter socios pro rata portione eorum, quæ quisque contulit, Lib. 29. §. *Pro socio,* alioqui non servaretur æqualitas. 4. Ut impensæ, damnum, ac periculum sint communia, L. 67. §. *Pro socio,* ibi: *Cùm societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.* Et verò societas est quædam fraternitas, ex L. *Verum* §. *Pro socio.* Jus autem fraternitatis exigit, ut lucra & damna sint communia. Præterea æquitas postulat, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, juxta Regul. jur. 5. ut si res vel pecunia pereat citra culpam latam & levem socii, pereat ei qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino suo perit. Quòd si pereat ex culpa lata & levi socii, hic tenetur eam restituere domino, l. 72. §. *Pro socio.* Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriusque. Tamen juxta Doujat. in Gallia socii non tenentur, nisi de culpa lata & dolo. 6. Ut ad certum tempus ineatur societas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum est: nam hoc exigit finis societatis.

Ex his patet finita societate sortem reddi debere domino, & lucrum quod ea dempta superest, dividi inter socios pro rata contributionis ad societatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, nisi tamen pecunia communicata fuerit socio, aut aliter justè conventum sit. Ita declaravit Sixtus V. constitut. *Detestabilis.*

Quæst. III. *An licitus est contractus societatis triplex?*

Nota. 1. Contractus triplex est ille, quo pecuniam in societatem conferens paciscitur cum altero socio, ut quidquid contigerit, sibi sua sors integra reddatur cum certo lucro, sed minore eo quod probabiliter sperare potuisset. Dicitur *triplex,* quia in eo tres contractus sive formaliter, sive virtualiter contineri dicuntur. Primus & Principalis est contractus societatis, quo confers pecuniam in societatem. Secundus est contractus assecurationis sortis, pro qua cedis socio magnam partem lucri sperati, v. gr. si sit spes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro assecuratione sortis, retentis tibi decem. Tertius est venditio

lucri majoris sperati incerti pro certo, sed minori: v. gr. hanc spem decem aureorum vendis pro quinque certo solvendis. Unde conferens in societatem centum aureos, per alios contractus hanc summam servas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, scilicet quinque aureorum.

Nota. Consentiunt omnes non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere qui indiget illa pecunia ad suam sustentationem, vel ad solvenda debita. Quia tunc non esset nisi ficta societas, quæ usuram velaret, nec verus esset titulus aliquid supra sortem exigendi.

Resp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus. *Ita S. Antonin. S. Bernard. Panormit. Azor, Rebell. &c.*

Prob. Quia 1. in illis aliquid exigitur ultra sortem absque titulo, quod est injustum. Nam si quis est titulus, maximè societas; sed hæc destruitur per assecurationem sortis; societas enim essentialiter exigit, ut damnum ac periculum sicut lucrum sit inter socios commune: nam *cùm societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.* L. 67. *Pro socio.* 2. Totum jus lucrandi in societate per solam pecuniam sine opera & labore fundatur in periculo, cui quis pecuniam suam committit in negotiatione. Nam pecunia otiosi domini non potest ei esse instrumentum quæstuosum, nisi quatenus ejus periculo negotiationi subjicitur, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 5. ibi: *Ille qui committit pecuniam suam, vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum; sed remanet ejus: ita quòd cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere tanquam de re sua.* Enimverò pecunia de se sterilis est, nec alia ratione fructuosa, nisi vel per industriam utentis, vel per hoc quòd periculo exponatur in negotiatione. Sed posita assecuratione solùm conceditur usus pecuniæ ut pecuniæ nulli periculo expositæ, ideóque prorsus sterilis, & quæ nullum domino fructum parere potest. 3. Violatur æqualitas in societate servanda, si qui nihil confert nisi quod est de se sterile participet de lucro, & nihil de damno, nec periculo, sitque certus de sorte & lucro: alter verò non sit certus de ullo lucro, & subeat omne periculum operæ propriæ ac pecuniæ alienæ. Hinc l. 51. §. *Pro socio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit.* 4. Sixtus V. tres contractus in Bulla *Detestabilis* damnavit ut per se illicitos, his verbis: *Irrepsit enim versutè & callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias & incautos homines . . . . . ut seipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam, & christianæ charitati contrariam, fœdè immergant; & dum vanas & terrenas divitias quærunt, veras ac cœlestes amittant, sicuti nuper cum magno dolore audivimus hoc malum quasdam provincias pervasisse. . . . Proinde nos . . . . . ut gregem dominicum . . . . . ab offensione, & vitæ æternæ discrimine tutum in viam salutis dirigere nitamur, hujusmodi morbi contagionem, antequam in communem fidelium perniciem latiùs serpat . . . . tollere cupientes*

pientes . . . . . Damnamus & reprobamus omnes , & quoscumque contractus , conventiones & pactiones posthac ineundos seu ineundas , per quos seu quas cavebitur personis pecunias , animalia , aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus , ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam , damnum , aut amissionem sequi contingat , sors ipsa seu capitale semper salvum sit , & integrum à socio recipiente restituatur , sive ut de certa quantitate , vel summa in singulos annos aut menses , durante societate respondeatur. Statuimusque ejusmodi contractus , conventiones , & pactiones usurarios ac illicitos posthac censeri debere . . . . ac ne de cætero societates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus , quæ usurariam pravitatem sapiunt , districtè interdicimus & prohibemus. Porrò ideo dicit hos contractus usurarios ac illicitos *posthac* censeri debere , non quòd antea tales non fuerint in se , sed quia ante ejus constitutionem ignorantia invincibilis quæ poterat esse in multis , illos excusabat ab usura formali , seu imputabili.

Nec obstat cap. 7. *de donat.* Quia Innocentius III. ibi solùm permittit uxoris dotem dari mercatori , ut de parte honesti lucri vir onera matrimonii possit sustinere , nulla facta mentione assecurationis. Nec refert quod aliàs exponeretur dos periculo ; quia dos erat securior apud mercatorem , quam apud ejus maritum dilapidatorem nec cautionem dare valentem. (*a*)

Obj. 1. Licèt sit de natura societatis puræ , ut commune sit periculum ac damnum inter socios , perinde ac lucrum ; potest tamen vi alterius pacti redimi hoc periculum per compensationem. Nec magis per assecurationem destruitur societas , quàm contractus depositi , & commodati , vel locati : nam etsi periculum rei depositæ , commodatæ , locatæ suapte natura pertineat ad rei dominum ; pacisci tamen sub justa mercede licet , ut alter totum periculum subeat. 2. L. 29. §. *Pro socio.* dicitur : *Ita coiri societatem posse , ut nullius partem damni alter sentiat , lucrum verò commune sit , Cassius putat , &c.* 3. Securitas & lucrum certum non præstantur ex vi contractus societatis , sed ob remissionem majoris lucri sperati , & vi alterius contractus. 4. Ad æqualitatem contractus satis est , quòd commoda æquivaleant incommodis : periculum autem sortis , quod subit socius , satis com-

(*a*) Vide SS. D. N. BENEDICTI XIV tractatum de Synodo Diœcesana , ubi , expendens lib. VII. cap. 50. hanc de contractu trino quæstionem , recensitis præcipuis rationum momentis , quæ in utramque partem adducuntur , ita concludit. „ Apostolica Sedes contrariæ opi„nioni , (ei scilicet , quam author re„fellit) etsi minus congruere videatur „Sixtinæ Constitutioni , nullam hacte„nus censuram inussit , à qua proinde ei„dem infligenda debet Episcopus abstine„re : ad usum vero quod attinet , tuto „posse contractum trinum , quem etiam „ejusdem Patroni periculosum fatentur , „pro viribus impedire , atque ab eo in„eundo suos subditos dehortari , quod à „plerisque Episcopis in suis Diœcesanis „Synodis sæpissimè factum , referunt Gen„net. tom. 1. tractat. 4. cap. 14. & Nat. „Alex. Epist. 94. in append. ad tom. 2. „suæ Theologiæ Moralis.

compensatur per majus lucrum speratum, & sic non est societas leonina, qua totum periculum rejicitur in socium, nec id onus aliunde compensatur. 5. Tres contractus seorsim & cum diversis personis liciti sunt, ergo & simul cum socio: nam quæ facta cum diversis & seorsim justa sunt; etiam simul cum eodem facta justa sunt; justitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non verò in habitudine ad diversas personas & tempora. 6. In triplici contractu non intervenit mutuum, quia non transfertur dominium pecuniæ in socium. Nam hic non potest de pecunia sibi in societatem data disponere pro libito, etiamsi eam assecuraverit, sed hanc tenetur vi contractus societatis in negotiationem ad lucrum impendere; aliàs faceret injuriam conferenti, qui ideò posset contractum rescindere, cùm hæc pecunia solùm data sit ad negotiationem. Quare si pecunia illa surrepta fuisset, hanc posset collator vindicare actione in rem.

Resp. *Ad* 1. periculi & damni ac lucri communicationem esse essentialem societati, ideóque ab ea inseparabilem per aliud pactum, sicut obligatio servandi rem depositam est essentialis deposito. Unde L. *Verum* §. *Pro socio*, societas dicitur *jus quodam modo fraternitatis in se habere*; quod jus exigit lucri & damni communionem. Aliud est de deposito & aliis, in quibus assecuratio est præter, sed non contra naturam illorum: nam natura depositi est ut res deposita servetur, natura commodati ut usus rei gratis concedatur, &c. At natura societatis est ut sit communio contributionis, & lucri ac damni, ex L. 52. & L. 67. citat. *Ad* 2. Legem intelligendam esse ratione socii duntaxat, qui operas ponit, ita ut si ejus opera ac industria tanti valeat, quanti pecunia ab alio socio collata, non debeat ille pecuniæ alterius sibi communicatæ periculum ac damnum subire: nam aliàs plus de damno quàm de lucro participaret, & sic inter illos non esset æqualitas. subiret enim damnum propriæ industriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad* 3. *&* 4. Lucrum majus speratum fundari in societate, quæ destruitur per assecurationem sortis, ideóque tunc nihil posse ob remissionem lucri majoris sperati exigi. *Ad* 5. Disparitas est, quia alia pacta cum alio facta non impediunt, quominus stet vera societas cum mercatore, qui in eo statu constituitur quem postulat societas: per accidens enim respectu illius est quòd alii pecuniam collatam assecurent. At pacta illa cum socio inita evertunt societatem & æqualitatem, cum hic totum periculum ac damnum subire debeat; ille verò solùm lucrum certum ultra sortem recipiat. *Ad* 6. pactum illud est injustum: nam eo ipso quod mercator tenetur sortem in omni eventu restituere, ea potest uti sive in negotiatione, sive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet quos in usus alios impendat, modò sors ipsi cum lucro certo restituatur? Unde obligatio imposita socio pecuniam datam non impendendi nisi in negotiationem, est majus onus additum, quod ad nihil aliud sibi quàm pro pallio usurario prodest.

CAPUT IX.

De Cambio.

Quæst. I. QUid *&* *quotuplex est?* *Resp.* Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt. 1. A quavis alia permutatione, qua non pecunia, sed aliæ

aliæ res permutantur. 2. A mutuo, quod non est permutatio, quodque perficitur sola rei mutuatæ traditione, & essentialiter exigit, ut res alia similis non reddatur nisi post lapsum temporis. At cambium non perficitur nisi pecunia sit ex utraque parte data & accepta, saltem æquivalente, permutatio enim omnis utrimque donationem requirit.

Cambium duplex distinguitur, scilicet reale, & siccum. Reale seu verum est vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum & acceptum servata. Siccum est cambium fictum, & verum mutuum specioso nomine cambii velatum, ut cùm habetur sola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur solutio alibi facienda, & fit in eodem loco cum lucro. Dicitur siccum, quia caret humore, seu justo titulo ad lucrum pariendum.

Unde à Pio Bulla. *In eam*, omne cambium siccum declaratur usurarium. Hinc patet lucrum ex eo perceptum, esse injustum & restituendum.

Cambium reale dividitur in manuale, & locale. Manuale seu minutum, est permutatio monetæ diversæ speciei & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cum majore, patriæ cum externa, &c. & vicissim. Locale seu per litteras est permutatio pecuniæ præsentis cum absente, ut si des hic Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii, quarum ope eandem summam recipias Romæ.

Quæst. II. *An in cambio reali licitum est lucrum?*

Resp. Affirm. Modò sit moderatum, & secundùm leges aut consuetudinem locorum, vel communem peritorum æstimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non solùm ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ex cambio, sed etiam ratione laboris & operæ in conquirendis, coacervandis, custodiendis variis speciebus monetarum, & in numeranda pecunia, &c. In cambio verò locali ratione trajectionis realis vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campsor operam suam locat, suscepto in se omni labore & periculo: quæ quidem opera, labor & periculum in gratiam alterius suscepta, sunt pretio æstimabilia.

Nec obstat, quòd interdum campsor id faciat sine labore & incommodo, imò cum suo commodo. Nam hoc est per accidens, & provenit ex ejus cura, industria, & officio, pro quo sustinendo multæ aliunde impensæ & operæ præstandæ sunt; cùm reipsa suscipiat obligationem ex se laboriosam, & periculosam.

Quæst. III. *An licitum est cambium ad terminum solutionis, seu, ut ajunt, ad nundinas? Sic fit, campsor vel mercator dat hic pecuniam ea lege, ut illam cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas: ita ut plus vel minùs exigatur pro cambio, quò magis vel minùs remotæ sunt nundinæ?*

Resp. Secluso alio titulo justo excusante ab usura, cambium hoc est usurarium. Nam est verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud est quàm contractus, quo traditur pecunia ut reddatur cum lucro intra terminum, seu in quo exigitur aliquid ob dilatam solutionem. (a)

(a) Tutam solidamque Auth. de Cambio doctrinam perspicuè confirmat & explicat SS. D. N. in prælaudato opere de Synodo cap. 48. à §. 7. ad finem usque.

CAPUT X.

De Transactione, Assecuratione, Fidejussione, Pignore, & Hypotheca.

Quæst. I. QUid *est Transactio? Resp.* Est pactio utrimque onerosa de re dubia, & lite incerta sive mota, sive movenda. Hinc ad ejus justitiam tria requiruntur. 1. Ut res super qua transigitur, sit dubia saltem probabili existimatione utriusque partis: alioqui fieret injuria parti clarè habenti jus, quæ non componere transigendo, sed vexationem injustam redimere censeretur. 2. Ut conventio sit cum aliquo onere utriusque partis: alioqui donatio esset, non transactio. 3. Ut per eam lis componatur vel dirimatur: nam ad hoc instituta est.

Quæst. II. *Quid est assecuratio? Resp.* Est contractus, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel certo pretio ad solvendum ejus pretium, si perierit. Quando hæc obligatio pretio suscipitur, est contractus similis venditioni: nam venditur obligatio præstandi domino rem indemnem, quæ est pretio æstimabilis.

Ex communi sententia, ad ejus justitiam requiritur. 1. Ut periculum subsit saltem probabiliter, vel ab utroque judicetur subesse, ita ut rei eventus sit utrique incertus. Si enim ante contractum constaret assecuranti res, vel merces alterius esse extra

---

Ut autem omnibus nota sit Romani Pontificis hac de re sententia; & quæ circa hujusmodi contractus esse debeat cura Episcoporum, omnia fermè huic capiti adjecimus. „Necesse est, *inquit*, ut in „cambio locali vera fiat pecuniæ transla„tio, aut saltem, ut qui pecuniam ac„cipit, serium habeat animum, illam „alibi restituendi: si enim sciret, eo ip„so in loco, ubi accepta est, fore resti„tuendam, quamvis cambii litteræ alio „directè fingerentur, sub cambii specie, „vera lateret usura, quæ hominum qui„dem judicium effugere, Deum autem „eludere non posset. Et de hoc cambio, „quod *fictum*, & *siccum* appellant, ea sunt „intelligenda, quæ adversus cambia sta„tuit clar. mem. Cardinalis Laufredinus „*in sua Diœcesana Synodo Cingulana, ha„bita die* 6. *Augusti* 1736. *cap,* 14,

„Hæc manifesta sunt, & vix ulli ob„noxia difficultati; alia captiosa adinven„ta est species cambii, quod vocant *ob„liquum:* Titius indigens mille aureis, „mutuos eos petit à Cajo, qui consue„vit negotiari, & negotiatione pecuniam „suam augere, renuit indulgere petitio„ni Titii, à quo ratione mutui, nihil „potest exigere: quia vero Titius Cajum „urgere non cessat, res inter eos in hunc „modum componitur: Titius mutuos ac„cipit à Cajo prædictos mille aureos, ne„que, mutui causa, quidquam se Cajo, „ultra sortem, soluturum promittit; ut „tamen Cajo damnum rependat, quod „ex dato mutui subit, dat ei facultatem, „æquivalentem pecuniæ summam, sive à „semetipso, sive ab alio per cambii con„tractum, accipiendi, eamque ad nego„tiationem destinandi, simulque Titius se „obligat ad solvendum Cajo, donec ei „mutuum restituat, quidquid ratione cam„bii impendit, aut impendere deberet, „si prædictos mille aureos à Campsore „accepisset. Quandoque etiam ipsemet „Titius mutuatarius assumit sibi onus, „cambiis negotiandi tantam pecuniæ sum„mam, quantam mutuam accepit à Cajo, „in commodum tamen, & utilitatem ejus„dem Caji, cui quotannis solvit quan„tum ex cambiis lucratur, aut lucrari „posset, donec ei mutuum restituat. Si „primo modo res peragatur, pertinet ad „Cajum mutuantem probare, cambii lit„teras revera à se transmissas, seu mille „aureos se fuisse per cambium ab alio „consecutum. Sed si Titius mutuatarius „onus in se suscepit, summam ei æquiva„lentem, quàm à Cajo mutuam accepit, „cambiis activis negotiandi; tunc aut ste„stit promissis, aut non: Si primum, Ca„jus creditor justè percipit fructus, seu pecu-

extra omnem aleam positas, v. g. jam pervenisse ad portum, peccaret & teneretur restituere pretium acceptum. Nam nullus est titulus accipiendi pretii, cùm assecuratio non sit in hoc casu digna pretio. Præterea assecurans sua deceptione dedisset causam contractui. Idem dic de eo qui sciens rem suam periisse, pacisceretur cum altero de illius assecuratione: quia impossibilis est rei, quæ periit, assecuratio; hæc enim potest esse duntaxat de re, cujus periculum caveri potest: ergo tunc nullus est contractus, cùm deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret causam contractui. 2. Requiritur ut pretium sit proportionatum periculo, spectata æstimabilitate rei, quæ assecuratur, alioqui non servaretur æqualitas.

Quæst. III. *Quid est Fidejussio?*

Resp. Est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si

„pecuniæ accessiones à cambiis productas. „Si secundùm, quamvis tunc nihil ex „cambiis consequatur, eosdem tamen fru„ctus à Titio requirit, titulo *ejus quod in„terest*, seu damni quod subit, ex eo, „quod Titius susceptæ obligationi non sa„tisfecerit, juxta decisionem 329. *Ro„manæ Rotæ coram Dunozetto jun.* Et „quia hic posterior modus securiorem „reddit mutuantem, cui duplicem ape„rit viam ad consequendum auctarium „mutuatæ pecuniæ, hac de causa fre„quentius adhibetur.

„ Præmissa hac cambii obliqui notio„ne, quam præbet Cardinalis de Luca „*lib. 5. titul. de cambiis in Summ. part. 2. „num.* 16. facile est suspicari prædictas „involutas ambages, esse unice excogi„tatas, ad palliandam usuram, quæ ni„hilominus non satis occultatur: & ma„gis adhuc aperte se prodit, cum con„tractus, secundo ex recensitis modis ini„tur. Quid enim absurdius, quid incre„dibilius fingi potest, quam quod Titius „indigens mille aureis, quos mutuos acci„pit à Cajo, totidem statim habeat pa„ratos ad nundinas transmittendas, at„que in activa cambia erogandos, in mu„tuantis Caji utilitatem? Et nihilominus „non desunt Auctores, qui pro ejusmo„di cambiorum tuenda justitia decertant, „inter quos Cardinalis de Luca *de cam„biis disc.* 3. *num.* 5. *disc.* 5. *num.* 8. *disc.* „23. *num.* 9. Ansald. *de commerc. & mer„cat. disc.* 65. *num.* 46. *& sequentib.* Rota „Bononien. apud Urceol. *de transact. quæst.* „40. *à num.* 23. *usque ad fin.* & Rot. Ro„mana *decis.* 1. *lib.* 8. *ad Ornat. Cardin. „de Luc. & decis.* 323. *&* 695. *cor. Mo„lines.*

„ Verum quidquid sit de foro externo, „in quo fortasse ita res gesta præsumitur, „sicuti in contractus stipulatione describi„tur, in foro tamen interno, ubi sola „spectatur veritas, si pecunia accepto „mutuo respondens, neque à mutuante, „neque à mutuatario, juxta prædictas di„versas pactiones, fuerit ad nundinas „transmissa, seu in cambia activa eroga„ta, nec unquam in alterutrius animo „fuit, eam ad nundinas transmittere, seu „in cambia erogare, minimè dubitan„dum est, cambium esse illicitum, tur„pe, & usurarium, ac propterea è Chri„stiana republica prorsus eliminandum. „Non enimvero negamus, posse mutuan„tem, qui solet pecuniam suam negotia„tione augere, aliquid percipere à mu„tuatario, titulo *ejus quod interest*, hoc „est lucri cessantis, aut damni emergen„tis: sed cum hic legitimus adest titu„lus aliquid ultra mutuatam sortem exi„gendi, is erit ingenue adducendus, ne„que recurrendum ad prædictos cambii ob„liqui anfractus, qui vehementem inge„runt suspicionem fraudis, & doli; „quamobrem clar. mem. Cardinalis Mar„cellus de Aste Episcopus Anconitanus, „in suo Pastorali monito, edito post Con„stitutiones Synodales Cardinalis Bartho„lomæi Massei, ejusdem urbis Episcopi, „evulgatas anno 1738. *pag.* 165. *& seqq.* „suas oves serio est dehortatus à cambiis „obliquis, quæ mera esse deprehendit „tegumenta usuræ; Nec inopportunum exi„stimamus, ut quilibet Episcopus, ad era„dicandum è sua diœcesi eorumdem cam„biorum abusum simile monitum formet, „suisque inferat Synodalibus Constitutio„nibus.

ſi debitor principalis eam non impleverit. Circa quod obſerva.

1. Si obligatio debitoris principalis ſit invalida, aut extinguatur, ceſſat etiam obligatio fidejuſſoria defectu materiæ: quia hæc ſemper ſupponit obligationem principalem, eſtque illius acceſſoria.

2. *Fidejuſſores ita obligari non poſſunt, ut plus debeant, quàm debet is, pro quo obligantur: nam eorum obligatio acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus in acceſſione debet eſſe, quàm in principali re*, inſtitut de fidejuſſor.

3. Fidejuſſor non poteſt conveniri ad ſolvendum, niſi priùs à principali debitore repetitum fuerit debitum, & conſtiterit eum non eſſe parem ſolvendo. Hæc enim eſt veluti conditio hujus contractus, niſi aliter conventum ſit.

4. Fidejuſſoris obligatio tranſit ad hæredes.

5. Peccat graviter, qui certus de ſua impotentia ad ſolvendum pro alio, ejus ſe fidejuſſorem conſtituit, putans fieri poſſe ut debitor non ſit ſolvendo par. Nam creditorem injuſtè decipit, falſam rei ſecuritatem offerendo, & dat ei occaſionem periculi ac damni.

6. Principalis debitor tenetur non ſolùm rependere quæ fidejuſſor pro eo ſolvit, ſed etiam reſarcire omnia damna orta ex eo, quòd ipſe tempore debito non ſolverit: nam vi contractus tenetur fidejuſſorem indemnem ſervare, ea quippe lege is fidejubet.

Sed an licet pro fidejuſſione exigere pretium à debitore?

Reſp. Multi affirmant licere de eo paciſci, pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis ſolvendi debitum alterius eſt onus juſtitiæ pretio æſtimabile, nec fidejuſſor tenetur eam gratis ſuſcipere. Neque id exigitur pro ſolutione pecuniæ alterius loco datæ vel dandæ, nam hoc eſſet uſurarium; ſed pro ſubeunda obligatione ſolvendi debitum alterius. Neque eſt mutuum virtuale: nam fidejuſſio non conſiſtit in traditione rei ſicut mutuum, ſed præciſè in ſuſceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejuſſor ſciat nullum ſubeſſe periculum, nec moleſtiam, alii, quibus aſſentior, docent eum nihil poſſe exigere, quia tunc obligatio quam ſuſcipit, nullum affert onus pretio compenſabile.

Quæſt. IV. *Quid eſt Pignus, & Hypotheca?*

Reſp. Pignus eſt contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad ſecuritatem debiti, pro quo ſic obligata eſt, ut poſſit ex ea ſolutio peti, ſi debitor non ſolverit.

Hypotheca verò eſt contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad ſecuritatem debiti, ita ut jus habeat ex ea ſolutionem petendi. Differunt inter ſe, 1. Quod in pignore res tradatur creditori, in hypotheca verò res ſola conventione obligetur ſine traditione. Interdum tamen mobilia bona ſine traditione hypothecantur. 2. Quòd pignus ſit rei mobilis, hypotheca verò rei immobilis. Hæc tamen nomina paſſim in jure idem ſonant; & ſumuntur etiam pro ipſa re alteri obligata ad ſecuritatem debiti, & pro jure petendi ſolutionem ex re ſic obligata.

Hypotheca alia eſt conventionalis ſeu expreſſa, quæ mutuo conſenſu expreſſo conſtituitur. Alia tacita ſeu legalis, quam lex vel conſuetudo attribuit,

tribuit, etiamsi de hac nulla facta sit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris sunt hypothecata pupillo & minori pro administratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris, &c. Item alia est universalis, per quam omnia bona tum præsentia, tum futura obligantur: alia particularis, id est, unius, vel plurium rerum in specie, & hæc semper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum solvatur.

Quæst. V. *Quænam sunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam?*

Resp. 1. Ex parte dantis seu debitoris hæ sunt. 1. Non licet eandem rem dare pluribus in pignus seu hypothecam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis. Nam ideò res subjicitur hypothecæ, ut creditor ex ea solutionem capiat, si debitor non solvat. Sed plures creditores non possunt solutionem accipere ex re insufficiente pro pluribus debitis. Excipe nisi posteriores creditores moneantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, cùm scienti & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impensas factas in pignoris conservationem & ne deterius fiat, restituere, l. 25. §. *de pignorat. act.* nec potest pignus repetere donec debitum integrè solverit, lib. 6. Cod. *de distract. pign.* 3. Ei non licet vendere rem hypothecatam, nisi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret rem ab omni onere liberam, cùm tamen tenetur ex ea debita solvere, res enim transit ad emptorem cum suo onere reali, nec emptor plus juris acquirere potest, quàm haberet venditor: hic autem non habebat ejus dominium liberum à debitis, cùm res sit ad debita obligata.

Resp. 2. Ex communi sententia, creditor tenetur. 1. Diligenter servare pignus, & curare ne pereat, aut deterius fiat: alioqui tenebitur de damno secuto ex culpa lata & levi, lib. 13. §. *de pignor. act.* non tamen levissima, quia contractus cedit in utriusque patris utilitatem. Potest autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligari, sed non pro majore summa, lib. 1. Cod. *Si pignus*, &c. 2. Non potest uti re oppignorata sine consensu debitoris, alioquin furti actione tenetur, l. 56. §. *de furtis*, nisi utatur in gratiam debitoris, ne scilicet alioqui deterior fieret. Quia est res aliena ad securitatem tantùm, non ad usum concessa. Sed injustum est uti re aliena sine consensu domini. Quòd si debitor concedat illius usum, valor talis usus debet in sortem computari: alioqui committeretur usura; nam ob concessam dilationem solutionis, acciperetur aliquid ultra sortem, cùm usus pignoris sit quid pretio æstimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinens. 3. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & consumptos in sortem computare, deductis sumptibus suis ac laboribus, & extantes restituere vel deducere: quia res illa est debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino suo fructificat. 4. Non potest vendere pignus, nisi debitore tempore debito non solvente, & eo priùs monito. Quòd si pluris vendat, quàm sit debitum, tenetur excessum restituere debitori, cùm nullo justo titulo possit eum retinere. 5. Non potest pacisci cum debitore, ut si non solvat statuto tempore, pignus sit creditoris; sed hic semper tenetur totum restituere, cùm ei postea debitum solutum fuerit, nam talis conventio utroque jure prohibetur,

tur, l. ult. Cod. *de pact. pignor.* & cap. 7. *de pignor.* 6. Tenetur soluto integrè debito statim restituere pignus, nam tunc cessat titulus & jus illud retinendi, l. 6. §. *Quibus modis pignus, &c.*

CAPUT XI.

De Ludo & Sponsionibus.

Quæst. I. *QUid est ludus, & quænam requiruntur, ut sit licitus?*

Resp. 1. Ludus generatim est jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intensionem necessariam, eo modo, quo vires corporis per somnum reficiuntur: quies enim animæ est delectatio, inquit *S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 2.* Hinc ludus tam potest esse honestus, quàm dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exercetur, pertinetque ad virtutem, quam Aristoteles & S Thomas Eutrapeliam vocant, quæ est species temperantiæ, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, hæc ex communi sententia requiruntur. 1. Ut ludi genus nullo jure sit prohibitum. 2. Ut non sit occasio peccandi, nec scandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumstantiæ debitæ serventur, ita ut congruat personæ, tempori, & loco, &c. nam bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc Conc. Senonense prohibet clericis ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maximè cum laicis, ob indecentiam. 4. Ut nec sæpiùs nec diutiùs ludatur quàm exigit necessitas reficiendi vires animi, & eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi sicut cibi & potus. *Parum autem de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo,* ait Aristoteles à S. Thoma, quæst. cit. art. 4. relatus. His adde, ut ludns necessarius referatur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur.

Resp. 2. Ludus pro contractu sumptus, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat id quod exposuerunt. Jure naturæ licitus est, servatis debitis conditionibus: sicut enim licet rem suam alteri absolutè donare, ita & dare sub conditione licita, puta si victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requisitæ in contractu ludi sunt, 1. ut omnes conditiones ad ludum honestum necessariæ modò dictæ serventur: nam hic contractus continet ac supponit ludum, cui est accessorius. 2. ut summa, quæ ludo exponitur, sit modica secundùm cujusque facultatem ac conditionem, & non major quàm opus sit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. 3. Ut ludentes habeant dominium ac liberam dispositionem eorum quæ exponunt, & aliunde habeant unde familiam alant, debita solvant, eleemosynas erogent, & cæteris officiis planè satisfaciant: 4. Ut non ludatur principaliter ob lucrum: nam finis proximus ludi est animi levamen, & oblectatio, ut animus sit vegetior & aptior ad exercitia debita propter Deum rectè obeunda. Deinde lucrum non potest esse finis honestus. 5. Ut absit omnis fraus & injuria. 6. Ut sit æqualitas moralis quoad omnes

omnes in spe lucrandi & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad justitiam hujus contractus, qui est utrimque onerosus: in eo quippe emitur spes lucrandi periculo perdendi.

Quæst. II. *Quinam ludi sunt prohibiti?*

Resp. Jure divino naturali prohibiti sunt ludi ex se mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui sunt occasio proxima peccati, aut aliis scandalum. Jure autem humano tam civili, quàm canonico prohibitus est omnibus laicis ludus saltem frequens aleæ, l. 1. & 2. Cod. *de aleator*, &c. *Episcopus* dist. 35. ex Can. Apostolorum, ibi: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.* Ratio prohibitionis est periculum & occasio multorum peccatorum, & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blasphemiæ, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, eversionis fortunarum, &c. Ludus autem aleæ est ille, cujus successus unicè vel magis ex fortuna seu casu quàm ex industria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nomine autem fortunæ ac casus iutelligi debet dispositio providentiæ divinæ præter certam aliquam spem & opinionem humanam à sola Dei voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi apposita, peccat mortaliter qui aleæ deservit, hoc est qui tali ludo crebrò & per longum tempus lucri causa ludit. *Ludus aleæ est peccatum mortale secundùm Raymundum, quod credo verum, quando ex cupiditate quis ludit, scilicet principaliter motus, non ob recreationem, sed ad acquirendum quid notabile per ludum; nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderate, non videtur mortale*, ait S. Antonin. 2. part. 1. cap. §. 8.

Imò secluso jure positivo sæpe est mortalis aleæ ludus ratione multarum circumstantiarum, ut docet Toletus, post S. Chrysost. qui homil. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitæ mala solet inferre .... Circa aleas studium, blasphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora sæpe produxit.*

Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum suam ad ludendum commodant: quia occasionem & commoditatem graviter peccandi aliis præbent; idque jure Cæsareo & Francico prohibetur. His ergo deneganda est absolutio, nisi resipuerint, ut monet S. Carolus.

Quæst. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in ludo?*

Resp. Ex communi sententia, his casibus. 1. Si ludus sit per se graviter illicitus ac turpis, vel solo jure positivo graviter vetitus. 2. Si ludenti vel aliis sit occasio proxima peccati mortalis, ut blasphemiæ, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis, &c. 3. Si idcirco negligantur officia sui status, vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immodica summa ludo exponatur, ita ut reliqua bona non sufficiant ad sustentandam familiam, alendos filios, ad dotandas filias decenter secundùm suum statum, ad solvenda debita, ad dandas eleemosynas, &c. 5. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum, &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam*

potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Dei vel Ecclesiæ, talibus ludis uti non refugiat, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 9. Denique si quis ludat cum eo qui non potest alienare: nam vult sine titulo justo alienum obtinere, quod est injustum, & cooperatur injustitiæ alterius.

Quæst. IV. *Quibus casibus lusor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem?*

Resp. Ex communi sententia, victor restituere tenetur. 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam dispositionem. 2. Si victor vi, minis, dolo, conviciis, vel simulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occasionem damni injustè dedit. Si tamen coactus lucretur, non tenetur restituere lucrum: quia ludus ex parte ipsius est justus, & omnem inæqualitatem circa spem lucri sustulit injuria coactionis & victus sponte in hoc periculum se conjecit. 3. Si fraude aliqua contra ludi leges usus sit, v. gr. si chartas signo aliquo notaverit, aut per nutus circumstantium, vel ex industria agnoscat, vel artificiosè ita componat, ut melior sibi obveniant, &c. Et tunc tenetur restituere tum id quod lucratus est, cùm illud acquisierit per injuriam: tum etiam id quod alter justè lucratus fuisset: nam hæc spes lucri erat pretio æstimabilis, & ei per injuriam sublata fuit. Ludi autem leges sunt quæ vel communi ludentium consensu constitutæ sunt, vel loci consuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes seu potiùs astutiæ, quæ ex communi consuetudine adhibentur, & noscuntur adhiberi, non censetur contra ludi leges, nec injustæ, ut si quis sciens se meliores chartas habere, timorem simulet, quo alter ad augendam sponsionem impellatur. Si victor ante ludum habuerit animum non solvendi, vel si non possit alienare rem ludo expositam aut quidquam amittere, vel si arte ludendi sit notabiliter alteri superior, ita ut moraliter certus sit de victoria. Quia tunc error dedit causam contractui: alter enim non voluit ludere, nisi quia contrarium putavit. Præterea hæc sunt contra justitiam ludi exigentem, ut inter ludentes sit æqualitas moralis in spe lucrandi, & in periculo perdendi: nam hic contractus est utrimque onerosus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem & peritiorem institutus: sed in eo emitur spes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualitatem inter spem & periculum. Idque verum est, etiamsi excessus peritiæ sit notus alteri; nisi prudenter ex circumstantia censeatur donatio spontanea lucri ex parte minùs periti. Nam sicut non sufficit ad justitiam venditionis, si emptor vitium rei norit, & rei cupiditate solvat pretium justo majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare excessum censetur; ita in ludo, &c. nisi inæqualitas peritiæ aliunde compensetur. Quamdiu tamen uterque ignoret excessum notabilem peritiæ alterius, lucrum est justum etiam in petitione: quia uterque tunc se exponit periculo perdendi; & sicut lucranti occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & sic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri possit, dum neutri constat de notabili excessu. 5. Juxta varios, si victor luserit ex animo repetendi solutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum,

terum, qui non voluit ludere nisi suppofita spe lucrandi. Qui tamen lusit animo solvendi, potest mutare animum peracto ludo, & solutum repetere in judicio.

Quæst. V. *An qui ludo vetito, seu alea aliquid lucratus est, tenetur lucrum restituere, vel qui perdidit solvere?*

Nota. Agitur hìc de magna summa: nam qui modicum perdidit, tenetur solvere. Quia contractus ludi fuit justus, obligatque naturaliter; nec leges, quæ vigent, prohibent modicum quid ludo per se licito exponere, ac proinde lucrum modicum solutum retineri potest, nec conceditur jus illud repetendi.

Resp. 1. Juxta communem sententiam, seclusa lege speciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ summa jam acquisita ludo vetito, seu alea, servata aliunde justitia, potest retinere in conscientia, donec per sententiam judicis exigatur restitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero consensu ludentium; & jure positivo communi, vel saltem ex consuetudine, non est ipso facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, neque obligantur ad restitutionem nisi post sententiam judicis. Ex eo autem quòd contractus sit prohibitus, non ideò hoc ipso est irritus, *quia multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, cap. 16. *de Regulis jur.* ut patet in matrimonio post votum simplex castitatis contracto, in negotiatione clericis interdicta, &c.

Resp. 2. Qui alea lusit, & notabilem pecuniæ summam perdidit, sistendo in jure naturali, tenetur solvere. Qui contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id quod lucratus est. Præterea qui perdidit, debuit ludendo consentire in solutionem si perderet: alioqui mala fide lusisset ideoque lucrari non potuisset.

Sed controvertitur an jure civili communi seu Cæsareo, lusor teneatur in conscientia solvere debita ludo contracta? Alii negant, quia, lib. 1. Cod. *de aleator.* conceditur victo & ejus hæredibus jus repetendi in judicio quod solvit. Ergo victus potest jure retinere id quod solutum repetere statim posset: cui enim lex dat actionem repetendi, etiam dat exceptionem ut non solvat, juxta Reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* Et lib. 198. §. *de Reg. jur.* Præterea leges Cæsareæ statuunt, ut victus non cogatur solvere. Unde cùm retinere meam rem, & datam recipere æquivaleant, injustum non est commodiorem modum absque inutili circulo eligere. Hinc, lib. 3. §. *de compensat.* dicitur: *Interest nostra potiùs non solvere, quàm solutum repetere.*

Alii verò contendunt debitorem teneri solvere, nisi judicem requirat pro debiti sui absolutione. Quia 1. qui lusit, validè lusit. Ergo contraxit obligationem standi contractui valido, donec irritetur; & sic victor habet jus ad solutionem donec eo privetur per judicem. 2. Sicut qui validè lusit & perdidit, non potest ante sententiam judicis solutum repetere, aut occultè recipere, ita nec potest ante sententiam non solvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi solutum nisi in judicio; ergo jus non solvendi acquiritur solùm per sententiam judicis, & cùm dicunt, victus non cogatur solvere, subintelligitur *à judice*: unde significant solùm actionem victori non da-

ri ad repetendum debitum. Porrò certum est victum teneri solvere, si juraverit se soluturum: quia juramentum de re licita præstanda servari debet ex religione & reverentia erga Deum.

Dixi *jure communi*. Nam potest esse alia consuetudo patriæ, vel lex specialis annullans obligationem naturalem solvendi debita ludo contracta, prout est in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus standum esse consuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæst. VI. *Quid est sponsio, & quid ad ejus justitiam requiritur?*

Resp. Sponsio est contractus, quo duo vel plures de veritate aut eventu rei alicujus contendentes, sibi invicem aliquid spondent, ut id sit ejus, qui veritatem fuerit assecutus.

Ut hic contractus sit justus, necesse est, 1. Ut res, de qua agitur, in eodem sensu ab utroque accipiatur: nam alioqui nullus esset contractus sponsionis, siquidem spondentes non consentirent in idem, si diversimodè rem intelligerent. 2. Ut res de qua contenditur, sit incerta utrique contrahenti. Alioqui jam non esset æqualitas in spe & periculo, quæ ad justitiam sponsionis requiritur: nam sponsio est contractus onerosus, quo emitur spes lucrandi periculo perdendi.

Hinc si quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid sponsione lucratus est, tenetur id restituere, etiamsi de sua certitudine alterum monuisset, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut se punire, sed spondere, eo quòd putet rem esse semper incertam & falli ab alio: & ideo diligenter postea veritatem inquirit. Cum autem in sponsione ematur, & vendatur spes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio: si nullum sit periculum perdendi, nihil emitur nec venditur, ac proinde invalidus est contractus, sicuti invalida est emptio gemmæ falsæ pro vera, etiamsi emens monitus fuisset falsam esse, sed credere noluisset. *Delugo.*

CAPUT XII.

De Ultimis Voluntatibus.

Quæst. I. *Quid est Testamentum?*

Resp. Est legitima dispositio de iis, quæ quis vult fieri post mortem cum institutione hæredis, vel legatarii universalis. Quod addo, quia in Gallia ad testamentum non requiritur hæredis institutio: imò si fieret, dicitur testamentum à judicibus declarandum esse irritum: quia lex consuetudinaria permittit solùm institutionem legatarii universalis, quando non instituitur hæres is, qui ab intestato foret.

Dividitur in solemne, in quo servantur omnes solemnitates à jure præscriptæ, & in privilegiatum, quod valet etiamsi non omnes illæ solemnitates serventur: tale est testamentum militare. Solemne subdividitur in scriptum, seu clausum, quod fit scripto coram testibus requisitis; & in nuncupativum seu apertum, quod fit viva voce coram testibus requisitis; & in nuncupativum seu apertum, quod fit viva voce coram testibus requisitis, licèt postea possit scripto mandari.

Circa solemnitates à jure in testamentis requisitas consuli debent leges ac locorum consuetudines.

Jure

Jure autem Cæsareo ad testamentum scriptum hæc requiruntur. 1. Ut hæres claris & expressis verbis instituatur, illiusque nomen propria manu testatoris scribatur, vel si aliena, ipse testator scribat, & subscriptum ac involutum ostendat testibus, dicatque in eo suam ultimam voluntatem contineri. 2. Ut adhibeantur semper testes rogati, masculi, puberes, idonei, hoc est, qui non excludantur à jure, quales sunt hæres, filiusfamilias, furiosi, damnati ob crimen, &c. 3. Ut omnes & singuli testes nomen suum subscribant propria manu, & annulo seu sigillo obsignent. 4. Demum ut id totum in uno eodemque loco & tempore, unoque contextu peragatur, lib. 21. Codic. *de testam.*

Ad nuncupativum requiritur solùm, ut testator suam ultimam voluntatem tam circa hæredis institutionem, quàm circa legata coram septem testibus, masculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret distincta voce ut possit audiri.

Quæst. II. *An testamentum destitutum solemnitate requisita à jure civili, validum est in conscientia?*

Resp. Circa hoc multiplex est sententia. Prima docet tale testamentum esse invalidum in utroque foro, ita ut hæres per illud institutus, & legatarius teneatur ante sententiam judicis restituere hæredibus ab intestato. Secunda asserit valere in conscientia, ita ut hæredes ab intestato non possint licitè repetere hæreditatem vel legatum; & si adjudicetur ipsis à judice, teneri ad restitutionem, si ipsis constet de voluntate testatoris. Tertia inter has media docet illud nullam parere obligationem civilem, sed solùm naturalem, & quidem infirmam, quæ per judicem tolli possit, atque ita non esse omnino invalidum in foro conscientiæ; sed valere ad hoc ut hæreditas vel legatum possit retineri in conscientia, donec à judice adjudicetur hæredibus ab intestato: neque etiam omnino firmum, quia post sententiam judicis relicta per illud restitui debent hæredibus ab intestato. *Ita Sanchez, Layman, & alii*, qui sic putant conciliari posse leges in speciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt testamentum destitutum solemnitate pro infecto habendum, nullum esse, scilicet, inquiunt per sententiam judicis, qui ob defectum solemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego assentior iis, qui docent, hac in re consulendam esse locorum consuetudinem, & praxim judiciorum, atque servandum id quod æquus judex perspecta penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro servandum est, ubi forum externum non nititur falsa præsumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis sententiam requirit. Quare si judex quamvis certò norit voluntatem testatoris, rescindat testamentum ob defectum solemnitatis, & hæreditatem ac legata prophana adjudicet hæredi ab intestato: ea ipsi debetur in conscientia ante sententiam. Quia sicut privati possunt apponere contractibus suis certas conditiones, quibus omissis nolunt valere contractum; ita principes vel Respublica cui subditorum personæ ac bona subjiciuntur in ordine ad bonum commune, potuit propter fraudis periculum, & majorem dispositionis cautionem facere, ut consensus contrahentium ac disponentium sine certa solemnitate esset de facto irritus: fecisse autem constat ex verbis legis, vel consuetudine &

praxi judiciorum, quæ est legum interpres.

Nota. Testator tenetur hæredes instituere in portione legitima descendentes, & his deficientibus ascendentes, nisi justam exhæredandi causam habeat: unde hi dicuntur hæredes necessarii.

Quæst. III. *Quinam testari non possunt?*

Resp. 1. Qui carent usu rationis, ut infantes, & perpetuò amentes. 2. Filiusfamilias. Si tamen pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus ad quaslibet causas, & de adventitiis ad pias causas, sed cum patris consensu, ex cap. 4. *de sepultur.* in 6. 3. Servus. 4. Religiosi solemniter professi. 5. Prodigi post interdictam administrationem. 6. Qui commiserunt aliquod crimen, cui jure annexa est talis pœna, & mors damnati. 7. Clerici de bonis ecclesiasticis, cap. 9. *de testament.* in multis tamen locis consuetudo est contraria: sed semper tenentur de iis in pias causas disponere: nam juxta communem sententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto vitæ tempore sic impendere. Quare nulla consuetudo, nec potestas humana potest eos excusare vel dispensare.

Quæst. IV. *Quid est Codicillum?*

Resp. Est scriptura continens ultimæ voluntatis dispositionem circa ea, quæ quis vult fieri post mortem citra hæredis, seu legatarii universalis institutionem. Adhibetur ad legata ac fideicommissa relinquenda, vel ad aliquid explicandum, aut mutandum circa testamentum. Ad ejus valorem sufficiunt quinque testes licèt non rogati, nec requiritur, ut testator manu propria subscribat.

Quæst. V. *Quænam notanda sunt circa legata?*

Resp. Sequentia. 1. Legatum est ultima voluntatis dispositio, qua testator particulare donum ab hæreditate selectum directis verbis alicui relinquit. Sumitur etiam pro ipso dono sic relicto.

2. Legata solvi debent ex justitia statim post aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare si executor testamenti negligat ea solvere, tenetur de damno inde secuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius: executor enim constituitur ad præstandum id omne, quod testator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum spectans, peccat contra justitiam. Si nullus sit constitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, se obligavit implicitè ad præstanda opera ei annexa.

3. Legatum transmittitur ad hæredes legatarii.

4. Legatum sub modo factum obligat ad modum illum observandum, si modus sit in utilitatem tertii, vel legantis. Quia tunc testator præsumitur voluisse ad eum obligare: secùs dicunt, si modus sit in solam utilitatem legatarii, quia non præsumitur obligatio inducta, nisi aliunde colligatur, sed solùm testator explicuisse motivum legandi. Quando autem testator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non ita tamen, ut si non impleatur, legatum revocetur & restitui debeat, sed ut peccet legatarius contra justitiam, si non observet. Aliquando vult

vult, ut modo non observato res legata restituatur, vel cum fructibus perceptis, vel sine illis. Quæ omnia pendent ex intentione testatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis & aliis conjecturis ac circumstantiis colligenda est. Quando legatum relictum est Ecclesiæ, vel piæ causæ sub modo obligante, nisi aliud testator expresserit, non censetur voluisse quòd revocetur legatum, si modus non servetur, cap. *Verum*, de condition. appos.

5. Si legatum ad certam piam causam factum, nequeat ei applicari, debet ab hærede dari in alteram piam causam impendendum judicio Episcopi. Nam defunctus censetur in tali casu voluisse, ut alteri piæ causæ applicaretur, cùm id æque sit gratum Deo, & utile ejus animæ. Episcopus verò ut interpres voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium usum destinandi, ex cap. 3. & 17. *de testament*. Legatum verò relictum ad causam prophanam, si impleri nequit, redit ad hæredem.

6. Quamvis testamentum ad causam non piam defectu solemnitatis esset invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida sunt, & ea statim solvere tenetur hæres ab intestato, si constet quoad illa de voluntate defuncti, ex cap. 11. *de testament*. Tum quia ipsa pia legata sunt remedia vulgò ad testatoris salutem necessaria, & semper utilia, imò sæpe restitutiones ex justitia debitæ, & à confessario præscriptæ. Tum quia juxta leges Cæsareas legata etiam prophana relicta sine solemnitate requisita solvi debent, si constet de voluntate defuncti, ex instit. *De fideicomm.* & ex cap. 4. *de testament*. In Gallia verò jure consuetudinario secundùm communem Doctorum Gallorum sententiam hæres tenetur in conscientia solvere legata ad pias causas, quamvis in iis, vel in testamento præscriptæ solemnitates omissæ fuerint: secùs, si sint ad causas prophanas. Hinc quando hæredi constat voluntatem testatoris esse, ut aliquid in causam piam distribuatur, licèt id in foro externo probari nequeat, tenetur in conscientia solvere. Tunc enim probatione opus non est, dum de veritate constat.

Quæst. VI: *Quid est Fideicommissum?*

Resp. Est ultimæ voluntatis dispositio, qua testator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex est, aliud universale, in qua tota hæreditas committitur danda alteri. Sed jus Cæsareum concedit fideicommissario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur à jureconsulto Trebellianico, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliud particulare, in quo tantùm pars hæreditatis committitur danda alteri.

Quæst. VII. *An valeat in foro conscientiæ fideicommissum in favorem ejus, qui per leges non potest hæres vel legatarius institui?*

Resp. 1. Testator peccat mortaliter ita disponendo, & etiam is, qui talis dispositionis executionem promittit: quia violat legem justam, quæ id graviter prohibet. S. Hieronym. epist. ad Nepotian. ait: Per fideicommissa legibus illudimus.

Resp. 2. Is, qui per fideicommissum etiam occultum, hæreditatem aut legatum accepit tradendum personæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato seu dono, putà filio spurio vel uxori defuncti, ita ut non acceperit nisi sub hac conditione sibi significata: non potest licitè

tè tale fideicommiſſum exequi, ſed tenetur accepta reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato. Quia 1. alioqui ageret contra intentionem & finem legis, & ipſam legem prohibentem ne hæreditas vel legatum & donum talibus perſonis tradatur ſimpliciter, ideóque ſive directè, ſive indirectè. *Nam certum eſt, quòd is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*, Regul. 88. Jur. in 6. *& cùm quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, Regul. 84. Jur. in 6. Jam verò, *quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*. Regul. 64. Jur. in 6. & leges juſtæ obligant in conſcientia. 2. Tale fideicommiſſum eſt in fraudem legis, ejuſque efficaciam prorſus elideret, ſi liceret aut valeret. *At fraus & dolus alicui patrocinari non debent.* ait Concilium General. Lateranenſ. IV. Cap. 46. Item perſona quæ per legem excluditur ab hæreditate, vel legato, reipſa bona acciperet à principali teſtatore per alium tanquam inſtrumentum: & lex id vetat, hoc ipſo quòd illam excludit à bonis defuncti. *Ita Covarruv. Azor aſſerens eſſe communem ſententiam.*

Igitur tale fideicommiſſum debet cenſeri tanquam ſi factum non fuiſſet, ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab inteſtato. Nam qui accepit aliquid tradendum alteri, non poteſt illud ſibi retinere, quia revera non ei donatum fuit: neque poteſt tradere illis, qui per leges ſunt incapaces illud accipiendi. Hinc *Covarr. & Azor ex communi* (ut ipſe ait:) *ſententia*, docent filium ſpurium: qui accepiſſet bona patris per fideicommiſſum, vel alio modo teneri ante omnem ſententiam ea reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato venientibus, vel teſtamento inſtitutis, cùm juſta lege eorum bonorum capax non ſit.

Porrò in Gallia id omnino certum eſt: nam ibi, & fortè etiam in multis aliis locis, quodvis fideicommiſſum jure ſaltem conſuetudinario vim legis habente & obligante in conſcientia, reprobatum eſt, nullúmque Jus tribuit.

DE MATUTINO PRIVATO.

Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti.

TABULA.

Omnibus Breviarium Romanum recitantibus propoſita, Romæ edita Typis Rever. Cameræ Apoſtolicæ, & ad Horas Horologii Gallici accommodata.

20 Januarii	hora ſecunda cum quadr.
13 Februarii	hora ſeſquiſecunda.
1 Martii	hora ſecunda c. trib. quad.
18 Martii	hora tertia.
4 Aprilis	hora tertia cum quadr.
20 Aprilis	hora ſeſquitertia.
10 Maji	hora tertia c. trib. quadr.
8 Junii	hora quarta.
30 Julii	hora tertia c. trib. quadr.
28 Auguſti	hora ſeſquitertia.
7 Septembr.	hora tertia cum quadr.
24 Septembr.	hora tertia.
13 Octobris	hora ſecunda cum quadr.
20 Octobris	hora ſeſquiſecunda.
18 Novembr.	hora ſecunda cum quad.
25 Decembr.	hora ſecunda.

Finis Tomi Secundi.

INDEX

INDEX RERUM.

Numerus Arabicus paginam, litera a. Additionem denotat.

A.

D.

Domini,

E.

F.

G.

H.

N.

O.

P.

R.

S.

Scru-

T.

